NICOLAE MAREŞ

ALIANŢA ROMÂNO-POLONĂ
ÎNTRE DESTRĂMARE ŞI SOLIDARITATE
(1938-1939)

EDITURA BIBLIOTECA BUCUREŞTILOR

Nicolae Mareş

Alianţa româno-polonă între destrămare şi solidaritate (1938-1939)

Coperta 1: Primirea ministrului Grigore Gafencu, la mijloc, de mareşalul Rydz-Śmigły, al doilea din stânga. În stânga ministrului român, Jozef Beck şi Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei la Bucureşti. Primul din stânga Richard Franasovici.

Nicolae Mareş

Alianţa Româno-Polonă
Între Destrămare şi Solidaritate

(1938-1939)

Editura Biblioteca Bucureştilor
Bucureşti – 2010

Tehnoredactare computerizată şi concepţie grafică: *Anca Ivan*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MAREŞ, NICOLAE
Alianţa româno-polonă între destrămare şi solidaritate : (1938-1938) /
Nicolae Mareş. – Bucureşti : Biblioteca Bucureştilor, 2010
ISBN 978-973-8369-84-9

94(498:438)

Fiului meu, Vladimir,
născut la Varşovia,
la a 40-a aniversare.

Autorul

Cuprins

Cuvânt înainte **15**

I LUMINI ŞI UMBRE ALE RELAŢIILOR ROMÂNO-POLONE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ 17

Titulescu – un mare prieten al poporului polonez | 17
Rolul hotărâtor jucat de Take Ionescu în relaţiile de prietenie româno-polone şi caracterul pragmatic al acestor raporturi | 18
Ionescu este unul dintre cei mai de seamă creatori de pace în Europa | 23
Convenţia de alianţă defensivă între Regatul României şi Republica Polonă – document de referinţă al raporturilor bilaterale dintre cele două ţări | 23
Şi alte elementele amicale din poziţia României faţă de Polonia, în momentele în care aceasta se afla într-o poziţie critică | 26
După ce Polonia şi-a rezolvat cât de cât problemele externe începe perioada unor răcelii în raporturile bilaterale româno-polone. | 29
Sincronizarea româno-polonă în politica externă intră în impas | 29
Nicolae Titulescu – continuator al demersurilor lui Take Ionescu | 32
Nu cer decât egalitate cu Polonia – nimic mai mult | 33
Perioada nenorocoasă a lui Titulescu a continuat | 36

II INTERESE ASIMETRICE ÎNTRE BUCUREŞTI ŞI VARŞOVIA ÎN POLITICA EXTERNĂ 39

Numai românii sunt îndrituiţi să spună poporului lor ce este patriotic şi ce nu | 39
Radiografiile lui Vişoianu despre politica externă poloneză | 44
Politica de ***şiretenie bazată pe absurditate*** dusă de Beck contrazice alianţa cu România şi interesul esenţial polonez | 49
„Politica externă a Poloniei este alta decât cea pe care o mărturiseşte şi pe care s-a sprijinit alianţa româno-polonă” | 51
Politică externă utopică, romantică realistă? | 54

Visul înlăturării lui Titulescu s-a înfăptuit fără a se realiza „revirimentul" scontat de Varşovia în a tutela România | 55

III 1938 – DESPRE AGONIA PĂCII ÎN FAŢA PRESIUNILOR VITALITĂŢII GERMANE 59

Austria – punct de plecare | 59
Atitudinea de neutralitate a României | 60
Beck – în rolul de conciliator sau mediator – între Ungaria şi România | 61
Într-o încercare de „dislocare a Micii Înţelegeri", Horthy a efectuat o vizită în Polonia | 62
În septembrie 1938, armata polonă era cu arma la picior contra Cehoslovaciei | 63
Budapesta gata să pună chestiunea dezmembrării Cehoslovaciei | 64
România era îndemnată de polonezi „să cumpere Ungaria pe cheltuiala Cehoslovaciei" – acceptând a le fi oferită ungurilor Ucraina Subcarpatică | 65
Oameni războinici – diplomaţii polonezi | 66
Nedumerirea României faţă de acţiunile comune polono-maghiare | 67
Beck a acţionat în 1938 ca Ungaria să dobândească teritorii străine | 68
Despre acţiunile concertate polono-germano-maghiare contra Cehoslovaciei | 69
„The big four" – deschid drum Poloniei pentru revizuirea frontierelor cu Cehoslovacia | 70
Paşii făcuţi de Varşovia pentru „ciopârţirea" Cehoslovaciei; România le cere autorităţilor de la Praga să evite o recrudescenţă a crizei | 72
În caz de refuz, situaţia devine foarte gravă | 73
La îndemnurile Poloniei, Ungaria doreşte să prăduiască la rându-i Cehoslovacia | 74
Pentru o Ungarie tare sau despre blocul: Varşovia-Budapesta-Bucureşti, plănuit de Beck | 75
Răspunsul ferm al României la soluţii bastarde puse în circulaţie de Varşovia | 75
România sensibilizează guvernele străine în legătură cu gravitatea propunerilor maghiare | 76
Bucureştii cer Belgradului să se solidarizeze cu demersurile româneşti | 77

Varşovia sugerează pe faţă României să ocupe Ucraina Subcarpatică | 78
Kánya , ministrul ungar al afacerilor externe, căută sprijin pe lângă Mussolini şi Ciano | 79
Varşovia era conştientă că şi-a pus întreaga Europă împotriva ei | 80
Duplicitatea lui Beck în relaţiile cu România se va menţine | 82
Părerile altor diplomaţi români despre problemele în cauză | 84
Să nu lăsăm impresia a fi mai cehoslovaci decât cehoslovacii | 86
România adresează călduroase mulţumiri mareşalului Rydz-Śmigły pentru bunele sentimente manifestate faţă de ea | 88

IV GALAŢI: ÎNTÂLNIREA CAROL AL II-LEA – BECK SAU CUM S-A DEZMEMBRAT CADAVRUL UNUI ALIAT 91

Galaţi – 18 octombrie 1938 – un capitol furtunos în analele româno-polone | 91
Ca ţări aliate, în probleme de politică externă, consultările între Varşovia şi Bucureşti sunt obligatorii | 93
Beck se angajează la Galaţi să acţioneze pentru o destindere româno-maghiară | 95
Apelul lui Comnen: alianţa polono-română să nu sufere | 96
Promisiunea lui Beck de mediere nu va da rezultate | 98
Împărtăşind modul românesc de a privi lucrurile, Beck simte că nu poate aduce Ungaria la simţul realităţilor | 100
Campania revizionistă a două milioane de unguri în America, Italia, Marea Britanie | 100
România şi-a respectat angajamentele internaţionale asumate | 102
Arbitrajului de la Viena din noiembrie n-a convenit lui Beck | 104

V ULTIMELE NOUĂ LUNI DE PACE ÎN LUME 109

Interesul deosebit al lui Gafencu faţă de rezultatele vizitei lui Beck în Germania | 109
Beck se menţine şi după întâlnirea cu liderii germani într-o poziţie ambiguă faţă de România | 112
Vizita ministrului von Ribbentrop la Varşovia sau despre o agendă a ***bunelor intenţii*** neconfirmate în realitate | 118

Vizita ministrului Grigore Gafencu la Varşovia – moment de excepţie în raporturile bilaterale româno-polone | 121
La ordinea zilei: istoricul neînţelegerii de la Galaţi | 124
România nu este partizana gesturilor bruscate | 127
Criza cehoslovacă continuă | 129
Beck se dovedeşte încrezător în Hitler şi în promisiunile lui | 130
Polonia străină politicii în zigzaguri faţă de Rusia | 131
Împotriva Pactului antikomintern | 132
Pentru un status-quo în raporturile ruso-polone | 132
Gdańsk-ul are o valoare aparte pentru Polonia | 133
Nimic n-ar despărţi Polonia de Franţa | 134
Canalul Marea Baltică – Marea Neagră | 136
Filomaghiarismul o constantă în acţiunea lui Beck | 137
Presa poloneză şi străină a salutat în unanimitate vizita lui Gafencu la Varşovia – drept un element important pentru prestigiul României şi al ministrului român personal | 138
Gafencu cere Varşoviei să nu surprindă România cu iniţiative neavizate din timp | 139
Deziluzii privind ***bunele oficii*** ale ministrului Beck | 141
Beck manifestă mai multă lealitate faţă de Ungaria decât faţă de aliata Poloniei – România | 142
Berlinul adresează Bucureştilor mulţumiri pentru atitudinea demnă şi liniştită a guvernului faţă de situaţia creată în Rusia Subcarpatică | 144
Nepărtinirea afişată de Varşovia în treburile româno-maghiare nu i-a părut lui Gafencu a fi potrivită cu spiritul alianţei polono-române. | 145
Măsurile militare româneşti o consecinţă a ameninţărilor maghiare | 148
Beck consideră că ajutorul polonez la un atac german asupra României, ar fi de discutat | 149
Polonia şi Germania tratează ocuparea Gdańsk-ului drept ***casus belli*** | 150
Iarăşi problema clauzei ***erga omnes*** în raporturile cu Polonia | 153
Liderii români simt că războiul bate la uşă | 159
Ultimul raport al lui Franasovici | 162
România urmăreşte pacea | 163
Ultima săptămână de pace în cancelariile europene | 166
Sporeşte atmosfera de neîncredere la nivel global | 168

Hitler amână declanşarea războiului | 170
Negocieri diplomatice palide
din lipsa de voinţă politică a părţilor | 171
Consideraţi situaţia ca foarte gravă | 174

VI PROLOGUL RĂZBOIULUI 177

31 august 1939 – ultima zi de pace sau extrase din agenda de lucru a
lui Gafencu, Armand Călinescu şi Fabricius | 179
Zvonuri absurde sau intrigi ridicate de reprezentanţii germani la
Bucureşti | 180
România va executa cu loialitate angajamentele sale, dar contează
pe reciprocitate din partea Germaniei. | 181
V-aţi înţeles cu Sovietele. Nu mai rămâne decât să le recunoaşteţi şi
zonă de influenţă spre România | 183
A împiedica tranzitul nu mai este un act de neutralitate | 184

VII IZBUCNIREA RĂZBOIULUI 187

„Cel mai groaznic şi mai barbar război al istoriei s-a declanşat” | 187
Germania nu recunoaşte starea de beligeranţă cu Polonia | 189
Hotărâri militare urgente | 192
Pactul de neagresiune ungaro-român – dovadă a intenţiilor paşnice
ale României | 192
Interesul României în septembrie ’39 – înfrângerea Germaniei | 194
Veşti contradictorii de pe frontul polonez şi de la Berlin | 197
Aurul Poloniei tranzitează România. Ministrul Kwiatkowski în mod
secret în ţară | 198
Beck mai dovedeşte o dată că ajunsese a fi pe dinafară cu privire la
desfăşurarea războiului | 201
Colonelul Beck tot mai străin de problematica militară a războiului | 202
Retragerea în „Capul de pod românesc” | 203
Poziţia României, la 15 septembrie, când n-avea trupe străine la hotar | 205
Despre Pactul de neagresiune propus Ungariei | 206
Despre o posibilă frontieră germano-rusă pe teritoriul polonez | 207
Protest energic german pentru permisiunea dată de România pentru
tranzitul aurului polonez | 207

Cronologia evenimentelor din 17 septembrie – Polonia nu formulează României cererea îndeplinirii obligaţiunilor decurgând din tratatul de alianţă | 208
Cuvânt de ordine – cele mai întinse măsuri pentru respectarea strictă a regulilor neutralităţii | 210
Alte precizări ale ministrului român de externe cu privire la situaţia internaţională şi manifestările autorităţilor poloneze | 212
Consolidarea raporturile de bună vecinătate româno-ruse | 214
Polonia nu intenţionează să ne împingă „inutil" într-o conflagraţiune | 216
Două avize esenţiale elaborate de diplomaţia românească | 216
Calitatea oficială nu poate juca pe teritoriul unui stat neutru | 219
Altă intervenţie germană; document necunoscut în arhivele româneşti | 227
Ultimele convorbiri ale lui Armand Călinescu cu unii membri ai Corpului Diplomatic. | 228
Despre alte intenţii de a se acorda ajutoare refugiaţilor | 229
Pentru evitarea acţiunilor incompatibile cu regulile neutralităţii | 229
Din nou despre regulile neutralităţii | 230
Regretăm atitudinile neelegante | 231
În interesul celor două ţări | 232
A intrat pe fir şi Parisul, prin Franasovici | 232
Trupele s-au bătut eroic | 233
Despre raportul insolit redactat la Bucureşti, la cererea generalului Sikorski, de diplomatul Poniński | 234
Gafencu cu lacrimi în ochi | 234
Tragedia Poloniei este în acelaşi timp şi o nenorocire pentru România | 235
O oră de convorbiri cu Călinescu | 236
Dezacordul dintre polonezi | 237
Atitudinea autorităţilor româneşti a rămas în continuare favorabilă | 238
Raczyński n-a luat în considerare fiţuica fictivă a lui Beck | 239
Grigorcea a negat existenţa unei înţelegeri de tranzit convenită cu Beck | 240
Preocuparea de bază a lui Beck era de a se întâlni cu Gafencu | 241
Nicolae Iorga despre Polonia şi polonezi în vremurile de restrişte de la începutul războiului. | 243
Naţiunile – formă organică a umanităţii... | 245
Temerile lui Iorga: „n-avem destul pentru dânşii" | 247
De la starea declarativă de război la adresare de mulţumiri | 250

Nu se aplică măsurile de internare | 250
În fiecare zi cu plângeri | 251
Teama românilor – extinderea pericolului comunist | 252
Amenințări cu atentate la viața foștilor lideri polonezi venite din partea conaționalilor | 255
Formarea Guvernului polonez în exil | 259
Alte evenimente văzute din alte culise | 261
Simpatia liderilor români față de Mościcki a fost o permanență a respectului și simpatiei față de statul polonez | 263
Implicarea lui Gafencu în emigrarea lui Mościcki | 266
România își îndeplinește o datorie de caritate și de demnitate | 267
Berlinul dorea evitarea unui precedent similar | 269

Cronologia evenimentelor în perioada 1938-1939 în contextul derulării relațiilor româno-polone 271

ANEXE DOCUMENTARE 283
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI 285
LISTA DOCUMENTELOR 809
BIBLIOGRAFIE 825
INDICE DE NUME 831

Cuvânt înainte

Domnul Nicolae Mareș, diplomat încercat, și-a consacrat viața relațiilor româno-polone. Bun cunoscător al limbii, dar și al istoriei polone, a reprezentat timp de mulți ani România la Varșovia. De la atașat și secretar până la funcția de ambasador, el a parcurs ierarhia profesională, afirmându-se atât față de superiorii săi ierarhici, cât și față de interlocutorii polonezi. D-sa s-a dovedit un mare prieten al Poloniei, dar totodată și-a păstrat obiectivitatea și rigoarea în aprecierea evoluției relațiilor dintre cele două state, mai ales în cursul istoriei contemporane.

După alte cărți și numeroase articole și studii, de data aceasta ne înfățișează masiva lucrare prezentă în care a abordat unul din momentele istorice cele mai de seamă ale relațiilor româno-polone, dar în același timp și o etapă dramatică a istoriei universale. Un larg studiu introductiv – reprezentând de fapt prin dimensiuni o carte! – și 286 de documente sunt consacrate de autor relațiilor româno-polone în anii 1938-1939. În realitate, găsim cuprinse în paginile lucrării evenimentele premergătoare izbucnirii celui de-al doilea război mondial și începuturile acestuia. Deși se acordă o legitimă prioritate izvoarelor românești și polone, autorul mai are și meritul de a fi făcut apel la o informație cu mult mai largă și de a nu fi restrâns demersul său numai la cadrul româno-polonez, ci de a-l fi extins la dimensiuni de istorie a diplomației. Lucrarea – întemeiată pe bogate surse arhivistice și ilustrată prin fotografii sugestive – reprezintă prin aceasta în ansamblu înfățișarea unor procese istorice, într-o etapă decisivă, procese urmărite în desfășurarea lor universală.

Autorul, integrat timp de ani de zile culturii dar și societății poloneze, demonstrează o înțelegere remarcabilă a dramaticei etape istorice pe care o studiază în acest volum. Personagiul negativ al cărții este fără îndoială colonelul Beck, diriguitorul politicii externe a Poloniei, pe care îl întâlnim în repetate rânduri în paginile lucrării. Între altele, autorul îi reproșează o atitudine părtinitoare față de Ungaria amiralului Horthy. Este evidențiat și refuzul României de a se implica într-o acțiune în Rusia subcarpatică, în privința căreia se ajunsese la o colaborare polono-ungară. În ceea ce privește România, se urmăresc, pe temeiul documentelor, delicatele

acţiuni diplomatice în anii 1938-1939, pentru a se face faţă presiunilor crescânde ale Germaniei. Nicolae Mareş demonstrează lealitatea faţă de Polonia a guvernului român. Ultima parte a lucrării este dedicată izbucnirii războiului, politicii de amiciţie şi sprijin a României faţă de Polonia şi evident refugiului polonezilor pe teritoriul românesc, inclusiv a diriguitorilor Poloniei şi a unei părţi din armată.

Noua carte reprezintă o contribuţie importantă şi meritorie a domnului Mareş la istoriografia relaţiilor istorice româno-polone. Ea a rezultat având la temei bogatele cunoştinţe ale autorului, dar şi talentul de care dă dovadă în expunerea cursivă şi plăcută a unor pagini de istorie de accentuat interes. Lucrarea ilustrează un moment tragic al istoriei părţii continentului european căruia îi aparţin atât românii cât şi polonezii, dar şi pagini de prietenie care nu se cuvin a fi uitate de generaţiile următoare.

Noiembrie 2010

Dan Berindei

I

LUMINI ŞI UMBRE ALE RELAȚIILOR ROMÂNO-POLONE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

România își datorează măreția sa acțiunii, iar nu lipsei de acțiune.

Nicolae Titulescu

Titulescu – un mare prieten al poporului polonez

Aşa s-a considerat a fi, până la sfârşitul vieţii sale, fostul şef al diplomaţiei româneşti. Chiar şi după ce a conştientizat că debarcarea sa, la 29 august 1936, s-a înfăptuit şi datorită unor intrigi duse, printre alţii, şi de diplomaţii polonezi, atât de cei din centrala ministerului polonez de externe, dar mai ales de şeful misiunii de la Bucureşti, destul de activ în această direcţie, potrivit unor studii poloneze încă din anii '60. Asupra acestor aspecte, aşa cum rezultă ele din arhivele Ministerului Afacerilor Externe de la Varşovia şi de la Bucureşti, cât şi din memorialistica vremii, mă voi referi în lucrarea de faţă.

Considerând alianţa româno-polonă din 2 martie 1921 drept „o necesitate", Nicolae Titulescu avea să sublinieze, spre amurgul vieţii sale, satisfacţia deosebită a faptului că a fost „membru în cabinetul mareşalului Averescu – în momentul în care s-a semnat primul tratat de alianţă dintre România şi Polonia". Ca delegat permanent al României la Geneva, diplomatul român nepereche avea o colaborare excelentă cu ministrul polonez, August Zaleski, un punct de referinţă al diplomaţiei poloneze din acei ani. Răspundea vehement la atacurile germane la adresa Poloniei, ceea ce l-a făcut pe marele diplomat german, fost cancelar, Gustav Stresseman, aflat în relaţii de prietenie cu Titulescu, să îi reproşeze diplomatului român că „sare automat şi ia cuvântul în apărarea Poloniei".

Activitatea diplomatică desfăşurată de Nicolae Titulescu timp de aproape douăzeci de ani în perioada interbelică a avut o componentă

importantă în dezvoltarea raporturilor româno-polone, ţinând însă seama totdeauna şi pretutindeni de **interesele româneşti şi ale păcii pe continent**.

La peste şapte decenii de la debarcarea sa constatăm că Titulescu a făcut parte dintre acei bărbaţi de stat ai României, care au conştientizat cel mai bine valenţele cultivării şi păstrării unor relaţii apropiate între Bucureşti şi Varşovia. Fără a ştirbi în nici un fel interesele şi demnitatea ţării sale.

Urmaş şi continuator al doctrinei elaborată de contemporanul şi amicul său, Take Ionescu, imediat după constituirea statului naţional unitar român, la 1 decembrie 1918, respectiv după redobândirea independenţei de stat a Poloniei, la 11 noiembrie 1918, principalul arhitect al Micii Înţelegeri, dar mai înainte de toate, acel „mare european" – cum l-a denumit nimeni altul decât George Clemenceau – şeful diplomaţiei româneşti a fost promotorul ideii de a se crea o alianţă defensivă din care să facă parte: **România, Polonia**, Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor – Iugoslavia, Grecia şi Cehoslovacia.

Rolul hotărâtor jucat de Take Ionescu în relaţiile de prietenie româno-polone şi caracterul pragmatic al acestor raporturi

Istoriografia poloneză a pus în valoare importante aspecte legate de raporturile bilaterale româno-polone în perioada interbelică, încă din anii '70. Începând de atunci, dar şi ulterior, mulţi cercetători polonezi l-au avut ca promotor al cercetărilor legate de problematica românească pe istoricul Stanisław Jabloński, care a devenit în acei ani şi membru corespondent al Academiei Române. Mult mai firavă în acest plan, istoriografia românească n-a adus încă o cercetare de substanţă, care să fi şi analizat cu o mai mare acribie sursele poloneze cât şi pe cele din arhivele americane şi engleze, aşa cum au făcut-o cercetătorii polonezi: Władysław Stępniak, Henryk Walczak, Andrzej Koryń şi alţii.

Şi într-o parte şi în cealaltă n-au fost suficient de bine coroborate investigaţiile, în ciuda faptului că de la jumătatea deceniului al şaptelea şi până în prezent a funcţionat o *Comisie mixtă de istorici*.

Atât la Bucureşti cât şi la Varşovia n-au fost aprofundate *in extenso* sursele arhivistice interne. Memorialistica românească mai ales, dar şi cea poloneză n-a fost aprofundată pe măsură şi pusă în *ecuaţie istorică*. Presa, şi ea, într-o mică măsură. Cred că România este singura ţară apropiată Poloniei despre care nu s-a elaborat şi publicat un corp de documente privind raporturile bilaterale, aşa cum s-a procedat cu alte ţări.

Şi totuşi, Władysław Stępniak[1] ca şi Henryk Walczak[2], se dovedesc a fi doi dintre cei mai avizaţi cunoscători ai *Diplomaţiei poloneze în Balcani – 1918-1926*, cât şi din România, ambii aducând foarte pertinent în discuţie, cu documente din arhivele poloneze, britanice sau de la Hoover Institut, aşa cum menţionam, rolul extrem de important jucat de Take Ionescu în plan politic şi diplomatic în plin război ruso-polonez.

De remarcat ineditul acestor contribuţii, care constau în faptul că pun într-o lumină corectă extrem de favorabilă o parte din acţiunile lui Take Ionescu în plan bilateral româno-polon, pe când la noi nici chiar în monografiile consacrate primului şef al diplomaţiei româneşti (din guvernul Averescu), acestea nu sunt nici în fugă amintite.

Take Ionescu.

[1] Władysław Stępniak, *Dyplomacja polska na Bałkanach – 1918-1926* (Diplomaţia poloneză în Balcani –1918-1926), Warszawa, 1998.

[2] Henryk Walczak, *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1931* (Alianţa cu România în politca externă poloneză în anii 1918-1931), Szczecin, 2008.

Cercetătorul varşovian, Władysław Stępniak, este primul istoric polonez care subliniază fără echivoc atitudinea favorabilă manifestată de România faţă de situaţia critică din Polonia anilor 1919-1921, pe numeroase planuri. În acelaşi timp, aspecte inedite pot fi găsite şi în rapoartele insolite transmise de la Bucureşti de primul trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar polonez, contele Aleksander Skrzyński, viitor deţinător în guvernul polonez al portofoliului externelor şi chiar al funcţiei de prim-ministru, căruia un accident tragic i-a pus capăt nu numai vieţii dar şi unei activităţi destul de rodnice.

Poate ne vom apleca, sperăm, mai mult asupra misiunii de succes în România a acestui diplomat, care s-a bucurat de sprijinul nu numai al lui Take Ionescu, dar şi al regelui Ferdinand, al lui I.I.C. Brătianu sau al Reginei Maria a României, arhitect principal al edificării raporturilor bilaterale la nivel înalt, prin relaţia cordială pe care a reuşit să o stabilească cu mareşalul Józef Piłsudski.

Remarcabil prin viziunea sa politică, poate prea modernă raportată la gândirea colaboratorilor săi, şi a celor din centrala poloneză a ministerului de externe, Aleksander Skrzyński n-a pregetat niciodată să convingă establishmentul polonez, destul de divizat în acea perioadă, cu privire la importanţa unor raporturi de strânsă prietenie cu România[3]. De aceea nu mă sfiesc să afirm că a fost unul dintre cei mai mari diplomaţi pe care i-a avut Polonia în România, în timpuri de răscruce, personalitate care a înţeles – în ciuda vremurilor tulburi prin care trecea Europa Centrală – rolul pe care îl pot juca şi l-au jucat Bucureştii în lupta pentru cucerirea definitivă a independenţei de stat a ţării sale.

„Acţiuni mult mai active legate de situaţia din Polonia, în condiţiile desfăşurării războiului cu Rusia Sovietică – subliniază şi Władysław Stępniak – a întreprins România pe arena internaţională. Take Ionescu (de la 16 iunie 1920 ministrul afacerilor străine), a adresat la mai puţin de o lună, la 12 iulie 1920, o notă telegrafică la Spa, unde se desfăşura conferinţa internaţională consacrată, printre altele, situaţiei tragice din Polonia, legată de apropierea armatelor bolşevice de marginile Varşoviei, pe Vistula. În telegrama sa, noul ministru român de externe remarca: „Fără a-mi face vreo iluzie că opinia mea ar deveni sursa cea mai credibilă pentru Conferinţă, considerându-mă totuşi cel mai apropiat şi direct martor al dramei care se desfăşoară la fruntariile României, atrag atenţia marilor aliaţi asupra pericolului care ameninţă Europa, în cazul în care Polonia va ieşi învinsă. Interesele Europei impun să se pună capăt imediat luptelor

[3] Nicolae Mareş, *Raporturile româno-polone în perioada interbelică într-o lumina nouă*, „Dacia literară" 70, 2007, p. 47-48.

polono-bolşevice, în caz contrar este ameninţată toată această parte a lumii de către Soviete (...) Este în interesul Europei de a menţine un front indestructibil de la Baltica la Marea Neagră, respectiv la Marea Egee. De aceea chestiunea Galiţiei Estice nu poate fi pentru moment obiectul unor noi abordări, fără a fi ameninţate cele mai vitale interese ale Europei. Polonia înconjurată de inelul de fier german şi rus pierde existenţa sa independentă, cât şi importanţa pentru echilibrul european pe care ar trebui să o aibă, fiind posibil a ne baza pe **vecini aliaţi**".[4] (subliniere – *N.M.*)

Găsim în rândurile de mai sus clar exprimată concepţia constituirii unor alianţe viitoare interstatale, concept în favoarea căruia va milita bărbatul de stat român şi care îşi va prezenta concepţia sa, în a doua parte a anului 1920, în mai toate capitalele europene, inclusiv la Varşovia.

Şi un alt istoric al diplomaţiei poloneze, de data aceasta J. Starzewski, consemnează în compendiul său: *Istoria politicii externe poloneze*, faptul că „Ionescu a devenit astfel un partizan şi un apărător fervent pe arena internaţională a drepturilor Poloniei pentru o parte din teritoriul său istoric – Małopolska de Est. Intervenţiile sale, pare să fi făcut o puternică impresie pe plan internaţional, cât timp, urmare a zvonurilor cu privire la intenţiile Franţei de a determina România să acorde un ajutor nemijlocit Poloniei, l-a făcut pe trimisul britanic de la Bucureşti să transmită guvernului român, (condus de un general destul de dârz, nu de duzină, îl am în vedere pe Averescu – *N.M.*), un avertisment pentru a nu face aşa ceva". Amintim că şeful misiunii diplomatice britanice de la Bucureşti, avea să consemneze, în raportul din 18 august 1920, adresat Foreign Office, următoarele: „I am warning Roumanian Government to remain calm and do nothing against Bolsheviks".[5] (*Foreign Office 371.4700, C 4426-4025-19*)

Władysław Stępniak a relevat că Take Ionescu a fost *singurul lider străin* care a acţionat cu mare aplomb pe arena internaţională în favoarea Poloniei; expresia elocventă a acestui ajutor a constituit-o, se subliniază din nou, intervenţia şefului diplomaţiei româneşti, care a cerut ca „*puterile occidentale să medieze pentru încheierea unui armistiţiu cu Rusia Sovietică, iar premierul britanic, David Lloyd George a pus pe ordinea de zi chestiunea Galiţiei de Est; atunci Ionescu i-a solicitat reprezentantului României Nicolae Titulescu să intervină. În indicaţiile date şi în nota prezentată marilor puteri, România* (Ministrul român de externe) *remarca situaţia grea în care se afla Polonia şi necesitatea salvării ei. În convingerea ei,* (a României) *Galiţia trebuie aşezată într-o formă sau alta sub autoritatea Republicii Polone, pentru a se împiedica în acest fel ca influenţa bolşevică*

[4] Władysław Stępniak, *op.cit*., p. 92.

[5] *Ibidem*, p. 93.

să ajungă în Carpaţi. Altfel, Polonia « înconjurată de cordonul de fier al Germaniei şi Rusiei îşi va pierde existenţa ei independentă şi importanţa pe care trebuie să o aibe în echilibrul European»".[6]

Alexandru Florescu – primul trimis extraordinar
şi ministru plenipotenţiar român la Varşovia.

Aşadar, la vremuri de restrişte pentru Polonia, poziţia României a fost fără echivoc de partea ei. Iar la sfârşitul lunii august 1920, Take Ionescu îl asigura pe trimisul polonez în România, Aleksander Skrzyński, că „pentru România, doar siguranţa dinspre Ungaria nu este suficientă. Asigurarea securităţii din partea Rusiei şi a Bulgariei necesită – părerea sa – participarea într-un bloc cu Polonia şi Grecia. Aceasta ar însemna, totodată, şi o apărare în faţa panslavismului şi asigurarea că Praga nu cade în subordinea Moscovei".[7]

6 *Ibidem*, p. 99.
7 *Ibidem*, p. 100.

Ionescu este unul dintre cei mai de seamă creatori de pace în Europa

Vizita efectuată de Take Ionescu, la Varşovia, în zilele de 1-3 noiembrie 1920[8], în ciuda emoţiilor prin care a trecut ministrul român, datorită atentatului la viaţa sa (încercare eşuată), urmare însă a faptului că toate întâlnirile au fost bine şi minuţios pregătite de guvernul polonez, cu participarea misiunii diplomatice de la Bucureşti, şi prin cunoaşterea amănunţită a realităţilor şi poziţiei statelor europene, acestea îl determină pe omologul său, prinţul E. Sapieha, să declare public că „Ionescu este unul dintre cei mai de seamă creatori de pace în Europa".

O impresie deosebită au lăsat în inimile polonezilor aprecierile lui Take Ionescu cu privire la rolul de martir jucat de Polonia în lume şi importanţa câştigării bătăliei istorice împotriva bolşevicilor dată pe Vistula, la 15 august 1920.

În intervenţiile sale, şeful diplomaţiei române a subliniat, totodată, importanţa şi necesitatea apărării ordinii europene stabilite prin tratatele de pace din 1919. Din cauza contenciosului polonez existent în raporturile cu Cehoslovacia nu s-a ajuns la „lărgirea Micii Înţelegeri" – cum îşi dorea demnitarul român – convenindu-se ca între Polonia şi România să se negocieze şi să fie semnată o Alianţă politică şi militară; diplomaţia poloneză a conştientizat tot mai mult – potrivit lui Aleksander Skrzyński – că fără o asemenea alianţă „Polonia ar fi o insulă închisă, izolată, o insulă continentală amplasată într-un cadru duşmănos".[9]

Convenţia de alianţă defensivă între Regatul României şi Republica Polonă – document de referinţă al raporturilor bilaterale dintre cele două ţări

În faţa pericolului bolşevic, a exportului de revoluţie dorit şi promovat de Lenin şi Stalin, sau a ciumei roşii – cum se spunea în popor –, s-a călit voinţa politică a Bucureştilor şi a Varşoviei de a-i face faţă – împreună – unui eventual atac. Sub imperiul acestei necesităţi a fost negociată – cu participarea şi a maiorului Ion Antonescu – *Convenţia de alianţă defensivă între Regatul României şi Republica Polonă*, sub care şi-au pus semnătura,

[8] Nicolae Dascălu, în *Relaţii româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, Editura Academiei, 1991, p. 30, afirmă că vizita n-a avut loc!

[9] *Ibidem*, p. 103.

la 3 martie 1921, la Bucureşti, Take Ionescu şi Eustachy Sapieha, având de partea lor asentimentul regelui Ferdinand şi al mareşalului Piłsudski.

După tatonări destul de laborioase şi de anvergură, cu mare discernământ, România şi Polonia s-au angajat, prin documentul semnat (art. 1), să îşi acorde, reciproc sprijin, inclusiv armat, în cazul când una din părţi ar fi atacată fără provocare din partea ei la frontierele orientale. Părţile hotărau să îşi sincronizeze eforturile lor pacifice, inclusiv prin **consultarea pe probleme externe** de interes comun. Aceasta a fost filosofia tuturor documentelor politico-diplomatice româno-polone, care se vor semna şi vor fi valabile în întreaga perioada interbelică; trăinicia acestei hotărâri a dovedit că unele nuanţe apărute ulterior în activitatea curentă şi asupra cărora vom reveni n-au schimbat esenţa acestei prevederi.

Naşterea unei lungi prietenii. Piłsudski la Peleş înconjurat de familia regală. Primul din dreapta, Aleksander Skrzyński.

Subliniem încă o dată că în probleme externe de interes comun pentru perioada de referinţă a rămas valabilă **obligaţia consultării** şi pe care România n-a obstrucţionat-o niciodată.

De reţinut că articolul 6 din Convenţia semnată în 1921 stipula, totodată, că „nici una din cele două Părţi contractante nu va putea încheia vreo alianţă cu vreuna din puterile centrale, fără consimţământul celeilalte Părţi”.

Această formulare s-a introdus în document la propunerea lui Take Ionescu, care cunoştea filo-maghiarismul existent în unele cercuri poloneze şi despre care se convinsese în noiembrie 1920, cu prilejul vizitei făcute la Varşovia.

Prin acest punct ministrul afacerilor străine român a căutat să se asigure contra unei eventuale alianţe polono-ungare.[10]

La punctul 4 din Protocolul C, ambele Părţi contractante şi-au luat angajamentul de a studia împreună mijloacele de a ajunge la încheirea unei alianţe defensive cu vecinii lor, cari au semnat, alături de ele Tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon şi Neuilly, cu scopul de a garanta reciproc contra oricărei agresiuni şi de a ajuta în vederea menţinerii acestui Tratat sau a uneia dintre ele. Cele stipulate mai sus au fost cerute tot de Take Ionescu, ca un gaj în vederea consolidării Micii Înţelegeri.[11]

Ca o compensaţie pentru asigurarea gajului de mai sus, s-a redactat, la cererea Părţii polone, punctul 1 din Protocolul C, prin care România se obliga de a da Poloniei tot sprijinul său diplomatic în vederea dobândirii Galiţiei Orientale.

În momentul semnării Convenţiei, în plan internaţional se cunoştea faptul că, suveranitatea asupra Galiţiei Orientale era lăsată, prin Tratatul de la Sévres, din 10 august 1920, Marilor Puteri, iar Varşoviei i se acordase numai temporar administrarea Provinciei.

Iată, aşadar, că România înţelegea să acţioneze, cum o mai făcuse deja, ca suveranitatea asupra acestei regiuni să revină Poloniei. Şi nu numai s-a angajat dar şi a militat în această direcţie, îndeosebi la Londra, unde lordul Curzon era cel desemnat şi avea obligaţia stabilirii fruntariilor Poloniei.

Importanţa momentului respectiv a fost relevată, peste ani, de Nicolae Titulescu care ştia în amănunt aceste subtilităţi şi care va afirma, în cunoştinţă de cauză: „*Consider alianţa dintre România şi Polonia ca fiind o necesitate. Este pentru mine un prilej de profundă satisfacţie faptul că am fost membru în Cabinetul mareşalului Averescu – când Take Ionescu era ministrul Afacerilor Străine – în momentul în care s-a semnat primul Tratat de alianţă dintre România şi Polonia*”.[12]

---

[10] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 64, p. 181-182.

[11] *Ibidem*, p. 182.

[12] Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, Bucureşti: Fundaţia Nicolae Titulescu, 1994, p. 89.

Şi alte elementele amicale din poziţia României faţă de Polonia, în momentele în care aceasta se afla într-o poziţie critică

Nu pot trece peste unul din documentele de referinţă ale raporturilor bilaterale din acei ani, existent la Archiwum Akt Nowych (Arhiva de documente noi) din Varşovia, respectiv a raportului întocmit de şeful Legaţiei poloneze la Bucureşti, ministrul plenipotenţiar, Aleksander Skrzyński, adresat de acesta şefului diplomaţiei poloneze, E. Sapieha, a cărei copie o păstrez în arhiva personală şi care completează toate aceste aspecte.

Plecând de la documentul respectiv reţinem şi mai bine, aşa cum aprecia diplomatul polonez *la cald* din capitala României, că alianţa româno-polonă (pe care abia se uscase cerneala), semnată de destinatarul raportului, constituia *un punct culminant în raporturile bilaterale* dintre cele două ţări, respectiv *punctul de plecare pentru toate acţiunile şi înfăptuirile practice* care ar putea urma.[13]

De teamă că unii din adversarii acestei alianţe, membri ai eşichierului polonez, ar putea să se împotrivească ratificării în Seim a Convenţiei, Aleksander Skrzyński face o trecere în revistă a *elementelor amicale* pe care societatea poloneză nu le cunoştea, *în ciuda faptului că de doi ani se acordase atâtea servicii fără nici o reciprocitate*. Unele din serviciile respective le-a consemnat pentru istorie diplomatul polonez.

Aleksander Skrzyński a subliniat, aşadar, în raportul său: „*ajutorul militar acordat de România în 1919 în regiunea Pocuţiei, retrocedarea acesteia Poloniei, transferul emigranţilor din Rusia, a muniţiei şi armamentului, atunci când Polonia se afla încercuită din toate părţile, livrările de grâne, de patru ori mai ieftine decât cerealele americane, atât de necesare, încât despre livrarea acestora din acest an, dl. Prim-ministru, Witos mi-a spus că sunt o chestiune de viaţă şi de moarte etc. etc. Societatea poloneză nu ştie* – scrie Skrzyński apăsat – *că alianţa cu România trebuie înfăptuită"*. Mai sublinia şeful misiunii diplomatice la Bucureşti că *„nemţii ar da mult ca ratificarea să nu se înfăptuiască, ca ea să nu se înrădăcineze adânc în conştiinţa celor două popoare. Parlamentarii care n-ar ratifica această alianţa, care exprimă o necesitate istorică, ar*

[13] Nicolae Mareş, *Alianţa cu România trebuie să existe*, Magazin Istoric, nr. 10(391), 1999, p. 51-54.

comite o greşeală epocală", conchizând – diplomatul polonez l-a evocat pe Talleyrand cu dictonul său că: *„greşeala în politică este mai nefastă decât crima*".[14]

Aleksander Józef Skrzyński.

O dată cu stingerea valabilităţii tratatului respectiv, la 26 martie 1926, la Bucureşti are loc semnarea *Tratatului de garanţie între România şi Polonia*, document prin care părţile „se angajează să respecte reciproc şi să menţină împotriva oricărei agresiuni exterioare integritatea lor teritorială şi independenţa politică prezentă", urmând ca modalităţile concrete de executare să se reglementeze printr-un „*Aranjament tehnic*", care s-a şi semnat în aceeaşi zi, având formularea „erga omnes".

Documentul de bază a fost semnat din partea României de ministrul afacerilor străine, I.G. Duca, iar din partea Poloniei de trimisul extraordinar şi ministru plenipotenţiar în România, Józef Wielowiejski.

Nicolae Titulescu face următoarele dezvăluiri în 1937: „În 1921, Take Ionescu – politician realist – a încheiat Tratatul cu Polonia numai pentru cazul unei agresiuni sovietice. Ion Duca, în 1926, a lărgit baza acestui Tratat şi a încheiat un Tratat de alianţă cu Polonia *erga omnes* pentru toate frontierele".

„Fiind impresionat de consecinţele serioase pe care le-ar fi putut implica acest tratat – explică Titulescu – am plecat de la Londra la Bucureşti şi am avut convorbiri cu Ion Brătianu şi Duca.

[14] *Ibidem*, p. 54

Nicolae Titulescu.

Am arătat că un Tratat cu Polonia privind frontiera răsăriteană era ceva normal. România ca şi Polonia, riscă să fie atacată de Soviete.

Însă în ceea ce priveşte frontiera occidentală, un Tratat cu Polonia ne este extrem de defavorabil. Nu trebuie să uităm că, în 1926, relaţiile polono-germane erau foarte proaste şi, cu toate că ar putea fi bune azi – scria acest lucru Titulescu în 1937 – mâine s-ar putea să se deterioreze".[15] Premoniţiile titulesciene nu erau gratuite. Chiar aşa se va şi întâmpla.

Ce se constată, la o analiză şi mai temeinică şi atentă din punctul de vedere diplomatic şi istoric a aranjamentelor tehnice militare secrete din Tratatul din 1926? Se remarcă faptul că ele conţin modalităţi de execuţie ale dispoziţiilor Tratatului de garanţie şi singurele care puteau asigura intervenţia militară, dar care nu erau obligatorii, potrivit Pactului Societăţii Naţiunilor, din punct de vedere internaţional.

Mai mult, Aranjamentul nu fusese înregistrat la Secretariatul Societăţii Naţiunilor. În consecinţă ele nu aveau decât o valoare precară, putând fi oricând repudiate (lucru pe care îl va dovedi în deceniul următor şi Vespasian Pella).

[15] Nicolae Titulescu, *op.cit*., p. 93.

De altfel, cu ocazia unei indiscreţii de presă, existenţa angajamentului nostru militar a şi fost oficial dezminţită.[16]

După ce Polonia şi-a rezolvat cât de cât problemele externe începe perioada unor răcelii în raporturile bilaterale româno-polone.

În 1929 diplomaţia românească avea să constate că Polonia a fost singurul stat dintre ţările aliate, care nu a trimis o delegaţie militară la serbările naţionale de la Alba-Iulia. Bucureştii au considerat că gestul a fost făcut pentru ca Polonia să fie pe placul Ungariei, cum rezultă din convorbirea avută de secretarul general din Ministerul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, la 17 mai 1929, cu Jan Szembek, şeful misiunii diplomatice polone la Bucureşti.

Atitudinea filomaghiară a Poloniei se va accentua mai ales după moartea mareşalului Józef Piłsudski, dat fiind că politicienii de pe Vistula, care i-au urmat, în frunte cu ministrul de externe Józef Beck, au căzut tot mai mult în mrejele revizioniste promovate de Berlin şi Budapesta.

Sincronizarea româno-polonă în politica externă intră în impas

Noul Tratat cadru de garanţie româno-polon a fost semnat la 15 ianuarie 1931 de Gh.G. Mironescu, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine al României şi August Zaleski, ministrul afacerilor externe polonez.

Textul noului document de bază reproduce primele cinci articole din Convenţia semnată la Bucureşti la 26 martie 1926, cu excepţia art. 1, care are următoarea formulare: „România şi Polonia se angajează să respecte reciproc şi să menţină împotriva oricărui agresor integritatea lor teritorială actuală şi independenţa politică prezentă”.

S-a introdus şi clauza ca, în viitor, tratatul să poată fi reînnoit automat, pe o durată de cinci ani, dacă nu era denunţat cu un an înainte.

Nu se poate trece cu uşurinţă peste faptul că la 30 iunie 1931, la Varşovia, Józef Beck şi generalul L. Piskor din partea polonă şi Grigore Bilciurescu cu generalul Samsonovici din partea română, au semnat un nou

[16] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 64, p. 181.

Aranjament tehnic, şi care – faţă de cel care funcţionase din 1922 – stabilea un număr sporit de trupe afectate de fiecare stat, în caz de agresiune, şi punea chestiunea comandamentului unic. Aranjamentul avea valabilitatea tratatului de garanţie, semnat în acel an şi prelungit automat, din 1936, pe încă 5 ani.

Din analizele făcute de Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti, în plin război, se considera că *până în 1931* Polonia şi-a îndeplinit în mod leal, potrivit alianţelor semnate cu România, obligaţiile de a-şi sincroniza şi armoniza actele ei politice şi diplomatice faţă de Soviete.[17] Drept efect favorabil al acestei conlucrări îl constituia semnarea la 9 februarie 1929, la Moscova, a Pactului Litvinov de către România.

În ceea ce priveşte Aranjamentul tehnic româno-polon din 30 iunie 1931, acesta este considerat, potrivit art. IX, ca făcând parte integrantă din Tratatul de Garanţie şi nu prevedea decât ipoteza unei agresiuni din partea Uniunii Sovietice împotriva Poloniei sau a României. În această situaţie, obligaţiile de asistenţă mutuală nu se aplică decât în această din urmă ipoteză.[18]

În urma iniţiativei guvernului francez, de la începutul anilor ’30 – care viza ca şi vecinii Rusiei să încheie cu Sovietele Pacte de neagresiune, Polonia îşi propune să continue colaborarea şi sincronizarea acţiunilor ei în acest sens cu România. Dar, urmare a eşuării tratativelor româno-sovietice de la Riga, sincronizarea intră în impas.

Polonia şi-a continuat tratativele cu Sovietele, trecând cu o uşurinţă, nedemnă pentru un aliat, peste faptul că România nu avea recunoscută Basarabia *de jure* – de Soviete; garanţii avea numai din partea Marii Britanii, Franţei, Italiei şi Japoniei. Cu alte cuvinte, fără să mai ţină seama de interesele României în chestiunea basarabeană, Republica Polonă, în mod unilateral, parafează textul Pactului de neagresiune cu Sovietele. Din momentul respectiv colaborarea cu Polonia începe să înregistreze tot felul de asperităţi, urmare a presiunilor pe care Varşovia a început să le facă asupra Bucureştilor, spre a grăbi încheirea unui Pact de neagresiune cu Moscova, la rându-i. Până la urmă, documentul parafat, Polonia îl va semna cu URSS la 25 iulie 1932.

Mâhnirea liderilor bucureşteni a fost mare şi de lungă durată, de vreme ce istoricul Nicolae Iorga, un polonofil convins, prezent la Congresul internaţional al istoricilor de la Varşovia din august 1933, întâlnindu-l pe Józef Beck la o recepţie oferită de preşedintele Republicii, a consemnat: „Impresia pe care o am este că acest om nu ne iubeşte şi nu ne stimează. Îi

[17] *Ibidem*, p. 182

[18] *Ibidem*.

trebuie minciuna păcii, chiar dacă ar fi să rupem din trupul nostru pentru a i-o procura. Vorbeşte franţuzeşte cu oarecare greutate şi nu pare a fi deosebit de inteligent".[19] Ne putem închipui cât de aprinsă, între patru ochi, a fost conversaţia celor doi.

Nicolae Iorga.

Tot Nicolae Iorga consemnase în memoriile sale, la 18 mai 1932, despre vizita pe care i-a făcut-o şeful misiunii diplomatice poloneze la Bucureşti, Józef Szembek, remarcabile fiind expresiile acide ale primului ministru român de data aceasta la unele remarci ale interlocutorului.

„După amiază Szembek (mi) se plânge că de la externe a ieşit un comunicat despre o intervenţie a lui ca mediator între noi şi Rusia. Tot de acolo s-ar fi dat „Epocei" un rezumat al notei verbale polone protestând contra pagubei ce s-ar aduce economiei polone prin planul dunărean. De fapt el a căutat prilej ca să stăruie pentru semnarea unui text nou. Îmi pune în perspectivă războiul în Extremul Orient, care – după dânsul – vine sigur cu repercusiune în Europa a unei victorii ruseşti, deci cucerirea României, intrarea ruşilor în Bucureşti, lipsa de ajutor polon. Îi spun că noi, ca orientali ce suntem, vom primi evenimentele şi vom vedea ce e de făcut; multe au

[19] *Ibidem*, *Amintiri*, vol. VII, p. 122.

fost pe-aici şi s-au dus; nu văd marele război între Soviete şi burghezie; dacă suntem atacaţi şi învingem, n-avem nevoie de ajutor; dacă suntem bătuţi, Polonia nu va aştepta să îi vie rândul".[20]

Nicolae Titulescu – continuator al demersurilor lui Take Ionescu

Am ţinut să subliniez mai pe larg aceste aspecte tocmai pentru a marca faptul că Nicolae Titulescu, continuator în cadrul Ministerului Afacerilor Străine al politicii duse de Take Ionescu, nu a rămas indiferent faţă de ideile acestuia în raporturile româno-polone şi nu a ezitat să îşi exprime întotdeauna regretul, atunci când întâlnea neînţelegeri sau reţineri din partea diplomaţiei poloneze, în a continua, într-un spirit mai larg european, aceste raporturi. Nu lipsit de importanţă poate fi şi faptul că Nicolae Titulescu cunoştea foarte bine implicarea pe care au avut-o Ferdinand, Regina Maria, I.I.C. Brătianu, Nicolae Iorga şi alţi lideri de seamă români şi polonezi, printre care şi mareşalul Józef Piłsudski, pentru edificarea unor relaţii cât mai strânse.

Prin inteligenţa şi loialitatea care îl caracteriza, niciodată Nicolae Titulescu nu s-ar fi postat împotriva unui curent favorabil dezvoltării acestor raporturi, conştient – până la sfârşitul vieţii – că „România de azi poate fi apărată numai prin acţiune, iar nu prin lipsa de acţiune".

În ciuda faptului că Polonia n-a acceptat să facă parte din Mica Înţelegere, aşa cum prefigura arhitectul structurii respective, Take Ionescu, în anii '20, care dorea o alianţă în cinci: România, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia şi Grecia, Nicolae Titulescu a evocat cu plăcere, în demersurile sale, colaborarea rodnică pe care a avut-o, ca delegat permanent al României la Geneva, printre alţii şi cu E. Raczyński, pentru care a intervenit pe lângă Carol al II-lea pentru a i se decerna cea mai înaltă distincţie românească.[21]

Fratele său, Roger Raczyński, va fi acreditat drept primul ambasador al Poloniei în România, la 31 mai 1938, unde va funcţiona până în noiembrie 1940.

Aş spune că asemenea gesturi aveau loc, mai ales atunci când interesele de stat ale României şi ale Poloniei se dovedeau convergente, fiind dusă astfel mai departe făclia aprinsă de Take Ionescu.

Faptul că Varşovia a început în jurul anului 1930 să pună relaţiile cu Budapesta şi mai ales cu Berlinul în prim planul demersurilor sale de politică externă, iar proiectul lui Take Ionescu de care aminteam fiind condamnat,

[20] Nicolae Iorga, *Memorii – 1931-1932*, vol. VI, p. 89.

[21] Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 89-90.

datorită contenciosului pe care Polonia îl avea cu Cehoslovacia, nu putea să îl lase indiferent pe fostul preşedinte al Ligii Naţiunilor. Acesta îşi va aminti până la sfârşitul vieţii că „n-a fost prea norocos", la începuturile activităţii sale, ca şef al diplomaţiei româneşti, în relaţiile sale cu Polonia.

Nicolae Titulescu, care avea din 21 septembrie 1932 împuternicirea guvernului român de a negocia şi parafa un Pact de neagresiune cu Rusia Sovietică, a acordat un interviu agenţiei „Reuter", la 30 septembrie în acelaşi an, prin care, fără nici un fel de ambiguităţi, a declarat: „nu există român care să voiască mai mult decât mine să îmbunătăţească raporturile noastre cu Sovietele", subliniind totuşi că se împiedică de indisponibilitatea rusească care nu ţine seama „de interesele legitime ale României".

Din motive greu de elucidat, diplomaţia poloneză din acei ani juca mai degrabă rolul de avocat al diavolului, decât de aliat al României, încercând să împingă pe unii dintre diplomaţii români şi Bucureştii în întregime spre compromisuri inacceptabile.

Se pare că Victor Cădere a fost prea uşor atras în mrejele respective, până la a cădea pradă logicii şi abordărilor poloneze, care nu ţineau seama de interesele româneşti, care s-ar fi putut solda cu sacrificarea Basarabiei într-un document internaţional.

Ministrul extraordinar şi plenipotenţiar de la Varşovia, un diplomat promovat mai degrabă de camarilă, va simţi pe propria piele, abia în august 1935, mâhnirea lui Titulescu, care îl retrage de la Varşovia şi îl numeşte în acelaşi post în Brazilia, evident pentru a se descotorosi de el. Dosarul personal din arhiva MAE al lui Cădere stă mărturie că i-au fost necesare multe eforturi şi motivarea chiar medicală, dată de specialişti praghezi, pentru a scăpa de postul din capitala Braziliei.

În locul lui Cădere, Titulescu îl desemnează pe unul dintre cei mai buni profesionişti în diplomaţie de care dispunea ministerul, pentru a reprezenta interesele româneşti în Polonia: pe Constantin Vişoianu.

Nu cer decât egalitate cu Polonia – nimic mai mult

Aşa cum subliniam mai sus, geneza alianţei româno-polone a plecat de la interesul legitim al celor două state de a se asigura în cazul unei agresiuni din partea Uniunii Sovietice, ambele ţări fiind în egală măsură expuse la o eventuală agresiune, cum se va dovedi de altfel.

După cum aminteam, la 25 iulie 1932 a avut loc semnarea Tratatului de neagresiune polono-sovietic, urmat de semnarea celui franco-sovietic, la 29 noiembrie 1932, ceea ce a lăsat România „în totală izolare".

Mareşalul Poloniei, Józef Piłsudski, după primirea lui Nicolae Titulescu, la 9 octombrie 1933. Alături de mareşalul polonez, ministrul de externe, Józef Beck şi ministrul României la Varşovia, Victor Cădere.

Întâlnirea şefului diplomaţiei româneşti, Nicolae Titulescu, cu Vladimir Antonov-Ovsieenko, la 10 oct. 1933, în timpul vizitei efectuate la Varşovia. A participat şi Victor Cădere, primul din dreapta.

Trebuie subliniat că au fost semnate aceste documente în timp ce **Rusia contesta Basarabia ca pământ românesc**; la negocieri ruşii ne cereau să stipulăm amânarea acestei chestiuni vitale printr-o formulare destul de ambiguă, prin care să se precizeze că Pactul nu aduce atingere „disputei existente", termen care înlocuia „disputa teritorială", sau cele două prin sintagma: „dispută basarabeană".

Amărăciunea încercată de Titulescu privind poziţia Varşoviei s-a regăsit pe perioada întregului său mandat din 1932 până în 1936, timp în care a fost măcinat de gândul de a nu se ajunge în situaţia „unei izolări totale a României".[22]

De ce? Explicaţia a dat-o fostul ministru al afacerilor externe însuşi, bun cunoscător nu numai al psihologiei umane dar şi al celei colective poloneze.

Iată ce scrie Nicolae Titulescu: „Spre sfârşitul mandatului de ministru al d-lui Zaleski, a cărui succesiune a fost curând după aceea asumată de dl. Beck, am rugat Guvernul polonez să intervină în favoarea României pentru a obţine eliminarea cuvintelor „*disputa existentă*". Răspunsul guvernului polonez – care, trebuie amintit, este obligat să apere Basarabia cu forţa armelor – a fost că **nu îl interesează negocierile ruso-române**".[23] (sublinierea mea – *N.M.*)

Stupefiant răspuns, putem spune, deoarece poziţia respectivă punea la îndoială **trăinicia alianţei militare reciproce**, care venea din 3 martie 1921, dar mai ales fidelitatea Varşoviei faţă de documentele semnate şi în vigoare. Titulescu întrebându-se – cum spuneam – chiar spre sfârşitul vieţii. — „Cum adică? – Dacă Basarabia ar fi atacată, Polonia ar vărsa sângele fiilor ei şi şi-ar cheltui banii pentru România, dar atunci când este rugată în timp de pace să îi acorde sprijin diplomatic – chiar dacă s-a mai apelat la ea în acest sens – poate oare aliatul nostru polonez să ne răspundă nouă, aliatul său român, că nu îl mai interesează negocierile privind *Basarabia*, atunci când aceasta reprezintă însuşi obiectul alianţei sale? Să nu prezinte oare Basarabia nici un interes pentru Polonia?"[24]

Legitimă întrebare, la care Titulescu n-a găsit răspuns. România nu a găsit răspuns.

Şi totuşi diplomatul nepereche a prefigurat soluţiile diplomatice de urmat în situaţia dată. În primul rând, să se bazeze pe Pactul Briand-Kellog şi să găsească aprobarea Parlamentului României, a tuturor partidelor politice, în ceea ce priveşte continuarea negocierilor privind Pactul de neagresiune cu URSS.

[22] *Ibidem*, p. 103.
[23] *Ibidem*, p. 106.
[24] *Ibidem*.

Şi va primi această aprobare din partea înaltului for legislativ al României, lucru nemaiîntâlnit, cu un sprijin unanim.

N-a mai avut nevoie Nicolae Titulescu, aşadar, de sprijinul Poloniei, dar nu va scăpa până la urmă de intrigile ei, duse de Beck, Arciszewski, Poniński etc.

Din perspectiva timpului, putem spune că rămâne regretabilă ţesătura de acuzaţii, la care s-au făcut părtaşi şi unii politicieni români, inclusiv Carol al II-lea şi camarila sa, încât debarcarea prematură a lui Titulescu, la 29 august 1936, a lăsat nerealizat proiectul său, atât de minuţios elaborat şi pus în pagină cu acribia unui învăţat, dovedindu-se încă o dată cât de mare vizionar şi negociator era.

În zadar însă, deoarece prin decizia nefastă a regelui, la care „contribuţia" Varşoviei aliate n-a lipsit[25], a dus nu numai la înlăturarea sa, ci şi la prăbuşirea sistemului de securitate colectivă.

De atunci a intrat în funcţie principiul dominoului în Europa Centrală şi de Sud-Est pe un plan mai larg. Şi ce a urmat la Viena, München, Memel, în Slovacia, în Rutenia se cunoaşte în parte, vom dovedi şi cu documente inedite româneşti în partea a doua a volumului.

Perioada nenorocoasă a lui Titulescu a continuat

Pentru a elucida şi mai bine o seamă de aspecte din raporturile româno-polone suntem nevoiţi să revenim la perioada „nenorocoasă" de la începutul ministeriatului din '32 al lui Titulescu, când „Polonia insista ca România să semneze un Pact de neagresiune cu URSS, chiar dacă un asemenea Pact ar conţine cuvintele „disputa existentă". Aceasta deoarece, "pe vremea acea, la Varşovia exista o puternică tendinţă prosovietică şi care era vexată că România nu este gata să o urmeze în această direcţie".

Presa poloneză l-a atacat vehement pe ministrul român de externe, pe motiv că ar fi împiedicat România să ajungă la un acord cu URSS din cauza cererilor sale exagerate, de parcă polonezii ar fi ştiut mai bine decât diplomatul român care sunt interesele legitime ale poporului său.

„Această companie de presă şi atitudinea unora dintre oamenii de stat ai timpului mi-a dat de gândit" – scrie Titulescu. „Nu era oare URSS în 1932 la fel de comunistă ca şi acum. Nu erau atunci conducătorii noştri la fel de burghezi ca şi astăzi? De ce eram noi obligaţi, în 1932, să ne aliniem URSS, dacă aceasta însemna sacrificarea Basarabiei? Iar acum,

[25] Sergej Mikulicz, *Wpływ dyplomacji sanacyjnej na obalenie Titulescu* (Influenţa diplomaţiei Sanaţiei la debarcarea lui Titulescu), în „Sprawy Międzynarodowe nr. 7-8, 1959.

când Basarabia este asigurată, de ce să nu cădem la un acord cu URSS, doar pentru că sovieticii sunt comuniști?”[26]

O logică aristotelică de fier!

Observator fin al situației internaționale, Titulescu remarca: „Explicația este simplă: între 1932 și 1936 vântul a cotit-o cu 180 de grade la Varșovia. În 1932 el sufla spre Răsărit, iar acum el suflă spre Vest. Atunci când politica românească nu este în grațiile Varșoviei, ea devine imediat obiectul unor atacuri foarte violente și destul de ciudate. Atunci când ea urmează orbește Varșovia, este considerată ca independentă. Dacă din motive legate de apărarea intereselor noastre naționale, politica românească are nenorocul de a nu fi în acord complet cu Varșovia, atunci se spune imediat că este o politică aservită.

Imagine din timpul vizitei oficiale a premierului polonez Janusz Jędrzejewicz, primul din stânga, în România (iulie 1933). Omologul său român, Gheorghe Mironescu, în dreapta. În centrul fotografiei: Mirosław Arciszewski, șeful Legației Poloniei la București.

Tot ce pot spune este că, în 1932, toate partidele din România au aprobat atitudinea mea față de Varșovia și am chiar în posesia mea telegrame de aprobare din partea unor cercuri înalte. /.../ Când am ajuns la o înțelegere directă cu URSS asupra definirii agresiunii și a termenului de „teritoriu românesc”, Polonia a ridicat o obiecțiune care anula toate avantajele posibile ale tratativelor mele directe cu URSS. Ea vroia ca Tratatul să aibă o valabilitate de numai cinci ani.

[26] Nicolae Titulescu, *op.cit*., p. 89.

Delegatul Poloniei, contele Raczyński, (de care aminteam mai sus), care era atunci doar ministru la Geneva şi este acum ambasadorul Poloniei la Londra, a înţeles atât de bine interesul României de a avea un Tratat cu o durată nelimitată cu URSS, încât a făcut eforturi insistente pentru a determina Guvernul polonez să abandoneze clauza de valabilitate de cinci ani. În această direcţie el s-a purtat ca un adevărat prieten al României şi a reuşit să convingă Guvernul polonez de daunele pe care le provoacă României clauza în chestiune".[27]

Nu trebuia să facă oare aceasta misiunea diplomatică de la Bucureşti? M. Arciszewski, era un ambasador servil, care purta o corespondenţă privată cu adjunctul ministrului afacerilor externe şi cu şeful diplomaţiei ţării sale, de la care primea direct instrucţiuni în timpul deselor deplasări pe care le făcea pentru consultări la Varşovia. Însărcinatul cu afaceri îi ţinea în perioada respectivă isonul la Bucureşti şefului său, ambii urzind tot felul de intrigi care vizau o eventuală destituire a ministrului de externe român.

Astfel, despre stadiul neînţelegerilor, Nicolae Titulescu consemna: „În septembrie 1934, în cuvântarea sa la Adunarea Societăţii Naţiunilor, dl. Beck a repudiat în mod unilateral Tratatul minorităţilor. El nu mă avertizase în nici un fel despre atitudinea pe care intenţiona să o adopte Polonia în această chestiune (curat aliat am spune – după Caragiale – *N.M.*), dar aceasta nu m-a împiedicat să-mi folosesc influenţa pe lângă Mica Înţelegere, ca aliat al Poloniei, pentru a asigura că nimeni dintre noi nu va ţine vreo cuvântare îndreptată contra acestei politici[28])

Astfel, statele Micii Înţelegeri nu au fost amestecate în nici una dintre criticile publice adresate Poloniei de Franţa, Anglia şi Italia. În momentul în care ţinea cuvântarea, dl. Arciszewski, ministrul polonez la Bucureşti, a găsit de cuviinţă să dea un interviu presei române în care a declarat că „cine nu urmează linia de acţiune a d-lui Beck nu este un bun român."[29]

---

[27] *Ibidem*, p. 90.

[28] La 13 septembrie 1934 Józef Beck a denunţat în faţa Adunării Societăţii Naţiunilor Tratatul minorităţilor, folosind următoarea motivaţie: „Actualul sistem de garanţii acordat de către Societatea Naţiunilor şi organele ei drepturilor minorităţilor, luat în ansamblul său, are aspectul unei construcţii prost echilibrate, făcută la întâmplare şi întemiată pe paradoxuri politice... Aplicarea sistemului aşa cum există se dovedeşte complet dezamăgitoare. El n-a folosit minorităţilor, dar, graţie aplicării sale prea adesea abuzive şi străine spiritului tratatelor, a servit pe scară largă ca mijloc de propagandă difamatorie împotriva statelor care i se supuneau şi ca mijloc de presiune politică exercitate de către statele care, fără a fi legate ele însele de acesta, uzau de prerogativele de a participa la acest control. Situaţia paradoxală a unui regim de excepţie grefat pe organismul Societăţii Naţiunilor, care revendică justificarea sa politică din însăşi universalitatea sa, şi din principiul democratic al egalităţii aplicat domeniului dreptului public, nu ar putea continua fără să compromită într-un mod iremediabil temeliile morale pe care a fost constituită Societatea Naţiunilor în 1919".

[29] *Ibidem*, p. 91.

II

INTERESE ASIMETRICE ÎNTRE BUCUREŞTI ŞI VARŞOVIA ÎN POLITICA EXTERNĂ

Societățile nu se guvernează bine decât dacă se suprapun două forțe: inteligența și puterea

Nicolae Titulescu

Indignat de amestecul flagrant al diplomaţilor polonezi în treburile interne româneşti, Nicolae Titulescu constata în a doua parte a anului 1934: „*... D-nii Beck și Arciszewski au tot dreptul să dea lecții de patriotism polonezilor, dar numai românii sunt îndrituiți să spună poporului lor ce este patriotic și ce nu. Ar tolera oare Polonia un ministru român la Varșovia care să declare că cine nu urmează linia de acțiune a d-lui Titulescu nu este un bun cetățean polonez?*”[1]

Numai românii sunt îndrituiţi să spună poporului lor ce este patriotic şi ce nu

Titulescu a dorit să taxeze în cuvinte demne, lipsa de eleganţă şi deontologie profesională a trimisului polonez pe meleaguri dâmboviţene, cerându-i omologului său, cazonului Józef Beck, rechemarea acestuia în centrala Ministerului Afacerilor Externe de la Varşovia, aşa cum se întâmplă în asemenea cazuri.

Să nu fi ştiut Titulescu că între cei doi existau relaţii amicale încă din anii ’20, iar – în situaţia dată – se întâlnise „sacul cu petecul”?

Beck i-a promis colegului român că îi va satisface dorinţa, dacă îi va fi adresată rugămintea în scris. Numai astfel îl va retrage pe Arciszewski din România. În acelaşi timp, „l-a ameninţat” că timp de trei ani nu va

[1] Nicolae Titulescu, *Politica externă a României* (1937), Bucureşti: Fundaţia Nicolae Titulescu, 1994, p. 91.

mai trimite un alt diplomat în rang de ministru la Bucureşti, urmând ca misiunea să fie girată de un însărcinat cu afaceri.

Cu alte cuvinte, Józef Beck se pregătea de un scandal, şi ar fi dorit să îl facă părtaş şi pe Titulescu, punând în dificultate raporturile bilaterale. Motivul? Reprezentantul lui în România făcuse o gafă impardonabilă pe care şeful său direct, *amator* în diplomaţie, cum l-a caracterizat un istoric de renume, îl citez pe profesorul Henryk Batowski, publicist în Balcani în anii ’30, se vede că îi gira apucăturile nu numai că i le tolera.

Józef Beck în cabinetul de lucru.

Nicolae Titulescu era prea abil să accepte un asemenea joc, conştient că scandalul care s-ar fi produs se putea solda cu reproşuri din partea opoziţiei din România, care ar fi sărit ca arsă dacă ar fi constatat, eventual, că şeful externelor ar fi părtaş al deteriorării raporturilor româno-polone. Ori aşa ceva nimeni nu îşi dorea la Bucureşti, lucru remarcat destul de caustic de Argetoianu, pentru care Arciszewski nu era decât o „cutră” sau un „om lipsit de noroc”, descriindu-i figură tristă de intrigant, la nivel înalt, în jurnalele sale.[2]

Cu siguranţă, Titulescu ştia destul de bine şi despre alte intrigi ale diplomaţilor polonezi, cât şi despre ecoul acestora în rândul „oficialităţilor” vremii, ca dovadă că planurile denigratoare n-au rămas ascunse.

[2] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, Humanitas, vol. 6, 1992, p. 249.

Şeful externelor s-a văzut obligat să-l avertizeze pe Beck că nu îl va mai primi niciodată în audienţă pe şeful Legaţiei poloneze, lucru dintre cele mai grave pentru ministrul plenipotenţiar de la o misiune diplomatică aliată, promisiune de care liderul român al externelor s-a ţinut cu stricteţe de cuvânt, în ceea ce priveşte aspectele oficiale ale raporturilor la acest nivel. Excepţia pe care a făcut-o Titulescu a fost doar la depunerea condoleanţelor din partea Guvernului român conducerii statului polonez, condoleanţe pe care şeful diplomaţiei româneşti le-a depus personal, acolo unde se afla depusă Cartea de condoleanţe, deci la sediul misiunii diplomatice poloneze, în chiar ziua morţii mareşalului Piłsudski, la 12 mai 1935. Ne închipuim cu cât disconfort (pentru a nu spune silă), a trebuit să îi strângă mâna lui Arciszewski. Dar în ce situaţie regretabilă se aflau cele două state, ce se considerau aliate, urmare a unor meschinării mărunte de culise şi de ambiţii personale.

Tot în 1935, cele două scene: guvernamentală şi cea publică devin martore ale unui nou „incident" Beck-Titulescu. Şi nu numai ele. Astfel, la Sesiunea Generală a Ligii Naţiunilor a fost pusă la vot candidatura României pentru a fi aleasă ca membru al Consiliului Ligii Naţiunilor. Cu ocazia respectivă, România a fost acceptată cu 50 de voturi pentru şi 2 împotrivă, din care unul se pare că a fost al aliatei sale – Polonia.

Dezminţirea dată presei de factorii polonezi, cum că nu Polonia a fost cea care a votat împotrivă nu s-a bucurat de niciun fel de credibilitate la Bucureşti ori în alte capitale, ba nici chiar în mediile poloneze.

Realitatea este că ne aflam în lunile respective în perioada în care oficialităţile de la Bucureşti erau puternic nemulţumite de politica pe care Polonia o ducea faţă de Ungaria, ţară care – în concepţia Varşoviei – trebuia să devină un *punct cardinal* al politicii central-europene.

Bucureştii erau neliniştiţi de faptul că „aliata" lor – Polonia – promovează pe faţă în politica externă interesele unuia dintre statele cu cea mai revizionistă politică din Europa, alături de Germania. Cercuri largi din România, inclusiv presa, relevau faptul că Budapesta nu recunoaşte Tratatul de la Trianon, militând pentru revizuirea lui, Tratat pe care de altfel nici Polonia nu îl ratificase, cu toate că îl semnase, aspect asupra căruia vom reveni.

La 28 noiembrie 1934, Nicolae Iorga l-a primit pe şeful Legaţiei polone, ministrul extraordinar şi plenipotenţiar, Mieczyław Arciszewski, căruia i-a explicat şi unele aspecte legate de politica românească din 1932 faţă de Soviete. Şi, scrie în memoriile sale filopolonul Iorga, că interlocutorul i-a dat dreptate cu privire la raţionamentele şi fundamentarea politicii respective, numai că Varşovia ne-a cerut „să iscălim, fără să ni se spuie de

ce e vorba". Istoricul mai consemnează că i l-ar fi descris „pe Beck, aşa cum e şi, cum ministrul (Arciszewski) nu credea că ni s-a cerut să facem sacrificiu cu privire la Basarabia, i-am cetit notele mele de la Varşovia (în care scria clar „că nu ne iubeşte" – *N.M.*) El se plânge că Franţa i-a tratat rău pe Poloni: de aici pentru Barthou s-a asigurat o primire mai rece decât pentru Titulescu... Franţa vrea o Rusie mare, ceea ce nu poate să admită Polonia. – Nici noi! Deci nevoia de asigurare, fie numai vremelnică, dinspre Germania. Aceasta se gândeşte, azi, la Austria, la Rin, urmăreşte nu revizionism, ci rasism. Pe noi ne consideră Polonii tot ca vechi aliaţi; relaţiile militare continuă; ştim toate secretele armatei polone; ni se trimit 60 de avioane. Îi arăt soldaţii noştri pe stradă. El spune ce impresionat a fost de manevrele noastre ataşatul militar polon. Recunoaşte că în 1932 s-au făcut şi greşeli. Şi el e lovit uneori de unele apucături ale lui Beck. Dar miniştrii poloni sunt numai „jumătate de miniştri"; de fapt mareşalul conduce totul şi nu se lasă influenţat de nimeni. Pentru a nu fi bănuiţi, miniştri merg uneori prea departe. Îi observ că o politică poate fi îmbrăcată într-o formă care nu jigneşte vechile prietenii etc."[3]

Cum Arciszewski, ca orice şef de misiune, înfăptuieşte politica dictată de centrala ministerului său de externe, acţiunile şi demersurile sale vor căpăta cu totul alte forme decât cele la care se aştepta Iorga şi Ministerul Român de Externe. Şi mai bine acestea pot fi surprinse din presă.

De aceea, credem că nu lipsite de importanţă se dovedesc a fi apariţiile, de la începutul anului 1935, a două articole apărute în publicaţia „Polska a Zagranica" (*Polonia şi străinătatea*) despre: „Politica externă a României" – (*Polityka zagraniczna Rumunii*) şi despre „Relaţiile polono-române pe fundalul politicii româno-sovietice" – (*Stosunki polsko-rumuńskie na tle polityki rumuńsko-sowieckiej*) în care autorii acreditau ideea că politica titulesciană s-ar afla sub influenţa unor „centre internaţionale" de putere şi că ministrul român a devenit partizanul atragerii URSS în politica europeană activă, ceea ce n-ar fi în interesul Poloniei.

La nici două săptămâni, la începutul lui martie 1935, Jan Szembek (fost ambasador în România în anii 1928-1932), la data respectivă şi până la sfârşitul carierei, în funcţia de prim adjunct al lui Beck, aprecia, într-o convorbire avută cu Victor Cădere că: „întreaga concepţie în plan internaţional dezvoltată de Titulescu la Geneva este duşmănoasă faţă de politicienii polonezi", exprimându-şi temerea că la momentul potrivit, şeful român al externelor va acţiona în direcţia slăbirii alianţei cu Polonia.[4]

[3] Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 6, p. 290.

[4] Michał J. Zacharias, *Polska wobec zmian w układzie sił politycznych w Europie w latach 1932-1936* (Polonia faţă de schimbările in raporturile forţelor politice din Europa în anii 1932-1936), Wroclaw: Ossolineum, 1981, p. 278-279.

Chemarea din post în vara anului 1935 a ministrului Cădere, urmare a intervenţiei categorice a lui Titulescu pe lângă Rege, a declanşat o reacţie potrivnică din partea lui Beck, colonelul fiind iritat atât de retragere cât şi de propunerea părţii române de a trimite în locul lui pe unul dintre cei mai promiţători diplomaţi români, respectiv pe Constantin Vişoianu, pe care îl cunoştea, probabil, de la Geneva. Motivaţia intimă printre colaboratorii săi era că noul reprezentant român în Polonia ar fi un om al lui Titulescu. Nu ştim de ce Ministerul Afacerilor Externe polonez se aştepta ca solul român să fie un simpatizant al lui Beck sau al colaboratorilor lui şi nu al autorităţilor care îl acreditau?

Beck a fost cel care a acţionat de aşa manieră ca de la primirea agrementului acordat şefului misiunii până la depunerea scrisorilor de acreditare, trimisul extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României aliate să fie nevoit să aştepte peste trei luni.

La Bucureşti, Arciszewski a devenit pe cât de dinamic pe atât de agresiv în demersurile sale antititulesciene, acţiuni sesizate de numeroşi factori români, dar şi la Varşovia, unde şeful Legaţiei din România raporta centralei MAE că a modelat voci critice în sânul guvernului român, din partea unor miniştri precum: Inculeţ, Franasovici, fraţii Angelescu etc., trimiţând reproşuri că nu este suficient de bine ajutat de ministerul polonez de externe în înlăturarea lui Titulescu. Voia, probabil, nu numai fonduri dar şi elaborarea unor scenarii în comun.[5]

Solul polonez reuşeşte, în contactele cu opoziţia din România, pentru care se laudă, pe drept cuvânt, să îl determine pe Gheorghe Brătianu să se deplaseze în Polonia, la invitaţia părţii polone.

Aspectele legate de trăinicia Tratatului de alianţă româno-polon, dar şi a înţelegerilor militare polono-maghiare, care îi preocupau pe liderii bucureşteni au intrat în agenda covorbirilor cu liderul liberalilor români.[6]

Ca un antidot la acţiunile de politică externă românească existente cu URSS, Arciszewski a propus centralei ministerului de externe polonez încheierea unui Pact trilateral polono-sovietico-român de neagresiune. Proiectul a fost respins de Szembek, pe motiv că Germania n-ar privi cu ochi buni contactele între Varşovia şi Soviete.

La începutul lui decembrie, acelaşi Arciszewski propune ca Polonia să facă presiuni asupra Franţei ca cea din urmă să intervină la Bucureşti

[5] *Raportul lui Tadeusz Romer către Jan Szembek* (Raport Tadeusza Romera do Jana Szembeka) în *Diariusz i teki Jana Szembeka* (Însemnările zilnice şi calendarul activităţii lui Jan Szembek, vol. 1, p. 383; George G. Potra, *Titulescu – pro şi contra*, Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2002, p. 474.

[6] *Ibidem*, p. 279.

împotriva unei eventuale apropieri sovieto-române, în contextul în care chiar Laval căuta să se ajungă la o anumită înţelegere cu Hitler.

Şi aceste propuneri Szembek le-a temperat pe motiv că misiunea poloneză la Paris n-ar putea realiza un asemenea deziderat.[7]

Radiografiile lui Vişoianu despre politica externă poloneză

Remarcăm că Nicolae Titulescu a avut grijă să trimită în post, la Legaţia română de la Varşovia, cum spuneam, în rang de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar, un mare diplomat, pe Constantin Vişoianu. Patronul cunoscuse calităţile acestuia destul de bine la Societatea Naţiunilor. Mai mult, Vişoianu se impusese în acei ani şi în postul de ministru plenipotenţiar la Haga, cunoscută fiind pregătirea sa juridică şi de negociator. Sigur pe profesionalismul şi calităţile sale, Vişoianu nu s-a sfiit să îi dea lui Carol al II-lea un răspuns foarte demn în momentul primirii, la 14 ianuarie 1936, înainte de plecare.

Carol al II-lea.

[7] *Ibidem*, p. 281.

Se pare că regele a vrut să „îl ia repede" – scria Armand Călinescu – spunându-i: „Vezi că d-ta mergi să iei un post în condiţii grele, întrucât înlocuieşti pe un om care a lăsat marii simpatii (Cădere)". Fără a se fi fâstâcit, cum ar fi făcut alţii – Vişoianu i-ar fi răspuns: „Da, Sire, dar pretutindeni miniştrii Majestăţii Voastre lasă simpatii. Şi eu am lăsat la Haga".

Vorbind apoi despre Germania şi Vişoianu spunând, în treacăt, că noi nu avem conflicte cu acest stat, Regele a replicat repede şi cu mare satisfacţie: „Nu e aşa că noi nu avem conflicte de Germania?"[8]

Tânărul Vişoianu (avea numai 35 de ani) îl va urma, aşadar, în post la Varşovia, pe Victor Cădere, a cărui misiune în Polonia rămâne destul de înceţoşată, mai ales în chestiunea Basarabiei, cum menţionam mai sus, dovedind nu o dată servilitate faţă de polonezi, atitudine pe care aceştia nu s-au sfiit să i-o cultive, iar orgoliile diplomatului român să fie şi răsplătite de aceştia.

Ce altceva s-ar putea spune despre un şef de misiune, care n-a ştiut să gestioneze atacurile din presa poloneză la adresa diplomaţiei româneşti, nu în ansamblu, ci direct la adresa şefului acesteia, şi care, la restabilirea relaţiilor diplomatice dintre România şi Rusia, Varşovia caracteriza momentul drept: Pericol pentru securitatea Poloniei. Sau – potrivit altui titlu din presă: România în slujba sovietelor.

Atmosfera din cancelaria Ministerului Afacerilor Externe al Poloniei este surprinsă de fostul şef al Legaţiei poloneze la Bucureşti, din anii 1927-1932, Jan Szembek, primul din adjuncţii lui Beck, care relata în Jurnalul său despre convorbirea avută cu colonelul din fruntea instituţiei, care era foarte furios pe Titulescu: „Discutăm problema rechemării ministrului plenipotenţiar Cădere. Ministrul este foarte iritat. Subliniază că aceasta este fie dorinţa Regelui Carol de a i se încredinţa d-lui Cădere o misiune de mai mare răspundere, fie o măsură a lui Titulescu îndreptată împotriva noastră. În acest din urmă caz, ministrul este gata să ridice mănuşa ce i s-a aruncat şi să reacţioneze aspru la chemarea lui Cădere. Îl va chema mâine la el şi va discuta cu acesta sincer; îi va spune însă că faptul rechemării sale de la Varşovia nu se produce fără consecinţe politice".[9]

Dorea colonelul Beck să facă şi politica de cadre a lui Titulescu, nu îi ajungea faptul că ţinea în post la Bucureşti un ministru fără niciun fel de relaţie cu şeful externelor, contrar uzanţelor diplomatice şi voinţei şefului diplomaţiei româneşti, care îi ceruse să fie rechemat?

După ce hotărăşte ca presa poloneză să sublinieze „meritele" lui Cădere,

[8] Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, Bucureşti: Editura Humanitas, 1990, p. 284.

[9] George G. Potra, *Titulescu – pro şi contra*, Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2002, p. 523.

Szembek relevă că: „*Beck se exprimă foarte furios despre Titulescu. Arată că va trimite o telegramă lui Arciszewski, recomandându-i să declare la Bucureşti că, dată fiind lipsa din Varşovia a preşedintelui Republicii Polone, precum şi desele sale plecări în scopuri sportive, chestiunea de agrement pentru ministrul român, dl. Vişoianu, nu va putea fi repede rezolvată*”.[10]

Constantin Vişoianu în post de ministru plenipotenţiar la Varşovia.
Pe fundal fotografia lui Titulescu.

Şi Beck s-a ţinut de cuvânt, deoarece abia la patru luni de la numire, la 30 ianuarie 1936, Constantin Vişoianu depune scrisorile de acreditare preşedintelui Poloniei, Ignacy Mościcki. Încă o dovadă clară că n-a convenit ministrului de externe polonez, Józef Beck, să aibă un diplomat de carieră în post la Varşovia, care să îl înlocuiască pe Victor Cădere, atât de docil externelor poloneze, cât şi în raporturile cu autorităţile din această ţară, care îi satisfăcuse unele veleităţi militare ale combatantului român pe diferite fronturi, cu rezultate notabile în Orientul îndepărtat, susţinându-l prin colegii de breaslă la preşedinţia FIDAC-ului, soldată cu distincţii şi medalii, cu deplasări la Lisabona şi la Paris.

Dacă unii diplomaţi polonezi „au jucat” atât de penibil rolurile lor, diplomaţia militară a fost ceva mai realistă. Elocvent un episod important petrecut spre sfârşitul anului, respectiv comunicarea transmisă generalului Samsonovici, în scris, la 24 octombrie 1935 de către ataşatul militar polonez

[10] *Ibidem*, p. 523.

la Bucureşti, Jan Kowalewski, cu referire la unele opinii exprimate de inspectorul general al armatei poloneze, generalul Rydz-Śmigły, privitoare la alianţa româno-polonă.

Constatăm din aceasta că ideile sale îndulceau poziţiile exprimate de Beck şi Arciszewski: „Noi sperăm, în Polonia, că această nervozitate care se manifestă în ultimul timp în relaţiile româno-polone este un fenomen pasager ce va dispare în curând. Polonia nu poate avea obiecţii faţă de încheierea unui tratat de neagresiune între România şi URSS Dimpotrivă, ea o va felicita. Realizarea unui pact sovieto-român care depăşeşte cadrele unuia de neagresiune (spre exemplu de tipul asistenţei mutuale) va fi în măsură să antreneze repercusiuni asupra angajamentelor de alianţă existente între România şi Polonia".[11]

Adevărata faţă a politicii externe a Poloniei, a tuturor meandrelor ei voluntariste, într-o perioadă destul de agitată, va fi surprinsă cu mare acurateţe de C. Vişoianu, izbitoare fiind şi predicţiile acestuia legate de viitorul Poloniei, ceea ce dau o valoare aparte acestor documente.

Astfel, într-unul din rapoartele semnate de reprezentantul României, redactat la nici patru luni de la preluarea postului, cel din 22 mai 1936[12], Vişoianu surprinde caracterul filo-ungar al demersurilor poloneze din acea perioadă, a încercărilor de deturnare de sens ale angajamentelor reciproce ale statelor Micii Înţelegeri, a îndepărtării Poloniei de tezele securităţii colective şi apropierea intimă de demersurile revanşarde germane.

Menţionăm că numai cu o săptămână înainte, la 15 mai 1936, Vişoianu transmisese deja lui Nicolae Titulescu raportul 1432 (strict-confidenţial), prin care i-a făcut o radiografie de o claritate ireproşabilă privind acţiunile de politică externă poloneză, document care, citit peste ani, se poate constitui într-o filă de referinţă asupra modului şi stilului de redactare, uimind şi azi cum a reuşit condeiul ascuţit ca un bisturiu al lui Vişoianu să surprindă *sine ira et studio* în judecăţi exacte şi drepte, orientările şi coordonatele principale ale politicii unui stat „aliat" cu România încă din martie 1921, cât şi cele mai fine articulaţii legate de manifestarea acestei politici.[13] Păcat că radiografia respectivă a fost cunoscută de prea puţină vreme ori deloc de istoriografia poloneză, care l-a trecut cu vederea pe Vişoianu!

Printre diplomaţii sau miniştrii români din acele timpuri, doar Grigore Gafencu a mai avut un condei atât de fin şi de exact. Fraza lui Vişoianu îl

[11] Ioan Talpeş, *Diplomaţie şi apărare (1933-1939)*, Bucureşti, 1987, p. 126.

[12] *România-Polonia, Relaţii diplomatice, vol. I, 1918-1939,* coordonator, Dumitru Preda, autori: Florin Anghel, Nicolae Mareş şi Cristina Păiuşan, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic, 2003, p. 170-172.

[13] *Ibidem*, p. 162-170.

precede totuşi, în timp, fără să piardă nici cea mai mică nuanţă în exprimarea adevărului cât şi în oglindirea realităţilor cu care se confrunta Polonia.

Putem afirma, fără teama de a greşi, mai ales acum, din perspectiva timpului, că documentele diplomatice menţionate capătă o şi mai mare valoare, dacă le comparăm cu rapoartele sau telegramele scrise de la Bucureşti de diplomaţii polonezi, redactate sub imperiul slugărniciei şi din dorinţa de a cânta în strună decidenţilor din Varşovia, cu care puneau nu numai în scris dar şi în timpul deplasărilor efectuate în ţară planuri de denigrare sau chiar de debarcare a ministrului român.

Cu regret, unele rapoarte se bazau şi pe informaţiile obţinute din partea unor lideri ai opoziţiei româneşti: din Mişcarea Legionară, de la Partidul Naţional Creştin şi Partidul Liberal – Gheorghe Brătianu, dispuşi să ţeasă intrigi cu o cancelarie străină, crezând că astfel va surpa autoritatea unui ministru cu adevărat european şi al cărui prestigiu străbătea pe toate meridianele.

Asupra acestor documente din Arhivele de stat poloneze vom reveni, dovedind că avem de-a face cu partituri totalmente diferite prin raportarea lor la comandamentele stringente ale acelor timpuri. Factura umană şi intelectuală a personajelor se dovedeşte a fi deficitară.

Depunerea scrisorilor de către trimisul extraordinar şi ministru plenipotenţiar Constantin Vişoianu preşedintelui Poloniei Ignacy Mościcki.

Politica de *șiretenie bazată pe absurditate* dusă de Beck contrazice alianţa cu România şi interesul esenţial polonez

Primit de Józef Beck, cu scopul de a-i reproşa unele aspecte cuprinse în Comunicatul unei sesiuni de rutină a Micii Înţelegeri, ţinută la începutul anului 1936, remarcăm cum, la mai puţin de patru luni de la prezentarea la post, când alţi diplomaţi abia „se dezmeticesc", Constantin Vişoianu surprinde că „*Politica actuală a Poloniei, sub forma neîncrederii în structura și funcționarea regulată a Înțelegerii Balcanice și a Micii Înțelegeri, urmărește în realitate să le deprime situațiunea internațională, să favorizeze orice element de disociere și să agraveze inegalitatea pozițiunilor statelor componente în fața unor probleme internaționale.*

Dar Polonia merge mai departe. Ea nu se mulțumește cu această critică și defăimare. Ea nu se mărginește la o operă de propagandă defavorabilă. Polonia actuală încearcă să creeze ea însăși piedici materiale celor două înțelegeri (Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică) și să zdruncine echilibrul stabilit prin acordarea mutuală a intereselor lor respective".[14]

La întrevederea avută cu Beck, la 22 mai 1936, Vişoianu – care până şi în faţa Suveranului statului român nu dovedise a avea emoţii – la întrevederea cu colonelul Beck – noul şef de misiune va arăta că nu are reţinere în a-i arăta fără nici cea mai mică ambiguitate că Polonia desfăşoară o politică activă în favoarea Ungariei, aşa cum a dovedit-o vizita efectuată de primul ministru polon, Marian Kościałkowski la Budapesta, la 13 octombrie 1935, cât şi în cea din 15 mai 1936. „*...alianța noastră cu Polonia a fost încheiată și reînnoită în vreme ce Mica Înțelegere exista, după cum organizarea Micii Înțelegeri a fost întărită fără să aibă vreo repercusiune defavorabilă asupra angajamentelor româno-polone. Politica României nu s-a schimbat deloc, astfel încât nu de aici ar putea veni nevoia unei explicațiuni, ci din schimbări suferite de politica altor țări*".[15]

În cele arătate mai sus, Vişoianu viza direct politica maghiară pe care Varşovia o susţinea fără nici o reţinere.

La judecata pertinentă pe care o enunţase, diplomatul român mai adaugă: „*Este evident că domnul Beck a priceput foarte bine sensul comunicatului; dar, fiindcă el era de natură să poarte o lovitură politicii sale și să justifice*

[14] *Ibidem*,p. 163.

[15] *Ibidem*, p. 171.

nemulţumirea opiniunii publice poloneze faţă de politica sa, D-sa încearcă o manevră, prin această deturnare de sens".[16]

Ne putem întreba ce a simţit Nicolae Titulescu, urmaşul lui Take Ionescu, arhitectul Micii Înţelegeri, când a citit despre asemenea manifestări mai mult sau mai puţin intime din politica externă a aliatului, caracterizând până la urmă atitudinea lui Beck şi a politicii sale drept *şiretenie bazată pe absurditate* (Aceasta a fost rezoluţia ministrului pusă pe raport). În legătură cu turnura ce o pot căpăta raporturile româno-polone în plan bilateral, şeful misiunii române la Varşovia preciza că pentru a-şi îndeplini scopul deturnant în politica externă a Poloniei, dl. Beck, foloseşte trei căi:

„1. *Răspândeşte în lume veşti despre «dificultăţile lăuntrice» ale Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice*.

2. *Creează greutăţi speciale unora dintre statele membre ale acestor grupări, pentru ca să le micşoreze forţele proprii şi pentru ca să stânjenească solidaritatea în jurul lor prin repulsiunea pe care ar simţi-o celelalte state membre de a lua în comun riscurile unor conflicte particulare (Vezi diferendul cu Cehoslovacia)*.

3. *Caută cu orice prilej şi pe orice cale să întărească şi să ridice statele adversare ale acestor grupări şi încurajează revendicările lor faţă de acestea. Citez: politica Poloniei favorabilă Ungariei şi Bulgariei*."[17]

În octombrie 1938, Beck va da o lovitură mortală Micii Înţelegeri prin atacarea, imediat după München, a Cehoslovaciei. Predicţia lui Vişoianu a fost din timp şi corect transmisă la Bucureşti. De aceea Titulescu i-a şi mulţumit.

Tabloul respectiv este completat de ministrul plenipotenţiar român, inclusiv cu dovezi privind ostilitatea pe care liderii polonezi o dovedeau, chiar şi prin acte publice, faţă de încercarea Bucureştilor de apropiere ruso-română. Aceasta, trebuie spus, după ce Varşovia îşi pusese „dăsagii în căruţă", semnând Tratatul cu Moscova, după cum se ştia, la 25 iulie 1932.

„*Toate argumentele care mi se dau aici împotriva unei asemenea apropieri* – precizează Constantin Vişoianu – *sunt sau de ordin sentimental polonez sau de ordin politic străin condiţiunilor de apărare românească. Nici unul nu este fondat pe un interes românesc, nici unul nu este izvorât din natura alianţei româno-poloneze*."[18]

---

[16] *Ibidem*, p. 171

[17] *Ibidem*, p. 163.

[18] *Ibidem*.

„Politica externă a Poloniei este alta decât cea pe care o mărturiseşte şi pe care s-a sprijinit alianţa româno-polonă”

Diplomatul român constată cum dușmănia Poloniei față de Mica Înțelegere și de Înțelegerea Balcanică se completează „*cu poziţiunea tutelară pe care Polonia vrea să o aibă față de blocul balcanic și rolul de frunte pe care ar dori să-l joace în cursul unui front ce s-ar întinde de la mările Nordului și până la Marea Neagră*.”[19] Este vorba de planul polonez privind crearea celei de-*a Treia Europe*, arhitectură care exacerba rolul Poloniei ca putere regională, asupra căruia Varşovia revenise.

Pus pe analize – nu pe intrigi – Constantin Vişoianu surprinde asimetria dintre demersurile sau abordările Varşoviei şi ale Bucureştilor și îl informează pe Nicolae Titulescu că n-a găsit niciun polonez care să îi explice din ce ar izvorî antagonismul Poloniei față de Mica Înțelegere şi Înțelegerea Balcanică. Singura explicaţie pe care o primea Vişoianu era că: „*Polonia dorește o pacificare în aceste regiuni ale Europei și Mica Înțelegere ca și Înțelegerea Balcanică, prin spiritul lor, împiedică această pacificare*”.[20]

Interesul Poloniei – în accepţiunea lui Vişoianu – ar fi fost să întărească Mica Înțelegere, deoarece în viziunea lui Titulescu şi a politicii externe româneşti de atunci: „*pacificarea acestei regiuni din Europa se face prin stabilizarea definitivă a ordinii teritoriale creată de tratate și colaborare, pe baza ei, a statelor așezate în această regiune. Această pacificare nu poate veni decât din politica de solidaritate și de putere a Micii Înțelegeri (în regiunea bazinului dunărean) și din convingerea treptată a Ungariei că actuala așezare este definitivă. Polonia are deci interes să întărească Mica Înțelegere*”.[21]

Abordarea raţională începuse de câţiva ani să piardă teren la Varşovia, unde importanţi lideri şi formatorii de opinie considerau că: „*pacificarea se face* ***prin redobândirea de către Ungaria a teritoriilor pierdute***. (sublinierea mea – *N.M.*) *Această pacificare nu poate proveni decât din slăbirea Micii Înțelegeri și a fiecărui stat care o compune și din încurajarea Ungariei, ținând veșnic treaz revizionismul său utopic*.”[22]

---

19 *Ibidem,* p. 165.

20 *Ibidem*.

21 *Ibidem*.

22 *Ibidem*.

Aceasta ar fi calea adoptată de Polonia şi politica ei actuală, scrie Vişoianu. Subliniază, în continuare, că ea contrazice „*alianţa cu România şi interesul esenţial polonez de menţinere a ordinii teritoriale actuale*.”[23]

Fără a pune la îndoială inteligenţa şefului diplomaţiei poloneze, faptul că acesta n-ar înţelege contradicţiile din politica sa externă şi nici repercusiunile nefaste asupra destinelor poloneze, repercusiuni pe care diplomatul român le-a surprins deja în raportul său în toate extinderile posibile, şi care rezultau, după cum mărturiseşte, din lecturi, meditaţii şi convorbiri, şi din care elimina orice accent polemic şi orice tendinţă personală sau dorinţă de a fi pe placul lui Titulescu, ministrul plenipotenţiar român afirmă franc: „*Politica externă a Poloniei este alta decât cea pe care o mărturiseşte şi pe care s-a sprijinit alianţa româno-polonă.*”[24]

Această frază sună ca un verdict, dar ea venea dintr-o realitate, care – cu regret – se va perpetua până în aprilie 1939, atunci când Grigore Gafencu va găsi alte nuanţe, inclusiv de stilistică şi de exprimare diplomatică, pentru a înfăţişa manifestarea politicii lui Beck. Chiar şi Carol al II-lea a găsit expresii pertinente în prezentarea lui Beck ca diplomat, referindu-se la machiavelismul lui lipsit de orice scrupule.

Cred că în nicio capitală nu se cunoştea mai bine decât la Bucureşti cele mai nuanţate elemente ale politicii Varşoviei, jocul ei la două capete.

Ministerul Afacerilor Străine al României, decidenţii români conştientizau, în mai 1936, că politica externă poloneză înregistra „*o apropiere progresivă de politica Germaniei, adoptând direct sau indirect punctele ei de vedere în marile chestiuni europene; o dezlipire crescândă de politica Franţei şi a României pe un plan secundar*.”[25] Vişoianu informa Bucureştii despre preocupările şi declaraţiile ministrului Beck în direcţia excluderii „respectului tratatelor”, exact ceea ce era sfânt pentru Titulescu, Pella, Cretzianu, Gafencu.

În Polonia, din contră, era evidentă sublinierea cu indiferenţă a tuturor violărilor şi proclamarea în presa oficială a fragilităţii tratatelor; se manifesta un scepticism doctrinar faţă de Societatea Naţiunilor şi o colaborare rece şi sporadică cu ea. Era evidentă opoziţia la marile teze ale securităţii colective şi preferinţe evidente pentru sistemul pactelor bilaterale sau declaraţii favorabile unei modificări a Societăţii Naţiunilor, pentru a i se răpi caracterul efectiv şi general, ce s-ar înlocui cu regiuni. Aceste regiuni ar fi zone de influenţă şi scopul lor s-ar limita la problemele lor particulare, dezinteresându-se de chestiunile care nu cad geografic în regiunea respectivă.

[23] *Ibidem*.

[24] *Ibidem*.

[25] *Ibidem*.

Alcătuirea acestei regiuni începea de la mările Nordului (sau cel puţin de la Marea Baltică) şi până la Marea Neagră. Polonia manifesta ostilitate vie sau latentă faţa de Mica Înţelegere sau Înţelegerea Balcanică, inclusiv prin încurajarea Ungariei şi Bulgariei în tendinţele lor revizioniste.

Beck urmărea slăbirea solidarităţii Micii Înţelegeri prin îndoitul procedeu al creării de dificultăţi particulare fiecăruia din statele componente şi întăririi adversarilor ei naturali. El a ridicat obstacole la o apropiere ruso-română. Polonia se declara indiferentă faţă de Anschluss şi de restaurarea Habsburgilor, nutrind dușmănie față de Cehoslovacia, militând pentru o graniţă comună cu Ungaria, prin amputarea Cehoslovaciei.[26]

Spunea, aşadar, Vişoianu încă din mai 1936 că: „*Polonia actuală iese din cadrul sistemului comun, destinat să apere doctrina status-quo-ului. Ea se apropie din ce în ce mai mult de statele zise «dinamice»*."[27]

Vişoianu dovedea o foarte bună cunoaştere a istoriei politice a Poloniei şi nu mai puţin a firii polonezilor. Iată aprecierea lui: „*Istoria Poloniei a fost o continuă încercare de expansiune, de cucerire. Polonia a trecut pe primul plan al istoriei ei expansiunea și nu securitatea.*"[28]

Am spune, contrar României, care şi-a apărat, potrivit poetului de geniu: sărăcia şi neamul. „*Dar expansiunea poate fi, câteodată,* considera Vişoianu*, o mai bună garanție a securității, însă numai la țările mari și puternice; la celelalte, nu face decât să introducă un element instabil în însăși existența lor și să le pericliteze destinele prin sporirea dușmăniilor. Cei slabi profită rareori de ruperea echilibrului. Istoria dezastruoasă a Poloniei se explică, pe lângă alte cauze, și prin această strâmbă ierarhie între expansiune și securitate*."[29]

Peste trei ani predicţiile lui Vişoianu se vor împlini. Se va dovedi cât de nefastă poate fi grandomania promovată ca politică de stat şi de diplomaţi lipsiţi de vocaţie. Încercând să îi prezinte lui Titulescu politica externă poloneză, cu referiri la istoria şi psihologia acestei naţiuni, înaltul diplomat român în post la Varşovia sublinia şi realităţile constatate, aceea că liderii polonezi „*fac o politică de prestigiu și psihologia lor colectivă continuă să fie bântuită de dușmănie și vanitate. Cheltuielile publice sunt consacrate lucrărilor de înfățișare (imagine), iar satele mor de sărăcie. Deasupra societății mari latifundiari, jos, o pătură țărănească primitivă și mizerabilă etc*."[30]

[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*, p. 166.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*.

Politică externă utopică, romantică realistă?

Vişoianu zăboveşte, printre altele, şi asupra modului în care politica externă poloneză se încerca a se opune apropierii româno-ruse, dorind ca aceasta să se înfăptuiască prin intermediul Poloniei. Şi conchide diplomatul român: „România, cu problema rusească deschisă, devine o ţară de a treia mână, asupra căreia tutela poloneză s-ar întinde cu uşurinţă."[31]

Cu alte cuvinte, cu cât mai slabi cu atât mai bine pentru Polonia, mai ales că schimburile economice erau insignifiante.

M. Arciszewski, omologul lui Constantin Vişoianu la Bucureşti, ce producea, în această perioadă, în afară de intrigi? El aducea „experţi" polonezi să prezinte politicienilor şi formatorilor de opinie români „realităţile sovietice". *Cui prodest?* – iată întrebarea valabilă atunci, dar şi azi, câtă vreme politica externă poloneză era descifrată în toată substanţa şi amănuntele ei, fără să mai aibă nici cel mai mic secret sau deschidere în ochii decidenţilor români.

După prezentarea acestor elemente obiective, legate de politica internaţională a lui Beck, Constantin Vişoianu prezintă numai *en passant* şi unele elemente subiective de care era bântuit colonelul: „ura sa contra Franţei, gelozia personală faţă de anume oameni politici cu reputaţie mondială (Beneš , Titulescu), despre care se vorbeşte curent în cercurile politice din Polonia".

Concluzia diplomatului român că **politica externă poloneză este una utopică**, care se trage din vechiul romantism polonez, prezentată însă ca o politică realistă, va căpăta certitudini care se vor dovedi! Despre acest romantism al lui Beck, Grigore Gafencu a lăsat un medalion memorabil scris în aprilie 1939, asupra căruia vom reveni.

În afara acestor elemente de analiza diplomatică de care Bucureştii dispuneau, nu putem trece cu vederea şi alte fapte, care de data aceasta făceau deliciul presei, mai ales a celei poloneze, din acele timpuri.

Apariţia în „Kurier Codzienny" a articolului: „Când regele vrea să guverneze", cu reflecţii ofensatoare la adresa suveranului şi „defăimătoare pentru ţară", cum îl caracteriza Hiott, şeful a.i. al misiunii diplomatice, şi pe care directorul direcţiei politice din Ministerul de Externe al Poloniei l-a considerat drept „foarte regretabil".[32]

Însă, chiar înainte ca Vişoianu să fi pus piciorul pe pământ polonez, la 16 ianuarie 1936, ziarul „Express Poranny" din Varşovia publica materialul: „Slăbiciunile lui Titulescu", având ca subiect unele probleme personale din

[31] *Ibidem*, p. 167.

[32] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 55, f. 301.

viaţa ministrului român de externe. Fără a fi cunoscut inspiratorul, Hiott scrie din capitala Poloniei că „articolul conţine, pe un ton ce încearcă a fi glumeţ, atacuri perfide şi insinuări infame la adresa ministrului român de externe”.[33]

Revenind la diplomaţia confidenţială, la 6 martie 1936, Foreign Office-ul, Eden personal afla de la R.H. Hoare, reprezentantul englez la Bucureşti că „...el (Titulescu) a revenit la nemulţumirea sa împotriva Poloniei şi a declarat că în 1932, cred, distrusese în faţa ochilor săi toată valoarea unei alianţe cu Polonia; în cursul negocierilor cu guvernul sovietic, Polonia recunoscuse oficial că Basarabia este „un teritoriu disputat”. Fiind astfel lăsat în mila Rusiei, Domnul Titulescu a hotărât că trebuie să facă toate eforturile, pentru a cădea de acord cu adversarul cât mai repede; de aici susţinerea prieteniei cu Rusia în ciuda comunismului, greutatea Rusiei fiind absolut necesară pentru a echilibra balanţa din moment ce Polonia devenise un factor îndoielnic”.[34]

Visul înlăturării lui Titulescu s-a înfăptuit fără a se realiza „revirimentul” scontat de Varşovia în a tutela România

La 29 august 1936 toate agenţiile de presă comunicau de la Bucureşti despre debarcarea lui Titulescu de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, urmare şi a unor intrigi poloneze pe lângă camarila regală.[35]

Înlăturarea marelui diplomat a produs o mare satisfacţie la Varşovia, care conta pe deblocarea raporturilor bilaterale, în spiritul celor surprinse de Vişoianu. Care din liderii români ar fi putut accepta însă asemenea enormităţi? Interesele ne dictau totuşi să încercăm o revigorare a relaţiilor economice şi culturale, partea polonă accentua în schimb pe consolidarea alianţei politice şi militare. Beck îşi intensifică jocul său dublu între liderii de la Bucureşti şi hortiştii maghiari.

Din perspectiva timpului trecut se constată că scoaterea lui Titulescu de la externe, inclusiv cu sprijin polonez, după cum a demonstrat-o istoricul Sergiej Mikulicz, în 1959, cu mult înaintea istoricilor români, s-a soldat doar cu un „reviriment” pur formal în raporturile româno-polone. Pentru

33 AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 55 f. 302.

34 V. Florin Dobrinescu, *Diplomaţia României*. Nicolae Titulescu şi Marea Britanie, Editura Moldova, 1991, doc. XLX, p. 139.

35 Sergiej Mikulicz, *Wpływ dyplomacji Sanacyjnej na obalenie Titulescu* (Influenţa diplomaţiei Sanaţiei la înlăturarea lui Titulescu) în „Sprawy Międzynarodowe”, nr. 7-8, p. 124-123.

asigurarea unei normalităţi primul pas îl face Victor Antonescu, urmaşul lui Titulescu în fotoliul din Palatul Sturdza, care însoţit de Al. Cretzianu, secretar general al ministerului, şi generalul Florea Ţenescu, va efectua prima sa vizită în străinătate în capitala Poloniei. A ales Varşovia şi nu o altă capitală europeană, cu scopul bine determinat de a asigura un curs normal relaţiilor bilaterale. Gestului respectiv îi va răspunde şi Beck, doar peste câteva luni, contactele pe linia ministerelor de externe fiind urmate de o avalanşă de vizite până la cel mai înalt nivel. Totul însă mai mult de ochii lumii. Progrese palpabile sau o anumită creativitate nu s-a înregistrat pe măsură. Neîncrederea şi lipsa de convergenţă în aspiraţii era mai puternică decât tradiţia raporturilor cordiale de la începutul deceniului trecut.

Ministrul Victor Antonescu în vizită la Wawel, avându-l în stânga pe Szembek (persoana în baston), care „ne-a iubit" tot atât de mult ca şi Beck.

Cum în paginile *Universului* se declanşase o campanie de presă, prin care se sublinia *similitudinea dintre politica externă a Budapestei şi a Varşoviei faţă de Tratatul de la Trianon, semnat de Polonia, dar neratificat – atât de ea – cât şi de Ungaria*, pentru a fi depăşită situaţia

incomodă, cel puţin din punctul de vedere mediatic, Victor Antonescu i-a cerut eminentului jurist, Vespasian Pella, să îi pregătească o notă privind situaţia dată. Acesta a redactat un memorandum, dacă ar fi să folosim terminologia de azi, însoţit de propunerea ca Polonia să recunoască drept inviolabil status-quo-ul european, deci şi frontierele României. Noul ministru avea asigurarea şefului misiunii diplomatice poloneze de la Bucureşti, M. Arciszewski, că la Varşovia există disponibilitate, iar Beck va accepta propunerea respectivă. În documentul pregătit de V. Pella şi prezentat de ministrul Victor Antonescu lui Beck în timpul întâlnirii se spunea: „Prin Tratatul din 15 ianuarie 1931 Polonia luându-şi obligaţiunea de a respecta şi menţine împotriva oricărei agresiuni exterioare, integritatea teritorială a României, acest tratat implică recunoaşterea de către Polonia faţă de România a titlurilor juridice internaţionale în virtutea cărora România a obţinut integritatea actuală a teritoriului ei şi cari titluri se găsesc în Tratatele de pace semnate dar neratificate de către Polonia”.[36]

Însă, Beck a refuzat să-i dea omologului său o asemenea asigurare, respectiv să semneze nota propusă – România rămânând fără nici o garanţie scrisă în această direcţie.

Hitler şi Beck în 1937.

[36] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 64, f. 43

Lui Titulescu, în exil, nu i-a rămas decât să constate: „*dacă formula «reînnoirea prieteniei dintre Polonia şi România» înseamnă că un om a împiedicat îmbunătăţirea relaţiilor polono-române, atunci ea trebuie tradusă în felul următor:*

«De îndată ce România constată că unul dintre miniştrii săi de externe nu este pe placul unui anume stat, deoarece apără interesele româneşti, ceea ce nu coincide totdeauna cu interesele tuturor, România, în dorinţa de a face plăcere altor ţări, îl concediază pe ministrul său, în loc să îl sprijine şi să-l impună unor ţări străine, cum ar fi, de pildă, Polonia sau Iugoslavia. Este imposibil să-ţi dai seama imediat cât de dezastruoase pot fi consecinţele acestui sistem pentru apărarea intereselor româneşti în viitor».”[37]

O profeţie amară, care se va adeveri în tot dramatismul ei, peste trei ani, după ce va trece prin unele momente de extaz, înainte de a cunoaşte, aşadar, delirul amar din septembrie 1939.

* * *

Anul 1937 s-a desfăşurat în plan bilateral româno-polon sub dictonul de reînnoire a prieteniei dintre Polonia şi România, recunoscându-se, aşadar, că raporturile bilaterale s-au aflat într-un real impas, fără a se mai căuta vinovaţii. Şi bine s-a făcut. Dar „revirimentul” va dura numai un an.

[37] Nicolae Titulescu, *op.cit*., p. 92-93.

III

1938 – DESPRE AGONIA PĂCII ÎN FAŢA PRESIUNILOR VITALITĂŢII GERMANE

„Revenirea la politica tradiţională a ţării este o problemă mult mai complicată decât s-ar putea presupune în România şi în străinătate”.

Nicolae Titulescu

Nicolae Iorga publica, în mai 1938, în *Timpul*, un memorabil eseu despre avatarurile politicii internaţionale din acei ani. Istoricul dovedea, din nou, dacă mai era cazul, cât de adevărată şi de profundă era predicţia de excepţie a gândirii sale. Până şi titlul dat articolului: „Fereşte-te popor al meu, căci mari primejdii ţi se pregătesc”, devenea un strigăt, un avertisment care se cuvenea auzit nu numai în plan românesc, ci şi mai larg, european dacă nu universal.

Austria – punct de plecare

Avertismentul de mai sus aparţinea nu numai unui istoric de talie universală; el era dat de o personalitate care trăise la cea mai înaltă tensiune primul război mondial Judecata emisă pleca, totodată, şi de la un bărbat de stat care trecuse prin funcţia de prim-ministru al guvernului român, în timpul marii crize din anii ’30, şi care cunoştea lumea largă pe toate feţele. Când scria rândurile de mai jos, Iorga era prin ziarul său – *Neamul Românesc* – cel mai avizat formator de opinie, cu toate că, în fapt, el gira şi funcţia de consilier regal, demnitate în care s-a dovedit a fi, cu experienţa avută, nu a unui sfetnic de duzină, cum se întâmplă în zilele noastre.

Ce constata savantul, cu doctorate susţinute în tinereţe nu numai la Sorbona dar şi în Germania? Nimic altceva decât că prin alipirea Austriei la Reich-ul german lucrurile nu se vor opri aici şi că anschluss-urile se vor ţine lanţ.

Remarca, totodată, Nicolae Iorga, că omenirea este martoră la declanşarea unuia dintre cele mai periculoase demersuri ale vremurilor sale, pentru că „Austria – menţiona istoricul în eseu – nu este un adaos oarecare la complexul de vechi state germanice, din care s-a alcătuit Imperiul în cele trei forme ale sale; Austria nu este un hotar, cum nici nu poate admite doctrina nazistă, care leagă drepturile statului german, în orice ţară, de prezenţa acolo a unei populaţii germanice, numeroasă, sau foarte puţin numeroasă, întinzând astfel o linie de coloare neagră până peste România la ţărmul Euxinului şi pe deasupra Euxinului până în regiunea Caucazului. Austria este un popas pe o linie de înaintare pregătită cu cea mai mare grijă şi pentru care poporul german, entuziasmat de noua doctrină, este capabil să aducă şi cele mai mari sacrificii; Austria este un punct de plecare".

Chiar mai mult, conchidea istoricul savant. Cele petrecute cu Austria devin o „continuare a unor sforţări care au trecut pe rând prin deosebite forme şi care nu reprezintă altceva decât afluxul puternicei vitalităţi a unei rase, care se crede chemată a stăpâni lumea".

Iată de ce spuneam că cu greu reacţii similare vom găsi atât de pertinent exprimate la acţiunile declanşate în Europa în acele vremuri fierbinţi în alte capitale de pe mapamond. Mai târziu, pentru caracterizarea lor, a apărut butada de agonie a păcii pe care o întâlnim la istoricul cracovian Henryk Batowski.

Atitudinea de neutralitate a României

Bucureştii constatau cu mare stupoare în 1938 că revizionismul german, italian şi maghiar *disloca sistemul versaillez şi principiile de securitate colectivă*, iar liderii marilor puteri europene se prefăceau că nu văd toate acestea, ei fiind peste măsură de mulţumiţi că „salvau pacea!"

Mai trebuie spus că, în fapt, trista agonia a păcii de pe continent, a fost declanşată la 7 martie 1936, prin remilitarizarea Renaniei. Acţiunea respectivă, lipsită până şi de cea mai mică ripostă din partea marilor puteri de atunci, a fost urmată, la foarte scurt timp, de ocuparea Austriei, continuând cu Acordul de tristă amintire din 29-30 septembrie 1938, de la München.

Atunci, şi acolo, principalii lideri europeni Chamberlain, Daladier şi Mussolini s-au dovedit peste măsură de conciliaţi faţă de pretenţiile ridicate de Hitler, satisfăcându-i dictatorului în plină ascensiune aspiraţia de a cuceri regiunea sudetă, din vestul Cehoslovaciei pe care a alipit-o Germaniei. Un nou anschluss!

Pentru a mai linişti cumva spiritele, chiar şi pe plan intern, Carol al II-lea convoacă şi participă în ziua de 26 septembrie 1938, la Sinaia, la o şedinţă restrânsă a Consiliului de Miniştri şi care, în faţa politicii de conciliere dusă de guvernele britanic şi francez, hotărăşte ca România să adopte, cel puţin în perioada imediat următoare, o atitudine de neutralitate, pentru a nu fi antrenată nepregătită într-un conflict. A fost o hotărâre din toate punctele de vedere salutară, în ciuda faptului că doar peste trei zile la München, Chamberlain, Daladier şi Mussolini deschid drumul lui Hitler spre Sud-Estul Europei, reazemul nostru, Mica Înţelegere fiind sugrumată.

Beck – în rolul de conciliator sau mediator – între Ungaria şi România

S-a implicat sau nu Varşovia în favoarea curentului revizionist în plină ascensiune pentru sprijinirea Ungariei în mutaţiile care au avut loc? Aceasta este departe de a fi o întrebare retorică sau lipsită de sens în încercarea pe care o vom face de a analiza *sine ira et studio* raporturile româno-polone în pragul izbucnirii celui de al doilea război mondial.

Pentru a urmării îndeaproape desfăşurarea evenimentelor, nu se poate să nu punem în ecuaţie rezultatele vizitei din 3-9 februarie 1938 în Republica Polonă a regentului Horthy, prilej de a observa că România avea locul ei în preocuparea şi acţiunea poloneză. Dovadă materialul apărut în *Curentul* din 10 februarie 1938, care îşi informa cititorii despre unele „Mediaţiuni polone între România şi Ungaria."

Este citată şi opinia ziarului „Observer", care releva că vizita în Polonia a demnitarului maghiar are o strânsă legătură cu concilierea pe care Polonia prin colonelul Beck o încearcă de mai mult timp între Ungaria şi România, precizând că ministrul de externe al Poloniei a oferit Budapestei de multă vreme oficiile de mijlocitor între Ungaria şi România.

S-ar mai putea spune că ministrul Poloniei la Budapesta (L. Orlowski) a făcut tatonări repetate în cercurile româneşti competente, pentru a convinge partea română să uşureze medierea polonă.

Cel din urmă însă, în contactele avute cu omologul său la Budapesta, Raoul Bossy, deseori primea lecţii de la diplomatul român cu privire la modalitatea posibilă de abordare a chestiunii respective în spiritul dreptului internaţional.

Prezentul din 11 februarie 1938 aminteşte din nou de zvonul lansat încă din timpul vizitei ministrului Victor Antonescu la Varşovia, din noiembrie 1936, privind disponibilitatea Poloniei de a acţiona pentru o apropiere

româno-maghiară. Documentele diplomatice româneşti nu infirmă această direcţie, realităţile au fost însă cu mult mai nuanţate.

Într-o încercare de „dislocare a Micii Înţelegeri", Horthy a efectuat o vizită în Polonia

Comentatorul acestui ziar subliniază însă că n-au fost decât de *domeniul fanteziei* cele discutate de Beck şi Horthy, totul fiind pus pe neastâmpăratul *misionarism pacific* al părţii polone. N-a fost ea, în 1932, mediatoare între România şi Soviete? – se întreabă ironic comentatorul gazetei. Despre modul de acţiune al lui Beck ştim foarte bine din declaraţiile sau consemnările lui Titulescu şi Iorga şi la modul cel mai clar din rapoartele lui Vişoianu.

Concluzia trasă de data aceasta de ziarul *Prezentul* era că între Bucureşti şi Budapesta, o Polonie care încă n-a ratificat Tratatul de la Trianon, ar fi cel mai puţin indicată să medieze. Se aprecia că scopul principal al vizitei regentului Horthy în Polonia a fost „dislocarea Micii Înţelegeri", acţiune dragă inimii lui Beck, aversiunea poloneză faţă de Mica Înţelegere fiind bine cunoscută. Nimeni altul decât Constantin Vişoianu subliniase, încă din mai 1936, că pentru Polonia, Mica Înţelegere era o structură incomodă pentru planurile cu iz revizionist promovate de Varşovia şi Budapesta.

La 18 iunie 1938, „imparţialul" colonel cerea oficial, prin Franasovici, „să fim mai culanţi în convorbirile cu Ungaria".[1]

Raoul Bossy, a adus în atenţia factorilor politici din România o altă nuanţă a raporturilor polono-ungare, desfăşurate în septembrie 1938, menţionând: „Conversaţiile Kánya -Beck dau opiniei publice maghiare impresiunea că a mai câştigat un eventual „protector" în dezbaterea marilor probleme internaţionale, chiar dacă această protecţie nu ar consta decât în eventuale oficii de intermediere".[2]

Bossy – un diplomat nu numai rafinat dar şi foarte măsurat şi drept în analizele sale – a atras atenţia Bucureştilor, în acele momente, că „Polonia împinge Ungaria să ceară Rusia Subcarpatică" Cehoslovaciei. Totul se petrecea înaintea jocului polono-maghiar de care aminteam mai sus. Subliniem, şi cu acest prilej, constatările transmise de la Varşovia de ambasadorul Franasovici, înregistrate la două săptămâni de la depunerea scrisorilor de acreditare (la 31 mai 1938), prin care remarcă faptul că Beck avea faţă de Cehoslovacia o atitudine extrem de critică.[3]

---

1 AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, telegrama 2984, Varşovia.

2 Idem, Fond 71 Ungaria, vol. 468, f. 61; Raul Bossy, p. 69-72.

3 Idem, Dosare Speciale, vol. 39, f. 115.

Şeful externelor de la Varşovia îi spunea lui Franasovici că Cehoslovacia nu-şi va putea menţine „statu quo ante”. Colonelul vedea că singura soluţie posibilă a vecinului din sud ar fi o republică federală, dacă nu chiar mai mult, făcând aluzie, aşadar, la o dezmembrare a statului cehoslovac, învinuind Cehoslovacia de tergiversări continue, „probabil sub influenţa Rusiei”.

În septembrie 1938, armata polonă era cu arma la picior contra Cehoslovaciei

În privinţa tratativelor României cu Ungaria, ţară cu care Beck dorea să ne vadă cât mai curând înţeleşi, şeful diplomaţiei poloneze găsea că ar trebui să fim mai îngăduitori. De ce n-a cerut Beck Ungariei belicoase de atunci mai multă prudenţă şi înţelepciune?

Ne este dat să cunoaştem întreg dramatismul situaţiei din acele zile şi săptămâni, cât şi zarva deosebită pe care o producea Germania în legătură cu intenţiile de acaparare a Sudeţilor, printre altele şi din presa ori memorialistica vremii.[4]

Bossy menţionează, cu lux de amănunte în rapoartele şi în amintirile sale diplomatice, aroganţa şi vulgaritatea discursului rostit în acele zile de Hitler, care „nu s-ar spune a fi al unui şef de stat care vorbeşte cu un alt şef de stat, ci al unui zidar înjurându-l pe altul”.

Se ştie că la 24 septembrie, Guvernul cehoslovac a dat o proclamaţie dramatică, citită la radio de ministrul Vavrecka (fost ministru al Cehoslovaciei la Viena în 1931-1932) prin care spunea că, precum Hristos s-a jertfit pentru omenire, la fel se sacrifică şi Cehoslovacia pentru pace... Răspunderea va cădea pe ţările care au părăsit-o. Nu le-a numit, dar istoria le-a judecat. Acest lucru a fost intuit corect de ministrul de formaţie istoric. Guvernul Hodža a demisionat. Generalul Syrový, inspectorul general al armatei, a fost numit preşedinte al Consiliului, Krofta a deţinut, în continuare, portofoliul externelor.

Înaintea semnării acordului de la München, Chamberlain a plecat la Godesberg cu avionul şi s-a întors la Londra după două zile, de unde i-a scris lui Hitler mai mult decât îi vorbise. Beneš , tratat pe faţă de Hitler drept „mincinos”, la Nürnberg.

În dimineaţa aceleiaşi zile, Franţa a decis mobilizarea parţială, iar Anglia a chemat sub drapel pe rezerviştii marinei. La Padova, Mussolini a ţinut o cuvântare apreciată de comentatorii vremii drept „isterică”, în care

[4] Cf. notelor de la doc. 1-15 din partea a II-a a lucrării de faţă.

atacă vehement pe „duşmanii de peste Alpi” de parcă ar fi declarat război Franţei. Toată omenirea trebuie să piară pentru ca doi paranoici să-şi poată descărca nervii! – considera Bossy.

Vukievici, ministrul iugoslav la Budapesta, critică şi el aspru Franţa şi Anglia pe motiv că şi-au părăsit aliatul cehoslovac; consideră că dacă este să izbucnească războiul, ele îl vor începe printr-o înfrângere morală. Despre ţara sa, crede că „prinsă ca într-un cleşte între Italia, Germania, Bulgaria şi Albania, nu va putea interveni în ajutorul Cehoslovaciei, cu toate prevederile Micii Înţelegeri”.

Polonia pare a se da pe faţă de partea Germaniei şi Ungariei. Se contura situaţia că, o dată cu Germania, vor dezlănţui o agresiune contra Cehoslovaciei atât Polonia cât şi Ungaria.

Stefan Csaky, directorul politic în ministerul de externe maghiar, viitor ministru de externe, i-a declarat lui Bossy, în termini categorici, că în ziua în care trupele germane vor înainta pe teritoriul cehoslovac, armata polonă va începe ofensiva contra Cehoslovaciei. Ştia acest lucru cu certitudine, el fiind în contact permanent cu ministrul polonez la Budapesta, Leon Orlowski. Pentru a-şi asigura credibilitatea, Csaky îi precizează lui Bossy că „chiar în acele momente” reprezentantul Varşoviei se afla în biroul de alături, unde a fost pus în legătură cu directorul economic, căci îi ceruse detalii pe care nu le cunoştea.

Budapesta gata să pună chestiunea dezmembrării Cehoslovaciei

Despre o neutralitate a Ungariei, într-un eventual conflict, nu putea fi vorba. La Budapesta se considera că în eventualitatea în care germanii şi polonezii intervin spre a-şi asigura luarea în stăpânire a teritoriilor locuite de conaţionalii lor, guvernul ungar va fi, de bună seamă, silit să procedeze la fel în momentul în care se va pune chestiunea dezmembrării Cehoslovaciei.

La ministerul ungar de externe se nutrea convingerea că, în caz de război, „Cehoslovacia nu va reînvia, căci nu vor mai fi cehi. Germanii îi vor extermina. Nu va rămâne acolo decât piatră peste piatră.”[5]

În acelaşi timp, ministrul polonez Orlowski, într-o continuă agitaţie pentru cauza maghiară, îl informează pe Raoul Bossy, la 25 septembrie 1938, că ungurii vor cere un plebiscit în Slovacia, iar Varşovia va acţiona pentru obţinerea regiunii Teschen, ceea ce se va şi întâmpla în următoarele zile.

[5] AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, 185-186.

Mai mult, Orlowski consideră că Cehoslovacia ar trebui redusă la proporţii cât de mici, deoarece ar fi neviabilă, iar în viitor ar putea deveni „un bastion al Prusiei împotriva României”!!

România era îndemnată de polonezi „să cumpere Ungaria pe cheltuiala Cehoslovaciei” – acceptând a le fi oferită ungurilor Ucraina Subcarpatică

România, îl sfătuieşte Orlowski pe Bossy, „ar trebui să cumpere Ungaria pe cheltuiala Cehoslovaciei”!!, urmând a se învoi ca Rusia Subcarpatică să fie cedată Ungariei spre a se ajunge la o frontieră comună polono-ungară! (Teza respectivă o va susţine cu lux de amănunte şi Józef Beck, la 18 octombrie, la Galaţi, în convorbirea avută cu Carol la II-lea şi Nicolae Petrescu-Comnen, idee asupra căreia vom reveni). Părerea diplomatului polonez era că „nu trebuie ajutaţi cei slabi, ci cei puternici şi viabili”, şi că, prin urmare „România ar trebui să sprijine Ungaria, ţară de viitor şi popor puternic, care va uita desigur visurile ei trecute”.

Roger Raczyński coboară la Palatul Regal din caleaşcă pentru a depune scrisorile de acreditare Regelui Carol al II-lea, la 31 mai 1938.

Atrăgându-i-se atenţia că, deocamdată, guvernul ungar nu revendică ţinutul rutenilor, ministrul Orlowski i-a răspuns lui Bossy că „guvernul – nu, dar statul major, cercurile economice şi o mare parte a opiniei publice – da”. Ceea ce nu spunea ambasadorul polonez era că Varşovia lucra intens în direcţia respectivă.

Oameni războinici – diplomaţii polonezi

Aşadar, diplomaţia poloneză din străinătate considera că sunt preferabile soluţiile de forţă cu Cehoslovacia, iar ungurii ar fi nebuni dacă n-ar intra în război. Diplomatul polonez sublinia că s-a creat „un prilej unic pentru unguri. Fără război, Ungaria capătă cel mult teritoriile din sudul Slovaciei, cu război li se va da şi Rusia Subcarpatică”.

Diplomatului Bossy nu-i rămânea decât să constate că: „Războinic om – colegul Orlowski!” Am adăuga: la fel ca şi şeful său – Beck.

Ministrul Angliei la Budapesta avea şi el impresia că Polonia îndeamnă Ungaria să intre în acţiune precum Germania.

Sediul Ministerul Afacerilor Străine cunoscut ca Palatul Sturdza.

În ultima decadă a lunii septembrie 1938, evenimentele au căpătat cea mai belicoasă turnură de până atunci din întreaga perioadă interbelică.

De la 22 septembrie, Ministerul Român al Afacerilor Străine era în posesia documentului prin care se certifica faptul că Polonia a denunţat convenţia polono-cehoslovacă, semnată la Varşovia, la 3 aprilie 1925, pe motiv că în Cehoslovacia ar fi discriminată comunitatea poloneză de pe teritoriul ei; acţiuni similare au fost întreprinse de Ministerul Afacerilor Externe polonez pe lângă guvernele de la Londra, Paris şi Berlin.[6]

Urmare a acţiunii de mai sus, întreprinsă de Ministerul Afacerilor Externe de la Varşovia, Franasovici raportează că Anglia ar fi favorabilă cu această măsură, iar Franţa păstrează rezervă.

Hitler însă – ca şi Mussolini – cere soluţionarea întregii probleme a minorităţilor din Cehoslovacia. Ungaria manevrează ca, pe lângă teritoriile locuite de unguri, să obţină alipirea întregii Slovacii, promiţându-i acesteia o autonomie completă în cadrul statului ungar şi supralicitează cu promisiunile ei guvernul cehoslovac. Ambasada României la Varşovia confirmă autorităţilor româneşti că în Polonia se trimit trupe spre frontiera cehoslovacă şi că au loc conferinţe ale şefilor militari poloni interminabile.[7]

Nedumerirea României faţă de acţiunile comune polono-maghiare

De reţinut faptul că, numai cu trei zile înainte de semnarea acordului de la München, ministrul român al afacerilor străine, Nicolae Petrescu-Comnen, a exprimat ambasadorului polonez la Bucureşti, Roger Raczyński, nedumerirea sa faţă de acţiunea comună întreprinsă de Beck cu Ungaria, menţionându-i acestuia că cele două ţări plănuiesc extinderea teritorială a statului ungar, prin anexarea Slovaciei şi Rusiei Subcarpatine. Şeful diplomaţiei româneşti i-a mai atras atenţia ambasadorului polonez că raptul respectiv nu putea lăsa indiferentă România.

Bucureştii considerau că „strămutarea unei populaţiuni alogene sub stăpânirea Ungariei, departe de a contribui la pacificarea Europei Centrale, riscă să provoace noui complicaţiuni în această regiune atât de încercată”.

Neliniştile şi incertitudinile lui Petrescu-Comnen, aşadar ale guvernului român, pe care le-ar fi dorit elucidate de şeful misiunii de la Varşovia, plecau de la faptul că Polonia uitase că are *angajamente asumate*

[6] AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 177-179, tg. 4146 din 22 sept. *doc. 1.*

[7] Idem, Dosare Speciale, vol. 39, f. 177-179; Fond 71 Polonia, vol. 8.

printr-un tratat de alianţă cu România şi făcea aceste demersuri fără ştirea ei, iar tot ce întreprindea avea consecinţe grave pentru securitatea fruntariilor româneşti.[8]

Intervenţia a fost zadarnică, deoarece – după cum rezultă din rapoartele diplomatice transmise de la Varşovia –, imediat după acordurile de la München, la care ce-i drept Polonia n-a fost invitată, orgoliul şefului diplomaţiei poloneze fiind puternic rănit –, neparticiparea sa l-a determinat pe Beck să îşi continue planurile prin care incita tot mai vehement Ungaria să treacă la raptul plănuit.

Beck a acţionat în 1938 ca Ungaria să dobândească teritorii străine

La începutul lui octombrie vom fi martorii alipirii la Polonia a unor părţi din teritoriul cehoslovac şi – ulterior – Beck acţionează în favoarea Ungariei pentru ca aceasta să intre în posesia Sudului Slovaciei şi al Ucrainei Subcarpatice.[9]

La 28 septembrie, Budapesta considera că – sub presiune germană –, Cehoslovacia – în descompunere – crează Ungariei condiţiile propice de a ocupa teritoriile din sudul Slovaciei, locuite în majoritate de unguri. Krofta (Kamil, fost ambasador în mai multe capitale europene şi ministru de externe al Cehoslovaciei în anii 1936-1938 – *N.M.*) – declara ministrul polonez la Budapesta – ar fi comis o eroare că nu a „oferit" imediat ţinutul revendicat de Ungaria din Cehoslovacia, deoarece ar fi avut asigurată neutralitatea maghiară.

Iugoslavia ar îndemna – potrivit aceluiaşi diplomat – şi Praga la această jertfă, nu însă şi România.

Acelaşi Orlowski se manifesta agresiv şi faţă de Franţa, informat fiind că Ungaria s-ar fi hotărât să nu mişte imediat, „chiar în eventualitatea unui atac germano-polon contra Cehoslovaciei".

Orlowski îi mai destăinuie lui Bossy că preşedintele Mościcki i-a cerut lui Beneš să cedeze Poloniei întregul fost ducat Teschen, inclusiv regiunea locuită de slovaci! „Dar asupra acestui ultim punct s-ar putea negocia"!! Dacă se cedează acest ţinut, Polonia ar trece de partea Germaniei.

„Apoi îmi telefonează – scrie Bossy – că, deşi optimist până acum, este în momentul de faţă «îngrozit de dezlănţuirea evenimentelor»". Avea loc vestea senzaţională a zilei: Hitler, după îndemnul Londrei, *a invitat*

[8] AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 115.

[9] Raoul Bossy, *Amintiri din viaţa diplomatică*, II, Humanitas, 1993, p. 76-77.

pentru a doua zi la München pe Chamberlain, Daladier şi Mussolini, spre a conferi asupra situaţiei.

În urma stăruinţelor „Ducelui", Führer-ul acceptă să amâne cu 24 de ore mobilizarea generală. Hitler va fi fost impresionat, de bună seamă, şi de mesajul lui Roosevelt, care-l face răspunzător de întreruperea negocierilor şi de un eventual recurs la arme cu urmări incalculabile (poate intervenţia Statelor Unite!) Se pare că, la Camera Comunelor, a fost un adevărat delir când, după un lung discurs învinovăţind pe Hitler, Chamberlain a anunţat vestea – pe care o primise când vorbea – despre Conferinţa de la München. „Un sentiment de uşurare vremelnică, căruia îi va urma probabil o dureroasă dezamăgire viitoare."[10]– conchide Bossy.

Despre acţiunile concertate polono-germano-maghiare contra Cehoslovaciei

Ne putem închipui cât de surprins a fost Ministerul Afacerilor Străine al României, când a aflat că în Polonia au loc manifestaţii în favoarea unei frontiere polono-maghiare. Cine a inspirat aceste acţiuni nu se menţionează, iar ambasadorul Franasovici află de la Bucureşti, de la ministrul Petrescu-Comnen, despre manifestaţiile respective, reconfirmându-i-le la 28 septembrie.[11]

Încărcată de evenimente va fi, aşadar, ziua de 28 septembrie în care Beck îl invită la ministerul de externe polonez pe ambasadorul Franasovici pentru a-i răspunde la demersurile colegului său de la Bucureşti. Şi iată, abia acum îi confirmă că, dacă răspunsul pe care îl va da ministrul de externe ceh, Krofta, ministrului polonez la Praga va fi tot „dilatoriu", guvernul polonez „va fi silit la o acţiune concertată cu Germania şi Ungaria" împotriva Cehoslovaciei.

La cererea insistentă a părţii române de a fi consultată, în demersurile de politică externă majore pe care Varşovia le întreprinde, potrivit angajamentelor asumate în tratatele de asistenţă mutuală reciproce în vigoare, răspunsul lui Beck a fost că n-a informat partea română, deoarece a dorit să menajeze „situaţia gingaşă" a României, aflată în postura de a fi aliată cu Cehoslovacia.

Face totuşi promisiuni că „se va concerta" cu Ministerul Afacerilor Străine român în viitor. Promisiuni pe care colonelul nu le va respecta. Şi nu era pentru prima dată când nu îşi păstra cuvântul dat. Această

[10] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 103, f. 456.

[11] *Ibidem*, vol. 8, f. 190.

manifestare se va repeta, cum o confirmă documentele, în continuare, până la debarcarea lui.

Beck n-a putut să nu-i infirme cele de mai sus lui Franasovici, deseori *îmbrobodit* de acesta cât şi de colaboratorii săi, cum a făcut-o şi cu prilejul respectiv (vorbindu-i că ar fi fost doar „anumite paralelisme" între acţiunile germano-ungaro-cehoslovace), când acestea se dovedeau a fi veritabile măsuri conjugate, mai ales cu Ungaria. Bineînţeles că, Beck i-a infirmat că ar exista un acord „între cele trei puteri". Realitate ce nu putea fi infirmată, de aici şi reacţia promptă a ministrului român de externe.

Franasovici este asigurat de Beck, conştient de obligaţiile contractuale cu România printr-un tratat de alianţă în vigoare, că „pretenţiunile ungare nu s-ar întinde decât asupra teritoriilor cu majorităţi maghiare, iar Slovacia şi Rusia Subcarpatină ar urma să hotărască ele însele destinele lor viitoare". Că nu va fi aşa, urmează să ne convingem în următoarele zile. În schimb, nimic nu aflăm de la Beck despre presiunile pe care le făcea „conjugate cu cele ale Budapestei" în direcţia respectivă şi nici despre acţiunile destabilizatoare polono-ungare etc.

Şi, pentru a dovedi până la capăt că nu se putea conta pe spusele ministrului de externe polonez, mărturie stă declaraţia că ar fi "mai optimist asupra situaţiei internaţionale în legătură cu Conferinţa de la München.". În ce consta optimismul său nici un cuvânt. Conta, Beck, probabil, pe participarea lui la ciopârţirea Cehoslovaciei, promisă fiindu-i ferm de Italia. N-a fost să-i fie împărtăşit lui Franasovici optimismul de a fi alături de cei patru. Rănit în orgoliu, ministrul polonez de externe *acţionează pe cont propriu* şi astfel acţionează pentru a lichida de unul singur Mica Înţelegere.[12]

„The big four" – deschid drum Poloniei pentru revizuirea frontierelor cu Cehoslovacia

La 30 septembrie, după ce la München zarurile au fost aruncate, hotărârile luate de cele patru puteri au fost bine privite la Varşovia, considerate fiind ca un *mijloc de destindere europeană*; s-au exprimat totuşi nemulţumiri în diferite medii în legătură cu faptul că chestiunea cehoslovacă nu a fost rezolvată până la capăt. Presa a anunţat că trupele polone se află în drum spre frontieră şi că vor intra a doua zi în Cieszyn, pentru a rezolva pretenţiile Poloniei.[13]

12 AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 190, tg. 4239 – Varşovia, *doc. 7*.

13 AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 191-192.

De la Budapesta, Raoul Bossy menţiona cu o zi mai înainte că membrii „the big four" în culmea euforiei au semnat acordul privind dezmembrarea Cehoslovaciei, încât Poloniei îi era de acum mai uşor, urmare a precedentului creat, să îşi înfăptuiască planurile belicoase de mult urzite. Germania s-a legat să nu ocupe decât treptat zone mai puţin întinse decât acelea pe care le ceruse, prin ultimatum. S-a înfiinţat şi o comisie mixtă franco-italo-germano-cehoslovacă pentru a supraveghea transmiterea teritoriilor, consultarea populaţiilor şi trasarea frontierei pe teren. Germania şi Italia se angajează să garanteze, o dată cu Franţa şi Anglia, noile frontiere cehoslovace, dar după ce se vor fi rezolvat revendicările minoritare polono şi ungare!

Naivul Chamberlain, aclamat la întoarcerea sa la Londra, va putea vesti *orbi et urbi*: „pacea pentru timpurile noastre e realizată!". Cât cinism, tot atâta minciună.

La Budapesta, pe un ton agresiv, ministrul de externe ungar, Kánya , îi cere imperativ ministrului român intrarea în vigoare a Acordului de la Bled din 23 august 1938, menţionându-i că Iugoslavia prin Stoiadinovici ar fi acceptat acest lucru cu condiţia ca Ungaria să facă un demers similar la Bucureşti şi să aibă acordul României. Ar fi spus Argetoianu: „cutră şi Iugoslavia aceasta".

Astfel, Franasovici află de la Beck că „paralelismul între acţiunea polonă şi cea germană în chestiunea Cehoslovaciei este numai un fapt izolat ce nu va avea influenţă asupra politicii independente a Poloniei", în timp ce surse poloneze din Berlin afirmau că lumea diplomatică poloneză este iritată de înlăturarea părţii poloneze la München, într-o chestiune care o privea de aproape şi direct.

Se crede că prin acţiunile pe care Beck le va întreprinde imediat, el a voit să le arate „celor patru" că Polonia există, şi încă serios antrenată în joc. Numai că Germania începe să nu prea mai ţină seamă de poziţia Poloniei şi aceasta în mod din ce în ce mai hotărât.

Nici o misiune diplomatică românească nu informase Bucureştii că în ziua de 30 septembrie 1938, la ora 6.15, şeful legaţiei germane la Praga i-a înmânat ministrului afacerilor externe cehoslovac, dr. M. Krofta, hotărârea luată la München. Câteva ore mai târziu procedează în mod identic reprezentanţii Franţei, Angliei şi Italiei, care vor încerca, la rândul lor, să afle care este hotărârea guvernului cehoslovac. Krofta le-ar fi spus că Cehoslovacia se va subordona hotărârilor luate de cei patru – adăugând cu amărăciune: „fără noi şi împotriva noastră!". De profesie istoric, acesta ar fi subliniat: „Nu ştiu dacă hotărârea de la München va fi în avantajul

ţărilor dv., în orice caz, noi nu suntem ultimii. După noi o soartă similară o va îndura şi alţii". A fost un crez care i s-a îndeplinit!

Paşii făcuţi de Varşovia pentru „ciopârţirea" Cehoslovaciei; România le cere autorităţilor de la Praga să evite o recrudescenţă a crizei

La 1 octombrie, Ministerul Regal al Afacerilor Străine este informat, prin ambasadorul polonez, Roger Raczyński, că guvernul polonez a dat Cehoslovaciei un ultimatum prin care cere ca până la 2 octombrie, orele 12.00, să evacueze districtele Cieszyn şi Fristad. În legătură cu cele de mai sus, Nicolae Petrescu-Comnen, va solicita Legaţiei române de la Praga să intervină pe lângă guvernul cehoslovac în vederea evitării unei recrudescenţe a crizei europene. La 9 octombrie pentru merite în această „operă" Beck primeşte din partea şefului statului cea mai înaltă distincţie poloneză ordinul „Vulturul alb".

Ceremonia înmânării ordinului „Vulturul alb".

Ministrului român nu i-a rămas decât să roage călduros pe ambasadorul Poloniei ca guvernul său să evite orice ar putea agrava din nou situaţia, făcând apel la sentimentele de amiciţie ale guvernului polonez pentru ţara noastră, precizându-i că România ar dori să vadă cât de curând lichidându-se această gravă chestiune, şi care a lucrat în acest sens. Comnen a insistat pe dimensiunea posibilităţilor de viitor ce se deschid pentru ambele popoare surori: Polonia şi Cehoslovacia.[14]

[14] AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 4.

În aceiaşi zi, (la ora 5.00 – vezi telegrama, expediată, credem, la ora 17.00 – *N.M.*), Franasovici comunică la Ministerul Afacerilor Străine, dintr-o sursă confidenţială, că – dacă în timpul ocupării Teschenului armata poloneză va întâmpina rezistenţă – aceasta nu se va mărgini la această regiune, ci va merge mai departe în Rusia Subcarpatică şi Slovacia. Polonezii sunt convinşi că Hitler şi Mussolini n-ar fi nemulţumiţi de o astfel de întorsătură a lucrurilor. Italia era favorabilă unei frontiere polono-ungare. Mobilizarea, deşi nu decretată, este în curs şi a atins 700 de mii de oameni. Încă o mărturie a felului defectuos cum funcţiona comunicarea oficială dintre Varşovia şi Bucureşti. Seara, târziu, Franasovici a fost chemat de Beck, care l-a informat de hotărârea luată de către Consiliul de Miniştri al Poloniei privind remiterea unei note ce va fi trimisă prin avion pentru a fi înmânată la Praga, la orele 12.00 noaptea. Prin nota respectivă se cerea predarea imediată a districtelor Teschen şi Fristadt şi în primul rând a oraşului Teschen. Răspunsul trebuie dat până în ziua de 2 octombrie la ora 12.00. El nu poate consta decât în acceptare sau refuz.

În caz de refuz, situaţia devine foarte gravă

Beck i-a explicat lui Franasovici că Polonia prevedea ocuparea districtelor revendicate şi nu avea intenţia de a merge mai departe. Pentru restul teritoriilor revendicate ministrul polonez de externe admite plebiscitul dovedind a fi culant în ce priveşte modalităţile. Pentru a menaja susceptibilitatea cehoslovacă, Beck a precizat că nu va da caracter public notei respective, pe care – în caz de acceptare –, o va considera ca simplă sugestie şi numai în caz de refuz ca ultimatum.

În acelaşi timp, Beck i-a cerut lui Franasovici, deci României, să păstreze discreţie asupra conţinutului comunicării, precizându-i că asemenea comunicări au fost făcute şi ambasadorilor Franţei, Angliei, Germaniei, Statelor Unite şi Italiei. Cererea nu era întâmplătoare, ea dovedea faptul că ministrul polonez constatase, şi va mai constata, că România acţiona în direcţia ameliorării raporturile polono-cehoslovace, inclusiv prin *internaţionalizarea evenimentului*. Bucureştii păstrau totuşi echidistanţa de rigoare, ambele ţări fiindu-i aliate.

Şeful diplomaţiei poloneze i-a ascuns în mod vădit ambasadorului Franasovici preocuparea adevărată a instituţiei pe care o conducea, şi nu i-a amintit că în Convenţia de la München cei patru şefi de state conveniseră că în decurs de trei luni să fie reglementată problema în cauză, respectiv a minorităţilor poloneze şi maghiare de pe teritoriul cehoslovac, în eventualitatea că aceasta nu va fi soluţionată de guvernele interesate.

Se vede că Varşovia nu mai avea răbdare.

Se stabilise, aşadar, un fel de „directoriat" al celor patru mari puteri pentru Europa Centrală şi de Sud în problemele contenciosului maghiar şi polonez cu Cehoslovacia.

Polonia hotărăşte să „bată fierul cât e cald" pentru a-şi soluţiona pretenţii mai vechi faţă de Cehoslovacia. De aici şi graba polonezilor de a reglementa această chestiune, mai ales că amorul propriu al lui Beck, după cum am mai subliniat, a fost puternic afectat prin faptul că nu a fost invitat de cei patru la împărţirea coordonată a prăzii, efectuată la München.

La îndemnurile Poloniei, Ungaria doreşte să prăduiască la rându-i Cehoslovacia

Pentru moment, factorii polonezi remarcau că Ungaria nu avea curaj să treacă la ocuparea de teritorii străine, conştientă de puterea militară a Cehoslovaciei, cu mult superioară celei ungureşti.

Abia pe 3 octombrie, încurajată şi de demersurile poloneze, Budapesta adresează la rându-i, pretenţiile sale faţă de Cehoslovacia, contrar prevederilor acordului de la München, care preconiza un termen de trei luni pentru soluţionare. În plus, presa maghiară cerea tot mai insistent graniţă comună cu Polonia.

Pentru adoptarea unei asemenea soluţii au existat publicişti entuziaşti în Polonia, remarcându-se similitudini nepotolite ale aspiraţiilor comune ale Budapestei şi Varşoviei.

În mod concret, aici găsim începuturile unor demersuri tot mai hotărâte ale guvernului polonez de a se erija în veritabil apărător al intereselor Budapestei, aceasta dovedindu-se în viziunea Varşoviei „indecisă şi nesigură". Ungaria este îndemnată să ocupe Ucraina Subcarpatică, pentru a-şi stabili astfel o graniţă comună cu Polonia.

Istoricii contemporani polonezi apreciază paşii făcuţi de Polonia pe 1 şi 2 octombrie ca lipsiţi de răspundere. Demersurile respective aveau ca scop dezmembrarea totală a Cehoslovaciei, considerată de cercurile guvernamentale poloneze drept „o făcătură artificială a Tratatului de la Versailles". Potrivit aceloraşi istorici, Polonia a fost primul stat care s-a pronunţat împotriva „principiului" etnografic, deoarece cerea să fie alipit Ungariei un teritoriu locuit în majoritate de alte naţiuni, nu doar de cea ungară.[15]

[15] *Dokumenty i materiały z przedednia drugiej wojny światowej* (Documente şi

Polonia şi Ungaria nu intuiau că pregătind astfel de măsuri vor da prilej armatei hitleriste de a acţiona, la rându-i, pentru finalizarea planurilor iniţiale. Ministrul afacerilor externe polonez părea a fi orbit de problema ucraineană, susţinând că ea ar fi devenit cel mai mare pericol pentru Polonia.[16]

Pentru o Ungarie tare sau despre blocul: Varşovia-Budapesta-Bucureşti, plănuit de Beck

Ministrul polonez la Budapesta, Leon Orlowski, încearcă să îl convingă pe Bossy, la 3 octombrie 1938, despre necesitatea constituirii unui bloc Varşovia-Budapesta-Bucureşti pentru a se stăvili penetraţia germană. În acest scop, Ungaria trebuie să devină cât mai tare şi să aibă, aşadar, o frontieră comună cu Polonia. Credea, diplomatul polonez, că România ar trebui să promită Ungariei sprijinul ei pentru dobândirea Rusiei Subcarpatice, contra unui angajament – garantat de Varşovia – de a renunţa la revizionism înspre România! „Uiţi de alianţa noastră cu Cehoslovacia" – l-a întrerupt Bossy. „O, nu face nimic, trebuie să ai vederi largi!!!" – i-a răspuns Orlowski.

Ideea unei graniţe comune polono-maghiare era vânturată şi în alte capitale de diplomaţii celor două ţări. Astfel, la Roma, ambasadorul polonez Wieniawa-Długoszewski, cândva aghiotant al lui Piłsudski, ulterior ataşat militar la Bucureşti, cu harta în mână îi arăta ministrului Duiliu Zamfirescu (la rându-i venit ca diplomat în Cetatea Eternă exact de la Varşovia), cum ar trebui să arate frontiera comună dintre Polonia şi Ungaria, rezultată prin ocuparea Rusiei Transcarpatice de unguri.

Răspunsul ferm al României la soluţii bastarde puse în circulaţie de Varşovia

Bucureştii nu întârzie să răspundă la asemenea atitudini „vânturate", e drept ca demers confidenţial prin diferite cancelarii – însă răspândite în forma unui sondaj semioficial – promovate insistent de presa poloneză, maghiară etc. Mass-media cerea tot mai imperativ frontieră comună polono-maghiară. În situaţia dată, ministrul Comnen solicită Ambasadei Regatului României la Varşovia, în ziua de 4 octombrie, să exprime guvernului

materiale din ajunul celui de al doilea război mondial), Warszawa, 1949; M. Turlejska, *op.cit*., p. 105.

[16] *Ibidem*, vol. I, p. 260.

polonez îngrijorarea României în legătură cu soluţia bastardă de a integra Ungariei câteva milioane de slavi, precizând că Anglia, Franţa, Iugoslavia şi, poate, chiar Germania sunt ostile unei astfel de soluţii, care ar crea un nou focar de incendiu în centrul Europei.

„O politică prevăzătoare – considera Comnen – ar dicta Poloniei de acum înainte cel puţin o apropiere neîntârziată de Cehoslovacia, care ar trebui să fie păstrată cât mai puternică în vederea creării unui grup de puteri mijlocii şi mici, care să se garanteze mutual în vederea primejdiilor viitoare, mai apropiate chiar decât pare a crede Varşovia”.[17]

Că instalarea poloneză în districtele ocupate din Cehoslovacia mergea nu pe linia măsurilor convenite de părţi, o dovedeşte solicitarea adresată la 4 octombrie de preşedintele Cehoslovaciei, Beneš , regelui României, Carol al II-lea, prin care monarhul este rugat să intervină prin reprezentanţii guvernului român pe lângă guvernul polonez, ca acesta să nu facă un plebiscit, în regiunea Frydek-Fridland, deoarece acesta ar fi inutil, 90% din locuitorii din zonă fiind cehi.

Cunoscător al filosofiei şi al încercărilor poloneze privind „medierea” româno-maghiară, Raoul Bossy informează din nou, la aceiaşi dată (4 octombrie), că Polonia continuă a împinge Ungaria să ceară Rusia Subcarpatină. Sunt reamintite şi încercările legate de formarea unui bloc puternic Varşovia-Budapesta-Bucureşti, care să reprezinte un zăgaz contra pretenţiilor Germaniei.[18]

România sensibilizează guvernele străine în legătură cu gravitatea propunerilor maghiare

Drept reacţie la ceea ce se petrecea în jurul României, ministrul Petrescu-Comnen trimite o circulară misiunilor diplomatice ale ţării la Londra, Paris, Roma, Berlin, Belgrad şi Ambasadei din Varşovia, subliniind intenţia Ungariei de a ocupa oraşe cehoslovace, cât şi a Rusei Subcarpatice, relevându-se gravitatea acţiunii respective asupra României. Se preciza faptul că ministrul Cehoslovaciei s-a prezentat la ministerul român de externe, unde a comunicat că guvernul unguresc a remis la Praga o notă cerând, între altele, ca Cehoslovacia să cedeze cu titlu simbolic imediat un oraş din grupul unguresc etnic apusean (slovac) şi un oraş din grupul etnic răsăritean (Rusia Subcarpatină)

Printre oraşele apusene ungurii au cerut Komaron (Komarno) sau

[17] AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 84.

[18] *Ibidem*, f. 71-79.

Parkany (Parkan) ori Ipolysag (Sahy) În Rusia Subcarpatină au cerut Satoralya-Ujhely (Novo Mesto) sau Csap (Csop) ori Beregszaz (Berehovo)

„Cehoslovacii par dispuşi a face acest gest simbolic cu unul sau două oraşe din primul grup. Ei se opun însă în mod absolut la orice cesiune actuală sau mai târzie în Rusia Subcarpatină, declarând că au ajuns la marginea sacrificiilor şi că sunt hotărâţi a se opune ungurilor chiar cu armele în această regiune.

Ei (Cehoslovacii) recunosc existenţa unor minorităţi ungureşti şi în acea regiune, însă oferă un schimb de populaţie, având şi ei o puternică populaţie slovacă în Ungaria.

Cehoslovacia afirmă că cedarea porţiunii ungureşti din Rusia Subcarpatină Ungariei ar însemna sugrumarea ei economică definitivă, fiind în viitor lipsită de o frontieră comună cu România, căreia îi ceruse tocmai crearea unui port franc pe teritoriul românesc.

Dacă pentru Cehoslovacia această chestiune era vitală şi îndreptăţea hotărârea ei de a-şi apăra punctul de vedere chiar cu armele, pentru noi (România) avea un interes excepţional, pe aici trecând calea ferată şi unica şosea directă ce ne leagă cu Cehoslovacia, Bucureştii excluzând ca aceasta să intre în stăpânirea ungurilor.

Din examinarea unei hărţi se va putea vedea imposibilitatea de a se crea alte mijloace de comunicaţii între noi şi Cehoslovacia din cauza munţilor.

Pierderea liniei de drum de fier ce ne leagă de Praga ar fi pentru noi catastrofală, *deoarece nu ne-am mai putea procura materialul de război pe care Cehoslovacia urmează a ni-l livra încă timp de patru ani, fiind puşi în imposibilitate de a mai avea schimburi normale directe cu vecina noastră*". (frază subliniată de Comnen – *N.M.*)

„Dacă teza ungurească ar triumfa s-ar crea un nou izvor de dezechilibru economic în bazinul dunărean.

Aşa fiind, vă rog să binevoiţi a interveni pe lângă guvernul pe lângă care sunteţi acreditat, atrăgând atenţia asupra gravitaţiei chestiunei, cerând a interveni la Budapesta pentru a sfătui să se mulţumească cu una-două comune (bunăoară Komarno şi Parkany) din Slovacia, rămânând ca chestiunea ungurilor din Rusia Subcarpatină să fie negociată de comisia mixtă şi eventual tranşată de cele patru mari puteri. *Altfel sunt riscuri serioase* (subliniere Comnen – *N.M.*) *să intrăm într-o nouă criză cu urmări neprevăzute.*"[19]

[19] *Ibidem*.

Bucureştii cer Belgradului să se solidarizeze cu demersurile româneşti

Autorizat fiind în mod special de rege, ministrul Comnen cere şefului misiunii diplomatice de la Belgrad să se prezinte de urgenţă şefului guvernului iugoslav, Stoiadinovici să îl roage în mod insistent, în calitate de aliat, să dea dovadă de solidaritate cu România, sprijinind demersul de mai sus, transmis şi la Paris, Londra, Roma, Berlin şi Varşovia şi, dacă crede de cuviinţă, date fiind bunele sale raporturi cu Budapesta, să intervină personal pe lângă domnul Kánya , pentru a se mulţumi pentru moment cu oraşele din zona occidentală, rămânând a negocia asupra zonei orientale. I se cere ministrului român la Belgrad să insiste asupra faptului:

a) că Cehoslovacia este hotărâtă să se bată pentru această chestiune, ceea ce riscă să ne antreneze şi pe noi;

b) că, chiar dacă s-ar evita războiul, pierderea liniei ferate ce ne leagă cu Praga ar avea efecte dezastruoase nu numai pentru România dar şi pentru Iugoslavia, care nu şi-ar mai putea nici procura arme, nici schimba mărfuri cu Cehoslovacia decât prin bunăvoinţa Ungariei".[20]

În acelaşi timp, Praga era rugată să se înţeleagă fără întârziere cu slovacii şi rutenii.[21]

Varşovia sugerează pe faţă României să ocupe Ucraina Subcarpatică

Încă nu s-a încheiat ziua de 5 octombrie, că Franasovici îl anunţă pe Petrescu-Comnen, având drept „sursă" pe prietenul său, probabil Arciszewski sau Kobylański, ambii din conducerea Ministerului de Externe polonez, că Varşovia sonda de data aceasta şi prin el (nu ca până atunci, doar prin ministrul său la Budapesta, Leon Orlowski), care ar fi poziţia României, dacă se „proclamă independenţa Slovaciei şi drept consecinţă ar fi ocupată Rusia Subcarpatină de armata ungară, peste câteva zile". Prietenul lui Franasovici îi declară ambasadorului român că, Polonia nu are nici o revendicare asupra acestei provincii, şi – dacă nu ar ocupa-o ungurii – nu ar vedea cu ochi răi o ocupaţie românească.

Prin acest nou *sondaj*, făcut de „prietenul" lui Franasovici se întindea o nouă cursă Bucureştilor, cu siguranţă, de Beck personal. Faptul că însuşi

[20] *Ibidem*.

[21] *Ibidem*, f. 114

şeful externelor era *arhitectul*, românii îl vor constata nu peste mult timp. Colonelul cu viziuni revizioniste în sânge nădăjduia că românii, convinşi de el personal, se vor lăsa prinşi în mrejele modificărilor de frontieră. Îi va fi dat să se convingă, cu amărăciune, că planurile îi vor fi categoric respinse.

Se pare că *noua filosofie* privind „utilitatea" schimbării graniţelor, promovată şi de alţi diplomaţi polonezi (cazul lui Orlowski sau Wieniawa), venea chiar de la Beck, care nu concepea că ar putea fi refuzat de Carol al II-lea, monarhul cu care în 1937 stabilise o relaţie extrem de apropiată, iar un an mai devreme a mers pe mână Poloniei să îl debarce pe Titulescu.

Vom constata cum „mediatorul", sub paravanul bunelor oficii aduse celor două ţări, venea mai degrabă în întâmpinarea cererilor revizioniste maghiare.

Kánya, ministrul ungar al afacerilor externe, căută sprijin pe lângă Mussolini şi Ciano

Se ştie că, în prima parte a lunii octombrie s-au desfăşurat la Komarno tratative între partea cehoslovacă şi maghiară în cadrul cărora ungurii cereau 13.000 kmp din teritoriul cehoslovac, locuiţi de o populaţie de 1 milion de locuitori. Cehii au acceptat să le cedeze 1,8 kmp şi 105.000 de locuitori. Noul ministru de externe, Chvalkovsky, omul Berlinului, a căutat şi a găsit sprijinul german, unde se elaborase conceptul de „Karpatho-Ukraine", cu un vădit caracter orientat împotriva concepţiei poloneze.

În situaţia dată, ministrul ungar al afacerilor externe, Kánya va căuta sprijin pe lângă Mussolini şi Ciano. De partea ungurilor va acţiona şi ambasadorul polonez în Italia, gen. Wieniawa-Długoszowski. Aşa s-a născut în mintea lui Beck ideea de a atrage de partea sa, personal, pe regele Carol al II-lea, fiind profund deziluzionat de atitudinea omologului său Comnen. Se va dovedi, şi la nivelul respectiv, în împrejurările date, rolul de mediator promaghiar jucat de Beck în relaţia cu România.

Cât de belicoşi deveniseră ungurii, este suficient să amintim că în timp ce telegramele circulau intens prin telegraf morse, undele hertziene nu ştim dacă la vremea respectivă erau angajate în slujba oficiilor diplomatice în comunicarea cu centralele lor (iar diplomaţii dezbăteau asupra unor eventuale „înţelegeri"), intervin „paşnicii" grăniceri maghiari care au şi încercat să pătrundă cât mai adânc pe teritoriul cehoslovac.[22]

[22] *Ibidem*, f. 115.

Din Cetatea Eternă, de la Roma, Bucureştii aflau că Ungaria ar pretinde ocuparea imediată a câtorva oraşe din zonă, care urma să îi fie cedată, din motive de „prestigiu" şi cu „caracter simbolic".

Varşovia era conştientă că şi-a pus întreaga Europă împotriva ei

În situaţia creată, Beck dorea ca blamul respectiv să se reverse şi asupra României.

Printre informaţiile mai verosimile pe care Richard Franasovici le-a primit de la „prietenii" săi, retribuiţi mănos, cu siguranţă, fostul ministru de interne redactează un raport pe care îl trimite direct regelui (cunoscute fiind relaţiile excelente întreţinute cu camarila regală), dar şi ministrului Petrescu-Comnen. În raportul menţionat, Franasovici confirmă lucruri cunoscute mai demult la Bucureşti, multe intuite de politicienii români, aşa cum rezultă din memoriile lor, dovedindu-se cu timpul că aceştia erau mult mai versaţi şi la curent în chestiuni externe decât credea ambasadorul României în Polonia. Spicuim, de data aceasta, elementele de interes:

1. „Politica de mână tare (forte), culminând cu ultimatumul adresat Cehoslovaciei, este opera aproape exclusivă a colonelului Beck, susţinut numai de un alt fost ofiţer, directorul politic Kobylański".

În plus, avem acum şi descrierea colonelului Beck, făcută de Franasovici. Radiografia intrată în cancelariile româneşti sub forma: „Curajos, cu un amor propriu nemăsurat, având orgoliul naţiunei sale, vindicativ, conştient că nu se poate menţine în postul său de răspundere decât prin continue succese, ministrul afacerilor străine a jucat partida şi a câştigat-o". Se va dovedi în curând cât de efemer a fost câştigată.

2. Apropiatul şi „prietenul" său, subsecretarul de stat, M. Arciszewski (cel pe care Argetoianu îl gratulase încă din 1936 cu epitetul de „cutră"), nu crede că în ceea ce priveşte situaţia personală, Beck a ieşit consolidat. Aceasta ne este sugestiv înfăţişat de Franasovici ca fiind aşezat pe un piedestal înălţat cu succes, dar care i-a făcut echilibrul şi mai instabil.

3. „Chestiunea ultimatumului adresat Cehoslovaciei şi – datorată în mare parte orgoliului polon jignit de a nu fi fost convocat la München şi de a fi văzut propunerile Poloniei amânate, alături de acelea ale micii Ungarii, a fost discutată de domnul Beck atât în Consiliul de Miniştri, cât şi cu colaboratorii săi apropiaţi. Ea a întâlnit atât opunerea mareşalului Śmigły-Rydz şi a vicepreşedintelui Consiliului, Kwiatkowski, cât şi a domnului Arciszewski şi contelui Lubieński mai moderaţi.

4. (Beck) a triumfat în cele din urmă, mulţumită aprobării preşedintelui Mościcki. Şi, printr-o ironie a sorţii, dar poate şi dintr-un interes bineînţeles al consolidării statului, beneficiarii acestei acţiuni îndrăzneţe vor fi mareşalului Śmigły-Rydz, dar într-o măsură şi mai mare Kwiatkowski din (Lagărul) Partidul Uniunii Naţionale.

5. Se nădăjduieşte astfel că viitoarele alegeri, de la care opoziţia se abţine în mare parte, vor fi – graţie succesului extern – o victorie a organizaţiei politice guvernamentale condusă de generalul Skwarczyński.

6. Subsecretarul de Stat din ministerul afacerilor externe, fost ministru la Bucureşti pe vremea ministeriatului lui Titulescu crede că succesul lui Beck ar fi real, „numai să nu-l plătim (Polonia) prea scump, căci am pus împotriva noastră întreaga Europă".

7. Faţă cu ignorarea Poloniei la München, Beck nu se mulţumeşte cu acţiunea de a-şi lua revanşa pentru lovitura primită în amorul propriu şi se năpusteşte asupra Cehoslovaciei printr-o acţiune în forţă dusă în ciuda întregii Europe; ne putem aştepta – credea Arciszewski – la noi înţepături destinate domnilor Chamberlain şi Mussolini, pe care colonelul din fruntea externelor de pe Wierzbicka îi acuză de a-l fi părăsit la München.

8. Acordul Chamberlain-Hitler e socotit ca foarte însemnat, putând avea urmări. Nu crede că va avea drept consecinţă separarea Angliei de Franţa cu toate că apăruse o fisură în axa Roma-Berlin.

9. Acţiunea paralelă întreprinsă de Polonia împotriva Cehoslovaciei a fost în mâna lui Hitler; dictatorul german însă nu putea, în etapa dată, îndrăzni să provoace un război general.

10. Că Franasovici era în naivitatea lui diplomatică dezinformat de „prieteni", rezultă din afirmaţia privind *cordialitatea* legăturilor dintre poporul polonez şi german, cât şi despre hotărârea Poloniei de a „acorda Germaniei o autostradă largă de 30 de metri, ce va lega Reich-ul cu Prusia Orientală şi care se va bucura de extrateritorialitate". În realitate totul s-a desfăşurat exact invers.

11. Faţă de Cehoslovacia, Polonia ar avea intenţia să inaugureze o politică de bună vecinătate, căutând a canaliza tranzitul republicii vecine prin portul Gdynia.

12. Faţă de Franţa (după ce aceasta a părăsit Cehoslovacia), domnul Beck nu mai are decât sentimente de desconsiderare. Domnia Sa a avut faţă de domnul Nöel (ambasadorul francez la Varşovia, cel care va contribui din plin, în septembrie 1939, la debarcarea lui Beck din funcţia de ministru!) „o atitudine din cele mai necruţătoare, convocând chiar pe colaboratorii săi apropiaţi în camera vecină pentru a asista la această dureroasă explicaţie. Domnia Sa a arătat ambasadorului Franţei că felul cum s-au purtat cu cehii

îl face să socotească că alianţa sa cu Franţa este o simplă ficţiune pe care nu se mai poate bizui".

13. „În ce priveşte Ungaria – se afirmă – că aceasta (Budapesta) a propus în ultimul timp o alianţă politică şi militară Poloniei. Domnul Beck nu a respins această propunere de plano; când însă Ungaria a precizat vederile sale, planul propus a părut destul de neserios atât d-lui Beck, cât şi cercurilor militare, încât s-a refuzat luarea lui în considerare".

14. În cursul ultimei crize, atitudinea Ungariei a apărut la Varşovia slabă şi lipsită de vlagă. În loc de a întreprinde o acţiune curajoasă ca şi Polonia, Ungaria a şovăit. Domnul Beck, care a obţinut, bazându-se numai pe forţele poloneze, teritoriile revendicate nu ar fi dispus a-i susţine în chestiunea slovacă. „*Transmit această afirmațiune sub beneficiu de inventar*, afirmă Franasovici, *căci campaniile de presă au existat în trecut și există și astăzi foarte vii, chiar în presa guvernamentală, în favoarea unei frontiere comune polono-maghiare prin alipirea Slovaciei sau Rusiei Subcarpatice la Ungaria*".

De asemenea, „guvernul polonez este informat de consulii săi că mişcarea autonomistă slovacă continuă a fi foarte însufleţită, alimentată atât de agenţii unguri, cât şi de cei polonezi, care continuă propaganda lor în urma instrucţiunilor recente ale guvernului din Varşovia şi a vechiului cuvânt de ordine ce li s-a dat".[23]

Cu acest raport, Franasovici şi-a mai *spălat* din păcatele cuprinse în informările ce le făcuse până atunci şi care dovedeau că se transformase doar într-un curier al gândirii şi aspiraţiilor poloneze, cu un cerc de relaţii destul de îngust, atât el cât şi Ambasada română, în ansamblul ei. Nu ştim în ce măsură acesta conducea autoritar activitatea misiunii, dar nu se poate să nu fie reţinută slaba, dacă nu inexistenta contribuţie a colaboratorilor săi la munca de informare, inclusiv pe alte paliere ale oficiului diplomatic Varşovia. Se pare că numai ataşatul militar, Alexandru Pelimon, ieşise din calapodul impus de Franasovici.

Duplicitatea lui Beck în relaţiile cu România se va menţine

La 6 octombrie, Petrescu-Comnen infirmă corectitudinea informaţiilor transmise de Beck prin ambasadorul român la Varşovia, Franasovici. Şeful român al externelor precizează că, atât de la Roma cât şi de la Berlin, România ar avea asigurări oficiale pozitive (în sensul) că: „Guvernele

[23] *Ibidem*, f. 117-122.

respective nu sprijinesc revendicările ungureşti decât numai în regiunile locuite de majorităţi maghiare. Nici Germania nici Italia nu sprijineau dorinţele ungare de a anexa Slovacia şi Rusia Subcarpatină".[24]

În acele zile, Beck ascundea în mod evident ambasadorului român faptul că el, personal, era partizanul şi arhitectul de drept al alipirii de către Ungaria a Ucrainei Subcarpatice; şeful diplomaţiei poloneze păstrând, în continuare, duplicitatea caracteristică faţă de România pe care liderii de la Bucureşti o descifrau din telegramele primite de la Londra, Roma sau Budapesta. În Ungaria erau evidente urzelile ministrului Leon Orlowski, pe care cu un profesionalism desăvârşit Bossy „îl cita". De la Varşovia lipsea o informare – la obiect – privind rezultatele vizitei ministrului Csaky în Polonia din acele zile.

Impresia ambasadorului Franasovici că Ungaria, în schimbul limitării pretenţiilor sale asupra Slovaciei, ar fi obţinut promisiunea Poloniei de a-i susţine revendicările privitoare la Ucraina Subcarpatică nu avea argumentaţia cuvenită; numai oficiul din Budapesta a adus decidenţilor români precizările de rigoare, respectiv că Csaky i-a cerut lui Beck să nu dea garanţii Cehoslovaciei înainte de rezolvarea favorabilă pentru Ungaria a problemelor Slovaciei şi Rusiei Subcarpatine. Cele de mai sus au apărut ca urmare a faptului că guvernul ungar ar fi fost îngrijorat de declaraţia lui Beck că, în urma restituirii Teschenului, Polonia nu mai are motive de fricţiune cu Cehoslovacia. Ministrul afacerilor externe al Poloniei ar fi asigurat pe Csaky de ajutorul său diplomatic, fără a lua însă angajamente precise pentru aducerea la îndeplinire a aspiraţiilor ungare.[25]

Nu ştim dacă noua nuanţă din poziţia poloneză s-ar datora demersurilor lui Comnen, pe care Beck îl dezavua, cum dealtfel a şi scris, devenind notorie impresia că nici pe el, la fel ca şi pe Titulescu, colonelul nu îl va avea deloc la inimă. Existau în schimb semnale că Berlinul şi Londra aveau poziţii opuse planurilor poloneze şi maghiare. De la Londra, Vasile Grigorcea a comunicat la Bucureşti, la 8 octombrie, că mai înainte cu o zi „între Berlin şi Varşovia a intervenit «ceva» ce a făcut ca planurile concertate polono-ungare să fie subit şi complet părăsite… Se pare că Germania, nevoind să fie pusă în faţa faptului împlinit, a făcut ieri la Varşovia un demers drastic, opunând un veto cât se poate de categoric, în faţa căruia Polonia s-a închinat".[26]

Direct, de la Varşovia, cunoaştem din surse indirecte că, Polonia ar

[24] *Ibidem*, f. 208.
[25] *Ibidem*, f. 243-244.
[26] *Ibidem*, f. 234.

fi refuzat să acorde ajutor în continuare Ungariei, şi i-ar fi promis numai un sprijin moral, precizându-i că în nici un caz Polonia nu va face război pentru pretenţiile maghiare.

În timpul vizitei demnitarului ungur la Varşovia, urmare aşadar a poziţiei germane şi engleze, i s-a sugerat lui Csaky să-şi realizeze deziderateleprin propriile puteri ale Ungariei. Nu excludem că sfatul respectiv să îl fi condus pe acesta la dinamizarea acţiunilor proprii.[27]

Părerile altor diplomaţi români despre problemele în cauză

De la Londra, şeful misiunii, Vasile Grigorcea a informat, în continuare, că Foreign Office-ul ar fi dat instrucţiuni Legaţiei Angliei din Budapesta să intervină pe lângă guvernul ungar în mod energic pentru a modera pretenţiile şi a nu tulbura pacea.[28] Iar ambasada Germaniei din capitala Marii Britanii ar fi ţinut „un limbaj categoric opus planurilor ungaro-polone asupra Rusiei Subcarpatice”.[29]

Dar, Franasovici informează de la Varşovia despre poziţia aprobatoare a Germaniei cu privire la sprijinul moral şi diplomatic polonez pentru Ungaria, considerând că Rusia Subcarpatină va cădea ca un „fruct copt” în mâna Ungariei. Greu de aflat ce rol aveau asemenea informaţii neverificate care se transmiteau la Bucureşti prin ambasadorul român.

Contradicţiile dintre informaţiile lui Franasovici şi cele primite de Comnen de la Grigorcea, Bossy, Zamfirescu etc. l-au determinat pe şeful externelor să îl invite de două ori în decurs de trei zile pe Fabricius pentru unele explicaţii privind poziţia Germanei în problema Ucrainei Subcarpatice, fapt elucidat în întrevederea din 9 octombrie, şi din care rezultă că România dorea şi insista asupra explorării intereselor comune germano-române privind Rusia Subcarpatică, respectiv de a păstra o posibilitate de comunicaţie directă cu Reich-ul prin Cehoslovacia.

Pe lângă celelalte consideraţii, Comnen (fost ministru al României la Berlin) amintea diplomatului german faptul că printr-o graniţă comună maghiaro-poloneză se crează un dig artificial soldat cu efecte nefaste asupra relaţiilor viitoare dintre România şi Germania.

În acelaşi timp, Comnen îi cere şi ministrului român la Berlin de a-l

[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem*, f. 260.
[29] *Ibidem*, f. 257.

întâlni urgent pe von Ribbentrop şi, eventual, pe mareşalul Göring, pentru a le da explicaţiile etnice, politice şi comerciale cunoscute, cu harta în mână. Îi precizează că înglobarea slovacilor din Rusia Subcarpatică în hotarele Ungariei nu intră în acordul prevederilor de la München. Îi mai comunică că Guvernul (român) aşteaptă efecte pozitive în urma demersurile active şi insistente pe care diplomatul Bucureştilor le va face.[30]

Ministrul de Externe, Petrescu-Comnen, care solicitase încă din 6 octombrie, ministrului german la Bucureşti, Fabricius, explicaţii în legătură cu poziţia Germaniei faţă de intenţiile Ungariei privind frontiera comună cu Polonia, îl face să revină, la 9 octombrie, pentru a obţine un răspuns pertinent la demersul său, tărăgănarea nefiindu-i pe plac.

Fabricius nu face altceva decât să îi reitereze asigurările date în ziua de 6 octombrie, în sensul că „guvernul german nu are niciun angajament faţă de Ungaria decât de a sprijini moralmente revendicările sale, care tind în mod exclusiv la recunoaşterea regiunilor cehoslovace locuite în majoritate de unguri".

Fabricius îi confirmă încă o dată că Guvernul german nu este deloc de acord ca regiuni slave să fie reunite la Ungaria.

Cu acest prilej, ministrul Comnen îi atrage atenţia diplomatului german că „dacă planul unguresc s-ar realiza (în direcţia respectivă), nu numai că s-ar crea noi posibilităţi de iridente slave în hotarul Ungariei, dar s-ar părea că se tinde la crearea unui dig între Germania şi România. Aşa fiind, se socoteşte că în cazul când Germania doreşte să aibă asigurate mai multe posibilităţi de comunicaţie cu România s-ar cuveni ca să se declare în mod categoric, atât la Budapesta, cât şi la Varşovia, că n-ar fi partizană pentru realizarea intenţiilor respective".[31]

La rândul lui, Bossy informează, la 9 octombrie, ministerul român al afacerilor străine, despre câteva aspecte punctuale, şi în primul rând că: „Guvernul ungar ar fi fost îngrijorat de declaraţia domnului Beck că, în urma restituirii Teschenului, Polonia nu mai are motive de fricţiune cu Cehoslovacia. Ministrul afacerilor străine al Poloniei ar fi asigurat pe domnul Csaky de ajutorul său diplomatic, fără a lua însă angajamente precise pentru aducerea la îndeplinire a aspiraţiilor ungare".[32]

Încă o dovadă că ideea cu „fructul copt" transmisă de Franasovici de la Varşovia nu avea încă nici un sâmbure de adevăr.

Ministrul Orlowski vine cu o nouă stratagemă. Încearcă să îi demonstreze

[30] *Ibidem*, f. 288.

[31] *Ibidem*. f. 3.

[32] *Ibidem*, f. 269.

lui Bossy „că ar fi momentul psihologic – «momentul unic» – pentru o reconciliere definitivă între România şi Ungaria… Ar trebui – argumenta şeful misiunii poloneze în Ungaria – să vă folosiţi de situaţia critică în care se află guvernul de la Budapesta care, fără asentimentul României, nu se poate decât cu greu mişca, spre a-i smulge o renunţare definitivă şi solemnă la pretenţiile sale. Pentru a obţine o asemenea renunţare, nu este nevoie să vă părăsiţi aliata; ar fi suficient, v-o afirm, să nu vă opuneţi la consultarea prin plebiscit a voinţei populare din Rusia Subcarpatică... Colegul meu polon m-a asigurat – menţionează Bossy – că, în conjunctura prezentă, guvernul ungar ar accepta un aranjament cu România pe baza statu quo-ului. Am observat atunci colegului meu polon că bine a făcut să întrebuinţeze termenul de „smulgere", căci în acest caz ar fi o renunţare „smulsă" de noi ungurilor în momente critice, pe care ei n-ar mai respecta-o după rezolvarea crizei, dată fiind mai ales sporirea forţelor de stat...".

Cu siguranţă, scenariul propus de Orlowski era un plan de acţiune pus de acord între ministerele de externe maghiar şi polonez.

Anticipăm că proiectul va fi susţinut peste zece zile, la Galaţi, în discuţiile avute de Józef Beck, cu regele Carol al II-lea şi cu Nicolae Petrescu-Comnen. Răspunsul pe care îl va primi şeful diplomaţiei poloneze va merge pe raţionamentul lui Bossy, argumentaţia prezentată de liderii români devenind şi mai solidă, conţinând elemente concrete de strategie şi de politică internă, în interdependenţa lor.

Să nu lăsăm impresia a fi mai cehoslovaci decât cehoslovacii

În ziua de 9 octombrie în tratative directe ungaro-cehoslovace, Kánya a cerut ocuparea imediată de trupele maghiare a unei regiuni ce depăşea cu mult zona etnografică şi care înlătura Cehoslovacia de la Dunăre, lipsind-o şi de comunicaţii directe cu România. În situaţia dată, Guvernul cehoslovac se adresează guvernului român să facă tot ce îi stă în putinţă pentru a le modera pretenţiile; acelaşi lucru îl cere şi Belgradului. Credinţa ministrului român de la Praga, Radu Crutzescu, era că acceptarea pretenţiilor maghiare – care nu ţin seama nici de condiţiile etnografice, nici de necesităţile ei economice vitale – ar pune Cehoslovacia în imposibilitate absolută de a mai exista. Iată judecata unui diplomat care a cântărit în hotărârile ce se luau la Bucureşti.

Ministrul Nicolae Petrescu-Comnen îi cere ministrului Crutzescu

să comunice guvernului cehoslovac că România face demersuri peste demersuri în toate capitalele şi în special la Varşovia. Dar „nu trebuie să dăm impresia că suntem mai cehoslovaci decât cehoslovacii". Mai ales că în unele capitale exista sentimentul că chestiunea Rusiei Subcarpatine interesează mai mult pe români decât pe cehoslovaci.

Petrescu-Comnen crede a fi absolut urgent ca Praga să intervină energic, din nou, chiar ameninţător, în toate capitalele, altminteri pierde partida.

Ministrul român mai afirmă că este „încredinţat că chiar la Berlin un demers imediat şi energic ar avea efect. Se consideră că în chestiunea respectivă interesele Reich-ului coincid cu ale României". Cele de mai sus erau deja consultate, aşa cum menţionam, cu ministrul german la Bucureşti. Comnen sugerează Cehoslovaciei punerea la cale a unor mişcări de trupe, care ar produce şi ele efect în Rusia Subcarpatică.[33]

Ministrului Petrescu-Comnen nu i-a mai rămas decât să îi solicite ministrului cehoslovac la Bucureşti, Veverka să meargă la Praga şi să acţioneze pe lângă guvernul său pentru a se manifesta mai energic.

În 10 octombrie, reprezentantul cehoslovac la Bucureşti a solicitat o audienţă la ministrul român de externe, căruia – din nou – în numele preşedintelui Syrový şi a guvernului cehoslovac a declarat că Cehoslovacia nu va uita niciodată serviciile imense aduse de România în timpul actualei crize. Sprijinul pe care diplomaţia română l-a dat cauzei cehoslovace a fost hotărâtor pentru a determina atât acţiunile diplomatice în diferitele capitale europene, cât şi înţelegerii neîntârziate între cehoslovaci, slovaci şi ruteni. În timpul crizei conducătorii cehoslovaci au fost la un moment dat atât de deprimaţi încât nimeni nu mai îndrăznea să mai ia vreo iniţiativă în vederea realizării înţelegerii cu slovacii şi cu rutenii. Intervenţiile României, energice şi succesive, au fost de natură *a galvaniza* pe conducătorii Cehoslovaciei şi a-i hotărî să facă supremul sacrificiu acordându-se autonomia Slovaciei şi Rusiei Subcarpatine. Veverka a solicitat o audienţă pentru a exprima aceste sentimente pozitive şi regelui.

Cum menţionam mai sus, Comnen l-a sfătuit pe Veverka să plece imediat la Praga pentru a obţine o atitudine mai hotărâtă împotriva revendicărilor ungureşti, cu atât mai mult cu cât din declaraţiile domnului Fabricius şi din atitudinea presei germane reieşea că Germania nu este deloc dispusă să-şi dea asentimentul său creării unei frontiere comune între Polonia şi Ungaria.[34]

---

[33] *Ibidem*, f. 295.

[34] *Ibidem*, f. 296-297.

România adresează călduroase mulţumiri mareşalului Rydz-Śmigły pentru bunele sentimente manifestate faţă de ea

Bucureştii constată cu plăcere că în politica externă liderii polonezi nu gândeau la unison cu Beck, acest lucru fiind dovedit de o telegramă adresată de Franasovici Ministerului Afacerilor Străine, în noaptea zilei de 10 octombrie, urmare a convorbirii avute de ambasadorul român cu mareşalul, Rydz-Śmigły. Întrevederea a fost edificatoare, surprinzând – printre rânduri – că la nivelul cel mai înalt al Executivului de la Varşovia nu exista o unitate de vederi în abordarea relaţiilor cu Ungaria.

Comandantul Forţelor Armate Poloneze, i-a confirmat ambasadorului român faptul că nu exista nici un acord scris polono-ungar în problema ruteană. „Budapestei i s-a dat, recent, numai o asigurare de sprijin moral în chestiunea Rusiei Subcarpatine, aşadar nu era vorba de un sprijin efectiv". Mareşalul a explicat că interesul Poloniei în chestiunea frontierei comune polono-ungare ar rezulta din nevoia ridicării unui baraj contra bolşevismului şi, eventual, contra Germaniei.

Edward Rydz-Śmigły.

„Mareşalul Rydz-Śmigły – menţiona Franasovici – nu dă totuşi impresia a fi atât de cald ca Beck în această chestiune. În contrazicere cu Beck, mareşalul are mare grijă a nu vexa România şi consideră alianţa noastră mai importantă şi mai utilă ca oricând pentru ambele ţări”.[35]

Despre atitudinea de mai sus, Comnen pune la curent şi misiunea română de la Praga, urmând ca aceasta să îl informeze pe Chvalkovski şi Veverka. Totul cu scopul de-a mai întări moralul celor doi lideri cehoslovaci.

În situaţia dată, cu profesionalismul ce îl caracteriza, Petrescu-Comnen, îl invită imediat pe ambasadorul polonez, Roger Raczyński, la Ministerul Afacerilor Străine şi, îl roagă, „să fie interpretul guvernului, armatei române şi al său personal pe lângă mareşalul Rydz-Śmigły, exprimându-i (ministrului forţelor armate poloneze) călduroase mulţumiri pentru bunele sentimente manifestate faţă de România, transmise prin Franasovici, şi pentru justa valoare pe care o atribuie alianţei româno-polone în momentele grave prin care acestea trec”.

Comnen a mai adăugat că: „din nefericire, atitudinea Poloniei din ultimele vremuri nu a fost de natură a spori valoarea psihologică a acestei alianţe. Omul de pe stradă şi chiar unii membri din armata română îşi pun întrebarea: cum este cu putinţă ca în dispreţul textelor formale ale alianţei noastre, guvernul polonez să se consulte cu Ungaria şi nu cu România asupra acţiunii sale politice din ultima vreme, sprijinind în acelaşi timp revendicările nedrepte ale Ungariei împotriva intereselor vitale ale României. Fiind unul dintre autorii alianţei noastre cu Polonia şi fiind convins mai mult ca oricine de necesitatea acestei alianţe resimt dureros efectele acestor juste critici”.

Roger Raczyński a fost prevenit că „în urma actelor teroriste comise de trupe deghizate ungureşti, organizate în bande în Rusia Subcarpatină, Cehoslovacia a hotărât să ia măsuri militare dintre cele mai severe. Aşa fiind, este de prevăzut că dacă atentatele ungureşti nu vor lua sfârşit, guvernul cehoslovac să reacţioneze, ceea ce ar avea efecte imprevizibile dintre cele mai grave”.

Ambasadorul Poloniei a mai fost rugat să intervină, la Varşovia, în vederea unui demers la Budapesta, destinat a evita noi şi grave complicaţii în sectorul nostru.[36]

Franasovici primeşte şi el sarcina de a confirma, la rândul lui, cele de mai sus guvernului polonez.

Cum au fost primite aceste demersuri de Beck nu ştim. Nu am găsit nici un document, nici o mărturie în această direcţie, nici măcar „prietenii”

[35] *Ibidem*, f. 327-328.

[36] *Ibidem*, f. 234.

ambasadorului Franasovici nu s-au pronunţat; obligaţia profesională a ambasadorului român ar fi fost să cunoască acest lucru, să-l informeze pe ministrul său cu privire la reacţia părţii polone.

Ministerul Afacerilor Externe de la Varşovia avea convingerea că în nici un caz criza din Cehoslovacia nu va duce la declanşarea unui război mondial, iar printre obiectivele sale figura realizarea unei graniţe comune cu Ungaria şi finalizarea obiectivului de a edifica o 3-a Europă, cea despre care Vişoianu informase încă din mai 1936, sperând că Germania se va orienta mai mult spre sudul Europei, lăsând manevre de acţiune mai largi Poloniei în centrul continentului şi spre sud-est.[37]

Simţind că este încorsetat de România în planurile sale, supărat mai mult ca sigur de insistenţele lui Comnen, Beck a luat hotărârea de a avea, personal, „explicaţii" cu partea română în problema ruteană în ansamblu.

[37] Michał Kożmiński, *O stosunkach polsko-węgierskich w okresie między 1918-1939.* În *Przyjaźnie i antagonizmy – Stosunki Polski z państwami sąsiednimi w latach 1918-1939* (Prietenii şi antagonisme – Relaţiile Poloniei cu statele vecine în anii 1918-1939), Ossolineum, 1977.

IV

GALAȚI: ÎNTÂLNIREA CAROL al II-lea – BECK
sau
CUM S-A DEZMEMBRAT CADAVRUL UNUI ALIAT

Sentimental național este acela care asigură existența popoarelor.

Nicolae Titulescu

Abia în noaptea de 17 octombrie, Franasovici informează centrala Ministerului Afacerilor Străine că Józef Beck preconizează a efectua o vizită în România, solicitând o întâlnire cu regele. Celelalte precizări din telegramă[1], nu aveau nici o relevanţă pentru partea română, ele păreau a fi o perdea de fum în care liderul polonez îşi ascundea megalomania, de parcă Bucureştii n-ar fi ştiut că drumul spre iad est pavat cu cele mai bune intenţii. Regele, care supraveghea desfăşurarea unor manevre ale trupelor române la Galaţi, hotărăşte să îl primească pe yahtul „Luceafărul".

Galaţi – 18 octombrie 1938 – un capitol furtunos în analele româno-polone

A devenit evident din desfăşurarea vizitei şi a convorbirilor avute că scopul ascuns al ministrului Beck, era de a face părtaş şi Bucureştii, alături de Budapesta şi Varşovia, la o revizuirea a frontierelor pe care „negociatorul" o punea la cale de ceva timp.

Cert este că s-a derulat, în acele momente, pe yachtul „Luceafărul" un capitol furtunos, deloc agreabil din istoria raporturilor româno-polone, asupra căruia istoriografia română nu prea s-a aplecat, doar istoricul polonez Henryk Batowski a făcut acest lucru, cu multe decenii în urmă, fără să aibă documentele primare româneşti necesare pentru evaluări obiective.[2]

---

[1] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, p. 225.

[2] *România -Polonia 1918-1939*, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic, 2003, p. 203-210.

Istoricii au azi la dispoziţie nota de convorbire dintre Rege şi Beck, cu participarea ministrului român al afacerilor străine, Nicolae Petrescu-Comnen.[3] Menţionăm că persoana care a întocmit-o, consemnează, printre altele, până şi starea psihică a interlocutorului polonez. Se remarcă faptul că Beck era „vizibil emoţionat, părând puţin stăpân pe sine, cu vocea tremurândă şi cu ticuri febrile ale degetelor ce bat sacadat în masă".

Vizita în România a ministrului Józef Beck, 18 octombrie 1938,
în stânga omologul său, Nicolae Petrescu-Comnen, în spate Roger Raczyński.

Şeful diplomaţiei poloneze i-a prezentat regelui „primejdia" pe care ar constitui-o pentru Polonia crearea unui stat independent în Rusia Subcarpatică, la graniţele sale. Pentru că această ţară este a nimănui: „No man's land, şi pentru că s-ar afla în plină anarhie şi oricine ar dori să şi-o apropie, poate să o facă cu cea mai mare înlesnire" – a precizat şeful diplomaţiei poloneze.

Cu câteva zile mai înainte, ministrul român la Helsinki, C. Brădiceanu, persoana care în 1919 negociase aceste teritorii, a trimis un raport cu privire la modul în care au decurs negocierile şi discuţiile în urmă cu două decenii,

[3] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 59, f. 367-379.

înaintând şi harta pe care se lucrase. Raportul dovedea că România ar avea de fapt dreptul de a-i fi retrocedat colţul extrem de Est al regiunii.[4]

Guvernul român, pentru a nu crea nici cea mai mică impresie de manifestări revizioniste n-a luat sub nici o formă în calcul o acţiune revendicativă, aşa că acest raport de mare valoare istorică nu a fost sub nici o formă menţionat în cadrul convorbirilor. În partea a II-a a prezentei lucrări se publică, pentru prima dată în România, textul respectiv.

Beck a subliniat că Polonia nu doreşte (sic!) să anexeze teritoriile din Rusia Transcarpatină, „care i-ar spori numărul ucrainenilor, suficient de ridicat, din propriile sale hotare", şi că n-ar fi în interesul ei „să introducă în cetatea sa alte noi minorităţi".

Dacă România ar dori să îl ia (teritoriul) – a precizat Beck – Varşovia nu ar avea obiecţiuni.

Pentru polonezi şi români, salvarea, în situaţia dată, ar fi Ungaria, la care a adăugat ceea ce se liderii români ştiau din spusele lui Orlowski – că prin alipirea respectivă s-ar ajunge şi la pacificarea regiunii.

„Ungaria, satisfăcută – credea Józef Beck – prin realizarea aspiraţiilor sale în acest sector, cu siguranţă va fi dispusă să pună, pentru multă vreme, (în) surdină revendicărilor sale pe celelalte frontiere". „Această operaţiune ar crea o serioasă destindere în bazinul Dunării şi ar permite o colaborare între popoarele conlocuitoare, lucru ce ar constitui o chezăşie dintre cele mai fericite pentru pacea Europei".

Otrăvita *ramură de măslin,* întinsă de colonelul Beck, nu putea fi acceptată şi n-a fost primită de regele Carol al II-lea.

Acesta i-a prezentat interlocutorului adevărul drept în faţă, acela că experienţa României de până atunci de a reglementa disputele cu Ungaria, din nefericire, „nu au dat rezultatele aşteptate", iar noile sacrificii, nu vor pune capăt acţiunilor revizioniste ungureşti.

Ca un suveran „democrat", Carol îl invită pe ministrul de externe, Nicolae Petrescu-Comnen, să expună poziţia guvernului român.

Ca ţări aliate, în probleme de politică externă, consultările între Varşovia şi Bucureşti sunt obligatorii

Locatarul din Palatul Sturdza, cu lungi state de serviciu în diplomaţia românească în plan multilateral şi bilateral, aminteşte colegului Beck, şi nu întâmplător, conţinutul prevederilor art. 4 din Tratatul de alianţă în vigoare, care stipula: *obligaţia unor consultări prealabile între părţi în probleme de*

[4] Idem, Fond 71, Dosare Speciale, p. 219-227.

politică internaţională (aluzie clară că Polonia n-a ţinut seama de aceste prevederi), mulţumindu-i, totodată, colonelului pentru efortul făcut de a se deplasa personal în România „pentru *a se concerta* cu aliata sa”.

Precizăm că numai cu câteva zile mai înainte, Comnen îi arătase câteva exemple edificatoare în care Polonia începând din 1934 nu se consulta cu România pe probleme de mare importanţă geo-strategică.

Ideile expuse de şeful diplomaţiei româneşti au reliefat, în primul rând, faptul că cele câteva zeci de mii de români „de cea mai curată rasă” din Rusia Subcarpatică şi celelalte câteva zeci de mii, mai mult sau mai puţin rutenizaţi, sunt „deplin satisfăcuţi de existenţa lor sub guvernarea cehoslovacă” şi, că aceştia sub nici o formă „nu pot admite reîntoarcerea lor sub stăpânire unguerască, despre care au păstrat o amintire detestabilă”, schimbarea statutului lor putând provoca „o mare nemulţumire în rândul ardelenilor”.

Interesul vital al României ar fi – în viziunea sa şi a guvernului român – să conserve „o graniţă comună cu Cehoslovacia”, deoarece „lipsind-o de căile de comunicaţie pentru exportul ei, în şi prin România, o împinge, în mod fatal, pentru a fi absorbită de Germania”. Mai mult, propunerea făcută de Polonia ca Ungaria să alipească Rusia Subcarpatică va duce la dispariţia grânarului cehoslovac.

„Neavând o frontieră comună cu România, este evident că ea (Cehoslovacia) va fi nevoită să-şi procure cerealele necesare din Ungaria, astfel încât schimburile normale ce ar trebui, în urma ultimelor evenimente, să fie sporite între România şi Cehoslovacia riscă să fie complet anihilate”.

Graniţa comună româno-cehoslovacă, prin căile de comunicaţie existente a devenit benefică şi ţărilor nordice, dar mai ales Germaniei, care este partenerul cel mai important al României.

Anexarea teritoriului rutean Ungariei sporea – potrivit estimărilor Bucureştilor – cu cca 200 de km frontiera de 400 de km existentă cu Ungaria pe care statul român a creat deja un sistem de fortificaţii împotriva unei agresiuni din partea Ungariei.

Ministrul de externe român a împărtăşit punctul de vedere al regelui, în sensul că experienţa României dovedeşte că o înţelegere cu Ungaria „nu se poate realiza cu uşurinţă, orice sacrificii s-ar consimţi”.

În contextul respectiv, Comnen i-a reamintit lui Beck că România consimţise, la Bled, cu doar câteva luni în urmă (la 21-23 august – *N.M.*), împreună cu Cehoslovacia şi Iugoslavia, reînarmarea limitată a Ungariei, iar aceasta a şi reînceput campania de reconstituire integrală a Regatului Sfântul Ştefan. Cu alte cuvinte, îşi spunea Budapesta, cu nedisimulată repulsie: ce Versailles, ce Trianon!?

Beck se angajează la Galaţi să acţioneze pentru o destindere româno-maghiară

Plecând de la premisa că nu i-am cunoaşte îndeajuns de bine pe maghiari şi supraestimându-şi calităţile de mediator, şeful diplomaţiei poloneze îşi va declara disponibilitatea de a contribui la o *destindere româno-maghiară,* exprimând convingerea că aceasta ar putea fi realizată.

La rândul său, Carol al II-lea şi-a exprimat pe loc acordul ca Beck „să se întrebuinţeze pentru a realiza această destindere", precizându-i că „toate actele de bunăvoinţă şi toate avansurile făcute de România la Budapesta nu au fost răsplătite aşa cum ar fi fost în drept să se aştepte".

Regele a ţinut să sublinieze însă, că dispariţia frontierei comune româno-cehoslovace ar duce la dispariţia Cehoslovaciei ca ţară independentă, ajungându-se la ruperea echilibrului în Europa Centrală.

Întrevederea a dovedit în mod cert că Beck era obsedat de ideea privind apariţia iminentă a unui stat ucrainean mai mult sau mai puţin independent la fruntariile Poloniei, ceea ce ar fi constituit în opinia sa: „o primejdie de o excepţională gravitate pentru aceasta".

Ca să rămânem drepţi, viitorul îi va da, într-un fel sau altul, dreptate lui Beck, *pericolul ucrainean* a persistat decenii de-a rândul pentru Polonia, şi aceasta cel puţin până prin anii '50, când bandele ucrainiene au făcut ravagii în estul ţării, mai ales în Beschizi, unde într-o capcană pusă la cale de acestea, a căzut chiar adjunctul ministrului apărării din guvernul comunist de la Varşovia de atunci.

La rezerva exprimată de ministrul român de externe, că Germania ar putea fi nefavorabilă unei Rusii Subcarpatice autonome, în cadrul Federaţiunii cehoslovace, iar atitudinea manifestată de Ungaria şi Polonia ar putea aduce în confruntare directă pe cei doi actori implicaţi în afacere cu Reich-ul, Beck a declarat că „are asigurări din partea Marilor Puteri şi în special din partea Reich-ului că nu îl interesează Rusia Subcarpatică".

La asigurarea de mai sus, dată de colonelul Beck, Carol al II-lea i-a răspuns sec că: „sunt cu totul altele informaţiile pe care autorităţile româneşti le deţine", cu alte cuvinte că prin declaraţia sa nefondată, încearcă a-i induce în eroare pe interlocutori.

Azi se dovedeşte din plin, că ministerul român de externe şi suveranul deţineau, sub forma unor comunicări ale diplomaţilor români din diferite capitale, cele mai veridice opinii şi date.

Apelul lui Comnen: alianţa polono-română să nu sufere

Într-un cadru ceva mai degajat, după dineul oferit în cinstea oaspetelui de rege, şi la care tot aspectele de la fruntariile nord-vestice ale României au fost discutate, comesenii, lipsiţi fiind de prezenţa monarhului, vor continua convorbirile (în vagonul salon polonez staţionat în staţia Galaţi) în compania ambasadorului român la Varşovia, R. Franasovici, cât şi a celui polonez la Bucureşti, R. Raczyński, respectiv a rezidentului regal, fostul ministru la Varşovia, Victor Cădere, ministrul Nicolae Petrescu-Comnen şi Jozef Beck. Suntem, în împrejurările date, martorii unui „călduros apel la conştiinţa de bun patriot a d-lui Beck – adresat de Petrescu-Comnen – ca „alianţa polono-română să nu sufere de pe urma controverselor iscate, care dealtminteri ar fi putut fi evitate, dacă ar fi existat un contact mai strâns între Varşovia şi Bucureşti”.[5]

Nicolae Petrescu-Comnen.

Pentru prima dată, Beck a recunoscut: „că este poate vinovat de a nu fi ţinut acest contact cu Bucureştiul”, motivându-şi atitudinea prin dorinţa de a menaja sentimentele României „aliată atât a Poloniei cât şi a Cehoslovaciei”.

Constatăm din nou cât de mare dreptate avea Nicolae Iorga, când în memoriile sale, scria – cu mai bine de cinci ani înainte –, după o întrevedere

[5] *Op.cit., România-Polonia*, p. 209.

avută cu Beck la Varşovia, cu prilejul Congresului internaţional al istoricilor europeni, că cel care atunci punea piedici României în negocierile duse de Titulescu cu Sovietele, în problema Basarabiei (ignorând importanţa înserării în Tratatul româno-sovietic a sintagmei „disputa existentă"), că România nu trebuie să conteze pe el.[6]

Carol al II-lea al României.

Avea dreptate şi regele României în confesiunea făcută că discuţia cu ungurii nu ducea la nici un rezultat. Şeful de cabinet al lui Beck, contele Lubieński, face la începutul celei de a treia decade a luni octombrie 1938 o vizită la Budapesta şi îl informează imediat pe Franasovici, la 25 octombrie: „Am găsit acolo o atmosferă războinică" Speră însă că diferendul cu Cehoslovacia se va aranja totuşi în mod paşnic.

Lumea va constata, la 2 noiembrie, că nu direct, ci prin intermediul Germaniei şi Italiei, s-a convenit, prin aşa zisul prim Acord de la Viena „reglementarea" disputelor ungaro-cehoslovace de către cei doi din liderii marilor puteri: von Ribbentrop şi Ciano.

Primul nu prea bine pregătit la reuniunea amintită, a fost tras pe sfoară de Ciano pentru a veni în întâmpinarea revendicărilor ungureşti. Moment nefericit, prin precedentul creat, şi pentru România, deoarece aceiaşi actori, *specializaţi* peste noapte în punerea la cale a unor asemenea

[6] Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. VI, 26 aug. 1933.

dictate, vor ciopârţi, în 1940, statul român, a cărui unitate s-a desăvârşit la 1 decembrie 1918, prin voinţa poporului român, voinţă consfinţită în Tratatele internaţionale de la Paris. Dar ce mai conta atunci aceasta.

Despre întâlnirea de la Galaţi şi repercusiunile ei, Carol al II-lea a lăsat câteva rânduri pertinente:

„După München situaţia devine şi mai acută, prestigiul german ajunsese la punctul său culminant. Beck, dorind a profita de planurile viitoare ale agresorilor, întăreşte prietenia cu Ungaria şi spre a se răzbuna pe cehi participă la vivisecţia ţării lor. Are îndrăzneala de a veni să îmi propună ca România împreună cu Polonia să participe la această urâtă faptă. Refuzându-l, cu indignare, i-am răspuns că dacă acelaşi lucru se va întâmpla ţării lui, a mea nu va fi între acelea care să ajute la dezmembrarea cadavrului unui prieten”.[7]

„Din acest moment – a mai spus Carol al II-lea – situaţia pentru noi a devenit tragică. Sub conducerea noului preşedinte al Consiliului, tânărul şi energicul Armand Călinescu, România continuă a face eforturi supraumane ca să se pregătească de luptă, a se menţine pe calea cea dreaptă de a distruge crescânda influenţă germană în interior. Cu cât se întărea Garda de Fier, cu atât lupta împotriva ei devenea mai aprigă, culminând cu suprimarea lui Codreanu şi a unei părţi din şefii mişcării. Dar tot în acelaşi timp, acţiunea ei teroristă, ajutată de NSDP, devenea mai puternică.

România, izolată de prieteni, cu Mica Înţelegere dezmembrată, cu singura garanţie, destul de platonică, a Marii Britanii şi a Franţei, era înconjurată de duşmani, care nu doreau decât a face jocul agresorilor.

Iată, aşadar, situaţia în care se găsea România la 1 septembrie 1939, când prin atacul german asupra Poloniei se declanşează cel mai groaznic şi mai barbar război al istoriei...

Această zi tragică de 1 septembrie 1939 a venit să dea cea mai îngrozitoare dezminţire unei politici ce se dusese cu intensitate timp de zece ani”.

Promisiunea lui Beck de mediere nu va da rezultate

Şi totuşi, Beck nu va renunţa la ideea dragă inimii lui: graniţă comună polono-maghiară, crezând în varianta unor mişcări interioare, care să îi dea

[7] Carol al II-lea, *În Zodia Satanei*, Bucureşti 1944, p. 96-125.

viaţă. Nu peste mult timp, Franasovici anunţă la Bucureşti că: „propagandişti în solda Poloniei au trecut deja în Rusia Subcarpatică.[8]

S-au smuls, la 2 noiembrie 1938, alte zone din Cehoslovacia de sud şi partea sudică a Ucrainei Transcarpatice (Rutenia Carpatică), teritorii care le-au fost oferite Ungariei, prin primul arbitraj de la Viena, consfinţindu-se astfel acel rapt, săvârşit la data amintită mai sus, şi care va fi declarat nul de Tratatul de pace de la Paris din 1947.

Italia a jucat un rol de primă vioară la Viena, iar Ministerul Afacerilor Străine, care cunoşteau de la Berlin, la data de 28 octombrie, că „guvernul german nu este favorabil anexării Rusiei Subcarpatice la Ungaria", cu tristeţe nu se va mai adeveri prin fapte.[9]

Şefii german şi italian ai externelor s-au plecat în faţa recunoştinţei Ungariei prin ataşamentul manifestat de Budapesta faţă de axa Roma-Berlin, acesta fiind preţul plătit de guvernul ungar Italiei şi Germaniei. Cât de mare a fost acel preţ era greu de evaluat în acele momente la Bucureşti.

Dezamăgirea noului acord semnat la Viena a fost destul de mare şi la Varşovia, unde conducerea MAE, se dovedea nemulţumită de atitudinea Germaniei, cât şi în chestiunea expulzărilor evreilor polonezi. Pentru a-şi menţine neatins prestigiul de *mare putere* hotărăşte să răspundă imediat şi dârz la orice acţiune neprietenească din partea Berlinului.

Nimeni din exterior, şi nici la Bucureşti, nu aflase de pretenţiile teritoriale ridicate de ministrul german, von Ribbentrop, ambasadorului polonez la Berlin, Józef Lipski, la 24 octombrie, pretenţii care vor înăspri pe zi ce trece raporturile polono-germane, care intrau în prim-planul politicii externe poloneze.

La Bucureşti, ziarul *Timpul* din 4 noiembrie 1938 consemna, de la Praga, că: „Cercurile oficiale cehoslovace, împreună cu întreaga presă şi opinia publică, au luat cunoştinţă cu cele mai adânci sentimente de recunoştinţă faţă de atitudinea guvernului regal român în timpul ultimelor tratative internaţionale privitoare la problemele generale din Europa centrală şi, mai ales, în faţa problemelor cehoslovace şi subcarpato-ruse. În aceste clipe grele, politica României a dovedit calităţi cu adevărat cavalereşti. Numai la nevoie se cunosc prietenii adevăraţi; şi poporul ceh, împreună cu cel slovac, au avut, în nenorocirea lor, mângâierea de a putea constata lealitatea desăvârşită a României şi nobilului ei rege, căruia acum doi ani i-au făcut în împrejurări mult mai senine o primire plină de entuziasm. Cehoslovacii nu vor uita niciodată dovezile de cinste şi credinţă pe care i le-au dat poporul român şi nobilul sau rege".

[8] AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 240.

[9] *Ibidem,* Telegrama 38274 de la Berlin.

Împărtăşind modul românesc de a privi lucrurile, Beck simte că nu poate aduce Ungaria la simţul realităţilor

La 9 noiembrie, urmare a relatărilor făcute de Bossy privind atmosfera incendiară de la Budapesta în relaţiile cu România, cât şi a intensificării unei propagande iredentiste de nedescris antiromâneşti, partea română dispunând de o colecţie enormă de material găsit asupra călătorilor veniţi din Ungaria, Franasovici primeşte misiunea de a-l întreba pe Beck cum concepe el posibilitatea unei amiciţii cu Ungaria, „care persistă în atitudinea ei vrăjmăşească împotriva noastră".

Comnen îi aminteşte lui Franasovici că Beck a fost rugat în două rânduri, ca – potrivit propriei sale propuneri –, să intervină cu toată influenţa sa la Budapesta: „pentru a se pune un termen agitaţiunilor maghiare".

Precizează şeful român al externelor că România, este şi azi, ca şi altădată, dispusă să se înţeleagă cu ungurii. „Ne temem însă, ca purtarea acestora faţă de noi să nu facă orice înţelegere imposibilă. Opiniunea noastră publică este extrem de excitată şi Budapesta ar trebui să înţeleagă că toate răbdările au o limită".

Nădăjduieşte ministrul de externe român că „o intervenţiune mai energică din partea domnului Beck la Budapesta ar putea aduce Ungaria la simţul realităţilor făcând astfel cu putinţă reluarea conversaţiunilor".

Abia acum, după ce în prealabil intervenise la Budapesta, Beck „împărtăşeşte în (întru) totul modul românesc de a vedea". Îi spune lui Franasovici, la 12 noiembrie: „că a atras în mod serios atenţiunea Guvernului ungar asupra imposibilităţei de a ajunge la o destindere între România şi Ungaria, destindere atât de dorită şi de Polonia, dacă această atmosferă şi aceste manifestaţiuni revizioniste nu încetează".

Nu se debarasează ministrul polonez până la capăt de spiritul său ungarofil, apreciind că *nu guvernul ungar* (sublinierea mea: *N.M.*) ar fi autorul actelor respective ci „opiniunea publică îmbătată de succesul obţinut până acum". Crede, totuşi, că guvernul are datoria de a le împiedica.

Campania revizionistă a două milioane de unguri în America, Italia, Marea Britanie

Este momentul să amintim că şeful Legaţiei Regale a României de la Washington, Radu Irimescu, a trimis la 11 octombrie 1938 un raport amănunţit Ministerului Afacerilor Străine, însoţit de un set substanţial

de materiale privind campania revizionistă ungară desfăşurată în Statele Unite, inclusiv în Italia. Documentele respective se constiutie în dovezi irefutabile privind recrudescenţa revizionismului maghiar din SUA şi în lume. Şeful misiunii României de la Washington informează că acţiunea a fost declanşată înainte de semnarea acordului de la München şi pe măsura desfăşurării evenimentelor a crescut în intensitate cât şi în aria de cuprindere a demersurilor. Ea a fost condusă, în primul rând, de către înalţi prelaţi ai parohiilor ungare din Statele Unite. Documentele dezvăluie un plan întreg de propagandă revizionistă.

Astfel, cu ocazia conflictului germano-ceh, colonia ungară din America, ce cuprindea cca două milioane de unguri, a adresat opt telegrame patetice premierului englez, Chamberlain, lui Mussolini şi preşedintelui Roosevelt, cerând sprijinul acestor fruntaşi politici pentru reîntregirea Ungariei prin restituirea tuturor teritoriilor ungare. Cererile lor patetice au fost reproduse şi în ziarele coloniei ungare din America, presa americană ignorându-le însă. Pastorii maghiari se încurajau nu numai între ei, ci spuneau şi americanilor că „fără de Hitler şi Mussolini nu s-ar fi pus în mişcare avalanşa revizuirii ungare", pe care toată ungurimea era chemată să o sprijine după forţa şi capacitatea fiecărui individ, inclusiv financiară.

Aşadar Acordul de la Viena din 3 noiembrie 1938 este, în mare parte, şi opera de presiune şi persuasiune a diasporei maghiare, mai ales a celei din spaţiul Italian.

Iată formularea unui text şi zecile de acţiuni propuse a fi întreprinse. „Experienţa ne dovedeşte că americanilor nu le place să citească cărţi voluminoase. Ei sunt prea ocupaţi. De aceea trebuie recomandat ca americanilor de rând să le dăm broşuri cât mai reduse. Cel mai potrivit ar fi să le procurăm broşura-memorandum intitulată „Shall millions die for this Cekoslovakia". Este de datoria noastră ca din această lucrare excelentă să înmânăm mii de exemplare americanilor influenţi. Ea poate fi procurată la Geneva, 10 Rue de la Croix d'Or. (De fonduri nu se ducea lipsă! – *N.M.*)

Pentru biblioteci şi profesori trebuie să trimitem excelentele cărţi ale lui Apponyi şi alţii, ca de exemplu „Justice for Hungary" sau „Tragedy of Hungary" de Birinyi.

Fiecare ungur american fără excepţie să devină apostolul revizuirii în fabrici, mine, prăvălii, societate etc.

Să-i luminăm pe americani şi pe compatrioţii noştri rătăciţi, slovaci, români şi croaţi asupra adevărului.

Fiecare ungur american să scrie imediat rudelor, prietenilor şi cunoscuţilor din Cehoslovacia să voteze pentru unirea cu Ungaria cu ocazia plebiscitului".

Iată, de asemenea, textul telegramei adresate liderului italian: „Apreciem extraordinar şi rămânem recunoscători pentru simpatia ce aţi arătat Ungariei şi poporului ungar. În numele a 100.000 de cetăţeni americani, în cea mai mare parte de obârşie maghiară, vă rugăm să interveniţi pentru asigurarea unui plebiscit şi a dreptului de autodeterminare pentru milioanele de unguri care astăzi sunt obligaţi să trăiască sub guverne străine. Pace permanentă nu se poate realiza fără aplicarea revizuirii păcii de la Trianon şi a înfăptuirii dreptului de autodeterminare stabilit de Woodrow Wilson. Cerem dreptate pentru Ungaria şi pentru milioanele de unguri, care, de la 1919 încoace, suferă nedreptăţi nespuse şi de nedescris sub guverne străine”.[10]

Constatând impasul în care au intrat raporturile ungaro-române, pentru a-şi asigura şi un fel de respiro după Acordul de la Viena, Ungaria propune lui Carol al II-lea, pe cale diplomatică, via Varşovia, o întâlnire secretă între personalităţi neoficiale, sugerând din partea ungară pe Contele Bethlen – care se bucură de toată încrederea Regentului Horthy – iar din partea României un Consilier Regal, în persoana lui Argetoianu sau eventual Tătărescu.

Întreaga acţiune urma să se realizeze prin mijlocirea lui Beck, dat fiind prietenia acestuia pentru ambele State. Ministrul maghiar Hory, la Varşovia, i-a cerut lui Franasovici să ia propunerea respectivă ca o „sugestie pur personală”, făcută cu siguranţă cu asentimentul guvernului său – cum aprecia şi ambasadorul român la Varşovia.

Intenţia a rămas până la urmă doar un nou balon de încercare pentru dialog, asupra căreia nu s-a mai revenit.

România şi-a respectat angajamentele internaţionale asumate

Trebuie spus că diplomaţi români, precum Vişoianu, în post la Varşovia, urmat de Duiliu Zamfirescu şi Richard Franasovici, Bossy, la Budapesta, Brabetzianu la Berlin, Crutzescu la Praga, Grigorcea şi Tilea la Londra, Irimescu la Washigton, şi nu numai ei, diplomaţia românească, în ansamblu, s-a pus în slujba păcii, informând în cea mai mare parte, corect centrala ministerului afacerilor străine şi autorităţile româneşti cu privire la intenţiile politice şi de perspectivă ale guvernelor sau autorităţilor din ţările în care erau acreditaţi.

Este meritul lui Nicolae Petrescu-Comnen, pentru perioada anului 1938

[10] Cf. părţii a II-a, doc. 51.

cât şi al lui Grigore Gafencu, la conducerea Ministerului Afacerilor Străine din 22 decembrie 1938 că au înţeles la adevărata lor valoare angajamentele internaţionale asumate de România, şi că n-au picat în plasa propunerilor de extindere teritorială pe care le-a făcut-o şi chiar a susţinut-o Józef Beck, la Galaţi, cât şi în vagonul salon al trenului cu care s-a deplasat în România.

Putem spune că şeful diplomaţiei poloneze îşi pierduse de câţiva ani întreaga lui credibilitate în faţa liderilor români, încât propunerea deplasată ca idee nu intra în filosofia românilor, aceasta ca modalitate de soluţionare a problemelor internaţionale.

Doar la câteva luni, tot într-un vagon salon, cel care îl transporta de data aceasta pe Grigore Gafencu, în aprilie 1939, în vizita ce o întreprindea, la Berlin, la invitaţia lui Ribbentrop, apar alte chestiuni. Coincidenţă, tot în tren, pe ruta Cracovia-Katowice, a avut loc convorbirea memorabilă dintre şeful diplomaţiei de la Bucureşti şi a celui din Varşovia, redată în toate subtilităţile ei umane şi diplomatice de G. Gafencu în cartea de referinţă: *Ultimele zile ale Europei*.

Beck, cel care – potrivit publicistului şi exegetului neîntrecut al acelei perioade – „se dedicase diplomaţiei cu un spirit viclean şi alura nonşalantă a unei feline" încerca, de data aceasta, să facă din Gafencu „o săgeată", fără să ţină seama din ce lemn o confecţiona, cum scria diplomatul român. De fapt, Beck dorea să transmită prin Gafencu direct la Berlin (unde el a avut căile bătătorite din 1934) mesajul că Polonia va avea de partea ei Anglia şi Franţa în eventualitatea unui conflict germano-polon. Pe Hitler nu îl mai înspăimântau asemenea mesaje.

După ore de destăinuiri şi discuţii despre situaţia internaţională (multe discutate şi în timpul vizitei oficiale ce o făcuse în 4-6 martie la Varşovia, asupra cărora vom reveni, în continuare, pe larg), şi mai ales despre raporturile polono-germane, pe prim plan fiind cele româno-poloneze, Gafencu concluziona:

„M-am despărțit de el (de Beck) luând cu mine imaginea tulburătoare a unei ființe încăpățânate, care lupta împotriva destinului. Turbulent în momente de acalmie și calm în timpul furtunii, Beck avea sufletul violent și orgolios al unui cavaler medieval. Patriotismul său era fierbinte, dar neîncrezător, preferând să se bizuie mai degrabă pe cuvântul unui adversar decât pe asigurările unui prieten. De aceea, era periculos pentru alții (căci n-avea „prejudecata" dreptului terților), dar însă și mai periculos pentru sine însuși. Era convins că făcuse dovada unei extraordinare abilități degajându-și țara din țesătura politicii genoveze, pentru a o lăsa la discreția presiunilor explozive ale celui

mai mare demolator al vremurilor prezente. Înclinaţia sa romantică pe care o lua drept realism, nu era lipsită de grandoare; el avea strălucirea insolită a acelor personaje care par destinate a fi la comanda evenimentelor, când, de fapt, ele sunt deja instrumentele fatalităţii".[11]

Concluzia trasă de rege, după vizita ministrului său de externe la Berlin, în contextul internaţional dat, a fost fără echivoc: „Trebuie să executăm, cu sfinţenie şi bună-credinţă, acordul economic (cu Germania) şi într-un conflict să rămânem cât mai mult timp neutri, căci azi nu mai avem nimic de revendicat".[12]

Varşovia îşi va mai da o dată arama pe faţă afirmând public că va sprijini ţinte revizioniste oriunde s-ar manifesta acestea. Astfel, la 19 aprilie întreaga presă polonă a dezinformat opinia publică printr-o ştire publică falsă privind „pretinsa deciziune a statelor înţelegerii Balcanice de a înapoia Bulgariei teritoriile pierdute în război". În timpul vizitei la Varşovia a ministrului Gafencu într-o convorbire avută cu ambasadorul bulgar, acesta a făcut aluzii la schimbarea frontierei româno-bulgare, ministrul român punându-l la punct în legătură cu propunerea neîntemeiată. Cert este că Bulgaria acţiona, după modelul maghiar de a găsi în Beck un mediator în această chestiune.

Secretarul general al MAS, Al. Cretzianu, cere imediat ambasadorului român la Varşovia să prezinte părţii polone „efectul deplorabil pe care îl fac asemenea ştiri publicate în mod proeminent de presa unui stat aliat", România fiind obligată să confişte toate ziarele polone cu data respectivă. Protestul transmis şi Ambasadei Republicii Polone la Bucureşti a fost făcut în urma ordinului şi instrucţiunilor date de însuşi Preşedintele Consiliului de Miniştri.

M. Arciszewski a primit înştiinţarea fără a prezenta părţii române vreo scuză, făgăduind numai o supraveghere mai aproape a presei pe viitor.

Arbitrajului de la Viena din noiembrie n-a convenit lui Beck

La începutul lunii decembrie 1938, Franasovici trimite un raport la Bucureşti în care încearcă să dovedească faptul că, după arbitrajul de la Viena raporturile polono-germane s-au mai răcit, dar nu într-atât încât să schimbe

[11] Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei*, Editura Militară, Bucureşti, 1922, p. 62.

[12] Carol al II-lea, *op.cit.* p. 340

în fond politica externă poloneză care va rămâne aceiaşi. Nu numai că nu cunoştea realităţile din ţara în care era acreditat ambasadorul a m a t o r, însă dovedeşte a fi lipsit şi de o intuiţia politică şi geo-strategică elementară. Preciza că, în chestiunea Rusiei Transcarpatice, „Cercurile politice din Varşovia consideră problema ucraineană ca o afacere comercială, în care, la momentul oportun, trebuie negociat cu Germania spre a şti ce participare la câştig vor avea ţările interesate – Germania, Polonia şi România".

În ceea ce îl priveşte pe ministrul Beck, acesta „va continua politica externă de până acum, adică un joc de echilibru, de basculă, aplecat însă mai mult spre Germania. Cine cunoaşte directivele politice moştenite de actualii conducători ai Poloniei de la Mareşalul Piłsudski ştie că o înţelegere şi o politică cu Rusia Sovietică nu pot fi anvizajate".

În legătură cu o declaraţie polono-rusă emisă recent, Franasovici a apreciat-o drept o reacţiune caracteristică firii lui Beck, care „după cum imediat în urma hotărârii de la München a trimis Cehoslovaciei ultimatum în chestiunea Teschen-ului, acum – în urma arbitrajului de la Viena – a voit să atragă atenţiunea Germaniei asupra nemulţumirii sale şi asupra altor posibilităţi decât cele germane, pe care le-ar avea Polonia".[13]

Franasovici recunoaşte că poziţia Poloniei n-a impresionat Germania. Nu intuieşte sub nici o formă paşii care vor urma, mai ales că nemţii aveau deja elaborate proiectele, unele chiar erau meticulos puse în pagină la Berlin. Ambasadorul german la Varşovia, von Moltke, îi arătase o hartă în care culorile Pomeraniei şi Gdańsk-ului, care nu erau încă identice cu cele ale suprafeţei Reich-ului, şi care ar fi trebuit să devină, în viziunea diplomatului german, şi el bătăios ca şi polonezii, de aceiaşi culoare cu cea a Germaniei. Vedem în von Moltke o sosie a lui Orlowski de la Budapesta. Să nu fi contat în judecăţile ambasadorul român aluzia atât de transparentă în ceea ce priveşte viitorul raporturilor germano-polone?

Se va şti, în curând, că Litvinov îşi dorea să dea declaraţiilor polono-ruse un caracter ostil Germaniei, ceea ce Polonia nu putea să nu refuze.

Intuieşte corect însă ambasadorul Franasovici că, „Polonia ar dori să facă ca abcesul ucrainean să se spargă cu un moment mai devreme", fiind conştientă că izbucnirea crizei respective nu este în funcţie de voinţa ei. De aceea – îşi doreşte să fie pregătită. „Ea (Polonia) nu doreşte să grăbească acest moment, dar vrea, ca atunci când el va surveni, să nu rămână simplă spectatoare şi să participe la rezolvarea problemei". Diplomatul român avea convingerea, nu lipsită de temei că, rezolvarea ei, fără ea, înseamnă rezolvarea ei contra ei. De aceea problema ucraineană rămânea prezentă în mintea tuturor conducătorilor Poloniei, oameni politici şi militari.

[13] AMAE, Fondul 71 România, vol. 69/1929-1940, f. 46-49.

Lăsând la o parte stilul în care era formulată, judecata ambasadorului român se va dovedi corectă. El sesiza cu un ceas mai devreme eroarea pe care o făceau unii membrii ai grupărilor care salutau acordul polono-rus ca pe o *cartă* prin care se simulează şi alte soluţii, numai pentru a putea ”vinde mai scump Germaniei participarea ei alături de Reich la rezolvarea crizei ruso-ucrainene”.

Cu alte cuvinte, cercurile politice din Varşovia puneau problema ucraineană la tarabă, urmând a fi negociat cu Germania cât se poate de riguros, pentru a şti ce participare la câştig vor avea ţările interesate – Germania, Polonia şi România.

Varşovia va lua măsuri ca nu cumva 90% din beneficii să rămână Germaniei şi numai restul Poloniei şi României (aceasta bineînţeles admiţând ipoteza că România s-ar ralia planului germano-polon). Cu raportul său, Franasovici mai dovedeşte o dată că diplomaţii de obicei nu au puterea de judecată a istoricilor, singuri capabili să tragă din evenimente curente judecăţi ori premoniţii pentru viitor. Devenise cât se poate de clar că Germania, la rândul ei, nu va mai avea răbdare.

Cele de mai sus se văd cât se poate de clar dintr-o *notă de convorbiri* pe care Franasovici sau un diplomat din centrala M.A.S. a întocmit-o pe 16 decembrie, în timpul unei vizite făcute de ambasador în ţară, pentru a discuta cu siguranţă ultimele evoluţii din politica externă poloneză, cu repercusiuni şi asupra României, din care rezultă:

1) Hotărârea luată de autorităţile poloneze de a nu mai tolera *lanţetele*[14] germane. Pentru elucidarea situaţiei create se convine efectuarea unei vizite a lui Beck în Germania sau a lui Ribbentrop la Varşovia. Pe agenda convorbirilor se prefigurează a fi abordată problema rusă, în special, cea ucraineană. Varşovia avea două ipoteze de lucru: „Dacă propunerile Germaniei vor fi convenabile, Polonia este dispusă să meargă „à fond” cu ea. Dacă nu, vor duce la o schimbare de front de 180 de grade”.

2) Chestiunea Cehoslovaciei – în fapt a Rusiei Subcarpatice „nu este sfârşită”. Armata polonă ar intenţiona, dacă autorităţile polone nu obţin un răspuns categoric la cererile ei, să păşească la ocuparea în circa 10 zile a Rusiei Subcarpatice, Varşovia motivând că aceasta ar fi pe placul Franţei şi Angliei, ca un baraj împotriva Germaniei. De asemenea Italia ar fi favorabilă acţiunii Poloniei.

3) La Varşovia se aprecia că România nu va ceda, deoarece autorităţile româneşti doreau ca Ungaria să nu fie cea care să ocupe provincia respectivă, lucru care la Galaţi, după cum am văzut, nu s-a dorit. Faţă de Franasovici,

[14] Lanţetă – Instrument chirurgical constând dintr-o lamă cu două tăişuri, folosit la vaccinări, incizii etc.

Arciszewski s-ar fi exprimat, cu oarecare compătimire, şi ar fi spus: „cu cele două divizii ale sale motorizate, România nu va face decât ce-i va impune Germania".

La Varşovia se mai sublinia că România nu va avea altceva de făcut, decât să meargă alături de Reich, deoarece are Ungaria în spate, care poate oricând fi asmuţită şi susţinută de Germania împotriva ei.

4) În ceea ce priveşte tratatul polono-român, acesta priveşte numai *defensiva faţă de o agresiune rusă*, ceea ce nu va fi cazul a fi modificat.

5) Prin misiunile diplomatice poloneze din Stockholm, Praga, Budapesta, Paris, Roma etc., Polonia caută a se pregăti atmosfera nemulţumirii Varşoviei faţă de Berlin, pentru ca Reich-ul să-şi dea seama că ea este într-adevăr nemulţumită şi că nu mai este hotărâtă să accepte starea de fapt a unei guerile ca cea de azi.

6) Contele Ciano va propune între altele Ungariei să intre în pactul anti-comintern.

Se înregistra, astfel, la sfârşitul anului 1938, **momentul de răscruce** pe care Polonia îl înregistra în raporturile ei cu Germania.

Cererile lui Ribbentrop adresate Poloniei prin Lipski, la 24 octombrie despre care în România nu s-a ştiut nimic, privind asigurarea unor "facilităţi" solicitate de Germania în comunicarea acesteia cu nemţii din Gdańsk, a devenit scânteia care va declanşa pârjolul.

Începutul sfârşitului în bunele relaţii polono-germane, stabilite în ianuarie 1934, începe o dată cu întâlnirea dintre Hitler, Ribbentrop şi Beck de la începutul lui ianuarie 1939.

La reuniunea semnalată de Franasovici, se revizuia şi politica Poloniei cu alte state, Bucureştii sperând ca alianţa româno-polonă să nu mai stea în umbra raporturilor polono-maghiare.

Şeful diplomaţiei poloneze, după concediul de sărbători şi Anul Nou, petrecut la Monte-Carlo, debutează în noul an 1939, în plan extern, cu o vizită în Germania, unde se va întreţine cu Hitler şi von Ribbentrop.

În ciuda demersurilor insistente ale noului şef al diplomaţiei române, Grigore Gafencu, de a afla prin trimisul român la Varşovia unele aspecte privind poziţia lui Hitler cât şi a raporturilor polono-germane, telegramele şi informaţiile primite de centrala Ministerului Afacerilor Străine de la Bucureşti au fost până la vizita pe care ministrul român o va face, la începutul lunii martie 1939, la Varşovia, destul de subţiri, în general insignifiante, ca şi informarea asigurată direct prin Raczyński la Bucureşti.

Nu vom trece cu vederea informarea care a venit pe filiera Arciszewski, din care reţinem o anumită subestimare din partea fostului ministru polonez la Bucureşti, cu privire la dotarea armatei române şi şansele de

izbândă ale acesteia, ba chiar o tentă jignitoare, mai puţin uzitată direct, la nivelul respectiv. Nu i se poate nega rolul omului de dialog pe care îl avea Franasovici, fie şi în postura de „informator" al său, că nu manifesta o sinceritate maliţioasă.[15]

Prin alte canale, la Bucureşti se ştia că România era puternic vizată de acţiunile revizionismului german. Regele şi guvernul simţeau nevoia să îşi definească mai bine politica externă, mai ales în urma gafelor comise de Carol al II-lea la întoarcerea din Germania, care prin ordinul dat de suprimare a comandantului Gărzii de fier şi a numeroase căpetenii ai acesteia a produs o criză extrem de puternică în raporturile româno-germane.

Cu un nou şef al portofoliului la externe, la sfârşitul anului 1938, în ziua de 28 decembrie, Consiliul de Coroană hotărăşte ca, în domeniul politicii internaţionale, România să promoveze o politică „de destindere şi de paşnică organizare a păcii în bazinul dunărean".

Să fie acesta un răspuns la avertismentul lui Iorga din mai 1938 în care spunea: „Fereşte-te popor al meu, căci mari primejdii ţi se pregătesc"?

A doua zi, la 29 decembrie, Grigore Gafencu a prezentat un expozeu la radio Bucureşti în care face un bilanţ al politicii internaţionale româneşti. Abordează, printre altele, şi problema relaţiilor României cu vecinii, în care a spus: „România îndeplineşte paşnicile ei îndatoriri faţă de vecinii săi şi cu toate Statele ce o înconjoară pe temeiul unei desăvârşite neatârnări şi a deplinei ei integrităţi teritoriale. Sunt bunuri câştigate cu sânge şi pe bună dreptate. Ele constituie un patrimoniu sfânt. Nici un român nu va îngădui ştirbirea lor. Ţinându-se departe, de curentele ideologice, cari frământă şi uneori însângerează Europa, România va respinge cu toată hotărârea orice amestec din afară în treburile ei de Stat, ca şi orice uneltire ce ar tinde să tulbure gândul ei şi viaţa ei, să slăbească aşezămintele, puterea de apărare, unitatea sufletească şi credinţa ei în libera împlinire a înaltei ei meniri".

[15] AMAE, Fondul 71 România, vol. 269/1939, f. 55-57.

V

ULTIMELE NOUĂ LUNI DE PACE ÎN LUME

În ziua de azi nimic nu este local sau continental, ci totul este de interes mondial.

Nicolae Titulescu

La 4 ianuarie 1939, Bucureştii află de la Varşovia că Beck ar fi fost invitat de Hitler în vizită în Germania. În drumul de întoarcere de la Monte Carlo, unde îşi petrecuse concediul, şeful diplomaţiei poloneze urma să se oprească la Berchtesgaden, pentru a fi primit de Führer şi să discute direct cu acesta despre unele probleme pendinte între cele două ţări. În program s-au preconizat întâlniri şi cu von Ribbentrop sau Göring.

Imediat ce a aflat de aceasta, Gafencu îi cere în mod special, printr-o telegramă adresată lui Franasovici, ca – la revenirea lui Beck la Varşovia, din voiajul respectiv – să organizeze o întrevedere cu şeful polonez al externelor pentru a cerceta, împreună cu el, printre altele, amănunte ale situaţiei Europei Răsăritene, căutând să lămurească probleme care interesează mai îndeaproape şi România, acolo unde sunt interese comune.

Interesul deosebit al lui Gafencu faţă de rezultatele vizitei lui Beck în Germania

Îi mai cerea Gafencu, totodată, să evoce, în numele său personal, colaborarea sinceră care „a dăinuit odată" între el şi Beck, şi pe care ar fi fericit să o poată duce înainte cu aceeaşi lealitate. Întindea prin cererea înaintată şi prin modul în care o formula o punte cordială de dialog la nivelul respectiv. Reţinem termenii precişi cât şi fineţea redactării – aspecte ce devin caracteristice pentru diplomatul de mare fineţe –, Grigore Gafencu.

Fostul ziarist şi director al *Argusului* şi *Timpului*, îi comunică setul de întrebări care interesa externele de la Bucureşti – grupându-le în patru

puncte, atingând, de fapt, cel puţin zece aspecte – toate cu o arie geo-politică extrem de largă.

Ministrul Gafencu îl mai ruga pe Franasovici să lămurească toate acestea într-o atmosferă de reînnoită prietenie, dacă e cu putinţă, având în vedere faptul că sunt interese comune ale celor două ţări. Se vede că nu îi erau străine „înţepăturile" pe care Beck le avusese cu predecesorul său, Petrescu-Comnen.

Iată întrebările la care Bucureştii aşteptau răspuns de la Varşovia în legătură cu întrevederea Beck-Hitler:

„1. Care sunt impresiile pe care le-a cules (Beck) în convorbirea sa cu dl. Hitler cu privire la aşa zisele planuri de viitor ale Germaniei spre răsărit? Care e atitudinea Germaniei în chestiunea ucraineană faţă de politica firească a Poloniei de siguranţă şi de integritate teritorială?

2. Ce impresii a cules dl. Beck cu privire la planurile de expansiune economice sau politice ale Germaniei spre sud-est? E cu putinţă ca Germania să urmărească dezlegarea problemei ucrainene în Rusia alegând calea unei asemenea expansiuni spre sud-est, adică trecând prin Ungaria şi România?

3. Care e atitudinea Franţei faţă de aşa zisele planuri de răsărit ale Germaniei? În ce măsură deosebirile de vederi şi fricţiunile între lumea anglo-saxonă şi germană pot ţine în frâu sau zădărnici planurile Germaniei spre răsărit?

4. În ce stadiu se află politica de destindere între Moscova şi Varşovia?[1]

Răspunsul a venit, la Ministerul Afacerilor Străine, după multe ezitări, într-o formă destul de firavă, pe 26 ianuarie, aşadar după 20 de zile, fără a acoperi aria de interes manifestată.[2]

În schimb, chiar a doua zi, Gafencu îi mai trimite o telegramă ambasadorului român pe care îl mai "înarmează" cu alte argumente pe care le considera utile, de data aceasta privind raporturile româno-germane, atrăgându-i atenţia ca întrebările din noul set să vină cumva „de la el" şi nu din partea autorităţilor româneşti. Îi precizează şi un lucru esenţial: **România în nici un caz nu l-ar dori pe Beck drept „mediator" în raporturile româno-germane**. Bucureştii erau deja fripţi cu un asemenea rol în raporturile cu Ungaria, preferând să lămurească relaţiile sale cu Germania pe cale directă.[3]

Iată, aproape *in extenso*, cea de-a doua telegramă a lui Gafencu, care se constituie într-o prezentare la zi a unei radiografii sincere a raporturilor

[1] Vezi Partea a II-a, doc. 71,72

[2] AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 63-67.

[3] *Ibidem*, doc. 72.

româno-germane, cu elemente extrem de utile pentru un ambasador, care ar fi putut etala cu ele o expertiză profundă. Toate şi-ar fi putut dovedi utilitatea în perspectiva vizitei lui von Ribbentrop la Varşovia, la sfârşitul lunii ianuarie, cât şi într-o convorbire cu ambasadorul german von Moltke din capitala poloneză:

„Conducătorii germani, care – cu prilejul călătoriei M.S. Regelui –, îşi manifestaseră via lor dorinţă de a îmbunătăţi raporturile economice şi politice cu ţara noastră, au luat, după întâmplările din ţară de la începutul lunii decembrie, o atitudine de rezervă şi uneori chiar de ostilitate. Presa germană îndeosebi ne-a dovedit această ostilitate printr-o campanie susţinută.

De câteva zile această campanie a încetat. Nu ştim în ce măsură dispoziţiile cercurilor politice şi mai ales ale conducătorilor Reich-ului s-au îmbunătăţit. Am luat act că declaraţiile de politică externă făcute de noi în zilele din urmă au avut o bună primire în Germania.

În ce priveşte politica noastră faţă de Germania, ea urmăreşte, cum aţi putut lua cunoştinţă din cuvântarea de anul nou a M.S. Regelui, din declaraţiile I.P.S.S. Patriarhul şi din expunerea mea la radio, o înţelegere reală pe temeiul realităţii intereselor noastre comune. Suntem hotărâţi să stăruim în această atitudine împăciuitoare şi ne vom strădui să îmbunătăţim şi să strângem raporturile dintre Germania şi noi. Firește, nu putem concepe însă o înţelegere cu Germania decât pe temeiul unor raporturi leale de la stat la stat.

Informaţiile pe care vi le-am cerut prin telegrama mea nr. 842 (din 4 ianuarie) trebuie să ne desluşească:

1) Cu ce impresie se întoarce din Germania?

2) Ce asigurări a primit cu privire la problema ucraineană?

3) Ce a auzit despre atitudinea Germaniei faţă de noi şi ce crede el despre această atitudine?

E bine înţeles că toate aceste întrebări vor trebui puse ca şi cum ar veni de la domnia voastră şi pentru informarea domniei voastre.

Nu dorim să ne găsim în faţa unei propuneri de mediaţiune din partea domnului Beck, deoarece vom căuta să lămurim relaţiile noastre cu Germania pe cale directă. Asta nu înseamnă, firește, că nu am fi bucuroşi dacă, prin convorbirea domniei voastre, veţi contribui la lămurirea într-un spirit cât mai prietenesc a relaţiilor din(tre) Polonia şi noi”.[4]

Preluând portofoliul Ministerului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu a simţit din plin amplitudinea ce se înregistrase în agravarea situaţiei

[4] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 292-293; Idem, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 52-56.

internaţionale, aceasta şi în contextul tulburărilor de la Munkacs. Cu siguranţă, poziţia astfel exprimată, aşa cum se constată din memorialistica liderilor români a fost dezbătută la rege şi cu primul ministru, iar pentru informarea personală a ambasadorului Franasovici (cred că nu numai a acestuia), a trimis telegrama pe care o semnează privind poziţia României în problema Ucrainei sud-carpatice. Găsim în ea unele nuanţe diferite de cele explicate lui Beck de rege şi de Comnen la Galaţi. Ea este expediată, cum se precizează în text, „din Înalt Ordin", şi rezultă următoarele:

„Păstrăm o atitudine de rezervă până când vom fi deplin informaţi cu privire la intenţiile tuturor vecinilor care înconjoară Ucraina sud-carpatică şi îndeosebi până când vom şti precis dacă Germania stăruie în politica ei de a impune cu orice preţ respectarea arbitrajului de la Viena, sau dacă se învoieşte şi ea cu altă soluţiune.

În cazul în care Germania impune mai departe menţinerea Statului autonom sud-carpatic, vom menţine atitudinea pe care am luat-o alături de ea; fără a ieşi, de altfel, de astădată, dintr-o anumită rezervă, deoarece nu este nevoie să ne punem înainte pentru ca punctul de vedere german să triumfe.

Dacă s-ar dovedi însă că Germania este gata să reexamineze problema, nu ne vom da în lături ca, la rândul nostru, să cercetăm împreună cu vecinii noştri posibilitatea de a se găsi o soluţiune care să ţină seama pe deplin de interesele noastre".[5]

Această chestiune aduce pe tapet lungi şi grele discuţii cu Polonia, cu Beck personal, mai ales în a doua decadă a lunii martie.

Beck se menţine şi după întâlnirea cu liderii germani într-o poziţie ambiguă faţă de România

Gafencu a trebuit să aştepte până la 26 ianuarie, când a primit un raport de la Franasovici, din care rezulta răspunsuri nesincere, poziţia megalomanică a interlocutorului, foarte multe ambiguităţi, punerea lui Hitler într-o lumină favorabilă etc. Pentru a înţelege mai bine şi corect aceste aspecte să amintim modul cum au evoluat în realitate raporturile dintre Germania şi Polonia, începând cu trei luni în urmă, de la data de 24 octombrie 1938 începând, respectiv de la întâlnirea de la Berlin a ministrului von Ribbentrop cu ambasadorul polonez Józef Lipski, nesemnalată sub nici un fel de diplomaţii români, dar descrisă cu lux de amănunte de istoricii polonezi după război, acesta fiind punctul cardinal în raporturile dintre cele două ţări.

[5] Idem, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 47.

Cei doi s-au întâlnit la un dejun la Grand-Hotel din Berchtesgaden, Ribbentrop propunându-i – confidenţial – lui Lipski ca Gdańsk-ul să revină Germaniei.

Pentru prima dată şeful diplomaţiei germane, în mod cert din ordinul lui Hitler, îi precizează diplomatului polonez că Germania dorea construcţia pe teritoriul Poloniei a unei autostrăzi, în fapt a unui coridor extrateritorial plus a unei căi ferate duble. În schimbul acordului părţii polone, pactul germano-polon din 1934 urma să fie prelungit pentru încă 25 de ani, iar Polonia avea să obţină garanţii pentru frontierele sale.

Relatarea polonă diferă de cea germană în această privinţă, dacă comparăm documentele publicate de partea germană, într-o culegere din 1939 – cu cele poloneze, cuprinse în *Raportul lui Lipski*. Rezultă că Ribbentrop ar fi oferit Poloniei, prin intermediul lui Lipski, în schimbul Gdańsk-ului, colaborarea ambelor state în chestiunile coloniale, în problema emigraţiei evreilor din Polonia şi într-o atitudine comună faţă de Rusia în cadrul pactului anticomintern. Subliniem – atitudine comună faţă de Rusia – poziţie care ar fi evitat, poate, semnarea în august 1939 a Tratatului de tristă amintire: Ribbentrop-Molotov. În documentele sau în însemnările germane nu există punctele respective.

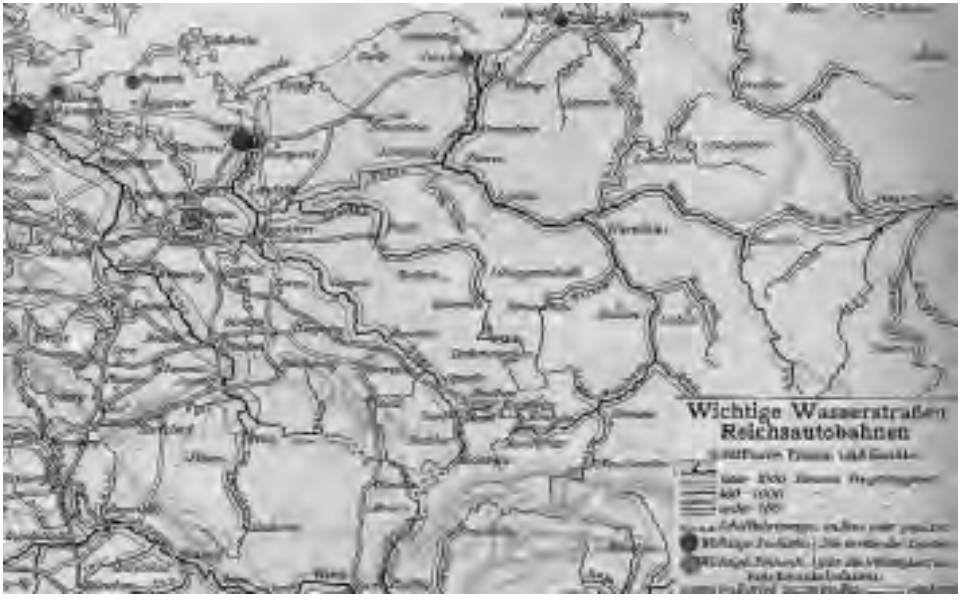

Traseul autostrăzii proiectată de Germania, care pleca din Berlin până la Konigsberg.

În documentele germane se menţionează că s-a propus Poloniei ca pe teritoriul pomerian, spre Gdańsk, să se facă construcţia unei şosele sau autostrăzi extrateritoriale, a unei linii ferate, a unui port liber, garanţii pentru mărfurile poloneze în spaţiul de la Gdańsk şi stabilirea unei convenţii bilaterale care să stipuleze clauze consultative, în sensul că ambele ţări se vor consulta înaintea unor hotărâri diplomatice importante.[6]

Spre sfârşitul convorbirii, Ribbentrop a dat asigurări că problema alipirii Ucrainei Subcarpatice la Ungaria ar putea fi soluţionată potrivit dorinţei poloneze, condiţionând-o de faptul că Polonia va fi de acord cu punctul de vedere german în chestiunea Gdańsk-ului şi a autostrăzii.

Lipski a fost rugat de Ribbentrop să îl informeze de urgenţă pe Beck cu privire la propunerile germane.

Joachim von Ribbentrop.

La 31 octombrie, Beck a transmis la Berlin în termeni categorici un răspuns negativ în ceea ce priveşte planul de alipire a Gdańsk-ului la Reich, subliniind rolul pe care acest oraş îl joacă în viaţa economică a Poloniei. În schimb, i-a propus omologului său, ca pe cale amiabilă guvernele din cele două ţări să convină printr-un tratat înlocuirea garanţiilor şi a privilegiilor asigurate de Liga Naţiunilor Oraşului Liber, ceea ce ar da minorităţii germane o mai mare liberate de manifestare culturală, iar Poloniei libertăţi economice. Beck a reamintit părţii germane credinţa lui Piłsudski că Gdańsk-ul este „o piatră de încercare" în raporturile bilaterale, avertizând,

[6] M. Turlejska, *op.cit*., p. 113-114; Idem *Polska biała księga* – Carta albă poloneză doc. 45.

totodată, că alipirea Gdańsk-ului la Reich va duce la un conflict între cele două ţări.

Nimic despre aceste pertractări, România, aliata Poloniei din 1921, nu ştia şi nici n-a aflat pe căi diplomatice: nici de la Varşovia, nici de la Berlin sau din altă parte.

În raportul lui Franasovici[7], rezultat al întâlnirii lui cu Beck, găsim repetate condiţiile în care s-a ajuns la efectuarea vizitei, relevate de noi mai sus. Beck îl informează pe ambasadorul român despre *onorurile* de care s-a bucurat din partea gazdelor (sic!), de atmosfera cordială şi de loială prietenie dintre cele două ţări şi dintre cei doi, de satisfacţia sa personală în legătură cu rezultatele întâlnirii etc. Sunt aspecte lipsite de substanţă, dar care subliniau încă o dată, dacă era cazul, grandomania caracteristică a lui Beck, cunoscută până la saturaţie de cercurile politice româneşti.

Amintind, parcă *en passant* de chestiunea esenţială, aflăm din raport că Hitler i-ar fi declarat lui Beck că: „Germania nu are niciun interes politic direct în menţinerea actualei stări de lucruri în Rusia Subcarpatică şi că este numai o chestiune de prestigiu pentru Germania, unul din cei doi arbitri, care au dat sentinţa de la Viena". Despre trocul propus lui Lipski, încă din 24 octombrie a anului trecut, privind asigurarea construcţiei autostrăzii prin Pomerania în schimbul libertăţii de acţiune poloneze în Ucraina Subcarpatică nici un cuvânt.

La rândul lui, Beck i-ar fi arătat lui Hitler marea nemulţumire a Poloniei cu privire la situaţia internă din Rusia Subcarpatică, de agitaţiile necontenite din regiune şi mai ales de faptul că toţi agitatorii ucraineni din această provincie, precum şi cei veniţi în ultimul timp din toate părţile lumii, continuă să agite problema ucraineană într-un mod cu totul ostil Poloniei. Beck ar fi precizat că dacă respectiva stare de lucruri ar continua, „nu este exclus ca Polonia să fie nevoită a ocupa această provincie".

La declaraţia respectivă, Hitler n-ar fi dat niciun răspuns, Beck reţinând aerul unui dezinteres evident cu privire la soarta acestei provincii. Cu alte cuvinte ambasadorul român era pur şi simplu dezinformat.

Potrivit lui Franasovici, intenţia Poloniei este de a ceda această provincie Ungariei, dând şi României partea ei răsăriteană. Cu alte cuvinte, propunerea lui Beck de la Galaţi rămânea valabilă. A fost admisă, de şeful diplomaţiei poloneze dorinţa României de a discuta în prealabil această problemă de aşa manieră încât România să nu fie pusă din nou în faţa unui fapt împlinit.

În accepţiunea ministrului polonez, „situaţia Cehoslovaciei, în special în ceea ce priveşte Rusia Subcarpatică, este încă un provizorat, care poate

[7] AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 63-67.

dura chiar 20 de ani, dar care poate lua sfârşit şi mult mai curând". Iată, aşadar, paleta largă a ambiguităţii pusă în joc.

În problemele ruseşti şi ucrainene, Hitler ar fi declarat că „ele nu sunt actuale şi deci pentru moment nu e vorba de soluţionarea lor", deoarece situaţia internă a Rusiei nu este încă destul de coaptă pentru a provoca o anarhie internă şi o dezmembrare a ei, iar Sovietele nu sunt un adversar de dispreţuit.

Fără a-i pune în vreun fel la îndoială sinceritatea lui Hitler, Beck îi reiterează lui Franasovici afirmaţia făcută de cancelarul german: „Germania nu va întreprinde niciodată nimic în această direcţie care să poată dăuna intereselor Poloniei; în orice caz se va consfătui cu ea în prealabil".

Peste opt luni numai Ribbentrop avea să facă târgul, la Moscova, cu Molotov, la 23 august, în prezenţa lui Stalin, semnând pactul ce le poartă numele şi care a dus la dezmembrarea Poloniei, ocuparea de către URSS a Basarabiei şi a unei părţi din Bucovina, a unor state baltice etc.

La întrebarea esenţială pusă de Gafencu, şi pe care o dorea elucidată de Franasovici cu Beck, şi care se lega de intenţiile Germaniei în sud-estul Europei, răspunsul dat de Beck a fost că Hitler nu are nicio veleitate de cucerire în această zonă, dar înspre care voieşte bineînţeles să-şi întindă numai influenţa politică şi economică. În legătură cu aceste aspecte, Bucureştii aveau deja semnale clare de la Berlin cât şi prin intermediul diplomaţilor germani din ţara noastră.[8]

„În ceea ce priveşte sentimentele pe care conducătorul Germaniei le-ar nutri faţă de România, domnul Beck mi-a arătat – scria Franasovici – că nu a constatat nici vreo ostilitate şi nici vreo simpatie la domnul Hitler faţă de România, Domnia Sa arătând totuşi că înţelege şi apreciază alianţa Poloniei cu ţara noastră, după cum de altfel înţelege şi raţiunea alianţei polono-franceze şi a ultimei înţelegeri polono-sovietice".

Beck a mai apreciat că Hitler nu se gândeşte să sprijine revendicările teritoriale ale Ungariei faţă de Iugoslavia şi de România, socotind că Ungaria trebuie să se considere satisfăcută cu câştigurile teritoriilor obţinute în toamna lui 1938 de la statul cehoslovac. Franasovici semnalează discrepanţa dintre aprecierea lui Beck şi a şefului său de cabinet în această direcţie, contele Lubieński.

Cel din urmă, participant la întâlnirea lui Beck cu Hitler la Berchtesgaden, a interpretat discuţia dintre cei doi în sensul că „o eventuală ocupare a Rusiei Subcarpatine (de Polonia) ar fi uşurată de faptul că Germania nu pare a-i pregăti apărarea din punct de vedere tehnic".[9] Breşă bine sesizată

[8] Idem, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 96-99.

[9] Idem, Fond 71 Polonia, vol. 8 E, f. 298-299.

de Beck şi pe care o va folosi, fără a-şi da în vileag intenţiile faţă de un ambasador pe care îl îmbrobodea aşa cum dorea şi nici faţă de liderii de la Bucureşti pe care de ani buni îi trata de sus.

Faţa de Franţa, Beck a constatat că Hitler ar avea sentimente de simpatie, adăugând, bineînţeles, că aceste sentimente şi atitudinea actuală a Germaniei ar fi schimbată, dacă actualului guvern de la Paris i-ar succeda un guvern de stânga. Dar, Germania va susţine hotărât şi real revendicările Italiei faţă de statul francez.

Convingerea exprimată de Hitler în întâlnirea cu Beck de la Berchtesgaden a fost că nici această spinoasă problemă, cum de altfel nici vreo alta, nu ar provoca războiul, Führer-ul fiind optimist în această privinţă, aşa cum a fost în tot cursul anului 1938. Aceasta era o minciună a lui Hitler, după cum ştim, părerea lui Beck fiind că: „în anul ce vine vom asista încă la multe şi grave frământări, care însă crede, că nu vor duce la un conflict armat". Realitatea de peste nouă luni le va infirma totalmente predicţiile celor doi.

Beck i-a refuzat propunerea lui Hitler ca Polonia să intre în Frontul antikomintern, pe motiv că situaţia Poloniei de vecină a Rusiei, îi dictează în această privinţă o altă atitudine decât aceea a Germaniei şi a Italiei, care nu au frontieră comună cu Sovietele.

Pentru a-şi justifica mai convingător poziţia, Beck ar fi adăugat că nu înţelege să se războiască decât cu un stat, iar nu cu o organizaţie neoficială cum este aceea a Internaţionalei a III-a, în contra căreia doar poliţia poloneză ar trebui să se apere. Polonia înţelege să aibă numai raporturi de bună vecinătate cu Rusia şi nimic mai mult, dorind bineînţeles ca şi relaţiile economice între cele două state, astăzi aproape inexistente, să ia o dezvoltare normală.

Despre chestiunea arzătoare a Gdańsk-ului, Beck a declarat că „deşi la ordinea zilei la Geneva, această problemă nu va fi încă soluţionată", motivele amânării izvorând „din dorinţa atât a Germaniei, dar mai ales a Poloniei de a nu fi puse în situaţia să soluţioneze în aceste momente o problemă atât de spinoasă, care ar putea tulbura din nou atmosfera, astăzi atât de senină dintre Germania şi Polonia".

Pentru Beck personal, amânarea respectivă ar fi utilă, deoarece el îşi dă seama că soluţionarea ei definitivă, în contextul unor necontenite cedări ale Poloniei faţă de Germania, nu ar putea constitui decât o înfrângere care i-ar cauza multe neplăceri pe planul politic intern în Polonia. Ar mai fi adăugat Beck că, chestiunea Gdańsk-ului ar fi de minimă importanţă faţă de întregul acord şi faţă de înţelegerea dintre Polonia şi Germania (sic!) Peste foarte scurt timp, realităţile vor arăta că la Berchtesgaden s-au întâlnit

doi mincinoşi notorii, care au încercat să se păcălească unul pe celălalt şi lumea întreagă.

Câte declaraţii de prietenie germano-polonă, tot atâtea minciuni, panoplia lor în creştere fiind receptată la Bucureşti ca atare.

Că neînţelegerile polono-germane sporeau, dar mai ales că cele două părţi simţeau nevoia unor explicaţii mai aprofundate, o dovedeşte vizita grabnică de răspuns a ministrului von Ribbentrop la Varşovia, la sfârşitul lunii ianuarie.

La rândul lui, Gafencu simţea nevoia unei cunoaşteri nemijlocite a poziţiei Poloniei şi Germaniei, mai ales că îşi punea deja problema efectuării unei vizite oficiale la Varşovia, acceptată de partea polonă. Aceasta se va efectua la începutul lunii martie, iar în aprilie, când Gafencu va merge şi la Berlin, se va mai întâlni o dată cu Beck, aspecte asupra cărora vom reveni.

Vizita ministrului von Ribbentrop la Varşovia sau despre o agendă a *bunelor intenţii* neconfirmate în realitate

În legătură cu rezultatele vizitei lui von Ribbentrop în Polonia, despre care s-a spus că chestiunea Gdańsk-ului (Danzig) a fost amânată pentru a nu scoate în evidenţă dezacordul fatal, Franasovici trimite la Bucureşti două telegrame. Una preliminară, cu remarcile sale, iar după o convorbire avută cu von Ribbentrop, la recepţia oferită de ambasada Germaniei, o a doua, urmare şi a întrevederii avută cu Beck pe aceeaşi temă.

Reţinem din cea din urmă depeşă atitudinea lui Ribbentrop faţă de România, mai ales că Franasovici primise instrucţiuni (lecţii) concrete din partea lui Gafencu cum să îl sondeze pe interlocutor şi ce aspecte să abordeze.

Constatăm că Franasovici îl va găsi pe von Ribbentrop „amabil", dar „rezervat", ministrul german considerând ca naturală colaborarea germano-română pe teren economic, pe baza economiilor complementare ale Germaniei şi României. Alte aspecte din convorbire nu sunt relevante. Concluzia lui Franasovici, urmare a faptului că interlocutorul s-a cantonat doar pe aspectele colaborării economice, evitând orice aluzie la cea politică, a fost că liderul german a voit să marcheze o rezervă pe terenul politic. Se vede de departe că i-a lipsit diplomatului român dibăcia de-a ajunge la interlocutorul său, Ribbentrop, care avea încă în minte mâhnirea Berlinului la comportamentul lui Carol al II-lea.

Găsim a fi importantă remarca pusă în discuţie de Franasovici că: „dorinţa de colaborare (româno-germană) nu trebuie să fie stânjenită de

reacţiile provocate de măsuri de ordin pur intern". Aici von Ribbentrop s-a folosit de ocazie pentru a-i arăta: „profunda impresie pe care evenimentele din noiembrie (1938) au făcut-o asupra Führer-ului şi opiniei publice germane, motivând-o atât prin simpatia naturală pe care Germania de azi o poartă curentelor naţionaliste, cât şi – mai ales – prin coincidenţa între vizita Majestării Sale Regelui la Berchtesgaden şi aceste evenimente, coincidenţă care a dat prilej multor organe de presă străină a trage concluzia că Führer-ul ar fi fost de acord cu aceste măsuri. Von Ribbentrop a subliniat însă în trei rânduri că este de la sine înţeles că Germania nu are niciun drept şi nici nu vrea să se amestece în asemenea chestiuni de ordin intern".

Abia în „Ocazia pierdută", scrisă de veritabilul diplomat, Al. Cretzianu, vom găsi toate reacţiile şi manifestările Berlinului faţă de România în acea vreme şi ulterior, şi nu numai.[10]

Pentru raporturile germano-polone, în accepţiunea lui Franasovici, „actuala vizită, venind după întrevederea Beck-Hitler de la Berchtesgaden, nu are altă semnificaţie decât consacrarea în ochii opiniei publice internaţionale a perfectului acord între cele două state. (sic!) Această prezumţie a neutralităţii polone în cazul unui eventual conflict în Occident constituind în mâna Germaniei un puternic atu, domnul von Ribbentrop s-a arătat culant în chestiunile discutate ca: Danzig, autostrada, minorităţi etc., căutând să evite orice dezacord".

„Astfel, după cum am prevăzut în rapoartele mele anterioare, – scria Franasovici (cu modestie!) – chestiunea Danzig a fost amânată pentru a nu scoate în evidenţă dezacordul fatal. De asemenea, în urma rezistenţei polone, Germania a renunţat la exteritorialitatea autostrăzii (sic!), iar în chestiunea minorităţilor polone şi germane s-a hotărât crearea unor comisii mixte pentru rezolvarea tuturor incidentelor eventuale".[11] Hârtia de la Ambasada României la Varşovia suporta tot felul de inexactităţi.

Ar fi fost de dorit confirmarea şi din alte surse a veridicităţii declaraţiilor de mai sus, deoarece realităţile au dovedit imediat că aceste chestiuni n-au mai suportat amânare, iar relaţiile polono-germane s-au înrăutăţit din zi în zi până au devenit explozive.

Aprecierile lui Beck privind vizita lui Ribbentrop la Varşovia pun în evidenţă faptul că Acordul polono-german din 1934 ar căpăta un caracter mai intim, mai amplu şi mai permanent; sentimentele ostile ale Germaniei faţă de Rusia şi în special faţă de Komintern persistă, fără însă a merge până la o acţiune directă; chestiunea ucraineană nu mai este la ordinea zilei;

[10] Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Ed. II-a, îngrijită de V.Fl. Dobrinescu, Iaşi, 1998.

[11] AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 91-93.

Germania nu are intenţii de noi cuceriri în Bazinul dunărean, însă urmăreşte o sporire de influenţă economică şi politică, căutând a diminua, dacă nu chiar elimina, influenţa Angliei şi Franţei; şeful polonez al externelor nu a constatat sentimente ostile faţă de România, iar în privinţa tendinţelor revizioniste ale Ungariei, Beck are impresia că Germania nu a făcut nimic pentru a le încuraja; problema colonială ar urma să fie pusă cu hotărâre de Germania, care va sprijini, de asemenea, foarte ferm pretenţiile italiene.

Beck ar fi afirmat că impresia pe care o păstrează din conversaţia cu Hitler şi Ribbentrop este că problema colonială se va rezolva pe cale paşnică; Ribbentrop a arătat o deplină înţelegere a alianţelor Poloniei cu Franţa şi România; relaţiile germano-cehoslovace nu sunt din cele mai bune, deoarece la Praga ar persista încă spiritul lui Beneš ; Germania nu este dispusă a garanta frontierele cehoslovace.

Concluzia lui Franasovici: „vizita lui von Ribbentrop a întărit legăturile polono-germane, dând Reich-ului putinţa de a se servi de acest atu în acţiunea faţă de ţările occidentale şi asigurând Poloniei bunăvoinţă germană în toate chestiunile şi în special în cea ucraineană”.[12] Concluzia noastră: judecăţile diplomatice neverificate şi din alte surse, neanalizate pe un plan mai amplu, cum făcuse predecesorul său, Constantin Vişoianu, în urmă cu mai puţin de patru ani, nu trebuiau date crezării. Şi credem că n-au fost. De aici şi dorinţa lui Gafencu de a cunoaşte esenţa gândirii din diferite capitale în politica vremii.

Întâlnim, şi de această dată, în informările ambasadorului român de la Varşovia, aserţiuni cu totul nefericite. Realităţile foarte apropiate vor dovedi netemeinicia lor. Iar tot ceea ce a spus Beck cu privire la raporturile polono-germane nu s-au adeverit. Ne-o confirmă şi reevaluarea făcută de autorităţile poloneze a politicii externe a statului polonez, aşa cum rezultă din turul de orizont făcut de Arciszewski cu Franasovici, în preajma vizitei ministrului Gafencu la Varşovia, „dezvăluiri” tardiv făcute, cu siguranţă, pentru a acoperi cât de cât modul deficitar al prezentării de până atunci a stadiului raporturilor bilaterale, şi pentru a asigura un conţinut mai realist al convorbirilor celor doi miniştri, în contextul în care partea română dorea discuţii *mai largi*, inclusiv cu forţele de opoziţie din Polonia, despre atitudinea cărora Franasovici nu prea avea habar. România făcea acest tur de orizont atât de larg pentru prima dată din dorinţa de a înţelege filosofia politicii interne şi externe poloneze la faţa locului.

Importantă mi se pare constatarea lui Arciszewski: „Beck socoteşte că Axa a atins plafonul succeselor pe cale paşnică. Orice revendicare vizând interesele vitale franceze sau engleze ar duce la spargerea plafonului, la

[12] Idem, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 320-322.

război, iar Polonia, în politica ei de balanţă caută, printr-o neutralitate mai adevărată, să restabilească echilibrul. Una din consecinţe ar fi vizita ministrului de externe polonez la Londra, (care) în principiu este deja hotărâtă".

Aliata noastră – Polonia – atât de sigură până acum de bunele ei relaţii cu Germania, devine peste noapte preocupată, dacă România va putea rezista presiunilor germane. Acesta, şi în contextul în care „situaţiunea în Transilvania n-ar fi bună şi anume că minoritatea ungară se agită, iar spiritul populaţiunii româneşti ar fi indispus faţă de Vechiul Regat".

Iată că avea de acum cine să ne poarte de grijă, mai ales după o „strădanie" demnă de o cauză mai bună prin care a împins Ungaria la gesturi belicoase inacceptabile.

În perspectiva vizitei ministrului Gafencu la Varşovia se anunţă punerea în dezbateri a unei proiect de mare anvergură, legarea Vistulei cu Prutul. Acest proiect, poate şi azi actual, urmare a împrejurărilor ulterioare a fost dat uitării până în zilele noastre. Astfel, partea polonă solicita, la începutul anului 1939, începerea lucrărilor de navigabilitate pe Prut, simultan cu ale polonezilor pe Vistula.[13]

Amintim că în perioada imediată de după război Vistula a devenit navigabilă, Prutul a rămas inundabil pe sute de mii de hectare până în zilele noastre. Unele încercări personale de a sensibiliza pe unii decidenţi români asupra oportunităţii reluării acestei idei în plan trilateral româno-polono-ucrainean, n-au dat nici un rezultat.

Nici trilaterala, născută moartă, din 1998, pusă la cale de insistenţele preşedintele Emil Constantinescu în discuţiile cu Aleksander Kwasniewski, o asemenea tematică n-a fost avută în vedere, proiectele trecute pe tema respectivă zăcând în colbul arhivelor.

Vizita ministrului Grigore Gafencu la Varşovia – moment de excepţie în raporturile bilaterale româno-polone

În perioada 4-6 martie 1939, ministrul afacerilor străine al Românei, Grigore Gafencu, efectuează o vizită oficială în Polonia, a doua de la preluarea portofoliului externelor, după cea de la Belgrad. Scopul vizitei era legat de îmbunătăţirea relaţiilor bilaterale româno-polone şi atragerea Poloniei la o politică de apărarea a independenţei, suveranităţii şi integrităţii statelor din centrul şi sud-estul Europei în faţa expansiunii germane, avertizând că Bucureştii nu acceptă „interpunerea între România şi Polonia a trupelor unei terţe puteri".

[13] *Ibidem*, vol. E, f. 326-327.

Vizita oficială a ministrului afacerilor străine al României,
Grigore Gafencu, în Polonia

În arhiva Ministerului Afacerilor Externe dosarul vizitei respective se află clasat la fondul România şi nu la cel privind Polonia sau la Relaţii bilaterale româno-polone.[14] Aceasta a făcut, credem, ca mulţi cercetători ai problematicii poloneze să nu îl cerceteze sau să treacă pe lângă el cu prea mare uşurinţă.

Merită să subliniem şi faptul că raportul a fost întocmit cu multă acribie, pe baza notiţelor personale ale ministrului, lucru nu prea des întâlnit la predecesorii, urmaşii sau omologii săi; unii dintre cei dintâi pe care i-am şi cunoscut, dacă făceau unele însemnări, cel mult adnotau ceva pe mandatul elaborat de referenţii ministerului, iar dacă aceştia nu întocmeau, la sfârşit, un raport al vizitei, faptul rămânea neconsemnat, lucru care s-a întâmplat deseori.

Să analizăm cu atenţie acest raport, deoarece din textul respectiv putem surprinde în toată amploarea manifestarea în plan internaţional a României şi a Poloniei, punctele de convergenţă şi de disociere ale celor doi miniştri, dar mai ales stadiul raporturilor Poloniei cu ţările axei, cu Franţa, Italia, Marea Britanie, Rusia, reacţii ale corpului diplomatic de la Varşovia etc.

[14] AMAE, Fond 71 România, vol. 396, f. 163-192

Începem cu punctele de vedere exprimate de cei doi miniştri – oglindite în exprimarea lor – aproape stenografică –, în raportul amintit, rămânând şi noi la stilistica de acum 70 de ani:

1. S-a încercat o limpezire a „atmosferei de neînţelegere" care a urmat vizitei lui Beck la Galaţi.
2. Gafencu constată, mai întâi, că forţele de opoziţie din Polonia (segmentul atât de neglijat în a-i surprinde poziţia de ambasadorul Franasovici la Varşovia), opoziţia din această ţară – atât cea de dreapta, naţional totalitară, cât şi opoziţia de stânga, a partizanilor vechiului partid populist (ambele partide cu orientări francofile şi anglofile) sunt încredinţate că prin vizita ministrului român, politica externă a Poloniei îşi va regăsi cumpăna dreaptă. Fără echivoc s-a menţionat că aceasta n-a mai fost păstrată din pricina lui Beck care s-a aplecat prea mult, în vremea din urmă, de partea axei Berlin-Roma. Opoziţia a exprimat speranţa că noile contacte vor da o dimensiune nouă în viitorul apropiat raporturilor dintre cele două ţări şi popoare. Acest lucru se va şi întâmpla, când liderii acestor forţe vor veni la conducerea statului polonez, după 30 septembrie 1939, în emigraţie.
3. Cercurile militare poloneze se arată şi ele doritoare de a strânge din nou legăturile cu Marile Puteri Occidentale, care – în caz de conflict european –, ar avea mai multe şanse să păstreze până la capăt victoria de partea lor.
4. Beck este învinuit de forţele din opoziţie că se încrede prea mult în asigurările verbale ale conducătorilor Germaniei, de care îl leagă unele afinităţi de gândire şi de simţăminte, şi nu se gândeşte destul de profund în a lua din vreme contraasigurările necesare în Occident pentru a putea să se opună cu succes unei eventuale schimbări la faţă a Germaniei.
5. În Polonia existau critici, chiar în anturajul ministrului de externe polon, fapt constatat de Gafencu, deoarece până şi unii din prietenii lui i-au mărturisit ministrului român că Beck este obosit şi suferind, el având nevoie de odihnă; nu este exclus – considera Gafencu – ca opoziţia, ce se manifestă din ce în ce mai vădit împotriva metodelor lui politice, să pricinuiască o schimbare în conducerea politicii externe a republicii vecine în primăvara care vine. Şi iarăşi timpul n-a avut răbdare. Au făcut-o numai peste câteva luni, soarta făcând ca Beck să rămână definitiv în România. Şi a rămas până la moarte, la 5 iunie 1944, la Stăneşti.
6. La opiniile respective, Gafencu scrie că Beck are rezerve de energie şi de vitalitate neaşteptate şi că a supravieţuit la toate crizele anunţate

de mai înainte şi împotriva tuturor prorocirilor, care îl dădeau drept demisionar atât de des.

7. Pentru Gafencu, dacă Beck se va menţine la putere, va trebui să ţină seama atât de îngrijorarea de azi a opiniei publice poloneze, cât şi de dorinţa cercurilor militare şi politice de a lămuri şi de a îmbunătăţi raporturile Poloniei cu democraţiile occidentale. Lucru care se va confirma în curând încă de la începutul lui aprilie din acel an.
8. Gafencu a fost uimit că Beck păstrează încredere în declaraţiile şi asigurările lui Hitler. „Sunt declaraţii – mi-a spus el –, de la bărbat la bărbat, pe care m-am putut sprijini totdeauna de şapte ani de zile şi care nu m-au înşelat niciodată". Şi vai cât se va înşela şi câte dezamăgiri amare va avea în curând.
9. Pe de altă parte, Beck şi-a păstrat cunoscuta lui aversiune faţă de cercurile politice şi presa franceză. El credea că redeşteptarea Franţei, despre care se vorbea atât de mult, nu a luat încă o formă politică „organică şi concretă".
10. În schimb, Beck s-a declarat gata să se apropie de Anglia, unde se va duce la sfârşitul lunii. Vizita aceasta va fi desigur hotărâtoare, în ceea ce priveşte acţiunea lui politică de viitor. A fost cam singurul lucru, grabnic confirmat.
11. La membrii guvernului polonez, la militari, la diplomaţi, la cărturari şi oameni de ştiinţă, la ziarişti etc., Gafencu a găsit aceeaşi înţelegere pentru interesele României şi aceeaşi credinţă în necesitatea alianţei polono-române. Presa de toate culorile şi de toate nuanţele a manifestat în această privinţă, fără nici o rezervă, o impresionantă unanimitate. Este o unanimitate pe care se poate întemeia – considera Gafencu – o acţiune de strânsă şi foarte folositoare colaborare cu Polonia. Această impresie i-a fost confirmată în scurtele dar foarte lămuritoarele convorbiri pe care le-a avut cu personalitatea cea mai reprezentativă a Poloniei de azi, cu mareşal Śmigły-Rydz, care i-a vorbit „milităreşte", adică în termeni simpli, cordiali şi foarte categorici, de nevoia de a întări în împrejurările de azi, legăturile dintre România şi Polonia.

La ordinea zilei: istoricul neînţelegerii de la Galaţi

Din convorbirea directă cu Beck, ministrul Gafencu a reţinut:

a. Dorinţa lui Beck de a-l ţine la curent cu „istoricul neînţelegerii de la Galaţi" – petrecută la 18 octombrie 1938 –, când i-a prezentat lui Carol al II-lea, pe yahtul „Luceafărul" propunerea participării României la

ciopârţirea Cehoslovaciei. Aceasta era încă pentru Beck o *neînţelegere* care i-a pricinuit neplăceri şi unele resentimente pe care le-a uitat cu greu. Ceea ce nu putea şti Gafencu este că Beck nu le va uita niciodată. El le va consemna cu mare năduf în singura sa scriere „Le dernier rapport", lucrare modestă, cu toate că a avut la dispoziţie mai bine de patru ani, şi asta în România, pentru a o elabora şi a se apleca asupra trecutului pe care l-a modelat după concepţiile lui. Îl putea prezenta cu mai mare rigoare, în ciuda titlului milităresc pe care îl dă însemnărilor, ca şi titlului.

b. Beck a pretins că din luna ianuarie a anului 1938 ştia – pe bază de informaţii sigure –, că Germania întărită şi reînarmată va căuta în cursul anului să-şi refacă unitatea naţională. Programul de întregire al Germaniei cuprindea anexarea Austriei şi a ţinuturilor Sudete. Planurile germane s-ar fi întins poate şi la Nord-Est înspre ţinuturile baltice, dacă prin operaţia făcută de Polonia faţă de Lituania numaidecât după Anschluss, şi care a reuşit „sută la sută", Beck izbutind să strângă legăturile dintre Lituania şi Polonia, aşezându-le pe o temelie sănătoasă.

c. Beck a declarat că şi-a dat seama, de asemenea, că ţările occidentale nu erau pregătite politic şi moral ca să se împotrivească planului de întregire al Germaniei. Ele puteau merge până pe pragul prăpastiei, dar nici Anglia, nici Franţa, care abdicase la orice iniţiativă politică în favoarea Angliei, nu ar fi îndrăznit să facă pasul hotărâtor. De aceea, Polonia s-a pregătit să facă faţă unei situaţii internaţionale, în care singura problemă de dezlegat, dat fiind reputaţia ţărilor occidentale pentru război, era numai problema cehoslovacă.

d. Polonia a privit întotdeauna această ţară drept o „caricatură a Austriei fără habsburgi". Întreaga alcătuire a acestui stat pare Poloniei nepotrivită şi provizorie. Îndeosebi Rutenia, legată de statul din Praga, pare o invenţie a diplomaţilor de la Versailles şi mai cu seamă a lui Philipe Berthelot, care păstra nădejdea că Rusia va reînvia odată, voia pe calea respectivă să mulţumească simţămintele naţionale ale ruşilor.

e. Beck, care a luptat în timpul războiului în acea regiune, îşi dă seama că Rutenia este un ţinut fără căpătâi, în care nimeni nu are autoritate şi nici prestigiu, poate doar, într-o anumită măsură, vechii stăpâni maghiari. (sic!)

f. De aceea, Beck s-a gândit din nou la unguri, când a fost vorba de a hotărî soarta Rusiei Subcarpatice. Prietenia pe care Polonia o are însă pentru Ungaria nu va fi niciodată în paguba României aliate, îl asigura Beck pe colegul său. Mai mult, i-a spus lui Gafencu apăsat: „Trebuie să avem principii şi o ţinută chiar în politica externă. Noi înţelegem

să respectăm aceste principii şi să nu ne îndepărtăm niciodată de la această ţinută. De aceea m-am dus la Galaţi – a spus Beck –, ca să expun regelui, cu toată lealitatea, un plan la care mă gândisem şi care era folositor atât Poloniei cât şi României. Beck i-a amintit lui Gafencu din nou că planul său propus la Galaţi: împărţirea Rusiei Subcarpatice între Ungaria, care urma să ia partea principală până la vechile ei hotare nordice, căpătând astfel o frontieră comună cu Polonia şi România, care ar fi luat satele româneşti vecine cu Maramureşul şi o frontieră strategică faţă de noile teritorii maghiare a fost ideea sa. O asemenea împărţire, a declarat Beck, ar fi mulţumit în acelaşi timp Polonia, care scăpa de un focar primejdios de tulburări. Cele două state vecine, Ungaria şi România, în temeiul unei asemenea rânduieli, ar fi putut stabili între ele un pact de amiciţie, renunţând să mai satisfacă unul în dauna celuilalt, revendicări politice sau teritoriale.

g. Ungaria acceptase cu desăvârşire acest plan. România l-a respins.

Despre momentul respectiv Carol al II-lea[15] avea să scrie: „*După München criza devine şi mai acută, prestigiul german ajunsese la punctul său culminant. Beck, dorind a profita de planurile viitoare ale agresorilor, întăreşte prietenia cu Ungaria şi spre a se răzbuna pe cehi participă la vivisecţia ţării lor. Are îndrăzneala de a veni să îmi propună ca România împreună cu Polonia să participe la această urâtă faptă. Refuzându-l, cu indignare, i-am răspuns că dacă acelaşi lucru se va întâmpla ţării lui, a mea nu va fi între acelea care să ajute la dezmembrarea cadavrului unui prieten. Din acest moment situaţia pentru noi a devenit tragică...*

Beck a recunoscut dreptul României de a respinge acest plan, deoarece România este singurul judecător autorizat al intereselor ei proprii. În ceea ce priveşte deci fondul problemei, Beck nu avea nicio pretenţie. În schimb, forma dată de refuzul românesc l-a jignit, fiindcă a fost exploatat de ziarele româneşti şi în urma lor de multe alte ziare străine împotriva politicii poloneze şi a principiilor pe care se sprijină această politică.

h. Beck a mai declarat că această jignire a fost cu atât mai dureroasă, cu cât prin călătoria sa la Galaţi şi propunerea pe care a făcut-o guvernului român, el ca ministru de externe ar fi dovedit odată mai mult, lealitatea sa faţă de România aliată şi acţiunea lui sinceră şi hotărâtă să ţină seama în toate de interesele României.

[15] Carol al II-lea, *În Zodia Satanei*, Bucureşti 1994, p. 96

i. Beck crede că refuzul României de la Galaţi nu i-a fost întru nimic folositor, deoarece Rutenia rămâne o afacere rea (une mauvaise affaire) nu numai pentru Polonia, ci şi pentru România. Este un ţinut fără viaţă proprie, fără mijloace de existenţă şi care nu poate sluji decât drept o unealtă de tulburare, aţâţând ucrainenii din Polonia de Sud, ca şi pe aceia din România de Nord.

Primirea ministrului Grigore Gafencu, la mijloc, de mareşalul Rydz-Śmigły, al doilea din stânga. În stânga ministrului român, Jozef Beck şi Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei la Bucureşti. Primul din stânga Richard Franasovici.

România nu este partizana gesturilor bruscate

Iată răspunsurile date de Gafencu:

1. În ceea ce priveşte atitudinea Poloniei, înainte şi după München, oamenii de stat români au avut din vreme rezervele lor, iar în ceea ce îl priveşte, a împărtăşit cu desăvârşire acele rezerve.

2. În legătură cu atitudinea liderilor români de la Galaţi, poziţia lor se bizuia pe trei argumente însemnate:

- Voinţa României de a rămâne leală până la capăt faţă de aliata sa Cehoslovacia şi de a nu lua parte la împărţirea teritoriului ei.
- Nevoia de a păstra prin Ucraina Subcarpatică o cale de comunicaţie foarte importantă pentru România, care aştepta de la Praga şi de la Skoda un important material militar în curs de execuţie şi de livrare.
- Dorinţa de a nu avea toate legăturile României spre Apus cuprinse în teritoriul maghiar.

3. După arbitrajul de la Viena (din 3 noiembrie 1938), situaţia este schimbată. Cele trei argumente ale României nu mai au aceeaşi valoare. Ucraina Subcarpatică nu mai este un coridor de trecere, deoarece singura cale de comunicaţie care trece prin el a fost interceptată în trei locuri de către Ungaria.

4. Pe de altă parte, legătura între Rusia Subcarpatică şi Praga nu mai este azi atât de strânsă şi nu se mai poate vorbi de un teritoriu comun. De aceea România este gata să cerceteze din nou problema Rusiei Subcarpatice, ţinând seama de interesele aliatei ei Polonia, ca şi de propriile sale interese.

5. Gafencu îşi exprimă convingerea că puterile care au arbitrat la Viena şi îndeosebi Germania, nu vor accepta să se schimbe o situaţie de care este legată de autoritatea arbitrajului. Dezlegarea problemei Rusiei Subcarpatice trebuie deci căutată la Berlin. Numai dacă se obţine acolo putinţa unei dezlegări vom putea cerceta modalitatea de a da o nouă destinaţie acestei provincii, ţinând seama de interesele României, ale Poloniei şi ale Ungariei, cât şi de interesul comun de a stabili o înţelegere statornică, categorică, ferită de orice echivoc şi de orice rezerve, între România şi Ungaria.

6. La întrebarea lui Beck, dacă România ar fi dispusă să ia iniţiativa unui demers la Berlin în acest sens, Gafencu a răspuns hotărât nu. A menţionat că România are în acele momente negocieri importante cu Germania de ordin economic şi politic, pe care nu le poate îngreuna printr-un asemenea demers. Numai dacă Polonia ne poate dovedi că ne aflăm în faţa unei situaţii noi în ceea ce priveşte Rusia Subcarpatică, vom fi gata să examinăm şi noi această situaţie într-un spirit de perfectă înţelegere cu Polonia.

7. La altă întrebare a lui Beck, dacă printr-un gest bruscat din partea Poloniei, care ne-ar pune în faţa unui fapt împlinit ne-ar indispune, Gafencu i-a răspuns că nu suntem partizanii gesturilor bruscate şi că socotim că asemenea aventuri ar putea provoca supărări primejdioase în Germania şi în toată regiunea pe care prin sforţări comune dorim s-o împăcăm.

8. Beck l-a asigurat pe Gafencu că nici el nu se gândeşte la o asemenea acţiune, cu toate că s-au găsit unii care să-l sfătuiască, sub cuvânt că ar fi cu desăvârşire lipsită de orice risc. Cât se putea conta pe asigurările lui

Beck vom afla peste zece zile, când planul lui de a avea graniţă comună cu Ungaria prinde viaţă. Îi va dovedi din plin şi lui Gafencu că nu este un individ pe vorbele căruia se poate conta.

9. Gafencu a stăruit ca, atât în chestiunea Rusiei Subcarpatice cât şi în toate celelalte probleme care interesează deopotrivă România şi Polonia, cu privire la care Polonia aşteaptă din partea României un sprijin sau o acţiune coordonată, România să fie înştiinţată din vreme, iar liderii români să fie ţinuţi la curent cu toate intenţiile şi toate planurile poloneze, fiindcă numai astfel am putea urma alături de Polonia o politică de înţelegere. La rândul său, România va informa Polonia, aşa cum am făcut-o şi până atunci, de intenţiile şi de acţiunile ei. Punctul de vedere al lui Gafencu era identic cu al predecesorului său, Nicolae Petrescu-Comnen, exprimat la Galaţi, în numele guvernului român.

Concluzia comună subliniată, după cum se vede, în raport a fost *că cei doi miniştri sunt pe deplin de acord să privească chestiunea ucraineană ca o problemă deocamdată dezlegată prin arbitrajul de la Viena, dar care, dacă împrejurările o vor permite şi dacă îndeosebi Germania îşi va da consimţământul, va putea fi din nou cercetată de cele două părţi, într-un spirit de înţelegere şi de prietenie, pentru a găsi soluţia care să liniştească Polonia şi să împace cât mai temeinic România şi Ungaria*.

Peste numai zece zile „acordul" respectiv va deveni literă moartă. Beck a pus în mişcare planul cunoscut: invadarea Ruteniei de trupele maghiare şi stabilirea graniţei comune polono-ungare.

Criza cehoslovacă continuă

10. În ceea ce priveşte noua formă a statului cehoslovac, Beck şi-a exprimat părerea că Polonia şi România s-ar afla încă în faţa unui provizorat. Criza cehoslovacă nu a luat sfârşit. Cehii nu se înţeleg cu slovacii. Slovacia tinde spre o autonomie desăvârşită, dacă nu chiar şi independentă. Beck nu ştie care sunt adevăratele intenţii ale Germaniei cu privire la aceste ţinuturi. Problema trebuie urmărită de aproape fiindcă poate să ne pună, în curând, în faţa unor noi surprinderi. Cu atât mai necesar este să ajungem la o înţelegere cu Ungaria, pentru ca această ţară să-şi poată sprijini voinţa ei de independenţă pe prietenia deplină a vecinilor ei, Polonia şi România. Şi aceste planuri intime ale colonelului Beck vor intra în acţiune în curând.

11. A fost subliniat faptul că trebuie găsit un mijloc ca înţelegerile la care se vor ajunge să se facă, fireşte, nu în dauna României.

12. S-a evocat faptul că de la prăbuşirea Micii Înţelegeri un asemenea

sistem politic, care ar cuprinde în afară de alianţele României şi o înţelegere cu Ungaria, este mijlocul cel mai potrivit pentru a întări pacea în Estul Europei şi în bazinul dunărean. Aceasta ar fi de altfel şi părerea contelui Ciano, care vizitase de curând Polonia şi asupra căreia Beck a revenit în mai multe rânduri.

13. Cât priveşte problema Ucrainei Mari, Beck ar fi primit, la Berchtesgaden (la 5 ianuarie 1939) din partea lui Hitler, asigurări liniştitoare care au fost reconfirmate de Ribbentrop şi de contele Moltke, ambasadorul Germaniei la Varşovia. Beck a afirmat că Hitler nu se gândeşte la crearea unei Ucraine Mari. „Se spune, ar fi declarat Hitler, că nu vreau să fiu König al Ucrainei. Aceasta este o nebunie."

14. Beck a amintit faptul că Hitler ar fi declarat, totodată, că nu înţelege să clădească o autostradă prin Rutenia spre Rusia: – de ce aş face aşa ceva, ar fi spus el? Ca să înlesnesc ruşilor să vină mai uşor până la noi?

Beck a ascuns şi de această dată faptul că încă din octombrie 1938, von Ribbentrop a cerut prin ambasadorul polonez la Berlin, Józef Lipski, în mod explicit, obţinerea aşa zisului coridor pomerian, cu promisiuni de prelungire a Tratatului dintre Polonia şi Germania pe încă 25 de ani.

Beck se dovedeşte încrezător în Hitler şi în promisiunile lui

15. Gafencu a stăruit să afle, dacă asigurările, date de fruntaşii politicii germane pot fi privite drept definitive sau numai provizorii. Ministrul român, care aflase de la militari şi chiar diplomaţii din apropierea lui Beck, versiunea că asigurările germanilor sunt numai provizorii, adică nu privesc decât anul în curs, va primi de la Beck asigurări că ele sunt definitive, repetându-i, în mai multe rânduri, că Hitler a fost categoric în această privinţă şi că el, Beck, este convins că Führer-ul nu se gândeşte nici azi, nici mâine şi nici în viitor, la crearea unei Ucraine Mari. Fireşte – ar fi precizat Beck – sunt cercuri germane din jurul Führer-ului, care – ca să se afle în treabă –, vorbesc mereu despre Ucraina. Sunt, de asemenea, agenţi politici ucraineni care iau măsuri să agite chestiunea ucraineană. Mai mult, a mai spus Beck, la Viena s-au descoperit oficine ucrainene care, ca pe vremea habsburgilor, lansează mereu „baloane ucrainene" pentru reînvierea acestui stat, care ar trebui să reapară ca o nouă Atlantidă.

Beck şi-a exprimat încrederea în asigurările Führer-ului, deoarece a spus el, din 1935, explicaţiile directe pe care le-a avut cu conducătorul

Germaniei s-au adeverit întotdeauna şi n-au fost dezminţite prin nimic. Încrederea sa se întemeiază deci pe o experienţă adâncită. Şeful polonez al externelor şi-a exprimat convingerea că Germania nu va face nimic în chestiunea Ucrainei, fără sau împotriva Poloniei.

16. La întrebarea lui Gafencu, dacă Polonia ar face ceva în privinţa Ucrainei, alături de Germania, Beck i-a răspuns că Polonia se va opune întotdeauna oricărui plan de a crea o Ucrainã mare. Problema ucraineană este o problemă rusească. Ea priveşte Rusia. În niciun caz Rusia Subcarpatică nu poate avea ceva comun cu problema Ucrainei ruseşti, deoarece ţinuturile acestea sunt foarte departe, iar populaţia nu vorbeşte nici aceeaşi limbă, nici nu are aceeaşi religie.

17. Beck şi-a declarat satisfacţia în legătură cu vizita ministrului Gafencu la Belgrad. A precizat că îşi dă seama de necesitatea pe care România a avut-o să întărească alianţa româno-iugoslavă, după încetarea din viaţă a Micii Înţelegeri. Alianţa cu Belgradul este firească şi sănătoasă şi are, după părerea lui Beck, acelaşi temei realist ca alianţa dintre Polonia şi România. De altfel, Înţelegerea balcanică corespunde unei realităţi şi apără interese fireşti. Este nevoie de a apropia şi Ungaria de acest grup de state prietene pentru a o îndemna să apere independenţa ei şi a-i da sprijinul politic şi moral necesar pentru a duce o politică neatârnată.

Polonia străină politicii în zigzaguri faţă de Rusia

18. În ceea ce priveşte Rusia, Polonia urmează înainte, netulburată de înrâuririle lăuntrice, politica ei simplă, dreaptă şi directă de paşnice raporturi de vecinătate. În ceea ce priveşte poziţia ţărilor occidentale faţă de Rusia, Beck a amintit că acestea nu cunosc Rusia bolşevică, după cum nu au înţeles niciodată imperiul ţarist. Ţările occidentale au urmat de la război încoace nenumărate politici diferite şi contradictorii. Astfel, la Londra şi la Paris s-a vorbit mai întâi de un cordon sanitar; nimeni nu voia să aibă contact cu Moscova. S-a trecut apoi de la o extremă la alta. Rusia a fost primită cu braţele deschise şi cu toată încrederea la Geneva. Franţa a vrut să-şi sprijine politica de siguranţă pe ajutorul sovietelor. Pactele de asistenţă mutuală aveau Moscova drept punct de plecare. De altă parte, Germania urma aceeaşi evoluţie în sens contrar. A început printr-o politică de alianţă consfinţită prin acordurile de la Rapallo. A urmat o politică de strânse raporturi economice. Naţional-socialiştii au ţinut apoi să rupă toate aceste legături şi să trăiască pe un picior de război dacă nu cu Moscova, în orice caz cu Internaţionala a III-a.

Împotriva Pactului antikomintern

19. Pactul antikomintern, polemicile şi ameninţările care privesc integritatea Imperiului sovietic, planul Ucrainei mari şi celelalte proiecte de dezmembrare a Rusiei, vădesc intenţiile agresive ale celui de al III-lea Reich faţă de Rusia. Polonia e prea apropiată de Rusia şi cunoaşte prea bine ce poate şi ce nu poate Imperiul sovietic ca să poată urma faţă de el o politică în zigzaguri.

20. Beck a afirmat că a fost hotărât împotriva pactelor de asistenţă mutuală. Suntem tot atât de hotărâţi împotriva pactului antikomintern. „Am arătat domnilor Ribbentrop şi Ciano argumentele pentru care Polonia nu poate adera la un asemenea pact. Polonia nu consimte să recunoască dualitatea care dăinuieşte la Moscova. Polonia nu recunoaşte decât statul sovietic. Înţelegem să avem raporturi politice şi economice cu Sovietele de la stat la stat. Nu cunoaştem şi nu vrem să cunoaştem Internaţionala a III-a".

21. Ministrul polonez a evocat faptul că atunci când a fost la Moscova, credincios acestui principiu, nu s-a dus să îl vadă pe Stalin, care deşi acesta este dictatorul de fapt al Rusiei, nu are o situaţie oficială în stat şi este numai secretarul general al partidului comunist. El nu vrea să se încurce în treburile Internaţionalei a III-a, deoarece treburile acestea nu privesc decât Ministerele de Justiţie şi de Interne ale Poloniei.

Pentru un status-quo în raporturile ruso-polone

22. Autorităţile poloneze ţin să opună propagandei bolşevice propriul cod penal şi nu pacte diplomatice. „Dacă am participa la pactul antikomintern, am recunoaşte implicit însemnătatea internaţională a celei de a III-a Internaţionale" – a explicat Beck. Ar fi o recunoaştere oficială a bolşevismului. Orice represiune internă ar putea provoca atunci discuţii sau conflicte de ordin internaţional. Polonia este hotărâtă să se ţină deoparte de orice politică, de orice curente de ordine ideologică. Beck a considerat că este cea mai sănătoasă politică pentru Polonia şi crede că şi pentru România. Faţă de Rusia, pactele directe de neagresiune sunt mult mai folositoare decât pactele de asistenţă mutuală. Ele sunt, de asemenea, mult mai potrivite decât pactul antikomintern pentru a izola realmente Rusia sovietică. Atât prin pacte de asistenţă mutuală, cât şi prin pactul antikomintern, Rusia este atrasă în treburile europene, ca prietenă sau ca duşmană. Pactele de neagresiune în schimb o menţin acolo unde trebuie să rămână în cuprinsul

imperiului ei şi al hotarului păzit prin obligaţii de neagresiune. Aceasta corespunde în totul concepţiei poloneze despre Rusia sovietică: Moscova nu este şi nu poate fi un element folositor pentru Europa.

23. După criza din septembrie, care a dus la o încordare între Polonia şi Rusia, Varşovia a ţinut să restabilească situaţia de mai înainte, adică status-quo în raporturile ruso-polone. Apropierea de Rusia nu a însemnat deci pregătirea unei atitudini ostile împotriva Germaniei, ci numai restabilirea echilibrului pe care îl socoteşte atât de necesar şi pe care sprijinim politica noastră de independenţă. S-a întărit, după cum ştiţi, această atitudine de status-quo prin negocieri economice care au dus la rezultate mulţumitoare.

24. Beck a amintit că ceea ce îl interesează în rezultatele economice cu Sovietele este faptul că ele sunt un semn de destindere. Îl interesează deci mai mult aspectul lor politic decât însemnătatea lor economică. În împrejurările de azi toate raporturile pe care Polonia le stabileşte cu străinătatea au o importanţă politică mult mai mare decât o importanţă economică.

25. Beck a încercat să îl convingă pe Gafencu că Polonia este un stat care economic se poate satisface în cea mai mare măsură singur. De aceea, accentul ei în raporturile cu străinătatea îl pune întotdeauna pe elementul politic.

26. Beck a declarat că între Polonia şi Germania există raporturi bune, care au fost întărite încă prin declaraţiile pe care i le-au făcut Hitler la Berchtesgaden şi Ribbentrop acum câteva săptămâni la Berlin.

Gdańsk-ul are o valoare aparte pentru Polonia

27. Beck a recunoscut că problema Danzig-ului (Gdańsk-ului) provoacă încă unele îngrijorări. A menţionat că Gdańsk-ul ar fi mai naţional-socialist ca Germania. El ţine să grăbească unele dezlegări, care, potrivit unui gentleman agreement, adică unei înţelegeri între domnul Hitler şi Beck nu se pot împlini prin surprindere, ci numai în urma unei acţiuni comune germano-polone. (Gafencu ţine să noteze în raportul său atât de aprofundat criticile pe care le-a auzit din partea liderilor polonezi îndreptate împotriva politicii lui Beck se leagă îndeosebi de această chestiune a Gdańsk-ului. Astfel, ministrul de externe este învinuit că se încrede prea mult în asigurările fruntaşilor din Berlin şi nu ţine destul seama de schimbările care s-ar putea aduce la Gdańsk prin voinţa poporului de acolo. O schimbare în situaţia oraşului Gdańsk ar putea deci zdruncina foarte mult poziţia domnului Beck.)

28. La observaţia ministrului Gafencu că problema Gdańsk-ului nu-i pare de o însemnătate prea mare, deoarece eventuala alipire a acestui oraş la Prusia Orientală nu ar micşora întru nimic drepturile Poloniei asupra Coridorului şi a folosinţei oraşului Gdynia, Beck a răspuns: Gdańsk-ul are pentru Polonia o valoare din cele mai mari. El se află la gurile Vistulei, este un nod de comunicaţie din cele mai însemnate, iar prin portul lui Polonia exportă anual 7 milioane de tone faţă de 10 milioane cât trec prin Gdynia. De aceea, a ţinut să păstreze la Gdańsk pe comisarul Societăţii Naţiunilor. Dacă comisarul s-ar fi retras, nu văd ce interes ar mai fi să păstrăm legături cu Societatea Naţiunilor. Cât va rămâne acolo comisarul sper că vom fi scutiţi de surprinderi.

29. În legătură cu vizita recentă a contelui Ciano la Varşovia, Beck a amintit că acesta s-a arătat destul de optimist; pare convins că războiul poate fi evitat şi că sunt mijloace paşnice pentru a se ajunge la o înţelegere italo-franceză.

30. Beck se teme numai de agitaţia provocată prin polemicile de presă. (sic!) Italia reprezintă un element de destindere în problemele dunărene. Ea are o atitudine identică în ceea ce priveşte raporturile româno-maghiare, ca Polonia.

31. Contele Ciano s-ar fi arătat în cursul convorbirii cu Beck foarte favorabil României şi i-a confimat ministrului polonez că Italia nu şi-a luat faţă de Ungaria niciun alt angajament. Ea îşi dă seama că înţelegerea româno-maghiară nu se poate face pe temei de revizuire teritorială. Alte afirmaţii pe care istoria le-a dezminţit.

32. Domnul Ribbentrop în vizita lui la Varşovia nu a vorbit despre bazinul dunărean. (Am aflat, în schimb – se consemnează în raport – că domnul Himmler în recenta lui vizită în Polonia nu ar fi vorbit despre România decât cu domnul Arciszewski şi alţi diplomaţi din Ministerul de Externe polonez.)

Nimic n-ar despărţi Polonia de Franţa

33. În ceea ce priveşte Franţa, Beck i-a spus lui Gafencu că alianţa în cuprinsul obligaţiilor ei franceze există ca mai înainte şi n-a fost niciodată o discuţie între Franţa şi Polonia referitoare la raporturile lor directe. Au fost numai unele neînţelegeri cu privire la însemnătatea care trebuie dată anumitor probleme europene.

34. Franţa a crezut că Cehoslovacia poate fi un punct de sprijin

însemnat. Polonia a privit Cehoslovacia ca o formaţie politică provizorie. Franţa a crezut, de asemenea, că se poate sprijini pe Rusia. Polonia s-a ferit întotdeauna să aibă încredere în sprijinul rusesc. Azi evenimentele au dat dreptate punctului de vedere polon, de aceea situaţia este mai limpede între Franţa şi Polonia. Nimic nu mai desparte cele două ţări.

Grigore Gafencu cu ambasadorul francez la Varşovia, L Nöel, la recepţia oferită la Ambasada Regatului României

35. Beck a ţinut totuşi să-i împărtăşească lui Gafencu părerea că nu crede că redeşteptarea Franţei să fie atât de înaintată după cum se spune şi îndeosebi nu crede că ar fi luat în ceea ce priveşte viaţa politică a Franţei un caracter „organic" bine definit. De aceea, trebuie să aşteptăm dovezi noi despre reacţiile din Franţa.

36. Fostul ataşat militar la Paris, Beck, nu se îndoieşte de altfel că dacă ar fi atacată Franţa nu s-ar apăra cu aceeaşi energie şi acelaşi eroism ca în 1914. El se teme însă că Franţa nu a reuşit încă deplin să pună ordine în viaţa ei politică şi că de aceea înrâurirea ei în treburile europene nu poate fi încă ce ar trebui să fie.

La recepţia de la Ambasadă, Grigore Gafencu s-a întâlnit şi cu ambasadorul Japoniei în Polonia, Shuichi Sakoh.

37. La întrebarea lui Gafencu: – dacă Germania atacă Franţa Polonia este obligată să intervină, Beck a răspuns hotărât – da.

Canalul Marea Baltică – Marea Neagră

38. Dintre aspectele economice bilaterale se consemnează în raport că Arciszewski şi Kobylański cu care Gafencu a discutat problemele economice bilaterale au căzut de acord să ne interesăm de aproape de canalul Vistula-Nistru-Prut.

Polonezii i-au arătat ministrului român o hartă amănunţită care prevede parcursul acestui canal şi din care se vede însemnătatea lui ca legătură directă între Marea Baltică şi Marea Neagră. Un comitet polonez în frunte cu colonelul Kowalewski pregăteşte din punct de vedere tehnic şi din punct de vedere financiar execuţia acestui plan în Polonia. Partea română a fost rugată să organizeze, la rândul ei, o comisie examinatoare care să înceapă cât mai grabnic cercetarea amănunţită a acestei probleme.

39. În chestiunea emigrării evreilor a avut loc un schimb de vederi între cei doi miniştri, Gafencu remiţându-i lui Beck memoriul guvernului român. După ce l-a citit, Beck i-a spus că este cu desăvârşire de acord cu punctul de vedere românesc şi că va căuta cu prilejul vizitei sale la Londra să convingă pe englezi ca să ne înlesnească dezlegarea problemelor evreieşti pe plan internaţional, rugându-l să o facă.

* * *

La încheierea convorbirilor, Gafencu a stăruit cu toată hotărârea ca Polonia să ţină România întotdeauna la curent cu acţiunea ei politică în problemele care interesează partea română deopotrivă. Numai o asemenea coordonare a politicii celor două ţări ar pune în măsură statul român să dea Poloniei sprijinul pe care îl cere în unele acţiuni ale ei.

România s-a angajat să informeze pe aliaţii săi polonezi de intenţiile şi planurile sale, cât şi cu privire la acele probleme care ne interesează deopotrivă şi pentru care ţinem să avem sprijinul şi sincera colaborare a Poloniei.

Foarte utilă din punctual de vedere a situaţiei geo-politice în est şi în lume s-a dovedit convorbirea cu şeful Marelui Stat Major, Stachiewicz sau cu diplomaţi străini acreditaţi în Polonia, asupra cărora nu insistăm, cu toate că asemenea demersuri diplomatice au un mare rol în a clarifica multe probleme bilaterale.

Abordarea constructivă şi realistă a unei game largi de probleme, spiritul de prietenie care le-au caracterizat se vor dovedi utile, mai ales din perspectivă poloneză, în lunile următoare.[16]

Filomaghiarismul o constantă în acţiunea lui Beck

În ceea ce priveşte tratamentul României din partea lui Beck, Gafencu personal va constata peste zece zile că el nu va fi cel scontat, filomaghiarismul de care era bântuit liderul polonez a fost mai presus decât promisiunile făcute omologului român.

Gafencu n-a dezarmat şi n-a avut nici un fel de ură faţă de prietenul său. Se va întâlni cu el la 17 aprilie în drum spre Berlin, Beck venindu-i în întâmpinare în gara Cracovia şi vor călători împreună în vagon până la Katowice, timp în care acesta i-a explicat cu o mai mare sinceritate problematica complexă polono-germană, mai ales că îl dorea pe Gafencu un sol al său pe lângă Hitler. Nu degeaba a manifestat iniţiativa şi făcuse efortul de a-l reîntâlni. Se vede că mai credea în Hitler.

Ministrul român va rămâne mai departe un prieten sincer al Poloniei, primul consilier al Ambasadei polone la Bucureşti, contele Poniński, viitor ambasador în Turcia, l-a văzut cu ochii plin de lacrimi în momentul ocupării Poloniei de naziști, fapt pe care îl va raporta la Paris, generalului Sikorski în noiembrie 1939. În ciuda deziluziilor trăite după efectuarea vizitei la

[16] AMAE, Fond 71 România, vol. 396, f. 163-192.

Varşovia, în curând vizita a însemnat o lecţie de diplomaţie pentru mulţi interlocutori, dar mai ales, credem, pentru ambasadorul R. Franasovici, împins în funcţia respectivă de camarila regală, fără a dovedi pregătirea multora din colegii săi de breaslă şi care s-ar fi impus a fi mai util într-un post atât de important pentru România.

Se va dovedi că telegramele şi rapoartele trimise de el după vizita lui Gafencu vor avea o altă calitate şi ceva mai multă probitate. Se va constata că a avut urechi să audă şi ochi să vadă cum se face diplomaţia la nivel înalt.

Pentru istorie Gafencu a lăsat încrustate cuvinte destul de bine cumpănite, într-un medalion făcut lui Beck, cu prietenie dar încărcat de toate deziluziile produse peste care biografii săi nu pot trece prea uşor, dacă vor să îl înfăţişeze pe Beck într-o lumină veridică.

Presa poloneză şi străină a salutat în unanimitate vizita lui Gafencu la Varşovia – drept un element important pentru prestigiul României şi al ministrului român personal

Din sutele de informaţii, note şi însemnări publicate în urma întâlnirii Beck-Gafencu, reţinem pentru abordarea nu numai în plan publicistic dar şi politic al vizitei unul din comentariile înserate în *Deutsche Diplomatisch-Politische Korespondenz* de la Berlin în care s-a relevat: „Este cu totul natural, şi faptul răspunde şi situaţiei geopolitice a Poloniei şi României, ca cele două ţări să se gândească la alianţa lor, pe care speculaţii neizbutite o făcuseră multă vreme să treacă pe planul al doilea. Cele două state au un vecin comun, a cărui tendinţă constituie o primejdie pentru ele, iar faptul acesta le angajează să fie permanent de veghe. Ameninţarea fiind aceeaşi pentru ambele ţări, strânsa lor colaborare constituie un lucru cu totul firesc. Dacă în afară de aceasta, o strânsă comunitate ar duce cele două ţări să deschidă şi mai mult bogatele lor teritorii trebuinţelor Europei, lucrul n-ar putea fi decât aplaudat. Fără îndoială, bunăvoinţa şi un înţelept program sunt condiţii indispensabile de reuşită. Executarea unor proiecte sănătoase trebuie să fie, este adevărat, în interesul propriu al acestor ţări şi al celorlalte, dat fiind că şi Polonia şi România se declară partizane ale unei colaborări cu vecinii şi îndeosebi cu Germania. Această colaborare nu poate fi totuşi durabilă şi fecundă decât dacă nu se mai produc incidente care sunt considerate în Germania grave atingeri aduse bunelor relaţii”.

E plin de aluzii acest succint text pentru liderii de la Bucureşti, unde se negocia în forţă Acordul comercial cu Germania, şi de ce nu, pentru Varşovia, pe care o aştepta ceasuri de cumpănă în raporturile cu Berlinul.

În ceea ce priveşte presa poloneză, rar a avut România opinii atât de favorabile exprimate în această ţară.[17]

Gafencu cere Varşoviei să nu surprindă România cu iniţiative neavizate din timp

La numai câteva zile de la vizita lui Gafencu la Varşovia, spiritele încep a se înfierbânta din nou în zona centrală a Europei. Astfel, la 10 martie Arciszewski îi comunică ambasadorului Franasovici că Slovacia acţionează pentru independenţa ei, ceea ce „ar soluţiona şi problema Rusiei Subcarpatice, care ar cădea ca un fruct copt". În acelaşi timp, adjunctul lui Beck reiterează ideea că, „eventuala independenţă a Slovaciei sub protecţiunea Germaniei şi, în consecinţă, aşezarea Germaniei în inima Europei Centrale ar subordona complet Praga şi Budapesta Berlinului şi ar constitui un mare pericol pentru Polonia şi România".

Având, probabil, şi alte semnale că Polonia se va implica în evenimente, Gafencu transmite lui Franasovici, la 13 martie, instrucţiunile formulate fără de echivoc pe care le redăm mai jos:

„Evenimentele din Cehoslovacia, pe care le urmărim de aproape, pot să provoace schimbări grabnice şi în stările din Rusia Subcarpatică.

Văd din discursul domnului Beck cât de mult se interesează de dezvoltarea problemei Rusiei Subcarpatice.

Vă rog deci să păstraţi un contact cât mai strâns cu ministrul de externe polon în această privinţă. Trebuie ca polonezii să ne ţină în curent, potrivit celor ce le-am stabilit de comun acord cu domnul Beck, cu toate demersurile pe care s-ar pregăti să le facă, în cazul când ar socoti că această problemă poate fi reexaminată.

În niciun caz nu trebuie să fim aşezaţi în faţa unor fapte împlinite sau să fim surprinşi prin unele iniţiative de care nu am fi fost avizaţi de mai înainte.

Potrivit politicii noastre, pe care o cunoaşteţi, ţinem ca în cazul în care împrejurările ar necesita o schimbare în Rusia Subcarpatică, această schimbare să se facă numai cu asentimentul nostru expres şi în condiţiunile stabilite şi de noi, pentru a putea satisface cu acest prilej toate interesele noastre".

[17] *Ibidem*, f. 180.

De acum înainte devenim martorii unui nou *dialog al surzilor* între Bucureşti şi Varşovia.

Interesantă ni se pare reacţia lui Beck rezultată din convorbirea avută la 13 martie cu ambasadorul german la Varşovia, contele Moltke, pe care l-a chemat în audienţă şi i-ar fi atras atenţia asupra înţelegerii intervenite înaintea evenimentelor din septembrie, în care Germania i-ar fi afirmat că nu are alte interese în chestiunea cehoslovacă decât problema Sudeţilor şi că nu va întreprinde nimic pe acest teren care ar putea dăuna intereselor polone.

Beck ar fi adăugat că recentele evenimente din Slovacia par a contrazice această afirmaţie şi a cerut lămuriri. Moltke a replicat că nu are decât informaţii fragmentare şi că va reitera la Berlin cele de mai sus, unde dealtfel a şi plecat.

„Deşi Beck continuă a avea încredere în cuvântul cancelarului Hitler – a scris Franasovici la Bucurşti – se pare că nu va întreprinde nimic împotriva intereselor polone, totuşi faptul că opiniunea publică deja nemulţumită de evenimentele de la Danzig va admite cu greu această nouă manevră germană, îl face să fie îngrijat". El crede că recentele evenimente din Cehoslovacia vor grăbi şi soluţionarea problemei Rusiei Subcarpatice.

Informaţia din 14 martie dată de Arciszewski lui Franasovici că guvernul Carpato-Ucrainei tratează deja cu guvernul ungar, cât şi alte comunicări de care dispunea, îl determină pe Gafencu să îi transmită ambasadorului român la Varşovia instrucţiunile de rigoare, în următorii termeni: „Evenimentele, care se desfăşoară într-un ritm accelerat şi printre care reţinem proclamarea independenţei Statului slovac, proclamarea independenţei Statului Ucrainei Subcarpatice şi intrarea trupelor maghiare în Ucraina Subcarpatică sunt pe cale să schimbe situaţiunea aşa cum a fost statornicită prin arbitrajul de la Viena.

România, după cum ştiţi, nu a contribuit şi nu contribuie să schimbe această situaţie. Ea e gata însă, dacă împrejurărilor o vor necesita, să cerceteze împreună cu puterile interesate o nouă aşezare temeinică şi definitivă. Pentru asta, însă ea cere să se respecte unele condiţii de fapt şi unele condiţii de fond.

1) În ce priveşte faptele, România a luat cunoştinţă de intrarea trupelor maghiare în Rusia Subcarpatică şi a făcut numaidecât la Budapesta un demers care v-a fost comunicat prin telegrama nr. 16461.

Am luat în acelaşi timp măsurile militare de rigoare la graniţa Ucrainei Subcarpatice. S-au făcut în cursul zilei de azi concentrările de unităţi de-a lungul acestui hotar. S-au întărit de asemenea efectivele de pace ale trupelor din Ardeal, fără a face însă, nicio concentrare sau dislocare de unităţi spre Vest.

Vom atrage atenţia Guvernului maghiar şi vă rog să informaţi şi Guvernul polon că în nici un caz nu putem admite ca trupele maghiare care intră în Rusia Subcarpatică să treacă la Est de Şoseaua Hust-Berenza-Volovoje-Bistra-Vizkov care leagă Hust de Polonia. La est de această şosea se află o fâşie strâmtă a Ucrainei Subcarpatice, îngrădită la Nord de Polonia şi la Sud de România, în care nu putem îngădui să se întindă ocupaţia maghiară.

În cazul în care această cerinţă a noastră nu ar fi respectată, trupele noastre vor ocupa şi ele în această zonă, dincolo de hotarele noastre, poziţii strategice impuse de noua situaţie.

Pentru a se evita contactul între trupele noastre şi trupele maghiare, socotim că ar fi nimerit în acest caz ca trupele polone să poată fi aşezate între Unguri şi noi.

2) În ce priveşte chestia de fond şi pentru cazul când s-ar ajunge, cu asentimentul Statelor interesate la o nouă dezlegare a problemei Ucrainei Subcarpatice, veţi aminti D-lui Beck că potrivit înţelegerii noastre, ea nu se poate face fără noi şi veţi stărui asupra faptului că nu putem îngădui o mărire a Ungariei fără a condiţiona în mod precis această mărire de statornicire a unor raporturi temeinice şi lipsite de orice echivoc şi de orice rezervă între Ungaria şi România”.[18]

Deziluzii privind *bunele oficii* ale ministrului Beck

În răspunsul primit în aceiaşi seară de la Beck, Franasovici informează Ministerul Afacerilor Străine că: „Faţă cu desfăşurarea evenimentelor care au creat o situaţiune nouă în Rusia Subcarpatică şi faţă cu punctul de vedere al Guvernului român în nota adresată Guvernului ungar, Guvernul polon a propus Ungariei şi face şi Guvernului nostru următoarele propuneri oficiale:

Rusia Subcarpatică să fie ocupată de Ungaria şi România, nouă revenindu-ne colţul extrem estic al provinciei până la şi inclusiv linia de cale ferată Jasnia-Vişău. Fixarea liniei de demarcaţie între armată şi unguri s-ar putea face în prealabil pe hartă de către ataşatul militar român şi ataşatul militar ungar la Varşovia cu concursul unor reprezentanţi ai Marelui Stat Major polon. Înfăptuirea acestui acord ar trebui să fie începutul unei înţelegeri româno-ungare. Polonia îşi oferă bunele oficii.

La această propunere, Beck aşteaptă un răspuns urgent” – scria Franasovici.[19]

[18] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, Doc. 95; f. 343-344.

[19] *Ibidem*, f. 345-347.

Pentru istorie avem consemnată nu numai situaţia critică din 15 martie 1939, dar şi măsurile preconizate de România în situaţia respectivă. Aceasta este reflectată în însemnările făcute de premierul Armand Călinescu în audienţa de la regele Carol al II-lea, pe care o prezentăm cu tot dramatismul ei:

„Am asistat la încă o etapă a mişcării de înaintare germană.

Mijlocul: provocarea dezagregării interne pe care a început-o spre a izola Boemia şi a o înghiţi.

O nouă etapă ar putea fi subjugarea României.

Mijloace: provocarea unui conflict cu Ungaria şi cu minorităţile germane.

Dacă lăsăm Germaniei iniţiativă de manevră, vom cădea sigur.

Reacţiunea noastră militară nu va fi posibilă; sprijin militar din Apus exclus; conflagraţie generală îndoielnică.

Ce măsuri putem lua pentru a evita?

1. Menţinerea atmosferei bune, menajând minorităţile.
2. Întărirea ideii de ordine şi unitate sufletească.
3. Crearea forţei necesare, care ajută şi menţinerea (text lipsă)

Concentrarea pentru instrucţie a două contingente în plus peste efectivul normal, câte şase luni şi rotaţie. Se întreţine astfel potenţialul şi atmosfera, în special în Ardeal, care influenţează pe civili.

Într-un ceas istoric, când e vorba de existenţa statului (exemplul Cehoslovaciei) putem să facem sacrificiul de a ţine treze forţele.

4. Grăbirea înţelegerii economice cu Germania.
5. Eventuale tratări cu Ungaria şi Bulgaria pentru schimb de populaţie.

(Notă – poziţia Regelui era clară: „Nu cedez teritoriu fără parlament".

Nu excludem ca la audienţă să fi participat şi Gafencu, eventual alţi miniştri, Urdăreanu cu siguranţă.[20]

Beck manifestă mai multă lealitate faţă de Ungaria decât faţă de aliata Poloniei – România

Fără îndoială că în asemenea cazuri nu numai telegrame cifrate au circulat între cele două capitale; n-au lipsit nici convorbirile telefonice pe care doar serviciile speciale le-au înregistrat, probabil, în care au fost precizate o seamă de aspecte tehnice de frontieră etc., care lipsesc dintr-un corp de documente diplomatice. Avem, în schimb, dispoziţia transmisă de Gafencu lui Franasovici la 15 martie 1939:

[20] Armand Călinescu, *op.cit.* p. 409- 410.

„Propunerea ce ne-aţi transmis din partea Guvernului polon privitoare la fixarea liniei de demarcaţie între armata maghiară şi armata română nu este satisfăcătoare, deoarece ea lasă în afară de zona care ni se propune, adică colţul extrem estic al provinciei până la şi inclusiv linia de cale ferată Jasna-Vişău, toate satele româneşti din regiunea Apşelor şi Biserica Mare.

De asemenea în această ipoteză, armatele ungare ar ocupa valea Tisei şi valea Taraţului care constituesc căi de penetraţie înspre România şi deci puncte de valoare strategică pentru noi”.[21]

Va avea însă şeful român al externelor o convorbire destul de apăsată cu ambasadorul polonez la Bucureşti, Roger Raczyński, pe care l-a primit, la cerere, în audienţă, pentru a-i comunica textul unei telegrame cu un mesaj deja depăşit de evenimente, respectiv instrucţiunile primite de el de la Varşovia. Rezulta din informaţia ambasadorului că Beck ar fi propus ungurilor o împărţire a zonelor şi a intereselor în Rusia Subcarpatină, rezervând României teritoriul de-a lungul liniei de cale ferată Janina-Sighetul Maramureşului, drept temei pentru normalizarea relaţiilor între România şi Ungaria. Beck a propus de asemenea bunele sale oficii pentru stabilirea numaidecât a unei înţelegeri provizorii ca să se împiedice ciocnirea între forţele militare române şi maghiare. Ministrul polonez a legat propunerea respectivă cu caracter de aranjament provizoriu de un sprijin diplomatic şi de un ajutor pe care l-ar da polonezii ungurilor în caz de agresiune.

În schimb, Franasovici telegrafiase lui Gafencu că: „Guvernul maghiar a refuzat propunerea de mediaţiune a polonezilor ca şi împărţirea zonelor de ocupaţie. Ungurii sunt hotărâţi să ocupe întreaga Rutenie Subcarpatică şi să stea de vorbă cu România numai după aceea.

În ceea ce priveşte sprijinul militar făgăduit de Polonia în caz de agresiune, el nu este legat de niciun aranjament provizoriu”.[22]

La întrebarea lui Franasovici dacă, în acest caz polonezii s-ar fi legat să îi ajute pe unguri, chiar în cazul unui conflict cu trupele române, Arciszewski – cu care a discutat aspectele respective – ar fi dat un răspuns evaziv, stăruind asupra credinţei sale că nu se va ajunge la aşa ceva.[23]

Concluzia diplomaţilor români era că polonezii nu mai stăruie ca România să ocupe o parte de teritoriu din Rusia Subcarpatică.

În situaţia dată, ambasadorul polonez a fost informat că Franasovici va primi instrucţiuni de a protesta numaidecât pe lângă Beck, faţă de atitudinea Poloniei, care dovedeşte **mai multă lealitate faţă de Ungaria, decât de**

[21] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8E, f. 348.

[22] *Ibidem*, f. 349-351.

[23] *Ibidem*, f. 354-356.

aliata ei România. (sublinierea mea – *N.M.*) Franasovici primeşte dispoziţii să atragă atenţiunea asupra situaţiei serioase care ar decurge, dacă Ungaria ar ocupa zone apropiate de interesele noastre, atât de evidente ca cele legate de satele româneşti şi de linia de cale ferată din Sighetul Maramureşului şi Janina.

Ambasadorul român îi şi va raporta lui Gafencu că în ceea ce îl priveşte, el protestase deja în această privinţă şi că va protesta din nou. Ministrul român de externe i-a propus ambasadorului Franasovici să prezinte Varşoviei varianta că cel mai bun mijloc de a împăca lucrurile ar fi ca zona vecină cu calea ferată polono-română să fie ocupată chiar şi simbolic de trupe polone.

Berlinul adresează Bucureştilor mulţumiri pentru atitudinea demnă şi liniştită a guvernului faţă de situaţia creată în Rusia Subcarpatică

În accepţiunea Bucureştilor, cererile insistente ale Varşoviei de a-i fi indicată linia precisă a intereselor româneşti, care veneau stăruitor din Polonia, aveau ca scop nu să o ferească de ocuparea maghiară, ci pentru a obţine, ca prin Beck, să ni se recunoască împărţirea definitivă a zonei.[24]

În seara zilei de 15 martie, Franasovici ceva mai atent de data aceasta la ceea ce se petrecea în plan intern în Polonia, deci în afara zidurilor ambasadei şi ale ministerului de externe polonez între care de obicei pendula, comunică – cu o anumită rezervă – ştirea dată de consulul român din Lwów, că în Polonia au loc *pregătiri pentru sărbătorirea frontierei polono-ungare*. Şi tot în seara zilei respective, consilierul Brabeţeanu a informat de la Berlin despre intrarea trupelor germane în Boemia şi Moravia, preşedintele Republicii cehe solicitând protecţia Reich-ului. Aflăm, totodată şi despre proclamaţia dată de Hitler trupelor germane, cerându-le să intre în Cehoslovacia nu ca duşmani, ci ca „soldaţi ai ordinii"; cele de mai sus erau rezultatul vizitei în Germania a Preşedintelui de Consiliu cehoslovac şi a ministrului de externe Chvalkovski.

În situaţia dată, Gafencu îi comunică lui Franasovici, la 16 martie, că atitudinea atât de cumpătată a României „e dictată de interesul de a evita orice incident pentru a **nu provoca acte de arbitraj din afară,** care ar fi deopotrivă de neplăcute şi de primejdioase atât pentru România cât şi pentru Ungaria şi Polonia. E un interes comun ca să se ajungă la o

[24] *Ibidem*, f. 354-356.

înţelegere spontană şi directă între cele trei state vecine. Procedeul polon de a fi dat Ungariei o garanţie care nu poate juca decât în dauna României, nu înlesneşte o asemenea înţelegere. Luăm act că polonezii se străduiesc să îndrepte efectele acestei greşeli" – preciza Gafencu.

Atmosfera adevărată, la nivel înalt de la Bucureşti, o avem consemnată de ministrul armamentului, Victor Slăvescu, relatată acestuia de Armand Călinescu: „Ungaria a intrat cu ştirea Germaniei (deci şi cu aprobarea ei) în Rusia Subcarpatină. Noi, în rezervă, arătând că avem interese de apărat (câteva sate şi o linie ferată de interes strategic). Pentru Germania acordul de la München a căzut. Polonia este de acord cu Ungaria. Ar căuta să facă o acţiune de mediaţiune între noi şi unguri, ceea ce noi refuzăm. Regele vorbeşte de intervenţia lui Raczyński de a face pe tamponul între noi şi unguri. Gafencu: Face o scurtă expunere asupra demersurile diplomatice. Turcii au fost la înălţime. Polonia, o mare decepţie", datorită modului părtinitor cu care trata Budapesta.[25]

Partea română înregistrează în momentele respective zborul unor avioane maghiare pe cursul superior al Tisei, ceea ce a determinat guvernul român să protesteze, la Budapesta, contra unor asemenea incursiuni.

Ministrul Bossy cere conducerii maghiare să fie date ordine stricte pentru a se evita incidente nedorite. Marea Britanie a făcut şi ea un demers la Budapesta, solicitând lămuriri asupra rostului mobilizării ungare, sfătuind guvernul maghiar să evite orice conflict cu trupele române, care ar putea pricinui consecinţe incalculabile. Diplomatul român credea că la baza acţiunilor maghiare stă Hitler, el fiind cel care ar dori să producă o ciocnire între români şi unguri, pentru a se impune apoi ca arbitru şi pacificator după metodele de curând inaugurate. Diplomaţii din capitala maghiară consideră că ungurii sunt total înfeudaţi Germaniei.[26]

Nepărtinirea afişată de Varşovia în treburile româno-maghiare nu i-a părut lui Gafencu a fi potrivită cu spiritul alianţei polono-române.

De la Franasovici aflăm că: „atât în opinia publică cât şi în marea majoritate a presei poloneze se constată, în urma recentelor evenimente, o mare îngrijorare şi ca o consecinţă, tendinţa spre o concentrare şi consolidare

[25] Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice*, ediție îngrijită de Georgeta Penelea-Filitti, Editura Enciclopedică, 1996, vol. 1-2.

[26] Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, Humanitas, 1993, p. 124-127.

a tuturor forţelor interne, lucru dorit atât de cercurile guvernamentale cât şi de cele de opoziţie.

Circulă zvonul, precizează ambasadorul român, că chiar în sânul conducătorilor regimului se discută necesitatea unei reale întăriri a ţării fie printr-o colaborare a tuturor forţelor politice, dacă e posibil, fie prin instituirea unui regim totalitar".[27]

La aflarea veştii neautorizate provenite pe filiera ambasadorului polonez la Bucureşti, în sensul că guvernul polon reflectează să ocupe Rusia Subcarpatică, cu o participare simbolică, Gafencu îi precizează lui Franasovici: „o asemenea măsură, pe care am cerut-o în mai multe rânduri, ar fi pentru România de un interes deosebit". Ambasadorul român este rugat să controleze această informaţie, precizând că suntem în aşteptarea unui răspuns din partea Guvernului maghiar, fie direct, fie prin intermediul Guvernului polon, dacă înţelege sau nu să respecte cerinţa noastră de a nu pătrunde în zona strict limitată a intereselor noastre pe care am precizat-o la Budapesta, după cum am precizat-o şi la Varşovia.

La Bucureşti se constată că Berlinul n-ar fi fost totuşi consultat în legătură cu măsurile întreprinse de Budapesta şi de Varşovia. Acest lucru îl dovedeşte prezenţa la Ministerul român al afacerilor străine, la 17 martie, a ministrului Germaniei la Bucureşti pentru a-i transmite lui Gafencu, în numele guvernului german, mulţumiri pentru atitudinea demnă şi liniştită a guvernului român faţă de situaţia creată în Rusia Subcarpatică.[28]

Şeful externelor are astfel prilejul de a-i transmite diplomatului german poziţia echilibrată a României, iar despre conţinutul convorbirii îl aflăm pe larg din telegrama transmisă la 18 martie ambasadorului Franasovici, însoţită de un instrumentar de acţiune pentru activitatea sa, instrucţiunile constituindu-se într-o reflectare a dorinţelor autorităţilor româneşti.

„Doresc ca Guvernul polon să cunoască şi el singurul mijloc prin care mai pot fi valorificate azi interesele noastre în Rusia Subcarpatică. Orice alt mijloc ne-ar atinge în discuţii în care suntem hotărâţi de mai înainte să nu intrăm. Interesele noastre cele mari încep la hotarul ţării şi asupra acestor interese nu încape în nicio împrejurare vreo discuţie.

Dat fiind urgenţa cu care ungurii doresc să dezlege soarta Rusiei Subcarpatice, atrageţi numaidecât atenţiunea Guvernului din Varşovia, în ce direcţie o grabnică intervenţie a lor ar putea îndrepta în avantajul nostru o situaţie care a fost în bună parte **pierdută din pricina neaşteptatei lor procedări.** (sublinierea mea: *N.M.*)

Ţin să vă amintesc – mai preciza Gafencu – că satele româneşti care ne interesează sunt: Apşa de Jos cu 8.300 locuitori; Apşa de Mijloc

[27] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8E, f. 354-362.

[28] *Ibidem*, f. 373-374.

cu 6.000 locuitori; Biserica Albă cu 3.500 locuitori; şi Slatina-Ocna cu 3.000 locuitori. Procentul românesc în aceste patru sate este de 99%.

În ceea ce priveşte calea ferată care leagă Polonia de România şi reprezintă un interes comun şi o întărire a alianţei noastre militare, veţi cere cu hotărâre ca Guvernul polon să arate la Budapesta că este în interesul Poloniei ca această cale ferată să fie cuprinsă în hotarul nostru, şi *să apere această cerere ca o revendicare polonezâ*".[29]

Ca în scenariul unui film sau al unei piese de teatru se petrec evenimente de mare încărcătură emoţională, naţională şi internaţională, aceasta ca urmare a *forţării voinţei politice a partenerului român*, cât şi a unei conlucrări mult mai strânse între Polonia şi Ungaria.

Rezultă clar acest lucru din explicaţiile pe care le primise ministrul român de la ambasadorul polonez la Bucureşti, R. Raczyński, şi despre care îl informează la 22 martie pe Franasovici:

„Guvernul din Varşovia constată că atât din partea Ungariei cât şi a României se multiplică zvonurile privind o pretinsă mobilizare, ceea ce este de natură, fiind dată starea de enervare generală, să provoace o neîncredere reciprocă a celor două guverne şi a administraţiilor lor respective.

Varşovia socoteşte că, pentru a calma spiritele supraexcitate şi pentru a ajunge cât mai repede la clarificarea situaţiei create, ar fi foarte de dorit să se înceapă fără întârziere convorbiri directe".[30]

„Am ţinut să amintesc d-lui Raczyński – a precizat Gafencu – că nu e primul demers pe care Guvernul polon îl face în acelaşi timp la Budapesta şi la Bucureşti. Sper că va avea de data aceasta mai mult succes la Budapesta.

În al doilea rând i-am observat că nu e nici o asemănare între situaţia Ungariei şi aceea a României. Aşa cum v-am arătat prin telegrama mea nr. 18487, referitoare la aprecierile transmise de guvernul german prin Fabricius, voinţa de pace a României e îndeobşte recunoscută şi a fost din nou strălucit dovedită cu prilejul ocupării de către trupele maghiare a Ucrainei Subcarpatice.

În schimb, Ungaria nu a ţinut seamă în timpul acestei ocupări de nici un deziderat al României şi cu toate că a făgăduit că atunci când îşi va fi atins obiectivele militare va face declaraţii prin care va arăta voinţa ei de a respecta hotarele vecinilor, nu a făcut până în prezent o asemenea declaraţie; dimpotrivă, presa şi întrunirile publice din Budapesta, nestânjenite de Guvern, manifestă pe faţă şi cât mai zgomotos pretenţiile revizioniste.

În asemenea împrejurări oricine de bună credinţă îşi poate da seama că măsurile militare luate de România sunt pur defensive, pe când mobilizarea

[29] *Ibidem*, f. 373-374.

[30] *Ibidem*, f. 387-388.

trupelor maghiare poate ascunde şi, în orice caz, sprijină indirect pretenţii îndreptate împotriva siguranţei şi a hotarelor Statelor vecine. Nădăjduim că Guvernul polon va da dovadă de bună credinţă luând act de această deosebire şi acţionând în consecinţă. **Nepărtinirea pe care o afişează în treburile româno-maghiare nu ne-a părut până astăzi potrivită cu spiritul alianţei polono-române**".[31] (sublinierea mea: *N.M.*)

„În contactele stabilite, atât la Bucureşti cât şi Budapesta, între Ministerele de Externe şi agenţii diplomatici respectivi, am cerut, pe temeiul deosebirii de situaţii dintre Ungaria şi România, ca Ungaria să înceapă prin a demobiliza trupele ei ca România să revie asupra măsurilor sale militare.

Dacă Polonia doreşte o destindere şi stabilirea raporturilor despre care a fost vorba la Varşovia între dl. Beck şi mine, ea poate stărui în acelaşi sens".[32]

Măsurile militare româneşti o consecinţă a ameninţărilor maghiare

A fost o nouă explicaţie pe care Gafencu a trebuit să i-o demonstreze ministrului ungur la Bucureşti cât şi lui Franasovici, comunicare ce trebuia transmisă lui Beck. Numai că, atunci când se aştepta să primească veşti neplăcute, şeful polonez al externelor subit se îmbolnăvea; explicaţiile se stingeau, formal, la nivelul lui Franasovici cu Arciszewski, fără ca ambasadorul român să se mai intereseze de continuarea transmiterii mesajului mai departe sau despre reacţia ministrului.

Convorbirea cu ministrul maghiar, Bárdossy, căruia Gafencu i-a precizat că România lucrează sincer şi cu cărţile pe faţă pentru a răspunde paşnic la măsurile şi propaganda zgomotoasă a Ungariei, ceea ce îl determină pe şeful român al externelor să îi propună măsuri concrete de limpezire a situaţiei şi pentru ieşirea din impas. Aşadar: prin convorbiri directe maghiaro-române. Procedura o găsim în instrucţiunile primite la 22 martie de Bossy şi Franasovici constând în:

Realizarea unei întrevederi a ministrului român la Budapesta, Raoul Bossy cu ministrul Csaki (în ziua de 23 martie), când consilierul român la Budapesta, Hiott, se va întoarce la post cu toate instrucţiunile concrete ce vor fi prezentate. Ambasadorul Franasovici urma să acţioneze la Ministerul de Externe al Poloniei ca până în seara zilei de 22 martie, ambasada polonă din Budapesta să primească eventualele instrucţiuni pe care Guvernul polon va crede nimerit a le da **pentru demobilizare.**

[31] *Ibidem*, f. 387-388.

[32] *Ibidem*, f. 387-388.

Gafencu îl îndrumă pe Franasovici **să stăruie insistent** asupra faptului că rectificarea hotarului pentru a cuprinde calea ferată Vişău-Janina în teritoriul românesc, să fie sprijinită **ca o cerere polonă în interesul alianţei militare polono-române**, fiind vorba de sate curat româneşti din faţa Sighetului.

Ministrul român se aşteaptă să se ajungă astfel la raporturi mai lămurite de bună vecinătate între Ungaria şi România. N-a fost uşor, dar s-a ajuns ca scenariul respectiv să se realizeze întocmai, urmare a unei convorbiri extrem de edificatoare şi profesionistă a lui Bossy cu Csaky.

Ministrul român la Budapesta, Raoul Bossy, i-a spulberat toate „argumentele" şefului ungar al externelor privind intervenţia militară făcută de Ungaria în Transcarpatia, susţinându-i că România nu va proceda la desconcentrarea trupelor sale decât în momentul în care Ungaria, care a iniţiat invazia, o va face. N-a evitat să îi amintească de discursul provocator pe care şeful maghiar al externelor l-a ţinut în Parlamentul; la acestea ministrul Bossy a primit încredinţarea că Csaki va da chiar în cursul zilei respective ordin de demobilizare a corpului VI de armată din Debreţin.

La rândul lui, Bossy l-a asigurat că de îndată ce comandamentul român va fi convins că ordinul a fost tradus în fapt, România va întreprinde o măsură similară.

Până la urmă bunele intenţii ale Ungariei s-au mărginit la deplasări de trupe şi nu la descongestionarea completă de forţe, deoarece Budapesta se aştepta, ca după cuvântarea lui Neville Chamberlain privind garanţia franco-britanică dată Poloniei, să se ajungă la izbucnirea unui război general din care Ungaria se aştepta să iasă învingătoare alături de Germania.

De aici şi respingerea, ulterioară a confirmării acordului de neagresiune semnat la Bled la 23 august 1938.

Beck consideră că ajutorul polonez la un atac german asupra României, ar fi de discutat

Pentru ultima decadă a lunii martie, rămâne extrem de surprinzător răspunsul pe care Beck l-a dat ambasadorului francez la Varşovia, la întrebarea celui din urmă în legătură cu atitudinea Poloniei în faţa unui atac din partea Germaniei asupra României, subînţelegându-se că acesta ar putea avea loc prin Ungaria. Răspunsul a fost că „chestiunea este de discutat".[33]

[33] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 398.

Iată cât de mult credea, la 24 martie 1939, ministrul de externe polonez în alianţa româno-polonă, cu toată că încrederea Poloniei în Germania începuse să se zdruncine în mod evident, garnizoanele din vest poloneze fiind întărite, trecându-se simultan în plan militar mai larg la concentrarea contingentelor 1934 şi 1935.

Mai mult, constată Franasovici, care îl găseşte pe Beck, pentru prima dată, *temător şi neîncrezător în Germania* (în contextul vizitei pe care urma să o facă în curând la Londra), interlocutorul s-a situat în *poziţia de basculă*.[34] Polonia ar dori să profite de ameninţarea închegării unui front comun anti-german, pentru a obţine de la Reich o rezolvare definitivă în chestiunea Gdańsk-ului. Rezultă clar că de Germania Beck încă nu se despărţise.

Istoria va dovedi că planurile lui Beck nu se potriveau sub nici o formă cu cele ale lui Hitler, Führer-ul având o concepţie extrem de belicoasă faţă de Polonia. Spre norocul ei, România ieşise, după semnarea la 23 martie 1939 a acordului economic germano-român din vizorul belicos al Führer-ului, cu toate că temerile nu dispăruseră cu totul la Bucureşti.

Cu reflexe de aliat, mareşalul Rydz-Śmigły îi confirmă în acele zile lui Franasovici că nemţii construiesc tranşee şi întăresc garnizoanele de la frontiera polonă. Forţa de angajare imediată contra Poloniei ar fi de circa 40 divizii cu 500.000 de oameni; Mareşalul îi mai confirmă că Polonia concentrează şi ea. Liderul polonez îi împărtăşeşte faptul că are *informaţiuni* ce îl determină să creadă că Gdańsk-ul poate fi cauza unui conflict germano-polon, iar Polonia este hotărâtă să respingă orice propunere germană privind construcţia unui eventual coridor sau a unei autostrăzi extrateritoriale.

Acesta este mesajul pe care Fransovici îl comunică lui Gafencu la 29 martie[35], informaţie ce se va transforma în cinci luni în realitate.

Polonia şi Germania tratează ocuparea Gdańsk-ului drept *casus belli*

Peste numai trei zile autorităţile române au ocazia de a se documenta direct de la sursă, care ar fi poziţia şi intenţiile Führer-ului, în plan bilateral, luându-se marja de minciună ce îl caracteriza pe Hitler.

Noul ministru al României la Berlin, Radu Crutzescu, era primit destul de amabil de cancelar cu prilejul depunerii scrisorilor de acreditare. De

[34] *Ibidem*, f. 402-404.

[35] *Ibidem*, f. 411-412.

reţinut că Hitler a salutat cu „cea mai vie satisfacţie" acordul economic germano-român, semnat la 23 martie, întemeiat pe „interese complementare permanente", precizând că astăzi *stomacul primează* în lume. A apreciat drept stupide şi răuvoitoare zvonurile şi intenţiile cotropitoare ale Reich-ului asupra României. Sunt tot atât de stupide pe cât de răuvoitoare a precizat el. Se poate spune că faţă de criza care se instalase în decembrie era un semnal încurajator.

În plan internaţional, din monologul rostit de Hitler, Radu Crutzescu a reţinut aserţiunea că: „Germania naţional-socialistă rămâne de acum ca şi înainte hotărâtă pe tărâmul etnic. Ultima noastră acţiune în Cehoslovacia, care ni se impută de pretutindeni ca o violare a propriilor principii, nu modifică întru nimic linia ce ne-am fixat".

Cât despre posibilităţile de manifestare a etnicilor germani din România, Germania nu a ridicat niciodată pretenţii, s-a plâns în această direcţie doar faţă de alte state inclusiv de atitudinea Ungariei sau Poloniei.

Revenind în planul relaţiilor bilaterale româno-polone constatăm că cercurile poloneze au avut nevoie de aproape un an de zile pentru a se convinge că Ungaria dă dovadă de **rea credinţă** în chestiunea raporturilor cu România. Franasovici este încunoştinţat de acest „secret" cunoscut de toată lumea, „vândut" fiindu-i drept o informaţie confidenţială personal de Arciszewski, pe motiv de a nu „se stânjeni rolul de mediator al Poloniei"[36] Se ştia, totodată că garanţia polonă dată Ungariei încetase, potrivit lui Beck, odată cu ocuparea Rusiei Subcarpatice.[37]

Situaţia internaţională în ansamblu era într-o continuă agravare, după cum se constata la Bucureşti într-o întrevedere la rege a lui Armand Călinescu, cu participarea şi a ministrului de externe, Grigore Gafencu. Cu ocazia respectivă s-a pus în discuţie propunerea unei declaraţii de garanţie din partea Marii Britanii şi a Franţei, în cazul în care România s-ar apăra cu armele împotriva unui atac direct, cât şi împotriva penetraţiei economice, a unor subminări provocate intern sau a unor mobilizări în jurul ţării.

Anglia şi Franţa au cerut României, cu prilejul respectiv, să extindă *erga omnes* alianţa cu Polonia.

Ministrul britanic la Bucureşti, Hoare, i-a expus şi verbal regelui chestiunile menţionate mai sus, vorbindu-i şi de posibilitatea distrugerii sondelor de petrol în caz de primejdie a unei invazii, un expert în materie fiind prezent în România.

Discuţiile au evidenţiat că grija cea mare a lui Gafencu era de a nu provoca Germania.

[36] *Ibidem*, p. 419-420.

[37] *Ibidem*, f. 421.

Punctul de vedere al lui Armand Călinescu se contura, pe părerile exprimate de opinia publică şi de armată, respectiv ca în cazul unui război general, România să fie de partea Angliei. Toţi trei erau convinşi că victoria va fi de partea anglo-franceză.

Singurul filo-german din apropierea regelui se dovedea a fi ministrul curţii, Ernest Urdăreanu. Ştiind cât de greu a fost stabilit acordul cu Germania, la cel mai înalt nivel românesc se aprecia, după semnarea lui, că încheirea s-a făcut pentru a câştiga timp şi unele avantaje economice, dar mai ales pentru a ne apropia politic de Germania.

În noul context european, propunerea anglo-franceză părea monarhului, primului ministru şi ministrului de externe a fi, în principiu, foarte bună. Urma să aflăm în ce va consta ajutorul franco-britanic şi apoi ca Polonia să se angajeze hotărât în contra Ungariei. Regele şi-a exprimat acordul în această direcţie şi se decide ca România să răspundă în acest sens.

În relaţiile cu Ungaria exista un dezacord între Armand Călinescu şi Gafencu, ministrul de externe fiind pentru o metodă lentă, negociată; primul ministru cerând o bruscare. Ca ministru al apărării, el avea nevoie de un succes de prestigiu spre a putea demobiliza (costurile mobilizării fiind de o jumătate de miliard de lei pe lună, iar din depozite au fost retrase 6 miliarde de lei). Regele a aprobat propunerea primului ministru: să se ceară ungurilor o declaraţie de neagresiune asupra fruntariilor noastre sau semnarea protocolului de la Bled, care prevedea o înţelegere de neagresiune între Statele Micii Înţelegeri şi Ungaria.

În ceea ce priveşte vizita lui Gafencu la Berlin, Carol al II-lea, probabil şi datorită insuccesului său repurtat în noiembrie 1938, nu o agrea întru totul, dorind mai degrabă să o evite. Până la urmă s-a decis să se anunţe că ministrul de externe român va vizita şi alte capitale.[38]

Am consemnat toate aceste mărturii ce veneau din „laboratorul" de politică românească, pentru a dovedi verticalitatea în plan extern a demersurilor internaţionale. Cum însă niciodată socoteala din târg nu se potriveşte cu cea de acasă, diplomaţii români vor fi chemaţi să întreprindă o seamă de demersuri negociate pentru apărarea comandamentelor respective.

Armand Călinescu şi Gafencu vor trimite la Londra şi la Paris pe Al. Cretzianu pentru a se informa mai îndeaproape direct de la sursă despre stadiul în care se află chestiunea garanţiilor ce urmau a ne fi acordate. La înapoierea lui spre ţară, demnitarul român se opreşte la Budapesta, unde secretarul general al ministerului va mărturisi direct lui Bossy impresiile sale şi pe care cel din urmă le va înregistra în memoriile sale.

[38] Armand Călinescu, *op.cit.* p. 413.

Reconstituim astfel că Halifax ar fi dat doar sugestii tehnice pentru mişcarea trupelor. În schimb, „ar fi dorit să lărgim *erga omnes* pactul nostru cu Polonia, astfel ca să intre în vigoare şi faţă de Germania.

Pe de altă parte, tot Halifax a promis o garanţie unilaterală a Angliei pentru România şi Grecia, care se va adăuga unei garanţii similare din partea Franţei. Din punctul de vedere practic, a observat Al. Cretzianu, interlocutorii ne îndemnau să ajungem la o înţelegere cu polonezii, şi aceasta în propriul nostru interes, căci dacă vom fi atacaţi de Hitler, numai Polonia şi Rusia ne-ar putea veni efectiv în ajutor, pe când flota britanică ar putea sări în ajutorul Greciei."

Bossy va consemn din perspectiva timpului trecut: „Ce naiv pare acest raţionament în lumina a ceea ce aveau să se întâmple. Polonezii nu au putut rezista decât câteva zile germanilor şi şi-au căutat adăpost în România, iar Rusia plănuia de pe atunci ulterioara cotropire a ţării noastre".[39]

Iarăşi problema clauzei *erga omnes* în raporturile cu Polonia

Prin prisma dreptului internaţional, prevederile unui acord sau tratat pot acţiona nu doar împotriva unui subiect ci *împotriva tuturor*. Concret, în cazul României, clauza *erga omnes* ar fi putut genera acţiuni în sprijinul Poloniei, în cazul declanşării unui război al acesteia cu Germania şi, ca reciprocitate, obţinerea sprijinului polonez în cazul unui conflict cu Ungaria.

La confluenţa anilor '38-'39 probabilitatea unui conflict româno-german devenise iminent. Radu Djuvara, fostul ministru român la Berlin, aflase de la ambasadorul francez Coulondre şi de la alţii, că germanii vor să provoace răsturnarea guvernului în România. Se ştie că nemţii au restituit decoraţiile primite de la regele Carol al II-lea în timpul vizitei particulare efectuate în Germania (22-28 noiembrie). În cadrul convorbirii regelui cu Hitler din 24 noiembrie, de la Berghof, şi la 26 noiembrie cu Göring, s-a sondat atitudinea Germaniei „faţă de poziţia revizionistă a Ungariei", inclusiv în problema Ucrainei Subcarpatice. Hitler considera că România şi Ungaria, trebuie ţinute ca „două fiare în foc şi modelate în interesul Germaniei, în conformitate cu evoluţia situaţiei".

La presiunile făcute de cancelarul german de a aduce Garda de Fier la putere şi a orienta politica externă spre Reich, regele a ripostat prin ordonarea – chiar în trenul cu care se întorcea în ţară – ca liderii legionari să

[39] Raoul Bossy, *op.cit.*, p. 133.

fie exterminaţi, act care a dus la o tensionare extremă a raporturilor româno-germane. În plus, Berlinul nu a dat nici agrement pentru Vaida (desemnat ca ministru în Germania cu speranţa de a detensiona relaţiile), iar Armand Călinescu nota în memoriile sale că: într-o discuţie lungă cu Gafencu au fost de acord să nu provocăm (pe germani) şi să încercăm o apropiere de Italia, respectiv să se ajungă la o reluare mai amicală a raporturilor cu Polonia.[40]

Polonia, la rândul ei, avea cunoştinţă de pretenţiile germane transmise personal de von Ribbentrop prin ambasadorul ei la Berlin, Józef Lipski, prin care se cerea acceptul pentru construcţia coridorului extrateritorial.

În momentul respectiv, Arciszewski ar fi prezentat, la o consfătuire la nivel înalt a conducerii poloneze, situaţia din România ca fiind la discreţia Germaniei, deoarece cu cele două divizii ale sale motorizate, nu va face decât ce-i va impune Germania. Ea va merge alături de Reich ar fi spus acesta. Nu are altceva de făcut, deoarece are Ungaria în spate, care poate oricând fi asmuţită şi susţinută de Germania împotriva ei.[41]

Acelaşi Arciszewski i-a reamintit lui Franasovici, cumva *en passant* să nu contăm pe Polonia, deoarece Tratatul româno-polon vizează sprijin reciproc numai în cazul unui atac din est, cu alte cuvinte nu ar juca între cele două ţări stipulaţia *erga omnes*. Aici este singurul moment în care Varşovia a fost consecventă până la capăt cu România.

Având în vedere şi un articol apărut în ziarul francez *Le Temps,* intitulat *Les engagements de la France* în care se atrăgea atenţia guvernului francez şi opiniei publice că Tratatul de asistenţă mutuală franco-polon din 16 octombrie 1925 era articulat pe Pactul Societăţii Naţiunilor (ca şi cel româno-polon din 1926 de altfel, reînnoit în 1931 şi 1936), oficiosul francez se întreba ce valoare mai au stipulaţiile acestui tratat, care se bazează pe un pact a cărui interpretare dă loc la controverse şi despre care Beck personal afirmase în urmă cu un an în Seimul polonez că: „Aplicarea integrală a principiilor Pactului întrece posibilităţile Societăţii Naţiunilor" – aserţiune despre care abia acum o sesizase şi Ministerul Român al Afacerilor Străine. Ce să mai spunem despre Fransovici care nu informase Bucureştii în chiar momentul respectiv?

În situaţia dată, secretarul general al ministerului, neîndoielnic cu implicarea specialiştilor, face la 25 ianuarie 1939 o analiză pertinentă a tratatelor româno-polone în evoluţia lor istorică cu scopul de a surprinde în ce măsură angajamentele de asistenţă mutuală româno-polone au valabilitate *erga omnes* sau numai în contra Uniunii Sovietice.

Se constată astfel că Tratatul din 1921 se referea cert la frontierele

[40] Armand Călinescu, *op.cit.*, p. 414.

[41] AMAE, Fondul 71 România, vol. 269/1939, f. 55-57.

orientale actuale, iar cel din 1926, fiind „articulat" pe Pactul Naţiunilor, nu mai arăta direcţiunea precisă în care va fi aplicat, acesta putând intra în vigoare nu numai în cazul unui atac sovietic, dar şi în cazul unui atac german în contra Poloniei sau al unui **atac ungar în contra României** (sublinierea mea – *N.M.*), aspect bine conştientizat de Beck, care ca filomaghiar convins ce era, dorea să evite cu mare discreţie apariţia unei asemenea situaţii.

În plus, mai exista Aranjamentul tehnic româno-polon din 30 iunie 1931, care potrivit art. IX, făcea parte integrantă din Tratatul de Garanţie, şi în care nu se prevedea decât ipoteza unei agresiuni din partea Uniunii Sovietice. Concluzia secretarului general şi a specialiştilor din minister a fost indubitabilă: obligaţiile de asistenţă mutuală româno-polone nu se aplică decât în ipoteza ultimă, adică a unui atac din partea Sovietelor.[42]

De altfel, în timpul vizitei efectuate la Varşovia de Nicolae Titulescu în octombrie 1933, mareşalul Józef Piłsudski i-a spus ministrului român clar că „România este aliatul nostru numai împotriva Rusiei, iar nu şi împotriva Germaniei". Era momentul în care, lucru rar, vântul bătea favorabil la Varşovia şi dinspre Est şi dinspre Vest.

Neavizat cum era în probleme diplomatice atât de subtile, ambasadorul Franasovici remarcând, probabil, că la Varşovia se susţinea tot mai ritos că alianţa cu România vizează doar o agresiune din est, propune să se ajungă la o înţelegere mai largă prin înţelegerile auxiliare şi care ar fi însemnat forţarea prevederilor prin a da Aranjamentului tehnic atribute *erga omnes* – cu alte cuvinte să se ajungă astfel la o eventuală antrenare a Poloniei în apărarea frontierelor României cu Ungaria. Intenţia nu era rea, dar ambasadorul Franasovici nu realiza implicaţiile ce le-ar fi avut asupra României, care într-o asemenea situaţie ar fi fost chemată, la rându-i, să apere frontiera de vest a Poloniei, în faţa unui atac german. Exact acest aspect îl dezlegase Al. Cretzianu, jurist de profesie, doar cu câteva săptămâni mai înainte, într-un referat sau raport al său prezentat cu siguranţă lui Gafencu. Rezoluţia pe telegramă redactată de Franasovici este fără echivoc: *Nu sunt de acord cu dl. Franasovici. Nu avem nici un interes să fim chemaţi, la rândul nostru, a garanta frontierele Poloniei contra Germaniei*.

Chestiunea respectivă apare din nou la ordinea zilei cu prilejul vizitei efectuate la Londra, în primele zile ale luni aprilie, de ministrul Beck, unde oficialii britanici i-au cerut ministrului polonez extinderea relaţiilor româno-polone la limita clauzei *erga omnes*. Devenea astfel certă antrenarea României la încercuirea Germaniei. Răspunsul ferm dat de şeful polonez al externelor a fost că problema priveşte Polonia şi România. Absolut corect

[42] AMAE, Fond 71 1920-144, vol. 62, f. 88-94; *România-Polonia 1918-1939*, p. 218-221.

cu menţiunea că, în timpul vizitei lui Gafencu la Varşovia, în discuţiile celor doi din 5 martie, chestiunea respectivă n-a fost sub nici un fel abordată, aşa cum rezultă din raportul vizitei, întocmit pe baza notiţelor lui Gafencu.

În schimb, la 6 aprilie 1939, Ambasada României de la Paris informează că Beck ar fi declarat că „o asistenţă *erga omnes* acordată României îl pune în conflict cu Ungaria cu care «are o alianţă» şi că urmează ca în chestiunea respectivă să fie rezervat".[43] Despre ce alianţă cu Ungaria ar fi vorba nu cunoaştem nici azi. Pentru români, alianţa respectivă este încă o enigmă de descifrat. Abordarea acestei lărgiri devine din ce în ce mai actuală, cunoscut fiind că la 14 aprilie 1939, primul secretar al Ambasadei Franţei la Bucureşti i-a declarat lui Cretzianu că Polonia ar fi făcut un demers la Paris prin care ar fi menţionat că România nu a solicitat lărgirea tratatului bilateral, ambasadorul polonez declarând, în numele guvernului polonez, că Varşovia ar fi gata să îi acorde României clauza *erga omnes* pe bază de reciprocitate. Să fi fost cumva un mod de a răspunde prin escamotarea realităţilor la presiunile ce se făceau din partea Franţei şi a Angliei în această direcţie?

Cert este că la 15 aprilie, oficiosul guvernamental *Kurier Polski* sublinia că garanţia franco-engleză acordată României nu incumbă pentru Polonia nici un fel de obligaţii. Publicaţia exprima punctul de vedere oficial al Ministerului Afacerilor Străine de la Varşovia.

A urmat, peste două zile, după cum se ştie, vizita lui Gafencu la Berlin, precedată de întrevederea cu omologul său, Józef Beck, în tren, la solicitarea celui din urmă, în drumul de la Cracovia la Katowice. Din convorbire a rezultat, printre altele, că valabilitatea Tratatului româno-polon în vigoare nu era *erga omnes*, urmând ca formele de colaborare militară dintre cele două ţări să fie stabilite prin convenţii care se vor negocia la momentul oportun. Relevante sunt precizările lui Gafencu consemnate în însemnările lui politice:

> *„Politica noastră de echilibru ne pregătise, în caz de război, pentru o politică de neutralitate. Când Germania a declarat război Poloniei, nu aveam de intervenit. Polonia respinsese în mai multe rânduri propunerea noastră „pe care nu am impus-o de altfel niciodată cu prea multă energie" de a da alianţei noastre un caracter general, „erga omnes". Cel din urmă refuz l-am primit în timpul călătoriei mele la Berlin, când între Cracovia şi Katowice am călătorit cu Beck. Nu am insistat*".[44]

[43] *Ibidem*, f. 183-18.

[44] Grigore Gafencu, *Însemnări politice (1929-1939)*, Ediţie şi postfaţă de Stelian Grigore 1991, p. 340-341.

Józef Beck rostind exposeul cunoscut din 5 mai 1939

Pentru a nu se lăsa nici o ambiguitate asupra modului cum a fost dezbătută această chestiune esenţială, amintim şi aprecierea prealabilă a lui Al. Cretzianu, expert în materie: „Cu acest prilej, dl. Beck a lăsat clar a înţelege ministrului afacerilor străine al României că nu vrea să se ajungă la o extindere sau la o transformare a Tratatului polono-român. Domnul Beck a arătat că România nu are nevoie de Polonia pentru a se apăra de un atac maghiar, căci se poate apăra prin superioritatea trupelor româneşti şi prin alianţa ei cu Iugoslavia”.[45]

Argumentul plauzibil al lui Beck, şi care a contat cel mai mult în judecata lui Gafencu a fost că, la data respectivă, „o lărgire a Tratatului polono-român nu ar sluji decât la provocarea supărării Germaniei, care ar considera această acţiune drept o provocare de nesuferit”.[46]

Concluzia secretarului general Al. Cretzianu este că „cei doi miniştri au căzut de acord că trebuie să dăm tratatului polono-român interpretarea lui cea justă, adică să îl considerăm ca un acord general *erga omnes*, care prevede posibilitatea ca la „angajamentele tehnice existente să se poată adăoga oricând noi angajamente. Aceste angajamente se vor încheia la momentul oportun. Adaug că despre această *interpretare de stil* nu au avut loc convorbiri de Stat Major pentru a completa argumente tehnice existente”.

[45] A. Cretzianu, *Securitatea României în cadrul angajamentelor internaţionale, 25 aug. 1939*, p. 15-16; AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 64.

[46] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 64, f. 190.

Judecăţile politice susţinute de Arciszewski în cel mai înalt gremium polonez, despre care aminteam mai sus, cu privire la situaţia României, în concepţia lui într-o subordonare totală – sau la cheremul Germaniei – aceasta era pe cât de falsă pe atât de răuvoitoare.

Urmare a planurilor polono-maghiare de ocupare a Rusiei Subcarpatice, guvernul român s-a văzut obligat, urmare şi a informaţiilor de care dispunea în legătură cu un iminent atac ungar sau ungaro-german să ordone o concentrare preventivă de trupe în Transilvania.

Se ştie că în concepţia monarhului – împărtăşită şi de Armand Călinescu cât şi de Grigore Gafencu – predomina ideea că într-o confruntare dintre democraţiile occidentale cu Reich-ul german, primele vor triumfa împotriva lui Hitler, România având obligaţia de a evita distrugerea ei. În primul rând printr-o diplomaţie activă. Numai Urdăreanu miza pe carta germană.[47]

Între timp, Moscova care nu era deloc străină de bazele juridice ale raporturilor româno-polone a condiţionat orice eventual ajutor economic acordat Poloniei de denunţarea alianţei româno-polone. În timpul convorbirii din mai 1939 dintre Potemkin şi Beck această chestiune a fost ridicată de demnitarul rus, care a făcut acelaşi lucru şi la Bucureşti. Franasovici a raportat lui Gafencu că Beck i-ar fi arătat că dată fiind amiciţia polono-ungară, nu crede nimerită lărgirea alianţei polono-române şi faţă de Ungaria, pentru că la nevoie Polonia ar putea juca rolul de mediator între cele două ţări. Un nou aranjament tehnic ar putea însă fi făcut în vederea unei alte ipoteze.[48]

Franasovici solicitat de Gafencu să ceară noi precizări ministrului Beck în această materie, primeşte următorul răspuns din partea omologului său, a ministrului de externe polonez, în redactarea ambasadorului:

„I. Conform înţelegerii Dvs. de la Cracovia, alianţa polono-română oferă într-adevăr un cadru suficient şi pentru alte acorduri militare decât cel existent.

II. Informaţiunile de ordin diplomatic şi militar cu privire la atitudinea prezentă a Ungariei faţă de noi, primite aici înainte de demersul nostru şi verificate chiar după, nu sunt de natură a provoca vreo îngrijorare.

III. Statul Major polonez, din cauza tensiunii actuale, fiind extrem de ocupat cu studiul a noi ipoteze, ar putea cu greu să studieze acum şi ipoteza indicată de noi.

---

[47] Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Ed. II-a, îngrijită de V.Fl. Dobrinescu, Iaşi, 1998, p. 49.

[48] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 37-38.

IV. Dacă totuşi informaţiunile pe care le are sau le-ar mai avea în viitor Guvernul român, ar fi de natură să arate iminenţa unui pericol, Beck va fi gata a reexamina de îndată propunerea noastră.

Impresiunea mea netedă este că, în afară de faptul că aici într-adevăr nu se crede în pericolul semnalat de noi şi se doreşte în special a se evita orice ar putea atinge susceptibilitatea maghiară".[49]

Liderii români simt că războiul bate la uşă

În miezul verii, la 26 iulie, Carol al II-lea îi cheamă la Palat, la o discuţie, pe Armand Călinescu şi pe Grigore Gafencu. Ei sunt apoi reţinuţi la dejun, în cadrul căruia se continuă discuţia despre călătoria monarhului în Marea Neagră, Marea Marmara şi Marea Egee. Convorbirea a fost succint redată de Armand Călinescu. Din ea rezultă că regele îşi dorea şi o întâlnire cu preşedintele Turciei Inonü.

Gafencu nu aprecia oportună întâlnirea respectivă, deoarece coincidea cu semnarea pactului turco-englez, fiindu-i teamă de reacţia germană.

Premierul a susţinut însă realizarea întâlnirii, deoarece aceasta ar putea contribui la întărirea legăturii ţării noastre cu Turcia şi va întări garanţiile franco-engleze. S-a considerat că prin turci s-ar putea încerca o ameliorare a raporturilor cu Sovietele.

Dorinţa lui Armand Călinescu era ca România să aibe un pact de neagresiune cu Sovietele, dacă acestea ar recunoaşte formal Basarabia.

Regele i-a împărtăşit punctul de vedere al premierului menţionând că ar conta pe Turcia la o eventuală retragere a României în caz de catastrofă. Ar dori să ni se trimită un corp de armată turcă la noi pentru cooperare. În ce priveşte pactul cu Rusia, nu are nimic contra dacă ni se recunoaşte efectiv Basarabia. În ceea ce priveşte eventuala debarcare de trupe ruseşti în Bulgaria, n-ar dori-o, în orice caz ar dori ca între trupele sovietice şi ale noastre să se intercaleze trupe turceşti spre a nu avea un contact direct.

Armand Călinescu considera că Germania, în căutarea spaţiului vital (sud-est european şi colonii) va începe cu noi războiul. Ocuparea Albaniei şi Cehiei are un caracter militar strategic (baze de acţiune viitoare), căci nu se justifică altfel. Campania de presă revizionistă ungaro-bulgară, n-ar fi posibilă fără sprijin germano-italian. Cele petrecute constituie şi un semn că acţiunea Axei progresează. Deci, trebuie să ne aşteptăm la un atac, a fost

[49] *Ibidem*, f. 493-494.

concluzia întâlnirii. Chestiunea necunoscută era numai momentul în care avea să se producă atacul.

Regele a cerut ca, dacă în lipsa sa vor fi campanii de presă germane, să răspundem că, noi nu schimbăm politica anterioară.

Convingerea monarhului – împărtăşită şi de Armand Călinescu cât şi de Grigore Gafencu – era că într-o confruntare dintre democraţiile occidentale cu Reich-ul german, primele vor triumfa împotriva lui Hitler, România având obligaţia de a evita distrugerea ei. În primul rând printr-o diplomaţie activă.[50]

La rândul lui, Gafencu a informat că Andric, ministrul Iugoslaviei la Berlin, a declarat că dacă Germania ar pretinde să treacă peste teritoriul lor, iugoslavii se vor opune.

La 8 august, simţind o înrăutăţire serioasă a situaţiei internaţionale, Armand Călinescu îi telegrafiază regelui să vină în ţară înainte de 20 august, mai ales că nu era exclusă posibilitatea unui atac german în sud-est pentru petrol. Situaţia internaţională se înrăutăţea pe zi ce trecea. Primul ministru a formulat telegrama adresată regelui pe baza comunicărilor lui Crutzescu, având ca sursă informaţiile primite de la principele de Wied din cercurile militare germane, cât şi din ştirile aduse de călătorii particulari, toate confirmând concentrări masive spre răsărit. Toate acestea, posibil, şi pentru a masca iminentul atac împotriva Poloniei. Versiunea atacului în sud-est pentru petrol era tot mai mult acreditată. Amintindu-i suveranului că ţara îşi va păstra cel mai desăvârşit calm, Călinescu îl roagă totuşi să reflecteze la o înapoiere în ţară înainte de 20 august. Şi bine a făcut. Rezultatele întâlnirii cu Inonü au fost notabile şi se vor dovedi de bun augur în viitor.

Pentru a frâna agresiunea proiectată, premierul, de comun acord cu Gafencu, îi sugerează să repete cu un prilej oarecare, declaraţia din martie, de pildă la serbările marinei, confirmând că România ca ţară pacifică, doreşte relaţii comerciale cu toată lumea, iar convenţiile încheiate dovedesc sinceritatea ei.

În eventualitatea că ar fi atacată, România se va apăra, iar pentru independenţa ei va sacrifica orice! Dacă va fi atacată spre a i se lua cu forţa bogăţiile ei, în special petrolul, atunci România nu va ezita să distrugă puţurile de care dispune. Considerau, Armand Călinescu şi Gafencu, că un asemenea avertisment venind de la suveran ar da de gândit Germaniei, reţinând-o poate de la o agresiune, care ar deveni în scopul ei inutilă şi, în orice caz, ar ridica încă prestigiul ţării.[51]

Pe frontul relaţiilor româno-polone domnea acalmia dinaintea furtunii, informaţiile de la Varşovia fiind destul de sporadice pentru o misiune

[50] Alexandru Cretzianu, *op.cit.*, p. 49.

[51] Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, Humanitas 1999, p. 420-421.

amplasată în centrul ciclonului. Aceasta, cu siguranţă, nu datorată faptului că lumea se afla în vacanţă, ci ca urmarea a numirii lui Franasovici în post la Paris. Greu de găsit raţiunea acestei numiri, care a venit cu siguranţă din partea camarilei, care cine ştie ce planuri absconse avea în situaţia dată, care erau interesele de a-l avea plasat în funcţie la Paris, rămânând necunoscute. N-am găsit până în prezent nici o însemnare în legătură cu motivele măsurii luate, cert e faptul că schimbarea cailor în mijlocul năvalnicului şuvoi care se apropia, a făcut ca războiul germano-polon să găsească România fără un ambasador în funcţie în Polonia. Gheorghe Grigorcea, numit spre sfârşitul lui august, a ajuns la Varşovia pe data de 30 august fără să mai poată depune scrisorile de acreditare. Celelalte ţări, aşa cum vom încerca să demonstrăm, au desfăşurat o activitate diplomatică febrilă, zi şi noapte, exact în perioada respectivă.

Establishmentul bucureştean trăia mai mult cu radioul la ureche şi cu ştirile care veneau din afară pe agenţii. Relevăm, totuşi, că însărcinatul cu afaceri a.i. de la Varşovia, consilierul Dimitrescu, diplomat care până atunci nu îl întâlnim mai deloc în informările transmise de misiune şi nici în manifestări cu caracter diplomatic se dovedeşte a fi la înălţimea situaţiei. Oare mai înainte să nu-i fi creat Franasovici condiţiile necesare de-a fi prezent ca diplomat sau îl punea poate numai la a-i cifra telegramele sau la alte treburi mărunte? Alte lucrări redactate de el sau de alţi diplomaţi din perioada Franasovici nu întâlnim în arhiva ministerului. Ceilalţi diplomaţi nu se remarcă nici în postura de iniţiatori sau realizatori ai unor proiecte privind cunoaşterea mai bună a României pe meleaguri vistulane, cum au fost înaintea lor Blaga, Aron Cotruş sau chiar Vasile Grigorcea în anii ’28, după aceea Hiott.

La sfârşitul lui august 1939, Dimitrescu se va dovedi destul de dinamic, forţat, probabil, şi de împrejurările dramatice, ieşite din comun, iar la Slănicul-Moldovei îl va însoţi pe Beck şi guvernul polonez. Noul şef de misiune, ambasadorul Gheorghe Grigorcea, n-a avut – cum menţionam – prilejul de a-şi depune scrisorile de acreditare. Acest lucru nu l-a împiedicat însă să îşi dovedească utilitatea şi bunele intenţii timp de aproape trei săptămâni, lăsând pentru istorie câteva telegrame demne de toată atenţia. Marea sa calitatea a fost că a devenit din mers o veritabilă curea de legătură în contactele dintre Gafencu şi Beck, ambasadorul polonez la Bucureşti, Edward Raczyński, rămânând – din motive încă insuficient elucidate – extrem de static sau prudent peste măsură, încât există bănuieli că ar fi defectat în relaţia cu Beck, şi fostul guvern al Sanaţiei, aspect asupra căruia vom reveni.[52]

[52] Henryk Batowski, *Agonia pokoju i początek wojny* (sierpień-wrzesień 1939), [Agonia păcii şi începutul războiului (august-septembrie 1939)], Poznań, 1969, p. 312-325.

Ultimul raport al lui Franasovici

La 18 august 1939 Franasovici avea raportul de încheiere a misiunii redactat. Reţinem din el aprecierea cordială pe care o face la adresa politicii poloneze, politică pe care o asocia cu omul care conducea politica externă a Republicii Polone: Colonelul Beck – colonel scris cu literă mare de fostul ministru român de interne.

Despre Beck, Franasovici scria că: „din armata din care a ieşit, D-sa a adus cu sine un simţ ascuţit al onoarei şi al demnităţii, o mare încredere în sine mergând până la megalomanie, o lipsă desăvârşită de teamă în faţa adversarului celui mai puternic".

Pe de altă parte, mai remarca Franasovici că Beck „avea inteligenţa pătrunzătoare şi mlădioasă", apreciindu-l a fi un cunoscător adânc al Germaniei (!), alături de care a mers până ieri. Ambasadorul român credea, totodată, că Beck vede clar „care este metoda cea mai bună de întrebuinţat şi o aplică cu o supleţe deosebită, aceasta cu îndoitul scop de a nu sacrifica niciunul din interesele vitale ale Poloniei. Face în acelaşi timp tot posibilul pentru a-i evita Ţării sale – în plină reconstrucţie şi marcată ascensiune – războiul. De aici o politică tare, dârză dar în acelaşi timp şi conciliantă".[53]

Se vede cum hârtia, sărmana, suferă tot felul de aberaţii sau elucubraţii. Peste numai câteva săptămâni evenimentele vor desfiinţa judecăţile şi părerile diplomatului român adus în postul respectiv de Carol al II-lea. Ce diferenţă între acestea şi predicţiile predecesorului său, Contantin Vişoianu sau relatările bine cumpănite ale ministrului Bossy de la Budapesta despre situaţia din Europa Centrală.

Franasovici credea că politica tare îi este dictată lui Beck în primul rând de amorul propriu naţional şi personal. Că ar fi indicată (dictată) mai cu seamă însă de cunoaşterea adversarului. Franasovici crede că cea mai mică slăbiciune a lui Beck ar fi interpretată de Germania ca un semn că Polonia ar fi dispusă a ceda fără război; în această credinţă Germania ar putea fi tentată de a crea un fapt îndeplinit (împlinit), care ar aduce conflictul. Şi adaugă că „fiind de o fermitate nedezminţită, Beck ştie că aduce cel mai mare serviciu păcii". Peste două săptămâni lumea se va convinge că s-au înşelat amândoi, şi Beck şi Franasovici. De aceea ne vom mărgini la a parafraza proverbul popular spunând: *dacă Franasovici tăcea, bun diplomat rămânea*.

Singura informaţie demnă de luat în seamă se lega de faptul că până atunci Marea Britanie nu trimisese încă Poloniei nici material de război şi nici ofiţeri. Un semn că acestea ar putea tranzita prin România. Avioanele ce vor fi trimise vor veni de la baza aviatică din Cipru.

[53] AMAE, Fondul 71 România, vol. 269/1939, f. 40-49.

În legătură cu tratativele pentru împrumutul în numerar, aflate la ordinea zilei, se pare că vor reîncepe în curând cu mai mulţi sorţi de izbândă, ele având sprijinul War Office-ului.

Ajutorul francez consta până atunci doar în trimiterea unui detaşament de care blindate – cu instructorii necesari – în Volinia (Wołynia). S-a trimis,de asemenea, pentru experimentare un avion cu instructorii respectivi. Concluzia pe care Franasovici nu a tras-o e că Polonia era obligată în pragul războiului să conteze doar pe efortul său propriu.

Ungarofilul Beck i-ar fi declarat în ultima conversaţie: „Ungaria nu s-a dat încă complet cu Germania". „Am constatat pentru prima oară la D-sa, o îndoială cu privire la intenţiile ungare pentru viitor. Până acum dl. Beck se arătase necontenit sigur de neutralitatea şi prietenia Ungariei". Să fie acesta motivul că la 17 septembrie Beck n-a ales drumul Budapestei?

România urmăreşte pacea

În ziua de 23 august 1939, dată pe care azi o asociem cu cea mai nefericită dată din istoria secolului al XX-lea, mai ales pentru Polonia, care peste câteva săptămâni avea să suporte a patra împărţire din istoria ei, cât şi pentru România, căreia Rusia îi va răpi din nou Basarabia şi o parte din Bucovina, urmare a Pactului de tristă amintire pe care Ribbentrop şi Molotov l-au semnat la Moscova, în prezenţa lui Stalin, se înregistrează la Bucureşti un moment diplomatic insolit. Gafencu avea primul ecou despre Pact, cu aprecieri despre acesta, dintr-o sursă germană.

Exact în ziua respectivă, şeful român al externelor l-a primit în audienţă, la cerere, pe însărcinatul cu afaceri german, Steltzer. Obiectul convorbirii l-a constituit solicitarea pe care o făcea oficial diplomatul german de a se asigura de livrarea grabnică a restanţelor de petrol de cca 1.500 milioane mărci. Se vede că nevoile pentru logistica frontului deveneau stringente.

Primind prompt un răspuns favorabil din partea ministrului român, după ce acesta s-a asigurat la telefon că premierul este de acord cu realizarea în mod accelerat a livrărilor respective, Steltzer l-a pus la curent pe Gafencu cu instrucţiunile pe care le-a primit de la Berlin în legătură cu Pactul de neagresiune germano-sovietic, de pe care cerneala nu se uscase încă.

Diplomatul german a menţionat că Pactul ar fi fost negociat împreună cu Acordul economic germano-rus discutat de mai bine de două luni şi jumătate. Steltzer a menţionat că pactul Ribbentrop-Molotov corespunde unei politici de destindere pe care Germania o urmăreşte sistematic cu Rusia Sovietică şi care ar merge pe linia vechii tradiţii bismarkiene.

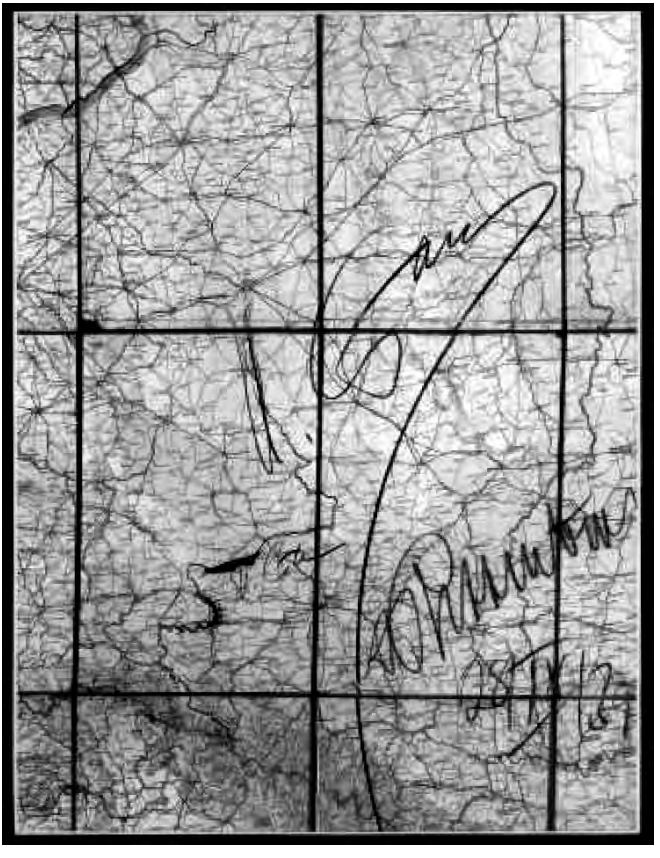

Hartă 120-110 cm din arhiva Ministerului Afacerilor Externe german, care poartă semnătura lui Stalin şi Ribbentrop prin care se consemnează a patra împărţire a Poloniei: 51% din teritoriul Poloniei revenea URSS-ului, dar 60% din populaţie revenea Germaniei. Göring a avut grijă ca suprafaţa din apropierea localităţii Lubaczow să revină neapărat Germaniei interesat fiind de organizarea unor partide de vânătoare în apropiere. Semnătura lui Stalin este de 58 cm, iar acesta ar fi declarat: „Cred că semnătura mea este suficient de convingătoare?".

Steltzer a mai spus că împrejurările de atunci au fost prielnice încheierii acestui Pact, motivând că Rusia este pe cale de a evolua de la internaţionalismul bolşevic spre un regim naţionalist, întemeiat pe noţiunile de stat şi de teritoriu. Totodată, la Moscova s-ar fi luat măsuri pentru a reduce influenţa evreiască.

A mai considerat diplomatul german că guvernul pe care îl reprezenta a reuşit prin Pactul ce abia fusese semnat la Moscova să spargă cercul pe care Marea Britanie încerca să-l strângă în jurul Germaniei, care nu-şi va schimba

însă întru nimic principiile ei de politică internă: Pactul antikomintern rămâne în vigoare ca şi atitudinea categoric ostilă spiritului şi doctrinei bolşevice. Steltzer a mai menţionat că Germania a ţinut la curent Italia cu hotărârile ei şi va încerca să înlesnească o destindere în Extremul Orient între prietena ei Japonia şi Rusia.

Negocierile germano-sovietice au dovedit la conducătorii celor două mari puteri aceiaşi dorinţă de a ajunge la o înţelegere şi la o colaborare în linii mari.

Steltzer l-a întrebat pe Gafencu ce impresie a făcut acest acord în România şi care este părerea sa în această privinţă.

Ministrul român i-a răspuns într-o manieră strict diplomatică în sensul că, aşa cum interlocutorul trebuia să îşi fi dat seama, cercurile politice ca şi opinia publică românească, au primit această ştire cu cea mai desăvârşită linişte. România urmăreşte pacea. Tot ce poate întări pacea este binevenit. Vom preţui noul pact în măsura în care acesta va putea, aşa cum nădăjduim, întări pacea generală.

Pentru România, perspectiva unui conflict şi îndeosebi a unui război între Germania şi Rusia, a fost întotdeauna legată de temeri îndreptăţite. Ar fi foarte greu pentru noi să ne ferim de efectele unui asemenea conflict. De aceea am urmărit totdeauna o politică cumpănită în care ne-am străduit să evităm în măsura posibilităţilor noastre cauzele de conflict între Germania şi Rusia.

Gafencu a evidenţiat din nou că, aşa cum a avut prilejul să arate personal conducătorilor germani, România nu s-a sprijinit niciodată pe vecinii ei de la răsărit, împotriva Germaniei, şi ne-am ţinut de cuvânt.

Iată de ce suntem dornici să vedem în statornicirea unei situaţii de pace între Germania şi Rusia, un eveniment fericit pentru toţi vecinii. Cu atât mai mult cu cât suntem convinşi că statornicind această pace, Germania a ţinut seama de toate interesele ei şi îndeosebi de acelea pe care le are în comun cu noi, adică de interesul de a păstra libertatea Gurilor Dunării garantată prin prezenţa la aceste Guri a unei Românii puternice şi independente.

Mulţumindu-i pentru lămuririle date, Steltzer i-a făgăduit ministrului de externe român că îi va comunica toate desluşirile ulterioare pe care le va mai primi din partea guvernului său cu privire la această foarte importantă chestiune.

Însărcinatul cu afaceri german a primit pe un ton constructiv asigurările, pe care Berlinul le aştepta mai degrabă şi nu el, că România îşi va respecta angajamentele luate prin acordul economic germano-român, lucru pe care Gafencu l-a confirmat cu toată răspunderea.[54]

[54] AMAE, Fond 79 Germania, vol. 77, p. 273-276.

Ultima săptămână de pace în cancelariile europene

Avea să înregistreze o tensiune rar întâlnită în analele istoriei contemporane. Aceasta a fost prea puţin surprinsă de diplomaţia românească, cu excepţia însemnărilor lui Raoul Bossy, dovedind că cei care o slujeau în diferite capitale aveau relaţii destul de limitate cu autorităţile din ţările respective cât şi cu colegii lor implicaţi până peste cap în negocieri şi contacte la cel mai înalt nivel. Mulţi dintre diplomaţii din principalele capitale transformaseră nopţile în zile. De vină pentru acea stare de fapte a fost şi Carol al II-lea, cel care în preajma războiului a schimbat pe şefii misiunilor diplomatice de la Londra, Paris şi Varşovia, iar cu doar câteva luni înainte pe cel de la Berlin; urma, în octombrie, şi cel de la Budapesta, retras fiind şi Duiliu Zamfirescu de la Roma. În toate aceste capitale ca şi la Moscova, marile puteri aveau şefi de misiune cu state vechi, să nu mai spun că polonezul Józef Lipski funcţiona la Berlin, aproape de la venirea lui Hitler la putere, mai toţi cunoscând destul de bine limba ţării de reşedinţă, toate verigile puterii cu articulaţiile ei, având contacte dintre cele mai largi şi utile la nevoie, la cel mai înalt nivel.

În Polonia încă de la începutul lui august situaţia se înrăutăţea din zi în zi, totul desfăşurându-se sub presiunea că în orice clipă ar putea avea loc o lovitură din partea Germaniei în scopul anexării oraşului liber Gdańsk

Acolo provocările se ţineau lanţ. Preocupat cu plecarea de la post, Arciszewski („sursa" la care s-a referit în atâtea rânduri şi în care atât de mult crezuse Franasovici), nu îl va mai informa despre întâlnirea avută cu însărcinatul cu afaceri german la Varşovia, mai ales că cei doi şi-au comunicat chiar şi ameninţări reciproce. Hotărârea lui Hitler de a ataca Polonia putea rezulta şi din audienţa mult prea rece avută de acesta cu mediatorul elveţian, înaltul comisar al Ligii Naţiunilor, eminentul om de ştiinţă, Burckhard, la Berchtesgaden, la 11 august, rămasă fără ecouri la Bucureşti.

Führer-ul şi diplomaţia germană îşi doreau din răsputeri în perioada respectivă să îşi asigure neutralitatea din partea Angliei şi Franţei, aliate ale Poloniei, pe care hotărâse să o atace. Hitler a acţionat pentru a stânjeni cât mai mult crearea unui front comun împotriva agresiunii sale din partea statelor occidentale şi URSS. S-a acţionat ca negocierilor economice cu Sovietele să le dea o dimensiune politică cât mai favorabilă pentru Germania. În ceea ce priveşte România, deveniseră bine cunoscute relaţiile extrem de tensionate ale Bucureştilor cu Budapesta, lucru resimţit de guvernul român, care a luat măsuri de a contrara orice ingerinţă a ungurilor

la frontiere. Carol al II-lea voiaja pe Marea Neagră şi Marmara, în yachtul „Luceafărul" având însă în planurile voiajului şi un ţel politic, acela de a dezvolta raporturile cu Turcia, îmbinând aşadar utilul cu plăcutul. De strajă îi lăsase pe Armand Călinescu şi Gafencu.

Ambasada Regatului României la Varşovia nici n-a mai informat că la 20 august Beck a dat un răspuns categoric ambasadorilor francez şi englez, care interveniseră la el din partea guvernelor lor de a asigura armatei roşii tranzit prin Polonia spre Germania. La fel a procedat şi şeful Marelui Stat Major, generalul Stachiewicz, care a răspuns la rându-i negativ la intervenţiile ataşaţilor militari ai Angliei şi Franţei de la Varşovia. Ambasadele Poloniei din Londra, Paris şi Moscova primesc o circulară semnată de Beck în care se sublinia că: „Polonia şi Sovietele nu au nici un tratat militar şi nu este în intenţia guvernului polonez semnarea unor asemenea tratate".[55]

Convorbirile militare anglo-franceze cu URSS se întrerup, iar la 25 august delegaţiile părăsesc Moscova, după ce Ribbentrop şi Molotov semnaseră deja pactul cunoscut prin care sferele de influenţă între Germania şi Rusia erau precis stabilite.

La 22 august, Chamberlain îi adresează o scrisoare lui Hitler prin care îl cheamă la prudenţă şi îi propune stabilirea de convorbiri directe cu Polonia, precizându-i că în cazul unui atac german asupra Poloniei, guvernul britanic îşi va îndeplini obligaţiile sale de aliat. Scrisoarea a fost înmânată de ambasadorul britanic Henderson personal lui Hitler la 23 august la Berstesgaden. Diplomatului englez i-a fost dat să audă aceleaşi invective din partea Führer-ului la adresa Angliei şi Poloniei, soldate cu răspunsul că nu mai există căi de înţelegere germano-poloneze. Şi răspunsul scris dat guvernului englez a fost tot în spiritul respectiv, ca de altfel în toate întâlnirile pe care în zilele şi nopţile următoare le va avea Henderson cu Ribbentrop şi alţi reprezentanţi ai Auswärtiges Amt.

Cu apeluri de pace intervine, la 23 şi 24 august preşedintele SUA, F.D. Roosevelt, adresate lui Wiktor Emanuel III, lui Hitler şi preşedintelui Mościcki. Singură Polonia va da liderului american un răspuns pozitiv.

Urmare a presiunilor făcute de guvernele britanic şi francez, Beck îi dă la 24 august ambasadorului Józef Lipski dispoziţia de a-i comunica lui Weizsäcker disponibilitatea Poloniei de a avea convorbiri diplomatice cu Germania, lucru pe care diplomatul nu l-a putut face, deoarece interlocutorul propus era indisponibil, aflându-se la Berchtesgaden, la Hitler, iar Lipski nu va insista ca întâlnirea să aibă loc. Va avea totuşi o întâlnire particulară cu Göring, de la care avea o invitaţie la vânătoare, căruia i-a spus cele indicate

[55] Henryk Batowski, *Agonia pokoju i początek wojny* (sierpień-wrzesień 1939), [Agonia păcii şi începutul războiului (august-septembrie 1939)], Poznań, 1969, p. 59-70.

de Beck, însă feldmareşalul nu se mai bucura de vechea lui influenţă în treburile celui de al III-lea Reich. N-a ezitat însă să îi atragă atenţia că alipirea Gdańsk-ului la Reich este implacabilă. Poloniei nu îi mai rămăsese decât să ducă mai departe măsurile de război avute în atenţie.

Sporeşte atmosfera de neîncredere la nivel global

Semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov a sporit atmosfera de neîncredere la nivel global, urmare a interesului tot mai viu al Statelor Unite cu privire la desfăşurarea evenimentelor pe continentul european; s-a creat o situaţie critică şi în raporturile germano-nipone, iar luptele din Manciuria nu au încetat.

În noaptea de 24 spre 25 august la Cancelaria Reich-ului a avut loc o consfătuire extrem de importantă a celor mai de seamă factori guvernamentali şi militari. S-a analizat noua situaţie rezultată din semnarea Tratatului cu URSS şi desfăşurarea agresiunii împotriva Poloniei, planificată pentru 26 august. Führer-ul conta pe faptul că vestea Pactului Ribbentrop-Molotov va avea un efect capitulard în Anglia şi în Franţa, ceea ce va duce la izolarea Poloniei. S-a înşelat. München-ul nu mai putea fi repetat, în ciuda unor încercări de persuasiune ale Führer-ului la iniţiativa căruia au avut loc întâlniri separate cu ambasadorul britanic şi francez de la Berlin. Mai înainte, chiar în noaptea de 24 spre 25 septembrie, la ora 1.00 noaptea, Ribbentrop l-a informat pe Ciano că situaţia a devenit „critică" din cauza „provocărilor poloneze"; cel din urmă şi-a exprimat dorinţa de a avea o întâlnire cu interlocutorul său, însă a primit de la Ribbentrop un răspuns ezitant. Se hotărăşte ca Hitler personal să îi transmită prin ambasadorul german la Roma, Mackensen, o scrisoare lui Mussolini prin care să îl pună în temă cu măsurile ce la va întreprinde Germania. Cum timpul presa, Ribbentrop îi va transmite conţinutul mesajului direct la telefon lui Ciano.

Tot în ziua de 25 august, Führer-ul i-a cerut ambasadorului englez ca Marea Britanie să îi dea mână liberă de a acţiona în est, deoarece problema Gdańsk-ului şi a coridorului nu mai suferă amânare, dorind şi satisfacerea pretenţiile „limitate" coloniale ale Reich-ului, inclusiv de a-i fi recunoscute obligaţiile asumate de Germania faţă de Italia. Hitler i-a atras atenţia că în noua situaţie dată, urmare a noilor raporturi cu URSS, Germania nu va mai fi obligată să lupte pe două fronturi.

Răspunsul dat de Henderson a fost cât se poate de hotărât, în sensul că Tratatul Germaniei cu Sovietele nu schimbă cu nimic poziţia Angliei faţă de Polonia, iar guvernul britanic nu îşi va retrage promisiunea făcută.

Ambasadorul britanic a propus ca Ribbentrop să aibă o convorbire cu Lipski, eventual cu Beck. Răspunsul dat de Hitler a fost că nu cei doi vor hotărî situaţia din Polonia. Cunoscând măsurile luate de a declanşa a doua zi războiul, cancelarul german nu mai vedea necesare discuţiile diplomatice cu Polonia. Din cauza întreruperilor telefonice din Berlin în după amiaza respectivă, care au durat câteva ore, conţinutul convorbirii Hitler-Henderson a putut ajunge la Foreign Office abia la ora 18.00.

Scrisoarea adresată de Hitler lui Mussolini, redactată în condiţiile amintite mai sus, putea fi înmânată abia în după amiaza zilei de 25 august, Führer-ul comunicând că situaţia la graniţa germano-polonă s-a înrăutăţit în mod substanţial, iar noi evenimente ar putea avea loc în orice clipă. În ceea ce priveşte România, Hitler a amintit în scrisoarea adresată lui Mussolini că Tratatul semnat cu Moscova facilitează situaţia nu numai Germaniei ci şi pe cea a Italiei, deoarece neutralizează România şi Turcia. L-a asigurat pe Duce că într-o situaţie similară, Führer-ul va dovedi toată solicitudinea sa.

Pe ambasadorul francez, Coulondre, Hitler l-a chemat la ora 17.30 şi i-a transmis acelaşi mesaj ca şi lui Henderson, rugându-l să îi fie adus la cunoştinţă conţinutul întrevederii lui Daladier. Ambasadorului i-a precizat că recunoaşte graniţa germano-franceză din 1919, că nu doreşte nici un conflict cu Franţa, dar dacă din cauza Poloniei, Franţa se va pronunţa împotriva Germaniei, aceasta va riposta şi va duce lupta până la capăt. „Provocările polone au creat pentru Germania o situaţie care nu mai poate dura". Totodată, Hitler i s-a plâns lui Coulondre, că minoritatea germană din Polonia este discriminată.

Răspunsul dat de ambasadorul francez a fost în limitele diplomatice, în sensul că Franţa va face tot ce îi stă în puterea ei ca acest conflict să fie soluţionat pe cale paşnică. Fără nici o ambiguitate a menţionat totuşi că dacă Polonia va fi atacată se va putea bucura de sprijini şi de ajutor din partea aliatului său, Franţa.

Am trecut în revistă activitatea intensă diplomatică desfăşurată în diferite capitale ale lumii, pe planuri diferite, pentru că aceasta nici n-a fost înregistrată măcar de cancelariile misiunilor noastre şi nici la Bucureşti în toată desfăşurarea ei. De subliniat ar mai fi că la Londra diplomaţii polonezi şi cei britanici au convenit textul înţelegerii de ajutor reciproc (agreement of mutual assistance) dintre Polonia şi Marea Britanie, precizate fiind obligaţiile ce reveneau părţilor, urmare a comunicatului din 6 aprilie 1939.

Acest important document va fi semnat de ambasadorul Edward Raczyński (fost prieten al lui Titulescu – decorat cu cea mai înaltă distincţie de Carol al II-lea la propunerea lui Titulescu) şi ministrul de externe englez, Halifax, la ora 17.00. Prin acordul respectiv, redactat după toate regulile de

drept internaţional, părţile se angajau să se sprijine reciproc în caz de atac din partea terţilor. Mai mult, Înţelegerea intra imediat în vigoare, fără a mai fi supusă ratificării; era valabilă până la 25 septembrie 1944. Angajamentul avea anexat şi un protocol secret, care preciza o seamă de aspecte concrete privind desfăşurarea conlucrării militare anglo-poloneze prevederi de care se vor ţine seama în timpul războiului.

Abia ce a terminat Hitler cu audienţele de care aminteam mai sus, că la ora 18.00 ambasadorul Italiei la Berlin i-a şi adus textul răspunsului dat de Mussolini la scrisoarea adresată din partea Führer-ului şi înmânată în aceiaşi zi acestuia la Roma. Ciano a procedat la fel ca Ribbentrop în transmiterea de documente. Numai că mesajul venit din Italia nu era prea încurajator. Se accepta aprecierea dată de Hitler tratatului germano-sovietic şi poziţia Germaniei faţă de Polonia, Reich-ul fiind asigurat de solidaritatea Italiei. Nu se angaja în schimb Italia în a sprijini planul intervenţiei militare germane în Polonia. Se amintea Führer-ului că acesta convenise cu Mussolini ca izbucnirea războiului să aibă loc abia în 1942, când Italia îşi va termina pregătirile militare şi economice.

Având în vedere situaţia grea pe care o traversa Italia, Mussolini promitea ajutor politic, anunţându-l că nu poate declara război Marii Britanii şi Franţei în momentul în care cele două ţări ar ataca Germania, urmare a agresiunii ei împotriva Poloniei.

Hitler amână declanşarea războiului

În faţa acestui răspuns, dar mai ales a veştii privind semnarea înţelegerii polono-britanice, fapt comunicat de postul de radio BBC, Ribbentrop se prezintă personal la Hitler şi îi propune amânarea declanşării războiului preconizat să aibă loc a doua zi, pe data de 26 august. Se avea în vedere faptul că Statul General Major german nu preconizase că va trebui să lupte pe două fronturi, deci şi împotriva Marii Britanii. Atunci, Hitler l-a chemat pe generalul Keitel pentru a da ordinul „la loc comanda". Întrebat de Göring, dacă războiul împotriva Poloniei se amână în general sau numai pentru moment, Hitler ar fi răspuns că totul va rămâne provizoriu, deoarece are nevoie de „petractări". Führer-ul dorea să acţioneze de aşa manieră încât să izoleze Polonia de aliaţii ei, asigurându-şi din partea acestora neutralitatea, evitând a ajunge la ceea ce se numeşte *casus foederis*.

Prima zi din săptămâna care a precedat cel de al doilea război mondial nu se încheiase în evenimente tari, dacă nu vom menţiona despre ancorarea

la Gdańsk a cuirasatului german „Schleswig-Holstein", navă de război puternic înarmată.

De subliniat că Polonia a manifestat un calm desăvârşit la toate provocările germane, care au apărut în momentele respective, iar acestea n-au fost puţine. Din punctul de vedere diplomatic am reţine faptul că Ambasada Regatului României din Polonia nu avea cunoştinţă sub nici o formă, despre discuţia avută de Szembek, la indicaţia lui Beck, cu ambasadorii englez şi francez la Varşovia, cărora le-a comunicat că guvernul polonez nu va tolera pentru o perioadă îndelungată provocările care au loc la Gdańsk şi că „proporţional cu gradul lor, partea polonă îşi va informa aliaţii şi în caz de nevoie va stabili cu ei măsurile ce se vor lua". Ca aliat, România n-a fost informată.

La Berlin ambasadorul englez nu şi-a încheiat ziua de lucru, la fel şi cel francez. Primul face în seara zilei de 25 august o vizită ambasadorului polonez, J. Lipski, pe care îl informează despre convorbirea avută cu Hitler şi îi propune ca a doua zi diplomatul polonez să încerce să se întâlnească cu Ribbentrop pentru a-i propune un schimb de nemţi domiciliaţi în Polonia cu polonezi stabiliţi pe teritoriul german. Lipski a lăsat să se înţeleagă că ideea merită atenţie şi că o va comunica la Varşovia; în legătură cu reacţia poloneză, şi-a exprimat totuşi temerile că guvernul polonez venind cu propunerea respectivă ar putea lăsa impresia Germaniei că în situaţia dată ar putea fi receptată la Berlin ca un gest de slăbiciune. O sugestie similară i-a fost transmisă şi la întâlnirea avută cu Coulondre.

Din amintirile publicate de fostul ambasador polonez la Paris, J. Łukasiewicz, rezultă că în dimineaţa zilei de 25 august diplomatul polonez l-a vizitat pe ministrul francez de externe, Bonnet şi apoi pe premierul Daladier, după care a păstrat convingerea că în ciuda Pactului germano-sovietic, semnat în urmă cu două zile, Franţa va rămâne fidelă alianţei cu Polonia. Totuşi, comportamentele politicienilor de pe Sena nu erau chiar atât de favorabile Poloniei, deoarece aici erau destule forţe capitualarde influente, cu atitudini negative în a satisface pretenţiile germane, după cum nu lipseau atitudinile negative la adresa Poloniei. Parisul ar fi fost de acord cu orice numai Franţa să nu fie împinsă în război.

Negocieri diplomatice palide din lipsa de voinţă politică a părţilor

Centrul de greutate al hotărârilor rămâne în continuare la Berlin. Hitler amânase numai data izbucniri conflagraţiei, rămânând pe tapet intenţiile lui

belicoase. Amână în acelaşi timp manifestările interne preconizate pentru perioada imediat următoare. Ambasadorul polonez efectuează în ziua de 26 august o vizită la *Auswärtiges Amt* pentru a depune două note de protest pentru încălcarea frontierei în două puncte de graniţă, respectiv pentru imposibilitatea realizării comunicaţiei dintre ambasadă şi consulatele poloneze de pe teritoriul Germaniei. Subsecretarul de stat care l-a primit i-a dat asigurări că va analiza cazurile prezentate şi la ora 14.15 a şi fost informat că legăturile telefonice au fost restabilite, inclusiv cu Varşovia.

Ambasadorul francez la Berlin, Coulondre, care a pus la suflet ideea sugerată de Henderson privind schimbul de populaţie între Germania şi Polonia ca un semn de destindere, îl sună în noaptea de 25 spre 26 august pe Bonnet pentru a face unele presiuni la Varşovia. Aşa s-a ajuns ca în dimineaţa zilei de 26 august adjunctul ministrului J. Szembek să îl primească pe ambasadorul Nöel. Îi promite că îl va informa pe Beck despre intenţia respectivă, are însă îndoieli că Hitler ar fi dispus să accepte propunerea; Szembek părea a-şi fi însuşit ideea exprimată cu două zile în urmă de Lipski, în sensul că poziţia Varşoviei faţă de Reich în asemenea momente trebuie să se dovedească a fi cât mai hotărâtă. Ministerul de externe polonez a sugerat ca propunerea să vină din partea aliaţilor Poloniei, urmând ca Nöel să propună la Quai d'Orsay ca, în chestiunea respectivă Coulondre să se înţeleagă cu Lipski.

Că sâmbătă 26 august, în ziua în care războiul trebuia să izbucnească, potrivit planurilor hitleriste, diplomaţia încă nu îşi epuizase toate formele de manifestare o dovedeşte plecarea la Londra a ambasadorului englez de la Berlin, cu un avion pus la dispoziţie de autorităţile germane, deoarece aeroportul berlinez era închis.

Prin diplomaţia ei, Italia dovedea că ar dori să joace în două luntre: să nu rupă relaţiile cu Germania dar să aibă raporturi bune şi cu Londra.

Pentru a se convinge în legătură cu pregătirea de război a armatei italiene, Mussolini a convocat pe şefii statelor majore terestre, aeriene şi maritime cărora le-a cerut să prezinte tot necesarul pentru a se asigura completarea rezervelor de război. Înainte de începerea conferinţei, Ciano le-a cerut generalilor să fie foarte sinceri în prezentarea acestora pentru ca Italia să poate cântări cât mai bine dacă va trebui să se pronunţe pentru alăturarea ei la planurile lui Hitler.

Aşa a fost redactată o listă de nevoi care nu putea să nu îl impresioneze pe Führer: 6 milioane tone de cărbune, 2 milioane tone de oţel, 7 milioane tone de petrol, 1 milion de cherestea, 150 tone de cupru, 10 mii tone de plumb etc. pentru realizarea livrărilor respective ar fi fost necesare 17 mii de trenuri. Ambasadorul Italian la Berlin, Attolico, a adăugat din proprie

iniţiativă că livrarea ar trebui făcută imediat. Pentru a nu-şi supăra aliatul, Mussolini şi-a mai declarat o dată disponibilitatea sprijinului său politic.

Hitler i-a comunicat liderului italian în aceiaşi zi că renunţă la ajutorul acestuia, dar i-a cerut să organizeze tot felul de manifestaţii militare pentru a imobiliza astfel o parte din trupele britanice şi franceze. Un răspuns în scris de la Hitler, Roma îl va primi imediat; prin acesta Führer-ul îi promitea lui Mussolini cărbune, oţel şi 30 de baterii antiaeriene etc. Nu însă imediat. În problema asigurării Italiei cu produse petroliere avea mari îndoieli. Prin telefon, ambasadorul german la Berlin a fost încunoştinţat personal de Ciano, că Italia va organiza tot felul de manevre militare cu scopul mobilizării cât mai multor forţe britanice şi franceze, dar dacă ar fi încă posibil, partea italiană ar prefera o soluţionare paşnică a diferendelor dintre Germania şi Polonia.

Daladier îi trimite, la rândul lui o scrisoare lui Hitler, pe care Bonnet i-a comunicat-o ambasadorului Coulondre, prin care Franţa exprima realizarea obligaţiilor ei faţă de Polonia, dar şi ea dorea găsirea unei soluţii paşnice în rezolvarea diferendelor germano-polone. În timpul înmânării scrisorii, Hitler i-a spus diplomatului francez că Varşovia nu va fi sensibilă la recomandările de prudenţă pe care le va primi de la Paris. A afirmat cu hotărâre că soluţionarea paşnică a portului Gdańsk nu mai este posibilă, promiţând ca va da şi un răspuns scris.

Încercările personale ale lui Bonnet şi ale ambasadorului francez la Roma, cât şi prin cel italian la Paris pentru a se manifesta dorinţa Franţei pentru o apropiere de Italia n-au dat rezultate, dimpotrivă se va reţine o atmosferă rece, chiar duşmănoasă din partea italienilor.

În numele statelor grupului de la „Oslo", Belgia trimite ţărilor în dispută apelul de a soluţiona paşnic diferendele. Răspunsul primit la Bruxelles de la Berlin a fost că Germania va respecta neutralitatea Belgiei, dacă va duce o asemenea politică. Regele Leopold al III-lea a primit asigurări similare din partea Marii Britanii la 27 august, iar din partea Franţei în ziua următoare. Un schimb similar de note avut loc între Olanda şi Luxemburg, cât şi între Germania şi Elveţia.

Ambasadorul nipon la Berlin, generalul Ōshima, încearcă înmânarea unui protest împotriva apropierii dintre Germania şi URSS, potrivit Tratatului Ribbentrop-Molotov, Germania dovedindu-se neloială. Subsecretarul de stat Weizsäcker n-a primit protestul, menţionând că nu s-a petrecut nimic în relaţiile germano-nipone, rugându-l să considere convorbirea ca nerealizată.

În Iugoslavia, unde societatea era antifascistă, iar guvernul sub influenţă

germană şi italiană, se ajunge la încheierea unei înţelegeri Vetkovici cu liderul opoziţiei croate, Maček privind crearea entităţii autonome Banovina Croată, ceea ce ar fi trebuit să ducă la consolidarea internă a statului şi la o libertate mai mare de acţiune în exterior.

Premierul Canadei, Mackenzie King trimite şi el apeluri de pace Germaniei, Italiei şi Poloniei fără nici un ecou însă.

Consideraţi situaţia ca foarte gravă

Acesta a fost mesajul pe care Weizsäcker îl transmite tuturor misiunilor diplomatice ale Reich-ului în noaptea de 26 spre 27 august.

În ziua de duminică 27 august, la ora 9.00 dimineaţa, ambasadorul Mackensen era deja la Palazzo Chigi pentru a transmite scrisoarea de răspuns a lui Hitler adresată lui Mussolini. Führer-ul îi solicita lui el Duce să nu transpire în nici un fel dorinţa Italiei de a nu se implica în conflagraţia ce va izbucni, şi să îşi continue manevrele militare, care să ţină în şah Marea Britanie şi Franţa. Mai dorea ca Italia să transfere în Germania lucrători pentru industrie şi agricultură. Îl asigura că în primăvara următoare va lovi din plin în puterile occidentale. După citirea textului, Mussolini i-a promis lui Mackensen că va satisface dorinţele lui Hitler, asigurându-l de întreaga sa solicitudine, urmând ca răspunsul scris să îl transmită în aceiaşi zi.

La prânz intervine un eveniment neprevăzut, care produce o mare deziluzie la nivelul conducerii italiene. Lorraine, ambasadorul britanic la Roma îi transmite lui Ciano informaţiile rezultate din convorbirea avută de colegul său Henderson cu Hitler, la 25 septembrie, şi îi arată copia propunerii scrise a părţii germane. Aceasta l-a făcut pe şeful italian al externelor să îi creadă pe nemţi mincinoşi şi infideli.

Îl supăra pe Ciano faptul că Hitler a înaintat englezilor propunerile respective fără o consultare cu aliatul său aşa cum se convenise cu câteva luni în urmă, în luna mai. La fel de supărat şi nemulţumit a fost şi Mussolini. Pe de altă parte Ribbentrop îi ascunse ambasadorului italian la Berlin documentul cu care Henderson plecase la Londra. În condiţiile date, cu aprobarea lui Mussolini, şeful diplomaţiei italiene începe să reflecteze cu privire la nesatisfacerea promisiunilor făcute lui Hitler şi să meargă spre o apropiere de britanici. Ciano telefonează personal la ora 14.45 lui Halifax pentru a-i mulţumi pentru informaţiile abia transmise de Lorraine, sugerându-i să continue discuţiile cu germanii pentru a câştiga timp. I-a mai spus să nu le transmită un răspuns negativ categoric. Corect, Halifax i-a răspuns că în chestiunea poloneză Londra nu mai poate fi ambiguă.

Cei doi miniştri şi-au exprimat satisfacţia pentru convorbirea avută, cât şi speranţa că vor găsi o soluţie paşnică.

La ora 16.00, Ribbentrop îl cheamă în audienţă pe Coulondre pentru a-l informa despre răspunsul lui Hitler transmis prin Weizsäcker premierului francez, avertizându-l că situaţia devine tot mai încordată, iar la apariţia unui nou incident din partea Poloniei, Germania va ataca. Într-o scrisoare destul de lungă, Hitler condamna în toate felurile Tratatul de la Versailles. S-a plâns, totodată de teroarea declanşată de polonezi cât şi de exploatarea fizică şi economică a 500.000 de germani. Îl întreabă pe Daladier cum ar reacţiona Franţa dacă Marsilia nu şi-ar putea proclama revenirea la patria mamă. Îl asigură pe premierul francez că indiferent de rezultatul războiului, Polonia va dispărea de pe hartă. Ca şi în cazul intervenţiilor pe lângă britanici, Hitler dorea să slăbească alianţa acestor state cu Polonia.

La ora 16.30 a venit de la Roma răspunsul lui Mussolini, totuşi pe un ton amical prin care se confirmă hotărârea de neutralitate a Italiei, cât şi despre organizarea unor manifestări antifranţuzeşti cu 17 divizii la graniţa cu Franţa, iar în plan antibritanic, prin trimiterea a două noi divizii în Libia, promiţând că va asigura industriei şi agriculturii germane forţă de muncă italiană. În schimb, Hitler a fost rugat să nu întreprindă nici o provocare antioccidentală care să ducă la un atac al Angliei şi Franţei şi care s-ar putea solda cu „urmări serioase”. În seara aceleiaşi zile documentul era înmânat de Attolico lui Ribbentrop.

În discuţiile cu Marea Britanie, Berlinul, printr-un suedez Dahlerus (în contact direct mai ales cu Göring – dar şi cu Hitler), ajunge la Foreign Office un raport din discuţiile avute cu Führer-ul prin care se comunica că Hitler doreşte să ajungă la înţelegere cu Marea Britanie, care ar fi devenit imposibilă, urmare a alianţei britanico-poloneze.

VI

PROLOGUL RĂZBOIULUI

Politica este un război fără vărsare de sânge, iar războiul o politică cu vărsare de sânge

Mao Dze Dun

Printre documentele redactate în ultima săptămână de pace înregistrate la Arhiva Ministerului Afacerilor Străine al României se găseşte scrisoarea primită de şeful diplomaţiei române, Grigore Gafencu, la 25 august, de la sir Reginald H. Hoare, şeful misiunii diplomatice al Marii Britanii la Bucureşti, cu privire la Pactul germano-rus şi a repercusiunilor acestuia asupra statelor zonei. Din mesaj rezultă eventuala reacţie britanică împotriva dominaţiei Germaniei asupra Europei.[1]

La rându-i, la 28 august, Grigore Gafencu transmite o circulară Legaţiilor României de la Berlin şi Roma în care le prezintă poziţia de neutralitate a României, precizându-le că angajamentele ţării pe plan internaţional nu obligă statul român să se implice în războiul Marilor Puteri. Îi mai informează despre încercarea Bucureştilor de aplanare a incidentelor de la graniţa cu Ungaria cât şi despre propunerea făcută acestei ţări de a încheia un Pact de neagresiune cu România.[2]

Separat, în aceiaşi zi, sunt informate misiunile României la Paris şi Londra cu privire la poziţia oficială a statului român faţă de tensiunile ivite pe plan internaţional. Li se amintesc că România se pronunţă pentru respectarea tuturor angajamentelor politice şi militare contractate şi urmăreşte apropierea faţă de statele Înţelegerii Balcanice în vederea asigurării unei politici de destindere faţă de Ungaria şi Bulgaria

În „Cuget clar" (noul „Semănător") apărea poemul *Război*, semnat de Nicolae Iorga în care întâlnim premoniţia cutremurătoare: „*Fantomă sângeroasă, de ce ne baţi la uşă!*"

---

1 AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 156.

2 *Ibidem*, f. 158.

Din afară, consulul României la Lwów informa despre reţinerea consulului german în incinta consulatului, sub paza poliţiei. Gafencu va accepta preluarea efectelor personale ale colegului german, la cererea acestuia.

La 29 august 1939, ambasadorul Poloniei la Bucureşti transmite Ministerului Afacerilor Străine al României, o *Notă Verbală* prin care aminteşte de mesajul trimis de Hitler lui Daladier şi Chamberlain prin care Führer-ul le cere acestora, ca preţ al nonagresiunii Germaniei în vest, mână liberă în Polonia. Diplomatul polonez în România precizează că dorinţa Poloniei este de a negocia cu Germania pe picior de egalitate şi cu condiţia ca interesele sale vitale să fie respectate.

De la Ambasada României la Varşovia, din surse de la Ministerul de Externe polonez rezultă că din punctul de vedere al informaţiilor militare, situaţia este extrem de serioasă. Concentrările germane crescânde permit o acţiune imediată.

Din punct de vedere politic, elementul îngrijorător este încăpăţânarea Führer-ului care socoteşte propunerea făcută Poloniei (cea de care aminteam mai sus) că ar fi cea mai mărinimoasă ce putea fi făcută. În ce priveşte schimbul de vederi anglo-germane, Hitler a dat chiar în acel moment răspuns propunerii engleze. Demersurile respective au lăsat impresia că ar fi fost făcute mai mult „pro forma" în vederea stabilirii răspunderii războiului. Ca element oarecum optimist se citează o oarecare ezitare a Führer-ului în preajma conflictului. Statul Major ar fi conciliat o acţiune.

Cu toate acestea, directorul cabinetului ministrului de externe consideră că situaţia a devenit destul de gravă. Înaltul funcţionar aprecia că sunt 80% şanse ca Italia să rămână la început neutră, pentru următoarele motive:

a) puţin pregătită din punct de vedere tehnic, ea ar fi o sarcină pentru industria de război germană;

b) vulnerabilitatea ei faţă de flota engleză ar permite acesteia unele succese de la început, cu influenţe psihologice în Europa Centrală şi Europa Orientală, succese pe care ţările democratice nu le pot spera;

c) neutralitatea Italiei ar uşura pe cea a Ungariei şi a statelor din Balcani ceea ce ar lăsa la dispoziţia Germaniei aceste state cu bogate izvoare de materii prime.

Şeful cabinetului ministrului Beck, contele M. Lubieński, consideră că toate acţiunile întreprinse în Ungaria ar trebui să trezească o vigilenţă sporită la Bucureşti, pe când Arciszewski apreciază că mobilizarea ungară nu este îndreptată împotriva României, ci are de scop apărarea neutralităţii ţării.

A doua zi, la 30 august, directorul direcţiei politice din Ministerul Afacerilor Externe al Poloniei îi confirmă strict confidenţial diplomatului român, Dimitrescu că mobilizarea polonă a fost determinată de Reich. A avut loc închiderea fruntariilor polono-germane, în special prin ocuparea Slovaciei. Ea are ca efect că numărul persoanelor chemate sub arme să treacă de la 2.400.000 la 4.000.000.[3]

31 august 1939 – ultima zi de pace sau extrase din agenda de lucru a lui Gafencu, Armand Călinescu şi Fabricius

Aşa cum arătam mai sus, în pragul izbucnirii celui de al doilea război mondial, diplomaţii străini acreditaţi la Bucureşti au întreprins tot felul de demersuri diplomatice, mai mult sau mai puţin importante, aceştia adresându-se Ministerului Afacerilor Străine sau Guvernului român. Cea mai articulată acţiune va fi audienţa ministrului german, W. Fabricius, personal la ministrul afacerilor străine, Grigore Gafencu, urmată în aceeaşi zi de o întrevedere cu primul ministru, Armand Călinescu. Se constată, din demersul reprezentantului german, inspirat – cu siguranţă – din dispoziţiile Berlinului, ca şi din cel întreprins la 23 august de însărcinatul cu afaceri, Stertzler, tot cu Gafencu, preocupările Germaniei de a avea asigurate livrările de petrol din România.

Întors din concediu, şeful misiunii, nu numai că dădea o şi mai mare greutate intervenţiilor anterioare, dar încearcă personal să cunoască care va fi atitudinea României în conflictul care bătea la uşă şi despre care era cu siguranţă cel mai bine informat. Uşor poate fi reţinută preocuparea primordială a trimisului german ca raporturile economice germano-române să nu întâmpine nici o dificultate. În acelaşi timp, Fabricius urmărea ca – pe cât posibil – să fie anihilate pe timp de război raporturile de alianţă româno-polone, cele despre care Nicolae Titulescu scrisese cu ani în urmă că sunt vitale.

De mai mult vreme se dovedea şi se va dovedi tot mai pregnant că serviciile de informaţii germane acţionau foarte intens în spaţiul român şi polon, printre decidenţii polonezi, pentru a cunoaşte intenţiile adversarilor, urmărind tot ce se mişcă sau aveau de gând să fie pus în aplicare, prin planurile lor de acţiune.

[3] *Ibidem*, vol. 8E, f. 597-598.

Zvonuri absurde sau intrigi ridicate de reprezentanţii germani la Bucureşti

Astfel, în audienţa acordată de şeful externelor ministrului german Fabricius, acesta îi aduce la cunoştinţă lui Grigore Gafencu că la Constanţa s-ar afla 3.000 de lăzi încărcate cu bombe incendiare în tranzit spre Polonia şi cere, în numele guvernului german, ca partea română să oprească acest material de război „care, evident, este destinat războiului care poate începe mâine între Polonia şi Germania". Nu se poate să nu sesizăm precizia datelor aduse în discuţie de reprezentantul german acreditat la Bucureşti.

Pus într-o oarecare încurcătură cu această problemă eminamente de politică internă şi nu externă, ministrul român l-a asigurat pe interlocutor că va încunoştinţa guvernul nostru despre această cerere, însă a ţinut să îşi exprime prieteneşte nedumerirea sa că Germania poate face o asemenea cerere, fără a-i putea spune în virtutea cărui drept (internaţional) ar putea interveni România pentru a opri un asemenea tranzit de mărfuri pe teritoriul ei, atâta vreme cât ne aflam încă în stare de pace.

Se dovedea încă o dată că principiile cele mai simple de drept internaţional nu aveau prea mare importanţă pentru Reich şi diplomatul german, era arogant şi bătăios ca şi liderul său.

În aceiaşi audienţă, Fabricius i-a mai ridicat lui Gafencu şi faptul că minoritatea germană ar avea cunoştinţă despre un ordin al Siguranţei că, în cazul în care ar izbucni războiul între Germania şi Polonia, în România ar urma să fie arestaţi un număr neprecizat de fruntaşi ai minorităţii germane.

La netemeinicia afirmaţiilor făcute de Fabricius, răspunsul lui Gafencu a fost cât se poate de tranşant, replicându-i că nu poate fi vorba decât de un zvon absurd sau de o intrigă. I-a mai spus Gafencu că nici nu are nevoie să se mai informeze pe lângă Ministerul de Interne, ci îi declară categoric, din start am spune, că nimeni nu a dat un asemenea ordin în România şi că nimeni nu se va atinge de minoritarii germani, care – ca toţi cetăţenii români – se bucură de protecţia legilor româneşti.

Profesionist desăvârşit, Gafencu îl informează imediat pe Armand Călinescu despre plângerile lui Fabricius, iar primul ministru îl cheamă în audienţă pe Fabricius în aceiaşi zi.[4]

[4] Idem, Fond 79 Germania, vol. 77, f. 312-313; Fond 71 România, vol. 269/1939, f. 255-256.

România va executa cu loialitate angajamentele sale, dar contează pe reciprocitate din partea Germaniei.

În discuţia cu primul ministru, Fabricius lasă „garda mai jos", spunându-i că, întors din concediu, a găsit o atmosferă foarte bună la Bucureşti şi dorinţa de a se menţine neutralitatea. Firește, crede încă în putinţa de a se înlătura războiul (care, implacabil, în noaptea respectivă va izbucni şi despre care cu siguranţă ştia, de vreme ce abia se întorsese de la Berlin); speranţa lui venea din faptul că negocierile continuă. Continuau însă cu scântei! – cum demonstram anterior.

W. Fabricius îi semnalează lui Armand Călinescu unele articole din presa străină (sic!) în care se vorbeşte despre angajamentele noi pe care le-ar fi luat România faţă de Polonia şi Turcia şi adaugă că asemenea ştiri sunt de natură să tulbure atmosfera.

Armand Călinescu

Răspunsul demn al primului ministru român a fost că nu are nevoie să arate lipsa de seriozitate a acestor articole, căci nu obişnuieşte să dea dezminţiri pentru a încinge polemici cu presa străină, devenind astfel parte la toate manevrele ziariştilor. Armand Călinescu n-a ezitat să îl prevină pe reprezentantul Germaniei la Bucureşti că se poate aştepta şi în viitor la asemenea intrigi de presă şi că n-ar fi cazul să le bage în seamă.

Punerea la punct suficient de demnă a ministrului german îl face pe acesta să nu insiste şi să treacă pe un ton mult mai conciliant la abordarea relaţiilor actuale, pe care le-a apreciat mulţumitoare, menţionând că ar dori ca ele se continue în acelaşi fel pentru a se putea executa convenţia economică.

A fost un bun prilej pentru Armand Călinescu să îi răspundă că politica României a fost şi este foarte simplă. Relaţiile româno-germane sunt comandate de interesele economice complementare ale economiilor celor două ţări. Este o situaţie pe care nu a avut a o crea România, ci a rezultat din situaţia celor două ţări. Aceeaşi a fost problema şi în trecut, înainte de primul război mondial. De aceea partea română a încheiat cunoscutul tratat (acordul economic din 23 martie), în care se găsesc satisfăcute interesele ambelor state. S-a spus, a menţionat primul ministru, şi în discursuri publice, că – în acest mod –, România va executa cu loialitate angajamentele sale. Bine înţeles, România va conta pe reciprocitate, în sensul că şi Germania va livra punctual comenzile româneşti. Armand Călinescu nu s-a sfiit să îi atragă atenţia lui Fabricius că *Germania este datoare României*. Până în momentul respectiv, partea română livrase în plus Germaniei din contingentul de petrol *chiar peste cotă*, iar partea germană oprise o parte din transporturile de armament.

La observaţia primului ministru, Fabricius recunoaşte că România şi-a îndeplinit angajamentele, înştiinţându-l că s-a făcut o greşeală în Germania, dar că transporturile de armament pe care trebuia să le expedieze vor urma regulat. Menţionăm că cea mai mare parte a acestora proveneau din fabricile ocupate de hitlerişti la 15 martie de pe teritoriul cehoslovac.

Armand Călinescu a continuat, spunându-i că „nu a putut cândva – diplomatul german – să observe o rezervă la noi în ce privesc problemele politice; aceasta (rezerva respectivă dacă ar fi fost) se datora exclusiv Ungariei, care manifesta zgomotos pretenţiuni teritoriale asupra României şi lăsa să se înţeleagă că este susţinută de Germania în această direcţiune”. Plângere deloc blândă la nivelul respectiv – s-ar putea spune.

La această remarcă, făcută fără menajamente de Armand Călinescu, ministrul Fabricius i-a răspuns că, Führer-ul nu a susţinut niciodată aceste revendicări. De altfel „Ungaria – a continuat el – nu a arătat niciodată vreo linie de rectificare a graniţei, ci a cerut întreg Ardealul. Ori aceasta nu ar putea fi sprijinit de Germania, care încheind convenţia economică cu noi, s-a gândit la economia României în hotarele ei actuale, întregi. De asemenea minoritatea germană trăieşte mult mai bine sub Români şi ar fi neraţional să se dorească a merge sub Unguri”.

Răspunsul de mai sus pe care i-l dă lui Armand Călinescu reprezentantul Germaniei la Bucureşti va fi întărit şi de argumentul că România cunoaşte bine cele spuse de Hitler atât regelui cât şi lui Gafencu. Fabricius, adăugă că Führer-ul în persoană a subliniat că, deşi a existat o cofraternitate de arme cu Ungaria în războiul mondial, din aceasta nu ar rezulta vreo obligaţie morală pentru Germania, întrucât în realitate nu Ungaria a venit în ajutorul Germaniei, ci Germania a făcut războiul antrenată de unguri.

Aceasta îi dă prilejul primului ministru român, să se întrebe, şi nu retoric, pentru ce, atunci când România a propus un pact de neagresiune Ungariei, propunere de dată foarte recentă, Berlinul nu a consiliat-o să accepte. Surprins de întrebare, Fabricius a spus că în timpul din urmă „Germania s-a abţinut de a da consilii la Budapesta".

Armand Călinescu nu ezită să îi spună că o poziţie favorabilă în această direcţie ar fi fost şi în interesul Germaniei, care ar fi trebuit să înţeleagă în această acţiune diplomatică o manifestare vizibilă în ceea ce priveşte dorinţa României de a păstra o atitudine pacifică, amintind că „Ungaria cu care doream să încheiem un pact de neagresiune este aşezată între ţările noastre şi face astfel imposibilă orice luptă între noi" având un asemenea acord. La aceasta, ministrul Fabricius, cu un aer de surprindere plăcută, îi mărturiseşte primului ministru că nu a înţeles astfel.

„Regret că nu aţi înţeles-o, a fost răspunsul primului ministru, deoarece imediat după ce s-a dat nota domnului Bárdossy (ministrul Ungariei în România – *N.M.*), a fost chemat domnul Steltzer şi i s-a comunicat acest fapt". Din nou pus în încurcătură, Fabricius dă următorul răspuns:

„Este adevărat că Domnul Steltzer a comunicat faptul la Berlin, dar n-a sesizat acest înţeles. Sunt bucuros să-l aflu şi voi telegrafia imediat la Berlin".

V-aţi înţeles cu Sovietele. Nu mai rămâne decât să le recunoaşteţi şi zonă de influenţă spre România

„**P**rin urmare – a continuat primul ministru – iată un act în care dumneavoastră trebuia să vedeţi un gest amical. Dar voi sublinia îndată şi un al doilea. Şi domnul Göring şi domnul Hitler au spus Majestăţii Sale că ceea ce îi preocupă îndeosebi este ca noi să **nu manifestăm prietenie Sovietelor**. Putem avea orice înţelegere cu Franţa şi Anglia. E firesc. Dar o înţelegere cu Rusia ar fi interpretată ca un act inamical faţă de Germania. Ei bine, noi deci am fi putut încheia oricând un pact de neagresiune cu

Moscova şi am fi avut tot interesul să o facem; ne-am abţinut tocmai pentru a vă fi agreabili. Ori dumneavoastră acum v-aţi înţeles cu Sovietele. Nu mai rămâne decât să le recunoaşteţi şi zonă de influenţă spre România". Ştia oare primul ministru român că germanii şi ruşii făcuseră deja târgul?

Ministrul German recunoaşte că tratatul a fost semnat, şi explică aceasta prin schimbarea de atitudine a Moscovei, care a devenit antisemită (?), adăugând însă că nu ştie încă nimic precis în ce priveşte pactul germano-rus, fiindcă Ribbentrop nu l-a informat, dar socoteşte imposibil ca să se fi dat Sovietelor vreo încurajare pentru două motive: mai întâi, pentru că Gurile Dunării – fluviul cel mai important pentru ei – nu pot fi lăsate altora decât Românilor cu care au înţelegerea economică şi apoi fiindcă în Basarabia este o puternică minoritate germană, care este mulţumită în România.

„Fiindcă îmi vorbiţi de Germanii din Basarabia, pot să vă dau o informaţie în treacăt. Domnul Heydrich (consilier pe problemele minorităţilor) mi-a vorbit ieri despre unele doleanţe privitoare la şcolile confesionale din acea regiune. I-am promis să examinez chestiunea şi astăzi îl aştept să-i comunic că i-am dat întreaga satisfacţie în această chestiune.

Pus în faţa altei situaţii, inedite cumva pentru un şef de misiune care se dovedea a nu fi la curent cu tot ceea ce se aborda în numele legaţiei, Fabricius i-a răspuns primului ministru Armand Călinescu *cu vioiciune* că aceasta este un lucru admirabil şi va comunica imediat la Berlin despre atitudinea respectivă, fiind sigur că va produce o excelentă impresie şi va contribui la edificarea asupra intenţiilor României.

Demnitatea şi profesionalismul diplomatic din răspunsurile premierului îi va da uneori frisoane neamţului, atunci când obligaţiile de serviciu şi mai ales Berlinul îi cerea să intervină pe lângă autorităţile româneşti.[5]

A împiedica tranzitul nu mai este un act de neutralitate

După acest schimb, am putea spune nu de amabilităţi, Fabricius îi arată primului ministru, cu aerul de a-i da în treacăt numai o ştire, de fapt, mărturisea motivul care i-a îndreptat paşii spre preşedinţie: tranzitul prin România a unor bombe incendiare pentru Polonia. Adăugând că ar face o bună impresie la Berlin, dacă România – sub motivul – că ni se îngreunează traficul, ar opri acest tranzit.

Armand Călinescu îi răspunde că chestiunea respectivă i-a fost comunicată deja de ministrul Gafencu. Nu ştie dacă faptul este real, nu a

[5] Idem, Fond 71 România, vol. 269, f. 257-261

primit încă raportul, dar oricum ar fi, a examinat chestiunea din punct de vedere juridic şi socoteşte că e bine să-i spună de la început, pentru a nu avea discuţiuni la fiecare caz în parte, că după dreptul internaţional, **transportul de armament nu poate fi refuzat dintr-o ţară neutră**. În timpul marelui război, România a lăsat să treacă material militar spre Turcia şi Bulgaria, precum şi spre Serbia. De altfel, a împiedica tranzitul nu mai este un act de neutralitate, ci este un act de parţialitate şi înseamnă încercuirea unei ţări. Dacă vor să împiedice aprovizionarea Poloniei, nu au decât să oprească transporturile în Mediterana.

„Nu vă consiliez să ridicaţi această problemă, fiindcă atunci dacă şi Franţa, Anglia şi Polonia ne-ar cere să nu vă livrăm petrol, care este un material de război, ce ar trebui să răspundem? Şi adaog, situaţia ar fi mai grea, căci pe când la tranzitul de armament este numai o operaţie de transport, la petrol este mai mult, este o furnizare, deci oarecum o participare".

Fabricius a încercat să invoce art. 16 al pactului Societăţii Naţiunilor şi fără a insista, spune că totuşi, dacă România ar putea găsi unele motive, de a nu îngădui transportul, Germania ar fi mulţumită.[6]

Cele două documente inedite aflate în arhiva Ministerului de Externe se constituie în file de sinceră prietenie pentru cauza Poloniei, manifestate pentru a câta oară? Acestea dovedesc cum, cu doar câteva ceasuri înainte de izbucnirea războiului, care bătea tot mai tare la uşă, verticalitatea şi înţelepciunea politică manifestate de cei doi lideri români, buni cunoscători ai dreptului internaţional, personalităţi cu dreptatea şi credinţa în inimă, erau hotărâţi ca sub nici o formă **dreptul** să nu fie bruscat de forţe şi interese oarbe.

Toate acestea se doreau a fi şi avertismente hotărâte date Germaniei de principalii lideri ai executivului român că guvernul României va ajuta statul polon. Şi concret l-a şi ajutat să îşi tranziteze prin România, armata şi populaţia, cât şi tezaurul său, inclusiv **patrimoniul cultural milenar**, mai scump decât aurul pentru orice ţară din lume.

Avea probabil în suflet durerea că românii hotărâseră să îl ducă în timpul primului război la Moscova şi nu mai apucaseră să îl vadă. Şi numai printr-o simplă analogie Polonia trebuie să realizeze generozitatea gestului românesc.

---

[6] *Ibidem*.

Atacul german asupra Poloniei din zorii zilei de 1 septembrie 1939.

VII

IZBUCNIREA RĂZBOIULUI

Acolo unde se termină diplomația, începe războiul.

Polivios Dimitrakopulos

Noi, în Polonia, nu cunoaștem noțiunea de pace cu orice preț.
Există numai un lucru în viața oamenilor, a popoarelor și a statelor și care-i cel mai scump din toate. Aceasta-i onoarea.

Józef Beck

„Cel mai groaznic şi mai barbar război al istoriei s-a declanşat"

Aşa consemna Carol al II-lea la 1 septembrie 1939 începutul conflagraţiei mondiale. Totodată, monarhul remarca faptul că, la fruntariile sale România avea numai duşmani, izolată fiind de prieteni, cu Mica Înţelegere dezmembrată. Ungaria, care conta în planurile sale războinice pe sprijin german, nu înceta în a-şi arăta colţii. Elita politică românească ştia destul de bine că acest lucru se petrecuse şi ca urmare a demersurilor poloneze din 1938 şi 1939 împotriva cărora se pronunţase destul de vehement la nivelul ministerelor de externe.[1] Mai la obiect, Grigore Gafencu considera că: „Politica noastră de echilibru ne pregătise, în caz de război, pentru o politică de neutralitate. Când Germania a declarat război Poloniei, nu aveam de intervenit. Polonia respinsese în mai multe rânduri propunerea noastră «pe care nu am impus-o de altfel niciodată cu prea multă energie» de a da alianţei noastre un caracter general, «erga omnes». Cel din urmă refuz l-am primit în timpul călătoriei mele la Berlin, când între Cracovia şi

[1] Carol al II-lea, *În Zodia Satanei*, Bucureşti 1944, p. 96-125.

Katowice am călătorit cu Beck. Nu am insistat."[2] Armata, care se dovedea că n-a tras concluziile adecvate legate de înzestrare şi pregătire după prima mare conflagraţie, va fi destul de oscilantă în momentele hotărâtoare care vor urma. Diplomaţia a fost singura care n-a dezarmat, ba mai mult va căuta să gestioneze cât mai eficient criza, apelând la serviciile unor profesionişti remarcabili precum Vespasian Pella, Petrescu-Comnen, Raoul Bossy, Al. Cretzianu, Vasile Stoica, iar de la referentura Europei Centrale – deci cu Polonia –, la consilierul Mircea Babeş etc. Merită a fi reţinută capacitatea ministerului de a face faţă presiunilor crescânde din partea Germaniei cât şi dorinţa de a-şi păstra fidelitatea şi omenia faţă de încercatul popor polonez. Palatul Sturdza caută, în noile condiţii, în relaţia cu Budapesta şi Moscova să găsească forme de a continua dialogul început.

În ziua de 1 septembrie, Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei în România, comunică, din însărcinarea lui Beck, că Germania a început războiul, iar Polonia este hotărâtă să ducă lupta până la capăt. Diplomatul polonez atrage, în acelaşi timp, atenţia asupra numărului recent din „Porunca vremii", care ar fi „indecent".[3]

În informarea pe care i-a transmis-o ministrului său, la Varşovia, în aceiaşi zi, Raczyński a fost ceva mai explicit, precizându-i că sunt dovezi ale propagandei germane cu caracter antipolonez în România, menţionând că în unele ziare bulevardiere au apărut unele articole defavorabile Poloniei, mărginindu-se la a-i semnala poziţia *Curentului* şi a *Poruncii Vremii*. Curios că diplomaţii polonezi nu sesizau caracterul vădit polonofil al articolelor semnate de Nicolae Iorga în *Neamul Românesc*, care la scurt timp va atrage nemulţumirea centralei ministerului afacerilor externe german, aspect asupra căruia vom reveni. Concluzia trasă de ambasadorul polonez era totuşi corectă, menţionând că presa serioasă, în întregul ei, cu *Timpul* şi *Universul* în frunte, se manifesta – în general – foarte prietenoasă faţă de Polonia, ceea ce corespundea în acelaşi timp, cu atitudinea societăţii româneşti în general.

E. Raczyński subliniază, totodată, că ministrul Gafencu „a dovedit o înţelegere desăvârşită a situaţiei şi poziţiei poloneze şi a arătat că s-a interesat deja de cele petrecute la *Curentul* şi a promis să intervină pentru reglementarea situaţiei cu agenţiile germane de propagandă". Cu onorarii mănoase nemţii reuşiseră să atragă unii publicişti sau oficine româneşti.

Beck a mai fost încunoştinţat de faptul că în timpul vizitei făcute

[2] Grigore Gafencu, *Însemnări politice (1929-1939)*, Ediţie şi postfaţă de Stelian Neagoe, Bucureşti: Editura Humanitas, 1991, p. 340-341

[3] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 79.

de ambasador la minister[4], Gafencu a avut în prezenţa lui Raczyński o convorbire telefonică a ministrului Bonnet de la Paris, cu ambasadorul francez din România Thierry şi a lui Thierry cu ambasadorul Nöel de la Varşovia în legătură cu propunerea italiană de mediere, în succesul căreia Gafencu nu prea crede. Iată, aşadar, potrivit arhivelor poloneze, ce l-a informat diplomatul polonez pe Beck. Şi a sesizat bine.

Foarte interesant devine aspectul transmis de ambasadorul englez la Bucureşti, care i-a vorbit omologului său polonez despre intervenţia ambasadorului german Fabricius pe lângă autorităţile româneşti în legătură cu eventualul accept al acestora privind tranzitarea unor aşa zise mijloace explozibile dinspre România spre Polonia. Afla şi Beck de la reprezentantul său la Bucureşti că premierul Călinescu i-a răspuns diplomatului german, în mod hotărât, că nu poate accepta intervenţia făcută de ministrul german în acest caz particular, care nici nu corespunde realităţii, şi ar aduce în discuţie chestiunea tranzitului în general.

Se cunoştea în cercurile diplomatice de la Bucureşti că Armand Călinescu a afirmat că nu cunoaşte vreo prescripţie a dreptului internaţional care să interzică tranzitul de mărfuri printr-o ţară neutră, iar dacă ar ţine seama de demersul german în această direcţie, atunci s-ar putea ajunge ca Anglia şi Franţa să acţioneze şi ele pentru a nu se permite transportul în Germania a petrolului şi a altor produse româneşti, deci România ar fi obligată să accepte intervenţia anglo-franceză în materie.

Iată cum, la un demers din care rezulta o ingerinţă vădită a Germaniei în treburile româneşti, se răspundea printr-o punere la punct cu argumente de drept internaţional că satisfacerea cererii respective ar fi pus în pericol aprovizionarea germană cu produse de strictă necesitate.

Parcă netulburat de război, secretarul general, Al. Cretzianu i-a declarat consilierului polonez că, independent de termenul începerii negocierilor, în privinţa noii convenţii aeriene polono-române, guvernul român păstrează în domeniul comunicaţiilor aeriene cu Polonia – *status quo*-ul – şi nu doreşte în aceste momente să îngreuneze cu ceva situaţia poloneză.[5]

Germania nu recunoaşte starea de beligeranţă cu Polonia

În timp ce Polonia era bombardată pe toate fronturile deschise de armata germană, Carol al II-lea consemnează că: „Franţa s-a asociat Marei

[4] Lipseşte nota de convorbire a întrevederii respective în Arhiva MAE.

[5] AMAE, vol. 60, f. 79. A se vedea notele la documentele din Partea a II-a, care explicitează întreg fundalul intern şi extern.

Britanii în ultimatumul trimes Germaniei, ca până în data de 3 septembrie la ora 11.00 să înceteze ostilităţile şi să părăsească teritoriul polonez şi Danzig-ul. N-am nici o iluzie asupra rezultatului".[6]

Fabricius îl caută, în seara zilei de sâmbătă 2 septembrie, în disperare, pe Gafencu pentru a protesta în legătură cu declaraţia ambasadorului Poloniei la Bucureşti, potrivit căreia Polonia şi Germania sunt în stare de război. Aşadar, Germania nu recunoştea starea de beligeranţă cu Polonia. Fabricius susţinea că Reich-ul ar da numai un răspuns la actele de agresiune ale armatei polone.

Interogându-l mai în amănunt, Gafencu află de la diplomatul german că de fapt există lupte între cele două armate, „urmare a actelor de agresiune ale armatei polone", iar Germania ar fi răspuns prin unele măsuri militare la atacuri poloneze – afirma Fabricius. Prin intervenţia sa, guvernul german dorea ca România să ia la cunoştinţă că partea germană nu consideră existenţa stării de război declarate de ambasadorul polonez la Bucureşti.

După acest protest formal, în nota de convorbiri s-a consemnat că: „dl. Fabricius îmi dă ştiri după câmpul de luptă, care nu este un câmp de bătălie (!): armatele germane şi-ar fi atins toate obiectivele lor în interiorul teritoriului polon şi au izbutit să taie în două Coridorul".[7]

Intervenţia ministrului Fabricius constituie o dovadă clară că Berlinul nu dorea să îşi asume pe faţă declanşarea celui de al doilea război mondial, dorind ca oprobriul opiniei publice cu privire la actul belicos declanşat să cadă asupra Poloniei. În plus, Hitler tot mai spera pe 2 septembrie că Anglia şi Franţa nu vor intra în război.

Pe de altă parte, de la Moscova, trimisul extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României, Nicolae Dianu, comunica ministrului Gafencu textul în limba franceză, primit de la TASS, al discursului rostit de Molotov la 31 august în Sovietul Suprem, cu prilejul ratificării pactului de neagresiune sovieto-german. Totodată, un aspect demn de luat în seamă: aducea la cunoştinţa ministerului, că în presa sovietică lipseau informaţii cu privire la conflictul polon-german izbucnit. Se prezentau numai extrase largi din cuvântarea lui Hitler.

Diplomatul român reţine procedeul drept un *gest de excepţie*, cunoscut fiind că până atunci cuvântările Führer-ului erau trecute sub tăcere în mass-media sovietice.[8]

Importantă a fost şi întrevederea lui Carol al II-lea cu Armand Călinescu şi Florea Ţenescu (şeful Statului Major General), cei doi transmiţându-i

[6] Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol. II, Bucureşti: Ed. Casa de Editură şi Presă Şansa SRL., 1996, p. 199.

[7] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 63.

[8] *Ibidem*, f. 88.

monarhului îngrijorările lor cu privire la măsurile militare maghiare vădit antiromâneşti, propunându-i regelui întărirea cu două contingente a efectivele trupelor concentrate pentru manevre, atât la Vest cât şi la Sud, măsură pe care suveranul a aprobat-o.[9]

Din însemnările regelui rezultă că „ostilităţile în Polonia îşi urmează cursul şi, după noua formulă adoptată în comunicatele germane, trupele lor şi-au îndeplinit programul. Bombardamentele oraşelor continuă. Coridorul pare a fi complet ocupat, afară de unele unităţi, care se bat în regiunea Gdynia.

„Rezistenţa poloneză – scrie Carol al II-lea – mi se pare slabă şi activitatea aeronauticei e inexistentă, cu toate că ei comunică că ar fi doborât vreo 36 de avioane şi pierzând numai 12. Pe de altă parte, tot polonezii comunică că ar fi capturat 100 de care de asalt. O altă ştire care dă de gândit, dacă este exactă – mai notează monarhul – este că, pe lângă Molotov, se mai duce la Berlin o delegaţie sovietică militară”.[10]

Ambasadorul României la Varşovia, Gheorghe Grigorcea, „îşi intră deja în pâine” şi transmite ministrului Gafencu prima sa telegramă cu unele impresii şi aprecieri rezultate din prima convorbire avută cu Beck, importantă fiind comunicarea respectiv chiar şi pentru istoriografia poloneză. Rezultă că l-a găsit pe şeful externelor „într-un moment de cea mai mare fericire a vieţii sale (sunt cuvintele lui Beck), în urma declaraţiei de război a Angliei, anunţată la Varşovia la orele 12. (Grigorcea avea convorbirea la ora 12.30 – *N.M.*) „Întâmplarea a voit să fiu primul care l-am felicitat pentru succesul Poloniei, pe care îl consideră în ceea ce priveşte Anglia în mare parte succesul său personal”.

Beck considera că Germania voia să lungească conversaţiile cu Anglia şi Franţa pentru a da între timp o lovitură mortală Poloniei. Colonelul a confirmat interlocutorului român că se desfăşoară lupte violente terestre în regiunea Częstochowa, unde germanii au pus în acţiune ceea ce au mai bun ca divizii motorizate şi blindate. Germanii atacă de asemenea puternic pe frontul Slovaciei (greşit – Sileziei: *N.M.*) etc. Îi mai spune lui Grigorcea că o mică unitate de eroi polonezi, încercuită la Westerplatte, rezistă şi azi reiteratelor atacuri germane, ceea ce demonstrează că spiritul în armata polonă este bun.

La întrebarea lui Grigorcea, dacă nu vede posibilitatea ca Hitler să dea în ultima oră înapoi, văzând că toată lumea dezaprobă atacul împotriva Poloniei, şeful diplomaţiei poloneze, care în urmă cu şase luni, se considera, în discuţiile avute cu Gafencu, un bun cunoscător al lui Hitler, i-a răspuns

[9] *Ibidem*, p. 201-202.

[10] *Ibidem*, p. 199-200.

că Führer-ul, ar fi un om moale, greşit informat de von Ribbentrop, marele vinovat pentru ceea ce se petrece.[11]

Cunoscând de la ambasadorul Raczyński comprehensiunea şi modul prietenesc în care autorităţile române s-au raportat la situaţia din Polonia, în timpul conversaţiei cordiale, Beck ar fi folosit o dată sintagma: „România amică", fără a adăuga obişnuitul „şi aliată".

În arhiva MAE se află scrisoarea (nota verbală) pe care Roger Raczyński a adresat-o Ministrului Afacerilor Străine al României, Grigore Gafencu, prin care mulţumeşte guvernului român – în numele guvernului polonez –, pentru atitudinea avută în legătură cu atacul asupra Poloniei din 1 septembrie 1939.[12] Există aşadar surse poloneze prin care Raczyński l-a informat pe Beck despre climatul favorabil Poloniei existent în România.

Hotărâri militare urgente

Urmare a ştirilor îngrijorătoare venite din Ungaria, care se refereau la mobilizarea armatei maghiare şi începerea mişcărilor de trupe spre graniţa noastră, cât şi a cererii germane de a i se asigura libera trecere a Corpului 5 Armată, aşa încât să poată să atace în direcţia Lwów-Tarnopol, Carol al II-lea face o consfătuire la 1 noaptea (3 septembrie) cu participarea lui Armand Călinescu, Gafencu, (Paul) Teodorescu, Ţenescu şi Urdăreanu în care hotărăşte:

1. Să se completeze pe frontiera de Vest efectivele până la cele de mobilizare, chemând şi serviciile. Pe frontul de Sud o întărire a efectivelor. Diviziile de rezervă vor fi chemate să fie puse în mână;

2. Să se întreprindă o acţiune diplomatică de protest la Berlin şi Budapesta, arătând, din nou, că n-avem nici o intenţie ofensivă.[13]

Pactul de neagresiune ungaro-român – dovadă a intenţiilor paşnice ale României

La 4 septembrie, Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, îl primeşte, din nou, la cerere, pe Fabricius, ministrul Germaniei în România.

[11] *Ibidem*, f. 97.

[12] *Polskie Dokumenty Diplomatyczne – 1939, wrzesień-grudzień* (Documente Diplomatice Poloneze, septembrie-decembrie 1939), Varşovia: Institutul Polonez de Relaţii Internaţionale, 2007, doc. 4, p. 5-6; traducere de Nicolae Mareş, text introdus în notele de la Partea a II-a a lucrării de faţă.

[13] Carol al II-lea, *op.cit.* p. 205-206.

De data aceasta şeful legaţiei germane ridică chestiunea trecerii prin România a misiunii militare engleze spre Polonia. Încă o dovadă a faptului că spionajul şi propaganda germană lucrau foarte intens pretutindeni, cunoscute fiind din faşă intenţiile adversarilor Germaniei.

Fabricius primeşte răspunsul că, bineînţeles, guvernul român nu poate lua măsuri de a opri trecerea supuşilor britanici şi francezi înspre Polonia, însă va împiedica trecerea misiunilor militare în grupuri mergând înspre una din ţările beligerante. De asemenea, va împiedica trecerea materialului de război transportat de supuşii unora din Puterile beligerante.

Armand Călinescu a adăugat că în spiritul Convenţiei de la Haga asupra drepturilor şi datoriilor Puterilor neutre, România nu poate să interzică tranzitarea normală a materialului de război destinat uneia din Puterile beligerante.

Ministrul Germaniei a întrebat (a câta oară?), ce măsuri va lua guvernul român în privinţa livrărilor de petrol românesc în Germania.

Primul ministru i-a răspuns că în ceea ce priveşte livrările respective rămâne aceeaşi pe care i-o comunicase în timpul audienţei din 31 august. A se reţine totuşi cât de mare era preocuparea Reich-ului în legătură cu asigurarea livrărilor respective izvorâte din importanţa lor strategică. Şi de această dată s-a precizat că totul va depinde şi de achitarea părţii germane de obligaţiile ei legate de livrarea de mărfuri şi material din Germania, ca în schimbul acestora să fie livrat petrolul românesc, asigurându-l că România îşi va executa obligaţiile aşa cum a făcut-o până în prezent.

Armand Călinescu a folosit prilejul pentru a-i atrage atenţia ministrului Fabricius asupra măsurilor militare întinse luate de Ungaria în direcţia graniţei române şi l-a prevenit că guvernul român va trebui, la rândul său, să ia măsurile de apărare necesare. I-a amintit, cu prilejul respectiv, punctul românesc de vedere în chestiunea încheierii unui eventual Pact de neagresiune ungaro-român, arătându-i că propunerea românească constituie o dovadă a intenţiilor paşnice ale României nu numai faţă de Ungaria, dar şi faţă de Germania de care suntem despărţiţi de Ungaria.

Mulţumindu-i premierului român pentru atitudinea României, Fabricius a adăugat că ştie că România nu face o politică inspirată de sentimente, ci că are în vedere numai interesele superioare ale ţării. A menţionat, totodată, că ar fi fost preferabil însă ca România să facă o declaraţie de neutralitate.

Armand Călinescu a răspuns că aceasta nu se poate fiindcă România nu este în situaţia unor state de felul Elveţiei, Danemarcei sau Olandei, precizând că „toată lumea recunoaşte neutralitatea ce reiese din actele noastre care sunt fără echivoc". În zilele următoare vom proceda şi la prezentarea publică a unei declaraţii oficiale de neutralitate, asupra căreia vom reveni.

Interesul României în septembrie '39 – înfrângerea Germaniei

Aceasta a fost una din concluziile Consiliului de Coroană convocat de rege la 6 septembrie 1939. La prestigioasa reuniune au participat: Armand Călinescu, Văitoianu, Vaida, Mironescu, Iorga, dr. Angelescu, Tătărescu, Argetoianu, Ballif, Gafencu şi Urdăreanu – ca secretar. S-a hotărât publicarea unui comunicat din care rezultă fără nici o ambiguitate că „Acţiunea României se va dezvolta de acum înainte în cadrul acordurilor internaţionale privitoare la neutralitate", reamintind, în această privinţă, acordul de la Haga din 1907, care precizează în articolul 7 că o ţară neutră poate, dacă vrea, să aprovizioneze pe beligeranţi sau să permită tranzitul proviziilor ce le sunt destinate. Se subliniază că aceasta este **situaţia de drept**, şi ea corespunde, până în prezent, **situaţiei de fapt**. Se spera a se pune astfel capăt intervenţiilor repetate ale lui Fabricius.

Din luările la cuvânt ale demnitarilor români cât şi ale consilierilor regali a rezultat că interesul României este înfrângerea Germaniei.[14]

Despre desfăşurarea Consiliului, Carol al II-lea reţine în însemnările sale că intervenţiile participanţilor la discuţii au fost decente, remarcând că Iorga a fost cel mai bun. A mai rezultat că nu trebuie să ne înclinăm în faţa unor presiuni, mai ales germane. Astăzi trebuie să facem o politică care nu ne place, dar ea trebuie să fie în interesul ţării.

Argetoianu a subliniat că primejdia cea mai mare tot Rusia rămâne şi că, după terminarea conflictului de acolo, trebuie să ne aşteptăm la cea mai mare primejdie. Toţi participanţii, fără nici o nuanţă, au aprobat politica care s-a dus până azi şi toţi au fost de părere că interesul nostru este înfrângerea Germaniei.

Comentariile Agenţiei Rador preluate a doua zi de mai toată presa erau direcţionate nu doar spre publicul intern cât şi străinătăţii, dovedind şi mai clar intenţiile româneşti:

„România, care aprovizionează Germania în conformitate cu termenii acordului său comercial, continuă să aprovizioneze Polonia şi să asigure trecerea în tranzit a mărfurilor destinate acestei ţări.

Germanii ar fi voit să facă să înceteze această stare de lucruri. Presiuni energice au fost făcute în acest sens pe lângă guvernul român de Ministrul Germaniei la Bucureşti, Fabricius.

Comunicatul de ieri, menţionând acordurile internaţionale asupra

[14] *Ibidem*, p. 206; AMAE, Fond 71 Germania-Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 7-8.

neutralităţii şi măsurile militare luate pentru a asigura respectarea integrităţii frontierelor României, constituie un răspuns la aceste demersuri ale reprezentantului Reich-ului. Acest comunicat, publicat după Consiliul ţinut la palatul Cotroceni, defineşte exact situaţia juridică a României faţă de conflictul actual.

În actuala situaţia internaţională, România înţelege să rămână neutră, ceea ce nu înseamnă că ea va fi neutră în orice împrejurare sau pe veşnicie. România nu şi-a luat mâinile pentru toată viaţa şi îşi păstrează toate posibilităţile de manevră. Dar, pusă în contact imediat cu unul din beligeranţi, ea trebuie să-şi precizeze din punct de vedere juridic poziţia actuală. Începând de ieri, această precizare este făcută. Acţiunea României se va dezvolta de acum înainte în cadrul acordurilor internaţionale privitoare la neutralitate".

Se reaminteşte în această privinţă acordul de la Haga din 1907, care precizează în articolul 7 că o ţară neutră poate, dacă vrea, să aprovizioneze pe beligeranţi sau să permită tranzitul proviziilor ce le sunt destinate.

Aceasta este situaţia de drept, şi ea corespunde, până în prezent, situaţiei de fapt.[15]

Şi *Universul* scria că hotărârea Consiliului de Coroană este înţeleaptă şi va fi primită cu satisfacţie şi înţelegere de opinia publică. „Ea corespunde politicii paşnice de strictă apărare a intereselor vitale ale poporului român şi reprezintă, în momentul de faţă atitudinea cea mai potrivită pentru salvgardarea acestor interese, în cele mai bune condiţiuni".

Tot în paginile *Universului* a fost publicat editorialul *Neutralitate* în care este explicată gândirea politică românească a momentului. Astfel, se subliniază că hotărârea luată este expresia unei voinţe de pace, fiind diferită de aceasta în sensul că „sub regimul neutralităţii, Statul suveran îşi impune însă, din propria sa voinţă, anumite restricţiuni, care – dacă sunt strict respectate îl pun la adăpost de imputarea că va avea o atitudine părtinitoare faţă de vreunul din beligeranţi, dar care prin faptul că sunt precizate de convenţiile internaţionale cu valoare universală, constituie pentru statul, care s-a declarat neutru, o serie de drepturi, de îndatoriri şi de garanţii".

„Beligeranţii sunt obligaţi să respecte, ca şi noi, prevederile acestor convenţiuni, prin simplul fapt că noi am proclamat – şi le-am notificat – voinţa noastră de a le respecta faţă de ei". Aşadar, nu este o simplă stare de fapt, ci ea „devine obligatorie, pentru beligeranţi, ca şi pentru neutri".

Din materialul respectiv, elaborat cu siguranţă împreună cu specialişti de marcă în drept internaţional de la Ministerul Afacerilor Străine, rezultă calea de urmat: „Problemele neprevăzute de convenţii pot fi examinate de

[15] AMAE, Fond 71 Germania-Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 7-8.

la caz la caz, şi rezolvate, conform doctrinei sau uzanţelor internaţionale, în atmosfera de mai mare încredere reciprocă creată de declaraţia de neutralitate.

Atitudinea României este pe linia de acţiune diplomatică de apărare a independenţei frontierelor noastre, pe care o continuăm cu prudenţă şi tenacitate, în împrejurările atât de grele de astăzi (...) Neutralitatea schimbă forma problemelor ca şi fondul lor, în sensul că siguranţa noastră stă mai puţin în voinţa altora de a nu ne ataca, decât voinţa noastră de a ne apăra şi că suprema garanţie a drepturilor şi intereselor noastre rămâne apărarea naţională".

Nu există nici o dovadă că mesajul respectiv ar fi ajuns la cunoştinţa misiunii diplomatice poloneze dar mai ales nu cunoaştem faptul dacă ambasada a raportat despre poziţia oficială a României liderilor polonezi.

S-ar putea crede că, în cunoştinţă de cauză cu poziţia clară şi fermă a autorităţilor româneşti exprimată public, preşedintele Poloniei n-ar fi dat, la 17 septembrie, declaraţia de la Chişinău, (antedatată ca fiind din Kuty), prin care informa că pe viitor prerogativele statului polonez se vor manifesta dintr-o ţară neutră.

Specialiştii români în drept internaţional, au elaborat în momentele respective **Avizul** privind comportamentul românesc. Să nu uităm că printre aceştia se afla şi Vespasian Pella. România pleca în argumentarea poziţiei sale de la respectarea normelor de drept în materie, iar acestea asigurau posibilităţi de tranzit bunurilor şi patrimoniului cultural polonez, lucru esenţial pentru acele momente.

Explicaţii şi mai ample, în mod cert date de specialiştii ministerului român al afacerilor străine au fost înserate din nou în *Universul* (9 septembrie 1939) în care se explicitează gândirea politică românească a momentului. Cine avea ochi să vadă şi urechi să audă, şi erau mulţi ochi şi urechi aţintite spre România, înţelegeau că ideile expuse nu erau un exerciţiu publicistic servit doar opiniei publice româneşti, ci în primul rând îi viza pe beligeranţi, care din ignoranţă sau cu rea credinţă treceau prea uşor peste cutuma şi prevederile internaţionale în materie.

Aceştia şi cancelariile pe care le reprezentau încercau zi de zi să forţeze, în interes propriu de moment, legislaţia internaţională în vigoare.

Prin atitudinea sa, România se înscrie „pe linia acţiunii diplomatice de apărare a independenţei şi a frontierelor sale, pe care o continuă cu prudenţă şi tenacitate, în împrejurările atât de grele de astăzi".

Se mai arată că neutralitatea schimbă forma problemelor, în sensul că „siguranţa noastră stă mai puţin în voinţa altora de a nu ne ataca, decât în voinţa noastră de a ne apăra şi că suprema garanţie a drepturilor şi instereselor noastre rămâne apărarea naţională".

Aşadar, publicistica românească – inspirată de diplomaţi – doreşte ca societatea în întregul ei să gândească la unison, iar părţile în conflict să ia aminte, şi nu în ultimă instanţă spionajul german omniprezent să facă mai puţine presiuni.

Cu siguranţă, asupra acestei măsuri, un rol hotărâtor l-a avut Armand Călinescu, nu numai din postura sa de militar, dar – şi de jurist – cât şi şeful diplomaţiei româneşti, eminentul publicist, Grigore Gafencu, fost director general al marelui cotidian, *Timpul* de orientare prooccidentală, vădit şi propolonează, încă din anii ’37-’38. Şi, pentru a arăta cumva că n-am fi singuri pe lume cu o asemenea poziţie, o zi mai târziu, în paginile mass-mediei este înserată lista ţărilor neutre de pe mapamond.

Veşti contradictorii de pe frontul polonez şi de la Berlin

Radu Crutzescu, ministrul plenipotenţiar român de la Legaţia din Berlin îl informează pe Gafencu, la 11 septembrie, despre audienţa acordată de feldmareşalul Göring viitorului prim-ministru filo-german, Gigurtu, într-un vagon de tren, şi despre informaţiile oferite de acesta privind evoluţia războiului germano-polon. Rezulta că aviaţiei germană ar repurta succese importante, liderul german fiind sigur că în câteva săptămâni armatele polone ar putea fi luate prizoniere. Göring reiterează din nou poziţia Germaniei că aceasta n-ar fi interesată să îi susţină pe unguri, şi că n-ar avea interese în această direcţie, menţionând că menţinerea punctului respectiv de vedere va depinde numai de atitudinea României.

În ce priveşte Rusia, feldmareşalul şi-a exprimat opinia că atât timp cât Reich-ul va avea relaţii prieteneşti cu Sovietele, România nu trebuie să se teamă de Rusia.

Că nu era şi nu putea să fie străin de prevederile Tratatului Ribbentrop-Molotov rezultă din aserţiunea prin care socoteşte, – spune Göring – că România nu va face greşeala de a aplica tratatul nostru cu Polonia în cazul când armatele sovietice ar trece graniţa polonă, acest lucru fără a mai avea vreun sens, deoarece statul polon este astăzi ca şi inexistent. Mai mult, interlocutorul a precizat că, în eventualitatea respectivă, Reich-ul nu va mai putea împiedica nimic.

S-a comunicat, totodată, că feldmareşalul mai spera încă într-o eventuală aplanare a conflictului cu Anglia şi Franţa, iar în caz de conflict, apărarea anti-aeriană germană este atât de bine organizată încât Germania nu are a se teme de aviaţia inamică.[16]

[16] *Ibidem*, f. 21-25.

Cu siguranţă telegrama ministrului Crutzescu a dat liderilor români de gândit, lăsându-le o anumită speranţă că se mai poate discuta cu germanii, aceasta în contradicţie cu avertismentul pe care îl transmitea Nicolae Petrescu-Comnen de la Roma. Fostul ministru de externe comunica dintr-o *sursă serioasă germană*, că atitudinea României ar fi considerată suspectă la Berlin, unde serviciul de informaţi al Marelui Stat Major German ar fi primit ştirea că România lasă să treacă spre Polonia avioane britanice venite prin Turcia şi ofiţeri francezi şi englezi.

La 12 septembrie, consulul român de la Lwów informează centrala ministerului afacerilor străine că populaţia îngrozită fuge din oraş, iar reprezentanţii autorităţilor locale sunt gata de plecare în orice moment ca şi diplomaţii francezi şi englezi.

Aurul Poloniei tranzitează România. Ministrul Kwiatkowski în mod secret în ţară

Acestea rezultă din ştirea mai largă înserată în ziarul „Der Neue Tag" din 13 septembrie 1939, care preciza că Ministrul de Finanţe al Poloniei Kwiatkowski a trecut frontiera polono-română într-un automobil închis şi s-a oprit la Cernăuţi. (Sosirea lui trebuia să rămână secretă. O confirmare oficială nu s-a dat încă.)

După câte se spune, menţiona informaţia, Kwiatkowski are însărcinarea să intervină pe lângă guvernul român, ca tezaurul în aur al Băncii Poloniei, care s-ar afla deja în oraşul de frontieră Sniatyń, să fie transportat în România, unde să fie pus în siguranţă. „După câte se aude din cercurile politice, autorităţile române au luat hotărârea de a permite refugiul în România (al) polonilor, însă anume cu excepţia evreilor polonezi, care ar fi venit deja cu sutele de mii la frontieră. În România există teama că, altfel, cele câteva milioane de evrei polonezi ar inunda ţara. Până acum s-ar fi refugiat în România câteva mii de polonezi, dintre care 400 dezertori. Întrucât se admite că vor urma importante unităţi ale armatei poloneze, înfrântă de trupele germane, s-ar fi instalat deja numeroase lagăre de concentrare. Se crede că nu ar fi exclus ca guvernul polonez să caute refugiul în România, în cursul următoarelor 48 de ore.[17]

Ştirea avea o importanţă deosebită în stabilirea numărului de refugiaţi. Cunoaştem astfel că înainte cu câteva zile de deschiderea oficială a graniţei, urmare a înţelegerii situaţiei de către autorităţile româneşti se aflau în ţară mii de polonezi, inclusiv un număr de 400 de dezertori.

Iată încă o dovadă a profesionalismului informatorilor germani.

[17] Idem, Fond 71 România General, vol. 269, f. 402.

Întrucât despre problema tranzitului prin România a aurului polonez şi a celorlalte bunuri de patrimoniu s-au publicat la Varşovia încă din anii ’60 importante contribuţii privind *Soarta aurului polonez în timpul celui de al doilea război mondial* (*Losy zlota polskiego podczas II wojny swiatowej),* semnate de Z. Karpinski şi alţi cercetători, contribuţii pe care istoricul român, Milică Moldoveanu, le foloseşte din plin în câteva articole semnate de el în „Magazin istoric” precum şi în studiul publicat în „Revista de istorie”[18], intitulat: *Contribuţii privind relaţiile româno-poloneze în timpul celui de al doilea război mondial* – mă voi mărgini la a preciza doar principalele repere ale acestei tematici de larg interes:

– Guvernul român a răspuns cu solicitudine la cererea strict-confidenţială a părţii polone de a tranzita pe teritoriul ei rezervele sale de aur, cerându-i expres părţii polone să nu facă depozite în România (în mod cert pentru a nu se expune în faţa nemţilor – *N.M.*)

– Guvernul român a mai cerut ca încărcătura să fie transportată direct, într-un singur convoi, spre Constanţa, de unde aurul să fie îmbarcat imediat pe o navă şi să îşi continue itinerarul într-un alt spaţiu.

– Răspunsul s-a dat prin ambasadorul polonez la Bucureşti, România angajându-se să asigure tractarea vagoanelor pe teritoriul ei, fără oprire, cât şi paza militară pentru a escorta transportului.

– În noaptea de 14 septembrie trenul s-a deplasat fără oprire de la punctul de graniţă din nordul ţării până la Constanţa. Aici a ajuns în dimineaţa zilei de 15 septembrie, unde în port era aşteptat de nava engleză „Eocele” gata pentru a fi încărcată.

– S-au transportat 1200 de lăzi încărcate cu aur, în greutate de 80 de tone, pecare în cursul zilei de 15 septembrie muncitorii portuari români le-au transbordat pe navă.

– Seara vasul a şi părăsit portul, consulul englez fiind înştiinţat de la Bucureşti că ambasadorul german a şi adresat un protest energic la Ministerul Afacerilor Străine pentru realizarea tranzitului. A invocat faptul că România a încălcat neutralitatea.

– Epopeea acestui transport, divizat pe parcurs în mai multe părţi a continuat din Istanbul la Beirut, apoi în Franţa, Anglia, Africa şi SUA. Aceasta se preta la un film documentar şi nu artistic.

– În legătură cu cele petrecute, din punctele de vedere istoric şi economic nu pot să nu subliniez faptul că autorităţile române n-au solicitat nici un fel de cheltuieli părţii polone pentru serviciile prestate, faţă de cele franceze, engleze sau americane care *au zeciuit* nemilos afacerea când aurul a ajuns pe teritoriul lor.

[18] Vezi *Revista de istorie*, vol. 32, 1979, p. 1037-1054.

– Şi mai importante decât peripeţiile acestui transport mi se pare a fi sprijinul dat de România, în ciuda protestelor şi ameninţărilor germane, în asigurarea altor transporturi în condiţii depline de securitate, respectiv a 51 de lăzi oprite de mareşalul Rydz-Śmigły la Dubno, în greutate totală de 3.057,45 kg., cu un conţinut de 2.738,104 kg. de aur declarat – dar neverificat, sigilate la Bucureşti de BNR şi Polski Bank – restituite intact Poloniei în 1947, la care s-a adăugat bunurile (valorile) Fondului apărării naţionale.

– Şi, nu în ultimul rând, România a salvat în etapa preliminară a lungului periplu a inestimabilului Patrimoniu cultural polonez în toată splendoarea lui, a cărei descriere şi importanţa ar necesita prezentarea pe sute de pagini, într-o monografie.

– Amintim că toate aceste bunuri au ajuns la Cernăuţi în ultimele clipe de dinaintea pătrunderii pe teritoriul polonez a trupelor sovietice, respectiv în ziua de 18 septembrie.

– Transportul a fost asigurat de 41 de camioane şi 19 autoturisme pe ruta cea mai scurtă, trecând prin Focşani-Buzău până la Bucureşti. Un convoi atât de mare de mijloace de transport nu putea staţiona în oraşul bulversat de uciderea lui Armand Călinescu.

– Convoiul a fost oprit în Pădurea Băneasa. De acolo, camion după camion au fost aduse în Bucureşti şi descărcate în localul Băncii Marmorosch Blank în noaptea de 23 spre 24 septembrie.

– În timpul războiului nemţii vor încerca să îl confişte, americanii să şi-l adjudece, partea română fiind chemată în judecată de un fond american, iar autorităţile româneşti contau că vor acoperi prin valoarea aurului respectiv cheltuielile făcute cu întreţinerea şi dotările refugiaţilor. S-a crezut o vreme că aurul respectiv ar fi fost capturat şi însuşit de nemţi. Păstrarea s-a făcut în condiţii ireproşabile şi lăzile returnate intacte Poloniei, până la ultimul gram, în septembrie 1947.

– Mai precizăm că Valorile Fondului Apărării Naţionale erau constituite din daruri şi ofrande de preţ venite din partea Trezoreriei Naţionale şi ale populaţiei civile oferite Armatei pentru sporirea capacităţii de apărare a ţării, printr-o seamă de colecte declanşate din 1936 şi menţinute până în 1939. Bunurile în mare parte obiecte de artă au fost sortate de specialişti şi expediate în Franţa pe calea aerului sau cu nava „Suceava” din portul Constanţa.

– Patrimonial naţional polonez se constituia din ceea ce avea mai de preţ arta şi cultura milenară poloneză, toate bunuri ale patrimoniului universal, provenite de la Wawel, Palatul Regal din Varşovia, Biblioteca Naţională etc.

– La Bucureşti au fost şi mai bine împachetate, iar în noiembrie îmbarcate pe nava românească „Ardealul". Au ajuns în Franţa în ianuarie 1940. De consemnat că autorităţile poloneze au încercat în octombrie ca prin intermediul nunţiului apostolic la Bucureşti să negocieze cu Sfântul Scaun să le predea spre păstrare Vaticanului. N-au fost primite pe motiv că nu erau bunuri ecleziastice. Culmea. O bună parte din goblenuri erau de inspiraţie biblică. Şi nu numai acestea. Primele miniaturi pe pergament, texte religioase etc. Ori negociatorii n-au ştiut să susţină cauza sau Sfântul Scaun n-a vrut să intre în disensiuni cu Germania. Înclin spre cea de-a doua ipoteză.

– Din Franţa sunt transportate mai departe în Canada, de unde vor fi aduse cu greu în ţară, după lungi negocieri între guvernul polonez şi cel canadian, abia în anii '60.

– Fondul Apărării Naţionale a fost ultimul restituit, de Giscard d'Estaing, în ianuarie 1977.

Beck mai dovedeşte o dată că ajunsese a fi pe dinafară cu privire la desfăşurarea războiului

În noaptea de 16 septembrie ministrul polonez de externe, Józef Beck, îl încunoştinţează pe ambasadorul român, Gheorghe Grigorcea, despre situaţia de pe fronturile poloneze menţionând superioritatea materialului motorizat german; subliniază *dezinformarea* conţinută în comunicatul german care menţionează cu privire la încercuirea a şase divizii poloneze la nord de Vistula.

Beck i-ar fi spus, între altele, textual: „Vă dau cuvântul meu de onoare că comunicatul oficial german, în care se spune că şase divizii polone ar fi încercuite în nordul Vistulei, este o invenţie completă; aceste divizii se retrag pe poziţiile Vistulei, nefiind deloc încercuite şi nici măcar presate de armata germană".

Beck crede că aceste informaţii inexacte s-au publicat pentru a contrabalansa efectul ce ar fi putut produce în Germania distrugerea desăvârşită a două divizii germane în regiunea Kielce – Varşovia. Nu prea târziu, chiar a doua zi, evenimentele infirmă din nou informaţiile pe care Beck le transmitea diplomatului român. Singura concluzie este că ministrul de externe polonez era izolat, acţiunile sale diplomatice nu mai aveau nici o relevanţă şi inducea partea română într-o gravă eroare.[19] Surprins, Carol al II-lea însereză în *Însemnările* sale *zilnice*, că nemţii au intrat în Cracovia fără să se tragă un foc de puşcă.

[19] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 162-163.

Găsim nimerit să prezentăm, de data aceasta, care era situaţia reală şi cum se desfăşurau evenimentelor pe front, aceasta şi pentru o mai bună înţelegere a hotărârii intrării lor în România:

– La 17 septembrie generalul von Rundstedt începe să asedieze Varşovia.

– Mareşalul Rydz-Śmigły a refuzat deschiderea unui nou front şi a ordonat retragerea spre Lwów.

– Tot la 17 septembrie, la ora 4.00 dimineaţa, armatele mareşalului Vorosilov au trecut frontiera pe ambele părţi ale mlaştinilor de la Pripet, trecând – potrivit Pactului Ribbentrop-Molotov la a patra dezmembrare a Poloniei.

Înfrânte complet, pe frontul de Vest, armatele poloneze nu mai au capacitatea de a deschide un nou front în partea de Est.

Colonelul Beck tot mai străin de problematica militară a războiului

Plecat din Varşovia cu întreg Corpul Diplomatic, Gheorghe Grigorcea s-a stabilit provizoriu la Krzemieniec, unde îl întâlneşte pe Beck –, prilej de a culege impresiile sale pe care i le transmite lui Gafencu. Se vede că ministrul devenise mai degrabă un individ care nu cunoştea realităţile militare şi desfăşurarea bătăliilor. În plină înfruntare militară polono-germană, Beck îi vorbeşte diplomatului român despre o *scădere a presiunii germane asupra polonezilor*. Peste noapte a devenit tot mai încrezător că totul s-ar datora presiunii aliaţilor de pe frontul occidental şi care ar fi dus la dislocări de trupe germane de la Est spre Vest, cât şi datorită rezistenţii dârze a polonezilor pe toate fronturile.

Colonelul considera că germanii vor încerca în curând un atac în stil mare spre Lwów din direcţia Przemysł, dar preciza că partea polonă a masat contingente noi de trupe poloneze bine echipate în regiunea respectivă.

La acest optimism, ambasadorul român a făcut numai un demers energic ca ataşatul militar român să fie pus în contact cu secţiunea operaţiilor a Marelui Stat Major de pe front.[20]

N-a fost deloc rea această intervenţie, deoarece militarul român va avea ce să îi raporteze peste câteva zile regelui şi celorlalţi superiori ai săi.

În timp ce colonelul Beck dădea asigurări, în apropierea graniţei româneşti fiind, că trupele poloneze ar sta bine pe poziţii, Fabricius care cunoştea starea de spirit mai bine decât ministrul de externe polonez, a

[20] *Ibidem*, f. 151-152.

solicitat o întrevedere cu ministrul Gafencu pentru a se interesa în legătură cu *tratamentul pe care îl va asigura România guvernului polon şi Statului Major al Armatei poloneze, care – după informaţiile lui* – vor cere peste puţine zile să treacă în România.

Vorbea Fabricius despre această eventualitate, iar Beck chemat să pregătească cadrul necesar pentru o asemenea evacuare nu îi suflase o vorbă reprezentantului României despre intenţiile respective.

Dacă ascundea părţii române deplasarea implacabilă a lui, a preşedintelui şi a guvernului, cu ce intenţii oare? De unde ştia Fabricius scenariul pus la cale? Nu excludem că Berlinul avea cârtiţe bine infiltrate, probabil, chiar pe lângă organele de decizie poloneze.

Gafencu îi va răspunde lui Fabricius că potrivit angajamentului solemn al României de a respecta regulile neutralităţii, militarii polonezi vor fi internaţi, iar civilii vor fi consideraţi refugiaţi politici; dacă vor dori să rămână în ţara noastră, vor fi repartizaţi în anumite zone în care vor putea locui.

În acest context, diplomatul german i-a precizat lui Gafencu că a fost însărcinat de Ribbentrop să se intereseze de aceste aspecte, declarându-se a fi mulţumit de răspunsul primit. Şi-a exprimat totuşi rezerva sa în legătură cu dreptul de tranzit pe care România îl va acorda membrilor guvernului polonez sau celorlalţi refugiaţi politici.

I s-a răspuns ferm că potrivit regulilor neutralităţii, refugiaţii politici pot trece în tranzit prin ţară, iar în ce ne priveşte, tocmai în dorinţa de a întări neutralitatea avem tot interesul să le înlesnim trecerea şi numai dacă nu pot trece în străinătate, să-i păstrăm la noi în zonele pe care le-am stabilit.[21]

Paradoxal că, în momentele respective, Fabricius ştia mai mult decât Raczyński ce se va întâmpla în viitorul foarte apropiat cu autorităţile poloneze.

Retragerea în „Capul de pod românesc”

În acele momente nici Carol al II-lea nu se afla pe aceeaşi lungime de undă cu Beck. El nota în însemnările sale că:

„Pe front, pare-se că sunt lupte serioase în Polonia, unde nenorociţii de ei fac adevărate sforţări de rezistenţă. Totuşi, sunt în foarte mare primejdie de a fi învăluiţi pe ambele aripi.

În sfârşit, o activitate de aviaţie pe frontul occidental. Uzinele „Krupp” de la Essen au fost bombardate.”

De reţinut faptul că istoriografii polonezi consemnează faptul că la 14

[21] Idem, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 34.

septembrie 1939, comandantul suprem al armatelor poloneze, mareşalul Edward Rydz-Śmigły a ordonat celor 20 de divizii, care luptau la est de Vistula, să se retragă spre Lwów şi de aici în zona de frontieră cu România şi cu Uniunea Sovietică. Planul polonez preconiza ca în zona respectivă, cu teren accidentat şi mlăştinos – denumită şi **Capul de pod românesc** – Przedmoście rumuńskie – armata poloneză să organizeze o defensivă puternică şi să reziste până ce Occidentul va declanşa ofensiva mult aşteptată pe frontul de vest, potrivit angajamentelor bilaterale, cu Anglia şi Franţa. Se mai conta pe faptul că în zonă amintită Polonia dispunea de depozite de arme şi muniţii – amplasate în baza planurilor strategice antisovietice încă din deceniile trei şi patru, ele fiind legate pentru aprovizionare cu portul Constanţa, care ar fi putut asigura dotarea constantă a trupelor poloneze.

Autorităţile de stat şi militare poloneze n-au cerut activarea alianţei polono-române, care funcţiona din 1921, reînnoită în 1926, 1931 şi 1936, socotind că este mai util pentru Polonia să îşi păstreze deschise liniile de comunicaţie cu porturile româneşti, îndeosebi cu Constanţa, care putea primi navele proprii (evacuate înainte de 1 septembrie din porturile poloneze) cât şi pe cele aliate cu armament pentru aprovizionarea trupelor sale.

Atacul sovietic din dimineaţa zilei de 17 septembrie şi intrarea URSS în război de partea Germaniei hitleriste au pus capăt, probabil, întregii strategii şi a dus la căderea planului respectiv. Pierzându-şi parcă raţiunea, din lipsa unor informaţii, inclusiv cu privire la spiritul poziţiei de neutralitate pe care România şi-a impus-o şi pentru care milita în mod argumentat, probabil şi urmare a unei consilieri slabe cu privire la normele internaţionale în situaţia dată din partea reprezentanţilor săi diplomatici, inclusiv din partea Ambasadei din Bucureşti, Beck nu s-a implicat în corectarea poziţiei formulate în mod totalmente nefericit în Apelul lansat de preşedintele Poloniei, Ignacy Mościcki, la intrarea în Cernăuţi, la 17 septembrie (în realitate a fost datat la Kuty), în sensul că Polonia îşi va continua activitatea şi lupta pe un teritoriu neutru.

Exista şi un Ordin militar al Comandantului suprem, care stipula că trupele poloneze se vor evacua şi ele; acestea urmau a se reorganiza în Franţa. Cercetătorii militari estimează că cca 120.000 de militari au traversat *Capul de pod* spre România şi Ungaria; unii – chiar înainte de 17 septembrie –, pentru a pregăti terenul de luptă în continuare de pe teritoriul francez. Planul de evacuare şi mai ales cel de reorganizare în Occident a funcţionat cu bune rezultate, armata poloneză devenind una dintre cele mai mari armate ale Aliaţilor şi care a luptat toată perioada celui de al doilea război mondial cu deosebit devotament.

Comportamentul României a fost ireproşabil şi apreciat ca atare de

mulţi dintre cei care au primit sprijinul în momentele de restrişte amintite, însăşi liderii noilor formaţii militare, printre care generalul W. Sikorski, viitor comandant suprem, sau viitorul preşedinte al Republicii în exil, fost preşedinte al Senatului polonez, Wladysław Raczkiewicz, toţi bucurându-se de ospitalitatea şi sprijinul românesc.

Ambasadorul polonez la Bucureşti, Edward Raczyński, al cărui frate era ambasador la Londra, a înţeles din timp că zilele foştilor guvernanţi sunt numărate şi a acţionat, nu cu loialitatea cu care şefii săi s-ar fi aşteptat, şi în primul rând, Józef Beck.

Lumea a fost martoră a unei faze noi a aşa zisei *trădări occidentale,* în sensul că Polonia era lăsată să lupte singură cu Germania agresoare în ciuda angajamentelor semnate şi a ajutorului promis.

Împărtăşesc opinia celor care apreciază că manifestări militare hotărâte din partea Franţei şi Angliei ar fi dus la o anumită schimbare a echilibrului de forţe. Nemţii au fost lăsaţi de aliaţii Poloniei să îşi finalizeze, fără a fi stânjeniţi sau împiedicaţi, planurile lor agresive.

După ocuparea Varşoviei, siguranţa Rusiei că Germania nu are cum să piardă războiul a determinat-o să pună în aplicare prevederile Tratatului Ribbentrop-Molotov şi a atacat la 17 septembrie din est Polonia.

Poziţia României, la 15 septembrie, când n-avea trupe străine la hotar

În ziua respectivă pe baza informaţiilor avute din exterior şi a schimburilor de vederi ale Regelui cu Armand Călinescu şi Grigore Gafencu, şeful externelor trimite o circulară Ambasadei României la Paris, Legaţiilor din Londra, Berlin, Roma, comunicându-le că politica externă a statului român se menţine pe liniile hotărâte în Consiliul de Coroană de la Cotroceni din 6 septembrie.

Devansând cumva o cerere din partea lui Beck (pe care acesta nu o depusese încă), precizează că respectarea strictă a regulilor neutralităţii ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate **de omenie şi de prietenie** (sublinierea mea – *N.M.*), fără a comite *imprudenţe inutile şi păstrând paşnice şi corecte raporturile cu Germania*. Am impresia că teama de nemţi pe care Ernest Urdăreanu o răspândea de vreme bună asupra interlocutorilor, inclusiv asupra lui Armand Călinescu, a început să funcţioneze.

Gafencu mai scrie în circulara sa că: „La graniţa polonă unde se îngrămădesc din ce în ce mai mulţi fugari, ne-a fost cu putinţă să organizăm

un serviciu de ordine şi de ajutor care lasă să treacă copiii, femeile şi răniţii ca şi refugiaţii politici. Crucea Roşie se ocupă cu adăpostirea şi întreţinerea copiilor şi femeilor iar refugiaţilor politici care vor să rămână în ţară, li s-a desemnat o zonă în Moldova unde pot locui.

Potrivit regulilor neutralităţii convoaiele militare sunt fireşte oprite, iar trupele străine care până azi nu au apărut la hotar, dacă vor voi să treacă în ţară vor fi dezarmate şi internate".[22]

Tot potrivit regulilor neutralităţii s-a îngăduit tranzitul prin ţară spre sau din Statele beligerante, atât ale diferitelor mărfuri şi ale persoanelor civile.

Aceste măsuri au fost în aşa fel executate, că până acum s-au primit mulţumiri din partea tuturor beligeranţilor.

Despre Pactul de neagresiune propus Ungariei

Misiunile diplomatice mai erau informate că la propunerea Românei de a încheia un pact de neagresiune, Ungaria a răspuns printr-un refuz – urmat de o contrapropunere de a încheia un pact cu privire la minorităţi.

Pactul (respectiv) în forma pe care l-a propus Ungaria era inacceptabil, deoarece ar fi dat Statului vecin un drept de control în afacerile noastre interne.

Şefii misiunilor diplomatice sunt informaţi că România a propus ca prin trei declaraţii identice potrivit metodei încercate la Bled în toamna anului trecut, România, Iugoslavia şi Ungaria să-şi manifeste intenţia lor de a întări pacea în Bazinul Dunărean, de a se abţine de la orice agresiune sau un act de violenţă şi de a pregăti printr-o politică înţelegătoare şi dreaptă o atmosferă care să îngăduie strângerea raporturilor prieteneşti între statele şi între naţionalităţile vecine din Bazinul Dunărean.

„Aşteptăm răspunsul maghiar la această formulă care dovedeşte din nou spiritul nostru înţelegător, aşa cum l-am arătat necontenit atât în raporturile cu Ungaria cum şi în măsurile pe care le-am luat în anul din urmă în favoarea minorităţilor".

Din partea Ungariei s-a răspuns cu o politică respingătoare. „Discursul contelui Csaky, unde cuvintele bune se întâlnesc cu cuvintele jignitoare, dovedeşte din nou cât de şovăitoare şi de lipsită de şir este politica Ungariei faţă de statele vecine".

Străduinţele României se vor concentra în împrejurările date şi pe strângerea raporturilor între cele patru state din Înţelegerea Balcanică şi a duce la precizarea unei atitudini comune faţă de situaţia internaţională.[23]

[22] *Ibidem*, f. 35.

[23] Idem, Fond 71 Polonia, volum 63, f. 156-157.

Despre o posibilă frontieră germano-rusă pe teritoriul polonez

Vizita făcută la minister, la 16 septembrie 1939, de diplomatul grec Collas, care se manifesta dinamic şi extrem de activ, la Bucureşti, dovedeşte încă o dată că reprezentanţii ţărilor mai mici pot avea informaţii pertinente despre evoluţia situaţiei în plan internaţional. Collas este cel care îi comunică secretarului general, Al. Cretzianu, informaţia transmisă de Ambasada elenă la Moscova privind comasarea unui număr impresionat de trupe sovietice la frontiera polono-sovietică (cca. 1.500.000 persoane), justificată prin refuzul sovietic de a lăsa Germania să ocupe Ucraina polonă; *în capitala sovietică se vorbea despre o posibilă frontieră sovieto-germană.*[24]

În schimb, cancelariile diplomatice româneşti nu aveau nici o informaţie în această materie. La fel şi polonezii. Ulterior, Românii se vor convinge că nici englezii şi nici francezii nu dispuneau de aceste date.

Armand Călinescu, informat de Cretzianu în legătură cu cele de mai sus, i-a creat primului ministru prilejul ca într-o întrevedere simultană avută cu Hoare şi cu Thierry, să le comunice despre acest aspect, mai mult precizându-le că Rusia va intra în acţiune, ajungându-se la împărţirea Poloniei. Premierul român i-a autorizat să transmită mesajul respectiv guvernelor lor. Armand Călinescu i-a mărturisit lui Victor Slăvescu: „abia acum ei recunosc loial cât am fost de bine informaţi şi câtă dreptate am avut".

Protest energic german pentru permisiunea dată de România pentru tranzitul aurului polonez

În ajunul atacului sovietic asupra Poloniei, la 16 septembrie, Fabricius întreprinde la Ministerul Afacerilor Străine un protest energic din partea Germaniei împotriva permisiunii trecerii aurului polonez prin România şi al transbordării acestuia la Constanţa pe un vas britanic. Rugămintea imperativă a statului german era de a nu mai permite trecerea vagoanelor de aur polonez spre vreo ţară beligerantă şi tezaurizarea acestuia într-un stat neutru până la sfârşitul conflictului. Fabricius a precizat că aurul polon va înlesni englezilor, potrivit liderilor germani, să ducă lupta mai departe împotriva Germaniei.

Răspunsul lui Gafencu a fost destul de sec şi acoperitor, în sensul că

[24] Idem, Fond România General, vol. 7, f. 201.

Guvernul român a refuzat să primească în depozit acest aur, dar că nu se poate opune la tranzitarea lui, fiind o marfă ca toate celelalte.

Şi de data aceasta, Fabricius ştia mai mult decât noi despre intenţiile Poloniei şi a cerut să nu mai îngăduim trecerea bunurilor poloneze spre ţările beligerante; să cerem ca ele să fie depozitate într-o ţară neutră de unde vor putea fi restituite la sfârşitul războiului, statului polon.

La cea din urmă propunere, Gafencu a răspuns că se va mai consulta în această privinţă cu dl. prim-ministru.[25]

Tot la 16 septembrie, la Krzemieniec, unde era „Cartierul General" al fostului Corp Diplomatic de la Varşovia, Nunţiul apostolic, în calitatea de decan al Corpului Diplomatic acreditat în Polonia, a cerut colegilor încunoştinţarea guvernelor pe care le reprezentau despre bombardarea acelui oraş, considerat a fi deschis, de către aviaţia germană, soldată cu 60 de victime, expresie a duritătii de tratament germane.[26]

Cronologia evenimentelor din 17 septembrie – Polonia nu formulează României cererea îndeplinirii obligaţiunilor decurgând din tratatul de alianţă

Lipsit de orice logică militară şi umană ar fi fost cererea Poloniei ca aliata sa, România să atace trupele sovietice, potrivit Tratatului de asistenţă mutuală în vigoare. Asupra neîmplinirilor Acordului militar din 1931, juristul Vespasian Pella s-a pronunţat în informaţiile sale transmise conducerii ministerului. Bombardat de tot felul de informaţii, Gafencu face personal cronologia evenimentelor. A fost, cred, singurul ministru de externe care şi-a întocmit propriul desfăşurător al celor petrecute, aşa cum îi parveneau ştirile pe diferite canale. Nu ne rămâne decât să le retranscriem după însemnările ministrului:

Ora 9.00

Dl. Dianu mă înştiinţează telefonic din Moscova că dl. Molotov a remis în copie nota înaintată ambasadorului Poloniei la Moscova, însoţită de o declaraţie prin care arată că URSS va duce „o politică de neutralitate în relaţiile dintre Uniunea Sovietică şi România".

Ora 11.00

Dl. ambasador Grigorcea îmi comunică telefonic din Kutni (Kuty) că

[25] Idem, Fond 71 Germania-Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 47.

[26] Idem, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 161.

dl. Beck cere îngăduinţa de a intra în ţară şi de a trece prin România în străinătate, a preşedintelui Mościcki şi a membrilor guvernului polon.

Ora 13.00

Trimit d-lui Grigorcea următoarea telegramă: „La cererea expresă a domnului Beck pe care mi-aţi trimis-o telefonic azi dimineaţă veţi răspunde că Guvernul aşteaptă azi sosirea în ţară, aşa cum mi-a fost anunţată de domnul Beck a domnului Preşedinte Mościcki şi a membrilor guvernului polon, oferindu-le fiecăreia dintre aceste persoane, dar fireşte nu în calitatea lor oficială, ospitalitate în ţară sau înlesnindu-i tranzitul spre o ţară neutră".

Veţi putea să însoţiţi pe Preşedintele Mościcki până la Cernăuţi unde veţi aştepta instrucţiile noastre".

Ora 15.00

Dl. Ambasador Franasovici mă înştiinţează telefonic din Paris că Franţa nu se gândeşte să reacţioneze împotriva agresiunii pe care Rusia a făcut-o în Polonia şi că a luat act de declaraţia de neutralitate a Rusiei.

Ora 17.30

Domnul Prim Ministru mă înştiinţează că dl. general Marinescu a fost anunţat la Cernăuţi că în timpul nopţii vor sosi în ţară preşedintele Mościcki şi membrii guvernului polon.

Ora 18.00

Primesc din nou o cerere de a îngădui trecerea prin ţară a preşedintelui Mościcki şi a guvernul polon, pe care mi-o adresează de data aceasta tot telefonic din Cernăuţi, dl. ambasador Raczyński. Răspund în aceiaşi termeni cum am răspuns telegrafic domnului ambasador Grigorcea.

Ora 18.30

Secretarul ambasadei polone din Bucureşti, remite domnului ministru Telemaque o notă, prin care guvernul polon ne anunţa trecerea trupelor ruseşti prin (în) Polonia, subliniind că este vorba de un exemplu clasic de agresiune. Această notă **nu cuprinde nici o cerere de asistenţă militară.** (sublinierea mea – *N.M.*)

Ora 22.00

În schimb, primesc o telegramă de la domnul ambasador Grigorcea din Vijnica, care ne arată că într-o convorbire cu dl. Beck, care a avut loc chiar în dimineaţa acelei zile, după ce dl. Beck avusese o consfătuire cu

preşedintele Republicii şi mareşalul Rydz-Śmigły, ministrul de externe polon i-a declarat că: „Polonia înţelege situaţia noastră dificilă şi din această cauză nu a formulat cererea îndeplinirii obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă. Îşi rezervă însă dreptul de a o face când situaţiei s-ar desemna în aşa fel ca intrarea noastră în război ar reprezenta reale şanse de succes". Domnul Beck a repetat în mai multe rânduri, domnului Grigorcea, că **Polonia „nu intenţionează a ne împinge inutil într-o conflagraţiune"**. (sublinierea mea: *N.M.*)

Ora 23.00

Domnul preşedinte al Consiliului mă înştiinţează telefonic că preşedintele Mościcki, mareşalul Rydz-Śmigły, dl. Beck şi ceilalţi membri ai guvernului polon, au intrat cu toţii în ţară.[27]

Cronologia de mai sus dovedeşte scrupulozitatea dovedită de ministrul afacerilor externe român, Grigore Gafencu, în tot ce făcea, de data aceasta în urmărirea cu mare exactitate şi consemnarea evenimentelor la care participa, conştientizând, cu siguranţă, că aşternea pe hârtie nu pentru el, ci pentru istorie cuvintele de mai sus. Găsim aici pe ziaristul şi publicistul Gafencu împletind funcţiile de „cronicar" şi cea de ministru, de arhitect al evenimentelor. Nu cunoaştem ca şefii externelor din alte ţări să fi făcut în mod curent asemenea însemnări. Mărturie a conştiinciozităţii sale şi a colaboratorilor apropiaţi o găsim şi în modul de întocmire a notelor de convorbiri *curente* ce aveau loc la Ministerul Afacerilor Străine cu diplomaţii acreditaţi, unele din ele fiind consemnate în a doua parte a lucrării pentru prima dată.

Ziarul *Universul* a înserat în ziua de 17 septembrie ştirea: „Refugiaţii străini vor fi internaţi în localităţi anume indicate, iar trupele vor fi dezarmate".[28]

Cuvânt de ordine – cele mai întinse măsuri pentru respectarea strictă a regulilor neutralităţii

Aşa se spunea în Comunicatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, la care se adăuga:

1. În acest spirit se va acorda copiilor şi răniţilor, ce eventual ar veni în ţară, azilul impus de sentimentele de neutralitate.
2. Orice trupe sau formaţiuni militare străine care ar trece frontiera

[27] *Ibidem*, vol. 61, f. 2-4.

[28] Idem, Fond România General, vol. 7, f. 205, „Universul", 17 septembrie 1939, p. 1.

vor fi dezarmate fixându-li-se o anume regiune de locuit până la sfârşitul ostilităţilor.

3. Persoanele ce au deţinut situaţiuni politice vor fi îndatorite de a domicilia în localităţi anume indicate, abţinându-se de la orice activitate de ordin public.

4. Intrarea în ţară a particularilor, îndeosebi a celor din regiunile galiţiene este riguros interzisă.

Forţele necesare aplicării acestor măsuri sunt puse la dispoziţia d-lui subsecretar de stat general Gabriel Marinescu, care veghează personal la faţa locului".[29]

Mass-media românească informează iarăşi pe larg despre prevederile cuprinse în Convenţia de la Haga cu privire la comportamentul ţării neutre faţă de refugiaţii militari şi civili străini primiţi pe teritoriul ei. Se demonstra astfel că măsurile luate de Guvernul României s-au făcut în baza legislaţiei internaţionale în vigoare. Se informau aşadar nu numai proprii cetăţeni cât şi cei găzduiţi, credem că şi misiunile diplomatice care se dovedeau a nu fi la curent cu aceste prevederi, deseori interpretând în mod arbitrar acţiunile pe care doreau a le înfăptui forţând aceste prevederi în vigoare din 1907.

„Măsurile luate de Guvernul român sunt în strictă conformitate cu Convenţiunea de la Haga".

Iată articolele corespunzătoare acestor măsuri:

Art. 11. Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparţinând armatelor beligerante le va interna, pe cât posibil departe de teatrul războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortăreţe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofiţerii pot fi lăsaţi liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare.

Art. 12. În lipsa unei convenţiuni speciale, Puterea neutră va procura internaţilor merindele, îmbrăcămintea şi ajutoarele impuse de omenie. La încheierea păcii se va face bonificarea cheltuielilor ocazionate de internare.

Art. 13. Puterea neutră care primeşte prizonieri de război evadaţi îi va lăsă în libertate. Dacă tolerează ca ei să rămână pe teritoriul ei, le poate desemna un loc de rezidenţă. Aceeaşi dispoziţie este aplicabilă prizonierilor de război aduşi de trupele refugiate pe teritoriul Puterii neutre.

Art. 14. O Putere neutră va putea autoriza trecerea pe teritoriul ei a răniţilor sau bolnavilor aparţinând armatelor beligerante, sub rezerva ca trenurile care îi transportă să nu transporte nici personal nici material de război. În asemenea caz, Puterea neutră este ţinută să ia măsurile de siguranţă şi de control necesare în acest scop.

[29] *Ibidem*, f. 206.

Răniţii sau bolnavii aduşi în aceste condiţiuni pe teritoriul neutru de unul din beligeranţi şi care ar aparţine părţii adverse, vor trebui supravegheaţi de Puterea neutră astfel încât ei să nu mai poată lua din parte la operaţiuni de război. Această Putere (neutră) va avea acelaşi îndatoriri faţă de răniţii sau bolnavii celeilalte armate care i-ar fi încredinţaţi.[30]

Alte precizări ale ministrului român de externe cu privire la situaţia internaţională şi manifestările autorităţilor poloneze

Ministrul român de externe, Grigore Gafencu, informează tot la 17 septembrie ambasadele şi legaţiile României cu privire la declaraţiile sovietice legate de neutralitatea URSS în raporturile sale cu statul român, precum şi despre cererile guvernului polonez de a se trece pe teritoriul românesc.

Gafencu precizează că Guvernul polon nu ne-a cerut în cursul zilei de 17 septembrie nici un ajutor militar. În schimb ne-a sesizat în trei rânduri în ultimele 24 de ore cu cererea de a facilita trecerea prin teritoriul naţional a Preşedintelui Republicii Polone şi a membrilor guvernului polon care au hotărât să părăsească teritoriul naţional pentru a se refugia în altă ţară. Toate aceste persoane vor intra în cursul nopţii în România.

În asemenea împrejurări este firesc că România nu poate să-şi părăsească atitudinea de neutralitate pe care o va urma cu toată corectitudinea mai departe.[31]

În *Însemnările* sale, Carol al II-lea consemnează evenimentul petrecut în duminica de 17 septembrie (ora 12.00), în contextul primirii lui Călinescu şi Gafencu pentru a studia noua poziţie.

„Pentru noi – nota suveranul – este cât se poate de dezagreabilă această nouă întorsătură, căci ne dă o **graniţă ne apărată faţă de Soviete.** (sublinierea mea: *N.M.*)

Hotărâri nu s-au putut lua, căci vom trebui să vedem cum se dezvoltă situaţia. Totuşi, ungurilor li se va pune întrebarea ce atitudine vor lua şi vom iuţi întru ceva aducerea a noi forţe pe frontul nostru de Nord...

Toată ziua au curs ştirile. Ruşii înaintează, iar bieţii polonezi afluează spre graniţa noastră. Au început să treacă şi trupe, destul de puţine la număr,

[30] *Adevărul* din 17 septembrie 2009; AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 207-208.

[31] AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 202; Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 179.

iar material în cantitate neprecisă, îndeosebi motorizate. Ajutăm şi noi cât se poate ca să treacă cât mai mult, căci este în interesul nostru. Vom putea, probabil, să întrebuinţăm şi noi acest material şi este unul care ne lipseşte.

Tot în noaptea aceasta a trecut Mościcki, cu Guvernul polonez, şi, ceea ce e de necrezut, şi mareşalul Rydz-Śmigły. Că guvernul a plecat e, întrucâtva, de înţeles, dar că comandantul Armatei şi-a lăsat trupele, care se mai luptă, este de nepriceput. Fatalmente, discuţia s-a îndreptat asupra acestui fapt, şi bietului mareşal a trebuit să îi ţiuie urechile de cât l-am înjurat. Nu mai e de mirare că această Armată, care a fost aşa de bine echipată şi înzestrată, n-a putut deloc să reacţioneze când şeful ei fuge şi o lasă. Ca fapt militar, nu pot să-mi imaginez ceva mai oribil şi mă doare, ca ostaş şi ca om.

Mâne, Mościcki va pleca la Bicaz, unde i-am pus la dispoziţie o reşedinţă; restul Guvernului, la Slănic Moldova, iar mareşalul la Craiova".

Carol al II-lea mai consemnează „tactica ruşilor este identică cu a germanilor: atac deschis de aviaţie şi urmat de unităţi motorizate, iar pe tancurile sovietice erau inscripţiile: Trăiască Polonia Sovietică!".[32]

Azi ştim cu exactitate că în campania împotriva Poloniei, germanii au folosit 897 de bombardiere şi 611 de avioane de vânătoare, faţă de 170 de bombardiere şi 270 de avioane de vânătoare ale polonezilor.

Universul din 17 septembrie publică pe prima pagină faptul că Guvernul român a luat măsuri la graniţa Bucovinei, pentru respectarea strictă a regulilor neutralităţii, precizând că orice trupe sau formaţiuni militare străine care ar trece frontiera vor fi demilitarizate, fixându-li-se o anumită regiune de locuit până la sfârşitul ostilităţilor etc. etc.

În aceiaşi zi, Legaţia României la Moscova transmite la Ministerul Afacerilor Străine, textul tradus al scrisorii lui V. Molotov, Comisarul cu afaceri străine al URSS, adresată ambasadorului extraordinar şi plenipotenţiar polonez la Moscova, Grzybowski, prin care se consemnează justificarea invadării Poloniei de către URSS: luarea în apărare a vieţii şi averii populaţiei din Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest.

Se mai spune că Varşovia, capitala Poloniei nu mai există. „Guvernul polonez s-a destrămat şi nu mai arată semne de viaţă. Aceasta înseamnă că statul polonez şi guvernul său a încetat să existe de fapt. Prin aceasta însuşi şi-au pierdut puterea tratatele încheiate între URSS şi Polonia. Lăsată în voia sorţii şi rămasă fără conducere, Polonia s-a transformat într-un câmp propice pentru diferite întâmplări şi surprize, care pot să creeze o ameninţare pentru URSS. De aceea, fiind până acum neutru, guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră faţă de aceste fapte.

[32] Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 217-218.

Guvernul sovietic nu mai poate, de asemenea, avea o atitudine impasibilă faţă de faptul că ucrainenii şi bieloruşii care au acelaşi sânge, locuind pe teritoriul Poloniei, sunt aruncaţi în voia sorţii, rămaşi fără apărare.

Având în vedere această situaţie, guvernul sovietic a dat dispoziţie unui Comandant Superior al Armatei Roşii să dea ordin trupelor ca să treacă frontiera şi să ia sub apărare viaţa şi averea populaţiei din Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest.

Totodată, guvernul sovietic intenţionează să ia imediat toate măsurile pentru a scoate poporul polonez din acest război nenorocit, la care a fost împins de conducătorii săi iresponsabili şi să-i dea posibilitatea să înceapă o viaţă paşnică.

Toate acestea purtau semnătura Comisarului Poporului pentru Afaceri Străine a URSS: V. Molotov.[33]

Consolidarea raporturile de bună vecinătate româno-ruse

Aminteam că în cadrul Consiliului de Coroană din 6 septembrie, Constantin Argetoianu atrăgea atenţie că trebuie să ne ferim de ruşi. Noua evoluţie a evenimentelor îl determină pe Gafencu să transmite o seamă de instrucţiuni Legaţiei României la Moscova, precizând, printre altele, că „suntem dornici de a consolida raporturile noastre de bună vecinătate cu Rusia. Urmărim împlinirea acestei dorinţe şi pe cale economică şi pe cale politică. Misiunea încredinţată domnului ataşat comercial Cristureanu are de scop să pregătească posibilitatea unor schimburi mai numeroase între Rusia şi noi. Socotim de altă parte că împrejurările politice sunt de aşa natură încât pot îngădui şi în domeniul politic o dezvoltare şi o adâncire a raporturilor noastre. Aşteptăm în această privinţă numirea la Bucureşti a unui Ministru sovietic aşa cum mi-a făgăduit domnul Potemkin în convorbirea amicală ce a avut loc între noi”.

Amintind atitudinea corectă pe care am avut-o până astăzi faţă de URSS ministrul plenipotenţiar român era împuternicit să declare că România a avut totdeauna grijă să acţioneze în afară conflictului ideologic dintre Rusia şi Germania care putea duce oricând şi la alte conflicte. S-a străduit, în schimb, prin atitudinea sa leală şi independentă să nu trezească temeri sau bănuieli la nici unul din vecinii noştri astfel ca atitudinea noastră independentă să fie o garanţie de pace şi de siguranţă pentru fiecare dintre ei. Urmare a înlăturării izbucnirii unui conflict germano-sovietic avem

[33] AMAE, Fond România General, vol. 269, f. 481.

putinţa de a întări raporturile româno-sovietice de vecinătate şi de a lămuri interesele noastre comune atât pe uscat cât şi în Marea Neagră. Un pact de neagresiune ar putea fi bine venit.[34]

Tot în acele zile, Armand Călinescu i-a mărturisit lui Victor Slăvescu că „toată acţiunea diplomatică a guvernului va fi îndreptată supravegherii primejdiei ruseşti, Germania ne mai prezentând astăzi o primejdie imediată prin îndepărtarea ei de frontiera noastră, dat fiind apariţia trupelor ruseşti în nordul Bucovinei. Tot jocul nostru diplomatic consta în a învedera Germaniei interesul ce ar avea de a nu slăbi România în favoarea Rusiei, România înţelegând să rămână loial neutrală".

În urmă cu cca zece zile„Armand Călinescu a avut o întrevedere în acelaşi timp cu Hoare şi cu Thierry, pentru a-i anunţa despre informaţia sigură pe care o deţinea, cum că Rusia va intra în acţiune şi se va ajunge la împărţirea Poloniei, autorizându-i să o transmită guvernelor lor, „abia cum ei recunosc loial cât am fost de bine informaţi şi câtă dreptate am avut" i-a mărturisit Armand Călinescu ministrului din cabinetul său care se ocupa cu înzestrarea armatei, Victor Slăvescu. Imediat după intrarea autorităţilor poloneze în ţara noastră, Fabricius a venit la Armand Călinescu pentru a-i solicita să îi păstreze pe teritoriul ei vreme cât mai îndelungată pe refugiaţii politici polonezi.[35]

Comunicatul Consiliului de Miniştri din 18 septembrie stipula câteva lucruri esenţiale: „Condiţiunile speciale în care s-au desfăşurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum şi faptul că guvernul polon a cerut guvernului român să acorde ospitalitate şefului statului şi miniştrilor săi care se refugiază pe teritoriul nostru, au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate faţă de actualii beligeranţi.

Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranţa şi apărarea fruntariilor ţării".[36]

Gafencu intervine din nou la Moscova şi cere şefului misiunii, Nicolae Dianu, să întreprindă un demers la Comisariatul Poporului pentru Afaceri Străine pentru a încunoştinţa despre hotărârea Guvernului român de păstrare a neutralităţii faţă de URSS, potrivit comunicatului oficial dat publicităţii cu aceiaşi dată; să fie exprimată dorinţa de a evita incidente la punctele unde trupele ruseşti se pot întâlni cu trupele româneşti.[37]

---

[34] Idem, Fond România General, vol. 7, f. 203-204.

[35] Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice*, vol. 2, ediţie îngrijită de Georgeta Penelea-Filitti, Editura Enciclopedică, 1996, p. 427-429.

[36] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 182.

[37] AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 210; Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 186-187.

Polonia nu intenţionează să ne împingă „inutil” într-o conflagraţiune

Cu mai puţin de o oră înainte de a trece frontiera polono-română a avut loc o întrevedere a ambasadorului neacreditat în Polonia din cauza evenimentelor, Gheorghe Grigorcea, cu ministrul de externe polonez, J. Beck, cu privire la situaţia Poloniei în faţa agresiunii sovietice.

Grigorcea îi raportează lui Gafencu că „din cât a înţeles din întortochiata expunere a situaţiei făcută de Beck, acesta a menţionat că Polonia înţelege dificila situaţie a României, cu alte cuvinte **că ni i-a adus pe ruşi la hotare** (sublinierea mea – *N.M.*), după cum scria şi regele şi primul ministru, fără a imputa Poloniei acest lucru. Se ştie însă că prezenţa rusească „în coastă” a trezit totdeauna frisoane românilor. Dacă ştia acest aspect şi Beck, nu cunoaştem, dar n-ar fi exclus, militar fiind să îl fi conştientizat. Despre aceste subtile momente nu s-a mai scris nici în Polonia, nici în România. Cert este că, din cauza grea în care ne aflam, şeful polonez al externelor nu a formulat cererea privind îndeplinirea obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă. A menţionat că îşi rezervă dreptul de a o face atunci când situaţiunea s-ar desemna în aşa fel că intrarea noastră în război ar prezenta reale şanse de succes.

A afirmat în mai multe rânduri că Polonia nu intenţionează a ne împinge „inutil” într-o conflagraţiune”.

Beck a mai spus că intenţia guvernului polonez era de a sta „până la ultima posibilitate la Kuty şi când va fi direct ameninţat de inamic ne va cere permisiunea de tranzit într-o altă ţară”.

Cu acest prilej, Grigorcea l-a informat despre poziţia României de a acorda preşedintelui şi guvernului ospitalitate, aşa cum Gafencu îi comunicase.

Grigorcea mai arată că toate misiunile străine plecând din Kuty, ele vor tranzita, probabil, fără viză, iar destinaţia unei ţări neutre va putea fi indicată numai verbal.

Că ambasadorul român era destul de bine informat cu privire la următorii paşi ai conducerii poloneze rezultă din încheierea telegramei: „hotărâri definitive încă nu s-au luat. Se pot ivi în ultima oră cereri neprevăzute”.[38]

Două avize esenţiale elaborate de diplomaţia românească

Am prezentat modul în care mass-media prezenta poziţii oficiale ale autorităţilor româneşti în probleme de politică externă mai ales în ceea

[38] Idem, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 173-174.

ce priveşte manifestarea României ca ţară neutră. Subliniem că grupul Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine a fost cel care a elaborat două AVIZE esenţiale privind poziţia de urmat din punctul de vedere al normelor internaţionale şi al cutumei în materie. În primul din ele, datat la 18 septembrie, dar care era de mai multă vreme în atenţia juriştilor privea obligaţia ţării noastre de a asigura asistenţă militară Poloniei. În el se arată fără echivoc.

„În situaţia dată, în baza prevederilor convenţiei militare româno-polonă, din 30 iunie 1931, rezultă că tratatul de garanţie dintre cele două state urma să-şi producă efectul **numai în cazul unui atac din partea Uniunii Sovietice**, chiar dacă unul sau ambele s-ar fi aflat în război cu alte puteri. Aşa fiind, atâta timp cât Polonia se găsea atacată numai de armata germană, **România nu avea obligaţiunea de a-i da vreun ajutor militar**". Repetăm că încă din octombrie 1933, mareşalul Piłsudski i-a spus lui Nicolae Titulescu că alianţele noastre *joacă* numai în relaţia cu Rusia.

Am arătat cum ulterior, în mai multe rânduri, cu mare cerbicie Beck s-a opus lărgirii prevederilor înţelegerilor noastre cu clauza *erga omnes*. A fost o şansă că nu aveam obligaţii contractuale pentru a ne implica în conflictul polono-german declanşat.

În dimineaţa zilei de 17 septembrie 1939, Polonia fiind însă invadată pe toată lungimea frontierei sale de la Est de armata sovietică, se punea stringent chestiunea de a şti dacă România – în situaţia excepţională în care se găsea Polonia –, mai era obligată a interveni cu forţele sale militare în ajutorul Poloniei. În plus, Anglia şi Franţa mimau numai a fi în război cu Germania.

Evocat fiind faptul că Polonia a avut numeroase abateri de la dispoziţiunile art. 4 al tratatului, care o obliga, pe tot timpul duratei convenţiei de a se **concerta asupra chestiunilor de politică externă interesând cele două ţări**, Consiliul Juridic socotea că tratatul rămânea în vigoare şi că statul român nu poate invoca acele abateri (des repetate din septembrie 1938 şi în cursul ultimului an) pentru a justifica refuzul de a da asistenţă militară la care este obligat. Violările tratatului din partea Poloniei, dădea, desigur, drept României de a-l denunţa, încunoştinţând Polonia că se consideră liberă de obligaţiunile sale, faţă de nerespectarea dispoziţiunilor art. 4, dar din moment ce denunţarea n-a fost notificată înainte de producerea agresiunii sovietice, ea nu mai poate fi făcută acum, fără ca România să nu fie acuzată că refuză să execute în mod corect obligaţiunile ce şi-a asumat.

Invadarea şi ocuparea însă, a aproape întreg teritoriului polon, pe de-o parte de către trupele germane, în urma cărui fapt însuşi guvernul polon

a părăsit teritoriul naţional, dacă nu justifică în principiu neexecutarea obligaţiunii de asistenţă militară a României, constituie un fapt material de natură **să autorizeze**, nu anihilarea efectelor tratatului, dar **suspendarea executării dispoziţiilor lui**.

De menţionat că în doctrina dreptului internaţional se admite că efectele tratatelor pot înceta sau pot fi suspendate, în caz când intervin anumite fapte materiale, care fac imposibilă executarea lor. Este adevărat că se cere ca imposibilitatea materială invocată să fie reală şi se recunoaşte că este o chestiune de fapt şi de interpretare a voinţei părţilor contractante aceia de a şti dacă circumstanţa de fapt invocată constituie într-adevăr o imposibilitate de executare a obligaţiunilor stipulate.

Consiliul Juridic al Ministerului Afacerilor Străine al României a socotit că situaţia de fapt din Polonia constituie o circumstanţă, care justifică pe de-a întregul constatarea că **există imposibilitatea materială de a da Poloniei ajutorul militar la care statul român s-a obligat**.

„O intervenţiune a armatei române în contra Rusiei în împrejurările actuale, ar obliga România a duce războiul nu numai în contra Rusiei, dar şi contra Germaniei, şi probabil contra Ungariei şi Bulgariei".

Oricât de mare ar fi valoarea trupelor române, o asemenea eventualitate ar însemna **distrugerea, în scurt timp şi a armatei noastre, ceea ce desigur nu poate fi nici chiar în interesul Poloniei**.

În intenţia comună a părţilor contractante, tratatul de garanţie româno-polon a fost încheiat în vederea unui ajutor real, pe care cele două state şi-l puteau da reciproc.

În ziua în care se constată că ajutorul promis nu mai este posibil, şi că intervenţia armatei române, fără a putea în aceste momente salva situaţia armatei polone, ar fi de natură să atragă distrugerea ei, Polonia trebuie să constate ea însăşi că **nu mai există nici o raţiune ca clauzele tratatului să mai joace**.

Juriştii români au evocat faptul că la 17 septembrie 1939, înainte de a părăsi teritoriul naţional, dar după ce se produsese agresiunea sovietică, partea polonă declara prin glasul ministrului său de externe, Józef Beck, ambasadorului României în Polonia că: „**Polonia înţelege situaţiunea noastră dificilă şi din această cauză n-a formulat cererea îndeplinirii obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă. Îşi rezervă însă dreptul de a o face când situaţia s-ar desemna în aşa fel, ca intrarea noastră în război să prezinte reale şanse de succes**", adăugând că „**Polonia nu intenţionează a ne împinge inutil într-o conflagraţie**".

Consiliul Juridic avizează că, faţă de împrejurările date, **efectele**

tratatului de garanţie româno-polon **sunt suspendate** şi că, pentru momentul respectiv, România nu este obligată a interveni cu armata sa în contra URSS.[39]

Tot la 18 septembrie, Gafencu a cerut prin ministrul român la Berlin să afle poziţia şi intenţiile statelor vecine care au intrat în acţiune şi care n-au declarat că păstrează faţă de România neutralitatea. În noaptea respectivă a şi venit răspunsul prin care partea germană aprecia pe deplin „sforţările Guvernului român pentru a păstra o cât mai strictă neutralitate în situaţia atât de gingaşă în care se află, precum şi măsurile luate în acest scop".

Secretarul de stat, Weizsäcker a reamintit ministrului român, Radu Crutzescu, numai dorinţa guvernului german, transmisă nouă prin domnul Fabricius, de a nu îngădui transportul mai departe al aurului polon, dar credea, totodată, că situaţiunea ne va fi de acum mult uşurată în urma dispariţiei frontului polon şi, că nimic nu va mai putea primejdui de acum înainte linia politică atât de înţeleaptă pe care ne-am trasat-o.

„Personal, Weizsäcker nu-şi ascunde încă consecinţele tragice ce le poate avea pentru civilizaţia lumii instalarea sovieticilor în inima Europei".[40]

Calitatea oficială nu poate juca pe teritoriul unui stat neutru

La 19 septembrie 1939 Consiliul Juridic al Ministerului Afacerilor Străine va mai elabora un AVIZ (Memorandum am spune azi), cu privire la situaţia juridică a preşedintelui Poloniei şi a membrilor guvernului polonez refugiaţi pe teritoriul României şi la modul în care România trebuie să aplice măsurile impuse de neutralitate, inclusiv la nevoia renunţării de către membrii guvernului polon la calitatea lor oficială, precizându-se imposibilitatea acceptării tranzitului acestora spre o ţară beligerantă.

Documentul pleacă de la principiile dreptului internaţional care stipulează că statul neutru, care permite intrarea, pe teritoriul său, fie a trupelor în retragere a unuia dintre beligeranţi, fie a unor militari fugitivi răzleţi, este obligat, pentru a nu viola regulile neutralităţii, a-i primi numai cu **titlu de refugiaţi, a-i dezarma şi a-i interna pentru a putea, astfel, să-i împiedica de a mai lua parte la război şi a continua, sub orice formă, lupta contra celeilalte puteri beligerante**.

---

[39] AMAE, Fond 71 Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 5-8.

[40] *Ibidem*, vol. 60, f. 190-191.

(Principiile respective erau consacrate, în mod formal de dispoziţiunile art. 11 al Convenţiei a 5-a de la Haga[41] din 18 octombrie 1907)

Se menţionează însă că în această Convenţie, nu există nici o dispoziţiune cu privire la persoane civile, supuşi ai uneia dintre statele beligerante, care, neavând vreo calitate oficială, ar cere azil şi s-ar refugia într-un stat neutru. Cu toate acestea, principiile generale consacră dreptul pentru aceste persoane de a se bucura de întreaga libertate pe teritoriul statului neutru, dar cu restricţiile impuse de măsurile de neutralitate edictate, privitoare în special, la formarea de corpuri de combatanţi, la propagandă în defavoarea celeilalte puteri beligerante, etc. În caz de abatere, aceste persoane sunt supuse sancţiunilor legale ordonate de statul neutru şi pot fi eventual expulzate.

Avizul răspunde la întrebarea privind tratamentul legal acordat situaţiei persoanelor oficiale ale unui stat beligerant, cum sunt şefii de stat, miniştrii sau înalţii funcţionari, atunci când li se permite, la cererea lor, intrarea într-un stat neutru.

Astfel, reglementările în vigoare precizau că dacă ei (cei enumeraţi mai sus – *N.M.*), **renunţă la calitatea lor oficială**, vor fi trataţi ca simpli

[41] Iată măsurile care sunt în strictă conformitate cu Convenţiunea de la Haga, în baza articolelor:

Art. 11 Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparţinând armatelor beligerante le va interna, pe cât posibil departe de teatru războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortăreţe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofiţerii pot fi lăsaţi liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare.

Art. 12. În lipsa unei convenţiuni speciale. Puterea neutră va procura internaţilor merindele, îmbrăcămintea şi ajutoarele impuse de omenie. La încheierea păcii se va face bonificarea cheltuielilor ocazionate de internare.

Art. 13. Puterea neutră care primeşte prizonieri de război evadaţi îi va lăsa în libertate. Dacă tolerează ca ei sa rămână pe teritoriul ei, le poate desemna un loc de rezidenţă. Aceeaşi dispoziţie este aplicabilă prizonierilor de război aduşi de trupele refugiate pe teritoriul puterii neutre.

Art. 14. O putere neutră va putea autoriza trecerea pe teritoriul ei a răniţilor sau bolnavilor aparţinând armatelor beligerante, sub rezerva ca trenurile care îi transportă să nu transporte nici personal nici material de război. În asemenea caz, puterea neutră este ţinută să ia măsurile de siguranţă şi control necesare în acest scop.

Răniţii sau bolnavii aduşi în aceste condiţiuni pe teritoriul neutru de unul din beligeranţi şi care ar aparţine părţii adverse, vor trebui supravegheaţi de puterea neutră astfel încât ei să nu mai poată lua din nou parte la operaţiile de război. Această Putere (neutră) va avea aceleaşi îndatoriri faţă de răniţii sau bolnavii celeilalte armate care i-ar fi încredinţaţi".

AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 207-208.

supuşi ai unuia dintre statele beligerante, care, pe teritoriul statului neutru, în limita respectării ordonanţelor şi legilor ţării, **se vor bucura de toate libertăţile, putând părăsi oricând teritoriul statului ospitalier pentru a merge în orice altă ţară**.

În cazul de faţă, **când ei înţeleg şi doresc a conserva calitatea lor oficială de conducători** ai uneia dintre ţările beligerante, atunci situaţia se schimbă căci regulile esenţiale ale neutralităţii **obligă statul neutru** care i-ar primi, la luarea unor anumite **măsuri fără de executarea cărora s-ar vedea expus la represalii din partea celuilalt stat beligerant**.

Cu alte cuvinte, nerespectarea acestor prevederi punea România în situaţia de a intra în război cu Germania. Şi n-am fost departe de aceasta. Nevoia de petrol şi grâne a Germaniei ne-a salvat. Dar Hitler nu ne-a iertat în 1940 „insolenţele" din 1939.

Într-adevăr, una din datoriilor esenţiale ale oricărui **stat neutru**, aşa cum au fost precizate de principiile dreptului internaţional, este obligaţiunea de a păstra cea mai **completă imparţialitate în relaţiile cu beligeranţii şi de a se abţine de la orice act de fapt, care ar avea caracterul unui ajutor auxiliar, dat unuia dintre beligeranţi contra celuilalt**.

Or, această obligaţiune impune statului neutru, care a primit pe teritoriu său, în virtutea dreptului de azil, pe conducătorii oficiali ai unuia dintre statele beligerante. În acest scop, **statul neutru este obligat a-i împiedica de a părăsi teritoriul său, indicându-le o anumită reşedinţă**, căci numai astfel îi vor împiedica de a continua lupta începută într-o altă ţară aliată, numai astfel nu se va abate de la regulile neutralităţii, necreând noi dificultăţi unuia dintre statele beligerante în favoarea celuilalt.

Este adevărat, că **doctrina dreptului internaţional nu citează vreun precedent**, în care şeful unui stat beligerant şi conducătorii lui să fi cerut azil unui stat neutru. Dar, conform acestei doctrine şeful şi conducătorii unui stat beligerant, în caz când ar rămâne pe teritoriul ocupat de inamic, intră în categoria **persoanelor ce pot fi făcute prizonieri de război şi tratate în consecinţă**, tocmai pentru consideraţiunea că guvernul unei ţări este cel sub ordinele căruia războiul este condus. Mai ales în timpurile actuale, când întreaga naţiune cu excepţia copiilor şi a bătrânilor ia parte la război, ar fi ilogic a considera pe membrii guvernului care n-au renunţat la calitatea lor oficială ca simplii particulari, care n-au nici un rol la continuarea războiului, în care se găseşte statul lor. De aceea, tocmai pentru că ar putea fi luaţi în captivitate şi consideraţi prizonieri de război, **membrii guvernului trebuiesc asimilaţi în totul militarilor refugiaţi, şi după cum nici militarilor, nici chiar prizonierilor evadaţi nu li se poate permite, fără a se viola regula imparţialităţii, să traverseze teritoriul**

statului neutru pentru a ajunge în ţara lor sau, în cazul demnitarilor polonezi, într-o ţară aliată, nici conducătorilor unui stat beligerant nu li se poate înlesni tranzitul, ci urmează a li se indica o reşedinţă fixă pe tot timpul duratei războiului.

Juriştii din Consiliul Juridic al externelor a apreciat că această soluţie se impune, şi în cazul conducătorilor Republicii Polone, cărora nu li s-a permis intrarea pe teritoriul statului român şi nu li s-a promis ospitalitatea în ţară şi eventual tranzitul spre o ţară neutră, decât dacă **renunţau la calitatea lor oficială**. Cum, şi dacă, s-a renunţat la calitatea respectivă este de văzut.

Textul telegramei din 17 septembrie 1939 transmis de Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti către Gheorghe Grigorcea a fost categoric. Spiritul acestuia era înţeles şi de Ambasada Poloniei la Bucureşti, aşa cum va rezulta din raportul însărcinatului cu afaceri de la Bucureşti – conchide A. Poninski. Oferta de ospitalitate a fost făcută condiţionat, căci telegrama precizează că se oferă preşedintelui Mościcki şi membrilor guvernului polon ospitalitate în ţară etc. „dar firește **nu în calitatea lor oficială**".

Or, aceste personalităţi nu numai că n-au înţeles să renunţe la calitatea lor oficială dar au continuat să se considere ca formând guvernul legal al statului polon, aşa cum reiese din proclamaţia dată de preşedintele Republicii înainte de a părăsi teritoriul polon, proclamaţie ce a fost difuzată de postul de Radio din Londra. Devenea clar că cererea de tranzit prin teritoriul Regatului României, formulată de înaltele personalităţi, avea drept scop de a le da posibilitatea de a ajunge pe teritoriul unuia dintre statele beligerante aliate spre a putea continua activitatea lor de guvernământ.

Aşa fiind, statul român, pentru a-şi respecta **obligaţia de imparţialitate, impusă de declaraţia sa de neutralitate**, a fost obligat să împiedice îndeplinirea acestui scop, căci numai aşa n-ar fi favorizat Polonia în detrimentul Germaniei.

Cerând azil unui stat neutru, pentru a evita capturarea lor de către armatele germane, membrii guvernului polon nu se pot împotrivi regulilor neutralităţii, care impun guvernului român obligaţiunea de a-i împiedica să-şi continue misiunea, care ar fi încetat dacă erau făcuţi prizonieri.

Pentru aceste consideraţii, Consiliul Juridic a socotit că nu se poate satisface cererea formulată de membrii guvernului polon de a li se înlesni trecerea într-o altă ţară, şi că urmează să li se fixeze o reşedinţă pe teritoriul ţării, pentru toată durată războiului germano-polon.

După ce a aflat mai în amănunt despre punctul de vedere românesc cu privire la neutralitate, (ce au făcut şi cum au fost motivate aceste fapte de juriştii polonezi nu cunoaştem). Beck i-a transmis la Slănic-Moldova

fostului consilier român la Varşovia, Dimitrescu, trimis de Gafencu pentru a se interesa mai ales cum s-a instalat fostul şef al externelor, părerea că în accepţiunea lui: „concepţia română despre neutralitate este exagerată şi că străinătatea în momentul în care ar afla-o ar socoti curioasă atitudinea guvernului român". Mai mult, colonelul, fostul ministru, încearcă din răsputeri să determine o asemenea poziţie.

Din perspectiva celor peste 70 de ani scurşi de la evenimente se poate spune că încă s-ar fi putut găsi soluţii să poată fi lăsaţi să plece cei internaţi, dacă ar fi existat bună credinţă. Presiunile şi ameninţările germane au fost atât de puternice încât voinţa respectivă a prevalat în luarea unei decizii. Ar fi fost la îndemâna părţilor ca printr-un transport cu avionul în Turcia sau în Grecia să îi facă liberi pe cei care ar fi consimţit să semneze o declaraţie fie şi formală.

Nu înţelegem de ce Beck personal n-a ales loc de refugiu Ungaria, pe care o slujise cu un devotament demn de o cauză mai bună, în ultimii şapte ani, în demersurile ei revizioniste, ca punct de refugiu pentru el şi pentru familie? Să fi înţeles abia acum că paşii făcuţi l-au dus pe o cale moartă?[42] Sunt istorici români care cred că în Ungaria, Beck ar fi fost imediat capturat de nemţi.

Mass-media românească din 18 septembrie a informat, de la Cernăuţi, despre intrarea în România a ***foştilor*** **demnitari polonezi** (sublinierea noastră – *N.M.*), în frunte cu preşedintele Mościcki şi membri ai Guvernului polonez, inclusiv a mareşalului Rydz-Śmigły, comandantul suprem al armatei poloneze.

În ştirea respectivă se mai menţiona că pe teritoriul românesc se mai află 4.000 de persoane particulare din clasa avută, intrate cu automobile; câteva sute de copii (cca 400); 1.000 de soldaţi şi ofiţeri; 100 de avioane, în majoritate avariate, iar o parte din piloţi răniţi. Cinci săteni dintr-o localitate de la frontieră au murit din cauza a două bombe căzute dintr-un avion polonez.

Neînţelegerea respectivă a izvorât cu siguranţă din neinformarea părţii polone cu privire la situaţia juridică pe care trebuiau să şi-o asume părăsind teritoriul naţional şi care aveau obligaţia elementară de a trata (negocia) din timp cu statul aliat, ca subiect de drept, şi împreună să respecte *ad literam* în toată întinderea lor prevederile şi spiritul dreptului internaţional. A existat, mai ales din partea ministrului Beck, primul care avea obligaţia de a discuta cu partenerii tema respectivă pentru a elucida până la capăt deplasarea respectivă. Aşa cum s-a negociat deplasarea tezaurului, când partea română cunoscând eventuale ingerinţe din partea Germaniei, a dat

[42] Idem, Fond 71 Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 14-16.

cele mai bune soluţii de tranzit, cu atât mai mult se putea găsi o reglementare care să ţină seama de normele internaţionale. Se ştia că la cele câteva întâlniri avute de Beck cu Grigorcea, ministrul polonez n-a ridicat sub nici o formă, până în 17 septembrie chestiunea deplasării înaltelor autorităţi ale statului polonez pe teritoriul României. *Internaţionalizarea situaţiei*, care probabil s-a şi dorit, prin apelul lansat de preşedintele Mościcki, citat imediat de BBC, a dat o întorsătură care punea dorinţa de neutralitate a României sub semnul întrebării, ba chiar nerecunoaşterea ei. Mai mult se dădea apă la moară Germaniei să ne atace sau să îi captureze pe înalţii refugiaţi în situaţia în care dezarmarea militarilor devenea formală. Nu lipsit de importanţă este şi faptul că o situaţie similară nu avea precedent în relaţiile internaţionale. Se ştie că premierul şi ministru afacerilor străine, secretarul general al ministerului au fost în zilele precedente sub o puternică presiune a protestelor de toate nuanţele din partea lui Fabricius, şi nu din dorinţa sau datorată numai zelului lui, ci din ordinul Berlinului. Asigurarea tranzitului aurului polonez în zilele de 14-15 septembrie, la care Germania tânjea să îl aibă drept captură de război, a înăsprit şi mai mult relaţiile germano-română aducându-le la o cotă de ură neaşteptată. Se pare că cei mai întărâtaţi de pierderea aurului au fost Hitler şi Ribbentrop. Au existat contemporani ai evenimentelor care au afirmat că Hitler n-ar fi uitat acest lucru în momentele în care s-a discutat prevederile odiosului Dictat de la Viena din 30 august 1940.

Beck nu mai avea ascultare nici din partea misiunilor diplomatice din exterior, inclusiv din partea ambasadorului Roger Raczyński de la Bucureşti. Cu siguranţă, la nivelul respectiv se ştia deja (fratele său era ambasador la Londra), poate şi din ştiri care veneau din alte surse sau circulau pe alte canale, că Franţa va asigura azil unui guvern din opoziţie şi nu celui care *înmormântase* Polonia. Mai ştia Raczyński, ca şi primul său colaborator, contele Poniński, că Beck se jucase din plin, şi nu o dată doar, cu nervii şi sentimentele românilor. Aşa cum el nu îi iubea pe români, cum a spus-o o dată Iorga, nici românii nu aveau de ce să îl iubească pe colonel. Au trecut doar câteva zile că organele româneşti de siguranţă vor comunica decidenţilor români că militari polonezi pregăteau asupra lui Beck un atentat.

Elocvent poate fi şi faptul că pe 15 septembrie, ambasadorul Roger Raczyński nu îi răspunde la chemarea de a se prezenta *urgent* în punctul de graniţă la Kuty, pentru a discuta şi a se implica în problematica tranzitului înalţilor demnitari polonezi şi nu numai al acestora. Sunt istorici polonezi[43],

[43] Henryk Batowski, *Agonia pokoju, początek wojny* (Agonia păcii, începutul războiului), p. 322-323.

care apreciază că problema respectivă trebuia abordată şi reglementată nu atât de tardiv cum se încerca, ci în timp util, şi mai ales cu participarea părţii române. Aşa a rămas soluţionarea doar în seama lui Gheorghe Grigorcea.

Menţionăm că, din punctul de vedere strict diplomatic, nu dispunea de depline puteri şi nici n-ar fi fost cea mai indicată persoană, fie şi prin faptul că încă nu depusese scrisorile de acreditare. „Soluţionarea s-a făcut pe genunchi"– ca să folosim o expresie poloneză, care înlocuieşte termenul pompieristic.

Totodată, nu încape nici o îndoială că felul în care, nu doar Raczyński, ci şi alţi slujbaşii apropiaţi ai înaltelor autorităţi poloneze au înţeles să răspundă la chemarea ministrului, când toată conducerea statului se ştia că se afla la graniţa româno-polonă, lasă mult de gândit. Nu exclud faptul că, nu întâmplător, aceste aspecte a dorit să le elucideze peste două luni generalul W. Sikorski, şeful Guvernului în exil, care la fel ca şi noul şef al Statului polonez, Władysław Raczkiewicz trecuse prin România fără nici un fel de dificultăţi şi ambii ajunseseră la Paris încă de la începutul celei de a doua decade a lunii septembrie. Personal, nu cunosc încă concluziile la care aceştia au ajuns în intimitatea lor.

Ştim însă că ambasadorul R. Raczyński nu numai că n-a plecat imediat cu un autoturism la graniţă, *urgenţa* situaţiei ar fi implicat o asemenea hotărâre din partea şefului misiunii (doar avea în dotare aşa ceva), dar a preferat să plece abia a doua zi, şi nu de dimineaţa, ci cu ultimul tren care circula spre Cernăuţi. Nu s-a urcat în primul accelerat din dimineaţa zilei de 16 septembrie, cel de la ora 9.40, nici în cel de la ora 13.43, ci s-a urcat în ultimul, care pleca de la Gara de Nord noaptea, la ora 21.24, deci la peste 24 de ore de la chemarea sa.

A ajuns la destinaţie duminică 17 septembrie dimineaţa. De aici cu un autoturism s-a deplasat pe drumuri laterale la Vijniţa, deoarece a auzit de atacul sovietic asupra ţării sale. Cele mai bine de 24 de ore irosite, probabil şi din comoditate, s-au răzbunat. Ajunge la locul unde fusese chemat, la Kuty abia la ora 11.00, fără să poată da cu ochii de Beck, care se afla la comandantul suprem, mareşalul Rydz-Śmigły, acesta fiind încartiruit la Colomeea. Cu ruşii în spate, luarea unor hotărâri vitale devenise nu numai presante, ci imposibile. Ministrul Beck şi ambasadorul s-au întâlnit spre seară, aşadar la trei zile de când Raczyński fusese chemat, cu scopul de a-l implica în întreprinderea demersurilor de rigoare pentru a se asigura tranzitul autorităţilor supreme ale statului polonez prin România. Nu mi se par neîntemeiate opiniile că şeful misiunii de la Bucureşti defectase deja.

S-a ajuns la concluzia că intervenţiile de la faţa locului, datorită liniilor de comunicaţii extrem de solicitate de diferite comenzi militare, erau

aproape imposibile. S-a impus deplasarea ambasadorului Raczyński la Cernăuţi, Beck cerându-i să plece acolo imediat.

Că cei doi îşi pierduseră capul, ne-o dovedeşte faptul că Beck nu mai ştia ce discutaseră, cu Grigorcea în dimineaţa acelei zile, iar cel din urmă conştiincios, transmisese telefonic, al ora 11.00 lui Gafencu de la Kuty, comunicarea al cărei conţinut există consemnat personal de ministru în calendarul său. Repetăm, Grigorcea a solicitat din partea lui Beck îngăduinţa ca preşedintele Mościcki şi membrii guvernului polon să intre în ţară şi să treacă prin România în străinătate. De reţinut faptul că n-a spus nimic despre deplasarea Statului General Major al Armatei Poloneze şi despre Comandantul Suprem al acesteia, despre armată, în general.

Mai mult ca sigur, Gafencu s-a consultat cu regele şi cu primul ministru, Armand Călinescu între 11.00 şi 12.30, iar la ora 13.00 ministrul i-a trimis lui Grigorcea o telegramă cu următorul conţinut:

„La cererea expresă a domnului Beck pe care mi-aţi trimis-o telefonic azi dimineaţă veţi răspunde că Guvernul (român) aşteaptă azi sosirea în ţară, aşa cum mi-a fost anunţată de domnul Beck, a domnului Preşedinte Mościcki şi a membrilor guvernului polon, oferindu-le fiecăreia dintre aceste persoane, dar fireşte **nu în calitatea lor oficială, ospitalitate în ţară sau înlesnindu-i tranzitul spre o ţară neutră**. (Sublinierea mea: *N.M.*)

Veţi putea să însoţiţi pe Preşedintele Mościcki până la Cernăuţi, unde veţi aştepta instrucţiile noastre".

La ora 17.30, ministrul Gafencu avea să afle de la primul ministru (încunoştinţat la rândul lui de secretarul de stat, generalul Marinescu, delegat la graniţă pentru coordonarea acţiunilor) că în timpul nopţii vor sosi în ţară preşedintele Mościcki şi membrii guvernului polon. Realizăm ceaţa în care plutea ambasadorul polonez, care reuşeşte abia la ora 18.00 să îi transmită şi el lui Gafencu o cerere de a îngădui trecerea prin ţară a preşedintelui Mościcki şi a guvernul polon. Se înregistra o defazare penibilă în acţiunea în curs de desfăşurarea a şefului misiunii diplomatice de la Bucureşti.

Şi cererea respectivă, consemnată în jurnal de scrupulosul ministru, Gafencu şi nu consilierii sau subalternii săi e cât se poate de clară: comunică, tot telefonic, la Cernăuţi – după care avea să scrie: „i s-a răspuns în aceiaşi termeni cum s-a răspuns telegrafic domnului ambasador Grigorcea".

Secretarul Ambasadei polone din Bucureşti a remis la ora 18.30 domnului ministru Telemaque o notă, prin care guvernul polon ne anunţa trecerea trupelor ruseşti prin (în) Polonia, subliniind că este vorba de un exemplu clasic de agresiune. Această notă nu cuprinde nici o cerere de asistenţă militară din partea Statului polon.

Spre sfârşitul zilei de 17 septembrie (ora 22.00), ministrul Gafencu a primit o telegramă de la ambasadorul Grigorcea, expediată din Vijnica prin care comunică că într-o convorbire avută cu Beck, din dimineaţa acelei zile, respectiv după ce acesta avusese o consfătuire cu preşedintele Republicii şi mareşalul Rydz-Śmigły, ministrul de externe polon i-a declarat că: „**Polonia înţelege situaţia noastră dificilă şi din această cauză nu a formulat cererea îndeplinirii obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă. Îşi rezervă însă dreptul de a o face când situaţiei s-ar desemna în aşa fel ca intrarea noastră în război ar reprezenta reale şanse de succes". Domnul Beck a repetat în mai multe rânduri, domnului Grigorcea, că Polonia „nu intenţionează a ne împinge inutil într-o conflagraţiune**". (sublinierea mea: *N.M.*)

Mai toţi istorici polonezi au trecut cu uşurinţă, cu siguranţă din ignoranţă, peste comunicarea respectivă, după cum n-au lipsit valuri, valuri de publicişti, din diferite generaţii, care nu numai că n-au prea băgat-o în seamă dar din necunoaşterea ei au criticat peste 50 de ani **neimplicarea** României în ostilităţi antiruseşti, respectiv că autorităţile române ar fi încălcat acordurile militare româno-polone.

La Bucureşti se apropia de miezul nopţii, iar „cronicarul" Grigore Gafencu nota la ora 23.00: „Domnul preşedinte al Consiliului mă înştiinţează telefonic că preşedintele Mościcki, mareşalul Rydz-Śmigły, dl. Beck şi ceilalţi membri ai guvernului polon, au intrat cu toţii în ţară".[44] Nu-i rămăsese decât să stingă lumina Palatului Sturdza şi să plece acasă.

Altă intervenţie germană; document necunoscut în arhivele româneşti

La Ministerul Afacerilor Străine nu există nici o însemnare despre solicitarea categorică a ministrului Fabricius în sensul ca autorităţile române să nu permită ieşirea din România a conducerii statului polonez, ci ca aceasta să fie încartiruită sau internată după o terminologie care a făcut carieră în timpul războiului. În cercurile diplomatice se ştia că în caz contrar, Reich-ul ar fi ameninţat statul român cu războiul. Cele de mai sus au şi fost expuse de ambasadorul francez Thierry lui Raczyński, ştiut fiind că Franţa era destul de implicată ca polonezii de rang înalt şi militarii să părăsească România şi să slujească de pe teritoriul ei bătălia antinazistă.[45]

[44] AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 61, f. 2-4.

[45] Henryk Batowski, *op.cit.* p. 325.

Poziţia ambasadorului polonez se pare că nu a fost singulară, aceasta era expresia atitudinii înaltei funcţionărimi de stat poloneze; bărbaţi de seamă ai timpului, militari de toate gradele şi din toate formaţiunile, societatea în ansamblul ei, în situaţia extrem de critică în care se afla întreaga naţiune, era revoltată împotriva foştilor guvernanţi, mânia fiind canalizată cu precădere spre Beck, condamnată fiind politica dusă de acesta. România chiar dacă ar fi dorit să scape de el, fiind o povară la propriu şi la figurat pentru bugetul românesc (consuma din bugetul României peste 100.000 de lei pe lună numai cu indemnizaţii – în timp ce salariul ambasadorului Grigorcea sau al unui profesor universitar de renume era de 30.000 lei – decidenţii nu s-au putut debarasa de colonel, deoarece nu numai nemţii se opuneau din răsputeri acestei plecări, dar şi mai hotărâţi au fost la început francezii cât şi englezii. Când au revenit cu sentimente mai bune, ceva mai târziu, devenise mult prea târziu!

Ultimele convorbiri ale lui Armand Călinescu cu unii membri ai Corpului Diplomatic

La 19 septembrie, preşedintele Consiliului de Miniştri al României a avut convorbiri succesive cu ambasadorul Franţei şi miniştrii Angliei, Germaniei şi Italiei la Bucureşti pentru a le semnala pericolul înaintării Rusiei Sovietice în inima Europei Centrale şi reînceperea agitaţiilor comuniste. Lui Thierry şi Hoare Armand Călinescu le-a atras atenţia şi asupra pericolului social ce se poate ivi prin recrudescenţa agitaţiilor comuniste.[46]

La ore târzii, în seara zilei de 20 septembrie, primul ministru al Guvernului român l-a primit în audienţă şi pe însărcinatul cu afaceri polonez, contele A. Poniński, ca o continuare a discuţiilor avute de acesta cu Al. Cretzianu. A avut cu el un schimb sincer şi important de vederi cu privire la intrarea în ţară a conducerii poloneze, a atitudinii unora din membrii guvernului şi a situaţiei lor actuale, despre care pe linie diplomatică dispunem de informarea consilierului Dimitrescu. Existau însă şi declaraţiile verbale ale şefului protocolului de stat care a avut obligaţia de a-i întâmpina la frontieră, a altor reprezentanţi cu obligaţii la primirea oaspeţilor care s-au „bucurat" din partea înaltelor oficialităţi de un tratament total necorespunzător. Nu de multă vreme cercetătorii dispun de o sursă dintre cele mai credibile, mai ales pentru mediul polonez, asupra căreia ne vom apleca. Informarea din

[46] AMAE, Fond 71, vol. 42 E-91, f. 196.

urmă provine de la Hoover Institut şi a fost dată publicităţii în ultimul timp la Varsovia. Aceasta oferă argumente solide cu privire la modul în care atât românii cât şi polonezii s-au comportat în acele momente.[47]

Despre alte intenţii de a se acorda ajutoare refugiaţilor

Al. Cretzianu, secretar general al MAS, l-a primit, la 19 septembrie, pe Robert Brunel, delegatul Comitetului Internaţional al Crucii Roşii, care venea direct din Polonia şi dorea să ia contact cu Guvernul român în vederea lărgirii misiunii sale.

Brunel informa, printre altele, că ar dori să sugereze Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, să organizeze în România o sub-agenţie în vederea transmiterii informaţiilor privitoare la prizonierii de război şi la populaţia din teritoriile ocupate în Polonia.

Iar dacă Guvernul român ar dori, Comitetul Internaţional al Crucii Roşii ar putea căuta să-i obţină un concurs financiar în vederea întreţinerii refugiaţilor poloni în România. Brunel mai credea că Crucea Roşie ar putea cere Guvernelor francez şi englez să aloce anumite sume în acest scop din creditele ce le acordase Guvernului polon – credite care, din cauza împrejurărilor n-au putut fi utilizate.

Potrivit instrucţiunilor ministrului Gafencu, Cretzianu a dat răspunsuri afirmative la aspectele ridicate de Brunel.[48]

Pentru evitarea acţiunilor incompatibile cu regulile neutralităţii

Din ordinul primului ministru, Armand Călinescu, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, Al. Cretzianu, l-a chemat în audienţă pe consilierul Ambasadei Republicii Polone, contele Alfred Poniński, la 20 septembrie. Sarcina era de a-i prezenta explicaţiile de rigoare în legătură cu modul în care autorităţile româneşti au găsit de cuviinţă să procedeze, potrivit normelor de drept internaţional, cum s-au comportat acestea şi mai ales să îl informeze în legătură cu măsurile ce se vor întreprinde în viitor şi ce aşteaptă instituţiile statului român de ele.

S-a subliniat încă o dată că acceptul dat de a intra în România pentru

[47] *Polskie Dokumenty Diplomatyczne – 1939, wrzesień-grudzień* (Documente Diplomatice Poloneze, septembrie-decembrie 1939), p. 5-6.

[48] AMAE, Fond 71 Dosare speciale, vol. 42 E-91, f. 198-199.

toţi polonezii se făcea **nu în calitatea oficială** a unora din foştii demnitari, lucru pe care aceştia îl încălcaseră chiar înainte de a intra pe teritoriul românesc, prin mesajul transmis în eter de preşedintele Poloniei, în sensul că autorităţile îşi vor continua activitatea. „Această manifestaţie – a subliniat Cretzianu – angajând dintru început răspunderile guvernului român, ceea ce ducea la concluzia sprijinirii de către partea română a unuia dintre beligeranţi. „Dosarul" în problema respectivă era deschis deja de Germania. După ce a sosit pe teritoriul nostru, Guvernul polon ne-a cerut să le dăm demnitarilor polonezi autorizaţia de tranzit.

Dată fiind proclamaţia făcută în momentul trecerii pe teritoriul român, organele de resort au fost nevoite să ceară membrilor Guvernului polon aflaţi deja în România să dea declaraţii individuale că se duc într-o ţară neutră. Aceştia au refuzat să le dea.

Având în vedere, textul proclamaţiei anterioare şi, pe de altă parte, refuzul de a da declaraţia cerută, autorizaţia de tranzit fără garanţie de destinaţie ce am fi dat-o ar fi echivalat cu susţinerea din partea României a unuia dintre beligeranţi, deci o violare a neutralităţii noastre.

Într-adevăr, principiul care stă la baza obligaţiilor unui stat neutru este de a nu comite nici un act care să favorizeze acţiunea unui beligerant.

Din nou despre regulile neutralităţii

În afara acceptului dat de a intra pe teritoriul românesc, guvernul român a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru ca ospitalitatea pe care o dă şefului statului polon şi membrilor guvernului polon să le fie cât mai plăcută.

La sosirea lor s-a pus la dispoziţia înaltelor personalităţi polone trenuri speciale cu vagoane ministeriale. Şeful Statului şi membrii guvernului au fost găzduiţi în Castelul Bicaz, care a fost pus la dispoziţia D-Sale de către M.S. Regele. Membrii Guvernului au fost găzduiţi în cel mai confortabil hotel în localitatea balneară Slănic (Slănic-Moldova). Curtenia şi atenţiile Guvernului român s-au îndreptat de asemenea şi către Mareşalul Edward Rydz-Śmigły care, deşi internat în calitate de militar dispune de locuinţa cea mai confortabilă şi de un regim cât mai plăcut. La început în Palatul Mihail la Craiova şi apoi în vila fostului Patriarh Miron la Dragoslavele.

Guvernul român a trimis pe dl. ministru Crutzescu, Directorul Protocolului şi mai mulţi funcţionari ai Ministerului de Externe înaintea oaspeţilor de marcă veniţi din Polonia. Dl. ministru Crutzescu s-a ocupat în toate detaliile de tot ce le putea fi de folos în vederea găzduirii lor.

Oaspeţii poloni nu sunt supuşi nici unei măsuri de pază militară sau poliţienească. Agenţii de siguranţă aflaţi la faţa locului au numai scopul de a veghea la siguranţa lor personală. Oaspeţii poloni pot primi corespondenţă şi ziare şi dispun de aparate de radio. Ei pot întrebuinţa automobilele lor şi li se va pune benzină la dispoziţie. Din motive de siguranţă pentru ei şi dat fiind că în ţară se efectuau, impuse de noua situaţie din Răsărit, mişcări de trupe, sunt rugaţi ca excursiile lor în automobile să nu depăşească raza judeţului unde sunt găzduiţi.

Guvernul român spera că oaspeţii săi vor observa toate regulile neutralităţii şi nu vor întreprinde nici o acţiune incompatibilă cu aceste reguli.

Regretăm atitudinile neelegante

Al Cretzianu a mai transmis din partea preşedintelui Consiliului de Miniştri cu titlul personal următoarele:

„Dl. Prim-Ministru este foarte afectat, aflând cum s-a răspuns, din partea unor oaspeţi poloni, la sforţările noastre de a înlesni în toate privinţele şederea pe teritoriul nostru a înaltelor personalităţi refugiate.

Astfel trebuie să menționez atitudinea Mareșalului Rydz-Śmigły față de dl. ministrul Crutzescu, Directorul Protocolului, precum și atitudinea d-lui Beck în momentul când a fost salutat de către dl. ministru Crutzescu în numele Primului Ministru. Nu putem decât să regretăm o atitudine atât de puțin elegantă. De asemenea, dl. ministru Beck a spus d-lui Crutzescu că nu primește să fie găzduit pe seama Guvernului român și că cere să plătească toate cheltuielile. Guvernul român își oferă ospitalitatea în mod cât mai larg personalităților polone refugiate, dar bineînțeles dacă ei țin cu orice preț să plătească toate cheltuielile necesitate de găzduirea lor –, aceasta este o chestiune care îi privește". Consemnăm pentru istorie. Nici un refugiat nu a plătit personal nici un leu pentru şederea în România. Cheltuielile au fost de peste 2 miliarde de lei.

Explicaţiile diplomatului polonez, date în numele ambasadorului Raczyński şi ale Ambasadei polone, au mers pe linia desolidarizării de manifestările respective, precizând că „**atitudinea guvernului român a fost perfectă şi că ne mulţumeşte din toată inima pentru tot ce am făcut**. (sublinierea mea – *N.M.*) Ambasada polonă ne roagă – a consemnat Al. Cretzianu – să iertăm unele manifestări, pe care le regretă din toată inima. Contele Poniński mi-a spus că dl. ambasador Raczyński a plecat

la Preşedintele Mościcki pentru a se pune de acord cu el ca acesta să-şi exercite toată influenţa asupra membrilor Guvernului polon aducându-i la simţul realităţilor şi împiedicându-i să persiste în atitudinea lor nefastă".

În interesul celor două ţări

Dl. Poniński mi-a spus – a arătat Al. Cretzianu – că „aceasta este în interesul României şi este şi în interesul Poloniei", căci deasupra agitaţiilor şi intereselor individuale ale unor persoane care par a trăi în altă lume, există interesele permanente ale Poloniei.

Cu acest prilej contele Poniński mi-a spus că Preşedintele Mościcki încercase în luna martie trecut o supremă sforţare pentru a împiedica continuarea politicii nefaste a d-lui Beck. În acest scop el se dusese în persoană la Ministerul Afacerilor Străine pentru a obţine de la colonelul Beck să-şi modifice atitudinea faţă de Germania şi să ajungă la o înţelegere grabnică cu Reich-ul. În cursul întrevederii „dramatice" ce a avut loc, dl. Beck şi susţinătorii săi au profitat de slăbiciunea Preşedintelui, datorită vârstei înaintate şi, punând la o parte argumentele invocate de D-sa, au reuşit să-i smulgă adeziunea la politica lor.

Contele Poniński a insistat asupra faptului că membrii Guvernului polon găzduiţi la Slănic săvârşesc încă unele acte care înseamnă continuarea activităţii lor guvernamentale. Astfel, dl. Beck încearcă să dea instrucţiuni în cifru Ambasadei polone de aici – instrucţiuni pe care Ambasada refuză să le primească.

Contele Poniński insistă asupra faptului că Preşedintele Consiliului de Minişti şi dl. Beck sunt amândoi militari activi şi *ar trebui să fie internaţi*".[49]

A intrat pe fir şi Parisul, prin Franasovici

Al. Cretzianu informează şi Ambasada României la Paris, la cererea acesteia. Probabil că Franasovici intervenise pentru a se implica el pe lângă polonezii care ajunseseră în Franţa, crezând în „mâna-i bună" – cea dovedită a fi destul de neîndemânatică la Varşovia. Nu de aceiaşi părere a fost Gafencu, care îi cere să nu se implice în nici un fel. Şi bine a făcut.

Explicaţiile transmise de Al. Cretzianu lui Franasovici aduc elemente noi, cu unele nuanţe demne de reţinut în unele aspecte, ceea ce asigură o valoarea istorică incontestabilă textului.

---

[49] Idem, Fond 71 România General, vol. 269, f. 461-462.

„1)În momentul în care a părăsit teritoriul naţional, trecând în România, guvernul polon (preşedintele Poloniei) a dat o proclamaţie prin care declară că-şi mută reşedinţa pe un teritoriu unde să poată asigura exerciţiul suveranităţii polone. *Guvernul polon îşi anunţă deci intenţia de a-şi continua acţiunea pe teritoriul nostru*. Această manifestaţie angaja răspunderea guvernului român şi se putea trage concluzia sprijinirii de către noi a unuia dintre beligeranţi.

2) După ce a sosit pe teritoriul nostru, guvernul polon ne-a cerut să-i dăm autorizaţia de tranzit. Dată fiind proclamaţia făcută în momentul de a trece pe teritoriul nostru, am fost nevoiţi să cerem membrilor guvernului polon *să dea declaraţii individuale* că se duc într-o ţară neutră, lucru ce au refuzat să-l facă.

3) Având în vedere, pe de-o parte textul proclamaţiei anterioare şi, pe de altă parte, refuzul de a ne da declaraţia cerută, autorizaţia de tranzit fără garanţie de destinaţie ce am dat-o ar fi echivalent cu *susţinerea din partea României a unuia dintre beligeranţi deci o violaţiune a neutralităţii noastre.*

Într-adevăr principiul care stă la baza obligaţiilor unui stat neutru este de a nu comite nici un act care să favorizeze acţiunea unui beligerant.

4) Adaug că în momentul în care Germania ar declara că Polonia nu mai e în stare de război cu ea, nu mai avem obligaţia să reţinem membrii guvernului prin faptul că Polonia ar fi încetat de a fi beligerantă.

Pe de altă parte, vă informez că personalităţile polone refugiate la noi au fost primite cu cea mai mare curtoazie şi cu cele mai mari atenţiuni.

Preşedintele Republicii locuieşte în castelul Bicaz ce i-a fost pus la dispoziţie de Majestatea Sa Regele. Membrii guvernului sunt găzduiţi în cel mai confortabil hotel într-o staţiune balneară din apropiere. În jurul lor nu se află nici un fel de pază militară sau poliţienească.

În afară de capul statului, membrii guvernului şi de militarii internaţi, *toţi refugiaţii poloni veniţi în România pot părăsi ţara când vor voi*”.[50]

Trupele s-au bătut eroic

Carol al II-lea consemna, pe 21 septembrie, că: „dimineaţa l-a primit pe lt. colonelul Pelimon, ataşatul nostru militar în Polonia, care mi-a povestit lucruri extrem de interesante asupra operaţiilor de acolo. În rezumat, orişice rezistenţă este (era) inutilă, din cauza formidabilului fel cum au atacat germanii, întâi cu avioanele şi, pe urmă, cu blindatele.

[50] *Ibidem*, vol. 7, f. 216-217.

Comandamentul a fost slab şi, mai ales, organizarea teritoriului a fost cu desăvârşire insuficientă. Trupele s-au bătut bine şi eroic. Orişiunde au fost faţă în faţă, fără „scule" moderne, superioritatea a fost de partea poloneză. Îndeosebi, artileria germană a fost foarte slabă".[51]

Despre raportul insolit redactat la Bucureşti, la cererea generalului Sikorski, de diplomatul Poniński

După aproape 70 de ani de la derularea evenimentelor, Institutul Polonez pentru Relaţii Internaţionale din Varşovia (PISM) a publicat un volum de documente diplomatice poloneze emise în perioada septembrie – decembrie 1939, printre care şi raportul strict-secret redactat de consilierul Ambasadei Poloniei la Bucureşti, contele Alfred Poniński, din ordinul premierului polonez din exil, generalul Władysław Sikorski, privind împrejurările intrării autorităţilor poloneze în România.

Explicaţiile şi unele argumente prezentate de diplomatul polonez, martor al evenimentelor, poate cea mai implicată persoană din cadrul Ambasadei polone, confirmă din plin atitudinea favorabilă a autorităţilor româneşti faţă de polonezi, uimitoare fiind descrierea aroganţei lui Beck şi a mareşalului Rydz-Śmigły. Sunt rânduri care ar trebui să pună capăt alegaţiilor privind tratamentul *inuman* al părţii române vehiculate de ani în unele „contribuţii" ale publiciştilor polonezi.

Ne vom opri asupra câtorva aspecte inedite, unele cu valoare deosebită şi pentru istoriografia românească, mai ales că Poniński a fost ultimul sau penultimul diplomat străin de la Bucureşti, care a fost primit în audienţă în seara de 20 septembrie de Armand Călinescu, cum aminteam mai sus.

Gafencu cu lacrimi în ochi

„**Î**n ziua de 20 septembrie, în lipsa ambasadorului, chemat la Bicaz de dl. Preşedinte Mościcki, secretarul general din Ministerul Afacerilor Străine, ministrul Cretzianu, m-a chemat înainte de amiază la M.A.S. şi şi-a exprimat în mod oficial regretul în legătură cu comportarea domnilor miniştri, Beck şi a mareşalului Rydz-Śmigły după intrarea acestora pe teritoriul românesc.

Totodată, acesta a arătat că **Guvernul generalului Sławoj-Składkowski a încălcat neutralitatea României** (sublinierea mea – *N.M.*) în primul rând prin transmiterea în clar a chemării Preşedintelui şi Guvernului, date de la

[51] Carol al II-lea, *op.cit.*, p. 227.

poşta din Cernăuţi, cu dată şi antet din Kuty, prin care a chemat poporul pentru a lupta în continuare, anunţând că îşi va exercita drepturile suverane pe teritoriul unei ţări prietene.

Aceste măsuri nesăbuite, din punctul de vedere românesc şi internaţional, au prilejuit o intervenţie dură din partea Germaniei şi a Rusiei, sub imperiul cărora Guvernul român a fost obligat să adopte cu mare regret o seamă de restricţii.

În acelaşi timp, interlocutorul a menţionat că în ciuda avertizărilor făcute, dl. Beck s-a comportat la Cernăuţi ca un ministru în funcţie, ceea ce a determinat guvernul român, în ciuda intenţiilor sale prealabile, să stabilească pentru membrii Guvernului polonez, ca loc al sejurului provizoriu localitatea Slănic.(Slănic-Moldova – *N.M.*)

În momentul respectiv a intrat în birou ministrul Gafencu, însoţit de directorul protocolului, ministrul Crutzescu, care fusese delegat să meargă la graniţă, pentru a-i întâmpina pe demnitarii noştri, şi care se pare că tocmai îi raportaseră şefului lor cum a decurs aceasta.

A urmat un schimb de cuvinte de o mare intensitate dramatică. Ministrul Gafencu cu vocea ridicată şi cu lacrimi în ochi a afirmat că a fost personal ofensat (mis en cause) de către colegul său polonez, care l-a jignit, totodată, pe delegatul său, ministrul Crutzescu, nedorind în nici un fel să înţeleagă situaţia juridică şi de fapt a României, subestimând, în acelaşi timp, condiţiile comunicate de către ambasadorul Grigorcea.

Plângea cu siguranţă Gafencu pentru situaţia grea în care se afla poporul polonez, dar şi pentru faptul că eforturile făcute de cca trei săptămâni, împreună cu primul ministru, de a asigura un climat cât mai favorabil autorităţilor poloneze avea un asemenea răspuns".

Tragedia Poloniei este în acelaşi timp şi o nenorocire pentru România

Nu lipsită de importanţă este poziţia lui Ernest Urdăreanu, cel care oscila între politica prooccidentală şi cea progermană, mai ales în convorbirile intime desfăşurate la Palat, contradicţia dintre el şi Călinescu fiind acută.

„Dl. Gafencu, raporta Poniński generalului Sikorski, a spus mai departe că tragedia Poloniei este în acelaşi timp şi o nenorocire pentru România, iar el personal a fost pus în faţa unei groaznice dileme, atunci când colegul şi prietenul său a făcut ca Guvernul român să fie surprins, aflând de proiectul trecerii tuturor autorităţilor poloneze şi a comandantului suprem (Edward

Rydz-Śmigły), în ultima clipă. Gafencu a mai adăogat că nici nu ştie cum să prezinte toate acestea regelui, la care este tocmai chemat.

Înţelegând că ar trebui să îi dau imediat o satisfacţie am declarat că în calitate de reprezentant al singurei autorităţi suverane şi liberă poloneză de pe teritoriul României îmi exprim convingerea că dl. Gafencu a făcut tot ce i-a stat în putere ca într-o situaţie extrem de grea să ţină seama de toate interesele noastre. Am adăogat că nu am nici o îndoială că colaborarea polono-română de până în prezent se va menţine în continuare, indiferent de neînţelegerile amintite.

După plecarea d-lui Gafencu, ministrul Cretzianu mi-a spus că ar trebui să mă folosesc de primul prilej să îi repet cele de mai sus Premierului Călinescu, care este extrem de mâhnit de toate cele întâmplate.

Mi-am exprimat întreaga disponibilitate în această direcţie".

O oră de convorbiri cu Călinescu

„**S**eara târziu Premierul Călinescu m-a chemat la Prezidiul Consiliului de Miniştri din proprie iniţiativă. Convorbirea a durat aproape o oră. Călinescu a folosit la început expresia: „J'ai été écoeuré par l'attitude de Monsieur Beck a l'égard de mon pays et offense personnellement. Votre Maréchal a tourne le dos a l'officier que j'ai délégué pour le saluer en ma qualité de Ministre de la Guerre".

După aceea, referindu-se la raporturile de prietenie îndelungate, dl. Călinescu a criticat aspru conducerea noastră supremă, negăsind explicaţii pentru rapiditatea şi dimensiunea catastrofei. A mai adăugat că Guvernul român până în ultima clipă nu a crezut că va intra în România comandantul suprem, lucru despre care nu a fost informat şi pentru care nici Regelui nu i-a venit să creadă. Sosirea în România a comandantului suprem cu o falangă de generali a ştirbit extrem de mult, părerea sa, neutralitatea României, cu atât mai mult cu cât Guvernul român auzise numai de intenţiile Domnului Preşedinte şi ale Guvernului.

În continuare, dl. Călinescu, referindu-se la numeroasele servicii oferite Poloniei deja în timpul războiului, a pus o întrebare retorică, cum ne putem închipui stabilirea unei colaborări concrete a Guvernului şi Conducerii supreme poloneze, reţinute pentru moment în România, cu aliaţii, colaborare care în viitor este indispensabilă pentru viitorul Poloniei şi pe care el, ca patriot român, o doreşte în mod sincer. Călinescu şi-a exprimat totodată speranţa că preşedintele Mościcki, care în această situaţie tragică a păstrat atâta demnitate personală şi reţinere demnă de subliniat, va înţelege această situaţie şi cât mai grabnic va pune în funcţii oameni noi cu misiuni noi.

Am răspuns că prezenţa d-lui ambasador la Bicaz, la dl. Preşedinte, este mult prea elocventă în această direcţie, deoarece continuitatea noastră suverană, potrivit prevederilor Constituţiei este asigurată numai de Preşedintele Republicii Polone şi că Ambasada este sigură de încrederea Şefului Statului şi că această încredere este pentru ea o bază sigură pentru alte iniţiative politice."

Dezacordul dintre polonezi

„**P**remierul a declarat că va informa despre cele de mai sus pe Rege, care îl apreciază foarte mult pe contele Raczyński (ambasadorul în post – *N.M.* – apreciat de unii istorici polonezi că ar fi defectat după declanşarea războiului – dar pe care subalternul său îl apără) şi i se va recunoaşte în continuare prerogativele pentru a fi tratat ca singura autoritate poloneză la faţa locului.

Apoi, Premierul a trecut la proiectul desfiinţării taberei de la Slănic (Moldova) ca o primă etapă prin care să se faciliteze plecări individuale ale personalităţilor poloneze, „qui, s'acharnent, malheureusement, a vouloir exercer ici de fonction officielles, a donner des ordres, des dépêches chiffrées etc., malgré que notre Ambassadeur a prévenu M. Beck, en temps utile, que les membres du Gouvernement devront se soumettre aux règlements de la neutralité roumaine".

Potrivit planului Premierului, funcţionarii M.A.E. trebuiau să plece imediat de la Slănic – Miniştrii să primească locuri de cazare de la care să poată pleca mai uşor în străinătate decât de la Slănic.

Călinescu a menţionat că ingerinţa spionajului german în România este atât de puternică încât în interesul nostru reciproc ar fi să nu se permită transmiterea prin miniştri în străinătate nici o corespondenţă şi nici o telegramă pe altă cale, ci numai prin intermediul M.A.S. român şi al Ambasadei, care pentru a fi în ordine trebuie să primească acordul formal al M.A.S. pentru fiecare contact cu localităţile prevăzute pentru civilii polonezi şi demnitarii militari, până ce aceştia vor deveni persoane particulare.

Decizia respectivă a explicat-o în exclusivitate în contextul evitării pericolului de a da nemţilor şi sovieticilor pretext de agresiune.

A doua zi, 21 septembrie, în timpul pauzei de prânz Premierul Călinescu a fost victima asasinatului politic, urmare a instigaţiei germane (Garda de Fier).

În ultima pagină din *Însemnările politice* pe care Armand Călinescu

le redacta în mod curent găsim consemnarea despre primirea menţionată ca şi însemnarea lapidară. „Am refuzat tranzitul lor, nemţii declarând că este un act neamical dacă le-am da drumul. Răspund. Purtarea lui Beck. Ambasada Polonă din Bucureşti ne relevă dezacordul dintre polonezi. Preşedintele contra lui Beck. Rydz-Śmigły a fugit de pe front fără a lăsa comanda altcuiva (Poniński) Comandament slab. Mareşalul a avut un şoc. Poniński îmi cere să menţin la Slănic pe miniştrii polonezi şi pe Beck.”[52]

Atitudinea autorităţilor româneşti a rămas în continuare favorabilă

După câte am aflat mai târziu – a raportat Poniński –, el a prezentat a doua zi, pe scurt, Regelui convorbirea avută, fapt ce a făcut ca atitudinea generală a autorităţilor româneşti să nu fie schimbată în defavoarea noastră în timpul crizei guvernamentale, în ciuda faptului că moartea lui Călinescu s-a reflectat negativ cu privire la hotărârile guvernului român în legătură cu chestiunile poloneze.

La câteva zile după moartea lui Călinescu am fost chemat la o convorbire de ministrul Curţii, Urdarianu (Urdăreanu), care m-a întrebat dacă la Ambasadă se ştie că miniştrii polonezi de la Slănic, urmare a agitaţiei răspândită de simpatizanţii Gărzii de Fier fac tot felul de planuri de fugă, iar ministrul Beck a emis un ordin special prin care se interzice depunerea de condoleanţe autorităţilor româneşti, în urma uciderii Premierului şi Ministrului de Război, continuând până la mici amănunte despre politica lor faimoasă, care a dus la catastrofă, subestimează şi chiar le ordonă subalternilor să încalce normele neutralităţii româneşti.

Faţă de poziţia luată de dl. ambasador, care a făcut public omagiul pe care îl aduce defunctului, noile incidente îl privesc numai pe dl. Beck şi cei care ascultă de ordinele sale, cu toate acestea obligă guvernul român să emită o seamă de interdicţii în legătură cu cei internaţi, fiindcă România nu vrea ca pe acest fundal să fie târâtă în război.

I-am răspuns – a raportat Poniński generalului Sikorski – că Dl. Preşedinte al Republicii Polone, la prima întâlnire cu dl. ambasador, la Bicaz, a dat guvernului un ordin categoric şi hotărât de a respecta neutralitatea României şi să evite tot ceea ce ar facilita grăbirea pericolului unei invazii străine a acestei ţări ospitaliere.

Declaraţia acesta l-a liniştit foarte mult pe ministrul Curţii, care

[52] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Humanitas, 1999, p. 432.

a adăugat la plecare că atitudinea Regelui faţă de Polonia nu a suferit schimbări cu toate neplăcerile amare suferite în ultimul timp.

La 23 septembrie a.c. dl. ambasador a făcut o vizită ministrului Gafencu, urmare a insistenţelor tot mai puternice ale ministrului Beck, a notei privind tranzitul liber al Domnului Preşedinte şi al membrilor Guvernului pe teritoriul românesc. (o notă de convorbiri despre această întrevedere nu există în arhivele româneşti – *N.M.*) În nota aceasta se referea la convorbirile („pourparlers") avute de ministrul Beck cu ambasadorul român Grigorcea la Kuty. Prin înalţi funcţionari ai M.A.E. polonez, delegaţi ad-hoc de la Slănic, dl. Beck solicita referirea imediat la „convenţia" stabilită de el la Kuty cu Reprezentantul României.

Raczyński n-a luat în considerare fiţuica fictivă a lui Beck

Dl. Ambasador nu a fost de acord atunci să introducă expresia de convenţie, la care ajunsese numai nişte informaţii tulburi şi puţin convingătoare, cum ar fi, de pildă amănuntul că dl. Beck are în portofelul său sfertul unei pagini de hârtie, scris personal de către şeful protocolului, ministrul Crutzescu, ce ar constitui o dovadă că ar exista mărturia liberului tranzit prin România a autorităţilor supreme poloneze.

Menţionez că până în prezent Ambasada nu a primit pentru confirmare un asemenea document sau o copie a acestuia.

În principiu am considerat că prezentarea notei din 23 septembrie ar fi fost un mare risc politic şi am amânat această chestiune cât am putut mai mult, prevăzând că răspunsul românesc va da un cadru oficial plângerilor româneşti legate de încălcarea neutralităţii de către partea polonă şi că se va preciza poziţia care rezultă din aceasta privind încălcarea suveranităţii de către partea polonă precizându-se poziţia ambiguă până în prezent privind internarea etc., îngreunând după aceea Guvernului român să se retragă din poziţia respectivă în cazul unor evoluţii ale conjuncturii general politice în avantajul nostru.

Răspunsul scris al lui Gafencu din 26 septembrie, cunoscut d-lui premier, în toată întinderea lui a confirmat aceste prevederi.[53]

Ar mai trebui subliniat că nota românească amintită începe cu afirmaţia că abia la 17 septembrie dimineaţa dl. Gafencu a fost avizat despre eventuala trecere a d-lui Preşedinte şi a guvernului polonez – ceea ce corespunde cu datele amintite de mine la punctul 2. În afara celor de mai sus doresc să

[53] „Documentul" respectiv nu a fost identificat în arhiva MAE studiată – *N.M.*

remarc că chemarea cu mare întârziere a d-lui ambasador la graniţă a făcut prin forţa împrejurărilor să paralizeze orice iniţiativă proprie a Ambasadei de la Bucureşti. (istoricul Henryk Batowski vede în tergiversarea plecării deja o *vădită nesupunere*, faptă ce ar trebui să o elucideze istoricii polonezi)

Grigorcea a negat existenţa unei înţelegeri de tranzit convenită cu Beck

Ar mai merita adăugat că în ultimele zile ale lui septembrie (aşadar după primirea la Slănic a notei ministrului Gafencu din ziua de 26 septembrie), un trimis special al d-lui Beck s-a străduit să forţeze în lipsa ambasadorului din Ambasadă expedierea unei circulare (instrucţiune cifrată) la ambasadele noastre de la Londra şi de la Paris cu următorul conţinut:

„Rog să acţionaţi printr-o intervenţie la Guvernul pe lângă care sunteţi acreditat împotriva activităţii autorităţilor româneşti care nu îi asigură Preşedintelui R.P. şi Guvernului o deplasare liberă.

Amintesc că greutăţile pe care ni le fac ei (!) sunt nu numai o încălcare a Convenţiei privind neutralitatea, ci şi nerespectarea înţelegerii convenite la Kuty în ceea ce priveşte tranzitarea Preşedintelui R.P. şi a Guvernului prin România.

/-/ Beck”

Cu convingerea că telegrama respectivă ar induce în eroare misiunile noastre am oprit expedierea. După întoarcerea de la Bicaz, dl. ambasador a aprobat *ex post* această decizie, motivând-o prin faptul că despre o înţelegere încheiată la Kuty nu ştie nimic, cu toate că a fost acolo personal pe 17 septembrie.

Am considerat că de vreme ce de zece zile Slănicul are legătură cu Ambasada, iar Ambasada nu are de acolo nici un fel de date şi explicaţii în ceea ce priveşte „acordul” menţionat – şi a cărei cunoaştere ar fi putut întări acţiunea Ambasadei –, e clar că e vorba de ceva cel puţin discutabil.

Întrebat în legătură cu cele de mai sus, ambasadorul Grigorcea neagă existenţa unei asemenea înţelegeri. El afirmă că a insistat de câteva ori pe lângă ministrul Beck să precizeze ce doreşte de la România, în cazul părăsirii ţării (Poloniei), pentru a se evita unele încălcări ale prevederilor regulilor neutralităţii, la care a primit numai răspunsuri ambigue, de pildă că va fi timp pentru asta, deoarece Guvernul se află sub ameninţarea directă a baionetelor duşmane. Cu atât mai mult cu cât dl. Grigorcea trebuia să insiste pentru a cerceta posibilităţile de comunicare (feroviare, aeriene şi

navale) pentru continuarea călătoriei în continuare a membrilor Guvernului (într-o asemenea eventualitate) prin România la o altă ţară neutră.

Dl. Grigorcea adaugă că anunţul formal al trecerii autorităţilor supreme poloneze a ajuns oficial la el prin intermediul a doi delegaţi personali ai d-lui Preşedinte al Republicii, membri ai Cancelariei Militare şi Civile, la începutul serii din 17 septembrie. Aşadar atunci au aflat pentru prima dată şi autorităţile româneşti că se preconizează trecerea frontierei de către Comandantul Suprem.

În ziua de 18 septembrie, după o noapte petrecută la Cernăuţi – declară dl. Grigorcea – „M. Beck a voulu reprendre avec moi toute l'affaire du transit du Gouvernement ayant déjà exprime de M. Crutzesco son vif mécontentement a cause de nos mesures, mai a ce moment je n'avais plus aucune possibilité de changer les dispositions, prises a Bucarest".

Preocuparea de bază a lui Beck era de a se întâlni cu Gafencu

Percepţia ministrului Beck era diferită de cea a diplomatului în post la Bucureşti, A. Poniński. Din declaraţiile fostului ministru Beck, consemnate de diplomatul N. Dimitrescu, delegat să întâmpine pe demnitarii polonezi la graniţă, şi să îi conducă la destinaţiile desemnate, în cazul ministrului de externe polonez, a familiei şi a aghiotanţilor săi, la Slănic-Moldova, consemnate tot pe 21 septembrie, rezultă:

„Întrebându-l (pe Beck) din curtenie dacă este bine instalat, domnia sa mi-a răspuns pe un ton atât de sec că din punct de vedere tehnic bine, dar din punct de vedere al dreptului internaţional, mult mai puţin bine….

La întrebarea dacă Beck are vreo comunicare pentru guvernul român, domnia sa pe un ton mult mai prietenos, dar cu foarte multă amărăciune mi-a declarat următoarele:

I. La Kutny (Kuty) în convorbirile ce avusese cu dl. ambasador Grigorcea dreptul de tranzit prin ţară fusese cerut şi acordat membrilor guvernului polon. Această promisiune ar fi fost făcută chiar în numele Majestăţii Sale.
II. Respectul cel mai complet al celei mai stricte neutralităţi nu pot avea ca efect de a limita libertatea de mişcare şi de a comunica cu exteriorul care nu este refuzată nici adevăraţilor prizonieri.
III. Măsurile restrictive ale libertăţii: interdicţia de a se deplasa, de a comunica cu colaboratorii săi, prin telefon sau telegraf, de a-i chema

la dânsul, au fost luate fără a fi fost comunicate prealabil membrilor guvernului polon ceea ce aceştia nu pot primi fără a protesta.

IV. Membrii guvernului polon s-au resemnat în mod cu totul temporar la asemenea măsuri pe care le socoteau esenţialmente tranzitorii şi determinate numai de haosul urmând intrării masive a trupelor şi refugiaţilor poloni în România. Dăinuirea acestei situaţii o socoteşte însă intolerabilă şi incomparabilă cu principiile cele mai stricte ale dreptului internaţional.

După această comunicare oficială dl. Beck a continuat pe un ton prietenesc şi cu aceiaşi mare amărăciune să-mi arate că membrii guvernului polon au înţeles să respecte în mod desăvârşit neutralitatea română abţinându-se de la orice acte care ar putea fi considerate ca acte ale guvernământului: note adresate misiunilor străine, comunicări la radio, declaraţii publice. Singura activitate ce îşi permite a exercita este de a ţine contactul cu câţiva dintre colaboratorii săi direcţi, de a se interesa de starea lor materială, de nevoile lor.

Pentru aceasta o întâlnire cu dl. ministru Gafencu i se pare indispensabilă. Înţelege că în situaţia actuală atât de gingaşă, ocupaţiile d-lui ministru al afacerilor străine sunt nenumărate şi delicate. Socoteşte totuşi indispensabil ca oricând, oriunde va putea o întâlnire să aibă loc.

Dl. Beck a mers până a-mi propune a mă întovărăşi la Bucureşti. I-am replicat însă că în lipsa unor instrucţiuni formale din partea guvernului nu îmi pot asuma răspunderea unei asemenea acţiuni. I-am făgăduit însă că voi căuta a reveni chiar a doua zi dimineaţa pentru a-i raporta hotărârea guvernului român. Domnia sa m-a părăsit pentru câteva momente spunându-mi că trebuie să consulte şi pe Preşedintele Consiliului polon şi s-a întors după câteva momente pentru a-mi declara că aşteaptă până maxim mâine dimineaţă şi dacă guvernul va refuza să ia contact cu dânsul, întregul guvern polon va pleca spre Bucureşti.

Adaog că în timpul conversaţiunii dl. Beck a căutat a-mi arăta că este chiar în interesul guvernului român „să se debaraseze de Guvernul polon a cărui prezenţă pe teritoriul său i-ar putea provoca pe viitor oarecari neplăceri. Domnia sa nu poate crede că o ţară amică şi legată de Polonia chiar de un pact de asistenţă să poată avea o concepţie despre neutralitatea sa care să oblige să ţină prizonieri guvernul celeilalte ţări. În dorinţa sa de a menţine o neutralitate foarte strictă guvernul român face să apese prea mult balanţa într-o parte şi acesta nu este partea în care se găseşte ţara amică. Domnia sa socoteşte că concepţia noastră de neutralitate este exagerată şi că străinătatea în momentul în care ar afla-o ar socoti curioasă atitudinea guvernului român.

Adaog, de asemenea, că contele Lubieński într-o conversaţie amicală şi cu titlu personal mi-a arătat de asemenea că guvernul român are tot interesul ca membrii celui polon să plece cât mai curând şi mi-a sugerat chiar ca mijloc de locomoţie cele câteva avioane civile ale Companiei LOT care s-au refugiat în România. Aceasta ar simplifica chestiunea vizelor ţărilor intermediare. Domnia sa mi-a indicat ca ţări în care ar putea merge de preferinţă Grecia şi Turcia mai indicate decât Bulgaria şi Ungaria în care trecerea guvernului polon nu s-ar putea face fără oarecare zgomot."[54]

Rămâne de elucidat de ce fostele autorităţi poloneze n-au semnat declaraţia solicitată de partea română, potrivit cu normele internaţionale, iar guvernul român să fi permis plecarea pe calea aerului a celor interesaţi.

Nicolae Iorga despre Polonia şi polonezi în vremurile de restrişte de la începutul războiului.

Presa românească, cu foarte mici excepţii, a fost extrem de favorabilă şi în acelaşi timp solidară cu poporul polonez, cu lupta pe care o ducea. Pagini întregi au fost consacrate luptei drepte pe care o ducea naţiunea poloneză. Iorga, marele polonofil, cel care a scris mii de pagini despre cultura şi istoria acestui popor a fost un veritabil port-drapel. Berlinul a sesizat la mai puţin de două săptămâni acest lucru şi încearcă să îl „potolească", chemându-l la ordine prin Direcţia de presă a Ministerului de Externe care îl atenţiona dur pe consilierul misiunii diplomatice în legătură cu articolele istoricului.

Până în prezent reacţiile sale le-am găsit înserate mai ales în publicaţiile pe care Nicolae Iorga le patrona: *Neamul Românesc* şi *Cuget clar* (noul „Semănător"); ele au o notă aparte, tocmai prin cordialitatea lor, faţă de evocările făcute în publicistica internaţională. Putem spune că sunt, în felul lor, unice. Datorită, în primul rând, sincerităţii şi cordialităţii lor. Şi poartă o semnătură dintre cele mai prestigioase. Apariţia eseurilor respective a început încă din august 1939 prin descrierea „fantomei sângeroase" (nr. 225), care bătea la uşa omenirii, în ciclul de poeme înserate sub genericul: *Războiu***.** Iorga ne pune în faţa cataclismului care: – „În nebunia-i călătoare / Cu o suflare otrăvitoare / Ucide bietele popoare".

O dată cu izbucnirea războiului, Iorga devine în publicaţiile menţionate un „cronicar" al evenimentelor dramatice prin care trecea poporul polonez, paginile „*Neamului Românesc*" sau ale „*Timpului*" stau mărturie.

Astfel, la 3 septembrie directorul publicaţiei înserează editorialul: *În faţa războiului*, consemnând că „măcelul uriaş începe, fără a cruţa

[54] AMAE, Fond 71 Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 14-16

populaţia civilă". Evocând experienţa pe care istoria i-o aducea în atenţie, Nicolae Iorga face o *îndoită profeţie*, care se verifică până la urmă în plan european, respectiv că „nu va învinge tehnica superioară, ci inteligenţa conducătorilor, însufleţita lor convingere că (aceştia) luptă pentru dreptate şi umanitate. Şi orice speranţe de lovituri repezi şi decisive se va sfărâma de rezistenţa de care sunt capabile numai popoarele care au cultul onoarei şi deprinderea, de atâtea ori seculară, a jertfei". Este urmat acest verdict de aforismul său: „Cine predică războiul ca o dovadă de vitalitate, face un mare păcat înveninând sufletele cu o doctrină atât de răufăcătoare pe cât de falsă".

Ştirile şi comentariile dureroase de pe front sau intervenţiile şi veştile transmise de agenţiile de presă de la faţa locului sau din diferite capitale, nu au forţa de a penetra în conştiinţa cititorului ca fraza incandescentă din editorialele iorghiene, aşa cum este cel din 8 septembrie. Comentând ştirea despre intrarea în vechea capitală a Poloniei a cizmei hitleriste, Nicolae Iorga publică pe prima pagină mini-editorialul *Ce este Cracovia*. Puţini publicişti ai acelor timpuri au scris fraze atât de vibrante, precum profesorul Iorga, membrul Academiei de Ştiinţe din această urbe, încă din 1924, *Doctor Honoris Causa* totodată a cinci universităţi poloneze.

„În condiţii umilitoare pe care nu am a le judeca, şi nu numai că sînt de competenţa altora, Cracovia a fost ocupată. În trecutul nostru însuşi, legăturile cu acest mare centru al evului-mediu, cu morminte regale, la care s-a adaos acela al mareşalului Piłsudski, rege al credinţei şi al vitejiei, au fost strânse, şi pentru aceia că acest eveniment militar are un răsunet adânc în inimile noastre, capabile de a păstra, în ciuda fatalităţii împrejurărilor, toate vechile şi sfintele noastre prietenii. Cracovia nu putea fi supusă primejdiei de distrugere ale unor lupte. Oraşul sacru al poporului polon e şi un mare tesaur de artă, de la măreaţa catedrală, de la hala negustorilor până la minunea de arhitectură italiană de la Wawel, cu cenuşa unor mândri stăpânitori de popoare. Am locuit şi eu în această frumoasă şi nobilă cetate. Din turnul marii biserici răsună de veacuri imnul sunat de trâmbiţi în patru colţuri ale lumii pentru libertatea Cracoviei de groaznica silă a tătarilor secolului al XIV-lea. Pe vremea aceia cerurile erau încă deschise pentru suferinţa poporului...".

Națiunile – formă organică a umanității...

Refugiați polonezi în România în primăvara anului 1940.

Continuând în numărul din 18 septembrie cu reflecții înserate pe prima pagină asupra *trăiniciei națiunilor*, istoricul se întreabă dacă **popoarele pot fi distruse**? Răspunsul său este categoric: – nu! Deoarece, „după biruința principiului național, statele, cât de mici ar fi, sunt națiuni, **iar națiunile sînt o formă organică a umanității** (sublinierea lui N. Iorga) pentru că sînt născute, iar nu făcute. Și de aceea ele vor asista, desigur, la meritata pedeapsă a (din partea) apărătorilor". Profeție care se va adeveri peste cinci ani! Cele semnate de Franasovici ca rapoarte speciale nu se verificau nici peste două săptămâni.

În pagina a patra a publicației Nicolae Iorga aduce un elogiu eroismului poporului polonez, relevând că „încercuită și lovită de tot ceea ce tehnica oferă acestui război industrial, Polonia își apără ființa și pământul strămoșesc cu o tenacitate ce poate fi dată ca exemplu. Aducem și noi în aceste grele ceasuri omagiul nostru admirabilei ținute și eroicelor divizii poloneze".

Refugiaţi polonezi în faţa unei biserici catolice

După ce a venit şi atacul stalinist, dinspre est, asupra Poloniei, săvârşit în zorii zilei de 17 septembrie de armata roşie, împlinind a patra dezmembrare a statului polon, împreună cu cea germană, Nicolae Iorga publică eseul *Înaintea teribilei fatalităţi*. În el, istoricul analist nepereche consemna: „ O *fatalitate geografică* apasă asupra acestei nobile ţări şi la dânsa se adaugă şi misterioasa fatalitate istorică de care este aşa de crud urmărită, din veac în veac fără să poată seca, după puterile statului acela, nesfârşite dureri ale naţiunii, care învie ca prin minune. Cu acest stat avem o legătură de alianţă pe care (în care) el însuşi n-a crezut că trebuie să o dezvolte (aluzie la opoziţia manifestată de ministrul afacerilor externe Jozef Beck la ultimele propuneri româneşti de a lărgi convenţia tehnică a tratatului de alianţă cu prevederi *erga omnes*), şi în ceea ce priveşte actualul război, nu cred să fi fost serios consultaţi, dar toate lungile noastre legături cu poporul însuşi ne impune, ca popor, cea mai deplină admiraţie şi cea mai duioasă compătimire, iar pentru cei aduşi să caute ospitalitatea noastră, cea mai frăţească atitudine”.

Temerile lui Iorga: „n-avem destul pentru dânşii”

Erau scrise aceste cuvinte în momentul în care Preşedintele Poloniei şi membri guvernului *in corpore* se aflau refugiaţi în România, alături de primele mii de civili, zecile de mii de militari, şi care ajung până la o sută de mii în lunile următoare. Nicolae Iorga chema în paginile ziarului său ca, ospitalitatea românească să se facă prezentă, pentru că „suferinţele fratelui merită alinare”.

În ciclul intitulat: *Literatura sabiei, Neamul românesc* din 29 septembrie publică fragmente din creaţia marelui bard polonez, Adam Mickiewicz, din poemul de referinţă al romantismului polonez şi universal, *Konrad Walenrod*, însoţit de un comentariu semnat de Aurel George Stino.

Pe măsură ce valul refugiaţilor sporea, Nicolae Iorga publică comentariul: *N-avem destul pentru dânşii*, în fapt o chemare fierbinte de a veni în ajutorul zecilor de mii de polonezi care timp de câteva săptămâni deveneau oaspeţi ai românilor. Iată cum se prezentau aceştia în viziunea comentatorului.

„Rămăşiţele unei armate buimăcite de îmbulzeala maşinilor distrugătoare se află astăzi la noi, şi, la graniţa mântuitoare se află alţii, membri răzleţi ai unor trupe viteze, care, supremă tragedie, şi-au putut să îşi desfăşoare vitejia înaintea mecanicei a toate stăpânitoare. Dar, împreună cu ele, avem aici pe reprezentanţii din toate domeniile ai unei intelectualităţi creatoare şi însufleţitoare pentru care nimic n-a fost mai scump decât patria, căreia lovitura uluitoare i-a interzis să se jertfească. Unii ştiu ce vor şi unde merg. Ceilalţi, stau trăsniţi de soartă înaintea prieteniei noastre. Tot ce putem să le dăm cu mâini largi acestor reprezentanţi ai unei naţiuni de care ne leagă veacuri de luptă pentru ideea creştină şi morala ei. O vom face, şi de un singur lucru mă tem: că totuşi încă n-avem destul pentru a le sta în ajutor”.

Obiectiv şi demn, la „plângerile” unora din cei primiţi în ţară, descrişi de istoric cu dragostea şi simpatia relevată mai sus, dar care devin prea repede cârcotaşi ajungând să se plângă că satele româneşti ar fi mizerabile, organizarea superficială, conducătorii militari nişte ţărani, pentru că au existat şi asemenea reacţii, Nicolae Iorga răspunde demn şi deschis *prietenului polon*: „Noi avem, aşa zdrenţoşi, o afurisită putere de a răbda”. Ce aluzie fină la cei plecaţi de-acasă, şi cărora nu le place meleagurile de ei alese.

Dacă Ambasada Poloniei nu a sesizat aceste lucruri nici până azi, ele

au fost remarcate de cea germană din România, de vreme ce ministerul de externe german avea să îl convoace pe consilierul de presă al Legaţiei României la Berlin, Oscar Walter Cisek, la 11 septembrie 1939 (ciclul scrierilor sale pe această temă nu se încheiase!), pentru a i se comunica că „Germania nu este mulţumită de atitudinea presei române, care dă preferinţă comunicatelor, ştirilor şi informaţiilor sosite din Franţa şi Anglia (Havas şi Reuter) şi nu celor din sursă germană (D.N.B)".

Rezulta cert însă că scopul chemării diplomatului român a fost pentru a „Ni se reproşa îndeosebi, articolele d-lui prof. Nicolae Iorga din *Neamul Românesc*.[55] Remarcăm totodată, că partea germană monitoriza cu atenţie presa românească de vreme ce face chiar propunerea ca autorităţile competente să intervină pe lângă redacţia unui mare cotidian – de preferinţă „Universul" – spre a trimite la Berlin un corespondent de origină etnică română, şi cu totul neinfluenţat, pentru a informa obiectiv opinia publică românească asupra situaţiei din Reich şi regiunile polone ocupate de trupele germane. Nicolae Iorga şi alţi publicişti scriau în mod vădit pro Polonia şi condamnau atacurile inumane germane, fapt care cu siguranţă deranja Berlinul.

Istoriografii polonezi n-au pus în pagină reacţiile legate de receptarea în lume a tragicului eveniment. Îi putem ajuta noi, în parte, comunicându-le că şeful misiunii diplomatice de la Sofia, ministrul plenipotenţiar Eugen Filotti – fost ziarist, informa, la 18 septembrie 1939, centrala Ministerului Afacerilor Străine că, după atacarea Poloniei de URSS, rusofilia bulgarilor s-a remarcat din plin, în Bulgaria exprimându-se satisfacţie pentru reafirmarea Sovietelor în Europa. Diplomatul român remarcă cum, în presa bulgară „nici un cuvânt de regret nu se aude pentru soarta Poloniei, care a arătat totuşi atâta prietenie Bulgariei". Diplomatul român remarcă, totodată, că „la public se speculează făţiş şi cu simpatie asupra unei eventuale ofensive sovietice împotriva noastră".[56]

Să mai amintesc numai că în presa americană se scria: „Gdańsk-ul este german. Dacă Hitler doreşte Gdańsk-ul şi dacă locuitorii oraşului vor să revină la Hitler, nu vedem motivul ca tineretul francez şi englez să fie obligat să moară pentru Gdańsk. Pentru Gdańsk, nu merită ca soldatul englez să verse sânge. Noi, americanii, nu vedem, la rândul nostru, motivul pentru care ne-am angaja în chestiunea Gdańsk-ului".[57]

---

[55] AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, Tg. 39490 din 10 septembrie 1939 – Berlin, f. 16-17.

[56] Idem, Fond 91 Polonia, E 91, vol. 42, p. 187.

[57] Web: *Ciekawe teksty i fragmenty związane z tematem II wojny światowej* – texte şi fragmente interesante legate de cel de al II-lea război mondial.

Cu atât mai demnă de relevat atitudinea marelui istoric, literat şi publicist român, Nicolae Iorga.

Ataşamentul istoricului faţă de cauza poloneză îşi are o reflectare profundă în transpunerea pe care o dedică apărătorilor Varşoviei, la 28 septembrie, prin publicarea poeziei *Viteazului nemuritor*, aparţinând poetului grec, Costis Palamas, poem scris de acesta la 1897, după înfrângerea oştilor patriei sale.

Un alt poem plin de durere semnează şi publică istoricul poet despre castelul Wawel, acel simbol al istoriei poporului polonez, istorie pe care atât mult şi de profund a înţeles-o profesorul şi istoricul nepereche, bardul de la Vălenii de Munte.

Evocând cu mare durere locul în care „dorm vechii regi şi Piłsudski" – cel de prietenia căruia s-a bucurat – ne-a lăsat versuri inconfundabile, fără asemănare în alte literaturi, şi pe care polonezii încă nu le cunosc şi nici nu le-au pus în valoare.

Stau regii de-altădată supt bolta de granit.
Pe oase simt cum pasul vrăjmaşului se lasă.
Întreaga tragedie a ţării îi apasă,
Şi sufletul lor arde ca într-un jar cumplit.

Ar vrea să plece în lume ca toţi ai lor, pribegii,
Fugind din locuri care acum nu mai sunt sfinte,
Căci zidurile înseşi nu li se par întregi, –
Dar straja cea tirană le iese înainte.

Şi ei se-ntorc în taină, şi trupul cade iar
C-un zgomot de durere în groapa profanată;
Ca stafii dureroase acolo-n fund dispar, –
Căci nici o licărire de zori nu se arată.

Cu câteva luni înainte ca bardul român să fi fost răpus de gardişti, în apropiere de Strejnic, *Războiu* – care îl copleşea, care nu îi dădea pace, îl descrie Iorga ca pe un vânt, venind de departe „din câmpul plin de ruine" „şi-aduce cu dânsul aburi de sânge/ În ceaţa ce vine". Nu uita încă istoricul tragedia poloneză.

În paginile aceleiaşi publicaţii, din mai şi iunie ale anului 1940, apare traducerea realizată de istoricului-dramaturg a piesei lui Eschil: *Prometeu înlănţuit*. Era el însuşi, era Polonia?...[58]

[58] Nicolae Mareş, *Nicolae Iorga despre Polonia*, „România literară" nr. 35, sept. 2009, p. 20-21; *Ibidem*, *Nicolae Iorga despre Polonia în momentele de cumpănă ale acestei ţări*, „Clipa" nr. 8, sept. 2009, p. 25.

De la starea declarativă de război la adresare de mulţumiri

Pe 21 septembrie, Fabricius îi face o vizită ministrului Gafencu pentru a-i adresa mulţumirile personale ale lui Ribbentrop, pentru modul corect cu care România şi-a îndeplinit îndatoririle de stat neutru. Guvernul german a fost ţinut în curent cu toate măsurile pe care le-am luat în România şi a putut constata că am făcut onoare îndatoririlor noastre de neutralitate.[59]

Această mulţumire rămâne ca o *rara avis* – lipsită de sinceritate şi de substanţă, cât vreme o telegramă de la Haga, primită pe 30 septembrie, semnată de Vespasian Pella, arăta (având ca sursă un înalt funcţionar din ministerul olandez de externe) că, într-o discuţie avută la Bucureşti de fostul şef al misiunii diplomatice olandeze de la Varşovia, cu Fabricius, acesta i-ar fi spus că „România ar avea o stranie concepţiune despre îndatoririle de stat neutru".

A menţionat că „Reich-ul cunoaşte toate manoperile (manipulările) României şi că, mai repede decât crede, ea va trebui să renunţe la aceste manoperi"

„România care trece prin atât de mari dificultăţi interne şi care este aproape izolată, fiind înconjurată de multe state ce sunt însufleţite faţă de ea de sentimente foarte puţin amicale – nu poate continua a fi instrumentul aliaţilor".

Fabricius ar fi exemplificat printr-o seamă de acţiuni, începând cu chestiunea „aurului polonez".[60]

Şeful Legaţiei române de la Berlin, Radu Crutzescu, a fost şi el informat de Gafencu despre atitudinea rezervată, rece şi bănuitoare a lui Molotov în cursul unor convorbiri avute cu ministrul N. Dianu, la Moscova, cât şi asupra atmosferei de linişte şi ordine din ţară. Cea din urmă se va dovedi extrem de precară.

Nu se aplică măsurile de internare

Acestea erau reproşurile şi concluziile exprimate la unison de presa germană. Amintesc că „Frankfurter Zeitung" din 2 octombrie critica direct „atitudinea prea largă a autorităţilor române faţa de membrii fostului guvern polonez". Printre altele se menţiona că: „După apelul lui Mościcki

[59] AMAE, Fond 71, vol. 419, f. 226-228.

[60] Idem, Fond 71 Germania, vol. 78, Tg. 1057 – Haga, 30 sept.

adresat lumii, imediat după sosirea sa pe pământ românesc, la Cernăuţi, ar fi fost de aşteptat ca autorităţile române să supravegheze ceva mai sever actele fostului preşedinte, care de pe pământul României neutre încearcă să guverneze mai departe ca şi când ar fi la el acasă. Ori se pare că acest lucru nu s-a întâmplat. Cu toate direcţiunile fixate de guvern privitoare la internarea militarilor şi refugiaţilor polonezi, autorităţile române n-au aplicat cu destulă stricteţe aceste măsuri faţă de acei care au jucat un rol în viaţa politică a ţării lor; căci altfel nu s-ar fi putut întâmpla ca o personalitate ca aceea a fostului preşedinte al Senatului să se găsească câteva zile în România şi apoi să plece la Paris. Mai izbitoare este practica prea largă a prescripţiilor neutralităţii faţă de personalităţile poloneze refugiate în România. Cei mai mulţi ofiţeri nici nu sunt internaţi, ci lăsaţi liberi şi fără să li se fi cerut cuvântul de onoare, aşa cum cer regulile internaţionale ale neutralităţii. Li s-a dat posibilitatea să se travestească în civili şi să plece spre Franţa; – mulţi ofiţeri de aviaţie mai ales făcând acest lucru, iar alţii având de gând s-o facă în curând”.[61]

În fiecare zi cu plângeri

Nu peste mult timp, la 12 octombrie, primul consilier al Legaţiei Germane la Bucureşti, Steltzer, face secretarului general al Ministerului Afacerilor Străine, Al. Cretzianu, o informare detaliată a acţiunilor desfăşurate de Ambasada Poloniei în România în direcţia recrutării şi plecării polonezilor din România via Iugoslavia şi Grecia. Rezultă clar că serviciile de spionaj de pe teritoriul ţării urmăreau şi cunoşteau până în cele mai mici detalii mai tot ceea ce întreprindea misiunea diplomatică poloneză şi polonezii, nu numai în capitală dar şi în teritoriu: la Constanţa, Tulcea sau Babadag etc. Cretzianu a fost informat, totodată de interlocutor, că aceştia circulau cu acte false, ceea ce nemţii considerau a fi cel mai mare afront la adresa administraţiei româneşti, care n-ar fi stăpână pe situaţie. Steltzer i-a mai amintit lui Cretzianu că „Fabricius este foarte amărât că trebuie să intervină în fiecare zi cu plângeri”. Şi acest lucru îl făcea scrupulos şeful misiunii germane. Pentru a ilustra veridicitatea informaţiilor, primul consilier, Steltzer, a amintit că numai cu acceleratul din seara zilei respective, care pleacă la orele 18.55, spre Jimbolia, se vor îmbarca cca 100 de militari polonezi. Câtă exactitate!

[61] *Ibidem*, f. 138-140.

Teama românilor – extinderea pericolului comunist

Atacul sovietic de la 17 septembrie 1939 şi ocuparea unei jumătăţi din suprafaţa Poloniei de către armata roşie a trezit o puternică nelinişte la Bucureşti. Politicienii români, din care unii îşi aminteau destul de bine modul de manifestare a acestei armate în timpul primului război mondial, Constantin Argetoianu fiind printre cei care cunoscuse personal drama retragerii românilor de la Odessa, şi manifestarea comuniştilor în felurite ipostaze. El se confruntase ca ministru de interne în guvernul averescian nu numai cu ei ci şi cu doctrina lor. Cu siguranţă şi rapoartele de la punctele de frontieră primite la Bucureşti prin care se consemna că ruşii ameninţă cu sălbăticie populaţia din teritoriul ocupat în Polonia, ameninţarea că va fi împuşcată orice persoană care încearcă să treacă graniţa în România a dat anumite frisoane. Mai mult se ştia că bandele armate constituite din ţărani ucraineni de pe teritoriul polon ocupat de ruşi, atacă şi jefuiesc casele locuitorilor de origine polonă, motiv în plus de panică.

Şi alte semnale indicau din plin că ruşii după intrarea pe teritoriul polonez ca „eliberatori" păstrau acelaşi năravuri din 1917-1918. Toate acestea şi nu numai, îl determină pe Armand Călinescu să îi convoace la 19 septembrie pe ambasadorul francez, A. Thierry şi pe ministrul englez Sir R. Hoare, la Consiliul de Miniştri pentru a le prezenta punctul de vedere al României cu privire la consecinţele înaintării Sovietelor spre centrul Europei şi ale extinderii pericolului comunist. Le-a amintit, totodată, şi despre pericolul social ce se poate ivi prin recrudescenţa agitaţiilor comuniste.

Lipsa de interes şi de clarviziune a diplomaţilor occidentali, lipsiţi de acea experienţă nefericită prin care vecinii ruşilor trecuse nu o dată, s-a remarcat în răspunsul lor. Pentru aceştia doar problema germană rămânea pe primul plan. Cu siguranţă şi în capitalele lor. Mai mult, sovietele vor deveni în viitorul nu îndepărtat un ajutor preţios pentru înfrângerea Germaniei.[62]

Consulul român de la Lwów a informat centrala MAS că, la 19 septembrie, atacul blindatelor ruseşti a înlăturat rezistenţa oraşului, iar trupele poloneze din zonă s-au retras spre frontierele cu Ungaria şi România. Atunci, Armand Călinescu îi va convoca, separat, şi pe ceilalţi şefi de misiuni diplomatice: italiană şi germană abordându-le aceiaşi temă: pericolul rusesc.[63]

Amintim că Partidul Comunist Român, minuscul cum era, a cerut,

[62] AMAE, Fond 71, vol. 42 E-91, f. 196.

[63] *Ibidem*, f. 200.

la 20 septembrie 1939, crearea unui curent ostil poziţiei de neutralitate (încă nu se pusese de acord cu Moscova, care îl stipendia) Nu după mult timp, în circulara 28554 din octombrie 1939 va elogia „actul eliberator al puterii sovietice", subliniind că statul polonez a dovedit că nu-şi poate avea viabilitate. (stat multinaţional cu 40% minorităţi, supuse unui regim de „cea mai sălbatică asuprire")[64]

La 21 septembrie 1939, Grigore Gafencu informa Legaţia României de la Berlin că l-a primit pe Fabricius, la cererea diplomatului german; acesta i-a transmis mulţumirile personale adresate de von Ribbentrop, pentru modul corect în care România şi-a îndeplinit îndatoririle de stat neutru. Iată cum s-a ajuns de la ameninţări făţişe la mulţumiri în momentul în care profesionalismul îşi spune cuvântul.

Grigore Gafencu l-a rugat pe Fabricius *să transmită satisfacţia* care a pricinuit mulţumirile respective mai departe, şi anume, *la Moscova*, unde *înrâurirea Germaniei* este azi atât de însemnată.

„Înţelegând că fac aluzie la înaintarea trupelor ruseşti în Ucraina poloneză, scria Gafencu – domnul Fabricius îmi spune că este convins că Germania nu va pierde niciodată un contact strâns cu noi".

„Îi răspund că nădăjduiesc şi eu că Germania nu va face marea greşeală în aceste împrejurări de a nesocoti interesele atât de însemnate care o leagă de hotarele noastre răsăritene, de populaţia germană din Basarabia şi de Gurile Dunării.

Amintesc din nou d-lui Fabricius că dacă azi raporturile noastre cu Rusia, deşi ne-am străduit să le păstrăm cordiale, sunt totuşi departe de a fi amicale, aceasta se datoreşte atitudinii leale pe care am avut-o faţă de Germania probate de înţelegerile verbale dintre d-nii Hitler, Göring, Ribbentrop şi mine – înţelegeri verbale în care dl. Fabricius a avut prilejul să poată constata cât de precis – în ce ne priveşte – le-am îndeplinit.

Dl. Fabricius s-a declarat complet de acord cu spusele mele. Am adăugat atunci că dat fiind că raporturile noastre cu Rusia au fost înrâurite de atitudinea noastră rezervată pe care am păstrat-o pentru a nu stânjeni bunele noastre raporturi cu Germania şi pentru a ţine cuvântul dat conducătorilor germani, am vrea să ştim azi dacă putem conta pe sprijinul prietenesc al Germaniei pentru a nu avea nici un fel de neplăcere din partea Rusiei. Acest sprijin prietenesc este cu atât mai firesc cu cât, repet, conducătorii germani au recunoscut deschis, adevărul pe care şi noi îl ştim, că la Gurile Dunării interesele României corespund întocmai intereselor germane. O Românie

[64] *Partidul Comunist din România în anii celui de al II-lea război mondial*, ediţie de documente coordonată de Alina Tudor Pavelescu, Bucureşti, 2003, p. 50.

independentă şi puternică este o chezăşie de siguranţă şi de pace şi pentru Germania şi pentru Rusia.

Dl. Fabricius spune că a comunicat aceste lucruri în mai multe rânduri la Berlin, dar îmi cere voie să le comunice din nou direct din partea mea".[65]

Grigore Gafencu, informează totodată, Legaţiei României la Berlin, şi despre convorbirea dintre Molotov şi ministrul plenipotenţiar român, Nicolae Dianu, cu privire la poziţia sovietică faţă de acţiunile româneşti de primire a refugiaţilor poloni şi a avioanelor poloneze, încercând să liniştească orice susceptibilităţi ruseşti, subliniind faptul că România a respectat întru totul regulile neutralităţii.

Gafencu a afirmat tranşant că membrilor fostului guvern polon li s-a fixat reşedinţa la Slănic (Moldova) şi li s-a interzis de a urma sau a întreprinde orice activitate politică.

„Am fi bucuroşi – menţiona ministrul român de externe – să înlesnim tranzitul prin ţară a acestor personalităţi. Regulile de neutralitate după interpretarea juriştilor noştri, ne cer însă să-i reţinem în ţară. Aceasta este şi concepţia guvernului german care ne-a adus-o în repetate rânduri la cunoştinţă.

Am fi bucuroşi să cunoaştem în această privinţă interpretarea pe care o dau juriştii ruşi regulilor de neutralitate".

Mai menţiona Gafencu că: „în ţara domneşte cea mai deplină linişte şi ordine. Guvernul care reprezintă în aceste împrejurări opinia publică în întregimea ei, este hotărât să păstreze mai departe o strictă neutralitate, să se abţină de la orice act de ostilitate sau de agresiune şi să întărească cu toţi vecinii raporturi cât mai paşnice".[66]

Chiar în momentele respective *liniştea* a fost puternic perturbată de crima comisă de legionari asupra premierului, Armand Călinescu, în plină zi.

În acest fel, ţara a fost pusă la noi încercări, iar orice act de anarhie, indiferent din partea cui venea, devenea şi mai nociv.

Tratamentul umanitar al populaţiei civile poloneze, şi nu era deloc greu să devii din militar civil în acele momente destul de tulburi, o dovedeşte faptul că mass-media românească a dat publicităţii ştirea că *refugiaţii civili polonezi pot părăsi România*. Pentru a facilita plecările s-au înfiinţat birouri de eliberare a biletelor de tranzit la Cernăuţi, Paşcani, Roman, Bacău, Focşani, Fălticeni, Iaşi, Vaslui etc. Aşadar, orice polonez care avea cea mai mică intenţie de a pleca se putea debarasa „de azilul românesc".

În acelaşi timp, ministrul de interne comunica organelor în subordine

[65] AMAE, Fond 71, vol. 419, f. 226-228.

[66] Idem, Fond România General, vol. 7, f. 223-224.

că în urma intervenţiei Ministerului Afacerilor Externe s-a aprobat plecarea din România a refugiaţilor polonezi care au mijloace personale de călătorie. Cu alte cuvinte: puteau pleca refugiaţii şi cu bunurile pe care le aveau.

Vizele pentru plecare se vor da de poliţie fără drept de şedere şi posesorii acestor vize, urmează ca în timp de maxim 15 zile să se prezinte la punctele de ieşire din România, *fără să li se perceapă nici o taxă*.

Pentru aceasta categorie nu este nevoie de obţinerea unui bilet de liberă trecere.[67]

Ameninţări cu atentate la viaţa foştilor lideri polonezi venite din partea conaţionalilor

Ştirile de acest fel pe care serviciile de siguranţă interne le aduceau la cunoştinţa decidenţilor români, la nici zece zile de la intrarea în ţară a refugiaţilor polonezi au devenit tot mai alarmante şi surprinzătoare în acelaşi timp. Aceasta, şi în contextul în care chiar primul ministru român îşi pierduseră viaţa, urmare a atentatului mişelesc.

Astfel, la 25 septembrie, Direcţia de Jandarmi informa că anumiţi indivizi polonezi intenţionează să pună la cale o seamă de atentate contra persoanelor proeminente din guvernul polonez refugiate la noi şi care vizează în primul rând pe Preşedintele ţării pe Ministrul de Externe, Beck, şi mareşalul Śmigły-Rydz.

Se menţiona că cei menţionaţi mai sus sunt priviţi: „în rândurile acestor refugiaţi ca autorii situaţiei actuale din Polonia".

Se solicita, ca atare, a se ordona poliţiilor de reşedinţă, unde li s-a fixat domiciliul personalităţilor respective, să se întreprindă măsurile de urgenţă care se impun, de pază şi siguranţă.

Se mai preciza şi despre apariţia unor curente ostile în rândul refugiaţilor, în vederea „întreprinderii unei acţiuni cu caracter politic, necompatibilă cu situaţia noastră de „stat neutru".

Se raporta, totodată, că unii refugiaţi polonezi şi anumiţi propagandişti oculţi germani transmit prin aparatele de radio – recepţie care le au asupra lor –, ştiri guvernelor interesate etc. etc., solicitându-se măsuri pentru remedierea acţiunilor respective.[68]

A doua zi ministrul de interne reacţionează printr-un ordin în care precizează că astfel de acţiuni fiind incompatibile cu situaţia României de

[67] DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, vol. 70/ 1939, f. 141.

[68] *Ibidem*, f. 283-284.

stat neutru, nu pot fi tolerate sub nici o formă manifestarea lor pe teritoriul românesc. Se cerea să fie luate imediat măsuri pentru a împiedica orice asemenea agitaţie sau discuţie, iar toţi refugiaţii polonezi care se dedau la astfel de fapte să fie imediat obligaţi să părăsească ţara, iar motivaţia să fie raportată ministrului.[69]

Cele de mai sus vor conduce la emiterea Ordinului General 108 din 26 septembrie, care, printre altele, hotăra ca refugiaţii militari polonezi (ofiţeri şi trupă) evacuaţi din Moldova şi internaţi provizoriu în Nordul Dobrogei, să fie transportaţi în diferite garnizoane din Oltenia, Muntenia rămânând numai o mică parte în Dobrogea de Nord, transporturile de afluire spre noile zone de internare fiind în curs de realizare.

Ministerul Apărării Naţionale era informat că pe timpul acestor transporturi mulţi refugiaţi militari părăsesc trenurile de evacuare şi rămân fără nici un rost prin diferite oraşe şi sate din ţară. Pentru a înceta această stare de lucruri s-a dispus:

– Toate garnizoanele unde se vor găsi refugiaţi militari poloni, umblând fără rost, vor strânge pe aceşti refugiaţi şi îi vor caza la una din unităţile din garnizoana sub pază. Nu vor fi lăsaţi să circule prin oraş.

– Se va raporta telegrafic Ministerului Apărării Naţionale, Secretariatului General numărul celor găsiţi, spre a se putea da dispoziţiuni pentru trimiterea lor în garnizoanele de internare.

– Pentru comunele rurale această măsură va fi adusă la îndeplinire în unităţile Corpului de Jandarmi.

– Din acest moment militarii polonezi nu vor mai fi îngăduiţi a circula în automobile (proprietate sau ale statului polon), decât dacă posedă o autorizaţie specială din partea Ministerului Apărării Naţionale, Secretariatului General.[70]

Direcţia Generală a Poliţiei a consemnat, nu fără a-şi manifesta surprinderea, despre *vizitele făcute de un număr mare de refugiaţi polonezi la Legaţia Sovietică din Bucureşti pentru a se interesa despre condiţiile repatrierii lor pe teritoriul polonez ocupat de sovietici*.[71]

În acelaşi timp, aceiaşi direcţie consemna că „Mai mulţi evrei polonezi refugiaţi au primit dispoziţiuni de la Consulatul polonez din Capitală, ca în ziua de 1 octombrie a.c. să fie pregătiţi pentru a pleca în Franţa. Se afirmă că scopul plecării loc în Franţa ar fi înrolarea în Legiunea militară poloneză, formaţiune în curs de organizare”.[72]

[69] *Ibidem*, f. 150.

[70] Idem, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, vol. 32/1939, f. 9.

[71] Idem, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, vol. 70/ 1939, f. 128.

[72] *Ibidem*, f. 137.

La numai câteva zile după intrarea masivă în ţară a refugiaţilor polonezi din noaptea de 18 septembrie, aşadar la 21 septembrie, din dispoziţia ministrului apărării naţionale au fost stabilite drepturile băneşti acordate de statul român pentru întreţinerea refugiaţilor polonezi, instrucţiunile administrative fiind semnate la 28 septembrie, stipulându-se:

1. Drepturile ofiţerilor sunt cele prevăzute în Dispoziţia Ministrului nr. 2574 din 21 septembrie 1939 şi anume:

	Alocaţie hrană/zi	Alocaţie întreţinere/zi	Total
Ofiţeri generali	150	150	300
superiori	120	150	270
inferiori	100	100	200
Adjutanţi şi subloc. şi elevi TR	40	40	80

2. Sumele se vor plăti pe bază de state nominale, trecându-se în coloane separate alocaţia de hrană şi alocaţia pentru întreţinere.

a) Plata se va face anticipat la 1 si 15 ale fiecărei luni.
   Statele vor fi certificate de cei în drept.
b) Pentru luna în curs, drepturile decurg din ziua sosirii în garnizoana de internare.
c) Ofiţerii vor fi cazaţi după dispoziţiile Ministerului Apărării Naţionale, Secretariatul General.
d) Sumele necesare se vor primi:
   – pentru garnizoana în care sunt internaţi numai ofiţeri de la MAN Secretariatul General prin Corpul de Jandarmi.
   – pentru ofiţerii care încadrează trupa în garnizoana de internare, prin garnizoana respectivă, la fel ca pentru trupă.
e) Ofiţerii refugiaţi politici polonezi pot lua masa la popote, organizate în mod special pentru ei”.[73]

Reţinem generozitatea ajutorului respectiv prin sumele afectate în acest scop. Dacă se are în vedere faptul că în cea mai mare parte sumele respective depăşea retribuţiile militarilor români, putem aprecia la justa valoare gestul respectiv. Asupra alocaţiilor acordate demnitarilor şi altor

[73] *Ibidem*, vol. 71/1939, f. 8.

categorii de cetăţeni vom reveni, ca şi asupra sprijinului material în general, subliniind încă de pe acum că ele au fost cu mult superior celui acordat peste un an românilor retraşi în ţară din Basarabia şi Bucovina, în urma intrării trupelor ruseşti, sau a celor veniţi în Regat din Transilvania.

Tot la 28 septembrie, Direcţia Generală de Siguranţă informa autorităţile că „mai mulţi refugiaţi polonezi susţin că înfrângerea Poloniei se datoreşte colonelului Beck, care a vândut Polonia, prin ordinul de retragere dat.

Trei indivizi refugiaţi, printre care un aviator al cărui nume nu s-a stabilit, s-au pronunţat că vor utiliza toate mijloacele pentru a-l asasina pe colonelul Beck, urmărindu-l chiar dacă ar pleca în Franţa.

Această ameninţare s-a produs în localul Balou din Iaşi, strada Sărăriei, în seara de 27 septembrie, iar indivizii aveau formele de plecare făcute pentru Franţa.

Asemenea comentarii s-au făcut la Roman, la Bacău.

Există şi semnalmentele aviatorului respectiv: „înalt, robust, blond, faţă prelungă, sprâncenele stufoase, nasul mare, ochii verzi".

Este în vârstă de aproximativ de 34-35 ani, îmbrăcat civil şi poartă basc.[74] Asemenea informări la nivel naţional se vor mai repeta destul de des de-a lungul timpului.

Carol al II-lea consemna la 29 septembrie: „*Vine, astăzi, o ştire foarte importantă: aranjamentul făcut la Moscova. S-a stabilit definitiv linia de demarcaţie între guvernul german şi sovietic... acest aranjament care, pentru clipa de faţă, dă o oarecare linişte, este, după părerea mea, o primejdie permanentă pentru viitorul acestei părţi a Europei. Ceea ce germanii nu admiteau din partea Cehoslovaciei, astăzi au făcut-o cu Comunismul, şi cu un comunism panslavist şi naţionalist, mai primejdios decât oricare altul, a avut un câşig de cauză fără nici un sacrificiu tocmai din partea celui mai mare duşman al său, teoretic.*

Acest aranjament teritorial a fost completat prin unul economic... Pe frontul occidental, o completă inacţiune, afară de unele focuri de artilerie, fără importanţă".[75]

Şi la nivelul monarhului aspectele legate de lărgirea sferei comunismului în Europa devenise o preocupare constantă.

---

74 *Ibidem*, vol. 70/ 1939, f. 114.

75 Carol al II-lea, *op.cit.*, p. 235-236.

Harta Poloniei la 28 septembrie 1939.

Formarea Guvernului polonez în exil

A constituit pentru presa germană prilej de-a ataca din nou România pentru îngăduinţa şi facilităţile acordate pentru manifestarea liderilor polonezi pe teritoriul României.

Astfel, „Frankfurter Zeitung" din 2 octombrie a publicat o corespondenţa transmisă de la Bucureşti, cum menţionam mai sus, despre „Control insuficient în România" al foştilor demnitari polonezi, în fapt un rechizitoriu la atitudinea mult prea permisibilă a autorităţilor române faţă de membrii fostului guvern polon.

Sublinia direct că în ciuda prevederilor fixate de guvern privitor la internarea militarilor şi a refugiaţilor polonezi, autorităţile române nu numai că închid ochii, dar nu au aplicat cu destulă strictețe aceste măsuri faţă de aceia care au jucat un rol în viaţa politică a ţării lor, căci altfel nu s-ar fi putut întâmpla ca o personalitate ca aceea a fostului Preşedinte al Senatului să se găsească câteva zile în România şi apoi să poată pleca la Paris. La fel se întâmplase şi cu generalul Władysław Sikorski.

„Autorităţile române – încheie autorul corespondenţei – ar face bine dacă şi-ar da seama că declaraţiunea de neutralitate este legată de

obligaţiuni a căror neîndeplinire va trebui să fie calificată cel puţin ca lipsă de precauţiune”.[76]

Imediat ce organele de informaţii germane au aflat de interesul unor persoane de a se întoarce în ţară, au şi început să facă propagandă spre a-i determina să se prezinte la Consulatul german din Cluj, în circumscripţia consulară în care se constatase acest lucru, pentru a solicita repatrierea în teritoriile poloneze ocupate de Germania.[77]

Pentru a se evita orice atentat la viaţa foştilor înalţi demnitari polonezi şi pentru a se asigura în viitor posibilităţi de emigrare individuală a acestora în Occident, aceştia au fost strămutaţi – cum preconiza încă de la intrarea lor în ţară fostul premier Armand Călinescu în zone din sudul ţării –, chiar de la începutul lunii octombrie. Astfel, la două săptămâni după intrarea lor pe teritoriul României, Poliţia oraşului Bacău raporta că un tren special va sosi la Târgu Ocna, pentru a îmbarca pe membrii guvernului polon, în număr de circa 100, cu familiilor lor, care vor pleca spre Herculane, altă staţiune balneo-climaterică românească de renume, de data aceasta de pe Valea Oltului. Locurile noi de cazare aveau ca scop ca cei care doreau să poată pleca mai uşor.[78]

Dorinţa liderilor români transmisă Ambasadei Poloniei era ca foştii miniştri polonezi să evite ingerinţa spionajului german, care dădea pretexte de amestec atât Berlinului cât şi ruşilor la nivelul autorităţilor româneşti.

A doua zi, Inspectoratul de Poliţie Bucegi, raporta că „un vagon special ataşat la trenul rapid de Bucureşti a sosit la Braşov, cu dl. Beck, fost ministru de externe polon, împreună cu suita sa şi servitorii, în total 17 persoane. A descins la hotelul *Aro Palace*, unde s-au luat măsuri (de primire şi de cazare) de Chestura respectivă, conform ordinelor primite”.

Menţionăm că hotelul de sub poalele Tâmpei era unul dintre cele mai luxoase hoteluri româneşti din ţară, iar oaspeţilor Ministerului Afacerilor Străine, care a suportat toate cheltuielile, li s-au afectat ultimele două etaje, pentru a li se asigura deplina securitate.

Nu ştim dacă Jozef Beck aflase de ameninţările la viaţa sa din partea unora dintre compatrioţii săi. Se pare că ministrul Gafencu l-a întâmpinat şi a avut o convorbire cu Beck în staţia Chitila.[79]

Toate se petreceau exact în zilele în care Nicolae Iorga, străin de cele cunoscute doar de Siguranţă, doar pentru opinia publică pe care o reprezenta, înserează în „Neamul Românesc” eseul: „N-avem destul pentru dânşii”.

---

[76] AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 123-123.

[77] DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, vol. 71/ 1939, f. 3.

[78] *Ibidem*, f. 15.

[79] *Ibidem*, f. 33.

„Rămăşiţele unei armate buimăcite de îmbulzeala maşinilor distrugătoare se află astăzi la noi, şi, la graniţa mântuitoare se adaugă alţii, necontenit alţii, membrii răzleţi ai unor trupe viteze, care, supremă tragedie, n-au putut să îşi desfăşoare vitejia înaintea mecanicei a toate stăpânitoare.

Dar împreună cu ele, avem aici pe reprezentanţi din toate domeniile ai unei intelectualităţi creatoare şi însufleţitoare pentru care nimic n-a fost mai scump patria, căreia lovituri uluitoare i-a interzis să se jertfească.

Unii ştiu ce vor şi unde merg. Ceilalţi stau trăsniţi de soartă înaintea prieteniei noastre.

Tot ce putem să le dăm cu mâini largi, acestor reprezentanţi ai unei naţiuni de care ne leagă veacuri de luptă pentru ideea creştină şi morala ei.

O vom face, şi de un singur lucru mă tem: că totuşi încă n-avem destul pentru a le sta în ajutor”.

Alte evenimente văzute din alte culise

Poliţia românească, instituţia atât de mult blamată de nemţi dar şi de polonezi, raporta totuşi autorităţilor că Legaţia germană de la Bucureşti şi Ministerului Afacerilor Străine de la Berlin sunt în posesia unui raport amănunţit cu privire la situaţia polonezilor din România. Convingerea lui Călinescu că serviciile de spionaj lucra din plin se mai adeverea o dată.

Documentul se pare că înregistra până şi zvonurile care au circulat în legătură cu polonezii, înlocuirea numelor ofiţerilor aviatori din liste cu soldaţi, pentru ca cei dintâi să poată pleca, fiind consideraţi civili etc., etc.[80]

În acele zile de toamnă, primul consilier al Legaţiei Germane, Steltzer, aşa cum menţionam mai sus, se plângea secretarului general din Ministerul Afacerilor Străine, Al. Cretzianu, în numele şefului misiunii, W. Fabricius, că:

– La Ambasada poloneză există o organizaţie în regulă pentru recrutarea militarilor polonezi trimişi în Franţa pentru a se angaja în Legiunea poloneză. Fostul ataşat militar, colonelul Zakrzewski se ocupă cu recrutarea ofiţerilor, iar maiorul Jimno (Zimno) cu recrutarea subofiţerilor şi a soldaţilor. Sub ordinele lor se mai găsesc alţi ofiţeri polonezi care completează personalul acestui birou de recrutare.

– În fiecare zi Legaţia germană este informată de plecarea unor grupuri de ofiţeri şi soldaţi polonezi care se dirijează spre Franţa, prin Iugoslavia şi Grecia. Legaţia germană crede că controlul efectuat la Timişoara nu este

[80] *Ibidem*, f. 78.

destul de efectiv, fiind dat că este informată că numărul foştilor militari făcând parte din fiecare transport, depăşeşte cu mult numărul celor opriţi de autorităţile româneşti cu prilejul controlului de la Timişoara.

– Legaţia germană este informată că la Constanţa, se văd circulând în libertate în fiecare zi ofiţeri şi soldaţi polonezi. De asemenea s-au văzut ofiţeri şi soldaţi polonezi în uniformă sau cu o manta civilă peste uniformă, în Bucureşti.

– Până acum regiunea de internare de la Babadag nu era deloc păzită, astfel că militarii polonezi care vroiau să plece erau liberi a părăsi lagărul.

– La Tulcea circulă, de asemenea, în libertate numeroşi ofiţeri polonezi şi Legaţia germană este informată de agenţia Brăila a casei de navigaţie Bayeriches Lloyd că pilotul german Josef Schwebel şi nevasta sa ar fi fost molestaţi la Tulcea de către ofiţeri polonezi. D-na Schwebel ar fi fost chiar atacată pe bordul vasului german pilotat de dl. Schwebel. Ofiţerii polonezi ar fi insultat în mai multe rânduri pavilionul german.

– Legaţia germană este informată de către Consulatul din Cernăuţi că dl. subsecretar de stat la Ministerul de Interne polonez, care circulă în libertate în Moldova, ţine soldaţilor polonezi discursuri de propagandă îndemnându-i să plece în Franţa pentru a lupta în legiunea poloneză.

– Dl. Ar. B. Nakonieczikoff – Khikorski ameninţă pe acei care refuză să-l asculte că vor fi trimişi cu forţa la graniţă de către autorităţile române care vor să scape de militarii polonezi.

– Mai toţi militarii polonezi care pleacă din România sunt titulari ai unor paşapoarte eliberate de către Consulatul polonez din Bucureşti. Aceste paşapoarte conţin date false.

Dl. Steltzer i-a subliniat diplomatului român că Fabricius ar fi foarte amărât că trebuie să intervină în fiecare zi, fără a obţine până acum împiedicarea definitivă a ieşirii din România a militarilor polonezi.

Nu lipsită de importanţă era şi precizarea că „dl. Fabricius este cu atât mai amărât, cu cât situaţia sa personală este zdruncinată fiind acuzat că informează în mod greşit guvernul său şi că-i ascunde violaţiunile de neutralitate comise în România".

Am prezentat mai pe larg conţinutul plângerii diplomatului german pentru a demonstra că autorităţile româneşti nu aveau o viaţă uşoară cu diplomaţii germani de la Bucureşti şi nici în aplicarea de către autorităţile româneşti a prevederilor Convenţiei de la Haga din 1907, care forma baza juridică pe care se întemeiau măsurile luate de România. Audienţa i-a fost completată prin telefon secretarului general pentru a-i semnala că în ziua respectivă, la ora 18.55 au plecat din Gara de Nord cu trenul în direcţia Jimbolia două grupe de polonezi compuse din câte 30 oameni fiecare, iar în

tren s-ar mai fi aflat răspândiţi vreo 20-30 inşi, toţi îmbrăcaţi civili şi care după aparenţe sunt foşti militari.[81]

Încă nu sunt cercetate arhivele regionale sau judeţene în legătură cu travaliul armatei şi poliţiei româneşti pentru a asigura posibilităţi demne de cazare şi de viaţa refugiaţilor polonezi (nu azilanţi!), ocupată fiind chiar şi cu aplanarea a o seamă de conflicte provocate de oaspeţi, aspecte ce vor rămâne în atenţia noastră în volumele următoare de documente.

Mai semnalăm faptul că la 18 octombrie, potrivit planului anunţat de premierul român Călinescu însărcinatului cu afaceri a.i., contele Poninski, a avut loc strămutarea reşedinţei Mareşalului Rydz-Śmigły de la Craiova la Dragoslavele, în vila Patriahului Miron.[82] Serviciile de siguranţă regionale consemnau, în continuare, nemulţumiri ale militarilor polonezi faţă de foşti lideri ai Poloniei menţionând că soldatul polonez este brav şi a luptat bine, dar oamenii politici au dus Polonia la nenorocire, printre altele şi prin faptul că nu şi-au asigurat din timp ajutoarele materiale din partea aliaţilor.

Convingerile militarilor polonezi emigraţi în România era că, echipamentul soldatului infanterist polon a fost foarte greu, din care cauză majoritatea soldaţilor au preferat să se lase prinşi de inamic sau să fie împuşcaţi decât să ducă în spate acel echipament.

S-a mai semnalat că armatele ruseşti care au ocupat o parte din teritoriul polon, au lăsat liberi în teritoriul ocupat pe prizonierii de război polonezi, ofiţeri şi trupă, după ce mai întâi i-au dezarmat.

O mare parte dintre aceştia s-au îmbrăcat civil, cât mai simplu, pentru a nu atrage atenţia trupelor ruseşti şi au trecut ca refugiaţi civili în România, fiind foarte posibil ca printre aceştia să se strecoare şi unii emisari ai URSS cu anumite misiuni de executat.[83]

Simpatia liderilor români faţă de Mościcki a fost o permanenţă a respectului şi simpatiei faţă de statul polonez

Elitele politice româneşti au păstrat faţă de preşedintele Poloniei, Ignacy Mościcki aceiaşi simpatie cordială care au avut-o permanent în perioada interbelică faţă de mareşalul Józef Piłsudski, considerat fiind un adevărat prieten al românilor şi al României. Aceasta venea şi din partea lui

[81] AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 138-140.

[82] DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, vol. 70, f. 86.

[83] *Ibidem*, f. 77.

Carol al II-lea, care în iunie 1937 îl salutase cu mare cordialitate pe şeful statului polonez la Bucureşti, şi care cu siguranţă nu a putut uita niciodată fastul primirii ce i s-a făcut şi lui în Polonia, în vizita de răspuns realizată la scurt timp, împreună cu prinţul moştenitor Mihai.

Regele i-a pus la dispoziţia lui Mościcki şi persoanelor care îl însoţeau Castelul său de vânătoare de la Bicaz, ca în octombrie să dispună ca unul dintre cele mai reprezentative palate din Craiova, Jean Mihail, pentru a-l găzdui pe el, familia sa şi cei apropiaţi preşedintelui. S-a ocupat din umbră ca totul să îi fie cât mai bine ministrul Palatului, Ernest Urdăreanu, bine înţeles prin Ministerul de Interne.

Astfel, la 3 noiembrie, Comisarul general, colonel magistrat Hagi Stoica, îi trimite un raport şefului Palatului cu privire la transferarea Preşedintelui Poloniei de la Bicaz la Craiova, ce urma să fie efectuată a doua zi. Printre altele, colonelul Hagi raporta cele întreprinse până atunci, pentru a fi acceptate şi cu siguranţă pentru a fi aduse la cunoştinţă şi regelui. Pentru a dovedi că în România nu se trăia într-o debandadă continuă, cum a lăsat a se înţelege prin memoriile lor unii „prieteni" polonezi, vom reda succint, punct cu punct, din raportul comisarului Hagi:

– S-a intervenit la Ministerul Regal al Afacerilor Străine, stabilind de comun acord cu ambasadorul Grigorcea, ca să se pună la dispoziţia domnului Preşedinte Mościcki vagonul ministerial personal al domnului Ministru Gafencu, pe care Excelenţa Sa a avut bunăvoinţa de a-l oferi în acest scop.

– S-a hotărât dimpreună cu Direcţiunea Mişcării din Direcţiunea Generală a Căilor Ferate Române, cu dnii Zarifopol şi Vulpe, itinerarul din ziua de 4 noiembrie a.c. îngrijind ca transferarea să se facă în cele mai bune condiţiuni şi în timpul cel mai potrivit.

– S-a hotărât ca drumul de la Bicaz la Piatra Neamţ să fie făcut cu maşinile, neexistând legătură pe calea ferată. De la Piatra Neamţ, trenul automotor nr. 5 102, căruia i se vor adăuga vagonul ministerial, un vagon de clasa I-a şi o locomotivă, să plece în ziua de 4 noiembrie, ora 9,38 spre Bacău.

– La Bacău, cele două vagoane se vor ataşa trenului rapid „Ştefan cel Mare" nr. 52, în imediata apropiere a vagonului-restaurant, cu plecarea la ora 11.37 şi sosirea în Chitila la ora 16.07.

– La Chitila, cele două vagoane vor fi decuplate până la sosirea trenului accelerat nr. 103 căruia urmează să i se ataşeze. În tot acest timp, până la ora 19.08, ora plecării trenului nr. 103 spre Craiova, am îngrijit ca vagoanele decuplate să fie încălzite de o locomotivă special ataşată lor.

– Sosirea la Craiova este fixată pentru noaptea de sâmbătă 4 noiembrie spre duminică 5 noiembrie a.c., la ora 0.16.

– S-a intervenit pe lângă Direcţiunea Generală a Poliţiilor, încunoştinţând-o din timp să dea dispoziţiuni de supraveghere şi pază prin organele ei în subordine, pentru desăvârşita siguranţa a transferării Domnului Preşedinte Mościcki.

– Potrivit informaţiunilor Comisarului Poliţiei de Siguranţă din Bicaz, s-a hotărât ca transportul bagajelor şi a persoanelor din serviciul Domnului Preşedinte Mościcki de la Bicaz şi până la Craiova să se facă cu cele şase autoturisme şi patru autocamioane, aflate la Bicaz şi care sunt proprietatea Domnului Preşedinte Mościcki.

– S-au dat dispoziţiuni în legătură cu plecarea şi primirea Domnului Preşedinte Mościcki, domnilor prefecţi ai judeţelor Neamţ şi Dolj, comunicându-le toate măsurile luate în această împrejurare, şi cerându-le să supravegheze personal executarea lor.

– S-a intervenit la Direcţiunea Companiei Internaţionale de vagoane de dormit pentru ca din timp să ia măsuri de aprovizionare a vagoanelor – restaurant ce se vor ataşa trenului rapid nr. 52 şi trenului accelerat nr. 103, îngrijindu-se şi de o veselă mai aleasă.

Pentru bună regulă, raportul era însoţit de copii după toată corespondenţa avută de comisarul general, Hagi Stoica. Am spune că erau satisfăcute cele mai alese condiţii protocolare în acea stare de război.

Comportamentul şi profesionalismul acestui militar, aşa cum o va dovedi toate documentele pe care le-a trimis spre informare Ministerului Afacerilor Străine, şi care vor fi publicate integral în volumele următoare, dovedesc că acest militar în rezervă s-a manifestat ca „un înger păzitor" al refugiaţilor polonezi pe care i-a apărat şi ocrotit din răsputeri.[84] A ţinut pentru întreaga activitate desfăşurată o evidenţă ireproşabilă, care se va dovedi extrem de utilă în anii '47-'49, când partea polonă solicita despăgubiri imaginare, însutite sau înmiite de 65 milioane de dolari.

În schimb, „prietenii polonezi" se plângeau despre aceşti conducători militari că ar fi nişte ţărănoi, organizatori superficiali etc. Iorga nu se abţine a le răspunde în *Neamul Românesc*, cu mâhnire şi năduf: „noi avem, aşa zdrenţoşi, o afurisită putere de a răbda". În marea lor majoritate, românii au încercat şi au dovedit a fi adevăraţi creştini. Păcat că numai unii creatori polonezi, ca Danuta Bieńkowska, Kazimiera Iłłakowiczwówna sau marele Pontif, Ioan Paul al II-lea, au sesizat şi au apreciat acest lucru.

[84] DANIC, Fond MAI, vol. 305/ 1940, vol. II, f. 38^{r-v}.

Implicarea lui Gafencu în emigrarea lui Mościcki

Carol al II-lea, prin voinţă politică, dar mai ales Grigore Gafencu, în plan concret, din considerente umane şi pe baza dreptului internaţional, care îi încorseta voinţa, se vor implica din plin la emigrarea fostului preşedinte polonez, în Elveţia, aşadar într-o ţară neutră atât de apropiată şi dragă inimii sale. Cei doi şi-au asumat chiar riscul de a pune în dificultate sau chiar a înrăutăţi din nou relaţiile României cu Germania.

Astfel, Ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, la o sesizare primită din partea comisarului regal, Stoica Hagi, scenariu pusă la cale, probabil, chiar de ministrul român, cu acordul regelui, pentru a salva starea precară a sănătăţii fostului preşedinte, Ignacy Mościcki, îi transmite acestuia la 21 decembrie o telegramă poştală prin care îl informează că a doua zi, profesorul Danielopol va ajunge la Craiova pentru a-l vedea pe pacient. (107)

Imediat, în baza unui raport întocmit de marele specialist bucureştean, prof. dr. Danielopol, care la cererea lui Gafencu s-a deplasat la Craiova, pentru a-l consulta pe prof. Mościcki, s-au declanşat formele de emigrare. Medicul va constata starea gravă a sănătăţii sale emiţând recomandarea ca pacientul să urmeze o cură de tratament la un sanatoriu din străinătate, recomandându-l pe cel din Valmont (Elveţia) Aceasta a devenit motivul legal al întreprinderii măsurilor de emigrare imediat, cu realizare chiar în Ziua de Crăciun a anului 1939.

În însemnările sale zilnice, Carol al II-lea consemnează lapidar despre telefonul primit de la Gafencu în acea zi: „Fabricius e supărat foc pe chestiunea Mościcki şi că i-e teamă să nu se ivească complicaţii. Îl roagă pe Urdăreanu să îl primească. Acesta refuză, şi din ordinul meu, nevoind să fie amestecată în această chestiune Curtea. Cred că supărarea va trece, căci noi avem dreptate". Cu alte cuvinte, Carol ştia foarte bine cum a fost pregătită emigrarea şi care erau motivele care au stat la baza ei.[85]

În schimb, Gafencu va insista timp de câteva zile în discuţiile cu Fabricius şi Ribbentrop pentru elucidarea pe o cale amiabilă a cazului. Acesta a avut următorul scenariu diplomatic, care pentru istorie nu este nici el lipsit de interes. Istoricii polonezii nu cunosc încă amănuntele care vor urma, mulţi dintre ei având convingerea că pe lume exista numai *cauza poloneză*.

În chiar ziua de Crăciun, probabil în timp ce fostul preşedinte polonez trecuse fruntariile României, fiind în libertate, Gafencu în persoană îl anunţă

[85] Carol al II-lea, *op.cit.*, vol. 2, p. 227.

de Fabricius că guvernul român, foarte îngrijorat de starea de sănătate a domnului Mościcki, şi ţinând seama de avizul medical al domnului profesor Danielopol, a autorizat plecarea bolnavului într-un vagon special la Zurich, unde urmează să fie internat într-un sanatoriu.[86]

Fabricius a reacţionat cu multă supărare împotriva hotărâri comunicate, învinuind partea română că l-a pus în faţa unui fapt „împlinit", că nu şi-a ţinut cuvântul dat, de a nu mai facilita plecarea din ţară a demnitarilor polonezi, că nu a respectat legile neutralităţii şi că astfel Reich-ul nu mai poate avea nici o încredere în politica României.

În situaţia dată, ministrul Germaniei l-a lăsat pe Gafencu să înţeleagă (aceasta era şi o ameninţare!) că nu ştie dacă mai poate rămâne la postul lui la Bucureşti. Poate teama ministrului german era şi adevărată, cunoscut că Berlinul nu o dată „îl muştruluise" că nu este stăpân pe situaţia din România. Problema asigurării tranzitului aurului de către autorităţile româneşti cât şi a patrimoniului cultural polonez nu se uita uşor.

România îşi îndeplineşte o datorie de caritate şi de demnitate

În poziţia delicată în care era pus, Gafencu nu mai putea decât să îşi exprime regretul pentru supărarea produsă, menţionând că el şi autorităţile româneşti cunosc şi apreciază lealitatea cu care ministrul german în post la Bucureşti slujeşte raporturile româno-germane. Subliniază, totodată, cum cu aceiaşi hotărâre şi lealitate au slujit cauza respectivă şi românii, izbutind în cursul anului care se încheia prin legături economice dintre cele la serioase.

A mai menţionat şeful externelor că, recent, guvernul Tătărescu a dat o nouă dovadă a hotărârii sale de a întări aceste legături, dând satisfacţie, în condiţiuni deosebit de grele pentru România, mai tuturor cererilor germane. S-a dovedit deci prin faptele respective şi ca şi prin atitudini precise însemnătatea pe care o statul român o dă bunelor raporturi cu Germania. Cu alte cuvinte, avem prea multe din lucrurile care ne leagă deja soluţionate, să facem „un capăt de ţară" din emigrarea fostul preşedinte al Poloniei. Şi aduce o seamă de argumente irefutabile.

– Nu e vorba de o ştirbire a principiilor neutralităţii, deoarece nici o lege de neutralitate nu cere României să împiedice ieşirea din ţară a unui

[86] Nicolae Mareş, *File de referinţă din raporturile româno-polone*, Plus 22, nr. 247, 29 aprilie 2008.

fost demnitar beligerant, care a demisionat de mai bine de 2 luni şi s-a abţinut de atunci de la orice îndeletnicire politică.

– Interpretând foarte larg îndatoririle unui stat neutru, autorităţile româneşti au oprit în ţară pe foştii demnitari poloni pentru ca nu cumva activitatea lor în afară să fie „în avantajul unor beligeranţi" şi „în dezavantajul altora".

– Această măsură nu se potrivea însă, domnului Mościcki, care îndepărtat de boala sa de preocupări politice, dorea să se îngrijească în Elveţia, ţară a cărui cetăţenie o are de mult timp şi care respectă îndatoririle ei de neutralitate cu aceeaşi scrupulozitate ca şi noi.

– În ce priveşte cuvântul dat, a precizat Gafencu, am făgăduit într-adevăr Guvernului Germaniei, când demnitarii polonezi s-au refugiat la noi, că potrivit regulilor neutralităţii, nu-i vom autoriza să iasă din ţară.

– Dar, după demisia lor şi constituirea guvernului polon în Franţa, situaţia s-a schimbat.

– Am cerut atunci cu stăruinţă, dar zadarnic, Guvernului german să recurgă la un arbitraj, pentru a da atitudinii noastre faţă de foştii demnitari poloni, oricare ar fi fost rezultatul arbitrajului, o îndreptăţire juridică. Şi am arătat că în ce priveşte îndeosebi pe fostul Preşedinte, nu vedem pe ce am putea bizui internarea lui mai departe în România.

– Cu toate aceste argumente, singurul element hotărâtor a fost boala fostului Preşedinte. Aceasta consta, potrivit certificatului emis de un mare specialist în fenomene grave de obstrucţie intestinală, litiază vezicală şi o stare de anemie tot mai accentuată, ceea ce îi pusese viaţa în primejdie încă din martie 1939. De atunci, aceste semne îngrijorătoare s-au repetat acum o lună, când a avut loc primul consult cu dl. profesor Danielopol şi acum 5 zile, când în urma unui al doilea consult starea se înrăutăţise.

– Guvernul român, foarte neliniştit de constatările doctorului, a luat de urgenţă hotărârea să autorizeze transportarea imediată a bolnavului, însoţit de soţia şi fiica sa, într-un vagon special, până în Elveţia.

– Această hotărâre nu urmărea să aşeze pe nimeni în faţa unui „fapt împlinit", ci să împiedice împlinirea unui fapt dureros a cărui răspundere ar fi apăsat asupra României. Argumentaţia logică exprimată de Gafencu cu greu putea fi atacată.

– Demnitarul român şi-a încheiat pledoaria exprimându-şi convingerea că fapta de elementară omenie a Guvernului român, faptă care nu calcă nici un drept, va găsi deplina înţelegere a Guvernului german şi că domnul Fabricius se va convinge că supărarea lui nu e îndreptăţită.

– A mai adăugat că Guvernul român nu s-a gândit să facă un act inamical faţă de Reich, cu care se străduieşte să întărească, tot mai precis,

raporturi leale şi de încredere. Aceste raporturi, atât de însemnate pentru amândouă ţările, nu pot fi stabilite nici măcar atinse, printr-o faptă prin care Guvernul român socoteşte că şi-a îndeplinit o datorie de caritate şi de demnitate.

– Gafencu îl roagă pe Fabricius să aducă la cunoştinţa Guvernului german argumentele sale şi să caute să reducă la adevărata ei proporţie chestiunea abordată şi care pe nedrept a mâhnit pe domnul Fabricius, dar care nu trebuie să tulbure raporturile de încredere dintre România şi Reich.[87]

În ziua de 26 decembrie Grigore Gafencu îl informează în legătură cu cele de mai sus pe ministrul român de la Berlin, Radu Crutzescu, cerându-i ca elementele respective să fie aduse la cunoştinţa Guvernului german şi să căute să reducă la adevărata ei proporţie chestiunea amintită şi care pe nedrept a mâhnit pe Fabricius, iar evenimentul româno-polon nu trebuie să tulbure raporturile de încredere între România şi Reich, exact concluzia exprimată şi lui Fabricius.

A doua zi, Gafencu îi cere lui Radu Crutzescu să transmită conţinutul mesajului din telegrama anterioară cu instrucţiunile şi lămuririle date şi lui Clodius, important lider german în relaţiile economice cu România.

Diplomatul român trebuia doar să mai adauge că, Gafencu contează pe el – deoarece cunoştea – ca german – mai bine ca oricine străduinţele sincere pe care le-a făcut Guvernul român în lunile din urmă pentru a întări legăturile economice dintre Germania şi România şi pentru a statornici între cele două ţări raporturi de încredere – ca să înlăture orice nedumerire şi orice interpretare greşită a hotărârii de elementară omenie pe care a luat-o Bucureştii autorizând plecarea în Elveţia a fostului preşedinte Mościcki.

Grigore Gafencu lăsa la latitudinea lui Crutzescu de a da aceleaşi lămuriri, dacă socoteşte nimerit, d-lor Wohltat şi colonelului Gerstenberg pentru a fi aduse la cunoştinţa mareşalului Göring cele petrecute.[88]

Berlinul dorea evitarea unui precedent similar

Răspunsul dat la 28 decembrie de Radu Crutzescu a dovedit că argumentaţia prezentată a găsit înţelegerea cuvenită la Ministerul Afacerilor Externe al Germaniei, dar ceea ce îngrijorează Guvernul Reich-ului nu este atât faptul în sine al plecării fostului Preşedinte, cât teama că aceasta ar putea însemna o modificare a atitudinii României de până acum şi un precedent pentru ceilalţi demnitari polonezi aflaţi în România.

[87] AMAE, Fond 71/1939, E 9, f. 239-241.

[88] Idem, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 243.

În acest caz, interlocutorul ministrului român la Berlin, subsecretar de stat din Ministerul de Externe German, a subliniat că autorităţile germane se vor vedea nevoite să reacţioneze.

Se mai preciza că ministrul von Ribbentrop a cerut aseară ministrului său la Bucureşti, că este cu totul de acord cu limbajul ţinut de dânsul şi că dezaprobă categoric măsura luată de Guvernul român.

Din comentariul lui Crutzescu se degajă impresia că nemulţumirea nu pare a fi totuşi atât de vie pe cât s-ar părea din reacţiunile, inspirate desigur şi din motivele de ordin personal, ale lui Fabricius.

Crutzescu repetă că singura preocupare la Berlin pleacă de la teama creării unui precedent mai cu seamă în ceea ce îl priveşte personal pe Beck, personaj de tristă amintire printre germani.[89]

După ce Gafencu primeşte şi explicaţiile rezultate din convorbirea avută de Radu Crutzescu cu Clodius, desfăşurate într-un spirit constructiv, după cum se aştepta, şi după noi lămuriri avute cu Fabricius pe baza unor instrucţiuni primite de la von Ribbentrop, toate în spiritul reacţiei avute de subsecretarul de stat, comunică pe 30 decembrie reprezentantului român că incidentul româno-german, cauzat de plecare a fostului preşedinte polonez îl putem considera închis.[90] Aşa au răsuflat cu siguranţă uşuraţi şi Carol cât şi Tătărescu.

Aşa se încheia unul dintre cei mai grei şi dramatici ani din relaţiile româno-polone. Pentru anul care venea se vor pune oprelişti unor încercări similare. Acestea nu vor lipsi. Totuşi prin modul în care au soluţionat „cazul Mościcki", Românii au dovedit din plin că au capacitatea de a-şi apăra până la capăt prietenia adevărată şi onoarea.

Mesajele de mulţumire primite de Carol al II-lea şi de ministrul Gafencu de la Ignacy Mościcki, din Elveţia, la începutul anului 1940, confirmă din plin cele de mai sus.[91]

---

89 *Ibidem*, f. 244-246.

90 *Ibidem*, f. 251.

91 Nicolae Mareş, *70 de ani de la emigrarea preşedintelui polonez, Ignacy Moscicki, din Craiova*, Polonus, nr. 11-12/2009, „Ramuri", nr. 12/2009.

Cronologia evenimentelor în perioada 1938-1939 în contextul derulării relaţiilor româno-polone

1938

- 10 ian.– generalul Stanisław Skwarczyński devine lider al Partidului Uniunii Naţionale (OZN) în locul lui Adam Koc.
- 26 ian. –generalul Tadeusz Kustrzeba a prezentat mareşalului Edward Rydz-Śmigły premisele planului de luptă cu nemţii; se ştia deja că Germania dispunea de o capacitate triplă de atac.
- 26 febr. – începerea producţiei autoturismului Volkswagen în Germania.
- 3 mart. – descoperirea de zăcăminte de petrol în Arabia Saudită.
- 13 mart. – intrarea armatelor germane pe teritoriul austriac şi alipirea teritoriului Austriei la Reich. (Anschluss-ul Austriei).
- 17 mart. – prezentarea ultimatumului polonez adresat Lituaniei.
- 17-18 aprilie – liderul minorităţii maghiare din Cehoslovacia a prezentat la Varşovia planul elaborat de Budapesta vizând dezmembrarea Cehoslovaciei şi încorporarea Slovaciei la Ungaria Mare. (plan cunoscut şi ca planul Eszterhazy)
- 30 april. – intrarea în vigoare în Polonia a unui nou plan de mobilizare „W”.
- 15 iul. – a fost dată în funcţiune a noua staţie regională de radio situată în localitatea Baranowice;
- 16 aug. – lichidarea de către Komintern a Partidului Comunist Polonez.
- 12 sept. – Neville Chamberlain, premierul Marii Britanii discută la Obersalzber cu Hitler pretenţiile teritoriale germane faţă de Cehoslovacia (aşa zisul Sudentland).
- 13 sept. – sunt desfiinţate Seimul şi Senatul polonez.
- 15 sept. – continuarea convorbirilor dintre Hitler şi Chamberlain la Bad Godesberg.
- Proiectul lui Beck privind conlucrarea polonă-maghiară pe care a conceput-o şi o susţinea; stipula organizarea de atacuri coordonate, mai ales diplomatice, asupra Cehoslovaciei pentru a obţine Czeszynul (Těšín) şi alte zone de interes polonez, iar Ungaria să dobândească Slovacia şi Rutenia Subcarpatică. Conştientă de capacitatea ei militară mai slabă ca a Cehoslovaciei, Ungaria se temea de un conflict armat cu aceasta, lucru pe care Horthy l-a şi declarat după realizarea planurilor, 16 octombrie 1938.

- 21 sept. – guvernul polonez transmite Cehoslovaciei pretenţiile sale privind cedarea districtului Zaolzie.
- 21 sept. – pregătirea URSS de a intra în Cehoslovacia; guvernul cehoslovac nu a acceptat oferta.
- mobilizare generală în Cehoslovacia.
- 26.sept. – Sinaia – în faţa politicii de conciliere dusă de guvernele britanic şi francez, Consiliului de Miniştri hotărăşte, într-o şedinţă restrânsă, ca România să adopte, cel puţin în perioada imediat următoare, o atitudine de neutralitate, pentru a nu fi antrenată într-un conflict nepregătită.
- 26 sept. – mobilizare parţială în Franţa şi Marea Britanie. 28 sept. – întâlnirea şefilor guvernelor Germaniei, Italiei, Marii Britanii şi Franţei la München.
- München, reuniunea a fost organizată din iniţiativa lui Benito Mussolini, pentru soluţionarea problemei cehoslovace, care dorea şi prezenţa Poloniei, respinsă se pare de Hitler.
- 30 sept. – semnarea Acordului de la München prin care Anglia, Franţa şi Italia acceptă ca Germania să anexeze o parte din Cehoslovacia;
- Acordul o dată semnat, Ungaria – având de partea sa un jucător devotat pentru a se realiza planurile ei, trece deschis pentru a se anexa fostele teritorii ungureşti din Slovacia şi Rutenia Subcarpatică sau Rutenia Transcarpatică.
- 1 oct. – trupe militare germane pătrund în Cehoslovacia şi ocupă regiunea sudetă aşa zisul Sudentland.
- 1 oct. – invocând stipulările Acordului de la München cu privire la negocieri, Ungaria cere Cehoslovaciei să înceapă negocieri, după ce a amplasat grupuri diversioniste de partizani maghiari pe în zonele limitrofe; 350 dintre aceştia au fost prinşi.
- 2 oct. – armatele poloneze intră şi ocupă şi ele districtul cehoslovac Zaolzie.
- 2 oct. – Ungaria ocupă partea de sud a Cehoslovaciei.
- 5 oct. – Germania hotărâse, pe plan intern, că o graniţă ungaro-polonă, din motive militare, nu este de dorit. Se considera, la Berlin, că pentru Germania este de dorit ca Slovacia să nu fie separată de Cehoslovacia, ci să rămână în cadrul ei sub o influenţă germană.
- 6 oct. –Slovacia primeşte autonomie în cadrul Cehoslovaciei.
- 11 oct. – Rutenia Subcarpatică primeşte şi ea autonomie.
- 13 oct. – După consultările maghiaro-cehoslovace, delegaţia maghiară având mandatul de a cere şi nu de a negocia s-a ajuns la eşuarea negocierilor, fără să existe contra-ofertă ungară. Ungaria declară mobilizare parţială, iar peste câteva zile, Cehoslovacia declară lege marţială. Contele Csaky se deplasează la Roma pentru a cere o conferinţă a celor patru pentru a conveni un Acord de la München.
- 16 oct. – Emisarul ungar în Germania este acuzat de Hitler că a fost minţit

de Ungaria când a comunicat că slovacii şi rutenii doresc cu orice preţ unirea cu Ungaria; a fost avertizat că dacă Ungaria va declanşa un conflict nu va avea sprijinul nimănui şi a cerut ca Ungaria să respecte principiul etnic. Pentru realizarea dezideratului respectiv, Germania propune o nouă linie de frontieră denumită „linia Ribbentrop", acceptată, sub presiune, şi de partea cehoslovacă.

- oct. 18 – întrevederea dintre Carol al II-lea şi Józef Beck, la Galaţi, cu participarea ministrului afacerilor străine, Nicolae Petrescu-Comnen, în problema ocupării (Ruteniei) a Ucrainei Subcarpatice de către Ungaria. România respinge oferta făcută de şeful diplomaţiei poloneze de a ocupa o parte din această zonă, susţinând legitimitatea păstrării ei de Cehoslovacia, aliată a ei în Mica Înţelegere.
- 22 oct. – În a treia rundă de negocieri, Cehoslovacia cedează Ungariei 9.606 kmp din sudul Slovaciei plus 1.694 kmp din Rutenia Subcarpatică.
- 24 oct. – Joachim von Ribbentrop îi prezintă ambasadorului polonez la Berlin, Józef Lipski, propunerea germană de construire a unui coridor extrateritorial prin Prusia răsăriteană spre Gdansk; Germania se declară dispusă să tolereze o frontieră polono-ungară în cazul acceptării propunerii sale.
- 27 oct. – Ribbentrop face o vizită în Italia unde se lasă convins de Ciano să accepte un arbitraj germano-italian în disputa maghiaro-cehoslovacă pentru a se diminua influenţa franco-britanică.
- 29 oct. – Ungaria şi Cehoslovacia au solicitat oficial Germaniei şi Italiei să arbitreze în soluţionarea diferendelor.
- 2 nob. – Acest arbitraj are loc la Viena, unde cu sprijin italian, urmare şi a unor indolenţe din partea lui Ribbentrop, Cehoslovacia a fost obligată să cedeze teritorii din sudul Slovaciei şi sudul Ruteniei de 11.927 kmp. Slovacia şi-a pierdut 21% din teritoriu, 20% din capacitatea industrială, peste 30% din terenul arabil, 27% din staţiile electrice, 28% din zăcămintele de miniere de fier, peste 50% din podgorii, 35% din porcine, şi 930 km de cale ferată. Estul Slovaciei şi-a pierdut oraşul central şi multe oraşe din sudul Slovaciei şi-au pierdut legăturile feroviare cu restul lumii, deoarece singurele lor căi ferate treceau prin teritoriile anexate, iar graniţele au fost închise. Carpato-Ucraina a fost privată de cele două oraşe principale ale sale, Uzhhorod şi Munkachevo, şi de toate regiunile sale fertile.
- 2 nob. – Viena – desfăşurarea „primului arbitraj", prin care Ungaria răpeşte Cehoslovaciei un teritoriu de 12.000 kmp cu o populaţie de 1 milion de locuitori.
- 6 nob. – alegeri pentru Seimul polonez.
- 9-10 nob. – marele pogrom al evreilor din Germania şi Austria – aşa zisa "noapte de cristal".

- 13 nob. – alegeri pentru Senatul polonez.
- nob. – Rutenia Subcarpatică începe a fi denumită Ucraina Carpatică sau Carpto-Ucraina.
- 16-18 nob. – vizita regelui Carol al II-lea în Marea Britanie, însoţit de ministrul afacerilor străine, Nicolae Petrescu-Comnen, pentru a solicita sprijin britanic în contracararea presiunilor germane asupra României.
- 19-21 nob. – vizita oficială a suveranului român însoţit de ministrul afacerilor străine în Franţa, contactele nu s-au soldat cu rezultate practice.
- 22-28 nob. – vizita particulară a regelui Carol al II-lea în Germania pentru a afla elemente de substanţă privind atitudinea acesteia faţă de aspiraţiile revizioniste ale Ungariei cât şi în problema Ucrainei subcarpatice. Hitler a căutat să nu se angajeze în această chestiune. Carol obţine rechemarea unui diplomat german, care „complota" împotriva autorităţilor româneşti. S-a convenit unele măsuri privind dezvoltarea relaţiilor economice bilaterale.
- 29-30 nob. – Remarcând atitudinea progardistă a lui Hitler, regele Carol al II-lea – în drum spre Bucureşti – ordonă să fie ucis şeful organizaţiei fasciste ilegale „Totul pentru ţară" Corneliu Zelea-Codreanu şi încă 13 membri ai acestei organizaţii. Actul lui Carol va duce la declanşarea unei crize puternice în relaţiile româno-germane care va dura până în martie 1939.
- dec. – în Germania se prezintă programul de zece ani privind dezvoltarea flotei de război.
- 2 dec. – ministrul polonez al economiei, Eugeniusz Kwiatkowski prezintă planul pe 15 ani de dezvoltare a economiei; are loc primul Congres al tehnicienilor polonezi.
- 3 dec. – Paris – România semnează Actul internaţional privitor la cooperarea intelectuală.
- 9 dec. – Legaţia României la Paris este ridicată la rang de ambasadă; primul ambasador va fi Gheorghe Tătărescu, care va depune scrisorile de acreditare la 26 decembrie.
- 22 dec. – Instalarea publicistului Grigore Gafencu în funcţia de ministru al afacerilor străine.
- 27 dec. – Berlin - Ministrului român, Mircea Djuvara, îi sunt înapoiate decoraţiile pe care regele Carol al II-lea le acordase unor oameni politici germani cu prilejul vizitei sale în Germania din 22-28 noiembrie crt. Hitler revine asupra deciziei luate după depăşirea crizei.
- 28 dec – Sinaia – Consiliul de Coroană hotărăşte ca, în domeniul politicii externe, România să promoveze o politică „de destindere şi de paşnică organizare a păcii în bazinul dunărean".
- 28 dec. – descoperirea penicilinei de Alexandru Fleming.

1939

- 1 ian. – România ridică relaţiile diplomatice cu Iugoslavia, Grecia şi Turcia la nivel de ambasadă.
- 1 ian. – înfiinţarea firmei Hewlett-Packard.
- 5 ian. – începutul vizitei ministrului afacerilor externe, Józef Beck, în Germania.
- 6 ian. – după întâlnirea de curtoazie la Hitler, de la Berchtesgaden, Józef Beck s-a întâlnit cu şeful diplomaţiei germane, Joachim von Ribbentrop, care i-a prezentat cererea concretă de alipire a Gdansk-ului la Germania prin realizarea unei autostrăzi extrateritoriale, inclusiv prin construirea unei căi ferate. În schimbul acestora Germania promitea recunoaşterea definitivă a frontierelor poloneze.
- 6 ian. – chimistul german, Otto Hahn, a dat publicităţii ştirea privind descoperirea fisiunii nucleare – fisiunea atomică.
- 8 ian. – la o consfătuire organizată la preşedintele Ignacy Mościcki, cu participarea mareşalului Edward Rydz-Śmigły şi a lui Józef Beck s-a hotărât ca Polonia să nu cedeze în faţa pretenţiilor teritoriale adresate de Germania.
- 30 ian. – Ministrul Germaniei la Bucureşti, W. Fabricius, propune lui Gafencu reluarea tratativelor economice româno-germane; criza între cele două ţări începe să îşi piardă din acuitate, datorită unei activităţi intense dusă de Armand Călinescu şi Grigore Gafencu.
- 1-2 februarie – vizita la Belgrad a ministrului afacerilor străine, Grigore Gafencu, unde obţine acordul de principiu privind prelungirea alianţei româno-iugoslave şi reconfirmarea politicii solidare ale celor două state faţă de Ungaria. S-a anihilat astfel efortul Budapestei de a rupe alianţa româno-iugoslavă şi a le izola în plan extern.
- 10 febr. – submarinului polonez Orzeł îşi începe activitatea.
- 13-22 febr. – vizita la Bucureşti a unei delegaţii economice germane, prilej cu care s-a convenit negocierea şi semnarea unui tratat economic româno-german.
- 15. febr. – înmormântarea Papei Pius al IX-lea în Basilica Sf. Petru de la Vatican.
- 20-22 febr. – desfăşurarea la Bucureşti a celei de a VII-a sesiuni ordinare a Consiliului Permanent al Înţelegerii Balcanice prin care s-a afirmat voinţa celor patru miniştri de externe participanţi de a „nu adera la grupări de ordin ideologic, indiferent care ar fi, îndreptate contra unei mari puteri sau unui grup de mari puteri”.
- 2 mart. – cardinalul Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli este ales papă, cunoscut ca Papa Pius al XII-lea.
- 4-6 mart. – vizita oficială în Polonia a ministrului afacerilor străine, Grigore

Gafencu, cu scopul de a obţine o îmbunătăţire a relaţiilor bilaterale intrate într-o fază de declin, urmare a manifestărilor Varşoviei vădit revizioniste, alianţa cu România fiind pusă pe plan secundar.

- 10-23 mart. – desfăşurarea destul de tensionată, la Bucureşti, a ultimei runde a negocierilor româno-germane, Berlinul dorind să îşi asigure un fel de monopol asupra economiei româneşti; va întâmpina rezistenţa unor membri ai executivului, în frunte cu primul ministru şi ministrul afacerilor externe.
- 14 mart. – sub presiunea lui Hitler, Slovacia îşi proclamă independenţa şi se desprinde de Cehoslovacia, care încetează să mai existe.
- 14 mart. – avertismentul dat de guvernul român părţii ungare de a nu interpune între Polonia şi România trupele sale. Demersuri ferme la Varşovia – mai ales pe lângă Beck – care n-a fost străin de realizarea proiectului respective. Manifestarea duplicitară a Varşoviei, la nici zece zile de la vizita efectuată în Polonia de Grigore Gafencu.
- 15 mart. – Armatele ungare intră în Rusia subcarpatică, teritorii aparţinând Cehoslovaciei.
- 15 mart. – armatele germane intră în Praga; anexarea Cehiei şi Moraviei, care devin protectorate germane.
- 15-18 mart. – Ungaria ocupă Carpato-Ucraina, încălcând actul de la Viena din 2 noiembrie 1938.
- 21 mart. – ziarul Kurier Poranny publică intervenţia lui Ribbentrop, care s-a întâlnit la Berlin cu Józef Lipski, menţionând: „Numai Hitler poate garanta graniţa polono-germană şi recunoaşte apartenenţa Pomeraniei gdańskiene la Polonia. Condiţia constă în revenirea Gdańsk-ului pur german la Reich şi construcţia unei legături extrateritoriale feroviare şi rutiere între Polonia şi Germania".
- 22 mart. – guvernul german obligă Lituania să renunţe la Klajpeda (Memel).
- 27 mart.- 4 april. – Ungaria primeşte 1.897 kmp cu cca 70 de mii de locuitori; o nouă violare a Actului de la Viena.
- 28 mart. – trupele generalului Franco ocupă Madridul şi se pune capăt războiului civil din Spania.
- 31 mart. – Marea Britanie prezintă declaraţia privind independenţa Poloniei.
- 3 april. – OKW german a pregătit ultima versiune a planului „Fall Weiss".
- 7 april. – armatele italiene intră în Albania.
- 11 april. – Adolf Hitler aprobă planul atacului asupra Poloniei, denumit Planul Alb sau Fall Weiss; Ungaria iese din Liga Naţiunilor.
- 15 april. – înfiinţarea Partidului Democrat Polonez.
- 28 april. – Germania a denunţat pactul de neagresiune cu Polonia.
- 4 mai – în ziarul francez „J'Oevre" a a apărut articolul *Mourir pour Danzig*, semnat de Marcel Deata, filosof şi partizan al fascismului.
- 5 mai – ministrul Józef Beck a prezentat în Seim o cuvântare în care respinge cererile germane.

- 16 mai – şeful Statului General Major al Armatei Poloneze, gen. Wacław Stachiewicz, a solicitat elaborarea planului de fortificare la graniţa de vest a Poloniei.
- 11 mai – începerea conflictului sovieto-japonez pe râul Halchin-Gol.
- 19 mai – la Paris s-a semnat protocolul privind ajutorul imediat al forţelor militare franceze acordat Poloniei în caz de agresiune din partea Germaniei.
- 22 mai – Germania şi Italia au semnat aşa zisul pact de oţel.
- 23 mai – Hitler rosteşte o cuvântarea secretă în faţa comandanţilor superior ai armatei germane. Führer-ul a afirmat: „Nu-i vorba de Gdańsk. Avem în vedere lărgirea spaţiului vital şi de dobândire a hranei. Poziţia Poloniei faţă de bolşevism este incertă. De aceea, această ţară este nesigură devenind o barieră dinspre Rusia. Cade, aşadar, concepţia ca Polonia să fie ocrotită şi rămâne deci decizia: să atacăm Polonia cu primul prilej prielnic”.
- 23-30 mai – conferinţa la nivel de state majore polono-britanice la Varşovia.
- 17 iul. – guvernul polonez a blocat schimburile comerciale dintre Germania şi Polonia.
- Iul. – Guvernul român a solicitat iniţierea unor studii la nivel de stat major privind acţiunea comună în ipoteza unui atac maghiar la adresa României. Guvernul maghiar a refuzat discuţiile pe această temă.
- 24 iul. – Pál Teleki – premierul maghiar a transmis guvernului polonez o scrisoare prin care asigură partea polonă că în cazul unui atac german partea ungară nu va ataca Polonia.
- 25 iul. – criptologii polonezi au transmis aliaţilor codul de decriptare al cifrurilor maşinii germane „Enigma”.
- 26 iul. – mareşalul Edward Rydz-Śmigły a dat ordinul de apărare a litoralului polonez.
- 22-23 aug. – autorităţile militare superioare poloneze au luat hotărârea de a mobiliza pentru alarmă două treimi din forţele militare.
- 23 aug. – semnarea la Moscova a pactul de neagresiune dintre URSS şi al III-lea Reich (Pactul Ribbentrop-Molotov).
- 24 aug. – prezentarea oficială a avionului Heinkel He-178, primul avion turbo cu reacţie.
- 25 aug. – semnarea tratatului de ajutor militar reciproc polono-englez în cazul unui atac german.
- 25 aug. – în portul Gdańsk, sub pretextul unei vizite de curtoazie a acostat cuirasatul şcoală Schleswig-Holstein.
- 26 aug. – Marele Stat Major al Poloniei a solicitat Guvernului român dreptul de tranzit pentru materialele de război importate de Polonia din ţările occidentale. Guvernul român a desemnat portul Galaţi pentru transporturile maritime şi a acordat dreptul de tranzit.
- 30 aug. – declararea mobilizării generale în Polonia.

- 30 aug. – distrugătoarele Błyskawica, Grom şi Burza primesc ordinal de părăsire imediată a Gdyniei spre Marea Britanie, fiind salvate de a intra în mâinile nemţilor, care la 1 septembrie vor ancora în portul Leith lână Edinburg.
- 31 aug. – Are loc provocarea de la Gliwice.
- 1 sept. – Germania hitleristă atacă Polonia şi începe campania din septembrie.
  - ora 4.00 – atacul cu bombe a oraşului Wieluń, care a fost distrus în proporţie de 90%.
  - ora 4.30 – atacul cu bombe a liniei ferate din jurul localităţii Teczew.

  - ora 4.45 – cuirasatul Schleswig-Holstein a deschis focul asupra depozitului militar de tranzit din Westerpllate.
  - ora 4.45 – atac cu bombe a Divizionului aerian din Puck.
  - ora 6.55 – al doilea atac al trupelor germane asupra Westerplatte.
  - ora 7.00-7.40 – prima bătălie aeriană (54 de avioane ale Brigăzii de urmărire împotriva a 80 de bombardiere şi a 20 de avioane de vânătoare germane).
  - ora 13.50 – primul atac puternic al aviaţiei germane (60 de bombardiere şi 60 de avioane grele de vânătoare) asupra Gdyniei.
  - ora 16.30 – al doilea atac asupra Varşoviei. (40 de bombardiere împotriva avioanelor Brigăzii de urmărire şi escadrilei de vânătoare.
  - ora 17.45 – prima bătălie aeriană şi maritimă în apropiere de Hel.

- ◦ Preşedintele Ignacy Mościcki declară starea de război pe teritoriul întregii ţări.
- 2 sept.
  - ◦ cca 50 de bombardiere au atacat Westerplatte, aruncând cel puţin 200 de bombe.
  - ◦ Luftwaffe atacă din nou bazele aeriene din: Varşovia, Deblin, Rakowice, Lawica, Bydgoszcz, Toruń, Malaszewicze, Lwów, Radom şi Grudziądz.
  - ◦ Kriegsmarine şi Luftwaffe au bombardat de şapte ori submarinul Ryś, aruncând asupra lui 26 de bombe.
- 3 sept.
  - ◦ cca 50 de bombardiere au atacat Westerpllate, aruncând asupra localităţii cel puţin 200 de bombe
  - ◦ Luftwaffe atacă din nou o seamă de baze aeriene.
  - ◦ atacuri intense pe diferite fronturi în principal asupra capitalei şi în zona Gdańsk, Bydgoszcz etc.
- 6 sept. – guvernul părăseşte capitala; nemţii intră în Cracovia.
- 7 sept. – se încheie luptele pentru apărarea Westerplatte cu 16 morţi, 13 grav răniţi şi 40 uşor răniţi şi cu contuzii.
- 7 sept. – comandantul suprem părăseşte Varşovia, împreună cu majoritatea mijloacelor de apărare din capitală.
- 8 sept. – începuturile atacului german asupra Varşoviei.
- 9 septembrie
  - ◦ s-a declanşat lupta de pe Bzura.
  - ◦ s-a semnat convenţia polono-franceză privind formarea detaşamentelor militare poloneze în Franţa.
- 10 sept.
  - ◦ Lupte crâncene date pentru apărare pe diferite fronturi
  - ◦ Execuţii a populaţiei poloneze din Bydgoszcz.
  - ◦ Schleswig-Holstein a tras asupra Gdyniei.
- 14 sept.
  - ◦ Armata germană a intrat în Gdynia.
- 17 sept.
  - ◦ Potrivit prevederilor secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov Uniunea Sovietică atacă Polonia; se produce a patra dezmembrare a Poloniei, sintagmă neagreată de Guvernul polonez din exil.
  - ◦ Preşedintele polonez, Ignacy Mościcki face o declaraţie, antedatată din Kuty, transmisă de la Cernăuţi, prin care anunţă că este nevoit să părăsească Polonia, împreună cu guvernul şi autorităţile ţării; comunică clar că acestea îşi vor exercita prerogativele într-un stat neutru. Având în vedere că părţile beligerante: Germania şi Rusia făceau presiuni

asupra României să nu admită trecerea pe teritoriul românesc a bunurilor materiale, a demnitarilor şi militarilor, România va proceda – ca stat neutru – potrivit prevederilor convenţiei de la Haga din 1907, să dispună ca demnitarii polonezi să semneze o declaraţie că se îndreaptă din România spre o ţară neutră. Partea polonă nu a dat curs acestei solicitări.
◦ Preşedintele Poloniei, guvernul polonez, comandantul suprem al armatei, marele stat major, cca 40-50 de mii de militari şi cca 50 de mii de civili trec frontiera statului român. O bună parte din ei au trecut direct în Occident, cei care n-au vrut să semneze documentul propus de partea română, care stipula că nu se vor angaja pe teritoriul românesc în acţiuni politice au fost încartiruiţi în condiţii demne, majoritatea în localităţi turistice, precum Slănicul Moldovei, Bicaz, Dragoslavele, Călimăneşti, Olăneşti etc. Cheltuielile statului român legate de şederea polonezilor pe teritoriul României au fost de peste 2 miliarde de lei la cursul anului 1938.

Hitler în timpul unei inspecţii al trupelor germane care încercuiau Varşovia, la 25 septembrie

- 18 sept. – Declaraţia comună germano-sovietică prin care se atesta „comunitatea de interese a celor două state şi voinţa de a instaura în Polonia ordinea revoluţionară prin distrugerea statului polonez”.
- 27 sept. – Înfiinţarea Comisariatului general pentru evidenţa şi asistenţa

refugiaţilor polonezi cu sarcina de a gestiona problema, împreună cu YMCA (Comitetul American pentru Ajutorarea Refugiaţilor Polonezi)

- 28 septembrie – capitularea Varşoviei.
- 29 septembrie – capitularea bastionului de la Modlin.
- 30 septembrie - alegerea preşedintelui Republicii Polone în exil în persoana fostului preşedinte al Senatului Poloniei, Władysław Raczkiewicz, urmată de crearea guvernului polonez în exil condus de generalul Władysław Sikorski; ambii au emigrat în occident trecând prin România.
- 5 octombrie – lupta de la Kock (sfârşitul campaniei din septembrie).
- 12 octombrie – Adolf Hitler a semnat decretul de înfiinţare al Guberniei Generale pe teritoriul ocupat din Polonia.
- 7 noiembrie – Władysław Sikorski este numit comandant suprem al Armatei Poloneze şi inspector general al Forţelor Militare.
- 13 noiembrie – înfiinţarea Uniunii Luptei Militare.
- 18 noiembrie – semnarea convenţiei marine polono-britanice.
- 22 noiembrie – sediul autorităţilor poloneze din emigraţie este mutat de la Paris la Angers.
- 9 decembrie – La Paris se înfiinţează Consiliul Naţional Polonez, condus de Ignacy Paderewski.
- 25 decembrie – cu sprijinul regelui Carol al II-lea şi al ministrului Grigore Gafencu s-a pus la cale emigrarea fostului preşedinte polonez, Ignacy Mościcki în Elveţia. Aceasta a dus la o dispută puternică între Bucureşti şi Berlin, dar a fost depăşită, urmare a acţiunii desfăşurate de diplomaţia românească. Autorităţile germane au solicitat ca acesta să nu constituie un precedent, mai ales în cazul lui Beck.
- 26 decembrie – prima execuţie a polonezilor în masă de la Wawer de lângă Varşovia, unde au fost ucise 107 persoane.

ANEXE DOCUMENTARE

Moto: „*Nu trebuie să scădem valoarea alianțelor... În vremuri când atâția dinafară se îndoiesc de valoarea alianțelor și a prietenilor noștri, nu numai să le pomenim ci să le afirmăm cu aceiași tărie, cu aceiași hotărâre cu care afirmăm voința noastră de a trăi neatârnați și liberi*".

Grigore Gafencu, *Timpul,* ianuarie 1938

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Prin publicarea studiului şi a documentele din culegerea de faţă ne-am propus să punem în valoare manifestarea diplomaţiei româneşti din anii 1938-1939 pe axa Bucureşti-Varşovia. În aprecierea noastră, ultimii doi ani de pace în relaţia respectivă îi putem considera etapa cea mai dificilă nu numai în planul politico-diplomatic româno-polon, dar şi în contextul interbelic românesc şi universal. Sunt anii în care s-au agravat chiar în fibra lor raporturile cu Polonia aliată; vecina noastră din nord-vest, a fost călăuzită – încă de la jumătatea deceniului al patrulea –, aşa cum a dovedit-o în rapoartele sale fostul trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Polonia, Constantin Vişoianu, de o seamă de aspiraţii nu numai grandilocvente dar şi divergente. Ele au fost puse în circulaţie şi în pagină de însuşi şeful externelor de la Varşovia, Józef Beck.

Lucrarea şi-a dorit să facă o radiografie a relaţiilor româno-polone în cei aproape doi ani, urmărindu-le pas cu pas. Pentru o mai bună înţelegere, analiza întreprinsă am efectuat-o pe fundalul istoric interbelic româno-polon, cât şi în contextul european din anii ’38-’39.

Cele aproape 300 de documente inedite cuprinse în paginile acestei cărţi dovedesc din plin neînţelegerile apărute între cele două diplomaţii, respectiv abordările diferite ale miniştrilor afacerilor externe de la Bucureşti şi Varşovia în faţa de revizionismul maghiar cât şi faţă de pericolul nazist. Se remarcă o seamă de încercări din partea miniştrilor români, Nicolae Petrescu-Comnen şi Grigore Gafencu în direcţia prezentării partenerului polonez a intereselor convergente cerându-i – nimic mai mult – decât l o i a l i t a t e . Totul a fost în zadar. Aceasta a făcut ca alianţa să treacă, în perioada respectivă, de la descompunere la solidaritate şi invers. Modul în care Grigore Gafencu l-a văzut şi l-a descris pe Józef Beck în aprilie 1939 rămâne antologic, la fel şi paginile lăsate de Carol al II-lea.

Apariţia în anul 2003 a volumului de documente diplomatice româno-polone[*], coordonată de istoricul şi diplomatul Dumitru Preda, s-a dovedit a fi utilă şi bine inspirat. Ca orice lucrare de debut însă, se impunea a fi aprofundată cu noi contribuţii, pe cât posibil mai ample, privind evoluţia acestor raporturi şi mai ales să pună în circulaţie toate documentele româneşti.

Astfel, se poate constata, credem, că interesele pe axa Bucureşti-

[*] *România-Polonia, Relaţii diplomatice – 1919-1939*, Editura Univers Enciclopedic, 2003, Dumitru Preda, coordonator, autori: Florin Anghel, Nicolae Mareş, Dumitru Preda.

Varşovia nu erau doar asimetrice, cum s-a spus, ci şi diametral opuse. Observând atitudinea colegului său polonez de la Budapesta, renumitul diplomat român, Raoul Bossy, ne arată nu numai cu aplomb – dar şi cu o mare fineţe –, ce diferenţe de abordare politico-diplomatică existau între ei, cu alte cuvinte între cele două diplomaţii. Surprindem, în acelaşi timp, cât de aproape era colegul său polonez, Leon Orlowski, de gândirea şi de demersurile revizioniste maghiare. Bossy a remarcat, totodată, că încercările ambasadorului polonez de a-l atrage în jocul (citiţi – cursa) respectiv/ă, nu era decât un reflex venit de la Varşovia; ambasadorul polonez întruchipa nu numai aspiraţiile maghiare, ale cărei partizan devenise, dar mai ales pe ale superiorului său, nimeni altul decât Józef Beck.

Cu apariţia editorială de faţă sperăm ca istoricii polonezi să se sensibilizeze asupra faptului că au de-acum o obligaţie elementară de a publica culegeri similare cu documentele privind raporturile polono-române (aflate din belşug în Archivum Akt Nowych), inclusiv a celor aduse recent în Polonia din diferite centre occidentale sau care se mai găsesc la Hoover Institut. Aceasta cu atât mai mult cu cât editurile poloneze au publicat asemenea culegeri privind mai toate statele vecine.

Documentele din volumul de faţă şi notele largi care le însoţesc ne permit, sperăm, să surprindem modul în care a funcţionat din punct de vedere politic, militar şi diplomatic alianţa româno-polonă în partea finală a valabilităţii ei. Am publicat şi documentul prin care Beck în persoană i-a declarat sfârşitul; aceasta în convorbirea avută cu Vasile Grigorcea, ultimul ambasador român ajuns la Varşovia în ultima zi de pace, în locul lui Richard Franasovici.

Publicarea studiului şi a culegerii se impunea în mod imperios a fi scrisă şi pentru faptul că mai toate contribuţiile pe această temă apărute în cele două limbi, numai într-o măsură infimă au ţinut seama de aceste documente, ca să nu spunem deloc. Mai mult, în publicistica şi istoriografia polonă au fost lansate pe piaţă multe articole contradictorii, bazate în principal pe memorialistă, deseori defavorabile României, scrise în principal de foştii decidenţi polonezi, legaţi de *tabăra Sanaţiei* şi care au fost puse copios în circulaţie în reviste sau ziarele din ultimele decenii. Faptul că acestea au văzut lumina tiparului în sute de mii de exemplare se cuveneau a fi corectate pe baza documentelor româneşti pentru a surprinde adevărul.

Pentru a ilustra şi mai elocvent gândirea politică şi diplomatică românească am apelat mult, deseori pentru prima oară, la principalele surse memorialistice româneşti, apărute după 1990, lucrări de care istoricii români şi polonezi, consideraţi specialişti în materie, până în prezent, la unison parcă, n-au ţinut seama de ele; aş spune, din nou, mai deloc sau foarte puţin. Am în

vedere memoriile Regelui Carol al II-lea, ale premierului Armand Călinescu, ale ministrului Grigore Gafencu, ale diplomatului Raoul Bossy etc.

Am apelat şi la contribuţiile unui diplomat iugoslav de renume* – pe care l-am introdus în pagină (scenă) ca m a r t o r distant al evenimentelor, corect şi pertinent în judecăţi peremptorii. N-am apelat la textul elaborat de Józef Beck, scris de fostul militar şi diplomat pe teritoriu românesc; am în vedere culegerea: *Le dernier rapport,* considerându-l mult prea subiectiv, deci irelevant. În schimb, în exegeza noastră am avut ţinut seama de toată literatura de specialitate poloneză, mai ales de studiile istoricilor Henryk Batowski şi Maria Turlejska, cât şi de bogatul materialul de referinţă polonez şi german în materie.

În ceea ce priveşte atitudinea României faţă de autorităţile poloneze intrate pe teritoriul ţării în noaptea de 17 spre 18 septembrie 1939, argumentaţia este pe deplin convergentă cu raportul strict-secret, redactat la 15 noiembrie în acelaşi an, de însărcinatul cu afaceri a.i. al Ambasadei Republicii Polone la Bucureşti, consilierul Alfred Poniński, la cererea premierului polonez al Guvernului din exil care funcţiona deja în Franţa, generalul Władysław Sikorski. El a fost publicat recent la Varşovia.

În punerea în pagină a documentelor am apelat la practica şi experienţa medieviştilor români, îl am în vedere, în primul rând, pe istoricului Ilie Corfus, care în momentul redactării volumelor referitoare la relaţiile româno-polone, cu acribie specifică istoricilor din perioada interbelică a relevat succint şi clar **conţinutul concret** al fiecărui document. De pildă, atunci când cercetătorul român redactează o scrisoare a clerului şi boierilor moldoveni, adresată lui Sigismund al III-lea, a reuşit ca într-o singură frază să menţioneze conţinutul: *Se cere ca mercenarii polonezi, care au servit lui Simion Movilă în Țara Românească, să fie opriți de a mai săvârși excese în țară.*[**]

Acest model de redactare ne-a determinat şi pe noi să rezumăm conţinutul fiecărui document în parte, asigurându-i – în plus – prezentarea acestuia, în limba polonă, vizibil reliefată, într-un chenar. În istoriografia românească nu s-a făcut acest lucru până în prezent, şi nici în cea poloneză.

Plecând de la faptul că în activitatea diplomatică curentă, în trecut ca şi în cea de azi, extrem de importantă a fost şi rămâne operaţiunea de **repartizarea** a documentelor primite de la legaţii, consulate sau ambasade (deobicei cifrate şi apoi descifrate în centrală), diplomaţii cu rang înalt din

* Ducic, Jovan, *Rapoarte diplomatice din București (1937-1939),* București, 1998.

** Corfus, Ilie – *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone, secolul al XVII-lea,* Editura Academiei.

conducerea ministerului, care aveau drept de semnătură pentru ministru, aveau obligaţia de a le trimite în cazul nostru Regelui, Primului Ministru sau altor demnitari. Munca lor am reprodus-o cu acribie demonstrând existenţa unei confluenţe în cunoaşterea şi abordarea principalelor momente de politică externă. A fost menţionat modul în care s-a făcut repartizarea respectivă cât şi reproducerea rezoluţiilor lizibile consemnate de aceştia pe documente.

Pentru a fi cât mai bine înţeles **mesajul** documentului primar elaborat de şeful misiunii sau de conducerea Ministerului Afacerilor Străine, am crezut a fi util să fac – uneori – trimiteri mai largi la evenimentele care se petreceau şi în alte cancelarii din capitalele europene, inclusiv la Washington. Am considerat că valoarea sau *veridicitatea* conţinutului documentului elaborat de diplomatul care îl semna poate fi mai bine surprinsă, credem, tocmai prin prisma timpului scurs de atunci. Nădăjduim ca în viitor, în condiţiile digitalizării arhivelor şi a textelor se vor creea toate premisele, la noi şi aiurea, de-a analiza mai aprofundat variate situaţii sau evenimente, trecându-le printr-o grilă amplă, dispunând de un număr mai mare de argumente, inclusiv de prezentare mai largă a contextului care a generat elaborarea lui.

Având în vedere rolul jucat de presa românească, în general de mass-media, în înţelegerea evenimentelor şi în receptarea lor, mai ales în contextul situaţiei destul de dramatice din anii 1938-1939, când opiniile vehiculate de marii formatori ai opiniei publice (în cazul nostru ale istoricului Nicolae Iorga), dar şi cele exprimate de alte individualităţi marcante, s-a impus relevarea gândurilor lor, ca şi a altor opinii în circulaţie, inclusiv ale societăţii civile. Ziarele româneşti şi poloneze pe care le-am consultat sunt menţionate nu numai în bibliografie, ci şi în note. În citarea acestor surse predomină *Neamul Românesc* – tocmai pentru opiniile vehiculate de Nicolae Iorga, care – la vremea respectivă – cântăreau foarte mult în ţară şi în străinătate, predicţiile dascălului neamului fiind confirmate de timp; multe din ele dovedindu-ne a fi ieşite din comun. Am spune că posteritatatea le receptează cu o anumită uimire pentru forţa lor de cuprindere, mai ales în cazul Poloniei, ţară pe care istoricul a iubit-o cu *dreaptă măsură*, la fel ca şi pe oamenii ei; de aceea unele fragmente au devenit un veritabil material de referinţă, care este folosit pentru prima oară atât de extins.

La elaborarea culegerii de faţă s-a implicat cu râvnă şi competenţă istoricul, lector univ. dr. Cristina Păiuşan, prin punerea parţială în pagină a unor documente din perioada septembrie-decembrie 1939, îndeosebi a celor din fondul Direcţiei Arhivei Naţionale Istorice Centrale (DANIC) – fosta Arhivă a Statului din Bucureşti – pe care Domnia sa a investigat-o

cu atenţie. Avem prilejul de a-i adresa cele mai cordiale mulţumiri pentru acest aport; modul în care s-a tipărit volumul, nu mi-a permis punerea în valoare a contribuţiei sale pe un loc mai expus în economia cărţii. Sper să îi fi subliniat îndeajuns, prin aceste rânduri, pe care le-am dorit cât mai cordiale, aportul său preţios. Din documentele respective se desprind o seamă de acţiuni desfăşurate de organele de securitate internă, majoritatea ca răspuns la situaţia dificilă creată de refugiaţii militari polonezi surprinse de forţele de ordine din ţară. Se remarcă cum unii militari polonezi, dezamăgiţi de politica externă din ultimii ani a guvernului polonez erau ferm hotărâţi să se răzbune sângeros, mai ales pe ministrul Józef Beck, care devenise *nomina odiosa*. De aici şi măsura luată de autorităţi de a-l duce împreună cu suita la hotelul *Aro* din Braşov.

Sper să putem continua travaliul realizării în întregime a culegerii de faţă prin punerea în valoare, eventual exhaustiv, a tuturor documentelor româno-polone legate de perioada 1940-1944, care zac încă împrăfoşate prin arhivele româneşti.

Mai adresez mulţumiri cordiale şi directorului general al Bibliotecii Municipale Bucureşti, domnului Florin Rotaru, pentru hotărârea luată de a publica aceste pagini sub auspiciile acestei prestigioase instituţii, adevărat centru de cultură la scară naţională. Ele pot fi citite *in integrum* – cu siguranţă, în curând, şi sub formă digitală. Subliniez că numai datorită generozităţii domniei sale, cât şi domnului director Alexandru V. Diţă, istoric cu ştate vechi, al cărui ochi treaz de redactor cu bogată experienţa editorială a dat forma de faţă acestei voluminoase şi dificile întreprinderi.

Mulţumim, totodată, personalului de la Arhivele menţionate, care ne-au pus – e drept, uneori întâmpinând nemeritate amânări şi dificultăţi – materialele solicitate.

Mulţumim, totodată, personalului de la Arhivele menţionate, care ne-au pus – e drept cu greu – materialele solicitate.

* * *

Abrevierile folosite sunt:

AMAE – Arhivele Ministerului Afacerilor Externe;

DANIC – Direcţia Arhivei Naţionale Istorice Centrale;

NAC – Narodowe Archiwum Cyfrowe (Arhiva Naţională Digitală) – pentru unele din fotografiile inedite folosite.

Restul prescurtărilor sunt cele uzuale: p. – pagină; pp. – paginile; f. – fila; ff. – filele etc.

Nicolae MAREŞ

1.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4146
22 septembrie 1938, ora 00.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.: *Declanșarea acțiunii diplomatice poloneze prin care se denunță convenția polono-cehoslovacă, semnată la Varșovia, la 3 aprilie 1925, pe motiv că Cehoslovacia ar fi discriminat comunitatea poloneză; acțiuni similare sunt întreprinse de Ministerul Afacerilor Străine polonez la Londra, Paris și Berlin*.*

Rozpoczęcie polskiego dyplomatycznego działania w sprawie wypowiedzenia Umowy polsko-czechosłowackiej z dnia 3 kwietnia 1925 r., z powodu dyskryminacji społeczeństwa polskiego z Czechosłowacji; polskie MSZ dokonało podobne działania w Londynie, Paryżu oraz w Berlinie.

Am fost chemat la ora 8.00 la Ministerul Afacerilor Străine, unde mi s-a comunicat următoarele:

I) Guvernul polonez a remis azi la ora 18.00, prin reprezentantul său la Praga, următoarea notă adresată Guvernului cehoslovac:

„Din ordinul guvernului meu am onoarea să vă comunic cele ce urmează:

1) Referindu-ne la declaraţiunea guvernului cehoslovac prin care guvernul cehoslovac s-a angajat să nu facă discriminări între comunitatea naţională poloneză şi orice altă comunitate naţională care se găseşte înlăuntrul frontierelor Republicii cehoslovace şi amintind punctul de vedere al Guvernului polon cunoscut de Guvernul cehoslovac şi care nu admite nici o discriminaţiune între interesele Poloniei şi acelea ale altor state interesate, Guvernul polonez aşteaptă o hotărâre a Guvernului cehoslovac în chestiunea teritoriilor locuite de populaţiunea poloneză, hotărâre imediată şi analogă acelei pe care Guvernul cehoslovac a avut-o faţă de problema germană.

2) Dat fiind cele ce preced, Guvernul polonez consideră regulamentul privitor la situaţiunea populaţiei poloneze în Cehoslovacia, prevăzută în partea a treia a convenţiunii polono-cehoslovace, semnată la Varşovia la 3 aprilie 1925, a devenit fără obiect şi în consecinţă Guvernul polonez denunţă sus-zisa parte a acestei convenţiuni.

II) Următoarea notă a fost remisă în acelaşi timp Guvernului englez.

După ce reia argumentele din primul paragraf al notei precedente, nota către Guvernul englez continuă: „Confirmând acest punct de vedere Guvernul polonez nu se inspiră numai dintr-un principiu de echitate, dar este şi convins că criza din Europa Centrală nu va putea fi rezolvată în mod definitiv fără soluţionarea tuturor problemelor minoritare din Cehoslovacia. Guvernul polonez este ferm convins că această criză nu poate fi rezolvată decât ţinându-se seama de justele revendicări ale tuturor grupurilor naţionale, şi printre ele acelea ale grupurilor polon şi ungar. Ţin să informez pe Excelenţa Voastră că în caz când acest punct de vedere nu ar fi primit, Guvernul polonez s-ar vedea obligat cu tot regretul să facă toate rezervele sale în ce priveşte colaborarea eventuală în reglementarea proiectată a problemelor în chestiune. O notă asemănătoare a fost remisă Guvernului francez, adăugându-se că Polonia nu poate să aştepte ca problema minorităţii polone să fie rezolvată ulterior, cum pare că s-ar fi decis la Londra şi că cere soluţionarea concomitentă cu problema sudetă.

4. Reacţiunea faţă de atitudinea Poloniei a fost următoarea: Anglia favorabilă, Franţa păstrează rezervă.

5. Din conversaţiunea avută de ambasadorul Poloniei în Germania (Jozef Lipski: *N.M.*) cu Hitler, rezultă că acesta – ca şi Mussolini – cer soluţionarea întregii probleme a minorităţilor din Cehoslovacia**.

6. Ungaria pare că manevrează ca, pe lângă teritoriile locuite de unguri, să obţină alipirea întregii Slovacii; căreia îi promite o autonomie complectă în cadrul statului ungar, supralicitând faţă de promisiunile guvernului cehoslovac. Guvernul polonez nu poate tolera ca această cerere să fie hazardată şi nu este dispus să o menţină.

7. Se confirmă că se trimit trupe polone spre frontiera cehoslovacă şi că conferinţe ale şefilor militari poloni au loc continuu.

Această telegramă a fost transmisă D-lui Ministru Comnen, la Geneva.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 177-179;
Fond 71 Polonia, vol 8.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

23. IX. 1938

Richard Franasovici (de origine croat) – se naşte ca cetăţean austriac la 8 aprilie 1883 în Turnu Severin. Urmează şcoala primară în oraşul natal, apoi, în Bucureşti, la Liceul „Sf. Sava“ după care se înscrie la Facultatea de Drept din Capitală pe care o termină cu examenul de licenţă obţinut în anul 1904. La 1 noiembrie 1905 este ajutor de judecător la Ocolul Balş, apoi avocat la Primăriei din Turnu Severin (1906) şi avocat al statului pentru judeţul Mehedinţi. După ce obţine cetăţenia română, devine membru al Partidului Conservator şi, din 1908, intră în Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu. Participă, ca ofiţer, în Primul Război mondial. După Unire se înscrie în Partidul Naţional Liberal, făcând parte din aripa „tânără“ a partidului (opusă „bătrânilor“, respectiv conducerii brătieniste). În 1919 este deputat. Devine apoi director al ziarului L'Indépendence roumaine.

O dată intrat în politică, Richard Franasovici ocupă funcţii în Ministerul de Interne începând din 1922, când este numit secretar general. Între 30 octombrie 1923–20 octombrie 1924 şi 21 iunie 1927–3 noiembrie 1928 este subsecretar de stat în minister.

În 1934, tinerii liberali, îl propun la şefia guvernului pe Richard Franasovici, care refuză explicând regelui Carol al II-lea că nu putea primi, deoarece găsea nepotrivit ca şeful guvernului să fie un om care primise cetăţenia română abia în 1906.

Richard Franasovici va ocupa în două rânduri fotoliul de ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (14 noiembrie 1933–3 ianuarie 1934 şi 5 ianuarie 1934–18 noiembrie 1937). La 18 noiembrie 1937 este numit Ministru de Interne. Este promovat de Carol al II-lea cu sprijinul camarilei, ca ambasador la Varşovia (31 mai 1938– 18 august1939) şi Paris (1939–1940, respectiv la Vichy – august-septembrie 1940), iar după al II-lea Război mondial este numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Berna (1 iulie 1945) şi reprezentant politic al guvernului român la Londra (februarie 1946). Membru în delegaţia română la Conferinţa de pace de la Paris. Îşi dă demisia din postul din diplomaţie la 6 noiembrie 1947 şi alege calea exilului. I se retrage cetăţenia română la 20 februarie 1948.

Moare în exil, la Paris, în 1964.

Ascensiunea demnitarului R. Franasovici s-a datorat şi faptului că a fost extrem de agreat de Carol al II-lea şi de Elena Lupeasca, probabil şi datorită unor contribuţii materiale pe care le-a făcut celor doi. La 3 noiembrie 1940, în Jurnalul cu însemnări zilnice, fiind de acum în exil, Carol al II-lea consemna despre „omul său", că s-ar fi aranjat cu regimul (Antonescu). „Când mă gândesc la telegramele de devotament ce mi le trimiteau până în zilele din urma" – „politicianii tot veroşi rămân".

Carol al II-lea, *op.cit*. vol. 4, p.78.

*

Atmosfera din raporturile polono-cehoslovace, îndeosebi a celor polono-române, în contextul relaţiilor româno-maghiare, a fost surprinsă, la 18 iunie 1938, la nici trei săptămâni de la depunerea scrisorilor de acreditare, în calitate de ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al Regatului României în Republica Polonă.

Astfel, Richard Franasovici, sublinia următoarele, în telegrama nr. 2984 din 18 iunie 1938, ajunsă şi la cabinetul Regelui şi al Primului Ministru: „*În cursul unei lungi conversaţiuni avute ieri seară cu Beck, am avut ca în trecut aceiaşi impresiune de ostilitate faţă de Cehoslovacia. Dânsul consideră că situaţiunea actuală nu îndreptăţeşte prea mare optimism şi că în nici un caz Cehoslovacia nu-şi va putea menţine „statu quo ante", adică crede că singura soluţiune posibilă ar fi o republică federală, dacă nu chiar mai mult, făcând aluziune la o dezmembrare. Învinuieşte Cehoslovacia de continue tergiversări, aceasta probabil sub influenţa Rusiei.*

În privinţa tratativelor noastre cu Ungaria, cu care ar dori să ne vadă cât mai curând înţeleşi, găseşte că ar trebui să fim mai culanţi. Necunoscând stadiul acestor tratative nu i-am putut răspunde. Kobylański, care mi-a vorbit în acelaşi sens, a adăogat că demersurile la Budapesta, cerute de Domnia Voastră, prin Raczyński, au fost făcute chiar ieri".

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 115.

**

La 19 septembrie Beck a telegrafiat ambasadorului Józef Lipski, la Berlin, cerându-i: *„Te rog să declari guvernului (german) că în legătura cu ştirea că ar intenţiona să reglementeze chestiunea Sudeţilor pe calea unor delimitări în loc de plebiscit, care ar fi prea complicat, suntem obligaţi să le punem pretenţii similare privind teritoriul din Silezia cieszyniană...Pretenţiile directe ale Poloniei în problema de mai sus se limitează la districtul Cieszyn şi Frysztad şi acces la calea ferată în staţia Bogumin (Oderberg)",* (care lega Wrocławul de Viena – nota mea: *N.M.*).

Maria Turlejska, *Rok przed klęską – 1 września 1938-1 września 1939* (Anul dinaintea înfrângerii – 1 septembrie 1938-1 septembrie 1939), Warszawa 1965, p. 94-95.

***

Un lucru totalmente necunoscut de misiunea diplomatică a României la Varşovia

îl constituie şi faptul că, încă din 24 septembrie, Statul General Major, divizia a II-a, desfăşura în regiunea respectivă (prin 8 grupe a câte 5 patrule), acţiuni diversioniste sub comanda maiorului Ankerstein. Pentru a se efectua aceste măsuri, generalul Stachiewicz ordonase pregătirea şi efectuarea lor încă din aprilie 1938. În cele 25 de acţiuni desfăşurate, mai ales prin atacuri asupra clădirilor publice etc., au murit trei persoane, iar 14 au fost rănite, fiind create „premisele" pentru ocuparea întregului teritoriu.

Ibidem, op.cit. p. 102.

Vom vedea că partea polonă va pregăti şi întreprinde acţiuni similare şi în Rusia Subcarpatică.

* * * *

Dramatismul situaţiei şi reacţiile liderilor politici, a diplomaţilor şi a formatorilor de opinie a fost surprins cel mai bine de şeful misiunii diplomatice a României la Budapesta, Raoul Bossy. Acesta consemna cele ce urmează în jurnalul său, zugrăvind cu har literar momentele şi evenimentele trăite:

„Cu o agresivitate și vulgaritate revoltătoare, Göring îi tratează pe cehi, într-un discurs, drept „pitici ridicoli", lăudându-se că Germania este aprovizionată pe treizeci de ani și atât de strașnic înarmată încât nici o putere din lume nu-i va putea călca hotarele! Profeție ce va fi dezmințită de istorie. La fel de arogant și vulgar discursul în care Hitler acuză pe „dieser Herr Benes" de a fi un „mincinos". Nu s-ar spune că este un șef de stat vorbind cu un alt șef de stat, ci un zidar înjurând pe altul! Se vorbește de un plebiscit pe care germanii l-ar impune pentru Sudeți. În acest caz, îmi spune colegul polon, Orlowski, ungurii vor cere plebiscit în Slovacia, iar guvernul de la Varșovia pentru regiunea Teschen. Evenimentele se precipită. Minoritarii germani din Cehoslovacia devin atât de aroganți și de amenințători încât guvernul din Praga proclamă starea de asediu în regiunea Sudeților. Aceștia nu se sfiesc să dea un ultimatum lui Beneș pentru anularea măsurii, de unde „nu vor mai răspunde de situație". Guvernul din Praga, bineînțeles, nu ține seama de acest ultimatum și ia dispoziții foarte stricte în vederea restabilirii ordinii în ținutul rebel. Fața de gravitatea situației, Chamberlain ia avionul spre a se întâlni cu Hitler. Între timp, minoritarii unguri din Slovacia dau publicității un text de rezoluție prin care revendică dreptul la autoderminare. La rândul său guvernul ungar anunță, prin comunicat oficial (18 sept.) că va recurge la toate mijloacele de care dispune politica sa externă pentru a dobândi îndeplinirea acestei revendicări. Orlowski mă întreabă ce vom face dacă, o dată cu Germania, și trupe ungurești trec frontiera cehoslovacă, guvernul din Budapesta temându-se de o intervenție a României ce s-ar putea încheia cu prezenta armatei sovietice la granița ungară. Îi spun că răspunsul limpede l-ar putea găsi în tratatele noastre de alianță, ce sunt de domeniul public.

Întrucât Henlein a proclamat într-un manifest că Sudeții trebuie neapărat alipiți celui de al treilea Reich, Londra și Parisul, impresionați, încep să cedeze. Din cele două capitale pornesc la Praga îndemnuri în vederea unei cesiuni a teritoriului sudet către Germania. Cum s-ar putea ajunge la un asemenea act, nedemn de istoria Franței și Angliei! Se pare că Parisul a fost impresionat de un referat al ministrului afacerilor străine, Georges Bonnet. Acesta ar fi întrebat pe Litvinov, la Geneva, despre atitudinea Rusiei sovietice în cazul unui atac german contra Cehoslovaciei, iar ministrul de externe

sovietic ar fi răspuns că Moscova se va ceea ce-i prescriu obligațiile ei internaționale, adică va interveni numai dacă Franța este atacată, sau dacă Societatea Națiunilor veștejește Germania ca agresoare. Descurajat de o reacție atât de slabă, Bonnet, întors la Paris, a înfățișat Consiliului de Miniștri situația generală în culori mohorâte: Italia vrăjmașă, cum a declarat-o Mussolini în discursul său de la Trieste; Polonia dubioasă; Rusia rezervată; Anglia dispusă a contribui numai cu aviația și flota; rămânând ca francezii, rămași singuri, să moară pe linia Maginot. Îngrozit, Consiliul de Miniștri a hotărât să nu facă război preventiv. L-a mai îndemnat la acesta și un discurs al lui Hitler, la Nürnberg, în care Führer-ul a declarat că, pentru dânsul, chestiunea Alsaciei este închisă (s-a văzut peste doi ani, cât de închisă era!) și că își va limita flota la 30% din cea britanică. Profesorul Bartheleny publica în „Le Temps" un articol îngrozitor: „Se poate muri pentru Cehoslovacia?", în care arăta că nu se va putea electriza poporul francez pentru menținerea sub dominație cehă a trei milioane și jumătate de germani. Daladier nu a putut decât striga după ajutor la Londra. La Berchtesgaden, Hitler a comunicat condițiile în care s-ar abține de la o acțiune armată și Chamberlain a făgăduit că i le va obține, ușurat de a nu avea să expună viețile compatrioților săi „pentru o țară atât de îndepărtată de țărmurile noastre și despre care știm atât de puțin". Horthy și Kanya se precipită și ei la Berchtesgaden ca să obțină de la Hitler promisiunea că ungurii din Slovacia vor beneficia de un tratament sd similar cu acela al germanilor din Sudeți. Colegul cehoslovac Kobr mai anunță că, față de presiunile anglo-franceze, primul ministru Hodza a acceptat cesiunea teritorială de făcut Reich-ului. Kobr se așteaptă că vor trebui făcute cesiuni teritoriale corespunzătoare: ungurilor, în Slovacia, și polonilor, la Teschen. Ce durere pentru Cehoslovacia, încheie el, și ce rușine pentru aliații ei. Blum a caracterizat situația în următoarea frază: „Te simți plin de o ușurare lașă și de rușine!" Vine la mine principele Karl-Emil Fürstenberg, fost ministru al Austro-Ungariei la București (pomenit de Take Ionescu în ale sale Souvenirs*, și apoi ambasador la Madrid, care îmi spune că, deși detestă pe cehi, care i-au „distrus patria și dinastia ei", recunoaște cât de tragică este poziția lui Hodza. Îmi vorbește de nespusele suferințe ale austriecilor sub călcâiul nazist. Crede că dacă Hitler întinde prea mult coarda, va sfârși prin a dezlănțui un război mondial, din care nu va putea ieși cu bine.*

Colegul italian, Vinci, îmi spune că, atât la Roma cât și la Berlin face o impresie penibilă simpatia exprimată de presa română față de Cehoslovacia, ceea ce denotă ostilitatea față de Axă. Îi răspund că este moralmente explicabil ca presa să-și manifeste admirația și compătimirea pentru un popor care ne-a fost aliat timp de două decenii.

Raoul Bossy, „Amintiri din viaţa diplomatică" II, Humanitas, 1993, p. 69-72.

2.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4151
27 septembrie 1938, ora 16.10

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Atitudinea „moderată" a Varşoviei după demersul lui Beneş; Armata polonă nu va interveni în Cehoslovacia simultan cu cea germană.*

„Umiarkowane" stanowisko Warszawy po demarche Benesza;
Polskie Siły Zbrojne nie dokonują interwencji w Czechosłowacji w tym samym czasie co Niemcy.

Am făcut la Ministerul Afacerilor Străine demersul cerut de care s-a luat act. Am găsit o atitudine mai moderată faţă de Cehoslovacia în urma primirii scrisorii Beneş. Azi va răspunde Ignacy Mościcki şi se va trimite Guvernului cehoslovac o notă care nu este un ultimatum şi nu rupe negocierile. După Arciszewski revendicările polone se reduc la facerea plebiscitului hotărât în 1919. Asupra acestui punct am fost rugat a păstra discreţie. Tot Arciszewski mi-a răspuns la întrebarea mea că dacă la 1 octombrie tratativele cu Cehoslovacia nu reuşesc, armata polonă nu va interveni în acelaşi timp cu armata germană.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 187.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Raoul Bossy:

24 septembrie 1938.

„Zile dramatice. Guvernul cehoslovac a dat o proclamație citită la radio de ministrul Vavrecka (fost ministru al Cehoslovaciei la Viena pe vremea mea, între 1931 și 1932), cu conținutul următor: „Cum Hristos s-a jertfit pentru omenire, tot astfel ne sacrificăm și noi pentru pace. Cu dânsul am rămas părăsiți și singuri. Răspunderea va cădea pe țările care ne-au părăsit. Nu le numim, dar istoria le va judeca." Guvernul Hodza a demisionat. Generalul Sirovy, inspectorul general al armatei, a fost numit președinte al Consiliului, Krofta rămânând la Externe. Este un guvern de funcționari, cu câteva clanuri politice apropiate de Beneș. Sirovy este popular și energic de aceea formația sa ministerială este criticată la Berlin și Roma. Chamberlain a plecat la Godesberg cu avionul și s-a întors la Londra după două zile în care i-a scris lui Hitler mai mult decât i-a vorbit. Beneș, tratat pe față de „mincinos" la Nürnberg, caută să îmbărbăteze poporul, asigurându-l că „are planul său" și aseară a ordonat mobilizarea generală. Azi-dimineață, Franța a decis mobilizarea parțială, iar Anglia a chemat sub drapel pe rezerviștii marinei. La Padova, Mussolini ține o adevărată cuvântare de isteric, în care atacă vehement pe „dușmanii de peste Alpi". Parcă ar declara război Franței. Toată omenirea trebuie să piară pentru ca doi paranoici să-și poată descărca nervii!

Ministrul Japoniei vine la mine, în vizită protocolară de prezentare, și-mi declară că țara sa, în plin conflict cu China, va păstra neutralitatea în conflagrația ce ne amenință, chiar dacă Uniunea Sovietică intră în acțiune. Vukievici critică aspru Franța și Anglia care și-au părăsit aliatul cehoslovac; dacă este să izbucnească războiul, ele îl vor începe printr-o înfrângere morală. Despre țara sa crede că, prinsă ca într-un clește între Italia, Germania, Bulgaria și Albania, ea nu va putea interveni în ajutorul Cehoslovaciei, cu toate prevederile Micii Înțelegeri. Polonia pare a se da pe față de partea Germaniei și Ungariei și, după câte mă informează Maugras își petrece veacul cu Kanya și Csaky. Maugras este foarte abătut: „Războiul din 1914-1918, comparat cu cel care va începe, a fost un război în dantele: acum va fi grămada gangsterilor". Pare convins că, o dată cu Germania, vor dezlănțui o agresiune contra Cehoslovaciei atât Polonia cât și Ungaria.

Am o lungă convorbire, la Ministerul Afacerilor Străine, cu Ștefan Csaky, directorul politic. El îmi afirmă categoric că în ziua în care trupele germane vor înainta pe teritoriul cehoslovac, armata polonă va începe ofensiva contra Cehoslovaciei. O știe cu certitudine, fiind în contact permanent cu Orlowski: „Iată, chiar în acest moment se află în biroul de alături, unde l-am pus în legătură cu directorul nostru economic, căci îmi cerea detalii pe care nu le cunosc". Întreb pe Csaky dacă guvernul ungar continuă să dorească să păstreze cât mai multă vreme neutralitatea, dar el îmi spune că nu este în măsură să-mi dea un răspuns la această întrebare, întrucât, dacă germanii și polonii intervin spre a-și asigura luarea în stăpânire a teritoriilor locuite de conaționalii lor, guvernul ungar va fi, de bună seamă, silit să procedeze la fel în momentul în care se va pune chestiunea dezmembrării Cehoslovaciei. Îi arăt ce primejdie ar fi pentru Ungaria, și că ar fi mai prudent să lase pe „cei mari" să se certe între ei decât să-și cufunde populația în sânge și ruine. El îmi replică, pe un ton liric, că Ungaria nu va putea să nu răspundă unei agresiuni cehoslovace. Îl întreb dacă își poate serios închipui că Cehoslovacia, în

situația actuală, s-ar putea gândi să atace pe cineva. El susține că cehoslovacii ar avea, la frontiera maghiară, efective de patru ori mai mari ca cele ungare. Dezvoltă ideea că Franța, Anglia și America formează un trinom cu neputință de a fi înfrânt până în cele din urmă. „Chiar în cazul victoriei lor", proclamă cu ifos bietul Csaky, „Cehoslovacia nu va reînvia, căci nu vor mai fi cehi. Germanii îi vor extermina. Nu va rămâne acolo decât piatră peste piatră."

Identic, aceeași frază mi-o repetă mai târziu Orlowski. Din modul în care a decurs conversația, capăt impresia că Ungaria se pregătește să atace Cehoslovacia, în același moment cu Germania și Polonia, invocând probabil pretextul unei agresiuni imaginare."

25 septembrie *Orlowski, foarte agitat, vine să mă vadă. Este de părere că Cehoslovacia trebuie redusă la proporții cât de mici, căci este neviabilă și nu ar fi, în viitor, decât „un bastion al Prusiei împotriva României"!! România, sfătuiește el, „ar trebui să cumpere Ungaria pe cheltuiala Cehoslovaciei"!!, învoindu-se ca Rusia subcarpatică să fie cedată Ungariei spre a se ajunge la o frontieră comună polono-ungară!! Îmi spune mai departe că „nu trebuie ajutați cei slabi, ci cei puternici și viabili", și că, prin urmare, „România ar trebui să sprijine Ungaria, țară de viitor și popor puternic, care va uita desigur visurile ei trecute". Îi atrag atenția că, deocamdată, guvernul ungar nu revendică ținutul rutenilor. Îmi răspunde: „guvernul – nu, dar statul major, cercurile economice și o mare parte a opiniei publice – da". Îl întreb dacă față de vestea de azi că Cehoslovacia este dispusă să-i acorde concesiuni, Polonia va intra totuși în război. Crede că nu, dar vor trebui examinate serios propunerile cehoslovace, spre a se constata „dacă sunt sincere și complete". Am impresia că ar fi preferat o soluție de forță. Întreb mai departe dacă, aceasta fiind atitudinea polonă, socotește că ungurii vor intra totuși în război, odată cu germanii. „Ar fi nebuni să n-o facă" – spune Orlowski – „este un prilej unic pentru dânșii. Fără război capătă cel mult teritoriile din sudul Slovaciei, cu război li se va da și Rusia subcarpatică. Războinic om colegul Orlowski! Ministrul Angliei are impresia că Polonia îndeamnă Ungaria să intre în acțiune ca Germania.*

26 septembrie *Maugras* (omologul francez – *N.M.*) *vine să-mi relateze o convorbire avută cu Csaky, care i-a spus că, în cazul unui conflict localizat, Ungaria va trebui să intervină alături de Germania dar că, în cazul unei conflagrații generale, ea va rămâne cât mai multă vreme neutră „pentru ca data aceasta să se alăture învingătorilor, nu ca în 1914". Cel puțin este sincer, dacă nu prea abil! Găsesc pe Maugras foarte întârâtat față de Hitler și Mussolini – „ces energumenes" – ca și față de Beck („ce nebunie, să fie resuscitată Polonia!").*

Knox împărtășeste sentimentele colegului francez. Despre Beck îmi spune: „este omul din pe care îl disprețuiesc cel mai mult!" Primesc și vizita veșnic optimistului și fantezistului Vinci. Pare convins că Anglia nu va interveni, și că Germania și ***Italia*** *vor învinge Franța în trei săptămâni!! Îi răspund liniștit că Anglia va interveni, tot așa și America, și că, până la urmă, Germania „va fi înfrântă definitiv". Dar el replică: „Nu uitați armata italiană și faptul că Franța va avea de luptat pe trei fronturi: Germania, Italia și Spania lui Franco!!" Ce caraghios, dacă n-ar fi tragic! Îi arăt ce nebunie ar fi să se ajungă la distrugerea Poloniei, Parisului, Veneției și la măcelul a milioane de tineri numai pentru că Hitler vrea să ocupe cu armele, la 1 octombrie, teritoriile ce i s-ar ceda, în mod pașnic, câteva zile mai târziu, când se va fi efectuat evacuarea în mod civilizat.*

Dar bietul Vinci este orbit de patima supranaţionalistă şi, de altfel, în statele autoritare, raţionamentul individual este interzis! Seara, ascult la radio discursul brutal al lui Hitler, cu insulte triviale la adresa lui Beneş.

Ibidem, op.cit. p. 75.

3.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58038, 27 septembrie 1938

Romanoleg Varşovia

Telegramă – cifrată

Ref.*: Informarea ambasadorului român la Varşovia în legătură cu convorbirea avută de ministrul Comnen cu ambasadorul polonez la Bucureşti despre interpretarea ciudată pe care ministrul Beck o dă clauzelor din tratatul de alianţă româno-polon fără a se consulta cu România şi fără a informa partea română cu privire la iniţiativele pe care le ia, grave în repercusiuni pentru partea română; se exprimă nedumerire faţă de acţiunea întreprinsă de Beck cu Ungaria, tinzând la sporirea teritorială a acesteia; Franasovici este rugat să se informeze cu titlu personal, dacă cu privire la veridicitatea ştirii care circulă prin Cancelariile Europene că între Polonia, Ungaria şi Germania există acorduri precise, sub formă de convenţii, gentleman's agreement, înţelegeri militare etc., în vederea sporirii teritoriale a acestor ţări, este întemeiată.*

Poinformowanie rumuńskiego ambasadora w Warszawie w związku z romową przeprowadzoną z polskim ambasadorem w Bukareszcie o dziwniej interpretacji nadanej przez ministra Becka postanowień układu sojuszniczego polsko-rumuńskiego bez konsultacji z Rumunią i bez poinformowania strony rumuńskiej w związku z jego inicjatywami, szkodliwe dla strony rumuńskiej; wyraża się zdumienie w związku z akcją Becka z Węgrami mająca doprowadzić do zwiększenia terytorialnego Węgier. Minister Comnen prosi Franasovicia aby się dowiedział dyskretnie, jakby dla własnej informacji czy jest prawdziwa wiadomość o której się mówi w kancelariach europejskich, iż pomiędzy Polską, Węgrami i Niemcami istnieją konwencje, gentlemant's agreement, układy wojskowe itp. mające na celu powiększenie terytorialne tych krajów.

Cu totul confidenţial

În conversaţia ce am avut-o ieri 26 septembrie cu ambasadorul Poloniei i-am spus cele ce urmează:

1) Cât de bucuroşi am fi de a vedea realizându-se o înţelegere între Cehoslovacia şi Polonia, tensiunea ce există între ambele noastre aliate punând pentru noi probleme de o greutate excepţională.

2) Am exprimat din nou surprinderea noastră de atâtea ori manifestată, de a vedea ciudata interpretare pe care dl. Beck o dă clauzelor formale din tratatul nostru de alianţă, nu numai neconsultându-se cu noi, dar de multe ori, fără chiar a se informa despre iniţiativele sale cari pot avea consecinţe grave pentru noi.

3) Mi-am exprimat nedumerirea faţă de acţiunea comună întreprinsă de dl. Beck cu Ungaria, tinzând la sporirea teritorială a acesteia. Am adăugat că anexarea Slovaciei sau Rusiei Subcarpatine Ungariei nu ne poate lăsa indiferenţi. Strămutarea unei populaţiuni alogene sub stăpânirea Ungariei, departe de a contribui la pacificarea Europei Centrale, riscă să provoace noui complicaţiuni în această regiune atât de încercată.

Binevoiţi vă rog a confirma şi dv. verbal, cele de mai sus, d-lui Beck, pentru a sublinia importanţa acestor trei puncte.

Veţi comunica concomitent d-lui Beck că nu am lipsit a ne întrebuinţa pe lângă Domnul Beneş pentru a grăbi încheierea unei înţelegeri cu Polonia.

Binevoiţi în fine a pune d-lui Beck, şi ulterior şi celorlalţi amici ai D-vs, cu toată discreţiunea, şi ca o dorinţă personală a Dvs., de a vă informa, întrebarea dacă ştirea, ce circulă în Cancelariile Europene că între Polonia, Ungaria şi Germania există acorduri precise, sub formă de convenţii, gentleman's agreement, înţelegeri militare sau altfel, în vederea sporirei teritoriale a acestor ţări, este întemeiată.

Din conversaţiile cu dl. Raczyński rezulta că o înţelegere există fără îndoială între cele trei capitale. D-sa eludând însă un răspuns categoric, insistă asupra faptului că „Polonia nu are nici un angajament contrar intereselor României". D-sa evita să răspundă astfel, dacă Polonia are sau nu angajamente luate fără ştirea noastră

Orice indicaţiune mai precisă în această direcţiune ne-ar fi de un folos excepţional.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 185-186.

Raoul Bossy:

27 septembrie. Apoi mă încredinţează că s-au dat ordinile de cuviinţă ca remorcherele şi şlepurile româneşti, oprite de autorităţile ungare, să fie autorizate să-şi continue drumul. Ministrul Portugaliei vine să-mi ceară informaţii şi nu-şi ascunde indignarea faţă de Hitler. Ascultăm cu toţii, emoţionaţi, scurta cuvântare la radio a lui Neville Chamberlain. Cu glasul stins, obosit şi parcă înecat în lacrimi, primul- ministru englez îşi pregăteşte compatrioţii pentru perspectiva unui război. Cu toate că Anglia se angajează ca teritoriile făgăduite lui Hitler să-i fie predate, după evacuarea lor, el având chiar dreptul să ocupe, în mod simbolic Asch la 1 octombrie, Führer-ul vrea să recurgă la forţă spre a împiedica armata cehoslovacă de a-şi salva muniţiile şi refugiaţii cehi, avutul. Linia de demarcaţie impusă de Hitler trece opt sute de mii de cehi sub stăpânire germană, în contradicţie cu faimoasele teorii etnice ale naziştilor. Englezii, declară Chamberlain, nu se vor lupta deci numai pentru libertatea Cehoslovaciei, ci contra unei dominaţii a Europei prin violenţă. Ton demn şi civilizat, ce contrastează izbitor cu urletele bestiale ale lui Hitler şi ale partizanilor săi cuprinşi de o isterie colectivă.

Ibidem, *op.cit.* p. 76

4.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4230, 27 septembrie 1938, ora 20,35

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Relaţii polono-cehoslovace*

Stosunki polsko-czechosłowackie

Confidenţial

Ambasadorul Franţei a fost azi la mine şi mi-a comunicat următoarele:

1. Acum câteva zile (l)- a văzut pe Rydz-Śmigły care i-a declarat că ar fi bucuros şi doritor a ajunge la o înţelegere cu Cehoslovacia, dar voieşte mai întâi să vadă un gest de bună voinţă din partea ei.

2. Aseară a avut loc un demers colectiv al ambasadorilor francez şi englez pe lângă Beck, căruia i-au comunicat că Guvernul francez şi englez susţin revendicările polone şi că Cehoslovacia doreşte o înţelegere.

Beck a răspuns că dacă cehii sunt sinceri şi vor admite grabnic cererile polone, există posibilitatea unei înţelegeri.

L. Nöel are impresia că atmosfera ceho-polonă este azi ceva mai bună; de asemenea e convins că Franţa va veni în ajutorul Cehoslovaciei dacă Germania o va ataca.

Impresia mea, de altfel împărtăşită şi de ambasadorul Franţei e că cehoslovacii ar da un răspuns favorabil precis şi public la nota remisă azi la Praga de ministrul Poloniei; se evita astfel ruptura. Altfel există pericolul ca Polonia acţionând concomitent cu Germania să fie antrenată în tabăra ei.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 188.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

De la Bucureşti, ambasadorul iugoslav, Jovan Dučić,
comunica preşedintelui Milan Stojanović

Domnului Dr. Milan Stojanović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad, Bucureşti – 27 septembrie 1938

Secret nr. 1092/XXXIV/38
Pericolul german văzut din România

Domnule preşedinte

Pericolul german este considerat la Bucureşti, ca şi în alte ţări, un fenomen istoric care conţine o forţă irezistibilă prin însuşi faptul că el este o creaţie a timpului, adică a ceva mai puternic decât orice. Problema nu constă în aceea dacă scopul germanilor se va

impune printr-un război pornit zilele acestea, însă este limpede că el se va impune, şi asta poate cel mai departe peste câteva luni. Probabil Germania gândeşte că în momentul de faţă există cele mai prielnice condiţii pentru ideea ei de dominare a lumii, mai întâi pentru că adversarii ei sunt încă neînarmaţi, dispersaţi între ei, conduşi de guvernele lor, dintre care nici unul nu se bucură de popularitate.

Astăzi lupta se duce chipurile între ideologii, însă de fapt doar între nişte personalităţi puternice şi deosebit de impulsive, pe de o parte, şi personalităţi mai puţin puternice şi mai puţin impulsive, pe de altă parte. Aceasta face ca la mijloc să fie pasiuni şi nu idei şi, prin urmare, nu poate fi armistiţiu, ci trebuie să fie luptă. Popoarele nu au cerut dictaturi, ci regimurile acestea au fost impuse de personalităţi puternice. Popoarele consideră că fericirea nu se află nici în dictatură, nici în democraţie, ci în libertatea de a putea să schimbe regimurile după necesităţile care apar. Lupta de astăzi este deci lupta câtorva protagonişti ai istoriei şi are ţelul ei în ea însăşi.

În România ca şi aiurea, se ajunge uşor la convingerea că Germania duce lupta nu pentru că a ales momentul cel mai bun, ci pentru că pasiunea a ajuns la culminaţie. Germania începe un joc periculos, deoarece este sigur că ea este mai slabă decât era în 1914 când avea aliaţi puternici, monarhia unită Austro-Ungaria, apoi Turcia şi, în sfârşit, Bulgaria, iar în prezent nu are aliaţi şi nici nu este sigură că-i va avea. Apoi, mai înainte domnea un Keiser care nu era pus la îndoială, ci ascultat orbeşte, care avea forţa să reziste în popor după mai multe înfrângeri militare succesive şi care avea o mulţime de bani şi cea mai puternică armată din punct de vedere material cum nu mai văzuse omenirea până atunci, în comparaţie cu aliaţii dintre care nici unul nu era pregătit sub aspect militar. Însă astăzi toţi inamicii Germaniei, declaraţi sau încă nedeclaraţi, sunt totuşi incomparabil mai puternici sub aspect militar şi chiar moral decât în 1914, când nimeni nici nu credea că se va ajunge la război.

Şi aici, ca şi aiurea, trebuie să fie evident că Germania întoarce împotriva sa mai întâi Anglia, care are la dispoziţie toate oceanele şi toate continentele şi pentru care lucrează ca pentru patria lor nenumărate popoare şi nenumărate fabrici ca pentru o cauză privind binele şi interesul lor general. Apoi îşi întoarce împotrivă Rusia, despre care se spune că are un teritoriu mai întins decât planeta Luna, ale cărei forţe întunecate nu le poate măsura nimeni, precum nu poate prevedea nici impulsurile ei. În cele din urmă şi Franţa, care în decursul istoriei şi-a încercat de multe ori forţele cu Germania cu succes, al cărei instinct militar este mai puternic decât oriunde, iar forţa spirituală şi financiară poate fără termen de comparaţie. Pe lângă aceasta, poate o întreagă serie de popoare care încă nu au forţa să opteze din primul moment, aşa cum a fost cazul şi în timpul ultimului război.

Aici nimeni nu crede că Anglia va veni în ajutor cu infanteria, ci pentru început numai cu aviaţia, flota, alimente de bază şi cu un uriaş material de război din toate colţurile lumii. De asemeni nimeni nu crede că Rusia va arunca trupe peste graniţă în Europa, însă nimeni nu poate îndoi că ea poate să dea un ajutor imens din primul moment, dacă îşi oferă aviaţia cehilor şi francezilor, dar, ceea ce ar însemna şi mai mult, să ofere atât Poloniei, cât şi României o alianţă cu adversarii Germaniei, punându-le la dispoziţie un uriaş material de război de toate genurile, în situaţia că [acestea] ar răspunde oferte. După cum se crede aici, nici Polonia, nici România n-au motive să intre în război alături de Germania, ceea ce însemnă că ar avea motive să lupte împotriva Germaniei, dacă ar putea obţine materiale pe care singură Rusia le-ar putea pune la dispoziţie, la dorinţa aliaţilor ei, şi asta cu uşurinţă, fără nici un impediment şi mai abundent decât oricine altcineva.

Există mulţi oameni care consideră că Anglia şi Franţa au suportat lovituri de graţie şi s-au acoperit de ruşine o dată cu înfrângerile suferite în problemele Abisiniei, apoi ale Spaniei şi, în sfârşit, acum ale Cehoslovaciei, aşa că le consideră scoase din calcul în orice situaţie care ar putea surveni pentru soluţii majore. [...]

Întradevăr, cu toate reflecţiile de mai sus, România are zilele acestea ochii aţintiţi numai la Ungaria şi întreprinde toate măsurile din perspectiva pericolului maghiar de la graniţa sa, care, după aprecierea multora, este iminent. Se consideră că problema minorităţilor din Europa Hitler a pus-o de o manieră care a făcut imposibilă ţinerea lor în disciplină şi păstrarea unei atitudini calme de către conaţionalii săi din afara graniţelor. Cu toate că Hitler a declarat că o dată cu Cehoslovacia vor înceta orice pretenţii teritoriale viitoare ale Germaniei, aici nimeni nu îi dă crezare. În definitiv, afirmaţia aceasta este chiar absurdă când se ştie că există un coridor polonez, unde, după afirmaţiile lui, trăiesc etnici aparţinând poporului german. Cartea lui, „Mein Kampf", care reprezintă un program pe care în prezent îl duce la îndeplinire, vorbeşte despre ocuparea întregului est european. Dunărea este un râu german care îi indică rasei germane drumul şi în zona căruia Germania şi-a aruncat uriaşele ei colonii în ultimele două secole: o jumătate de milion în Ungaria, tot atâta în Iugoslavia, iar în România chiar şi dublu. Prin urmare, ţelurile Germaniei aduc atingere problemelor vitale ale tuturor popoarelor situate în drumul lor, dar mai întâi României unde, în afară de populaţia germană, există şi mari bogăţii naturale. Din cauza aceasta Ungaria este orientată fie să se alieze cu popoarele bazinului dunărean, care sunt la fel de ameninţate, fie să devină avangarda imperialismului german în direcţia Mării Negre.

Românii cred că ungurii se vor folosi de prestigiul şi pregătirea germanilor de a ocupa ţinuturile cehoslovace în care trăiesc mase compacte de maghiari; însă în curând după aceea vor încerca la fel să creeze o situaţie similară în România, unde de asemenea există un milion şi jumătate de etnici maghiari. Aici nimeni nu-şi face iluzii că problema cehoslovacă a fost deschisă numai din cauza nemţilor din Sudeţi. Scopul este să fie distrusă Mica Antantă, să fie compromise şi distruse guvernele democraţiilor apusene şi, în final, să fie împărţite între Germania, Ungaria şi Bulgaria, ţări care sub aspect moral sunt legate cel mai mult de ideea germană de forţă, toate celelalte state ale Peninsulei Balcanice şi ale Bazinului dunărean. În România nu există nimeni care să-şi imagineze altfel intenţiile lui Hitler. Ce-i drept, sunt puţin cei care cred că el va reuşi să realizeze aceasta. Însă nu există absolut nici un om politic care să se îndoiască de faptul că Hitler nu se va opri la jumătatea drumului şi că nu se va abţine de la măsurile cele mai inumane pentru a reuşi în planurile sale. Zilele acestea manierele şi discursurile lui publice, care aici sunt considerate extrem de dure şi neaşteptat de barbare au provocat astfel de presentimente în rândurile poporului român. După programul din cartea lui Hitler, nici Ungaria nu ar putea să aibă o soartă mai bună decât celelalte ţări dunărene aflate în drumul spre Est şi nici să obţină victorii asupra vecinilor, victorii care, la urma urmelor, nu ar servi decât marii idei de cuceriri a Germaniei. Însă aici se consideră că această convingere nu există în Ungaria şi că miopia aceasta ar putea-o determina să facă greşeli mai întâi faţă de Cehia, iar apoi faţă de România. Până în momentul acesta, românii nu se gândesc la maghiari, în mod vădit încurajaţi şi susţinuţi până în clipa de faţă nu numai de către Germania, ci şi de Polonia, care altminteri, în alt plan, este aliată a României.

Există părerea că Regele României este orientat numai către Anglia, fiind convins, conform cunoscutei zicale, că aceasta nu pierde niciodată ultima bătălie; însă începe să-şi

facă apariţia convingerea că, după acordul Poloniei cu cehii, Regele va avea o influenţă sporită în Polonia, deoarece Beck s-a manifestat în timpul din urmă de parcă ar fi înotat în apele engleze. De aceea ştirea despre înţelegerea care se aşteptă să fie încheiată între Praga şi Varşovia este primită aici ca şi când după aceea pretenţiile maghiare vor pierde sprijinul Varşoviei şi poate întreaga politică poloneză se va reorienta în direcţia prietenilor păcii.

Am onoarea să vă trimit reflecţiile de mai sus, referitoare la modul în care este apreciată de aici situaţia, considerând că acesta nu este lipsit de interes.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund.

Jovan Dučić. *Rapoarte diplomatice din Bucureşti (1937-1939)*, Editura *Universal Dalsi – Europoint – Prometej*, Bucureşti, 1998, p. 251-257.

5.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58194

Romanoleg Varşovia

Telegramă

Ref.*: Manifestaţii în Polonia în favoarea unei frontiere polono-maghiare.*

Manifestacje zorganizowane w Polsce na rzecz wspólnej granicy polsko-węgierskiej

Contrar asigurărilor date de dl. Beck suntem informaţi că dl. Komarnicki, delegatul Poloniei la Societatea Naţiunilor, afirmă pretutindeni că chestiunea Teschen este depăşită şi că astăzi se pune chestiunea atribuirii Rusiei Subcarpatine şi Slovaciei Ungariei.

În acelaşi timp suntem informaţi că la Varşovia ar fi avut loc ieri manifestaţiuni în favoarea unei frontiere comune polono-ungureşti.

Binevoiţi a ne da informaţiuni.

Comnen

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 189.

Raoul Bossy:

28 septembrie. Anglia şi-a mobilizat flota şi anunţă pentru astăzi probabila mobilizare germană. Pipinelis vine să mă vadă pentru a-mi povesti conversaţia avută, chiar azi-dimineaţă, cu Csaky. Acesta i-a spus că Ungaria nu va intra în acţiune o dată cu Germania, încercând să rămână neutră cât mai mult timp. Dacă însă, sub presiune germană, s-ar descompune Cehoslovacia, Ungaria ar ocupa teritoriile din sudul Slovaciei, locuite în majoritate de unguri. Consideră o eroare din partea lui Krofta de a nu fi „oferit" imediat ţinutul revendicat de Ungaria, ceea ce ar fi asigurat neutralitatea maghiară. Iugoslvavia ar îndemna Praga la această jertfă, nu însă şi România. Vine la mine şi Talas, colegul finlandez, ca să ceară informaţii şi să predice neutralitatea pentru ţările învecinate cu Rusia. Orlowski, tot agresiv faţă de Franţa, recunoaşte că Ungaria s-a hotărât acum să nu mişte imediat, „chiar în eventualitatea unui atac germano-polon contra Cehoslovaciei". Îmi destăinuieşte că preşedintele Mościcki a cerut lui Beneş să cedeze Poloniei întregul fost ducat Teschen, inclusiv regiunea locuită de slovaci! „Dar asupra acestui ultim punct s-ar putea negocia"!! Dacă se cedează acest ţinut, Polonia ar trece de partea Germaniei. Apoi îmi telefonează că, deşi optimist până acum, este în momentul de faţă „îngrozit de dezlănţuirea evenimentelor". Vestea senzaţională a zilei: Hitler, după îndemnul lui Chamberlain, a invitat mâine la München pe Chamberlain, Daladier şi Mussolini, spre a conferi asupra situaţiei. În urma stăruinţelor „Ducelui", Führer-ul acceptă să amâne pe 24 de ore mobilizarea generală. Hitler va fi fost impresionat, de bună seamă, şi de mesajul lui Roosevelt, care-l face răspunzător de întreruperea negocierilor şi de un eventual recurs la arme cu urmări incalculabile (poate intervenţia Statelor Unite). Se pare că, la Camera Comunelor, a fost un adevărat delir când, după un lung discurs învinovăţind pe Hitler, Chamberlain a anunţat vestea – pe care o primise când vorbea – despre Conferinţa de la München. Un sentiment de uşurare vremelnică, căruia îi va urma probabil o dureroasă dezamăgire viitoare.

Ibidem, op.cit. p. 76-77.

6.

Ambasada Regatului României, Varşovia
MAS – nr. 58242, 28 septembrie 1938, ora 21.30

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Declarațiile reprezentantului polonez Komarnicki făcute la Liga Națiunilor infirmate de MAE polonez*

Deklaracje polskiego przedstawiciela Komarnickiego w Lidze Narodów niepotwierdzonych poprzez polskie MSZ

Ca răspuns la telegrama nr. 58.192

1) Am vorbit chiar acum cu Arciszewski care mi-a declarat că nu are cunoştinţă de afirmaţiile d-lui Komarnicki şi că în orice caz ele nu ar putea fi făcute decât cu titlu personal şi nu reprezintă modul de a vedea oficial al Guvernului polon.

2) Manifestaţiuni în favoarea unei frontiere comune polono-ungare au avut într-adevăr loc. În această privinţă, am comunicat convingerea mea prin telegrama nr. 4192.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 190.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

7.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4239
28 septembrie 1938, ora 21.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Răspunsul dat de Beck la intervenţiile lui Comnen privind acţiunile comune polono-maghiare de politică externă în problema cehoslovacă fără consultarea guvernului român.*

Odpowiedź Becka na interwencje Comnena dot. wspólnych przedsięwzięć polsko-węgierskich w polityce zagranicznej w sprawie Czechosłowacji bez konsultacji rządu rumuńskiego

În cursul audienţei ce am avut azi la Beck am atins cele trei puncte din telegrama nr. 58038:

1) Cu privirea la chestiunea cehoslovacă, D-sa mi-a precizat că pretenţiunile polone se întind numai asupra districtelor Teschen şi Friszdat, în cari chiar statisticile austriece indicau o majoritate poloneză de 60-80%. Aceste teritorii ar urma să fie date Poloniei fără întârziere, pe când în ţinuturile cu majorităţi poloneze mai reduse, ar urma să se facă un plebiscit. După conversaţia avută de ministrul Poloniei la Praga cu Krofta, ar reieşi că răspunsul cehoslovac care va fi dat chiar azi, ar fi iarăşi dilatoriu. Beck nu mi-a ascuns că în acest caz Guvernul său va fi silit la o acţiune concertată cu Ungaria.

2) Cu privire la consultarea cu Guvernul român, Beck mi-a mărturisit că nu a făcut-o până acum din cauza situaţiei gingaşe a României, aliată cu Cehoslovacia. I-am arătat atunci urmările deosebit de grave ce le-ar putea avea şi pentru noi luarea unei atitudini a Poloniei în conflictul actual.

D-sa mi-a făgăduit că nu va lipsi a ne aviza prealabil şi a se concerta cu noi în orice acţiune însemnată ce va întreprinde.

3) Beck m-a asigurat din nou că dacă anumite paralelisme au existat între acţiunile germano-ungaro-polonă, nici un acord nu există între cele trei puteri. Pretenţiunile ungare, afirmă D-sa, nu s-ar întinde decât asupra teritoriilor cu majorităţi maghiare, iar Slovacia şi Rusia Sub-Carpatină ar urma să hotărască ele însele destinele lor viitoare.

Beck s-a arătat mai optimist azi asupra situaţiei internaţionale în

legătură cu Conferinţa de la München, Mościcki a primit din partea lui Roosevelt un mesaj în care face apel la dânsul pentru a interveni la Berlin în sensul unei soluţii pacifice.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 191-192.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Raoul Bossy:

29 septembrie. La München, „the big four" în culmea euforiei, semnează acordul care ciopârţeşte Cehoslovacia. Germania se leagă să nu ocupe decât treptat zone mai puţin întinse decât acelea pe care le ceruse, prin ultimatum, la Godecob. Se va înfiinţa o comisie mixtă franco-italo-germano-cehoslovacă pentru a supraveghea transmiterea teritoriilor, consultarea populaţiilor şi trasarea frontierei pe teren. Germania şi Italia se angajează să garanteze, o dată cu Franţa şi Anglia, noile frontiere cehoslovace, după ce se vor fi rezolvat revendicările minoritare polone şi ungare! Naivul Chamberlain, aclamat la întoarcerea sa la Londra, va putea vesti „pacea pentru timpurile noastre".

30 septembrie. *Convocat de Kanya, îl găsesc posomorât şi agresiv. A propus Iugoslaviei să considere intrarea în vigoare a acordului încheiat la Bled şi Stoiadinovici ar fi acceptat de îndată, cu condiţia ca un demers similar să fie făcut la Bucureşti. Demersul a fost făcut de opt zile şi n-a primit nici un răspuns. Îi explic că Petrescu-Comnen s-a întors abia acum de la Geneva şi că nu se poate da, fără matură chibzuială, un răspuns într-o chestiune prezentând atâtea aspecte. „Bătrânul crocodil" cum îi spunea Grigorcea, mă întreabă atunci de ce i-a fost posibil lui Stoiadinovici să primească. Lămuresc că, deşi suntem două ţări aliate, nu suntem o singură ţară, condiţiile nefiind întotdeauna aceleaşi, fie măcar din considerente geografice. Trebuie să aşteptăm, prin urmare, până ce Petrescu-Comnen, care i-a fost coleg la Berlin. Kanya sare în sus şi strigă: „Comnen îşi râde de noi şi ne tratează ca pe nişte sclavi sau netrebnici; când ţi se pune o întrebare trebuie să ai cel puţin politeţea de a răspunde; or, dl Comnen nu catadicseşte să-l primească pe Bardossy şi pune la cale intrigi împotriva Ungariei, la Geneva şi în toate capitalele; vrea, desigur, să ia locul lui Beneş". De două ori îl întrerup, spunând hotărât: „Dacă veţi continua pe acest ton, domnule ministru, va fi imposibil să ducem mai departe această conversaţie. La a doua oară, se potoleşte. Tocmai în momentul în care mă pregăteam să mă scol şi să ies din odaie. Din fericire am avut mai mult sânge rece decât dânsul, şi mi-am adus aminte de cuvintele lui Ion I.C. Brătianu: „un diplomat trebuie să încerce să aplaneze incidentele existente, nu să genereze altele noi." Dându-şi seama de regretabila întorsătură luată de*

convorbirea noastră, Kanya, dezmeticit, dă înapoi. Mă asigură că intenția sa nu este de a ataca pe Petrescu-Comnen ca om (deși este vizibilă aversiunea ce o are față de fostul său coleg de post din Berlin), ci ca ministru de externe, și că nu se plânge de vreo nepolitețe făcută lui Bardossy, ci de ostilitatea guvernului român (adică tocmai contrariul celor spuse anterior). Vorbind de politețe, îmi spuse: „Dacă am fost vreodată nepoliticos față de dumneavoastră îmi cer scuze". Este un mod de a se scuza pentru ieșirea sa contra lui Petrescu-Comnen, ministru de externe al guvernului pe care îl reprezint! Îi spun atunci că nu există ostilitate din partea noastră, și că el este acela care a șters din proiectul de pact dintre țările noastre cuvintele „cooperation confiante". Deci cooperarea plină de încredere. Dumneavoastră, domnule ministru, vă putem adresa reproșul, pentru a folosi expresia dumneavoastră, că nu „ați catadicsit" să ne acordați mai mult decât o „normalizare a relațiilor". Kanya răspunde: Asta pentru că expresia corespunde mai exact stării de fapt." Apoi, pe un ton cu totul liniștit, îmi spune că problema cehoslovacă n-a fost ridicată de Ungaria, ci de Germania. O dată ridicată însă, nu era motiv pentru ca Ungaria să nu tragă și ea foloase politice. Se plânge de împotrivirea României, care ar contrasta cu " spiritul conciliant" al Iugoslaviei. Aici îl doare! Ar vrea să-l ajutăm să ne despoaie aliata. Conversația se termină normal, dar ce deosebire între stilul de mare senior al lui Apponyi, care ne era tot adversar, și acela al țărănoiului de origină slovacă, care dirijează acum acțiunea politică a Ungariei. Asupra convorbirii avute, am trimis îndată o scrisoare confidențială lui Petrescu-Comnen (redactată în limba franceză spre a nu fi silit să traduc expresiile folosite de Kanya și de mine).

Ibidem, op.cit., p. 77-80.

8.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4201, 29 septembrie 1938, ora 13,45

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Promisiunea Cehoslovaciei de a ceda Poloniei districtele Teschen și Frisztad înainte de rezolvarea chestiunii sudete.*

Czechosłowacja obieca, iż odda Polsce Cieszyn oraz Frysztad przed rozwiązaniem spraw sudeckich.

Ministrul Cehoslovaciei a venit azi dimineaţă să mă vadă şi mi-a declarat următoarele:

A primit ordin să roage pe ambasadorii Franţei şi Angliei să intervină pentru ca Beck să nu facă un gest ireparabil înainte de primirea răspunsului cehoslovac, care urmează a fi predat probabil chiar azi.

Formula acestui răspuns asupra căruia ambasadorul Franţei şi ambasadorul Angliei şi ministrul Cehoslovaciei au căzut de acord şi pe care eu însumi, în urma impresiunilor culese în ultimele două zile la Ministerul Afacerilor Străine, o găsesc potrivită, este următoarea: Cehoslovacia promite hotărât cedarea districtelor Teschen şi Frisztat (Frysztad) şi admite plebiscit pentru restul regiunii. Nu poate ceda însă cele două districte înainte de rezolvarea chestiunii sudete. Chiar dacă însă un acord cu Germania nu intervine în această chestiune, Cehoslovacia va preda totuşi districtele menţionate în scurt termen, care va fi fixat în răspunsul cehoslovac.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 193.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Ministrul Nicolae Petrescu-Comnen îl primeşte în audienţă pe ambasadorul polonez, contele R. Raczynski, la 29 septembrie, în timpul căreia, printre altele, îi cere ca în problemele în care România este interesată în cel mai înalt grad să fie neapărat consultată, fiind aliată a Poloniei.

Astfel îi prezintă şi câteva exemple în care ministrul Beck n-a procedat ca atare:

1. Înaintea semnării Acordului de neagresiune cu Germania, semnat la 26 ianuarie 1934;
2. Denunţarea procedurilor internaţionale prevăzute în Tratatul minorităţilor din septembrie 1934;
3. Atitudinea manifestată faţă de Societatea Naţiunilor;
4. Atitudinea adoptată cu prilejul conflictului cu Lituania din primăvara anului 1938;
5. Atitudinea adoptată faţă de Cehoslovacia în toamna anului 1938;
6. Acţiunile comune întreprinse cu Ungaria mai recent.

AMAE, Fond 71 România/General, dosar 53, f. 132-133.

9.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4271
30 septembrie 1938, ora 15.20

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Aprecieri poloneze privind hotărârile de la München; relații polono-cehoslovace în continuare.*

Polskie oceny o postanowieniach z Monachium; stosunki polsko-czechosłowackie w dalszym ciągu

Hotărârile de la München bine privite aci ca mijloc de destindere europeană, au produs mare dezamăgire prin amânarea rezolvării cererilor polone.

Presa consideră că chestiunea cehoslovacă ca nerezolvată şi relevează violentele incidente din Teschen, în care au murit câţiva polonezi. Circulă zvonul, ce dau sub rezervă, că trupe polone ar putea intra chiar mâine în Teschen.

Cerând amicului meu lămuriri, mi-a declarat că lucrul nu este imposibil şi că răspunsul cehoslovac nu a sosit şi nici nu a fost anunţat.

Transporturile de trupe la frontieră continuă.

Rog a nu descoperi pe amicul meu.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 195

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

10.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4198
30 septembrie 1938, ora 16.56

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Aprecierile MAE polonez privind paralelismul polono-maghiar şi polono-german privind acțiunile din Cehoslovacia.*

Oceny Polskiego MSZ o polsko-węgierskich oraz polsko-niemieckich działaniach w Czechosłowacji

În cursul audienţei ce am avut azi la dl. Beck, conform instrucţiunilor d-voastre transmise prin telegrama nr. 36 din Geneva d-sa, mi-a comunicat următoarele:

1. Polonia nu are nici un acord cu Ungaria în privinţa unei acţiuni comune în Cehoslovacia. D-sa nu ştie dacă pretenţiile Ungariei se întind şi asupra Slovaciei sau Rusiei subcarpatice. În ce priveşte însă sfaturile de moderaţiune pe care Polonia este solicitată de noi a le da Ungariei, Beck socoteşte în acest moment chestiunea ca foarte gingaşă deoarece orice sfat de la Varşovia ar implica şi o solidarizare a acţiunii celor două ţări. Însă când se va pune întreaga problemă a noului statut teritorial şi politic al Cehoslovaciei, Guvernul polonez este gata a se sfătui cu cel român şi a susţine modul nostru de a vedea.

2. Din conversaţiune cu Beck şi Arciszewski pe care l-am văzut apoi, am avut impresiunea că el doreşte a arăta că paralelismul între acţiunea polonă şi cea germană în chestiunea cehoslovaciei este numai un fapt izolat ce nu va avea influenţă asupra politicii independente a Poloniei.

3. Tot de la Ministerul Afacerilor Străine aflu că Parisul şi Praga ar fi admis în principiu cererile poloneze cu privire la Teschen. În ce priveşte o intervenţiune româno-iugoslavă în ipoteza unui atac ungar împotriva Cehoslovaciei, nu am mai crezut oportun a insista deoarece am luat cunoştinţă în mod incidental de conversaţiunea d-lui ministru Urdăreanu cu Raczyński.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 182;
Idem: Fond 71 Polonia vol 8.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

11.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58872, 1 octombrie 1938

Legația României – Praga
Telegrama cifrată (telefonată)

Ref.*: Instrucțiuni date de ministrul afacerilor străine, Nicolae Petrescu-Comnen, Legației române de la Praga pentru a interveni pe lângă guvernul cehoslovac în vederea evitării unei recrudescențe a crizei europene, urmare a ultimatumului polonez din 1 octombrie.*

Instrukcje ministra spraw zagranicznych Nicolae Petrescu-Comnen przekazane rumuńskiemu przedstawicielstwu w Pradze o interwencje u Rządu czechosłowackiego w celu uniknięcia rekrudescencji kryzysu europejskiego w związku z polskim ultimatum z dnia 1 października.

Ambasadorul Poloniei s-a prezentat azi-dimineaţă şi mi-a citit o notă prin care mă informa că guvernul polonez a dat un ultimatum până azi, 1 octombrie, la orele 12.00, guvernului cehoslovac, cerând a accepta cererile poloneze şi a evacua districtele Teschen[*] şi

[*] În polonă **Cieszyn** (germ. **Teschen**, cehă **Těšín**) oraş din sudul Poloniei, situat la ca. 100 km sud-vest de Cracovia, direct pe graniţa cu Republica Cehă. De partea cealaltă a frontierei se găseşte Český Těšín. Cele două localităţi au format până la destrămarea Imperiului Austro-Ungar un singur oraş. În anul 1938, prin Acordurile de la München, oraşul a fost reunificat sub autoritate poloneză, deoarece era locuit în majoritate de polonezi. Józef Beck şi-a făcut un titlu de glorie din aceasta. Pentru „merite” a primit şi cel mai înalt ordin polonez: Vulturul alb. După terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, oraşul a fost din nou divizat. În prezent – o parte se află în Polonia, sub numele

Fristadt*.

Primul sector al evacuării ar trebui să fie cedat armatei poloneze până mâine, 2 octombrie, la orele 12.

Am rugat pe ambasadorul Poloniei să roage călduros guvernul său să evite orice ar putea agrava din nou situaţiunea, făcând apel la sentimentele de amiciţie ale guvernului polonez pentru ţara noastră, care ar dori să vadă cât de curând lichidându-se această gravă chestiune şi care a lucrat în acest sens.

Am insistat apoi asupra posibilităţilor de viitor ce se deschid pentru ambele popoare surori.

Rog a vă întrebuinţa şi D-voastră de urgenţă pe lângă guvernul cehoslovac pentru a se evita o recrudescenţă a crizei europene.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 4.

de „Cieszyn", iar cealaltă parte în Cehia, denumită fiind „Český Těšín". În perioada interbelică diplomaţii şi demnitarii români au folosit denumirile toponomastice poloneze în limba germană.

Foarte rar, şi într-o transcriere aproximativă, întâlnim scrise majoritatea numelor şi prenumelor poloneze; uşor ne putem închipui cum erau pronunţate acestea în limba lui Sienkiewiecz. În lucrarea de faţă încercăm să venim cu transcrieri corecte, potrivit normelor gramaticale poloneze.

* În legătură cu localitatea **Frysztad**, (ceh. Fryštát), aceasta făcea parte din teritoriile cehoslovace – Karwina, cunoscute ca un puternic centru industrial al monarhiei austro-ungare. În 1923 a fost ridicat la rang de oraş. În 1938 districtul este încorporat în teritoriile poloneze: Zaolzie. Frysztad a fost alipit în 1939 la Reich-ul german – ca Freistadt – din 1948, trecut la Cehoslovacia. A fost şi este denumit Karwina *(Karviná)*.

12.

Legaţia Regatului României, Berlin – nr. 58228
1 octombrie 1938, ora 20.15

Externe București

Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.*: Sfaturile date de Göring polonezilor au fost să nu se aştepte la garanții din partea Marilor Puteri.*

Göring poradził Polakom, aby nie oczekiwali na gwarancje Wielkich Mocarstw.

În legătură cu primirea ultimatului polon la Praga, cred interesant a comunica Excelenţei Voastre că un prieten al ambasadorului Poloniei mi-a spus că la München, unde s-a discutat chestiunea Teschen cu Göring, Mareşalul i-a dat sfatul: „Mergeţi înainte împreună cu noi şi nu aşteptaţi garanţia Marilor Puteri. Interveniţi imediat”.

Interlocutorul meu a adăugat: „La noi lumea este iritată de înlăturarea noastră la München, într-o chestiune care ne priveşte de aproape şi direct. Cred că Beck a voit să le arate că existăm şi noi, şi încă serios”.

Djuvara

AMAE, Fond 71 Dosare Speciale, vol. 39, f. 10.

Telegrama a fost repartizată:
M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

13.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4281
1 octombrie 1938, ora 00.15*

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Informarea făcută ambasadorului român la Varşovia de ministrul de externe, Józef Beck, privind ultimatumul polonez „sugestiune" prin care Polonia cere predarea imediată a districtelor Teschen şi Frisztad – în primul rând a oraşului Teschen. Răspunsul este aşteptat până a doua zi la ora 12.00.*

Informacja przekazana przez ministra Becka ambasadorowi rumuńskiemu w Warszawie w sprawie polskiego ultymatum „sugestie" poprzez które Polska domaga się natychmiastowego oddania regionów Cieszyn oraz Frysztad – w pierwszym rzędzie miasta Cieszyn. Oczekuje się na odpowiedź w następnym dniu do godz. 12.00.

Beck m-a convocat astă-seară pentru a-mi comunica nota-răspuns cehoslovacă prezentată la ora trei după-masă, care în ciuda promisiunilor făcute un caracter dilatoriu şi evaziv propunând studierea soluţiunilor de către o comisiune mixtă polono-cehoslovacă. Faţă de propunerea complet nesatisfăcătoare, Consiliul de Miniştri polon a hotărât remiterea unei note trimisă prin avion şi care va fi înmânată la Praga la orele 12 noaptea. Prin această notă se cere predarea imediată a districtelor Teschen şi Fristadt şi în primul rând a oraşului Teschen. Răspunsul este cerut până mâine ora 12.00 şi nu poate consta decât în acceptare sau refuz. Beck mi-a explicat că în caz de refuz consideră situaţia foarte gravă şi că prevede ocuparea districtelor revendicate fără a avea intenţiunea a merge mai departe. Pentru

* Se ştie că în ziua de 30 septembrie, la ora 6.15, şeful Legaţiei germane la Praga i-a înmânat ministrului afacerilor externe cehoslovac, dr. M. Krofta, hotărârea luată la München. Câteva ore mai târziu procedează în mod identic reprezentanţii Franţei, Angliei şi Italiei, care vor încerca, la rândul lor, să afle care este hotărârea guvernului cehoslovac. Krofta le-ar fi spus că Cehoslovacia se va subordona hotărârilor luate de cei patru – adogând cu amărăciune: „fără noi şi împotriva noastră". De profesie istoric, acesta ar fi subliniat: „Nu ştiu dacă hotărârea de la München va fi în avantajul ţărilor dv., în orice caz, noi nu suntem ultimii. După noi o soartă similară o va îndura şi alţii".

Dokumenty i materiały z przedednia drugiej wojny światowej (Documente şi materiale din ajunul celui de al doilea război mondial), Warszawa 1949, vol. I, p. 260; *Ibidem*, Turlejska, *op.cit.,* p. 105.

restul teritoriilor revendicate admite plebiscitul şi va fi culant în ce priveşte modalităţile. Pentru a menaja susceptibilitatea cehoslovacă nu va da caracter public acestei note, pe care – în caz de acceptare –, o va considera ca simplă sugestiune şi numai în caz de refuz ca ultimat.

Beck cere discreţie asupra conţinutului aceste comunicări. Comunicări asemănătoare au fost făcute ambasadorilor Franţei, Angliei, Germaniei, Statelor Unite şi Italiei*.

Întrebat de mine ce va face Ungaria, mi-a declarat că nu are nicio ştiinţă încă şi că acţiunea polonă este absolut independentă.

Adaog că ministrul Cehoslovaciei mi-a dat altă versiune a răspunsului de azi al guvernului său, anume că are caracter afirmativ, afară de termenul predării care n-ar fi fixat. Ambasadorul Angliei mă informează că a sugerat guvernului său să intervină la Praga în sensul acceptării cererilor poloneze.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 5-6.

---

* Şeful diplomaţiei poloneze nu i-a spus ambasadorului Franasovici în legătură cu preocuparea adevărată a instituţiei pe care o conducea, respectiv că în Convenţia de la München cei patru şefi de state convenise ca în decurs de trei luni să reglementeze acestea şi să rezolve chestiunile legate de minorităţile poloneză şi maghiară de pe teritoriul cehoslovac, dacă aceasta nu va fi soluţionată de guvernele interesate. Se stabilise, aşadar, un fel de „directoriat" al celor patru mari puteri pentru Europa Centrală şi de Sud. De aici şi graba polonezilor de a reglementa această chestiune, mai ales că amorul propriu al lui Beck a fost puternic afectat de faptul că nu a fost invitat la împărţirea prăzii. Pentru moment, factorii polonezi remarcau că Ungaria nu avea curaj să treacă la ocuparea de teritorii străine. Abia pe 3 octombrie, încurajată şi de demersurile poloneze, Budapesta adresează pretenţiile ei la Praga, presa maghiară cerând graniţă comună cu Polonia. Au existat publicişti entuziaşti şi în Polonia. Aici pot fi consemnate începuturile unor demersuri ale guvernului polonez de a se erija în apărător al intereselor Budapestei „indecisă şi nesigură", îndemnând-o să ocupe Ucraina subcarpatică, pentru a-şi stabili astfel o graniţă comună cu Polonia.

Ibidem, op.cit., p. 105-106.

Istoricul polonez, Maria Turlejska consideră că: „Aceşti paşi lipsiţi de răspundere aveau ca scop dezmembrarea totală a Cehoslovaciei, considerată de cercurile guvernamentale poloneze drept „o făcătură artificială a Tratatului de la Versailles". Polonia va fi primul stat care s-a pronunţat împotriva „principiului" etnografic, deoarece cerea să fie alipit Ungariei un teritoriu locuit în majoritate de ucraineni. Se pregătea, în acest mod, împotriva propriilor interese, ocuparea – în continuare – a restului Cehoslovaciei de către armata hitleristă... Toate acestea se pare să nu fi fost observate şi înţelese de ministrul afacerilor externe, care în problema ucraineană vedea cel mai mare pericol pentru Polonia".

Ibidem, op.cit., p. 107.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

14.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4282 1 octombrie 1938, ora 5.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Intenţia Poloniei de a ocupa Rusia Subcarpatică şi Slovacia; mobilizarea a 700 de mii de oameni a fost decretată.*

Zamiary Polski na okupowanie Rusi Podkarpackiej oraz Słowacji;dekret o mobilizacji 700 tysięcy osób

Ca urmare la telegrama mea nr. 4282, amicul meu îmi comunică:

Dacă ocuparea Teschenului va întâmpina rezistenţă, armata poloneză nu se va mărgini la această regiune, ci va merge mai departe în Rusia Subcarpatică şi Slovacia. Polonezii sunt convinşi că Hitler şi Mussolini n-ar fi nemulţumiţi de o astfel de întorsătură a lucrurilor. Italia este favorabilă unei frontiere polono-ungare. Mobilizarea, deşi nu decretată, este în curs şi a atins 700 de mii de oameni.

Franasovici[*]

[*] Nu excludem ca „amicul" ambasadorului Franasovici să fi fost Mirosław Arciszewski, fost şef al Legaţiei Republicii Polone la Bucureşti în perioada 1932-1938, prieteni în tinereţe, om de încredere al ministrului Beck. La întoarcerea din misiunea în România, Arciszewski a ocupat postul de adjunct al ministrului – fiind una dintre principalele persoane de legătură din partea MAE polonez, cu ambasadorul român. Deseori telegramele ambasadorului Franasovici debutează cu fraza „Dl. Beck fiind bolnav, am fost primit de Arciszewski..."

Fostul ministru român de interne, Franasovici, avea aşadar de la Arciszewski contacte sau comunicate de toate genurile. Multe din „secretele" vândute de acesta diplomatului român au menirea de a-l dezinforma. Se remarcă lipsa unor interpretări sau judecăţi personale ale ambasadorului român, după cum nu se remarcă, în această perioadă critică, contacte şi cu alţi factori, şi mai ales legături mai largi cu omologii săi, unii din ei având o

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 7.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politic

Raoul Bossy:

2 octombrie. *„O lovitură sub centură: polonezii au trimis un ultimatum Cehoslovaciei la 30 septembrie spre a-i cere teritoriul Teschen. Elegant. Bieții cehoslovaci, părăsiți de toată lumea, au acceptat astăzi condițiile polonezilor. La Ministerul ungar al Afacerilor Străine, constat nemulțumire și enervare față de rezultatul de la München, căci se așteaptă ca revendicările maghiare să fie sprijinite mai efectiv de Hitler și Mussolini. Se fac aluzii melancolice la „părăsirea celor mici de către cei mari”. Termenul de trei luni fixat pentru înțelegerea directă ungaro-cehoslovacă este considerat prea lung și de natură a îngădui tărăgănarea tratativelor. Apor îmi spune: „în trei luni avem timpul să ne certăm, iar nu să ne împăcăm!”*

Raoul Bossy „*Amintiri din viața diplomatică”* II, Humanitas, 1993, p. 84-85.

3 octombrie. *Dau un dejun la legație, de plecarea lui Vukievici, mutat la Varșovia, deși se pare că acesta se ține de oarecari mici intrigi, spunând ungurilor că Iugoslavia și România se împotrivesc atribuirii Rusiei subcarpatice Ungariei din pricina opunerii categorice a guvernului de la București. După dejun Orlowski îmi face un lung discurs despre necesitatea unui bloc Varșovia-Budapesta-București pentru a stăvili penetrația germană. De aceea trebuie ca Ungaria să fie tare. Deci să aibă o frontieră comună cu Polonia. Găsește că România ar trebui să promită Ungariei sprijinul ei pentru dobândirea Rusiei Subcarpatice, contra unui angajament – garantat de Varșovia de a renunța la revizionism înspre România! „Uiți de alianța noastră cu Cehoslovacia” – îl întrerup eu. „O, nu face nimic, trebuie să ai vederi largi!!!*

Ibidem, p. 86.

---

experienţă apreciabilă în Polonia. Lipsesc cu desăvârşire contactele cu liderii partidelor din opoziţie, majoritatea acestora condamnând politica lui Beck. Nu am sesizat nici un fel de contacte ale ambasadorului român cu mediile de afaceri, în mediile culturale, de presă etc. Excepţie prezenţa în mai 1939 la Poznan, la batalionul ce purta numele lui Carol al II-lea.

Franasovici ca şi demnitarii de la Bucureşti, inclusiv Suveranul, au dat prea mare crezare judecăţilor emise de la Varşovia, ca după aceea să devină destul de critici faţă de liderii polonezi. Prin comparaţie, remarcăm că Franasovici nu avea în judecăţile sale subtilitatea şi profesionalismul lui Raoul Bossy de la Budepesta, diplomat care s-a transformat în acei ani într-un senzor cu privire la desfăşurarea evenimentelor şi al interpretării mesajelor ce parveneau de la cancelariile străine pentru factorii de răspundere de la Bucureşti. Aceasta ne-a determinat să îl citãm în lucrarea de faţă, tocmai ca un contrapunct ce relevă prin analizele sale de mare fineţe situaţia reală.

*

Domnului Dr. Milan Stojanović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe, Belgrad,

Bucureşti – 3 octombrie 1938

Domnule preşedinte

Din rapoartele mele din cursul tragicei săptămâni trecute, aţi putut vedea 1) că România nu a fost neliniştită de o eventuală trecere a trupelor ruseşti peste teritoriul ei, dat fiind că sovieticii nu au dat nici cel mai mic semn că intenţionează să treacă; 2) că România nu a observat nici un fel de măsuri militare la graniţă, atât la cea cu Rusia, cât şi la cea cu Ungaria, din care cauză nici ea însăşi nu a dat alte ordine, în afară de primele măsuri preventive, care, în definitiv, au rămas până acum la acelaşi grad la care s-au aflat şi în primele zile ale crizei.

Adaug că opinia publică românească s-a limitat de asemenea la constatarea faptului împlinit, cu următorul plan: să se vorbească cu simpatie permanentă despre Cehoslovacia, însă fără a se aduce cea mai mică jignire Germaniei şi Italiei. [...]

Altminteri, grija de căpătâi a României până în ajunul întâlnirii de la München a fost teama ca războiul să nu se extindă sau chiar să devină un război general. Iar după München, ca Ungaria să nu întreprindă vreo măsură drastică, care ar fi dus la mobilizare. Cu toate că România ştia că Germania nu va susţine Ungaria într-o acţiune critică cum ar fi recurgerea la arme, demisia şefului maghiar al comandamentului general a fost receptată mai degrabă ca un semn rău decât ca o dovadă că maghiarii se pronunţă pentru rezolvarea litigiilor prin tratative. În ultimele douăzeci şi patru de ore se consolidează părerea că Ungaria nu va urma exemplul Poloniei, cu toate că nimeni nu poate fi sigur că un seism ar putea fi evitat în viitor şi nu poate prevedea soluţia concretă ce urmează a fi adoptată. [...]

[...] *Opinia publică din România a doua zi după München nu-şi face nici o iluzie că Europa a terminat într-adevăr cu seismele şi că intră într-o perioadă de pace.*

Regele român şi guvernul său, simţind starea de spirit a poporului şi temându-se de asemenea de noi surprize, au adoptat încă de pe acum o linie despre care cred că este salvatoare: înarmarea, pregătirea pentru orice eventualitate şi deplina emancipare de străinătate în privinţa înarmării. Zile în şir Regele prezidează diferite comitete şi comisii cu caracter militar. Zilele trecute s-a ţinut şi cel de-al doilea Consiliu de Coroană, ceea ce a fost cât se poate de mult pe placul poporului. Prin fabricile de armament, pe care mai deunăzi le-au vizitat şi câţiva ofiţeri iugoslavi aflaţi aici în interes de serviciu, i-au găsit pe toţi, ridicaţi până la perfecţiunea exemplară în muncă şi elan, executând cu toată rapiditatea comenzile, ca şi când nu ar fi nimic de aşteptat de la iluziile lui Chamberlain. În timpul crizei s-a ajuns la încredinţarea că România este neînarmată, că nu are nici aviaţie pentru armată, nici măşti pentru apărarea populaţiei de gaze. Aceste ştiri au zguduit întreaga ţară de la un capăt la altul. Acum se promite în mod oficial că în luni de zile se va face cât nu s-a făcut cu anii mai înainte şi că toate erorile vor fi în curând corectate, *iar poporul a început să creadă în guvernul care până acum nu s-a bucurat câtuş de puţin de încrederea sa*.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund.

J. Dučić, *manu sua*

Jovan Dučić. *op.cit.*, p. 259-264.

15.

Legaţiunea Regatului României, Roma – nr. 1706 4 octombrie 1938, ora 06.55

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția ambasadorului polonez din Italia în problema Ucrainei Subcarpatice; diplomatul polonez sugerează ideea ca regiunea respectivă să intre în posesia României și Ungariei.*

Stanowisko polskiego ambasadora we Włoszech w sprawie Rusi Podkarpackiej; polski dyplomata sugeruje aby ten region wchodził w posiadłości Rumunii i Węgier.

Confidenţial.

Redau două impresiuni paralele culese de la ambasadorul Poloniei şi la ambasadorul Germaniei. Ambasadorul Poloniei mi-a arătat o hartă a Slovaciei întrebând dacă nu cred că ar fi oportun ca porţiunea extrem orientală ruteană carpatină să treacă în posesiunea României lărgind frontiera româno-polonă, iar imediat la apus să se acorde o altă zonă similară, nord-sud, Ungariei spre a asigura o graniţă comună ungară-polonă.

N-aş fi atribuit o însemnătate deosebită dacă ambasadorul Germaniei Mackensen nu mi-ar fi vorbit ieri stăruitor despre Slovacia, anume de eventualitatea ca parţial sau total slovacii ar cere alipirea la Ungaria sau Polonia opinând că dealtfel Germania nu este interesată decât de proprii conaţionali. În ce priveşte minoritatea de la noi D-sa consideră că este

comparabilă cu minoritatea germană din Ungaria guvernată de principiul geografic care nu poate face obiect de revizuire.

Zamfirescu

AMAE, Fond 71 Dosare Speciale, vol. 39, f. 99.

Telegrama a fost repartizată:
M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

16.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 59493 4 octombrie 1938

Telegramă cifrată

Ambasada României – Varşovia

Ref.*: Solicitarea ministrului Comnen adresată ambasadorului Franasovici pentru a exprima guvernului polonez îngrijorarea României în legătură cu soluţia bastardă de a integra Ungariei câteva milioane de slavi, precizând că Anglia, Franţa, Iugoslavia şi poate chiar Germania sunt ostile unei astfel de soluţii, care ar crea un nou focar de incendiu în centrul Europei.*

Minister Comnen zwraca się do ambasadora Franasovicia aby przekazał Rządowi Polskiemu zaniepokojenie Rumunii w związku z nieodpowiednim rozwiązaniem przyłączenia do Węgier kilu milionów słowian; jednocześnie poinformuje, iż Anglia, Francja, Iugosławia i być może nawet Niemcy są wrogami takiego rozwiązania, które stwarza nowego zarzewia pożaru w centrum Europy.

Opinia noastră publică se alarmează pe drept cuvânt de atitudinea presei poloneze, care continuă a cere frontieră comună cu Ungaria şi alipirea Slovaciei şi Rusiei Subcarpatice* la această ţară.

* Este vorba de regiunea *Rusia Subcarpatică* – denumită şi *Ucraina Subcarpatică, Transcarpatia sau Rutenia* – cum îi spun localnicii, regiune care până în secolul al XVII-lea a făcut parte dintr-un singur domeniu feudal cu Maramureşul românesc. Are o componentă etnică şi confesională pestriţă şi se învecinată cu România, Slovacia, Ungaria şi Polonia.

Nu numai România dar şi Anglia, Franţa, Iugoslavia şi poate chiar Germania sunt ostile unei astfel de soluţiuni bastarde, care ar integra Ungariei câteva milioane de slavi, creând un nou focar de incendiu în centrul Europei.

O politică prevăzătoare ar dicta Poloniei de acum înainte cel puţin o apropiere neîntârziată de Cehoslovacia, care ar trebui să fie păstrată cât mai puternică în vederea creării unui grup de puteri mijlocii şi mici, care să se garanteze mutual în vederea primejdiilor viitoare, mai apropiate chiar decât pare a crede Varşovia.

În tot cazul, atitudinea Poloniei, care nu pare a ţine nicidecum seamă de interesele României şi de obligaţiunea de a se consulta cu noi în chestiuni ce ating de aproape interesele noastre, ne îngrijorează serios. Nu lipsiţi vă rog a semnala aceste îngrijorări guvernului polon.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 84.

17.

Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 2673
4 octombrie 1938, ora 22.00

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Cererea președintelui Beneș adresată regelui Carol să acționeze pe lângă Mościcki pentru a se renunța la plebiscit în districtul Fridland locuit de 90 la sută cehi.*

Prośba prezesa Benesza skierowana do króla Carola aby przystąpił u Mościckiego aby zrezygnował z plebiscytu w regionie Firdland zamieszkały poprzez 90% czechów.

Este încorporată la Ucraina dar locuitorii ei rutenii se apreciază ca fiind deosebiţi de restul ucrainenilor, ei spunându-şi a fi rusini sau huţuli. Până în 1918 a făcut parte din monarhia dualistă Austro-Ungară, iar în perioada interbelică – din Cehoslovacia.

Strict confidenţial

Ministrul Poloniei a remis adineauri Guvernului cehoslovac o nouă notă cu caracter de ultimat, cerând cât mai grabnic şi în orice caz până mâine fixarea unei date pentru un plebiscit în regiunea Frydek-Fridland, aşezată la Est de zona ce urmează a fi ocupată până la 10 octombrie şi asupra căreia Guvernul polonez a lăsat a se înţelege anterior că ar fi dispus a nu mai stărui. Împiedicat de criza de Guvern de a mă convoca în persoană, domnul Beneş mi-a cerut prin şeful Protocolului să fiu de extremă urgenţă pe lângă M.S. Regele interpretul rugăminţei sale călduroase de a binevoi să intervină personal pe lângă Preşedintele Republicii Polone în scopul de a renunţa la acel plebiscit, inutil căci regiunea este în proporţie de 90% cehă, extrem de jignitor în consecinţă pentru amorul propriu naţional şi de natură a împiedica definitiv stabilirea unor bune relaţiuni între cele două popoare.

Totodată, preşedintele Beneş roagă Guvernul român să binevoiască a face la rândul său un demers stăruitor pe lângă Guvernul polonez.

Adaog că Guvernul cehoslovac nu s-a adresat nimănui altuia şi că această intervenţiune a fost solicitată exclusiv dela Înalta bunăvoinţă a M.S. Regelui şi a Guvernului Român.

Crutzescu

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 89-90.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

18.

Legaţiunea Regatului României la Budapesta – nr. 3517, 4 octombrie 1938, înregistrat la M.A.S. sub nr. 59858/1938

Copie

Ref.*: Raport privind stabilitatea acordului de la Bled.*

Dot. Stabilności Układu z Bled

Domnule ministru,

Prin demersul făcut de Guvernul ungar pe lângă Guvernele din Bucureşti şi Belgrad pentru a propune punerea în vigoare a acordului de la Bled din 23 august 1938 se încearcă a se pune la îndoială valabilitatea juridică a zisului acord.

Această tendinţă a oficialităţii maghiare s-a vădit îndată după publicarea comunicatului de la Bled, când atât Primul ministru, Imrédy, cât şi Ministrul Afacerilor Străine, Kanya, au accentuat, fără a recurge la vreo argumentare juridică, opinia lor că singur punctul referitor la egalitatea de înarmări a Ungariei este irevocabil admis, reconfirmarea angajamentelor de neagresiune nedevenind operantă decât după tranşarea favorabilă pentru Ungaria a chestiunei minorităţilor sale, adică după stabilirea formei cu Guvernul din Praga. (A se vedea rapoartele mele nr. 3008 din 27 august 1938 şi 3140 din 5 septembrie 1938).

Acest mod de a raţiona nu corespunde evident cu realitatea. După cum am avut onoarea a arăta Excelenţei Voastre prin raportul meu nr. 2822 din 19 august a.c. (pag. 6), am declarat limpede D-lui Kanya, la 16 august, că n-am putea accepta sugestiunea D-Sale cu privire la un comunicat comun al Micei Înţelegeri şi Ungariei decât dacă „ar fi urmarea unui gentleman agreement asupra tuturor clauzelor protocolului”. De altfel, la 18 august, D-sa a admis că este vorba „de un gentleman agreement sur les points acquis” (acelaşi raport, pag. 9).

Aceeaşi declaraţie: „nous sommes arrivés à un gentleman agreement sur les points acquis” mi-a fost făcută şi de baronul Apor, Subsecretarul de Stat al Ministerului Afacerilor Străine; iar baronul Bakách-Bessenyey, ministrul Ungariei la Belgrad, mi-a citit pasajul din instrucţiile sale care confirma acest punct de vedere.

Am stăruit cu acest prilej faţă de domnii Kanya, Apor şi Bessenyey că prin „points acquis" se înţelegeau punctele 1 şi 2 (egalitatea de drepturi, reconfirmarea neagresiunei) între Ungaria şi cele trei ţări ale Micii Înţelegeri şi punctul trei (declaraţia suplimentară) între Ungaria, Iugoslavia şi România, ceea ce D-lor nu au negat atunci.

Îndată însă după publicarea comunicatului s-a schimbat atitudinea aici, dându-se interpretări tendenţioase. Când am atras atenţiunea D-lui Kanya asupra acestui fapt, D-sa mi-a dat un răspuns evaziv, spunând că este mai bine că, de acum încolo, să ne ferim şi unii şi alţii de a comenta comunicatul de la Bled (telegrama mea cifrată nr. 3114 din 1 septembrie 1938).

Discuţiunea asupra acestei chestiuni pare evident lipsită de prea multă însemnătate practică, căci important este numai spiritul care însufleţeşte acţiunea diplomatică a Ungariei. Dar am crezut necesar a pune lucrurile la punct în momentul în care se depun atâtea stăruinţi la Bucureşti şi la Belgrad pentru intrarea în vigoare a unui acord care a fost perfect din momentul stabilirii gentleman agreement-ului.

Primiţi, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

R. Bossy

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 100-102.

Raportul a fost repartizat:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

19.

Legaţia Regatului României, Budapesta – nr. 3509
4 octombrie 1938, ora 12.00

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția Poloniei în problema Rusiei Subcarpatice; atitudinea Poloniei determină Ungaria să ceară teritoriile respective*

Polskie stanowisko w sprawie Rusi Podkarpackiej; polskie ustosunkowania do tych spraw determinują Węgier aby domagały się dostania tego terytorium.

Confidenţial

Polonia continuă a împinge Ungaria să ceară Rusia Subcarpatină.

Colegul meu polonez a încercat să mă convingă că această soluţie, întărind Ungaria, ar permite formarea unui bloc puternic Varşovia-Budapesta-Bucureşti, care să reprezinte un zăgaz contra pretenţiilor Germaniei. Ca atare, ar trebui să-i sprijinim pe unguri în această direcţie, cerându-le drept contraprestaţie să renunţe definitiv la orice pretenţie în direcţia României. Polonia ar garanta acest angajament unguresc.

Am evitat a intra în discuţii pe această temă.

Ministrul Poloniei mi-a spus apoi că cercurile aliate nouă răspândesc pretutindeni versiunea că România este aceea care se opune cel mai mult la aspiraţiile maghiare spre Rusia subcarpatică.

Bossy

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 95.

Telegrama a fost repartizată:
M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Raoul Bossy a sesizat în unele din rapoartele dar şi în memoriile sale insistenţele cu care ministrul polonez la Budapesta, Leon Orlowski, îl contacta pentru a aborda chestiunea alipirii Rusiei Subcarpatice Ungariei. Nu este exclus ca prin el Ministerul Afacerilor Externe al Poloniei să fi sondat poziţia României – cunoscută fiind aprecierea de care acesta se bucura în cercurile politice româneşti – poziţia României, eventual să facă prin el un sfetnic pentru realizarea înţelegerilor româno-maghiare în defavoarea Cehoslovaciei.

Orlowski, foarte agitat, vine să mă vadă- scrie Bossy în memoriile sale. Este de părere că Cehoslovacia trebuie redusă la proporţii cât de mici, căci este neviabilă şi nu ar fi, în viitor, decât „un bastion al Prusiei împotriva României şi Cehoslovaciei"! România, sfătuieşte el „ar trebui să cumpere Ungaria pe cheltuiala Cehoslovaciei, învoindu-se ca Rusia subcarpatică să fie cedată Ungariei, spre a se ajunge la o frontieră comună polono-ungară! Îmi spune mai departe că „nu trebuie ajutaţi cei slabi, ci cei puternici şi viabili", şi că, prin urmare, „România ar trebui să sprijine Ungaria, ţară de viitor şi popor puternic, care va uita desigur visurile ei trecute. Îi atrag atenţia că, deocamdată, guvernul ungar nu revendică ţinuturile rutenilor. Îmi răspunde: „guvernul ***nu***, dar statul major, cercurile economice şi o mare parte a opiniei publice ***da***". Îl întreb dacă faţă de vestea de azi că Cehoslovacia este dispusă să îi acorde concesiuni, Polonia va intra totuşi în război. Crede că nu, dar vor trebui examinate serios propunerile cehoslovace, spre a se constata „dacă sunt sincere şi complete". Am impresia că ar fi preferat o soluţie de forţă. Întreb mai departe dacă, aceasta fiind atitudinea polonă, socoteşte că ungurii vor intra totuşi în război, o dată cu germanii. „Ar fi nebuni să n-o facă" – spune Orlowski – „este un prilej unic pentru dânşii. Fără război capătă cel mult teritoriile din sudul Slovaciei, cu război li se va da şi Rusia subcarpatică. Războinic om, colegul Orlowski! Ministrul Angliei are impresia că Polonia îndeamnă Ungaria să intre în acţiune în acelaşi timp ca Germania.

*

Merg la Kobr (omologul cehoslovac – *N.M.*) *pe seară. Parcă-aș intra într-o casă mortuară. Bieții cehi! Mi se confirmă că partidul catolic a cerut autonomia completă a Slovaciei, punând un ultimatum până azi la 12 noaptea. Ungurii pun condiții prealabile înainte de a primi să participe la negocierile comisiunii mixte cehoslovaco-maghiare (eliberarea prizonierilor și trimiterea la vatră a ungurilor din armata cehoslovacă), a cărei convocare ar dori-o fixată la 6 octombrie. Guvernul de la Praga are destul de lucru cu nemții și cu leșii, propune însă data de 15 octombrie. Guvernul Imrédy, încolțit de extremiști, care caută să-l răstoarne spre a-l înlocui cu un guvern de dreapta „hitlerizant" și se dedau la supralicitație patriotică, s-a hotărât să „devină energic" și, sub impulsul Varșoviei, care dorește o frontieră comună polono-ungară, să revendice acum Slovacia și Rusia subcarpatică, despre care nu s-a pomenit nimic la München. Presa a primit instrucțiuni de a adopta aceeași atitudine. Efectivele militare sunt masate spre nord, spre a demonstra că Ungaria nu exclude recursul la forță pentru valorificarea pretențiilor ei. De fapt, ungurii știu că nu ar fi în stare să ocupe teritoriile la care râvnesc, dar nădăjduiesc să provoace o nouă situație critică pentru rezolvarea căreia „the big four" să impună un plebiscit și pentru Slovacia și pentru Rusia subcarpatică.*

Raoul Bossy, *op.cit.* p. 87.

20.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 59540
5 octombrie 1938

Romleg

Telegramă circulară

Secret

Ref.*: Circulara transmisă de ministrul Comnen Legațiilor României la Londra, Paris, Roma, Berlin, Belgrad și ambasadei din Varșovia în legătură cu intenția Ungariei de a ocupa orașe cehoslovace, cât și a regiunii Rusia Subcarpatică, relevându-se gravitatea acțiunii respective asupra României*

Depesza okólna ministra Comnena do przedstawicielstw Rumunii w Londynie, Paryżu, Rzymie, Berlinie oraz w Warszawie w związku z intencją Węgier okupowania czeskich miast oraz regionu Rusi Podkarpackiej podkreślając niebezpieczeństwo dla Rumunii podjęcia takiego przedsięwzięcia

Ministrul Cehoslovaciei s-a prezentat astăzi la minister şi ne-a comunicat că guvernul unguresc a remis la Praga o notă cerând între altele ca Cehoslovacia să cedeze cu titlu simbolic imediat un oraş din grupul unguresc etnic apusean (slovac) şi un oraş din grupul etnic răsăritean (Rusia Subcarpatină).

Printre oraşele apusene ungurii au cerut Komaron (Komarno) sau Parkany (Parkan) sau Ipolysag (Sahy). În Rusia subcarpatină au cerut Satoralya-Ujhely (Novo Mesto) sau Csap (Csop) sau Beregszaz (Berehovo).

Cehoslovacii par dispuşi a face acest gest simbolic cu unul sau două oraşe din primul grup. Ei se opun însă în mod absolut la orice cesiune actuală sau mai târzie în Rusia subcarpatină, declarând că au ajuns la marginea sacrificiilor şi că sunt hotărâţi a se opune ungurilor chiar cu armele în această regiune.

Ei recunosc existenţa unor minorităţi ungureşti şi în acea regiune, însă oferă un schimb de populaţie, având şi o puternică populaţie slovacă în Ungaria.

Cehoslovacia afirmă că cedarea porţiunei ungureşti din Rusia Subcarpatină Ungariei ar însemna sugrumarea ei economică definitivă, fiind în viitor lipsită de o frontieră comună cu România, căreia îi ceruse tocmai crearea unui port franc.

Dacă pentru Cehoslovacia această chestiune este vitală şi îndreptăţeşte hotărârea ei de a-şi apăra punctul de vedere chiar cu armele, pentru noi este, de asemenea, de un interes excepţional, unica linie de drum de fier şi unica şosea directă ce ne leagă cu Cehoslovacia neputând intra în stăpânirea ungurilor.

Din examinarea unei hărţi se va putea vedea imposibilitatea de a se crea alte mijloace de comunicaţii între noi şi Cehoslovacia din cauza munţilor.

Pierderea liniei de drum de fier ce ne leagă de Praga ar fi pentru noi catastrofală, deoarece nu ne-am mai putea procura materialul de război pe care Cehoslovacia urmează a ni-l livra încă timp de patru ani, fiind puşi în imposibilitate de a mai avea schimburi normale directe cu vecina noastră) (frază subliniată de Comnen – *N.M.*).

Dacă teza ungurească ar triumfa s-ar crea un nou izvor de dezechilibru economic în bazinul dunărean.

Aşa fiind, vă rog să binevoiţi a interveni pe lângă guvernul pe lângă care sunteţi acreditat, atrăgând atenţia asupra gravitaţiei chestiunei, cerând a interveni la Budapesta pentru a sfătui să se mulţumească cu una-două comune (bunăoară Komarno şi Parkany) din Slovacia, rămânând ca chestiunea ungurilor din Rusia subcarpatină să fie negociată de comisia mixtă şi eventual tranşată de cele patru mari puteri. Altfel sunt riscuri serioase (subliniere Comnen – *N.M.*) să intrăm într-o nouă criză cu urmări neprevăzute.[*]

Pentru Belgrad

Aşa fiind şi autorizat fiind în mod special de MS Regele, vă rog a vă prezenta de urgenţă domnului Stoyadinovitch şi a-l ruga în mod insistent, în calitate de aliat, să dea această dovadă de solidaritate cu noi, sprijinind demersul ce am dat ordin să se facă la Paris, Londra, Roma, Berlin şi Varşovia

[*] În prima parte a lunii octombrie s-au desfăşurat la Komarno dispute între partea cehoslovacă şi maghiară în cadrul cărora ungurii cereau 13.000 kmp din teritoriul cehoslovac locuite de o populaţie de 1 milion de locuitori. Cehii au acceptat să le cedeze 1,8 kmp şi 105 000 de locuitori. Noul ministru de externe, Chvalkovsky, omul Berlinului, a căutat şi a găsit sprijinul german, unde se elaborase conceptul de „Karpatho-Ukraine", cu un vădit caracter orientat împotriva concepţiei poloneze. În situaţia dată, ministrul ungar al afacerilor externe va căuta sprijin pe lângă Mussolini şi Ciano. De partea ungurilor va acţiona şi ambasadorul polonez în Italia, gen. Wieniawa-Długoszowski, fost ataşat militar polonez la Bucureşti. Aşa s-a născut în mintea lui Beck ideea de a atrage de partea sa şi România, personal pe regele Carol al II-lea, adjudecându-şi, totodată, rolul de mediator între Ungaria şi România. Beck dorea ca Ungaria să îşi îndrepte atenţia în spaţiul respectiv pentru a lăsa Slovacia în zona de interese ale Poloniei.

Ibidem. *op. cit.* p.109.

şi, dacă crede de cuviinţă, date fiind bunele sale raporturi cu Budapesta, a interveni şi personal pe lângă domnul Kanya, pentru a se mulţumi pentru moment cu oraşele din zona occidentală, rămânând a negocia asupra zonei orientale. Veţi insista asupra faptului:

a) că Cehoslovacia este hotărâtă să se bată pentru această chestiune, ceea ce riscă să ne antreneze şi pe noi;

b) că, chiar dacă s-ar evita războiul, pierderea liniei ferate ce ne leagă cu Praga ar avea efecte dezastruoase nu numai pentru noi, dar şi pentru Iugoslavia, care nu şi-ar mai putea nici procura arme, nici schimba mărfuri cu Cehoslovacia decât prin bunăvoinţa Ungariei.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 71-79.

21.

Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 2675
5 octombrie 1938, ora 14.35

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Demersurile unor deputați și senatori cehi vizând respingerea pretențiilor maghiare asupra Rusiei Subcarpatice.*

Interwencje czeskich parlamentarzystów w sprawie wypowiadania węgierskich pretencji nad Rusią Podkarpacką

Un grup de şase deputaţi şi doi senatori din Rusia subcarpatină, reprezentând partidele atât guvernamental cât şi de opoziţie, dar în afară de comunişti, au cerut să mă vadă spre a-mi spune doleanţele lor.

În urma revendicărilor ungare, Rusia subcarpatină este ameninţată a pierde fâşia de teritoriu cuprinzând în tot cazul Berehovo şi, bineînţeles, Ovodar, poate şi Sevlius, Muncacevo şi toată regiunea până la Uzhorod. Chiar şi satisfacerea pretenţiunilor minimale ar implica însă pierderea singurelor căi de comunicaţie existente şi le-ar aşeza astfel ţara – şi aşa

destul de oropsită – într-o situaţiune economică, într-adevăr, imposibilă. Aceasta fără a mai vorbi de numeroşii ruteni care ar rămâne dincolo de graniţe sau de indiscutabila unitate istorică şi geografică a întregei provincii.

Delegaţiunea care a făcut un demers similar şi pe lângă colegul meu iugoslav, în consecinţă, aduce această situaţiune la cunoştinţa Guvernului Român, rugându-l să intervină în toate chipurile, pentru ca pretenţiunile ungare asupra acelei regiuni să fie respinse, sau cel puţin reduse la minimum. Dacă însă aceasta nu va fi posibil, ei, reprezentanţii autorizaţi ai Rusiei Subcarpatine, ţin să ne informeze de acum că vor reclama cu toată tăria pentru poporul lor, la care s-ar putea adăuga eventual şi rutenii din Slovacia orientală, aplicarea principiului de autodeterminare, căutând astfel a-şi asigura şi dânşii, într-un fel sau altul, dreptul la existenţă.

După dânşii, alegerea ar trebui făcută atunci între independenţă, alipire la Ungaria, Polonia sau – să ne ferească Dumnezeu! – la România.

Pentru cazul însă în care Rusia Subcarpatină ar rămâne în graniţele ei actuale şi ar putea continua deci să se sufoce în cadrele statului cehoslovac, ei cer acordarea imediată a autonomiei prevăzută prin tratatul de la Saint-Germain-en-Laye şi care le este totuşi sistematic refuzată de 20 de ani. Ei mă roagă în consecinţă a arăta Guvernului cehoslovac toată gravitatea situaţiunii şi să insist pentru satisfacerea fără întârziere a acestei revendicări.

Le-am răspuns că nu am nicio cădere pentru a interveni în afacerile lăuntrice ale statului, dar că voi aduce, fireşte, la cunoştinţa Guvernului demersul Domniilor Lor (în fapt am şi cerut să-l văd în acest scop pe Generalul Sirovy), iar în ceea ce priveşte sprijinul Guvernului român în sensul unei cât mai mari reduceri a pretenţiunilor ungare în aceste părţi, ei pot fi încredinţaţi că acesta le este dinainte asigurat, România având ea însăşi tot interesul a păstra o Cehoslovacie cât mai puternică, căi de comunicaţie cât mai lesnicioase şi cât mai multe.

Adaug că aplicând mai departe principiul atât de scump aici al jumătăţilor de măsuri, Preşedintele Republicei a crezut că va putea linişti mişcarea separatistă din ce în ce mai îngrijorătoare din Rusia Subcarpatină, numind în noul Guvern un ministru fără portofoliu, de altfel fost secretar particular al D-sale, însărcinat cu studiul problemelor şi apărarea intereselor acelei regiuni.

Crutzescu

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 111-113.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

22.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 59897
5 octombrie 1938

Legațiunea României – Praga
Telegramă cifrată

Ref.*: Intervenție pe lângă liderii cehoslovaci de a evita o revoluție pusă la cale de unguri.*

Interwencja u liderów czeskich aby uniknęli rewolucji przgotowanej poprzez Węgrów.

Răspuns 2675.

Am făcut chiar de ieri demersurile cerute de deputaţii ruteni, rugând stăruitor Marile Puteri să intervină la Budapesta. Am dat de asemenea sfaturi la Praga să se înţeleagă fără întârziere cu slovacii şi rutenii.

Puteţi vorbi şi D-voastră în acelaşi sens Generalului Sirovy cât şi vechiului meu amic Chvalkowski, insistând asupra urgenţei de a da fără întârziere satisfacţie slovacilor şi rutenilor pentru a evita o revoluţie pusă la cale de Unguri şi o intervenţie a acestora. Prezentaţi D-lor Sirovy şi Chvalkowski călduroasele urări ale Guvernului nostru, asigurându-l că continuăm a face tot ce ne stă în putinţă pentru a-l ajuta în aceste momente atât de dureroase.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39/1938, f. 114.

23.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4330
5 octombrie 1938, ora 13.20

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Iminența ocupării Rusiei Subcarpatice*

Możliwość nagłej okupacji Rusi Podkarpackiej

Strict confidenţial.

A se descifra de dl. secretar general.

De la amicul meu aflu că chestiunea proclamării independenţei Slovaciei şi drept consecinţă a ocupării Rusiei Subcarpatine de armata ungară, s-ar putea pune în câteva zile.

Polonia nu are nici o revendicare asupra acesteia din urmă provincie şi dacă nu ar ocupa-o ungurii, nu ar vedea cu ochi răi o ocupaţiune românească.

Ultima parte este părerea personală a prietenului.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39/1938, f. 292.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Marele Stat Major
Direcţia Politică

Acesta a fost planul lui Beck, ca sub paravanul bunelor oficii aduse celor două ţări, să vină în întâmpinarea cererilor revizioniste maghiare, plan pe care diplomaţii polonezi l-au sondat la Budapesta şi Roma şi pe care şeful diplomaţiei poloneze îl va prezenta şi regelui Carol la II-lea peste 15 zile la Galaţi, convins fiind că ar putea fi acceptat. „Prietenul" ambasadorului Franasovici nu putea fi decât Arciszewski sau Kobylański, şi cel din urmă fost diplomat în post la Bucureşti, specialist pe problemele politicii răsăritene în Ministerul Afacerilor Externe de la Varşovia. Nu vedem aici nici o reacţie personală din partea diplomatului român, aşa cum se întâmpla în convorbirile ministrului Bossy la Budapesta, şi nici comentarii personale adresate de diplomatul român centralei.

24.

Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 2679
5 octombrie 1938, ora 21.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Pătrunderea adâncă a unor grăniceri maghiari pe teritoriul cehoslovac*.

Wejście węgierskiej straży granicznej na teritorium czechosłowackie

În cursul dimineţei, elemente dintr-un batalion de grăniceri unguri au trecut graniţa în direcţiunea Feledince pătrunzând destul de adânc şi retrasându-se pe teritoriul cehoslovac. Se crede aici că această s-a făcut fără încuviinţarea Guvernului ungar ci din propria iniţiativă a comandamentului local. Guvernul cehoslovac a comunicat totuşi la Budapesta că nu poate continua convorbirile cu Guvernul ungar înainte ca ultimul soldat ungur să fi retrecut graniţa. S-a dat promisiunea că retragerea se va efectua în cursul acestei nopţi.

Crutzescu

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39/1938, f. 115.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Marele Stat Major
Direcţia Politică

25.

Legaţiunea Regatului României, Roma – nr. 1718
5 octombrie 1938, ora 16.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Pretenţii ungare privind ocuparea unor oraşe din zona cehoslovacă.*

Węgierskie pretensje do okupowania miast czechosłowackich.

Din cercurile Legaţiunei Cehoslovaciei aflu că negocierile cu Ungaria încep mâine.

Ungaria ar pretinde ocuparea imediată a câtorva oraşe din zona care urmează a fi cedată, şi aceasta din motive de „prestigiu” şi cu „caracter simbolic”.

Zamfirescu

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 146.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

26.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – f.n.

NOTĂ

Ref.*: Școala slovacilor din Ungaria și deznaționalizarea Slovaciei în ciuda prevederilor Tratatului de la Trianon.*

Szkoły słowackie na terenie Węgier oraz wynaradawianie Słowacji wbrew ustaleń Traktatu z Trianon.

Aliniatul ultim al art. 58 din tratatul de la Trianon, stipulează: „Supuşii maghiari, aparţinând unor minorităţi de rasă, religie sau limbă, se vor bucura de acelaşi tratament şi de aceleaşi garanţii de drept şi de fapt, ca şi ceilalţi supuşi maghiari. *Şi anume: ei vor avea un drept egal de-a înființa, conduce și controla, pe cheltuielile lor, instituțiuni de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte stabilimente de educație, cu dreptul de-a întrebuința limba lor proprie și de-a exercita liber religiunea lor*".

În acest articol, deci, se spune, că orice minoritate din Ungaria poate să-şi înfiinţeze, conduce şi controla, pe cheltuielile ei proprii, *școli și stabilimente de educație, cu dreptul de-a întrebuința limba lor proprie în ele și de-a exercita liber religia lor.*

Conform acestui articol al tratatului de pace s-au întocmit şi ordonanţele:

1) *despre egala îndreptățire a minorităților, nr. 4044 din 1919;*

2) *ordonanțe nr. 62.800 din 1925. VIII. a Ministerului Instrucțiunii și*

3) *ordonanțe din 25 Decembrie 1935, privitoare la noul regim școlar minoritar.*

Atât dispoziţiunile tratatului de la Trianon – privitoare la minorităţi – cât şi ordonanţele de drept public intern, când a fost vorba să fie aplicate în mod *practic, s-au executat numai în dezavantajul și lipsirea de drepturi complecte a minorităților naționale.* Prin asemenea manopere, minoritatea slovacă a fost pur şi simplu privată de un regim şcolar minoritar, aşa cum prevedeau articolele de protecţiune ale tratatului de la Trianon.

Primele guverne maghiare de după război au căutat să dovedească, că *Slovacii, din propria lor dorință, n-au voit să-și înființeze școli minoritare în limba lor proprie.* Acest lucru însă, nu corespunde realităţii, pentru că autorităţile maghiare, prin fel şi fel de şicane şi abuzuri, *au împiedicat această minoritate să-și înființeze școli în limba ei maternă.* În Martie 1919, o delegaţie a minorităţii slovace din judeţul Biclus, s-a

prezentat primului ministru *Károlyi*, înaintând un *memoriu prin care crea şcoli minoritare în limba slovacă.* Cererea Slovacilor a fost *refuzată*. Iar pe timpul când armata română ţinea sub ocupaţie teritoriul până la Tisa, o altă delegaţie a Slovacilor a Slovacilor a *cerut guvernului român învăţământ în limba slovacă, în comunele din Ungaria cu populaţie majoritară slovacă.* Guvernul român a admis cererea justă a Slovacilor şi a luat măsuri în acest sens.

După fixarea frontierelor Trianonului, în comunele slovace din estul Ungariei, cu ajutorul administraţiei şi mai ales a jandarmeriei maghiare, populaţia slovacă a fost forţată şi constrânsă, *pentru a se declara împotriva întemeierii de şcoli minoritare, cu limba de predare slovacă.* Astfel a fost aplicată şi ordonanţa maghiară asupra învăţământului minoritar, care a creat trei categorii de şcoli minoritare de tipurile A. B. şi C.

Situaţia învăţământului minoritar slovac, în primii ani de după război, se prezenta în felul următor:

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 396-397.

27.

Ambasada Regatului României la Varşovia – nr. 432 5 octombrie 1938

Ref.*: Raport adresat Regelui Carol al II-lea, ministrului afacerilor externe etc. de ambasadorul R. Franasovici privind situaţia internă în Polonia*

Raport ambasadora R. Franasovicia o wewnętrznej sytuacji w Poslce skierowany do króla Carola II, ministra spraw zagranicznych etc.

Strict confidenţial

Domnule Ministru,

Am avut o lungă convorbire cu domnul Arciszewski asupra situaţiunei interne şi externe, din care am onoarea a vă semnala următoarele:

Politica de mână tare (forte), culminând cu ultimatumul adresat Cehoslovaciei, este opera aproape exclusivă a colonelului Beck, susţinut numai de un alt fost ofiţer, directorul politic Kobylański.

Curajos, cu un amor propriu nemăsurat, având orgoliul naţiunei sale,

vindicativ, conştient că nu se poate menţine în postul său de răspundere decât prin continue succese, ministrul afacerilor străine a jucat partida şi a câştigat-o. Oare situaţia personală a ieşit consolidată? Nu cred. Domnul Arciszewski îmi înfăţişa situaţia actuală a domnului Beck printr-o imagine sugestivă: piedestalul pe care se află s-a înălţat prin succes, dar aceasta i-a făcut echilibrul şi mai nestabil.

Chestiunea ultimatumului adresat Cehoslovaciei şi – datorată în mare parte orgoliului polon jignit de a nu fi fost convocaţi la München şi de a fi văzut propunerile Poloniei amânate, alături de acelea ale micii Ungarii, a fost discutată de domnul Beck atât în Consiliul de Miniştri, cât şi cu colaboratorii săi apropiaţi. Ea a întâlnit atât opunerea mareşalului Rydz-Śmigły şi a vicepreşedintelui Consiliului, Kwiatkowski, cât şi a domnului Arciszewski şi contelui Lubieński mai moderaţi; a triumfat în cele din urmă, mulţumită aprobării preşedintelui Mościcki. Şi, printr-o ironie a soartei, dar poate şi dintr-un interes bineînţeles al consolidării statului, beneficiarii acestei acţiuni îndrăzneţe în care domnul Beck şi-a riscat capul, nu este atât Domnia Sa, al cărui portret mai mic şi mai de o parte întovărăşeşte în vitrine portretul mare şi la locul de cinste al Mareşalului Rydz-Śmigły, ci acesta din urmă, domnul Kwiatkowski şi (Lagărul) Partidul Uniunii Naţionale. Se nădăjduieşte astfel că viitoarele alegeri, de la care opoziţia se abţine în mare parte, vor fi – graţie succesului extern – o victorie a organizaţiei politice guvernamentale condusă de generalul Skwarczyński.

Revenind la afirmaţia că situaţia domnului Beck, cu tot succesul obţinut, continuă a fi zdruncinată, citez faptul că în Consiliul de Miniştri doar domnul Roman, ministrul comerţului, din pricina inamiciţiei sale faţă de domnul Kwiatkowski, ar fi alături de Domnia Sa. Citez, de asemenea, faptul că domnul Beck, în dorinţa sa de a amplifica cât mai mult succesul obţinut, a solicitat insistent ca, cu prilejul noilor alegeri, să se acorde trei deputaţi şi noilor teritorii dobândite. La obiecţiunile întemeiate că Constituţia nu îngăduie să se creeze noi locuri de deputaţi prin decret, ministrul Afacerilor Străine a pus insistenţe tenace, cerând o comisiune special creată pentru noile teritorii, sub preşedinţia domnului Arciszewski, să găsească cu orice preţ modalitatea înfăptuirii dorinţei sale. Tot în sprijinul acestei afirmaţiuni menţionez că dobândirea noilor teritorii nu i-a întărit situaţiunea, deoarece a pricinuit o gelozie mai accentuată în sufletul Mareşalului şi domnului Kwiatkowski. Subsecretarul de Stat al acestuia din urmă a trecut textual domnului Arciszewski: un succes desigur, numai să nu-l plătim prea scump, căci am pus împotriva noastră întreaga Europă.

În ce priveşte situaţia externă actuală, domnul Beck ar avea următoarele

vederi:

Faţă cu ignorarea Poloniei la München, domnia sa nu se mulţumeşte cu revanşa de amor propriu obţinută prin acţiunea de forţă întreprinsă în ciuda întregii Europe; ne putem aştepta deci la noi înţepături destinate domnilor Chamberlain şi Mussolini, pe care îi acuză de a-l fi părăsit la München*.

Acordul Chamberlain-Hitler e socotit ca foarte însemnat şi ca putând avea urmări. Nu crede că va avea drept consecinţă separarea Angliei de Franţa dar constituie indiscutabil o fisură în axa Roma-Berlin.

În ce priveşte Germania, e incontestabil că faptul de a se putea bizui pe neutralitatea Poloniei în cazul unui conflict, mai mult, acţiunea paralelă întreprinsă de Polonia împotriva Cehoslovaciei a fost în mâna lui Hitler atuul decisiv fără de care dictatorul german nu ar fi putut îndrăzni să provoace un război general.

Faţă cu marele serviciu adus Germaniei Polonia ar avea intenţia să obţină preţul acestei atitudini. Sondând pe domnul Arciszewski care ar putea să fie intenţiunile ţării sale, Domnia Sa mi-a răspuns că una din cele dintâi acţiuni ce va solicita este eliminarea Comisarului Societăţii Naţiunilor de la Danzig. Germania, de acord cu Polonia, va provoca o acţiune ostilă locală, care va pune pe reprezentantul Ligii într-o situaţie aşa de penibilă încât nu va avea altă resursă decât plecarea definitivă. Despre alte avantaje, probabil economice, domnul Arciszewski nu a putut să-mi dea detalii. În ce priveşte însemnătatea atitudinei polone pentru Germania în criza recentă, citez faptul că în momentul negocierilor celor mai active, diplomaţii străini căutând a sublinia în mod ironic că oraşul Bohumin se găsea în acelaşi timp pe lista revendicărilor germane ca şi pe aceea a Poloniei, la simpla cerere a ambasadorului Lipski oraşul a fost scos de pe harta germană. Ca un exemplu al cordialităţii legăturilor dintre cele două popoare menţionez

* Beck a contat foarte mult pe faptul că va fi invitat la Conferinţa de la München, convocată pentru a decide soarta Cehoslovaciei. Ambasadorul polonez la Roma, Bolesław Wieniawa-Długoszewski, un apropiat al şefului diplomaţiei poloneze, l-a încunoştinţat telegrafic că Bastiani, adjunctul ministrului afacerilor externe italian, i-ar fi spus că înainte de plecarea în Germania, Mussolini l-ar fi asigurat telefonic că chestiunile Poloniei şi Ungariei „le are în minte, în cap şi inimă". Însă, în ultima clipă se pare, într-o convorbire telefonică avută de Chamberlain cu Mussolini, la dorinţa exprimată de italian cu privire la participarea ministrului afacerilor externe polonez, premierul englez ar fi răspuns că nu-i necesar. Ministrul Bonnet, întrebat şi el de ambasadorul polonez la Paris, Juliusz Łukasiewicz, de ce nu participă şi Beck, acesta n-ar fi ştiut ce să îi răspundă. Este unanimă aprecierea istoricilor polonezi, că neparticiparea şefului diplomaţiei poloneze a fost o mare deziluzie pentru Beck, care s-a convins că protectoratul lui Mussolini a fost şi este prea slab.

Ibidem, *op.cit*. p. 101.

de asemenea hotărârea Poloniei de a acorda Germaniei o autostradă largă de 30 de metri, ce va lega Reich-ul cu Prusia Orientală şi care se va bucura de exteritorialitate.

Faţă de Cehoslovacia, Polonia ar avea intenţia să inaugureze o politică de bună vecinătate, căutând a canaliza tranzitul republicii vecine prin portul Gdynia.

Faţă de Franţa, după ce aceasta a părăsit Cehoslovacia, domnul Beck nu mai are decât sentimente de desconsiderare. Domnia Sa a avut faţă de domnul Nöel o atitudine din cele mai necruţătoare, convocând chiar pe colaboratorii săi apropiaţi în camera vecină pentru a asista la această dureroasă explicaţie. Domnia Sa a arătat ambasadorului Franţei că felul cum s-a purtat cu cehii îl face să socotească că alianţa sa cu Franţa este o simplă ficţiune pe care nu se mai poate bizui.

În sfârşit, în ce priveşte Ungaria se afirmă că aceasta a propus în ultimul timp o alianţă politică şi militară Poloniei. Domnul Beck nu a respins această propunere *de plano*; când însă Ungaria a precizat vederile sale, planul propus a părut atât de neserios atât d-lui Beck, cât şi cercurilor militare, încât s-a refuzat luarea lui în considerare.

Atitudinea Ungariei în cursul ultimei crize a apărut la Varşovia slabă şi lipsită de vlagă. În loc de a întreprinde o acţiune curajoasă ca şi Polonia, Ungaria a şovăit. Domnul Beck care a obţinut, bazându-se numai pe forţele poloneze, teritoriile revendicate nu ar fi dispus a-i susţine în chestiunea slovacă. Transmit această afirmaţiune sub beneficiu de inventar, căci campaniile de presă au existat în trecut şi există şi astăzi foarte vii, chiar în presa guvernamentală, în favoarea unei frontiere comune polono-maghiare prin alipirea Slovaciei sau Rusiei subcarpatice la Ungaria. De asemenea, guvernul polonez este informat de consulii săi că mişcarea autonomistă slovacă continuă a fi foarte însufleţită, alimentată atât de agenţii unguri, cât şi de cei polonezi, care continuă propaganda lor în urma instrucţiunilor recente ale guvernului din Varşovia şi a vechiului cuvânt de ordine ce li se dase.

Pe teren economic intern, domnul Arciszewski socoteşte, inspirat probabil de domnul Beck, că politica financiară cumpănită a d-lui Kwiatkowski, constând în echilibrul bugetar, menţinerea zlotului pe căile tradiţionale, investiţii în marginea posibilităţilor oferite de împrumuturile externe, va trebui în curând părăsită pentru o politică mai îndrăzneaţă după exemplul Germaniei şi Italiei. Investiţiuni mai mari decât posibilităţile reale chiar dacă s-ar merge la îndatorarea naţiunii şi grevarea generaţiunilor viitoare. Menţinerea, dacă e nevoie, chiar prin mijloace artificiale a zlotului. Domnia Sa crede că la o asemenea politică va conduce în mod necesar şi alipirea noilor ţinuturi, care reduse teritorialiceşte sunt totuşi de

o covârşitoare însemnătate economică.

Producţia de cărbune, cocs, oţel a provinciilor noi dobândite este aşa de însemnată încât trebuie să se găsească atât noi debuşeuri pentru export, cât şi o mai completă şi rapidă utilizare internă care ar necesita proceduri noi.

Citez, în sfârşit, în domeniul politicii interne discursul pronunţat de generalul Sosnkowski, a cărui apropiere după o lungă rivalitate de Mareşal şi lagărul Uniunii Naţionale o semnalasem cu rapoartele mele anterioare. Vorbind la dezvelirea monumentului legionarilor din Kielce, Domnia sa a făcut un apel la uniunea tuturor, accentuându-şi astfel apropierea de Mareşal şi lagărul guvernamental ce va pregăti poate venirea sa într-o însemnată demnitate, probabil aceea de preşedinte al Consiliului.

O copie de pe raportul de faţă a fost înaintată direct Majestăţii Sale Regelui, augustul nostru suveran.

Primiţi vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Dosare Speciale, vol. 39, f. 117-122.

28.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4336
6 octombrie 1938, ora 03.00

Externe București

Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.*: Poziția Poloniei după dezagregarea Cehoslovaciei în problema alipirii Rusiei Subcarpatice la Ungaria, regiune care ar putea reveni acesteia în curând.*

Polskie stanowisko po rozpadu Czechosłowacji w sprawie przyłączenia Rusi Podkarpackiej do Węgier, region które wkrótce mógł być przyłączony Węgrom.

Strict confidenţial.

Ca urmare la telegrama nr. 59540.

Am făcut astă-seară demersul cerut. Beck mi-a spus următoarele:

1) „Va ţine seama" de acest demers deşi el pare depăşit de evenimente care merg, după informaţiile sale, spre o dezagregare a Cehoslovaciei prin proclamarea independenţei Slovaciei. După Domnia Sa chestiunea se poate pune zilele acestea şi poate chiar mâine. Am arătat lui Beck că în caz de dezagregare a Cehoslovaciei, România va avea un cuvânt hotărât de spus. Beck a recunoscut că o luare de contact cu guvernul român va fi necesară pentru a considera întreaga problemă. Mă va chema probabil mâine. Rog a-mi arăta urgent care este atitudinea guvernului român într-o astfel de ipoteză.

2) Ţinând seama de dorinţa guvernului polon de a vedea o Slovacie independentă, Ungaria a reexaminat pretenţiunile sale în ce priveşte Slovacia şi le va limita la porţiunea locuită de unguri. După întrevederea pe care o va avea mâine cu ministrul Ungariei îşi va putea da seama de situaţiune şi mă va convoca.

3) În ceea ce priveşte Rusia Subcarpatină, Beck crede că mai curând sau mai târziu – trei zile sau trei săptămâni –, ea va reveni Ungariei şi că Marile Puteri sunt deja de acord.*

* Bucureştiul avea alte informaţii

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39 f. 208.

Am impresiunea că în schimbul limitării pretenţiilor sale asupra Slovaciei, Ungaria a obţinut promisiunea Poloniei de a-i susţine revendicările privitoare la Rusia Subcarpatică.

Deoarece din toată atitudinea lui Beck deduc că evenimentele sunt iminente, rog să binevoiţi a-mi da instrucţiuni în vederea întâlnirii ce voi avea mâine cu Beck.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 173-174.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Beck a ascuns în mod evident ambasadorului român faptul că el ar fi fost partizanul şi arhitectul alipirii de către Ungaria a Ucrainei Subcarpatice; şeful diplomaţiei poloneze va păstra, în continuare, duplicitatea respectivă faţă de România. Acest lucru era foarte bine cunoscut şi de colaboratorii săi de la Ministerul de Externe polonez; aceştia îi ascundeau în mod vădit faptul respectiv ambasadorului Franasovici. Ambasada României la Varşovia, care avea contacte cu Marele Stat Major, urmare a Tratatului de asistenţă mutuală (sau ar fi trebuit să le aibe, în virtutea planurilor de alianţă în vigoare), nu a sesizat sub nici o formă faptul că la fel ca şi în cazul Cieszynului, în perioada 22 octombrie – 12 noiembrie forţe militare poloneze au desfăşurat o activitate intensă de diversiune pe teritoriul Rusiei Subcarpatice, atacând obiecte de comunicaţie, clădirile unor instituţii, reţeaua de telecomunicaţii etc. Nici poziţia presei poloneze în această chestiune nu a fost descifrată de diplomaţii români de la Varşovia. În perioada respectivă, nemţii s-au pregătit să ocupe întreaga Cehoslovacie. Ucraina Subcarpatică a fost ocupată de Ungaria abia în a doua jumătate a lunii martie 1939 – potrivit istoricilor polonezi – totuşi, cu acordul Germaniei, şi nu ca urmare a diversiunii poloneze.

Ibidem, *op.cit.* p. 111.

29.

Ministerul Afacerilor Străine – nr. 59926
6 octombrie 1938

Ambasada României – Varşovia
Telegramă cifrată

Ref.*: Şeful diplomaţiei române infirmă corectitudinea informaţiilor transmise de ministrul Beck, prin ambasadorul român la Varşovia, cu privire la poziţia Germaniei şi Italiei în legătură cu anexarea de către Ungaria a Slovaciei şi Rusiei Subcarpatice.*

Szef rumuńskiej dyplomacji nie potwierdza prawdziwość informacji podawanych rumuńskiemu ambasadorowi w Warszawie przez minista Becka w związku ze stanowiskiem Niemiec oraz Włoch w sprawie aneksji Słowacji oraz Rusi Podkarpackiej poprzez Węgier.

Afirmaţia cuprinsă în telegrama D-vs. nr. 4345, făcută de Domnul Beck nu corespunde realităţii. Atât de la Roma cât şi de la Berlin avem asigurări oficiale pozitive (în sensul) că Guvernele respective nu sprijinesc revendicările ungureşti decât numai în regiunile locuite de majorităţi maghiare. Nici Germania nici Italia nu sprijinesc dorinţele ungare de a anexa Slovacia şi Rusia Subcarpatină.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 208.

Domnului dr. Milan Stojadinović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad – 6 octombrie 1938

Secret

Cercurile politice româneşti despre situaţia politică internaţională.

Domnule Preşedinte,

Din discuţiile pe care le-am avut zilele acestea cu câţiva politicieni români de vază am căpătat impresia că după întâlnirea de la München şi cele mai înalte cercuri româneşti au fost cuprinse de un sentiment întunecat de teamă şi nesiguranţă. Consider că comunicarea reflecţiilor lor prezintă interes pentru Dumneavoastră.

1) Referitor la întâlnirea de la München se consideră că a fost evitat un război pentru a fi prelungită o pace de scurtă durată, neruşinată şi permanent ameninţată. Există o mulţime de motive pentru care nici Hitler nu a fost hotărât la München să incendieze Europa. Cuvintele rostite în zilele acelea de Mussolini – pare-mi-se la Padova – „Franţa este naivă", care au surprins pe toată lumea, sunt interpretate în sensul că părerea lui este că Franţa nu are o viziune clară în această privinţă. Războiul a părut îngrozitor pentru toată lumea şi, în mod cu totul firesc, chiar şi pentru Germania, căreia nu-i convenea să piardă patru milioane de soldaţi ca să obţină două milioane de sudeţi. După ştirile acestea, aici se crede că dl. Bonnet s-a străduit să-l convingă până în ultimul moment pe Beneš că Franţa se va război. Oare, numai nelămurita frică permanentă de nemţi sau, într-adevăr, convingerea inevitabilă privind slăbiciunea sa operativă a împiedicat Franţa să se războiască? Este singurul lucru care a mai rămas până acum un secret pentru toată lumea.

2) În tot cazul, bilanţul München-ului este considerat catastrofal: aliaţii au pierdut două milioane din cei mai bine pregătiţi soldaţi din Europa, cum Cehoslovacia nu va mai fi capabilă să ofere nici unui aliat. Apoi, o dată cu pierderea prestigiului lor şi a frumoasei poziţii în sud-estul şi în centrul Europei, au pierdut două sisteme de apărare, ambele inspirate de ideile lor şi cum de asemenea nu vor reuşi să mai realizeze nicăieri, cel puţin pentru o perioadă foarte lungă: Mica Antantă, care chiar de acum nu mai există, şi înţelegerea Balcanică, care acum a fost puternic zdruncinată. Şi toate acestea chiar şi fără un duel verbal care să fi fost observat. Se mai adaugă aici, ca o dovadă a lipsei de perspicacitate franco-engleză, şi faptul că n-au ştiut că nici Italia nu era hotărâtă să se războiască ştiind că Germania nu doreşte războiul. Abia în ultimul moment, când Mussolini a văzut că aliaţii nu vor merge până la capăt, a rostit cunoscutele cuvinte că *locul Italiei este alături de Germania,* fără să ştie de fapt ce înseamnă această declaraţie. Iar ca o dovadă că nici Mussolini şi nici Hitler nu au dorit războiul aici este citat şi faptul că, în timp ce astăzi Franţa demobilizează două milioane de soldaţi, Italia demobilizează numai trei contingente, adică circa o jumătate de milion în total, pentru că nici nu mobilizase mai mulţi...

3) Cehoslovacia – se consideră aici – nu a fost numai amputată ci şi înmormântată definitiv. Fără armata de până acum, fără fortificaţii, fără acces spre Triest şi München, fără contact cu nimeni care să nu fie inamicul ei, această ţară a fost distrusă de la temelie şi nimeni nu-i mai poate înapoia cei douăzeci de ani ai istoriei ei recente, ai înfloririi şi libertăţii ei, ai unei ordini cum nu a mai existat nicăieri în altă parte în Europa în acest timp: fabrici fără greve, parlament fără comunism, autoritate fără violenţă, monedă fără îmbolnăviri, industrie fără crize, prestigiu în lume fără întreceri. În situaţia în care a ajuns acum însă, ea este condamnată să fie imediat încorporată în marele sistem politic şi economic al Germaniei şi să cadă într-o vasalitate destul de sărmană. Asta înseamnă că, după „înţelegerea" de la München, Cehoslovacia a devenit un factor inexistent pentru viaţa internaţională.

4) Unicul mijloc prin care aliaţii ar fi putut să bată Germania ar fi fost o blocadă care să-i fi răpit posibilitatea de aprovizionare. Însă o dată cu căderea Cehoslovaciei şi luarea în stăpânire a poziţiilor deţinute de ea, Germania devine astăzi stăpânul întregii zone dunărene şi, în felul acesta, aprovizionarea ei în viitor a fost definitiv asigurată. Aceasta este cea mai mare victorie a lui Hitler de până acum şi un succes după care nu există motive să se oprească la jumătatea drumului. Ceea ce Bismarck şi Keiserul Wilhelm au visat numai ca un fel de măreaţă faptă de vitejie, Hitler a realizat prin sperierea şi buna înţelegere psihologică a adversarilor săi. Dunărea izvorăşte din inima pământului german; iar marile râuri indică drumul marilor rase. Germania va porni pe râul său. Însă acum ea este liberă în alegerea tuturor direcţiilor sale posibile şi are încredinţarea că nimeni nu o va putea reţine. Politicienii români se tem că această direcţie va fi drumul pe Dunăre şi că, prin urmare, România, lipsită de prietenii de până acum, va cădea ca unul dintre primele bastioane pe acest drum. Şi chiar dacă Germania ar începe imediat cucerirea de teritorii, aici se consideră că statele dunărene vor fi în viitor dependente de Germania atât economic, cât şi politic, iar subordonarea lor definitivă nu va fi împiedicată de nimic.

5) Aceleaşi cercuri politice româneşti consideră eventualul Pact Cvadripartit fie în genere irealizabil, fie posibil numai, şi de data aceasta pentru înfrângerea definitivă a Franţei şi a Angliei. Dacă Germania îl realizează, cu toate că ei nu-i este necesară nici o colaborare viitoare, acesta ar fi doar un pact între doi neînvinşi şi doi învingători. Chiar şi atunci când s-au considerat atotputernice, cele două puteri apusene s-au temut de Pactul Cvadripartit, iar acum au motive să se teamă şi mai mult după înfrângerile din Saar, Renania, Abisinia, Spania şi, zilele trecute, în Cehoslovacia. Pentru o viaţă mai prielnică a popoarelor mici – gândesc aceşti politicieni români – ar trebui doar să se petreacă vreo minune la care o minte sănătoasă nici nu poate spera astăzi: trecerea Italiei fasciste de partea Franţei democrate, alierea Poloniei lui Beck cu Anglia lui Chamberlain, o cotitură în Rusia şi restaurarea monarhiei, după care poate că s-ar putea gândi la refacerea echilibrului european. Până atunci – se consideră aici – rămâne *pax germanica,* cu tot ceea ce rasa aceasta pregăteşte demult născuţilor de altă origine şi cu alte legi şi obiceiuri.

6) Cum Hitler a făcut ultima criză datorită problemelor referitoare la minorităţile naţionale, aici în România se consideră că aplicarea actuală a revanşei militare germane este orientată mai întâi spre noi delimitări ale frontierelor în ţările care au fost create prin înţelegerea de la Versailles, adică mai întâi în România şi în Iugoslavia, care aici sunt în continuare legate de aceeaşi soartă. Mai cu seamă în România care se afla, poate, într-o măsură mai mare în cale. Nici chiar Pactul Cvadripartit nu ar deranja aceste noi delimitări, din moment ce ieri, miercuri, s-au rostit în parlamentul englez cuvintele că Cehoslovacia a suportat un astfel de destin fiindcă nu a fost formată în baza legilor autodeterminării naţionale, iar cuvintele acestea ţintesc şi în celelalte două ţări ale Micii Antante. Mussolini a spus zilele trecute că după Cehoslovacia mai trebuie efectuate şapte, opt corecturi în acordurile legiuitorilor de la Versailles. Aceasta ar însemna că, în cazul acestor noi delimitări pe baza noii practici germane, Bulgaria şi Ungaria şi-ar trage partea lor din victoria germană, pentru că odinioară şi-au avut partea lor în înfrângere şi au rămas până astăzi fidele şi loiale Germaniei. Această problemă a eventualei revizuiri a frontierelor provoacă aici o teamă întunecată şi confuzie.

7) Teama aceasta creşte şi mai mult din cauză că situaţia internă din ţară este subminată de divizările din armată, biserică, societate şi politică. Garda de Fier, sprijinită din exterior şi încurajată de succesele germane, a început să ridice din nou capul

prin provincie. Cu toate că în România există minţi excelente, oameni specialişti în toate domeniile, patrioţi trecuţi prin toate încercările, se simte lipsa unui om care să se bucure de multă încredere din partea poporului. Regele şi-a asumat chiar prea multe responsabilităţi, iar cei din preajma lui stârnesc multe discuţii, în timp ce armata a rămas fără şefii ei vechi şi recunoscuţi. Dat fiind că întregul vechi sistem de apărare din societatea aliaţilor a suferit înfrângere, România nu vede în ce parte trebuie să caute o ieşire.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund,

J. Dučić, *manu sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 266-271.

30.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4369 7 octombrie 1938, ora 15.30

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Susţinerea pretenţiilor Ungariei, cu anumite rezerve din partea Germaniei, presupuse a fi mai puţin favorabile decât ale Italiei.*

Poparcie węgierskich pretensji z pewną rezerwą od strony niemieckiej, a przypuszczalnie, iż są one mniej przychlnych niż włoskie

Ca răspuns la telegrama Excelenţei Voastre nr. 59926, vă comunic că informaţiile le-am avut şi de la Beck şi de la Arciszewski. Dacă în ceea ce-l priveşte pe Beck, informaţia poate fi primită sub beneficiul de inventar, aceea din sursa Arciszewski, dată în atmosfera şi în condiţiile în care a fost făcută, merită încredere.

Este adevărat că, în ce priveşte Germania, susţinerea pretenţiilor exagerate ale Ungariei sunt mai rezervate decât ale Italiei.

Contrazicerea dintr-o informaţie a mea şi aceea oficială a Domniei voastre poate să provină din faptul că cele două mari puteri să ţină limbaje diferite la Varşovia şi la Bucureşti.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Dosare Speciale, vol. 39, f. 196.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

31.

Legaţiunea Regatului României – Roma, nr. 1728
7 octombrie 1938, ora 13.37

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Diferite opinii exprimate în Italia în legătură cu situația din Rusia Subcarpatică și frontiera româno-polonă.*

Różne opinie wyrażanych we Włoszech w związku z sytuacją z Rusi Podkarpackiej oraz na granicy rumuńsko-polskiej

Confidenţial

Ziarele italiene de azi-dimineaţă relatează pe larg vizita contelui Czaky la Varşovia şi o interpretează drept semn sigur că va prevala teza polono-ungară a graniţei comune probabil că ruteană-sud-carpatină. Dacă pronosticurile presei italiene ar fi întemeiate, atunci îmi permit a reaminti:

1) Faptul raportat cu telegrama cifrată anterioară că hărţile publicate de presa italiană reproduc cu insistenţă minoritatea românească din regiunea Maramureş a celor trei Apşe.

2) Sugestia pe care ambasadorul Poloniei mi-a făcut-o duminică 2 octombrie (vezi telegrama mea nr. 1698) ca România să primească în stăpânire întreaga parte orientală ruteană-sudcarpatină „unde sunt peste 50 de mii de români", iar de acolo înspre Apus să se asigure o graniţă comună polono-ungară pe o anumită fâşie nord-sud din Slovacia orientală. Adaug că în ipotezele însemnate de ambasadorul care preumbla creionul pe hartă fusese şi aceea ca noi să primim o regiune mult mai vastă, adică întreg vârful extrem oriental rutean-sudcarpatin în plus la Apus regiunea intermediară slovacă dintre Ungaria şi Polonia, astfel ca noi să fim aceia care să asigurăm

de fapt legătura nord-sud între Polonia şi Ungaria. Bineînţeles că aceasta era numai o amicală şiretenie din partea ambasadorului.

3) Întrebarea pe care şi ambasadorul Germaniei mi-a făcut-o, cu titlu informativ, cu privire la minoritatea noastră „circa 50 de mii de suflete".

4) Opinia care circulă potrivit căreia Praga ar fi trebuit să facă în orice caz gestul spontan de a restitui cele trei Apşe, în plus comunele celelalte româneşti.

Văzând instrucţiunile telegrafice ale Excelenţei Voastre nr. 59540 fireşte că m-am ferit măcar a pomeni în convorbirile mele cu guvernul italian despre ipoteza graniţei comune polono-ungare.

Totuşi, dacă ar fi să prevaleze teza graniţei comune, ceea ce nu mă surprinde, văzând elogiul pe care contele Ciano l-a făcut aseară spiritului filo-italian al noului ministru al Afacerilor Străine cehoslovac, care ar fi plecat „complet de acord" şi cunoscând încă din Polonia importanţa covârşitoare pe care guvernul polonez o atribuie acelei legături, consider de datoria mea a atrage binevoitoarea atenţie a Excelenţei Voastre că, într-o asemenea ipoteză, nu ar trebui întârziat a formula pretutindeni unde se cuvine revendicările noastre etnice.

Concomitent s-ar putea propune:

1) Cu Praga, înfiinţarea unui spaţiu economic cehoslovac până la graniţa României pentru accesul la mare.

2) Cu Budapesta, încheierea unui tratat de garanţie maghiară, cu deosebirea precedentului periculos pentru noi ce s-ar crea în favoarea tezei că Ungaria poate stăpâni şi alte naţionalităţi.

Adaug că în cercurile bisericeşti se opinează că în caz de plebiscit nu ar fi greu a convinge pe Ruteni să voteze pentru România, deoarece nutresc o aversiune profundă împotriva ungurilor.

Zamfirescu

AMAE, Fond 71 Dosare Speciale, vol. 39, f. 201-203

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

32.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4371
8 octombrie 1938, ora 01.00

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Unele evoluții în poziția Poloniei față de demersurile Ungariei în problema Ucrainei Subcarpatice; Varşovia precizează că asigură Budapestei doar sprijin moral, urmare a presiunilor românești și chiar germane.*

Niektóre ewolucje w polskim stanowisku wobec wzmagań węgierskich w sprawie Rusi Podkarpackiej; Warszawa sprecyzuje swe stanowisko w sensie, iż zapewnia Węgrom tylko poparcie moralne, a to z powodu presji rumuńskiej i nawet niemieckiej.

În lipsa lui Beck – care este bolnav, Arciszewski a primit azi pe însărcinatul cu afaceri al Iugoslaviei, iar Szembek pe mine şi pe ambasadorul Franţei. Însărcinatul cu afaceri al Iugoslaviei a arătat opinia guvernului său la pretenţiile exagerate ale Ungariei în Slovacia şi Rusia subcarpatină şi mirarea că Polonia sprijină aceste pretenţii, cerând lămuriri şi asupra vizitei contelui Csaky. Răspunsul lui Arciszewski a fost că Csaky a cerut ajutorul Poloniei însă l-a refuzat, acordând ungurilor numai un sprijin moral. În niciun caz Polonia nu va face război pentru pretenţiile maghiare, rămânând ca Ungaria să-şi realizeze dezideratele prin propriile ei puteri. Demersul ambasadorului Franţei a fost tot în chestiunea pretenţiilor Ungariei, arătând dorinţa guvernului francez ca pretenţiile ungare să fie realizate pe cale de tratative în cadrul hotărârilor de la München. Demersul meu a fost în cadrul telegramei Excelenţei Voastre nr. 59915. Szembek, atât lui Nöel cât şi mie în privinţa vizitei lui Csaky, ne-a declarat destul de încurcat că nu este în măsură să ne precizeze scopul vizitei. Szembek mi-a precizat că Polonia susţine moralmente revendicările Ungariei, întrucât ele nu lezează interesele României.

Din ansamblul acestor declaraţii, precum şi din tonul presei polone, care deşi continuă a îmbrăţişa cauza Ungariei, are totuşi azi o atitudine mai moderată, am impresia, împărtăşită şi de ambasadorul Franţei, că în atitudinea Poloniei este un timp de oprire.

Motivele ar putea să fie, pe de o parte, neproclamarea independenţei

Slovaciei, aşa cum era aşteptată aici, şi pe de altă parte, schimbarea atitudinii Germaniei scoasă în evidenţă în articolul din „Essener Nationalzeitung" şi confirmată şi de Arciszewski însărcinatului cu afaceri al Iugoslaviei şi poate protestele noastre repetate şi mai ferm.

Pe Mareşalul Rydz-Śmigły nu l-am putut vedea, deoarece lipseşte din Varşovia până luni.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 243-244.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

33.

Legaţia Regatului României, Londra – nr. 276
8 octombrie 1938, ora 13.02

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.: *Unele instrucțiuni date de Foreign Office Legației Angliei la Budapesta de a interveni pe lângă guvernul maghiar pentru a nu tulbura pacea, iar Ungaria să își modereze pretențiile.*

Instrukcje Foreign Office dla przedstawicielstwa Wielkiej Brytanii w Budapeszcie, aby interweniowało u Rządu węgierskiego w celu nie doprowadzenia do niepokojów, aby Węgry zmnieszyły swoje pretensje.

Ca urmare la telegrama noastră nr. 274:

Aflu de la Foreign Office că s-au dat instrucţiuni legaţiei Angliei din Budapesta de a interveni pe lângă guvernul ungar în mod energic pentru a modera pretenţiile şi a nu tulbura pacea.

Grigorcea

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 260.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Gheorghe (Georges) GRIGORCEA s-a născut la 1 martie 1878 în localitatea Carapciu pe Siret, în Bucovina. În 1900 şi-a obţinut licenţa în drept la Universitatea din Innsbruck. Ulterior va funcţiona din 30 septembrie 1901 până la iunie 1909 ca funcţionar în administraţia fostei monarhii austro-ungare, după care trece examenul de ataşat de Legaţie, fiind la început neretribuit, iar la 17 iunie 1909 a fost trimis la Legaţia Austriei de la Berna; din 22 iunie 1912 este avansat ca secretar de legaţie clasa II şi trimis la Constantinopol. La sfârşitul primului război mondial, în mai 1919 şi-a prezentat demisia încheindu-şi activitatea în slujba Austro-Ungariei. Peste ani, personal îşi va calcula vechimea, cu acribie contabilicească, aceasta fiind de 17 ani, 1 lună şi 23 de zile. Aşadar, înainte de a se constitui România Mare, Gheorghe Grigorcea solicită să fie primit în slujba statului român cu care se identifica; în noiembrie 1919 devine consilier al Consiliului Naţional Român de la Paris; la 23 noiembrie solicită să fie primit în Corpul diplomatic românesc.

La 1 decembrie 1919, Ferdinand l-a numit, prin Decretul regal, în funcţia de consilier pe lângă Comisia română de lichidare de la Viena.

La reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine, din februarie 1922 este adus în Centrala ministerului ca director al Compartimentului Europa Centrală. La 5 mai 1923 a fost pus în poziţia de disponibilitate.

Numai la 1 mai 1926 va fi rechemat în minister de Ion V. Mitilineu în funcţia de ministru plenipotenţiar cl. II-a, ca de la 14 iunie 1927, să preia, până la sosirea lui N.T. Djuvara, conducerea Direcţiei Treburilor Politice şi Contenciosului.

La 1 august 1927 Nicolae Titulescu îl numeşte director al afacerilor consulare, iar la 1 iulie 1928 al afacerilor politice.

Din 1 decembrie 1928 ocupă unul din posturile importante din Centrala ministrului – de director al Cabinetului ministrului şi al cifrului (în locul lui Mihail A. Arion), în timpul ministeriatului lui G.G. Mironescu, girând, totodată, şi funcţia de secretar general, deţinută de Grigore Gafencu, ”pe timpul absenţei acestuia din ţară”.

La 30 aprilie 1930 este numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Regatului României la Bruxelles şi din 30 iunie şi la Luxembourg. A fost rechemat în iunie 1932, preluând la 1 noiembrie 1932, din nou sub ministeriatul lui Nicolae Titulescu, conducerea Direcţiunii Protocolului, Personalului şi Cancelariei Ordinelor, coordonând şi diviziunile de înregistrarea şi conservarea tratatelor.

Prin ordinul semnat de Carol I, la 1 decembrie 1936 este numit ministru plenipotenţiar cl. I-a, iar la 17 octombrie 1938, Nicolae Petrescu-Comnen îl numeşte în Comisia disciplinară a ministerului.

De la 24 decembrie 1938, o dată cu preluarea portofoliului externelor de către Grigore Gafencu, Gheorghe Grigorcea este numit secretar general şi va coordona direcţiile de Protocol, Tratate şi Cancelaria Ordinelor, Consulară, Administrativă şi Juridică, Personal, Contabilitate şi Fonduri, semnând pentru ministru în problemele respective; colegul său, Al. Cretzianu, coordona Direcţiile Afaceri Politice, Economică, Cabinetul Ministrului şi Cifrului.

De la 1 ianuarie 1939 este înaintat prin decret regal în rangul de ambasador.

La 25 august 1939 i s-a cerut guvernului polonez agrementul în funcţia de ambasador al României. Îi este acordat 28 august. În aceiaşi zi, monarhul i-a şi semnat scrisorile de acreditare ce urmau a fi prezentate şefului statului polonez, Ignacy Mościcki.

La 31 august, Gheorghe (Georges) Grigorcea informa de la Varşovia centrala ministerului că şi-a luat în primire postul, în aceiaşi zi reuşind să înmâneze ministrului de externe, Jozef Beck scrisorile de rechemare ale predecesorului său.

Se retrage cu preşedintele Poloniei şi guvernul polonez *in corpore* în România la 17 decembrie 1939.

La 28 septembrie 1939 este delegat provizoriu în funcţia de secretar general al ministerului, răspunzând de direcţiile pe care le coordonase înaintea plecării la post la Varşovia, ”semnând pentru ministru corespondenţa aferentă”.

În 1940, atât Argetoianu cât şi Manoilescu îl păstrează în această funcţie, fiind pus, alături de alţi diplomaţi de seamă din perioada interbelică: Radu Djuvara, Nicolae Petrescu-Comnen etc, în “poziţia de retragere la 1 mai 1941 pentru a-şi exercita dreptul de pensie”.

34.

Legaţia Regatului României, Londra – nr. 278
8 octombrie 1938, ora 13.50

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Limbajul german de la Londra opus categoric planurilor ungaro-polone în problema Rusiei Subcarpatice.*

Niemieckie wypowiedzi w Londynie kategoryczne sprzeczne z planami węgierskimi-polskimi w sprawie Rusi Podkarpackiej.

Aflu că la ambasada Germaniei de aici se ţine un limbaj categoric opus planurilor ungaro-polone asupra Rusiei Subcarpatice.

Semnalez această ştire ca un indiciu al intenţiilor germane.

Grigorcea

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 257

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

35.

Legaţia Regatului României, Londra – nr. 279
8 octombrie 1938, ora 19.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Unele mutații în poziția concertată polono-maghiară în problema Rusiei Subcarpatice, urmare a unui demers drastic al Germaniei ca Berlinul să nu fie pus în fața unui fapt împlinit.*

Niektóre zmiany w uzgodnionym stanowisku polsko-węgierskim w sprawie Rusi Podkarpackiej, a to dzięki drastycznemu przedsięwzięciu Niemiec, które nie chciały aby Berlin znalazły się w sytuacji faktu dokonanego.

Ca urmare la telegrama cifrată nr. 278.

La Ambasada Poloniei mi se dă de înţeles că planurile concertate polono-ungare au fost subit şi complet părăsite. Am motive a crede că de ieri a intervenit între Berlin şi Varşovia „ceva" care a răsturnat toate aceste planuri. Se pare că Germania, nevoind să fie pusă în faţa faptului împlinit, a făcut ieri la Varşovia un demers drastic, opunând un veto cât se poate de categoric, în faţa căruia Polonia s-a închinat.

Grigorcea

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 234

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie: – Varşovia şi Berlin – pentru informare personală.

Domnului dr. Milan Stojadinović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad – 8 octombrie 1938

Strict secret, 1140
Impresia produsă la Bucureşti de demisia lui Beneš

Domnule Preşedinte,

Demisia lui Beneš este interpretată în două moduri.

Unii spun deschis că toate acestea sunt în logica unui mare plan: regele Alexandru – Bartou – Titulescu – Eden – Beneš, victime care au trebuit să cadă fiecare la momentul său. Alţii cred că e absolut firesc ca o dată cu sistemul democratic să cadă şi cel care l-a dus în Cehoslovacia mai întâi până la triumf, iar rapid după aceea la catastrofă.

Ambasadorul cehoslovac de aici Veverka, care a fost transferat anul trecut de la Washington la Bucureşti, mi-a spus: „Ar fi fost mai bine ca Beneš să se fi dat la o parte acum douăzeci de zile şi ar fi putut fi mai bine dacă s-ar fi retras acum douăzeci de ani. El este vinovat de întreaga catastrofă. Nu a prevăzut că democraţiile nu-l vor putea salva şi a susţinut până în ultimul moment că Franţa şi Anglia, chiar şi Rusia, mai degrabă vor muri decât să permită catastrofa ţării sale. Din cauza aceasta este vinovat. Dar este vinovat şi pentru că a apărat şi ceea ce Franţa însăşi abandonase de mult: iar acestea sunt ideile privind securitatea colectivă şi încrederea în tratatele de pace. Eu personal i-am comunicat că Herriot a spus ca Cehoslovacia să ridice imediat chestiunea la Geneva în cazul că nemţii o vor ataca, ceea ce cu alte cuvinte ar fi însemnat că nu ne războim, ci că ne judecăm. Beneš nu mi-a dat crezare şi m-a considerat un rău cetăţean al republicii mele. A trebuit însă, să fie distrusă Cehoslovacia pentru ca preşedintele ei să vadă, în sfârşit, că nu are în fiecare zi dreptate.

Dl. Veverka mi-a spus că astfel gândeşte astăzi întreg poporul său. Cehoslovacia ar fi putut să evite catastrofa actuală dacă ar fi avut o altă atitudine faţă de Germania, mai puţin provocatoare, şi chiar ar fi venit în întâmpinarea pretenţiilor germane atunci când acestea nu erau exagerate. Acum se plăteşte nu numai din cauza sudeţilor, ci şi din cauza Franţei: dar mai cu seamă din cauza ruşilor pentru care cehoslovacii au constituit ultima grijă.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund,

J. Dučić, *manu sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 274-275.

*

Domnului dr. Milan Stojadinović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad – 8 octombrie 1938

Strict secret, 1141
Despre situația din România. Convorbirea cu Călinescu, Ministrul afacerilor interne

Domnule Preşedinte,

Dat fiind că se vorbeşte mult despre memorandumurile pe care le-au înaintat Maniu şi Brătianu, şeful ţărăniştilor şi cel al liberalilor, regelui Carol, m-am dus la ministrul afacerilor interne Călinescu, cu care întreţin legături deosebit de bune. In legătură cu această situaţie el mi-a spus următoarele:

Nu este prima oară că Regele primeşte memorandumuri de la şefii vechilor partide. Maniu şi Brătianu nu mai există şi nici nu vor mai exista. În Transilvania nu există nici o situaţie alarmantă. Cea mai bună dovadă este că însuşi Maniu se află mai mult la Bucureşti decât la Cluj, unde odinioară era atotputernic, şi unde astăzi nimeni nu simte nevoia să-l vadă. Vechii şefi s-au trecut o dată cu vremea lor.

Guvernul are mai multe forţe decât cele necesare pentru a menţine nu numai regimul, ci şi încrederea în succesul său. Când am luat puterea, eu am închis vreo treizeci de zgomotoşi şi i-am trimis într-un sat din imediata apropiere cu graniţa bolşevică, spunându-li-se că de aceea au fost duşi acolo, ca să fugă peste graniţă în Rusia la bolşevici. Aceasta i-a speriat atât de mult, încât unii dintre ei s-au grăbit să dea declaraţii în sensul în care am dorit eu. Nu m-am atins de nici un şef de partid, pentru a nu-i populariza şi pentru a-i lăsa să fie uitaţi de lume. Şi ei înşişi văd asta foarte bine şi s-au apucat să trimită memorandumuri.

Regele este pe deplin mulţumit de metodele mele. Totdeauna l-am rugat pe Rege să aibă răbdare şi să stea liniştit, pentru că în linişte se află 80% din victorie. Apoi guvernul nostru a reuşit pentru că s-a preocupat mai mult să nu aibă inamici, decât să-şi facă prieteni. Şi aceasta este o metodă a mea care s-a dovedit bună. Nu ne grăbim cu alegerile. Ele vor veni poate abia după anul viitor, dacă toate vor decurge în bună ordine ca şi până acum.

Nu ne temem prea mult nici de problema minorităţilor, oricât de apăsătoare ar fi ea. În decursul veacurilor, noi, la fel ca şi voi, ne-am aflat în calea diferitelor migraţii, dinspre nord spre sud şi dinspre est spre vest, din care cauză în această parte a Europei nu este posibil de imaginat o altă situaţie decât cea cu minorităţi. De aceea lumea din exterior, dar şi noi înşine, trebuie să menţinem această stare în logica sa istorică, însă acordând minorităţilor toate libertăţile pe care le au şi majorităţile. Iar pentru ca majorităţile să nu fie nici sub aspect cultural dominate de minorităţi, este necesar un uriaş sistem ştiinţific şi un aparat şcolar perfect pentru progresul cât mai rapid şi mai sigur al poporului român. Noi lucrăm în prezent intens pentru afirmarea rasei, educând tineretul în spiritul naţional şi al valorilor cetăţeneşti, fără şovinism faţă de străini şi fără părtinire faţă de ai tăi. Noi imităm „şoimii" voştri, iar în fruntea lor punem oameni foarte cultivaţi şi cunoscuţi, dinamici şi buni vorbitori: pentru că epoca aceasta este o epocă a oratorilor.

Regele este plin de bunăvoinţă şi de încredere în sine. România este bogată, poporul supus, tineretul dornic de acţiune, iar lumea destul de conştientă, pentru a nu cere ceea ce este imposibil sau păgubitor. Dacă la noi au fost totdeauna o mulţime de demagogi, astăzi au rămas fără sprijin în mase şi de aceea fără ocupaţie. Ei nu mai au nimic de promis din ceea ce noi înşine nu am prevăzut şi, de asemeni, nu am promis dinainte. Dar chiar am încercat să creăm – spune ministrul Călinescu – un om cu o mare flexibilitate şi energie, în mod evident încrezător în ceea ce spune, chiar dacă ştie că este unul dintre cei mai urâţi şi ameninţaţi oameni din ţară.

Despre situaţia externă a spus următoarele:

Franţa a pierdut la München o bătălie, nu însă şi un război. Cred că situaţia se va îndrepta atunci când Anglia îşi va definitiva înarmarea. Noi avem ştiri sigure că Franţa a vrut cu adevărat să se războiască. Consilierul nostru al Coroanei, Argetoianu, cunoscut mai mult ca germanofil, s-a aflat pe timpul crizei la Paris şi s-a minunat de calmul incredibil şi ordinea cu care a fost înfăptuită mobilizarea. Generalisimul Gamelin a încercat să-l convingă că războiul va fi din nou în defavoarea Germaniei, însă, după toate aparenţele, Franţa a dat înapoi la presiunea lui Chamberlain. Cehoslovacia a fost salvată totuşi de invazie de către Beneš: dacă nu ar fi făcut mobilizarea, invazia ar fi fost inevitabilă.

Nu există totuşi popor pe lume care îşi revine şi îşi recapătă curajul atât de repede ca cel francez; acesta este poporul din Valmy, unde ca sanchilot a reuşit să învingă întreaga Europă; şi de la Sedan, după care a realizat în curând cele mai mari bogăţii şi coloniile sale. Eu sunt în mod sincer francofil. Însă totuşi nu neg că noi trebuie să ducem o politică de oportunism, pe care o urmează astăzi întreaga lume. Este imposibil să continuăm a ignora superioritatea forţei Germaniei pe toate liniile şi este fapt că aceasta va dăinui atâta timp cât de partea cealaltă nu se vor afla alţi parteneri decât Daladier şi Chamberlain, care nu sunt protagonişti ai istoriei, ci parlamentari şi moralişti, politicieni şi doctrinari. În momentul acela în care Franţa şi Anglia vor fi conduse de alţi oameni va începe un nou echilibru, iar apoi şi retragerea hegemoniei germane. Lumea va fi atunci mai fericită, fiindcă va putea să-şi aleagă şi prietenii, şi neprietenii. Însă în prezent este poate prima oară în istoria Europei când lucrul acesta nu mai este posibil.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu ocazia aceasta, asigurarea respectului meu cel mai profund,

J. Dučić*, manua sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 277-280.

36.

Legaţia Regatului României, Budapesta – nr. 3571
9 octombrie 1938, ora 19.52

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Rezultatele vizitei efectuate în Polonia de ministrul maghiar Csaky; la Varșovia demnitarul maghiar a primit asigurări de sprijin diplomatic în îndeplinirea aspirațiilor maghiare*

O wynikach wizyty ministra węgierskiego Csakiego w Polsce; w Warszawie dygnitarz węgierski otrzymał zapewnienia o pomocy dyplomatycznej w wykonaniu węgierskich aspiracji.

Întrebând pe ministrul Poloniei despre scopul vizitei d-lui Csaky la Varşovia mi-a spus că el a cerut lui Beck să nu dea garanţii Cehoslovaciei înainte de rezolvarea favorabilă pentru Ungaria a problemelor Slovaciei şi Rusiei Subcarpatine.

Guvernul ungar ar fi fost îngrijorat de declaraţia domnului Beck că, în urma restituirii Teschenului, Polonia nu mai are motive de fricţiune cu Cehoslovacia. Ministrul afacerilor străine al Poloniei ar fi asigurat pe domnul Csaky de ajutorul său diplomatic, fără a lua însă angajamente precise pentru aducerea la îndeplinire a aspiraţiilor ungare.

Bossy

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 269.*

* Adevărata atitudine a Poloniei în raporturile polono-maghiare rezultă din raportul confidenţial trimis de Raoul Bossy la Ministerul Afacerilor Străine în care subliniază:

„Într-o convorbire avuta azi cu dl. Orlowski, D-sa a revenit asupra unui subiect pe care mi-l dezvoltă des, anume interesul pe care l-ar prezenta pentru România o Ungarie puternică, strâns legată într-un bloc polono-româno-maghiar, menit să stăvilească deopotrivă imperialismele rus și german. O Ungarie puternică nu s-ar putea concepe după colegul meu polon, dacă nu s-ar dobândi o frontieră comună cu Polonia. Deci, guvernul român n-ar trebui să privească ostil năzuințele ungureşti spre Rusia subcarpatică. Cum interlocutorul meu stăruia să-i arăt părerea mea asupra expunerii sale, i-am răspuns că nici dânsul, nici eu, nu avem, evident, mandat a trata asemenea chestiuni, dar că-i pot opune, în cadrul unei chestiuni cu totul particulare, unele contra-argumente: 1. blocul româno-polon... nu ar avea nevoie de adaosul relativ slab al Ungariei; 2. dacă

dl. Orlowski acuză mereu puterile occidentale de a fi făurit barajul Cehoslovaciei contra dorinței firești a Germaniei de a juca un rol preponderent în Europa centrală, de ce consideră dânsul că același rol, jucat de o Ungro-Slovacie, ar fi mai puțin reprehensibil; 3. în sfârșit, învoiala mea că Ungaria ar fi dispusă să se încadreze într-un bloc Varșovia-Bucureşti- Budapesta, care ar implica renunțarea la revizionismul spre Est...

Fără a combate direct aceste contraargumente, dl Orlowski m-a întrebat dacă socotesc că România are un interes direct de a interveni în dezlegarea problemei Rusiei subcarpatice. Tot în numele meu personal i-am explicat că soarta unui ținut vecin interesează întotdeauna orice stat, cu atât mai mult cu cât este vorba de un stat aliat, și că există de altfel un aspect al chestiunii care mi se pare extrem de important pentru noi: singura rețea de cale ferată unind Sighetul Marmației cu restul țării trece pe teritoriul Rusiei subcarpatice înainte de a reintra, la Halmei, pe teritoriul român. Nu poate fi indiferent, prin urmare, a ști care este țara care ne asigură comunicația între o parte a țării noastre și alta. Ministrul Poloniei mi-a spus... că nu vede de ce nu ni s-ar ceda zona ruteană prin care trece porțiunea de cale ferată Halmei-Sighetul Marmației. M-am văzut silit să-i arăt că-mi este cu neputință să-l urmez, chiar în limitele unui schimb de păreri amical, pe un astfel de teren și să-i reamintesc legăturile strânse și cordiale dintre țara noastră și aliata ei cehoslovacă.

Părăsind această latură a problemei, dl Orlowski a căutat să-mi demonstreze că acum ar fi momentul psihologic – „momentul unic" – pentru o reconciliere definitivă între România și Ungaria. «Ar trebui – argumentează D-sa – să vă folosiți de situația critică în care se află guvernul de la Budapesta care, fără asentimentul României, nu se poate decât cu greu mișca, spre a-i smulge o renunțare definitivă și solemnă la pretențiile sale. Pentru a obține o asemenea renunțare, nu este nevoie să vă părăsiți aliata; ar fi suficient, v-o afirm, să nu vă opuneți la consultarea prin plebiscit a voinței populare din Rusia subcarpatică.»... Colegul meu polon m-a asigurat că, în conjunctura prezentă, guvernul ungar ar accepta un aranjament cu România pe baza ***status quo****-ului. Am observat atunci colegului meu polon că bine a făcut să întrebuințeze termenul de „smulgere", căci în acest caz ar fi o renunțare „smulsă" de noi ungurilor în momente critice, pe care ei n-ar mai respecta-o după rezolvarea crizei, dată fiind mai ales sporirea forțelor de stat...*

Considerând că ne întinsesem îndeajuns asupra acestui subiect, am încheiat conversația declarând că România a fost întotdeauna doritoare a ajunge nu numai la o destindere, dar chiar la relații amicale cu Ungaria și că, în consecință, dacă guvernul ungar ne va întinde vreodată mâna nu o vom respinge, cu condiția să admită ca bază a apropierii dintre noi respectarea fără rezerve a intereselor și angajamentelor noastre."

Op.cit. p. 88-91.

Cu siguranţă scenariul propus de Orlowski era un plan de acţiune pus de acord între ministerele de externe maghiar şi polonez. Proiectul va fi susţinut peste zece zile, la Galaţi, în discuţiile avute de Józef Beck, cu regele Carol al II-lea şi cu Nicolae Petrescu-Comnen. Răspunsul pe care îl va primi şeful diplomaţiei poloneze va merge pe raţionamentul lui Bossy, argumentaţia prezentată de liderii români fiind şi mai solidă, cu elemente concrete de strategie şi de politică internă.

Un rol important pentru liderii români în a-şi elabora o poziţie solidă în discuţia cu Beck în problema Rusiei subcarpatice au jucat-o, cu siguranţă, informaţiile transmise de la Londra, Budapesta şi Paris, cu privire la poziţia Angliei, Franţei şi Germaniei. (*N. M.*)

37.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4379
9 octombrie 1938, ora 15.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția aprobatoare a Germaniei cu privire la sprijinul moral și diplomatic polonez pentru Ungaria, considerând că Rusia Subcarpatină va cădea ca un „fruct copt" în mâna Ungariei; o viitoare transformare a Consulatului german de la Bratislava în Legație.*

Przychylne stanowisko niemieckie w związku z moralnym dyplomatycznym poparciu polskim dla Węgier, uważając iż Rusi Podkarpacka spadać będzie jak „dojrzały owoc" w ręce Węgier; o przyszyłym przekształceniu niemieckiego Konsulatu w Bratysławie w Poselstwo.

Din sursa obişnuită mi s-a confirmat că la cererea contelui Csaky de colaborare efectivă pe chestiunea Rusiei subcarpatice, Polonia nu a făgăduit decât sprijinul moral şi diplomatic. În informaţiile date de Beck reprezentanţilor Poloniei în străinătate, în afară de comunicarea de mai sus, le-a indicat a fi foarte rezervaţi în această chestiune.

În privinţa atitudinii Germaniei, mi s-a comunicat că ambasadorul Germaniei aprobă aici formula polono-maghiară. Planul lor final este tot dezmembrarea şi independenţa Slovaciei, care va provoca căderea, ca a unui fruct copt, a Rusiei Subcarpatine în mâna Ungariei.

Pentru a-mi mai dovedi simpatia germană faţă de acest proiect, amicul meu îmi arată că Consulatul german din Bratislava a comunicat slovacilor că Germania este gata a recunoaşte din prima zi Slovacia independentă, transformând Consulatul din Bratislava în Legaţiune.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 275.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

38.

Legaţia Regatului României, Praga
10 octombrie 1938

Externe Bucureşti

Notă telefonică

Ref.*: Cererea Ungariei de a ocupa unele oraşe cehoslovace; solicitarea guvernului cehoslovac adresată României de a modera pretenţiile maghiare; cerere adresată şi părţii iugoslave.*

Węgierskie domagania zajęcia niektórych miast czechosłowackich; prośba Rządu czechosłowackiego skierowana do Rumunii aby złagodziła węgierskie pretensje; prośba była skierowana i stronie jugosłowiańskiej.

Domnul Radu Crutzescu, ministrul României la Praga, a comunicat telefonic în cursul nopţii de 10 octombrie 1938, ora 2.30, următoarele:

Ieri-seară, la ora 18.00, au început tratativele directe ungaro-cehoslovace. Domnul Kanya a ţinut o lungă expunere, formulând următoarele pretenţii:

1) Ocuparea imediată din partea trupelor ungare a două oraşe din Slovacia, anume Sahy şi Slovensky Novy Mesto; este vorba deci numai de două oraşe şi nu de şase cât cereau înainte.

2) Ceea ce este grav, însă, este faptul că domnul Kanya a cerut ocuparea de către Ungaria a unei regiuni care depăşeşte simţitor zona etnografică; această frontieră ar începe de la vest de Demin (N-V de Bratislava) şi ar cuprinde în interiorul graniţelor ungare următoarele oraşe: Bratislava, Nitra, Levice, Luceneč, Rimawska-Sobota, Rožnava, Košice, Užhorod, Munkacevo şi Kralovo.

Realizarea acestor pretenţii ar înlătura Cehoslovacia de la Dunăre, unde nu ar avea niciun punct de acces şi ar lipsi-o de comunicaţiile directe cu România.

Guvernul cehoslovac a adus la cunoştinţa Legaţiunii noastre din Praga pretenţiile formulate de domnul Kanya, rugând guvernul român să facă tot ce-i stă în putinţă pentru a le modera. Un demers similar a fost făcut şi la Belgrad.

Domnul ministru Crutzescu a subliniat că acceptarea pretenţiilor maghiare – care nu ţin seama nici de condiţiile etnografice, nici de

necesităţile ei economice vitale – ar pune Cehoslovacia în imposibilitate absolută de a mai exista.

Z. Câmpeanu
Ataşat de Legaţiune

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 291.

Comunicarea a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

39.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 60886, 10 octombrie 1938

Legația României – Praga

Telegramă cifrată

Ref.*: Ministrul Comnen solicită acțiuni energice din partea guvernului cehoslovac de apărare a intereselor naționale împotriva pretențiilor maghiare.*

Minister Comnen domaga się energetycznych działań ze strony Rządu czechosłowakiego w obronie narodowych interesów przeciwko węgierskich pretensji.

Foarte urgent

Răspuns la telegrama 2716 din 8 octombrie 1938.

Binevoiţi vă rog a comunica guvernului cehoslovac că noi facem demersuri peste demersuri în toate capitalele şi în special la Varşovia. Dar nu trebuie să dăm impresia că suntem mai cehoslovaci decât cehoslovacii.

În unele capitale există sentimentul că chestiunea Rusiei Subcarpatine ne interesează mai mult decât pe cehoslovaci.

Este absolut urgent ca Praga să intervină energic, din nou, chiar ameninţător, în toate capitalele, altminteri pierde partida.

Sunt încredinţat că chiar la Berlin un demers imediat şi energic ar avea efect. În chestiunea aceasta interesele Reich-ului coincid cu ale noastre.

Anumite mişcări de trupe ar produce şi ele efect în Rusia subcarpatică. Numai să lucreze mai repede şi mai energic, pentru Dumnezeu!

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 295.

40.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
10 octombrie 1938

Notă de convorbire

avută de dl. ministru N.P. Comnen şi dl. Veverka, ministrul Cehoslovaciei la Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Ref.*: Situaţia din Cehoslovacia; mulţumirile aduse de conducerea cehoslovacă României pentru „servicii imense". Propunerea ministrului român, Comnen, ca şeful Legaţiei cehoslovace la Bucureşti, Veverka, să se deplaseze la Praga pentru a convinge autorităţile pentru demersuri mai energice*

Sytuacja w Czechosłowacji; podziękowania od kierownictwa czechosłowackiego pod adresem Rumunii za „ogromne usługi". Propozycja rumuńskiego ministra, Comnena, aby szef Poselstwa w Bukareszcie, Veverka, udał się do Pragi aby przekonać władze do energetycznych działań.

În ziua de 10 octombrie domnul Veverka a cerut două audienţe domnului ministru Comnen.

Domnul Veverka a declarat din nou în numele domnului preşedinte Sirovy şi a guvernului cehoslovac că nu va uita niciodată serviciile imense aduse de România în timpul actualei crize. Sprijinul pe care diplomaţia română l-a dat cauzei cehoslovace a fost hotărâtor pentru a determina atât acţiunile diplomatice în diferitele capitale europene, cât şi înţelegerii neîntârziate între cehoslovaci, slovaci şi ruteni. În timpul crizei conducătorii cehoslovaci au fost la un moment dat atât de deprimaţi încât nimeni nu mai

îndrăznea să mai ia vreo iniţiativă în vederea realizării înţelegerii cu slovacii şi cu rutenii. Intervenţiile României, energice şi succesive, au fost de natură a galvaniza pe conducătorii Cehoslovaciei şi a-i hotărî să facă supremul sacrificiu acordându-se autonomia Slovaciei şi Rusiei Subcarpatine.

Din acest moment se poate considera că Cehoslovacia s-a regăsit, putând lucra întru salvarea posibilităţilor indispensabile existenţei sale.

Domnul Veverka a solicitat o audienţă pentru a exprima aceste sentimente pozitive şi Majestăţii Sale Regelui.

Domnul Comnen l-a rugat pe domnul Veverka să sfătuiască guvernul său să ia o atitudine cât mai energică, luând, la nevoie, chiar măsuri militare pentru a salva cât mai mult din regiunea Rusiei Subcarpatine, asigurând astfel legătura directă între România şi Cehoslovacia.

Domnia Sa l-a sfătuit chiar pe domnul Veverka să plece imediat la Praga pentru a obţine o atitudine mai hotărâtă împotriva revendicărilor ungureşti, cu atât mai mult cu cât din declaraţiile domnului Fabricius şi din atitudinea presei germane reiese că Germania nu este deloc dispusă să-şi dea asentimentul său creării unei frontiere comune între Polonia şi Ungaria.

Domnul Veverka s-a hotărât a pleca imediat la Praga şi aceasta cu atât mai mult cu cât a avut tristeţea de a constata că, chiar membrii guvernului cehoslovac nu cunosc de aproape situaţia din Rusia Subcarpatină şi gravitatea cesiunii punctului Nove-Mesto ungurilor.

Vorbind cu unul din membrii guvernului, acesta ignora că satul Nove-Mesto se găseşte în Ungaria, iar staţiunea numai în Cehoslovacia şi că tocmai această staţie formează punctul de legătură feroviară între România şi Cehoslovacia.

Domnul Veverka va cere cu insistenţă şi o manifestaţie militară pentru a împiedica orice tentativă de a se crea fapte împlinite în Rusia Subcarpatină.

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 296-297.

41.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4395
10 octombrie 1938, ora 15.35

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Neintervenția engleză în problema Rusiei Subcarpatine, confirmată de ambasadorul englez.*

O nieinterwencji angielskiej w Rusi Podkarpackej potwierdzonej poprzez angielskiego ambasadora.

Cu Referire la informaţiile transmise în scris prin Grigoriu, aduc la cunoştinţă că un comunicat oficial publicat azi-dimineaţă dezminte ştirea vreunei intervenţii engleze la Varşovia în chestiunea Rusiei Subcarpatine. Acest lucru mi s-a confirmat chiar acum de către ambasadorul Angliei, care mi-a declarat că a sugerat la Londra facerea unei asemenea intervenţii dar n-a primit niciun răspuns şi deci n-a făcut nicio intervenţie.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 311.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

42.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4401
10 octombrie 1938, ora 23.35

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția ministrului de război, mareșalul Rydz-Śmigły, în problema Rusiei Subcarpatine și cu privire la raporturile româno-polone*[*]

Stanowisko ministra wojny, marszałka Rydza-Smigłego w sprawie Rusi Podkarpackiej oraz w sprawch stosunków rumuńsko-polskich.

Mareşalul Rydz-Śmigły, pe care l-am văzut azi, mi-a confirmat că Polonia nu are niciun acord cu Ungaria, căreia i-a promis numai un sprijin moral în chestiunea Rusiei Subcarpatine. Mareşalul explică interesul Poloniei în chestiunea frontierei comune polono-ungare prin nevoia unui baraj contra bolşevismului şi la întrebarea mea a mărturisit că eventual şi contra Germaniei. Mareşalul Rydz-Śmigły nu dă totuşi impresia a fi atât de cald ca Beck în această chestiune. În contrazicere cu Beck, Domnia Sa nu crede că Slovacia s-ar despărţi în viitor de cehi. El găseşte că ungurii au avut o atitudine foarte nehotărâtă în cursul ultimelor evenimente. Mareşalul are mare grijă a nu vexa România şi consideră alianţa noastră mai importantă şi mai utilă ca oricând pentru ambele ţări. Căutând a verifica afirmaţia ambasadorului Moltke, comunicată prin telegrama mea nr. 4379 de ieri, ea nu mi-a fost confirmată. De aici am tras concluzia că amicul meu, printre anumite ştiri preţioase, caută a-mi strecura câteodată şi informaţii tendenţioase. Tot de la amicul meu ţin deţin informaţia că Polonia se gândeşte serios a adera destul de curând la Pactul antikomintern.

Mâine, Beck va primi de la preşedintele Republicii Polone, în cadrul unei solemnităţi, Marele Cordon al Ordinului „Vulturul Alb” în semn de mulţumire pentru reuşita acţiunii lui în chestiunea Teschen.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 327-328.

Rezoluţie: S-a transmis telegrafic şi la Leg. din Budapesta la 11 oct.

[*] A se reține: poziție contrară punctelor de vedere exprimate de Beck (*N. M.*)

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

43.

Legaţia Regatului României, Praga – nr. 2732
10 octombrie 1938, orele 22.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Demersurile energice efectuate la Praga în problemele acute ale Cehoslovaciei.*

Energetyczne przedsięwzięcia w Pradze w sprawach krytycznych dla Czechosłowacji.

Mă Refer la telegrama Excelenţei Voastre nr. 60886.

Încă de astă-noapte, guvernul ceh a făcut în celelalte capitale demersuri energice în sensul indicat. Se va interveni astăzi şi la Berlin. Şi sfatul Excelenţei Voastre de a se proceda la unele dislocări de trupe în Rusia subcarpatică va fi urmat probabil fără întârziere.

Autonomia va fi acordată rutenilor în cursul zilei, recunoscându-se ministerul propus de dânşii.

Am de altfel impresia că odată cu instalarea domnului Chvalkovski era incertitudinilor şi a tergiversărilor sistematice a luat sfârşit.

Crutzescu

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 324.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

44.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 60298, 12 octombrie 1938

Externe București

Telegramă cifrată

Ref.*: Poziția Poloniei în problema Rusiei Subcarpatine.*

Polskie stanowisko w sprawie Rusi Podkarpackiej.

Comunicaţi domnilor Chvalkovski şi Veverka că mareşalul Rydz-Śmigły a confirmat ieri ambasadorului nostru la Varşovia că Polonia nu are niciun acord cu Ungaria căreia i-a promis numai sprijin moral în chestiunea Rusiei Subcarpatine.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 342.

Raoul Bossy:

14 octombrie. *În urma ruperii negocierilor de la Komarno, Daranyi a plecat în Germania spre a solicita sprijinul lui Hitler, iar Csaky în Italia pentru a cere sprijinul lui Mussolini.*

Op.cit., p. 91.

45.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 61 387
12 octombrie 1938

Ambasada Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Evaluarea raporturilor bilaterale în contextul sprijinului polonez dat Ungariei în chestiunea Rusiei Subcarpatine.*

Ocena stosunków bilateralnych w kontekście poparcia polskiego po stronie Węgrów w sprawie Rusi Podkarpackiej.

Am convocat ieri pe ambasadorul Poloniei la minister şi l-am rugat să fie interpretul guvernului, armatei române şi al meu personal pe lângă mareşalul Rydz-Śmigły, căruia l-am rugat să-i exprime călduroasele noastre mulţumiri pentru bunele sentimente manifestate faţă de ţara noastră prin dumneavoastră şi pentru justa valoare pe care o atribuie alianţei noastre în gravele momente de faţă.

Am adăugat însă că, din nefericire, atitudinea Poloniei din ultimele vremuri nu a fost de natură a spori valoarea psihologică a acestei alianţe. Omul de pe stradă şi chiar unii membri din armata română îşi pun întrebarea: cum este cu putinţă ca în dispreţul textelor formale ale alianţei noastre, guvernul polonez să se consulte cu Ungaria şi nu cu România asupra acţiunii sale politice din ultima vreme, sprijinind în acelaşi timp revendicările nedrepte ale Ungariei împotriva intereselor vitale ale României. Fiind unul dintre autorii alianţei noastre cu Polonia şi fiind convins mai mult ca oricine de necesitatea acestei alianţe resimt dureros efectele acestor juste critici.

L-am prevenit apoi pe domnul Raczyński că în urma actelor teroriste comise de trupe deghizate ungureşti, organizate în bande în Rusia subcarpatină, Cehoslovacia a hotărât să ia măsuri militare dintre cele mai severe. Aşa fiind, este de prevăzut că dacă atentatele ungureşti nu vor lua sfârşit, guvernul cehoslovac va reacţiona, ceea ce ar avea efecte imprevizibile dintre cele mai grave.

L-am rugat deci pe ambasadorul Poloniei să intervină la Varşovia în vederea unui demers la Budapesta, destinat a evita noi şi grave complicaţii în sectorul nostru.

Pentru a sublinia importanţa acestor declaraţii, vă rog a le confirma şi dumneavoastră guvernului polonez.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 362-363.

46.

Consulatul general al Regatului României, Cernăuţi, 9 octombrie 1938

Raport

Ref.*: Chestiunea „Rusiei Subcarpatine" sau a „Ucrainei Carpatine"; cu propuneri de acţiune pentru România.*

Sprawa „Rusi Podkarpackiej" lub „Ukraina Karpacka"; propozycje działań dla Rumunii.

Despre însemnătatea Rusiei Subcarpatine sau cum au botezat-o ucrainenii de curând „Ucraina Carpatină", v-am vorbit îndeajuns. Susţin şi azi că această chestiune nu este numai problema cea mai însemnată a politicii noastre, dar poate şi punctul cel mai nevralgic al politicii europene, căci aici se ciocnesc sau se întâlnesc interesele polone, germane, cehe, ucrainene, ruse şi române. N-a fost deci nicio exagerare dacă ultimul Referat l-am isprăvit cu afirmaţia că chestiunea ucraineană a ajuns pe primul plan al politicii noastre, cea ungurească pierzându-şi din însemnătatea ei.

Ucrainenii luptă mai departe pentru independenţa Maramureşului nostru de nord. Astfel, s-au întrunit luni, 3 octombrie a.c., emigranţii ucraineni din Germania la Viena într-un mare miting, în care au luat următoarele hotărâri:

1) Noi constatăm că în anul 1919 au fost alipiţi pe baza tratatului de la S. Germain 700.000 de ucraineni cehoslovaci cu promisiunea că li se va da o autonomie cât mai largă.

2) Contrar hotărârilor fixate în acest tratat care da Ucrainei carpatine autonomia deplină, ea a fost sistematic persecutată de către guvernul din Praga şi forma pentru acesta obiectul unei nemaipomenite exploatări materiale.

3) Mai departe constatăm că alianţa Cehoslovaciei cu Rusia bolşevică a făcut din Ucraina carpatină o bază militară a Moscovei, împotriva cărui lucru ucrainenii se vor opune cu toate mijloacele şi cu toată hotărârea, ca apărători fireşti ai civilizaţiei europene şi cei mai hotărâţi adversari ai bolşevismului.

4) Politica de forţă a guvernului cehoslovac a avut drept urmare că toate naţionalităţile republicii cehe au hotărât eliberarea de sub jugul ei, cerând pentru ele dreptul de autodeterminare. Noi, ucrainenii care am fost totdeauna adversarii cei mai aprigi ai unei opresiuni naţionale, aşteptăm ca să fim şi noi înţeleşi şi ajutaţi de marile puteri şi de toate statele civilizate în lupta noastră pentru dreapta cauză ucraineană.

5) În numele tuturor ucrainenilor care trăiesc în Germania, cât şi în numele întregului popor ucrainean, declarăm că suntem solidari cu ucrainenii carpatini.

Această moţiune (din Viena), cât şi comunicatele care se dau de către staţiile germane de radio în limba ucraineană (eu singur am auzit la Graz şi Breslau) privitoare la aceeaşi chestiune, dovedesc că Germania sprijină cu toate că a dat la München garanţii pentru integritatea Cehoslovaciei, după reglarea chestiunii sudete, polone şi maghiare, sprijină zic mişcarea ucraineană în vederea creării unui stat independent carpatin, care să joace pentru Reich rolul pe care avea să-l joace republica moldovenească pentru Rusia sovietică.

O astfel de moţiune a fost înaintată şi de biroul anglo-ucrainean din Londra (Makohin) Ministerului de Externe al Marii Britanii (încă de la sfârşitul lui septembrie).

Ultimele ştiri ne afirmă însă că această regiune va rămâne Cehoslovaciei, formând o parte a statului federativ cehoslovaco-rutean. Prin acest lucru primejdia coridorului ucrainean însă nu e înlăturată, ci, dimpotrivă, pentru el împotriva intereselor noastre s-ar putea ca să lucreze de aici înainte şi cehii alături de nemţi. De aceea nu ştim dacă n-ar fi mai bună soluţia polonă sprijinită de Italia, care cere împărţirea acestui teritoriu între Polonia şi Ungaria.

Despre hărţile de propagandă ale ucrainenilor care circulă la noi şi despre care se vorbeşte pretutindeni prin cafenele, cofetării etc. voi vorbi în raportul viitor. Datoria noastră este deocamdată să le adunăm.

În ziarul „Dilo” din de 5 octombrie se vorbeşte de un bloc al Europei Centrale sub conducerea Poloniei, din care să facă parte Cehoslovacia, România, Iugoslavia şi Bulgaria. Ungaria nu e pomenită. Scopul acestui bloc ar fi de a înlocui Mica Înţelegere şi de a paraliza puterea statelor totalitare.

Afară de ceea ce scrie „Dilo” că la posturile de radio din Polonia s-a spus că chestiunea Teschen (Cieszyn) e numai începutul unei mari acţiuni politice a Poloniei. E numai prima etapă. După aceasta va urma chestiunea Mării Negre pe care va trebui să se sprijine politica poloneză de aici înainte. „Dilo” se miră de ce presa poloneză nu pune şi ea chestiunea aceasta.

Despre tendinţa aceasta a Poloniei, care este mai veche şi stă în legătură şi cu coridorul Danzig, voi vorbi mai pe larg în raportul săptămânii viitoare.

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 285-286.

Raoul Bossy:

18 octombrie. *Declarația primului-ministru Imrédy făcută agenției oficioase M.T.I. are înțelesul unei alipiri definitive a Ungariei la axa Berlin-Roma. Până acum, Imrédy nu voise să se angajeze complet cu Axa, spre a păstra legături cu democrațiile occidentale. În urma vizitei lui Deranyi la Hitler, guvernul ungar s-a convins că trebuie să supraliciteze Cehoslovacia în avansurile făcute Germaniei pentru a nu pierde sprijinul Berlinului, de care depindea realizarea revendicărilor sale teritoriale. Colegul meu german, Erdmannsdorf, îmi spune ca a fost de față, la München, la întrevederea dintre miniștrii de externe german și cehoslovac, după aceea avută de Ribbentrop cu Daranyi. În prealabil avusese o lungă conversație între Ribbentrop și Hitler, pe de o parte, și Chwalkowsky, pe de alta. După aceea, convorbirea cu Daranyi, iar apoi aceea a lui Ribbentrop cu Chwalkowsky, la care a asistat Erdmannstorf, și pe care mi-o relatează. Ribbentrop a declarat ministrului afacerilor străine cehoslovac că Germania nu ar fi în măsură să garanteze frontierele Cehoslovaciei dacă acestea nu ar corespunde decât la acelea indicate în oferta delegației slovace la Komarno. Chwalkowski a răspuns că pune cel mai mare preț pe garanția Germaniei și că va vedea dacă se mai pot face concesii. A mărturisit însă că dificultățile vor proveni mai ales din partea reprezentanților slovaci și ruteni, care se arată intransigenți pentru a nu pierde popularitatea ce au câștigat prin autonomia ținuturilor lor. Cât despre cehi, după câte îmi spuse și consilierul Fișa de la legația Cehoslovaciei, ei sunt resemnați la orice noi jertfe. Ce deosebire între deznădejdea lor și mentalitatea de „învingători” a slovacilor și rutenilor, îmbătați de gloria autonomiei obținute! Colegul meu german consideră pretențiile ungurești mult exagerate și prezentate numai din motive de politică internă. Vor trebui să le reducă simțitor**. ***La Berlin nu se acordă nici o valoare argumentelor polono-ungare.*** (sublinierea mea: *N.M.*). *Cât despre argumentele economice dezvoltate pentru a justifica alipirea Rusiei Subcarpatice la Ungaria, ele nu sunt serioase, căci se rezumă la nevoia de a se importa lemn de acolo! Ermdannsdorf este convins că ungurii, care nu au din partea Poloniei decât promisiunea de sprijin diplomatic, nu vor risca singuri o aventură militară contra armatei cehoslovace, mult superioare ca echipament și întăriri (informație ce i-a fost dată de Dornberg, care, deși numai șef al protocolului, este unul din*

intimii lui Ribbentrop). Daranyi, după câte îmi arată Erdmannsdorf, deşi om de treabă, n-ar fi făcut o impresie prea bună la Berlin, din cauza lipsei de cunoştinţe geografice locale în regiunile revendicate şi a unei imperfecte cunoaşteri a limbii germane. Ciano ar fi stăruit pentru o întâlnire a miniştrilor de externe ai celor din „big four" dar germanii s-au opus, în credinţa că divergenţele vor putea fi aplanate pe cale de negocieri.

Op. cit. p. 91-92.

47.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 60 632, 10 octombrie 1938

Legaţia României – Berlin

Telegramă cifrată

Ref.*: Solicitarea ministrului Nicolae Petrescu-Comnen adresată Legaţiei României la Berlin pentru a insista energic în explorarea intereselor comune germano-române privind Rusia Subcarpatică.*

Prośba ministra Nicolae Petrescu-Comnena skierowana do Poselstwa Rumunii w Berlinie, aby interweniowało przy Rządzie niemieckim podkreślając istnienie wspólnych interesów niemiecko-rumuńskich na Rusi Podkarpackiej.

Confidenţial

Răspuns la telegrama nr. 38233.

Am făcut şi continuăm a face demersuri insistente la Varşovia, cu toate că autonomia Slovaciei a fost realizată încă de patru zile, partida nu este însă definitiv câştigată, mai ales în ceea ce priveşte Rusia Subcarpatică.

Aşa fiind, vă rog însă a reitera energic demersurile dumneavoastră pe lângă guvernul german în sensul telegramei noastre nr. 59924, insistând asupra interesului comun pe care îl avem şi Germania şi noi de a păstra o posibilitate de comunicaţie directă cu Reich-ul prin Cehoslovacia.

Pe lângă celelalte consideraţii, un dig creat artificial între noi şi Germania ar avea efecte nefaste asupra relaţiilor viitoare dintre ţările noastre.

Insistaţi a-l vedea urgent pe domnul von Ribbentrop şi, eventual,

pe mareşalul Göring şi daţi-le explicaţiile etnice, politice şi comerciale cunoscute cu harta în mână. Nu intră în acordul prevederilor de la München înglobarea slovacilor din Rusia subcarpatică în hotarele Ungariei.

Guvernul aşteaptă de la demersurile dumneavoastră active şi insistente efecte pozitive. Aceste instrucţiuni sunt numai pentru dumneavoastră.

Comnen

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 288.

48.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
10 octombrie 1938

Notă de convorbire
avută de ministrul afacerilor străine, N. Petrescu-Comnen
cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti
la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Poziția Germaniei în problema frontierei române polono-ungare, rezultat al convorbirilor din ziua de 10 octombrie 1938, purtate ministrul N.P. Comnen cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la București.*

Stanowisko Niemiec w sprawie granicy polsko-węgierskiej; wyniki rozmów z dnia 10 października 1938r. pomiędzy ministrem N.P. Comnen i W. Fabricius, poseł Niemiec w Bukareszcie.

Domnul Comnen l-a întrebat pe domnul Frabricius dacă nu este în măsură a-i da un răspuns precis la chestiunea pusă în ziua de 6 octombrie a.c. asupra atitudinii Germaniei faţă de dorinţa Ungariei de a obţine o frontieră comună cu Polonia.

Domnul Fabricius a răspuns că poate reitera asigurările date în ziua de 6 octombrie, că guvernul german nu are niciun angajament faţă de Ungaria decât de a sprijini moralmente revendicările sale, întrucât tind în mod exclusiv la recunoaşterea regiunilor cehoslovace locuite în majoritate

de unguri. Guvernul german nu este deloc de acord ca regiuni slave să fie reunite la Ungaria.

Domnul Comnen a atras atenţia domnului Fabricius că dacă planul unguresc s-ar realiza, nu numai că s-ar crea noi posibilităţi de iridente slave în hotarul Ungariei, dar s-ar părea că se tinde la crearea unui dig între Germania şi România. Aşa fiind, se socoteşte că în cazul când Germania doreşte să aibă mai multe posibilităţi de comunicaţie cu România asigurate s-ar cuveni ca să se declare în mod categoric atât la Budapesta, cât şi la Varşovia.

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39. f. 3.

49.

Legaţiunea Regală a României
Helsinki, 7 octombrie 1938

Ref.*: Raportul ambasadorului român la Helsinki, Caius Brediceanu, adresat ministrului Comnen privind modalităţile de stabilirea frontierei româno-cehoslovace după primul război mondial, acţiune la care a participat*

Sprawozdanie rumuńskiego ambasadora w Helinkach, Caiusa Berdicenau, skierowny do ministra Comnena, w sprawie ustalenia granicy rumńskiej pe pirwszej wojnie światowej.

Domnule ministru,

Ca urmare la telegrama mea nr. 783, am onoarea a reaminti Excelenţei Voastre fazele prin care a trecut problema hotarului nostru comun cu Cehoslovacia la Conferinţa de Pace de la Paris, în anii 1919-1920.

Secţiunea delegaţiei române pentru provinciile alipite, de sub conducerea domnului Vaida, s-a ocupat de această chestiune. În prima fază, pe când prezida domnul Brătianu delegaţia României, am fost însărcinat din partea domnului Vaida să tratez cu Philippe Berthelot această chestiune în detaliu, după ce domnii Brătianu şi Vaida au avut mai multe discuţii cu reprezentanţii cehoslovaci. S-a convenit ca înainte de toate să ajungem la un hotar comun. Discutând cu domnul Berthelot, cu harta militară pe masă, de acord cu domnul colonel Toma Dumitrescu, cu care am studiat

şi fixat întreg hotarul de vest al României, de la gurile Mureşului la gurile Someşului (conform instrucţiunilor domnului Brătianu), în principiu domnul Berthelot s-a arătat foarte favorabil tezei noastre de a împărţi astfel cu cehoslovacii judeţul Maramureş, ca partea română, cu cele trei sate româneşti: Apşa de Sus, de Mijloc şi de Jos, să cadă României, ceea ce ar fi însemnat că a 4-a linie ferată, care leagă nordul fostei Ungarii, pe teritoriul Rusiei Subcarpatine de astăzi, linia din Sighetul Marmaţiei la Körösmezö, să fie cedată României. Totodată ne-am înţeles că linia de despărţire la sudul Rusiei Subcarpatine să fie râul Tisa.

În conversaţiile avute cu domnul Kramar, acesta a declarat domnului Vaida că nu ne vom certa pentru câteva sate ruteneşti din Maramureş şi că să fim fericiţi dacă ajungem la un hotar comun.

Mai mult, teza noastră a fost indirect sprijinită şi prin faptul că între Statele Majore ale armatelor române şi cehoslovace s-a stabilit o linie de demarcaţiune, care satisface toate exigenţele româneşti. (Linia albastră pe hartă anexată).

Am rămas adânc decepţionat când Conferinţa de Pace ne-a comunicat hotarul fixat, aşa cum e şi astăzi, şi numai peste câteva luni am putut afla căile şi mijloacele de care s-au folosit cehoslovacii pentru a ajunge la o soluţie atât de dezastruoasă pentru noi. Ni s-a luat linia ferată Sighetul Marmaţiei la Körösmezö şi s-a trecut la Halmei peste Tisa cu hotarul. Am rămas cu o singură linie de joncţiune directă cu Polonia. Linia ce trece prin Cernăuţi, ocupată în cursul războiului mondial, în primele zile de ostilităţi, de către ruşi.

Primejdia persistă şi azi, poate în măsură mai mare, în urma progreselor aviaţiei care, în caz de război cu vecinii de la est, în câteva minute ar putea întrerupe circulaţia pe singura arteră care ne leagă de Polonia.

II

Din ştirile prinse la radio, atât din Budapesta cât şi din Italia, dar mai ales din conversaţiile avute în cercurile diplomatice de aici, am impresia că se lucrează cu toate mijloacele ca să-i înduplece pe slovaci la o autonomie, legată de Budapesta şi nu de Praga.

Acţiunea dezastruoasă a lui Hlinka poate aduce acum roade nefaste, căci deja la Conferinţa de Pace ne-a declarat că dânsul are mai multă simpatie pentru poloni decât pentru cehi, căci polonii sunt catolici, ca şi majoritatea slovacilor, iar antagonismul lor faţă de cehii husiţi şi libercugetători îi desparte prea mult de dânşii. Simpatiile pentru poloni le mai atribuia Hlinka faptului că cele 6 oraşe din Zips, sub munţii Tatra, Késmark, Szepesbéla,

Leutsche etc., ar fi stat mai multe secole sub stăpânire polonă, ca amanet, pe care numai împărăteasa Maria Theresia le-a răscumpărat, o stăpânire care a lăsat amintiri plăcute.

Deocamdată se va vedea dacă clasa intelectuală slovacă, redeşteptată în cei din urmă 20 de ani de libertate, în ce măsură îşi cunoaşte rostul său naţional.

Ungurii vor folosi toate mijloacele ca să ajungă la un plebicist şi pentru slovaci. Dacă acest plebiscit s-ar face sub controlul Germaniei şi al Italiei, uşor ne vom trezi cu aceeaşi surpriză ca şi cu plebicistul din 1920 la Ödenburg (Sopron) în Burgenland, unde italienii au prezidat operaţiunile de vot, în astfel de condiţii scandaloase încât delegaţii austrieci au părăsit la ora 12 localul de vot.

Structura naţională a slovacilor pare însă mai rezistentă şi poate că, în ultimul ceas, îi vom găsi uniţi şi în contra Budapestei.

Altfel se prezintă problema rutenilor din Rusia subcarpatină. Până la Conferinţa de Pace nu aveau nicio mişcare naţională serioasă. Ba, dimpotrivă. Chiar şi micul meseriaş, stabilindu-se de la ţară în oraş, a devenit maghiar. În bisericile lor din oraşe se predica ungureşte, deşi ritul era oriental. În majoritate uniţi, cu episcopi şi cler maghiarofil, care vorbeau între sine numai ungureşte şi foloseau limba ungurească chiar şi în învăţământul teologic la Munkacs şi Eperjes. Aflându-mă în cursul războiului mondial două luni în garnizoana Eperjes, m-am putut convinge că poporul rutean era decapitat, fără clasă intelectuală, purtătoarea sentimentelor naţionale.

În ce măsură s-a trezit acest popor, nenorocit şi stors de o masă iudaică, care e stabilită până în cele mai mizerabile cătune, la o conştiinţă naţională mai curajoasă, e greu de judecat acum. Clerul unit şi evreii, care formează partea cea mai însemnată în oraşele lor, uşor pot fi câştigaţi de ademenirile ungurilor. Mai ales în cazul unui plebiscit, nu cred să reziste tentaţiilor şi presiunilor ce se vor exercita asupra lor.

În cazul acesta, iarăşi s-ar deschide pentru noi problema legăturii noastre directe din podişul transilvănean cu Polonia, recuperarea liniei ferate Sighetul Marmaţiei la Körösmezö.

Pentru această eventualitate, care interesează în egală măsură România şi Polonia, îmi permit a prezenta Excelenţei Voastre harta, aici anexată, de la Conferinţa de la Paris, care s-a făcut în a doua fază a conferinţei, sub preşedinţia de consiliu a domnului Vaida, de care m-am folosit în calitate de delegat al României şi subsecretar de stat la Ministerul de Externe, ca să încep cu domnul Berthelot noi discuţii pentru o rectificare a hotarului român-cehoslovac, mai ales că, întâmplător, am fost pus în situaţia să înţeleg că se putea deschide din nou această problemă. Căderea neaşteptată

a domnului Vaida după succesul de la Londra în chestiunea Basarabiei, a îngropat celelalte două probleme esenţiale pe care dorim să le ducem la bun sfârşit: rectificarea hotarului din Banat şi cel din Maramureş.

Cum din actuala Rusie subcarpatină mai trec trei linii ferate, aproape paralele, spre Polonia, prin popasurile Mezö-Labonecz, Uzsok, Valoecz, chiar şi Polonia, în sistemul ei de apărare actual, ar avea interesul primordial ca a patra linie de joncţiune, de la Sighetul Marmaţiei la Körösmezö, să treacă în mâinile României, de care o leagă o alianţă militară. Ne-ar reveni, în acelaşi timp, şi comunele româneşti rămase până acum în Cehoslovacia (Rusia subcarpatină).

Chiar şi în cazul că Rusia subcarpatină ar rămâne legată de Cehoslovacia în urma schimbărilor ce se produc, revendicarea noastră de a ni se retroceda acest colţ extrem de Est al Cehoslovaciei este justificată, căci s-a făcut fără respectul dreptăţii şi al echităţii, în contra principiilor stabilite la începutul tratativelor de la Conferinţa de Pace.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni,

Brediceanu

AMAE, Fond 71 Dosare Speciale, p. 219-227.

50.

Legaţiunea Regală a României, Washington – nr. 4 380, 11 octombrie 1938

Ref.*: Raport privind campania revizionistă ungară desfăşurată în Statele Unite, inclusiv în Italia; recrudescenţa revizionismului maghiar din SUA*

Sprawozdanie Dot. Węgierskiej kampanji rewizionistycznej przeprowadzonej w Stanach Zjedonoczonych, oraz we Włoszech; rekrudescjencja rewizionizmu węgierskiego w USA

Domnule ministru,

Am onoarea a semnala Excelenţei Voastre recrudescenţa campaniei revizioniste ungare promovată de colonia ungurilor americani, ce numără în Statele Unite vreo două milioane de suflete.

Acţiunea este stârnită şi condusă, după cum se poate vedea din apelul aici alăturat (anexa 1), în primul rând de către prelaţii parohiilor ungare din Statele Unite.

Ţin să atrag în mod special atenţia Excelenţei Voastre asupra acestui document ce cuprinde un întreg plan de propagandă revizionistă.

Cu ocazia conflictului germano-ceh, colonia ungară de aici a trimis o serie de telegrame premierului englez, lui Mussolini şi preşedintelui Roosevelt (anexele 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 şi 10), cerând sprijinul acestor fruntaşi politici pentru reîntregirea Ungariei prin restituirea tuturor teritoriilor ungare ce i-au fost luate fără exercitarea dreptului de autodeterminare.

Până acum numai ziarele coloniei ungare, publicate în limba ungară, ca „Szabadsag" şi „Amerikai Magyar Nepszava" au reprodus aceste apeluri şi telegrame.

Presa americană însă le-a ignorat complet.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mei consideraţii.

Radu Irimescu

Anexa 1

Apel către ungurii americani

Trăim timpuri istorice. Cu repeziciune se sfâşie Tratatul păcătos nedrept şi blestemat de la Trianon şi acum maghiarii din America nu trebuie să rămână inactivi.

Să nu uităm că împărţirea Ungariei a început în America şi că opinia publică americană are mare greutate în lume.

Ungurimea din America are datoria de onoare să vegheze ca un singur om, lăsând la o parte toate neînţelegerile şi înlăturând mincinoasa propagandă să se avânte în ajutorul Patriei dezmembrate.

Ce trebuie să facem?

Să se înfiinţeze imediat un comitet permanent în fiecare localitate unde locuiesc unguri.

Aceste comitete să trimită în numele tuturor parohiilor, societăţilor etc. imediat cablograme guvernului ceh ca, în conformitate cu deciziile de la München, să restituie fără întârziere teritoriile locuite de maghiarii din Ungaria nordică.

În celelalte ţinuturi să permită plebiscit.

Acolo unde se fac adunări în interesul cehilor, ungurimea să facă şi ea imediat altă adunare şi să adopte rezoluţii potrivite, pe care să le publice în ziarele locale.

Să trimită imediat contratelegrame oriunde aceştia ar fi trimis mesaje.

Să-i urmărim oriunde ca mânia lui Dumnezeu.

Acolo unde apare în presă un articol inducător în eroare, comitetul să ia măsuri pentru punere la punct şi corectare potrivită. Acelaşi lucru să facem şi la radio.

Dacă comuniştii întreprind o acţiune în interesul cehilor, noi să dăm imediat

explicaţiile necesare autorităţilor interesate, arătându-le că aceşti sărmani „tovarăşi" nu pot vorbi în numele ungurimii cinstite şi treze.

Să trimitem scrisori de mulţumire oamenilor de stat (senatorul Borah) care au susţinut revizuirea maghiară şi telegrame de protestare acelora care, necunoscând adevărul, sunt contra revizuirii prin vorbe şi acţiune.

Să contribuim pecuniar şi să cumpărăm un număr potrivit de cărţi şi broşuri publicate pentru dovedirea dreptăţii cauzei maghiare şi să le trimitem redactorilor de ziare, vorbitorilor la radio, deputaţilor, profesorilor de şcoli secundare şi universităţi etc.

Să cerem acestora să le citească. Să le explicăm că noi vroim numai dreptate.

Experienţa ne dovedeşte că americanilor nu le place să citească cărţi voluminoase. Ei sunt prea ocupaţi. De aceea trebuie recomandat ca americanilor de rând să le dăm broşuri cât mai reduse. Cel mai potrivit ar fi să le procurăm broşura-memorandum intitulată „Shall millione die for this Cekoslovakia". Este de datoria noastră ca din această lucrare excelentă să înmânăm mii de exemplare americanilor influenţi. Ea poate fi procurată la Geneva, 10 Rue de la Croix d'Or.

Pentru biblioteci şi profesori trebuie să trimitem excelentele cărţi ale lui Apponyi şi alţii, ca de exemplu „Justice for Hungary" sau „Tragedy of Hungary" de Birinyi.

Fiecare ungur american fără excepţie să devină apostolul revizuirii în fabrici, mine, prăvălii, societat etc.

Să-i luminăm pe americani şi pe compatrioţii noştri rătăciţi, slovaci, români şi croaţi asupra adevărului.

Fiecare ungur american să scrie imediat rudelor, prietenilor şi cunoscuţilor din Cehoslovacia să voteze pentru unirea cu Ungaria cu ocazia plebiscitului.

Să nu le fie frică de cehi deoarece aceştia nu-i mai pot vătăma.

Să le cerem acelaşi lucru şi prietenilor noştri slovaci. Acest punct este atât de important încât ar fi trebuit să-l menţionez de la început.

România şi Iugoslavia să fie deocamdată omise din această chestiune.

Acela care vrea să îmbrăţişeze prea mult deodată se alege cu puţin.

O să le vină rândul şi acestora!

Să nu ne lăsăm induşi în eroare de propaganda comunistă sau comunizantă contra lui Hitler şi a lui Mussolini. Deşi nu aprobăm activitatea acestora, să nu uităm că fără de Hitler şi Mussolini nu s-ar fi pus în mişcare avalanşa revizuirii ungare.

Poporul ungar este recunoscător. Să le mulţumim deci pentru ceea ce au făcut în interesul sărmanei noastre patrii. Vom avea nevoie de dânşii şi în viitor.

Acestea ar fi lucrurile principale ce am avea de făcut. Condiţiile locale pot determina şi alte activităţi. Important este însă să acţionăm imediat şi să veghem.

Să fim apostolii activi şi fără grijă de trudă şi cheltuială ai chestiunii sfinte a revizuirii. Să începem munca imediat.

Cerem prelatului Eördögh din vestul Statelor Unite şi preotului Czernitzki din estul Statelor Unite să ia în mâinile lor conducerea.

Dr. Csaky Antal
Preotul Parohiei Sf. Josif din Flint Michigan
7 octombrie 1938

Anexa 2

Ziarul „Szabadsag" Cleveland, 6 octombrie

Propunerile Reuniunii societăţilor ungare din Cleveland către colonia americano-ungară

1) Este necesar să se înceapă o acţiune de lămurire atât printre ungurii americani, cât şi printre americanii de baştină.

Să se lămurească poporul american indus în eroare de propaganda cehă că naţiunea maghiară doreşte să i se restituie, numai pe cale paşnică, teritoriile ce s-au rupt din trupul ei şi care au fost puse în mod forţat sub dominaţie străină.

Americanilor trebuie să li explice că nu ungurii sunt un pericol pentru pace, ci aceia care refuză înfăptuirea cererilor îndreptăţite ale ungurilor.

2) Comitetul reuniunii va cere pentru această acţiune de lămurire a ungurilor intelectuali, cât şi a acelora din a doua generaţie de unguri, care ştiu bine englezeşte, să ducă această propagandă între americani.

Anexa 3

Telegramă către Excelenţa Sa Preşedintele Roosevelt, Washington D.C.

Cu inima plină de recunoştinţă mulţumim domnului preşedinte pentru marea sa influenţă pe carea pus-o în interesul ţării.

Cu plăcere constatăm că Guvernul Ungariei de 1 000 de ani a acceptat sfatul domnului preşedinte de a nu recurge la ameninţări cu armele ei a ales să-şi realizeze scopurile prin tratative paşnice.

Vă rugăm să acordaţi binevoitorul dumneavoastră sprijin acestei naţiuni maghiare, care s-a purtat aşa de cavalereşte şi să determinaţi ca în tratativele în curs, dreptul de autodeterminare al popoarelor să fie aplicat cu prisosinţă.

Semnat:
Comitetul Reuniunii tuturor Societăţilor Maghiare din Cleveland

Anexă 4

Telegrame Parlamentului britanic şi Excelenţei Sale domnului Chamberlain, Londra

25 septembrie 1938

Războiul mondial a fost urmat de dezmembrarea Ungariei. O treime a fost dată Cehoslovaciei – fără consimţământul locuitorilor ţinuturilor răpite.

În îndeplinirea Tratatului de la Trianon vă cerem să restituiţi apărătorilor creştinităţii în Europa ceea ce de drept este al lor.

Semnat:
pentru bisericile calviniste din Cleveland,
Ştefan Monoky, secretar

Anexa 5

28 septembrie 1938

Telegrame către: **– Excelenţa Sa Roosevelt – Washington D.C.**
– Excelenţa Sa Chamberlain – Londra
– Excelenţa Sa Mussolini – Roma
– Hitler – Berlin
– Horthy Miklos – Budapesta

Comitetul General al Ungurilor din Bridgeport, Conn. cere Excelenţei Voastre să uzeze de influenţa de care dispune pentru ca Ungaria să obţină pe cale paşnică în întregimea lui tot teritoriul ce i-a aparţinut 1 000 de ani, a cărui fărămiţare constituie unul din principalele motive de suferinţă şi nelinişte în Europa.

Semnat: **Bodnar Bertalan**
Preşedintele Comitetului General al tuturor Societăţilor
şi Parohiilor Ungare din Bridgeport, Conn.

Anexa 6

Excelenţă Chamberlain, London

26 septembrie 1938

Direcţiunea Societăţii Americane de ajutor şi asigurare, în numele a peste 20 000 de unguri americani, are onoarea a ruga pe Excelenţa Voastră să binevoiască a-i ajuta pe fraţii noştri asupriţi, pe care dureroasa pace de la Trianon i-a rupt de la Patria mumă şi i-a forţat sub jugul ceh contra voinţei lor. Acordarea unui plebicist pentru aceştia ar ajuta în mare măsură eforturile Excelenţei Voastre pentru menţinerea păcii.

Semnat:
Dezso Janos, Preşedintele Societăţii Americane
de Ajutor şi Asigurare din Bridgeport, Conn.
şi **Valko Janos,** secretar

Anexa 7

7 octombrie 1938

Telegramă – Excelenţei Sale Benito Mussolini, Roma

Rolul de conducere istoric jucat de Excelenţa Voastră în vederea realizării dreptăţii pentru Ungaria este primit cu vii mulţumiri de milioane de oameni.

Vă rugăm stăruitor să continuaţi preţioasele dumneavoastră eforturi mai ales pentru aceia care suferă sub dominaţia cehă.

Semnat:
Mrs. William Fuzy, Presidenta Ligii Mondiale Feminine
pentru Ungaria

Anexa 8

29 septembrie 1938

Telegramă către Excelenţa Mussolini, Roma

Apreciem extraordinar şi rămânem recunoscători pentru simpatia ce aţi arătat Ungariei şi poporului ungar.

În numele a 100 000 de cetăţeni americani, în cea mai mare parte de obârşie maghiară, vă rugăm să interveniţi pentru asigurarea unui plebiscit şi a dreptului de autodeterminare pentru milioanele de unguri care astăzi sunt obligaţi să trăiască sub guverne străine. Pace permanentă nu se poate realiza fără aplicarea revizuirii păcii de la Trianon şi a înfăptuirii dreptului de autodeterminare stabilit de Woodrow Wilson. Cerem dreptate pentru Ungaria şi pentru milioanele de unguri, care, de la 1919 încoace, suferă nedreptăţi nespuse şi de nedescris sub guverne străine.

Aceste tratate au fost atât de nedrepte încât chiar şi ţara noastră adoptivă, Statele Unite, a refuzat să le semneze şi trebuie revizuite.

Semnat:
Pentru Societatea de ajutor „Verhovay”
Darago Joseph, Preşedinte, Pittsburgh, Pa.

Pentru Asociaţia din Bridgeport,
Dezso Janos, Preşedinte, Bridgeport Conn.

Pentru Asociaţia Reformată americano-maghiară,
dr. Ujlaky Ferenc, Preşedinte, Washington. D.C.

Pentru Societatea de ajutor Rakoci,
Varga Istvan, Preşedinte, Bridgeport, Conn.

Anexa 9

28 septembrie 1938

Telegramă către Excelenţa Sa domnul Chamberlain, Londra

Cu ocazia aniversării a 20 de ani de la fondarea bisericii unite ungaro-slovacă din Whiting, Indiana, parohia roagă pe Excelenţa Voastră să dea consideraţie binevoitoare în vederea reunirii Slovaciei cu Ungaria, aşa cum a fost 1 000 de ani.

Semnat:
Rev. Gerö Garay, parohul Biserii Unite Ungaro-Slovacă
din Whiting, Indiana

Anexa 10

7 octombrie 1938

Excelenţa Neville Chamberlain, Londra

Eforturile dumneavoastră nobile şi istorice sunt adânc apreciate. Vă rugăm stăruitor să ne acordaţi bunăvoinţa dumneavoastră pentru milionul de unguri aflători sub guvernarea cehă, cărora li se refuză autodeterminarea.

Semnat:
Mrs. Fuzy, Preşedinta Ligii Mondiale Feminine
pentru Ungaria

51.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4421
12 octombrie 1938, ora 22.30

Externe București
Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Poziția ambasadorilor italian, german și ceh de la Varșovia în problema Rusiei Subcarpatice*

Stanowisko ambasadorów włoskiego, niemieckiego oraz czeskiego w Warszawie w sprawie Rusi Podkarpackiej

I-am văzut pe ambasadorii Italiei şi Germaniei şi pe ministrul Cehoslovaciei.

Cel dintâi m-a făcut a înţelege că la Varşovia se prezintă atitudinea Italiei în chestiunea Rusiei Subcarpatine mai călduroasă decât este în realitate.

Ambasadorul Germaniei m-a asigurat că Germania se menţine la principiul autodeterminării în cadrele acordului de la München. Totuşi, cum Moltke este unul dintre autorii acordului din 1934, amic al Poloniei şi personal al domnului Beck, am impresia că Domnia Sa susţine la Berlin punctul de vedere al ministrului afacerilor străine al Poloniei.

Ministrul Cehoslovaciei, revenit ieri de la Praga, socoteşte că

politica internă a ţării sale se va orienta spre dreapta şi antisemitism şi că Cehoslovacia, în special din punct de vedere economic, va intra în sfera de influenţă germană. În ce priveşte Rusia subcarpatină are veşti bune şi crede că alipirea la Ungaria nu se va realiza.

Din sursă obişnuită se confirmă că atitudinea noastră fermă a făcut mare impresie la Budapesta, ca şi aici. Deşi Beck îşi menţine atitudinea lui, consideră că totuşi posibilitatea unui eşec, atribuindu-l slăbiciunii Ungariei.

Socotesc de datoria mea a semnala o sugestie făcută din acelaşi izvor ca rândul trecut că o concentrare de trupe române, oricât de redusă la frontieră, ar completa în mod eficace efectul produs de ultimul demers. Această sugestie neaparţinându-mi, v-o transmit pur şi simplu, urmând ca dumneavoastră să apreciaţi cum veţi crede.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 365-366.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie: S-a transmis telegrafic şi la Leg. Berlin şi Budapesta.

52.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4477
17 octombrie 1938, ora 19.00

Externe Bucureşti

Telegramă cifrată

Ref.*: Presiuni conjugate polono-ungare asupra Cehoslovaciei.*

Wspólne presje polsko-węgierskie nad Czechosłowację

Am văzut ieri pe ministrul Cehoslovaciei care mi-a confirmat informaţiunile din Praga transmise de Excelenţa Voastră prin telegrama

nr. 62234 arătând noile pretenţiuni teritoriale ale Poloniei faţă de Cehoslovacia şi felul din ce în mai dârz cu care le susţine.

Am văzut pe contele Lubieński care m-a informat că Guvernul ungar a făcut cunoscut Poloniei, Germaniei şi Italiei că refuză a mai negocia cu Cehoslovacia de la care aşteaptă numai un răspuns precis în privinţa revendicărilor sale. Tot Lubieński mi-a spus că informaţiuni foarte importante pentru noi, iar la întrebarea mea de ce nu mi le comunică, mi-a răspuns că mai aşteaptă încă preciziuni în cursul zilei şi că poate astă seară voi vedea în acest scop pe Beck.

În privinţa datei sosirii domnului Beck în România, d-sa mi-a comunicat din partea şefului său că date fiind evenimentele importante în curs şi dorinţa de a veni la Bucureşti cu informaţiuni mai precise şi situaţiuni mai lămurite, nu poate fixa încă ziua sosirii.

Din toate acestea am impresia că noua atitudine dârză a Poloniei faţă de Cehoslovacia ar putea avea menirea ca la un moment dat să ajungă la o presiune care, conjugată cu o acţiune ungară, să oblige pe cehoslovaci a ceda pe ambele fronturi, aceasta întrucât o acţiune numai ungară nu ar avea sorţi de izbândă.

Din contact cu izvorul meu obişnuit, cu toate multele şi marile rezerve, deduc că ipoteza mea este posibilă, sau că noi evenimente sunt aşteptate. Cu acest prilej mi s-a exprimat din nou părerea că dacă România urmăreşte împiedicarea planului ungar, prezenţa de trupe române la frontieră ar fi fost salutară. Tot d-sa însă îmi comunică că aci a început a se crede că punctul de vedere al României nu mai e atât de ferm, dovadă articolele Iorga, Şeicaru şi Gafencu.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 226-227;
Dosare Speciale, vol. 39, 365-366.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

53.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4473
17 octombrie 1938, ora 00.40

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Beck preconizează o vizită în România pentru o întâlnire cu regele.*

Beck przewiduje wizytę w Rumunii na spotkanie z królem

Am văzut pe Beck astă seară din iniţiativa D-sale. Mi-a comunicat că este în aşteptare pentru mâine a unor comunicări importante de la Roma şi Budapesta, care îi vor da putinţa de a vedea mai bine situaţia problemei maghiaro-cehă. Speră că după aceasta, dacă nu va fi oprit de ceva neprevăzut, va putea să vină în România, eventual chiar pe câmpul de manevre. Crede că mâine spre amiazi îmi va putea da un răspuns mai precis.

În chestiunea crizei ungaro-cehă mi-a declarat că în conversaţiunile sale în special cu Ungaria, a aruncat ideea că în caz de despărţire a Rusiei Subcarpatine şi atribuirea ei Ungariei, ar fi în interesul alianţei polono-române ca regiunea extremă-estică a acestei provincii, cuprinzând linia de cale ferată care leagă Polonia şi România să fie atribuită României. A adăugat că bine înţeles a emis această părere, declarând că o face fără ştirea României şi numai din proprie iniţiativă. Această idee ar avea sorţi de a fi primită de unguri.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 225.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

54.

Legaţia Regatului României, Budapesta – nr. 3516 4 octombrie, înregistrată la MAS cu nr. 63535 din 20 octombrie 1938

Ref.: *Raport semnat de ministrul plenipotenţiar Raoul Bossy privind atmosfera politică şi militară din Ungaria, inclusiv poziţia Poloniei de a încuraja pretenţiile maghiare în Rusia Supcarpatică*

Sprawozdanie Podpisany poprzez Posła Raul Bossy dot. politycznej oraz wojskowej atmosfery na Węgrzech; podparcie polskie dla węgierskich pretensji na Rusi Podkarpackiej

Strict confidenţial.
Urgent

Domnule Ministru,

Fără a voi să trag concluzii pripite sau alarmiste, cred că trebuie să atrag atenţiunea Excelenţei Voastre asupra următoarelor simptome:

1) Tonul mereu mai agresiv al presei ungare faţă de Guvernul din Praga, cu atât mai inexplicabil cu cât s-a stabilit că lucrările comisiunei mixte ungaro-cehoslovace vor începe în curând.

2) Editorialele ziarelor de azi, vizibil inspirate de guvern, care ridică chestiunea Slovaciei şi a Rusiei subcarpatice despre care nu se mai amintea în ultima vreme, după hotărârile de la München.

3) Străduinţele guvernului de a da impresia energiei, prin comunicatele din ce în ce mai categorice în privinţa revendicărilor maghiare, spre a lupta astfel contra curentului crescând de opoziţie care cere înlocuirea lui Imrédy, rău văzut la Berlin, printr-un regim de dreapta de natură a dobândi sprijinul fără rezervă al lui Hitler.

4) Insistenţa insolită cu care Kanya vrea să obţină de la noi o interpretare a acordului din Bled, care să ducă la rezultatul că România, Yugoslavia, pe de o parte, şi Ungaria pe de alta, ar fi legată reciproc prin noi angajamente de neagresiune, pe când Budapesta şi-ar păstra toată libertatea de acţiune faţă de Praga.

5) Intrigile de aici care ajuns zilnic până la mine despre pretinse asigurări date de Stojadinovici că nu ar mişca în cazul unui atac al Ungariei

spre nord, spre a ne convinge că trebuie să procedăm la fel dacă nu vrem să rupem solidaritatea cu Belgradul.

6) Atitudinea la Budapesta a Poloniei, care ar putea fi interpretată ca o încurajare a veleităţilor ungare spre Rusia subcarpatică, deşi această chestiune nu a fost luată în considerare la München şi n-ar putea ca atare fi dezbătută de viitoarea comisiune mixtă ungaro-cehoslovacă. (Reamintesc telegrama mea de ieri nr. 63509).

7) În sfârşit, sporirea continuă, prin chemări succesive de rezervişti, a efectivelor ungare, ajunse acum, după aprecierea ataşatului militar, la 350.000 oameni şi cari ar urma să atingă cifra de 600.000 la 10 octombrie.

Aceste simptome neliniştitoare ar îndreptăţi deci emiterea ipotezei că guvernul ungar nu ar exclude eventual şi adoptarea unei soluţii de forţă pentru a încerca să-şi atingă ţelurile. În adevăr, independent de faptul dacă o astfel de soluţie i-ar asigura ocuparea teritoriilor râvnite, s-ar crea o nouă situaţie critică justificând intervenţia Marilor Puteri. Ungurii speră că ele s-ar vedea silite în acest mod, mai ales în urma presiunilor indirecte ale Poloniei şi a concursului deschis şi hotărât al D-lui Mussolini, să examineze şi problema Slovaciei şi Rusiei subcarpatice, impunând plebiscitul pentru acele ţinuturi, în virtutea principiului autodeterminării. Odată plebiscitul admis, eforturile ungurilor pentru a obţine un rezultat favorabil lor, vor fi înlesnite de acelea ale polonezilor doritori şi ei a ajunge la frontiera comună cu Ungaria.

Pentru opinie publică ungară, chestiunea Rusiei subcarpatice prezintă un îndoit interes: acela al recâştigării uneia din fostele provincii ale coroanei Sfântului Ştefan şi acela al unei frontiere comune cu Polonia, care pe de o parte i-ar îngădui să formeze un bloc cu Polonia în faţa unei eventuale penetraţiuni germane, iar pe de altă parte ar izola România impunându-i să intre în Blocul de state pe care diplomaţia polonă pare a dori să-l alcătuiască.

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, încredinţarea prea înaltei mele consideraţiuni.

R. Bossy

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 101-104.

---

20 octombrie. ...*Presa din Budapesta comentează vizita lui Beck în România şi a directorului său de cabinet, Lubieński, în Ungaria drept o supremă sforţare a Poloniei spre*

a se apropia punctele de vedere român și maghiar și a câștiga guvernul de la București pentru proiectul frontierei comune polono-ungare.

**

Raoul Bossy:

21 octombrie. *Colegul englez, Knox, îmi citește telegrama primită de la Palairet, ministrul Angliei la București, cu privire la vizita inopinată a lui Beck la Galați, unde se afla regele din cauza manevrelor, și care a stat de vorbă trei ore și jumătate. Beck a pledat stăruitor pentru frontiera comună polono-maghiară, nu spre a ne cere avizul, ci pentru a explica o atitudine definitiv luată. Din partea noastră s-a arătat că avem și mai multă nevoie de o frontieră comună cu Cehoslovacia pentru a trimite direct în acea țară cerealele noastre de care va avea neapărată necesitate, lipsită fiind de regiunile ei agricole transferate Ungariei. Apoi România nu vrea să mai întindă, pe un nou hotar unguresc de 150 km, fortificații costisitoare ca costisitoare ca acelea pe care a trebuit să le construiască la granițele ei apusene. Și nici populația românească din Rutenia subcarpatică nu dorește să treacă sub stăpânirea ungurească. Beck, după cât se pare, nu a îndrăznit să amintească oferta unei cesiuni teritoriale, în acea regiune, în folosul României, știind că va fi refuzată. Nu a vorbit nici de un „bloc de rezistență contra Germaniei". La plecare Beck ar fi făgăduit că nu va întreprinde nimic ce s-ar împotrivi intereselor românești. I s-ar fi răspuns că singuri românii sunt în măsură să cunoască care sunt în măsură să cunoască care sunt propriile lor interese. Primesc vizita noului ministru iugoslav, Rașici, care îmi spune că Stoiadinovici l-a autorizat să declare că guvernul de la Belgrad se opune stabilirii unei frontiere comune polono-ungare.*

Raul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică,* II, p. 93.

55.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 64 794, 17 octombrie 1938

Ambasada României Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.: *Ministrul Petrescu-Comnen a informat pe ambasadorul Poloniei la Bucureşti despre nenumăratele incursiuni comise recent pe teritoriul nostru de avioane şi agenţi unguri care au răspândit pamflete şi manifeste iredentiste.*

Powiadomienie ambasadora rumuńskiego w Warszawie o rozmowie ministra Comnena z ambasadorem polskim w Bukareszcie na temat wejścia na obszarze rumuńskim samolotów oraz węgierskich agentów

Spre ştiinţa d-voastră vă comunic că dl. ministru Comnen a informat azi pe ambasadorul Poloniei de nenumăratele incursiuni comise recent pe teritoriul nostru de avioane şi agenţi unguri care au răspândit pamflete şi manifeste iredentiste.

Dl. Comnen a arătat că, pentru a da dovadă a bunelor sale intenţiuni faţă de Ungaria şi a nu stânjeni acţiunea de mediaţiune oferită de dl. Beck între Ungaria şi România, Guvernul român nu a luat nici măsurile de siguranţă ce ar comporta atitudinea provocatoare a Ungariei şi nici măcar nu a făcut vreun demers diplomatic care ar fi putut stânjeni acţiunea d-lui Beck.

Dat fiind însă, că se constată accenturarea acţiunii inamicale a Ungariei, socotim potrivit a ruga Guvernul polon să intervină la Budapesta în vedere de a se pune capăt unor asemenea agitaţiuni, informând în acelaşi timp Guvernul ungar că dacă această campanie de aţâţări nu încetează, Guvernul român va fi nevoit pe de o parte a lua măsurile militare necesare şi, pe de alta, a face cuvenitele demersuri diplomatice la Budapesta cât şi pe lângă marile cancelarii europene.

Dl. ambasador Raczynski recunoscând buna dreptate a Guvernului român şi exprimându-şi satisfacţia faţă de atitudinea prudentă şi amicală a României, a făgăduit să intervină imediat la Varşovia, cerând să se facă demersurile cerute de Guvernul român.

Barcianu.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 235-236.

56.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 63548
22 octombrie 1938

Ambasada României – Varşovia
Telegramă cifrată

Ref.: *Asigurări formale date de ministrul francez Bonnet că sprijină România în problema Rusiei Subcarpatine, fiind alături de ea în această chestiune.*

Formalne zapewnienia francuskiego ministra Bonneta o poparciu Rumunii w sprawie Rusi Podkarpackiej

Spre ştiinţa Dvoastră, vă informez că Ministrul Afacerilor Străine francez a dat Ministrului nostru la Paris cea mai categorică dezminţire în privinţa afirmaţiunei d-lui Beck că Franţa s-ar dezinteresa de problema Rusiei Subcarpatine. Dl. Bonnet a dat asigurări formale d-lui Cesianu că Franţa este pe deplin alături de România în politica pe care o duce în această chestiune.

Barcianu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8E, f. 231.

Raoul Bossy:

22 octombrie. *Orlowski îmi spune că scopul vizitei lui Lubieński (directorul de cabinet al lui Beck) la Budapesta a fost de a se informa asupra tacticii pe care guvernul ungar înțelege s-o adopte pentru obținerea revendicărilor sale teritoriale în Cehoslovacia. I s-a arătat că Ungaria așteaptă un fapt nou spre a putea relua negocierile cu Praga. Faptul nou ar putea consta dintr-o ofertă cehoslovacă susceptibilă a fi bază de discuții. Dacă nimic nu se produce, guvernul ungar se va adresa marilor puteri spre a arbitra diferendul. Lubieński a avut misiunea de a deconsilia recursul la puterile semnatare ale acordului de la München, ceea ce ar exclude Polonia. Cehoslovacia ar cere, în acest caz, includerea României printre arbitri*.

Despre misiunea lui Beck la Galați, colegul polon crede că ea a avut ca scop să explice guvernului român interesul primordial pentru Polonia al alipirii Rusiei subcarpatice la Ungaria și a-l încredința în același timp că nu se va întreprinde nimic la Varșovia care să dăuneze intereselor noastre. Și iar îmi pledează Orlowski cauza frontierei comune polono-ungare; și iar îi subliniez eu necesitatea frontierei româno-cehoslovace.

Raul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică,* II, p. 93-94.

57.

Ambasada Regatului României, Varşovia
înregistrare MAS – nr. 64842
25 octombrie 1938, ora 22.40

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Atmosfera războinică de la Budapesta și angajarea lui Beck pentru realizarea unei frontiere comune cu Ungaria*

Wojenna atmosfera w Budapeszcie dla ustanowienia wspólnej granicy Polski z Węgrami

Lubinski, Directorul Cabinetului Ministrului Beck, întors din misiunea sa la Budapesta, mi-a comunicat următoarele:

1) A găsit acolo o atmosferă războinică; speră însă că diferendul cu Cehoslovacia se va aranja totuşi în mod paşnic.

În legătură cu aceasta, semnalez că informaţiunile primite de ministrul Cehoslovaciei de la consulii săi din Galitzia ar semnala că trupele polone din Corpul V Silezia ar fi fost trimise spre a întări Corpul VI de la frontiera Rusiei Subcarpatine. Aceasta ar confirma în oarecare măsură ipoteza semnalată prin ultima mea scrisoare.

2) Directorul Cabinetului Ministrului este convins că frontiera comună se va realiza şi că colţul extrem estic, împreună cu a doua legătură feroviară, ne va reveni, însă mai uşor dacă s-ar trata astăzi decât mai târziu.

3) A găsit la Budapesta o atmosferă favorabilă zvonului unei înțelegeri cu România.

4) Întrebat de mine asupra motivului acestei vizite a lui Beck la Berchtegaden, mi-a răspuns că nu este exclusă, ceea ce mă face să cred că este probabilă.

Atmosfera aici în chestiunea presei şi demersurilor miniştrilor noştri s-a risipit.

Din conversaţiunile avute cu diverşi şefi de misiune, se degajează opiniune unanimă că Beck este atât de angajat în chestiunea frontierei comune, încât va face totul pentru realizarea ei.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 237-238.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Ministrul Nicolae Petrescu-Comnen atrage atenţia ambasadorului polonez, W. Raczynski că urmare „a recrudescenţei tot mai accentuată în acţiuni provocatoare a Ungariei, roagă pe omologul său polonez să intervină fără întârziere la Budapesta pentru a pune capăt agitaţiilor ungureşti, informându-l în acelaşi timp că dacă nu se va concretiza fără întârziere încetarea acestei campanii de aţâţări împotriva României, aceasta va fi nevoită pe de o parte a luam măsurile necesare militare ce comportă situaţiunea, iar pe de altă parte, a face demersurile diplomatice necesare atât la Budapesta cât şi pe lângă marile cancelarii europene.

AMAE, Fond 71 România/General, dosar 53, f. 145-146.

58.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4633
31 octombrie 1938, ora 21.30

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Atitudinea Poloniei de a nu renunţa la planul frontierei comune cu Ungaria, rămânând a-l executa pe altă cale, eventual al mişcărilor interioare*

Polskie stanowisko zrezygnujące z planu wspólnej granicy z Węgrami; przedłużenie jego wykonania po innej drodze, ewentualnie poprzez wewnętrzne ruchy

Am văzut azi pe Beck care mi-a declarat că a făcut la Budapesta intervenţiunea în sensul dorinţei Domniei Voastre din telegrama Nr. 64794. Guvernul ungar a negat a fi făcut propaganda revizionistă şi a declarat că nu va face nimic în acest scop. Dat fiind însă atitudinea României în chestiunea Rusiei Subcarpatice, Beck nu crede că s-ar putea face pentru moment ceva pozitiv în chestiunea destinderei.

Cu privire la conversaţiunile de la Roma, Domnia sa mi-a declarat că nu are încă date precise, părea însă plictisit de rezultatele cunoscute până acum. Domnia sa mi-a declarat că orice amânare a rezolvărei chestiunei nu poate decât mări neliniştea în această regiune, Polonia neputând în asemenea condiţiuni garanta frontiera cehoslovacă. M-a rugat a-l revedea înainte de plecarea mea la Bucureşti.

Îmi face impresiunea că Polonia nu va renunţa la planul frontierei comune, rămânând a-l executa pe altă cale, eventual al mişcărilor interioare. Propagandiştii în solda Poloniei au trecut deja în Rusia Subcarpatică.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 240.

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie: Legaţia Praga pentru informare.

*

La **28 octombrie**, şeful misiunii diplomatice de la Berlin, informează centrala ministerului (telegrama 38274) că „guvernul german nu este favorabil anexării Rusiei Subcarpatice la Ungaria”

AMAE, Fond 71 Polonia, vol 63, f. 97.

**

Din nou, la **28 octombrie**, ministrul Petrescu Comnen îi semnalează ambasadorului polonez, Roger Raczynski despre incursiuni ungureşti pe teritoriul României. Îi adresează lui Beck rugămintea să intervină în mod stăruitor la Budapesta pentru a evita repetarea unor incidente care vor obliga Guvernul român să ia măsuri militare impuse de împrejurări.

AMAE, Fond 71 România/General, dosar 53, f. 148.

***

29 octombrie. Colegul german Erdmannsdorf consideră absolut exclus ca Ungaria să obţină frontiera comună cu Polonia, trasarea frontierei urmând să fie stabilită pe baza principiului etnic. Corespondenţii din Budapesta ai ziarelor polone pregătesc de pe acum atmosfera, arătând că problema Rusiei subcarpatice nu se poate rezolva acum, ci mai târziu, eventual, dacă acel ţinut obţine independenţa şi vrea să se despartă de Praga. Colegul italian, Vinci, pare amărât de scăderea perspectivelor frontierei comune polono-ungare

Raul Bossy, *Amintiri din viaţa diplomatică,* II, p. 94.

59.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4711
5 noiembrie 1938, ora 16.16

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Hotărârea Conducerii MAE polonez de a reacționa pentru menținerea prestigiului ei de mare putere.*

Postanowienie kierownictwa polskiego MSZ w sprawie reakcji do utrzymywania prestyżu wielkiego mocarstwa

În conferinţa pe care Beck a avut-o aseară cu colaboratorii săi apropiaţi s-a hotărât, între altele, că Polonia nemulţumită de atitudinea Germaniei atât la Viena cât şi în chestiunea expulzărilor evreilor polonezi şi pentru a-şi menţine neatins prestigiul de mare putere să răspundă imediat şi dârz la orice acţiune neprietenească a Germaniei. Sunt informat în acelaşi timp că Walter Funk ar fi declarat reprezentanţilor Poloniei la Ankara şi Sofia că D-sa socoteşte că Germania va dobândi în curând un rol precumpănitor în economia românească. În ce priveşte Rusia Subcarpatină se menţine convingerea că soarta ei definitivă va fi tot alipirea de Ungaria.

Sunt, de asemenea, informat că Lituania de frica Germaniei caută a se apropia mai mult de Polonia.

Franasovici

AMAE, Fond Germania, vol. 8, 1938/39, f. 251.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

*

Timpul din **2 noiembrie** publică un interesant şi documentat comentariu, semnat e Ion Pillat, despre Românii din Rusia Subcarpatică.

* *

2 noiembrie. Aflăm la Budapesta rezultatul arbitrajului italo-german de la Viena, care dă Ungariei considerabile şi nejustificate sporiri teritoriale. Uzhorod şi Munkacevo nu sunt locuite de unguri şi totuşi vor fi alipite Ungariei. Lipsită de şesul ei, Rusia subcarpatică devine neviabilă şi ungurii speră, cu ajutorul Poloniei, să şi-o poată însuşi cu timpul. Pentru unguri, este punctul de plecare al revizuirii tratatului de la Trianon! Bietul Kobr, colegul cehoslovac, pe care mă duc să-l văd, este doborât de cruda şi nedreapta sentinţă de la Belvedere. Îmi spune că Orlowski, aclamat public, a ieşit pe balconul legaţiei spre a promite realizarea frontierei comune polono-ungare.

Raul Bossy, *Amintiri din viaţa diplomatică,* II, p. 94.

60.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4713
5 noiembrie 1938, ora 16.20

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Propunerea poştei maghiare de a se organiza o întâlnire colaterală la nivel de consilier regal.*

Propozycje węgierskiej poczty w sprawie zorganizowania pobocznego spotkania na szczeblu Radcy królewskiego

Strict confidenţial

Ministrul Ungariei, Hory, a cerut să mă vadă şi mi-a afirmat că, cu toată atitudinea noastră în chestiunea frontierei comune, socoteşte o apropiere de România posibilă şi tot atât de folositoare pentru amândouă ţările. Cum

tratativele oficiale şi publice nu au avut şi nu au sorţi de izbândă, d-sa preconizează o întâlnire secretă între personalităţi neoficiale, citându-mi pentru Ungaria pe Contele Bethlem – care se bucură de toată încrederea Regentului Horthy – iar pentru România un Consilier Regal, ca d.c. Argetoianu sau eventual Tătărescu.

Numai după aceea abia s-ar lua un contact oficial.

Propunerea pentru întreaga acţiune ar fi de dorit să vină prin mijlocirea d-lui Beck, dat fiind prietenia d-sale cu ambele State.

Deşi mi-a declarat că să o iau ca o sugestie pur personală, dat fiind importanţa şi detaliile sugerate, cred că a fost făcută cu asentimentul guvernului său.

Ţin să atrag atenţiunea că în nici un moment Hory nu mi-a vorbit de revizuirea frontierelor.

D-sa a insistat ca să aduc această comunicare la cunoştinţa Majestăţei sale Regelui.

Franasovici

AMAE, Dosare Speciale, vol. 39, f. 249-250.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Cercurile oficiale cehoslovace, împreună cu întreaga presă şi opinia publică, au luat cunoştinţă cu cele mai adânci sentimente de recunoştinţă de atitudinea guvernului regal român în faţa ultimelor tratative internaţionale privitoare la problemele generale din Europa centrală şi, mai ales, în faţa problemelor cehoslovace şi subcarpato-ruse.

În aceste clipe grele, politica României a dovedit calităţi cu adevărat cavalereşti. Numai la nevoie se cunosc prietenii adevăraţi; şi poporul ceh, împreună cu cel slovac, au avut, în nenorocirea lor, mângâierea de a putea constata lealitatea desăvârşită a României şi nobilului ei rege, căruia acum doi ani i-au făcut în împrejurări mult mai senine o primire plină de entuziasm. Cehoslovacii nu vor uita niciodată dovezile de cinste şi credinţă pe care i le-au dat poporul român şi nobilul sau rege.

Timpul, din 4 noiembrie 1938.

61.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 68376, 9 noiembrie 1938

Ambasada Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Solicitarea unei intervenţii mai hotărâte din partea lui Beck pentru a se preveni atitudinea belicoasă a Ungariei în raporturile cu România*

Prośba skierowana do Becka aby stanowczo interweniował w celu uniknięcia wojennego stanowiska Węgier w stosunkach z Rumunią

Legaţiunea din Budapesta ne comunică următoarele:

Urmează textul telegramei de la Budapesta nr. 68349 din 9 noiembrie 1938.

În acelaşi timp vă semnalez că propaganda iredentistă împotriva noastră s-a intensificat cu o violenţă de nedescris. Avem o colecţie enormă de material găsit asupra călătorilor veniţi din Ungaria.

V-aş fi îndatorat dacă aţi întreba pe domnul ministru Beck cum concepe Domnia sa posibilitatea unei amiciţii cu Ungaria care persistă în atitudinea sa vrăjmăşească împotriva noastră.

Am rugat în două rânduri pe domnul Beck ca, potrivit propriei sale propuneri, să intervină cu toată influenţa Domniei sale la Budapesta pentru a se pune un termen agitaţiunilor maghiare. Noi suntem şi azi ca şi altădată dispuşi să ne înţelegem cu Ungurii. Ne temem însă, că purtarea acestora faţă de noi să nu facă orice înţelegere imposibilă. Opiniunea noastră publică este extrem de excitată şi Budapesta ar trebui să înţeleagă că toate răbdările au o limită. Nădăjduiesc că o intervenţiune mai energică din partea Domnului Beck la Budapesta ar putea aduce Ungaria la simţul realităţilor făcând astfel cu putinţă reluarea conversaţiunilor. Nădăjduiesc să vă pot da peste 2-3 zile răspuns la telegrama Nr. 4713.

Comnen

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E; f. 256.

Raoul Bossy:

Sunt informat că la scurt timp după ocuparea teritoriului dobândit, Guvernul ungar va adera la pactul anti-Komintern spre a-şi dovedi recunoştinţa şi ataşamentul faţă de axa Roma-Berlin.
Măsura are ca scop a ameliora situaţia personală a lui Imrédy la Berlin.
Pentru mai târziu ar fi hotărâtă, în premieră, şi ieşirea din S.N. (Societatea Naţiunilor).

Raul Bossy, *Amintiri din viaţa diplomatică,* II, p. 96.

*

Către Ministerul Afacerilor Externe,

Belgrad – 10 noiembrie 1938

Secret
Germania şi România

Către Direcţia politică

În cercurile diplomatice s-a vorbit săptămâna aceasta că Iugoslavia a sfătuit România: 1) să ţină seamă de Germania şi 2) şi să pregătească reglementarea problemelor sale cu Ungaria.

De asemenea, aceleaşi cercuri constată un interes mare şi de excepţie al Germaniei pentru România. Prin librăriile din Germania zilnic apar cărţi despre poporul român, despre statul, economia şi administraţia sa, cu toate că până acum nu a fost cazul.

Chiar şi la Bucureşti se observă o intensificare a activităţii Germaniei în ultimele zile, tocmai când Regele român se pregăteşte de vizita la curtea Angliei. Este vorba de o activitate îndreptată în mai multe direcţii. Mai întâi, vizita unui crucişător german la Constanţa şi vizita echipajului său la Bucureşti. Apoi, sosirea unei delegaţii economice germane cu largi împuterniciri şi cu sarcini speciale. Apoi, turneul operei germane din Frankfurt pe Mein. După aceea şi vizita tinerilor naţional-socialişti, care sunt oaspeţi ai „Străjii Ţării". Echipajul de pe Amden a depus coroane, a fost primit de ministrul marinei şi a făcut un tur al oraşului. Turneul operei s-a bucurat de un succes răsunător. Iar tineretul naţional-socialist va rămâne în România un timp mai îndelungat.

Cu toate că o mare parte a românilor a trăit până acum fără să cunoască Germania şi cultura sa şi a rămas departe de orice interes pentru orientarea spre Berlin sau Roma, se simte o deplasare de la linia de până acum şi încercarea de a se orienta în noua situaţie. Nimeni însă nu se îndoieşte că Germania va urma o politică agresivă faţă de România, mai cu seamă din cauza bogăţiilor ei naturale, însă fiecare îşi pune întrebarea dacă Germania va sprijini în acelaşi timp şi aspiraţiile maghiare din Transilvania, a căror manifestare publică nu încetează la Budapesta. Din cauza acestei rele presimţiri, România continuă să rămână neîncrezătoare faţă de tot ce vine din Germania, abţinându-se de la critică însă şi

de la arătarea unor semne vizibile de apropiere faţă de politica axei Roma-Berlin. Despre Italia se crede că nici ea însăşi nu se află în raport de Germania într-o situaţie mai bună decât Ungaria.

Ambasador.

J. Dučić, *mânu sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 287-288.

*** ***

Către Ministerul Afacerilor Externe

Belgrad – 10 noiembrie 1938

Strict secret
Acţiunea Români ei pentru minorităţile sale din afara graniţelor

Către Departamentul politic

Deoarece guvernul şi opinia publică românească presimt pericolul că Ungaria va ridica în curând şi problema minorităţilor sale din România şi din Iugoslavia, chiar imediat după acţiunea lui Kanya în Cehoslovacia, aici a fost dat semnalul alarmei publice. Nedorindu-se ca România să arate ca Cehoslovacia, adică o ţară care are numai de înapoiat altora iar nu şi o ţară care are şi de primit de la alţii, au fost întreprinse rapid măsuri de propagandă în opinia europeană.

Ziarele au informat cu mare acurateţe masele lor de cititori că în România trăiesc oameni de alt sânge, dar că şi în afara graniţelor României se află minorităţi româneşti. Tizeanu, subsecretar de stat pentru presă a ţinut chiar zilele trecute un discurs senzaţional la Cernăuţi la congresul ziariştilor, unde a spus că România nu a ridicat problema aceasta a minorităţilor sale deoarece „a dorit pacea cu vecinii săi". Toţi ştiau că aceasta se referă mai întâi la Iugoslavia şi apoi la Ungaria.

Imediat după această primă manifestare de pe poziţie absolut oficială, a fost publicat un articol în ziarul „Viitorul", organ al d-lui. Tătărăscu, care a precizat în mod categoric numărul minorităţilor române din străinătate. Pentru noi acţiunea aceasta prezintă cel mai mare interes. După organul lui Tătărăscu, cercetările statistice româneşti în privinţa sângelui românesc se prezintă astfel:

În Cehoslovacia există circa 200.000 de români, însă aceştia şi-au pierdut naţionalitatea printre ruteni şi maghiari, aşa încât astăzi numără circa 25.000. În Ungaria numărul românilor se ridică la 60.000, însă există de asemenea şi 200.000 de români maghiarizaţi. În Bulgaria numărul românilor este de 150.000, chiar dacă statistica bulgărească dă cifra totală de 57.000. În Rusia există o republică întreagă locuită de români (o altă Moldovă). În Albania există 50.000 de români, iar în Grecia 100.000, fără a-i socoti

pe meglenoromânii din Tesalia în număr de cel puţin 120.000. În Iugoslavia numărul românilor se ridică la 500.000. În final ziarul spune că, prin urmare, în ţările vecine trăiesc peste două milioane de români şi că România trebuie să ajute aceşti conaţionali în lupta pentru menţinerea caracteristicilor naţionale. Cu toată cenzura severă, ziarul lui Tătărăscu a publicat totuşi acest articol. Ziarul naţionalist „Universul" al d-lui Stelian Popescu de ani de zile scrie astfel şi chiar difuzează o întreagă colecţie de broşuri pentru toţi cei care vor să se intereseze de problema aceasta.

Eu am comunicat mai demult că în România există trei societăţi diferite şi foarte active pentru propaganda pe teren şi pentru legătura cu personalităţile principale din afara graniţelor. La această acţiune participă Patriarhul Miron, episcopul Colan, profesorul Iorga şi Baţaria, un revoluţionar cunoscut, rudă cu un deputat al nostru şi cumnat cu Vančo Mihajlov. La noi au activat ambasadorul Cădere, ambasadorul Butorca şi Tănase Popovici care este şef cultural pe lângă ambasadă şi în aceiaşi timp director al unui liceu românesc din Timişoara. Propaganda organizează adunări publice cu societatea „Astra", la unele participând episcopul şi ministrul Colan.

Din Bucureşti se trimit bani şi cărţi în Banatul nostru. Iar în mod deosebit fac propagandă în Serbia de Sud aromânii de acolo (ţinţarii, cuţovlahii), care în Bucureşti se află în vârfurile puterii şi societăţii.

Ei sunt aici ceea ce sunt la Sofia „makedonstvujiči".

În Bucureşti există o puternică asociaţie a aromânilor numai pentru fraţii macedoneni din Pelagonia noastră, fraţi consideraţi a fi în număr de 200.000. Comitetul este format din 25 de membri pe viaţă, din care fac parte aromâni sau ţinţari de prestigiu ca dr. Petru Topa, cel mai apropiat colaborator al profesorului Iorga, apoi câţiva profesori universitari: Papacostea, Iufu, Savu, Capitan [probabil, Capidan], Naum Nancea, redactorul organului lor „Macedonia". Românii sunt bucuroşi că au reuşit să obţină de la guvernul iugoslav deschiderea consulatului român la Bitolia, care va fi în legătură cu această acţiune.

Profesorul Iorga este sufletul acestei mişcări. Lui îi aparţine ideea de a întinde mâna Italiei peste Timoc spre Pelagonia şi Albania, prin canalul românesc, şi de a realiza o nouă împărăţie romană, din România până la Italia spre Spania şi Portugalia, pe care Iorga o afirmă în mod public.

Pentru Timoc se publică ziarul „Timocul" care se difuzează în secret.

Profesorul Iorga acţionează pentru ca mai întâi să corecteze baza ştiinţifică în Albania şi prin intermediul italienilor a reuşit să creeze un institut româno-albanez în Albania, pentru a descoperi pe drumul roman spre Egnaţia (Drač-Ohrida-Salonic) adevăratul leagăn al României actuale. Prietenia lui cu Regele Zogu s-a manifestat cu frecvente dovezi.

Am sentimentul că cu cât va creşte mai mult pericolul pretenţiilor maghiare în Ardeal, cu atât mai mult se va afirma şi acest drept al României asupra minorităţilor sale din ţările vecine, faţă de numărul pe care l-a prezentat organul d-lui Tătărăscu.

Ambasador,

J. Dučić, *manu sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 290-293.

62.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4755
12 noiembrie 1938, ora 22.55

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Evoluții în atitudinea lui Beck față de revizionismul maghiar*

Postępy, które się pojawiły w stanowisku Becka wobec rewizjonizmu węgierskiego

Am făcut astăzi demersul indicat de telegrama Excelenţei Voastre Nr. 68376. Sesizat deja de Raczyński, Beck a intervenit încă de ieri la Budapesta. Domnia sa mi-a declarat că împărtăşeşte în totul modul nostru de a vedea şi că a atras în mod serios atenţiunea Guvernului ungar asupra imposibilităţei de a ajunge la o destindere între România şi Ungaria, destindere atât de dorită şi de Polonia, dacă această atmosferă şi aceste manifestaţiuni revizioniste nu încetează.

Domnia sa are impresiunea că nu Guvernul ungar este autorul lor ci opiniunea publică îmbătată de succesul obţinut până acum, dar mi-a adăogat că nu mai puţin este de datoria Guvernului ungar de a le împiedica.

Atitudinea lui Beck în general destul de rezervată când este vorba de Ungaria, a fost de data aceasta foarte amicală, Domnia Sa dându-ne completă dreptate în această chestiune.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 257.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Domnului dr. Milan Stojadinovic,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad – 13 noiembrie 1933

Strict secret, nr. 1270
Despre raporturile Poloniei cu România după arbitrajul de la Viena.

Domnule Preşedinte,

Am onoarea să Vă comunic următoarele gânduri ale unui polonez care trăieşte pentru moment aici şi este colaborator al ambasadei poloneze. Se referă la raporturile dintre Polonia şi România care in prezent sunt de cel mai mare interes pentru Iugoslavia. El afirmă următoarele:

Ştiu în mod sigur că problema Rusiei subcarpatice, va fi soluţionată in cel mai scurt timp. Experimentul cu autonomia acestei ţărişoare nu a reuşit pentru că acest teritoriu nu are condiţii să trăiască independent. Germania a avut intenţia să facă din acest teritoriu o mică celulă a viitoarei Ucraine. Însă mai întâi ar trebui construite drumuri, iar acestea ar costa miliarde. Apoi ar trebui cheltuite sume enorme şi pentru ca acest rutean înapoiat şi incult să fie făcut capabil pentru orice combinaţie politică de stil mai înalt. De aceea, Germania s-a retras din această chestiune. Însă fiindcă această autonomie subcarpatică poate servi Sovietelor, Germania încearcă totuşi să găsească o modalitate prin care să nu permită acest lucru. De aceea, pur şi simplu, a oferit rutenii aceştia Poloniei, ca să ocupe teritoriile lor. Însă Polonia are încă de pe acum mai mult decât o treime minorităţi în statul său, iar ucraineni propriu-zişi, fraţi cu aceşti ruteni, are peste 5 milioane. De aceea a refuzat să primească acest cal troian german în interiorul frontierelor sale. Văzând că aici nu a reuşit. Germania încearcă acum o activă acţiune subterană împotriva Poloniei, şi asta chiar în Polonia, printre ucraineni, apoi printre ucrainenii români din Bucovina şi, în fine, din Basarabia.

România ne-a produs amărăciune prin faptul că cu ocazia vizitei d-lui Beck la Galaţi, a refuzat planul său de alipire a Rusiei Subcarpatice la Ungaria, făcând o greşeală care i se va răzbuna. România a făcut la Bucureşti o comedie politică cu delegaţia română din Cehoslovacia „care cer să intre în graniţele României". Politica ei chipurile loială, de aliat, a fost doar politica unui partener slab şi a celor care nu au nici fel de încredere în forţele lor. România duce o politică de-a dreptul sinucigaşă. Oare arbitrajul de la Viena, nu a arătat că Beck avea dreptate? Atitudinea României a fost inspirată de chiar industria grea românească, de Auschnit, Malaxa, Reşiţa şi Skoda. Şi totuşi, nu a reuşit să păstreze legăturile feroviare cu Praga şi nici nu le va mai putea restabili. Faptul că industria Skodei a căpătat un nou director general germanofil, schimbându-l pe francezul de până acum, demonstrează de asemenea adevărata stare de lucruri: că Praga nu-şi vinde armele altora, ci numai prietenilor Germaniei, ceea ce constituie o lovitură pentru România, care nu este înarmată şi care nu are bani.

Polonia nu are încredere în armata poloneză subminată de politică şi coterii. Toate partidele şi mişcările romaneşti sunt arhipline cu colonei şi generali în rezervă, de rău augur atât pentru politică, cât şi pentru armată. România nu are armament de rezervă. Polonia la fiecare car de luptă mai are patru în rezervă; la fiecare tun, chiar şi cel mai mare, mai dispune de un număr de tunuri care constituie rezerva; şi, în sfârşit, la fel şi în aviaţie, chiar dacă pentru moment aceasta nu se află la nivelul celorlalte genuri de arme. Polonia dispune astăzi de 300 de divizii a câte 15.000 de oameni, dar dintre acestea 100 de divizii sunt excelent pregătite pentru a intra direct în luptă. Aviaţia numără 1.500 de aparate ceea ce, desigur, raportat la Germania nu înseamnă suficient, însă oricum prezintă pericol pentru Berlin, de care o despart numai 20 de minute de zbor, şi pentru alte oraşe germane din apropierea graniţei poloneze. Polonia este un şes, slab populat, din care cauză gazele toxice nu sunt pentru ea tot atât de periculoase ca pentru alte ţări. Prin urmare, Hitler ştia bine aceasta când a încheiat cu Polonia cunoscutul acord pe durată de zece ani.

Situaţia Poloniei este fără îndoială tragică, fiindcă se află între două mari puteri imperialiste. Ea ar deveni şi mai tragică dacă aceste două mari puteri, actualmente inamice, ar ajunge la o înţelegere politică. Între timp, în mod vizibil Polonia se sprijină pe Germania, care pentru moment este mai puternică. Însă nu este imposibil ca mai târziu să se sprijine pe Rusia, dacă aceasta va deveni mai puternica chiar şi decât Germania. S-ar putea întâmpla ca mâine chiar să pornim împreună cu Rusia, pentru că raporturile noastre au rămas totdeauna corecte cu Rusia oficială: Polonia a nimicit comuniştii, aşa încât însuşi Cominternul a fost nevoit să desfiinţeze partidul din Polonia, însă aceasta totuşi nu a perturbat raporturile bune de până acum cu Sovietele. Nici pentru Germania aceasta nu constituie nici in secret, şi ei au în minte această eventualitate.

Nici participarea noastră la împărţirea Cehoslovaciei nu a deteriorat raporturile cu Rusia. În Varşovia se aflase încă din luna mai, de la ambasadorul Lipský, despre ideile lui Rosenberg, referitoare la acţiunea ce avea să fie iniţiată în curând faţă de sudeţi. Noi am fost obligaţi să intrăm de asemenea în această acţiune, pentru ca Tiešin să nu fie luat de nemţi, care au arătat asemenea intenţii chiar acolo, printre minoritarii lor, astfel că abia zilele acestea am reuşit să combatem definitiv acţiunea aceasta, Cehoslovacia, respectiv Beneš sunt vinovaţi pentru cele întâmplate, pentru că au dus o politică himerică şi nu au fost informaţi asupra situaţiei generale.

Mi-e foarte teamă să nu se întâmple şi cu România ceva similar. Politica ei este egoistă şi mioapă. Nu se interesează de problemele care în cel mai scurt timp se vor abate şi asupra capului ei. O astfel de problemă este şi soarta ucrainenilor, şi acţiunea germană în această privinţă. Românii pierd din vedere că în Bucovina lor trăiesc 800.000 de ruteni, iar în Bucovina şi în Basarabia încă circa 1.000.000 de ruşi, care totdeauna vor prefera să treacă la o Ucrainâ liberă, decât să rămână în robie românească. Abia zilele acestea Bucureştiul s-a trezit puţin, şi aceasta după ce au fost găsite manifeste care cheamă la răscoală în aceste ţări, după cum, în definitiv, sunt chemaţi şi în Polonia şi în Rusia, totul, de bună seamă, inspirat din Germania. Nimeni nu o va ajuta pe România dacă ajunge în situaţia Cehoslovaciei. Ar putea aştepta ajutor doar din partea Poloniei, de care o leagă acelaşi destin şi pericol. Dar pentru a ajuta România, Polonia trebuie să rămână neştirbită ea însăşi. Iar în această privinţă România ar fi iarăşi cea care ar putea ajuta Polonia. Dar pentru aceasta există foarte puţine speranţe. Rutenii şi rusinii trăiesc până la gurile Dunării şi Germania a extins până acolo graniţa Ucrainei libere, care apoi ar deveni o a doua

Manciurie germană. Însă România totdeauna cere şi nu dă nimic. Îi cere Poloniei să o apere de unguri, şi de ruşi, şi de nemţi, îi cere Iugoslaviei să o apere de unguri şi de bulgari. Iar ea rămâne inertă şi indiferentă faţă de toţi. Ea nu are, în sfârşit, curajul să se decidă pentru una din cele două poziţii posibile: cu unul sau cu celălalt dintre cele două blocuri europene. Polonia este întristată din cauză că aceasta nu este urmarea unei convingeri, ci consecinţa neputinţei şi a fricii.

Am onoarea, în încheierea acestui raport, să adaug că profesorul Iorga a produs multă amărăciune Poloniei prin atacurile sale în care Polonia, aliată a României, este învinuită că a trecut de partea Germaniei atunci când a fost dezmembrată Cehoslovacia, altă aliată a României. Ambasadorul polonez de aici, după câte se spune, a protestat oficial în două, trei rânduri împotriva unor astfel de atacuri.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund.

J. Dučić, *manu sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 295-299.

63.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4805
14 noiembrie 1938, ora 15.45

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția belicoasă a Poloniei în relațiile cu Cehia și în Rusia Subcarpatină, unde a debarcat cca 100 de terorişti*

Wojownicze stanowisko polskie w stosunkach z Czechosłowacją oraz na Rusi Podkarpackiej, gdzie ulokowano 100 terrorystów

Din isvorul meu obişnuit aflu că, departe de a se renunţa la ideea frontierei comune, la Varşovia se face totul pentru realizarea ei. Se împinge Ungaria, a cărei acţiune este considerată extrem de slabă, la o atitudine mai energică.

S-a reuşit a se obţine angajamentul din partea Italiei de a nu garanta actualele frontiere cehe până ce chestiunea nu va fi admisă. Se menţine activă propaganda în Rusia Subcarpatină. O grupă de circa 100 terorişti,

dintre cari 50 ofiţeri, a pătruns pe teritoriul provinciei făcând 17 prizonieri. Trupele cehe n-ar fi arătat destulă rezistenţă.

În ce priveşte relaţiunile polono-sovietice, sunt informat că sondările în vederea unei destinderi se fac de Moscova şi că Varşovia nu se arată grăbită a răspunde acestor tentative.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 39, f. 258.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie:
D-lui ministru Comnen – Londra;
Legaţiunile: Praga, Budapesta, Roma, Moscova.

15 XI 1938
Al. Cretzianu

64.

Consulatul Regatului României, Lwów – nr. 1271 15 noiembrie 1938, ora 17.35

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Organizarea de grupe de voluntari polonezi, cu suport financiar asigurat de Ungaria, pentru a fi trimise în Rusia Subcarpatică*

Zorganizowanie grup polskich ochotników z poparciem finansowym węgierskim w celu ich skierowania na Rusi Podkarpackiej

Sunt informat că organizaţia semi-militară poloneză „Strzelec” din Lwow, organizează în taină cu suportul financiar al Ungariei, grupe de voluntari polonezi pentru a fi trimise în Rusia subcarpatică, cu scopul

de a provoca o tulburare acolo şi nelinişte la Praga, ca să se ajungă la o dezmembrare a federaţiunei statului cehoslovac.

Zilele trecute au fost deja transportaţi de aci, în camion, spre frontiera ruso-subcarpatică câteva sute din aceşti voluntari deghizaţi în costume de turist şi înarmaţi cu revolvere, petarde etc. cu misiunea de a trece graniţa şi a începe acţiunea.

Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 259.

Rezoluţie:
Dir. Politică, 16 XI 1938
Tg. Generale
Leg. Praga, 17 nob. 1938

Către Ministerul Afacerilor Externe.

Belgrad – 19 noiembrie 1938

Secret, nr. 1288
Situaţia internă din România

Către Departamentul politic

În Transilvania şi în Bucovina a apărut o stare de agitaţie în faţa pericolului maghiar. În timp ce dl. Călinescu crede că partidele de opoziţie au fost nu numai desfiinţate, ci şi distruse, acestea, dimpotrivă, încep să-şi facă auzit glasul şi să-şi arate vitalitatea, care chiar se transformă din nou în activitate făţişă. Şi în timp ce Călinescu crede, de asemenea, că a anihilat mişcarea Garda de Fier, aceasta reînvie şi ameninţă noul regim.

Din cauza aceasta, există o stare de incomoditate şi teamă în întreaga ţară. Se consideră că regimul, în cazul că se ajunge la o criză cu Ungaria, nu este în stare să întâmpine mănuşa maghiară aşa cum ar întâmpina-o un guvern de concentrare a partidelor naţionale. Totdeauna în România au circulat manifeste în care au fost atacate în modul cel mai aspru guvernele şi politicienii, însă aceasta se făcea numai periodic şi în funcţie de situaţii, în timp ce în ultimele zile într-o singură săptămână au fost împrăştiate câte două şi trei astfel de manifeste. Şi aceasta cu o înverşunare în expresii, care adesea se transformă în ameninţări.

Oamenii lui Maniu merg chiar până acolo că acuză regimul că este gata să facă

ungurilor concesii pe seama Ardealului. Şi aceasta fără a-i consulta pe românii ardeleni în frunte cu Maniu. Iar acesta a condus singur odinioară Ardealul timp de un an de zile (înainte ca el însuşi să-l fi unit cu România) şi este singurul român care se bucură acolo de prestigiu.

Circulă de asemenea ştiri şi despre o puternică acţiune ucraineană în România, unde există peste 1 500 000 de ucraineni şi ruşi. Aceasta este o mişcare similară cu cea care îşi face tot mai mult loc în Polonia. Despre Basarabia se crede că Rusia ar lua-o din nou, de îndată ce ar veni cineva la graniţele României ca să revendice ceva. Ce-i drept, pentru Basarabia nu există un ataşament deosebit şi se pare că mulţi români chiar ar înapoia acest ţinut Rusiei, dacă ar fi siguri că cu aceasta Rusia ar fi pentru totdeauna satisfăcută. Basarabia este un ţinut deficitar, pentru că acolo veşnic domneşte foametea, nu-şi construieşte nici un fel de drumuri şi, în general, nu a investit nimic în cei douăzeci de ani de când s-a unit cu România. De aceea, ea nu contribuie cu nimic ci, dimpotrivă, le costă scump pe celelalte ţinuturi active.

O personalitate politică mi-a spus că Regele încearcă în ultima vreme să refacă punţile către vechii prieteni politici, chiar şi cu Maniu, ale cărui vizite la Bucureşti şi reveniri la Cluj sunt în prezent anunţate şi în ziare. Au fost trimise la el nişte persoane (oameni de ai lui Vaida), cunoscute ca fiind bine văzute la palat, pentru a purta discuţii. Se pare că această atenţie faţă de opoziţie, simultană cu pericolul care se prevede în problema Ungariei sau a Bulgariei, provoacă în mod egal comentarii generale.

La fel şi dl. Comnen a dat săptămâna aceasta la el acasă două dejunuri diplomatice, la care s-a văzut că printre invitaţi s-au aflat şi trei foşti miniştri ai afacerilor externe. Aceasta a observat şi opinia publică. Aceştia au fost prinţul Ghica, Antonescu şi Micescu. Se pare că această politică de apropiere se va prelungi poate proporţional cu creşterea pericolului extern.

În tot cazul, sunt de aşteptat mari schimbări după întoarcerea Regelui de la Londra. Există versiuni după care acolo s-a vorbit despre unele înţelegeri în problema minorităţilor şi chiar în problema reglementării frontierei cu Ungaria.

Despre nemţi se vorbeşte cel mai puţin. Fostul ministru pentru minorităţi în cabinetul Iorga, dr. Rudolf Brantsch, un neamţ loial din Transilvania, face agitaţie printre minoritarii germani din Ardeal, strângând declaraţii şi semnături că aceştia vor să rămână în graniţele României.

Ambasador,

J. Ducic, *manu sua*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 302-304.

*

Către Ministerul Afacerilor Externe.

Belgrad – 19 noiembrie 1938

Secret, nr. 1289
Convorbire cu Comnen şi cu contele Raczyński despre acţiunea ucrainenilor pentru eliberarea de Rusia, Polonia şi România

Către Departamentul politic

În discuţia pe care am avut-o cu Comnen referitoare la mişcarea ucrainenilor din Polonia şi din celelalte state în care trăiesc, Comnen mi-a spus că România nu se teme deloc de perspectiva că această mişcare se va extinde într-o bună zi chiar şi până la a se realiza o Ucrainã liberă. El chiar crede că Ucraina ar fi cea mai bună barieră care ar separa lumea europeană de uriaşul bloc rusesc, veşnic misterios şi veşnic ameninţător. În acelaşi timp – a mai spus – Ucraina ar trebui să caute sprijin pentru existenţa sa la vecinii apuseni dat fiind că s-ar afla veşnic sub ameninţarea Rusiei, în tot cazul, manifestaţiile actuale şi demonstraţiile din Polonia, precum şi unele mişcări ale ucrainenilor din Bucovina nu fac sânge rău cercurilor oficiale, chiar dacă adesea sunt neplăcute. În definitiv, posibilitatea de realizare a Ucrainei libere nu este atât de aproape, deoarece Rusia reprezintă încă o mare rezervă a forţei de împotrivire. Aşa a spus dl. Comnen.

După aceasta am avut şi o discuţie în aceeaşi problemă cu ambasadorul polonez contele Raczyński.

Ceea ce este curios, nici el nu vede nici un pericol deosebit pentru Polonia în realizarea unei Ucraine libere, cu toate că Polonia numără şi 5.000.000 de ucraineni şi cu toate că ar trebui să cedeze întreaga această minoritate către acel eventual nou stat, dat fiind că acesta ar fi sub raport numeric de două ori mai puternic decât Polonia. Contele Raczyński a citat acelaşi motiv ca şi Comnen: că pericolul este posibil numai din partea Rusiei celei nesfârşite şi confuze, iar nu din partea Ucrainei, care sub aspect rasial şi moral este dinainte determinată. Polonia – a spus el în continuare – chiar ar găsi în Ucraina un sprijin împotriva Germaniei, care devine tocmai periculoasă pentru vecinii săi, mai cu seamă de când Franţa nu mai este principala forţă militară din Europa şi de când nemţii au ridicat fortificaţii în Renania, chiar deosebit de periculoase pentru Polonia.

Însă ambasadorul polonez nu pierde din vedere că realizarea unei Ucraine libere poate avea loc într-unul din cele două moduri: 1) sau prin înfrângerea regimului din Rusia şi printr-o nouă revoluţie, sau 2) printr-un război european general. Oricât nu ar arăta de imposibile cele două modalităţi, totuşi pentru moment nu intră într-o combinaţie reală nici una. Oricum, important este – adaugă – să se stabilească măcar atâta: în timp ce nemţii vor încerca, prin politica lor în Ucraina, să realizeze o nouă Manciurie a lor, Polonia şi România ar căuta în ea numai o aliată. Şi ucrainenii ştiu deja asta foarte bine.

Ambasadorul

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 305-306.

* *

Către Ministerul Afacerilor Externe.

Belgrad – 19 noiembrie 1938

Secret
Ştiri referitoare la apropierea dintre Iugoslavia şi Polonia

Către Departamentul politic

Comnen a spus unui coleg de al meu că politica externă românească trebuie să fie chiar a priori aşezată pe bazele alianţei cu Polonia, în pofida deosebirilor care manifestaţia Galaţi. Un alt coleg al meu are o comunicare de la guvernul său, primită din Belgrad, că şi guvernul iugoslav se străduieşte să realizeze aceeaşi politică cu Polonia, şi aceasta printr-o legătură directă prin Pesta. El atribuie aceasta faptului că influenţa italiană la Belgrad este precumpănitoare în raport cu cea germană.

Dacă Iugoslavia a rămas calmă şi fără să întreprindă vreo măsură în timpul crizei cehoslovace şi în zilele Münchenului, aceasta se datorează faptului că a primit asigurări liniştitoare de la Roma. În raport de aceste ştiri, care îşi au sursa la Belgrad, cercurile noastre nu ar fi potrivnice insistenţelor Poloniei de a-şi crea o salbă a ei de alianţe, totdeauna în acord cu Roma. (Din discuţiile cu ambasadorul de aici, însă, personal nu am observat nici un indiciu referitor la această acţiune.)

Toate acestea – se spune – pot fi hotărâtoare în privinţa raporturilor Iugoslaviei şi Poloniei, care încearcă încă de mult să se alieze şi cu Bulgaria. Fostul ministru polonez la Bucureşti, Arcyszewski, om al lui Beck, se ducea într-adevăr în ultimii ani, aproape în fiecare lună, în Sofia, pentru a acţiona în vederea unei apropieri, care ar fi putut să preceadă alianţei. Acest lucru era cunoscut şi românilor, aliaţi ai Poloniei, care anul trecut s-au revoltat împotriva acestor acţiuni, dat fiind că, conform art. 4 al alianţei polono-române, există obligativitatea consultării reciproce.

Comunic aceasta numai pentru informare.

Ambasador,

Jovan Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 307-308.

* * *

Către Ministerul Afacerilor Externe.

Belgrad – 21 noiembrie 1938

Secret
Ambasadorul polonez, contele Raczyński,
despre pierderea fortificaţiilor cehești

Către Departamentul politic

Cum atitudinea şi metoda politică a Poloniei este astăzi una dintre problemele importante pentru estul european, eu, într-o discuţie cu ambasadorul polonez, contele Raczyński, mi-am exprimat mirarea cum se face că Polonia nu a încercat niciodată să încheie o alianţă militară cu Cehoslovacia. În favoarea unui asemenea act ar fi fost nu numai afinităţile slave, ci înainte de asta interesul vital politic incontestabil: faptul că Cehoslovacia avea aproape 2 milioane de soldaţi bine înarmaţi, apoi extraordinarele fortificaţii Maginot şi, în sfârşit, o uriaşă industrie de război. Tiešenul polonez ar fi putut în acest caz nu să separe ci, dimpotrivă, să unească cele două ţări pe care totul le orienta spre o astfel de comunitate.

La aceasta contele Raczyński mi-a răspuns că şi polonezii au fost convinşi de necesitatea unei astfel de alianţe şi că de la începutul eliberării până astăzi au fost făcute Cehoslovaciei nu mai puţin de 17 propuneri poloneze pentru încheierea unei alianţe. El a adăugat că şi Hralkowski a recunoscut recent acest lucru. Motivul pentru care Polonia a fost mereu respinsă, şi în cele din urmă s-a ajuns la conflict, s-a aflat în faptul că Cehoslovacia voia cu orice preţ sprijinul Rusiei, nefăcând nici un fel de caz de propunerile poloneze. În continuare contele Raczyński a spus că a găsit necesar să se cunoască aceasta, pentru a se înţelege bine modalităţile şi motivele acestor două ţări şi, în acelaşi timp, să se vadă clar şi una din cauzele cele mai mari ale catastrofei cehoslovace.

Contele Raczyński a spus la urmă că pentru Polonia era de cea mai mare importanţă să se poată sprijini pe amintitele fortificaţii, singurele care există în acea parte a Europei. Aceasta este uşor de crezut când se ştie că graniţa Poloniei cu Germania este astăzi absolut descoperită, pentru că este la şes. Graniţa cu Rusia are o lungime de 1200 km din care o treime reprezintă mlaştini de netrecut. Însă înspre Germania, cu toate că nu are o asemenea lungime, nu există nici asemenea mlaştini. Prin urmare, pierderea sistemului cehoslovac Maginot este o pierdere decisivă pentru forţele apusene, dar în primul rând pentru Polonia.

Ambasador,

J. Dučić, m.s.

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 309-310.

* * * *

Către Ministerul Afacerilor Externe.

Belgrad – 22 noiembrie 1938

Strict secret, nr. 1265/XXIX/38
Misiunea lui George Brătianu la Berlin

Către Departamentul politic

Ca răspuns la telegrama Secret Nr. 23.572 din 9 l.c., prin care Ministerul comunică Ambasadei ştirea referitoare la călătoria lui George Brătianu la Berlin.

Eu am încercat să aflu cât mai multe despre această călătorie, şi aceasta mai întâi personal de la Brătianu cu care am cinat aseară la ambasadorul german.

Brătianu – ceea ce trebuie amintit numaidecât – a făcut încă acum doi-trei ani o călătorie la Berlin, unde s-a întâlnit cu vârfurile germane. La întoarcere a adus ştirea că Germania nu are nici un fel de intenţii ca, din cauza minorităţilor ei din România să modifice frontierele acestei ţări, aşa cum a procedat recent cu Cehoslovacia. Chiar a comunicat factorilor celor mai importanţi din România că Germania este de acord să ofere României garanţii pentru graniţele ei, dacă este de acord să încheie o alianţă cu Reichul. După primele şi variatele emoţii pe care ştirea aceasta a lui Brătianu le-a produs atunci, au survenit evenimentele din Europa, mai cu seamă enormele succese ale Germaniei pe toată linia, aşa că optimismul acesta pe care îl adusese Brătianu a rămas în curând baltă.

Aseară Brătianu mi-a recunoscut cu plăcere că într-adevăr zilele acestea a fost din nou la Berlin. A mai spus şi că s-a întâlnit cu Göring şi că acesta i-a declarat că există necesitatea şi buna dorinţă a Germaniei ca Reich-ul să ajungă la raporturi prieteneşti cu România „aproximativ la fel cu cele care există cu Iugoslavia". Brătianu nu mi-a împărtăşit şi detaliile acestei discuţii.

Însă, când în aceeaşi seară, puţin mai târziu după discuţia cu Brătianu, am vorbit despre aceeaşi chestiune şi cu ambasadorul german Fabricius, acesta mi-a spus că Brătianu a fost la Berlin într-o misiune pe care i-a încredinţat-o însuşi Regele. El s-a întâlnit acolo într-adevăr cu Göring şi a dezbătut cu el câteva probleme importante. La Berlin i s-a spus că Germania nu are intenţia să se atingă de graniţele statelor balcanice ci, dimpotrivă, doreşte să se înţeleagă cu ele. Toate celelalte detalii sunt secundare. Acum România ştie care sunt adevăratele intenţii ale Germaniei în această parte a Europei. Ambasadorul german mi-a spus că a fost încunoştinţat despre organizarea călătoriei lui Brătianu la Berlin.

Ambasador,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 311-312.

* * * * *

Către Ministerul Afacerilor Externe.

Belgrad – 24 noiembrie 1938

Secret
Situaţia internă din România

Către Departamentul politic

Aflu că în Transilvania se răspândesc ştiri conform cărora România va ceda Ungariei teritoriile de graniţă din preajma Aradului, a Oradei Mari sau Kaposvar, a Sighetului şi Maramureşului. În primele zile ale crizei cehoslovace s-a creat şi panică din cauza căreia populaţia a început să-şi lichideze vechile afaceri, fără să înceapă altele noi. Maghiarii au provocat acolo în mod special această depresiune spirituală printr-o asemenea ţinută arogantă de parcă a doua zi trupele maghiare vor năvăli în Transilvania. La rândul său, chiar şi opoziţia a contribuit la această depresiune susţinând că în cazul unui conflict cu Ungaria regimul nu se va putea bizui nici pe populaţie, nici pe armată. Pe populaţie nu se va putea sprijini din cauză că aceasta se afla şi în prezent alături de vechii şefi liberali şi ţărănişti, iar pe armată din cauză că a fost politizată şi la vârfuri este considerabil favorabilă Gărzii de Fier.

Cu prilejul acesta am avut o discuţie cu Brătianu, locţiitorul ministrului adjunct, care nu neagă starea de spirit incomodă de la frontieră, însă se afirmă că ea se îmbunătăţeşte pe zi ce trece şi că acolo nu se crede chiar într-un altfel de revizionism, în afară de cel propus de Lloid George, iar aceasta să se facă la o nouă conferinţă de pace, pentru ca omenirea, chipurile, să nu mai aibă motive să poarte războaie.

Însă există un contact permanent şi tot mai intens între şefii opoziţiei române care consideră că regimul nu este capabil să facă faţă tuturor eventualităţilor şi nici nu este împuternicit în măsură suficientă să le iasă în întâmpinare fără un guvern de concentrare naţională. După câte am aflat, Maniu şi-a şi întocmit memorandumul adresat Regelui, memorandum ce este aşteptat de opinia publică de mai multă vreme, şi care urmează să-i fie predat la întoarcerea din călătorie. Şi aceasta de către o delegaţie alcătuită din vreo treizeci de membri. Pe de altă parte se spune că Regele va accepta probabil să primească memorandumul, însă fără delegaţia care, prin numărul mare de membri, doreşte să provoace o impresie nedorită în popor şi nepotrivită în acest moment. Însă dintr-o sursă mai competentă aflu că Regele va primi „memorandumul transilvănenilor" şi delegaţia lor alcătuită din oameni foarte prestigioşi care cer reinstaurarea unui regim democratic, însă nu le va putea satisface cererile, considerându-le neoportune şi fără legătură cu situaţia actuală reală.

Ambasador,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 321-322.

65.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 5015
29 noiembrie 1938, ora 13.11

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Atitudinea cercurilor oficiale poloneze și a opiniei publice față de eșecul în chestiunea frontierei comune.*

Stanowisko oficjalnych kół polskich oraz opinii publicznej wobec niepowodzeń w sprawie wspólnej granicy

Ca concluziune a conversaţiunilor avute cu Beck, Arciszewski, Kobylański şi ambasadorul Japoniei, comunic următoarele:

1) Cercurile oficiale şi opinia publică poloneză – faţă cu eşecul în chestiunea frontierei comune – sunt foarte nemulţumite de atitudinea Germaniei – care s-a opus, a Ungariei – prea slabă şi nehotărâtă, a Italiei, care a cedat Germaniei şi în special a României, care a contribuit în cel mai mare grad prin repetatele demersuri la insuccesul lor. Această conclusiune am tras-o, deşi Beck şi-a ascuns sentimentele adevărate simulând o nepăsare faţă de soluţiunea dată.

Nemulţumirea faţă de Germania este sporită şi prin prezenţa a numeroşi agenţi germani în Rusia subcarpatică şi prin vizita şi manifestaţiunea pro-ruteană a consilierului de Legaţiune german din Praga la Chust.

Kobylanski prevede în urma insuccesului ungar în chestiunea frontierei comune o recrudescenţă a acţiunei revizioniste faţă de România.

2) În chestiunea declaraţiunei polone-sovietice a cărei referiri am semnalat-o prin telegrama Nr. 4805, deşi Ministrul Afacerilor Străine al Poloniei şi colaboratorii săi o prezintă numai ca o restabilire a situaţiunei de dinainte de criza cehoslovacă, adică o menţinere pur şi simplu a pactului de neagresiune cu Sovietele, totuşi în fond este destinat a arăta Germaniei nemulţumirea Poloniei şi eventualele ei posibilităţi de a juca o altă carte, iar opiniei publice europene independenţa politicii polone faţă de Berlin.

Am convingerea însă că Polonia nu este în fond hotărâtă a schimba politica de până acum.

3) Chestiunea ucraineană, deşi îşi păstrează întreaga ei importanţă, am impresiunea că Ministrul de Externe în urma acordului cu U.R.S.S., caută a

o prezenta ca nefiind încă de actualitate şi păstrează o atitudinea rezervată complet contrară celei dinaintea publicării declaraţiunei polono-sovietică.

4) Vizita lui Ciano la Varşovia deşi anunţată în presa de azi pentru mijlocul lui decembrie, nu va avea loc probabil decât spre sfârşitul lui ianuarie.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 266-267.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie:
Leg. Moscova pct. 2

66.

Ambasada Regatului României la Varşovia, nr. 5111 – 3 Decembrie 1938

Confidenţial

Ref.: *Raport privind raporturile polono-germane și polono-ruse, cu unele evaluări personale ale șefului misiunii diplomatice românești de la Varșovia, inclusiv a implicațiilor avute de relațiile externe ale Poloniei asupra României.*

Sprawozdanie: O stosunkach polsko-niemieckich oraz polsko-ruskich z ocenami szefa przedstawicielstwa dyplomatycznego rumuńskiego w Warszawie włącznie z wpływem zewnętrznym polskim na Rumunię.

Domnule Ministru,

După cum am avut deja onoarea a Vă comunica, după Conferinţa de la München raporturile polono-germane au început să se răcească. Atitudinea intransigentă a Germaniei pe chestia evreilor polonezi, chestiune care nici

până astăzi nu e rezolvată, Polonia fiind ameninţată ca pe lângă ce 10.000 de evrei polonezi, expulzaţi din Germania, să mai fie obligată să primească încă de cinci ori pe atât, precum şi chestiunea Danzig-ului în care Polonia vede pe zi ce trece afectându-se drepturile ei stabilite prin statului Oraşului Liber (punct vulnerabil pentru Dl. Beck care în această chestiune e acuzat a fi fost prea conciliant în ultimii ani faţă de curentul nazist, care a pus complectă stăpânire pe Danzig), la care se mai adaogă atitudinea Guvernului german în chestiunea Rusiei Subcarpatine, au făcut ca nemulţumirea Poloniei faţă de Germania să crească în ultimul timp. Bineînţeles că raporturile oficiale sunt cele mai cordiale şi chiar în cursul ultimei întrevederi Beck-Moltke, atât reprezentantul Germaniei cât şi Ministrul de Externe polon şi-au făcut reciproc declaraţii de prietenie şi loialitate. Nu e mai puţin adevărat că Dl. Beck e furios mai ales din cauza eşecului pe chestia Rusiei Subcarpatine şi a voit să dea un avertisment Germaniei, ceea ce a şi făcut prin declaraţia polono-rusă.

Ar fi o greşeală încă ca din aceasta să se deducă că dl. Beck intenţionează să schimbe politica D-sale, apropiindu-se de Soviete şi îndepărtându-se de Germania.

Dl. Beck va continua politica externă de până acum, adică un joc de echilibru, de basculă, aplecat însă mai mult spre Germania. Cine cunoaşte directivele politice moştenite de actualii conducători ai Poloniei de la Mareşalul Piłsudski ştie că o înţelegere şi o politică cu Rusia Sovietică nu pot fi anvizajate.

Declaraţia polono-rusă este încă una din acele reacţiuni caracteristice firii D-lui Beck, care după cum imediat în urma hotărârii de la München a trimis Cehoslovaciei ultimatum în chestiunea Teschen-ului, acum în urma arbitrajului de la Viena a voit să atragă atenţiunea Germaniei asupra nemulţumirii sale şi asupra şi altor posibilităţi decât cele germane, pe care le-ar avea Polonia.

De altfel, atitudinea calmă a Germaniei după publicarea declaraţiei polono-ruse dovedeşte că Dl. Beck nu a reuşit s-o impresioneze, Reichul citind perfect în jocul D-Sale.

Este incontestabil însă că chestiunea care preocupă în primul rând Polonia este tot chestiunea ucraineană.

Că Polonia ar dori să facă ca abcesul ucrainian să se spargă cu un moment mai devreme, de e de presupus, ca dându-şi seama – dată fiind mai ales noua atitudine a Germaniei faţă de Republica Polonă – că în orice caz situaţia de azi e mai bună decât cea de mâine, când problema ucraineană se va pune. Polonia înţelege însă în acelaşi timp că izbucnirea crizei ucrainiene nu e în funcţie de voinţa ei, ci depinde de doi factori, ambii în afară de posibilităţile ei: de starea de dezagregare a Rusiei Sovietice, care

poate dintr-un momentul într-altul da naştere la o anarhie generală din care să renască pe ruinele Rusiei diferite State întemeiate pe naţionalităţile ce o compun, şi în al doilea rând de factorul german care poate, şi poate că doreşte pentru curând, să provoace declanşarea crizei ruseşti, căreia să-i urmeze – între altele – şi crearea unei Ucraine independente, sub influenţa politică şi economică a Germaniei.

Pentru acest moment, Polonia vrea să fie pregătită. Ea nu doreşte să grăbească acest moment, dar vrea, ca atunci când el va surveni, să nu rămână simplă spectatoare şi că participe şi ea la rezolvarea problemei fiind convinsă că rezolvarea ei, fără ea, înseamnă rezolvarea ei contra ei. De aceea problema ucraineană este mereu prezentă în mintea tuturor conducătorilor Poloniei, oameni politici şi militari.

Interpretarea dată de unii acordului polono-rus şi anume că el ar denota intenţia Poloniei de a se ralia Rusiei, pentru ca susţinându-se să împiedice, în contra Germaniei, eventuala izbucnire a crizei ruseşti, este o eroare, Polonia dându-şi seama că nu va avea nimic de câştigat alături de Rusia. Ceea ce e posibil însă e că, în momentul când problema s-ar pune, Polonia simulând că voieşte să joace cartea rusească, să poată vinde mai scump Germaniei participarea ei alături de Reich la rezolvarea crizei ruso-ucrainiene.

Cercurile politice din Varşovia consideră problema ucraineană ca o afacere comercială, în care, la momentul oportun, trebuie negociat cu Germania spre a şti ce participare la câştig vor avea ţările interesate – Germania, Polonia şi România.

Trebuie luate măsuri ca nu cumva 90% din beneficii să rămână Germaniei şi numai restul Poloniei şi României (aceasta bineînţeles admiţând ipoteza că România s-ar ralia planului germano-polon).

Că Germania doreşte să provoace cât de curând – poate chiar la primăvară – dezlegarea acestei chestiuni, ar reieşi şi din impresiile culese aici şi din informaţiile japoneze pe care am avut onoarea a le aduce prin raport anterior la cunoştinţa Domniei-Voastre.

În rezumat deci, raporturile polono-germane s-au mai răcit, dar nu într-atât încât să schimbe în fond politica lor respectivă care rămâne aceeaşi de până acum.

Primiţi, Vă rog, Domnule Ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

R. Franasovici

AMAE, Fond 71 România, vol. 69/1929-1940, f. 46-49.

67.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 5151
8 decembrie 1938, ora 13.00

Externe București

Telegramă cifrată

Ref.*: Relații polono-ruse și caracterul ostil dorit să îl dea Rusia acordului cu Germania*

Stosunki polsko-sowieckie oraz wrogi charakter Rosji wobec umowy z Niemcami

Ca urmare la raportul meu asupra declaraţiunii polono-sovietice.

Aflu din sursă japoneză următoarele:

1) Cu toate dezminţirile poloneze, iniţiativa convorbirilor a fost luată de Polonia.

2) Răspunzând acestei iniţiative, Litvinoff a dorit *să dea acordului un caracter ostil Germaniei, ceea ce Polonia a refuzat.*

3) Ambasadorul Poloniei din Tokio a dat Guvernului japonez aceleaşi explicaţiuni ca pretutindeni, adică că înţelesul Acordului este numai restabilirea situaţiunei anterioare crizei cehoslovace. Tendinţa ambasadorului a fost de a minimaliza valoarea acestui gest.

Tot din izvor japonez aflu că Sovietele, probabil de teama unor *eventuale evenimente în Ucraina*, au schimbat pe toţi conducătorii comunişti din această provincie, desfiinţând în acelaşi timp, complet, organizaţiunile de Komsomol.

AMAE, Fond 71 România, vol. 69/1929-1940, f. 53.

Domnului dr. Milan Stojadinović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad – 13 decembrie 1933

Strict secret
Situaţia din România

Domnule Preşedinte,

Situaţia politică din România continuă să rămână foarte dificilă. Opoziţia afirmă că vizita regelui la Londra a adus o profundă dezamăgire. Uciderea lui Codreanu şi a tovarăşilor săi nu încetează să fie prilejul celor mai dure atacuri şi ameninţări. Atitudinea presei germane după aceste asasinate întreţine înverşunarea în rândurile Gărzii de Fier.

Opoziţia continuă să spună că Coroana n-a făcut nimic deosebit pentru a-i câştiga pentru vreo nouă combinaţie pe vechii şefi ai partidelor, care au rămas populari şi în prezent, după cum se prevedea la un moment dat. Nici ştirea că Maniu a primit invitaţie să vină la palat nu s-a realizat până acum, iar acum pare chiar imposibilă. În fine, s-a vorbit şi despre un eventual guvern al prof. Iorga, care spune astăzi în mod deschis că aceasta este o absurditate, evitând orice discuţie în legătură cu această posibilitate. În corpul diplomatic se spunea astăzi că, dimpotrivă, săptămâna trecută era în plan un guvern al lui Călinescu, Ministrul afacerilor interne, cu care Coroana lucrează cel mai intim. Însă combinaţia aceasta nu a găsit un sprijin suficient în rândurile politicienilor şi, de aceea, a căzut în ultimul moment.

Consilierii Regelui se plâng în mod deschis că nu sunt consultaţi în nici o privinţă. Politicienii, iarăşi, cred că cei mai importanţi dintre ei vor fi numiţi în străinătate ca ambasadori şi împuterniciţi, delegaţi şi experţi, pentru a-şi pierde legăturile cu poporul. Aceasta s-ar referi şi la Tătărăscu, care până mai ieri era considerat o rezervă importantă. În general, neîncredere şi teamă pe toată linia.

Pentru şedinţa ministerială de mâine, miercuri, se aşteaptă schimbări importante. Printre altele, se vorbeşte şi de schimbări importante în guvern, dar ar putea fi vorba şi de alcătuirea unui nou Guvern. În perspectivă se află şi o mare redistribuire în diplomaţie. Totul se face în grabă şi cu nervozitate.

Vă comunic aceasta conform îndatoririlor de serviciu, dar totuşi şi cu o anumita rezervă. Un lucru este indubitabil: că toate treburile statului sunt îndeplinire în ultimele zile fără coeziune. Cetăţenii cei mai buni se plâng că în orice clipă pot fi consideraţi membri ai Gărzii şi nimiciţi. Din popor vin de asemeni acuzaţii că coloneii şi maiorii care au devenit prefecţi de judeţe şi primari comunali şi-au stârnit împotrivă populaţia prin dări neclare şi prin desconsiderarea ţăranilor.

Mai adaug la acestea şi că cunoscutului cerc de forţe oculte i se atribuie o participare

exagerată la treburile statului şi la evenimente de tot felul. Impresia generală care se capătă este că Coroana a preluat asupra sa responsabilităţi prea grele.

Ambasador,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 330-332.

*

Domnului dr. Milan Stojadinović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe,
Belgrad – 15 decembrie 1938

Strict secret
Raporturile germano-polone

Domnule Preşedinte,

Conform multor informaţii, raporturile dintre Polonia şi Germania se înrăutăţesc direct proporţional cu creşterea agitaţiei ucrainenilor. Din discuţiile cu polonezii de aici am impresia că la Varşovia neorânduielile acestea sunt atribuite propagandei germane. Cu toate că Hitler a dat semnalul de răscoală şi tuturor minorităţilor străine din lume prin teoria sa că problema minorităţilor din Europa trebuie soluţionată deoarece minorităţile constituie singurele pretexte posibile de război, totuşi în Varşovia se consideră că ucrainenii nu ar fi îndrăznit să mişte dacă nu ar fi existat un sprijin german.

Din discuţiile cu însărcinatul cu afaceri polonez de aici, am observat ca Varşovia nu vrea să suporte câtuşi de puţin o mână străină în Galiţia. Pentru această atitudine hotărâtă a ei trebuia să prevadă tot ceea ce poate fi pus în legătură cu problemele viitorului. Polonia a încheiat nu demult cu Sovietele un pact de neagresiune, deoarece şi Moscova vede clar intenţiile germane; iar apoi a întreprins măsuri ca în curând să fie înăbuşită în Galiţia propaganda antistatală ucraineană aşa cum în 1932 a fost înăbuşită de Pilsudski, adică prin foc şi sabie. Colegul meu polonez crede că Polonia nu se va speria de nici un şantaj care ar veni din partea celor care îi susţin pe ucrainenii lor.

De la acelaşi conte Poninski aflu că nici Rusia nu va admite amestecul german în Ucraina. Dacă ucrainenii vor urma şi acolo Germania, represaliile vor fi şi de partea aceea aşa cum numai ruşii ştiu [să le execute].

Acelaşi diplomat polonez îmi spune că Ucraina, care numără în total circa 30 de milioane de suflete, nu înseamnă în partea sa rusească nici un fel de factor cultural sau naţionalist, ci dimpotrivă o masă etnică confuză şi destul de amestecată. Piemontul ucrainean se află, dimpotrivă, în Polonia; acolo ucrainenii au toate libertăţile, toate mijloacele culturale şi toată împuternicirea să iradieze şi să îndeplinească o misiune printre

fraţii din Rusia, în modul în care se realizează cu adevărat o Ucrainã liberă fără intervenţia nemţilor. În Galiţia această prietenie poloneză ucraineană nu au preţuit-o suficient, ci, în loc să activeze pe teren în Rusia, ei au ridicat în Parlamentul polonez problema eliberării lor. Polonia nu va admite aceasta, şi va trece la curăţirea situaţiei în modul în care îi permite forţa ei de stat naţional mare şi puternic.

Aceste reflecţii ale diplomatului polonez arată că Varşovia şi-a pierdut răbdarea; iar cum Ucraina reprezintă astăzi poate cea mai actuală problemă din Europa, din cauza căreia a fost şi Cehoslovacia dezmembrată, nu este imposibil ca raporturile dintre Germania şi Polonia să se înrăutăţească rapid. Aceasta mai cu seamă după poziţia energică pe care Varşovia a adoptat-o faţă de Germania, încheind ultimul pact de neagresiune cu Sovietele, care la Berlin a fost prost primit, cu toate că şi nemţii, după cum este cunoscut, au un asemenea document cu Sovietele deja de mulţi ani.

Crearea unei Ucraine libere este în interesul tuturor statelor vecine, ea poate fi realizată de Germania, şi numai în propriul său folos; dar ar putea încerca şi Polonia să o creeze pentru ca apoi să capete în ea o aliată atât împotriva Rusiei, cât şi împotriva Germaniei. După toate aparenţele, problema ucraineană – dacă se recurge într-adevăr la represalii dramatice în Galiţia – poate să producă în curând noi surprize în nord-estul european.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 335-337.

68.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti

Notă de convorbire

avută de dl. R. Franasovici, ambasadorul României la Varşovia cu dl. Arciszewski, adjunct al ministrului afacerilor externe polonez 16 decembrie 1938

Ref.*: Unele aprecieri la nivel înalt privind direcţiile de politică externă poloneză*

Oceny na najwyższym szczeblu o kierunkach zagranicznej polityki polskiej

Acum 5 zile a avut loc o conferinţă între D-nii Mościcki, Smigły-Rydz şi Beck.

1) S-a luat hotărârea a nu se mai tolera lanţetele Germaniei. Prin ambasadorii Lipski la Berlin şi Moltke la Varşovia, au cerut Germaniei a-şi preciza atitudinea. Ar urma eventual în 15 zile, fie o vizită a D-lui Beck la cancelarul Hitler, fie o vizită a d-lui von Ribbentrop.

Vor avea loc discuţiuni asupra tuturor problemelor ce interesează cele două ţări, dar problema esenţială este cea rusă, cu anexele ei, în special Ucraina.

Dacă propunerile Germaniei vor fi convenabile, Polonia este dispusă a merge „à fond" cu ea. Dacă nu, vor dace o schimbare de front de 180º.

2) În chestiunea Lituaniei – Memel, dl. Beck ar fi făcut o comunicare d-lui Moltke, ţinând limbajul unei mari puteri şi spunând că, deşi Germania are 80 milioane de locuitori, Polonia este şi ea o mare putere care se poate bizui pe o armată de 2 milioane de oameni. A cerut să se clarifice atitudinea sa la Memel, dându-i termen până miercuri. A afirmat că Polonia are interese importante în acel oraş.

Consilierul economic Wschelaky, care a făcut o anchetă aprofundată, a constatat că în realitate interese importante poloneze la Memel nu ar fi. Va căuta însă să indice anumite produse ale Poloniei ce s-ar putea exporta în acea ţară, pentru a motiva interesele ce poartă acestei chestiuni, fie chiar cu oarecari sacrificii materiale.

O convenţie comercială între Polonia şi Lituania se va semna la 21 decembrie curent.

3) Chestiunea Cehoslovaciei şi a Rusiei Subcarpatice.

Diferendele polono-cehe pot să fie grupate sub trei capitole:

a) Teritorial – Acesta a fost complet rezolvat.

b) Chestiuni de comunicaţii – Pe cale de rezolvare.

c) Chestiunea agitaţiei anti-polone din Rusia Subcarpatică, considerată în special de armată ca absolut intolerabilă.

Atât dl. Beck cât şi dl. Kobylański au afirmat incidental d-lui ambasador Franasovici că chestiunea Cehoslovaciei „nu este sfârşită". Ar fi hotărâţi, în special armata, că dacă nu obţin un răspuns categoric, să păşească la ocuparea în circa 10 zile a Rusiei Subcarpatice.

Aluziunile făcute de dl. Beck şi Kobylański ar fi pentru Polonia o justificare că ne-au prevenit. Ocuparea Rusiei Subcarpatice se crede la Varşovia, că ar fi pe placul Franţei şi Angliei ca un baraj împotriva Germaniei. De asemenea Italia ar fi favorabilă acţiunii Poloniei.

În ceea ce priveşte România, se crede că nu vom protesta, deoarece totul pentru noi era ca Ungaria să nu fie aceea care să ocupe acea provincie. La Galaţi li s-ar fi spus chiar: „de ce nu o ocupaţi dv?".

4) Despre România, dl. Arciszewski s-ar fi exprimat cu oarecare

compătimire, spunând că cu cele două divizii ale sale motorizate, nu va face decât ce-i va impune Germania. Vom merge alături de Reich, nu vom avea altceva de făcut, deoarece avem Ungaria în spate, care poate oricând fi asmuţită şi susţinută de Germania împotriva noastră.

În ceea ce priveşte tratatul polono-român, el priveşte numai defensiva faţă de o agresiune rusă, ceea ce nu va fi cazul. Se crede că Japonia, în cazul când chestiunea ucraineană va fi pusă, ar fi şi ea alături de Germania şi Polonia.

5) Prin conversaţiile miniştrilor polonezi din Stockholm, Praga, Budapesta, Paris, Roma etc., Polonia caută a pregăti atmosfera nemulţumirii sale faţă de Berlin, pentru ca Reich-ul să-şi dea seama că Polona este într-adevăr nemulţumită şi că nu mai este hotărâtă să accepte starea de fapt a unei guerile ca cea de azi.

Contele Ciano va propune între altele Ungariei să intre în pactul anti-comintern.

AMAE, Fond 71 România, vol. 269/1939, f. 55-57.

Nota de convorbire de mai sus a fost redactă la Bucureşti, potrivit unor reguli introduse mai recent în practica M.A.S., norme care se vor dovedi utile şi extrem de importante pentru istorie, după cum se dovedeşte şi în această lucrare de referinţă. Documentul diplomatic de faţă a fost redactat pe hârtie cu antetul ministerului, probabil la cererea conducerii MAS, în timpul unei deplasări a ambasadorului efectuată în ţară. S-a avut în vedere, probabil, importanţa informărilor şi ale relatărilor verbale, care se fac cu asemenea ocazii, ca momente de referinţă pentru măsurile pe care conducerea ministerului le va lua ori la va anvizaja în politica sa în anul 1939. Asemenea informaţii aveau importanţa lor şi pentru şeful executivului, câtă vreme va propune, împreună cu ministrul de externe, măsuri de întreprins pe mai multe planuri. În ceea ce priveşte Polonia, Armand Călinescu va consemna în jurnalul său că împreună cu Gafencu „convine să nu provoace Germania, să îi apropiem pe italieni şi să reluăm mai amical raporturile cu Polonia".

Cert este că întâlnirea la vârf a liderilor polonezi despre care aminteşte ambasadorul Franasovici şi hotărârile luate de aceştia au înregistrat un moment de răscruce pe care Polonia l-a marcat în raporturile sale cu Germania. Se cunoaşte că von Ribbentrop solicitase deja omologului său, prin ambasadorul Poloniei la Berlin, o seamă de „facilităţi" mai ales cele legate de transportul spre Gdansk.

La reuniunea semnalată de Franasovici, se revizuia şi politica Poloniei cu alte state, Bucureştiul sperând ca alianţa româno-polonă să nu mai stea în umbra raporturilor polono-

maghiare. Şeful diplomaţiei poloneze, după concediul de sărbători şi anul nou petrecut la Monte-Carlo, debutează în noul an 1939, în plan extern, cu o vizită în Germania, unde se va întreţine cu Hitler şi von Ribbentrop. Se dovedeşte că aceasta a însemnat începutul sfârşitului conlucrării începute între cele două state prin alianţa din 1934. În ciuda demersurilor insistente ale noului şef al diplomaţiei române, Grigore Gafencu, de a afla prin trimisul român la Varşovia poziţia lui Hitler şi aspecte relevante privind raporturile polono-germane, telegramele şi informaţiile au fost până la vizita pe care ministrul român o va face, la începutul lunii martie 1939, la Varşovia, destul de subţiri, în general insignifiante.

Şi în cazul informării de faţă remarcăm o anumită subestimare din partea lui Arciszewski, fostul ministru polonez la Bucureşti, despre care Constantin Argetoianu scria în memoriile sale că „este un om fără noroc" şi „o mare cutră", un intrigant, judecăţile lui cu privire la dotarea armatei române şi şansele de izbândă ale acesteia în luptă sunt chiar jignitoare. Nu i se poate nega omului de dialog pe care îl avea destinat Franasovici, fie şi în postura de „informator" al lui, sinceritatea maliţioasă.

*

Domnului dr. Milan Stojadinović,
Preşedintele Consiliului de Miniştri,
Ministrul Afacerilor Externe

Belgrad – 18 decembrie 1938

Secret, nr. 1403
Crearea partidului unic în România

Domnule Preşedinte,

După cum s-a văzut din scrisoarea mea precedentă, la întoarcerea sa de la Palat, ambasadorul german mi-a comunicat cu o zi mai devreme că în decurs de câteva ore va fi dată publicităţii legea privind organizarea partidului românesc unic ca partid al regimului. Aceasta a fost într-adevăr publicată a doua zi, iar până la publicare nimeni nu a avut habar că ea fusese deja pregătită, că va fi publicată zilele acestea. Această modalitate de a se lucra în secret anumite cercuri o consideră un semn că şi în continuare se va acţiona în manieră germană: pe neaşteptate şi luând prin surprindere.

Guvernul a negat cu hotărâre că ar fi vorba despre o improvizaţie, evidenţiind faptul că încă prin legea din 30 martie a.c., prin care au fost desfiinţate toate partidele şi asociaţiile politice de până atunci, s-a hotărât că nu vor fi permise alte formaţii noi de felul acesta, altfel decât prin adoptarea în prealabil a unei legi speciale, care este legea aceasta din 15 decembrie 1938. Apoi, într-un discurs istoric ţinut luna trecută ministrul justiţiei Iamandi a anunţat că se pregăteşte „o organizaţie colectivă a naţiunii române".

Noua formaţiune poartă numele „.Frontul Renaşterii Naţionale" în articolul 2 al legii se spune că scopul său este să mobilizeze conştiinţa naţiunii pentru o acţiune românească, solidară şi unitară pentru apărarea, prosperitatea şi consolidarea statului". Iar aceasta înseamnă „mobilizarea conştiinţei naţionale în sens social, economic, cul-

tural şi confesional în serviciul naţiunii". Şi cui i se încredinţează această misiune? Mai înainte de toate consilierilor Regelui ţării care, conform acestei legi (art. 4), sunt membri de drept ai Frontului Renaşterii Naţionale şi celor 25 de miniştri actuali sau foşti care vor semna cererile de intrare în partid şi aprobarea de primire. Conform legii Statul, devenind unicul purtător al idealurilor comunităţii naţionale bazată pe ierarhie şi muncă pe merit şi disciplină, sub semnul exclusiv al Tronului şi Patriei, are nevoie de un substrat puternic al organismului politic" pe care ar urma să se sprijine în viitor construcţia naţională.

Aseară, la douăzeci şi patru de ore după publicarea organizării Frontului Renaşterii Naţionale au fost făcute publice prin intermediul radioului iar azi dimineaţă şi prin presă numele unor personalităţi de vază politice şi culturale – 25 de politicieni şi 20 de foşti miniştri care au aparţinut anterior unor partide politice diverse şi care cer aprobarea pentru a intra în partidul unic: „fiind decişi să-şi dedice întreaga lor forţă activităţii şi sacrificiilor pentru realizarea sarcinilor superioare spre care năzuieşte crearea acestui organ naţional de conducere". În afara celor 25 de politicieni şi 20 de foşti miniştri, aici se află şi semnăturile unor miniştri activi şi, în fine, ale unui număr de trei generali activi de mare prestigiu. Într-adevăr, numele acestea reprezintă personalităţi din toate fostele partide naţionale.

S-a observat că tocmai Transilvania s-a apropiat prima, prin mulţi fruntaşi ai săi care în 1919 au fost pentru unire, de organizarea acestui partid unic. Sunt amintite următoarele nume importante: Lucian Blaga, poet transilvănean, Silviu Dragomir, istoric transilvănean, Boriemis, fost ministru, Eftimie Gherman, şeful partidului muncitoresc transilvănean, Iuliu Haţieganu, profesor universitar la Cluj (Transilvania), Victor Jinga, Iuliu Moldovan, I. Flueraş, Voicu Nicescu, Aurel Vlad, toţi din Transilvania.

Aceştia sunt amintiţi mai cu seamă din cauză că Maniu a reuşit zilele trecute să-i predea Regelui, prin Haţieganu, cunoscutul său memorandum prin care a cerut democraţie şi să se pună capăt aventurilor, memorandum ce de la bun început a fost condamnat la insucces.

În anexă trimit sus amintita listă a numelor acelor fruntaşi care au fost făcute publice aseară.

S-a produs şi un fapt senzaţional neaşteptat: Profesorul Iorga, consilier al Regelui, a publicat în organul său personal „Neamul Românesc" două articole, care au fost confiscate. În care îşi exprimă nemulţumirea că hotărârea privind formarea Frontului a fost luată fără consultarea prealabilă a consilierilor regali... Şi apoi că înfiinţarea Frontului s-a înfăptuit după exemplul Germaniei şi Italiei, unde statul se substituie societăţii şi unde, prin urmare, abstracţiunile sunt puse înaintea realităţilor, adică totul contrar principiilor pe baza cărora a fost creată România actuală. Nu crede că metodele străine vor clădi şi vor consolida acoperişul de deasupra casei naţionale... Pornind pe urma unor principii străine, s-a pornit şi pe calea unor ţeluri şi unor interese străine...

Iorga, care a făcut dovada unui mare dar şi straniu curaj ca în perioada revolverelor Gărzii de Fier să-i spună lui Codreanu, prin intermediul ziarului său, cele mai impertinente lucruri, nu se dă în lături nici acum ca, în calitate de consilier regal, să-i spună Coroanei că consilierii săi au devenit marionetele ei.

Personal, am impresia că Frontul Renaşterii Naţionale chiar înlocuind orice alt control, va reuşi, în grelele zile de astăzi, să formeze cu adevărat un front devotat Coroanei şi ataşat ideii de apărare naţională.

Vă rog să primiţi, Domnule Preşedinte, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 338-341.

*

Către Ministerul Afacerilor Externe

Belgrad – 18 decembrie 1938

Secret, nr. 1404
Ambasadorul polonez despre problema ucraineană şi despre raporturile polono-germane

Către Departamentul politic

Problema ucraineană continuă să constituie un obiect de cel mai mare interes în cercurile conducătoare şi diplomatice de aici.

Ambasadorul Poloniei, contele Raczyński, s-a înapoiat ieri de la Varşovia şi a adus ştiri mai puţin pesimiste decât cele pe care mi le-a comunicat acum câteva zile consilierul şi locţiitorul său, contele Poninski.

Problema Ucrainei a fost într-adevăr ridicată, şi asta nu în Ucraina, pentru eliberarea acesteia de Rusia, ci în parlamentul polonez pentru eliberarea Galiţiei de Polonia. Însă aceasta nu este prima oară, spune ambasadorul polonez, că ucrainenii se revoltă şi, de aceea, are impresia că, pentru moment, la asta se vor şi opri.

Referitor la raporturile polono-germane, contele Raczyński spune că nu mai sunt atât de rele ca pe vremea problemei Ruteniei. Simţind totuşi la Berlin că polonezii desluşesc bine acţiunea germană printre ucrainenii lor, ambasadorul german a dat la Varşovia zilele acestea în trei rânduri asigurări liniştitoare, afirmând că acţiunea Germaniei nu va merge în nici un caz în detrimentul Poloniei. Cu toate că asigurările acestea nu schimbă deloc situaţia, ele au produs totuşi o impresie favorabilă.

Referitor la relaţiile Poloniei şi Rusiei, ambasadorul spune, fapt absolut firesc, că în Polonia nu poate fi neglijat factorul rusesc în problema estului european, pe care Germania începe să o agite în mod vădit, însă el constată cu regret că ajutorul rusesc nu ar fi într-o măsură considerată necesară. Armata rusă se află într-o disoluţie morală, au fost uciși cei mai buni generali şi colonei, chiar şi cei mai buni dintre ofiţerii de rang inferior. Recolta a fost iarăşi, şi anul acesta deosebit de proastă, aşa că în multe ţinuturi va bântui foametea. Totul conduce într-adevăr sau spre o catastrofă generală, sau la o schimbare rapidă şi esenţială în situaţia din Rusia, însă pentru moment nimeni nu vede de unde se va începe şi unde va sfârşi. Un lucru este sigur: Germania va fi prima care va încerca să folosească împrejurările care deja există în prezent pentru a continua acţiunea de demolare a regimului comunist din Ucraina în folosul său. Însă nici Germania nu crede – adaugă

contele Raczyński – că ar putea acum să accelereze evenimentele şi să facă o mutare deosebit de importantă. Problema rusească din planul imperialist german depăşeşte totuşi, ca volum şi periculozitate, tot ceea ce a soluţionat până acum Hitler.

Un coleg al meu l-a întrebat pe contele Raczyński dacă este adevărat că şi Germania încearcă o oarecare apropiere de Rusia. La aceasta ambasadorul polonez a răspuns că îl miră acest mod de a pune problema, deoarece în Polonia nimeni nu ştie nimic în legătură cu aceasta. A mai spus că şi dl. Urdăreanu, ministrul palatului, i-a pus aceeaşi întrebare.

Comunic reflecţiile de mai sus ale contelui Raczyński conform îndatoririlor de serviciu, deşi cred că Ministerul este cel mai bine informat asupra chestiunilor poloneze direct de la ambasadorul nostru din Varşovia. Problema ucraineană se află, cel puţin în momentul de faţă, în centrul problemelor europene, iar raporturile polono-germane au o asemenea importanţă că perturbarea lor ar putea deplasa axul raporturilor actuale dintre puteri într-o măsură foarte mare. De aceea consider că informarea este bine venită din orice parte.

Ambasador,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 342-344.

69.

Ambasada Regatului România, Varşovia – nr. 5331
21 decembrie 1938, ora 21.59

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Relaţii germano-polone şi polono-cehoslovace*

Stosunki niemiecko-polskie oraz polsko-czechosłwackie

Ca urmare la raportul meu făcut prin Dimitrescu comunic:

1. În ce priveşte Memelul, Germania ar fi răspuns Poloniei că nu urmăreşte schimbări teritoriale ci sporirea drepturilor minorităţii germane în cadrele statului existent. Acest răspuns este considerat la Varşovia ca satisfăcător.

2. În ce priveşte raporturile germano-poloneze, Germania a recunoscut

necesitatea unor conversaţiuni directe pentru soluţionarea chestiunilor în litigiu, pentru limpezirea atmosferei şi desigur în primul rând pentru a discuta tendinţele germane spre est. Am impresiunea că Polonia nu se îndoieşte că Germania va ţine seama de dezideratele ei, dar preferă să discute din vreme importanţa avantajelor eventuale ce vor fi de împărţit. În acest scop, domnul von Ribbentropp va veni în vizită la Varşovia în cursul lunii ianuarie, înainte de Contele Ciano care va sosi aici la mijlocul lui Februarie.

3. În ce priveşte raporturile polono-cehoslovace, propaganda filo-ucraineană ostilă Poloniei, din Rusia subcarpatină, pare a fi slăbită. Polonezii afirmă totuşi că Cehoslovacii provoacă incidente la frontiera Teschen ceea ce va prilejui o nouă notă de protest poloneză la Praga peste câteva zile. Guvernul polonez crede că Cehoslovacii continuă să nutrească visul de activitate politică, de data aceasta sub egida Germaniei, şi că persistă în vechea lor atitudine ostilă faţă de Polonia.

4. În ce priveşte vizita Contelui Ciano la Budapesta, Varşovia este informată că Ministrul Afacerilor Străine italian ar fi cerut Ungariei, printre altele, a părăsi Societate Naţiunilor şi să adere la pactul anti-komintern. Ungaria nu ar fi însă dispusă a accepta decât prima din aceste două sugestii.

5. Domnul Beck pleacă astăzi într-un concediu de odihnă de 15 zile la Monte-Carlo.

Franasovici

AMAE, Fond 71 România, vol. 269/1939; p. 58-59.

Armand Călinescu:

24 decembrie. Radu Djuvara a aflat prin Coulondre (ambasadorul francez la Berlin – *N.M.*) şi alţii că germanii vor să provoace răsturnarea guvernului în România. Nemţii au restituit decoraţiile primite de la rege în timpul călătoriei. (Amintim că în noiembrie 1939, regele Carol al II-lea, însoţit de ministrul afacerilor străine, Nicolae Petrescu-Comnen a efectuat o efectuat o vizită oficială în Marea Britanie (15-18 nob.), pentru a contracara presiunile germane şi a reafirma prin şeful diplomaţiei că România se menţine pe poziţia de asistenţă pentru Cehoslovacia şi de respingere a propunerilor făcute guvernului român de a anexa anumite părţi din Ucraina Subcarapatică locuite de români. În zile de 19-21 noiembrie, Regele şi ministrul Comnen au continuat călătoria printr-o vizită oficială la Paris, fără a se solda cu rezultate practice. Între 22-28 noiembrie, Carol la II-lea efectuează o vizită particulară în Germania, având la 24 noiembrie o convorbiri cu Hitler la Bergof, şi la 26 noiembrie cu Göring. A fost sondată poziţia Germaniei „faţă de poziţia revizionistă

a Ungariei", inclusiv în problema Ucrainei Subcarpatice. Hitler considera că România şi Ungaria, trebuie ţinute ca „două fiare în foc şi modelate în interesul Germaniei, în conformitate cu evoluţia situaţiei". Cu Göring a convenit „promovarea într-o măsură mai largă a relaţiilor economice".

La presiunile făcute de Hitler de a aduce Garda de Fier la putere şi a orienta politica externă spre Reich, regele le-a ripostat prin ordonarea – chiar în trenul cu care se întorcea în ţară – ca liderii legionari să fie exterminaţi, act care a dus la o tensionare extremă a raporturilor româno-germane, care se vor ameliora abia spre sfârşitul lui martie 1939, după semnarea acordului economic. (*N.M.*)

Nu au dat nici agrement pentru Vaida (desemnat ca ministru în Germania cu speranţa de a detensiona relaţiile).

*

„Discuţie lungă cu Gafencu. De acord să nu provocăm (pe germani) şi să încercăm apropiere de Italia. Reluare mai amicală cu Polonia".

Idem*, op.cit.* p. 401.

70.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 35
4 ianuarie 1939, ora 16,30

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Invitaţia adresată de Hitler lui Beck să se oprească la Berchtesgaden*

Zaproszenie Hitlera skierowane do Beck, aby zatrzymywał się w Berchtesgaden

Szembek mi-a comunicat azi că Beck a fost invitat de Hitler să se oprească la Berchtesgaden cu ocaziunea înapoierii sale din Germania, adică poimâine. După părerea sa vor discuta problemele pendinte între Germania şi Polonia şi în special chestiunea rusească. Szembek m-a rugat să păstrăm deocamdată discreţiune asupra acestei întrevederi.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 301.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

71.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 842 din 5 ianuarie 1939

Ambasada României – Varşovia

Ref.: *Solicitarea ministrului Grigore Gafencu adresată ambasadorului Franasovici de a cunoaşte rezultatele vizitei ministrului Beck în Germania şi a poziţiei liderilor germani în diferite probleme internaţionale.*

Grigore Gafencu zwraca się do ambasadora Franasovicia, aby poinformował go o rezultatach wizyty Becka w Niemczech oraz o pozycji Niemiec w niektórych sprawach międzynarodowych

Confidenţial

Întoarcerea la Varşovia a d-lui ministru Beck îmi pare un prilej binevenit ca să cercetaţi împreună cu el în amănunte situaţia Europei Răsăritene căutând să lămuriţi, într-o atmosferă de reînnoită prietenie, dacă e cu putinţă, problemele cari ne interesează mai de aproape, fiindcă cuprind interese comune.

V-aş ruga îndeosebi să obţineţi de la d-l Beck lămuririle următoare:

1. Care sunt impresiunile pe cari le-a cules în convorbirea sa cu d-l Hitler cu privire la aşa zisele planuri de viitor ale Germaniei spre răsărit? Care e atitudinea Germaniei în chestiunea ucraineană faţă de politica firească a Poloniei de siguranţă şi de integritate teritorială?

2. Ce impresiuni a cules d-l Beck cu privire la planurile de expansiune economice sau politice a Germaniei spre sud-est? E cu putinţă ca Germania să urmărească dezlegarea problemei ucrainiene în Rusia alegând calea unei asemenea expansiuni spre sud-est, adică trecând prin Ungaria şi România?

3. Care e atitudinea Franţei faţă de aşa zisele planuri de răsărit ale Germaniei? În ce măsură deosebirile de vederi şi fricţiunile între lumea anglo-saxonă şi germană pot ţine în frâu sau zădărnici planurile Germaniei spre răsărit?

4. În ce stadiu se află politica de destindere între Moscova şi Varşovia?

Cred că o convorbire amicală între d-l Beck şi Domnia Voastră, care ar îmbrăţişa toate aceste chestiuni ar putea fi foarte folositoare pentru a desăvârşi informarea noastră, atât cu privire la eventualele planuri germane faţă de Ucraina, de Polonia sau de noi, cât şi cu privire la felul cum d-l Beck priveşte în împrejurările de azi legăturile şi angajamentele dintre Polonia şi noi. Îmi permit să vă rog ca să reamintiţi, cu acest prilej, în numele meu personal, ministrului de externe polon colaborarea sinceră care a dăinuit odată între noi şi pe care aş fi fericit să o pot duce înainte cu aceeaşi lealitate.

Cu mulţumiri şi toată prietenia.
Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 292-293.

72.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 861, 7 ianuarie 1939

Ambasadei României – Varşovia
Telegramă cifrată

Ref.*: Instrucţiuni date de ministrul Gafencu ambasadorului Franasovici pentru a afla rezultatele vizitei ministrului Beck în Germania*

Pouczenia ministra Gafencu przekazane ambasadorowi Franasoviciowi dla ustalania rezultatów wizyty Becka w Niemczech

Ca răspuns la telegrama nr. 49 şi pentru informarea Domniei Voastre:

Conducătorii germani, care – cu prilejul călătoriei M.S. Regelui –, îşi manifestaseră via lor dorinţă de a îmbunătăţi raporturile economice şi politice cu ţara noastră, au luat, după întâmplările din ţară de la începutul

lunii decembrie, o atitudine de rezervă şi uneori chiar de ostilitate. Presa germană îndeosebi ne-a dovedit această ostilitate printr-o campanie susţinută.

De câteva zile această campanie a încetat. Nu ştim în ce măsură dispoziţiile cercurilor politice şi mai ales ale conducătorilor Reich-ului s-au îmbunătăţit. Am luat act că declaraţiile de politică externă făcute de noi în zilele din urmă au avut o bună primire în Germania.

În ce priveşte politica noastră faţă de Germania, ea urmăreşte, cum aţi putut lua cunoştinţă din cuvântarea de anul nou a M.S. Regelui, din declaraţiile I.P.S.S. Patriarhul şi din expunerea mea la radio, o înţelegere reală pe temeiul realităţii intereselor noastre comune. Suntem hotărâţi să stăruim în această atitudine împăciuitoare şi ne vom strădui să îmbunătăţim şi să strângem raporturile dintre Germania şi noi. Firește, nu putem concepe însă o înţelegere cu Germania decât pe temeiul unor raporturi leale de la stat la stat.

Informaţiile pe care vi le-am cerut prin telegrama mea nr. 842 trebuie să ne desluşească:

1) Cu ce impresie se întoarce din Germania?

2) Ce asigurări a primit cu privire la problema ucraineană?

3) Ce a auzit despre atitudinea Germaniei faţă de noi şi ce crede el despre această atitudine?

E bine înţeles că toate aceste întrebări vor trebui puse ca şi cum ar veni de la domnia voastră şi pentru informarea domniei voastre.

Nu dorim să ne găsim în faţa unei propuneri de mediaţiune din partea domnului Beck, deoarece vom căuta să lămurim relaţiile noastre cu Germania pe cale directă. Asta nu înseamnă, firește, că nu am fi bucuroşi dacă, prin convorbirea domniei voastre, veţi contribui la lămurirea într-un spirit cât mai prietenesc a relaţiilor din Polonia şi noi.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 52-56.

73.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine– nr. 904
7 ianuarie 1939

Ambasadei României – Varşovia

Ref.*: Poziţia României în problema Ucrainei Subcarpatice.*

Stanowisko Rumunii w sprawie Ukrainy Podkarpackiej

În legătură cu raportul dv. nr. 5431 şi cu tulburările din zilele trecute de la Munkacs, care au adus din nou în discuţia presei problema Ucrainei sub-carpatice, sunt autorizat, din Înalt Ordin să vă comunic următoarele, spre informarea Dv. personală:

Păstrăm o atitudine de rezervă până când vom fi deplin informaţi cu privire la intenţiile tuturor vecinilor care înconjoară Ucraina sud-carpatică şi îndeosebi până când vom şti precis dacă Germania stăruie în politica ei de a impune cu orice preţ respectarea arbitrajului de la Viena, sau dacă se învoieşte şi ea cu altă soluţiune.

În cazul în care Germania impune mai departe menţinerea Statului autonom sud-carpatic, vom menţine atitudinea pe care am luat-o alături de ea; fără a ieşi, de altfel, de astădată, dintr-o anumită rezervă, deoarece nu este nevoie să ne punem înainte pentru ca punctul de vedere german să triumfe.

Dacă s-ar dovedi însă că Germania este gata să reexamineze problema, nu ne vom da în lături ca, la rândul nostru, să cercetăm împreună cu vecinii noştri posibilitatea de a se găsi o soluţiune care să ţină seama pe deplin de interesele noastre.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 47.

74.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 1066, 19 ianuarie 1939

Legația României – Berlin

Telegramă cifrată

Ref.*: Stadiul raporturilor româno-germane intrate într-o anumită ameliorare după uciderea gardiştilor*

Stadium stosunków rumuńsko-niemieckich po zamordowaniu członków żelaznej gwardii

Referindu-mă la telegrama dumneavoastră nr. 39 029, vă informez, spre ştiinţa dumneavoastră, că am primit azi pe Însărcinatul cu Afaceri al Germaniei. Convorbirea noastră s-a purtat asupra următoarelor chestiuni:

1) Am arătat mulţumirea noastră pentru comunicarea de ieri a guvernului german, prin care am fost informaţi că punctul nostru de vedere în privinţa procedurii intrării Germaniei în Comisia Europeană a Dunării a fost acceptat. Am exprimat dorinţa ca să ajungem la o înţelegere şi cu privire la colaborarea internaţională pe Dunărea fluvială. Am lămurit însă că această dorinţă nu înseamnă o condiţie pe care o punem la intrarea Germaniei în Comisia Europeană a Dunării – intrare care nădăjduim că va putea să aibă loc cât mai curând.

2) Am spus că din diferite părţi am fost întrebaţi dacă am stărui în atitudinea noastră bine cunoscută în ceea ce priveşte Ucraina subcarpatică, chiar în cazul în care Germania şi-ar schimba atitudinea şi ar admite o nouă examinare a chestiunii. Am arătat domnului Steltzer că răspunsul nostru a fost că, atâta vreme cât Germania se va menţine pe baza arbitrajului de la Viena, nu ne vom schimba nici noi atitudinea. Dacă cumva Germania ar ajunge la convingerea că statul ucrainean subcarpatic nu este viabil şi s-ar gândi la o nouă împărţire a acestui stat, nu ne vom opune unei noi cercetări a problemei, care să ţină seama, firește, de îndreptăţitele noastre interese.

3) Am atras din nou atenţia însărcinatului cu afaceri al Germaniei asupra stărilor dintre Germania şi România. I-am spus că am aflat din diferite izvoare de informaţii că supărarea cercurilor conducătoare ale Germaniei şi îndeosebi supărarea Führer-ului, s-ar datora legăturii pe care

ar fi stabilit-o unii oameni de răspundere de la noi între întâlnirea de la Berlin şi evenimentele din ţară de la începutul lunii decembrie.

I-am spus domnului Steltzer că toţi factorii de răspundere şi de bună credinţă din această ţară socotesc că nimeni de la noi nu a putut face o legătură între întrevederea M.S. Regele cu Führer-ul şi măsurile care au fost luate în ţară pentru a restabili ordinea şi a pune capăt unor tulburări pe care nicio cârmuire nu le poate tolera.

Măsurile de ordine pe care le-am luat şi pe care le luăm, nu înrâuresc întru nimic politica României în afară şi nu schimbă hotărârea noastră despre care M.S. Regele a vorbit cu Înalta Sa autoritate în mai multe rânduri, de a stabili raporturi cât mai lămurite şi cât mai bune, atât economice, cât şi politice cu Reich-ul german. Ar fi regretabil dacă o asemenea politică, atât de prielnică intereselor celor două ţări, ar fi stânjenită prin zvonuri, tălmăciri şi raţionamente cu desăvârşire fără temei.

Domnul Steltzer mi-a spus că aceste lămuriri îi par deosebit de însemnate şi că le va comunica numaidecât la Berlin.

Având în vedere cele de mai sus, nu socotesc că ar fi necesar, pentru moment, să faceţi pe lângă domnul Meissner demersul pe care îl sugeraţi prin telegrama dumneavoastră susmenţionată.

Veţi putea însă, bineînţeles, să folosiţi aceste informaţii ori de câte ori veţi avea prilejul să lămuriţi atitudinea României faţă de Germania

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 50-52.

La 11 ianuarie, Grigore Gafencu l-a primit în audienţă pe Roger Raczynski, care l-a informat în legătură cu unele aspecte legate de vizita lui Beck la Berlin, rezultând câteva idei destul de insignifiante, respectiv că Hitler consideră că problema ucraineană nu este „coaptă" şi că Germania nu se gândeşte să se amestece în treburile interne ale Poloniei sau să ridice vreo problemă care ar putea prejudicia statul polon. La cererea lui Gafencu, Raczynski i-a vorbit despre raporturile polono-ruse fără a aduce elemente relevante. Aceasta l-a determinat pe Gafencu să adreseze rugămintea ca pe măsură ce vor interveni clarificări în raporturile polono-sovietice să cercetăm împreună, ca aliaţi, la fel în raporturile cu Germania, Ucraina etc.

AMAE, Fond 71 România/General, vol. 53, f. 181-182.

75.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 135 din 19 ianuarie 1939, orele 19.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția Germaniei și a Poloniei față de Rusia Subcarpatică.*

Stanowisko Niemiec oraz Polski wobec Rusi Podkarpackiej

Cu ocaziunea unui demers ce am făcut pe lângă contele Lubieński în chestiunea ce făcea obiectul telegramei nr. 123, i-am arătat – în lipsa Domnului Beck, bolnav – şi punctul nostru de vedere în chestiunea Rusiei Subcarpatice în ipoteza când constatarea făcută de Beck la Berchtesgaden a schimbării atitudinei Germaniei s-ar adeveri.

Directorul cabinetului ministrului, care a asistat la convorbirea cu Hitler, mi-a confirmat această schimbare, adăugând însă că eventuala ocupare a acestei provincii ar fi uşurată şi de faptul că Germania nu pare a-i pregăti apărarea din punct de vedere tehnic.

Această afirmaţiune ar dovedi că Beck nu a obţinut în mod categoric consimţământul Germaniei şi că cu toate acestea Polonia s-ar gândi la o eventuală acţiune, contând pe imposibilitate acestei provincii de a se apăra. Cu aceasta i-am arătat în mod precis că România ar reexamina chestiunea în lumina intereselor noastre şi ale Poloniei numai în ipoteza că Germania ar consimţi în mod precis.

Am comunicat de asemenea, conform instrucţiunilor primite, declaraţiunile stranii ale contelui Csaky făcute domnului Bossy, precum şi dovada inexactităţii lor rezultând din convorbirea Ciano-Zamfirescu.

Această chestiune a surprins foarte mult pe contele Lubieński, care a interpretat-o ca o dorinţă de a avea în prealabil pulsul Germaniei în ce priveşte revendicările maghiare faţă de noi.

Referindu-se la răspunsul ce a dat lui Dimitrescu în chestiunea ştirei publicate de „Illustrowany Kurjer Codzienny”, comunicat cu telegrama cifrată nr. 109, D-sa mi-a exprimat în mod spontan satisfacţia pe care ar avea-o Beck de a Vă primi la Varşovia, aşteptând doar un semn din partea Domniei Voastre pentru a face invitaţiunea.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 298-299.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

76.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 272
19 ianuarie 1939, orele 15.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția Germaniei în chestiunea Rusiei Transcarpatice ca mijloc de presiune asupra României.*

Stanowisko Niemiec w sprawie Rusi Podkarpackiej
jako środek presji wobec Rumunii

Confidenţial

Cu privire la revendicările revizioniste ungare asupra cărora Beck – după cum v-am raportat verbal – mi-a declarat că Hitler i-a dat asigurări că nu le va susţine nici contra noastră, nici contra Iugoslaviei, contele Lubienski – în conversaţiunea de aseară – mi-a confirmat acest lucru, adăogând însă că nu este exclus ca Germania să se folosească de această armă ca mijloc de presiune eventual asupra României, pe teren politic şi economic.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 390.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

77.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 273
20 ianuarie 1939, ora 21.30

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția publică exprimată de J. Beck în problema Rusiei Transcarpatice.*

Publiczne stanowisko J. Becka w sprawie Rusi Podkarpackiej

Dl. Beck, răspunzând ieri în scris la interpelarea unui deputat în chestiunea frontierei comune polono-ungare, a declarat în esenţă: „Guvernul ungar poate conta pe atitudinea binevoitoare a Guvernului polon, atât timp cât va pune în mod activ chestiunea redobândirei Ucrainei carpatice. Guvernul polon nu are nicio pretenţiune teritorială faţă de Cehoslovacia. Polonia ar interveni la sud de Carpaţi numai în cazul când starea de lucruri de acolo ar constitui o primejdie pentru interesele ei".

Este prima oară când Ministrul Afacerilor Străine face, în această chestiune, declaraţiuni publice în sensul vederilor expuse atât D-lui Hitler la Brecktesgaden cât şi nouă în timpul din urmă.

Cred că la această atitudinea au contribuit şi ultimele lămuriri date de Guvernul nostru în această problemă.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 396.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

78.

Legaţia Regatului României, Berlin
20 ianuarie 1939

INFORMARE

Ref.*: Întrevedere Marcovici – Atta Constantinescu – Göring; despre stadiul relațiilor bilaterale româno-germane din care rezultă că unele aspecte sunt pe cale de elucidare; contelui Csaky, la ultima sa vizită, i s-ar fi spus că atâta vreme cât România nu ne e dușmană, Ungaria nu are de așteptat din partea Germaniei niciun sprijin împotriva granițelor românești.*

Spotkanie Marcovici-Atta Constantinescu-Göring; o stosunkach bilateralnych rumuńsko-niemieckich z których wynika, iż są na drodze wyjaśnienia itp.itp.

Câteva zile după întâmplarea cu Codreanu, domnul Marcovici a fost la mareşalul Göring, care i-a vorbit foarte iritat de împuşcarea lui Codreanu, spunând: „Toată chestiunea politică cu România este la pământ. Vom trimite cu toţii declaraţiile româneşti primite înapoi". Domnul Marcovici l-a sfătuit să nu facă acest lucru grav. Atunci Göring a explicat că Führer-ul a atins în întrevederea de la Berchtesgaden tratamentul impus lui Codreanu, vorbind de sănătatea lui şubredă şi că înţelege să fie deţinut în (Festung) fortăreaţă, dar nu la ocnă. Majestatea Sa a dat asigurări şi, mai mult, a declarat: dacă Codreanu ar fi fost cap, nu aş fi ezitat să-l chem la guvern. Or, ca răspuns la aceasta, imediat după întoarcerea Majestăţii Sale în ţară, suntem puşi în faţa împuşcării lui Codreanu. Ceea ce a iritat peste măsură pe Führer este legătura pe care opinia publică o face între împuşcarea lui Codreanu abia câteva zile după vizita la Führer.

Prinţul Paul, trecând de la Londra prin Berlin, şi-a exprimat îngrijorarea asupra celor petrecute în România şi asupra consecinţelor ce ar putea avea acest fapt.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 56.

79.

Ambasada Regatului României din Varşovia – nr. 169, 21 ianuarie 1939

Raport

(înregistrat la Ministerul Regal al Afacerilor Străine sub nr. 5418 din 26.01.1939)

Copie

Ref.*: Rezultatele întâlnirii Hitler-Beck de la Berchtesgaden în relatarea celui din urmă; despre impactul relațiilor polono-germane și polono-sovietice asupra României cât și despre sentimentele nutrite de Hitler față de țara noastră.*

Wyniki spotkania Hitler-Beck z Berchtesgaden w relacji ostatniego; o impakcie stosunków polsko-niemieckich oraz polsko-sowieckich na Rumunię i o uczuciach wyrażanych przez Hitlera wobec Rumunii

Confidenţial

Domnule ministru,

Din conversaţia avută cu domnul Beck privitor la întrevederea pe care Domnia Sa a avut-o cu domnul Hitler la Berchtesgaden, rezultă următoarele:

Întrevederea a fost solicitată de domnul Beck, ca urmare a hotărârii luate într-o conferinţă care a avut loc în cursul lunii decembrie între preşedintele Republicii (Mościcki) mareşalul Smigły-Rydz şi ministrul afacerilor străine, aceasta spre a lămuri situaţia dintre Polonia şi Germania, care în ultimul timp devenise oarecum încordată şi mai ales pentru a se lămuri asupra intenţiilor pe care Germania le-ar avea în chestiunea rusească şi deci şi cea ucraineană.

Domnul Beck, semnalându-mi deosebitele onoruri cu care a fost primit la Berchtesgaden, mi-a arătat în primul rând rezultatele favorabile ale acestei întrevederi, în sensul lămuririi tuturor cauzelor de neînţelegere din ultimul timp şi ajungând la o atmosferă de cordială şi loială prietenie între cele două ţări, aceasta bineînţeles fără a atinge întru nimic celelalte alianţe, prietenii şi acorduri pe care Polonia le-ar avea cu alte ţări. Domnul Beck

părea foarte satisfăcut de rezultatele întrevederii domniei sale cu cancelarul Germaniei.

Chestiunea cu care însă domnul Beck a început expunerea domniei sale şi asupra căreia Domnia Sa a insistat mai mult a fost aceea a Rusiei subcarpatice. În această privinţă Domnia Sa mi-a comunicat că domnul Hitler i-ar fi declarat că Germania nu are niciun interes politic direct în menţinerea actualei stări de lucruri în Rusia subcarpatică şi că este numai o chestiune de prestigiu, Germania fiind unul din cei doi arbitri care au dat sentinţa de la Viena. Domnul Beck mi-a mai comunicat că i-ar fi declarat domnului Hitler cât de nemulţumită este Polonia de situaţia internă din Rusia subcarpatică, de continuile agitaţii din această regiune şi mai ales de faptul că toţi agitatorii ucraineni din această provincie, precum şi cei veniţi în ultimul timp din toate părţile lumii, continuă să agite problema ucraineană într-un mod cu totul ostil Poloniei şi, că dacă această stare de lucruri ar continua, nu este exclus ca Polonia să fie nevoită a ocupa această provincie. La această declaraţie domnul Hitler n-ar fi dat niciun răspuns, având după impresia domnului Beck, aerul a se dezinteresa de soarta acestei provincii.

La întrebarea mea, cu ce intenţii şi pentru cine ar ocupa Polonia această provincie, domnul Beck mi-a răspuns că Polonia nu are scopuri anexioniste, confirmându-mi ceea ce ştiam de mai înainte şi ceea ce îmi fusese lămurit de contele Lubienski în conversaţia pe care o avusesem cu dânsul înainte de sărbători, şi anume, intenţia Poloniei de a ceda această provincie Ungariei, dând şi României partea ei răsăriteană.

La această declaraţie am insistat asupra dorinţei României de a discuta în prealabil această problemă pentru a nu se vedea din nou în faţa unui fapt îndeplinit, ceea ce domnul Beck a admis.

Domnul Beck a terminat acest capitol spunându-mi că menţine părerea domniei sale că situaţia Cehoslovaciei, în special în ceea ce priveşte Rusia subcarpatică, este încă un provizorat, care poate dura chiar 20 de ani, dar care poate lua sfârşit şi mult mai curând.

În privinţa chestiunilor ruseşti şi ucrainene, domnul Hitler ar fi declarat că ele nu sunt actuale şi deci pentru moment nu e vorbă de soluţionarea lor. Domnul Hitler şi-ar fi exprimat părerea că situaţia internă a Rusiei nu este încă destul de coaptă pentru a provoca o anarhie internă şi o dezmembrare a ei, iar că Sovietele de altfel nu sunt un adversar de dispreţuit. În orice caz, domnul Hitler ar fi declarat domnului Beck că Germania nu va întreprinde niciodată nimic în această direcţie şi în această problemă ce ar putea dăuna intereselor Poloniei, cu care în orice caz se va consfătui în prealabil.

Întrebându-l pe domnul Beck dacă Germania nu ar avea tendinţe de cucerire înspre sud-estul Europei, Domnia Sa mi-a răspuns că a înţeles lămurit din declaraţiile domnului Hitler, că Germania nu are nicio veleitate de cucerire în această direcţie, înspre care însă bineînţeles voieşte să-şi întindă numai influenţa politică şi economică.

În ceea ce priveşte sentimentele pe care conducătorul Germaniei le-ar nutri faţă de România, domnul Beck mi-a arătat că nu a constatat nici vreo ostilitate şi nici vreo simpatie la domnul Hitler faţă de România, Domnia Sa arătând totuşi că înţelege şi apreciază alianţa Poloniei cu ţara noastră, după cum de altfel înţelege şi raţiunea alianţei polono-franceze şi a ultimei înţelegeri polono-sovietice.

L-am întrebat pe domnul Beck ce impresie a avut Domnia Sa cu privire la sentimentele Germaniei faţă de Ungaria şi la eventualul sprijin pe care domnul Hitler l-ar putea da revizionismului maghiar. La aceasta domnul Beck mi-a declarat categoric că domnul Hitler nu se gândeşte să sprijine revendicările teritoriale ale Ungariei faţă de Iugoslavia şi faţă de România, Domnia Sa socotind că Ungaria trebuie să se considere satisfăcută cu câştigurile teritoriilor obţinute în toamna aceasta de la statul cehoslovac. (În această privinţă, declaraţiile făcute mie după înapoierea mea de la Bucureşti de către contele Mihail Lubienski, diferă întrucâtva, după cum se va vedea din deosebitul raport pe care îl înaintez asupra acestei conversaţii).

În privinţa Franţei, domnul Beck a constatat la domnul Hitler sentimente de simpatie, adăugând, bineînţeles, că aceste sentimente şi atitudinea actuală a Germaniei faţă de Franţa ar fi schimbate dacă actualului guvern de la Paris i-ar succeda un guvern de stânga. Domnul Beck mi-a mai adăugat că a înţeles de la domnul Hitler că Germania va susţine hotărât şi real revendicările Italiei faţă de statul francez, adăugând însă convingerea domniei sale că nici această spinoasă problemă, cum de altfel nici vreo alta, nu crede că ar provoca războiul, Domnia Sa continuând a fi optimist în această privinţă aşa cum a fost în tot cursul anului 1938. Bineînţeles, a adăugat domnul Beck, în anul ce vine vom asista încă la multe şi grave frământări, care însă cred eu, nu vor duce la un conflict armat.

Domnul Beck mi-a mai comunicat că fiind solicitat de a intra în Frontul antikomintern, Domnia Sa a refuzat a o face, pe motiv că situaţia Poloniei de vecină a Rusiei, îi dictează în această privinţă o altă atitudine decât aceea a Germaniei şi a Italiei, care nu au frontieră comună cu Sovietele, adăugând că de altfel Domnia Sa nu înţelege să se războiască decât cu un stat, iar nu cu o organizaţie neoficială cum este aceea a Internaţionalei a III-a, în contra căreia el trebuie să se apere numai prin poliţia poloneză.

De altfel, domnul Beck mi-a declarat şi mie, aşa cum a declarat şi domnului Hitler la Berchtesgaden, că Polonia înţelege să aibă numai raporturi de bună vecinătate cu Rusia şi nimic mai mult, dorind bineînţeles ca şi relaţiile economice între cele două state, astăzi aproape inexistente, să ia o dezvoltare normală.

Întrebat de mine asupra problemei Danzig-ului, domnul Beck mi-a declarat că deşi la ordinea zilei la Geneva, această problemă nu va fi încă soluţionată. Am înţeles motivele acestei amânări, care izvorăşte din dorinţa atât a Germaniei, dar mai ales a Poloniei de a nu fi puse în situaţia să soluţioneze în aceste momente o problemă atât de spinoasă, care ar putea tulbura din nou atmosfera, astăzi atât de senină dintre Germania şi Polonia. Pentru domnul Beck personal, această amânare este utilă deoarece Domnia Sa îşi dă seama că soluţionarea ei definitivă, date fiind continuele cedări ale domniei sale faţă de Germania, nu ar putea constitui decât o înfrângere care i-ar cauza multe neplăceri pe planul politic intern în Polonia. De altfel, a adăugat domnul Beck, chestiunea Danzig-ului este de minimă importanţă faţă de întregul acord şi faţă de înţelegerea dintre noi şi Germania.

Din toate acestea, după cum am avut onoarea a vă raporta verbal, am dedus că comisarul Societăţii Naţiunilor nu va demisiona încă, fapt care s-a adeverit ulterior.

Terminând conversaţia domniei sale, domnul Beck mi-a confirmat încă odată dorinţa Poloniei de a lucra cât mai în înţelegere cu România, mai ales date fiind împrejurările de astăzi.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

R. Franasovici

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 63-67.

Nici Ambasada României la Varşovia şi nici cea de la Berlin nu au sesizat modul în care au început să se degradeze raporturile polono-germane, imediat după întâlnirea de la München. Informările oferite de şeful diplomaţiei poloneze şi de colaboratorii săi apropiaţi n-au fost niciodată prea sincere cu Richard Franasovici, care deseori s-a lăsat „îmbrobodit" prea uşor de ceea ce i se spunea, deoarece accesul său la alte surse a fost totdeauna limitată

din necunoaşterea suficientă a Poloniei în toată complexitatea ei cât şi din cauza că a luat de bun tot ceea ce i-a servit ministerul de externe polonez, fără să apeleze şi la alte surse credibile. Singur constată uneori că cele aflate din sursele ministerului se contraziceau..

Trebuie subliniat că partea germană a considerat că pretenţiile polono-maghiare în chestiunea Rusiei subcarpatice îi dă prilejul Berlinului de a începe convorbiri cu partea polonă în **problema Gdańskului şi a „coridorului prin coridor", drept compensare pentru manifestarea Poloniei în lichidarea Ucrainei transcarpatice şi a asigurării frontierei comune cu Ungaria, aşa cum şi-a dorit aceasta**. Începuturile degradării raporturilor polono-germane n-au fost sesizate nici de diplomaţii români de la Berlin sau din alte capitale

Astfel, pe 24 octombrie 1938 von Ribbentrop a avut la Grand-Hotel din Berchtesgaden un dejun cu ambasadorul polonez, Jozef Lipski, în timpul căreia i-a propus, confidenţial, ca Gdańskul să revină Germaniei. S-a precizat că Germania doreşte construcţia unei autostrăzi sau coridor extrateritorial plus o cale ferată dublă. În schimbul acordului părţii polone, pactul germano-polon din 1934 urma să fie prelungit pentru încă 25 de ani, iar Polonia să obţină garanţii pentru frontierele sale.

Relatarea polonă şi cea germană în această materie nu este identică. Din documentele publicate de partea germană într-o culegere de documente din 1939 – iar cele poloneze fiind cuprinse în *Raportul lui Lipski,* rezultă că Ribbentrop ar fi oferit în schimbul Gdańskului, colaborarea ambelor state în chestiunile coloniale, în problema emigraţiei evreilor din Polonia şi într-o atitudine comună faţă de Rusia în cadrul pactului anticomintern. Dar în documentele sau în însemnările germane nu există aceste puncte. Se menţionează însă că s-a propus Poloniei ca pe teritoriul spre Gdańsk să se facă construcţia unei şosele sau autostrăzi extrateritoriale, a unei linii ferate, a unui port liber, garanţii pentru mărfurile poloneze în spaţiul de la Gdańsk şi stabilirea unei convenţii bilaterale care să stipuleze clauze consultative, în sensul că ambele ţări se vor consulta înaintea unor hotărâri diplomatice importante.

Spre sfârşitul convorbirii, Ribbentrop a dat asigurări că problema alipirii Ucrainei subcarpatice la Ungaria ar putea fi soluţionată potrivit dorinţei poloneze, dacă Polonia va fi de acord cu punctul de vedere german în chestiunea Gdańskului şi a autostrăzii.

Lipski a fost rugat să îl informeze de urgenţă pe Beck cu privire la propunerile germane.

La 31 octombrie, Beck a transmis în termeni categorici un răspuns negativ în ceea ce priveşte alipirea Gdańskului la Reich, subliniind rolul pe care acest oraş îl joacă în viaţa economică a Poloniei, propunându-i omologului său ca pe cale amiabilă guvernele din cele două ţări să convină printr-un tratat înlocuirea garanţiilor şi a privilegiilor asigurate de Liga Naţiunilor Oraşului Liber, ceea ce ar asigura minorităţii germane o mai mare liberate de manifestare culturală, iar Poloniei libertăţi economice. A amintit părţii germane credinţa lui Piłskudski că Gdańskul este „o piatră de încercare" în raporturile bilaterale, avertizând, totodată, că alipirea Gdanskului la Reich va duce la un conflict între cele două ţări.

M. Turlejska, *op cit.* p. 113-114;

Ibidem, Polska biała księga – Carta albă poloneză, doc. 45.

De statutul Gdańskului era interesată şi Franţa cât şi Anglia. Cea din urmă nu acceptase la Versailles propunerea Franţei ca Gdańskul să fie alipit Poloniei, ci a preferat să aibă şi ea controlul propunând declararea urbei respective ca Oraş Liber.

80.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 295
26 ianuarie 1939, ora 21.38

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Recunoaşterea guvernului Franco după sondările neoficiale efectuate în Franța şi în Anglia.*

Uznanie rządu Franca według nieoficjalnych sondażach francuskich i angielskich

Ca răspuns la telegrama d-vs. Nr. 5189:

Am vorbit cu Arciszewski, care mi-a comunicat că Guvernul polonez consideră în mod serios eventualitatea recunoaşterii Guvernului Franco. Guvernul polonez a făcut sondări neoficiale în diferite cercuri din Frannţa şi Anglia şi – afară de socialişti şi comunişti – nu s-ar vedea cu ochi răi această recunoaştere.

Cu ocaziunea negociaţiunei în curând a raporturilor comerciale dintre Polonia şi Guvernul generalului Franco, se va discuta foarte probabil şi latura politică. Una din principalele dificultăţi în privinţa recunoaşterii este protecţiunea supuşilor polonezi şi a intereselor polone la Madrid. La cererea mea mi s-a făgăduit că vom fi ţinuţi la curent cu hotărârile ce se vor lua.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 59, f. 311.

Telegrama a fost repartizată:
M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

81.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 297
26 ianuarie 1939, ora 21.40

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.: *Activități organizatorice la frontiera cu Ucraina și acțiuni în direcția înarmării.*

Działania organizatorskie na granicy z Ukrainą oraz działania w celu uzbrojenia

În ultimele zile au avut loc două importante Consilii de Miniştri, la ultimul participând şi mareşalul Rydz Smigły, fapt cu totul neobişnuit. La aceste consilii s-a discutat măsurile ce urmează a fi luate în Galiţia orientală în vederea eventualelor agitaţiuni ucrainiene, hotărându-se între altele şi înlocuirea actualului voievod de Stanisławowo printr-o persoană din centrala Ministerului socotită mai energică şi mai cu tact. S-a mai discutat un eventual împrumut intern pentru înarmare şi pentru înzestrarea căilor de comunicaţie în special a celor cu caracter strategic, împrumut care va fi lansat probabil în luna aprilie. S-a mai hotărât accelerarea lucrărilor în zona industrială centrală. Guvernul a mai decis depunerea la Cameră a unei legi pentru evacuarea în caz de nevoie a oficiilor de stat şi a populaţiunei din zonele de frontieră.

S-a constatat în general o vie activitate în vederea înarmării.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 59, f. 312.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Marele Stat Major
Direcţia Politică

82.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 313
27 ianuarie 1939, ora 21.05

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.: *Rezultatele vizitei lui von Ribbentrop în Polonia; chestiunea Gdańskului (Danzig) a fost amânată pentru a nu scoate în evidenţă dezacordul fatal faţă de România; în plan politic, atitudinea ministrului Afacerilor Străine al Germaniei a fost destul de rezervată*

Rezultaty wizyty von Ribbentropa w Polsce; problem Gdańska przełożony aby nie została uwypuklona fatalna niezgoda; stosunek ministra Niemiec wobec Rumunii był raczej chłodny

La recepţia de aseară de la ambasada Germaniei am avut prilejul să vorbesc cu domnul von Ribbentrop exact în sensul instrucţiunilor cuprinse în telegramele Domniei Voastre.

Amabil, dar rezervat, Domnia Sa a găsit naturală colaborarea germano-română pe teren economic pe baza economiilor noastre complementare. Faptul că mi-a vorbit numai de colaborarea economică, evitând orice aluzie la cea politică, îmi dă impresia că a voit să marcheze o rezervă pe terenul politic.

Făcându-i remarca că această dorinţă de colaborare nu trebuie să fie stânjenită de reacţiile provocate de măsuri de ordin pur intern, Domnia Sa s-a folosit de această ocazie pentru a-mi arăta profunda impresie pe care evenimentele din noiembrie au făcut-o asupra Führer-ului şi opiniei publice germane, motivând-o atât prin simpatia naturală pe care Germania de azi o poartă curentelor naţionaliste, cât şi – mai ales – prin coincidenţa între vizita Majestăţii Sale Regelui la Berchtesgaden şi aceste evenimente, coincidenţă care a dat prilej multor organe de presă străină a trage concluzia că Führer-ul ar fi fost de acord cu aceste măsuri. Von Ribbentrop a subliniat însă în trei rânduri că este de la sine înţeles că Germania nu are nici un drept şi nici nu vrea să se amestece în asemenea chestiuni de ordin intern.

Cu toate că la despărţire domnul von Ribbentrop a confirmat părerea mea că aceste evenimente n-ar trebui să influenţeze raporturile noastre, am rămas cu impresia că pe planul politic atitudinea ministrului Afacerilor Străine al Germaniei este în fond destul de rezervată.

Asupra rezultatelor vizitei domnului von Ribbentrop, voi da lămuriri mai ample după întrevederea ce voi avea cu domnul Beck.

Din informaţiile culese însă până acum reiese că actuala vizită, venind după întrevederea Beck-Hitler de la Berchtesgaden, nu are altă semnificaţie decât consacrarea în ochii opiniei publice internaţionale a perfectului acord între cele două state. Această prezumţie a neutralităţii polone în cazul unui eventual conflict în Occident constituind în mâna Germaniei un puternic atu, domnul von Ribbentrop s-a arătat culant în chestiunile discutate ca: Danzig, autostrada, minorităţi etc., căutând să evite orice dezacord.

Astfel, după cum am prevăzut în rapoartele mele anterioare, chestiunea Danzig a fost amânată pentru a nu scoate în evidenţă dezacordul fatal. De asemenea, în urma rezistenţei polone, Germania a renunţat la exteritorialitatea autostrăzii, iar în chestiunea minorităţilor polone şi germane s-a hotărât crearea unor comisii mixte pentru rezolvarea tuturor incidentelor eventuale. Se comentează foarte mult faptul că, cu ocazia vizitei, singurii şefi de misiune primiţi în audienţă de domnul von Ribbentrop şi invitaţi la dineul de la ambasada Germaniei, au fost ambasadorul Italiei, ambasadorul Japoniei şi ministrul Ungariei.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 91-93.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

83.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 29 ianuarie 1939

Notă de convorbire

29 ianuarie 1939

Domnul ministru Gafencu cu domnul Gerstenberg, ataşatul militar aeronautic al Germaniei pentru Polonia şi România; cu domnul dr. Steltzer, însărcinatul cu afaceri al Germaniei

Ref.*: Acțiuni de întreprins în raporturilor germano-române, îndeosebi în plan economic; atitudinea cercurilor poloneze față de România; revizionismul maghiar nu e sprijinit de Berlin; Csaky nu a primit în această privință nici o asigurare.*

Działania oraz przedsięwzięcia w stosunkach niemiecko-rumuńskich w szczególności w dziedzinie gospodarczej; stanowisko polskich kół wobec Rumunii; Berlin nie popiera węgierskiego rewionizmu; Csaki nie otrzymał w tej sprawie żadnego zapewnienia

L-am întâlnit pe domnul Gerstenberg la un dejun la domnul dr. Steltzer. Mai erau de faţă la acea masă doamna von Koler şi domnul Flondor, mareşalul Palatului. După-masă, am vorbit cu domnul Gerstenberg între patru ochi. Mi-a vorbit deschis şi sincer „ca un soldat", după cum însuşi a declarat.

Domnul Gerstenberg a fost pilot de război la escadrila Richthofen, pe care a comandat-o după căderea lui Richthofen, căpitanul Göring, azi feldmareschal. De atunci a păstrat legături de intimitate cu mareşalul.

Domnul Göring personal l-a însărcinat pe domnul Gerstenberg, la 20 ianuarie a.c., ca după ce va trece prin Varşovia să vină la Bucureşti să aducă Majestăţii Sale Regelui un mesaj din partea sa şi să se întreţină cu mine. La Varşovia, domnul Gerstenberg a fost reţinut mai multe zile de primirea ce s-a făcut atunci domnului von Ribbentrop.

Domnul Gerstenberg declara că în ciuda adâncii tulburări pricinuită la Berlin de întâmplările din luna decembrie şi care au produs îndeosebi în rândurile conducătorilor partidului o vie supărare, persoana regelui nostru a păstrat totuşi în unele cercuri un prestigiu nezdruncinat. Mareşalul Göring

este una din persoanele care au păstrat convingerea că singurul factor hotărâtor pentru a urma o politică de înţelegere cu România, e regele Carol. El a fost întărit în părerea sa printr-un raport al ambasadorului german din Londra, domnul von Kirksen, care arată că regele nostru nu poate şi nu trebuie să fie înlăturat, deoarece e unul din „capetele cele mai luminate" din Europa. Prin acţiunea mareşalului s-a ajuns la o destindere şi în partid. Chiar domnul Hitler a fost câştigat pentru o mai paşnică cugetare a faptelor. La aceasta a contribuit telegrama pe care Majestatea Sa Regele a trimis-o domnului Hitler de Anul Nou şi care l-a mişcat pe Führer. La destindere ar fi contribuit mult cuvântarea mea de la Galaţi, care a dat prilej mareşalului să se prezinte în ziua de 18 ianuarie la Führer cu o „bază de discuţie şi de înţelegere", de provenienţă românească.

Domnul Gerstenberg pretinde că cercurile politice polone s-au străduit să agraveze conflictul germano-român. El personal ar fi primit la Varşovia, în luna decembrie, rapoarte şi tăieturi de ziare pentru ca să le remită mareşalului şi care cuprindeau atacuri şi destăinuiri polone deosebit de răuvoitoare cu privire la România. Aceste uneltiri polone ar fi datorate grijii pe care o avea Polonia după întrevederea de la Galaţi, ca Germania şi România, pe temeiul intereselor lor deplin complementare, să nu se înţeleagă prea repede şi prea bine.

Mareşalul Göring cere acum, prin domnul Gerstenberg, dacă se poate da o urmare convorbirii avute la Leipzig cu Majestatea Sa Regele. E cu putinţă să se stabilească o legătură economică trainică în cuprinsul unui plan mai larg şi de mai lungă durată? Göring vrea „etwas Greifbares". Se interesează de petrol şi de cereale în condiţiile pe care le-a supus Majestăţii Sale Regelui, adică pentru supraproducţia de petrol şi de cereale, dobândită prin mijloace tehnice şi financiare de prospecţie şi de producţie germane.

Mareşalul e gata să-l trimită în ţară pe consilierul său economic, domnul Wohltat, pentru a cerceta mai de aproape putinţa alcătuirii unui asemenea plan pe care oficiile mareşalului să le poată opune Ministerului de Externe, astăzi mult mai rezervat faţă de noi. Prin asemenea fapte, domnul Gerstenberg crede că mareşalul ar vrea să dovedească şi celor răuvoitori sau neîncrezători cât de folositoare poate fi prietenia cu România. Firește, ar trebui ca negocierile cu domnul Wohltat să poată duce numaidecât, sub oblăduirea Majestăţii Sale Regelui, la un acord de principiu, pe care forurile celelalte să nu aibă decât a-l împlini în amănunte. Nu trebuie, cu alte cuvinte, să înceapă din nou lungi şi anevoioase dezbateri.

I-am spus domnului Gerstenberg că şi eu sunt informat că Ministerul de Externe german e mult mai rezervat faţă de noi. „Vă gândiţi la întâlnirea Ribbentrop-Franasovici?" – m-a întrebat domnul Gerstenberg. Şi eu am aflat

despre ea. Domnul Ribbentrop s-a simţit obligat să depună ambasadorului dumneavoastră „seine Zornkarte" – cartea de supărare –, pentru a arăta pe cale protocolară nemulţumirea Ministerului de Externe şi a partidului pentru cele întâmplate. Domnul Ribbentrop însă, pe care l-am văzut după acea întrevedere, cunoaşte misiunea cu care am venit aici.

Deduc din aceste declaraţii, pe care domnul Gerstenberg mi le-a făcut pe un ton de deplină sinceritate, că printre conducătorii Reich-ului nu sunt faţă de noi curente potrivnice, ei şi-au împărţit doar roluri deosebite. Economiştii vor să trateze sub presiunea ce le poate fi prielnică supărării politicilor.

Domnul Gerstenberg a ţinut să mă asigure că declaraţiile făcute de către conducătorii germani, atât regelui, cât şi unor bărbaţi politici români, cu privire la integritatea teritoriului nostru, au păstrat până azi toată valoarea lor. Revizionismul maghiar nu e sprijinit de Berlin şi contele Csaky nu a primit în această privinţă nicio asigurare.

P.S. Am adus această convorbire la cunoştinţa Majestăţii Sale Regele, la 30 ianuarie, când am fost primit în audienţă. Am arătat că „misiunea domnului Gerstenberg" se potriveşte în bună parte cu rezultatele misiunii domnului Malaxa la Berlin. Domnul Malaxa s-a întors şi el din Berlin după convorbirea cu fruntaşii statului şi ai partidului şi îndeosebi după o lungă convorbire cu domnul Wohltat, cu hotărâta convingere că germanii vor să negocieze şi să ajungă la o înţelegere cu noi pe plan economic. Domnul Malaxa crede însă că trecem printr-o perioadă încă destul de critică, când bunele intenţii ale Germaniei nu trebuie din nou zădărnicite prin greşeli sau acţiuni pripite. Majestatea Sa, care i-a primit pe domnul Malaxa şi pe domnul Gerstenberg, a avut aceleaşi impresii ca şi mine. Majestatea Sa l-a autorizat pe domnul Gerstenberg să-l cheme în ţară pe domnul Wohltat miercuri, 8 februarie, după ce mă voi fi întors de la Belgrad şi după ce se va ţine, sub înalta sa preşedinţie, Consiliul de Miniştri pe care l-am cerut în mai multe rânduri, pentru a stabili pe baza datelor şi informaţiilor culese şi a lucrărilor pe care le-am pregătit pentru o acţiune unitară politică şi economică faţă de Germania.

Cer Majestăţii Sale autorizaţia să numesc pe domnul Crutzescu titular al Legaţiei din Berlin. Voi primi această autorizaţie după ce întoarcerea domnului Fabricius în post va căpăta un caracter definitiv şi după ce voi fi auzit discursul domnului Hitler.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 96-99.

84.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 349
30 ianuarie 1939, ora 19.00

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Rezultatele vizitei ministrului Ribbentrop la Varşovia.*

Wyniki wizyty ministra Ribbentropa w Warszawie

Întrevederea mea de azi cu Beck confirmă în totul raportul telegrafic asupra vizitei lui von Ribbentropp. D-sa a precizat în special următoarele puncte:

1) Acordul din 1934 ia un caracter mai intim, mai amplu şi mai permanent.

2) Sentimentele ostile faţă de Rusia şi în special faţă de Komitern, persistă fără însă a merge până la o acţiune directă.

3) Chestiunea ucraineană nu este la ordinea zilei.

4) Germania nu are intenţiuni de noi cuceriri în Bazinul dunărean, însă urmăreşte o sporire de influenţă economică şi politică, căutând a diminua, dacă nu chiar a elimina influenţa Angliei şi Franţei.

5) N-a putut constata sentimente ostile faţă de România, iar în privinţa tendinţelor revizioniste ale Ungariei, are impresia că Germania nu a făcut nimic pentru a le încuraja.

În această privinţă, semnalez că ziariştii germani din suita lui von Ribbentropp au susţinut în conversaţii particulare temeinicia revendicărilor maghiare faţă de România. De asemenea, din izvor sigur am ştiri că Csaky ar fi pus această problemă la Berlin şi că dacă nu i s-au dat asigurări favorabile, cererea lui nu a fost respinsă.

În aceeaşi ordine de idei, vă informez că profesorul polon Górka, membru al Academiei Române, prieten al nostru, întors de la Berlin, îmi comunică că a găsit în cercurile naziste cu care are legături, o atmosferă ostilă ţărei noastre, datorită în special evenimentelor din noiembrie.

6) Problema colonială va fi pusă cu hotărâre de Germania, care va sprijini, de asemenea, foarte ferm pretenţiunile italiene. Beck mi-a afirmat însă că are impresiunea din conversaţiunea cu Hitler şi Ribbentropp că problema se va rezolva pe cale paşnică.

7) Ribbentropp a arătat o deplină înţelegere a alianţelor Poloniei cu Franţa şi România.

8) Relaţiunile germano-cehoslovace nu sunt din cele mai bune, deoarece la Praga ar persista încă spiritul lui Beneş. Germania nu este dispusă a garanta frontierele cehoslovace.

Ca concluziune, vizita lui von Ribbentropp a întărit legăturile polono-germane, dând Reich-ului putinţa de a se servi de acest atu în acţiunea faţă de ţările occidentale şi asigurând Poloniei bunăvoinţă germană în toate chestiunile şi în special în cea ucraineană.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 320-322.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

85.

Legaţia Regatului României, Berlin, 1 februarie 1939

Ref.: *Notă asupra convorbirilor cu mareşalul Göring Berlin, 1 februarie 1939, ora 12.00*

Notatka: O wynikach rozmów z marszałkiem Göringiem w Berlinie

A luat parte domnul A. Constantinescu

Am început prin a arăta mareşalului datoria de conştiinţă ce o aveam de a-l vedea, spre a-i aduce unele lămuriri după ultimele evenimente.

M-a întrerupt, spunându-mi că tocmai aceasta o dorea şi el.

Am amintit atunci situaţia din noiembrie, bunele impresii ce-mi fuseseră comunicate după vizita regelui şi îngrijorarea produsă de încordarea relaţiilor după 30 noiembrie.

Mareşalul ne-a povestit atunci propriile sale impresii asupra împrejurărilor: „*A fost o lovitură de măciucă*" (es kam wie ein Keulenschlag).

Vorbise cu suveranul în mod deosebit de chestiunea Codreanu, care a fost atinsă şi în întrevederea cu Führer-ul.

Regele i-a spus că s-a înşelat asupra lui Codreanu, că nu poate fi întrebuinţat, fiind mai mult un mistic, dar că regimul său personal va fi ameliorat şi că va fi închis într-un orăşel de provincie, ca un prizonier de stat, mai târziu, se va vedea ce se va putea face.

A fost atunci foarte bucuros că acest punct de fricţiune poate fi înlăturat.

Deodată a venit vestea împuşcării. Dacă regele i-ar fi spus de atunci, aceasta e o chestiune internă a mea, mă priveşte, vă rog să nu vă mai ocupaţi de ea, ar fi înţeles.

„*E suveran în ţara lui*" (Er ist ja Souverän in seinem Lande), e treaba lui, nu ne amestecăm. Dar, după ce a vorbit la Berchtesgaden şi la Leipzig, să-l împuşte... Ne descrie scena cu Führer-ul, care l-a chemat imediat la el, cum a aflat. Era palid (Kreideblass) şi l-a întrebat ce a vorbit şi ce a înţeles din conversaţia sa cu regele României?

I-a pus în vedere că îi pare rău că vizita a avut loc şi că decoraţiile trebuie trimise înapoi. Mareşalul a încercat să-l convingă să temporizeze, dar Führer-ul a stăruit să se facă imediat.

Două împrejurări în special au provocat supărarea Führer-ului: momentul (câteva zile după întrevederea de la Berchtesgaden) şi comunicatul pe care nimeni în Germania nu l-a crezut.

Comunicatul, iertaţi-mi expresia, stupid (blöde) a făcut mai mare rău.

Arătându-i din nou îngrijorarea mea ca această fatală neînţelegere să nu se răsfrângă asupra relaţiilor Germaniei cu ţara, ne-a declarat următoarele:

„*Am făcut de la început o deosebire între supărarea noastră împotriva regelui şi relaţiile noastre cu ţara. În definitiv, regele ne-a ofensat, noi am ofensat pe rege, putem considera chestiunea lichidată*. (Der König hat uns persönlich beleidigt, Wir haben den König persönlich beleidigt, wir sind eigentlich quitt). De altfel, Führer-ul vede lucrurile prea în mare, e prea conştient de realităţi ca să fi confundat ţara dumneavoastră cu aceste împrejurări. Mi-a dat instrucţiuni să continui tratativele pentru ameliorarea relaţiilor noastre economice şi politice cu România. *Şi în chestiunea Ungariei, despre care am mai vorbit, am spus-o chiar la această masă contelui Csaky, la ultima sa vizită, că atâta vreme cât România nu ne e duşmană, Ungaria nu are de aşteptat din partea noastră niciun sprijin împotriva graniţelor româneşti*. (So lange Rumänien nicht unser Feind ist, hat Ungarn von unserer Seite keine Art Hilfe gegen die rumänischen Grenzen zu erwarten hat.")

Arătându-i uşurarea ce mi-o aduc aceste declaraţii, am putut stabili că îl interesează o precizare a atitudinii României în politica ei externă faţă de Germania, în sensul de a nu se angaja, direct sau indirect, la o acţiune de ostilitate (a făcut o aluzie la consecinţele eventuale ale art. XVI al Pactului Societăţii Naţiunilor) şi o apropiere pe tărâmul economic, singurul care poate duce în scurt timp la realizări concrete.

I-am propus atunci o nouă misiune a domnului Wohltat la Bucureşti, după ce vom fi constatat că împrejurările sunt prielnice. Domnul Constantinescu a dat unele indicaţii cu privire la reprezentarea intereselor comune economice germane în România.

Am încheiat, amintind că toată această politică nu se poate dezvolta decât în cadrul graniţelor actuale ale României.

Mareşalul ne-a repetat că în această privinţă totul depinde de acum înainte de România. Germania nu are niciun interes să micşoreze România, afară de cazul în care i s-ar declara adversară. De aceea e nevoie de o clarificare.

Şi-a exprimat mirarea că suveranul, în cursul convorbirii ce a avut-o, a stăruit încă asupra alianţei României cu Cehoslovacia. Iugoslavii l-au asigurat că în noile împrejurări alianţa lor cu această ţară în cadrul Micii Înţelegeri a încetat. În definitiv, în tot spaţiul din sud-est am ajuns la limpeziri îmbucurătoare cu: Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Turcia, Grecia... Singură România a mai rămas un punct de întrebare. Dar dacă vom vedea că nu vrea să ne fie duşmană, nu numai după vorba lui Bismark, nu vom risca pentru unguri casele unui singur grenadier prusian, dar suntem gata să le ţinem acelaşi limbaj pe care l-am ţinut în ce priveşte graniţele Iugoslaviei: *dacă vă atingeţi de ele, nu aveţi de-a face numai cu Iugoslavia, ci cu noi* (wenn sie die Grenzen Jugoslaviens be rühren, so haben sie es nicht nur mit Jugoslavia, sondern mit uns zu tun).

Führer-ul ar fi bucuros să facă acelaşi lucru pentru România."

Notă suplimentară

După informaţiile ce le-am putut culege ulterior şi din acelea adunate de domnul Ilcuş, ataşatul nostru de presă, în baza relaţiilor sale personale, rezultă că sunt două curente: unul, acel al elementelor extreme, revoltate de împuşcarea lui Codreanu şi care sunt favorabile Ungariei şi celălalt, al lui Göring şi al prietenilor săi, care continuă să fie favorabili României.

Führer-ul ar fi păstrat o atitudine de expectative, fără să aprobe revendicările formulate de contele Csaky, dar fără a le opune un veto categoric, ca altădată.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 57-59.

86.

Regatului Românei, Varşovia – nr. 351
30 ianuarie 1939, ora 19.00

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Unele precizări aparţinând ambasadorului german la Varşovia, von Moltke, privind poziția Germaniei față de România și în problema Rusiei transcarpatice*

Sprecyzowania ambasadora niemieckiego w Warszawie, von Moltke, o stanowisku Niemiec wobec Rumunii w sprawie Rusi Transkarpackiej

Strict confidenţial

În cursul unei întrevederi cu ambasadorul Germaniei i-am expus, ca şi lui Ribbentrop, punctul nostru de vedere asupra raporturilor româno-germane. Domnia Sa a arătat o mai mare înţelegere decât von Ribbentrop, declarându-mi că evenimentele din decembrie n-ar trebui să influenţeze raporturile bune dintre ţările noastre, care trebuie să se bizuie pe raţiune şi nu pe sentimente. Domnia Sa a adăugat că Germania fiind prietena Poloniei este natural a întreţine relaţiile cele mai bune şi cu România, aliata Poloniei.

Am avut impresia că Domnia Sa va susţine acest punct de vedere la Berlin. În problema Ucrainei carpatice i-am arătat punctul nostru de vedere. Moltke mi-a confirmat cele spuse mie de Beck după Berchtesgaden şi anume că Germania nu are un interes politic direct în menţinerea situaţiei actuale, pe care o susţine însă pe baza principiului etnic stabilit la München şi aplicat la Viena. Dacă însă o nouă situaţie se va ivi, Germania va reexamina chestiunea.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 103.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică.

87.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 611
21 februarie 1939, orele 16.00

Externe București

Telegramă descifrată prin telefon

Ref.*: Unele direcții ale politicii externe poloneze ce vizează restabilirea unui echilibru în regiune; abordarea legării navigabile a Vistulei cu Prutul.*

Niektóre kierunki polskiej polityki zagranicznej skierowane do ustanowienia równowagi w regionie; propozycje połączenia Wisły y Prutem

Dintr-un larg tur de orizont făcut cu dl. Arciszewski, subliniez următoarele:

1. Germania exercită presiuni asupra Pragăi şi răscoleşte tendinţele autonomiste ale Slovaciei, ceea ce ar putea periclita statului actual al Cehoslovaciei. Aceasta, „en desarroi", caută sprijin la Varşovia.

2. Beck socoteşte că axa a atins plafonul succeselor pe cale paşnică. Orice revendicare vizând interesele vitale franceze sau engleze ar duce la spargerea plafonului, la război.

Impresionată de ascensiunea manifestă a Angliei şi Franţei – coeziune internă, înarmări formidabile, alianţă strânsă, iniţiativă diplomatică energică şi hotărâtă în Spania, sprijinul american – Polonia – în politica sa de balanţă – caută, printr-o mai adevărată neutralitate, să restabilească

echilibrul. Una din consecinţe este şi vizita D-lui Beck la Londra, care până azi … (indescifrabil) a fost hotărâtă în principiu.

Sunt temeri că faţă cu creşterea rezistenţei la Vest, axa să nu-şi reîntoarcă din nou privirile spre Est.

3. Din diferite izvoare din Berlin, ca şi din convorbirea de aici cu Himmler, se constată în mod îngrijorător interesul crescând ce arată Germania pentru România şi se pune întrebarea dacă aceasta va şti să reziste presiunii germane.

4. Polonia are informaţiuni de la diferite Guverne, în afară de cele de la agenţii săi locali, că situaţiunea în Transilvania n-ar fi bună şi anume că minoritatea ungară se agită, iar spiritul populaţiunii româneşti ar fi indispus faţă de Vechiul Regat.

5. Rog comunicaţi d-lui ministru Ghelmegeanu că, cu ocaziunea vizitei Domniei Voastre, se va preda un memoriu întocmit de către comisiunea Kowalewski, ce a lucrat la Bucureşti, în chestiunea legării Vistulei cu Prutul şi se va cere începerea lucrărilor de navigabilitate pe Prut în acelaşi timp cu ale polonezilor pe Vistula.

6. Arciszewski s-a interesat cu privire la chestiunile ce vor face obiectul discuţiunilor Domniei Voastre la Varşovia.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 326-327.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie: Pct 5 se va transmite d-lui ministru al comunicaţiilor.

88.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Însemnări

Ref.*: Vizita oficială în Polonia a domnului ministru Gr. Gafencu, Varşovia 4-6 martie 1939*

Oficjalna wizyta w Polsce ministra Gr. Gafencu, Warszawa 4-6 marca 1939

(după notele personale ale domnului Gafencu)

Impresii generale

Convorbirile pe care le-am avut cu bărbaţii de stat şi cu şefii militari din Varşovia, în cele trei zile pe care le-am petrecut în capitala Poloniei, s-au desfăşurat într-o atmosferă deosebit de prietenoasă. Simpatia, pe care atât opinia publică şi presa, cât şi cercurile politice au ţinut s-o arate trimisului guvernului român – şi care s-a deosebit, după cum mi s-a spus – de primirea mult mai rece care a fost făcută domnului Ribbentrop şi domnului Ciano, se datoreşte faptului că domnul Beck şi diplomaţii din jurul lui au ţinut să pună accentul pe legăturile de prietenie dintre ministrul de externe al Poloniei şi mine, pentru a lăsa să se înţeleagă că mulţumită acestor legături personale, vom izbuti să limpezim „atmosfera de neînţelegere" care a urmat vizitei domnului Beck la Galaţi.

În schimb, opoziţia, atât cea de dreapta, naţional totalitară, cât şi opoziţia de stânga a partizanilor vechiului partid populist (ambele partide sunt azi francofile şi anglofile) a ţinut să-şi manifeste credinţa că prin vizita mea, politica externă a Poloniei îşi va regăsi cumpăna dreaptă care, din pricina domnului ministru Beck se aplecase prea mult, în vremea din urmă, de partea axei Berlin-Roma.

Am fost de la început impresionat de îngrijorările pe care cea mai mare parte a opiniei o arată faţă de o politică prea apropiată cu axa, şi îndeosebi cu Germania, şi care, după părerea nu numai a fruntaşilor opoziţiei, dar chiar şi a unor membri ai Guvernului de astăzi, se întemeiază exclusiv şi fără nicio garanţie precisă pe asigurările verbale ale domnului Hitler şi ale colaboratorilor săi. Această îngrijorare s-a manifestat zgomotos câteva zile înainte de sosirea noastră la Varşovia prin tulburările studenţeşti care s-au

dezlănţuit pe străzile Varşoviei, prilej cu care s-au spart geamurile de la Legaţia Germaniei.

După informaţiile pe care le-am căpătat, uneori chiar din izvor direct, cercurile militare se arată şi ele doritoare de a strânge din nou legăturile cu Marile Puteri Occidentale, care, în caz de conflict european, ar avea mai multe şanse să păstreze până la capăt victoria de partea lor.

Această reacţie a opiniei publice poloneze nu este îndreptată atât împotriva politicii de independenţă faţă de ideologiile vecine şi faţă de toate grupările europene, politică de cumpănă dreaptă urmată până acum de Polonia drept moştenire a concepţiilor politice ale mareşalului Pildsudski şi care rămâne şi azi un îndreptar pentru orice acţiune de viitor, ci se îndreaptă mai mult împotriva metodelor domnului Beck, care este învinuit că se încrede prea mult în asigurările verbale ale conducătorilor Germaniei, de care îl leagă unele afinităţi de gândire şi de simţăminte, şi nu se gândeşte îndestul de a lua din vreme contraasigurările necesare în Occident pentru a putea să se opună cu succes unei eventuale schimbări la faţă a Germaniei. Am auzit asemenea critici chiar în anturajul ministrului de externe polon. Deoarece de altă parte unii prieteni ai domnului Beck mi-au spus că ministrul de externe polon este obosit, că este suferind şi că ar avea nevoie de odihnă, nu este exclus ca opoziţia ce se manifestă din ce în ce mai vădit împotriva metodelor lui politice, să pricinuiască o schimbare în conducerea politicii externe a republicii vecine în primăvara care vine. Trebuie ţinut seama însă că domnul Beck are rezerve de energie şi de vitalitate neaşteptate şi că a supravieţuit la toate crizele anunţate de mai înainte şi împotriva tuturor prorocirilor care îl dădeau drept demisionar atât de des.

Ceea ce îmi pare sigur este că domnul Beck, dacă se menţine, va trebui să ţină seama atât de îngrijorarea de azi a opiniei publice, cât şi de dorinţa cercurilor militare şi politice de a lămuri şi de a îmbunătăţi raporturile Poloniei cu democraţiile occidentale.

Domnul Beck a păstrat, am putut-o constata în mai multe rânduri, întreaga lui încredere în declaraţiile şi asigurările domnului Hitler. „Sunt declaraţii" mi-a spus el, de la bărbat la bărbat, pe care m-am putut sprijini totdeauna de şapte ani de zile şi care nu m-au înşelat niciodată.

De altă parte, domnul Beck şi-a păstrat cunoscuta lui aversiune pentru cercurile politice şi pentru presa franceză. El crede că redeşteptarea Franţei, despre care se vorbeşte atât, nu a luat încă o formă politică „organică şi concretă". În schimb este gata să se apropie de Anglia, unde se va duce la sfârşitul lunii. Vizita aceasta va fi desigur hotărâtoare, în ceea ce priveşte acţiunea lui politică de viitor.

Am întâlnit în toate cercurile poloneze, la membrii guvernului, la militari, la diplomaţi, la cărturari şi oameni de ştiinţă, la ziarişti, aceeaşi înţelegere pentru interesele României şi aceeaşi credinţă în necesitatea alianţei polono-române. Presa de toate culorile şi de toate nuanţele a manifestat în această privinţă, fără nicio rezervă, o impresionantă unanimitate. Este o unanimitate pe care se poate întemeia o acţiune de strânsă şi foarte folositare colaborare cu Polonia. Această impresie mi-a fost confirmată în scurtele dar foarte lămuritoarele convorbiri pe care le-am avut cu personalitatea cea mai reprezentativă a Poloniei de azi, cu domnul mareşal Smigły-Rydz, care mi-a vorbit „milităreşte", adică în termeni simpli, cordiali şi foarte categorici, de nevoia de a întări în împrejurările de azi, legăturile dintre România şi Polonia.

1. Convorbirile cu domnul ministru Beck la Ministerul de Externe în ziua de 5 martie 1939

Drept introducere la convorbirile noastre, domnul Beck a ţinut să mă pună la curent cu „istoricul neînţelegerii de la Galaţi". Este o neînţelegere care i-a pricinuit unele neplăceri şi unele resentimente pe care le-a uitat cu greu.

Domnul Beck pretinde că din luna ianuarie a anului trecut ştia, pe bază de informaţii sigure, că Germania întărită şi rearmată va căuta în cursul anului să-şi refacă unitatea naţională. Programul de întregire al Germaniei cuprindea anexarea Austriei şi a ţinuturilor Sudete. Planurile germane s-ar fi întins poate şi la Nord-Est înspre ţinuturile baltice, dacă prin operaţia făcută de Polonia faţă de Lituania numaidecât după Anschluss, şi care a reuşit „sută la sută", domnul Beck nu ar fi izbutit să strângă legăturile dintre Lituania şi Polonia, aşezându-le pe o temelie sănătoasă.

Domnul Beck şi-a dat seama, de asemenea, că ţările occidentale nu erau pregătite politiceşte şi moralmente ca să se împotrivească planului de întregire al Germaniei. Ele puteau merge până pe pragul prăpastiei, dar nici Anglia, nici Franţa, care abdicase la orice iniţiativă politică în favoarea Angliei, nu ar fi îndrăznit să facă pasul hotărâtor. De aceea, Polonia s-a pregătit să facă faţă unei situaţii internaţionale, în care singura problemă de dezlegat, dat fiind reputaţia ţărilor occidentale pentru război, era numai problema cehoslovacă.

Polonia a privit întotdeauna această ţară drept o „caricatură a Austriei fără habsburgi". Întreaga alcătuire a acestui stat pare Poloniei nepotrivită şi provizorie. Îndeosebi Rutenia, legată de statul din Praga, pare o invenţie a diplomaţilor de la Versailles şi mai cu seamă a lui Philipe Berthelot,

care păstra nădejdea că Rusia va reînvia odată şi voia pe acea cale să mulţumească simţămintele naţionale ale ruşilor.

Domnul Beck, care a luptat în timpul războiului în acea regiune, îşi dă seama că acea Rutenie este un ţinut fără căpătâi, în care nimeni nu are autoritate şi nici prestigiu, poate doar, într-o anumită măsură, vechii stăpâni maghiari.

De aceea, domnul Beck s-a gândit din nou la unguri când a fost vorba de a hotărî soarta Rusiei subcarpatice. Prietenia pe care Polonia o are însă pentru Ungaria nu va fi niciodată în paguba României aliate. Domnul Beck se îndreaptă spre mine şi îmi spune cu apăsare: „Trebuie să avem principii şi o ţinută chiar în politica externă. Noi înţelegem să respectăm aceste principii şi să nu ne îndepărtăm niciodată de la această ţinută. De aceea m-am dus la Galaţi, ca să expun cu toată lealitatea României un plan la care mă gândisem şi care era folositor atât Poloniei, cât şi României." Şi domnul Beck îmi aminteşte din nou planul său propus la Galaţi: împărţirea Rusiei subcarpatice între Ungaria, care ar lua partea principală până la vechile ei hotare nordice, căpătând astfel o frontieră comună cu Polonia, şi România, care ar lua satele româneşti vecine cu Maramureşul şi o frontieră strategică faţă de noile teritorii maghiare.

O asemenea împărţire, declară domnul Beck, ar fi mulţumit în acelaşi timp Polonia, care scăpa de un primejdios focar de tulburări, şi pe cele două state vecine, Ungaria şi România care, pe temeiul unei asemenea rânduieli, ar fi putut stabili între ele un pact de amiciţie, renunţând să mai satisfacă unul în dauna celuilalt, revendicări politice sau teritoriale.

Ungaria acceptase cu desăvârşire acest plan. România l-a respins.

Domnul Beck recunoaşte dreptul nostru de a fi respins acest plan, deoarece România este singurul judecător autorizat al intereselor ei proprii. În ceea ce priveşte deci fondul problemei, domnul Beck nu avea nicio pretenţie. În schimb, forma dată refuzului românesc l-a jignit, fiindcă a fost exploatat de ziarele româneşti şi în urma lor de multe alte ziare străine împotriva politicii poloneze şi a principiilor pe care se sprijină această politică.

Această jignire a fost cu atât mai dureroasă, cu cât prin călătoria sa la Galaţi şi propunerea pe care a făcut-o guvernului român, ministrul de externe a dovedit odată mai mult, spune el, lealitatea sa faţă de România aliată şi acţiunea lui sinceră şi hotărâtă să ţină seama în toate de interesele României.

Domnul Beck crede de altfel că refuzul nostru de la Galaţi nu ne-a fost întru nimic folositor, deoarece Rutenia rămâne o afacere rea (une mauvaise affaire) nu numai pentru Polonia, ci şi pentru România. Este un ţinut fără

viaţă proprie, fără mijloace de existenţă şi care nu poate sluji decât drept o unealtă de tulburare, aţâţând ucrainenii din Polonia de Sud, ca şi pe aceia din România de Nord.

Am răspuns domnului Beck că în ceea ce priveşte atitudinea Poloniei, înainte şi după München, oamenii de stat români au făcut din vreme rezervele lor şi că în ce mă priveşte, împărtăşesc cu desăvârşire aceste rezerve.

În ceea ce priveşte atitudinea noastră de la Galaţi, ea se bizuia pe trei argumente însemnate:

a) Voinţa de a rămâne leali până la capăt faţă de aliata noastră Cehoslovacia şi de a nu lua parte la împărţirea teritoriului ei.

b) Nevoia de a păstra prin Ucraina subcarpatică o cale de comunicaţie foarte importantă pentru noi, care aşteptăm de la Praga şi de la Skoda un important material militar în curs de execuţie şi de livrare.

c) Dorinţa de a nu avea toate legăturile noastre spre apus cuprinse în teritoriul maghiar.

După arbitrajul de la Viena situaţia este schimbată. Cele trei argumente ale noastre nu mai au aceeaşi valoare. Ucraina subcarpatică nu mai este un coridor de trecere, deoarece singura cale de comunicaţie care trece prin el a fost interceptată în trei locuri de către Ungaria.

De altă parte, legătura între Rusia subcarpatică şi Praga nu mai este azi atât de strânsă şi nu se mai poate vorbi de un teritoriu comun. De aceea România este gata să cerceteze din nou problema Rusiei subcarpatice, ţinând seama de interesele aliatei ei Polonia, ca şi de propriile ei interese.

În ceea ce mă priveşte sunt însă convins că puterile care au arbitrat la Viena şi îndeosebi Germania, nu vor accepta să se schimbe o situaţie de care este legată autoritatea arbitrajului. Dezlegarea problemei Rusiei subcarpatice trebuie deci căutată la Berlin. Numai dacă se obţine acolo putinţa unei dezlegări vom putea cerceta modalitatea de a da o nouă destinaţie acestei provincii, ţinând seama de interesele României, ale Poloniei şi ale Ungariei, cât şi de interesul comun de a stabili o înţelegere statornică, categorică, ferită de orice echivoc şi de orice rezerve, între România şi Ungaria.

La întrebarea domnului Beck dacă România ar fi dispusă să ia iniţiativa unui demers la Berlin în acest sens, am răspuns hotărât nu.

România are azi negocieri importante cu Germania de ordin economic şi politic, pe care nu le poate îngreuna printr-un asemenea demers. Numai dacă Polonia ne poate dovedi că ne aflăm în faţa unei situaţii noi în ceea ce priveşte Rusia subcarpatică, vom fi gata să examinăm şi noi această situaţie într-un spirit de perfectă înţelegere cu Polonia.

La altă întrebare a domnului Beck dacă un gest bruscat din partea Poloniei care ne-ar pune în faţa unui fapt împlinit ne-ar indispune, am răspuns că nu suntem partizanii gesturilor bruscate şi că socotim că asemenea aventuri ar putea provoca supărări primejdioase în Germania şi în toată regiunea pe care prin sforţări comune dorim s-o împăcăm.

Domnul Beck m-a asigurat că nici el nu se gândeşte la o asemenea acţiune, cu toate că s-au găsit unii care să-l sfătuiască sub cuvânt că ar fi desăvârşire lipsită de orice risc.

Am stăruit atunci că atât în chestiunea Rusiei subcarpatice, ca în toate celelalte probleme care interesează deopotrivă România şi Polonia şi cu privire la care Polonia aşteaptă de la noi un sprijin sau o acţiune coordonată, să fim înştiinţaţi din vreme şi să fim ţinuţi la curent cu toate intenţiile şi toate planurile polonez, fiindcă numai astfel am putea urma alături de Polonia o politică de înţelegere. La rândul nostru vom informa şi noi, cum am făcut-o şi până azi, Polonia de intenţiile şi de acţiunile noastre.

Am constatat atunci că suntem pe deplin de acord să privim problema ucraineană ca o problemă deocamdată dezlegată prin arbitrajul de la Viena, dar care, dacă împrejurările o vor permite şi dacă îndeosebi Germania îşi va da consimţământul, va putea fi din nou cercetată de noi într-un spirit de înţelegere şi de prietenie, pentru a găsi soluţia care să liniştească Polonia şi să împace cât mai temeinic România şi Ungaria.

În ceea ce priveşte noua formă a statului cehoslovac, domnul Beck crede că ne aflăm şi acum în faţa unui provizorat. Criza cehoslovacă nu a luat sfârşit. Cehii nu se înţeleg cu slovacii. Slovacia tinde spre o autonomie desăvârşită dacă nu chiar şi independentă. Beck nu ştie care sunt adevăratele intenţii ale Germaniei cu privire la aceste ţinuturi. Problema trebuie urmărită de aproape fiindcă poate să ne pună, în curând, în faţa unor noi surprinderi. Cu atât mai necesar este să ajungem la o înţelegere cu Ungaria, pentru ca această ţară să-şi poată sprijini voinţa ei de independenţă pe prietenia deplină a vecinilor ei, Polonia şi România.

Trebuie să găsim un mijloc ca această înţelegere să se facă şi fireşte nu în dauna României.

De la prăbuşirea Micii Înţelegeri un asemenea sistem politic care ar cuprinde în afară de alianţele României şi o înţelegere cu Ungaria, este mijlocul cel mai potrivit pentru a întări pacea în Estul Europei şi în bazinul dunărean. Aceasta este de altfel şi părerea contelui Ciano asupra căreia domnul Beck a revenit în mai multe rânduri.

Cât priveşte problema Ucrainei cele mari, domnul Beck a primit de la Berchtesgaden din partea domnului Hitler, asigurări liniştitoare care au fost

reconfirmate de domnul Ribbentrop şi de contele Moltke. Domnul Hitler nu se gândeşte la crearea unei Ucraine mari. „Se spune, ar fi declarat Hitler, că vreau să fiu König al Ucrainei. Aceasta este o nebunie."

De asemenea, Hitler ar fi declarat că nu înţelege să clădească o autostradă prin Rutenia spre Rusia: – de ce aş face aşa ceva, ar fi spus el? Ca să înlesnesc ruşilor să vină mai uşor până la noi?

Am stăruit să aflu dacă aceste asigurări, date de fruntaşii politicii germane pot fi privite drept definitive sau numai provizorii. Ştiam că în această privinţă polonezii nu sunt de acord.

Am auzit printre militarii şi chiar diplomaţii din apropierea domnului Beck, versiunea că asigurările germanilor sunt numai provizorii, adică nu privesc decât anul în curs. Domnul Beck pare însă să creadă că ele sunt definitive.

Mi-a repetat în mai multe rânduri că Hitler a fost categoric în această privinţă şi că el, Beck, este convins că Führer-ul nu se gândeşte nici azi, nici mâine şi nici în viitor, la crearea unei Ucraine mari. Fireşte, sunt cercuri germane din jurul Führer-ului, care, ca să se afle în treabă, vorbesc mereu despre Ucraina. Sunt, de asemenea, agenţi politici ucraineni care iau măsuri să agite chestiunea ucraineană.

În sfârşit, la Viena s-au descoperit oficine ucrainene care, ca pe vremea habsburgilor, lansează mereu „baloane ucrainene" pentru reînvierea acestui stat, care ar trebui să reapară, spune domnul Beck, ca o nouă Atlantidă.

El însă, Beck, crede în asigurările Führer-ului fiindcă de la 1935, explicaţiile directe pe care le-a avut cu conducătorul Germaniei s-au adeverit întotdeauna şi n-au fost dezminţite prin nimic. Încrederea sa se întemeiază deci pe o experienţă adâncită. Este convins că Germania nu va face nimic în chestiunea Ucrainei, fără sau împotriva Poloniei.

La întrebarea mea dacă Polonia ar face ceva în această privinţă alături de Germania, mi-a răspuns că Polonia se va opune întotdeauna oricărui plan de a crea o Ucrainã mare.

Problema ucraineană este o problemă rusească. Ea priveşte Rusia. În niciun caz Rusia subcarpatică nu poate avea ceva comun cu problema Ucrainei ruseşti, deoarece ţinuturile acestea sunt foarte departe, iar populaţia nu vorbeşte nici aceeaşi limbă, nici nu are aceeaşi religie.

Domnul Beck mi-a declarat că a fost foarte mulţumit de vizita mea la Belgrad. Îşi dă seama de necesitatea pe care am avut-o să întărim alianţa româno-iugoslavă după încetarea din viaţă a Micii Înţelegeri.

Alianţa cu Belgradul este firească şi sănătoasă şi are, după părerea domnului Beck, acelaşi temei realist ca alianţa dintre Polonia şi România. De altfel, înţelegerea balcanică corespunde unei realităţi şi apără interese

fireşti. Este nevoie de a apropia Ungaria de acest grup de state prietene pentru a o îndemna să apere independenţa ei şi a-i da sprijinul politic şi moral necesar pentru a duce o politică neatârnată.

În ceea ce priveşte Rusia, Polonia urmează înainte, netulburată de înrâuririle lăuntrice, politica ei simplă, dreaptă şi directă de paşnice raporturi de vecinătate.

Ţările occidentale, îmi aminteşte domnul Beck, care nu cunosc Rusia bolşevistă după cum nu au înţeles niciodată imperiul ţarist, au urmat de la război încoace nenumărate politici diferite şi contradictorii.

La Londra şi la Paris s-a vorbit mai întâi de un cordon sanitar; nimeni nu voia să aibă contact cu Moscova. S-a trecut apoi de la o extremă la alta. Rusia a fost primită cu braţele deschise şi cu toată încrederea la Geneva. Franţa a vrut să-şi sprijine politica de siguranţă pe ajutorul sovietelor. Pactele de asistenţă mutuală aveau Moscova drept punct de plecare. De altă parte, Germania urma aceeaşi evoluţie în sens contrar. A început printr-o politică de alianţă consfinţită prin acordurile de la Rapallo. A urmat o politică de strânse raporturi economice. Naţional-socialiştii au ţinut apoi să rupă toate aceste legături şi să trăiască pe un picior de război dacă nu cu Moscova, în orice caz cu Internaţionala a III-a.

Pactul antikomintern, polemicile şi ameninţările care privesc integritatea Imperiului sovietic, planul Ucrainei mari şi celelalte proiecte de dezmembrare a Rusiei, vădesc intenţiile agresive ale celui de al III-lea Reich faţă de Rusia.

Polonia e prea apropiată de Rusia şi cunoaşte prea bine ce poate şi ce nu poate Imperiul sovietic ca să poată urma faţă de el o politică în zigzaguri.

Am fost hotărât împotriva pactelor de asistenţă mutuală. Suntem tot atât de hotărâţi împotriva pactului antikomintern. Am arătat domnilor Ribbentrop şi Ciano argumentele pentru care Polonia nu poate adera la un asemenea pact. Polonia, le-am spus, nu consimte să recunoască dualitatea care dăinuieşte la Moscova. Nu cunoaştem decât statul sovietic. Înţelegem să avem raporturi politice şi economice cu el de la stat la stat. Nu cunoaştem şi nu vrem să cunoaştem Internaţionala a III-a.

Când am fost la Moscova, credincioşi acestui principiu, nu m-am dus să văd pe domnul Stalin, care deşi dictatorul de fapt al Rusiei, nu are o situaţie oficială în stat şi este numai secretarul general al partidului comunist. Nu vreau să mă încurc în treburile Internaţionalei a III-a. Pentru mine, treburile acestea nu privesc decât Ministerele de Justiţie şi de Interne ale Poloniei.

Ţinem să opunem propagandei bolşeviste codul nostru penal şi nu pacte diplomatice. Dacă am participa la pactul antikomintern, am recunoaşte implicit însemnătatea internaţională a celei de a III-a Internaţionale. Ar fi

o recunoaştere oficială a bolşevismului. Orice represiune internă ar putea provoca atunci discuţii sau conflicte de ordin internaţional. Suntem hotărâţi, de altfel, să ne ţinem deoparte de orice politică, de orice curente de ordine ideologică. E cea mai sănătoasă politică pentru Polonia şi cred că şi pentru România.

Faţă de Rusia, pactele directe de neagresiune sunt mult mai folositoare decât pactele de asistenţă mutuală. Ele sunt, de asemenea, mult mai potrivite decât pactul antikomintern pentru a izola realmente Rusia sovietică.

Atât prin pacte de asistenţă mutuală, cât şi prin pactul antikomintern, Rusia este atrasă în treburile europene, ca prietenă sau ca duşmană. Pactele de neagresiune în schimb o menţin acolo unde trebuie să rămână în cuprinsul imperiului ei şi al hotarului păzit prin obligaţii de neagresiune. Aceasta corespunde în totul concepţiei noastre despre Rusia sovietică: Moscova nu este şi nu poate fi un element folositor pentru Europa.

După criza din septembrie, care a dus la o încordare între Rusia şi noi, am ţinut să restabilim situaţia de mai înainte, adică status-quo în raporturile ruso-polone. Apropierea de Rusia nu a însemnat deci pregătirea unei atitudini ostile împotriva Germaniei, ci numai restabilirea echilibrului pe care îl socotim atât de necesar şi pe care sprijinim politica noastră de independenţă. Am întărit, după cum ştiţi, această atitudine de statu-quo prin negocieri economice care au dus la rezultate mulţumitoare.

Ţin să vă mărturisesc de altfel că ce mă interesează pe mine în aceste rezultate economice este că ele sunt un semn de destindere. Mă interesează deci mai mult aspectul lor politic decât însemnătatea lor economică. În împrejurările de azi toate raporturile pe care le stabilim cu străinătatea au o importanţă politică mult mai mare decât o importanţă economică. Suntem un stat care economiceşte ne putem satisface în cea mai mare măsură singuri. Avem industrie, materii prime şi producţie agricolă. De aceea, accentul nostru în afară îl punem întotdeauna pe elementul politic.

Cu germanii avem raporturi bune, care au fost întărite încă prin declaraţiile pe care mi le-au făcut domnul Hitler la Berchtesgaden şi domnul Ribbentrop acum câteva săptămâni la Berlin.

Este drept că problema Dantzigului provoacă încă unele îngrijorări. Dantzigul este mai naţional-socialist ca Germania. El ţine să grăbească unele dezlegări, care, potrivit unui gentlemen agreement, adică unei înţelegeri între domnul Hitler şi mine nu se pot împlini prin surprindere, ci numai în urma unei acţiuni comune germano-polone. (Ţin să notez aici că criticile pe care le-am auzit îndreptate împotriva politicii domnului Beck se leagă îndeosebi de această chestiune a Dantizigului. Ministrul de externe este învinuit că se încrede prea mult în asigurările fruntaşilor din Berlin

şi nu ţine îndestul seama de schimbările care s-ar putea aduce la Dantzig prin voinţa poporului de acolo. O schimbare în situaţia oraşului Dantzig ar putea deci zdruncina foarte mult poziţia domnului Beck.)

La observaţia mea că problema Dantzigului nu-mi pare de o însemnătate prea mare deoarece eventuala alipire a acestui oraş la Prusia Orientală nu ar micşora întru nimic drepturile Poloniei asupra Coridorului şi a folosinţei oraşului Gdynia, domnul Beck mi-a răspuns: Dantzigul are pentru noi o valoare din cele mai mari. El se află la gurile Vistulei, este un nod de comunicaţie din cele mai însemnate, iar prin portul lui exportăm anual 7 milioane de tone faţă de 10 milioane cât trec prin Gdynia. De aceea, am ţinut să păstrez la Dantzig pe comisarul Societăţii Naţiunilor. Dacă comisarul s-ar fi retras, nu văd ce interes ar mai fi să păstrăm legături cu Societatea Naţiunilor. Cât va rămâne acolo comisarul sper că vom fi scutiţi de surprinderi*).

Contele Ciano s-a arătat destul de optimist în timpul şederii sale la Varşovia cu privire la problemele mediteraneene. El pare convins că războiul poate fi evitat şi că sunt mijloace paşnice pentru a se ajunge la o înţelegere italo-franceză. Se teme numai de agitaţia provocată prin polemicile de presă. (Sic!)

Aceste probleme, îmi spune domnul Beck, nu ne privesc direct. În schimb, în acele probleme care ne interesează direct, contele Ciano împărtăşeşte cu desăvârşire starea noastră de spirit şi părerile noastre. Italia reprezintă un element de destindere în problemele dunărene. Ea are o atitudine identică în ceea ce priveşte raporturile româno-maghiare, ca Polonia.

Ciano mi-a spus: voi, polonezii, sunteţi aliaţi cu românii şi prieteni cu ungurii, noi italienii suntem prieteni cu românii şi chiar înrudiţi cu ei,

*) Nu se poate să nu remarcăm că nici Gafencu nu era la curent cu dimensiunea istorică, economică şi social-culturală a Gdańskului. Ambasada Română ar fi trebuit să ţină la curent referentura Ministerului Afacerilor Străine cu chestiunea respectivă, mai ales că aceasta era atât de apropiată gândirii politice poloneze, mai ales a lui Piłsudski, deseori fiind evocată de mareşal importanţa regiunii respective. Amintim că Pomerania Gdańskiană (Pomorze Nadwiślańskie) a avut jucat un rol deosebit pentru Republica Polonă (Rzeczypospolita), încă de la formarea statului polonez, teritoriul respectiv fiind o partea integrantă al Pomeraniei. În perioada dezmembrării Poloniei ca stat, Pomorze Nadwiślańskie a fost un câmp de confruntare permanentă etnico-culturală dintre comunitatea poloneză şi cea germană. Acordarea prin Tratatul de la Versailles din 1919 a unei părţi a Pomeraniei a dus, ulterior, la ideea urbaniştilor germani şi apoi a conducerii politice de a se crea de către nemţi aşa zisul „coridor", „coridor polonez", „coridor vistulan" etc., ce trebuia să ajungă până la Koenigsberg. Nemţii denumeau partea poloneză a Pomeraniei cu un nume general de „Pommerellen", ca făcând parte din Prusia Occidentală (Westpreussen), aceasta potrivit împărţirii administrative de dinainte de 1914.

în schimb suntem mai mult sau mai puţin aliaţi cu maghiarii. Avem deci acelaşi interes să apropiem aceste două popoare unul de altul.

Contele Ciano s-ar fi arătat în cursul acestei convorbiri foarte favorabil României.

L-am întrebat pe domnul Beck dacă socoteşte că Italia ar avea vreun angajament faţă de Ungaria în ceea ce priveşte revendicările spre este ale Ungariei.

Domnul Beck mi-a răspuns că este convins să în afară de angajamentul de a satisface revendicările maghiare împotriva Cehoslovaciei, Italia nu şi-a luat faţă de Ungaria niciun alt angajament. Ea îşi dă seama că înţelegerea româno-maghiară nu se poate face pe temei de revizuire teritorială.

Domnul Ribbentrop în vizita lui la Varşovia nu a vorbit despre bazinul dunărean. (Am aflat, în schimb, că domnul Himmler în recenta lui vizită în Polonia, nu ar fi vorbit decât despre România cu domnul Arciszewski şi alţi diplomaţi din Ministerul de Externe polonez.)

Ministrul de Externe german a stăruit asupra intenţiilor pacifiste ale Germaniei la est şi a ţinut să arate că se exagerează interesul pe care Germania l-ar avea azi faţă de răsăritul european.

În ceea ce priveşte Franţa, domnul Beck mi-a spus că alianţa în cuprinsul obligaţiilor ei franceze există ca mai înainte. De altfel, spune Beck, nu a fost niciodată o discuţie între Franţa şi Polonia referitoare la raporturile lor directe. Au fost numai unele neînţelegeri cu privire la însemnătatea care trebuie dată anumitor probleme europene.

Franţa a crezut că Cehoslovacia poate fi un punct de sprijin însemnat. Polonia a privit Cehoslovacia ca o formaţie politică provizorie. Franţa a crezut, de asemenea, că se poate sprijini pe Rusia. Polonia s-a ferit întotdeauna să aibă încredere în sprijinul rusesc. Azi evenimentele au dat dreptate punctului de vedere polon, de aceea situaţia este mai limpede între Franţa şi Polonia. Nimic nu-i mai desparte.

Domnul Beck a ţinut totuşi să-mi împărtăşească părerea lui că nu crede că redeşteptarea Franţei să fie atât de înaintată după cum se spune şi îndeosebi nu crede că ar fi luat în ceea ce priveşte viaţa politică a Franţei un caracter „organic” bine definit. De aceea, trebuie să aşteptăm dovezi noi despre reacţiile din Franţa.

Domnul Beck nu se îndoieşte de altfel că dacă ar fi atacată Franţa nu s-ar apăra cu aceeaşi energie şi acelaşi eroism ca în 1914. El se teme însă că Franţa nu a reuşit încă deplin să pună ordine în viaţa ei politică şi că de aceea înrâurirea ei în treburile europene nu poate fi încă ce ar trebui să fie.

Am profitat de acest prilej pentru a căuta să obţin de la domnul Beck

o deslușire referitoare la felul cum Polonia înţelege că trebuie să joace tratatul de alianţă cu Franţa.

Am întrebat: dacă Germania atacă Franţa sunteţi obligat să interveniţi?

Da, hotărât da, mi-a răspuns domnul Beck.

Dacă însă Italia atacă Franţa, iar Germania vine în ajutorul Italiei, sunteţi de asemenea obligat să interveniţi?

Cazul acesta nu este prevăzut de alianţa noastră, mi-a răspuns domnul Beck.

Dar ce veţi face într-o asemenea împrejurare?

Nu ştiu, mi-a răspuns domnul Beck. Îţi repet, cazul nu a fost limpede prevăzut de mai înainte. De altfel, nici nu mă grăbesc să-l limpezesc fiindcă nu cred în eventualitatea unui război italo-francez.

Acest răspuns cuprinde o rezervă însemnată în ceea ce priveşte obligaţiile Poloniei faţă de Franţa, rezervă care în împrejurările de azi este foarte caracteristică.

Am discutat apoi pe scurt problemele economice pe care am avut prilejul să le lămuresc mai în amănunt cu domnul Arciszewski şi Kobylanski. Aşa am căzut de acord să ne interesăm de aproape de canalul Vistula-Nistru-Prut.

Polonezii mi-au arătat o hartă amănunţită care prevede parcursul acestui canal şi din care se vede însemnătatea lui ca legătură directă între Marea Baltică şi Marea Neagră. Un comitet polonez în frunte cu domnul colonel Kowalewski pregăteşte din punct de vedere tehnic şi din punct de vedere financiar execuţia acestui plan în Polonia. Am fost rugaţi să organizăm la noi o comisie examinatoare care să înceapă cât mai grabnic cercetarea amănunţită a acestei probleme.

Despre chestiunea emigrării evreilor am avut un schimb de vederi cu domnul Beck şi i-am remis memoriul guvernului nostru. După ce a citit acest memoriu, domnul Beck mi-a spus că este cu desăvârşire de acord cu punctul nostru de vedere şi să va căuta cu prilejul vizitei sale la Londra să convingă pe englezi ca să ne înlesnească dezlegarea problemelor noastre evreieşti pe plan internaţional.

Am spus atunci domnului Beck, aşa cum eram autorizat să o fac, că poate apăra la Londra teza noastră comună sprijinindu-se şi pe memoriul pe care i l-am înaintat.

La încheierea convorbirilor noastre am ţinut să stărui cu toată hotărârea ca Polonia să ne ţină întotdeauna la curent cu acţiunea ei politică în problemele care ne interesează deopotrivă. Numai o asemenea coordonare

a politicii noastre ar pune în măsură statul român să dea Poloniei sprijinul pe care îl cere în unele acţiuni ale ei.

Vom avea grijă de asemenea să informăm pe aliaţii noştri polonezi de intenţiile şi planurile noastre, cu privire la acele probleme care ne interesează deopotrivă şi pentru care ţinem să avem sprijinul şi sincera colaborare a Poloniei.

Toate aceste discuţii au urmat într-o atmosferă de desăvârşită cordialitate, nu au pricinuit nicio rezervă de o parte sau de alta şi au pus bine în lumină atât acordul nostru cu privire la punctele discutate, cât şi egalitatea desăvârşită între cei doi parteneri şi aliaţi care au ţinut să-şi asigure drepturile şi obligaţiile reciproce în egală măsură.

2. Convorbire cu domnul Stachiewicz, şeful Marelui Stat Major

Şeful Statului Major polon mi-a vorbit despre valoarea armatei sovietice. Mi-a confirmat că în urma procesului de „epuraţie" din anii din urmă, cadrele ofiţereşti au fost nimicite şi din pricina aceasta armata sovietică, în ciuda înarmărilor ei, a pierdut orice valoare combativă. Este cauza pentru care Rusia nu a putut juca un rol însemnat în planul internaţional în anii din urmă şi îndeosebi în timpul crizei cehoslovace, când nu a fost în stare să ia nicio atitudine. S-ar părea însă că după ce a atins punctul cel mai jos, autorităţile sovietice se străduiesc acum să urce din nou în sus panta.

Au înfiinţat noi academii militare la Moscova şi în principalele oraşe din provincie. Se fac sforţări pentru a organiza noi cadre ofiţereşti. Se încearcă a întări disciplina militară şi a dezvolta din noi simţul ierarhiei.

Este greu de preţuit în ce măsură aceste străduinţe au şi dat roade. Pare sigur însă că armata rusească e pe cale de a se reface şi că se prezintă azi mai bine decât în toamna anului trecut.

În ceea ce ne priveşte pe noi, Polonia şi România, trebuie să ţinem seama de un fapt însemnat. Ruşii şi-au concentrat de-a lungul hotarului european, atât în faţa Poloniei, cât şi în faţa României, unităţi puternice pe picior de război. Această concentrare nu se datoreşte unor intenţii agresive, doar necesităţii pe care o are Rusia, deoarece căile ei de comunicaţie nu-i îngăduie să facă faţă unei grabnice mobilizări să-şi strângă de mai înainte contingente importante şi să le aşeze de-a lungul hotarelor. Aceste contingente fireşte că nu ar putea rezista multă vreme în faţa unui adversar foarte puternic, fără a fi sprijinite de noi rezerve, care ar trebui să vină din interiorul Imperiului rusesc. Ele sunt suficiente însă pentru a îngădui Rusiei să întreprindă repede anumite acţiuni de-a lungul hotarelor ei şi împotriva unui adversar mai slab.

În ceea ce priveşte armata germană, generalul polon mi-a repetat ceea ce a spus domnului ambasador Franasovici într-o convorbire a cărei dare de seamă se află în dosarele ministerului nostru, că numărul noilor unităţi este impunător, că armamentul pare a fi cât se poate mai modern, dar că în ceea ce priveşte cadrele de ofiţeri şi de subofiţeri, armata germană de azi nu a ajuns încă la gradul de perfecţie al armatei germane imperiale.

În schimb, generalul polon nu a avut decât cuvinte de laudă pentru armata franceză, care în afară de unele întârzieri în ceea ce priveşte înarmarea aviaţiei, este de sus până jos, adică de la înaltul ei Stat Major şi până la cele din urmă cadre subofiţereşti desăvârşite şi este astăzi instrumentul de război cel mai bine pus la punct în Europa.

Atât şeful de Stat Major polon cât şi înalţii ofiţeri din aviaţie cu care am avut prilejul să vorbesc în timpul unei vizite pe care am făcut-o la unităţile de aviaţie PZL, mi-au vorbit cu multă admiraţie despre dezvoltarea uimitoare a aviaţiei britanice şi despre noile tipuri de avioane de vânătoare şi de bombardament ale Marii Britanii.

3. Convorbire cu domnul Noël, ambasadorul Franţei

Domnul Noël a ţinut să-şi arate prietenia pentru ţara noastră, fiind de faţă la gară atât la sosirea, cât şi la plecarea mea. A cerut, de asemenea, să fie primit de mine la domiciliul meu.

În scurta convorbire pe care am avut-o, am vorbit mai întâi de relaţiile franco-polone. Domnul Noël este de acord cu cele ce mi-a spus domnul Beck cu privire la aceste relaţii. În raporturile lor directe de alianţă, Franţa şi Polonia nu au avut niciodată o neînţelegere. Domnul Noël nu a ţinut să stăruie asupra cunoscutelor doleanţe ale Franţei faţă de metodele politice ale domnului Beck. În schimb, mi-a vorbit cu mult optimism despre noua stare de spirit în Polonia, care este din ce în ce mai prielnică, spune el, unei apropieri de Franţa şi unei colaborări prieteneşti cu Puterile Occidentale.

Domnul Noël este convins că primirea deosebit de caldă pe care mi-au făcut-o toate cercurile polone şi care a contrastat, după spusele lui, cu primirea mult mai rezervată care a fost făcută domnului Ciano şi Ribbentrop, dovedeşte starea de spirit a Poloniei care ţine să-şi menţină independenţa faţă de axa Berlin-Roma.

Vorbind de problemele pe care le voi discuta cu domnul Beck, domnul Noël s-a interesat de aproape de problema evreiască. Mi-a declarat că a semnalat de mult însemnătatea acestei probleme guvernului său. Este de părere că Franţa trebuie să sprijine politica noastră comună polono-română, înlesnind emigrarea evreilor spre o colonie africană sau americană. Este mijlocul cel mai potrivit pentru a preveni mişcările şi frământările

antisemite care sunt pârghia de care se sprijină Germania pentru a-şi întări înrâurirea în răsărit.

Domnul Noël mi-a făgăduit că va semnala din nou guvernului său însemnătatea acestei probleme.

Ambasadorul Franţei s-a interesat de asemenea de chestiunile Rusiei subcarpatice şi mi-a declarat că este deplin de acord cu punctul meu de vedere.

4. Convorbirea cu domnul von Moltke, ambasadorul Germaniei

Pe ambasadorul Germaniei, contele von Moltke, una din personalităţile cele mai importante ale Corpului Diplomatic străin la Varşovia, l-am întâlnit la recepţia de la ambasada română.

M-a întrebat zâmbind dacă este adevărat că am venit la Varşovia pentru a forma un grup de state împotriva expansiunii germane.

Ce este asta, expansiune germană? – l-am întrebat pe domnul Moltke.

Ambasadorul Germaniei a râs şi mi-a spus că este un lucru de care unele popoare par să se teamă foarte mult.

I-am răspuns că în ceea ce priveşte România, ea nu s-a temut niciodată de expansiunea germană, fiindcă o veche experienţă i-a dovedit că o colaborare economică prietenească cu Germania se poate împăca desăvârşit cu interesele româneşti şi cu nestrămutata voinţă de independenţă pentru care am luptat veacuri de-a rândul. Este nevoie pentru asta ca să ne înţelegem unii altora, în mod deschis şi leal, necesităţile de viaţă. Dată putem datorită gospodăriei noastre şi a bogăţiilor pe care le cuprinde ţara să îndestulăm unele nevoi de viaţă ale Germaniei, o vom face bucuros potrivit unui plan pe care îl cercetăm tocmai acum în amănunte.

Suntem convinşi, de asemenea, că Germania va ţine întotdeauna seamă şi ea de interesele noastre de viaţă, adică înainte de toate de voinţa noastră de a rămâne independenţi economiceşte şi politiceşte.

Contele Moltke mi-a spus că este convins că pe o asemenea temelie realistă vom putea ajunge la cea mai desăvârşită înţelegere.

I-am arătat apoi că guvernul român se gândeşte să lege o înţelegere politică precisă referitoare la recunoaşterea stărilor actuale ale celor două state, de o mai desăvârşită colaborare economică.

Contele Moltke a ţinut să-mi arate aprobarea şi simpatia sa cu privire la aceste declaraţii şi mi-a spus că le va comunica numaidecât la Berlin, unde se bucură de o anumită autoritate.

Domnul von Moltke a declarat după aceea domnului ambasador Franasovici că a fost foarte mulţumit de convorbirea pe care a avut-o cu mine.

5. Convorbirea cu domnul Biddle, ambasadorul Statelor Unite

Domnul Biddle, într-o convorbire foarte cordială, a ţinut să-mi arate simpatia pe care o are pentru România şi pentru ambasadorul nostru la Varşovia. El a stăruit asupra rolului din ce în ce mai activ pe care Statele Unite sunt hotărâte să-l joace în Europa şi asta nu numai în Europa apuseană, dar şi în Europa răsăriteană, pentru a împiedica vechiul continent să cadă sub hegemonia unei singure mari puteri.

Declaraţiile acestea nu sunt lipsite de interes deoarece domnul Biddle are o situaţie din cele mai însemnate la Varşovia, este prieten personal cu domnul Beck şi trece în acelaşi timp drept unul din cei mai apropiaţi amici ai domnului preşedinte Roosevelt.

6. Convorbirea cu domnul Troianoff, ministrul Bulgariei

Domnul Troianoff a ţinut să mă vadă la Palatul Blank, unde locuiam. După ce mi-a vorbit de primirea atât de caldă pe care mi-au făcut-o cercurile politice poloneze şi despre „succesul" deplin al vizitei mele la Varşovia, m-a rugat dacă ar putea avea cu mine o convorbire „fără caracter oficial".

Mi-a spus atunci că în calitatea sa de prieten şi bun cunoscător al ţării noastre îşi dă seama cât de potrivită ar fi o strânsă apropiere între România şi Bulgaria. O asemenea apropiere nu s-ar putea face însă azi fără un „act de dreptate", care nu ar costa aproape nimic România şi care pentru Bulgaria ar avea o însemnătate hotărâtoare fiindcă i-ar îngădui să-şi reia locul în familia balcanică şi să nu mai asculte de niciun alt îndemn decât de dorinţa ei de a trăi în pace într-o strânsă colaborare cu vecinii ei.

Am răspuns domnului Troianoff că la Conferinţa Balcanică am cercetat alături de prietenii noştri iugoslavi, turci şi greci, toate mijloacele pentru a înlesni o asemenea colaborare cu Bulgaria pe care cu toţii o dorim. De aceea ne gândim să propunem Bulgariei o strângere a raporturilor noastre economice şi dezvoltarea unor căi de comunicaţie de interes politic şi european, care ar îngădui vecinei noastre să joace rolul paşnic pe care s-ar părea că doreşte să-l îndeplinească. Suntem foarte miraţi însă că presa bulgară în loc de a recunoaşte străduinţele noastre prieteneşti şi de altfel deplin solidare, urmăreşte campanii ostile când împotriva unuia, când împotriva celuilalt vecin al Bulgariei.

Domnul Troianoff a recunoscut că aceste campanii sunt nepotrivite, dar a cerut voie să-mi mărturisească credinţa lui că fără unele mici sacrificii de ordin teritorial Bulgaria nu poate să intre în comunitatea balcanică. Şi ministrul Bulgariei m-a lăsat să înţeleg că aceste sacrificii „teritoriale" se referă îndeosebi la o parte din Dobrogea de sud „care pentru România

nu mai reprezintă azi aproape nimic", pe când pentru Bulgaria au multă valoare politică şi economică.

Dacă România, adaugă ministrul Bulgariei, ar consimţi la un asemenea sacrificiu, ea ar putea fi sigură nu numai pe amiciţia dar chiar pe alianţa Bulgariei, care ar fi gata să apere toate celelalte hotare româneşti. Şi într-un avânt liric greu de îngrădit, ministrul Bulgariei mi-a arătat în ce măsură recunoştinţa poporului bulgar ar putea veni în sprijinul operei de consolidare şi de întărire naţională a României.

Am răspuns, firește, foarte categoric, că o ţară nu poate renunţa de bună voie la hotarele ei, fiindcă aceste hotare formează un tot şi de acest tot atârnă autoritatea şi trăinicia unui stat.

Ministrul Bulgariei a ţinut să stăruie totuşi, spunându-mi că problema dobrogeană nu poate fi alăturată de celelalte chestiuni cu privire la care România are deplină dreptate, deoarece Dobrogea de sud a fost luată Bulgariei în 1913, pe când România şi-a întregit hotarele celelealte în urma unui război greu şi victorios prin Tratatele de la Trianon şi Saint Germain.

Dezlegarea problemei dobrogene nu ar avea nicio înrăurire asupra statorniciei celorlalte hotare româneşti.

Am arătat din nou ministrului Bulgariei, stăruind asupra faptului că nu înţeleg să dau acestei convorbiri un caracter oficial, deoarece în cazul acesta nici nu aş fi stat de vorbă cu el în asemenea chestiuni, că nu poate fi vorba între România şi Bulgaria de revizuiri teritoriale şi numai de stabilirea unor raporturi paşnice şi cât se poate mai rodnice de bună vecinătate.

Deoarece la recepţia dată de domnul Franasovici, domnul Troianoff a încercat să apere din nou aceeaşi teză, am tăiat scurt conversaţia amabil, dar categoric. Şi cum totuşi spre surprinderea generală, ministrul Bulgariei a ţinut să fie prezent la gară la plecarea mea, am ţinut să pun în cunoştinţă pe domnul Kobylanski, care m-a întovărăşit până la Lwow şi m-a întrebat cu oarecare interes despre ce mi-a vorbit ministrul Bulgariei, că domnul Troianoff ar fi dezvoltat în faţa mea unele himere pe care nădăjduiesc că şi el a priceput cât sunt de imposibil de îndeplinit.

AMAE, Fond 71 România, vol. 396, f. 163-192.

89.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 7 martie 1939

Notă

Ref.*: Ecouri germane cu privire la vizita ministrului Gafencu la Varşovia.*

Niemieckie echa o wizycie ministra Gafencu w Warszawie

BERLIN. Vorbind despre vizita domnului Gr. Gafencu la Varşovia, *Deutsche Diplomatisch-Politische Korespondenz* scrie: Este cu totul natural şi faptul răspunde şi situaţiei geopolitice a Poloniei şi României ca cele două ţări să se gândească la alianţa lor, pe care speculaţii neizbutite o făcuseră multă vreme să treacă pe planul al doilea. Cele două state au un vecin comun, a cărui tendinţă constituie o primejdie pentru ele, iar faptul acesta le angajează să fie permanent de veghe. Ameninţarea fiind aceeaşi pentru ambele ţări, strânsa lor colaborare constituie un lucru cu totul firesc. Dacă în afară de aceasta, o strânsă comunitate ar duce cele două ţări să deschidă şi mai mult bogatele lor teritorii trebuinţelor Europei, lucrul n-ar putea fi decât aplaudat. Fără îndoială, bunăvoinţa şi un înţelept program sunt condiţii indispensabile de reuşită. Executarea unor proiecte sănătoase trebuie să fie, este adevărat, în interesul propriu al acestor ţări şi al celorlalte, dat fiind că şi Polonia şi România se declară partizane ale unei colaborări cu vecinii şi îndeosebi cu Germania. Această colaborare nu poate fi totuşi durabilă şi fecundă decât dacă nu se mai produc incidente care sunt considerate în Germania grave atingeri aduse bunelor relaţii.

AMAE, Fond 71 România, vol. 396, f. 180.

În raportul vizitei n-au fost consemnate aprecierile extrem de elogioase ale presei poloneze la adresa şefului diplomaţiei româneşti; Grigore Gafencu a fost salutat cu un entuziasm deosebit în Ekspres Wieczorny, Ekspres Poranny („*Un oaspete cordial”)*, Wieczor Warszawski, Mały Dzennik, Czas. Kurier Czerwony îl salută ca „ostaş şi scriitor, economist şi om politic”, Polska Zbrojna („încercat prieten”, Gazeta *Polska* scria, printre altele: *„Dl Gafencu este dăruit cu un spirit profund şi pătrunzător, cu o intelingenţă, sprijinită pe o vastă ştiinţă, fără a ţine seama de prietenie şi raporturi politice a mers totdeauna pe cale proprie”*.

90.

Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 512
8 martie 1939, orele 15.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Diverse evaluări privind situația din Rusia Subcarpatică.*

Różne oceny o sytuacji w Rusi Podkarpackiej

Văzând azi pe Ministrul adjunct al Afacerilor Străine, D-sa mi-a vorbit de chestiunea Rusiei Subcarpatice, spunându-mi că, cu toată propaganda care se face în presa străină, această problemă nu este de actualitate.

D-sa mi-a citit o telegramă a ministrului Cehoslovaciei la Roma, în care se spune că „dl. Butti, Dir. Politic la Palazzo Chigi, i-a afirmat acum, după vizita Contelui Ciano la Varşovia, că arbitrajul de la Viena este definitiv". Ministrul adjunct al Afacerilor Străine a insistat, arătându-mi că astfel dispare legenda că Italia ar susţine graniţa comună polono-ungară.

De altfel, ultima remaniere a Cabinetului Rusiei Subcarpatice are de scop a dovedi hotărârea categorică a Guvernului central de a menţine ordinea şi de a împiedica orice propagandă contra Poloniei şi Ungariei. „Luptăm din răsputeri pentru consolidarea Statului în graniţele actuale şi nu credem anumite zvonuri potrivit cărora dl. ministru Gafencu ar fi renunţat la politica categorică făcută de România până acum."

Cu acest prilej, D-sa mi-a citit şi o telegramă a Legaţiunii Cehoslovaciei din Budapesta, în care se spune că ministrul Germaniei în Ungaria este supărat de atitudinea ungurilor, cari nu-şi respectă angajamentele luate faţă de semnatarii de la Viena şi continuă propaganda lor pentru graniţa comună cu Polonia.

Lecca

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 331.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie: *Partea însemnată prin curier la oficiile diplomatice interesate.*
9. III. 1939.

91.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 845
10 martie 1939, orele 19.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Tendințe de destabilizare la granițele Poloniei.*
Berlinul – un pericol pentru România și Polonia.

Tendencje destabilizacyjne na Polskiej granicy.
Berlin – niebezpiecznym dla Rumunii i Polski

Arciszewski consecvent înţelegerii de a ne ţine în curent cu informaţiunile importante, mi-a comunicat azi următoarele: un delegat al Primului ministru slovac Tisso a fost azi la Varşovia arătând că Seis-Inquart împreună cu un stat major a sosit la Bratislava propunând guvernului Tisso să proclame independenţa Slovaciei sub protecţiunea Germaniei. Deşi ideea are oarecari partizani, ca Duczanski şi Mach, ea a fost respinsă de Tisso, care a purificat garda Hlinka de elementele filo-germane, şi a expulzat mai mulţi agenţi germani din Slovacia. Delegatul slovac a cerut sfat şi sprijin la Varşovia, care a declarat că a privit totdeauna cu simpatie eventuala independenţă a Slovaciei, cu condiţiunea însă de a fi reală, în care caz ar fi dispusă a garanta frontierele spre Polonia şi de a uza de toată influenţa la Budapesta pentru ca aceasta să garanteze şi ea frontierele ungaro-slovace. Polonia nu se amestecă însă în această chestiune, aşteptând ca poporul slovac să hotărască singur de soarta sa. Aici se crede că Tisso, deşi doreşte şi el independenţa Slovaciei de teama însă a unei dominaţiuni germane, se va apropia poate din nou de Praga.

Primul ministru slovac va veni zilele acestea la Varşovia să discute chestiunea.

Beck – calm dar foarte atent, nedându-şi încă seama dacă atitudinea Germaniei este o manevră pentru a vedea reacţiunea Slovaciei sau este chiar începutul unei acţiuni reale în scopul de a dezmembra Cehoslovacia – aşteaptă desfăşurarea evenimentelor.

Arciszewski crede că eventuala independenţă a Slovaciei ar soluţiona şi problema Rusiei Subcarpatice, care ar cădea ca un fruct copt.

Se considera de asemenea aici că eventuala independenţă a Slovaciei

sub protecţiunea Germaniei şi, în consecinţă, aşezarea Germaniei în inima Europei Centrale ar subordona complet Praga şi Budapesta Berlinului şi ar constitui un mare pericol pentru Polonia şi România.

Arciszewski m-a rugat să păstrez întreaga discreţiune, în special faţă de Germania, asupra comunicării făcute. Moltke, pe care l-am văzut aseară, mi-a spus că se petrece ceva de 24 ore în Slovacia, voind însă – în acelaşi timp – să-mi dea impresiunea că Germania este străină de aceste evenimente.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 335-337.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică
Dl. ministru Davidescu

92.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 512
13 martie 1939

Ambasadei României – Varşovia
Telegramă cifrată

Ref.*: Instrucţiuni prin care MAS, personal ministrul Grigore Gafencu, solicită ca Polonia să ţină România la curent cu demersurile Poloniei în problema Rusiei Subcarpatice, iar orice schimbare să se facă cu acordul părţii române.*

Polecenia MSZ Rumunii, przekazane osobiście poprzez ministra Grigore Gafencu; on domaga się aby Polska poinformowała stronę rumuńską na bieżąco o krokach strony polskiej na Rusi Podkarpackiej a każdą dokonaną zmianę uczyniła tylko ze zgodą strony rumuńskiej

Evenimentele din Cehoslovacia, pe care le urmărim de aproape, pot să provoace schimbări grabnice şi în stările din Rusia Subcarpatică.

Văd din discursul Domnului Beck cât de mult se interesează de dezvoltarea problemei Rusiei Subcarpatice.

Vă rog deci să păstraţi un contact cât mai strâns cu Ministrul de Externe polon în această privinţă. Trebuie ca polonezii să ne ţină în curent, potrivit celor ce le-am stabilit de comun acord cu Domnul Beck, cu toate demersurile pe care s-ar pregăti să le facă, în cazul când ar socoti că această problemă poate fi reexaminată.

În niciun caz nu trebuie să fim aşezaţi în faţa unor fapte împlinite sau să fim surprinşi prin unele iniţiative de care nu am fi fost avizaţi de mai înainte.

Potrivit politicii noastre, pe care o cunoaşteţi, ţinem ca în cazul în care împrejurările ar necesita o schimbare în Rusia Subcarpatică, această schimbare să se facă numai cu asentimentul nostru expres şi în condiţiunile stabilite şi de noi, pentru a putea satisface cu acest prilej toate interesele noastre.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 339.

93.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 913
14 martie 1939, ora 14.15

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Reacţia Poloniei în legătură cu atitudinea Germaniei în problema slovacă.*

Polska reakcja w związku ze stanowiskiem Niemiec w sprawie słowackiej

Strict confidenţial.

În legătură cu evenimentele din Slovacia, Beck a chemat ieri pe Moltke şi i-a atras atenţiunea asupra înţelegerii intervenite înaintea evenimentelor din septembrie în care Germania afirma că nu are alte interese în chestiunea cehoslovacă decât problema Sudeţilor şi că nu va întreprinde nimic pe acest teren care ar putea dăuna intereselor polone.

Ministrul Afacerilor Străine a adăugat că recentele evenimente din Slovacia par a contrazice această afirmaţiune şi a cerut lămuriri. Moltke a replicat că nu are decât informaţiuni fragmentare şi că va referi la Berlin.

Deşi Beck continuă a avea încredere în cuvântul Cancelarului Hitler că nu va întreprinde nimic împotriva intereselor polone, totuşi faptul că opiniunea publică deja nemulţumită de evenimentele de la Danzig va admite cu greu această nouă manevră germană, îl face să fie îngrijat.

Beck crede că recentele evenimente din Cehoslovacia vor grăbi şi soluţionarea problemei Rusiei Subcarpatice.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 340

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politica

94.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 917
14 martie 1939, orele 15.30

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.*: Despre problema Carpato-Ucraineană;*
plecarea ambasadorului german Moltke la Berlin.

O sprawie Karpato-Ukrainskiej;
wyjazd ambasadora niemieckiego Molte do Berlina

Am văzut azi la requiem pe Beck şi Arciszewski şi le-am comunicat dorinţa noastră de a fi ţinuţi în curent cu evenimentele din Cehoslovacia şi în special în chestiunea Carpato-Ucrainei. Ambii au plecat după requiem la Ministerul Afacerilor Străine pentru a lua cunoştinţă de ultimele informaţiuni şi mă vor convoca în cursul zilei.

După o informaţiune neoficială a lui Arciszewski, guvernul Carpato-Ucrainei tratează deja cu guvernul ungar. Am cerut Domnului Beck să sfătuiască Guvernul din Budapesta să nu întreprindă nimic fără a trata în prealabil cu Polonia şi cu noi.

În vederea precipitării evenimentelor, rog a-mi da urgent instrucţiuni pentru a formula eventualele noastre revendicări. Dacă suntem hotărâţi să formulăm astfel de revendicări, îmi permit a sugera luarea măsurilor militare de rigoare la frontiera româno-cehoslovacă.

În urma conversaţiunii Beck-Moltke, raportat prin telegrama mea nr. 913, ambasadorul Germaniei a plecat la Berlin.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E f. 341.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică
dl. ministru Davidescu

95.

Ministerul Afacerilor Străine – nr. 16468
14 martie 1939

Ambasada României Varşovia
Telegramă cifrată

Ref.*: Pentru o aşezare temeinică şi definitivă a situaţiei în Rusia Transcarpatică; măsuri militare de rigoare la graniță.*

O solidnym i definytywnym położeniu sytuacji na Rusi Podkarpackiej; właściwe wojskowe przedsięwżięńcia na granicę

Evenimentele, care se desfăşoară într-un ritm accelerat şi printre care reţinem proclamarea independenţei Statului slovac, proclamarea independenţei Statului Ucrainei subcarpatice şi intrarea trupelor maghiare în Ucraina Subcarpatică sunt pe cale să schimbe situaţiunea aşa cum a fost statornicită prin arbitrajul de la Viena.

România, după cum ştiţi, nu a contribuit şi nu contribuie să schimbe această situaţie. Ea e gata, însă dacă împrejurărilor o vor necesita, să cerceteze împreună cu puterile interesate o nouă aşezare temeinică şi definitivă. Pentru asta, însă ea cere să se respecte unele condiţii de fapt şi unele condiţii de fond.

1) În ce priveşte faptele, România a luat cunoştinţă de intrarea trupelor maghiare în Rusia Subcarpatică şi a făcut numaidecât la Budapesta un demers care v-a fost comunicat prin telegrama nr. 16461.

Am luat în acelaşi timp măsurile militare de rigoare la graniţa Ucrainei subcarpatice. S-au făcut în cursul zilei de azi concentrările de unităţi de-a lungul acestui hotar. S-au întărit de asemenea efectivele de pace ale trupelor din Ardeal, fără a face însă, nicio concentrare sau dislocare de unităţi spre Vest.

Vom atrage atenţia Guvernului maghiar şi vă rog să informaţi şi Guvernul polon că în nici un caz nu putem admite ca trupele maghiare care intră în Rusia subcarpatică să treacă la Est de Şoseaua Hust-Berenza-Volovoje-Biztra-Vizkov care leagă Hust de Polonia. La est de această şosea se află o fâşie strâmtă a Ucrainei subcarpatice, îngrădită la Nord de Polonia şi la Sud de România, în care nu putem îngădui să se întindă ocupaţia maghiară.

În cazul în care această cerinţă a noastră nu ar fi respectată, trupele noastre vor ocupa şi ele în această zonă, dincolo de hotarele noastre, poziţii strategice impuse de noua situaţie.

Pentru a se evita contactul între trupele noastre şi trupele maghiare, socotim că ar fi nimerit în acest caz ca trupele polone să poată fi aşezate între Unguri şi noi.

2) În ce priveşte chestia de fond şi pentru cazul când s-ar ajunge, cu asentimentul Statelor interesate la o nouă dezlegare a problemei Ucrainei subcarpatice, veţi aminti D-lui Beck că potrivit înţelegerii noastre, ea nu se poate face fără noi şi veţi stărui asupra faptului că nu putem îngădui o mărire a Ungariei fără a condiţiona în mod precis această mărire de statornicirea unor raporturi temeinice şi lipsite de orice echivoc şi de orice rezervă între Ungaria şi România.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 343-344.

96.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 923
14 martie 1939, orele 23.45

Externe București

Telegramă cifrată

Ref.*: Primele bune oficii poloneze după ocuparea de trupele maghiare ale Rusiei Subcarpatice*

Pierwsze dobre polskie uczynki po okupacji poprzez węgierskie wojska Rusi Podkarpackiej

Am comunicat azi la ora 17.00 lui Arczizewski cele transmise de D-Voastră prin telefon.

La ora 20.00 am fost primit de Beck, care avusese tocmai conversaţiuni cu Preşedintele Republicei şi cu Mareşalul Rydz-Śmigły. Beck mi-a comunicat următoarele:

Faţă cu desfăşurarea evenimentelor care au creat o situaţiune nouă în Rusia Subcarpatică şi faţă cu punctul de vedere al Guvernului român în nota adresată Guvernului ungar, Guvernul polon a propus Ungariei şi face şi Guvernului nostru următoarele propuneri oficiale:

Rusia Subcarpatică să fie ocupată de Ungaria şi România, nouă revenindu-ne colţul extrem estic al provinciei până la şi inclusiv linia de cale ferată Jasnia-Vişău. Fixarea liniei de demarcaţie între armată şi unguri s-ar putea face în prealabil pe hartă de către ataşatul militar român şi ataşatul militar ungar la Varşovia cu concursul unor reprezentanţi ai Marelui Stat Major polon. Înfăptuirea acestui acord ar trebui să fie începutul unei înţelegeri româno-ungare.

Polonia îşi oferă bunele oficii.

La această propunere, Beck aşteaptă un răspuns urgent.

La întrebarea mea, dacă Polonia este dispusă a intra cu trupele în Rusia Subcarpatică, Beck mi-a răspuns că neavând pretenţiuni teritoriale în această regiune, nu vede utilitatea unui astfel de gest. Mi-a afirmat însă că au închis frontiera şi că au făcut concentrări pentru orice eventualitate.

De asemenea, întrebat de mine dacă Ungaria a obţinut în prealabil asentimentul Germaniei, Beck mi-a spus că a pus aceeaşi întrebare d-lui Hory, care i-a răspuns negativ. Beck crede însă că poate să existe un acord tacit.

Date fiind aceste răspunsuri ale lui Beck şi Hory, ezitarea, contrar aşteptărilor, de a se intra cu trupe în Carpato-Ucraina şi faptul că Beck n-a primit încă un răspuns la demersul făcut aseară pe lângă Moltke – mă întreb dacă nu cumva Polonia, nefiind încă în clar cu atitudinea Germaniei, preferă a nu se pune înainte pentru a nu o provoca.

Aflu de asemenea, în mod cu totul confidenţial, din sursa mea obişnuită, că ungurii nu erau pregătiţi pentru acţiunea lor şi că nu vor mai înainta până vineri, urmând a mobiliza între timp.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 345-347.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

97.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 929
15 martie 1939, orele 4.00

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Solicitarea unor precizări concrete în cazul ocupării zonelor de interes.*

Domagania konkretnych ustaleń w wypadku okupacji stref zainteresowań

Pentru a face demersul indicat în telegrama Dvs. nr. 16648, am nevoie de următoarele lămuriri; din acea telegramă reies două ipoteze:

1) *Trupele ungare nu depășesc linia indicată.* Cum rezultă că în această ipoteză nici trupele noastre nu ar ocupa regiunea, se pune întrebarea: sub autoritatea cui rămâne ca până la stabilirea unei noi ordine în această regiune?

2) *Trupele ungare depășesc linia amintită.* Cum în această ipoteză reiese că trupele noastre vor intra şi ele, vom merge la un conflict cu Ungaria, aceasta cu atât mai mult cu cât Polonia ezită a interveni armat?

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 352.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

98.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 16483
15 martie 1939

Ambassade Roumaine – Varsovie

Telegramă cifrată

Ref.*: Poziția României în problema stabilirii liniei de demarcație între armata maghiară și română.*

Stanowisko rumuńskie w sprawie ustalienia podziału stref pomiędzy wojskiem węgierskim i rumuńskim

Răspuns la telegrama Nr. 923.

Propunerea ce ne-aţi transmis din partea Guvernului polon privitoare la fixarea liniei de demarcaţie între armata maghiară şi armata română nu este satisfăcătoare, deoarece ea lasă în afară de zona care ni se propune, adică colţul extrem estic al provinciei până la şi inclusiv linia de cale ferată Jasna-Vişău, toate satele româneşti din regiunea Apşelor şi Biserica Mare.

De asemenea în această ipoteză, armatele ungare ar ocupa valea Tisei şi valea Taraţului care constituesc căi de penetraţie înspre România şi deci puncte de valoare strategică pentru noi.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 348.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

99.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 933
15 martie 1939, ora 07.20

Externe București

Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.*: Probleme disputate în zona Ucrainei Subcarpatice.*

Sprawy sporne na Rusi Podkarpackiej

Am comunicat lui Arciszewski la ora 5 dimineaţa cuprinsul telegramelor Domniei Voastre nr. 16468 şi nr. 16483. Domnia sa mi-a cerut până la amiază limita exactă a zonei ce revendicăm.

Am cerut ca în orice caz ungurii să nu ocupe regiunile semnalate în telegrama Excelenţei Voastre nr. 16483 şi am insistat asupra condiţiunei înţelegerii româno-ungare fără echivoc şi rezervă. Arciszewski mi-a comunicat că Polonia aşteaptă ca intrarea trupelor noastre, măcar simbolică, să fie cât de urgentă.

Tot de la Arciszewski aflu că Budapesta consideră răspunsul ceh la ultimatum-ul ungar ca nesatisfăcător.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 353.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

100.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine,
15 martie 1939

Notă

asupra convorbirii d-lui ministru Gafencu
cu contele Raczyński, ambasadorul Poloniei
la Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Ref.*: Împărțirea zonelor și a intereselor în Ucraina Subcarpatică; răspunsuri evazive la MAE polon privind un eventual ajutor acordat de Polonia trupelor ungare.*

Podział stref interesów na Rusi Podkarpackiej; niewiążącej odpowiedzi polskiego MSZ dotyczącej ewentualnej pomocy przyznanej poprzez Polskę wojsk węgierskich

Ambasadorul Raczyński mi-a comunicat următoarea telegramă primită din Varşovia:

Dl. Beck a propus ungurilor o împărţire a zonelor şi a intereselor în Rusia Subcarpatină, rezervând României teritoriul de-a lungul liniei de cale ferată Iajnina-Sighetul Maramureşului, drept temei pentru normalizarea relaţiunilor între România şi Ungaria. El a propus de asemenea bunele sale oficii pentru stabilirea numaidecât a unei înţelegeri provizorii ca să se împiedice ciocnirea între forţele militare române şi maghiare. El a legat acea propunere de aranjament provizoriu de un sprijin diplomatic şi de un ajutor pe care l-ar da polonezii ungurilor în caz de agresiune.

În schimb, dl. Franasovici mi-a telegrafiat: Guvernul maghiar a refuzat propunerea de mediaţiune a polonezilor ca şi împărţirea zonelor de ocupaţie. Ungurii sunt hotărâţi să ocupe întreaga Rutenie Subcarpatică şi să stea de vorbă cu România numai după aceea.

În ceea ce priveşte sprijinul militar făgăduit de Polonia în caz de agresiune, el nu este legat de niciun aranjament provizoriu.

La întrebare d-lui Franasovici că în acest caz polonezii s-ar fi legat să ajute pe unguri chiar în cazul unui conflict cu trupele române, dl. Arciszewski ar fi dat un răspuns evaziv, stăruind asupra credinţei sale că nu se va ajunge la aşa ceva.

În orice caz polonezii nu mai stăruie ca să ocupăm o parte de teritoriu în Rusia Subcarpatică.

Am răspuns D-lui Franasovici, că fără a prejudicia asupra instrucţiunilor pe care i le voi da în scris, în această privinţă, îi cer să protesteze numaidecât pe lângă dl. Beck, faţă de atitudinea Poloniei, care dovedeşte mai multă lealitate faţă de Ungaria, decât de aliata ei România.

Va trebui, de asemenea, să atragă atenţiunea asupra situaţiunei serioase care ar decurge, dacă Ungaria ar ocupa zone apropiate de interesele noastre, atât de evidente ca cele legate de satele româneşti şi de linia de cale ferată din Sighetul Maramureşului şi Iajnina.

Dl. Franasovici a spus că a şi protestat în această privinţă şi că va protesta din nou. I-am spus că cel mai bun mijloc de a împăca lucrurile ar fi ca zona vecină cu calea ferată polono-română să fie ocupată simbolic măcar şi de trupe polone. Dl. Franasovici, mi-a spus că va stărui din nou în această privinţă, dar că socoteşte că este absolut zadarnic.

Mi-a cerut în schimb să-i indic linia precisă a intereselor noastre, fiindcă îi este cerută stăruitor de către Polonia, dar aceasta nu pentru a o feri de ocuparea maghiară, ci pentru a obţine ca ea să ni se recunoască la împărţirea definitivă.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 349-351.

Armand Călinescu:

15 martie 1939. *Audienţă la M.S. Regele*

„Am asistat la încă o etapă a mişcării de înaintare germană.

Mijlocul: provocarea dezagregării interne pe care a început-o spre a izola Boemia şi a o înghiţi.

O nouă etapă ar putea fi subjugarea României.

Mijloace: provocarea unui conflict cu Ungaria şi cu minorităţile germane.

Dacă lăsăm Germaniei iniţiativă de manevră, vom cădea sigur.

Reacţiunea noastră militară nu va fi posibilă; sprijin militar din Apus exclus; conflagraţie generală îndoielnică.

Ce măsuri putem lua pentru a evita?

Menţinerea atmosferei bune, menajând minorităţile.

Întărirea ideii de ordine şi unitate sufletească.

Crearea forţei necesare, care ajută şi menţinerea...

Concentrarea pentru instrucţie a două contingente în plus peste efectivul normal, câte şase luni şi rotaţie. Se întreţine astfel potenţialul şi atmosfera, în special în Ardeal, care influenţează pe civili. Într-un ceas istoric, când e vorba de existenţa statului (exemplul Cehoslovaciei) putem să facem sacrificiul de a ţine treze forţele.

Grăbirea înţelegerii economice cu Germania.

Eventuale tratări cu Ungaria şi Bulgaria pentru schimb de populaţie.(Notă – poziţia Regelui era clară: „Nu cedez teritoriu fără parlament".

Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939,* Humanitas, 1999, p. 409-410.

101.

Ambasada Regatului Român, Varşovia – nr. 953
15 martie 1939, ora 13.00

Externe București
Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Încurajarea Ungariei în acțiunea de ocupare a Carpato-Ukrainei fără consultare cu România.*

Bez konsultacji z Rumunią Polska namawia Węgier do okupowania Rusi Podkarpackiej

În lipsa Domnului Beck ocupat la Senat, am avut la ora 10 o întrevedere cu Arciszewski care mi-a comunicat:

1) Până în prezent Ungaria n-a răspuns la propunerea lui Beck de ieri.

2) Dacă la epoca vizitei la Galaţi a d-lui Beck acesta avea consimţământul Ungariei de a ne ceda o parte din Carpato-Ukraina, azi nu-l are încă şi deci nu ne poate da pentru moment o asigurare.

3) Pentru a încuraja pe unguri, Guvernul polonez le-a dat ieri garanţia sa în acţiunea de ocupare a Carpato-Ukrainei. Am observat că această garanţie a fost dată fără prealabilă consultare cu noi, cum era hotărât în ultimele conversaţiuni ale Excelenţei Voastre cu Beck. Am mai adăugat că această garanţie – dacă un acord prealabil româno-ungar pentru împărţirea provinciei nu intervine – ar putea eventual juca împotriva noastră. Arciszewski a răspuns că această ipoteză ar putea surveni în teorie dar că speră că nu în practică, întrucât Polonia, prin protecţiunea acordată Ungariei, are putinţa de a o influenţa.

4) Dat fiind rapiditatea desfăşurării evenimentelor şi deci necesitatea unei hotărâri extrem de urgente, dl. Beck nu vede putinţa unui acord general între România şi Ungaria încheiat odată cu înţelegerea privitoare la Carpato-Ukraina. Dânsul speră însă că ulterior, graţie acestei din urmă înţelegeri şi bunelor sale oficii, se va putea ajunge la o destindere cu Ungaria.

5) Până în prezent Polonia nu are încă ştiri precise asupra atitudinii Germaniei faţă de acţiunea ungară. Totuşi dintr-o comunicare făcută azi dimineaţă de Lipski, se pare că Germania nu este defavorabilă.

6) Date fiind toate cele de mai sus şi dificultăţile pentru noi de a revendica teritorii după ce ar fi fost deja ocupate de Ungaria, Arciszewski cu titlul personal crede util dar nu lipsit de riscuri, întrucât un acord cu Ungaria nu este încă realizat, ocuparea cât mai grabnică a teritoriilor revendicate. D-sa a adăugat că speră totuşi ca un acord cu Ungaria cu privire la pretenţiunile noastre teritoriale ar putea interveni poate în cursul zilei de azi dacă Polonia ar avea în câteva ore indicaţiunile cerute prin telegrama mea nr. nr. 929 privitoare la linia exactă de delimitare a teritoriilor revendicate de noi.

Praga a cerut la Varşovia autorizaţiunea de a evacua trupele cehoslovace din Rusia Subcarpatină în Polonia. Autorizaţiunea a fost acordată.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 354-356.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

102.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 929
15 martie 1939, orele 4.00

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Solicitarea unor precizări concrete în cazul ocupării zonelor de interes.*

Domaganie się konkretnych dat w wypadku okupacji stref zainteresowań

Pentru a face demersul indicat în telegrama Dvs. nr. 16648, am nevoie de următoarele lămuriri; din acea telegramă reiese două ipoteze:

1) *Trupele ungare nu depăşesc linia indicată.* Cum rezultă că în această ipoteză nici trupele noastre nu ar ocupa regiunea, se pune întrebarea: sub autoritatea cui rămâne ca până la stabilirea unei noi ordine în această regiune?

2) *Trupele ungare depăşesc linia amintită.* Cum în această ipoteză reiese că trupele noastre vor intra şi ele, vom merge la un conflict cu Ungaria, aceasta cu atât mai mult cu cât Polonia ezită a interveni armat?

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 352.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politica.

103.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 945
15 martie 1939, orele 17.30

Telegramă descifrată

Ref.*: Protestul transmis prin Arciszewski la MAE polon în legătură cu garanția dată de Polonia Ungariei, fără condițiuni, și fără consultarea „aliatului" român.*

Protest przekazany na ręce Arciszewskiego do polskiego MSZ w związku z gwarancją nadaną poprzez Polskę, bez uwarunkowań i bez konsultacji „sojusznika" rumuńskiego

Ora 15.

După convorbirea telefonică cu Domnia Voastră, am vorbit cu Arciszewski, căruia i-am transmis din nou protestul nostru privitor la garanţia dată fără condiţiune şi fără consultarea noastră. I-am arătat complicaţiunile ce ar putea rezulta şi l-am rugat a expune toate acestea d-lui Beck, care să intervină stăruitor la Budapesta, ca armatele ungare să nu ocupe teritoriile revendicate de noi.

Arciszewski, impresionat, mi-a promis că va face totul pentru ca acest demers să fie făcut. Mi-a cerut, în acest scop, de urgenţă, limita exactă a zonei revendicat. Mă tem însă că Budapesta va tergiversa pentru a ne pune în faţa unui fapt împlinit.

Tot de la Arciszewski aflu că trupele ungare vor ajunge probabil în cursul nopţii la frontiera polonă.

Franasovici

Notă: La 15 martie, ora 13.00, Arciszewski i-a comunicat ambasadorului Franasovici că „dacă la epoca vizitei la Galaţi a D-lui Beck acesta avea consimţământul Ungariei de a ne ceda o parte din Carpato-Ukraina, azi nu-l are încă şi deci nu ne poate da pentru moment o asigurare. Pentru a încuraja pe unguri, Guvernul polon le-a dat ieri garanţia să ia acţiunea de ocupare a Carpato-Ukrainei. Am observat că această garanţie a fost dată fără prealabilă consultare cu noi, cum era hotărât în ultimele conversaţiuni cu Beck. (Telegrama 953 – Varşovia)

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 357.

104.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 947
15 martie 1939, orele 20.15

Ambasadei României – Varşovia
Telegramă descifrată

Ref.*: Pregătiri în Polonia pentru sărbătorirea frontierei polono-ungare.*

Przgotowania w Polsce do świętowania polsko-węgierskiej granicy

Consulatul General al României la Lwów îmi comunică următoarele informaţiuni, pe care vi le transmit sub toată rezerva:

1) Voievodul din Lwów a plecat la frontieră să întâmpine trupele ungare;

2) Astă-seară au loc la Lwów festivităţile pentru sărbătorirea realizării frontierei comune polono-ungare;

3) Trupele germane ar fi sosit în Rusia-subcarpatică în vecinătatea frontierei româno-cehoslovace.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 358.

105.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
15 martie 1939

Notă telefonică

Ref.*: Intrarea trupelor germane în Boemia şi Moravia.*

Wejście wojsk niemieckich na Boemię i Morawię

Domnul Consilier de Legaţiune Brabeţianu telefonează de la Berlin (ora 8,30):

Cehoslovacia – prin Preşedintele Republicii – a cerut protecţiunea

Reichului. Următor acestei cereri, trupele germane au intrat în Boemia, Moravia, poate Slovacia. (Dl. Brabeţianu nu avea încă certitudinea).

Guvernul cehoslovac a dat ordinul să nu se opuie nici o rezistenţă.

La rândul său, cancelarul Hitler a dat o proclamaţie către trupele germane, spunându-le să intre în Cehoslovacia nu ca duşmani, ci ca „soldaţi ai ordinii".

Cele de mai sus sunt riguros oficiale.

Acesta este, în scurt, rezultatul vizitei Preşedintelui de Consiliu cehoslovac şi a d-lui Chvalkovski, făcută astă-noapte cancelarului Hitler.

Ataşat de Legaţiune,
Semnătură indescifrabilă

AMAE: Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 190.

106.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 953
16 martie 1939, orele 15.00

Ambasadei României – Varşovia
Telegramă descifrată

Ref.*: Optimismul ministrului Beck în legătură cu satisfacţia dovedită de Hitler în soluţionarea chestiunii Rusiei Subcarpatice.*

Optymizm ministra Becka w związku ze satysfakcją Hitlera w rozwiązaniu spraw Rusi Podkarpackiej

Am comunicat lui Beck, prin Arciszewski, lămuririle ce mi-aţi dat telefonic. Încă astă-noapte la ora 1.00, Beck a făcut din proprie iniţiativă un demers stăruitor la Budapesta, cerând satisfacerea urgentă a pretenţiunilor noastre, demers la care aşteaptă răspuns chiar în cursul zilei.

Am constatat o vădită dorinţă de destindere cu noi.

Deşi în ultimele două zile starea de spirit oficială era foarte alarmantă din pricina evenimentelor din Cehoslovacia, în urma lungilor întrevederi de aseară între Beck şi Moltke – întors de la Berlin – temerile lui Beck

au dispărut şi D-sa este din nou foarte optimist. Hitler s-ar fi declarat extrem de mulţumit de soluţia chestiunei Rusiei Subcarpatice, pentru că aceasta risipeşte complet legenda planurilor germane privitoare la Ucraina. Ministrul Afacerilor Străine al Poloniei ar fi primit de asemenea asigurări liniştitoare privitor la atitudinea generală a Germaniei faţă de Polonia.

Aflu că ministrul Lituaniei a comunicat lui Beck teama că atitudinea germanilor din Memel va duce la o acţiune a Reichului. Cercurile de aici nu împărtăşesc această îngrijorare.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 359-360.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

107.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 16.957
16 martie 1939, orele 14.30

Ambasada României , Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Mod de acţiune şi aprecieri privind soluţionarea incidentelor din Ucraina Subcarpatică.*

Sposób działania oraz oceny rowiązania incydentów z Rusi Podkarpackiej

Ambasadorul Raczyński îmi comunică în urma unei lungi convorbiri telefonice care ar fi avut loc astă noapte între el şi Arciszewski, că un nou apel a fost adresat Guvernului maghiar pentru ca să ţină seama de interesele româneşti în Rusia Subcarpatică aşa cum au fost definite în convorbirea avută de Domnia Sa la Ministerul Afacerilor Străine din Varşovia. De asemenea, Legaţia polonă la Budapesta a stăruit ca trupele maghiare

care ocupă Rusia Subcarpatică să se ferească de a intra în sectorul geografic unde sunt interese româneşti. Ungurii până azi nu au precizat încă felul cum vor ocupa teritoriul Rusiei Subcarpatice. Ocupaţia se desfăşoară în condiţiuni grele climaterice şi geografice.

Vă repet ceea ce v-am spus telefonic: atitudinea atât de cumpătată a României e dictată de interesul de a evita orice incident pentru a nu provoca acte de arbitraj din afară, care ar fi deopotrivă de neplăcute şi de primejdioase atât pentru România cât şi pentru Ungaria şi Polonia. E un interes comun ca să se ajungă la o înţelegere spontană şi directă între cele trei state vecine. Procedeul polon de a fi dat Ungariei o garanţie care nu poate juca decât în dauna României, nu înlesneşte o asemenea înţelegere. Luăm act că polonezii se străduiesc să îndrepte efectele acestei greşeli.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 362.

108.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 957
16 martie 1939, orele 14.30

Ambasadei României – Varşovia

Telegramă descifrată

Ref.*: Îngrijorări în legătură cu instituirea unui regim totalitar în Polonia.*

Zaniepokojenia w związku z ustanowieniem reżimu totalitarnego w Polsce

Atât în opinia publică cât şi în marea majoritate a presei poloneze se constată, în urma recentelor evenimente, o mare îngrijorare şi ca o consecinţă, tendinţa spre o concentrare şi consolidare a tuturor forţelor interne, lucru dorit atât de cercurile guvernamentale cât şi de cele de opoziţie.

Circulă zvonul că chiar în sânul conducătorilor regimului se discută

necesitatea unei reale întăriri a ţării fie printr-o colaborare a tuturor forţelor politice, dacă e posibil, fie prin instituirea unui regim totalitar.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 362.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

109.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 963
16 martie 1939, ora 22.40

Ambasadei României – Varşovia
Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.*: Răspunsul parţial dat de Ungaria la propunerile mediatorului polonez.*

Niecała odpowiedź Węgier na propozycje polskiego mediatora

Arciszewski mi-a comunicat la ora 18.00 că Hory i-a adus azi după amiază lui Beck un supliment de răspuns din partea Ungariei la prima propunere oficială a Poloniei din 14 martie. Iată în esenţă aceste preciziuni: Guvernul ungar a hotărât a ocupa Rusia subcarpatică dar nu exclude, după ce va fi ocupat provincia posibilitatea de a examina revendicările echitabile ale Guvernului român, bineînţeles dacă până atunci nu intervine nici un gest inamical din partea României.

Întrebat de Beck, dacă prin revendicări echitabile guvernul ungar înţelege revendicări teritoriale, Hory a răspuns că guvernul ungar le înţelege în acest fel. Arciszewski mi-a arătat că din această conversaţiune se desprinde impresiunea că soluţionarea acestor chestiuni va fi mult uşurată dacă Guvernul român va avea o atitudinea binevoitoare faţă de Ungaria.

Hory a declarat de asemenea că nu a primit încă răspuns de la Budapesta la intervenţiunea poloneză de astă noapte.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8, f. 366.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

Domnului dr. Aleksander Cincar-Marković,
Ministrul Afacerilor Externe

Belgrad – 16 martie 1939

Strict secret, 222

Domnule Ministru,

În legătură cu ultima noastră discuţie referitoare la acordul Poloniei şi României de a permite Ungariei să ocupe Ucraina Carpatică am avut astăzi o convorbire cu dl. Gafencu. El mi-a explicat situaţia aceasta astfel.

Imediat după înapoierea de la Varşovia, am spus deschis reprezentanţilor străini că Polonia şi România s-au înţelegea Ungaria să ocupe Rusia Ucraineană. (Cuvintele acestea ale d-lui Gafencu mi le-a confirmat astăzi şi ambasadorul turc, adăugând că Polonia a făcut aceasta din egoism, iar România, aliată a Cehoslovaciei, a făcut acelaşi lucru din laşitate, care i-a dat în vileag încă de pe acum slăbiciunea sa morală.)

D. Gafencu a explicat aceasta astfel:

România a respins propunerea lui Beck de la întâlnirea de la Galaţi de a accepta ocuparea de către Ungaria a Rusiei Carpatice din următoarele motive:

1) nu am dorit să luăm parte la dezmembrarea Cehoslovaciei aliate;

2) am vrut să menţinem o legătură directă feroviară cu Praga din cauza înarmării noastre;

3) am vrut să menţinem şi legăturile de până acum cu restul lumii prin Cehoslovacia, iar nu să rămânem cu legături exclusiv prin Ungaria.

Însă, cum după întâlnirea de la München a avut loc şi întâlnirea aceasta neprevăzută de la Galaţi, pentru ca la fel de neprevăzut să vină şi arbitrajul de la Viena, care a acordat Ungariei partea sudică a Ucrainei Carpatice, s-a ajuns la următoarea situaţie:

Legătura României cu Praga a fost întreruptă pentru totdeauna:

Rusia Carpatică a devenit independentă, iar nu o parte a Cehoslovaciei aliate, pierzând în felul acesta interesul pentru România şi, în sfârşit,

Acum acest ţinut reprezintă un focar de neorânduială şi pentru România, în care trăieşte altminteri şi un mare număr de ucraineni ca minoritate naţională.

Din toate aceste motive, deci, ne-am schimbat atitudinea în problema Ucrainei. La urma urmelor, a adăugat dl. Gafencu, el personal a explicat această teză pe îndelete şi pe larg chiar d-lui Stojadinović, cu prilejul întâlnirii de la Belgrad, fără să ştie dacă acesta a comunicat mai departe cele auzite. Oricum – a spus – ei nu puteau să adopte faţă de maghiari o altfel de atitudine decât una pasivă.

Nu încape îndoială că „teza" aceasta a românilor este de înţeles. Numai că dl. Gafencu nu spune că printr-o astfel de poziţie România a urmărit şi 1) prin pasivitatea sa să-şi atragă Ungaria pentru eventuale aranjamente viitoare reciproc avantajoase, sau 2) să expună Ungaria unor eventuale complicaţii.

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 366-369.

110.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 973
17 martie 1939, orele 02.00

Ambasadei României – Varşovia

Telegramă descifrată

Ref.*: „Protectoratul" german asupra Slovaciei şi prezenţa armatei germane în această ţară.*

„Protektorat" niemiecki nad Słowacją oraz obecność niemieckiego wojska w tym kraju

Ora 21.00

Am făcut lui Arciszewski comunicările indicate prin telefon; au făcut o bună impresiune. Am aflat cu acest prilej următoarele:

1) Moltke a fost chemat astă-seară la Ministerul Afacerilor Străine al Poloniei pentru a da explicaţiuni asupra înţelesului „protectoratului" asupra Slovaciei şi asupra prezenţei trupelor germane în Slovacia. A răspuns că

nu este încă în măsură să dea nicio lămurire la punctul prim, iar în privinţa trupelor că sunt destinate pentru necesităţile de siguranţă militară.

2) Ministrul Dorcanski a asigurat de asemenea pe reprezentantul Poloniei la Bratislava că trupele germane sunt numai (lipsă text)în Slovacia.

3) Lipski comunică că un delegat al Ministerului Propagandei la Berlin a declarat că întrucât Slovacia nu are în acest moment mijloace de a întreţine o armată, armatele germane vor rămâne în Slovacia.

4) Tot Lipski îmi comunică că doi ziarişti germani destinaţi a pleca în regiunea cehoslovacă au fost opriţi pentru moment, pe motivul că vor fi trimişi spre Nord, unde se aşteaptă alte evenimente. Aici se presupune că se referă la Momel.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 367.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică.

111.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 17482
17 martie 1939

Ambassade Roumaine – Varsovie

Telegramă cifrată

Ref.*: Participarea simbolică a Poloniei în Rusia Subcarpatică.*

Symboliczne uczestnistwo Polski na Rusi Podkarpackiej

Ambasadorul Raczyński îmi spune că într-o convorbire telefonică pe care a avut-o azi dimineaţă cu Varşovia, crede că ar fi auzit că s-ar pregăti de către Guvernul polon o participare simbolică la ocupaţia Rusiei subcarpatice.

Dat fiind că o asemenea participare simbolică, pe care am cerut-o în mai multe rânduri, ar fi pentru noi de un interes deosebit, rog să controlaţi această informaţie fără a indica izvorul. Suntem în aşteptarea unui răspuns din partea Guvernului maghiar, fie direct, fie prin intermediul Guvernului polon dacă înţelege sau nu să respecte cerinţa noastră de a nu pătrunde în zona strict limitată a intereselor noastre pe care am precizat-o la Budapesta, după cum am precizat-o şi la Varşovia.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 370.

112.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 1250
17 martie 1939

Ambassade Roumaine – Varsovie

Telegramă cifrată

Ref.: *Instrucţiuni de a comunica fără comentarii răspunsul primit de la Budapesta.*

Instrukcje do zakomunikowania bez komentarza odpowiedzi otrzymanej od Budapeszt

Legaţiunea din Budapesta comunică că la cererea noastră de a nu ocupa satele româneşti din Rusia subcarpatică, guvernul ungar a răspuns următoarele:

(V. telegrama Legaţiunii din Budapesta Nr. 1250, înregistrată la Nr. 17508 din 17 martie 1939.)

Veţi aduce acestea la cunoştinţa guvernului polon fără niciun comentariu.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 371.

113.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 989
18 martie 1939, ora 14.30

Ambasadei României – Varşovia

Telegramă descifrată

Ref.*: Unele îngrijorări şi sentimente antigermane în opinia publică poloneză.*

Zanipokojenia oraz uczucia antyniemieckie w polskiej opinii publicznej

Ultimile evenimente au sporit în opinia publică şi cea oficială îngrijorarea şi sentimentele antigermane.

Cu ocazia manifestaţiunei pro-ungare provocată de realizarea frontierei comune, s-a încercat a se manifesta ostil la Ambasada Germaniei, care este păzită de poliţie.

Un grup de socialişti încercând a manifesta aseară împotriva Germaniei şi D-lui Beck, a fost risipit de poliţie.

Confirmând cele comunicate prin telegrama mea nr. 957, semnalez articolul din oficiosul guvernamental „Gazeta Polska", care indică pe Mareşalul Rydz-Śmigły ca Führer al poporului polonez.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 372.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

114.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 17782
18 martie 1939, ora 19.45

Ambasada României Varşovia
Telegramă cifrată (prin telefon)

Ref.*: Aprecierile ministrului german la Bucureşti în legătură cu atitudinea demnă şi liniştită a guvernului român în problema Ucrainei Subcarpatice.*

Oceny ministra niemieckiego w Bukareszcie w związku ze stanowiskiem godnym i spokojnym rządu rumuńskiego w sprawie Rusi Podkarpackiej

Am primit vizita ministrului Germaniei care şi-a manifestat mulţumirea în numele Guvernului său pentru atitudinea demnă şi liniştită a Guvernului român în zilele acestea. Mi-a declarat că Germania se interesează de pretenţiile noastre în Ucraina subcarpatică şi socoteşte că atât satele româneşti cât şi calea ferată Vişău Iaşnina ne revin de drept. Germania nu voeşte să-şi ofere mediaţiunea dar va da cu toată apăsarea sfatul ei la Budapesta.

Am arătat Ministrului Germaniei că nu avem revendicări însemnate de susţinut ci arătăm numai voinţa noastră ca să ni se recunoască unele interese modeste şi evidente. Nu înţelegem însă ca aceste interese să facă obiect de negocieri, de târguieli sau de compensaţii. Nu putem admite decât un singur mijloc ca ele să ne fie recunoscute: o delimitare pe teren între specialişti a graniţelor dintre Rusia subcarpatică şi România.

Ministrul Germaniei, care a ţinut să-mi arate cu acest prilej „simţăminte prieteneşti" m-a asigurat că va comunica aceste dorinţe la Berlin şi s-a interesat mai de aproape de linia hotarului care ne interesează.

Doresc ca Guvernul polon să cunoască şi el singurul mijloc prin care mai pot fi valorificate azi interesele noastre în Rusia Subcarpatică. Orice alt mijloc ne-ar atinge în discuţii în care suntem hotărâţi de mai înainte să nu intrăm. Interesele noastre cele mari încep la hotarul ţării şi asupra acestor interese nu încape în nicio împrejurare vreo discuţie.

Dat fiind urgenţa cu care ungurii doresc să dezlege soarta Rusiei Subcarpatice, atrageţi numaidecât atenţiunea Guvernului din Varşovia, în ce direcţie o grabnică intervenţia a lor ar putea îndrepta în avantajul nostru o situaţie care a fost în bună parte pierdută din pricina neaşteptatei lor procedări.

Ţin să vă amintesc că satele româneşti care ne interesează sunt: Apşa de Jos cu 8 300 locuitori; Apşa de Mijloc cu 6 000 locuitori; Biserica Albă cu 3 500 locuitori; şi Slatina-Ocna cu 3 000 locuitori. Procentul românesc în aceste patru sate este de 99%.

În ceea ce priveşte calea ferată care leagă Polonia de România şi reprezintă un interes comun şi o întărire a alianţei noastre militare, veţi cere cu hotărâre ca Guvernul polon să arate la Budapesta că este în interesul Poloniei ca această cale ferată să fie cuprinsă în hotarul nostru, şi să apere această cerere ca o revendicare poloneză.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 373-374.

115.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 18488
21 martie 1939, ora 16.30

Ambasada României – Varşovia

Telegramă cifrată (prin telefon)

Ref.*: Comentariile ministrului Gafencu la instrucţiunile primite de la Varşovia de ambasadorul Poloniei la Bucureşti în legătura cu soluţionarea crizei maghiaro-române.*

Komentarze ministra Gafencu o instrukcjach otrzymanych z Warszawy przez ambasadora polskiego z Bukaresztu w związku z rozwiązaniem kryzysu węgierskiego-rumuńskiego

Demersul pe care ni l-aţi anunţat prin telegrama D-vs nr. 1055 s-a produs chiar acum.

Ambasadorul Raczyński mi-a remis textul instrucţiilor pe care le-a primit din Varşovia şi care este următorul:

„Guvernul din Varşovia constată că atât din partea Ungariei cât şi a României se multiplică zvonurile privind o pretinsă mobilizare, ceea ce este de natură, fiind dat starea de enervare generală, să provoace o neîncredere reciprocă a celor două guverne şi a administraţiilor lor respective.

Varşovia socoteşte că, pentru a calma spiritele supraexcitate şi pentru a ajunge cât mai repede la clarificarea situaţiei create, ar fi foarte de dorit să se înceapă fără întârziere convorbiri directe".

Am ţinut să amintesc d-lui Raczyński că nu e primul demers pe care Guvernul polon îl face în acelaşi timp la Budapesta şi la Bucureşti. Sper că va avea de data aceasta mai mult succes la Budapesta.

În al doilea rând i-am observat că nu e nici o asemănare între situaţia Ungariei şi aceea a României. Aşa cum v-am arătat prin telegrama mea nr. 18487 voinţa de pace a României e îndeobşte recunoscută şi a fost din nou strălucit dovedită cu prilejul ocupării de către trupele maghiare a Ucrainei Subcarpatice.

În schimb, Ungaria nu a ţinut seamă în timpul acestei ocupări de nici un deziderat al României şi cu toate că a făgăduit că atunci când îşi va fi atins obiectivele militare va face declaraţii prin care va arăta voinţa ei de a respecta hotarele vecinilor, nu a făcut până în prezent o asemenea declaraţie; dimpotrivă, presa şi întrunirile publice din Budapesta, nestânjenite de Guvern, manifestă pe faţă şi cât mai zgomotos pretenţiile revizioniste.

În asemenea împrejurări oricine de bună credinţă îşi poate da seama că măsurile militare luate de România sunt pur defensive, pe când mobilizarea trupelor maghiare poate ascunde şi, în orice caz, sprijină indirect pretenţii îndreptate împotriva siguranţei şi a hotarelor Statelor vecine. Nădăjduim că Guvernul polon va da dovadă de bună credinţă luând act de această deosebire şi acţionând în consecinţă. Nepărtinirea pe care o afişează în treburile româno-maghiare nu ne-a părut până astăzi potrivită cu spiritul alianţei polono-române.

În contactele stabilite atât la Bucureşti cât şi Budapesta între Ministerele de Externe şi agenţii diplomatici respectivi, am cerut, pe temeiul deosebirii de situaţii dintre Ungaria şi România, ca Ungaria să înceapă prin a demobiliza trupele ei ca România să revie asupra măsurilor sale militare.

Dacă Polonia doreşte o destindere şi stabilirea raporturilor despre care a fost vorba la Varşovia între dl. Beck şi mine, ea poate stărui în acelaşi sens.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 387-388.

116.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 18538, 22 martie ora 02.00 noaptea

Ambasada României – Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Propunere de reacție comună la o eventuală sugestie engleză de stabilire a unor principii comune de siguranță cu statele occidentale și Rusia; păstrarea de contacte strânse interguvernamentale.*

Propozycja wspólnego reagowania na ewentualną angielską sugestię zabezpieczenia od państw zachodnich oraz Rosję; utrzymywanie sciślejszych kontaktów międzyrządowych

Reacţiunea provocată în ţările occidentale de încorporarea Ceho-Slovaciei în Reich-ul german a pricinuit o vie activitate diplomatică la Paris şi la Londra. Ne vom putea afla cât de curând în faţa unor propuneri concrete din partea puterilor occidentale pentru stabilirea unor principii comune de siguranţă. Discursul Lordului Halifax pare să indice în ce sens se vor face aceste propuneri.

Doresc să ştiu care sunt în această privinţă şi în împrejurările de astăzi părerile ministrului de externe polon, a cercurilor guvernamentale şi a factorilor hotărâtori în viaţa publică polonă. Mă interesează dacă se prevede posibilitatea unei atitudini comune cu Statele occidentale şi cu Rusia.

Ţin ca în această chestiune Guvernul polon să păstreze cu Guvernul nostru un contact cât mai strâns.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 382.

Armand Călinescu:

20 martie 1939. *Audiență la Rege cu Gafencu.*

*„*M.S. Regele: *Nu pot admite nici o rectificare de graniță la sud.*

Gafencu: Dacă primim asistența Franței, Angliei, în realitate ar atinge și asistența Rusiei. Totuși, le putem răspunde că dacă vor să garanteze hotarele, o vor putea face, fără să fie asistență.

M.S. Regele: 1. Dacă suntem atacați, ne vom apăra. 2. Pericolul, fără a fi iminent, nu este exclus. Poliția în jurul guvernului și concentrări de forțe excepționale – melodrama cunoscută. 3. Nu dorim să facem o politică care ar putea fi interpretată ca o provocare pentru Germania. Provocare care ar pricinui o accelerare a impulsului de acțiune germană și ar justifica-o. Ar precipita evenimentele care, atât pe noi, cât și pe puterile occidentale, le-ar găsi cu pregătirile insuficiente spre a putea reacționa. În consecință, nu credem oportun un punct de asistență. 4. Dar credem absolut util, atât pentru noi cât și pentru ambianța politică europeană, ca granițele noastre – pe care suntem hotărâți a le apăra – să fie garantate printr-o formă cât mai efectivă și cât mai puțin agresivă de către acei care au interes de a menține cea mai elementară siguranță europeană. 5. Dat fiind cele de mai sus, atragem atențiunea că pentru a face posibilă și rezistența noastră și a face să aibă efectiv valoare garanției hotarelor noastre, este absolut nevoie ca România să fie ajutată.. și urgent în efortul de ....

Chestia Italiei (în instrucțiune).

*

Să fie întrebate Polonia și Iugoslavia în vederea expansiunii germane: „Ce credeți și care va fi atitudinea dv.”?

*** ***

În instrucțiuni generale:

Rusia ne împiedică de la pact de asistență, opinia publică română, agresivitate față de germani.

Italia.

Situația ne indică de o parte, relații economice și politice cu Germania bune, care nu implică nici un angajament față de ei

În chestia armament, credem că atât Franța, cât – și mai ales – Anglia, să ne vină efectiv în ajutor, în condiții financiare pe un termen pe care îl vom putea suporta. De altfel, dacă putem lua din Germania, vom lua de acolo.

*** * ***

Să se răspundă Angliei că poate să vină o comisie engleză.

Armand Călinescu, *op.cit.* p. 411-412

117.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1095
22 martie 1939, ora 15.35

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.: *Explicații la problemele curente și la solicitările ministrului Gafencu.*

Wyjaśnienia spraw bieżących oraz prosby ministra Gafencu

Beck fiind tot bolnav, am făcut lui Arciszewski comunicarea indicată prin telegrama Excelenţei Voastre nr. 18538. Va raporta lui Beck şi are toate motivele a crede că demersul va fi făcut în cursul zilei în spiritul cerut de Domnia Voastră. A adăugat că reprezentantul lor împreună cu al Angliei dau încontinuu sfaturi de conciliaţiune la Budapesta. Deşi guvernul ungar dezminte mobilizarea, ministrul Poloniei constată că se iau măsuri militare. Motivele pe care Budapesta le pune mereu înainte pentru a motiva alarma lor şi măsurile militare sunt pretenţiunile exorbitante emise de România, adică linia Hust.

Am arătat că nu acestea sunt pretenţiunile noastre şi Arciszewski mi-a confirmat că, de aici, niciodată această linia nu a fost comunicată la Budapesta. Cu toate că nu au indicii, atât reprezentantul Angliei cât şi al Poloniei se tem că Ungaria lucrează sub inspiraţiune germană. În convorbirea noastră mi-a comunicat că Anglia a făcut numai unele sondări.

Deşi aseară a avut loc la Palat un consiliu restrâns, totuşi o hotărâre nu a fost încă luată.

Impresiunea mea, confirmată şi de unele declaraţiuni ale lui Arciszewski, este însă că Polonia nu ar urma sugestiunile engleze decât dacă ar fi direct ameninţată sau dacă ar vedea Franţa şi Anglia angajându-se realmente în război. Mi s-a făgăduit că vom fi ţinuţi la curent cu convorbirile cu Anglia.

Impresiunea aici este că, în occident apare o uşoară securitate, dat fiind că Anglia şi Franţa nu vor reacţiona nici pentru Cehoslovacia nici pentru Memel. Punctul îndoielnic îl constituie încă Ungaria. Consilierul de ambasadă polon sosit azi dimineaţă de la Berlin aduce impresiunea că în

urma loviturii cehoslovace şi Memel, Germania ar fi terminat această etapă şi s-ar fi oprită momentan.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 392-393.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

118.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 18538 22 martie 1939, ora 02.00 noaptea

Ambasadei României – Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Poziția României în probleme create în Rusia Subcarpatică după intrarea trupelor maghiare.*

Stanowisko Rumunii w sprawie stworzenia Rusi Podkarpackiej po wejściu wojsk węgierskich

Pentru informarea D-vs. vă comunic următoarea telegramă trimisă la Budapesta:

Am avut o lungă convorbire azi după masă cu dl. Bardossy. Ministrul Ungariei mi-a arătat că mobilizarea maghiară este datorită neîncrederii pe care o au cercurile guvernamentale ungureşti faţă de atitudinea noastră. Această neîncredere s-ar datori mai întâi faptului că am cerut o linie de despărţire a Rusiei Subcarpatice care ar fi trădat intenţiile noastre de a reţine o bună parte din această provincie pentru noi, apoi faptului că am mobilizat pentru a sprijini revendicările noastre în Rusia Subcarpatică.

Am răspuns d-lui Bardossy că intenţiile noastre sunt tot atât de lămurite şi de limpezi ca întreaga acţiune pe care am urmat-o de la începutul crizei Ceho-Slovace:

1) Am arătat de mai înainte atitudinea noastră binevoitoare faţă de dorinţa comună polono-maghiară de a avea un hotar comun. Nu am ascuns această atitudinea nici Guvernului maghiar nici Guvernului polon. Am arătat-o de asemenea pe faţă Guvernului german şi celui iugoslav. Datorită acestei atitudini ocuparea Rusiei Subcarpatice de către Ungaria s-a putut împlini repede şi fără incidente.

2) Am fost solicitaţi de Guvernul polon în clipa când trupele maghiare au intrat în Rusia Subcarpatică, să intrăm şi noi pentru a face o demonstraţie comună. Propunerea Guvernului polon a fost adusă la cunoştinţă şi Guvernului din Budapesta. În ceea ce (ne) priveşte am răspuns că pentru a ne feri de orice contact supărător cu trupele maghiare, am dori ca demonstraţia cerută de Polonia să se facă cu participarea trupelor poloneze şi am sugerat ideea unei linii de despărţire între trupele maghiare de o parte, trupele polone şi române de alta.

Am precizat cu acest prilej că o asemenea despărţire a zonelor de ocupaţie nu ar prejudeca fondul problemei ucrainene.

3) Când ne-am dat seama că polonezii nu vor să intre în Rusia Subcarpatică cu trupe, am renunţat la linia de despărţire a zonelor de ocupaţie şi ne-am mărginit să arătăm la Budapesta ca şi la Varşovia, că avem unele interese de-a lungul hotarului nostru pe care am dori ca maghiarii să le respecte. Era vorba de cele câteva sate româneşti din faţa Sighetului şi de linia de cale ferată Vişău-Iaşina.

Am primit din partea Guvernului ungar răspunsul că din pricini de ordin tehnic şi militar trupele maghiare sunt silite să ocupe întreaga provincie subcarpatică, dar că Guvernul ungar va ţine seama după ocupare de interesele noastre.

Un articol oficios din Pester Lloyd a întărit declaraţiile făcute de dl. ministru Csaky d-lui ministru Bossy anunţând pentru ziua când toate obiectivele militare ale trupelor de ocupaţie maghiară vor fi atinse, o declaraţie solemnă că Ungaria înţelege să respecte hotarele vecine şi interesele Statelor vecine. Această declaraţie nu a fost dată până azi cu toate că ni se anunţă din Budapesta că Rusia Subcarpatică a fost complet ocupată.

4) În schimb Ungaria a luat măsuri militare din cele mai întinse, care constitue o adevărată mobilizare. Fireşte în ce ne priveşte am luat şi noi măsuri militare pentru a face faţă la orice eventualitate. Măsurile noastre au urmat măsurile maghiare. Chiar însă dacă ar fi fost concomitente cum pretind maghiarii, ele aveau alt înţeles dat fiind deosebirea între atitudinea Ungariei faţă de noi şi atitudinea României faţă de Ungaria. Noi am declarat

totdeauna atât la Budapesta ca în toate celelalte capitale că nu înţelegem să depăşim hotarele noastre şi că nu avea nici un gând agresiv faţă de nimeni.

Aceste declaraţii au fost confirmate prin atitudinea noastră liniştită în timp ce trupele maghiare ocupau Rusia subcarpatică, şi prin ţinuta demnă şi liniştită a ziarelor şi a opiniei noastre publice.

În acest timp la Budapesta aveau loc întruniri zgomotoase, în care se cerea ocuparea Ardealului nostru, iar la Radio Budapesta se spuneau cuvinte ameninţătoare faţă de România.

Pentru oricine de bună credinţă este clar că măsurile noastre militare nu prezintă decât măsuri defensive pe când mobilizarea maghiară poate ascunde sau sprijini pretenţiile revizioniste ale unei opinii publice îmbătate de „succesele" din Rusia subcarpatică.

După ce am pus astfel situaţia la punct, am primit din partea d-lui Bardossy propunerea, ca printr-un contact direct să căutăm să limpezim situaţia şi să înlesnim bunele raporturi între Ungaria şi România.

Cu acest prilej s-ar putea avea în vedere şi cerinţele româneşti cu privire la Rusia Subcarpatică, în măsura în care ar fi „justificate".

Fireşte în urma unei asemenea înţelegeri, cele două state ar lua grabnice măsuri pentru a desconcentra forţele lor militare.

Am răspuns d-lui Bardossy că nu suntem împotriva unui contact direct şi lămuritor şi am hotărât împreună că acest contact să fie stabilit la Budapesta între dl. ministru Csaky şi ministrul României dl. Bossy.

I-am spus că voi chema la Bucureşti pe dl. consilier de ambasadă Hiott pentru a cunoaşte exact rezultatele convorbirilor pe care le-a avut până azi Legaţia noastră cu Guvernul maghiar şi pentru a da d-lui Bossy instrucţiuni cu privire la discuţiile lămuritoare pe care trebuie să le aibă la Budapesta.

Veţi fixa deci o întâlnire cu dl. ministru Csaki pentru ziua de 23 martie când dl. Hiott care va lua la întoarcerea spre Budapesta Expresul Orient ce pleacă seara din Bucureşti, va fi reîntors la postul său.

Rog pe dl. ambasador Franasovici să aibă grijă ca până mâine seara 22 martie, Ambasada polonă din Budapesta să primească eventualele instrucţiuni pe care Guvernul polon va crede nimerit să i le dea potrivit celor cuprinse în telegrama mea No. 18488.

Stărui îndeosebi asupra faptului că rectificarea hotarului pentru a cuprinde calea ferată Vişău-Iaşina în teritoriul românesc, să fie sprijinită ca o cerere polonă în interesul alianţei militare polono-române.

Amintesc de asemenea cu apăsare interesele noastre legate de satele curat româneşti din faţa Sighetului.

Exprim în sfârşit dorinţa ca să se înlesnească crerea unei atmosfere

de înţelegere care să îngăduie, în urma contactului ce se va stabili la Budapesta şi a declaraţiilor ce vor trebui să urmeze acest contact, raporturi mai lămurite de bună vecinătate între Ungaria şi România.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 384-386.

119.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1179 24 martie 1939, ora 14.15

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Testarea făcută de ambasadorul francez pe lângă Beck în legătură cu atitudinea Poloniei în fața unui atac din partea Germaniei asupra României; a primit răspunsul „că chestiunea este de discutat"; încrederea Poloniei în Germania este zdruncinată.*

Test dokonany poprzez ambasadora francuskiego u Becka w sprawie stanowiska Polski wobec ataku Niemiec na Rumunię; otrzymana odpowiedż: „sprawa do dyskutowania"; zaufanie Polski wobec Niemiec jest zdruzgotana

Am primit azi vizita domnului Nöel, care mi-a spus că întrebând pe domnul Beck, dacă Polonia ar face să joace alianţa în cazul unui atac al României din partea Germaniei, acesta i-a răspuns că chestiunea este de discutat şi că nu s-a luat vreo hotărâre. Aceeaşi nehotărâre a constatat şi în ce priveşte propunerea engleză. Pare probabil că Polonia va amâna răspunsul până la vizita lui Beck la Londra, însă de pe acum impresiunea Domnului Nöel, ca şi a mea de altfel, este că pentru a nu provoca Reichul, Polonia nu va accepta propunerea.

Ambasadorul Franţei a constatat în convorbirea cu domnul Beck şi Şeful Marelui Stat Major că încrederea în Germania este zdruncinată. Se pare că garnizoanele spre frontiera de Vest au fost întărite.

Am profitat de acest prilej pentru a da explicaţiuni Domnului Nöel

cu privire la recentul acord comercial româno-german. Domnia Sa a arătat o deplină înţelegere şi a găsit atitudinea noastră cu totul justificată.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 398.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri

Tratat asupra promovării raporturilor economice între Regatul României şi Reich-ul German

(23 martie 1939)

Art. I. În vederea colaborării dintre Părţile Contractante va fi întocmit, ca o completare a actualei reglementări a schimburilor economice româno-germane, un plan economic pe mai mulţi ani care va menţine ca principiu de bază echilibrarea schimburilor economice reciproce.

Planul economic, pe de o parte, va ţine socoteală de cerinţele de import german, iar, pe de alta, de posibilităţile de dezvoltare ale producţiunii române, de necesităţile interne române şi de nevoile schimbului economic al României cu alte ţări.

Planul se va extinde îndeosebi asupra:

1. a) Dezvoltării şi orientării producţiei agricole române. În acest scop, după un prealabil schimb de experienţe al organelor competente ale ambelor părţi, se va proceda şi la cultura de noi produse agricole, precum şi la intensificarea celor ce sunt de pe acum cultivate, mai ales a furajelor oleaginoase şi a plantelor textile;

b) Dezvoltării industriilor agricole existente şi înfiinţării de noi industrii agricole şi de instalaţiuni de prelucrare.

2. a) Dezvoltării economiei româneşti silvice şi a lemnului;

b) Creării de exploatări şi industrii forestiere întrucât vor apărea necesare în raport cu cele de la punctul 2 a).

3. a) Livrării de maşini şi de instalaţiuni pentru exploatările miniere din România;

b) Fundării de societăţi mixte româno-germane pentru deschiderea şi valorificarea calcopiritei din Dobrogea, minereurilor de crom din Banat, minereurilor de mangan din regiunea Vatra Dornei – Broşteni.

De asemenea, va fi examinată valorificarea zăcămintelor de bauxită şi eventual crearea unei industrii de aluminiu.

4. Fundării unei societăţi mixte româno-germană, care se va ocupa cu exploatarea petrolului şi cu executarea unui program de foraj şi de prelucrare a ţiţeiului.

5. Colaborării pe teren industrial.

6. Creării de zone libere în care se vor instala întreprinderi industriale şi comerciale, şi construcţii, în aceste zone libere, de antrepozite şi instalaţiuni de transbordare pentru navigaţia germană.

7. Livrării de armament şi echipament pentru armata, marina, aviaţia română şi industria de armament.

8. Dezvoltării căilor de comunicaţie şi a mijloacelor de transport, al reţelei de drumuri şi a căilor de apă.

9. Construirii de instalaţii de utilitate publică.

10. Conlucrării dintre băncile române şi germane, în interesul ambelor ţări, îndeosebi pentru înfiinţarea diverselor afaceri. [...]

Art. V. Prezentul tratat va fi ratificat. El intră în vigoare o lună după schimbul documentelor de ratificare, care se va face la Berlin, cât mai curând posibil. Părţile Contractante îl vor aplica provizoriu, chiar de la data semnării.

Tratatul rămâne în vigoare până la 31 martie 1944. Dacă nu este denunţat un an înainte de această dată, se prelungeşte pe timp nedefinit. El poate, în acest caz, să fie denunţat oricând, cu respectarea unui termen de preaviz, de un an, la sfârşitul fiecărui trimestru calendaristic.

Semnat la Bucureşti, în text român şi german, fiecare în câte două exemplare, la 23 martie 1939.

Monitorul oficial, din 2 iunie 1939.

120.

Consulatul Regatului României, Lwów – nr. 394
25 martie 1939, orele 09.20

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Concentrarea în Polonia a contingentelor 1934 și 1935.*

Skoncentrowanie w Polsce roczników 1934 oraz 1935

Sunt informat că la 23 martie au fost concentrate contingentele 1934 şi 1935, fără a putea preciza dacă măsura aceasta este luată pe toată ţara sau numai în anumite regiuni.

Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 399.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

121.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1207
26 martie 1939, orele 16.40

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Continuarea politicii de basculă a ministrului Beck, care se dovedeşte, pentru prima oară, temător şi neîncrezător în Germania.*

Kontynowanie oscylującej polityki ministra Becka, która udawadnia ponownie, iż jest bojaźliwy i nieufny wobec Niemiec

Am văzut ieri pe domnul Beck. L-am găsit mai puţin sigur de dânsul, gata a considera toate ipotezele, pentru prima oară temător şi neîncrezător în Germania.

Deşi Anglia i-a cerut discreţie – de la care D-sa regretă că ea a fost prima a se abate – ne va pune ca aliaţi în curent. Pentru prima oară Marea Britanie a ieşit din formulele sale nebuloase, s-a arătat convinsă că este strâns legată de viaţa Continentului şi mai hotărâtă a apăra echilibrul lui. Polonia, la o mare răscruce, de care poate depinde soarta ei, pregetă. Se teme de a nu provoca Germania şi de aceea exclude prezenţa Rusiei în frontul comun.

Sentimentele publice sunt vădit şi unanim anti-germane. Chiar colonelul Wenda, şeful de Stat Major al OZON-ului[*)] şi numeroşi fruntaşi ai acestei grupări au atacat violent politica lui Beck în Comisiunea Afacerilor Străine a Camerei. S-a negat chiar avantajul realizării frontierei comune, care dat fiind atitudinea pro-germană a Ungariei, ar putea fi dimpotrivă defavorabilă Poloniei. Arciszewski, în lipsa lui Beck, care nu a binevoit să vină, a dat explicaţiuni.

[*)] OZON (OZN) – Obóz Zjednoczenia Narodowego (1937-1939) – Partidul (Lagărul) de Uniune Naţională, organizaţie politică de dreapta, a doua ca mărime în Polonia în 1938-1939, formată din partizani ai Sanaţiei, grupată în jurul lui Rydz-Śmigły, cu structuri organizatorice totalitare. Lideri: colonelul A. Koc, iar după el generalul B. Skwarczński. În timpul ocupaţiei OZN va forma Uniunea Tinerei Polonii, iar din 1942 Obóz Polski Walczacej (OPW) – Partidul (Lagărul) Poloniei Militante.

Ambasadorul R. Franasovici îl botează, în depeşele sale, în toate felurile, dovadă că nu i-a prea înţeles nici rolul pe plan intern în Polonia.

Armate de pace, graţie ultimelor concentrări, ar număra azi aproape 500 000 oameni şi există dorinţa de a o împinge până la un milion. Este ţinută în stare de alertă şi Polonia pare gata a interveni – chiar singură – dacă interesele sale vitale la Danzig sau aiurea ar fi atinse.

Cred însă că Beck nu a renunţat complet la politica sa de basculă. D-sa continuă a examina propunerea engleză, pe care este puţin probabil, dar nu cu totul exclus, ca să o accepte, totul depinzând de desfăşurarea evenimentelor şi de asigurările şi garanţiile militare precum şi eventuale avantagii financiare sau altele ce i s-ar acorda la Londra. Aceasta nu l-a împiedicat însă a-mi mărturisi în mod spontan că este dispus să consimtă, chiar în acest moment, a discuta cu Germanii soluţionarea definitivă a litigiilor polono-germane şi în special a chestiunii Danzig. Impresiunea mea este că în această ipoteză D-sa ar voi ca, profitând de ameninţarea închegării unui front comun anti-german, să reuşească a obţine de la Reich o rezolvare definitivă a chestiunii. Un succes la Danzig ar putea constitui oarecum o reabilitare a politicii tradiţionale, atât de scumpă dlui Beck în faţa unei opiniuni publice care astăzi îi este ostilă.

În chestiunea revendicărilor noastre în Rusia Subcarpatică, dl. Beck îmi spune că intervenţiuni insistente se fac în favoarea României la Budapesta de către Londra, Roma şi … (lipsă text).

Szembek, întors de la Roma, a raportat că Italia este înţesată cu trupe, dar că are totuşi impresiunea, împărtăşită şi de dl. Beck, că dacă Franţa ar face oarecare sacrificii, n-ar fi exclusă o destindere.

Am dat explicaţiuni d-lui Beck cu privire la recentul acord româno-german, pentru care d-sa a arătat ce mai deplină înţelegere.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 402-404.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

122.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1241
28 martie 1939, orele 15.10

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Chestiuni rezultate din convorbirea avută de ambasadorul Franasovici cu mareşalul Rydz-Śmigły; poziția Poloniei la propunerile engleze privind raporturile polono-germane intrate în fază belicoasă.*

Wynikające sprawy z rozmowy ambasadora Franasovicia z marszałkiem Rydzem- Smigłym; stanowisko Polski wobec angielskich propozycji dot. stowunków polsko-niemieckich znajdujących się w kryzysowej fazie

În urma audienţei ce am avut astăzi la Mareşalul Rydz-Śmigły vă comunic:

1) Am dat Mareşalului lămuriri privitoare la acordul economic româno-german. Domnia Sa a arătat o deplină înţelegere şi satisfacţiune faţă de explicaţiunile noastre.

2) Mareşalul pare a dori sincer o destindere româno-ungară. De aceea a şi sprijinit personal cererile noastre. Am constat însă că nu era în curent cu greutăţile discuţiunilor de la Budapesta. Arătându-i că frontiera comună cu Ungaria, poate deveni primejdioasă Poloniei, dacă Budapesta se lasă Germaniei, Domnia Sa mi-a răspuns că are încredere în spiritul de independenţă şi de teamă al poporului ungar.

3) În ce priveşte propunerea engleză, Mareşalul mi-a arătat că a trecut timpul declaraţiunilor şi că a sosit momentul măsurilor efective. Polonia este hotărâtă a-şi apăra şi teritoriul şi prestigiul.

4) Discutând problema raporturilor polono-germane, Mareşalul Rydz-Śmigły mi-a afirmat că după încorporarea Boemiei şi Moraviei nu mai poate distinge nici o logică în acţiunea lui Hitler şi că se aşteaptă la orice. După informaţiuni ce posedă, Germanii construiesc tranşee şi întăresc garnizoanele de la frontiera polonă. Ei ar putea angaja imediat contra Poloniei circa 40 divizii cu 500.000 de oameni. Pentru a se evita o surpriză, Polonia concentrează şi ea. Mareşalul Rydz-Smigły este convins că punctul de plecare al unui conflict germano-polon – care după Domnia Sa ar fi posibil – va fi Danzigul şi mi-a declarat că în această privinţă are

„mai mult decât impresiuni, aproape informaţiuni". Polonia va respinge orice propunere germană de anexarea Danzigului, chiar dacă se menţin toate drepturile şi avantajiile sale actuale. Va respinge de asemenea orice propunere privitoare la o auto-stradă exteritorială prin coridor.

Din conversaţiunea de mai sus şi din informaţiuni din alte surse, capăt convingerea că poate se duc sau se vor duce tratative cu Germania pe chestiunea Danzigului.

5) Mareşalul Rydz-Śmigły m-a rugat să-i comunic cifra refugiaţilor ucrainieni pe teritoriul nostru. Rog deci a-mi da lămuriri în această privinţă.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 407-408.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică
De văzut rezoluţia

Notă: În legătură cu atmosfera şi acţiunile de pe scena politică din 17 martie 1939 de la Bucureşti, Victor Slăvescu consemna în însemnările sale: – Consiliul de Coroană de la Palat. Ar. Călinescu: „*Ungaria a intrat cu știrea Germaniei (deci și cu aprobarea ei) în Rusia Subcarpatină. Noi, în rezervă, arătând că avem interese de apărat (câteva sate și o linie ferată de interes strategic). Pentru Germania acordul de la München a căzut. Polonia este de acord cu Ungaria. Ar căuta să facă o acțiune de mediațiune între noi și unguri, ceea ce noi refuzăm. Regele vorbește de intervenția lui Raczyński de a face pe tamponul între noi și unguri. Gafencu: Face o scurtă expunere asupra demersurile diplomatice. Turcii au fost la înălțime. Polonia, o mare decepție".*

Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice,* ediție îngrijită de Georgeta Penelea-Filitti, Editura Enciclopedică 1996, vol 1-2.

123.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1261
29 martie 1939, orele 15.50

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Ocuparea Danzigului se tratează ca un casus belli.*

Okupacja Gdańska traktuje się jako *casus belli*

Am făcut demersul cerut prin telegrama Excelenţei Voastre Nr. 20208. Arciszewski mi-a promis că va referi şefului său şi speră să facă chiar azi intervenţiunea necesară. De asemenea mi-a comunicat următoarele:

1) Măsurile de mobilizare polone au provocat un demers al Germaniei, afirmând că ocuparea Danzigului de către Polonia ar însemna război. Ca o replică, Beck a declarat ieri lui Moltke că orice ocupare germană a Danzigului, sau chiar numai o deciziune de anexare luată de Reich sau de senatul din Danzig, ar fi un casus belli. Faţă de acest avertisment, se crede că, afară dacă Hitler doreşte un război mondial, cel puţin pentru moment Germania nu va provoca Polonia, cu atât mai mult cu cât Arciszewski mi-a dat a înţelege că orice atac german va provoca intervenţiunea imediată a Angliei şi Franţei, ceea ce ar fi deja cunoscut la Berlin.

2) În chestiunea conflictului ungaro-slovac, am impresiunea că Germania se dezinteresează de soarta teritoriilor dorite de Ungaria şi, mai mult, ar fi lăsat a înţelege la Varşovia că Slovacia ar putea fi eventual cedată Poloniei drept compensaţie a unor renunţări în alte direcţiuni. Polonia a refuzat a sta de vorbă pe acest teren.

3) Pentru a ilustra mentalitatea maghiară, comunic că, într-o convorbire cu Ministrul Statelor Unite la Budapesta, Csaky s-ar fi arătat absolut sigur de victoria axei în ipoteza unui război mondial, mergând până la a sfătui pe interlocutorul său ca Statele Unite să nu facă greşeala de a se alătura din nou Puterilor democratice.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 411-412.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

124.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 20279, 30 martie 1939

Ambasada României – Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Solicitarea din partea ministrului Grigoare Gafencu adresată prin ambasadorul român la Varşovia ca partea polonă să precizeze întinderea garanţiilor date de Polonia Ungariei în acţiunea de ocupare a Rusiei Carpatice.*

Minister Grigore Gafencu domaga się od ambasadora rumuńskiego w Warszawie, aby strona polska sprecyzowała zakres polskich gwarancji dla Węgier w akcji okupacji Rusi Podkarpackiej

Prin telegrama Dv. nr. 935 din 15 martie, ne-aţi transmis comunicarea ce vă făcuse în aceeaşi zi dl. Arciszewski că „pentru a încuraja pe unguri Guvernul polon le-a dat garanţia sa în acţiunea de ocupare a Carpato-Ucrainei".

Dat fiind că Guvernul ungar întârzie să dea asigurările cuvenite care să înlesnească desconcentrarea trupelor de o parte şi de alta, v-aş fi recunoscător să obţineţi o precizare relativă la întinderea zisei garanţii. Ne interesează în special să ştim dacă garanţia polonă era valabilă numai în timp când trupele ungare înaintau în Carpato-Ucraina încetând în momentul ocupării întregului teritoriu, sau dacă garanţia ar mai fi în vigoare şi azi şi ar continua să fie în vigoare atât timp cât trupele ungare mai sunt mobilizate.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 414.

125.

Legaţia Regatului României, Berlin – nr. 39197 martie 1939, ora 23.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Relații româno-germane și viziunea lui Hitler și asupra situației internaționale; idei și gânduri expuse de Führer cu prilejul depunerii scrisorilor de acreditare de șeful misiunii României la Berlin, R. Crutzescu.*

Stosunki niemiecko-rumuńskich w wizji Hitlera oraz jego poglądy nad sprawami międzynarodowymi; idee i myśli Führera wyrażanych z okazji składania listów uwierzytelnijących szefa misji Rumunii w Berlinie, R. Crutescu

Cu ceremonialul obişnuit am prezentat azi şefului statului scrisorile mele de acreditare. Trimit prin poştă textul cuvântărilor, comunicat de altfel presei. În cursul audienţei Führer-ul s-a arătat – după părerea celorlalte persoane prezente – excepţional de amabil. Destins, surâzător, Domnia Sa a pornit de la recentul acord româno-german pe care l-a salutat cu cea mai vie satisfacţie, ca fiind de natură a aşeza bazele unei sincere şi trainice apropieri economice şi apoi politice între noi, pentru a dezvolta concepţiile cunoscute ale regimului în materie economică. „În direcţia aceasta orice încercare de apropiere care n-ar fi întemeiată pe interese complementare permanente şi pe combinaţii teoretice sau pe motive de oportunism politic, nu poate decât să dea greş. Astăzi stomacul primează. A se vorbi deci, în colaborarea dintre un stat industrial şi unul agrar, recte Germania şi România, de preponderenţa celui dintâi este absurd, căci la nevoie cel de-al doilea s-ar putea lipsi de anumite medicamente sau de tinichele, celălalt nicidecum însă de pâine şi de unt şi va trebui întotdeauna astfel să rămână principalul interesat. Cu Iugoslavia, asupra căreia nu avem, orice s-ar fi spus, absolut nicio influenţă politică, aceasta aparţinând exclusiv, dacă aparţine cuiva, Italiei, putem totuşi face foarte bune afaceri, căci interesele noastre comune ni le impun. Cu atât mai bine se vor dezvolta lucrurile cu o ţară atât de bogată ca a dumneavoastră. De altfel, trecutul ne-o dovedeşte. Iar toate zvonurile răspândite din anumite surse străine dar care par a fi găsit şi la Bucureşti o oarecare ascultare, despre unele intenţii cotropitoare ale Reich-ului asupra României, sunt tot atât de stupide pe cât de răuvoitoare.

Pe unde să trecem? Prin văzduhuri? Nu înţelegem să aducem nici cea mai mică atingere independenţei şi integrităţii dumneavoastre teritoriale. Germania naţional-socialistă rămâne de acum ca şi înainte hotărât pe tărâmul etnic. Ultima noastră acţiune în Cehoslovacia, care ni se impută de pretutindeni ca o violare a propriilor principii, nu modifică întru nimic linia ce ne-am fixat. Încă de astă toamnă arătasem lămurit domnului Chvalkowski că nu cer altceva de la cehi decât o modificare într-un sens favorabil Germaniei a cursului lor politic, neputând tolera ca acea ţară să rămână, ca şi înainte de München, un ghimpe înfipt în trupul Germaniei. Sunt pe deplin mulţumit că am întâlnit la Domnia Sa deplină înţelegere; dânsul nu a putut însă împiedica răspândirea în jurul său a vechilor influenţe Beneşiste, precum şi efectele unei sistematice acţiuni franco-engleze de întărire a opiniei publice cehoslovace. Înţeleg dorinţa marilor puteri occidentale de a menţine o înjghebare arbitrară care nu a fost vreodată altceva, în gândul lor, decât un pion strategic împotriva noastră. Trebuie să se înţeleagă însă şi dorinţa mea, care nu am altă grijă decât securitatea poporului german, de a împiedica în toate chipurile asemenea încercări. În această privinţă orice ameninţare mă lasă de gheaţă. Dealtfel, nici prin minte nu-mi trece de a încerca să deznaţionalizez poporul ceh şi îi voi asigura dimpotrivă o deplină propăşire etnică şi materială. Până unde merge însă dorinţa Angliei de a tulbura stabilirea unor bune relaţii între Germania şi Est-ul european, s-a putut vedea şi cu prilejul negocierii acordului nostru economic cu România şi în sforţările ei de a vă târî într-un pact de asistenţă mutuală pentru salvgardarea unei independenţe pe care nimeni şi în tot cazul nu Reich-ul o ameninţă. Iar acum, în urmă, am putut vedea cu uimire cum nu cercurile din Anglia autorizate ci tocmai Camera Comunelor s-a făcut interpreta îngrijorărilor şi planurilor de rezistenţă antigermane ale României. Lipsa vreunei confirmări oficiale de la Bucureşti îmi dovedeşte însă ceea ce bănuiam şi anume că nu era vorba şi de rândul acesta decât de o intrigă britanică."

Am răspuns că nu cunosc acţiunea noastră diplomatică din ultimele zile dar că ar fi într-adevăr greu de închipuit că tocmai în clipa în care România încheie cu Reich-ul un acord menit să aşeze temeliile unei colaborări intime şi de lungă durată, ca să intre într-o înjghebare îndreptată împotriva aceluiaşi Reich.

Repet că întreaga convorbire, care a fost mai mult un monolog al Führer-ului, a decurs într-o atmosferă foarte cordială. Am rămas personal cu o deosebită impresie de ideile clare, de neclintita hotărâre, dar şi, adaug, de omenie.

Crutzescu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 273-276.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

126.

Ambasada din Varşovia, nr. 1305
1 aprilie 1939, ora 14.50

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Transformarea posibilă a Ungariei într-un pion antiromân.*

Przekształcanie Węgier w pionie antyrumuńskim

Ora 12.

Am fost chemat de Arciszewski, care m-a informat asupra convorbirii sale de aseară cu Hory:

1) Ungaria recunoaşte noua frontieră româno-ungară în aceleaşi condiţiuni ca şi pe cea veche.

2) Gentleman agreementul de la Bled este socotit perimat, deoarece se referă la lucruri inactuale, ca egalitatea de drepturi militare a Ungariei.

3) Acordul a fost denunţat de România, implicit, care pretinzând semnarea şi publicarea lui recunoştea ineficacitatea sa sub forma actuală.

Guvernul ungar cere celui polon să nu mai insiste în această chestiune.

Arciszewski a răspuns că demersul este tardiv, deoarece acum 24 de ore s-a ordonat lui Orlowski să intervină. D-sa a repetat lui Hory aceste instrucţiuni şi i-a spus că Varşovia aşteaptă răspunsul ungar.

Ministrul Ungariei a arătat că motivele acestei atitudini a Ungariei au fost precizate în ultimul discurs al lui Csaki şi consistă, în special, în mobilizarea României. Arciszewski a combătut argumentarea, afirmând că ea nu convinge pe nimeni la Varşovia din cercurile guvernamentale, armată sau chiar opiniune publică. L-a întrebat apoi cum rămâne cu făgăduiala de a examina după ocuparea Rusiei Subcarpatice justele revendicări române.

Hory a replicat că examenul era condiţionat de atitudinea binevoitoare a României care a dezminţit-o mobilizând. Arciszewski a subliniat că această mobilizare nu a intervenit decât după ce a fost provocată de cea maghiară.

Impresiunea lui Orlowski este că Ungaria aşteaptă primul „acroş" între România şi Germania, fie în aplicarea recentului acord, fie pe orice altă chestiune pentru a servi de pion Germaniei.

Simpatiile pentru Ungaria au scăzut în toate cercurile de aici care o socotesc de rea credinţă în această chestiune.

Arciszewski comunică cele de mai sus cu titlu confidenţial şi roagă a nu fi menţionate în conversaţiunile cu Ungaria pentru a nu stânjeni rolul de mediator al Poloniei.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, p. 419-420.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

127.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 131
1 aprilie 1939, ora 14.46

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Garanţia Poloniei dată Ungariei a încetat.*

Gwarancje Polski dla Węgier zaprzestało działać

Drept răspuns la telegrama D-Voastre Nr. 20794.

Arciszewski mi-a declarat în numele domnului Beck că „evident" garanţia polonă dată Ungariei a încetat odată cu ocuparea Rusiei Subcarpatice.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 421.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Armand Călinescu:

1 aprilie. *La rege, pentru chestii de politică externă. Gafencu comunică nota verbală franco-engeleză prin care ni se propune o declarație de garanție în cazul când noi ne-am apăra cu armele împotriva unui atac direct, penetrație economică, subminări provocate intern sau mobilizări în jurul nostru. Ni se cere să extindem erga omnes alianța cu Polonia. Nu e vorba de pact de asistență mutuală. Regele a primit și el vizita lui Hoare, care i-a expus același lucru, vorbindu-i și de posibilitatea distrugerii sondelor de petrol în caz de primejdia unei invazii. Un expert ar fi aici. Regele a răspuns că vrea să cunoască în ce ar consta sprijinul, să ne dea armament și să discutăm despăgubirile financiare. Gafencu*

comentează nota cu oarecare rezervă, întrucât nu ştie ce va face Polonia şi nu vrea să provocăm Germania.

Eu expun punctul de vedere:

Mai întâi, este sigur că în cazul unui război general noi vom merge cu Anglia, fiindcă acolo va fi victoria şi aşa e şi sentimentul public. Cei ce au fost la concentrare acum au constatat acelaşi spirit de armată.

Regele: Da.

Eu: Ţin să spun că dacă am făcut acordul economic cu Germania (23 martie) a fost pentru a câştiga timp şi unele avantagii economice, pentru a ne apropia politiceşte de Germania.

Regele: Da.

Eu: Acum propunerea anglo-franceză mi se pare foarte bună, în principiu. Aş dori, însă, să ni se precizeze în ce va consta ajutorul şi apoi Polonia să se angajeze hotărât în contra Ungariei.

Regele e de acord şi se decide să răspundem în acest sens.

Se discută apoi asupra tratativelor cu Ungaria. Eu avusesem un dezacord cu Gafencu, el fiind pentru metodă lentă, eu cerând o bruscare. Am nevoie de un succes de prestigiu spre a putea demobiliza. Costă o jumătate de miliard pe lună şi s-au retras 6 miliarde din depozite. Regele aprobă propunerea mea: să se ceară ungurilor o declaraţie de neagresiune asupra fruntariilor noastre sau semnarea protocolului de la Bled (un fel de tratat de neagresiune între Statele Micii Înţelegeri şi Ungaria – *N.M.*).

Se discută vizita lui Gafencu la Berlin, pe care regele vrea să o evite. Decidem să se anunţe că Gafencu va vizita şi alte capitale.

Armand Călinescu, *op. cit.* p. 412- 414.

128.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 21930, 4 aprilie 1939

Ambassade Roumaine – Varşovia

Telegramă cifrată

Ref.*: Despre propunerile anglo-franceze*

O propozycjach anglo-francuskich

Vă comunic spre ştiinţa D-Voastre telegrama ce am trimis-o ambasadorului nostru la Paris în privinţa propunerilor anglo-franceze: (Urmează textul telegramei Nr. 21532 către Ambasada din Paris).

Am dat aceleaşi lămuriri verbal contelui Raczyński, care mi le-a cerut pentru a le comunica direct Domnului Beck la Londra. Ne veţi ţine în curent cu desfăşurarea acestei chestiuni.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 423.

129.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1373
4 aprilie 1939, ora 23.29

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Notificarea Poloniei privind ocuparea de Ungaria a Rusiei Subcarpatice.*

Notyfikacja Polski o okupcji Rusi Podkarpackiej poprzez Węgier

Ora 20.00

Arciszewski a primit azi pe Hory, care i-a comunicat că punerea în vigoare a acordului de la Bled nu mai interesează Ungaria, care dispune de dreptul de înarmare. Ungaria promite însă a respecta cu scrupulozitate noua frontieră cu România şi oferă din nou dreptul de péage pe calea ferată Vişău-Jasina şi încheierea acordului de trafic frontalier.

Hory a întrebat pe Arciszewski de ce Polonia n-a răspuns la nota ungară din 19 martie, prin care se notifică anexarea Rusiei subcarpatice. Arciszewski a răspuns că desigur Polonia recunoaşte anexarea Rusiei subcarpatice şi că întârzierea se datoreşte faptului că Ungaria nu a respectat promisiunea făcută în acea notă de a trata cu România asupra noilor frontiere şi că Beck îşi rezervă dreptul de a redacta răspunsul. Arciszewski doreşte a şti dacă Guvernul Român are vreo sugestiune de făcut în privinţa redactării acestui răspuns.

Hory a arătat că Ungaria a înţeles prin promisiunea din nota sus-zisă oferta dreptului de péage şi a încheierii unui acord pentru traficul frontalier.

Arciszewski a comunicat de asemenea domnului Hory că are informaţiuni de la Raczynski asupra desconcentrării unor unităţi române, ceea ce a încântat pe Hory.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E f. 424-425.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri

130.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1375
4 aprilie 1939, ora 23.27

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Unele simptome privind înăsprirea relațiilor polono-sovietice.*

Niektóre oznaki dot. pogorszenia stosunków polsko-sowieckich

Arciszewski îmi arată că de 24 de ore atitudinea Sovietelor faţă de Polonia s-a schimbat. Presa sovietică oficioasă acuză pe Beck de continuarea politicii sale filo-germane, cu toată garanţia oferită de Anglia. Sovietele au oprit mai multe transporturi de materii prime destinate Poloniei.

Cercurile polone se întreabă dacă această schimbare nu se datoreşte cumva manevrelor laburiste care speră în acest fel a forţa mâna lui Beck pentru acceptarea propunerilor engleze şi pentru a renunţa la intransigenţa sa în ce priveşte participarea sovietică.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 427.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

131.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 22504, 5 aprilie 1939

Ambasadei României – Varşovia

Telegrama (expediată prin telegraf)

Ref.*: acord comercial polono-sovietic*

Umowa hadlowa polsko-sowiecka

Rog încercaţi a vă procura şi trimiteţi textul recentului acord comercial polono-sovietic împreună cu cele două acorduri semnate simultan şi care se pare au un caracter confidenţial.

Cretzianu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 428.

132.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1401 6 aprilie 1939, orele 20.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Poziția Ungariei în problema frontierelor; se conturează presupuneri a fi pornită din teamă față de Berlin sau la sugestia Berlinului.*

Stanowisko Węgier w sprawie granic; przewiduje się iż to wynika z obawy przed Berlinem lub na sugestię Berlina

Aflu de la Arciszewski că ministrul Poloniei la Budapesta comunică impresiunea lui că Ungaria nu se gândeşte să încheie nici un acord scris, cu România, de neagresiune şi mai ales nici un fel de acord care s-ar referi

cât de departe la gentleman agreement-ul de la Bled, ea fiind doar dispusă a oferi verbal respectarea frontierei ca şi mai înainte, acordând dreptul de peaj pe calea ferată şi aranjarea traficului de frontieră.

Impresiunea ministrului Poloniei la Budapesta este că, independent de propriul ei punct de vedere, atitudinea Ungariei este datorită sau temerei de a nemulţumi Berlinul, sau poate chiar sugestiunei Berlinului.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 431.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

133.

Ambasada Regatului României, Varşovia – f.n. lucrare nedatată

Copie

Ref.: *Raport înaintat ministrului Grigore Gafencu privind relațiile româno-polone în contextul raporturilor româno-ungare și româno-germane*

Sprawozdanie: Przesyłany na ręce ministra Grigore Gafencu dot. stosunków rumuńsko-węgierskich oraz rumuńsko-niemieckich

Confidenţial – Întâlnirea cu contele Michał Lubieński

Domnule ministru,

Înapoindu-mă de la Bucureşti am profitat de nevoia unei intervenţii pe care trebuia să o fac la Ministerul de Externe în chestiuni de presă, pentru a avea o conversaţie cu contele Mihail Lubieński, în lipsa lui Beck şi astăzi încă bolnav.

Comunicându-i impresiunea pe care raportul meu asupra conversaţiilor Hitler-Beck a făcut-o la Bucureşti şi discutând diferitele subiecte ale acestei conversaţii, i-am arătat modul de a vedea al României faţă de declaraţia pe care domnul Beck mi-a făcut-o cu privire la noua atitudine a Germaniei în ceea ce priveşte problema Rusiei Subcarpatice, explicându-i, conform instrucţiunilor dumneavoastră, că în cazul când Germania ar admite schimbarea situaţiei Rusiei Subcarpatice, România ar fi dispusă a examina din nou această problemă la lumina intereselor ei şi ale Poloniei şi că acest punct de vedere a fost comunicat de către guvernul nostru şi la Budapesta.

La aceasta domnul Lubieński mi-a declarat că ocuparea eventuală de către Polonia a provinciei Subcarpatice nu ar întâmpina dificultăţi, deoarece Germania nici nu a luat măsuri de ordin tehnic, pentru apărarea acestei provincii. Deduc din această declaraţie că adeziunea Germaniei la formula ocupării Rusiei Subcarpatice de către polonezi, nu ar fi fost categorică şi că Polonia se gândeşte a întreprinde eventual această acţiune şi fără a fi obţinut în prealabil acest asentiment al Germaniei. Această impresie a mea mi-a fost întărită de către domnul Arciszewski, într-o conversaţie pe care am avut-o cu Domnia Sa ulterior, conversaţie în privinţa căreia vă înaintez un raport separat.

Cu aceeaşi ocazie, conform instrucţiunilor dumneavoastră, i-am arătat domnului Lubieński dorinţa guvernului nostru de a ajunge la o destindere cu Ungaria, precum şi reacţia contelui Csaky faţă de comunicarea pe care domnul Bossy i-a făcut-o în această privinţă, precum şi conversaţia Zamfirescu-Ciano, care a dovedit nesinceritatea şi netemeinicia temei exprimate de contele Csaky faţă de domnul Bossy.

Această atitudine a Ministerului de Externe ungar a surprins pe contele Lubieński, care a explicat-o însă prin dorinţa pe care contele Csaky o avea de a cunoaşte, înainte de a merge spre o destindere cu România, care sunt posibilităţile de sprijin ale Germaniei în ceea ce priveşte eventualele revendicări ale Ungariei faţă de România.

Contele Lubieński, întrebat fiind de mine asupra atitudinii Germaniei faţă de revendicările revizioniste ungare, mi-a declarat, la fel ca domnul Beck, că Germania nu va sprijini niciodată în mod serios aceste revendicări, adăugând însă, spre deosebire de domnul Beck, că nu este exclus ca în scop de a exercita vreodată asupra României o presiune, să nu uzeze eventual de această ameninţare, nefiind însă hotărâtă a da satisfacţie în fond Ungariei pe această chestiune.

Contele Lubieński mi-a arătat încă odată, şi la fel ca domnul Beck, dorinţa Poloniei de a lucra în cel mai perfect acord cu România.

În mod spontan, Domnia Sa mi-a arătat satisfacţia pe care domnul Beck ar avea-o de a vă primi la Varşovia, aşteptând numai un semn din partea dumneavoastră pentru a face invitaţia.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

R. Franassovici

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 76 bis, f. 295-296

Raportul a fost repartizat:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

Armand Călinescu:

11 aprilie. *Lungă întrevedere, la Gafencu, cu Tătărescu și Franasovici. E de acord cu politica ce am făcut pentru noi. (*Probabil Tătărescu – care a deținut din decembrie 1938 postul de ministru al României la Paris – *nota N.M.). Nu trebuie să demobilizăm. Să căutăm a obține de la Germania declarație de garanție. Să facem și cu polonezii acordul.*

*

Urdăreanu mă întreabă dacă să-l primească la Balcic pe Tătărescu. Răspund: da propun să se adune consilierii regali spre a lua părerea asupra tratativelor ce va duce Gafencu în călătoria sa.

**

Cretzeanu telegrafiază de la Paris că Daladier ar primi propunerea noastră de a ni se da asigurarea independent de Polonia.

***

Fabricius sugerează să demobilizăm. Vorbește de o garanție ce ne-ar da chiar Germania. Va cere-o la Berlin.

134.

Ministerul Regal al Afacerilor Externe – Bucureşti
12 aprilie 1939

Notă de convorbiri
(din ziua de 10 şi 11 aprilie 1939)
avută de Domnul ministru Gafencu cu domnul dr. V. Fabricius, ministrul Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Sfatul guvernului german transmis de Fabricius ca România să întreprindă în relațiile cu Ungaria măsurile necesare pentru a desconcentra trupele la frontiera dintre cele două țări. Ministrul Gafencu i-a răspuns șefului misiunii diplomatice germane la Bucureşti că măsurile luate au fost necesare pentru a apăra siguranța țării; ele s-au datorat în bună parte atitudinii neprietenești și uneori chiar provocatoare a presei și a cercurilor oficioase maghiare. Guvernul maghiar, cu toate făgăduințele sale formale, n-a făcut încă nimic pentru a pune capăt acestei atmosfere de ostilitate. Au fost date asigurări interlocutorului că de îndată ce ungurii ne vor aduce la cunoștință intențiile lor pașnice, România va revoca măsurile de concentrare impuse.*

O stosunkach rumuńsko-węgierskich w świetle niemieckim

Ministrul Germaniei a venit să mă vadă pentru a-mi mărturisi prieteneşte că măsurile militare pe care în zilele din urmă le-am înăsprit încă la hotare, întreţin o stare de nervozitate şi de îngrijorare care, în împrejurările de azi, poate fi dăunătoare întregii situaţii răsăritene. În urma convorbirii avute cu domnul ministru Urdăreanu, ministrul Germaniei a avizat Ministerul de Externe din Berlin, care la rândul său a luat informaţii la Budapesta. Ministrul Germaniei este acum în măsură să-mi spună că ministrul de externe maghiar, contele Csaky, a făcut reprezentantului Germaniei o declaraţie formală că Ungaria a luat toate măsurile pentru demobilizarea şi desconcentrarea trupelor şi că nu înţelege să facă în niciun caz „o lovitură de forţă” (ein Handstreich) împotriva României. În asemenea condiţii, guvernul german ne transmite această declaraţie, sfătuindu-ne ca şi noi să luăm măsurile necesare pentru a desconcentra trupele noastre.

Am răspuns domnului ministru că nu mă îndoiesc că un asemenea sfat a fost dat şi la Budapesta şi că am fi bucuroşi să ştim dacă a fost urmat,

deoarece informaţiile noastre cu privire la mişcările de trupe în Ungaria nu concordă cu declaraţiile contelui Csaky. Măsurile pe care le-am socotit necesare pentru a apăra siguranţa ţării sunt datorate în bună parte atitudinii neprietenești şi uneori chiar provocatoare a presei şi a cercurilor oficioase maghiare. Guvernul maghiar, cu toate făgăduinţele sale formale, nu a făcut încă nimic pentru a pune capăt acestei atmosfere de ostilitate. În asemenea împrejurări e firesc să aşteptăm unele declaraţii mai precise înainte de a pune trupele noastre pe picior de pace. Voi comunica totuşi guvernului meu „sugestiile" domnului ministru al Germaniei.

* * *

11 aprilie 1939.

Am rugat pe domnul Fabricius să treacă pe la mine pentru a-i da un răspuns precis. I-am arătat că prezenţa la hotare a trupelor noastre nu înseamnă o ameninţare pentru nimeni. Am declarat şi suntem gata să repetăm oricând că nu vom comite niciodată niciun fel agresiune. Măsurile noastre de prevedere sunt pricinuite exclusiv de atitudinea provocatoare a ungurilor. De îndată ce ungurii ne vor aduce la cunoştinţă intenţiile lor paşnice, vom revoca măsurile noastre de concentrare. Am făcut apoi istoricul negocierilor cu Ungaria, dovedind cu acte desăvârşita noastră lealitate şi vădita rea credinţă a contelui Csaky. Am arătat cum fiecare răspuns maghiar e mai puţin precis şi cuprinde subînţelesuri, rezerve şi echivocuri. Când ziarele maghiare duc o campanie curioasă împotriva ţării, când radio Budapesta anunţă intrarea maghiară în Ardeal, e o elementară datorie de prudenţă pentru noi de a ne păzi hotarele. Numai ungurii pot pune şi au datoria să pună capăt unei asemenea tensiuni.

Ministrul Germaniei crede că am pierde multă vreme dacă am căuta să căpătăm de la maghiari o notă potrivită, deoarece ştie din experienţă cu câtă şiretenie ungurii îşi redactează declaraţiile lor. De aceea ar fi mai potrivit ca, ţinând seama de declaraţiile categorice pe care le-au făcut Germaniei şi care au toate o valoare mai mare decât declaraţiile pe care le-ar fi făcut României sub presiunea trupelor româneşti concentrate, să desconcentrăm şi noi după cum au desconcentrat şi ei trupele, pentru a nu prelungi în mod cu totul inutil o stare de fierbere. Domnul ministru Fabricius se declară gata ca în locul unei declaraţii ungureşti să obţină de la guvernul său dreptul să se publice o declaraţie făcută nouă de către Germania. Când însă am încercat să redactez o asemenea declaraţie, domnul Fabricius s-a răzgândit şi mi-a spus că va încerca totuşi să obţină prin Berlin o declaraţie din partea ungurilor.

I-am spus atunci că ne-am mulţumi cu formula:

„Le Gouvernement hongrois déclare qu'il respectera la frontière houngaro-roumaine aussi scrupuleusement qu'il la respectée par le passé".

Domnul Fabricius mi-a răspuns că îmi va aduce un rezultat îndată ce îl va avea.

AMAE: Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 5-8.

135.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1473
12 aprilie 1939, ora 22.45

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Raporturi româno-ungare.*

Stosunki rumuńsko-węgierskich

Contele Lubieński îmi comunică că Hory a făcut lui Arciszewski următoarea comunicare:

Guvernul ungar fiind informat că cel român a accentuat măsurile sale de mobilizare şi a împins forţele sale militare până la frontieră, a încunoştinţat Guvernul român că dacă nu va reveni asupra acestor măsuri va fi obligat a lua măsuri similare.

Directorul cabinetului ministrului mă informează în acelaşi timp că Guvernul polonez a făcut un demers categoric pe lângă cel ungar pentru a se abţine de la orice măsură care ar putea agrava situaţiunea şi a însărcinat în acelaşi timp pe contele Raczyński cu o misiune amicală pe lângă Guvernul român în aceeaşi chestiune.

Dimitrescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 435.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

136.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 23518
13 aprilie 1939

Ambasada României – Varşovia
Telegramă cifrată

Ref.*: Concentrările militare la graniţa din vest.*

Koncentracje wojska na zachodnią granicę

Am trimis următoarele instrucţiuni d-lui ambasador Cădere la Belgrad.

„Ambasadorul Ducici mi-a adus la cunoştinţă că ministrul maghiar la Belgrad a atras atenţiunea guvernului Iugoslav asupra măsurilor de mobilizare tot mai serioase pe care le-ar lua România. Nota maghiară se încheie astfel: „Luând în considerare că frontiera româno-maghiară este lungă şi că din partea Ungariei este cu desăvârşire deschis, Guvernul maghiar va fi silit, dacă România continuă mobilizarea ei şi după 12 curent, să recurgă la mijloace militare".

Veţi căuta să aveţi numaidecât o întrevedere cu Ministrul de Externe Iugoslav pentru a lămuri cât mai grabnic această chestiune. Cu acest prilej veţi cuprinde lămuririle pe care le veţi da ca şi pe acele pe care le veţi cere într-o Notă Verbală, ţinând seamă de punctele următoare:

1) De la data de 25 martie nu s-a mai făcut nici o concentrare în plus în România. Dimpotrivă, unele unităţi au fost desconcentrare şi oamenii au fost trimişi la vatră.

2) Trupele concentrate au ocupat în unele locuri poziţia de apărare de-a lungul hotarelor. E o măsură strict defensivă îndreptăţită prin mişcările de trupe în Ungaria şi prin campaniile de presă şi de radio îndreptate împotriva României. Guvernul maghiar a contribuit să întreţină această tensiune, refuzând orice declaraţie liniştitoare şi lipsită de echivoc.

3) Guvernul român a declarat categoric şi precis de câte ori a fost întrebat fie de ministrul Ungariei fie de alţi miniştri străini că măsurile de concentrare au un caracter pur defensiv şi că România înţelege să respecte hotarele vecinilor după cum înţelege să fie respectate hotarele ei.

4) Deoarece nota maghiară cuprinde termeni care pot părea ameninţători, rugăm pe ministrul de externe iugoslav să se intereseze ce înseamnă intenţia Guvernului maghiar „de a recurge la mijloace militare?"

5) Dacă o asemenea ameninţare cuprinde gândul de agresiune sau de acte de violenţă, nu crede Guvernul iugoslav că e cazul să amintească Ungariei obligaţiile reciproce de alianţă dintre România şi Iugoslavia?

6) România este gata să înlesnească orice înţelegere de bună credinţă, dar nu va ceda în faţa unor presiuni sprijinite pe argumente de o vădită rea credinţă."

Dl. Ambasador Raczyński ne-a comunicat azi dimineaţă că Ungaria a făcut la Varşovia un demers asemănător cu cel pe care l-a făcut la Belgrad. Lipseşte însă (în) declaraţiunea făcută la Varşovia ameninţarea de „a recurge la mijloace militare", şi se vorbeşte numai că Ungaria va lua măsuri militare similare cu ale noastre.

Vă veţi putea servi de argumentele noastre cuprinse în punctele 1, 2, 3, şi 6.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 436-437.

137.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr 23562, 13 aprilie 1939, ora 16.30

Ambasadei României – Varşovia

Telegramă cifrată (prin telefon)

Ref.*: Întrebări adresate Varşoviei privind lărgirea Acordului militar reciproc.*

Pytanie zadane Warszawy o wzajemnym rozszerzaniu Umowy wojskowej

Contele Raczyński a făcut un demers azi dimineaţă pe lângă mine, aducându-mi la cunoştinţă că Ministrul Ungariei a arătat Guvernului polon că Ungaria înţelege să ia măsuri militare la hotarul României din pricina pretinselor noi concentrări de trupe în România.

Pe de altă parte, ambasadorul Dutchich ne-a adus într-o formă mai precisă la cunoştinţă intenţiile Guvernului maghiar. În adevăr, în Nota remisă

la Belgrad, ministrul Ungariei declară că Guvernul maghiar „va fi silit dacă România continuă mobilizarea şi după 12 curent să recurgă la mijloace militare". O asemenea formulă constituie o ameninţare şi cuprinde vădit o intenţie agresivă cu atât mai îngrijorătoare cu cât e însoţită de violentele campanii de presă şi de radio duse de către Budapesta împotriva siguranţei şi integrităţii teritoriale româneşti.

Din lămuririle ce vi le-am dat prin telegrama mea n. 23548 se poate vedea că atitudinea Ungariei nu e întru nimic justificată de politica noastră şi are deci un caracter vădit provocator.

Dată fiind această atitudinea a Ungariei, credem util să amintim Guvernului polon articolul I al Tratatului nostru de garanţie din 1931: „România şi Polonia se angajează a-şi respecta reciproc şi a menţine împotriva oricărei agresiuni exterioare integritatea lor teritorială actuală şi independenţa lor politică."

Cum aliniatul 4 al articolului 2 al acestui tratat prevede că „modalităţile de execuţie a stipulaţiilor de mai sus vor face obiectul unor aranjamente tehnice, şi dat fiind că un asemenea aranjament tehnic nu s-a întocmit încă pentru frontiera unde se vădeşte azi o ameninţare, veţi întreba Guvernul polon dacă nu e de acord ca Statele noastre Majore să pună la punct această chestiune.

Veţi face această comunicare întocmai fără amplificări în alte direcţiuni.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 438-439.

138.

Ambasada Regatului României , Varşovia – nr. 1491
13 aprilie 1939, ora 23.45

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.: *Poziția Poloniei față de amenințările maghiare asupra României și implicațiile posibile ale Germaniei.*

Stanowisko Polski wobec węgierskiego zagrożenia Rumunii oraz możliwe implikacje Niemiec

Neputând vedea imediat pe Beck şi pentru a nu întârzia, am făcut comunicarea indicată prin telegrama Excelenţei Voastre nr. 23562 lui Szembek, care până în momentul de faţă a şi transmis-o şefului său care mă va primi mâine pentru a-mi da răspunsul.

Dintr-o convorbire cu Arciszewski reiese că demersul făcut la el de către ministrul Ungariei şi despre care v-a încunoştinţat Raczyński, a fost făcut pe un ton sec. Controlând notiţele luate de Arciszewski am constatat că într-adevăr era vorba de „măsuri similare" şi nu de „mijloace militare".

Răspunsul lui Arciszewski a fost destul de tare cuprinzând între altele declaraţiunea că orice ameninţare de conflict din partea Ungariei va găsi în Polonia toată dezaprobarea. Deşi aici se socoteşte acum că Ungaria este complet înfeodată politicii Germaniei, totuşi pentru a vedea până la ce punct acţiunea Ungariei faţă de România este provocată de Germania, tonul demersului pe care ministrul Poloniei l-a făcut azi la Budapesta a fost destul de tare, socotindu-se aici că un răspuns dârz al Budapestei ar dovedi că într-adevăr Budapesta lucrează sub impulsul german, pe când un răspuns mai conciliant ar dovedi că neavând complet sprijinul Berlinului, Ungaria doreşte încă a menaja Polonia.

Arciszewski mi-a mai spus că în ultimele zile atitudinea Germaniei faţă de Polonia a fost mai puţin agresivă iar Moltke care s-a înapoiat azi de la Berlin urmează a fi primit mâine de Beck, nefiind excluse noi tratative.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 440-441.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Marele Stat Major
Direcţia Politică

Notă: *Consulul Popovici de Lwow informează MAS că Polonia „a mobilizat toți rezerviștii din toate contingentele anilor 1909 până în 1914 inclusiv.*

Garanţiile Marii Britanii şi Franţei acordate Greciei şi României (13 aprilie 1939)

a) Declaraţiile lui Neville Chamberlain în Camera Comunelor

Profit prin urmare de acest prilej pentru a declara în numele guvernului Maiestăţii Sale că atribuim cea mai mare importanţă înlăturării oricărei tulburări prin forţa ameninţărilor sau oricărei schimbări prin forţă a *statu-quo*-ului din Mediterană şi Peninsula Balcanică.

În consecinţă, am ajuns la concluzia că în cazul unei acţiuni care ar fi luată şi care ar ameninţa precis independenţa Greciei şi a României şi care ar fi considerate de către guvernul grec şi român respectiv ca vital să reziste cu forţele lor naţionale, guvernul Majestăţii Sale se simte legat de a da imediat guvernelor grec şi român, după cum va fi cazul, tot sprijinul pe care-l are în puterile sale.

Comunicăm aceste declaraţii guvernelor şi puterilor interesate, în special Turciei, ale cărei strânse relaţii cu guvernul grec sunt cunoscute şi ştiu că guvernul francez va face declaraţii similare astăzi după amiază.

b) Declaraţiile lui Edouard Daladier făcute presei

Guvernul francez atribuie cea mai mare importanță prevenirii oricărei modificări impusă cu forța sau prin amenințări cu forța status-quo-ului în Mediterană și în Peninsula Balcanică.

Luând în considerare îngrijorările speciale pe care evenimentele din ultimele săptămâni le-au făcut să apară, guvernul francez a dat în consecință României și Greciei asigurarea specială că în cazul când o acțiune ar fi întreprinsă împotriva lor, acțiune care ar amenința clar independența României sau Greciei, și împotriva căreia guvernul român sau guvernul grec ar socoti că este în interesul său vital să reziste cu forțele sale naționale, guvernul francez s-ar socoti angajat să-i dea imediat întreaga asistență ce-i stă în putință.

Guvernul englez a adoptat aceeași atitudine.

Universul, 15 aprilie 1939.

Armand Călinescu:

13 aprilie. Regele se întoarce precipitat de la Balcic. (Acolo a avut loc o întrunire în care a analizat cu consilierii regali aspecte ale situaţiei internaţionale şi interne – nota mea: *N.M.*) Conferinţă la palat de la 9 până la 2 noaptea. Mai întâi cu Gafencu, apoi numai regele cu mine şi Urdăreanu. Aceştia fac o expunere foarte pesimistă, cerând neutralitate şi satisfacerea germanilor. Nu e satisfăcut (probabil Urdăreanu) de declaraţia anglo-franceză (emisă la 13 aprilie), care ar provoca pe germani.

Combat. spun: *Sunt convins că vor învinge anglo-francezii. O doresc, fiindcă cu nemții, chiar dacă am fi alături, am fi subjugați economicește și poate și politicește.* Regele complet de acord cu mine.

Ibidem, *op. cit.* p. 415.

139.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 23948
14 aprilie 1939

Legațiunea României – Berlin

Telegramă cifrată

(transmisă prin telefon la orele 14.45)

Ref.*: Declarațiile de asistență franco-engleze.*

Frauncusko-angileskie deklaracje o pomocy

În legătură cu declaraţiile franceze şi engleze de asistenţă ţinem să vă comunicăm următoarele:

Fiind informaţi că cele două State Occidentale urmăresc să întindă sistemul lor de asistenţă şi asupra noastră, am ţinut să preîntâmpinăm prin acţiunea noastră diplomatică orice propunere care ar fi putut părea o încercare de încercuire a Germaniei sau un act neprietenesc faţă de Reich. Pentru a coordona acţiunea noastră în cele două capitale occidentale, am trimis pe dl. secretar general Cretzianu, care a arătat la Paris ca şi la Londra că nu socotim potrivit să încheiem pactele bilaterale şi mai puţin încă să participăm la o acţiune de asistenţă mutuală generală care ar putea îngloba şi Rusia. Dl. Cretzianu a arătat asemenea, că, pentru noi, noţiunea

de integritate teritorială este hotărâtoare, lăsând să se înţeleagă implicit că problemele care sunt hotărâtoare pentru siguranţa noastră sunt probleme de hotare care ne pun faţă în faţă cu vecinii noştri şi nu cu Germania care n-are nici un hotar comun cu noi.

Avem convingerea că, graţie acţiunii noastre diplomatice, am reuşit să nu ne aflăm azi decât în faţa unor declaraţiuni spontane şi unilaterale de asistenţă care nu sunt îndreptate împotriva nimănui, care nu pot ofensa pe nimeni afară poate de unii dintre vecinii noştri imediaţi în măsura în care întreţineau gânduri agresive împotriva noastră şi care, fiind în contribuţie la politica de întărire a păcii, nu pot fi refuzate de noi şi trebuie să fie acceptate cu mulţumire.

Ţinem să atragem atenţiunea Dvs. că întreaga presă românească a înregistrat declaraţiile anglo-franceze cu cea mai desăvârşită măsură, stăruind asupra voinţei României de a-şi continua politica de pace faţă de toată lumea şi de a împlini întocmai angajamentele economice luate acum în urmă.

Vă atragem atenţiunea îndeosebi asupra articolelor din *Timpul* şi *Universul*, care exprimă opinia generală că orice declaraţie de ori unde ar veni, care e menită să întărească pacea, e bine privită de România. Politica noastră de bună înţelegere şi de strânse raporturi economice cu toate Statele de care ne leagă interese complimentare reale, urmăreşte cu simpatie străduinţele paşnice ale tuturor Puterilor.

Am adus acest punct de vedere la cunoştinţa d-lui ministru Fabricius şi îl voi exprima de asemenea d-lui ministru Ribbentrop, când voi avea cinstea să mă întâlnesc cu el.

Gafencu

AMAE, Fond 71/1939, Germania/Relaţiile cu România, vol. 77, f. 407-408;
Idem, Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 9-10.

Notă: La rândul său, Armand Călinescu, Preşedintele Consiliului de Miniştri, a făcut reprezentanţilor presei, în seara zile de 14 aprilie 1939, următoarele declaraţii:

„România a aflat cu o vie mulţumire declaraţia prin care Primul Ministru Britanic asigură ţării noastre, în caz de nevoie, întreaga asistenţă a Angliei.

Cu aceeaşi mulţumire, România a primit vestea că şi Franţa, gata întotdeauna să ne dovedească prietenia ei, a făcut o asemenea declaraţie.

Urmărim cu interes şi simpatice orice acţiune menită să întărească pacea de care atârnă rodnica noastră propăşire şi bunele noastre raporturi cu toate Statele.

Politica României e îndeobşte cunoscută; Guvernul nostru a vădit voinţa lui de bună înţelegere, străduindu-se să dezvolte raporturi economice strânse şi folositoare cu ţările de care ne leagă interese complimentare. El a arătat de asemenea că poporul român e gata oricând să-şi apere independenţa şi hotarele ţării.

Declaraţiile prin care, în mod spontan şi în termeni prieteneşti care ne-au mişcat, Franţa şi Anglia sprijină paşnicele noastre străduinţi, sunt o contribuţie preţioasă la opera de consolidare a păcii generale. Asemenea manifestaţii, din orice parte ar veni, statornicesc o atmosferă de încredere şi de bună înţelegere de care toate popoarele au atâta nevoie."

AMAE, Fond 71/1939, Germania/Relaţiile cu România, vol. 77, f. 75.

140.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1499
14 aprilie 1939, ora 18.30

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Aspecte legate de extinderea „erga omnes" a Tratatului româno-polon şi întâlnirea Gafencu-Beck în timpul tranzitului său prin Polonia în drum spre Berlin.*

Aspekty związane z rozszerzeniem „erga omnes" Układu rumuńsko-polskiego; spotkanie Gafencu-Beck podczas przejazdu ministra rumuńskiego od Krakowa do Katowic w drodze do Berlina

Ora 14.00

Cu multă repeziciune, Domnul Beck mi-a dat azi răspunsul la demersul făcut aseară:

1) Cu tot caracterul general al articolului I din Tratat, acesta nu priveşte decât ipoteza rusă, singura pentru care s-a făcut convenţiunea militară şi deşi propunerea României este un fapt nou care ar necesita un studiu mai amplu politic şi militar şi nu ar putea să se rezume numai la un aranjament tehnic. Fără a prejudicia rezultatul, domnul Beck este gata a începe discuţiunile.

Bine înţeles că acest nou acord ar trebui să aibă un caracter mai general şi să nu se limiteze la ipoteza indicată de noi.

2) Domnul Beck mi-a confirmat că Halifax i-a sugerat la Londra extinderea obligaţiunilor polono-române „erga omnes" la care D-Sa a răspuns că este o chestiune care priveşte numai Polonia şi România şi va fi discutată direct. Aceasta, mi-a adăugat D-Sa, deoarece, conform Tratatului, nici ipoteza germană nu este avută în vedere.

Domnul Beck mi-a mai declarat că toată tendinţa Poloniei este de a nu provoca în nici un fel Germania, caracterizând chiar acordul anglo-polon precum şi toată atitudinea Poloniei ca nefiind o „încercurire" ci o „reasigurare". Are de altfel impresiunea că extinderea obligaţiunilor polono-române este mai insistent cerută de Franţa decât de Anglia.

3) Domnul Beck mi-a comunicat că în conversaţiunea pe care a avut-o ieri cu Hory, i-a arătat rezultatele catastrofale pe care o acţiune a Ungariei împotriva noastră ar putea-o avea pentru ţara sa.

4) Pentru discutarea tuturor celor de mai sus, precum şi pentru a Vă da oarecari informaţiuni utile călătoriei D-Voastre la Berlin şi Londra, domnul Beck socoteşte folositor a Vă întâlni personal – sau a trimite eventual pe Arciszewski – în cursul traversării teritoriului polon. Aceasta în chip neoficial şi, dacă doriţi, în modul cel mai discret.

Rog a-mi da răspunsul D-Voastre asupra acestei propuneri.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 446-447.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Rezoluţie:

D-lui ministru Davidescu, cu rugămintea de a întocmi un memoriu în care să se arate:

1) Care a fost spiritul care a prezidat la încheierea Tratatului româno-polon din 1926;
2) Dacă Legea susţinută de dl. Beck şi expusă la pct 1 al prezentei telegrame este justificată.

15-IV-1939

Al. Cretzeanu

141.

Consiliul de Miniştri, Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 24801 din 18 aprilie 1939

Ambasadei României – Varşovia

Telegramă cifrată

Rog a întreba la Afacerilor Străine dacă Guvernul german a făcut vreun demers pe lângă Guvernul polon în legătură cu apelul Preşedintelui Roosevelt.

Armand Călinescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 450.

142.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 24494 17 aprilie 1939, telefon la ora 01.30

Legațiunea Berlin

Telegramă cifrată

Ref.*: Poziția României față de Apelul lui Roosevelt*

Stanowisko Rumunii na wezwanie Roosevelta

Pentru Domnul Ministru Gafencu

Însărcinatul cu Afaceri al Germaniei m-a rugat să-l primesc astă-seară şi mi-a spus că este însărcinat de Guvernul său să ne pună următoarele întrebări în legătură cu apelul Preşedintelui Roosevelt:

1. Dacă România se simte ameninţată de Germania.

2. Dacă Guvernul român a autorizat propunerea D-lui Roosevelt sau dacă Guvernul român a pricinuit într-un fel sau altul această propunere.

Am primit instrucţiuni de a chema mâine pe Însărcinatul cu Afaceri al Germaniei şi de a-i atrage atenţiunea asupra faptului că am fost miraţi de acest demers care este inuzitat şi că numai din curtoazie faţă de Guvernul german ne-am hotărât să răspundem.

Răspunsul, pe care îl voi da verbal, va fi următorul:

1. Guvernul român constată că securitatea europeană trece printr-o criză. El n-a putut totuşi să creadă într-o ameninţare directă a Germaniei. De altfel Guvernul Reichului este el însuşi în măsură de a şti dacă o asemenea ameninţare s-ar putea produce sau nu.

2. Guvernul român nu a avut nicio cunoştinţă prealabilă a textului mesajului Preşedintelui Roosevelt nici a intenţiunii sale de a adresa un asemenea mesaj".

Textul de mai sus a fost văzut de Majestatea Sa Regele.

Cretzianu

143.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1526
19 aprilie 1939, ora 14.00

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Germania n-a solicitat Varşoviei întrebări privind mesajul Preşedintelui Roosevelt.*

Niemcy nie skierowali do Warszawy pytania dot. Orędzia Prezdenta Roosevelta

Drept răspuns la telegrama D-voastră nr. 24801.

Nu s-a făcut niciun demers german la Varşovia. Se ştie însă aici că Germania a pus Norvegiei, Suediei, Estoniei, Letoniei şi Lituaniei două întrebări:

1) Dacă se simt ameninţate;

2) Dacă ele s-au adresat Preşedintelui Roosevelt.

Norvegia a răspuns negativ la ambele întrebări. Suedia n-a răspuns încă. Lituania evaziv la prima întrebare şi negativ la a doua. Letonia şi

Estonia consultă Polonia. Guvernul polon ar dori să ştie dacă şi noi am fost întrebaţi.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8-E, f. 451.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

144.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1531
20 aprilie 1939, ora 12.25

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Satisfacţia ministrului Beck în legătură cu întâlnirea avută cu ministrul Gafencu.*

Zadowolenie ministra Becka po spotkaniu z ministrem Gafencu

În convorbirile ce am avut azi cu Arciszewski şi Kobylański, am aflat:

1) Ministrul Poloniei la Budapesta are impresiunea unei destinderi ungare faţă de noi, datorită atât atitudinii energice a Poloniei cât şi îndemnului Guvernului german.

2) Beck este foarte satisfăcut de conversaţiunea avută cu domnul ministru Gafencu.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8E, f. 452-453.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Notă: Urmare a atitudinii Poloniei de a sprijini ţinte revizioniste oriunde s-ar manifesta acestea, întreaga presă polonă din 19 aprilie 1939 a dezinformat opinia publică printr-o ştire falsă privind „pretinsa deciziune a statelor înţelegerii Balcanice de a înapoia Bulgariei teritoriile pierdute în război".

Menţionăm că în timpul vizitei la Varşovia a ministrului Gafencu, într-o convorbire avută cu ambasadorul bulgar, acesta i-a făcut aluzii la schimbarea frontierei româno-bulgare, ministrul român punându-l la punct în legătură cu propunerea neîntemeiată. Cert este că Bulgaria acţiona, după modelul maghiar de a găsi în Beck un mediator în această chestiune.

Secretarul general al MAS, Al. Cretzianu, cere ambasadorului român la Varşovia să prezinte părţii polone „efectul deprobabil pe care îl face asemenea ştiri publicate în mod proeminent de presa unui stat aliat", România fiind obligată să confişte toate ziarele polone cu data respectivă.

Protestul transmis şi Ambasadei Republicii Polone la Bucureşti a fost făcut potrivit instrucţiunilor date de Preşedintele Consiliului de Miniştri.

Arciszewski, care a primit înştiinţarea fără a prezenta părţii române vreo scuză, făgăduieşte o supraveghere mai de aproape a presei pe viitor.

Telegrama Ambasada Regatului României, Varşovia, nr. 1603, 22 aprilie 1939.

145.

Legaţia Regatului României Berlin, nr. 39233 20 aprilie 1939, ora 02.55

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Întâlnirea Gafencu-Hitler*

Spotkanie Gafencu-Hitler

De la dl. Ministru Gafencu

Am fost primit azi-dimineaţă, la orele 12,00, de domnul Hitler. Convorbirea noastră s-a desfăşurat în prezenţa domnilor von Ribbentrop şi Radu Crutzescu.

Am precizat Cancelarului politica noastră de pace, stăruind asupra

însemnătăţii acordului economic şi lămurind chestiunea propunerilor anglo-franceze de asistenţă. Am găsit înţelegere şi o atitudine binevoitoare în amândouă chestiunile. Firește, mi s-a lăsat a înţelege că ar fi bine ca garanţiile occidentale să păstreze până la capăt caracterul lor spontan şi unilateral şi să fie ferite de orice înrâurire rusească. Cancelarul a făcut apoi timp de o oră o expunere foarte impresionantă a situaţiei europene, stăruind asupra crizei prin care trec raporturile anglo-germane şi asupra supărării sale că Polonia ar fi pus capăt politicii de înţelegere cu Germania, altfel de cum fusese stabilită între domnul Hitler şi mareşalul Piłsudski. Voi trimite un raport amănunţit al acestei convorbiri. Consemnez deocamdată declaraţia domnului Hitler că nu urmăreşte să mărească Ungaria fiindcă se ştie, între altele, şi a spus-o întotdeauna şi ungurilor, că germanii din Ardeal vor să rămână în România şi sunt cu totul potrivnici unei revizuiri în favoarea Ungariei. Domnul Hitler a stăruit, de asemenea, asupra intenţiilor sale paşnice faţă de România, pe care Germania nu înţelege s-o tulbure în niciun fel şi cu care doreşte să trăiască în cea mai deplină înţelegere.

La plecare, domnul Hitler m-a rugat să transmit omagiile sale Majestăţii Sale Regelui.

Convorbirea pe care am avut-o cu domnul mareşal Göring, după-masă, a ţinut de asemenea foarte mult. Mareşalul a stăruit mai mult ca ceilalţi interlocutori germani asupra pactului de garanţie franco-englez. Mi-a dat, de asemenea, să înţeleg că Germania nu are niciun interes să apere de poftele vecinilor o ţară care s-ar lăsa atrasă într-o politică de încercuire împotriva ei. Este singurul avertisment, exprimat de altfel într-o formă politicoasă, care mi-a fost dat să-l aud la Berlin.

Am răspuns mareşalului cu aceeaşi sinceritate că nu ne gândim să urmărim o politică de încercuire împotriva Germaniei, dar că este datoria Germaniei să pună capăt neliniştii fireşti a atâtor popoare vecine, arătând deschis care sunt limitele „spaţiului ei vital”. Mareşalul s-a străduit atunci, pe un ton prietenesc, să mă asigure că Germania nu urmăreşte niciun scop politic în sud-estul european. Vă voi raporta şi această convorbire.

Vizita mea oficială la Berlin a luat sfârşit. Sunt mulţumit că am putut constata nu numai interes, dar chiar şi simpatia pe care unii dintre conducătorii Reich-ului o arată ţării noastre. Numeroasele convorbiri ce le-am avut au izbutit că potolească unele bănuieli şi îngrijorări care puteau pricinui noi neînţelegeri. Am reuşit, de asemenea, să evit orice observaţii, rezerve sau condiţii care ar fi putut duce la o înăsprire a raporturilor germano-române. Aceste rezultate mai mult decât satisfăcătoare pot fi întărite dacă păstrăm garanţiile franco-engleze în cadrul lor actual şi ne ferim să le întindem. Ţin să atrag atenţia asupra următoarelor: un francez de vază mă informează

că domnul Bonnet, ministrul Afacerilor Străine al Franţei, este pe cale să încheie un acord cu Rusia, prin care guvernul sovietic se angajează să ne dea, la nevoie, un sprijin material. Socotesc că un asemenea acord poate compromite acţiunea de lămurire şi de destindere pe care am împlinit-o la Berlin. Socotesc că ar trebui să trimiteţi numaidecât instrucţiuni domnului Tătărescu ca să obţină să nu se încheie nimic la Paris până la sosirea mea. Rog pe domnul prim-ministru să dea urgent asemenea instrucţiuni.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 48-50.

146.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Ref.: *Raport: Convorbire avută de Domnul Grigore Gafencu, ministrul afacerilor străine, cu Domnul Adolf Hitler, Führer, cancelar al Reich-ului (în ziua de 19 aprilie 1939)*

Sprawozdanie: Rozmowy Hitlera-Gafencu

BERLIN.

Domnul Hitler m-a primit azi, la ora 12.00, la Palatul cancelarului Reich-ului. M-a rugat mai întâi să-i expun punctul meu de vedere cu privire la politica românească. Am definit atunci, pe scurt, principiile politicii noastre de pace pe temeiul cărora am încheiat acum, de curând, acordul economic germano-român şi am acceptat garanţia de asistenţă spontană şi unilaterală pe care ne-au dat-o cele două mari puteri occidentale, Anglia şi Franţa. Am arătat că datorită acţiunii noastre diplomatice, am izbutit să îngrădim propunerile de asistenţă ce ne-au fost făcute, ferindu-le de angajamente reciproce şi de stipularea unui sprijin din partea sovietelor. Am stăruit asupra faptului că siguranţa noastră e legată de ideea integrităţii noastre teritoriale, care ridică uneori probleme faţă de vecinii noştri imediaţi, dar care nu ne opune în niciun fel imperiului german cu care nu avem niciun hotar comun. Am rostit între altele următoarele cuvinte, pe un ton liniştit dar ferm: „Nu am chemat pe nimeni ca să se bată pentru noi;

pentru ţara noastră şi pentru independenţa ei ne batem noi înşine. Suntem mulţumiţi însă de orice gest prietenesc, de oriunde ar veni, care în frământările de astăzi e menit să întărească ideea de statornicie pe care o legăm de hotarele şi de situaţia internaţională a ţării noastre."

Domnul Hitler, care a ascultat cu atenţie şi fără a mă întrerupe această expunere, a luat apoi cuvântul şi într-o cuvântare strălucită şi adânc impresionantă, care a ţinut mai bine de-o oră, ne-a expus punctul lui de vedere cu privire la stările internaţionale de azi. Când potolit şi reţinut, cu glas domol şi grav, când violent şi ameninţător, tremurând de o mânie lăuntrică, Führer-ul a desfăşurat în faţa noastră toată gama uimitoarelor lui resurse oratorice, păstrând totuşi în orice clipă o anumită simplicitate care îl apropie de interlocutorii lui şi dă tuturor cuvintelor sale un caracter de omenie şi de pătrunzătoare convingere. Fără voie mi-am amintit faimoasa scenă în care Napoleon a ţinut să convingă, să seducă şi să terorizeze rând pe rând pe Papa Sixtus IV, care i-a răspuns numai prin două cuvinte: comediante, tragediante. E în adevăr când o comedie, când o tragedie pe care acest bărbat înzestrat cu un uimitor temperament dramatic o joacă pe scena istoriei cu soarta popoarelor şi cu soarta lumii.

Din cuvântarea domnului Hitler, în care ideile înşirate păreau strâns legate între ele, desprind următoarele teme:

1) Lupta împotriva tratatului de la Versailles

„E lupta vieţii mele, îmi spune domnul Hitler. Până azi am învins pe toată linia. Îmi mai rămân câteva bătălii de câştigat. Le voi câştiga. Nu lupt împotriva intereselor niciunui popor. Lupt pentru dreptatea cauzei Germaniei. De aceea, am ştiut să îngrădesc în mod precis pretenţiile şi pornirile mele. Le-am îngrădit în faţa Angliei, cu care am încheiat un acord naval; le-am îngrădit în faţa Franţei, căreia i-am recunoscut hotarul de azi, renunţând definitiv la Alsacia şi Lorena. E un gest dureros, pe care numai eu îl puteam face. L-am făcut fără nicio rezervă mintală. Împreună cu mine, întregul popor german – şi opinia publică, şi presa şi tineretul –, au renunţat leal şi cu desăvârşire la aceste provincii, pentru care Franţa şi Germania s-au bătut veacuri de-a rândul. Ne-am îngrădit pretenţiile faţă de Italia, renunţând la germanii din Tirolul italian. Mi-am dat seama că dacă ar trebui să mă bat pentru toţi germanii răspândiţi în lume, fie în Italia, fie în Iugoslavia, fie în România, ar trebui să duc război după război. Eu însă vreau pacea. În luptele pe care le-am dus şi le-am câştigat, n-a curs o picătură de sânge. Mi-am îngrădit pretenţiile faţă de Iugoslavia, cu care ţinem să păstrăm de-a lungul hotarului de azi raporturi cât mai prieteneşti. Aceeaşi atitudine precisă o am faţă de Ungaria. Înţeleg să respect hotarele Olandei, ale Belgiei, ca şi ale Elveţiei. Ni se atribuie planul absurd de a

cuceri aceste mici ţări pentru a lărgi frontul de bătălie într-un viitor război sau pentru a cuceri coloniile lor. Nu vrem coloniile altora. Vrem coloniile noastre şi vom isprăvi prin a le avea. În ce priveşte frontul de a lupta, nu avem niciun interes să-l lărgim. Dimpotrivă. Vom concentra toate puterile noastre acolo unde trebuie. Nu există sistem de apărare peste care nu se poate trece cu mijloacele militare de astăzi. Ne-am îngrădit, în sfârşit, faţă de Polonia, încheind cu mareşalul Pilsudski un tratat de prietenie şi pe care l-am urmat leal, deşi statornicea unele stări prin care se tăia în două trupul Reich-ului german. Suntem gata, de asemenea, să vă arătăm că nu avem nicio pretenţie de ordin politic sau teritorial împotriva ţărilor din Sud-Estul european, cu care dorim să trăim în cea mai deplină înţelegere. Am întins Imperiul german în limitele lui fireşti, cuprinzând şi Boemia în aceste limite, nu din plăcerea de a cuceri, ci din nevoia de a nu păstra înfipt în trupul Reich-ului un stat străin şi ostil."

2) Conflictul cu Anglia

E grija de căpătenie a Germaniei de astăzi. Supărarea domnului Hitler împotriva Marii Britanii e mare şi se exprimă prin cuvinte tari şi ameninţătoare. „Anglia nu ne înţelege şi în loc de a ajunge cu noi la o învoială posibilă, ne urmăreşte pretutindeni şi se străduieşte să ne taie calea. Nu acceptă puterea noastră politică. Se opune dezvoltării noastre economice. Ne urmăreşte peste tot cu gânduri ostile, înteţind împotriva noastră o campanie de ură şi pregătind un război general, a cărui răspundere ar vrea de pe acum să o arunce în spinarea noastră. Dacă Anglia vrea războiul, îl va avea. Nu va fi un război general cum îl doreşte ea, fiindcă jumătate din lume e cu noi. Dar va fi un război nimicitor, cum nu şi-l închipuie. Vom lupta cu alte mijloace ca la 1914. Şi vom lupta fără menajamente şi fără nicio îngrădire, până la capăt. Niciodată nu am reprezentat o forţă mai mare. La puterea noastră armată se adaugă ştiinţa inginerilor şi a chimiştilor noştri. Lumea va fi uimită de invenţiile noastre puse în slujba războiului. Ştiu că oraşe întregi de ale noastre vor dispărea. Ştiu însă că nicio aviaţie din lume nu se poate măsura cu aviaţia noastră. Vor dispărea cu desăvârşire oraşele inamice."

Domnul Hitler întrerupe o clipă acest plan de nimicire pe care îl expune cu gesturi şi cu o privire înfricoşătoare, pentru a se întreba cu glas mai potolit: „Şi cui ar sluji tot acest prăpăd? Numai Moscovei, care şi-ar putea întinde bolşevismul peste ruinele Europei".

Apoi continuă dezvăluind latura pacifică a străduinţelor sale atât de complexe: „Nu e oare o ironie a soartei ca tocmai eu, învinuit în ţara mea că sunt un admirator al Angliei şi un prieten al Imperiului britanic, eu care în atâtea rânduri am arătat că e nevoie de o înţelegere statornică între Imperiul

britanic şi Imperiul german, necesară civilizaţiei europene, să fiu nevoit să ajung la acest conflict hotărâtor cu Marea Britanie din pricina încăpăţânării şi nepriceperii oamenilor de stat britanici?"

Ce vrem noi? Coloniile noastre de care avem nevoie, care sunt necesare vieţii noastre economice ca şi simţământul nostru de onoare şi de putere. Când pe lângă toate Marile Puteri, Portugalia şi Olanda au întinse împărăţii coloniale, e o ruşine să se refuze Imperiului german ceea ce i-a aparţinut.

Şi mai vreau ca, aşa cum suntem gata să respectăm Imperiul britanic, Anglia să ne respecte la rândul ei sfera noastră de interese, în care suntem siliţi să muncim pentru viaţa noastră de toate zilele."

Felul cum domnul Hitler expune problema engleză dovedeşte că în ciuda mâniei sale de astăzi, care ar putea duce de altfel la un conflict, a păstrat gândul că mai e cu putinţă o împărţire a zonelor de influenţă în lume cu Marea Britanie şi o colaborare înţelegătoare, cel puţin pe câtăva vreme încă, până când va izbucni din nou lupta pentru hegemonie între cele două mari imperii.

3) Supărare faţă de Polonia

Nu înţeleg, ne-a spus domnul Hitler, schimbarea de atitudine a Poloniei şi neaşteptata ei apropiere de statele occidentale. E o întorsătură care poate fi fatală Poloniei.

Potrivit înţelegerii pe care am stabilit-o cu mareşalul Piłsudski, nu numai că am respectat hotarele Poloniei, dar am respectat întocmai faţă de ea, atât de absurdele hotărâri ale Tratatului de la Versailles. Am oprit presa să protesteze împotriva felului scandalos în care sunt tratate minorităţile germane în Polonia. Am arătat în orice împrejurare simţămintele de înţelegere şi de prietenie poporului polon. Şi acum în urmă, am făcut guvernului polon o propunere, care va rămâne în istorie ca un act de nemaipomenită generozitate şi care, dacă ar fi fost înţeles şi urmat de Polonia, ar fi putut duce la cea mai înţeleaptă dezlegare a unor probleme care sunt deschise între Germania şi Polonia şi care în niciun caz nu pot şi nu trebuie să rămână deschise. Am propus, într-adevăr, Poloniei o înţelegere cu privire la oraşul german Dantzig. Acest oraş ar fi fost încorporat potrivit voinţei sale, ce nu poate fi înfrântă prin nimic, Reich-ului german, politiceşte. În schimb, printr-un regim special, ar fi rămas încadrat în teritoriul economic al Poloniei. În afară de aceasta, ceream o trecere spre Dantzig şi Prusia Orientală. Eram gata să recunosc în mod formal toate hotarele Poloniei şi să mă leg, pe un timp de 15 sau 25 de ani, să nu ridic împotriva Poloniei nicio revendicare de ordin politic sau teritorial. Mai mult, eram dispus să aşez Slovacia sub oblăduirea unui regim tripartit, germano-polono-maghiar, care ar fi putut asigura o colaborare paşnică între vecini, pentru garantarea

păcii în Europa Centrală. Cu o asemenea propunere „extraordinară" Polonia nu se va mai întâlni niciodată. Alăturându-se puterilor occidentale şi-a ales singură soarta. Nu ştiu ce va urma acum, eu nu voi mai face însă propuneri care să ţină seama în aceeaşi măsură de interesele Poloniei. Iar soarta Dantzigului va trebui hotărâtă, oricare ar fi combinaţiile politice ale domnului Beck.

Aceste declaraţii ale domnului Hitler lasă să se presupună că Germania va profita de prilejul „întorsăturii" politicii polone pentru a ridica împotriva Poloniei pretenţii mai mari ca acelea pe care i-ar fi îngăduit să le ridice raporturile de prietenie pe care le-au avut până mai ieri cele două state. Pe lângă problema coloniilor, problema polonă este de acum înainte una din cele dintâi probleme pe care Führer-ul va căuta să o „dezlege". Va însemna o asemenea dezlegare numaidecât războiul? Domnul Beck mi-a spus că a păstrat „o marjă" de discuţie cu Reich-ul. Numai dacă această „marjă" va fi depăşită de pretenţiile germane, Polonia se va sprijini de garanţiile anglo-franceze pentru a rezista. Punctul critic e şi rămâne chestiunea Dantzigului. Dantzigul a fost, este şi va fi al Germaniei, mi-au spus domnul Hitler, ca şi domnul Ribbentrop. Anexarea Dantzigului înseamnă război, mi-a declarat domnul Beck.

4) Raporturile germano-maghiare

Domnul Hitler a stăruit asupra faptului că nu ţine întru nimic să aibă o Ungarie mare, sprijinind revendicările maghiare împotriva vecinilor. De ce aş face o asemenea imprudenţă? – ne spune el. O Ungarie mare poate oricând să îngreuneze sarcina Reich-ului. În afară de aceasta, ungurii au tratat întotdeauna cu desăvârşită neînţelegere şi lipsă de simpatie minorităţile germane. Şi pe mine nu mă interesează decât germanii mei. Am spus-o chiar aici domnului Csaky, care stătea la locul pe care şezi dumneata, cum am spus-o cu aceeaşi răceală (Kälte) domnilor Imrédy şi chiar Regentului Horthy, că minoritarii germani din Iugoslavia şi din România nu vor să se reîntoarcă în statul maghiar. Şi ceea ce nu vor minoritarii noştri, care par mulţumiţi de regimul lor din România şi din Iugoslavia, nu vrem nici noi. Fireşte, ar fi un argument ca să sprijinim pe unguri: am fost tovarăşi în marele război pentru apărarea Austro-Ungariei şi am fost nevoiţi să ducem lupta din pricina unei imprudenţe austro-maghiare. Dacă aş fi fost la putere în 1914, nu m-aş fi supus pur şi simplu consecinţelor acelui ultimatum de la Viena. Aş fi intervenit în negocierile dintre Austro-Ungaria şi Serbia. Austro-Ungaria era un stat absurd, care se sprijinea pe un şir de nedreptăţi împotriva naţionalităţilor. Statul habsburgic întrebuinţa pe maghiari împotriva românilor, pe nemţi împotriva ungurilor, pe cehi împotriva nemţilor şi aşa mai departe. De aceea, deşi austriac, m-am bătut pentru

Austro-Ungaria. Am ţinut ca german să slujesc în armata germană. Iar dacă aş fi fost atunci în fruntea Germaniei, aş fi propus o împărţire a imperiului habsburgic între Germania, Polonia, România, Serbia după un criteriu etnic, cât mai strâns şi mai precis aplicat.

Iată de ce nu vom sprijini nicio revendicare îndreptată împotriva României care atâta vreme cât ne va arăta prietenie, va avea parte la rândul ei de prietenia noastră.

5) Relaţiile economice germano-române

Domnul Hitler şi-a exprimat satisfacţia cu privire la încheierea acordului germano-român. E un acord, ne spune el, întemeiat pe interese naturale. De aceea este trainic. S-a spus că am înţeles printr-un asemenea acord să supunem România. E absurd. Avem interesul să produceţi cât mai mult, deoarece veţi putea satisface mult mai larg nevoile noastre. Schimbul stabilit între noi e în avantajul vostru: ne daţi alimente, iar noi vă dăm maşini. Fără maşini puteţi trăi, fără alimente nu putem trăi. Aveţi deci nu o inferioritate, ci o superioritate asupra noastră. Să nu vorbim însă nici de inferioritate, nici de superioritate. Dorim să dezvoltăm pe o bază desăvârşită egalitatea raporturilor fireşti dintre noi. Faptul că pentru produsele voastre suntem gata să vă dăm maşini nu poate decât să vă fie de folos. Maşinile noastre sunt bune şi vor fi din ce în ce mai bune. Urmărim cu o mândrie conştientă să avem cele mai bune maşini din lume.

6) Presa şi propaganda

Domnul Hitler a ţinut să stăruie că în Germania presa şi propaganda nu ies din cuvântul guvernului. Politica pe care o urmărim nu cere două feţe. Nu vrem pace diplomatică împingând prin presă la război. Nu suntem prieteni cu unii politiceşte, lăudând prin propaganda noastră pe alţii. Şi nu dărâmăm prin propagandă ceea ce ne-am angajat să sprijinim politiceşte.

Tot ce ţi-am spus despre garanţiile de prietenie sau despre îngrădirea voită a pretenţiilor noastre, despre ameninţările sau voinţa noastră de a ne apăra onoarea şi dreptul le vei putea găsi şi în presa noastră. Din păcate, acolo unde presa este aşa-zis „liberă”, nu se procedează la fel. De aceea se produc uneori frământări, care par mai grave decât sunt, după cum se provoacă neînţelegeri care pot ajunge să fie mult mai primejdioase decât cei ce le sprijină sau le tolerează ar voi să fie.

La plecare, Führer-ul m-a rugat să transmit omagiile sale Majestăţii Sale Regelui şi a ţinut să mă asigure că vizita pe care am făcut-o la Berlin i-a făcut plăcere.

AMAE: Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 36-45.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

***Universul*, 20 aprilie 1939**

Vizita domnului ministru Gafencu la Berlin.
* – Primirea făcută ministrului de externe al României în capitala Reich-ului.
* – Dineul oferit de domnul Ribbentrop domnului Gafencu (20 aprilie 1939)

Cuvântarea domnului Grigore Gafencu

Domnule ministru, vă rămân recunoscător pentru amabilele cuvinte de salutare ce aţi binevoit a mi le adresa şi ţin să vă exprim cele mai cordiale mulţumiri pentru toate atenţiile ce s-au acordat sosirii mele în capitala Reich-ului.

Pătruns de însemnătatea misiunii mele şi cu o deplină încredere am întreprins călătoria mea spre Germania, căci nu mă îndoiesc că, din locul de răspundere în care mă aflu, este o datorie de a activa pentru o şi mai bună înţelegere între cele două naţiuni.

Tratatul nostru economic recent încheiat clădeşte, pe bunele experienţe din trecut, metode noi şi rodnice.

În interesul ambelor state şi în interesul general al unei orânduiri paşnice, dorim să asigurăm acestei convenţii, prin munca noastră, o deplină şi justă înfăptuire.

Fie-mi îngăduit, în calitatea mea de ministru al afacerilor străine, să subliniez spiritul care a condus la semnarea acestui acord prin reamintirea cuvintelor prin care Führer-ul Reich-ului şi M.S. Regele Carol al II-lea îşi manifestă ţelurile lor paşnice.

În deplină apreciere a faptelor însemnate prin care Reich-ul german, sub conducerea Führer-ului său, s-a dezvoltat atât de puternic, atât pe latura naţională, cât şi pe cea socială, îmi permit să ridic paharul în sănătatea Excelenţei Sale cancelarul Reich-ului, pentru propăşirea şi fericirea poporului german şi pentru sănătatea personală a Excelenţei Voastre.

AMAE: Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 46-47.

147.

Ambasada României, Varşovia – nr. 1531
20 aprilie 1939, ora 12.25

Externe Bucureşti
Telegramă descifrată

Ref.*: Satisfacţia lui Beck privind vizita ministrului Gafencu la Varşovia; aprecieri privind destinderea româno-ungară.*

Zadowolenie Becka o wizycie ministra Gafencu w Warszawie; oceny o odprężeniu rumuńsko-węgierskim

În convorbirile ce le-am avut azi cu Arciszewski şi Kobylański, am aflat:

1) Ministrul Poloniei la Budapesta are impresia unei destinderi ungare faţă de noi, datorită atât atitudinii energice a Poloniei, cât şi îndemnului guvernului german.

2) Beck este foarte satisfăcut de conversaţia avută cu domnul ministru Gafencu.

Franasovici

AMAE: Fond 71 Germania, vol. 77/1939, f. 52.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

---

21 aprilie: Al. Cretzianu îl primeşte în audienţă pe contele Alfred Poniski, însărcinat cu afaceri al Ambasadei polone, care a exprimat părerea părţii polone că:

1. Nu trebuie atinsă partea tehnică a Tratatului româno-polon;

2. Aspectul politic al Tratatului trebuie să rămână neschimbat. E vorba numai de o interpretare ce o dau cele două state. Nu e locul de a face un nou Tratat sau de a modifica textul actualului Tratata.

AMAE, Fond 71 România/General, dosar 53, f. 224.

Armand Călinescu:

24 aprilie: „Expun pe larg Majestăţii Sale punctul meu de vedere asupra situaţiei. Mi se pare că se desemnează din ce în ce mai mult lupta între grupul franco-englez şi cel italo-german. *Luare de poziţii.* Franco-englezii vor să constituie un pact la răsărit cu Polonia, România, Bulgaria, Grecia, Turcia şi URSS. Italia-Germania vor să întărească şi să lărgească poziţii centrale: Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Albania.

Nu se poate preciza dacă vor încerca să mai împingă spre răsărit, asmuţind Ungaria şi Bulgaria asupra României, sau vor încerca să obţină neutralitatea aici şi se vor întoarce cu toată greutatea spre apus, în Mediterană. În orice caz, am sentimentul din ce în ce mai mult că nu vom scăpa de încăierare.

Situaţia noastră grea, deoarece avem părţi slabe şi în apus, şi la răsărit, şi la sud. Poziţia de neutralitate e bună spre a nu provoca noi şi spre a fi siguri că nu vom rămâne singuri în luptă. În caz că se va declanşa însă lupta de alţii, cum cred că decisiva va fi a Franţei – Angliei, nu putem să ne găsim în altă parte. De altfel, nu am mai avea nici o parte acoperită, nici posibilitate de aprovizionare altfel.

Este o fatalitate istorică. Sunt optimist. Neamul acesta a rezistat mult, va rezista şi acum. A fost dat generaţiei noastre să suporte amândouă golurile.

Dacă sunt optimist, nu înseamnă însă că nu trebuie să deschidem bine ochii şi să nu fim foarte atenţi.

Pentru o coroană este indispensabil să nu se găsească pe linia de gândire şi de simţire a poporului. În această comunicare poate să se bucure, şi să sufere în comun. Politica internă din ultimul an a fost salvatoare. Ea a asigurat o libertate de decizie a naţiei, fără teroare din afară. Am rezistat bine graţie acestui fapt. Acum în vederea evenimentelor, trebuie să ne servim ţara, dar într-o formă de Uniune Naţională şi sufletească. De aceea, de a grăbi parlamentul, spre a fi prezent. Poate fi faţă până la 8 iunie.

Fără a schimba o iotă linia actuală de mentalitate, faţă de eventualitatea plecării Iugoslaviei şi de perspectiva unei plecări bulgare, trebuie să studiem – nu putem lupta pe toate fronturile – şi o nouă ipoteză. Eu cred că ea ar fi următoarea:

Pe lângă garanţiile Franţei şi Angliei, să obţinem o siguranţă cu URSS şi Bulgaria.

Dacă URSS ne recunoaşte definitiv Basarabia şi ne ajută împotriva Ungariei.

Dacă cu Bulgaria am putea face un pact de amiciţie perpetuă.

Atunci putem, cu ajutorul Parlamentului, ceda o parte din Cadrilater – care nu a fost luată ca o revendicare etnică, ci ca o garanţie a frontierei faţă de experienţa trecută. Această cesiune s-ar putea face concomitent cu un schimb de populaţie pentru rest. Ar pleca restul bulgarilor din Dobrogea şi ar veni români din Vidin. Cu aceasta am naţionaliza şi garanta definitiv Dobrogea.

Tot acest sistem, în cadrul asistenţei franco-engleze, ar fi foarte preţios.

E o dificultate: Polonia; bănuiesc însă că, suplii cum sînt, polonezii – în faţa presiunii germane – vor lua şi ei legătura cu Sovietele, cum au mai avut.

Ca metodă: nu ar trebui tratative directe, ci un arbitraj anglo-rus, care ar garanta întreaga operaţiune. S-ar urma foarte discret. În ce priveşte Sovietele, nu cred că comunismul mai este astăzi o aşa de mare primejdie, când abia se menţine la el acasă.

Ibidem op.cit, p. 415-416.

Armand Călinescu:

27 aprilie: *Discuție cam vie cu E. Urdăreanu, care manifestă sentimente germanofile. Spune că nu e de acord cu politica guvernului și a regelui.*

*

Propun – și M.S. regele admite – să dăm un avertisment la Sofia pe chestia campaniei de presă revizionistă.

* *

Regele îmi spune că o persoană de încredere i-a adus informația sigură că în ziua de 5 aprilie se pregătea la Berlin un atac împotriva României.

7 mai. La M.S. Regele

Gafencu: Toți își dau seama că un război e o ruină pentru toți. Totuși, tensiunea nu poate continua. Ori război, ori conferință.

Politica României e foarte prudentă. Hotarele noastre recunoscute pretutindeni. Și la Berlin și la Roma, ni s-au spus cuvinte asigurătoare. Ce valorează spre viitor, vom ști. Nu sprijină însă pe nimeni. Despre Ungaria mi s-a vorbit numai în Italia. La Londra și la Paris mi s-a vorbit despre... ca fiind complet înfeudați Germaniei. Despre Bulgaria nu mi s-a vorbit nici la Berlin, nici la Roma. S-a vorbit la Paris oarecum, dar la Londra mai stăruitor, jenant chiar.

Pentru viitor, la Paris și la Londra – foarte cald. La Roma, la început corecți. Apoi, mai multă apropiere. La Belgrad, însă, impresia forte. E depresiune.

Regele: Panică.

Gafencu: Nu au oameni. Marcović câștigat nemților. Nu vrea să meargă...la Londra. Sunt pe punctul să încheie cu Ungaria fără noi. M-am opus hotărât. Am spus și reginei Marioara, și prințului Paul. Aceștia în panică, deși cu simpatia spre englezi și noi. Detestă pe regele Boris. Ne mulțumesc că le-am adus pe turci. Cu Polonia s-a spus că am făcut destul.

Regele: Neutralitate. Să vedem cum am putea-o accentua.

Bullit și Kennedy au spus că America e în spatele Franței și Angliei și le vor asigura victoria. Că se interesează de România, care este o cheie în estul Europei.

Bonnet a însărcinat pe Gafencu să vorbească pentru o apropiere la Roma. Franța ar fi dispusă la o înțelegere. Ducele a spus: „Ne despart chestii coloniale și teritoriale”.

Armand Călinescu, *op.cit.* p. 419-420).

148.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1905
10 mai 1939, ora 23.55

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Relaţiile polono-sovietice.*

Stosunki polsko-sowieckie

Ora 4.00

Arciszewski îmi comunică următoarele:

1. Dl. Potemkin a văzut pe Arciszewski şi s-a arătat încântat de conversaţiune cu Domnia Voastră şi de atmosfera de la Bucureşti.

2. Molotov a văzut imediat după numire pe ambasadorul Poloniei. S-a arătat prietenos şi a cerut agrementul pentru ambasadorul lor la Varşovia.

3. Faţă de atitudinea Rusiei, se constată aici de câteva zile o tendinţă mai înţelegătoare faţă de Soviete.

4. Dl. Potemkin a declarat că în urma acordului de la Milano, situaţiunea lui Bonnet, deja şubredă, a devenit şi mai grea, deoarece el a recomandat mereu încredere în Italia.

5. Moltke nu a cerut încă să vadă pe dl. Beck şi a declarat ministrului Ungariei că a venit la Varşovia cu oarecare instrucţiuni care însă, faţă de discursului lui Beck, nu mai sunt actuale.

După informaţiunile primite aici, rezultă că la Milano Italia ar fi arătat Germaniei că un conflict germano-polonez n-ar fi pe placul ei.

Dl. Potemkin va vedea tot azi pe dl. Beck. Vă voi telegrafia de îndată rezultatul. Aici se doreşte a se avea de urgenţă rezultatul conversaţiunilor Domnului Potemkin cu Domnia Voastră.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 471-472.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

Notă: Consulul român de la Lwow a informat MAE, la 2 mai 1939, că Mussolini i-ar fi scris lui Beck, sfătuindu-l să cedeze la cererile Germaniei, căci altfel Polonia va avea aceeaşi soartă ca şi Cehoslovacia, nimeni neputându-i acorda vreun ajutor.

*

La 3 mai Armand Călinescu îl primeşte pe ambasadorul polonez, Roger Raczyński. În cadrul convorbirii au fost abordate relaţiile polono-germane, în contextul în care diplomatul polonez dorea să cunoască atitudinea României faţă de discursurile de dată recentă ale lui Hitler. Se căutau argumente pentru intervenţia lui Beck din Seimul Poloniei, de la 5 mai.

149.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1921
11 mai 1939, ora 21.00

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.: *Solicitarea Bulgariei adresată Poloniei de-a media în chestiunea Cadrilaterului.*

Bułgaria zwraca się do Polski w sprawie mediacji w chwesti Cadrilatera

Am comunicat domnului Arciszewski cuprinsul conversaţiunilor Domniei Voastre cu Potemkin. Amănunte asupra conversaţiunilor Potemkin-Beck voi telegrafia mâine. Pentru moment vă comunic că Potemkin şi-a exprimat scepticismul asupra atitudinii Iugoslaviei pe care o consideră infeodată axei. Belgradul a arătat Guvernului turc că tratativele sale cu Anglia pot să modifice situaţiunea Înţelegerii Balcanice.

Potemkin a asigurat Polonia de atitudinea binevoitoare a Sovietelor în caz de conflict germano-polonez.

Arciszewski îmi comunică cu titlu informativ că ministrul Bulgariei a cerut insistent din nou mediaţiunea Poloniei în chestiunea Cadrilaterului. Cererile Bulgariei se limitează la Cadrilater şi la Turcia greacă. Dacă

Polonia refuză a fi mediatoarea Bulgariei, (aceasta) se va vedea silită a căuta alţi mediatori, iar în caz de conflict armat, grecii şi turcii nu pot putea împiedica un marş al armatei bulgare asupra Salonicului.

Consilierul economic al Ministerului Afacerilor Străine polon a plecat ieri la Londra pentru a începe negocierile şi tratativele cu Guvernul englez în vederea unui acord.

Arciszewski mi-a confirmat demersul Vaticanului şi refuzul politicos şi identic al Angliei şi Poloniei.

Vizita generalissimului armatei lituaniene s-a terminat fără angajamente, dar oaspetele a arătat intenţiunea armatei lituaniene de a constitui în caz de conflict germano-polon aripa dreaptă a armatei poloneze.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia vol. 8-E, f. 472-473.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

Rezoluţie: Rog a se comunica aliniatul final M.St. Major.
Al. Cretzianu

150.

Ambasada Regatului României, Varşovia – f.n.
12 mai 1939, ora 20.23

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Beck nu acceptă încă lărgirea alianţei polono-române; relații polono-sovietice.*

Beck nie akceptuje rozszerzenia Układu polsko-rumuńskiego; stosunki polsko-sowieckie

Conversaţiunile Potemkin-Beck au lăsat o excelentă impresiune pentru tonul lor sincer şi buna credinţă manifestată de cel dintâi. Beck a arătat interlocutorului său că atitudinea Sovietelor nu este indiferentă Poloniei, iar Potemkin a asigurat că – mai ales după discursul Ministrului Afacerilor Străine al Poloniei – această atitudinea este şi va fi binevoitoare. Beck socoteşte că această promisiune este sinceră.

La întrebarea domnului Potemkin cum concepe Polonia definirea sprijinului pe care U.R.S.S. i l-ar putea da, Beck a răspuns că nu vede cum s-ar putea realiza un acord bilateral de asistenţă, dat fiind că pe de o parte nu pare probabil ca Polonia să fie pusă în situaţiunea de a trebui să dea ajutor Sovietelor în Europa şi că pe de altă parte nu înţelege ca Polonia să primească garanţii unilaterale. De altfel, a spus Beck, manifestaţiunile răsunătoare care nu sunt urmate de măsuri practice, nu aduc nici un folos, ci servesc adversarului care le exploatează în gesturi de provocare. Această argumentare constituie pentru Beck un mijloc elegant de a refuza semnarea imediată a unui Tratat cu U.R.S.S. De altfel, Potemkin nu a insistat în această privinţă.

În ce priveşte Statele Baltice, s-a constatat comunitatea intereselor polono-sovietice pentru menţinerea independenţei lor.

În ce priveşte România, Beck a arătat că dată fiind amiciţia polono-ungară, nu crede nimerită lărgirea alianţei polono-române şi faţă de Ungaria, pentru că la nevoie Polonia ar putea juca rolul de mediator între cele două ţări. Un nou aranjament tehnic ar putea însă fi făcut în vederea unei alte ipoteze.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 476-477.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Notă: Ambasadorul german la Varşovia, von Moltke, îl informează pe Franasovici că este neliniştit de manifestările anti-germane din Polonia şi de „vexaţiunile aduse de administraţia polonă minoritarilor germani".

Tg. 1923 din 2 mai.

151.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 2033 22 mai 1939, orele 18.30

Externe București

Telegramă descifrată (prin telefon)

Ref.*: Unele aspecte privind incidentul de la Gdańsk şi despre relaţiile polono-engleze şi polono-sovietice.*

Niektóre aspekty dot. incydentów z Gdańska; o stosunkach polsko-angielskich i polsko-radzieckich

Ora 13.00

Am văzut chiar acum pe Domnul Beck care mi-a comunicat că incidentul de la Gdańsk a fost destul de serios dar că mulţumită atitudinii ferme a Poloniei Senatul din Danzig a dat asigurări că funcţionarea serviciilor polone din Danzig va fi asigurată pe viitor. În privinţa telegramei D-voastră, min. Beck va răspunde, sub rezerva aprobării Guvernului (polonez) Guvernului englez următoarele:

1. Guvernul polonez nu are nicio obiecţie la încheierea acordului anglo-rus.

2. Guvernul polonez doreşte însă ca din acest act să nu rezulte nicio obligaţiune pentru Polonia, urmând ca, dacă va fi nevoie, în timp de pace sau război, Polonia să trateze direct cu Rusia în această privinţă.

3. Polonia va sugera Angliei ca să înlocuiască în textul Tratatului expresia „ţări străine" cu aceea de „ţări cărora Anglia le-a acordat garanţia sa" pentru ca să nu dea Germaniei ocaziunea de a afirma că este provocată de Polonia.

Dacă va mai avea ceva observaţiuni de făcut în această privinţă, domnul Beck mi-a făgăduit a mi le comunica în decursul după amiezei.

Din convorbirile avute de domnul Beck cu domnul Potemkin şi Molotov cu ambasadorul Poloniei, rezultă că atitudinea Rusiei faţă de Polonia este binevoitoare.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 485-486.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele

Preşed. Consiliului de Miniştri
Ministerul de Interne
Direcţia Politică

Notă: De la Lwów, consulul român a informat centrala Ministerului Afacerilor Străine că în Polonia au fost chemate sub arme noi contingente.

152.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 2107 din 26 mai 1939, ora 13.20

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Revenirea Bulgariei cu propunerea ca Polonia să medieze în chestiunea Cadrilaterului pe bază de concesiuni teritoriale.*

Ponownie wystąpienie Bułgarii, aby Polska pośrediniczyła w kwesti Cadrilatera na podstawie koncesji teritorialnej rumunskiej

Arciszewski îmi comunică următoarele.

1. Bulgaria a cerut din nou prin ministrul polon la Sofia şi prin ministrul său aici, mediaţiunea Poloniei în vederea unei înţelegeri bulgaro-române pe baza de concesiuni teritoriale. Bulgaria caută a impresiona Polonia, arătând că în caz de refuz a acestei mediaţiuni se va alătura axei. Această comunicare mi-a fost făcută cu titlu informativ.

2. Moltke a avut cu Arciszewski o întrevedere neoficială în cursul căreia s-a arătat doritor de a se ajunge la o destindere, fără însă a face o propunere concretă. După părerea sa primul pas trebuie făcut pentru calmarea spiritelor. În acest sens s-a comunicat deja ataşatului de presă polon de la Berlin că s-au luat măsuri ca presa germană să reducă atacurile contra Poloniei. Măsuri similare au fost luate la Varşovia. Se crede aici din ce în ce mai mult că Germania caută a evita războiul şi că atitudinea mai împăciuitoare faţă de Polonia se datoreşte sugestiunilor italiene.

3. De două zile a sosit aici o misiune de ofiţeri englezi care discută cu Marele Stat Major polon clauzele militare ale acordului.

4. Experţi economici polonezi, care au fost recent în Anglia, s-au întors cu impresiunea că finanţele britanice suferă serios de pe urma efortului de înarmare. Fondul de apărare a lirei sterline ar fi aproape epuizat, iar aurul pleacă spre Statele Unite ale Americii.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 489-490.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele

Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

153.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 2643
13 iulie 1939

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.*: Noi precizări la cererea României privind lărgirea erga omens ale prevederilor Tratatului româno-polon.*

Nowe fakty dot. wystąpienia Rumunii o rozszerzeniu *erga omnes* ustaleń Układu rumuńsko-polskiego

Ca urmare la telegrama cifrată Nr. 2613, domnul Beck mi-a dat următorul răspuns:

I. Conform înţelegerii Dvs. de la Cracovia, alianţa polono-română oferă într-adevăr un cadru suficient şi pentru alte acorduri militare decât cel existent.

II. Informaţiunile de ordin diplomatic şi militar cu privire la atitudinea prezentă a Ungariei faţă de noi, primite aici înainte de demersul nostru şi verificate chiar după, nu sunt de natură a provoca vreo îngrijorare.

III. Statul Major polonez, din cauza tensiunii actuale, fiind extrem de ocupat cu studiului a noi ipoteze, ar putea cu greu să studieze acum şi ipoteza indicată de noi.

IV. Dacă totuşi informaţiunile pe care le are sau le-ar mai avea în viitor Guvernul român, ar fi de natură să arate iminenţa unui pericol, Beck va fi gata a reexamina de îndată propunerea noastră.

Impresiunea mea netedă este că, în afară de faptul că aici într-adevăr nu se crede în pericolul semnalat de noi şi se doreşte în special a se evita orice ar putea atinge susceptibilitatea maghiară.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 493-494.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele

Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Către Ministerul Afacerilor Externe,
Belgrad – Bucureşti, 17 iulie 1939

Secret, nr. 802

Presa românească răspunde din nou ziarelor bulgăreşti referitor la Dobrogea, subliniind că pretenţiile Bulgariei sunt nejustificate, deoarece în Dobrogea elementul bulgar reprezintă doar 33%, celelalte două treimi fiind alcătuite din turci şi români. Se subliniază din nou că România îşi va apăra cu arma în mână frecare palmă de pământ. De asemenea ştirea că Anglia însăşi a sfătuit ca Dobrogea să fie cedată a fost deja dezminţită printr-o declaraţie a lui Gafencu în faţa parlamentului, făcută la 9 iunie, în ajunul plecării la Ankara, în care a afirmat ca nici o putere străină nu a pus în legătură problema minorităţilor cu problema teritoriului.

Ambasadorul bulgar mi-a spus că totuşi nu crede că România ar apăra Dobrogea cu arma. Chiar faptul că cu prilejul vizitei la Ankara, Gafencu l-a întrebat pe ambasadorul bulgar de acolo dacă Bulgaria va accepta un eventual schimb pentru Dobrogea, intrând în Pactul Balcanic, dovedeşte că problema aceasta a Dobrogei rămâne deschisă.

La întrebarea de ce se agită atâta Bulgaria pentru Dobrogea, când pentru ea ar fi mai importantă ieşirea la Marea Egee, ambasadorul bulgar mi-a spus că Anglia şi Franţa nu i-ar permite Bulgariei o ieşire la mare, crezând că în zona sa marină Bulgaria ar oferi adăpost submarinelor germane şi italiene.

La întrebarea dacă Bulgaria, în genere, a fost vreodată în principiu [de acord] să intre în înţelegerea Balcanică, ambasadorul bulgar a răspuns că personal nu crede într-o astfel de posibilitate, pentru că poporul bulgar nu ar apăra nici Dardanelele turceşti, nici Salonicul grecesc cu convingerea că prin aceasta îşi apără şi propria sa casă. El consideră că un asemenea punct de vedere se conţine în însăşi natura lucrurilor şi că el trebuie înţeles.

La observaţiile care se fac Bulgariei că ridică problema Dobrogei într-un moment critic, deoarece se bizuie pe ajutorul străinilor, ambasadorul bulgar a replicat că, dimpotrivă, Bulgaria ridică problema Dobrogei la momentul logic: deoarece au căzut toate acordurile de pace, şi anume: de la Versailles, Saint Germain şi Trianon şi a rămas numai cel de la Neuilly, care a fost încheiat împotriva Bulgariei, Din cauza aceasta, Bulgaria a ales momentul care s-a impus de la sine.

Ambasadorul bulgar consideră, dimpotrivă, că popoarele balcanice ar trebui să înţeleagă cât îi este de necesar Regelui Boris şi regimului său, pentru atitudinea sa loială de până acum şi pentru indubitabila prietenie din viitorul apropiat faţă de România, să-i fie oferit orice succes, iar problema Dobrogei, prin urmare, se pune în mod firesc. Desigur că românii nu ar accepta acest argument, dat fiind că atât Regele Carol cât şi regimul lui personal, încă insuficient consolidat, nu ar putea (chiar dacă ar dori) să înstrăineze nici o bucăţică din teritoriul naţional, fără a expune ia un grav pericol prestigiul lor şi orânduirea din ţară.

La ştirile că şi Turcia, urmând exemplul bulgar, ar putea ea însăşi să revendice teritoriul bulgar din jurul Şumenului, în care trăieşte o jumătate de milion de musulmani,

ambasadorul bulgar respinge o asemenea pretenţie ca absurdă, deoarece Turcia nu mai este nici ea însăşi un stat musulman, iar musulmanii bulgari sunt un element loial care nu are ce să aştepte din partea turcilor.

Ambasadorul bulgar consideră că Bulgaria va continua lupta pentru Dobrogea, în speranţa că-şi va atinge scopul cu mijloace paşnice. El înţelege că România şi-a stabilit linia politicii sale externe la care nu are intenţia să renunţe. Considera că după vizita la Ankara a fost zdruncinată şi poziţia lui Gafencu, deoarece a adresat cunoscuta întrebare ambasadorului bulgar de acolo fără a fi fost împuternicit. România, altminteri, dovedeşte bunăvoinţă în a sprijini Bulgaria prin toate mijloacele de care dispune, mai cu seamă financiare, însă Bulgaria nu acceptă aceasta. Opinia publică bulgărească este deosebit de decisă să continue campania după uciderea a douăzeci şi cinci de bulgari în Dobrogea luna trecută, ceea ce dovedeşte nesinceritatea cercurilor oficiale româneşti şi nesiguranţa raporturilor.

Personal am sentimentul că România nu intenţionează să facă concesii Bulgariei, simţindu-se sigură pe sud-estul său prin alianţa cu Turcia. Personal cred şi că astăzi problema Dobrogei nu mai este o problemă naţională litigioasă între România şi Bulgaria, ci o zonă militară care în prezent intră în brâul defensiv în legătură cu alianţele anglo-franco-turce, la Marea Neagră şi în Balcani. După multe semnale, în cazul aplicării acestei alianţe şi al aplicării garanţiilor faţă de România, Bulgaria ar fi chemată să aleagă între a se alătura sau a fi călcată în picioare.

Jovan Dučić

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 366-369.

154.

Consulatul General al Regatului României
Lwow – nr. 1253, 23 iulie 1939

Domnule Ministru,

Am onoarea a informa pe Excelenţa Voastră că într-o convorbire pe care am avut-o astăzi cu Domnul Profesor Universitar G. Kozłowski, fost Preşedinte al Consiliului de Miniştri polon, d-sa a ţinut să-mi împărtăşească părerile sale asupra situaţiunii internaţionale la ordinea zilei.

Astfel d-sa crede, spre deosebire de alţii, că nu în toamna aceasta va izbucni un conflict internaţional, ci în primăvara anului 1940 sau poate

chiar mai târziu. Danzigul nemaifiind acum o primejdie care să dea naştere la un conflict armat, îl consideră ca scos din ordinea zilei a frământărilor internaţionale prevestitoare de vremuri tulburi.

Spunea că numai în primăvara viitoare îşi va pune Germania în aplicare planul ei de expansiune, însă nu prin Polonia ci prin România. În acest scop, Germania va mobiliza 35 de divizii la graniţa de vest spre a-i ţine în loc pe francezi şi alte 40-45 de divizii le va mobiliza la graniţa de Est, spre a-i ţine în loc pe polonezi, iar cu restul de 20 de divizii va ataca România.

M-a întrebat dacă noi vom putea face faţă celor 20 de divizii germane timp de 2 ani cât crede domnia sa că va dura viitorul război. I-am răspuns că România poate mobiliza până la 60 divizii. În acest caz spunea că România va putea rezista celor 20 divizii germane şi că acestea nu vor putea sparge frontul românesc, spre a o izola de Polonia. În cazul când Anglia va începe războiul atunci Germania va ataca simultan pe toate fronturile.

Şi dacă prin orice împrejurare va izbucni războiul în toamnă, după cum cred unii, atunci ţinta Germaniei va fi tot România, aşa după cum am spus mai sus.

Considerentele pe care îşi baza argumentarea sunt că Polonia nu posedă materiile prime de care Germania are nevoie pentru a purta războiul, pe când România le are din belşug. În încheiere mi-a spus că dacă Germania va fi ţinută în loc pe toate fronturile şi nu va sparge frontul României în cursul celor doi ani, atunci acţiunea ei va fi cu totul compromisă şi rezultatele vor fi dezastruoase. De aceea, se poate întâmpla ca dl. Hitler să aibă în vedere şi acest lucru şi se va mai răzgândi dacă vrea să asigure regimului nazist o viaţă mai departe.

La sfârşitul conversaţiei noastre i-am dat distinsului profesor şi om de stat, toate lămuririle asupra tratamentului minorităţilor de la noi, precum şi asupra pretenţiunilor absurde de revizionism ale Ungariei şi Bulgariei.

Primiţi, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

Consul,
Ion Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 228-229.

Armand Călinescu:

26 iulie. Cu Gafencu la rege şi reţinut (reţinuţi) apoi la dejun. Suntem întrebaţi ce avem de zis dacă în cursul călătoriei (în Marea Neagră, Marmara şi Egee) va vedea şi pe Inonu, preşedintele Turciei.

8 august. ....Armand Călinescu a trimis Regelui o telegramă, pe vasul „Luceafărul", prin Urdăreanu, prin care solicită să i să aducă Suveranului la cunoştinţă, în forma pe care o găseşte de cuviinţă, următoarele:

Situaţiunea internaţională devine pe zi ce trece mai serioasă. Comunicările lui Cruţescu, informaţiile aduse de principele de Wied din cercurile militare germane, ştirile aduse de călătorii particulari, confirmă concentrări masive spre răsărit. Versiunea unui atac în sud-est pentru petrol este tot mai acreditată. Fireşte păstrăm cel mai desăvârşit calm. Îmi permit, totuşi, să exprim părerea că spre a nu fi surprinşi de evenimente, ar fi bine dacă Majestatea Sa ar putea fi în ţară înainte de 20 august; nu fără regretul de a tulbura odihna necesară Majestăţii Sale exprim această opiniune.(...)

Cu cât situaţia se încordează şi conversaţiile militare de la Moscova pot duce la un rezultat pozitiv, este necesar să limpezim raporturile noastre cu vecinul de la răsărit. Eventuala acţiune militară a Sovietelor ne-ar crea o poziţie delicată. În ajunul războaielor din 1877 şi 1916 România a avut ca primă preocupare asemenea limpezire. Experienţa trecutului ne impune cu atât mai mult această grijă.

Încercarea unei asemenea limpeziri este astăzi urgentă şi ea nu s-ar putea face în forma dorită de noi decât prin mijlocirea Turciei. Ar fi bine ca, în întrevederea amintită, Majestatea Sa să pună problema cum va socoti mai nimerit; numirea unui ministru la Bucureşti este necesară.

De acord cu Gafencu, însă, imi permit a face următoarea sugestie:

Declaraţiile României din martie că se va apăra au avut darul de a înfrâna atunci agresiunea proiectată.

S-ar putea repeta astăzi o declaraţiune cu un prilej oarecare, de pildă serbările marinei, că România e o ţară pacifică, doreşte relaţii comerciale cu toată lumea şi convenţiile încheiate dovedesc sinceritatea ei. Dar dacă va fi atacată, se va apăra şi pentru independenţa ei va sacrifica orice! Dacă va fi atacată spre a i se lua cu forţa bogăţiile ei, în special petrolul, atunci România nu va ezita să distrugă puţurile ce la are.

Un asemenea avertisment ar da de gândit Germaniei, reţinând-o poate de la o agresiune, care ar deveni în scopul ei inutilă şi, în orice caz, ar ridica încă prestigiul ţării".

16 august. Englezii aduc un răspuns care mi se pare satisfăcător, deşi este în parte retractar.

*

Thieri şi Gafencu la mine. Ambasadorul îmi vorbeşte din nou de petrol (distrugerea sondelor). Mă plâng hotărât împotriva atitudinii Londrei. Îmi dă dreptate şi pretinde că Bonnet ar fi intervenit la Londra.

* *

Conferinţă la Cotroceni cu Majestatea Sa, Gafencu, Tilea, eu. Atrag atenţiea asupra seriozităţii situaţie, mai ales că ne îndreptăm spre o conferinţă internaţională. Sîntem datori a clarifica cu englezii şi cerem prinţului Paul (care ar fi vorbit englezilor despre neînţelegerile noastre cu ungurii) să punem la punct şi să iniţiem o acţiune de garanţie reciprocă, în cadrul acţiunilor existente, pentru frontierele statelor.

Majestatea Sa e de acord: de ce să facem noi sacrificii şi să nu facă chiar englezii (colonii). Propune pe Vaida să meargă într-o misiune specială la Londra, ca ardelean. Să nu se zică că au tratat regăţenii într-o chestiune care interesează pe ardeleni în primul rând. Pun chestia schimbului de populaţie.

19 august. Englezii ne dau satisfacţie.

Armand Călinescu, *op.cit.* p. 424-425.

* * *

Către Ambasada Regală, Londra

Telegramă cifrată Expediată din Bucureşti la 29 iulie 1939, la ora 20,30
Primită la Londra la 30 iulie 1939, la ora 10

Am avut convorbire cu Preşedintele guvernului, Călinescu.

Spune că este îngrijorat de intensificarea acţiunii revizioniste a Bulgariei şi Ungariei, dat fiind că aceasta constituie, se pare, semnalul unei acţiuni de mai mare amploare ce se pregăteşte de partea cealaltă. Nici Ungaria, nici Bulgaria nu ar cuteza... o astfel de acţiune dacă nu ar fi impulsionate de alţii mai puternici.

Preşedintele spune că şi distrugerea Cehoslovaciei şi a Albaniei, nu sunt altceva decât etape... de cuceriri... (două grupuri de cuvinte nelizibile) de amploare mult mai mare. Cehoslovacia, suprapopulată şi insignifiantă sub raport economic, nu este un câştig pentru Germania care trebuie să aibă în vedere mai întâi asigurarea sa economică. Şi Albania reprezintă pentru Italia mai degrabă un balast decât un câştig economic.

Din Cehia Germania ar urma să pornească fie asupra Poloniei, fie asupra României, iar Italia ar porni din Albania spre est, ceea ce iarăşi înseamnă spre România. Ele s-ar abţine numai în cazul că ele singure ar ajunge la convingerea că mişcarea lor mai departe ar fi periculoasă pentru ele însele. Dar, gândeşte Preşedintele guvernului, pentru moment nu sunt semne că Roma şi Berlinul au ajuns la această convingere.

Preşedintele guvernului regretă că la noi se crede că pretenţiile reale ale Bulgariei se referă mai mult la Dobrogea decât la Tracia şi Macedonia. Există oare posibilitatea psihologică şi morală ca Bulgaria, pe care noi a) am învins-o militar; b) am combătut-o în realizarea idealului naţional şi c) i-am distrus unitatea în satisfacerea mijloacelor de viaţă să treacă acum, aşa peste noapte, cu vederea aceste trei aspecte de interes vital şi să devină principalul nostru prieten din Balcani. De aceea Preşedintele avertizează asupra anului 1913. Preşedintele guvernului (având în vedere reflecţiile de mai sus), nu consideră că

Belgradul ar putea să-şi facă mari iluzii în această privinţă. În mod evident, el presupune că această prietenie a noastră cu Bulgaria este dirijată din afară.

Au fost încunoştinţate Belgradul şi Londra.

Secret, nr. 841.

Dučić

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 373-374.

155.

Ambasada Regală a României în Polonia, Varşovia – nr. 3135, 18 august 1939

Copie

Ref.: *Raport: Situaţia internă din Polonia şi politica externă a guvernului polonez.*

Wewnętrzna sytuacja Polski oraz zagraniczna polityka rządu polskiego

Domnule Ministru,

Pentru ca toţi străinii care vizitează Polonia sau sunt stabiliţi aici, atitudinea demnă şi calmă a întregului popor polon ca şi a conducătorilor lui, în aceste vremuri când un război din cele mai crâncene, faţă de un adversar mai numeros şi cu mult mai mari mijloace tehnice poate izbucni în orice moment, este un obiect de mirare şi de deosebită admiraţie.

Elementele determinante ale acestei atitudini cred că ar fi următoarele:

Aşezată între două imperii mult mai puternice, fără graniţe naturale Polonia îşi dă seama că singurul mijloc pentru a-şi păstra independenţa e de a fi şi rămâne o naţiune de soldaţi. De aici sentimentele de adevărată idolatrie pe care poporul îl poartă Armatei şi „Comandantului Suprem", precum şi sacrificiile materiale pe care până şi cei mai umili cetăţeni le fac pentru înzestrarea armatei.

Poporul polon este numeros şi prolific; ca în toate ţările nu încă destul de civilizate materialiceşte moartea a secerat şi seceră aproape în fiecare familie unul sau mai mulţi copii. Ea a devenit o noţiune cu care polonezul s-a familiarizat, de care nu se teme. Pe de altă parte atât poporul cât şi conducătorii lui muncesc din greu pentru a-şi câştiga viaţa. Câştigul lor este

modest, standardul de viaţă redus; neavând prea mult de pierdut, războiul nu-i înspăimântă.

De altfel generaţia oamenilor de 40 ani ce este astăzi la cârmă a cunoscut în copilărie şi primii ani ai tinereţii jugul străin şi a păstrat o amintire atât de oribilă încât este hotărâtă la orice numai ca acele vremuri să nu se mai întoarcă.

În sfârşit cred că trebuie să facem şi locul calităţilor tradiţionale de vitejie şi de adânc simţ al onoarei de care această ramură a slavilor a dat dovadă în tot cursul istoriei, precum şi de o oarecare dorinţă de aventură – naturală într-un suflet slav – pe care războiul, care nu-l poate să facă să piardă prea mult materialiceşte, o poate satisface.

Dacă aceasta este „atitudinea" Poloniei să vedem acum care a fost „politica" ei în ultima vreme. Aş îndrăzni a spune că ea este asemănătoare omului care o conduce: Colonelul Beck. Din armata din care a ieşit, D-sa a adus cu sine un simţ ascuţit al onoarei şi al demnităţii, o mare încredere în sine mergând până la megalomanie, o lipsă desăvârşită de teamă în faţa adversarului celui mai puternic.

Pe de altă parte inteligenţă pătrunzătoare şi mlădioasă – cunoscător adânc al Germaniei alături de care a mers până ieri – el vede clar care este metoda cea mai bună de întrebuinţat şi o aplică cu o supleţe deosebită, aceasta cu îndoitul scop de a nu sacrifica niciunul din interesele vitale ale Poloniei dar a face în acelaşi timp tot posibilul pentru ca să evite Ţării sale – în plină reconstrucţie şi marcată ascensiune – războiul. De aici o politică tare, dârză dar în acelaşi timp şi conciliantă.

Politica tare îi este dictată în primul rând de amorul propriu naţional şi personal. Ea este indicată mai cu seamă însă de cunoaşterea adversarului. D-nul Beck ştie că cea mai mică slăbiciune ar fi interpretată de Germania ca un semn că Polonia ar fi dispusă a ceda fără război; în această credinţă Germania ar putea fi tentată de a crea un fapt îndeplinit care ar aduce conflictul. Fiind de o fermitate nedezminţită dl. Beck ştie că aduce cel mai mare serviciu păcii.

Preocupările personale nu sunt de asemenea cu totul străine atitudinii sale. Fiind ani de zile acuzat de opoziţie că a dat înapoi la Danzig în faţa Germaniei, D-sa veghează a nu mai face cel mai mic pas îndărăt care i-ar putea compromite situaţia personală. Exemplele de fermitate ale politicii poloneze nu lipsesc. Presa răspunde cu tărie neobişnuită „du tac au tac" tuturor violenţelor celei germane. Autorităţile poloneze reprimă cu o severitate neînfricată toate manevrele germanilor sau minoritarilor germani din Polonia pentru a slăbi Statul în interior. De aici înăbuşirea acţiunii germane de excitare a ucrainismului, şi reprimarea oricărei acţiuni oculte în

Silezia, ilustrată recent prin arestarea fostului senator Wiesner, Preşedintele lui „Jugend deutscherpartei".

Un alt exemplu este atitudinea avută în momentul cel mai critic al conflictului vamal de la Danzig.

Convinşi deja de răspunsul său verbal că Senatul dă înapoi şi înainte de a primi răspunsul scris, Polonia dă ordin agenţilor săi vamali, care până atunci îşi făceau serviciul în civil, să-şi ocupe posturile în uniformă şi sub arme. Această manifestaţie a uluit complet autorităţile danzigheze şi pe cele germane, obicinuite de ani de zile a fi singurele care să aibă iniţiativa manifestărilor de forţă.

În sfârşit ceea ce ilustrează până la ce grad Polonia a utilizat „maniera tare" în ultimul timp, este următoarea acţiune care pentru a nu sili amorul propriu german la o ripostă a fost ţinută secretă şi care împărtăşită fiindumi strict confidenţial. Vă rog a nu o comunica mai departe / Comunicată deja prin telegrama No. 3011 din 11 August 1939/.

Ca replică la darea înapoi a Senatului în chestiunea vamală, Germania a găsit indispensabil să reacţioneze. Însărcinatul cu afaceri Lubomirski a fost chemat la Wilhelmstrasse. I s-a atras atenţia pe un ton sec că Germania a fost foarte surprinsă de caracterul ultimativ pe care Polonia l-a dat ultimului ei demers la Danzig. În acelaşi timp i s-a imputat cu asprime că măsurile economice luate de Polonia au de scop strangularea vieţii economice a germanilor din Danzig ceea ce nu lasă Reich-ul indiferent. O oră după primirea telegramei de la Berlin, Domnul Wühlinsch, însărcinatul cu afaceri al Germaniei la Varşovia, era chemat în strada Wierzbowa, unde i se replica pe un ton tot aşa de sec că Polonia nu recunoaşte Reich-ului nici un drept de a interveni în favoarea Oraşului Liber şi dacă în trecut au avut loc convorbiri polono-germane în această privinţă ele au constituit un simplu act de bună voinţă a Poloniei datorit bunelor relaţiuni reciproce.

Dl. Arciszewski a adăogat că orice nouă tentativă a Germaniei de a interveni la Varşovia în favoarea Oraşului Liber va fi considerată ca un act de agresiune.

Am spus mai sus însă că Polonia are în acelaşi timp faţă de Germania şi o politică conciliantă. Astfel consemnul secretului a fost dat pentru acţiunea de mai sus pentru a nu sili amorul propriu nazist la o replică.

În acelaşi timp instrucţiuni au fost date d-lui Chodacki ca în convorbirile ce au început de puţine zile la Danzig să se arate culant în chestiunile economice şi dacă atmosfera va fi prielnică să nu se dea înapoi nici de la întinderea convorbirilor şi în alte domenii.

2. Din informaţiunile ce am cules rezultă că Varşovia este opusă ideeii unei conferinţe internaţionale în 4 şi chiar în 5 având de obiect chestiunea

Danzig-ului sau în care ea ar figura alături de alte probleme şi socoteşte preferabile negocierile bilaterale.

3. În ce priveşte politica internă asistăm la o adevărată uniune naţională, partidele de opoziţie lăsând la o parte toate criticile relative la politica externă sau internă a Guvernului pentru a face front în faţă primejdiei din afară.

Această impresie mi-a fost confirmată şi de ultima conversaţie ce am avut cu Dl. Niedziałkowski leaderul oficiosului partidului socialist „Robotnik". Partidul socialist polon pe care s-a sprijinit în trecut Mareşalul Piłsudski are un caracter naţional şi reprezintă în viaţa politică polonă o forţă reală pe care unii oameni politici clarvăzători – precum colonelul Kowalewski – ar vrea s-o vadă intrând în lagărul guvernamental.

Dl. Niedziałkowski a făcut din îndemnul Guvernului o călătorie de propagandă în străinătate, unde folosind preţioasele legături ce avea în sânul lui Labour-Party şi stânga franceză (Daladier şi Blum) a pledat cu succes cauza poloneză.

D-sa mi-a afirmat că atât timp cât va ţine pericolul va fi alături de Guvern, dar de îndată ce lucrurile se vor linişti nu va lipsi a se răfui cu dl. Beck pe care-l acuză că prin politica sa binevoitoare faţă de Germania a contribuit la mărirea catastrofală a ei precum şi la crearea actualei situaţii la Danzig unde a dat înapoi fără încetare în ultimii ani în faţa nazismului agresiv.

O întâmplare face ca mai mulţi şefi ai opoziţiei, cu mare popularitate să dispară. După Dmowski, şeful partidului naţional, acum dl. Korfanty popularul luptător democrat din Silezia dispare, iar ziarele anunţă că şeful populist Witos ar fi greu bolnav. Toate aceste pierderi, pentru opoziţia săracă în oameni, nu face decât să consolideze situaţia regimului.

4. Aflu că pentru a folosi însuşirile ofensive ale soldatului polonez, Statul Major ar fi hotărât ca în caz de conflict, după ce va rezista primelor şocuri germane, va porni cu o însemnată masă de manevră la ofensiva împotriva Germaniei.

5. Cu privire la călătoria Ministrului Poştelor şi leaderul democrat american Farley, la Varşovia, comunic că Ambasada noastră a fost singura care a fost vizitată de D-sa în timpul şederii sale în capitala Poloniei.

Ştirile apărute în ziare despre o misiune cu care D-sa ar fi fost însărcinat de Guvernul său sau de dl. Beck pe lângă Papă mi-au fost dezminţite de ambasadorul american. Vizita D-sale la Vatican a fost determinată numai de vechi legături de prietenie cu Şeful Bisericii Catolice.

6. Din conversaţiunile ce am avut cu diferiţi membri ai Ambasadei Italiei am avut confirmarea faptului că în Italia un război pentru Danzig

ar fi puţin popular, date fiind bunele relaţii ce au dăinuit întotdeauna între Roma şi Varşovia.

Aceasta mai cu seamă că Italia – care nu are nici un interes în acest conflict cu un obiectiv aşa de limitat – este conştientă că Germania fiind adăpostită înapoia liniei Siegfried, Italia este aceea care va suferi cea mai mare presiune din partea armatei franceze pe uscat şi a flotelor anglo-franceze în Mediterană.

7. Până acum Marea Britanie nu a trimis Poloniei nici material de război nici ofiţeri. Avioanele ce vor fi trimise vor veni de la baza aviatică din Cipru.

Tratativele pentru împrumutul în numerar se pare că vor reîncepe în curând cu mai mulţi sorţi de izbândă, ele având sprijinul War Office-ului.

Concursul francez s-a manifestat până acum prin trimiterea unui detaşament de care blindate – cu instructorii necesari – în Volinia (Wołynia). S-a trimis de asemenea pentru experimentare un avion cu instructorii respectivi.

8. Ministrul Olandei reîntors recent de la Berlin a cules din cercurile diplomatice, impresia unor vii îngrijorări şi a unor intenţii agresive germane faţă de România.

9. Ambasadorul polon la Tokio a telegrafiat Guvernului său pentru a interveni la Londra ca să se arate o mai mare înţelegere faţă de Japonia. D-sa se teme ca şi ambasadorul Angliei Craigie că, lipsa de culanţă a Londrei faţă de cererile japoneze să nu împingă pe aceasta la alianţa cu puterile axei.

10. Generalul ceh Prhala, ultimul comandant ceh în Rusia Subcarpatină, organizează cu sprijinul material polon şi fondurile adunate de Beneş în America o legiune cehă care să lupte eventual pe frontul polon.

În legătură cu aceasta menţionez şi reîntoarcerea fostului ministru al Cehoslovaciei Dl. Slavik, din America, ca reprezentant al organizaţiei d-lui Beneş.

11. În ultima conversaţie ce am avut cu dl. Beck, în care mi-a declarat că Ungaria nu s-a dat încă complet cu Germania, am constatat pentru prima oară la D-sa, o îndoială cu privire la intenţiile ungare pentru viitor. Până acum dl. Beck se arătase necontenit sigur de neutralitatea şi prietenia Ungariei.

12. Ministrul Slovaciei e informat că emisari polonezi – poate ai Biroului II – ar fi propus la Budapesta o conlucrare cu Ungaria în caz de război. Aceasta ar fi refuzat; ea ar fi promis în schimb aprovizionarea Poloniei cu subzistenţă şi în acelaşi timp să provoace mişcări printre minorităţile din Slovacia.

13. Dl. Beck mi-a arătat toată satisfacţia sa pentru măsurile militare luate în România. (text indescifrabil)

Deci cu toate elementele favorabile semnalate mai (text şters).

14. Sunt informat că în ce priveşte polonezii ce lucrează în Franţa se vor lua aceleaşi măsuri de mobilizare pe loc ca şi pentru francezi, iar restul vor fi organizaţi în unităţi speciale care vor lupta sub drapelul polon pe frontul francez.

15. Faţă de ştirile primite ieri din Berlin atmosfera era mai îngrijorată ieri la Ministerul de Externe şi măsurile militare au fost intensificate. Pe de altă parte conversaţiunile Chodacki-Greiser*) ajunseseră la un punct mort.

Ştirile de astăzi arată că conversaţiunile au fost reluate într-o atmosferă mai favorabilă. În acelaşi timp cei doi inspectori vamali poloni, arestaţi în ultimele zile au fost eliberaţi. De asemenea manifestaţiunea militară de aseară la Danzig ca şi discursul Gauleiterului Foerster**) nu au depăşit cadrul obişnuit.

Dar aceste elemente nu trebuie interpretate cu prea mult optimism. Consemnul dat de Hitler lui Foerster de a se abţine de la o acţiune de violenţă şi faptul că Führer-ul a declarat lui Burckhardt că nu are intenţiunea a face o lovitură la Danzig nu pot fi considerate ca elemente în adevăr favorabile. Führer-ul cunoaşte prea bine sentimentele opiniei publice germane pentru a risca să apară în ochii ei ca agresor. Dsa va provoca poate noi acte accentuând dominaţia asupra Oraşului Liber ca de pildă atribuirea naţionalităţii germane locuitorilor săi, dar va lăsa polonezilor exasperaţi gestul de violenţă care să-i prezinte în ochii tuturor ca agresori.

Deci cu toate elementele favorabile semnalate mai sus, situaţia continuă a fi considerată serioasă la lumina atât a măsurilor militare ce se intensifică în Germania, cât şi a celor ce se iau ca răspuns de către Guvernul polon.

Primiţi, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele consideranţiuni.

AMAE, Fond 71 România, vol. 269/1939, f. 40-49.

Raportul a fost repartizat:

M.S. Regele;
Preşed. Consiliului de Miniştri;
Direcţiunea Politică
21 august 1939

*) Marian Chodacki – reprezentantul Poloniei pentru legături între Guvernul Poloniei şi Senatul oraşului liber Gdańsk. Artur Greiser – Senator pentru afaceri interne în Senatul de la Gdańsk.

**) Gauleiterului Albert Foerster – ultimul primar al oraşului liber Gdańsk, numit în funcţie de Hitler, condamnat la moarte şi spânzurat de polonezi, în februarie 1952, în închisoarea Mokotów din Varşovia.

Originalul a fost depus, probabil, lui Ernest Urdăreanu.

Pe copia de la Ministerul Afacerilor Străine, textul este nesemnat. Stilul, informaţiile relativ ample, unele pentru prima dată în relatările transmise centralei, cât şi adresarea conduc la concluzia că raportul aparţine amb. Franasovici, redactat şi dactilografiat fiind încă la misiune, pentru a-l depune, potrivit cutumei, la Bucureşti. L-am putea denumi drept raportul final de încheiere a misiunii sale la Varşovia, diplomatul fiind numit ambasador la Paris. Lucrarea dovedeşte, totodată, că vizitele de rămas bun şi contactele mai ample avute cu prilejul plecării, aşa cum se întâmplă în activitatea diplomatică, l-au pus mai bine în temă cu privire la situaţia internă cât şi la raporturile Poloniei cu Germania şi alte state. Radiografia făcute comportamentului colonelului Beck confirmă judecăţile făcute, în mai 1936, de predecesorul său, Constantin Vişoianu, cu privire la manifestarea Poloniei pe plan internaţional şi în raporturile cu România. În mod cert rapoartele lui Vişoianu i-au rămas necunoscute. Găsim unele similitudini cu aprecierile mult mai articulate aparţinând lui Grigore Gafencu, cu diferenţa că cele exprimate de cel din urmă erau mult mai articulate.

Urmează ultima telegramă pe care o redactează în ziua următoarea, ca până la sosirea lui Grigorcea, care îi va urma în post, misiunea să fie girată de consilierul Dimitrescu, ca însărcinat cu afaceri a.i., care îşi realizează misiunea cu conştinciozitate. (*N.M.*)

*

Domnului Aleksandar Cincar Marković,
Ministrul Afacerilor Externe,

Belgrad – Bucureşti 15 august 1939

Convorbire cu Călinescu despre poziția Iugoslaviei

Domnule Ministru,

În convorbirile pe care le am periodic cu Călinescu, Preşedintele guvernului, el insistă să afle următoarele:

1) Dacă în Iugoslavia se crede în posibilitatea unei pătrunderi în continuare a Italiei în Balcani. El are un raport că numărul trupelor italiene din Albania este mai mare decât posibilităţile Italiei pentru astfel de dotări şi de aceea consideră că intenţiile italienilor sunt evidente. Şi, dat fiind că Italia ar porni spre Salonic sau peste teritoriul Greciei, sau prin

Iugoslavia, el se interesează dacă în acest din urmă caz Iugoslavia s-ar opune cu armele. Eu, desigur, i-am răspuns că Iugoslavia, ca şi de fiecare dată până acum, s-ar opune oricui ar aduce atingere teritoriului ei. Dar intenţia lui Călinescu era să afle dacă Iugoslavia s-ar opune cu armele înaintării în continuare a italienilor în Balcani, chiar şi atunci când inamicul ar trece peste teritoriul unui alt stat balcanic, având în vedere Grecia. Eu am răspuns că aceasta ar însemna astăzi deja un război european: deoarece Grecia este apărată de garanţiile marilor puteri.

2) Călinescu prevede posibilitatea ca Germania să caute o trecere pentru armata sa spre Balcani de îndată ce, în continuarea pătrunderii sale, Italia ar avea de întâmpinat rezistenţă, pe care o va întâmpina într-adevăr imediat; de aceea este probabil că Italia nici nu va porni în continuarea aventurii, în afară de cazul că primeşte aprobarea prealabilă a Germaniei şi dacă îşi atrage mai întâi în prealabil de partea sa Ungaria şi Bulgaria. Cum aceasta ar constitui un pericol pentru casa noastră comună balcanică, un pericol mai mare decât oricând mai înainte, Călinescu în mod evident vrea să ştie dacă noi suntem pregătiţi moral pentru un astfel de moment. Se pare că guvernul român este la curent că şi înarmarea noastră merge prea încet, chiar şi cu faptul că guvernul lui Stojadinović nu a făcut absolut nimic pentru armată timp de trei ani de zile şi că, în sfârşit, noi ne aflăm aproape într-o stare premergătoare războiului cu o armată extraordinar de bună, dar nu şi înarmată la nivel contemporan. Călinescu înţelege bine şi în mod loial poziţia noastră dificilă cu noii mari vecini şi intenţia noastră de a rămâne neutri. Însă neutralitatea înseamnă pasivitate; iar aceşti mari vecini ai noştri nu ne-ar permite să rămânem pasivi, nici ca prieteni, nici ca neprieteni. La urma urmelor, războiul va izbucni atât de surprinzător că nimeni nu va mai avea timp să aleagă de ce parte va fi, ci această alegere trebuie făcută dinainte şi la timp. În câteva rânduri Călinescu nu a ascuns nici temerea sa ca evenimentele să nu ne copleşească şi o astfel de stare de confuzie să nu se răsfrângă dinainte asupra forţelor noastre vii naţionale. Consider drept o datorie să comunic aceste impresii ale lui Călinescu. Eu am răspuns la ele într-un mod demn pentru ţara noastră, fără să pierd din vedere nici motivele lui, care au fost totdeauna prieteneşti.

3) În mod evident guvernul român are temeri din cauza poziţiei noastre aparente de îndepărtare de el. Din cauza aceasta, cea mai mică ştire despre un contact al nostru cu Ungaria şi cu Bulgaria provoacă aici o suspiciune extremă. Din cauza aceasta, mai cu seamă în cercurile militare româneşti, există reflecţii care pun la îndoială loialitatea noastră de aliaţi. Un ofiţer i-a spus unui prieten al meu că iugoslavii se consideră aliaţi ai Bulgariei şi că împreună vor veni să înjunghie poporul român, pe prietenii milenari ai sârbilor. Eu primesc şi scrisori anonime, probabil din aceleaşi cercuri, despre pericolul italian, despre valorile prieteniei poporului bulgar de comiţagii, despre pasivitatea noastră etc.

4) Consider drept o datorie să vă atrag atenţia asupra adevăratului caracter al discuţiilor turcilor şi românilor cu Bulgaria, ocazionate de pretenţiilor ei teritoriale. După părerea mea, atât Turcia, cât şi România consideră că Bulgaria nu a avut niciodată o politică externă independentă şi că totdeauna şi-a legat cauza de puteri străine, mereu aceleaşi. Turcia şi România au vrut mai înainte de orice să verifice şi să stabilească cu exactitate că Bulgaria într-adevăr nu doreşte o politică de solidaritate cu celelalte state balcanice pe baza Pactului Balcanic, ceea ce înseamnă că şi ea este împotriva statelor Pactului Balcanic. Deoarece în momentul de faţă nu se duce nici o politică de sugestii, nici

una de paliative, rămâne, după părerea lor, să se adopte la timp o poziţie faţă de Bulgaria. Cum atât Turcia, cât şi România sunt astăzi state foarte pregătite din punct de vedere militar, ele consideră că nu pot permite ca în spatele lor să rămână o Bulgarie şi înarmată, şi cu atitudine neprietenească. Ei cred că Bulgaria este înarmată şi susţinută de Germania şi de Italia, care însă sunt singurele două mari puteri care ameninţă libertatea popoarelor balcanice, deoarece sunt flămânde, iar foamea nu are ochi.

Cred, de aceea, că Turcia, România şi Grecia nu-şi fac nici un fel de iluzii că Bulgaria s-ar gândi la o colaborare în cadrul alianţei balcanice ci că, dimpotrivă, aşteaptă doar ordine de la Roma şi de la Berlin şi că de aceea există în Balcani o problemă bulgară care însă nu este numai pentru bulgari, ci mai întâi de toate pentru cei care sunt în mod nemijlocit ameninţaţi de Bulgaria şi care, cu un astfel de vecin, se consideră într-o proastă companie. Dacă Bulgaria într-adevăr ar încerca ceva, în aceeaşi clipă s-ar afla în pericol să suporte ea însăşi ceea ce, după părerea lor, ea pregăteşte celor trei vecini ai săi. Adaug că şi neîncrederea evidentă a Turciei, Greciei şi României faţă de Iugoslavia îşi are originea în actuala noastră satisfacţie faţă de poziţia actuală a Sofiei. O persoană importantă din cercurile apropiate de Ambasada Turciei de aici a spus unui prieten al meu următoarele cuvinte: „Dacă şi Iugoslavia nu este împreună cu noi ceilalţi pentru apărarea casei comune balcanice, ea va fi dezmembrată".

Toate cele de mai sus le comunic conform obligaţiilor de serviciu. Eu am reuşit ca multe din aceste presupoziţii (pentru că, totuşi, acestea sunt doar presupoziţii) să le combat foarte energic.

Vă rog să primiţi, Domnule Ministru, şi cu această ocazie, asigurarea respectului meu cel mai profund,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 376-379.

157.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3147
19 august 1939, ora 16.15

Externe București

Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.: *Relații polono-sovietice.*

Stosunki polsko-radzieckie

Ambasadorii Franţei şi Angliei au făcut ieri un demers – primul insistent, al doilea mai puţin – cerându-i în caz de război permisiunea de trecere a trupelor ruseşti prin Polonia şi anume prin regiunea Wilno şi a Galiţiei Orientale, aceasta fiind o condiţiune pusă de Soviete pentru încheierea acordului militar. Domnul Beck mi-a comunicat că răspunsul pe care Polonia îl va da astă seară va fi negativ. Comunicarea a fost făcută dintr-un spirit pur amical şi fără a voi să ne influenţeze în ipoteza în care ni s-ar fi făcut o propunere asemănătoare.

Părerea d-lui Beck, consecventă cu tot ce a spus până acum, este că această condiţie este un nou pretext al Sovietelor pentru a nu se angaja, fiind sigure de răspunsul negativ polonez.

Franasovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 495.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

158.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
23 august 1939

Notă
asupra convorbirii avute de domnul ministru Gafencu cu domnul Steltzer, însărcinatul cu afaceri al Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine în ziua de 23 august 1939

Ref.*: Livrare a restanţelor de petrol; Pactul de neagresiune germano-sovietic; tur de orizont asupra altor probleme bilaterale în atenţia părţilor.*

Dostawy nafty; Układ o nieagresji niemiecko-radzieckim; przegląd innych bilateralnych spraw pod rozwagę stron

Domnul Steltzer a ţinut să-mi mulţumească pentru atât de grabnica livrare a restanţelor de petrol în urma intervenţiei hotărâtoare a domnului prim-ministru.

Însărcinatul cu afaceri al Germaniei mi-a spus că mai este un rest de petrol în valoare de 1 500 milioane mărci, care ar trebui livrat în contul unei comenzi de armament german care a fost în întregime expediat. Livrarea acestui rest de petrol ar face o impresie excelentă în Germania.

Domnul Steltzer mă asigură că rămâne la dispoziţia noastră pentru a urgenta comenzile pe care le avem în Germania şi pentru a asigura livrarea lor cât mai grabnică. (Am intervenit numaidecât telefonic pe lângă domnul prim-ministru care a ţinut să satisfacă şi el numai decât cererea domnului Steltzer. Însărcinatul cu afaceri german s-a arătat foarte mulţumit de această grabnică dezlegare.)

Domnul Steltzer m-a pus apoi la curent cu instrucţiunile pe care le-a primit din Berlin referitoare la Pactul de neagresiune germano-sovietic.

Acest Pact ar fi fost negociat împreună cu Acordul economic de mai bine de două luni şi jumătate. El corespundea unei politici de destindere pe care Germania o urmăreşte sistematic cu Rusia Sovietică şi care este potrivit vechii tradiţii bismarkiene.

Împrejurările de azi au fost prielnice încheierii acestui Pact, fiindcă Rusia este pe cale de a evolua de la internaţionalismul bolşevic spre un

regim naţionalist, întemeiat pe noţiunile de stat şi de teritoriu. S-au luat de asemenea măsuri la Moscova pentru a reduce influenţa evreiască.

Guvernul german a reuşit prin acest Pact să spargă cercul pe care Marea Britanie încerca să-l strângă în jurul Germaniei. Ea nu-şi va schimba însă întru nimic principiile ei de politică internă: Pactul antikomintern rămâne în vigoare ca şi atitudinea categoric ostilă spiritului şi doctrinei bolşevice. Germania a ţinut la curent Italia cu hotărârile ei şi va încerca să înlesnească o destindere în Extremul Orient între prietena ei Japonia şi Rusia.

Negocierile germano-sovietice au dovedit la conducătorii celor două mari imperii aceeaşi dorinţă de a ajunge la o înţelegere şi la o colaborare în linii mari.

Domnul Steltzer m-a întrebat ce impresie a făcut acest acord în România şi care este părerea mea în această privinţă.

I-am răspuns că aşa cum şi-a putut da seama, cercurile politice ca şi opinia publică românească, au primit această ştire cu cea mai desăvârşită linişte. România urmăreşte pacea. Tot ce poate întări pacea este binevenit. Vom preţui noul pact în măsura în care va putea, aşa cum nădăjduim, întări pacea generală.

Pentru noi, perspectiva unui conflict şi îndeosebi a unui război între Germania şi Rusia, a fost întotdeauna legată de temeri îndreptăţite. Ar fi foarte greu pentru noi să ne ferim de efectele unui asemenea conflict. De aceea am urmărit totdeauna o politică cumpănită în care ne-am străduit să evităm în măsura posibilităţilor noastre cauzele de conflict între Germania şi Rusia.

Am avut prilejul personal să arăt conducătorilor Germaniei că nu ne vom sprijini niciodată pe vecinii noştri de la răsărit, împotriva Germaniei, şi ne-am ţinut de cuvânt.

Iată de ce suntem dornici să vedem în statornicirea unei situaţii de pace între Germania şi Rusia, un eveniment fericit pentru toţi vecinii. Cu atât mai mult cu cât suntem convinşi că statornicind această pace, Germania a ţinut seama de toate interesele ei şi îndeosebi de acelea pe care le are în comun cu noi, adică de interesul de a păstra libertatea Gurilor Dunării garantată prin prezenţa la aceste Guri a unei Românii puternice şi independente.

Domnul Steltzer mi-a mulţumit pentru aceste lămuriri şi mi-a făgăduit că îmi va comunica toate desluşirile ulterioare pe care le va mai primi din partea guvernului său cu privire la această foarte importantă chestiune.

În ce îl priveşte, Însărcinatul cu Afaceri îmi împărtăşeşte că a şi comunicat guvernului german că România înţelege în orice împrejurare să-şi împlinească angajamentele contractuale care decurg din acordul economic germano-român şi ar fi mulţumit dacă i-aş confirma această informaţie pe care a ţinut s-o dea guvernului său.

Am răspuns foarte ferm că este în afară de orice dubiu că România, potrivit politicii ei de pace şi de leală respectare a angajamentelor luate, va împlini cu stricteţe acordul economic germano-român[*]).

AMAE, Fond 79 Germania, vol. 77, f. 273-276;
Idem: Fond 71 România, vol. 269/1939, p. 148-150.

Din Protocolul adiţional secret la Pactul de neagresiune semnat de Molotov şi Ribbentrop la 23 august 1939

Cu ocazia semnării Tratatului de neagresiune dintre Reich-ul german şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, plenipotenţiarii semnatari din partea celor două părţi au discutat în cadrul unor convorbiri strict confidenţiale problema delimitării sferelor lor respective de interes în Europa răsăriteană. Aceste convorbiri au dus la următorul rezultat:
[...]

3. În privinţa Europei sud-estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană îşi declară totalul dezinteres politic faţă de aceste teritorii.

4. Acest protocol va fi considerat de ambele părţi ca strict secret.

23 august 1939

Pentru Guvernul Germaniei,
J. Ribbentrop

Reprezentantul plenipotenţiar
al Guvernului U.R.S.S.,
V. Molotov

*

La 24 august ambasadorul american la Moscova, i-a trimis secretarului de stat Laurence Steinhardt două telegrame. Prima cifrată sumar în care îl informa că tratatul a fost publicat în presa sovietică şi că este în conformitate cu informaţiile anterioare transmise. Considerând că presa va publica textul în întregime nu îi telegrafiază conţinutul. În schimb, în a doua telegramă, strict-secretă, îi sunt prezentate prevederile anexei secrete din Protocolul adiţional de mai sus.

---

[*] Sublinierile sunt în textul original.

159.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti
25 august 1939

Notă de convorbiri
avute de dl. secretar general, Al. Cretzianu cu dl. Raczyński, ambasadorul Poloniei la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Convorbirea avută de către secretarul general al MAS, Al. Cretzianu, cu Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei la Bucureşti, privind demersul maghiar și poziția României precum și cu privire la propunerea încheierii Pactului de neagresiune româno-maghiar.*

Rozmowa sekretarza generalnego MSZ, Al. Cretzianu z Rogerem Raczyńskim, polskim ambasadorem w Bukareszcie, dot. węgierskiego demarche oraz stanowisko Rumunii w sprawie propozycje zawarcia Układu rumuńsko-węgierskiego o neagresji

Ambasadorul Poloniei mi-a spus că a fost informat despre un demers ungar şi despre un răspuns ce l-am fi dat acelui demers şi că mă roagă să-i dau informaţiuni în această privinţă.

Am arătat Contelui Raczyński scrisoarea d-lui Bardossy din 24 august şi răspunsul nostru din acea dată.

În legătură cu propunerea Pactului de neagresiune, i-am amintit de ultimele demersuri anglo-franceze, în vederea realizării unei destinderi cu Ungaria, spre ar permite acelei ţări să menţină o politică de independenţă în relaţiile sale cu Germania.

Aceste lămuriri erau necesare, dat fiind că ambasadorul Poloniei, fără a fi făcut o observaţie oarecare asupra răspunsului nostru la demersul ungar, mi-a împărtăşit totuşi părerea sa că demersul ungar ar fi în realitate un sondaj pentru a afla dacă România îşi va menţine neutralitatea într-un eventual conflict germano-polon.

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 155;
AMAE, Fond 71 România, vol. 269/1939, p. 191

Grigore Gafencu a primit un telefon de la ambasadorul Franasovici, probabil de la Varşovia, în care consemnează că situaţia este încordată în Polonia. „Nimeni nu vrea şi nu poate să dea îndărăt. Se aşteaptă în curând un deznodământ. Măsuri foarte intense au fost luate pentru concentrarea trupelor la hotare. Este aproape o mobilizare. Au avut loc incidente la hotare".

AMAE, Fond 71 România/General, vol 53, p. 285.

160.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti
25 august 1939

Légation Britannique – Bucharest, le 25 aout 1939

Ref.*: Scrisoare adresată de sir Reginald H. Hoare, şeful misiunii diplomatice al Marii Britanii la Bucureşti, ministrului român al Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, în privinţa pactului germano-rus şi a repercusiunilor acestuia asupra statelor zonei. Rezultă şi eventuala reacţie britanică împotriva dominaţiei Germaniei asupra Europei.*

Pismo Reginald'a H. Hoare w sprawie Układu niemieckiego-rosyjskiego oraz o jego skutkach na państwa z tej strefy

Mon cher Ministre,

Voici le sens du télégramme que je ai montré hier, en faisant l'observation personnelle que je croyais que cette communication n'était vraiment pas nécessaire.

Il est possible que la conclusion du pacte germano-russe de non-agression puisse donner l'impression dans les pays aussi qu'au mouvement regrettable de l'opinion publique en Angleterre pourrait rendre mon gouvernement moins disposé de collaborer avec ceux qui s'opposent a la domination de l'Europe par l'Allemagne. Une réponse catégorique a une pareille conclusion est fournie par le communiqué émis a la fin de la réunion du Conseil des Ministre de 22 août, et surtout par le passage que annonce que le Conseil n'a pas hésité de décider qu'un tel événement (que la conclusion du pacte) n'affectera y en aucune façon leur obligation envers

la Pologne dont la nature a été déclarée publiquement a maintes reprises et que le Gouvernement de Sa Majesté Britannique est résolu de remplir.

Je suis également autorisé de signaler les mesure extraordinaires pour la défense nationale soumisse au Parlement et adoptées a l'unanimité.

J'ajoute que je reçois ce matin un télégramme que le texte du Pacte n'a rien changé si ce n'est que de renforcer la conviction de l'opinion publique.

Je saisis cette occasion, Monsieur le Ministre, pour renouveler a Votre Excellence l'assurance de ma plus haute considération.

Bien sincèrement
R.H. Hoare

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 156.

161.

Consulatul general din Lwów – nr. 1669
28 august 1939, orele 02.40

Telegramă descifrată

Ca urmare la telegrama mea Nr. 1660.

Consulul Germaniei mi-a telefonat aseară, foarte agitat, că poliţia nu-i permite să părăsească Lwow-ul, declarându-l prizonier în Consulat, fiindu-i interzis a veni în contact cu orice persoană din afară. Consulatul se află sub paza poliţiei.

Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 496.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Nicolae Iorga publică în „Cuget clar" (noul „Semănător"), IV, 1939, aug. poemul ***Războiu*** în care întâlnim premoniţia cutremurătoare: *„Fantomă sângeroasă, de ce ne baţi la uşă",* p. 13/177. Cu acelaşi titlu, în poezia din 19 octombrie întâlnim versurile: *În nebunia-i călătoare/ Cu o suflare otrăvitoare/ Ucide bietele popoare.*

Ibidem, p. 225.

162.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 53905, 28 august 1939

Telegrama cifrată

Circulară adresată Legaţiunilor: Berlin, Roma

Ref.*: Ministrul afacerilor străine, Grigore Gafencu, prezintă poziţia de neutralitate a României, angajamentele sale neobligând statul român să se implice în războiul Marilor Puteri; încercarea de aplanare a incidentelor de la graniţa cu Ungaria; propunerea făcută acestei ţări de România pentru a încheia un Pact de neagresiune.*

Minister Grigore Gafencu przedstawia neutralne stanowisko rumuńskie oraz zobowiązania państwa rumuńskiego niewmieszania się w wojnie Wielkich Mocarstw; próby zmniejszania incydentów granicznych z Węgrami, propozycja przekazana Węgrom dla zawarcia Ukladu o neagresji

În împrejurările de azi, România urmăreşte desfăşurarea evenimentelor cu linişte şi sânge rece. Angajamentele ei nu o obligă să intre într-un război al Marilor Puteri atâta vreme cât hotarele şi independenţa ei nu sunt ameninţate. Ea se va strădui, deci, să vegheze la apărarea drepturilor ei suverane, ferindu-se de orice provocare şi arătând pe faţă voinţa ei de pace.

Avem nădejdea că angajamentele noastre faţă de pacea balcanică nu ne vor atrage într-o acţiune războinică.

Prietenii noştri din Înţelegerea Balcanică par şi ei dornici să se ferească de a fi atraşi în război dacă interesele lor nu vor fi ameninţate.

În ce priveşte vecinii cu care n-avem legături de prietenie ne străduim printr-o acţiune de destindere să întărim stările paşnice în Balcani şi în Bazinul Dunărean.

Vă amintesc, în această privinţă, aplanarea incidentelor de la graniţa ungară şi propunerea ce am făcut-o Ungariei în vederea încheierii unui Pact de neagresiune. Chiar după refuzul guvernului ungar de a încheia un asemenea Pact am continuat să păstrăm contactul cu dânsul. La rândul său acest guvern ne-a propus un Pact privitor la minorităţi. Nu am respins „de plano" această propunere şi am cerut guvernului de la Budapesta să ne dea preciziuni.

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 158.

163.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 53903
28 august 1939

Telegramă cifrată
Circulară – Ambasada României la Paris,
Legaţiunea României la Londra

Ref.: *Ministrul român al Afacerilor Străine informează legațiile de la Paris și Londra cu privire la poziția oficială a statului român față de tensiunile ivite pe plan internațional, pronunțându-se pentru respectarea tuturor angajamentelor politice și militare contractate și urmărirea unei apropieri față de statele Înțelegerii Balcanice în vederea asigurării unei politici de destindere față de Ungaria și Bulgaria.*

Minister Spraw Zagranicznych informuje przedstawicielstwa w Londynie i Paryżu o oficjalnym stanowisku rumuńskim wobec napięć na arenie międzynarodowej

Ţin să precizez mai jos atitudinea noastră în împrejurările de azi:

1) Înţelegem să menţinem integral hotărârea noastră de a ne apăra în contra oricărei atingeri a independenţei noastre şi a integrităţii noastre teritoriale.

2) Vom respecta toate angajamentele politice şi militare pe care le-am contractat şi care, de altfel, sunt bine cunoscute.

3) Ne vom strădui să apropiem ţările Înţelegerii Balcanice şi să

coordonăm acţiunea lor. În special vom lucra în vederea unei apropieri între Turcia şi Iugoslavia (în această privinţă vă atrag atenţiunea telegramei mele nr. 53812 de azi).

4) Urmărim o politică de destindere faţă de Ungaria şi Bulgaria, care pentru moment, ar părea dornice să păstreze neutralitatea. Vă amintesc, în această privinţă, aplanarea incidentelor de la graniţa ungară şi propunerea ce am făcut-o Ungariei în vederea încheierii unui Pact de neagresiune. Chiar după refuzul guvernului ungar de a încheia un asemenea Pact a continuat să păstrăm contactul cu dânsul. La rândul său acel guvern ne-a propus un pact privitor la minorităţi. Nu am respins deplin această propunere şi am cerut guvernului de la Budapesta să ne dea preciziuni.

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 157.

164.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3347
29 august 1939, ora 22.30

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.: *Stadiul pregătirilor de război în Polonia.*

Stadium przygotowania do wojny w Polsce

Contele Lubieński*, mai puţin pesimist ca Domnul Kobylański** – mi-a comunicat următoarele:

I. *Din punct de vedere al informaţiunilor militare*, situaţia este extrem de serioasă. Concentrările germane crescânde permit o acţiune imediată.

Din punct de vedere politic, elementul îngrijorător este încăpăţânarea Führer-ului, care socoteşte propunerea făcută Poloniei ca cea mai mărinimoasă ce putea fi făcută. În ce priveşte schimbul de vederi anglo-german, Führer-ul a dat chiar în acest moment răspuns propunerii engleze. Ele au aparenţa a fi făcute mai mult „pro forma” în vederea stabilirii

* Şeful de cabinet al ministrului Jozef Beck.

** Directorul Departamentului Politic.

răspunderii războiului. Ca element oarecum optimist am putea cita o oarecare ezitare a Führer-ului în preajma conflictului. Statul Major ar fi conciliat o acţiune. Opinia publică, puţin războinică, ar avea o ţinută destul de rea în urma ultimelor restricţii şi Domnul Himmler ar fi avertizat pe Führer despre aceste simptome îngrijorătoare.

Cu toate acestea, directorul cabinetului ministrului consideră situaţia ca foarte serioasă.

II. D-sa socoteşte că sunt 80% şanse ca Italia să rămână la început neutră, pentru următoarele motive:

a) puţin pregătită din punct de vedere tehnic, ea ar fi o sarcină pentru industria de război germană;

b) vulnerabilitatea ei faţă de flota engleză ar permite acesteia unele succese de la început, cu influenţe psihologice în Europa Centrală şi Europa Orientală, succese pe care ţările democratice nu le pot spera;

c) neutralitatea Italiei ar uşura pe cea a Ungariei şi a Statelor din Balcani ceea ce ar lăsa la dispoziţia (lipsă text) bogate izvoare de materii prime.

Dimitrescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8-E, f. 597-598.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

165.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 53928, 29 august 1939

Consulat Roumanie – Lwów

Telegramă cifrată

Ref.*: Instrucţiuni privind eventuala preluare a lucrurilor personale ale consulului german de la Lwów.*

Rozporządzenie dot. ewentualnego przyjmowania rzeczy osobistych konsula niemieckiego we Lwowie

Răspuns la Nr. 1685.

Puteţi lua în grija Domniei Voastre efectele personale ale colegului Domniei Voastre german în eventualitatea în care domnia sa ar avea să părăsească Lwów-ul.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 496.

166.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
29 august 1939

Comunicat al ambasadorului Poloniei adresat Ministerului Afacerilor Străine
Komunikat ambasadora Polskiego de MSZ

Strictement confidentiel

Varsovie, 29 VIII 1939

Ref.*: Mesajul trimis de Hitler lui Daladier şi Chamberlain prin care Führer-ul le cere acestora, ca preţ al nonagresiunii Germaniei în vest, mână liberă în Polonia; dorinţa Poloniei este de a negocia cu Germania pe picior de egalitate şi cu condiţia ca interesele sale vitale să fie respectate.*

Pismo Hitlera do Daladiera i Chamberlaina poprzez którego Führer domaga się od nich jako cena nie agresji ze strony Niemiec na Zachodzie wolnę rękę w Polsce; dążenie Polski do negocjacji z Niemcami na stopie rownej uwarunkując aby witalne swoje interesy były respektowane

Dépêché de M. Beck du 29. VIII

…Les messages de M. Hitler á M.M. Daladier et Chamberlain ont eu pour objet d'obtenir au prix de non-agression a l'ouest, les mains libres a l'égard de la Pologne.

Ces manoeuvres ont été repoussées vu:

1) que la Pologne jouit de la garantie découlant des intérêts d'alliance;

2) la Pologne este prête a négocier avec l'Allemagne sur pied d'égalité a condition que les intérêts vitaux de la Pologne soient respectés.

AMAE, Fond 71 Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 1.

167.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3351 august 1939, ora 19.30

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.: *Impactul unor acțiuni maghiare care necesită o mare vigilență din partea României*

O impakcie działań węgierskich, które domagają się wielkiej czujności ze strony rumuńskiej

---

II. Deşi contele Lubieński (şeful de cabinet al ministrului Beck – *N.M.*) continuă a crede că principalul obiectiv al mobilizării ungare este păstrarea neutralităţii, starea de asediu ce se va institui în Rusia Subacarpatică, concentrările de trupe la graniţa cu România cât mai cu seamă marea presiune pe care Reich-ul o poate exercita la Budapesta de la ocuparea Slovaciei, impun României, „cea mai mare vigilenţă”

Dimitrescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 599.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

168.

Ambasada Regatului României Varşovia – nr. 3349
30 august 1939, ora 17.00

Externe București

Telegramă descifrată (Telefonată)

Ref.*: Izbucnirea iminentă a conflictului germano-polon; poziția Rusiei.*

Możliwy wybuch konfliktu niemiecko-polskiego; stanowisko Rosji

Ora 13.00

Domnul Arciszewski îmi comunică următoarele:

I. Tensiunea subsistă. Deşi nu cunoaşte textul răspunsului domnului Hitler, se ştie însă că n-a abandonat nimic din poziţia sa iniţială şi Arciszewski se întreabă la ce mai pot servi aceste schimburi de note. Conflictul poate izbucni în orice moment.

II. Cu privire la sugestiunea unor declaraţiuni bilaterale de neagresiune făcute de Varşovia la Budapesta, despre care trata punctul 5 din telegrama mea nr. 3303, părerea ministrului Poloniei la Budapesta este că nici un gest, pact sau declaraţiune nu pot fi făcute de Guvernul ungar fără a fi întărite de Berlin şi a-şi periclita situaţia. Ministrul polonez sugerează o declaraţiune unilaterală din partea României, care ar întări regimul actual favorabil neutralităţii. Acelaşi diplomat afirmă că mobilizarea ungară nu este îndreptată împotriva României, ci are de scop apărarea neutralităţii ţării.

III. Domnul Arciszewski este oarecum sceptic cu privire la afirmaţiunile ambasadorului Sovietelor despre care tratează telegrama mea nr. 3345 de azi.

Îmi confirmă însă bunăvoinţa activă a Moscovei pentru a dezvolta schimburile comerciale dintre cele două ţări. Am simţit însă că domnul Arciszewski păstrează o oarecare temere în ce priveşte atitudinea pe care, sub impulsul propagandei germane, ar putea-o păstra Rusia în viitorul conflict.

Dimitrescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 511-512.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

169.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3351
30 august 1939, ora 16.45

Externe București
Telegramă descifrată

Ref.: *Mobilizarea armatei poloneze și urmările instituirii stării de asediu instaurată de Ungaria în Rusia Subcarpatică.*

Zmobilizowanie Wojska Polskiego i skutki stanu wojennego z Węgier na Rusi Podkarpackiej

D. Kobylański m-a chemat pentru a-mi comunica următoarele:

I. Mobilizarea polonă este determinată de ultimele măsuri luate de Reich: închiderea fruntariilor polono-germane şi în special prin ocuparea Slovaciei. Ea are ca efect că numărul persoanelor chemate sub arme să treacă de la 2 milioane şi patru sute mii la 4 milioane.

II. Deşi continuă a crede că principalul obiect al mobilizării ungare este păstrarea neutralităţii, starea de asediu ce se va institui în Rusia Subcarpatică, concentrările de trupe la graniţa României cât mai cu seamă marea presiune pe care Reich-ul o poate exercita la Budapesta de la ocuparea Slovaciei, impun României „cea mai mare vigilenţă”.

Directorul politic roagă a păstra cea mai mare discreţiune asupra acestei informaţiuni şi în niciun caz a nu se divulga izvorul polonez.

Dimitrescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 8, f. 510.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică
31 august 1939.

170.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
31 august 1939

Notă de convorbire
a d-lui secretar general, Al. Cretzianu cu dl. A. Thierry, ambasadorul Franţei la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Convorbire cu privire schimbările făcute la conducerea forţelor franceze din Orient, la situaţia internaţională şi poziţia diplomaţiei ruseşti, care nu dorea să ajute cu materiale de război Polonia în eventualitatea unui război.*

Rozmowa na temat zmian w kierownictwie sił zbrojnych na Wschodzie, o sytuacji międzynarodowej oraz o stanowisku dyplomacji rosyjskiej, która nie chce pomóc z materiałami wojennymi Polski w razie wojny

1) Dl. ambasador Thierry îmi spune în mod confidenţial că a fost înştiinţat de guvernul său că generalul Weygand a fost numit comandant şef al forţelor franceze din Orient.

Această numire va deveni oficială în caz de război. Între timp guvernul francez a atras atenţia Ambasadei sale la Bucureşti asupra importanţei acestei hotărâri. Dat fiind înalta personalitate a Generalului Weygand, d-sa arată că guvernul francez voieşte să consacre un maximum de sforţări morale şi materiale în vederea organizării şi întărirea frontului sud-estic.

2) Dl. Thierry îmi arată că după informaţiuni primite de la Quai d'Orsay , dl. Molotov ar fi declarat d-lui Naggiar, ambasadorul Franţei la Moscova, cu prilejul audienţei ce a avut înainte de a pleca la Paris, că ruşii ar mai fi încă dispuşi să furnizeze Poloniei, în caz de război, materii prime şi material de război.

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 159.

171.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
31 august 1939

Externe București

Notă telefonică

Bucureşti, 2. 41. 09,
Direcţia Presei chemată de Londra de Legaţia română

Copie

31 august 1939

Ref.*: Posibilului atac german asupra Poloniei; încercările de negociere ale Angliei și ale Franței cu Germania puse de Londra în punctul fatal – încât se va întâmpla ce era de așteptat; Anglia și Franța văd cu ochi buni formarea unui bloc neutru compus din statele balcanice.*

Możliwy atak niemiecki na Polskę; próby negocjacji Anglii oraz Francji z Niemcami stawiane poprzez Londyn w fatalnym punkcie – także to co ma się stać się stanie; Anglia i Francja przychylnie sie ustosunkowuje na utworzenie bloku państw bałkańskich

Londra: Sâmbătă sau duminică va fi punctul culminant.
Buc.: Şi nu se mai vede nicio posibilitate de negociere?
Londra: Ba da, însă Londra a pus în aşa situaţie Germania încât punctul fatal este că se va întâmpla ce era de aşteptat.
Buc.: Cu Rusia ce mai este?
Londra: Concentrează trupe spre Polonia.
Buc.: Dar cu ratificarea ce este, se va face acum?
Londra: Nu se ştie. Germania este pusă într-o situaţie că acum nu mai poate da înapoi. Că Polonia nu va ataca Germania este […] în caz că Franţa şi Anglia va ataca, că aici a început transportul trupelor în Franţa. Toată lumea în stradă cântă cântece patriotice şi s-a obişnuit cu situaţia asta. Impresia mea este că ar fi o decepţie generală dacă nu s-ar declara războiul, aşa i-a montat de tare pe aceştia.
Aici este calm şi linişte, populaţia se stăpâneşte. Presa de azi vorbeşte chiar de calmul care există în România şi faptul cu Serbia, e o speranţă, că s-a ajuns la o înţelegere internă; faptul că Turcia e fermă în atitudinea ei, ceea ce ţine Bulgaria pe loc şi pericolul Ungariei de a dispare de pe harta Europei, o face să se apropie de România.

Se vorbeşte că statele balcanice vor să formeze un bloc neutral, lucru de care Franţa şi Anglia îl văd cu ochi buni.

AMAE, Fond 71 Polonia, f. 71-72.

172.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti 31 august 1939

Notă

asupra convorbirii avute de domnul ministru Gafencu cu domnul Fabricius – ministrul Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Atitudinea Românei în criza actuală; acceptarea tranzitului materialului de război aparținând Poloniei; situația minorității germane din România; presupuse intenții de arestare a unor fruntași ai acesteia.*

Stanowisko Rumunii w aktualnym kryzysie; akceptacja tranzytu polskich materiałów wojennych; sytuacja mniejszości niemieckiej w Rumunii; domniemane intencje aresztowania ich kierownictwa

Ministrul Germaniei se întreţine cu mine despre situaţia generală. Îi repet cu acest prilej lămuririle pe care i le-am mai dat şi pe care le-am comunicat şi domnului ministru Crutzescu la Berlin, despre atitudinea României în criza actuală.

Domnul Fabricius îmi aduce apoi următoarele la cunoştinţă:

1) La Constanţa s-ar afla 3 000 de lăzi încărcate cu bombe incendiare în tranzit spre Polonia. Guvernul german ne-ar fi recunoscător dacă am opri acest material de război, care, evident, este destinat războiului care poate începe mâine între Polonia şi Germania.

Răspund că voi aviza guvernul nostru despre această cerere, dar că ţin de pe acum să-mi exprim prieteneşte nedumerirea mea că ni se poate face o asemenea cerere, deoarece nu văd în virtutea cărui drept am putea interveni ca să oprim, atâta vreme cât suntem încă în stare de pace, un tranzit de mărfuri prin ţara noastră.

2) Minoritatea germană ar avea cunoştinţă despre un ordin al Siguranţei

că, în cazul în care ar izbucni războiul între Germania şi Polonia, ar urma să fie arestaţi în România un număr de fruntaşi ai minorităţii germane.

Răspund că nu poate fi vorba decât de un zvon absurd sau de o intrigă. Nici nu am nevoie să mă informez pe lângă Ministerul de Interne ca să-i pot declara categoric că nimeni nu a dat un asemenea ordin şi că nimeni nu se va atinge de minoritarii germani, care ca toţi cetăţenii români se bucură de protecţia legilor româneşti.

L-am informat pe domnul prim ministru despre aceste reclamaţii ale ministrului Germaniei. Domnul prim ministru l-a lămurit personal pe domnul ministru Fabricius chiar în această zi, cu privire la cele două cereri ale sale.

AMAE, Fond 79 Germania, vol. 77, f. 312-313;
Idem Fond 71 România, vol. 269/1939, p. 255-256.

173.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
31 august 1939

Întrevederea D-lui Prim Ministru cu Domnul Fabricius la Preşedinţia Consiliului

Ref.*: Situaţia internaţională şi relaţiile româno-germane.*

Sytuacja międzynarodowa i stosunki rumuńsko-niemieckie

– Ministrul Germaniei îmi spune că întors din concediu a găsit o atmosferă foarte bună la Bucureşti şi dorinţa de a se menţine neutralitatea. Firește crede încă în putinţa de a se înlătura războiul deoarece se continuă negociaţiunile. Semnalează însă unele articole din presa străină în care se vorbeşte despre noi angajamente ce ar fi luat România faţă de Polonia şi Turcia şi adaugă că asemenea ştiri sunt de natură să turbure atmosfera.

– Observ că nu am nevoie să arăt lipsa de seriozitate a acestor articole şi că de altfel nu obişnuiesc să dau dezminţiri pentru a încinge polemici cu presa străină şi a fi astfel în funcţie de toate manevrele ziariştilor. Îl previu că se poate aştepta şi în viitor la asemenea intrigi de presă.

– Ministrul german nu insistă şi repetă că e mulţumit de relaţiile

actuale şi că ar dori să se continue în acelaşi fel şi îndeosebi să se poată executa convenţia economică.

– Îi răspund că politica României a fost şi este foarte simplă. Relaţiile noastre cu Germania sunt comandate de interesele economice complimentare. Este o situaţie pe care nu am avut a o crea noi, ci a rezultat din situaţia ţărilor respective. Aceeaşi a fost problema şi în trecut înainte de războiul mondial. De aceea noi am încheiat cunoscutul tratat, în care se găsesc satisfăcute interesele ambelor ţări. Am spus-o în discursuri publice şi am arătat că astfel fiind, noi vom executa cu loialitate angajamentele. Bine înţeles întrucât va fi reciprocitate şi întrucât şi Germania va livra comenzile noastre punctual. Îi observ că până acum noi le-am dat petrol chiar peste cotă iar dânşii au oprit unele transporturi de armament.

– Ministrul recunoaşte că le-am dat satisfacţie şi mă înştiinţează că s-a făcut o greşeală în Germania şi că transporturile de armament vor urma regulat.

– Continui, spunând că dacă a putut cândva să observe o rezervă la noi în ce privesc problemele politice, aceasta se datora exclusiv Ungariei, care manifesta zgomotos pretenţiuni teritoriale asupra României şi lăsa să se înţeleagă că este susţinută de Germania în această direcţiune.

– Ministrul Fabricius îmi răspunde imediat că Führer-ul nu a susţinut niciodată aceste revendicări. De altfel Ungaria nu a arătat niciodată vreo linie de rectificare a graniţei, ci a cerut întreg Ardealul. Ori aceasta nu ar putea fi sprijinit de Germania, care încheind convenţia economică cu noi, s-a gândit la economia României în hotarele ei actuale, întregi. De asemenea minoritatea germană trăieşte mult mai bine sub Români şi ar fi neraţional să se dorească a merge sub Unguri.

– Îi răspund că întradevăr Domnul Hitler a expus şi Majestăţii Sale şi Domnului Gafencu acest punct de vedere. Ba chiar a adăugat, că deşi a existat confraternitate de arme cu Ungaria în războiul mondial, din aceasta nu ar rezulta vreo obligaţie morală pentru Germania, întrucât în realitate nu Ungaria a venit în ajutorul Germaniei, ci Germania a făcut războiul antrenată de unguri.

Dar dacă este astfel mă întreb pentru ce când noi am propus un pact de neagresiune Ungariei, Berlinul nu a consiliat-o să accepte.

– Ministrul german se arată surprins de întrebare şi spune că de altfel în timpul din urmă Germania s-a abţinut de a da consilii la Budapesta.

– Da, dar de data aceasta era şi în interesul D-Vs.!

– Cum aceasta?

– Foarte simplu. D-Voastră trebuia să înţelegeţi în această acţiune diplomatică o manifestare vizibilă a dorinţei noastre de a păstra o atitudine

pacifică. Căci doar Ungaria cu care doream să încheiem un pact de neagresiune este aşezată între ţările noastre şi face astfel imposibilă orice luptă între noi.

– Ministrul Fabricius cu un aer de surprindere plăcută îmi mărturiseşte că nu au înţeles astfel.

– Regret că nu aţi înţeles-o, doar imediat după ce s-a dat nota Domnului Bardossy, a fost chemat Domnul Steltzer şi i s-a comunicat acest fapt.

– Este adevărat că Domnul Steltzer a comunicat faptul la Berlin, dar n-a sesizat acest înţeles. Sunt bucuros să-l aflu şi voi telegrafia imediat la Berlin.

– Prin urmare iată un act în care D-Voastră trebuia să vedeţi un gest amical. Dar voi sublinia îndată şi un al doilea. Şi domnul Göring şi domnul Hitler au spus Majestăţii Sale că ceea ce îi preocupă îndeosebi este ca noi să nu manifestăm prietenie Sovietelor. Putem avea orice înţelegere cu Franţa şi Anglia. E firesc. Dar o înţelegere cu Rusia ar fi interpretată ca un act inamical faţă de Germania. Ei bine noi deci am fi putut încheia oricând un fapt de neagresiune cu Moscova şi am fi avut tot interesul să o facem; ne-am abţinut tocmai pentru a vă fi agreabili. Ori D-Voastră acum v-aţi înţeles cu Sovietele. Nu mai rămâne decât să le recunoaşteţi şi zonă de influenţă spre România.

– Ministrul German recunoaşte acest lucru şi după ce explică schimbarea de atitudinea a Moscovei, care a devenit antisemită (?), însă adaogă că nu ştie încă precis nimic în ce priveşte pactul germano-rus, fiindcă Ribbentrop nu l-a informat, dar socoteşte imposibil ca să se fi dat Sovietelor vreo încurajare pentru două motive: mai întâi, pentru că Gurile Dunării – fluviul cel mai important pentru ei – nu pot fi lăsate altora decât Românilor cu care au înţelegerea economică şi apoi fiindcă în Basarabia este o puternică minoritate germană, care este mulţumită în România.

– Fiindcă îmi vorbiţi de Germanii din Basarabia pot să vă dau o informaţie în treacăt. Domnul Hedrich (?) mi-a vorbit ieri despre unele doleanţe privitoare la şcolile confesionale din acea regiune. I-am promis să examinez chestiunea şi astăzi îl aştept să-i comunic că i-am dat întreaga satisfacţie în această chestiune.

– Ministrul Fabricius îmi răspunde cu vioiciune că aceasta este un lucru admirabil şi va comunica imediat la Berlin, fiind sigur că va produce o excelentă impresie şi va contribui la edificarea asupra intenţiilor României.

Apoi Ministrul îmi spune cu aerul de a-mi da în treacăt o ştire, că ar fi vorba despre tranzitul prin România a unor bombe incendiare pentru Polonia. Îmi adaogă că ar face o bună impresie la Berlin dacă noi sub motivul că ni se îngreunează traficul, oprim acest tranzit.

– Îi răspund că Domnul Gafencu mi-a comunicat deja această chestiune. Nu ştiu dacă faptul este real, nu am primit încă raportul, dar oricum ar fi, am examinat chestiunea din punct de vedere juridic şi socotesc că e bine să-i spun de la început pentru a nu avea discuţiuni la fiecare caz în parte, că după dreptul internaţional, transportul de armament nu poate fi refuzat de o ţară neutră. În timpul marelui război noi am lăsat să treacă material militar spre Turcia şi Bulgaria, precum şi spre Serbia. De altfel, a împiedica tranzitul nu mai este un act de neutralitate, ci este un act de parţialitate şi înseamnă încercuirea unei ţări. Dacă vor să împiedice aprovizionarea Poloniei, nu au decât să oprească transporturile în Mediterana.

Nu vă consiliez să ridicaţi această problemă, fiindcă atunci dacă şi Franţa, Anglia şi Polonia ne-ar cere să nu vă livrăm petrol, care este un material de război, ce ar trebui să răspundem? Şi adaog, situaţia ar fi mai grea, căci pe când la tranzitul de armament este numai o operaţie de transport, la petrol este mai mult, este o furnizare, deci oarecum o participare.

– Ministrul încearcă să invoce art. 16 al pactului Societăţii Naţiunilor şi fără a insista, spune că totuşi dacă am putea găsi unele motive de a nu îngădui transportul, ar fi mulţumit.

Conversaţiunea a alunecat apoi asupra situaţiei generale.

Ministrul s-a despărţit de mine într-o atmosferă cordială.

AMAE, Fond 71 România, vol. 269/1939, f. 257-261.

174.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
31 august 1939

Notă telefonică

Ref.*: Vizita ambasadorului României la Londra, V.V. Tilea, la ministrul englez al afacerilor străine; poziția engleză față de conflictul germano-polon și răspunsul lui Hitler (dispus să trateze cu Anglia și să participe la o conferință cu toate statele din Europa).*

Wizyta rumuńskiego ambasadora w Londynie, V.V. Tilea u angielskiego ministra spraw zagranicznych; stanowisko angielskie wobec konfliktu niemiecko-polskiego i odpowiedź Hitlera

Copie

Braşov „Brassoi Lapok", chemat de Budapesta
Presa în limba ungară

Dl. Tilea, ambasadorul României la Londra, a vizitat azi pe ministrul de externe al Angliei.

Ultimul răspuns al lui Hitler către Anglia este păstrat încă secret de guvernul englez.

După informaţiile primite până în prezent, Anglia a însărcinat guvernul din Varşovia să trateze direct cu Hitler şi să dispună singur guvernul polonez asupra situaţiei între Germania şi Polonia.

Se mai comunică că Anglia rămâne neclintită pe lângă politica sa de până acum faţă de Varşovia.

Din ultimul răspuns al lui Hitler reiese că Germania este dispusă să trateze cu Anglia asupra situaţiei generale în Europa şi propune ca să se ţină o conferinţă, la care să ia parte toate statele din Europa. După ultimele ştiri sosite din Anglia, situaţia până în prezent este neschimbată. Piaţa a început să fie mai fermă şi bursa mai activă.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 73.

175.

Consulatul General al României la Lwów – nr. 1805

Expediere:

1 septembrie 1939, ora 10.10

Telegramă descifrată

Externe – Bucureşti

Ref.*: Bombardarea oraşului Lwów în ziua de 1 septembrie 1939 de către avioanele germane.*

Zbombardowanie miasta Lwów w dniu 1 września 1939
poprzez samoloty niemieckie

Avioanele germane au bombardat în două rânduri, azi 1 septembrie, gara şi aeroportul. Sunt morţi şi răniţi.

Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 64.

Telegramă trimisă:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Marelui Stat Major

Carol al II-lea consemnează în jurnalul cu ***Însemnări zilnice***:

*„**Vineri, 1 septembrie**.* Alea jacta est. *Azi-de-dimineață s-a produs evenimentul așteptat. Germanii au atacat pe polonezi. Iată ce s-a întâmplat. Întâi, actul al doilea de la Danzig. După cum se anunțase ieri din sursă germană, azi-de-dimineață gauleiterul Forster a anunțat că Senatul din Danzig a votat unirea dintre Danzig și Reich. Trupele germane au trecut granița poloneză prin Coridor, din Prusia Orientală în Poznania și Silezia. Avioanele germane au bombardat fără mari pagube Gdynia și multe orașe poloneze.*

Tot dimineața, Reichstag-ul a fost convocat, în care Hitler a ținut un discurs violent,

în care a atacat pe polonezi și a menajat pe anglo-francezi. Pare-se că a fost o ședință penibilă, în care răgea ca un dement și făcea impresia că și-a pierdut mințile.

Abia în decursul zilei am avut explicațiile despre ce s-a petrecut. Henderson (ambasador britanic la Berlin 1937-1939 – nota mea: *N.M.*) *a fost azi-seara la Ribbentrop, care i-a citit foarte repede punctele germane, refuzând ca el să le citească sau să ia copie, cerând, în același timp, ca Polonia să deie cât mai neîntârziat un răspuns.*

Pe urmă a fost Lipski (șeful misiunii diplomatice poloneze din 1933 la Berlin – *N.M.*) *la el și i s-a cerut să i se arate plinele (deplinele) puteri spre a iscăli cele propuse de nemți. Neavându-le, fără nici o explicație, a fost concediat.*

Occidentul mișcă greu. Totuși, Franța a decretat mobilizarea generală și Anglia a dat un ultimatum Germaniei să-și retragă trupele de pe teritoriul polonez, altfel își va îndeplini întocmai angajamentele...

După masă vine știrea că Varșovia a fost bombardată de trei ori astăzi, fără prea mare pagubă, dar și fără o acțiune prea vădită a aviației poloneze...

Ultima știre care a venit a fost transmisă prin Ambasada franceză la Varșovia a unei propuneri de conferință în 5: Italia, Franța, Anglia, Germania și Polonia. Foarte caracteristic este, în aceasta, că URSS a fost lăsată în afară. Polonia a refuzat propunerea, care, de altfel, m-aștept să fie refuzată și de Germania, din cauza noilor legături cu Sovietele".

Carol al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice. 1937-1951.* Editura *Scripta*, 2003, vol. 2, p. 197-199.

*

După 70 de ani, urmare a miilor de studii şi volume de referinţă apărute în literatura de specialitate de pretutindeni, cunoaştem exact desfăşurarea bătăliei. Scenariul după care s-a realizat ostilităţile a fost următorul:

– Trupele germane, conduse de generalul von Brauchitsch, au fost împărţite în două grupe:

1) grupul generalului von Bock, care cuprindea două armate, formate din 10 divizii fiecare: Armata a 3-a von Kuchler, instalată în Prusia Orientală şi Armata a 4-a von Kluge, de-a lungul „coridorului polonez";

2) grupul generalului von Rundstedt, format din trei armate, care cuprindeau 10-12 divizii fiecare: Armata a 8-a von Blaskowitz, Armata a 10-a a lui von Reichenau la frontiera Siliziei si Armata a 14-a a lui von List plasată pe vechea frontiera cehoslovacă şi pe linia Carpaţilor.

– Armata poloneză, condusă de mareşalul Rydz-Śmigły – nu se sprijinea pe nici o linie de fortificaţii.

– Înaltul Comandament Polonez a stabilit un sistem de acoperire de-a lungul frontierelor ocupate şi o linie de rezistenţă pe cursul Vistulei, al Narewului şi al Sanului. (Linia era formata din 13 divizii).

– La nord, generalul von Bock împreună cu armata von Kuchler şi von Kluge au încercuit cele 6 divizii poloneze plasate la Gdańsk.

În primele doua zile de război cele 11 divizii din regiunea Poznanului au avut aceeaşi soarta ca şi cele din „coridor"

– Pe restul frontului armatele poloneze se retrag şi formează un nou front Bug-Vistula-San, de-a lungul Vistulei mijlocii.

– Armatele generalului von Kluge si von Kuchler, susţinute de Luftwaffe si de Panzerdivizion, reuşesc să străpungă linia din partea inferioară a Vistulei.

– În vest, pe frontul franco-german, Armata a 4-a franceză, comandată de generalul Requin, înaintează pe frontul din Soar spre Forbach, dar este oprită de fortificaţiile liniei Westwall şi de către trupele generalului Wilhelm von Leeb.

Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. 1 şi 2;
Wiktor Krzysztof Cygan and Jacek Skalski, *Poland – in the defence of freedom 1939-1945,* Warsaw, 2005.

176.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Notă telefonică

Copie

1. IX. 1939, ora 14.00

Ref.*: Convorbirea dintre Thierry, ambasadorul Franţei la Bucureşti, şi ministerul francez al afacerilor externe în problema atacului german asupra Poloniei, în direcţia Katowice şi la frontiera sudică a Prusiei Orientale fără a fi „a fond"; disponibilitatea Poloniei de a negocia cu Germania.*

Rozmowa Thierry, ambasadora Francji z Bukaresztu, z ministrem francuskim w sprawie ataku niemieckiego na Polskę w kierunku Katowic a od granicy Prus Zachodnich nie „a fond"; gotowości Polski do negocjacji z Niemcami

Bucureşti, Ambasada Franţei, dl. Thierry, cheamă Parisul, […] Invalides 6 Convorbire în limba franceză

Buc. – Aici Thierry: am vorbit cu Varşovia. Acţiunea a început în direcţia Katovice şi la frontiera sudică a Prusiei Orientale.
L-am întrebat dacă acţiunea s-a angajat „a fond" şi mi-a răspuns că nu. M-am interesat relativ la Varşovia şi mi-a spus că nu este exact. La un moment dat a părăsit brusc aparatul, fiind chemat. L-am întrebat dacă sunt stricăciuni. Până acum nu prea importante. Auzise de 30 morţi şi mai mulţi răniţi. Pe urmă îmi spunea de o sută de morţi. Nu

ştia nici el sigur. Mi-a dat o telegramă să v-o transmit!
Paris: Asta este tot ce v-a spus?
Buc.: Da.
Audiţia a fost foarte proastă, de abia am putut auzi.
Totuşi ce v-am spus este adevărat.
Paris: S-au angajat „a fond”?
Buc.: Întrebarea aceasta i-am pus-o şi eu şi mi-a răspuns aşa: nu s-a angajat „a fond”.

Vă transmit telegrama:

Telegrama 1368 întârziată, datorită întreruperii comunicării telefonice Varşovia – Paris.

Într-o comunicarea pe care mi-a făcut-o [indescifrabil], dl. Beck a subliniat:

1) Agresiunea caracteristică a trupelor germane contra frontierei poloneze la L…

2) Faptul că ieri dl. Lipski a avut la orele 18.30 o întrevedere convocată cu dl. Ribbentrop pentru a-i confirma că Polonia este gata să negocieze.

3) Un mare număr de localităţi au fost bombardate de avioanele germane, dl. Lipski a primit ordin să-şi ceară paşaportul în situaţia prevăzută. Legislaţia prevăzută în timp de război intră în vigoare.

Dl. Beck m-a rugat să informez pe Excelenţa Voastră că dat fiind circumstanţele actuale, el lasă guvernelor francez şi englez grija de a face uz de răspunsul Poloniei.

– E clar?
Paris: Da.
Buc.: S-ar putea da altă interpretare şi pentru aceasta v-am întrebat dacă este clar?
Acum eu stau aici pentru orice comunicare, întrucât ei nu mai au legătură cu Parisul.
Paris: Când mai vorbeşti, spune-i că-l sfătuiesc să nu plece.
Buc.: Altceva n-aveţi nimic special să-mi comunicaţi?
Paris: Nu.
Vă rog, orice aveţi din Varşovia să-mi telefonaţi.
Buc.: Bine.
Frontiera italiană este închisă?
Paris: Nu.
Buc.: Atunci mâine …. valiza mea.

La dispoziţia dvs.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 66-67.

177.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Notă telefonică

Copie

[Paris], 1. IX. 1939, ora 17.10

Ref.*: Convorbirea telefonică dintre Ministerul Afacerilor Străine de la Paris și Ambasada Franței la București, cu privire la înștiințarea Poloniei privind propunerea Italiei de convocare a unui conferințe de pace.*

Rozmowa telefoniczna Ministerstwa Spraw Zagranicznych Francji z Ambasadą Francuską w Bukareszcie o propozycji Włoch do zwołania konferencji pokojowej

Paris cheamă Ambasada Franţei
Convorbire în limba franceză

Paris: Aici ministrul Bonnet. Dl. Thierry este acolo?
Buc.: Nu, este la dl. Tătărescu. Aici este Nöel.
Paris: Am vrut să vorbesc cu Varşovia, dar nu se aude nimic.
Te rog comunică la Varşovia cum ştii, Italia a propus ieri o conferinţă pentru pace. La această conferinţă trebuie să ia parte Franţa, Anglia, Italia, Germania şi Polonia.
Întreabă Polonia, este dispusă să accepte propunerea care a fost făcută de Italia.
Buc.: Bine.
Paris: Este foarte urgent. La rândul meu îţi spun că guvernul polon trebuie să accepte.
Buc.: Voi comunica.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 68.

178.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Notă telefonică

Copie

[Bucureşti], 1. IX. 1939, ora 17.30

Ref.*: Convorbirea telefonică a ambasadorului Franței în România, Thierry, cu ambasadorul Franței la Varșovia, Nöel, prin care șeful misiunii diplomatice franceze, și prin acesta autoritățile de stat poloneze, sunt înștiințate cu privire la propunerea Italiei de convocare a unei conferințe de pace în problema conflictului polono-german.*

Telefoniczna rozmowa ambasadora Francji w Rumunii, Thierry, z ambasadorem Francji w Warszawie, Nöel; powiadomienie przekazane dla niego i polskich władz, iż Włochy chcą zwołać konferencję w sprawie konfliktu polsko-niemieckiego

Bucureşti, Ambasada Franţei, dl. Thierry, cheamă Varşovia

Ambasada Franţei, dl. Nöel (Leon Noël – ambasadorul francez la Varşovia din 1935, arhitect al debarcării guvernului polonez – *N.M.*)

Convorbire în limba franceză

Buc.: Uite despre ce este vorba: dl. George Bonnet mi-a comunicat, să vă comunic la rândul meu următoarele: este vorba despre propunerea care a fost făcută ieri de Italia, de a se ţine o conferinţă a marilor puteri, conferinţă pentru pace la care trebuie să ia parte şi Polonia. Polonia este dispusă să accepte invitaţia care i se face de guvernul italian? Dl. Bonnet consideră personal că Polonia trebuie să accepte. Să vă consultaţi înainte.
Este un lucru foarte urgent.
Varşovia: Am notat tot.
Buc.: Dl. Bonnet cere un răspuns urgent.
Varşovia: Da, am notat tot.
– Când a fost lansată de Italia invitaţia?
Buc.: Ieri, nu ştiu sigur.
Varşovia: Cui a adresat-o?

Buc.: Nu ştiu, dl. Bonnet cred că ştie. Cred că este un proiect al guvernului italian.

Varşovia: Aşa da.

Buc.: Dl. Bonnet n-a spus cum a fost sesizat, dar a spus că Polonia trebuie să accepte această conferinţă, la care va lua parte Franţa, Anglia, Italia, Germania şi Polonia.

Buc.: Vă rog să-mi comunicaţi de urgenţă rezultatul.

Varşovia: Voi lua imediat legătura.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 69-70.

Mass-media românească a relatat pe larg din surse Rador şi de pe alte agenţii despre „Măsurile antipoloneze de la Danzig", despre suspendarea navigaţiei pe Vistula, subliniind faptul că „Războiul european a început".

179.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
1 septembrie 1939

Notă telefonică

Copie

1 septembrie 1939, ora 21.55.

Ref.*: Convorbirea telefonică a ambasadorului Franţei la Bucureşti cu Ambasada franceză din Varşovia, privind răspunsul negativ dat de guvernul polon la propunerea italiană de organizare a unei conferinţe pentru aplanarea conflictului germano-polon şi evoluţia ostilităţilor.*

Telefoniczna rozmowa ambasadora Francji w Bukareszcie z francuską Ambasadą w Warszawie dot. negatywnej odpowiedzi rządu polskiego na propozycję zorganizowania konferencji o zaprzestaniu konfliktu niemieckiego-polskiego oraz o ewolucji starć

Bucureşti Inter 57, Ambasada Franţei, dl. Thierry a chemat Varşovia Ambasada Franceză

Buc.: D-ta eşti, Legard? Eşti la curent cu comunicarea care am făcut-o lui Nöel azi după masă?
Varşovia: Da.
Buc.: Aţi putut să răspundeţi prin telefon Parisului?
Varşovia: O singură dată am vorbit cu Parisul.
Buc.: Aţi putut da răspuns la Paris?
Varşovia: L-am trimis prin Radio.
Buc.: Pentru că eu sunt pe calea demersurilor aici, ca să restabilească comunicaţia cu Parisul. Pot face ceva pentru voi?
Varşovia: În acest moment, nu. Dacă o fi nevoie te chem.
Buc.: În ce sens este răspunsul vostru? Aţi răspuns prin fir la comunicarea dlui Georges Bonett azi după masă?
Varşovia: Da.
Buc.: În ce sens? Afirmativ?
Varşovia: Nu, nu, nu.
Buc.: Da, bine. Propunerea nu este acceptată?
Varşovia: Nu, nu.
Buc.: O propunere italiană.
Varşovia: …….
Buc.: Întreb, ca să ştiu ce să răspund la Paris, dat fiind că această comunicare a trecut pe la mine. Răspunsul dvs. este afirmativ?
Varşovia: Nu este.
Buc.: Ce noutăţi sunt astă seară?
Varşovia: …. germane …. foarte important.
Buc.: Care este amploarea mişcărilor de trupe? Atacurile germane au luat o desfăşurare mare?
Varşovia: Nu aşa de mare. Evident … pe teren … important până acum.
Buc.: Te întreb, fiindcă sper să restabilesc legătura cu Parisul astă seară; în caz că vrei să comunici prin intermediul meu, îţi stau la dispoziţie.
Varşovia: (alt domn) …
Buc.: Aţi răspuns prin telegramă la Paris? La comunicarea care am adresat-o domnului Nöel prin telefon şi care v-am confirmat-o prin telegramă, a fost trimis răspunsul?
Varşovia: A fost trimis prin radio. Asta s-a făcut.
Buc.: Şi răspunsul este negativ?
Varşovia: da.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 77-78.

180.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
1 septembrie 1939

Notă telefonică

1. IX. 1939, ora 21.55

Ref.*: Convorbirea telefonică a maiorului Sarkany din Varşovia cu colonelului Huszar din Budapesta cu privire la bombardamentele germane asupra câtorva oraşe din Polonia şi asupra Varşoviei.*

Rozmowa telefoniczna majora Sarkany z Warszawy z płk. Huszarem z Budapesztu o zbombardowaniu niemieckim na polskie miasta oraz na Warszawę

Budapesta, colonelul Huszar, chemat de Varşovia, maiorul Sarkany

Convorbire în limba ungară

Varşovia: Aţi primit telegrama mea?
Budapesta: Încă nu.
Varşovia: Deja a plecat.
Budapesta: Comunicăm prin telefon. Ce este acolo?
Varşovia: La orele 5,40 s-au început primele atacuri de bombardament contra oraşelor, Varso, Katovice, Kracau şi alte multe oraşe, iar la orele 12 au început atacurile de trupe în regiunea Vistulei Pomeraniei.
Budapesta: Din partea cui s-a făcut atacul?
Varşovia: Din partea nemţilor.
Au mai fost atacuri în Silezia, unde polonezii se menţin.
La graniţă … nemţii au acaparat un tren blindat de la polonezi şi un alt tren care era plin cu copii şi femei.
Azi după masă nemţii au bombardat Varşovia, căutând să distrugă unele […] principale, însă nu au reuşit.
Polonezii au doborât 16 avioane germane, iar ei au pierdut două avioane.
Impresia mea personală este că polonezii au avut o slabă pază aeriană.
Budapesta: Pentru ce nu fac ordine acolo polonezii?
Varşovia: Acum vor să facă. Locuitorii sunt foarte liniştiţi. Oraşul întreg este în întuneric. Vom vedea ce o să mai fie la noapte şi mâine.

Budapesta: Te rog caută şi recurge la toate posibilităţile ca să-mi dai pe altă cale toate ştirile, că prin telefon nu se înţelege bine. Telegrama n-am primit-o azi.

Ştii la ce posibilităţi mă gândesc eu? Acela, acela, ai înţeles?

Varşovia: Da, am înţeles.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 75-76.

181.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 1 septembrie 1939

Notă telefonică

Convorbire dintre dl. secretar general, Al. Cretzianu şi dl. Raczyński, ambasadorul Poloniei

Ref.*: Declanşarea războiului germano-polon şi hotărârea Poloniei de a lupta până la capăt.*

Wybuch wojny niemiecko-polskiej oraz postanowienie Polski do walki aż do końca

Ambasadorul Poloniei îmi spune la telefon că este însărcinat de dl. Beck să ne comunice oficial că Germania a început războiul şi că Polonia este hotărâtă a duce lupta până la capăt.

În acelaşi timp, referindu-se la convorbirea pe care a avut-o cu dl. ministru Gafencu cu privire la chestiuni de presă. dl. Raczyński îmi spune că doreşte să-mi atragă atenţia asupra numărului de azi al ziarului „Porunca vremii", care ar fi „indecent".

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 79.

Raportul
ambasadorului polonez de la Bucureşti adresat ministrului afacerilor externe polonez, Józef Beck, privind poziţia României în ziua izbucnirii războiului*.

1 septembrie 1939

Foarte urgent

Secret

Domnului Ministru al Afacerilor Externe
Varşovia

Ref.: Începerea războiului cu Germania.

1. În cursul după-amiezii de azi am transmis d-lui Gafencu instrucţiunile telegrafice transmise de Dv. în legătură cu agresiunea făţişă germană, soldată cu declanşarea din partea Germaniei a unor acţiuni militare antipoloneze, cât şi despre hotărârea noastră de duce războiul până la capăt.

În acelaşi timp am intervenit din nou în mod hotărât în legătură cu poziţia germanofilă a ziarului *Curentul* şi *Porunca Vremii,* cât şi a altor oficine bulevardiere, care apar după amiază şi seara, semnalându-i, totodată, şi alte dovezi directe de acţiuni antipoloneze ale propagandei germane din România. Domnul Gafencu a dovedit o înţelegere desăvârşită a situaţiei şi poziţiei noastre şi a arătat că s-a interesat deja de cele petrecute la *Curentul* şi a promis să intervină pentru reglementarea situaţiei cu agenţiile germane de propagandă.

2. Poziţia României faţă de ultimele evenimente, în ceea ce priveşte atitudinea generală nu a înregistrat nici o schimbare şi corespunde cu ceea ce am telegrafiat şi raportat anterior. Constat că presa serioasă în întregul ei, cu *Timpul* şi *Universul* în frunte, este – în general – foarte prietenoasă faţă de noi, ceea ce corespunde, în acelaşi timp, cu atitudinea societăţii în general**.

3. În timpul vizitei mele la minister a avut loc o convorbire telefonică a ministrului Bonnet de la Paris cu ambasadorul francez din România Thierry şi a lui Thierry cu ambasadorul Nöel de la Varşovia în legătură cu propunerea italiană de mediere, în succesul căreia Gafencu nu prea crede.***

---

* Nicolae Mareş, traducerea textului din volumul: *Polskie Dokumenty Diplomatyczne – 1939, wrzesien-grudzien* (Documente Diplomatice Poloneze, septembrie-decembrie 1939), Institutul Polonez de Relaţii Internaţionale, Varşovia, 2007, doc. 4, p. 5-6.

** Surprinzător faptul că şeful misiunii poloneze, probabil nici consilierul de presă polonez, nu au sesizat tonul şi atitudinea extrem de favorabilă a ziarului *Neamul Românesc*, condus de istoricul Nicolae Iorga un filopolonez convins, care a scris cu înflăcărare despre cauza dreaptă a luptei dusă de polonezi. Ca formator de opinie în România, Nicolae Iorga s-a aflat întotdeauna pe primele locuri, şi nu ziarele bulevardiere pe care le urmărea şi la care se referă diplomatul polonez. De reţinut, totodată, că atitudinea tuturor marilor publicaţii româneşti a fost favorabilă Poloniei: *Universul, Timpul, Adevărul* etc.

*** În ultimele zile ale lunii august, italienii au dus o acţiune intensă de mediere: pe 31 august Mussolini, fără a se intimida de insuccesele avute, a propus (ideea a fost de fapt a lui Ciano) ca

4. Ambasadorul englez mi-a comunicat despre intervenţia ambasadorului german Fabricius legată de acceptul dat de partea română privind tranzitarea unor aşa zise mijloace explozibile dinspre România spre Polonia. Premierul i-a răspuns diplomatului german în mod hotărât că nu poate accepta intervenţia făcută în acest caz particular, care nici nu corespunde realităţii, dar poate fi abordată chestiunea tranzitului în general. Premierul a afirmat că nu cunoaşte vreo prescripţie a dreptului internaţional care să interzică tranzitul de mărfuri printr-o ţară neutră, iar dacă ar ţine seama de demersul german în această direcţie, atunci s-ar putea ajunge ca Anglia şi Franţa să acţioneze şi ele pentru a nu se permite transportul în Germania a petrolului şi a altor produse româneşti, deci România ar fi obligată să accepte intervenţia anglo-franceză.

5. Directorul politic [secretarul general (nota mea – *N.M.*) – e vorba de Alexandru Cretzianu] a declarat în mod oficial consilierului polonez că independent de termenul începerii negocierilor cu privire la noua convenţie aeriană polono-română, guvernul român păstrează în domeniul comunicaţiilor aeriene cu Polonia – status quo-ul şi nu doreşte în aceste momente să ne îngreuneze cu ceva situaţia noastră.

6. Ieri am discutat destul de mult cu ambasadorul maghiar pentru a-i explica poziţia noastră, potrivit cu instrucţiunile dv., domnule ministru.

182.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine Legaţiunea României, Moscova – nr. 2181, 2 septembrie 1939

Notă

Confidenţial

Ref.*: Adresă privind discursul ţinut de V. Molotov în Sovietul Suprem cu ocazia ratificării pactului de neagresiune sovieto-german şi despre lipsa de informaţii din presa sovietică cu privire la conflictul polono-german.*

Notatka o przemówieniu V. Mołotowa w Radzie Najwyższej z okazji ratyfikacji paktu o nieagresji radziecko-niemieckiej oraz o braku informacji w prasie sowieckiej o konflikcie polsko-niemieckiej

Polonia să accepte imediat anexarea Oraşului Liber Gdańsk, pentru a se deschide calea pentru discuţii în cadrul unei conferinţe internaţionale, planificată pentru a fi convocată la 5 septembrie. Propunerea respectivă a ajuns la Berlin abia pe 2 septembrie, deoarece italienii au dorit să obţină mai înainte acordul Londrei şi Parisului.

Domnule Ministru,

Ca urmare la comunicarea mea telegrafică de la 31 august a.c. am onoarea a trimite Excelenţei Voastre textul discursului ţinut de dl. Molotov la Sovietul Suprem cu ocazia ratificării pactului de neagresiune sovieto-german primit de la Agenţia Tass în traducere franceză.

Ţin să adaug că ziarele sovietice se abţin de a comenta începutul ostilităţilor polono-germane, publicând în schimb pe trei jumătăţi de coloană discursul cancelarului Hitler, fenomen cu totul neobişnuit în presa sovietică, care până acum câtva timp se întâmplă să treacă complet sub tăcere discursurile cancelarului.

Totodată, aici se anunţă oficial numirea unui nou ambasador sovietic la Berlin, pe dl. A.A. Sovarţev, în locul dlui Merecalov, care va trece în altă funcţiune.

Notă. Remarc, că o mică deosebire la cele ce am telegrafiat pe baza notelor luate la şedinţă că dl. Molotov vorbeşte de prietenia popoarelor URSS şi a Germaniei (pag. 20). Dianu.

Excelenţei Sale
D-lui Grigore Gafencu
Ministrul Afacerilor Străine

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 88.

Carol al II-lea:

***Sâmbătă, 2 septembrie**:*

De dimineață, vine știrea că și Franța s-a asociat Marei Britanii în ultimatumul trimes Germaniei, ca până mâne, ora 11, să înceteze ostilitățile și să părăsească teritoriul polonez și Danzigu (Gdańskul). N-am nici o iluzie asupra rezultatului. Am chiar impresia că acei care l-au trimes nici nu vor să aibă vreun succes, căci sunt hotărâți de a începe lupta prin arme spre a curma o dată cu aceste metode ale lui Hitler. După informațiile pe care le avem, în Anglia opinia publică împinge guvernul în această clarificare, iar în Franța e mai mult Guvernul. În ambele părți, însă, elementele militare cred în absoluta necesitate a ei.

La 12 și jumătate a venit la mine Călinescu și Țenescu. Sunt îngrijorați de măsurile militare luate de Ungaria și cred, deci, în nevoia de a întări cu vreo două contingente efectivele trupelor concentrate pentru manevre, atât la Vest, cât și la Sud. Am aprobat măsura.

Ostilitățile în Polonia își urmează cursul și, după noua formulă adoptată în comunicatele germane, trupele lor și-au îndeplinit programul. Bombardamentele orașelor continuă. Coridorul pare a fi complet ocupat, afară de unele unități, cari se bat în regiunea Gdynia.

Rezistența poloneză mi se pare slabă, și activitatea aeronauticei e inexistentă, cu toate că ei comunică că ar fi doborât vreo 36 de avioane și pierzând numai 12. Pe de altă parte, tot polonezii comunică că ar fi capturat 100 de care de asalt.

O altă știre care dă de gândit, dacă este exactă că, pe lângă Molotov, se mai duce la Berlin o delegație sovietică militară. Poate că e pentru a discuta unele chestiuni de reaprovizionare.

Acțiunea anglo-franceză mi se pare tot mânată de ideea de a arăta U.S.A. că au făcut toate eforturile pentru pace; iată de ce întârzie până mâne de a intra în acțiune.

Carol al II-lea, *op.cit.* p. 199-200.

183.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti, 2 septembrie 1939, ora 20.30

Notă telefonică

Convorbirea d-lui ministru Gafencu cu dl. Fabricius, ministrul Germaniei, 2 septembrie 1939, ora 20.30

Ref.*: Protestul german în legătură cu declarația ambasadorului Poloniei la București, potrivit căreia Polonia și Germania sunt în stare de război. Germania nu recunoaște că se află în stare de război cu Polonia; Germania dă numai un răspuns la actele de agresiune ale armatei polone.*

Niemiecki protest w sprawie deklaracji ambasadora Polski w Bukareszcie zgodnie z którym Polska i Niemcy są w stanie wojennym. Niemcy nie uznają stanu wojennego z Polską; Niemcy zadają tylko odpowiedzi na akty agresji ze strony Wojska Polskiego

Dl. Fabricius mă cheamă la telefon la ora 20.30 seara. Comunicaţia îmi este dată la Preşedinţia Consiliului, în biroul D-lui Prim ministru, unde mă aflu la acea oră.

Ministrul Germaniei îmi spune că ar fi aflat că ambasadorul Poloniei

mi-ar fi adus la cunoştinţă în timpul după mesei că Polonia şi Germania sunt în război.

Dl. Fabricius ţine să protesteze împotriva acestei afirmaţii. Germania nu recunoaşte că e în stare de război cu Polonia. Există de fapt lupte între cele două armate, fiindcă faţă de unele acte de agresiune ale armatei polone, Germania a răspuns prin unele măsuri militare. Guvernul german ţine însă să se ştie că nu consideră aceste stări de fapt ca o stare de război.

După acest protest formal, dl. Fabricius îmi dă ştiri după câmpul de luptă, care nu este un câmp de bătălie: armatele germane ar fi atins toate obiectivele lor în interiorul teritoriului polon şi au izbutit să taie în două Coridorul…

AMAE, Fond 71 Polonia,vol. 60, f. 63.

Rezoluţie:
De comunicat:
Direcţiunea Politică

Către Ministerul Afacerilor Externe,
Belgrad – Bucureşti, 2 septembrie 1959

Secret, nr. 1027

Către Departamentul politic

Situaţia din România în momentul de faţă este următoarea:

Referitor la pactul germano-sovietic, cercurile oficiale române au fost mai întâi speriate, însă acum consideră că acesta a adus României o anumită uşurare: fiindcă dacă Rusia ar fi devenit aliată a Angliei şi Franţei, ea în mod firesc ar fi îngreunat aprovizionarea Germaniei şi prin aceasta ar fi adus inevitabil România în conflict cu Reich-ul. Adevărat, pactul amintit reprezintă sub aspect general un punct negru, deoarece încă nu se ştie ce se află în spatele său. În momentul de faţă se află la Berlin o delegaţie sovietică militară. Rusia sovietică, ajutată de Germania, ar putea căpăta în curând o nouă înfăţişare.

În privinţa Germaniei, cercurile oficiale consideră că aceasta a făcut o greşeală: aliindu-se cu Rusia, ea şi-a distrus baza ideologică şi a pierdut Japonia, Spania, Ungaria şi probabil Italia. Se pare, de asemenea, că Germania nu are destulă încredere în sine, ceea ce e de presupus după ezitările şi nesiguranţa în adoptarea unor hotărâri din ultimele

zile, ca şi astăzi pe front. Nemţii nu au spre Polonia mai multe divizii decât Polonia spre Germania.

Referitor la Bulgaria, preşedintele guvernului, Călinescu, mi-a spus că este adevărat numai faptul că ea face mobilizări în loc să acţioneze contrar, după cum a promis. Ea are acum pe picior de luptă exact 250 000 de soldaţi.

Referitor la Ungaria, a fost făcută o propunere de neagresiune pe care aceasta a respins-o destul de demonstrativ dar şi dându-şi în vileag adevăratele sale intenţii de a folosi vreo ocazie, pe care o are în minte. A mobilizat 400 000 de soldaţi, adică întreaga sa armată.

România doreşte în mod absolut sincer şi rezonabil neutralitatea, însă nu pierde din vedere că un mare război între popoare ar putea atrage şi România în conflagraţie. Ea este obligată să aprovizioneze Germania, poate că puterile apusene o vor obliga să aprovizioneze şi Polonia, iar chiar numai aceasta poate provoca atragerea ei în război. Lucrurile nu stau diferit nici cu alte state din această parte a Europei. Din cauza aceasta România ar trebui să se înţeleagă şi mai bine cu Iugoslavia, Pactul Balcanic devenind un grup omogen, pentru evitarea oricăror implicări în conflict printre marile puteri şi pentru apărarea comună a Estului.

În privinţa Italiei, aici se consideră că ea în prezent este preocupată de acţiuni tactice pentru a-şi disimula adevăratele intenţii. Este adevărat că poporul italian nu doreşte războiul şi că are o repulsie înnăscută faţă de arme. Este posibil să pornească mai departe în Balcani, deoarece i se pare că nu sunt uniţi şi că numai Turcia s-ar împotrivi în mod deschis. Însă italienii ar porni cu greu să traverseze Alpii şi să meargă împotriva Franţei. De aceea trebuie procedat cu mult mai multă prudenţă faţă de declaraţiile Italiei de neutralitate, decât faţă de ameninţările Italiei că va supune Estul şi va dezmembra Franţa, modificând harta Europei. La mijloc este o intrigă. Situaţia internă din Italia cere ca Mussolini să arate cum acţionează pentru Italia, iar nu că este la remorca Germaniei. De aceea ultima, carte şi-o ţine în buzunar.

Ambasador,

J. Dučić, *m.s.*

Jovan Dučić. *op.cit*, p. 381-383.

184.

Ambasada din Varşovia – nr. 3409, 3 septembrie 1939, orele 17.45

Telegramă cifrată

Ref.*: Convorbirea avut de Grigorcea, noul ambasador al României la Varşovia, cu J. Beck, ministrul polon de externe, privind declarația de război adresată Germaniei de către Franța și Anglia și luptele purtate de armatele poloneze cu cele germane.*

Rozmowa Grigorcea, nowy ambasador Rumunii w Warszawie, z Józef Beckem, dot. deklaracji wojny Niemcom poprzez Francję oraz Anglię; o przebiegu walk Wojska Polskiego z wojskami niemieckimi

Ora 12.30

Am avut o lungă convorbire cu Ministrul Afacerilor Străine Beck, pe care l-am găsit într-un moment de cea mai mare fericire a vieţii sale (sunt cuvintele lui), în urma declaraţiei de război a Angliei, anunţată la Varşovia azi la orele 12. Întâmplarea a voit să fiu primul care l-am felicitat pentru succesul Poloniei, pe care îl consideră în ceea ce priveşte Anglia în mare parte succesul său personal.

I-am transmis sincere amiciţii ale Excelenţei Voastre, pentru care vă mulţumeşte călduros şi vă roagă să fiţi încredinţat de prietenia sa.

Despre situaţia militară mi-a spus că Germania voia să lungească conversaţiile cu Anglia şi Franţa pentru a da între timp o lovitură mortală Poloniei. Cea mai mare parte a aviaţiei germane … (lipsă) … deja a treia zi toată Polonia. Lupte violente terestre sunt în curs în astă noapte în regiunea Czenstochowa (Częstochowa), unde germanii au pus în acţiune ceea ce au mai bun ca divizii motorizate şi blindate. Germanii atacă de asemenea puternic pe frontul Slovaciei(greşit – Sileziei – nota mea: *N.M.*) Pe frontul Pomeraniei, luptele sunt mai uşoare. Armata poloneză se apără în mod satisfăcător. În prezent luptele se dau cu unităţi avansate ale Poloniei. Prima linie de rezistenţă, unde se află grosul trupelor poloneze, este situată dincoace de Censtochowa şi încă nu este atinsă de trupele germane. Beck spune că, având în vedere situaţia geografică, polonezii vor trebui probabil să cedeze încă câtva teren, nu este însă îngrijorat de rezultatul final. O mică unitate de eroi polonezi, încercuită la Westerplatte, rezistă şi azi reiteratelor

atacuri germane, ceea ce demonstrează că spiritul în armata polonă este bun.

La întrebarea mea dacă nu vede posibilitatea ca Hitler să dea în ultima oră înapoi, văzând că toată lumea dezaprobă atacul împotriva Poloniei, mi-a răspuns că Führer-ul, pe care îl consideră ca un om moale, a fost greşit informat de von Ribbentrop, marele vinovat pentru ceea ce se petrece, că nu crede într-o asemenea posibilitate doar în urma unor reveruri (?) militare germane, care ar influenţa opinia publică în Germania.

Ministrul afacerilor străine se aşteaptă ca Franţa să se declare azi în stare de război cu Germania.

Mi-a vorbit de atitudinea noastră; o cunoaşte probabil de la Raczyński; din felul prietenesc cum a fost primit de toţi de la Ministerul Afacerilor Străine deduc o deplină comprehensiune. Cu toate acestea, în cursul conversaţiei cordiale a menţionat odată „România amică", fără a adăuga obişnuitul „şi aliată".

La o observaţie a mea că ar fi în interesul tuturor ca războiul să ia sfârşit să fie atins înainte de câteva luni.

Rog pe Excelenţa Voastră să binevoiască a-mi confirma telegrafic primirea telegramelor transmise pe această cale.

Grigorcea

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 97.

Telegrama a fost trimisă:

M.S. Regele
Consiliul de Miniştri
Direcţia Politică

Carol al II-lea:

Duminică, 3 septembrie.

O zi de tensiune nervoasă nemaipomenită. Până la orele 11, germanii n-au răspuns la ultimatumul anglo-francez, aşa încât ambasadorii respectivi au comunicat Reichului, la ora 11 şi un sfert, că ţările lor se găsesc în stare de război. De acuma trebuie aşteptată acţiunea, care, după ştirile ce le avem, va începe astă-seară, la orele 17. Dimineaţa aştept ştiri care nu sosesc.

La amiaz, prânzim la Duduia, cu Mihăiță, Ernest și Stavăr. Am astfel ocazia de a vedea începutul lucrărilor Duduii pentru soldați. Are lucruri foarte frumoase și, din fericire, este foarte entuziasmată pentru opera întreprinsă, ceea ce, în aceste momente de tensiune extraordinară, o întărește, și ca nervi, și ca sănătate.

Știri vin, la început indiferente. Încerc să îl aud pe Bertie vorbind la radio, dar sunt așa de mulți paraziți încât nu se pricepe nimica. Duduia caută în zadar la radio știri, și asta o enervează, pe ea și pe noi toți.

Ofensiva în Polonia continuă, îndeosebi în Silezia, ceea ce pentru noi este foarte dezagreabil, căci riscă să ne taie de ei, și pentru viitor poate fi foarte primejdios. Anglo-francezii nu mișcă. Totuși, vine, seara, știrea că marele vapor german „Bremen" a fost capturat de Marina britanică. (știre neconfirmată ulterior – *N.M.*)

Spre seară, când suntem la masă, vin știri foarte îngrijorătoare din Ungaria:

1. că mobilizarea armatei lor continuă și că au început mișcări de trupe spre granița noastră;

2. că germanii ar fi cerut libera trecere a Corpului 5 Armată, așa încât să poată să atace în direcția Lvov-Tarnopol.

Mă hotărăsc să chem o consfătuire, care are loc la 1 noaptea: Călinescu, Gafencu, (Paul) Teodorescu, Țenescu și Urdăreanu. Știrile asupra mișcărilor de trupe ungare continuă, iar cea de a doua rămâne pur și simplu, informație neverificată. Hotărâm deci:

1. Să se completeze pe frontiera de Vest efectivele până la cele de mobilizare, chemând și serviciile. Pe frontul de Sud o întărire a efectivelor. Diviziile de rezervă vor fi chemate să fie puse în mână;

2. Să se întreprinză o acțiune diplomatică de protest la Berlin și Budapesta, arătând, din nou, că n-avem nici o intenție ofensivă.

Văd pe Călinescu din ce în ce mai prudent față de Aliați. L-o fi lucrat Ernest Urdăreanu.

*

În *Neamul Românesc*, Nicolae Iorga publică editorialul: „*În fața războiului*", consemnând: „*Măcelul uriaș începe, fără a cruța populația civilă*". Apelând la experienţa sa, istoricul face o profeţie: „Nu va învinge tehnica superioară, ci inteligenţa conducătorilor, însufleţită de convingerea că luptă pentru dreptate şi umanitate.

Şi orice speranţă de lovituri repezi şi decisive se va sfărâma de rezistenţa de care sunt capabile numai popoarele care au cultul onoarei şi deprinderea, de atâta ori seculară, a jertfei". Citim cu litere îngroşate aforismul istoricului: **Cine predică războiul ca o dovadă de vitalitate, face un mare păcat înveninând sufletele cu o doctrină atât de rău făcătoare pe cât de falsă**.

Este consemnat şi faptul că mareşalul Rydz-Śmigły a fost desemnat şef suprem al Armatei Polone şi succesor al Preşedintelui Republicii.

Universul din 3 septembrie publică editorialul *Războiul*, semnat de T. Lugosianu, din care consemnăm: „*Războiul ideologic, războiul undelor, războiul nervilor trebuiau ca într-o zi să sfârşească în războiul adevărat, care face să curgă sângele bărbaților și lacrimile mamelor și nu alege în furia lui oarbă între soldatul menit să moară la datorie și copilul nevinovat sortit s ă se bucure de viață*".

Ziarul Iaşul sublinia că: „*poporul polonez se apără și ceea ce apasă el sunt înseși condițiile existenței lui ca națiune: integritatea, suveranitatea și demnitatea națională*".

185.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Bucureşti
4 septembrie 1939

Notă de convorbire
avută de domnul Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, cu domnul Fabricius, ministrul Germaniei în România

Ref.*: Solicitarea adresată de Fabricius guvernului român pentru a interzice tranzitarea supuşilor britanici şi francezi înspre Polonia; interesul manifestat faţă de livrările de petrol în Germania.*

Prośba posła Niemiec Fabricius'a o zabronieniu tranzytu poddanych brytyjskich i francuskich do Polski; zainteresowanie o przebiegu dostaw naftowych do Niemiec

Ministrul Germaniei l-a sesizat mai întâi pe domnul preşedinte al Consiliului de chestiunea trecerii prin România a misiunii militare engleze în Polonia.

Domnul prim ministru a răspuns că, bineînţeles, guvernul român nu poate lua măsuri de a opri trecerea supuşilor britanici şi francezi înspre Polonia, însă va împiedica trecerea misiunilor militare în grupuri mergând înspre una din ţările beligerante. De asemenea, va împiedica trecerea materialului de război transportat de supuşii unora din Puterile beligerante. Domnul Armand Călinescu a adăugat însă că Convenţia de la Haga asupra drepturilor şi datoriilor Puterilor neutre, ne împiedică să interzicem tranzitarea normală a materialului de război destinat uneia din Puterile beligerante.

Ministrul Germaniei a întrebat ce măsuri va lua guvernul român în privinţa livrărilor de petrol românesc în Germania.

Domnul preşedinte al Consiliului a răspuns că situaţia în ceea ce priveşte livrările de petrol românesc rămâne aceeaşi pe care o cunoaşte domnul ministru Fabricius. În ce priveşte aceste livrări au intervenit aranjamente precise între guvernul român şi cel german. Pe măsură ce guvernul german îşi va executa obligaţiile şi va livra mărfurile şi materialul urmând a fi livrat în schimbul petrolului românesc, România îşi va executa obligaţiile aşa cum a făcut până în prezent.

Armand Călinescu a atras atenţia domnului ministru Fabricius asupra măsurilor militare întinse luate de Ungaria în direcţia graniţei române şi l-a prevenit că guvernul român va trebui, la rândul său, să ia măsurile de apărare necesare.

Domnul preşedinte al Consiliului a amintit cu acest prilej ministrului Germaniei punctul nostru de vedere în chestiunea încheierii unui eventual Pact de neagresiune ungaro-român şi a arătat că propunerea noastră constituie o dovadă a intenţiilor noastre paşnice, nu numai faţă de Ungaria, dar şi faţă de Germania de care suntem despărţiţi de Ungaria.

Domnul Fabricius a mulţumit domnului preşedinte pentru atitudinea României, adăugând că ştie că România nu face o politică inspirată de sentimente, ci că are în vedere numai interesele superioare ale ţării.

Domnul Fabricius a adăugat că ar fi fost preferabil însă ca România să facă o declaraţie de neutralitate.

Domnul Armand Călinescu a răspuns că aceasta nu se poate fiindcă România nu este în situaţia unor state de felul Elveţiei, Danemarcei sau Olandei. Credem că toată lumea recunoaşte neutralitatea ce reiese din actele noastre care sunt fără echivoc.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 71 bis, f. 2-3.

186.

Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3425, 4 septembrie 1939, ora 14.25

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.: *Atacul german asupra Poloniei în regiunea Cestohova (Częstochowa) și Prusia Orientală și posibilitatea aprovizionării armatei poloneze din România.*

Niemiecki atak na Polskę w województwie Częstochowskim oraz na Zachodnich Prus; możliwość zaopatrzenia Wojska Polskiego z Rumunii

Secret

Completez telegrama mea nr. 3411 de ieri.

Planul militar german actual s-a desemnat şi consistă de a proceda cât de repede la joncţiunea armatelor care operează din regiunea Cestohova (*Częstochowa*) şi din Prusia Orientală obligând astfel armatele polone să se retragă pe o linie de apărare mai scurtă, care s-ar stabili probabil la sud-estul Varşoviei.

În cazul când acest plan ar reuşi, armatele poloneze ar fi tăiate de aproape toate centrele industriale de unde se aprovizionează cu armament şi muniţii, etc. Având în vedere această posibilitate, mi-am permis să atrag din timp atenţia că atunci se va pune în primul rând chestiunea de aprovizionări masive din România.

Grigorcea

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 98.

Telegrama a fost transmisă:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Marelui Stat Major

187.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
4 septembrie 1939

Notă – Verbală
Bucarest, le 4 septembre 1939

Ref.*: Scrisoarea adresată de ambasadorului Poloniei la Bucureşti, Roger Raczyński, Ministrului Afacerilor Străine al României, Grigore Gafencu, prin care mulţumeşte Guvernului român – în numele Guvernului polonez –, pentru atitudinea avută în legătură cu atacul asupra Poloniei din 1 septembrie 1939.*

Pismo ambasadora polskiego Rogera Raczyńskiego do ministra spraw zagranicznych, Grigore Gafencu, z podziękowaniem dla Rządu rumuńskiego – w imieniu Rządu polskiego – dla wyrażanego stanowiska w związku z atakiem na Polskę w dniu 1 września 1939

Monsieur le Ministre,

D' ordre de mon Gouvernement j' ai l'honneur de transmettre a Votre Excellence les remerciements du Gouvernement Polonais au Gouvernement Royal pour son attitude a l'égard de la Pologne, á l'occasion du déclenchement de la guerre par l'Allemagne.

Cette attitude de la Roumanie ne restera pas sans influence sur le développement futur des relations entre nos deux Pays.

Je saisis cette occasion pour renouveler a Votre Excellence les assurances de ma très haute considération.

Raczyński

A Sa Excellence
Monsieur Grégoire Gafencu
Ministre des Affaires Etrangeres
A Bucarest

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 99.

Rezoluţie: Se transmite la Direcţiunea Politică.

Carol al II-lea:

Luni 4 septembrie. *Ştiri de pe frontul occidental lipsesc cu desăvârşire. Astă-noapte nu s-a produs nici o acţiune. De ce? Mă aşteptam măcar la una a Aviaţiei. Singura ştire e că un vas englez mergând spre Canada a fost torpilat de germani. Avea la bord vreo 1400 de americani, care se întorceau spre casă.* (E vorba de transatlanticul „Athenia", care făcea cursa Glasgow-Montreal, scufundat în Insulele Hebride cu 1416 persoane la bord, dar care au fost salvate – *N.M.*).

Sunt zvonuri că ruşii s-ar fi înţeles mai mult decât se credea cu germanii şi că italienii ar rămâne liniştiţi dacă nu se mişcă nimic în părţile noastre ale Europei.

La 12 şi jumătate, Călinescu îmi aduce la cunoştinţă că s-au şi dat ordinele pentru cele hotărâte azi-seară. Fabricius a fost la el şi i-a pus întrebarea că ce va face dacă Aliaţii vor trimite trupe spre Polonia, că a fost informat că un grup de ofiţeri englezi a şi trecut. I-a răspuns că legile neutralităţii autorizează tranzitul în ceea ce priveşte materialul şi persoanele izolate, în civil şi fără arme.

O ştire interesantă: Italia a deschis frontiera înspre Franţa.

Călinescu îmi vorbeşte de necesitatea de a face o declaraţie în care să se precizeze atitudinea noastră. Sunt de acord să se facă ceva, dar fără a fi una pozitivă de neutralitate, spre a nu periclita viitorul şi a nu ne strica cu prietenii. Dezvoltând o idee ce o expusesem zile trecute, sunt de părere că dacă vom trebui să fim ceva mai pozitiv nu trebuie să o facem izolat, ci în legătură cu Înţelegerea Balcanică. Să formăm un grup care să-şi fixeze o atitudine comună şi care, când vor veni discuţiile la masa verde, să acţionăm împreună cu un scop comun şi zicând acelaşi cuvânt.

Toată după-masa n-au fost ştiri. Seara, din cele ce s-a putut constata, iată care este situaţia: germanii continuă a înainta normal în Polonia, bombardamentele din avioane continuă regulat, îndeosebi asupra Varşoviei, deci şi război de nervi. Englezii au făcut prostia de a trece pe deasupra teritoriului olandez cu avioanele pentru a arunca manifeste. Pe frontul occidental o completă inacţiune. Eu cred că concentrarea forţelor nu este încă terminată, e o greşală dacă se aşteaptă la acţiune şi, pentru moment, o păţesc polonezii.

În publicul nostru este enervare.

Ibidem, *op.cit.* p. 202-203.

Universul din 6 septembrie a publicat reportajul pro-polonez, semnat de Al. Gregorian, prezent pe meleagurile pomeriene în urmă cu patru luni, însoţit de o vedere din Marienburg.

188.

Agenţia Rador – Informaţiuni telegrafice de presă

Bucureşti, Str. Matei Millo 7

7 septembrie 1939

Ref.*: Informație prin care se consemnează faptul că România aprovizionează Germania conform acordului comercial germano-român după cum aprovizionează și Polonia, asigurând, totodată, și tranzitul de mărfuri destinat acesteia. Fabricius face presiuni puternice pe lângă guvernul român pentru oprirea acestor acțiuni ale statului român.*

Informacja o dostarczaniu towarów Niemiec, zgodnie z Umową handlową niemiecko-rumuńską, zapewniając tranzytu tych towarów dla Niemiec. Fabricius dokona silną presję na rządzie rumuńskim dla zaprzestania tych akcji państwa rumuńskiego na rzecz Polski

Agenţia HAVAS transmite în serviciul său circular:

Bucureşti: România, care aprovizionează Germania în conformitate cu termenii acordului său comercial, continuă să aprovizioneze Polonia şi să asigure trecerea în tranzit a mărfurilor destinate acestei ţări.

Germanii ar fi voit să facă să înceteze această stare de lucruri. Presiuni energetice au fost făcute în acest sens pe lângă guvernul român de Ministrul Germaniei la Bucureşti, Fabricius.

Comunicatul de ieri, menţionând acordurile internaţionale asupra neutralităţii şi măsurile militare luate pentru a asigura respectarea integrităţii frontierelor României, constituie un răspuns la aceste demersuri ale reprezentantului Reich-ului. Acest comunicat, publicat după Consiliul ţinut la palatul Cotroceni, defineşte exact situaţia juridică a României faţă de conflictul actual.

În actuala situaţia internaţională, România înţelege să rămână neutră, ceea ce nu înseamnă că ea va fi neutră în orice împrejurare sau pe veşnicie. România nu şi-a luat mâinile pentru toată viaţa şi îşi păstrează toate posibilităţile de manevră. Dar, pusă în contact imediat cu unul din beligeranţi, ea trebuie să-şi precizeze din punct de vedere juridic poziţia actuală. Începând de ieri, această precizare este făcută. Acţiunea României se va dezvolta de acum înainte în cadrul acordurilor internaţionale privitoare la neutralitate.

Se reaminteşte în această privinţă acordul de la Haga din 1907, care precizează în articolul 7 că o ţară neutră poate, dacă vrea, să aprovizioneze pe beligeranţi sau să permită tranzitul proviziilor ce le sunt destinate.

Aceasta este situaţia de drept, şi ea corespunde, până în prezent, situaţiei de fapt.

AMAE, Fond 71 Germania Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 7-8.

Carol al II-lea:

Miercuri, 6 septembrie. La 12 şi un sfert, a venit, o clipă, Mitiţă (Constantinescu) să-mi prezinte un decret, care ne va permite să facem faţă la circumstanţe. Piaţa, şi în general, toată economia noastră se resimte destul de puternic de pe urma situaţiei mondiale şi a stării de nevroză isterică a unor cercuri de la noi. Am impresia că propaganda germană lucrează foarte intens.

Am avut o explicaţie asupra neactivităţii aparente de pe frontul occidental. Pare-se că aliaţii ar voi să atace prin Luxemburg.

La 3 şi jumătate, Călinescu şi Gafencu, pentru a pune la punct comunicatul care va trebui dat după întrunirea cu consilierii regali. Azi-de dimineaţă, Fabricius a fost la Afacerile Străine, cerând, în mod politicos, e adevărat, să ne clarificăm situaţia. Aceasta a provocat un incident între Urdăreanu şi Călinescu, acesta din urmă acuzându-l că ar fi înştiinţat pe nemţi despre Consiliul de după-masă. A fost o lipsă de tac din partea lui. Din Roma a venit o telegramă care mă îngrijorătoare în care Zamfirescu ne informează că, din nou, Italia ar putea fi nesigură. Călinescu mi-a arătat copia după instrucţiuni trimise de Soviete prin cari se precizează politica lor viitoare în legătură cu Kominternul. Din ele reiese că Pactul făcut cu Germania a fost ca să arunce pe cel mai mare duşman al lor în război, că nu au nici o intenţiune de a lua ei parte, aşteptând slăbirea tuturor puterilor burgheze, ca, la sfârşitul conflictului, să poată impune revoluţia comunistă mondială. Această ştire este semnificativă şi îndeosebi de gravă. Trebuie să ne facem să ne gândim serios la viitor, să păstrăm cât mai multe forţe intacte pentru marea răfuială de apoi.

La 16, Consiliu: Călinescu, Văitoianu, Vaida, Mironescu, Iorga, dr. Angelescu, Tătărescu, Argetoianu, Ballif, Gafencu şi Urdăreanu – ca secretar.

Discuţie decentă. După expunerea situaţiei de către Gafencu, fiecare şi-a spus cuvântul. Toţi, cu o unanimitate impresionantă, s-au pronunţat pentru neutralitate, fiecare cu o nuanţă personală. Iorga găsesc că e acela care a fost cel mai bine, zicând că nu trebuie să ne înclinăm în faţa unor presiuni, mai ales germane, dar trebuie astăzi să facem o politică care nu ne place, dar este în interesul ţării. Argetoianu a adăogat că primejdia cea mai mare tot Rusia rămâne şi că, după terminarea conflictului de acolo, trebuie să ne aşteptăm la cea mai mare primejdie. Toţi, fără nici o nuanţă, au aprobat politica care

s-a dus până azi şi toţi au fost de părere că interesul nostru este înfrângerea Germaniei. Ceva mai lungi discuţii au fost asupra Comunicatului care sună astfel:

„Casa M.S. Regelui:

Ministrul Casei Regale face cunoscut Majestatea Sa Regele, convocând consilierii regali, şedinţa a avut loc astăzi, 6 septembrie, ora 16, la Palatul Cotroceni.

După expunerea preşedintelui de Miniştri, ministru al Apărării Naţionale, şi a ministrului Afacerilor Străine, asupra politicii externe a Guvernului faţă de evenimentele internaţionale în curs, Consiliul, în unanimitate, a aprobat acţiunea diplomatică urmată şi măsurile militare luate pentru apărarea fruntarilor.

Consiliul, în unanimitate, a hotărât observarea strictă a regulilor neutralităţii stabilite prin convenţiunile internaţionale faţă de beligeranţii din actualul conflict.

Au luat parte:

Domnii: Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri
General Arthur Văitoianu, consilier regal
Dr. Al. Vaida-Voievod, consiler regal
Gh. Gh. Mironescu, consiler regal
Prof. Nicolae Iorga, consiler regal
Dr C. Angelescu, consiler regal
Gh. Tătărăscu, consiler regal
C. Argetoianu, consiler regal
G-ral adj. E. Ballif, consiler regal
Gr. Gafencu, ministru al Afacerilor Străine.

Bucureşti, 6 septembrie 1939”

Bine că s-a sfârşit cu această chestiune, căci nervii mei nu mai suportau ciorovăielile zilnice asupra acestei chestiuni. Aşa cum este redactat (Comunicatul), scăpăm cu faţa curată, nu angajăm viitorul.

Seara vine ştirea că Cracovia a fost ocupată de nemţi. Comunicatul german este ironic: că pe frontul de Vest, până azi-dimineaţă, la ora 10, nu s-a tras măcar un singur foc de puşcă.

Universul scrie că hotărârea Consiliului de Coroană este înţeleaptă şi va fi primită cu satisfacţie şi înţelegere de opinia publică. „*Ea corespunde politicii paşnice de strictă apărare a intereselor vitale ale poporului român şi reprezintă, în momentul de faţă atitudinea cea mai potrivită pentru salvgardarea acestor interese, în cele mai bune condiţiuni”.*

Nicolae Iorga publica în „Neamul Românesc” din 8 septembrie eseul: *„Ce este Cracovia”* – mărturie clară a afecţiunii şi dragostei sale vechi faţă de urbea jagiellonă şi de poporul polonez.”

Pe vremea aceia cerurile erau încă deschise pentru suferinţa poporului”.

Peste numai două săptămâni Pădurea Băneasa de lână Bucureşti „găzduia” 40 de camioane cu cele mai preţioase bunuri ale patrimoniului cultural polonez, inclusiv cu vestitele arrasuri de la Wawel. România va contribui din plin la transportul lor peste graniţa, la fel ca şi al unei părţi din tezaurul polonez care va lua drumul peste mări şi

ţări. A fost şi acesta unul dintre cele mai mari ajutoare pe care România le-a dat benevol poporului polonez. Iar arta a devenit mai scumpă decât aurul!

La 9 septembrie *Universul* a publicat editorialul *Neutralitate* în care explicitează gândirea politică românească a momentului subliniind că această stare este expresia unei voinţe de pace, fiind diferită de aceasta în sensul că *„sub regimul neutralităţii, Statul suveran îşi impune însă, din propria sa voinţă, anumite restricţiuni, care – dacă sunt strict respectate îl pun la adăpost de imputarea că va avea o atitudine părtinitoare faţă de vreunul din beligeranţi, dare care prin faptul că sunt precizate de convenţiile internaţionale cu valoare universală, constituie pentru statul, care s-a declarat neutru, o serie de drepturi, de îndatoriri şi de garanţii”*.

„Beligeranţii sunt obligaţi să respecte, ca şi noi, prevederile acestor convenţiuni, prin simplul fapt că noi am proclamat – şi le-am notificat – voinţa noastră de a le respecta faţă de ei”. Aşadar, nu este o simplă stare de fapt, ci ea „devine obligatorie, pentru beligeranţi, ca şi pentru neutru”. Din materialul respectiv, elaborat cu siguranţă împreună cu specialişti de marcă în drept internaţional, probabil de la Ministerul Afacerilor Străine, rezultă instrumentarul de urmat: *„Problemele neprevăzute de convenţii pot fi examinate de la caz la caz, şi rezolvate, conform doctrinei sau uzanţelor internaţionale, în atmosfera de mai mare încredere reciprocă creată de declaraţia de neutralitate”*.

Atitudinea României este pe linia de acţiune diplomatică de apărare a independenţei frontierelor noastre, pe care o continuăm cu prudenţă şi tenacitate, în împrejurările atât de grele de astăzi ... Neutralitatea schimbă forma problemelor ca şi fondul lor, în sensul că siguranţa noastră stă mai puţin în voinţa altora de a nu ne ataca, decât voinţa noastră de a ne apăra şi că suprema garanţie a drepturilor şi intereselor noastre rămâne apărarea naţională”.

Se publică un alt reportaj din Polonia: *Silezia* – semnat de Al. Gregorian.

189.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 10 septembrie 1939

Notă de convorbire

Ref.*: Întrevederea d-lui Al. Cretzianu, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la București, în problema cererii guvernului polon adresată guvernului român de azil și acordul dat de statul român, acord care din punct de vedere german ar fi o încălcare a neutralității României.*

Spotkanie Al. Cretzianu, sekretarza generalnego MSZ, z Fabriciusem, poseł niemiecki w Bukareszcie, w sprawie prośby Rządu polskiego do Rządu rumuńskiego w sprawie udzielania azylu państwa rumuńskiego; taka zgoda z niemieckiego punktu widzenia oznaczała by naruszenie neutralności poprzez Rumunię

Ministrul Germaniei mi-a spus că este informat de guvernul său că o Legaţie română în străinătate (nu ştie care căci e un cuvânt indescifrabil) ar fi declarat că Guvernul polon ar fi cerut dreptul la azil Guvernului român şi că Guvernul român ar fi dat un răspuns favorabil.

Guvernul german doreşte să atragă atenţia Guvernului român, precum a atras şi atenţiunea Guvernelor Statelor baltice şi scandinave, că acest lucru ar constitui o violare a neutralităţii noastre.

Am răspuns Ministrului Germaniei că n-am nici o cunoştinţă despre o asemenea cerere a Guvernului polon.

Am adăugat că ţin totuşi să declar în modul cel mai categoric că dacă vreodată un Guvern străin ne-ar cere să funcţioneze pe teritoriul nostru, am respinge îndată o asemenea cerere incompatibilă cu neutralitatea noastră.

Obligaţiunile noastre de neutralitate nu ne-ar împiedica însă să acordăm azil unor refugiaţi politici izolaţi, dacă aceştia s-ar abţine de la orice activitate politică pe teritoriul nostru.

Mai târziu am comunicat d-lui Fabricius, că dl. prim ministru, căruia i-am raportat despre demersul d-sale, mi-a dat instrucţiuni să confirm încă odată în modul cel mai categoric, din partea d-sale cele ce am declarat ministrului Germaniei.

Dl. Fabricius a adăugat că ar fi fost preferabil însă ca România să facă o declaraţie de neutralitate.

Dl. Armand Călinescu a răspuns că aceasta nu se poate, fiindcă România nu este în situaţia unor state de felul Elveţiei, Danemarcei şi Olandei. Credem că toată lumea recunoaşte neutralitatea ce reiese din actele noastre care sunt fără echivoc.

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 13-14.

190.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 11 septembrie 1939

Notă de convorbire
avută de dl. ministru Gafencu cu dl. Raczyński, ambasadorul Poloniei, Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Cererea guvernului german adresată guvernului ungar să permită trecerea trupelor germane prin Rusia Subcarpatică; cerere respinsă de unguri.*

Prośba Rządu niemieckiego do Rządu węgierskiego o pozwolenie przejścia wojsk niemieckich poprzez Rusi Nadkarpackiej; prośbę odrzucaną proprzez Węgrów

Ambasadorul Poloniei este informat de Guvernul său că Guvernul german ar fi cerut Guvernului ungar în ziua de 9 septembrie la ora 12 ca să lase liberă trecere a trupelor germane prin Rusia Subcarpatică.

Guvernul ungar ar fi dat un răspuns negativ în aceiaşi seară.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 134.

191.

Legaţiunea din Berlin – nr. 39491, 11 septembrie 1939, orele 23.00

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată

Ref.*: Audiența acordată de feldmareșalul Göring inginerului filo-german, Gigurtu, în tren; informațiile oferite românului de Göring privind evoluția războiului germano-polon și despre succesul aviației germane asupra Poloniei; poziția Germaniei față de raporturile româno-ruse și româno-ungare.*

Audjencja inż. filoniemieckiego Giugurt'a u Göringa w pociągu; informacje udzielane poprzez feldmarszałka dot. wojny niemicko-polskiej; stanowisko Niemiec wobec stosunków rumuńsko-ruskich oraz rumuńsko-węgierskich

Vă transmit următoarea telegramă a domnului inginer Gigurtu:

Am fost primit de Feldmareşalul Göring în seara de 9 septembrie, la Karinhall, în vagon. Feldmareşalul mi-a arătat pe hartă situaţiunea trupelor din Polonia, emiţând părerea (că) într-una sau două-trei săptămâni armatele polone vor fi prizoniere. D-sa era foarte mândru de succesul neaşteptat al aviaţiei, luptând în acord cu unităţile monitorizate. Liniile de cale ferată şi podurile peste Vistula au fost distruse de aviaţie.

(Göring) Era revoltat de greşeala polonezilor, care armează populaţia civilă în contra armatei germane, de cele întâmplate la Bromberg, precum şi de mutilarea celor 31 de ofiţeri aviatori care aterizaseră cu paraşutele. Amintea de greşeala Poloniei de a nu fi acceptat prima propunere germană, care nu reclama decât o autostradă şi o cale ferată prin Coridor. A doua propunere germană, şi anume cele 16 puncte cunoscute, ar fi fost adusă la cunoştinţa domnului Lipski încă cu 24 ore înainte de publicarea ei.

D-sa mi-a expus apoi punctele principale ale cuvântării pe care o ţinuse în aceiaşi zi la Borsig. Convorbirea a luat de la început un caracter destul de intim.

I-am spus hotărârea României de a rămâne în neutralitate şi că aceasta este şi părerea tuturor oamenilor cu răspundere. Pot afirma de altfel, în urma audienţei ce am avut-o la Majestatea sa Regele, că aceasta este şi părerea Augustului Nostru Suveran, lucru ce ni s-a confirmat şi de domnul ministru al Palatului. Îmi pare că Germania poate avea toată încrederea în poziţia

adoptată de noi, de ar fi decât faptul că ea corespunde cu totul situaţiei de fapt, atât din punct de vedere economic cât şi politic. Căci economic ne completăm, iar politic avem nevoie de o Germanie puternică care să ne asigure împotriva pretenţiunilor ruseşti. Şi mai este apoi faptul că nu avem nici o revendicare care să ne împingă în vreun război. Am arătat apoi că ceea ce nelinişteşte opinia publică de la noi este atitudinea Ungariei, care nu ar putea fi aşa cum este dacă nu s-ar simţi sprijinită şi care afirmă, de altfel, că este susţinută de Germania.

Feldmareşalul a răspuns ceea ce mai spusese tuturor românilor cu care a vorbit (citând şi pe domnii Brătianu şi Argetoianu) că intenţia Germaniei nu este să susţină pe unguri, neavând nici un interes la aceasta; menţinerea acestui punct de vedere atârnă însă numai de atitudinea noastră. I-am răspuns că pe noi nu ne sperie un război cu ungurii, dacă vor a-l face ei fără a fi sprijiniţi de Germania; nu vrem însă decât o bună înţelegere cu Ungaria, după cum i-am dovedit-o propunându-i un pact de neagresiune.

În ce priveşte Rusia, Feldmareşalul crede că atât timp cât Reich-ul va avea relaţiuni prieteneşti cu Sovietele, nu trebuie să ne temem de ea. D-sa socoteşte că nu vom face greşeala de a aplica tratatul nostru cu Polonia în cazul când armatele sovietice ar trece graniţa polonă, acest lucru ne mai având nici un sens deoarece statul polon este astăzi ca şi inexistent. Evident, însă că în această eventualitate Reich-ul nu va mai putea împiedica nimic.

Am avut impresia că domnul Göring, nevoind a-şi lua toată răspunderea, s-a abţinut dinadins să ne dea mai multe asigurări, astfel cum i-ar fi fost poate intenţiunea.

A reieşit din convorbire avută că, Feldmareşalul tot mai speră în putinţa aplanării conflictului cu Anglia şi Franţa. Dânsul nu înţelege atitudinea acesteia din urmă, cu care Germania ar dori să fie în bună înţelegere, în care scop a şi renunţat definitiv la Alsacia – Lorena. În cazul când totuşi conflictul nu va putea fi aplanat, dânsul prevede un război lung pe care Reich-ul îl poate suporta cu uşurinţă. După părerea sa, apărarea anti-aeriană germană este atât de minunat organizată încât Germania nu are a se teme de aviaţia inamică. Aceasta se dovedeşte de altfel prin rezultatul negativ al încercărilor anglo-franceze de a bombarda teritoriul german.

Înainte de a ne despărţi, domnul Göring mi-a reconfirmat că Germania nu are nici un interes să susţină pretenţiunile ungare şi că are convingerea că nu poate fi decât în interesul României să-şi păstreze neutralitatea.

Crutzescu

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 21-25.

Carol al II-lea

Luni, 11 septembrie.

De dimineață, Călinescu, pe care-l văd destul de îngrijorat asupra situației....

Ceea ce e mai primejdios sunt presiunile germane față de tranzitul materialelor pentru Polonia. Aci văd un punct de îngrijorare, la care se adăugă și acela al unor presiuni foarte serioase ce pot veni în ce privește livrarea materialelor de cari au nevoie.

Polonezii mi-au pus o întrebare relativ la aurul lor, pe care vor să îl depoziteze la noi, și chiar să îl întrebuințeze. Depozitarea și tranzitul sunt posibilități, dar întrebuințarea lui de pe un teren declarat neutru pare a nu fi compatibilă cu situația noastră declarată....

Știri de pe front. Rezistența polonă începe a se desina. Se verifică că germanii au trebuit să transporte vreo 6 divizii pe frontul occidental, deci deja o îmbunătățire a situației. Se face din ce în ce mult la anglo-francezi mentalitatea că războiul va fi de lungă durată.

*

Consilierul de presă al Legaţiei României la Berlin, Cisek, a fost chemat al Ministerul Afacerilor Străine unde i s-a comunicat că „Germania nu este mulţumită de atitudinea presei române, care dă preferinţă comunicatelor, ştirilor şi informaţiilor sosite din Franţa şi Anglia (Havas şi Reuter) şi nu celor din sursă germană (D.N.B)". Rezultă cert că scopul chemării diplomatului român a fost pentru a „Ni se reproşa îndeosebi, articolele d-lui prof. Nicolae Iorga din *Neamul Românesc*.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 16-17. Tg. 39490 din 10 septembrie 1939 – Berlin.

Rezultă clar că partea germană monitoriza în mod profesionist presa românească şi face chiar propunerea ca autorităţile competente să intervină pe lângă redacţia unui mare cotidian – de preferinţă „Universul" – spre a trimite la Berlin un corespondent de origină etnică română, şi cu totul neinfluenţat, pentru a informa obiectiv opinia publică românească asupra situaţiei din Reich şi regiunile polone ocupate de trupele germane. Nicolae Iorga şi alţi publicişti scriau în mod vădit pro Polonia şi condamnau atacurile inumane germane, fapt care cu siguranţă deranja Berlinul.

192.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
11 septembrie 1939

Notă de convorbire
avută de dl. Ministru Gafencu cu dl. Ducici, ambasadorul Iugoslaviei la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Propunerea ministrului român de externe privind strângerea legăturilor între statele Înțelegerii Balcanice în condițiile internaționale actuale; atitudinea de neutralitate a Iugoslaviei și României.*

Propozycje ministra spraw zagranicznych dot. zacieśnienia związków między państwami Porozumienia Bałkańskiego w nowych międznarodowych stosunkach; stanowisko neutralne Jugosławii oraz Rumunii

Dl. ambasador Ducici a fost însărcinat de dl. T. Markovici să comunice următoarele d-lui ministru Gafencu cu privire la demersul prin care ministrul afacerilor străine român a arătat dorința sa de a se ajunge la strângerea legăturilor dintre statele Înțelegerii Balcanice:

Iugoslavia şi-a îndreptat întotdeauna sforţările în acelaşi sens, în vederea ajungerii la o înţelegere cât mai strânsă între toate statele balcanice; înţelegere necesară mai ales în momentele grele prin care trecem. Astfel fiind, iniţiativa d-lui Gafencu a fost primită în chipul cel mai favorabil de către guvernul iugoslav.

Guvernul iugoslav ar dori totuşi să ştie care ar fi cea mai bună metodă pentru a realiza proiectul d-lui Gafencu. Pentru aceasta dl. T. Marcovici îl roagă să-i facă cunoscut:

I) Care sunt vederile d-sale cu privire la atitudinea Turciei faţă de Franţa. Asemenea cele privitoare la atitudinea de neutralitate pe care Iugoslavia şi România au adoptat-o în conflictul actual.
II) Dacă dl. Gafencu înţelege ca şi Bulgaria să fie cuprinsă în proiectul d-sale şi în ce fel vede d-sa reglementarea raporturilor cu Bulgaria.

Dl. T. Marcovici adaugă că, potrivit informaţiilor d-sale, dl. Saracioglu, Ministrul Afacerilor Străine al Turciei, consideră de cea mai înaltă importanţă de a se ajunge la o reglementare a chestiunilor care separă Bulgaria de celelalte ţări ale Înţelegerii Balcanice.

Dl. Saracioglu ar sugera asemenea ca statele Înţelegerii Balcanice ar trebui să se înţeleagă cu Bulgaria, rezervând pentru moment chestiunea revendicărilor bulgare care ar primi mai târziu o soluţie amiabilă.

Dl. T. Marcovici cere să se ia în consideraţie declaraţia făcută în mai multe rânduri de dl. Kiosseivanoff că Bulgaria nu vrea să ceară ajutorul unor mari puteri pentru a-şi realiza revendicările, dar că din contra doreşte să aranjeze această chestiune în mod amical de comun acord cu statele balcanice.

Având în vedere cele de mai sus, dl. T. Marcovici crede că propunerea dlui Gafencu şi sugestiile d-lui ministru al Afacerilor Străine al Turciei, care întrunesc simpatia desăvârşită a guvernului iugoslav, ar fi mai uşor înfăptuite dacă s-ar ajunge la realizarea uneia din ipotezele următoare:

a) Sau să se ceară Bulgariei să intre în Înţelegerea Balcanică, lăsându-i să întrevadă pe viitor examinarea amicală a revendicărilor sale,
b) Sau, în aceleaşi condiţiuni, să se înfiinţeze cu Bulgaria o nouă entitate balcanică care ar fi bazată pe moment pe încheierea unor pacte bilaterale identice de neutralitate şi de neagresiune între fiecare stat balcanic cu celelalte state balcanice în parte.

Dl. Ministru Gafencu a dat următorul răspuns: prin iniţiativa d-sale a avut în vedere necesitatea de a se strânge legăturile dintre statele înţelegerii Balcanice şi adoptarea unei atitudini comune din partea lor.

Dl. Gafencu constată, că răspunsul român ia act că colegul său iugoslav îi propune două ipoteze în vederea unei înţelegeri cu Bulgaria. Dl. Gafencu va examina aceste ipoteze dar ar dori înainte să aibă preciziuni asupra unor puncte care nu sunt cunoscute la Bucureşti.

În ce priveşte prima ipoteză şi propunerea de a lăsa să se întrevadă Bulgariei o examinare prietenească a revendicărilor sale:

a) Dl. Gafencu nu are cunoştinţă de sugestiile ce ar fi făcut dl. Saracioglu în acest sens şi doreşte a ştii cui au fost făcute?
b) Dl. Gafencu doreşte să ştie dacă revendicările Bulgariei, care ar trebui să fie examinate mai târziu în mod prietenesc sunt acelaşi pe care i le-a expus la Ankara dl. Christoff, ministrul Bulgariei, adică Dobrogea de Sud, Tracia Occidentală, Ţarigrad pentru moment şi Macedonia pentru mai târziu?

În cazul acesta propunerea îi pare greu de împlinit.

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 183-185.

193.

Ambasada Regatului României, Vatican – nr. 637, 12 septembrie 1939, ora 12.40

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Unele zvonuri ce circulă în Berlin privind atitudinea „suspectă" a României și tranzitul de avioane britanice din Turcia pe teritoriul românesc spre Polonia.*

Pogłoski z Berlina dot. stanowiska „ukrytego" rumuńskiego w sprawie tranzytu samolotów brytyjskich do Turcji a dalej poprez rumuńskie terytorium do Polski

Un german extrem de serios îmi spune că atitudinea noastră ar fi considerată la Berlin ca suspectă. Căci s-ar fi primit ştirea la serviciul de informaţi al Marelui Stat Major german că noi lăsăm să treacă spre Polonia avioane britanice venite prin Turcia şi ofiţeri francezi şi englezi.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 141.

Carol al II-lea:

Marţi 12 septembrie. Dimineaţa, Călinescu şi Gafencu. Dezbatem, din nou, situaţia generală. Se vorbeşte, din nou, de o reîntărire a Înţelegerii Balcanice, la care unii, mai ales iugoslavii, vorbesc şi de alipirea Bulgariei. S-au propus formule în cari se vorbea de posibilitatea de a vorbi mai târziu de anume chestii litigioase, adică de cele teritoriale. Aceasta se îndreaptă, îndeosebi, către noi. Tot vorbă de retrocedarea, măcar în parte, a Cadrilaterului. Îi găsesc pe amândoi cam şovăitori, mai ales Gafencu. Eu trebuie să pun piciorul în prag susţinând, din nou, teoria mea, că orice revizuire, mai ales benevolă, a unei frontiere este începutul unei prăbuşiri. Or fi, poate, dreaptă, în parte, acea către Bulgaria, dar, fatalmente, mâne se ridică şi chestiunea Ardealului şi a Basarabiei. În deosebire faţă de ceilalţi Aliaţi, eu nu sunt antirevizionist numai pentru mine, dar pentru toţi, căci apetitul vine mâncând. Dacă dăm degetul mic, mâine ni se ia tot braţul şi, probabil, şi mai mult. Gafencu pune aceasta şi în legătură cu U.R.S.S., care poate că ne-ar recunoaşte Basarabia

în schimbul unei rectificări în folosul Bulgariei. Cum putem ceda ceva ce e al nostru în schimbul unei ipotetice recunoaşteri?

Declaraţia de neutralitate a Turciei este mai puţin categorică decât reieşea ieri din ziare. Ei zic că nu vor să participe la război dacă nu sunt direct interesaţi sau ameninţaţi....

De pe front, nimica deosebit, afară de avansul german de la Sud. Rezistenţa poloneză e mai dârză".

Ibidem, *op.cit.* p. 211-212.

194.

Consulatul General al Regatului României, Lwów – 2102, 12 septembrie 1939, orele 03.20

Externe București

Telegramă cifrată

Ref.*: Evoluția războiului germano-polonez; bombardarea orașului Lwów și fuga populației din oraș.*

Przebieg wojny niemiecko-polskiej; zbombardowanie miasta Lwowa oraz ucieczka ludności z tego miasta

Ca urmare la nr. 1958

În ultimul moment s-a hotărât apărarea Lwow-ului. Reuşita îndoielnică. Situaţiunea […] gravă. Armata generalului Fabrice din Carpaţi în retragere. A ajuns aici şi continuă retragerea. A ajuns aici şi continuă retragerea spre Est. Astăzi 11 sept. între orele 8 şi 18 fără întrerupere a avut loc cel mai violent bombardament de până acum. Peste o sută avioane germane au zburat pe deasupra oraşului la nivelul clădirilor. A fost bombardat voievodatul, fabricile, clădirile şi citadela, ce a rămas din gară şi ateliere etc.

Populaţiunea îngrozită fuge din oraş. Căpeteniile autorităţilor sunt gata de plecare în orice moment. Conducta de apă a fost bombardată şi lipseşte apa. Ataşatul militar francez a trecut pe la mine, deprimat şi pesimist asupra situaţiei. Consulul Franţei şi al Angliei părăsesc Lwow-ul. Viaţa oraşului este paralizat.

Popovici

M.S. Regele

Consiliul de Miniştri

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 140.

195.

Consulatul General al Regatului României, Lwów – nr. 2285, 12 septembrie 1939, orele 18.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Apariția armatei germane la poarta orașului Lwów.*

Pojawienie się wojska niemieckiego na bramie miasta Lwów

Germanii sunt la poarta Lwów-ului. Atacul a început la orele 17.

Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 147.

Telegramă trimisă:

M.S. Regele
Consiliul de Miniştri
Marele Stat Major

Fostul ministru de externe, Nicolae Petrescu-Comnen, şeful misiunii României la Vatican, informa dintr-o sursă la vârf din Berlin, în trecere prin Roma, de puternicele suspiciuni ce planează asupra României pentru faptul că Bucureştiul „lasă să treacă spre Polonia avioane britanice venite prin Turcia cu ofiţeri francezi şi englezi”.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 16-17. Tg. 637, din 12 sept.

196.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 13 septembrie

Ziarul „Der Neue Tag” din 13 septembrie 1939

„Aurul Poloniei este transportat. Ministrul Kwiatkowski în mod secret în România”

„Polskie złota jeste przetransportowane. Minister Kwiatkowski w tajemnicy w Rumunii”

Informaţie proprie

Bucureşti, 12 septembrie 1939

Ambasadorul României la Varşovia Grigorcea a sosit joi dimineaţă la Cernăuţi, venind de la Dublin (Lublin – *N.M.*). El a părăsit Polonia şi intenţionează să nu se mai întoarcă. Ministrul de Finanţe al Poloniei Kwiatkowski a trecut joi frontiera polono-română în automobil închis şi s-a oprit în prezent la Cernăuţi. Sosirea lui trebuia să rămână secretă. O confirmare oficială nu s-a dat încă. După câte se spune, Kwiatkowski are însărcinarea ca să intervină pe lângă guvernul român, ca tezaurul în aur al Băncii Poloniei, care s-ar afla deja în oraşul de frontieră Sniatyn, să fie transportat în România, unde să fie pus în siguranţă. După câte se aude din cercurile politice, autorităţile române au luat hotărârea de a permite refugiul în România polonilor, însă anume cu excepţia evreilor poloni, care ar fi venit deja cu sutele de mii la frontieră. În România există teama că, altfel, cele câteva milioane de evrei polonezi ar inunda ţara. Până acum s-ar fi refugiat în România câteva mii de polonezi, dintre care 400 dezertori. Întrucât se admite că vor urma importante unităţi ale armatei poloneze, înfrântă de trupele germane, s-ar fi instalat deja numeroase lagăre de concentrare. Se crede că nu ar fi exclus ca guvernul polonez să caute refugiul în România, în cursul următoarelor 48 de ore.

Pt. conf. traducerii,

N. Popovici

AMAE, Fond 71 România/General, vol. 269, f. 402.

197.

Consulatului General al Regatului României, Lwów – nr. 2286, 13 septembrie 1939, ora 02.15

Externe București

Telegramă cifrată

Ref.*: Soarta orașului Lwów aflat sub bombardamentul artileriei germane.*

Los miasta Lwowa pod zbombardowaniem niemickiej artylerii

Oraşul sub violent bombardament al artileriei germane. Proiectile de calibru mare au explodat la 60 metri de Consulat, distrugând şi incendiind Catedrala iezuită şi Direcţia generală financiară. Alte […] incendiate. Majoritatea proiectilelor cad în centrul oraşului, şuierând pe deasupra Consulatului.

Popovici

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 148.

Telegrama transmisă:

M.S. Regele
Consiliul de Miniştri
Marele Stat Major

Carol al II-lea:

Miercuri, 13 septembrie.

Dimineața, o consfătuire ministerială... Gafencu este îngrijorat, căci îi e teamă de venirea lui Clodius zilele acestea, care, poate, ne va pune cereri exorbitante. Rămâne de văzut cât vom rezista”.

Ibidem, *op.cit.,* p. 213.

198.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine Către Ambasada Regatului României (Varşovia) Krzemieniec – nr. 57437, 13 septembrie 1939

Telegramă cifrată

Ref.: *Interesul german asupra sorții căpeteniilor minorității germane din Polonia, internați și apoi plecați – dispăruți și încunoștințarea guvernului polon cu privire la aceste îngrijorări germane.*

Niemieckie zainteresowanie dot. losy szefów mniejszości niemieckiej z Polski z prośbą o przekazanie Rządowi polskiemu o tym zaniepokojeniu

Pentru eventualitatea unei întârzieri a curierului, vă repet telegrama nr. 56692 expediată în ziua de 10 septembrie, la Cernăuți, spre a vă fi transmisă.

„Dl. deputat Hans Otto Roth ne aduce la cunoştinţă că e informat că organizaţia germanilor din străinătate este foarte îngrijorată cu privire la soarta căpeteniilor minorităţii germane din Polonia. Aceştia ar fi fost internaţi într-o localitate şi apoi duşi de acolo spre o destinaţie necunoscută.

Dat fiind că dl. Roth mai este informat că Guvernul german este hotărât să procedeze la cele mai grave represalii în cazul când reprezentanţii de frunte ai minorităţii germane ar fi fost maltrataţi, cred că ar fi util să aduceţi cele de mai sus la cunoştinţă guvernului polon sub formă informativă. Cu acest prilej aţi putea să căutaţi să aflaţi dacă persoanele în chestiune se mai află în viaţă şi sunt în securitate”.

Domnul Preşedinte al Consiliului ar dori să aibă cât mai curând un răspuns în această chestiune.

Cretzianu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 150.

199.

Ambasada Regatului României, cu sediul provizoriu la Krzemieniec – nr. 3995, 13 septembrie 1939, ora 10.20

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Impresii ale ministrului de externe polonez transmise ambasadorului român, Grigorcea; Beck îi comunică, totodată, despre scăderea presiunii germane asupra polonezilor și atitudinea prietenească a ungurilor față de Polonia.*

Wrażenia ministra spraw zagranicznych polski przekazane ambasadorowi rumuńskiemu, Grigorce; Beck zakomunikował Gigorce o zmniejszeniu presji niemieckiej nad Polakami oraz o przyjaźnym ustosunkowaniu Węgrów wobec Polski

Strict confidenţial

Beck mi-a spus azi strict confidenţial că presiunea inamicului este în scădere. El atribuie acest lucru faptului că pe de o parte de două zile presiunea pe frontul occidental e mai mare şi cere dislocări de trupe de la Est spre Vest, pe de altă parte rezistenţa dârză a polonezilor pe toate fronturile, chiar pe cele considerate pierdute, ca de pildă portul Gdynia, provoacă o oarecare oboseală a trupelor germane. Crede că germanii vor încerca în curând un atac în stil mare spre Lwów din direcţia Przemysł şi spune că s-au masat contingente noi de trupe poloneze bine echipate în acea regiune. Am speranţa că vor mai ţine câtva timp pe linia scurtată. În toate cazurile se pare că moralul conducătorilor este din nou mai ridicat, cu toate că necontenitul bombardament aviatic al tuturor oraşelor […] frontul influenţează mult asupra moralului populaţiei.

Beck îmi mai spune că are ştiri mulţumitoare din Buda. Atitudinea ungurilor este prietenească, chiar curajoasă.

Szembeck îmi spune şi că atitudinea Italiei îi pare dubioasă.

Am făcut un demers energic pe lângă Beck ca ataşatul nostru militar să fie pus în contact cu secţiunea operaţiilor a Marelui Stat Major de

pe front. Mi-a făgăduit că până mâine această chestiune va fi rezolvată. La Marele Cartier General sunt admişi numai beligeranţii.

Grigorcea

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 151-152.

Telegramă transmisă:

M.S. Regele
Consiliul de Miniştri

200.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti, 14 septembrie 1939

Notă de convorbire
avută de ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Întrevederea ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti, în legătură cu tratamentul pe care-l va asigura România Guvernului polon şi Statului Major al Armatei poloneze.*

Spotkanie ministra Grigore Gafencu z W. Fabriciusem, poseł niemiecki w Bukareszcie, w sprawie traktowania przez Rumunię Szefa państwa, Rządu polskiego i Sztabu Wojska Polskiego

Ministrul Germaniei mă întreabă ce gând avem cu privire la membrii guvernului şi ai Statului Major polon, care după informaţiile lui se află la hotarele noastre şi vor cere desigur peste puţină vreme să treacă în ţară.

Răspund că potrivit angajamentului nostru solemn de a respecta regulile neutralităţii, vom dezarma pe militari şi îi vom interna, iar civilii vor fi consideraţi refugiaţi politici şi dacă vor dori să rămână în ţara noastră, vor fi repartizaţi în anumite zone în care vor putea locui.

Ministrul Fabricius, care pretinde că a fost însărcinat de dl. von Ribbentrop să-mi pună această întrebare, se declară mulţumit cu răspunsul meu, dar ţine totuşi să facă o rezervă referitoare la dreptul de tranzit pe care l-am acorda membrilor guvernului sau celorlalţi refugiaţi politici.

Îi răspund foarte ferm că potrivit regulilor neutralităţii, refugiaţii politici pot trece în tranzit prin ţară iar în ce ne priveşte, tocmai în dorinţa de a întări neutralitatea avem tot interesul să le înlesnim trecerea şi numai dacă nu pot trece în străinătate, să-i păstrăm la noi în zonele pe care le-am stabilit.

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 34

Carol al II-lea:

„Joi, 14 septembrie.

Dimineața, primirea noului ministru al Slovaciei, una din țările acelea hibride create de circumstanțe, dar care nu sunt viabile decât ca apendicele unui Stat mare și puternic. Răspunsul meu la răspunsul ministrului a fost destul de delicat, căci această țărișoară este în război cu aliații noștri poloni și în foarte proaste relațiuni, actualmente, cu Ungaria, față de care dorim a ne apropia.

După primire, l-am văzut, o clipă, pe Gafencu. De la iugoslavi a venit un răspuns favorabil despre proiectul de declarație tripartită ce trebuie făcută cu Ungaria. Astăzi se va înmâna lui Bardossy. Personal, nu cred că o va primi. Hoare a fost pus în cunoștință și a găsit-o bună. Fabricius vine la Gafencu pentru toate prostiile și cu un fel de protest asupra tuturor zvonurilor ce le culege de pe stradă. Germanii au făcut o gafă sau, mai bine zis, o lipsă de tact față de noi. La nu știu ce radio au spus că „ministrul regelui". Gigârtu, a fost însărcinat să remită Germaniei o notă prin care aducem la cunoștință hotărârea noastră de neutralitate. Am dat ordin să se protesteze energetic. ...

Pe front, pare-se că sunt lupte serioase în Polonia, unde nenorociții de ei fac adevărate sforțări de rezistență. Totuși, sunt în foarte mare primejdie de a fi învăluiți pe ambele aripi.

În sfârșit, o activitate de aviație pe frontul occidental. Uzinele „Krupp" de la Essen au fost bombardate."

Ibidem, *op.cit.,* p. 213-214.

*

Istoriografii polonezi consemnează faptul că la 14 septembrie 1939, comandantul suprem al armatelor poloneze, mareşalul Edward Rzdz-Smigły a ordonat celor 20 de

divizii, care luptau la est de Vistula, să se retragă spre Lwów şi de aici în zona de frontieră cu România şi Uniunea Sovietică. Planul polonez era ca în zona respectivă cu teren accidentat şi mlăştinos – denumită şi capul de pod românesc – Przedmoście rumuńskie – armata poloneză urma să organizeze o defensivă puternică şi să reziste până ce occidentul va declanşa ofensiva pe frontul de vest, potrivit angajamentelor bilaterale. Se mai conta pe faptul că în zonă Polonia dispunea de depozite de arme şi muniţii – amplasate în baza planurilor strategice antisovietice încă din deceniile trei şi patru, ele fiind legate cu portul Constanţa, care ar fi putut asigura aprovizionarea constantă a trupelor poloneze.

Autorităţile de stat şi militare poloneze n-au cerut activarea alianţei polono-române, care funcţiona din 1921, reînnoită în 1926, 1931 şi 1936 socotind că este mai util pentru Polonia să îşi păstreze deschise liniile de comunicaţie cu porturile româneşti, îndeosebi cu Constanţa, care putea primi navele proprii (evacuate înainte de 1 septembrie din porturile poloneze) cât şi pe cele aliate cu armament pentru aprovizionarea trupelor poloneze.

Atacul sovietic din dimineaţa zilei de 17 septembrie şi intrarea URSS în război de partea Germaniei hitleriste a dus la căderea planului respectiv. Pierzându-şi raţiunea, din lipsa unor informaţii privind poziţia de neutralitate pe care România şi-a impus-o şi pentru care milita, consilierea slabă cu privire la normele internaţionale în materie a reprezentanţilor diplomatici, mai ales a lui Beck, a dus la formularea totalmente nefericită a apelului pe care preşedintele Poloniei, Ignacy Mościcki, îl va rosti la intrarea în România, la Cernăuţi, la 17 septembrie, în sensul că Polonia îşi va continua lupta pe un teritoriu neutru. Ordinul militar a fost ca trupele poloneze să se evacueze, urmând a se reorganiza în Franţa. Cercetătorii militari estimează că cca 120 000 de militari au traversat **capul de pod** spre România şi Ungaria, unii chiar înainte de 17 septembrie, pentru a pregăti terenul în Franţa. Planul de evacuare şi mai ales cel de reorganizare în Occident a funcţionat cu bune rezultate, armata poloneză devenind una dintre cele mai mari armate ale Aliaţilor şi care a luptat cu deosebit devotament. Comportamentul României a fost ireproşabil şi apreciat ca atare de mulţi dintre cei care au primit sprijinul în momentele de restriște amintite, însăşi liderii noilor formaţii militare, printre care generalul W. Sikorski, viitor comandant suprem, sau viitorul preşedinte al Republicii în exil, Władysław Raczkiewicz, bucurându-se de ospitalitatea şi sprijinul românesc.

Ambasadorul polonez la Bucureşti, Edward Raczyński, al cărui frate era ambasador la Londra, în contact probabil cu el, a înţeles din timp, ca şi primul său consilier, Alfred Poniński, că zilele foştilor guvernanţi sunt numărate şi a acţionat nu cu loialitatea cu care aceştia s-ar fi aşteptat, mai ales faţă de Józef Beck.

Lumea era martoră a unei faze noi a aşa zisei *trădări occidentale*, în sensul că Polonia era lăsată să lupte singură cu Germania agresoare, în ciuda angajamentelor semnate şi a ajutorului promis. Manifestări militare hotărâte din partea Franţei şi Angliei ar fi dus la o anumită schimbare a echilibrului de forţe. Nemţii au fost lăsaţi să îşi finalizeze planurile agresive, după care s-a implicat şi noul lor aliat: Rusia Sovietică, în urma Tratatului Ribbentrop-Molotov, prinzând într-un cleşte armata poloneză. Se va constata că Marea Britanie nu avea la 9 septembrie 1939 un plan de ajutor articulat pentru a sprijini militar Polonia. Abia acum, la insistenţele Poloniei, generalul Ironside a propus să furnizeze armament şi muniţie în decurs de cinci luni. La rândul ei, Franţa mima angajarea în luptă.

201.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 57528, Bucureşti, 15 septembrie 1939

Ambasada Regatului României, Ankara

La dorinţa pe care am exprimat-o de a strânge legăturile dintre statele Înţelegerii Balcanice pentru a putea preciza o atitudine comună, Guvernul iugoslav a răspuns prin două demersuri stăruitoare punând accentul pe problema bulgară a cărei grabnică dezlegare îi pare, în împrejurările de astăzi, absolut necesară.

Ţin să observ că Guvernul iugoslav se sprijină în aceste demersuri pe sugestia pe care ar fi făcut-o Ministrul de Externe turc că ar trebui să făgăduim Bulgariei că vom căuta să dezlegăm pe cale amicală revendicările ei teritoriale. Amănuntele demersurilor iugoslave ca şi răspunsurile mele v-au fost de altfel comunicate.

Sunt informat de altă parte că iugoslavii au făcut aceleaşi demersuri la Atena. Răspunsul guvernului grec a fost hotărât negativ. Dl. preşedinte Metaxas s-a arătat chiar, faţă de ambasadorul nostru, foarte iritat din pricina sugestiei atribuite Ministerului de Externe turc. Grecia pare dispusă să ajungă la o atitudine comună şi la o afirmare de solidaritate între Statele Înţelegerii Balcanice dar nu admite nici o discuţie, fie ea chiar amicală şi cu rezultate amânate pentru mai târziu cu privire la o revizuire teritorială.

Informând despre acestea pe dl. Saracioglu veţi căuta să aflaţi dacă demersurile iugoslave, pe baza pretinsei d-sale sugestii, au fost făcute cu ştiinţa şi aprobarea D-sale.

Părerea mea este că, pentru a nu ajunge prin anumite discuţii tocmai la contrariul ţelului pe care vroiam să-l atingem – şi anume să nu ajungem la slăbirea în loc de întărirea solidarităţii Înţelegerii Balcanice, ar trebui să deosebim cele două probleme.

În primul rând să cuvine să strângem legăturile între cele patru state aliate căutând să precizăm în împrejurările de azi o atitudine comună faţă de situaţia generală.

În al doilea rând numai să căutăm o dezlegare pentru problema specială a Bulgariei şi aceasta cu toată bunăvoinţa, dar amintindu-ne scopul iniţial al Înţelegerii Balcanice, care a fost consolidarea stărilor şi a hotarelor în Balcani.

Călătoria anunţată a d-lui. Saracioglu la Moscova ne poate aduce informaţii preţioase în legătură cu aceste două probleme.

De aceea vă rog să mă ţineţi în curent cu proiectele de călătorie ale d-lui Saracioglu.

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 198-199.

202.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 57760, Bucureşti, 15 septembrie 1939

Ambasadei României – Ankara

Telegramă cifrată

Ref.*: Cererea lui Grigore Gafencu, ministru afacerilor străine al României, adresată Ambasadei României la Ankara de a fi ținut la curent cu evoluția relațiilor sovieto-turce prin prisma solidarității româno-turce; propunerea făcută ministrului turc de externe ca, după încheierea vizitei la Moscova, să treacă prin București.*

Prośba ministra Grigore Gafencu do Ambasady Rumunii w Ankarze, aby poinformowała MSZ o ewolucji stosunków radziecko-tureckich poprzez pryzmat solidarności rumuńsko-tureckiej; propozycja przekazana ministrowi tureckiemu aby, po zakończeniu wizyty w Moskwie, wrócił do kraju poprzez Bukareszt

Răspuns la telegrama dvs. nr. 1872.

Rog să fiu ţinut la curent cu tot ce priveşte viitoarea călătorie a d-lui Saracioglu la Moscova. Evenimentele din urmă, care au pus într-o nouă lumină, pentru noi ca şi pentru Turcia, problema orientală, dându-i o însemnătate covârşitoare între România şi Turcia.

Mandatul pe care Majestatea Sa l-a dat d-lui Saracioglu cu prilejul vizitei Sala la Istanbul capătă pentru noi, în împrejurările de azi, un interes deosebit.

Propun d-lui Saracioglu ca, în cursul călătoriei sale la Moscova, de preferinţă la întoarcere, să treacă prin ţara noastră, fie prin Tiraspol şi Bucureşti, dacă ia drumul de fier, fie oprindu-se la Constanţa – dacă ia calea mării, pentru ca să putem discuta împreună problemele care ne interesează în lumina informaţiilor şi impresiilor pe care le va culege de la Moscova referitoare la Marea Neagră, la Înţelegerea Balcanică, la Bulgaria şi la deosebita prietenie care leagă România şi Turcia.

Ţin să vă informez că mă străduiesc să reorganizez Legaţia noastră din Moscova. Am cerut şi primit agrementul pentru numirea d-lui ministru Davidescu, actualul Director politic, ca ministru la Moscova.

Cu toate promisiunile sale, Moscova nu a numit însă până acum nici un ministru la Bucureşti.

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 200.

203.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 57812, 15 septembrie 1939

Ambasadei României la Paris,
Legațiunilor din Londra, Berlin, Roma

Circulară cifrată

Ref.*: Respectarea regulilor neutralității față de Polonia și acordarea de ajutoare prietenești polonezilor; adăpostirea copiilor și femeilor, fără însă a comite imprudențe inutile raporturilor statului român; încheierea unui pact de neutralitate cu Ungaria.*

Poszanowanie zasad neutralności wobec Polski oraz przyznanie pomocy Polakom etc.; o zawarciu paktu neutralności z Węgrami

Pentru informarea D-voastră.

1) Politica noastră se menţine pe liniile hotărâte în Consiliul de la Cotroceni din 6 septembrie, potrivit comunicatului care vă este cunoscut.

Respectarea strictă a regulilor neutralităţii ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate de omenie şi de prietenie, fără a comite imprudenţe inutile şi păstrând paşnice şi corecte raporturile cu Germania. La graniţa polonă unde se îngrămădesc din ce în ce mai mulţi fugari, ne-a fost cu putinţă să organizăm un serviciu de ordine şi de ajutor care lasă să treacă copiii, femeile şi răniţii ca şi refugiaţii politici. Crucea Roşie se ocupă cu adăpostirea şi întreţinerea copiilor şi femeilor iar refugiaţilor politici care vor să rămână în ţară, li s-a desemnat o zonă în Moldova unde pot locui. Potrivit regulilor neutralităţii convoaiele militare sunt fireşte oprite, iar trupele străine care până azi nu au apărut la hotar, dacă vor voi să treacă în ţară vor fi dezarmate şi internate. Tot potrivit regulilor neutralităţii am îngăduit tranzitul prin ţară spre sau din Statele beligerante, atât ale diferitelor mărfuri şi ale persoanelor civile.

Aceste măsuri au fost în aşa fel executate, că până acum am primit mulţumiri din partea tuturor beligeranţilor.

2) La propunerea noastră de a încheia un pact de neagresiune, Ungaria a răspuns printr-un refuz – urmat de o contrapropunere de a încheia un pact cu privire la minorităţi. Pactul (respectiv) în forma pe care l-a propus Ungaria era inacceptabil, deoarece ar fi dat Statului vecin un drept de control în afacerile noastre interne. Pentru a dovedi însă intenţiile noastre paşnice faţă de Ungaria şi pentru a dovedi că înţelegem că în împrejurările grele prin care […] impune între vecini anumite atitudini comune care să înlesnească raporturile între statele vecine şi convieţuirea laolaltă a diferitelor naţionalităţi înăuntru fiecărui stat, am făcut în deplină înţelegere cu Iugoslavia o nouă propunere Ungariei.

Am propus ca prin trei declaraţii identice potrivit metodei încercate la Bled în toamna trecută, România, Iugoslavia şi Ungaria să-şi manifeste intenţia lor de a întări pacea în Bazinul Dunărean, de a se abţine de la orice agresiune sau un act de violenţă şi de a pregăti printr-o politică înţelegătoare şi dreaptă o atmosferă care să îngăduie strângerea raporturilor prieteneşti între statele şi între naţionalităţile vecine din Bazinul Dunărean.

Aşteptăm răspunsul maghiar la această formulă care dovedeşte din nou spiritul nostru înţelegător, aşa cum l-am arătat necontenit atât în raporturile cu Ungaria cum şi în măsurile pe care le-am luat în anul din urmă în favoarea minorităţilor.

Din partea Ungariei nu ni se răspunde cu o politică tot atât de hotărâtă. Discursul contelui Csaky, unde cuvintele bune se întâlnesc cu cuvintele jignitoare, dovedeşte din nou cât de şovăitoare şi de lipsită de şir este politica Ungariei faţă de statele vecine.

În aşteptarea răspunsului maghiar la formula pe care am spus-o

constatăm deocamdată rezultatul fericit că am păstrat şi am întărit faţă de problemele păcii dunărene solidaritatea româno-iugoslave.

3) Străduinţele noastre de a strânge în aceste împrejurări raporturile între cele patru state din Înţelegerea Balcanică şi a duce la precizarea unei atitudini comune faţă de situaţia internaţională, au pricinuit un schimb de vederi între cele patru vitale prietene.

Vă voi ţine la curent cu rezultatele acestui schimb de vederi, care se referă atât la situaţia generală cât şi la problema specială a raporturilor statelor din Înţelegerea Balcanică cu Bulgaria.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 35.

204.

Legaţiunea Regatului României, Londra – nr. 1153, 15 septembrie 1939, orele 18.00

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Îngrijorarea manifestată de cercurile londoneze în fața atacurilor presei sovietice contra Poloniei şi posibilitatea unui atac sovietic împotriva polonezilor.*

Zaniepokojenie kół londyńskich wobec ataków prasy radzieckiej przeciw Polsce oraz o możliwości ataku radzieckiego przeciw Polakom

În toate cercurile din Londra au creat senzaţie şi îngrijorare atacurile presei sovietice contra Poloniei, care se aseamănă cu alte atacuri similare şi atât de semnificative.

Unele cercuri discută că la un eventual atac asupra Poloniei, România – aliata ei – va fi obligată să intre alături de Polonia, astfel luptând pe două fronturi, şi totodată fără să se declanşeze clauza balcanică din Pactul turco-anglo-francez.

Tilea

AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 197.

Carol al II-lea

Vineri, 15 septembrie

... pe front, nimica deosebit. Operațiunile parcă stagnează și rezistența polonă se întărește. Unele știri par a indica că vor să facă un contraatac în regiunea muntoasă, pornind de la granița noastră pe Ceremuș. Marele mister rămâne, totuși, URSS, care a chemat și ea anumite contingente și le concentrează pe granița polonă, și chiar și pe a noastră. Sunt încă unele semne că concubinajul lor cu Germania nu e perfect, că mai ales de la sovietici te poți aștepta la orișice. Nu se va putea ști ceva mai pozitiv până la întoarcerea lui Saracoglu de la Moscova, unde nici n-a plecat încă".

Ibidem, *op.cit.* p. 215-216.

205.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Bucureşti, 16 septembrie 1939

Notă de convorbire
avută de dl. secretar general, Al. Cretzianu
cu dl. Collas, ambasadorul Greciei
la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Comasarea unui număr impresionat de trupe sovietice la frontiera polono-sovietică, justificată prin refuzul sovietic de a lăsa Germania să ocupe Ucraina polonă; despre o posibilă frontieră sovieto-germană.*

Zgromadzenie wielkiej liczby wojsk radzieckich na granicy polsko-radzieckiej, umotywowane tym, iż radzieckie władze nie chcą aby Niemcy okupwały polską Ukrajnę; o mozliwościach granicy sowiecko-niemieckiej

Dl. Collas îmi comunica următoarele:

Legaţiunea Greciei la Moscova arată că trupele sovietice dirijate spre frontiera polonă s-ar ridica la 1.500.000 oameni. În unele cercuri diplomatice din Moscova se crede că mişcarea de trupe sovietice se datoreşte temei unei întâlniri germane spre frontiera sovietică. În special guvernul sovietic este

foarte îngrijorat de ocuparea Ucrainei polone, temându-se că Germania să nu organizeze o republică ucraineană sub protecţia ei. Această republică ucraineană ar forma sâmburele în jurul căruia Germania ar încerca să constituie Ucraina mare până la Don. În genere Sovietele se tem de eventualitatea unei frontiere comune cu Germania.

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 201.

206.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti 16 septembrie 1939

Notă de convorbire

avută de dl. ministru Gafencu cu dl. Fabricius, ministrul Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Protestul energic al Germaniei împotriva permisiunii trecerii aurului polonez prin România şi al încărcării acestuia la Constanţa pe un vas britanic; rugămintea imperativă a statului german de a nu mai permite trecerea vagoanelor de aur polonez spre vreo ţară beligerantă şi tezaurizarea lui într-un stat neutru până la sfârşitul conflictului.*

Energiczny protest Niemiec wobec zgody tranzytu złota polskiego poprzez. Rumunię i jego załadowanie na statku brytyjskim w Koństancy; imperatywnie rządanie ze strony państwa niemieckiego, aby Rumunia nie pozwoliła przejścia innych wagonów ze złotem polskim do krajów walczących a jego tezauryzacja odbyła się w kraju neutralym aż do końca wojny

Ministrul Germaniei a fost însărcinat să ridice un protest energic împotriva faptului că am lăsat să treacă aurul polon prin ţara noastră şi am îngăduit să fie încărcat noaptea pe un vas britanic la Constanţa.

Această operaţiune, care s-a făcut în taină, este potrivnică îndatoririlor noastre de neutralitate, pretinde guvernul german, deoarece aurul polon va înlesni englezilor să ducă lupta mai departe împotriva Germaniei.

Răspund d-lui ministru Fabricius, că nu am ascuns niciodată hotărârea noastră de a lăsa aurul polon să treacă în tranzit prin ţară. Am avut prilejul

să-i certific personal acest lucru, arătând că Guvernul român a refuzat să primească în depozit acest aur, dar că nu se poate opune să tranziteze tezaurul polon, fiind o marfă ca toate celelalte.

Dl. Fabricius declară că acesta nu este punctul de vedere german şi că mă roagă, dacă după cum este informat, vor sosi şi alte transporturi de aur, să nu îngăduim trecerea lor spre ţările beligerante şi să cerem ca ele să fie depozitate într-o ţară neutră de unde vor putea fi restituite la sfârşitul războiului, statului polon.

Am răspuns că mă voi consulta în această privinţă cu dl. prim ministru.

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 47.

207.

Ambasada Regatului României, sediul provizoriu Krzemienic – nr. 3993, 16. IX. 1939

Externe București

Telegramă

Ref.*: Întâlnirea organizată de Nunțiul apostolic, în calitate de decan al Corpului Diplomatic acreditat în Polonia, în cadrul căreia s-a cerut încunoștințarea guvernelor reprezentanților diplomatici despre bombardarea orașului deschis Krzemienic de către aviația germană, soldată cu 60 de victime.*

Spotkanie zorganizowane poprzez Nuncjusza apostolskiego, w charkterze dziekana Corpusu Dyplomatycznego, w ramach którego prosił, aby uczestnicy zgromadzenia poinformowali ich Rządy o zbombardowaniu miasta otwartego Krzemieniec poprzez lotnictwo nimieckie, nalot zakończony 60 zabitych osób

Nunţiul papal în calitate de decan al Corpului Diplomatic a convocat azi pe şefii de misiune ai statelor neutre, după ce s-a constatat că: Krzemienic, oraş deschis, fără nici o instituţie militară a fost bombardat de avioane germane făcând şaizeci de victime printre populaţia civilă şi punând în flăcări patru case s-a hotărât ca: fiecare şef de misiune să raporteze cele de mai sus Guvernului său cele ce va crede de cuviinţă.

Grigorcea

AMAE, Fond 71 Polonia, dosar 60, f. 161.

208.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Externe – București

Telegramă telefonată

Dl. Ambasador Grigorcea din Cernăuţi – nr. 4487,
16 septembrie 1939, orele 22.00

Confidenţial

Ref.*: Ministrul polonez de Externe, Józef Beck, îl încunoștințează pe ambasadorul român despre situația de pe fronturilor de luptă poloneze menționând superioritatea materialului motorizat german; subliniază dezinformarea conținută în comunicatul german prin care menționează despre încercuirea a șase divizii poloneze la nord de Vistula.*

Polski minister spaw zagranicznych, Józef Beck, poinformuje ambasadora rumuńskiego o sytuacji na polskich frontach podkreślając wyższość zmotoryzowanego materiału niemieckiego; podkreśla dezinformacji z niemieckiego komunikatu w którym poinformował, iż sześć polskich dywizji są okrążone na północ od Wisły

Beck îmi spune despre situaţia militară.

Pe toate fronturile polonezii luptă cu îndârjire, presiunea germană este diminuată, însă nu se poate face pronostic pentru zilele viitoare când ar putea (să se alăture) forţe motorizate noi, la care bine înţeles armata polonă nu ar putea rezista lung timp.

Aproape toate avioanele „Messerschmidt” au fost retrase din Polonia şi înlocuite cu aparate „Junkers”, de calitate şi viteză mult redusă, ceea ce face ca bombardamentul să fie mai rar şi pierderile aviaţiei germane mai mari.

Mareşalul Rydz-Śmigły a spus colonelului Beck că aproape în toate cazurile când trupele poloneze au fost în luptă directă cu cele germane, germanii au cedat repede. Succesul german se datoreşte exclusiv materialului motorizat cantitativ cu mult superior celui polonez. Calitativ, materialul german lasă de dorit; s-au găsit lângă Varşovia mai multe care de asalt ciuruite de gloanţe de mitralieră.

Beck mi-a spus între altele textual: „Vă dau cuvântul meu de onoare că comunicatul oficial german, în care se spune că şase divizii polone ar

fi încercuite în nordul Vistulei, este o invenţie completă; aceste divizii se retrag pe poziţiile Vistulei, nefiind deloc încercuite şi nici măcar presate de armata germană". Beck crede că aceste informaţii inexacte s-au publicat pentru a contrabalansa efectul ce ar fi putut produce în Germania distrugerea desăvârşită a două divizii germane în regiunea Kielece-Varşovia.

Grigorcea

AMAE, Fond 71 Polonia, dosar 60, f. 162-163.

Telegrama a fost remisă:

M.S. Regele
Preşed. Consiliul de Miniştri

Situaţia reală pe front a avut următoarea desfăşurare:

- La 17 septembrie generalul von Rundstdet începe să asedieze Varşovia.
- Mareşalul Rydz-Śmigły a refuzat deschiderea unui nou front şi a ordonat retragerea spre Lwów.
- Tot la 17 septembrie, la ora 4.00 dimineaţa, armatele mareşalului Vorosilov au trecut frontiera pe ambele părţi ale mlaştinilor de la Pripet, trecând – potrivit Pactului Ribbentrop-Molotov la a patra dezmembrare a Poloniei.

Înfrânte complet, pe frontul de Vest, armatele poloneze nu mai au capacitatea de a deschide un nou front în partea de Est. Lipsit de orice logică militară şi umană ar fi fost cererea Poloniei ca aliata sa, România să atace trupele sovietice, potrivit Tratatului de asistenţă mutuală în vigoare. Asupra neîmplinirilor acestuia, juristul Vespasian Pella s-a pronunţat în informaţii transmise conducerii ministerului. (*N.M.*).

209.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
17 septembrie 1939

Raport*
privind evenimentele zilei de 17 septembrie,
astfel cum au fost aduse la cunoştinţa
ministrului afacerilor externe pe diferite canale

Ref.*: Evoluţia evenimentelor petrecute în ziua de 17 septembrie 1939: agresiunea Rusiei împotriva Poloniei, urmată de cererea guvernului polonez de a fi primit pe teritoriul României; sosirea acestuia pe teritoriul românesc spre sfârşitul zilei.*

Przebieg wydarzeń z dnia 17 września 1939: agresja radziecka przeciw Polsce; prośba rządu polskiego o przejściu poprzez rumuńskiego terytorium; przyjazd do Rumunii władz polskich pod koniec dnia 17 września

Ora 9.00

Dl. Dianu mă înştiinţează telefonic din Moscova că dl. Molotov a remis în copie nota înaintată ambasadorului Poloniei la Moscova, însoţită de o declaraţie prin care arată că URSS va duce „o politică de neutralitate în relaţiile dintre Uniunea Sovietică şi România".

Ora 11.00

Dl. ambasador Grigorcea îmi comunică telefonic din Kutni (Kuty) că dl. Beck cere îngăduinţa de a intra în ţară şi de a trece prin România în străinătate, a preşedintelui Mościcki şi a membrilor guvernului polon.

* Cronologia de faţă dovedeşte scrupulozitatea dovedită de ministrul român al afacerilor externe român, Grigore Gafencu, în urmărirea cu o atenţie deosebită şi consemnarea oră de oră a evenimentelor la care era făptuitor (arhitect) şi părtaş, conştientizând, cu siguranţă, că face operaţiunea respectivă şi pentru istorie. Găsim aici pe ziaristul şi publicistul rasat Gafencu. Nu cunoaştem ca alţi miniştri ai afacerilor externe din alte ţări să fi făcut în mod curent asemenea rapoarte. Mărturie a conştinciozităţii sale şi a colaboratorilor apropiaţi stau şi modul de întocmire a notelor de convorbiri *curente* ce aveau loc la Ministerul Afacerilor Străine sau la Preşedinţia Consiliului de Miniştri pe probleme externe, cu diplomaţii străini, (mai puţin la Palatul Regal), care au devenit piesele de rezistenţă în ilustrarea veridică a evenimentelor.

Ora 13.00

Trimit d-lui Grigorcea următoarea telegramă: „La cererea expresă a domnului Beck pe care mi-aţi trimis-o telefonic azi dimineaţă veţi răspunde că Guvernul aşteaptă azi sosirea în ţară, aşa cum mi-a fost anunţată de domnul Beck, a domnului Preşedinte Mościcki şi a membrilor guvernului polon, oferindu-le fiecăreia dintre aceste persoane, dar fireşte nu în calitatea lor oficială, ospitalitate în ţară sau înlesnindu-i tranzitul spre o ţară neutră".

Veţi putea să însoţiţi pe Preşedintele Mościcki până la Cernăuţi unde veţi aştepta instrucţiile noastre".

Ora 15.00

Dl. Ambasador Franasovici mă înştiinţează telefonic din Paris că Franţa nu se gândeşte să reacţioneze împotriva agresiunii pe care Rusia a făcut-o în Polonia şi că a luat act de declaraţia de neutralitate a Rusiei.

Ora 17.30

Domnul Prim Ministru mă înştiinţează că dl. general Marinescu a fost anunţat la Cernăuţi că în timpul nopţii vor sosi în ţară preşedintele Mościcki şi membrii guvernului polon.

Ora 18.00

Primesc din nou o cerere de a îngădui trecerea prin ţară a preşedintelui Mościcki şi a guvernul polon, pe care mi-o adresează de data aceasta tot telefonic din Cernăuţi, dl. ambasador Raczyński. Răspund în aceiaşi termeni cum am răspuns telegrafic domnului ambasador Grigorcea.

Ora 18.30

Secretarul ambasadei polone din Bucureşti, remite domnului ministru Telemaque o notă, prin care guvernul polon ne anunţa trecerea trupelor ruseşti prin Polonia, subliniind că este vorba de un exemplu clasic de agresiune. Această notă nu cuprinde nici o cerere de asistenţă militară.

Ora 22.00

În schimb, primesc o telegramă de la domnul ambasador Grigorcea din Vijnica, care ne arată că într-o convorbire cu dl. Beck, care a avut loc chiar în dimineaţa acelei zile, după ce dl. Beck avusese o consfătuire cu preşedintele Republicii şi mareşalul Rydz-Śmigły, ministrul de externe polon i-a declarat că: „Polonia înţelege situaţia noastră dificilă şi din această cauză nu a formulat cererea îndeplinirii obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă. Îşi rezervă însă dreptul de a o face când situaţia s-ar desemna în aşa fel ca intrarea noastră în război ar reprezenta reale şanse de

succes”. Domnul Beck a repetat în mai multe rânduri, domnului Grigorcea, că Polonia „nu intenţionează a ne împinge inutil într-o conflagraţiune”.

Ora 23.00

Domnul preşedinte al Consiliului mă înştiinţează telefonic că preşedintele Mościcki, mareşalul Rydz-Śmigły, dl. Beck şi ceilalţi membri ai guvernului polon, au intrat cu toţii în ţară.

AMAE, Fond 71 Polonia, dosar 61, f. 2-4.

Ziarul *Universul* a înserat în ziua de 17 septembrie ştirea: „refugiaţii străini vor fi internaţi în localităţi anume indicate, iar trupele vor fi dezarmate”.

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 205, Universul, 17 septembrie 1939, p. 1.

La rândul ei, Preşedinţia Consiliului de Miniştri a dat publicităţii ştirea:

„Faţă de evenimentele desfăşurate la frontiera din Bucovina, guvernul a luat cele mai întinse măsuri pentru a veghea la respectarea strictă a regulilor neutralităţii noastre.

1. În acest spirit se va acorda copiilor şi răniţilor, ce eventual ar veni în ţară, azilul impus de sentimentele de neutralitate.
2. Orice trupe sau formaţiuni militare străine care ar trece frontiera vor fi dezarmate fixându-li-se o anume regiune de locuit până la sfârşitul ostilităţilor.
3. Persoanele ce au deţinut situaţiuni politice vor fi îndatorite de a domicilia în localităţi anume indicate, abţinându-se de la orice activitate de ordin public.
4. Intrarea în ţară a particularilor, îndeosebi a celor din regiunile galiţiene este riguros interzisă.

Forţele necesare aplicării acestor măsuri sunt puse la dispoziţia d-lui subsecretar de stat general Gabriel Marinescu, care veghează personal la faţa locului”.

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f, 206.

Mass-media românească informează pe larg despre prevederile cuprinse în Convenţia de la Haga cu privire la comportamentul ţării neutre faţă de refugiaţii militari şi civili străini primiţi pe teritoriul ei. Se demonstra astfel că măsurile luate de Guvernul României s-au făcut în baza legislaţiei internaţionale în vigoare. Se informau aşadar nu numai proprii cetăţeni cât şi cei găzduiţi, credem că şi misiunile diplomatice care se dovedeau a nu erau la curent cu aceste prevederi, deseori interpretând în mod voluntar acţiunile pe care doreau a le înfăptui forţând aceste prevederi în vigoare din 1907.

„Măsurile luate de Guvernul român sunt în strictă conformitate cu Convenţiunea de la Haga.

Adevărul din 17 septembrie 2009; AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 207-208.

210.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 58033, 17 septembrie 1939

Circulară cifrată

Ambasadelor și Legațiunilor României

Ref.*: Ministrul român de externe, Grigore Gafencu, informează toate ambasadele și legațiile României cu privire la declarațiile sovietice legate de neutralitatea URSS în raporturile sale cu statul român, precum și despre cererile Guvernului polonez de a trece pe teritoriul românesc.*

Rumuński minister spraw zagranicznych, Grigore Gafencu, poinformuje wszystkie ambasady oraz rumuńskie poselstwa w związku z oświadczeniami radzieckimi dot. neutralności ZSRR w stosunkach z państwem rumuńskim, oraz o prośbie Rządu polskiego w sprawie przejścia poprzez rumuńskiego teritorium.

Ministrul nostru la Moscova ne-a comunicat azi dimineaţă textul unei note prin care dl. Molotov, Comisarul Poporului la Afacerile Străine, transmiţându-i o copie de pe nota către ambasadorul Poloniei i-a declarat totodată că Uniunea Sovietică va duce o politică de neutralitate în relaţiunile cu România.

Guvernul polon nu ne-a cerut în cursul zilei de azi nici un ajutor militar. În schimb ne-a sesizat în trei rânduri în ultimele 24 de ore cu cererea de a facilita trecerea prin teritoriul naţional a Preşedintelui Republicii Polone şi a membrilor guvernului polon care au hotărât să părăsească teritoriul naţional pentru a se refugia în altă ţară. Toate aceste persoane vor intra în cursul nopţii în România.

În asemenea împrejurări este firesc că România nu poate să-şi părăsească atitudinea de neutralitate pe care o va urma cu toată corectitudinea mai departe.

Gafencu

Rezoluţie:

La Direcţiunea Politică

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 202;
Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 179.

Carol al II-lea:

„Duminică, 17 septembrie.

La 12, vin Călinescu și Gafencu pentru a studia noua poziție. Pentru noi este cât se poate de dezagreabilă această nouă întorsătură, căci ne dă o graniță neapărată față de Soviete.

Hotărâri nu s-au putut lua, căci vom trebui să vedem cum se dezvoltă situația. Totuși, ungurilor li se va pune întrebarea ce atitudine vor lua și vom iuți întru ceva aducerea a noi forțe pe frontul nostru de Nord....

Toată ziua au curs știrile. Rușii înaintează, iar bieții polonezi afluează spre granița noastră. Au început să treacă și trupe, destul de puține la număr, iar material în cantitate neprecisă, îndeosebi motorizate. Ajutăm și noi cât se poate ca să treacă cât mai mult, căci este în interesul nostru. Vom putea, probabil, să întrebuințăm și noi acest material și este unul care ne lipsește.

Tot în noaptea aceasta (17 spre 18 septembrie) a trecut Mościcki, cu Guvernul polonez, și, ceea ce e de necrezut, și mareșalul Rydz-Śmigły. Că guvernul a plecat e, întrucâtva, de înțeles, dar că comandantul Armatei și-a lăsat trupele, care se mai luptă, este de nepriceput. Fatalmente, discuția s-a îndreptat asupra acestui fapt, și bietului mareșal a trebuit să îi țiue urechile de cât l-am înjurat. Nu mai e de mirare că această Armată, care a fost așa de bine echipată și înzestrată, n-a putut deloc să reacționeze când șeful ei fuge și o lasă. Ca fapt militar, nu pot să-mi imaginez ceva mai oribil și mă doare, ca ostaș și ca om.

Mâne, Mościcki va pleca la Bicaz, unde i-am pus la dispoziție o reședință; restul Guvernului, la Slănic Moldova, iar mareșalul la Craiova.

Pentru noi este o fericire că s-a întâmplat așa, căci această dizolvare a Statului polon ne scapă de a justifica prin argumente oareșicum trase de păr neacțiunea noastră de neintervenire față de URSS. Este o lașitate practică. Vai ce ar urla neinterveniștii dacă ar ști această frază.

A fost un lucru dezagreabil: avioanele care au bombardat azi-dimineață Zobsciuc au lăsat să cază, fără voință, probabil, și vreo 4 bombe pe teritoriul nostru.

Două fapte de însemnat:

Tactica rușilor este identică cu a germanilor: atac deschis de aviație și urmat de unități motorizate;

Pe tancurile sovietice erau inscripțiile: „Trăiască Polonia Sovietică!"

Ambele destul de simptomatice".

Ibidem, *op.cit.* p. 217-218.

*

Notă: În campania împotriva Poloniei, germanii au folosit 897 de bombardiere și 611 de avioane de vânătoare, fața de 170 de bombardiere și 270 de avioane de vânătoare ale polonezilor. (*N.M.*)

* *

Universul din 17 septembrie publică pe prima pagină faptul că ***Guvernul român a luat măsuri la granița Bucovinei,*** *pentru respectarea strictă a regulilor neutralității, precizând că orice trupe sau formațiuni militare străine care ar trece frontiera vor fi demilitarizate, fixându-li-se o anumită regiune de locuit până la sfârșitul ostilităților etc. etc.*

* * *

Grigore Gafencu:

Intervenția Rusiei, firește, ne-ar fi putut pune într-o situație grea. Trupele rusești au trecut însă hotarul polon chiar în ziua în care guvernul polon, în frunte cu președintele Mościcki și mareșalul Rydz-Śmigły, s-a refugiat în România. Alianța noastră cu Polonia era o chestiune ce nu se mai punea.

Voința noastră de neutralitate, care se afirmase de la începutul conflictului și căpătase o consfințire oficială prin cele două comunicate " al Consiliului de Miniștri și al consilierilor regelui", a fost întărită încă în urma intervenției rusești și după ce Rusia ne-a împărtășit și nouă, ca și celorlalte state vecine, hotărârea ei de a păstra față de noi o atitudine de neutralitate.

Înțelegerile germano-ruse de la Moscova și ocuparea de către Rusia a Galiției orientale ne-au așezat în fața unor probleme noi.

Însemnări politice (1929-1939), Ediţie şi postfaţă de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 340-341.)

* * * *

Din localitatea Kuty, mareşalul Edward Rydz-Śmigły a dat directiva următoare:

„Sovieticii au intrat. Ordon retragerea generală în România şi Ungaria pe drumul cel mai scurt. Cu bolşevicii să nu se lupte decât în cazul atacului din partea lor sau în încercarea de dezarmare a detaşamentelor. Sarcina Varşoviei şi a oraşelor care trebuie să lupte cu nemţii rămâne neschimbată. Oraşele în care ajung bolşevicii trebuie să petracteze cu ei pentru a scoate garnizoanele în Ungaria sau în România".

Ulterior s-a apreciat că lipsa unui comunicat formal din partea Preşedintelui sau a Guvernului Republicii Polone cu privire la starea de beligeranţă dintre URSS şi Polonia cât şi a unui ordin hotărât din partea Comandantului Suprem de a opune rezistenţă a dus la dezorientarea comandanţilor şi a soldaţilor, iar în consecinţă la luarea ca prizonieri a cca 250.000 de soldaţi şi ofiţeri, în marea lor majoritate fără să depună rezistenţă. Prin aceasta, ulterior s-a ajuns la săvârşirea crimelor de la Katyn în care şi-au pierdut viaţa peste 20.000 de militari şi civili.

211.

Legaţia României la Moscova, 17 septembrie 1939

Către Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Bucureşti

Ref.*: Textul tradus al scrisorii lui V. Molotov, Comisarul cu afaceri străine al URSS, adresată ambasadorului extraordinar şi plenipotenţiar polonez la Moscova, Grzybowski, prin care se consemnează justificarea invadării Poloniei de către U.R.S.S.: luarea în apărare a vieţii şi averii populaţiei din Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest.*

Przekład tekstu pisma V. Mołtowa skirowanego do ambasadora polskiego w Moskwie, Grzybowskiego

Domnule Ambasador,

Războiul germano-polonez a arătat inconsistenţa internă a statului polonez. În decurs de 10 zile de operaţiuni militare Polonia şi-a pierdut toate regiunile sale industriale şi centrele ei culturale.

Varşovia, ca o capitală a Poloniei nu mai există. Guvernul polonez s-a destrămat şi nu mai arată semne de viaţă. Aceasta înseamnă că statul polonez şi guvernul său a încetat să existe de fapt. Prin aceasta însuşi şi-au pierdut puterea tratatele încheiate între URSS şi Polonia. Lăsată în voia sorţii şi rămasă fără conducere, Polonia s-a transformat într-un câmp propice pentru diferite întâmplări şi surprize, care pot să creeze o ameninţare pentru URSS. De aceea, fiind până acum neutru, guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră faţă de aceste fapte.

Guvernul sovietic nu mai poate, de asemenea, avea o atitudine impasibilă faţă de faptul că ucrainenii şi bieloruşii care au acelaşi sânge, locuind pe teritoriul Poloniei, sunt aruncaţi în voia sorţii, rămaşi fără apărare.

Având în vedere această situaţie, guvernul sovietic a dat dispoziţie unui Comandament Superior al Armatei Roşii să dea ordin trupelor ca să treacă frontiera şi să ia sub apărare viaţa şi averea populaţiei din Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest.

Totodată, guvernul sovietic intenţionează să ia imediat toate măsurile pentru a scoate poporul polonez din acest război nenorocit, la care a fost împins de conducătorii său irezonabili şi să-i dea posibilitatea să înceapă o viaţă paşnică.

Primiţi, domnule ambasador, asigurările perfectului meu respect către domnia voastră.

Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine a URSS
V. Molotov

Ambasadorului Extraordinar şi Plenipotenţiar al Poloniei

Dl. Grzybowski,
Ambasada Poloneză din Moscova

AMAE, Fond România/General, vol. 269, f. 481.

Mass media românească din 17 septembrie publică Comunicatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri în care se arată că: „Faţă de evenimentele desfăşurate la frontiera din Bucovina guvernul a luat cele mai întinse măsuri pentru a veghea la respectarea strictă a regulilor neutralităţii noastre.

1. În acest spirit se va acorda copiilor şi răniţilor, ce eventual ar veni în ţară, azilul impus de sentimentele de umanitate.
2. Orice trupe sau formaţiuni militare străine care ar trece frontiera vor fi dezarmate fixându-li-se o anumită regiune de locuit până la sfârşitul ostilităţilor.
3. Persoanele care au deţinut situaţiuni politice vor fi îndatorite a domicilia în localităţi anume indicate, abţinându-se de la orice activitate de ordin public.
4. Intrarea în ţară a particularilor, îndeosebi a celor din regiunile galiţiene este riguros interzisă.

Generalul Gabriel Marinescu, subsecretar de stat veghează la faţa locului. Sunt reiterate, totodată, prevederile Convenţiei de la Haga (art. 11,12, 13 şi 14 privind regimul neutralităţii statelor)

Universul consemnează „motivele" intrării armatelor sovietice pe teritoriul polonez, cu tot cinismul exprimat de Molotov „pentru a întinde o mână de ajutor fraţilor ucraineni din Ucraina Occidentală şi a ruşilor albi ce locuiesc în Polonia... pentru a libera poporul polonez de un război nenorocit în care a fost aruncat de conducătorii săi nesocotiţi şi a-i da putinţa să înceapă o viaţa paşnică".

212.

Ministerul Afacerilor Străine – nr. 57920, 17 sept. 1939

Legația României la Moscova

Telegramă cifrată

Ref.*: Unele precizări privind poziția diplomației românești în legătură cu evenimentele desfășurate în ultimele zile.*

Niektóre sprecyzowania w sprawie stanowiska dyplomacji rumuńskiej w związku z wydarzeniami z ostatnich dni

Am citit cu interes informaţiile cuprinse în telegrama dvs. nr. 1376.

Referitor la punctul 4 veţi putea arăta că suntem dornici de a consolida raporturile noastre de bună vecinătate cu Rusia. Urmărim împlinirea acestei dorinţe şi pe cale economică şi pe cale politică. Misiunea încredinţată domnului ataşat comercial Cristureanu are de scop să pregătească posibilitatea unor schimburi mai numeroase între Rusia şi noi. Socotim de altă parte că împrejurările politice sunt de aşa natură încât pot îngădui şi în domeniul politic o dezvoltare şi o adâncire a raporturilor noastre. Aşteptăm în această privinţă numirea la Bucureşti a unui Ministru sovietic aşa cum mi-a făgăduit domnul Potemkin în convorbirea amicală ce a avut loc între noi.

Amintind atitudinea corectă pe care am avut-o până astăzi faţă de U.R.S.S. veţi putea arăta că am avut totdeauna grijă să ne ţinem în afară de conflict ideologic dintre Rusia şi Germania care putea duce oricând şi la alte conflicte. Ne-am străduit prin atitudinea noastră leală şi independentă să nu trezim temeri nici bănuieli la nici unul din vecinii noştri astfel ca atitudinea noastră independentă să fie o garanţie de pace şi de siguranţă pentru fiecare dintre ei. Azi, când primejdia unui conflict germano-sovietic este înlăturată avem putinţa de a întări raporturile noastre de vecinătate şi de a lămuri interesele noastre comune atât pe uscat cât şi în Marea Neagră. Un pact de neagresiune va fi firește totdeauna bine venit (nu veţi face însă o propunere formală de pacte de neagresiune înainte de a cunoaşte intenţiile Rusiei pentru a nu vă expune la un refuz sau la condiţii care nu ar putea fi primite).

Veţi putea emite părerea că în împrejurările de astăzi Rusia care şi-a manifestat întotdeauna dorinţa de pace poate avea un rol însemnat de

împlinit pentru a feri statele neutrale din Estul şi Sud-estul Europei de flagelul războiului. Veţi pomeni în această privinţă că am fi fericiţi dacă Rusia ar da preţuirea cuvenită amiciţiei turco-române care e o garanţie de pace şi de bună înţelegere în Orientul european.

Fireşte, Vă veţi mărgini să schimbaţi numai aceste probleme fără a intra în amănunte, pentru a înlesni sarcina succesorului dvs. care nu va întârzia să se ducă la post.

Pentru informarea Dvs. veţi şti că ministrul de externe turc va cerceta la Moscova unele probleme care ne interesează şi pe noi şi îndeosebi atitudinea Rusiei faţă de noi, de Înţelegerea Balcanică, de interesele noastre în Marea Neagră. Veţi păstra deci un contact cât mai strâns cu domnul Saracoglu şi ne veţi ţine în curent.

Dacă însă Vă veţi găsi în faţa unor sugestii sau propuneri care v-ar părea interesante nu veţi evita discuţia pentru a nu pierde un timp care în împrejurările de astăzi este preţios.

Amiciţii.

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 203-204.

Harta publicată în *Izvestia* la 18 septembrie cu împărţirea Poloniei în părţi aproape egale între Germania şi Soviete.

213.

Legaţia României la Moscova – 17 sept. 1939

Către Ministerul Regal al Afacerilor Străine

(Notă-Verbală)

Notă, în original, transmisă de V. Molotov, Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S., şefului Legației României la Moscova, dl. N. Dianu, prin care liderul 2 de la Kremlin declară că guvernul URSS va duce o politică de neutralitate în relațiunile sovieto-române.

Nota Werbalna W. Mołotowa do posła rumuńskiego w Moskwie w której radziecki komisarz oświadcza, iż radziecki rząd przeprowadzi politykę neutralności w stosunkach radziecko-rumuńskich

Domnule ministru,

Trimiţându-vă nota aici alăturată a guvernului U.R.S.S. din 17 septembrie a.c. pe numele ambasadorului Poloniei din Moscova, am onoarea a vă declara în urma ordinului guvernului că U.R.S.S. va duce o politică de neutralitate în relaţiunile dintre U.R.S.S. şi România.

Primiţi, domnule ministru, asigurarea perfectului meu respect către domnia voastră.

Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine al Uniunii R.S.S.
V. Molotov

Trimisului Extraordinar şi Ministru Plenipotenţiar al României,
D-lui Dianu,
Legaţia României din Moscova

AMAE, Fond 71 România/General, volum 269, f. 480.

214.

Ambasada Republicii Polone – Bucureşti
Rzeczypospolitej Polskiej – Bukareszt

Notă-Verbală

Ref.*: Agresiunea trupelor sovietice împotriva Poloniei şi protestele acesteia adresate Moscovei, caracterizate drept un exemplu tipic de agresiune.*

Agresja wojsk radzieckich przeciwko Polsce oraz protesty skierowane przeciw Moskwie, uważając iż przeprowadziła klasyczny akt agresji

D'ordre de son Gouvernement l'Ambassade de Pologne a l'honneur de porter a la connaissance du Gouvernement Royal ce qui suit:

L'agression contre la Pologne a été effectuée par les troupes soviétiques, qui aujourd'hui le 17 Septembre 1939, ont passés la frontière polonaise en plusieurs points avec des forces considérables.

Les troupes polonaises ont résisté, mais, par suite de la supériorité des forces soviétiques ont commence des combats de retraite.

Le Gouvernement Polonais a protesté a Moscou.

L'action du Gouvernement soviétique constitue un exemple classique d'une agression.

Bucarest, le 17 Septembre 1939

Ministère Royal
des Affaires Étrangères
a Bucarest

(Nota a fost remisă de secretarul Ambasadei polone în ziua de 17 septembrie ora 18.25)

Direcţia Cabinetului
Trimite copii prin valiză:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 175.

215.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Externe București

Telegramă descifrată telefonată

Dl. Ambasador Grigorcea din Vijniţa – nr. 4489, 17 septembrie 1939, ora 22.00

Ref.*: Întrevederea dintre ambasadorul român Grigorcea și ministrul de externe polonez, J. Beck, cu privire la situația Poloniei în fața agresiunii sovietice; Polonia înțelege situația dificilă a României și din această cauză nu formulează cerere de implicare inutilă în conflict; își rezervă dreptul de a o face, atunci când intrarea României în război ar prezenta reale șanse de succes.*

Rozmowa ambasadora Grigorcea z Beckem o sytuacji w Polsce wobec agresji radzieckiej; Polska zrozumie trudną sytuację Rumunii i nie sformułuje żadnego niepotrzebnego wstąpienia w konflikcie; zarezerwjue sobie prawo, żeby uczynić to w chwili kiedy wejście Rumunii w wojnie stanowi realne szansy do sukcesu

Duminică 17 septembrie, ora 18.00

L-am vizitat acum pe Beck, era în consfătuire cu Preşedintele Republicii şi Mareşalul Rydz-Śmigły. L-am întrebat despre situaţia şi intenţiile guvernului.

Mi-a spus că ruşii înaintează cu oarecare ezitare, că grănicerii polonezi s-au opus înaintării trăgând focuri de armă. Se organizează o apărare adunând câteva unităţi pe Nistru. Soldaţii sovietici au salutat de departe trupele poloneze şi fac semne cu mâna ca o îndemnare de a nu lupta. Guvernul polonez încă nu-şi dă seama de adevăratele intenţiuni ale ruşilor, cu toate că sunt uşor de ghicit.

În ceea ce ne priveşte, mi-a spus că l-a trimis pe Raczyński la Bucureşti cu instrucţiuni.

După câte am putut înţelege din întortochiata sa expunere a situaţiei, Polonia înţelege dificila noastră situaţiune şi din această cauză nu a formulat cererea <privind>îndeplinirea obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă, îşi rezervă însă de a o face când situaţiunea s-ar desemna în aşa fel că intrarea noastră în război ar prezenta reale şanse de succes. A afirmat

în mai multe rânduri că Polonia nu intenţionează a ne împinge „inutil” într-o conflagraţiune.

Beck spune că intenţiunea guvernului este de a sta până la ultima posibilitate la Kuty şi când va fi direct ameninţat de inamic ne va cere permisiunea de tranzit într-o altă ţară.

L-am înştiinţat de cele comunicate în telegrama Excelenţei Voastre nr. 58014.

Toate misiunile străine plecând din Kuty vor tranzita probabil fără viză, deci destinaţia unei ţări neutre va putea fi numai verbal indicată.

Hotărâri definitive încă nu s-au luat. Se pot ivi în ultima oră cereri neprevăzute.

Grigorcea

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 173-174.

Telegrama a fost transmisă:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţiunea Politică

Universul a publicat ştirea că refugiaţii străini vor fi internaţi în localităţi anume indicate, iar trupele vor fi dezarmate.

216.

Legaţia Regatului României, Moscova, 17 septembrie 1939

Ref.*: Textul scrisorii adresate de V. Molotov, ambasadorului polonez, Grzybowski, privind justificarea invadării Poloniei de către U.R.S.S.: se lua în apărare viaţa şi averea populaţiei din Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest.*

Tekst pisma skierowanego poprzez V. Mołotowa, ambasadorowi polskiemu, Grzybowskiemu, dot. motywacji najazdu ZSSR na Polski: obronę życia i dorobku ludności z Zachodniej Ukrajny oraz Zachodnej Białorusi

Domnule Ambasador**,**

Războiul germano-polonez a arătat inconsistenţa internă a statului polonez. În decurs de 10 zile de operaţiuni militare Polonia şi-a pierdut toate regiunile sale industriale şi centrele ei culturale.

Varşovia, ca o capitală a Poloniei nu mai există. Guvernul polonez s-a destrămat şi nu mai arată semne de viaţă. Aceasta înseamnă că statul polonez şi guvernul său a încetat să existe de fapt. Prin aceasta însuşi şi-au pierdut puterea tratatele încheiate între URSS şi Polonia. Lăsată în voia sorţii şi rămasă fără conducere, Polonia s-a transformat într-un câmp propice pentru diferite întâmplări şi surprize, care pot să creeze o ameninţare pentru URSS. De aceea, fiind până acum neutru, guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră faţă de aceste fapte.

Guvernul sovietic nu mai poate de asemenea, avea o atitudine impasibilă faţă de faptul că ucrainenii şi bieloruşii care au acelaşi sânge, locuind pe teritoriul Poloniei, sunt aruncaţi în voia sorţii, rămaşi fără apărare.

Având în vedere această situaţie, guvernul sovietic a dat dispoziţie unui Comandament Superior al Armatei Roşii să dea ordin trupelor ca să treacă frontiera şi să ia sub apărare viaţa şi averea populaţiei din Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest.

Totodată, guvernul sovietic intenţionează să ia imediat toate măsurile pentru a scoate poporul polonez din acest război nenorocit, la care a fost împins de conducătorii său irezonabili şi să-i dea posibilitatea să înceapă o viaţă paşnică.

Primiţi, domnule ambasador, asigurările perfectului meu respect către domnia voastră.

Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine a URSS
ss. V. Molotov

Ambasadorului Extraordinar şi Plenipotenţiar al Poloniei
Dl. Grzybowski
Ambasada Poloneză din Moscova

AMAE, Fond România/General, vol. 269, f. 481.

**Comunicat al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri,
Bucureşti, 17 septembrie 1939**

Preşedinţia Consiliului comunică:

Faţă de evenimentele desfăşurate la frontiera din Bucovina, guvernul a luat cele mai întinse măsuri pentru a veghea la respectarea strictă a regulilor neutralităţii noastre.

1. În acest spirit se va acorda copiilor şi răniţilor, ce eventual al veni în ţară, azilul impus de sentimentele de neutralitate.
2. Orice trupe sau formaţiuni militare străine care ar trece frontiera vor fi dezarmate fixându-li-se o anume regiune de locuit până la sfârşitul ostilităţilor.
3. Persoanele ce au deţinut situaţiuni politice vor fi îndatorite de a domicilia în localităţi anume indicate, abţinându-se de la orice activitate de ordin public.
4. Intrarea în ţară a particularilor, îndeosebi a celor din regiunile galiţiene este riguros interzisă.

Forţele necesare aplicării acestor măsuri sunt puse la dispoziţia dlui subsecretar de stat general Gabriel Marinescu, care veghează personal la faţa locului.

AMAE, Fond România General, vol. 7, f. 206.
Adevărul din 17 septembrie 1939.

*

Articolul publicat de ziarul „Universul”, 17 septembrie 1939

Ce cuprinde convenţia de la Haga

Măsurile luate de Guvernul român sunt în strictă conformitate cu Convenţiunea de la Haga.

Iată articolele corespunzătoare acestor măsuri:

Art. 11. Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparţinând armatelor

beligerante le va interna, pe cât posibil departe de teatrul războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortăreţe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofiţerii pot fi lăsaţi liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare.

Art. 12. În lipsa unei convenţiuni speciale, Puterea neutră va procura internaţilor merindele, îmbrăcămintea şi ajutoarele impuse de omenie. La încheierea păcii se va face bonificarea cheltuielilor ocazionate de internare.

Art. 13. Puterea neutră care primeşte prizonieri de război evadaţi îi va lăsă în libertate. Dacă tolerează ca ei să rămână pe teritoriul ei, le poate desemna un loc de rezidenţă. Aceeaşi dispoziţie este aplicabilă prizonierilor de război aduşi de trupele refugiate pe teritoriul Puterii neutre.

Art. 14. O Putere neutră va putea autoriza trecerea pe teritoriul ei a răniţilor sau bolnavilor aparţinând armatelor beligerante, sub rezerva ca trenurile care îi transportă să nu transporte nici personal nici material de război. În asemenea caz, Puterea neutră este ţinută să ia măsurile de siguranţă şi de control necesare în acest scop.

Răniţii sau bolnavii aduşi în aceste condiţiuni pe teritoriul neutru de unul din beligeranţi şi care ar aparţine părţii adverse, vor trebui supravegheaţi de Puterea neutră astfel încât ei să nu mai poată lua din parte la operaţiuni de război. Această Putere (neutră) va avea acelaşi îndatoriri faţă de răniţii sau bolnavii celeilalte armate cari i-ar fi încredinţaţi.

Ibidem, Adevărul din 17 septembrie 2009;
AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 207-208.

217.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
18 septembrie 1939

Comunicatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri

Ref.*: Acțiunile guvernului român privind acordarea de ospitalitate, la cererea guvernului polon, pentru șeful statului și miniștrii săi, care se refugiată pe teritoriul României; păstrarea pe mai departe a atitudinii de strictă neutralitate față de actualii beligeranți.*

Działania rumuńskiego rządu dot. gościnności na zgłoszenia rządu polskiego dla szefa państwa o oraz swoich ministrów, którzy udali się na rumuńskie teritorium; dalsze utrzymywanie neutralności wobec wojujących stron

Preşedinţia Consiliului de Miniştri comunică:

„Condiţiunile speciale în care s-au desfăşurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum şi faptul că guvernul polon a cerut guvernului român să acorde ospitalitate şefului statului şi miniştrilor săi care se refugiază pe teritoriul nostru, au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate faţă de actualii beligeranţi.

Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranţa şi apărarea fruntariilor ţării”.

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 182.

Regele Carol al II-lea

„Luni, 18 septembrie

....Ca știri, azi-noapte au intrat autoritățile polone pe teritoriul nostru și au fost găzduite la Cernăuți, plecând astăzi la locurile cari le sunt destinate.

Două tancuri rusești au trecut pe teritoriul nostru, dar s-au retras.

Se zice că, chiar cu vreo două zile înainte de plecarea autorităților de pe teritoriul lor, ar fi izbucnite revolte în Galiția.

Sovieticii au înaintat până la Colomeea şi se îndreaptă către graniţa ungară; aceasta nu trebuie să facă plăcere germanilor.

URSS a dat un comunicat în care se declară că va respecta neutralitatea noastră".

Ibidem, *op.cit.* p. 222-223.

218.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58342, 18 septembrie 1939

Telegramă cifrată

Excellence Dianu

Moscova

Ref.*: Grigore Gafencu, ministrul afacerilor străine al României, solicită ministrului plenipotenţiar la Moscova, d-lui Dianu, şeful misiunii diplomatice de la Moscova, să întreprindă un demers la Comisariatului Poporului pentru Afaceri Străine pentru a încunoştinţa despre hotărârea Guvernului român de păstrare a neutralităţii faţă de URSS, potrivit comunicatului oficial dat publicităţii cu aceiaşi dată; să fie exprimată dorinţa de a evita incidente la punctele unde trupele ruseşti se pot întâlni cu trupele româneşti.*

Grigore Gafencu poucza rumuńskiego posła w Moskwie aby wstąpił przy Komisariacie do spraw zagranicznych w celu powiadomienia, iż Rząd Rumunii postanowił utrzymywać neutralność zgodnie z komunikatem opublikowanym w tym dniu; Poseł ma wyrazić przekonanie, iż strony unikać będą incydenty, tam gdzie spotykają się wojska radzieckie i rumuńskie

Veţi face numaidecât un demers la Comisariatul Afacerilor Străine pentru a aduce la cunoştinţă hotărârea Guvernului român de a păstra şi mai departe neutralitatea faţă de URSS potrivit următorului comunicat oficial care a fost dat astăzi presei:

„Preşedintele Consiliului de miniştri comunică

Condiţiile speciale în care s-au desfăşurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie precum şi faptul că guvernul polon a cerut Guvernului

român să acorde ospitalitate şefului statului şi miniştrilor săi cari se refugiază pe teritoriul nostru, au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate faţă de actualii beligeranţi. Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranţa şi apărarea fruntariilor ţării".

Totodată veţi comunica d-lui. Comisar al Afacerilor Străine dorinţa de a evita incidente la punctele unde trupele ruseşti se pot întâlni cu trupele noastre şi având în vedere că cele câteva mici incidente ce s-au produs până acum din pricina înaintării ruseşti au fost uşor lichidate în mod amiabil, am dar instrucţii comandamentelor noastre să stabilească de câte ori va fi nevoie un contact amical cu comandamentele trupelor din faţă.

Potrivit regulilor de neutralitate trupele polone care au intrat în ţara noastră au fost dezarmate şi internate. Aceleaşi măsuri se iau şi faţă de trupele poloneze care se mai scurg şi azi peste hotarul nostru.

Gafencu

AMAE, Fond România/General, volumul 7, f. 210.
Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 186-187.

---

*

În „Neamul Românesc" din 18 septembrie Nicolae Iorga reflectează, pe prima pagină, asupra **trăiniciei naţiunilor,** istoricul întrebându-se: **„Se pot distruge popoare?".** La care răspunde: – **Categoric – nu!** Deoarece „după biruinţa principiului naţional, statele, cât de mici, sunt naţiuni. **Iar naţiunile sunt o formă organică a umanităţii,** acestea **fiind născute, iar nu făcute. Şi de aceea ele vor asista, desigur, la meritata pedeapsă a apăsătorilor"**

În pagina a patra istoricul român elogiază eroismul polonez, subliniind:

„Încercuită şi lovită cu tot ceea ce tehnica oferă acestui război industrial, Polonii îşi apără fiinţa şi pământul strămoşesc cu o tenacitate ce poate fi dată ca exemplu.

Aducem şi noi în aceste grele ceasuri omagiul nostru admirabilei ţinute a eroicelor divizii poloneze".

*** ***

Şeful misiunii diplomatice de la Sofia, ministrul plenipotenţiar E. Filotti, informează centrala Ministerului Afacerilor Străine că după atacarea Poloniei rusofilia bulgarilor s-a remarcat din plin, exprimându-se satisfacţie pentru reafirmarea Sovietelor în Europa. Diplomatul român remarcă cum, în presa bulgară „nici un cuvânt de regret nu se aude

pentru soarta Poloniei care a arătat totuşi atâta prietenie Bulgariei". Remarcă, totodată, că „la public se speculează făţiş şi cu simpatie asupra unei eventuale ofensive sovietice împotriva noastră".

AMAE, Fond 91, Polonia E-91, vol. 42, p. 187.

* * *

Ziarul „România" a publicat articolul scriitorului Cezar Petrescu intitulat ***Omenie, ospitalitate, neutralitate*** în care se releva: „ospitalitatea e în firea noastră. Răspunzând unei datorii de umanitate, care depăşeşte liniile hotarelor şi fruntariilor, limanul de omenie la noi l-au căutat şi l-au cerut cei dintâi crunt loviţi ai războiului. Statul, care ne exprimă în această realitate sufletească a noastră, adânc străbătută de omenie, a fost, încă o dată, prin măsurile pe care le-a luat, în sentimentul general al Poporului Român".

219.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti, 18 septembrie 1939

Aviz
al Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine în legătură cu dispoziţiile Tratatului de garanţie româno-polon, ca urmare a atacului sovietic asupra Poloniei

Memorandum Rady Prawnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych w związku z ustaleniami Układu gwarancyjnego rumuńsko-polskiego, wynikające z radzieckiego ataku na Polskę

Asupra chestiunii de a şti dacă, faţă de dispoziţiunile tratatului de garanţie româno-polon, România este obligată a da asistenţă militară Poloniei, în urma faptului că a fost atacată de trupele URSS – Consiliul Juridic emite următorul:

Aviz

Din dispoziţiunile convenţiei militare româno-polonă, intervenită la 30 iunie 1931, rezultă că tratatul de garanţie dintre cele două state urma să-şi producă efectul numai în cazul unui atac din partea Uniunii Sovietice, chiar

dacă unul sau ambele s-ar fi aflat în război cu alte puteri. Aşa fiind, atâta timp cât Polonia se găsea atacată numai de armata germană, România nu avea obligaţiunea de a-i da vreun ajutor militar.

În dimineaţa zilei de 17 septembrie 1939, Polonia fiind, însă, invadată pe toată lungimea frontierei sale de la Est şi de armata sovietică, se pune chestiunea de a şti dacă România – în situaţia în fapt în care se găseşte actualmente Polonia, mai este obligată a interveni cu forţele sale militare în ajutorul Poloniei.

Cu toate numeroasele abateri ale Poloniei de la dispoziţiunile art. 4 al tratatului, care o obliga, pe tot timpul duratei lui, de a se concerta asupra chestiunilor de politică externă interesând cele două ţări. Consiliul Juridic socoteşte că tratatul este în vigoare şi că statul român nu poate invoca acele abateri (des repetate în cursul ultimului an) pentru a justifica refuzul de a da asistenţă militară la care este obligat. Violările tratatului din partea Poloniei, dădea, desigur, drept României de a-l denunţa, încunoştinţând Polonia că se consideră liberă de obligaţiunile sale, faţă de nerespectarea dispoziţiunilor art. 4, dar din moment ce denunţarea n-a fost notificată înainte de producerea agresiunii sovietice, ea nu mai poate fi făcută acum, fără ca România să nu fie acuzată că refuză să execute în mod corect obligaţiunile ce şi-a asumat.

Invadarea şi ocuparea însă, a aproape întreg teritoriului polon, pe de-o parte de către trupele germane, în urma cărui fapt însuşi guvernul polon a părăsit teritoriul naţional, dacă nu justifică în principiu neexecutarea obligaţiunii de asistenţă militară a României, constituie un fapt material de natură să autorizeze, nu anihilarea efectelor tratatului, dar suspendarea executării dispoziţiilor lui.

Într-adevăr, se admite în doctrina dreptului internaţional că efectele tratatelor pot înceta sau pot fi suspendate, în caz când intervin anumite fapte materiale, care fac imposibilă executarea lor. Este adevărat că se cere ca imposibilitatea materială invocată să fie reală şi se recunoaşte că este o chestiune de fapt şi de interpretare a voinţei părţilor contractante aceia de a şti dacă circumstanţa de fapt invocată constituie într-adevăr o imposibilitate de executare a obligaţiunilor stipulate (De La Pradelle – Repertoire Supp. p. 350).

Consiliul Juridic socoteşte că situaţiunea de fapt din Polonia constituie o circumstanţă, care justifică pe de a întregul constatarea că există imposibilitate materială de a da Poloniei ajutorul militar la care statul român s-a obligat. O intervenţiune a armatei române în contra Rusiei în împrejurările actuale, ar obliga România a duce războiul nu numai în contra Rusiei, dar şi contra Germaniei, şi probabil contra Ungariei şi Bulgariei.

Oricât de mare ar fi valoarea trupelor române, o asemenea eventualitate ar însemna distrugerea, în scurt timp şi a armatei noastre, ceea ce desigur nu poate fi nici chiar în interesul Poloniei.

În intenţia comună a părţilor contractante, tratatul de garanţie româno-polon a fost încheiat în vederea unui ajutor real, ce cele două state îşi puteau da reciproc. În ziua în care se constată că ajutorul promis nu mai este posibil, şi că intervenţia armatei române, fără a putea în aceste momente salva situaţiunea armatei polone, ar fi de natură să atragă distrugerea ei, Polonia trebuie să constate ea însăşi că nu mai există nici o raţiune ca clauzele tratatului să mai joace. Este în interesul chiar al Poloniei ca armata română să rămână intactă, pentru a putea da, la momentul oportun, ajutorul necesar eliberării teritoriului polonez.

În acest sens, a înţeles interpretarea tratatului însuşi guvernul polon care, în ziua de 17 septembrie 1939, înainte de a părăsi teritoriul naţional, dar după ce se produsese agresiunea sovietică declara prin glasul ministrului său de externe, ambasadorului României în Polonia că „Polonia înţelege situaţiunea noastră dificilă şi din această cauză n-a formulat cererea îndeplinirii obligaţiunilor noastre decurgând din tratatul de alianţă. Îşi rezervă însă dreptul de a o face când situaţia s-ar desemna în aşa fel, ca intrarea noastră în război să prezinte reale şanse de succes", adăugând că „Polonia nu intenţionează a ne împinge inutil într-o conflagraţie".

Pentru aceste consideraţiuni, Consiliul Juridic este de părere că, în faţa împrejurărilor de fapt actuale, efectele tratatului de garanţie româno-polon sunt suspendate şi că, pentru moment, România nu este obligată a interveni cu armata sa în contra URSS.

C. Stoicescu

AMAE, Fond 71 Polonia/Relaţii cu România, dosar 61, f. 5-8.

220.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58331, 18 septembrie 1939

Legațiunea României – Berlin

Telegramă cifrată telefonată

Ref.*: Solicitarea personală a ministrului Grigore Gafencu de a primi de la Berlin informații cu privire la intențiile statelor vecine, care au intrat în acțiune și care n-au declarat că păstrează față de România neutralitatea.*

Osobista prośba ministra Grigore Gafencu, aby otrzmał z Berlina informacje o intencjach państw sąsiednich, które weszły w działaniach i które nie oświadczyły, iż utrzymują neutralności w stosunku do Rumunii

Aştept informaţii cu privire la intenţiile vecinilor care au intrat în acţiune şi care deocamdată ne-au declarat că păstrează faţă de noi neutralitate.

Informaţi-mă de asemenea unde se află inginerul şi ce ştie el despre evenimentele în curs.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 185.

Situaţia pe front se prezenta după cum urmează:

La 18 septembrie trupele sovietice au intrat în Vilma şi s-au îndreptat spre Lwów.

Armata mareşalului Rydz-Śmigły începe să se retragă fără a acoperi însă decât 40 km/zi pe când cea a lui von Kuchler înainta cu 2 divizii de tancuri de-a lungul râului Bug cu 60 km/zi.

Jacques de Launay *„Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial”,* vol. 1 şi 2.

221.

Legaţiunea regală a României, Berlin – nr. 39521, 18 septembrie 1939, orele 23.30

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.: *Ministerul Afacerilor Străine german apreciază pe deplin sforțările guvernului român de a păstra o strictă neutralitate; se exprima dorința de a nu mai permite tranzitului aurului polonez prin România; justifică cooperarea germano-sovietică în chestiunea Poloniei și înțelegerea dintre cele două puteri.*

Niemieckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych ocenia w zupełności wysiłek Rządu rumuńskiego w sprawie zachowania ścisłej neutralności; wyraża się życzenie aby nie pozwolić dalszego tranzytu złota polskiego poprzez Rumunię; Berlin usprawidliwia współdziałanie niemiecko-radzieckie w sprawie Polski oraz porozumienia podpisanego pomiędzy tymi mocarstwami

La Ministerul Afacerilor Străine se apreciază pe deplin sforţările Guvernului român pentru a păstra o cât mai strictă neutralitate în situaţia atât de gingaşă în care se află, precum şi măsurile luate în acest scop. Domnul Weiszacker mi-a reamintit numai dorinţa guvernului german, transmisă nouă prin domnul Fabricius, de a nu îngădui transportul mai departe al aurului polon. Crede că situaţiunea ne va fi mult uşurată în urma dispariţiei frontului polon şi că nimic nu va mai putea primejdui de acum înainte linia politică atât de înţeleaptă pe care ne-am trasat-o.

D-sa justifică apelul făcut la concursul militar sovietic prin nevoia pentru Reich de a se evita sarcinile unei ocupaţiuni militare pe care atât îndârjirea populaţiei cât şi natura terenului ar fi cerut-o puternică, costisitoare şi îndelungată. Personal, nu-şi ascunde încă consecinţele tragice ce le poate avea pentru civilizaţia lumii instalarea sovieticilor în inima Europei. Foarte rezervat în ceea ce priveşte planurile de reorganizare a Poloniei şi întinderea teritoriilor concedate Rusiei. Recunoaşte importanţa pentru Germania a menţinerii unor căi de comunicaţie prin Lwow cu România, ceea ce m-ar îndemna a crede că o legătură directă cu noi pe această cale va fi menţinută. Oricum ar fi însă, am impresia că înţelegerea între cele două guverne este de pe acum stabilită. Cât o ţine?

Crutzescu

AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 60, f. 190-191.

Telegramă transmisă:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri

Ministrul Victor Slăvescu, însărcinat cu înzestrarea armatei, un personaj de mare probitate profesională şi morală, a surprins în jurnalul său câteva elemente din intimitatea gândirii politice româneşti şi a demersurile ce s-au pus la cale în plan extern, cât şi în legătură cu derularea relaţiilor româno-polone:

Luni 18 septembrie 1939.

„Ziua de azi se caracterizează prin îngrijorarea generală ce se răspândeşte odată cu ştirea că Rusia a atacat Polonia pe la spate. Suntem toţi sub influenţa acestei ştiri năucitoare. Polonia, viteză prin poporul şi armata ei, este strivită, căci a fost rău comandată. Primejdia comunismului reapare. Preşedintele Mościcki, guvernul şi mareşalul Rydz-Śmigły sunt veniţi în România. Statul polon nu mai are conducere. Ce rezervă viitorul ţării noastre?... La şapte seara, lungă şi interesantă convorbire cu Ar. Călinescu... În esenţă mi-a comunicat următoarele:

„Toată ziua de ieri şi toată noaptea trecută am lucrat continuu şi am trecut prin multe îngrijorări din cauza situaţiunii din Polonia şi a intrării în acţiune a Rusiei. Nelinişte mea continuă, dar cred că lucrurile se vor clarifica în cursul acestei nopţi şi până mâine„ după ce se va termina înaintarea trupelor ruseşti, legătura acestora cu trupele germane şi închiderea definitivă a frontierii româno-polone. Până acuma nu s-a făcut joncţiunea germano-rusă. Ruşii nu au mai mult de 15 divizii, din care 7-8 de cavalerie. Au ajuns până în dreptul Vijniţei, mai existând încă o şosea liberă de acces pentru polonezii care intră în România. Am primit pe teritoriul nostru pe Mościcki, preşedintele Republicii, pe mareşalul Rydz-Śmigły cu tot Statul Major, întregul guvern polonez şi multe personalităţi politice ale regimului. Conform celor hotărâte, toţi au fost expediaţi la reşedinţele ce li s-au stabilit, astăzi după amiază la 4 1/2: preşedintele Republicii la Bicaz, în castelul regal pus la dispoziţie de Rege; întreg guvernul polonez a fost îndreptat la Slănicul din Moldova, unde li s-a pus la dispoziţie un întreg hotel, iar mareşalul Rydz-Śmigły, la Craiova, în palatul Dinu Mihail. A propos de mareşalul Rydz-Śmigły, mi-a povestit următoare scenă, petrecută în gara Cernăuţi: deşi a fost primit în gară şi salutat cu toată curtuoazia de generalul subsecretar de Stat Gavrilă Marinescu şi apoi condus la Reşedinţa Metropolitană din Cernăuţi, când i s-a comunicat că i s-a fixat domiciliul la Craiova, unde urmează să plece neîntârziat, a adoptat o atitudine de aroganţă şi de mândrie, că este tratat de o ţară aliată şi amică şi nu este lăsat să rămână în mijlocul trupelor sale. La această ieşire nepotrivită, generalul Marinescu i-a răspuns: „În acest caz, domnul Mareşal, trebuia

să rămâneţi în Polonia, căci acolo sunt trupele poloneze". La această replică bine spusă nu a mai adăogat nimic.

În tot timpul conversaţiei mele cu Călinescu, primea informaţiuni telefonice asupra desfăşurării evenimentelor din Bucovina. Năvala de refugiaţi civili şi militari continuă fără întrerupere. Se evalua la 40.000 de ofiţeri şi soldaţi, cu mult material, în special autocamioane, tunuri antitanc, care de luptă etc... Conversaţia avută cu câteva minute mai înainte cu Fabricius a fost de natură să-l mulţumească, căci Fabricius aduce răspunsul lui Ribbentrop la o cerere sau propunere făcute de Călinescu lui Fabricius, anume: România este gata să cedeze Germaniei petrol şi cereale în cantităţi mai mari, în schimbul materialului de armament ce ne-ar trebui, luat ca pradă de război de la polonezi, întrucât şi noi avem un material similar. Răspunsul lui Ribbentrop a fost afirmativ, neputând da pentru moment detalii mai ample asupra cantităţii şi calităţii acestui material. Atât cuprinsul acestui răspuns cât şi graba cu care a fost dat dovedesc că Germania şi în aceste momente nu are nici o intenţiune de a ne împiedica înzestrarea armatei cu toată desfăşurarea de evenimente din Polonia, ceea ce însemnează că nu nutresc faţă de noi intenţiuni agresive. Cu această ocazie, Călinescu a amintit lui Fabricius rugămintea ce i-a făcut-o în martie trecut, cu ocazia anexării Cehoslovaciei, de a nu ceda Rusia Subcarpatină Ungariei, pentru a avea o frontieră comună între noi şi Germania. Astăzi prin intervenţia rusească, situaţia este şi mai puţin favorabilă şi pentru Germania şi pentru România. Fabricius a recunoscut dreptatea lui Călinescu şi a mai adăogat că sunt destul de nesiguri şi de nemulţumiţi de intenţiile ruseşti, urmând să se stabilească în zilele acestea un acord între Germania şi Rusia. Călinescu mi-a adăogat că are impresia că germanii nu au deloc aerul mulţumit de amestecul Rusiei şi de forma de manifestare a Sovietelor în Polonia. Se poate întâmpla ca Rusia să aibă un joc perfid faţă de Germania, pe care a îndemnat-o la război, ea izbutind să sfărâme Polonia şi să pună capăt veleităţilor germane în Ucraina. O dată Rusia pusă în mişcare, ea reprezintă în orice caz o ameninţare în spatele Germaniei, angajată de acum înainte către vest. Tot Călinescu mi-a spus că a făcut atentă Germania asupra primejdiei pentru ea de a se instala la Gurile Dunării, în cazul când s-ar formula revendicări în Basarabia din partea Rusiei. Prezenţa Rusiei la Gurile Dunării nu poate să convină Germaniei, iar minoritatea germană din Basarabia trăieşte mult mai bine în regimul românesc decât ar putea trăi sub regimul sovietic. Tot Călinescu îmi comunică intenţiunea ce se are de a se reface un stat polonez ca un tampon între Rusia şi Germania. Acest stat polonez ar avea un caracter comunist, pus sub protectoratul Rusiei, la mijloc fiind intenţiunea perfidă ca la încheirea păcii generale, când aliaţii ar voi să refacă Polonia de astăzi, să intre în conflict cu Rusia Sovietică. Dealtfel, se pare că ar exista un puternic curent comunist în Polonia, dovadă fiind că pe multe tancuri ale armatei poloneze sta scris cu creta: „Trăiască Polonia Sovietică". Din tot ceea ce are ca informaţie şi impresie Călinescu asupra raporturilor ruso-germane, reiese până la evidenţă că nu există nici prea multă înţelegere nici prea multe interese comune şi că încurcături şi complicaţiuni pot lua naştere oricând. Toată acţiunea diplomatică a guvernului este îndreptată în sensul supravegherii primejdiei ruseşti, Germania ne mai prezentând astăzi o primejdie imediată prin îndepărtarea ei de frontiera noastră, dat fiind apariţia trupelor ruseşti în nordul Bucovinei. Tot jocul nostru diplomatic constă în a învedera Germaniei interesul ce ar avea de a nu slăbi România în favoarea Rusiei, România înţelegând să rămână loial neutrală. În altă ordine de idei, Călinescu mi-a comunicat întrevederea pe care a avut-o în acelaşi timp cu Hoare şi cu Thierry, acum vreo zece zile, când a anunţat acestor diplomaţi informaţiunea sigură ce deţinea cum că Rusia va intra în acţiune şi se

va ajunge la împărţirea Poloniei. Această afirmaţiune a impresionat pe diplomaţi care au fost autorizaţi s-o transmită guvernelor lor. Acum ei recunosc loial cât am fost de bine informaţi şi câtă dreptate am avut. În altă ordine de idei, am avut impresia că Germania a cerut lui Călinescu prin Fabricius să păstrăm pe teritoriul nostru vreme cât mai îndelungată pe refugiaţii politici polonezi. Călinescu am impresia că va manevra această chestiune cât va putea mai mult. L-am găsit pe Călinescu în general foarte calm, dar foarte preocupat, având credinţa în că Dumnezeu îl va ajuta să scoată ţara din acest impas. Are ca linie de conduită de a nu umbla cu minciuni ieftine, spunând loial ce gândeşte, pentru a nu fi prins niciodată cu neadevăruri care i-ar micşora prestigiul. După cele ce mi-a spus el, Regele este calm şi aşteaptă liniştit desfăşurarea evenimentelor. După această conversaţie am plecat de la el cu speranţa că poate ajunge cu bine la liman".

Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice,* ediţie îngrijită de Georgeta Penelea-Filitti, Editura Enciclopedică 1996, vol. 2, p. 427-429.

222.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
19 septembrie 1939

Aviz
al Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine

Ref.: *Situaţia juridică a preşedintelui Poloniei şi a membrilor guvernului polonez refugiaţi pe teritoriul României şi asupra modului în care România trebuie să aplice măsurile impuse de neutralitate, precum şi la nevoia renunţării de către membrii guvernului polon a calităţii lor oficiale; imposibilitatea acceptării tranzitului acestora spre o ţară beligerantă.*

Memorandum Rady Prawnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych o sytuacji prawnej prezydenta Polski oraz członków Rządu polskiego przyedżających się na terytorium Rumunii oraz o sposobie w którym Rumunia musi stosować środki wymaganych od neutralności oraz zapotrzebowanie zreygnacji zestrony członków Rządu polskiego o ich oficjalnych godności; niemożność ich tranzytu do kraju wojującego

Cu privire la situaţiunea juridică a Preşedintelui Republicii Polone şi a membrilor Guvernului polon, refugiaţi pe teritoriul Regatului Român, Consiliul Juridic emite următorul:

Aviz

Conform principiilor dreptului internaţional, statul neutru, care permite intrarea, pe teritoriul său, fie a trupelor în retragere a unuia dintre beligeranţi, fie a unor militari fugitivi răzleţi, este obligat, pentru a nu viola regulile neutralităţii, a-i primi numai cu titlu de refugiaţi, a-i dezarma şi a-i interna pentru a putea, astfel, să-i împiedica de a mai lua parte la război şi a continua, sub orice formă, lupta contra celeilalte puteri beligerante.

Aceste principii au fost consacrate, în mod formal de dispoziţiunile art. 11 al Convenţiei a 5-a de la Haga* din 18 octombrie 1907.

În această Convenţie, însă, nu există nici o dispoziţiune cu privire la persoane civile, supuşi ai uneia dintre statele beligerante, care, neavând vreo calitate oficială, ar cere azil şi s-ar refugia într-un stat neutru. Cu toate acestea, principiile generale consacră dreptul pentru aceste persoane de a se bucura de întreaga libertate pe teritoriul statului neutru, dar cu restricţiile impuse de măsurile de neutralitate edictate, privitoare în special, la formarea

* „Ce cuprinde convenţiunea de la Haga.

Măsurile luate de Guvernul român sunt în strictă conformitate cu Convenţiunea de la Haga.

Iată articolele corespunzătoare acestor măsuri:

Art. 11 Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparţinând armatelor beligerante le va interna, pe cât posibil departe de teatru războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortăreţe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofiţerii pot fi lăsaţi liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare.

Art. 12. În lipsa unei convenţiuni speciale. Puterea neutră va procura internaţilor merindele, îmbrăcămintea şi ajutoarele impuse de omenie. La încheierea păcii se va face bonificarea cheltuielilor ocazionate de internare.

Art. 13. Puterea neutră care primeşte prizonieri de război evadaţi îi va lăsa în libertate. Dacă tolerează ca ei sa rămână pe teritoriul ei, le poate desemna un loc de rezidenţă. Aceeaşi dispoziţie este aplicabilă prizonierilor de război aduşi de trupele refugiate pe teritoriul puterii neutre.

Art. 14. O putere neutră va putea autoriza trecerea pe teritoriul ei a răniţilor sau bolnavilor aparţinând armatelor beligerante, sub rezerva ca trenurile care îi transportă să nu transporte nici personal nici material de război. În asemenea caz, puterea neutră este ţinută să ia măsurile de siguranţă şi control necesare în acest scop.

Răniţii sau bolnavii aduşi în aceste condiţiuni pe teritoriul neutru de unul din beligeranţi şi care ar aparţine părţii adverse, vor trebui supravegheaţi de puterea neutră astfel încât ei să nu mai poată lua din nou parte la operaţiile de război. Această Putere (neutră) va avea aceleaşi îndatoriri faţă de răniţii sau bolnavii celeilalte armate care i-ar fi încredinţaţi".

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 207-208.

de corpuri de combatanţi, la propagandă în defavoarea celeilalte puteri beligerante, etc. În caz de abatere, aceste persoane sunt supuse sancţiunilor legale ordonate de statul neutru şi pot fi eventual expulzate.

Care este însă situaţiunea persoanelor oficiale ale unui stat beligerant, cum sunt şefii de stat, miniştrii sau înalţii funcţionari, atunci când li se permite, la cererea lor, intrarea într-un stat neutru?

Evident că dacă ei renunţă la calitatea lor oficială, vor fi trataţi ca simpli supuşi ai unuia dintre statele beligerante, care, pe teritoriul statului neutru, în limita respectării ordonanţelor şi legilor ţării, se vor bucura de toate libertăţile, putând părăsi oricând teritoriul statului ospitalier pentru a merge în orice altă ţară.

În caz când, însă, ei înţeleg a conserva calitatea lor oficială de conducători ai uneia dintre ţările beligerante atunci situaţiunea se schimbă căci regulile esenţiale ale neutralităţii obliga statul neutru care i-ar primi, la luarea unor anumite măsuri fără de executarea cărora s-ar vedea expus la represalii din partea celuilalt stat beligerant.

Într-adevăr, una din datoriilor esenţiale ale oricărui stat neutru, aşa cum au fost precizate de principiile dreptului internaţional, este obligaţiunea de a păstra cea mai completă imparţialitate în relaţiile cu beligeranţii şi de a se abţine de la orice act de fapt, care ar avea caracterul unui ajutor auxiliar, dat unuia dintre beligeranţi contra celuilalt.

Or, această obligaţiune impune statului neutru, care a primit pe teritoriu său, în virtutea dreptului de azil, pe conducătorii oficiali ai unuia dintre statele beligerante. În acest scop, statul neutru este obligat a-i împiedica de a părăsi teritoriul său, indicându-le o anumită reşedinţă, căci numai astfel îi vor împiedica de a continua lupta începută într-o altă ţară aliată, numai astfel nu se va abate de la regulile neutralităţii, necreând noi dificultăţi unuia dintre statele beligerante în favoarea celuilalt.

Este adevărat, că doctrina dreptului internaţional nu citează vreun precedent, în care şeful unui stat beligerant şi conducătorii lui să fi cerut azil unui stat neutru. Dar, conform acestei doctrine şeful şi conducătorii unui stat beligerant, în caz când ar rămâne pe teritoriul ocupat de inamic, intra în categoria persoanelor ce pot fi făcute prizonieri de război şi tratate în consecinţă, tocmai pentru consideraţiunea că guvernul unei ţări este cel sub ordinele căruia războiul este condus. Mai ales în timpurile actuale, când întreaga naţiune cu excepţia copiilor şi a bătrânilor ia parte la război, ar fi ilogic a considera pe membrii guvernului care n-au renunţat la calitatea lor oficială ca simplii particulari, care n-au nici un rol la continuarea războiului, în care se găseşte statul lor. De aceea, tocmai pentru că ar putea fi luaţi în captivitate şi consideraţi prizonieri de război, membrii guvernului trebuiesc

asimilaţi în totul militarilor refugiaţi, şi după cum nici militarilor, nici chiar prizonierilor evadaţi (Fauchille II No. 1462) nu li se poate permite, fără a se viola regula imparţialităţii, să traverseze teritoriul statului neutru pentru a ajunge în ţara lor sau, adăugăm noi, într-o ţară aliată, nici conducătorilor unui stat beligerant nu li se poate înlesni tranzitul, ci urmează a li se indica o reşedinţă fixă pe tot timpul duratei războiului.

Această soluţiune se impune şi în cazul conducătorilor Republicii Polone, cărora nu li s-a permis intrarea pe teritoriul statului român şi nu li s-a promis ospitalitatea în ţară şi eventual tranzitul spre o ţară neutră, decât dacă renunţau la calitatea lor oficială. Textul telegramei din 17 septembrie curent a Ministerului Afacerilor Străine către Ambasada României în Polonia este categoric. Oferta de ospitalitate a fost făcută condiţionat, căci telegrama precizează că se oferă d-lui preşedinte Mościcki şi membrilor guvernului polon „**dar fireşte nu în calitatea lor oficială**" ospitalitate în ţară etc.

Or, aceste personalităţi nu numai că nu înţeleg să renunţe la calitatea lor oficială dar continuă a se considera ca formând guvernul legal al statului polon, aşa cum reiese din proclamaţia dată de preşedintele Republicii înainte de a părăsi teritoriul polon, proclamaţia ce a fost difuzată de postul de Radio din Londra. Este deci probabil că cererea de tranzit prin teritoriul Regatului României, formulată de aceste înalte personalităţi, are de scop de a le da posibilitatea de a ajunge pe teritoriul unuia dintre statele beligerante aliate spre a putea continua activitatea lor de guvernământ.

Aşa fiind, statul român, pentru a-şi respecta obligaţiunea de imparţialitate, impusă de declaraţiunea sa de neutralitate, este obligat să împiedice îndeplinirea acestui scop, căci numai aşa n-ar favoriza Polonia în detrimentul Germaniei. Cerând azil unui stat neutru, pentru a evita capturarea lor de către armatele germane, membrii guvernului polon nu se pot împotrivi regulilor neutralităţii, care impun guvernului român obligaţiunea de a-i împiedica să-şi continue misiunea, care ar fi încetat dacă erau făcuţi prizonieri.

Pentru aceste consideraţii, Consiliul Juridic socoteşte că nu se poate satisface cererea formulată de membrii guvernului polon de a li se înlesni trecerea într-o altă ţară, şi că urmează să li se fixeze o reşedinţă pe teritoriul ţării, pentru toată durată războiului germano-polon.

AMAE, Fond Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 9-13.

În paginile *Universului* se publică editorialul privind *„Atitudinea României”* – legată de poziţia de neutralitate adoptată. Rezultă că *„această neutralitate în strictele ei limite stabilite prin convenţia de la Haga, cu dorinţa sinceră şi deseori afirmată de a întreţine bune relaţiuni cu toţi vecinii noştri, o vom păstra şi vom asigura ţării noastre în cuprinsul întreg al fruntariilor ei definitiv aşezate”*. Cu alte cuvinte, aviz public şi Moscovei!

„Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranţa şi apărarea fruntariilor ţării”.

Mass-media românească din 18 septembrie a informat, de la Cernăuţi, despre intrarea în România a **foştilor demnitari polonezi (**subl. noastră – *N.M.*), în frunte cu preşedintele Mościcki şi membri ai Guvernului polonez, inclusiv a mareşalului Rydz-Śmigły, comandantul suprem al armatei poloneze. Se menţionează că pe teritoriul românesc se mai află 4000 de persoane particulare din clasa avută, intrate cu automobile; câteva sute de copii (cca 400); 1000 de soldaţi şi ofiţeri; 100 de avioane, în majoritate avariate, iar o parte din piloţi răniţi. Cinci săteni dintr-o localitate de la frontieră au murit din cauza a două bombe căzute dintr-un avion polonez.

223.

Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti, 19 sept. 1939

Notă de convorbire
avută de dl. A. Călinescu, Preşedintele Consiliului cu dl. A. Thierry, ambasadorul Franţei şi cu Sir R. Hoare, ministrul Angliei

Ref.*: Consecinţele înaintării Sovietelor spre centrul Europei şi extinderea pericolului comunist.*

Konsekwencje wejścia Sowietów do Europy Centralnej oraz o rozszerzeniu niebezpieczeństwa komunistycznego

Primesc pe Ambasadorul Franţei şi ministrul Angliei cărora le exprim serioasa preocupare pe care o inspiră României înaintarea sovietelor în centrul Europei, precum şi pericolul social ce se poate ivi prin recrudescenţa agitaţiilor comuniste.

Ambii îmi răspund că pentru dânşii problema germană rămâne pe primul plan şi sovietele pot fi un ajutor preţios pentru înfrângerea Germaniei.

AMAE, Fond 71 vol 42 E-91, f. 196.

Notă: La 19 septembrie atacul blindatelor ruseşti a înlăturat rezistenţa oraşului Lwów iar trupele poloneze din zonă s-au retras spre frontierele cu Ungaria şi România (*N.M.*).

224.

Ministerul Afacerilor Străine
Bucureşti, 19 sept. 1939

Notă de convorbire a Premierului român, Armand Călinescu

Urmare a discuţiilor succesive avute de şeful Guvernului român cu miniştri Franţei, Angliei, Germaniei şi Italiei*

Ref.: *Armand Călinescu, Preşedintele Consiliului de Miniştri a semnalat în convorbiri succesive avute cu miniştrii Franţei, Angliei, Germaniei şi Italiei la Bucureşti pericolul înaintării Rusiei Sovietice în inima Europei.*

Armand Calinescu przekazał w rozmowach sukcesywnych z posłami Francji, Anglii, Niemiec i Włoch w Bukareszcie niebezpieczeństwo wejścia Rosji Sowieckiej do serca Europy

Dl. Preşedinte al Consiliului a primit astăzi 19 septembrie, succesiv pe Miniştrii Franţei, Angliei, Germaniei şi Italiei şi le-a semnalat fiecăruia în

* A fost penultima convorbire avută înaintea atentatului mişelesc al gardiştilor comis la 21 septembrie, despre care regele Carol al II-lea menţiona că, după şase ani, „însemnează o pagină de sânge în istoria politică a ţării”.

parte, aspectul nou pe care îl reprezintă înaintarea Rusiei Sovietice în inima Europei Centrale şi reînceperea agitaţiilor comuniste.

Dl. Preşedinte al Consiliului a arătat că o asemenea situaţie trebuie privită cu o deosebită grijă – în special de către Guvernul român.

AMAE, Fond 71 E-91, vol 42, f. 200.

225.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Bucureşti, 1939

Notă de convorbire

avută de dl. Cretzianu, secretar general al MAS,
cu dl. Robert Brunel, delegatul Comitetului Internaţional al Crucii Roşii
la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Refugierea unui reprezentant al Crucii Roşii Internaţionale din Polonia în România şi posibilitatea prezentată de acesta de a lua contact cu preşedintele Mościcki şi de a organiza sub auspiciile Comitetului Crucii Roşii Internaţionale a unei sub-agenţii care să se ocupe cu prizonierii de război şi populaţia din teritoriile ocupate ale Poloniei.*

O zorganizowaniu pod-agencji Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, która ma się zająć jeńcami oraz ludnością z terenów okupowanych z Polski

Dl. Brunel mă informează că a fost trimis pentru a reprezenta Crucea Roşia în Polonia cu prilejul actualului război, după cum Crucea Roşie a mai trimis reprezentanţi ai săi şi în Franţa, Anglia şi Germania.

Dl. Brunel a fost nevoit din cauza evenimentelor să părăsească teritoriul Poloniei şi să vină în România. Doreşte să ia contact cu Guvernul român în vederea facilităţii misiunii sale.

Deocamdată dl. Brunel ne sesizează de următoarele chestiuni:

1. Delegatul Crucii Roşii întreabă dacă am putea să-l autorizăm să ia contact cu Preşedintele Mościcki pentru a-l întreba dacă are vreo sugestie

de formulat în vederea concursului pe care Comitetul Internaţional al Crucii Roşii ar putea să-l dea populaţiei rămase în Polonia şi refugiaţilor poloni în alte ţări.

Am răspuns d-lui. Brunel că nu credem în utilitatea unei asemenea luări de contact cu preşedintele Mościcki, dat fiind că dl. Mościcki din momentul în care a cerut azil României, nu mai poate exercita vreo atribuţie politică şi administrativă.

2. Dl. Brunel ar dori să sugereze Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, să organizeze în România o sub-agenţie în vederea transmiterii informaţiunilor privitoare la prizonierii de război şi la populaţia din teritoriile ocupate în Polonia.

3. Dl. Brunel crede că, dacă Guvernul român ar dori, Comitetul Internaţional al Crucii Roşii ar putea căuta să-i obţină un concurs financiar în vederea întreţinerii refugiaţilor poloni în România. Dl. Brunel crede că Crucea Roşie ar putea cere Guvernelor francez şi englez să aloce anume sume în acest scop din creditele ce le acordase Guvernul polon – credite care, din cauza împrejurărilor n-au putut fi utilizate.

Rezoluţie: Conform instrucţiunilor d-lui ministru Gafencu, am dat răspuns negativ d-lui Brunel în ce priveşte punctul I şi răspunsuri afirmative la punctele II şi III şi am înţeles că în ce priveşte Agenţia pentru corespondenţa cu prizonierii pe teritoriul ocupat, ar trebui să se pună de acord în prealabil cu Guvernul sovietic.

AMAE, Fond 71 E-91, vol. 42, f. 198-199.

226.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58 978 din 20 sept. 1939

Notă

Ref.*: Informarea transmisă de Comandamentul Corpului Grănicerilor cu privire la situaţia de la frontiera româno-polonă şi situaţia confruntărilor polono-sovietice.*

Informacja przekazana poprzez Komendanta Korpusu Straży Granicznej o sytuacji na granicę rumuńsko-polską oraz o sytuacji starć polsko-radzieckich

Foarte Urgent
Secret

Domnule Ministru,

Am onoarea a face cunoscut:

La ora 9.10, Grupul de Grăniceri Pază prin Locot. Colonel Ioan raportează telefonic:

„Comandantul Plutonului Vicniţa (Vijnica) la ora 7.00 a trecut în Polonia la Kuty şi a luat contact cu un ofiţer polon (colonel) Comandantul Protecţiei capului de pod Kuty şi care protejează trupele în retragere la pod.

Acest colonel i-a declarat:

Ruşii nu sunt în Koson (Kuty); din informaţii ce urmează a fi verificate prin recunoaşteri pe care le-a trimis acest colonel polon în interior se va vedea dacă nu cumva ruşii au părăsit chiar şi Colomeia, după cum se zvoneşte la Kuty.

În jurul Lembergului luptă încă două armate polone cu forţele germane.

Ceea ce s-a retras în România nu ar fi decât parte din serviciile acestor două armate.

Aceste două armate au intenţia în cele din urmă să lupte în retragere spre frontiera ungară”.

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea stimei ce vă păstrăm.

p. Comandantul Corpului Grăniceri
Iosif Teodorescu

D-Sale
Domnului Ministru al Afacerilor Străine
Direcţiunea Fruntariilor

AMAE, Fond 71 E-91, vol. 42, f. 220

Nicolae Iorga publică în *Neamul Românesc* eseul: ***Înaintea teribilei fatalități.***

„O fatalitate geografică apasă asupra acestei nobile țări și la dânsa se adaugă și misterioasa fatalitate istorică de care e așa de crud urmărită, din veac în veac, fără să poate seca, după puterile statului, acelea nesfârșite, ale națiunii, care învie ca prin minune.

Cu acest stat avem o legătură de alianță pe care el însuși n-a crezut că trebuie să o dezvolte prin convenția tehnică prevăzută și în ceea ce privește actualul război nu cred să fi fost serios consultată, dar toate lungile noastre legături cu poporul însuși ne impune, ca popor, cea mai deplină admirație și cea mai dureroasă compătimire, iar pentru cei aduși să caute ospitalitatea noastră, cea mai frățească atitudine”.

227.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58741, din 20 septembrie 1939

Ambasadei României – Paris

Telegramă cifrată

Ref.*: Răspunsul dat de secretarul general al MAS, Al. Cretzianu, Ambasadei României la Paris cu privire la tratamentul asigurat de România şefului statului şi guvernului polon în momentul intrării acestora în România, urmare a Proclamaţiei date la părăsirea teritoriului polonez, precum şi cu privire la situaţia membrilor fostului Guvern al Republicii Polone aflaţi pe teritoriul României.*

Odpowiedź sekretarza generalnego MSZ, Al. Cretzianu, przekazana Rumuńskiej Ambasady w Paryżu o sytuacji Prezydenta oraz członków byłego Rządu Polskiej Rzeczypospolitej znajdujących się na teritorium Rumunii

Drept răspuns la întrebarea dvs. telefonică, vă comunic mai jos consideraţiile care dictează hotărârea noastră:

1) În momentul în care a părăsit teritoriul naţional, trecând în România, guvernul polon a dat o proclamaţie prin care declară că-şi mută reşedinţa pe un teritoriu unde să poată asigura exerciţiul suveranităţii polone. Guvernul polon îşi anunţă deci intenţia de a-şi continua acţiunea pe teritoriul nostru. Această manifestaţie angaja răspunderea guvernului român şi se putea trage concluzia sprijinirii de către noi a unuia dintre beligeranţi.

2) După ce a sosit pe teritoriul nostru, guvernul polon ne-a cerut să-i dăm autorizaţia de tranzit. Dată fiind proclamaţia făcută în momentul de a trece pe teritoriul nostru, am fost nevoiţi să cerem membrilor guvernului polon să dea declaraţii individuale că se duc într-o ţară neutră, lucru ce au refuzat să-l facă.

3) Având în vedere, pe de-o parte textul proclamaţiei anterioare şi, pe de altă parte, refuzul de a ne da declaraţia cerută, autorizaţia de tranzit fără garanţie de destinaţie ce am dat-o ar fi echivalent cu susţinerea din partea României a unuia dintre beligeranţi deci o violaţiune a neutralităţii noastre.

Într-adevăr principiul care stă la baza obligaţiilor unui stat neutru este de a nu comite nici un act care să favorizeze acţiunea unui beligerant.

4) Adaug că în momentul în care Germania ar declara că Polonia nu

mai e în stare de război cu ea, nu mai avem obligaţia să reţinem membrii guvernului prin faptul că Polonia ar fi încetat de a fi beligerantă.

Pe de altă parte, vă informez că personalităţile polone refugiate la noi au fost primite cu cea mai mare curtoazie şi cu cele mai mari atenţiuni.

Preşedintele Republicii locuieşte în castelul Bicaz ce i-a fost pus la dispoziţie de Majestatea Sa Regele. Membrii guvernului sunt găzduiţi în cel mai confortabil hotel într-o staţiune balneară din apropiere. În jurul lor nu se află nici un fel de pază militară sau poliţienească.

În afară de capul statului, membrii guvernului şi de militarii internaţi, toţi refugiaţii poloni veniţi în România pot părăsi ţara când vor voi.

Cretzianu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 216-217.

În completarea telegramei de mai sus, ministrul Grigore Gafencu a trimis la rândul său, Ambasadei României la Paris, cât şi Legaţiilor de la Londra şi Washington, telegrama cifrată 58990, cu aceiaşi dată, la care adaugă următoarele:

„Primul ministru a primit azi pe dl. Thierry, care a făcut un demers din partea D-lui Daladier referitor la dreptul de tranzit ce ni se cere pentru Guvernul polon.

Primul ministru a răspuns prin argumentele cuprinse în telegrama ce v-a trimis Dl. Cretzianu. Am avut şi eu prilejul să discut această problemă sub toate laturile ei cu D-nii Nöel şi Thierry. Nădăjduiesc că vom putea ajunge să convingem Guvernul francez despre temeiul juridic şi politic al atitudinii noastre.

Deocamdată ţin să adaug la cele ce ştiţi următorul fapt, de o însemnătate hotărâtoare:

Contele Poniński, consilierul Ambasadei polone, s-a prezentat azi la mine, în numele Ambasadorului său care se află actualmente pe lângă Dl. Mościcki, la Castelul Bicaz, şi mi-a declarat în mod solemn următoarele:

„Ambasada polonă în România, care singură are dreptul să reprezinte în România Polonia eternă, ţine să mulţumească guvernului român pentru desăvârşita şi prietenească ospitalitate pe care au primit-o toţi refugiaţii poloni şi se declară perfect de acord cu toate măsurile pe care le-a luat Guvernul român. Peste agitaţiile şi interesele individuale a unor foşti Miniştri care par a trăi în altă lume, există interesele permanente ale Poloniei".

S-ar părea deci că între Preşedintele Mościcki membrii fostului său guvern există adânci deosebiri de vederi. Atitudinea Ambasadei polone atât de categorice desigur direct inspirată de Preşedintele Mościcki, care după părerea membrilor Ambasadei reprezintă singurul punct de vedere constituţional de continuitate a Statului polon. Faptul deci că Ambasada polonă se declară de acord cu punctul de vedere al Guvernului român şi cu măsurile luate de Guvern, întăreşte juridic şi politic atitudinea noastră.

Gafencu

228.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
20 sept. 1939

Notă de convorbire

avută de dl. secretar general, Al. Cretzianu cu dl. Poniński, consilier al Ambasadei Poloniei la Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Ref.*: Împrejurările în care s-a făcut refugiul polon pe teritoriul nostru şi regimul de care beneficiază polonezii pe teritoriul României; regulile neutralităţii nepermiţând României să asigure tranzitul guvernului polon pentru a nu favoriza în acest fel vreun stat beligerant.*

Okoliczności w których dokonana została ucieczka Polaków na rumuńskie teritorium oraz reżym z którego oni skorzystają w Rumunii; zasady neutralności nie zezwalając Rumunii zapewnienie tranzytu Rządowi Polskiemu, aby nie faworyzować jednego z państw wojujących się

Conform instrucţiunilor date de dl. preşedinte al Consiliului, am chemat azi la mine pe dl. Poniński, consilierul Ambasadei polone şi i-am precizat:

1. Împrejurările în care s-a efectuat refugiul guvernului polon pe teritoriul nostru.
2. Regimul de care beneficiază pe teritoriul nostru.

Am arătat că Guvernul polon ne ceruse să-i acordăm ospitalitatea pe teritoriul nostru, în cazul când va fi nevoit a părăsi teritoriul naţional. Răspunsul guvernului român a fost că acordă această ospitalitate în mod individual Preşedintelui Republicii şi membrilor guvernului, **bineînţeles nu în calitatea lor oficială. (**subliniere şi în textul original – *N.M.*)

În noaptea de duminică 17 spre luni 18 septembrie, Preşedintele Republicii şi membrii guvernului au trecut in corpore pe teritoriul nostru. În momentul acela Preşedintele Republicii a lansat un mesagiu către poporul său [lipsă în text], în care a Preşedintelui Republicii şi ale înaltelor autorităţi ale Statului, într-o reşedinţă unde există condiţiuni care asigură liberul exerciţiu al deplinei suveranităţi.

Guvernul român s-a aflat deci în faţa declaraţiei făcute oficial de Guvernul polon, (în sensul) că înţelege să-şi continue acţiunea pe teritoriul nostru. Această manifestaţie angajând răspunderile guvernului român, se

putea trage concluzia sprijinirii de către noi a unuia dintre beligeranţi. După ce a sosit pe teritoriul nostru, Guvernul polon ne-a cerut să-i dăm autorizaţia de tranzit. Dată fiind proclamaţia făcută în momentul de a trece pe teritoriul nostru, am fost nevoiţi să cerem membrilor Guvernului polon să dea declaraţii individuale că se duc într-o ţară neutră – lucru ce au refuzat să-l facă.

Având în vedere, pe de altă parte textul proclamaţiei anterioare şi, pe de altă parte, refuzul de a ne da declaraţia cerută, autorizaţia de tranzit fără garanţie de destinaţie ce am fi dat-o ar fi echivalat cu susţinerea din partea României a unuia dintre beligeranţi deci o violaţiune a neutralităţii noastre.

Într-adevăr, principiul care stă la baza obligaţiilor unui stat neutru este de a nu comite nici un act care să favorizeze acţiunea unui beligerant.

Regulile neutralităţii nu permit ca şeful de stat şi membrii guvernului polon să-şi continue drumul, date fiind împrejurările arătate mai sus. De partea sa, guvernul român a făcut şi face tot ce îi stă în putinţă pentru ca ospitalitatea pe care o dă şeful statului polon şi membrilor guvernului polon să le fie cât mai plăcută.

La sosirea lor s-a pus la dispoziţia Înaltelor personalităţi polone trenuri speciale cu vagoane ministeriale. Şeful Statului şi membrii guvernului au fost găzduiţi în Castelul Bicaz, care a fost pus la dispoziţia D-Sale de către M.S. Regele. Membrii Guvernului sunt găzduiţi în cel mai confortabil hotel în localitatea balneară Slănic. (Slănic-Moldova) Curtenia şi atenţiile Guvernului român s-au îndreptat de asemenea şi către Mareşalul Rydz-Śmigły care, deşi internat în calitate de militar dispune de locuinţa cea mai confortabilă şi de un regim cât mai plăcut.

Guvernul român a trimis pe dl. ministru Crutzescu, Directorul Protocolului şi mai mulţi funcţionari ai Ministerului de Externe înaintea oaspeţilor de marcă veniţi din Polonia. Dl. Ministru Crutzescu s-a ocupat în toate detaliile de tot ce le putea fi de folos în vederea găzduirii lor.

Oaspeţii poloni nu sunt supuşi nici unei măsuri de pază militară sau poliţienească. Agenţii de siguranţă aflaţi la faţa locului au numai scopul de a veghea la siguranţa lor personală. Oaspeţii poloni pot primi corespondenţă şi ziare şi dispun de aparate de radio. Ei pot întrebuinţa automobilele lor şi li se va pune benzină la dispoziţie. Din motive de siguranţă pentru ei şi dat fiind că şi la noi sunt mişcări de trupe, sunt rugaţi însă ca excursiile lor în automobile să nu depăşească raza judeţului unde sunt găzduiţi.

Guvernul român speră că oaspeţii săi vor observa toate regulile neutralităţii şi nu vor întreprinde nici o acţiune incompatibilă cu aceste reguli.

Am adăugat că avem „a transmite" şi o comunicare făcută de dl. preşedinte al Consiliului, cu titlul personal:

Dl. Prim-Ministru este foarte afectat, aflând cum s-a răspuns, din partea unor oaspeţi poloni, la sforţările noastre de a înlesni în toate privinţele şederea pe teritoriul nostru a înaltelor personalităţi refugiate.

Astfel trebuie să menţionez atitudinea Mareşalului Rydz-Śmigły faţă de dl. ministrul Crutzescu, Directorul Protocolului precum şi atitudinea d-lui Beck în momentul când a fost salutat de către dl. ministru Crutzescu în numele Primului Ministru. Nu putem decât să regretăm o atitudine atât de puţin elegantă. De asemenea, dl. ministru Beck a spus d-lui. Crutzescu că nu primeşte să fie găzduit pe seama Guvernului român şi că cere să plătească toate cheltuielile. Guvernul român îşi oferă ospitalitatea în mod cât mai larg personalităţilor polone refugiate, dar bineînţeles dacă ei ţin cu orice preţ să plătească toate cheltuielile necesitate de găzduirea lor, aceasta este o chestiune care îi priveşte.

Contele Poniński mi-a spus numaidecât că ţine să-mi declare în modul cel mai categoric, în numele ambasadorului Raczyński şi al Ambasadei polone, că atitudinea guvernului român a fost perfectă şi că ne mulţumeşte din toată inima pentru tot ce am făcut. Ambasada polonă ne roagă să iertăm unele manifestări, pe care le regretă din toată inima. Contele Poniński mi-a spus că dl. ambasador Raczyński a plecat la Preşedintele Mościcki pentru a se pune de acord cu el ca acesta să-şi exercite toată influenţa asupra membrilor Guvernului polon aducându-i la simţul realităţilor şi împiedicându-i să persiste în atitudinea lor nefastă.

Dl. Poniński mi-a spus „aceasta este în interesul României şi este şi în interesul Poloniei", căci deasupra agitaţiilor şi intereselor individuale a unor persoane care par a trăi în altă lume, există interesele permanente ale Poloniei.

Cu acest prilej contele Poniński mi-a spus că Preşedintele Mościcki încercase în luna martie trecut o supremă sforţare pentru a împiedica continuarea politicii nefaste a d-lui. Beck. În acest scop el se dusese în persoană la Ministerul Afacerilor Străine pentru a obţine de la colonelul Beck să-şi modifice atitudinea faţă de Germania şi să ajungă la o înţelegere grabnică cu Reich-ul. În cursul întrevederii „dramatice" ce a avut loc, dl. Beck şi susţinătorii săi au profitat de slăbiciunea Preşedintelui datorită vârstei înaintate şi, punând la o parte argumentele invocate de D-sa, au reuşit să-i smulgă adeziunea la politica lor.

Contele Poniński a insistat asupra faptului că membrii Guvernului polon găzduiţi la Slănic săvârşesc încă unele acte care înseamnă continuarea

activităţii lor guvernamentale. Astfel, dl. Beck încearcă să dea instrucţiuni în cifru Ambasadei polone de aici – instrucţiuni pe care Ambasada refuză să le primească.

Contele Poniński insistă asupra faptului că Preşedintele Consiliului şi dl. Beck sunt amândoi militari activi şi ar trebui să fie internaţi.

AMAE, Fond 71 România/General, vol. 269, f. 461-462;
Fond 71 E-91, vol. 42, f. 203-208.

229.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58976, 20 septembrie 1939

Notă

Ref.*: Informațiile date de către Grupul 3 Grăniceri Pază cu privire la comportamentul trupelor sovietice în teritoriile poloneze ocupate și la ocuparea pichetului polonez de graniță de către trupele sovietice.*

Informacje przekazane poprez 3 Grupę ds. Pilnowania Granicy o zachowaniu wojsk radzieckich na polskie okupowane teritorium oraz podczas okupacji stojska granicznego polskiego poprzez wojska radzieckiego

Secret

Domnule Ministru,

Am onoare a face cunoscut:

Grupul 3 Grăniceri Pază la ora 23.10 raportează:

Ruşii ameninţă populaţia din teritoriul ocupat în Polonia, că va împuşca pe oricine ar mai încerca să treacă graniţa în România.

Bande armate constituite din ţărani ucraineni de pe teritoriul polon ocupat de ruși, atacă și jefuiesc casele locuitorilor de origine polonă.

La fostul pichet de grăniceri polon de la Zastavna a sosit la ora 21.00 o camionetă cu soldaţi sovietici.

Până la acea oră, în acel punct, fusese numai un singur soldat sovietic.

Până la ora 22 trupele sovietice n-au ocupat încă, punctul de trecere de la Kuty.

Primiţi vă rog Domnule Ministru asigurarea stimei ce va păstrăm.

Şeful de Stat Major
Colonel
Lazăr Pandele

Şeful biroului,
Căpitan,
Mititelu D.

Domniei Sale,
Domnului Ministru al Afacerilor Străine
Direcţiunea Fruntariilor

AMAE, Fond 71 E-91 verificat , vol. 42, f. 215.

Partidul Comunist Român a cerut, la 20 septembrie 1939, crearea unui curent ostil poziţiei de neutralitate (încă nu se pusese de acord cu Moscova, care îl stipendia – nota mea: *N.M.*). Nu după mult timp, în circulara 28554 din octombrie 1939 să laude „actul eliberator al puterii sovietice", subliniind că statul polonez a dovedit că nu-şi poate avea viabilitate (stat multinaţional cu 40% minorităţi, supuse unui regim de „cea mai sălbatică asuprire").

Partidul Comunist din România în anii celui de al II-lea război mondial, ediţie de documente coordonată de Alina Tudor Pavelescu, Bucureşti, 2003, p. 50.

230.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 59159, 21 septembrie 1939

Legațiunii României – Berlin

Telegramă cifrată

Ref.*: Mulțumirile personale adresate de von Ribbentrop, prin intermediul lui W. Fabricius, ministrul Germaniei la București, pentru felul corect în care România și-a îndeplinit îndatoririle de stat neutru; Grigore Gafencu roagă pe Fabricius să transmită satisfacția care a pricinuit aceste mulțumiri mai departe și anume la Moscova, unde înrâurirea Germaniei este azi atât de însemnată.*

Osobiste podziękowania ze strony von Ribbentropa przekazane poprzez W. Fabriciusa, posła niemieckiego w Bukareszcie o właściwym sposobie w którym Rumunia wykonała zobowiązania państwa neutralnego; Grigore Gafencu prosił Fabricius'a aby taką satisfakcję oraz te podziękowania przekazał dalej do Moskwy, gdzie niemiecki wpływ jest teraz tak znaczny

Vă comunic după notele mele personale următoarele:

Ora 11.00 – Dl. Fabricius mi-a declarat că a venit să mă vadă pentru a-mi aduce mulţumirile personale ale d-lui von Ribbentrop, ministru de externe al Reich-ului, pentru felul atât de corect cu care România şi-a îndeplinit îndatoririle de stat neutru. Guvernul german a fost ţinut în curent cu toate măsurile pe care le-am luat în România şi a putut constata că am făcut onoare îndatoririlor noastre de neutralitate.

Dl. Fabricius mă roagă să transmit aceste mulţumiri întregului Guvern.

Am luat act de aceste mulţumiri.

Am spus apoi glumind d-lui Fabricius că Germania ţine să ne transmită toate aceste amabilităţi, tocmai în clupa când se îndepărtează de noi, este ca un rămas bun.

Înţelegând că fac aluzie la înaintarea trupelor ruseşti în Ucraina poloneză, domnul Fabricius îmi spune că este convins că Germania nu va pierde niciodată un contact strâns cu noi.

Îi răspund că nădăjduiesc şi eu că Germania nu va face marea greşeală în aceste împrejurări de a nesocoti interesele atât de însemnate care o leagă de hotarele noastre răsăritene, de populaţia germană din Basarabia şi de Gurile Dunării.

Amintesc din nou d-lui Fabricius că dacă azi raporturile noastre cu Rusia, deşi ne-am străduit să le păstrăm cordiale, sunt totuşi departe de a fi amicale, aceasta se datoreşte atitudinii leale pe care am avut-o faţă de Germania probate de înţelegerile verbale dintre d-nii Hitler, Göring, Ribbentrop şi mine – înţelegeri verbale în care dl. Fabricius a avut prilejul să poată constata cât de precis – în ce ne priveşte – le-am îndeplinit.

Dl. Fabricius s-a declarat complet de acord cu spusele mele. Am adăugat atunci că dat fiind că raporturile noastre cu Rusia au fost înrâurite de atitudinea noastră rezervată pe care am păstrat-o pentru a nu stânjeni bunele noastre raporturi cu Germania şi pentru a ţine cuvântul dat conducătorilor germani, am vrea să ştim azi dacă putem conta pe sprijinul prietenesc al Germaniei pentru a nu avea nici un fel de neplăcere din partea Rusiei. Acest sprijin prietenesc este cu atât mai firesc cu cât, repet, conducătorii germani au recunoscut deschis, adevărul pe care şi noi îl ştim, că la Gurile Dunării interesele României corespund întocmai intereselor germane. O România independentă şi puternică este o chezăşie de siguranţă şi de pace şi pentru Germania şi pentru Rusia.

Dl. Fabricius spune că a comunicat aceste lucruri în mai multe rânduri la Berlin, dar îmi cere voie să le comunice din nou direct din partea mea.

Răspund că sunt cu totul de acord.

Ora 18.00. Am rugat pe dl. Fabricius să treacă din nou la Ministerul de Externe pentru a-i comunica aprehensiunile d-lui. Molotov pe care le-a expus domnul Dianu, cu privire la felul cum respectăm neutralitatea noastră. Am spus d-lui. Fabricius:

Mi-aţi mulţumit azi în mod formal şi categoric chiar din partea Ministrului Dvs. de Externe, pentru felul cum ne îndeplinim îndatoririle noastre de neutralitate. Am transmis aceste mulţumiri mai departe. Vă rog, ca la rândul dvs. să transmiteţi satisfacţia care a pricinuit aceste mulţumiri mai departe şi anume la Moscova, unde înrâurirea dvs. este azi atât de însemnată.

Dl. Molotov nu are poate putinţa de a se informa exact despre cele ce se petrec în România dat fiind că nu are aici decât un tânăr însărcinat cu afaceri. Dvs. însă care aveţi putinţa de a fi exact şi complet informaţi, puteţi să arătaţi ruşilor că România îşi respectă cu desăvârşire neutralitatea […] toate trupele de aer sau de uscat care au pătruns în ţară şi nu au intenţii agresive sau ostile faţă de nici unul din vecinii săi.

Întreb pe dl. Fabricius dacă pot conta că va face numaidecât demersul pe care îl cer.

Dl. Fabricius îmi răspunde că se grăbeşte să se întoarcă la Legaţie

pentru a da o telegramă la Berlin cu toată stăruinţa sa personală în sensul cererii pe care i-am formulat-o.

Mă înştiinţează cu acest prilej că a comunicat, cuvânt cu cuvânt, convorbirea pe care am avut-o împreună azi dimineaţă.

Gafencu

AMAE, Fond 71 vol. 419, f. 226-228.

Carol al II-lea:

„Joi, 21 septembrie

De dimineață, l-am primit pe lt.-colonelul Pelimon, ataşatul nostru militar în Polonia, care mi-a povestit lucruri extrem de interesante asupra operațiilor de acolo. În rezumat, orișice rezistență este inutilă, din cauza formidabilului fel cum au atacat germanii, întâi cu avioanele și, pe urmă, cu blindatele. Comandamentul a fost slab și, mai ales, organizarea teritoriului a fost cu desăvârșire insuficientă. Trupele s-au bătut bine și eroic. Orișiunde au fost față în față, fără „scule" moderne, superioritatea a fost de partea poloneză. Îndeosebi, artileria germană a fost foarte slabă".

Ibidem, *op.cit.*, p. 227.

231.

Ambasada Regatului României, Vatican – nr. 606 înregistrată la MAS cu nr. 59167 Bucureşti, 21 septembrie 1939

Externe București

Telegramă descifrată sosită prin curier

Ref.*: Scrisoarea cardinalului Tisserand, șeful Congregațiunii pentru Biserica Orientală, adresată Ambasadei României la Vatican prin care oferă condoleanțe poporului român pentru viitoarea partajare, înainte de un an, a statului român între Germania și Uniunea Sovietică, scrisoare urmată de întrevederea Ambasadorului român la Cardinal; acesta a declarat că deține indicii importante care îl autorizează să creadă că aceasta va fi soarta României.*

Pismo kardynała Tisseranda, szefa Kongregacji Kościołów Wschodnich, skierowane do Ambasady Rumunii przy Watykanie w której składa kondolencje narodowi rumuńskiemu w związku z przyszyłym rozbiorem dokonanym poprzez Niemiec oraz Związek Radziecki; pismo to spowodowało spotkanie Ambasadora rumuńskiego z Kardynałem; deklarował on, iż dysponuje ważnymi przesyłankami, stwierdzającymi, iż taki ma być los Rumunii

Strict confidenţial

Pentru Majestatea Sa Regele, Preşedintele Consiliului de Miniştri şi Ministrul Afacerilor Străine

Am primit azi dimineaţă din partea Cardinalului Tisserand, Şeful Congregaţiunii pentru Biserica Orientală, o scrisoare concepută în termenii următori: „Domnule Ambasador, în momentul în care sosirea trupelor sovietice în contact cu Ungaria a pecetluit destinul României, nu pot să mă opresc de a adresa Excelenţei Voastre expresiunea sentimentelor mele de condoleanțe. Acum un an aminteam domnului Janokovski, pe vremuri însărcinat cu afaceri al Poloniei, fabula calului, cerbului şi omului. Voind să-şi apropie Teschenul, Polonia şi-a jucat propria sa existenţă.

Înainte de un an, România va fi împărţită între Germania şi U.R.S.S. şi această perspectivă mă întristează adânc, atât pentru afecţiunea ce port ţării

Domniei Voastre, unde am fost atât de bine primit, cât şi pentru că prevăd un nou triumf împotriva creştinătăţii catolice şi ortodoxe.

Primiţi etc ss. **Cardinal Tisserand.**"

Date fiind articolele apărute în presa occidentală cât şi cele apărute în „Osservatore Romano" ce v-am semnalat cu telegrama nr. 651, m-am crezut dator să cer imediat o întrevedere Cardinalul Tisserand pe care l-am văzut chiar azi dimineaţă.

Conversaţiunea a durat mai bine de o oră.

L-am întrebat care sunt informaţiunile care îl autoriza să formuleze pronosticuri atât de sinistre cu privire la soarta noastră. Domnia Sa nu a voit sau nu a putut să-mi dea preciziuni. Mi-a spus însă că are indicii deosebit de importante care îl autoriza să creadă că aceasta este soarta care ne aşteaptă. Cardinalul crede, ca şi „Osservatore Romano" şi ca şi informatorul german al Ministrului Iugoslaviei, că o parte din preţul intervenţiunii ruseşti o formează articolul semnalat. În ce priveşte restul ţării noastre, Domnia Sa crede că Germania nu-şi va face nici un scrupul ca să ni-l „confişte" pentru a ajunge la Marea Neagră.

I-am replicat că nu cunosc seriozitatea izvorului informaţiunilor sale, dar că o dreaptă judecată mă face să cred că Germania nu are nici un interes să dea posibilitatea Rusiei socialiste a se apropia de Istanbul, deci de a-i tăia drumul în planul său de „Drang nach Osten".

Pe de altă parte, România este hotărâtă să-şi apere teritoriul, poate cu mai mult succes decât Polonia, dat fiind nu numai apropierea sezonului atât de riguros al iernii de la noi cât şi configuraţia geografică a ţării noastre. Ori, în asemenea condiţiuni Germania riscă a imobiliza pentru câteva luni cel puţin 30-40 divizii pe un nou front oriental, divizii a căror prezenţă se va face tot mai simţită pe frontul occidental. Ceva mai mult, în cazul în când Germania ar comite eroarea funestă de a ne ataca, România va proceda ca în 1916 distrugând rezervele sale de cereale şi puţurile de petrol. Lăsându-ne liniştiţi, chiar principiilor neutralităţii, Germania şi-ar putea procura o bună cantitate de cereale, vite, grăsimi şi petrol, care i-ar lipsi cel puţin vreun an de zile, în cazul când ne-ar ataca, până la repunerea în funcţiune a producţiei noastre. În fine, Germania nu are nici un interes să ruineze un popor care este în mod permanent unul dintre ce mai buni clienţi şi furnizori ai pieţii sale comerciale. Cardinalul a recunoscut temeinicia obiecţiunilor mele şi a insistat asupra faptului că Germania nu mai urmăreşte azi succese de ordin economic ci mai ales succese de ordin psihologic care să impresioneze pe neutrii şi, bineînţeles, pe adversari pentru a-i demoraliza. Am înţeles că prin „neutrii" cardinalul a vizat mai ales Italia.

Am întrebat care este opinia sa relativ la neutralitatea Italiei. Contrar părerii aproape unanime a Vaticanului, cardinalul s-a arătat foarte pesimist spunând că, dat fiind identitatea de ideologii şi regimuri şi mai ales primejdiilor ce ar ameninţa fascismul în caz de distrugere a nazismului, Italia va interveni alături de Germania mai curând de cât se crede.

După cardinalul Tisserand momentul cel mai grav va fi sosirea iernii, când toate trecătorile Munţilor Alpi fiind cu zăpadă o acţiune franceză de anvergură în nordul Italiei ar fi extrem de dificilă dacă nu imposibilă. Neutralitatea Italiei a fost stabilită de Mussolini de acord cu Statul Major german.

Intrarea în război a Italiei concomitent cu Germania ar fi fost dezastruoasă pentru Reich, care ar fi fost obligat să trimită aproape o treime din efectivele sale în ajutorul Italiei pentru ocuparea Piemontului, Milanului şi poate a Lombardiei cea frumoasă. Orice zi ce trece ... (lipsă în text) a cărei intervenţiune cu cât se produce mai târziu va fi mai eficace. Mai departe, Domnia Sa, afirmă că Italia relevând în momentul de faţă peste 250.000 oameni în Africa de Nord continuă a trimite în mod constant noi trupe concentrate. Remarc că această informaţiune am avut-o şi din alte direcţiuni. Interlocutorul meu este încredinţat că obiectivul principal al acţiunii Italiei nu ar fi Tunisul ci Egiptul. Pe lângă bogăţiile acestei ţări Italia nu poate risca să vadă Eritreea […] şi Abisinia izolate de Metropolă. O dovadă evidentă Domnia Sa o trage din împrejurarea că majoritatea trupelor italiene se găsesc masate nu înspre Tunisia ci regiunea Bengazi. Cunoscând perfect de bine această regiune unde a lucrat mai mulţi ani, Cardinalul afirmă că o acţiune fulgerătoare înspre regiunea centrală a Egiptului ar tăia toate resursele acestei ţări care dealtminteri este extrem de greu de apărat.

Submarinele italiene ar face restul pe mare ceea ce permite cucerirea rapidă a întregului Egipt.

Cu toate că ştim că Cardinalul care a făcut războiul, avea cunoştinţe militare, mărturisesc că raţionamentul său nu m-a convins, în chestiunea mea: dacă trupe italiene ar putea rezista unei acţiuni combinate a trupelor franceze, engleze, egiptene şi turce, Domnia Sa mi-a replicat cu vioiciune: dar sunteţi siguri de trupele turce? L-am întrebat dacă are motive de îndoială asupra Turciei. Domnia Sa a fost şovăitor în răspunsul dat mărturisind că Ismet Inonu pe care îl cunoaşte bine, îi inspiră mai multe încredere decât Kemal Ataturk, dacă totuşi unele indicii venite din Orient coroborate cu vizita ministrului afacerilor străine turc la Moscova, care putea fi concepută acum o săptămână, dar care astăzi nu mai este explicabilă, îl autoriza să nu

primească ipoteza fidelităţii turce decât sub beneficiu de inventar. Remarc la Domnia Sa că neglijează cu desăvârşire atacurile trupelor anglo-franceze.

Din întregul complex al conversaţiunilor, am înţeles că la baza pesimismului Cardinalului se găsea poate mai mult un subconştient decât un raţionament, rece şi obiectiv. Acest subconştient este acel al fostului soldat francez nemulţumit de a nu fi văzut România, Jugoslavia poate şi alte ţări formând blocul împrejurul Poloniei lăsând astfel toata greutatea acestei crâncene datorii mai ales asupra Franţei.

Oricum, am socotit util a raporta starea de spirit a acestui principe al bisericii, conducătorul intereselor catolice în orient şi netăgăduit una din cele mai strălucite inteligenţi ale Curiei romane.

La lumina informaţiunilor pe care le are fără îndoială Guvernul român, aceasta va vedea ce are de ales din cele ce mi-au fost comunicate de înaltul prelat.

AMAE, Fond 71 vol. 41, f. 229-235.

În ziarul „Kurier Polski” din 21 septembrie, editat şi tipărit la Cernăuţi, a apărut editorialul „Polonia încă n-a pierit”; atacul sovietic era calificat drept „un cuţit înfipt în spatele Poloniei”. În 24 septembrie apare editorialul: „Nu vor reuşi. Colosul în impas”.

232.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Declaraţiile făcute de dl. Beck, d-lui N. Dumitrescu, consilier în MAS, delegat să întâmpine pe demnitarii polonezi la graniţă şi să îi conducă la destinaţiile desemnate, în cazul ministrului de externe polonez, a familiei şi a aghiotanţilor săi, la Slănic-Moldova

[Slănic], 21 septembrie 1939

Ref.*: Cererea adresată de ministrul polonez de externe comunicată consilierului N. Dumitrescu de a avea o întrevedere urgentă cu Grigore Gafencu, ministrul român al afacerilor străine, cu privire la statutul pe care-l are Guvernul polon refugiat în România; nemulţumirile exprimate de Józef Beck legate de refuzul tranzitului acestuia şi de îngrădirea libertăţii de mişcare pe teritoriul României a membrilor guvernului polonez.*

Prośba polskiego ministra spraw zagranicznych przekazana radcy N. Dumitrescu o jak najszybszym spotkaniu z Grigore Gafencu, rumuńskiego ministra spraw zagranicznych na omówienie statusu Rządu Polskiego znajdującego się w Rumunii; niezadowolenia wyrażane poprzez Józefa Becka związane z odmową tranzytu oraz o ograniczeniu wolności ruchu na teritorium Rumunii członkom Rządu polskiego

Sosind ieri la Slănic (Slănic-Moldova – nota mea: *N.M.*), dl. Beck m-a primit la orele 22.00 seara şi mi-a declarat pe un ton foarte sec că dl. ministru Gafencu îi arătase prin dl. ministru Crutzescu dorinţa de a-l vedea pentru a discuta chestiunile puse de refugierea Guvernului polon în România şi că răspunsul trebuia dat chiar în cursul dimineţii de astăzi. Domnia sa mă roagă să-i aduc cât mai curând răspunsul d-lui ministru Gafencu pentru a-şi putea hotărî atitudinea. Întrebându-l din curtenie dacă este bine instalat, domnia sa mi-a răspuns pe un ton atât de sec că din punct de vedere tehnic bine, dar din punct de vedere al dreptului internaţional, mult mai puţin bine.

Ne având un dicţionar cifrat cu mine şi neputând obţine, în urma dispoziţiunilor date Centralei telefonice din Bacău de a îngreuia conversaţiile cu Slănicul, convorbire cu Bucureştii, am căutat la telefon pe dl. ministru Gafencu şi nereuşind a-l găsi am telefonat d-lui Prim ministru care mi-a spus că întrevederea în chestiune nu mai va avea loc. Cum dl. Beck îmi cerea răspunsul neîntârziat am socotit necesar să vin la Bucureşti pentru

a expune situaţia d-lui ministru Gafencu şi dl. prim-ministru a bine voit a încuviinţa telefonic această deplasare.

Întrebând pe dl. Beck dacă are vreo comunicare pentru guvernul român domnia sa pe un ton mult mai prietenos dar cu foarte multă amărăciune mi-a declarat următoarele:

I. La Kutny în convorbirile ce avusese cu dl. ambasador Grigorcea dreptul de tranzit prin ţară fusese cerut şi acordat membrilor guvernului polon. Această promisiune ar fi fost făcută chiar în numele Majestăţii Sale.
II. Respectul cel mai complet al celei mai stricte neutralităţi nu pot avea ca efect de a limita libertatea de mişcare şi de a comunica cu exteriorul care nu este refuzată nici adevăraţilor prizonieri.
III. Măsurile restrictive ale libertăţii: interdicţia de a se deplasa, de a comunica cu colaboratorii săi, prin telefon sau telegraf, de a-i chema la dânsul, au fost luate fără a fi fost comunicate prealabil membrilor guvernului polon ceea ce aceştia nu pot primi fără a protesta.
IV. Membrii guvernului polon s-au resemnat în mod cu totul temporar la asemenea măsuri pe care le socoteau esenţialmente tranzitorii şi determinate numai de haosul urmând intrării masive a trupelor şi refugiaţilor poloni în România. Dăinuirea acestei situaţii o socoteşte însă intolerabilă şi incomparabilă cu principiile cele mai stricte ale dreptului internaţional.

După această comunicare oficială dl. Beck a continuat pe un ton prietenesc şi cu aceiaşi mare amărăciune să-mi arate că membrii guvernului polon au înţeles să respecte în mod desăvârşit neutralitatea română abţinându-se de la orice acte care ar putea fi considerate ca acte ale guvernământului: note adresate misiunilor străine, comunicări la radio, declaraţii publice. Singura activitate ce îşi permite a exercita este de a ţine contactul cu câţiva dintre colaboratorii săi direcţi, de a se interesa de starea lor materială, de nevoile lor.

Pentru aceasta o întâlnire cu dl. ministru Gafencu îi se pare indispensabilă. Înţelege că în situaţia actuală atât de gingaşă, ocupaţiile d-lui ministru al afacerilor străine sunt nenumărate şi delicate. Socoteşte totuşi indispensabil ca oricând, oriunde va putea o întâlnire să aibă loc.

Dl. Beck a mers până a-mi propune a mă întovărăşi la Bucureşti i-am replicat însă că în lipsa unor instrucţiuni formale din partea guvernului nu îmi pot asuma răspunderea unei asemenea acţiuni. I-am făgăduit însă că voi căuta a reveni chiar a doua zi dimineaţa pentru a-i raporta hotărârea

guvernului român. Domnia sa m-a părăsit pentru câteva momente spunându-mi că trebuie să consulte şi pe Preşedintele Consiliului polon şi s-a întors după câteva momente pentru a-mi declara că aşteaptă până maxim mâine dimineaţă şi dacă guvernul va refuza să ia contact cu dânsul, întregul guvern polon va pleca spre Bucureşti.

Adaog că în timpul conversaţiunii dl. Beck a căutat a-mi arăta că este chiar în interesul guvernului român „să se debaraseze de Guvernul polon a cărui prezenţă pe teritoriul său i-ar putea provoca pe viitor oarecari neplăceri". Domnia sa nu poate crede că o ţară amică şi legată de Polonia chiar de un pact de asistenţă să poată avea o concepţie despre neutralitatea sa care să oblige să ţină prizonieri guvernul celeilalte ţări. În dorinţa sa de a menţine o neutralitate forte strictă, guvernul român face să apese prea mult balanţa într-o parte şi acesta nu este partea în care se găseşte ţara amică. Domnia sa socoteşte că concepţia noastră de neutralitate este exagerată şi că străinătatea în momentul în care ar afla-o ar socoti curioasă atitudinea guvernului român.

Adaog, de asemenea, că contele Lubieński într-o conversaţie amicală şi cu titlu personal mi-a arătat de asemenea că guvernul român are tot interesul ca membrii celui polon să plece cât mai curând şi mi-a sugerat chiar ca mijloc de locomoţie cele câteva avioane civile ale Companiei LOT care s-au refugiat în România. Aceasta ar simplifica chestiunea vizelor ţărilor intermediare. Domnia sa mi-a indicat ca ţări în care ar putea merge de preferinţă Grecia şi Turcia mai indicate decât Bulgaria şi Ungaria în care trecerea guvernului polon nu s-ar putea face fără oarecare zgomot.

AMAE, Fond 71 Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 14-16.

233.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 59148, 21 septembrie 1939

Legațiunea României – Berlin
Telegramă cifrată

Ref.*: Informarea adresată de Grigore Gafencu, ministru afacerilor străine al României, adresată Legației României la Berlin, privind convorbirea dintre Molotov și ministrul plenipotențiar român, Nicolae Dianu; poziția sovietică față de acțiunile românești de primire a refugiaților poloni și a avioanelor poloneze cu respectarea regulilor neutralității.*

Informacja ministra Grigore Gafencu przekazana rumuńskiemu poselstwu w Berlinie dot. rozmowy Mołotowa z rumuńskim posłem Dianu; stanowisko radzieckie wobec rumuńskich działań przyjęcia polskich uchodźców oraz polskich samolotów z przestrzeganiem reguł nieutralności

Dl. Dianu ne raportează din Moscova că într-o convorbire pe care a avut-o cu dl. Molotov aceasta i-a exprimat aprehensiunile lui faţă de numărul mare de avioane polone pe care l-am adăpostit în România şi care ar putea sluji împotriva Rusiei sovietice.

Atitudinea d-lui. Molotov în cursul convorbirilor a părut d-lui. Dianu rezervată, rece şi bănuitoare.

Am ţinut să liniştim temerile d-lui. Molotov întrucât sunt sincere, telegrafiind d-lui. Dianu următoarele:

„Despre felul cum România a ţinut să-şi respecte cu stricteţe angajamentele de neutralitate, ţin să vă comunic următoarele:

1) Trupele polone care s-au refugiat în ţară au fost dezarmate şi internate. Numărul soldaţilor şi ofiţerilor nu trece de 15.000. Toţi au fost adăpostiţi în extremitatea de sud a ţării, adică departe de frontiera polonă.

2) Membrilor fostului guvern polon li s-a fixat reşedinţa la Slănic şi li s-a interzis de a urma sau a intreprinde orice activitate politică.

Am fi bucuroşi să înlesnim tranzitul prin ţară a acestor personalităţi. Regulile de neutralitate după interpretarea juriştilor noştri, ne cer însă să-i reţinem în ţară. Aceasta este şi concepţia guvernului german care ne-a adus-o în repetate rânduri la cunoştinţă.

Am fi bucuroşi să cunoaştem în această privinţă interpretarea pe care o dau juriştii ruşi regulilor de neutralitate.

În ce priveşte armamentul trupelor polone care au fost dezarmate, el este mult mai redus decât s-a spus. Nu au sosit în ţară mai mult de 150 de avioane, din care numai vreo 60 sunt militare, iar restul sunt avioane şi avionete de turism. Avioanele militare sunt în cea mai mare parte avariate din pricina luptelor. Le păstrăm ca gaj pentru despăgubirea cheltuielilor ce le avem cu refugiaţii.

Ţin să adaug că am primit din partea Legaţiei germane mulţumiri pentru felul cum am înţeles şi a împlinit obligaţiile noastre de neutralitate.

Dl. Fabricius, ministrul Germaniei, s-a prezentat ieri la mine pentru a-mi transmite personal aceste mulţumiri din partea d-lui. von Ribbentrop, ministrul de externe al Reich-ului. Aceasta dovedeşte cât de neîndreptăţite sunt rezervele şi aprehensiunile pe care vi le-a exprimat dl. Molotov.

În ţara noastră domneşte cea mai deplină linişte şi ordine. Guvernul care reprezintă în aceste împrejurări opinia publică în întregimea ei, este hotărât să păstreze mai departe o strictă neutralitate, să se abţină de la orice act de ostilitate sau de agresiune şi să întărească cu toţi vecinii raporturi cât mai paşnice".

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 223-224.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Direcţia Politică

Din materialele publicate de „Neamul Românesc" din 22 septembrie, reţinem aserţiunea lui Nicolae Iorga: „*Ospitalitatea românească să se facă prezentă, pentru că «suferinţa fratelui merită alinare»"*.

234.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine – f. nr., Bucureşti, 21 septembrie 1939

Legațiunea României – Moscova

Telegramă cifrată

Ref.*: Instrucțiunile date de Grigore Gafencu, ministrul român al afacerilor străine, la întrebările sovietice puse șefului misiunii diplomatice a României la Moscova în privința respectării angajamentelor de neutralitate.*

Pouczenia nadesłane poprzez ministra Grigore Gafencu jako odpowiedź na pytania zadane posłowi rumuńskiemu w Moskwie w sprawie przestrzegania zobowiązań nieutralności

Răspuns la telegrama d-voastră nr. 2416.

Despre felul cum România a ţinut să respecte cu stricteţe angajamentele de neutralitate, ţin să vă comunic următoarele:

1) Trupele polone care s-au refugiat în ţară au fost dezarmate şi internate. Numărul soldaţilor şi ofiţerilor nu trece de 15.000. Toţi au fost adăpostiţi în extremitatea de sud a ţării, adică departe de frontiera polonă.

2) Membrilor fostului Guvern polon li s-a fixat reşedinţa la Slănic şi li s-a interzis de a urma sau de a întreprinde orice activitate politică.

Am fi fost bucuroşi să înlesnim tranzitul prin ţară a acestor personalităţi. Regulile de neutralitate după interpretarea juriştilor noştri, ne cer însă să-i reţinem în ţară. Aceasta este şi concepţia Guvernului german care ne-a adus-o în repetate rânduri la cunoştinţă.

Am fi bucuroşi să cunoaştem în această privinţă interpretarea pe care o dau juriştii ruşi regulilor de neutralitate?

În ce priveşte armamentul trupelor polone care au fost dezarmate, el este mult mai redus decât s-a spus.

Nu au sosit în ţară mai mult de 150 de avioane, din care numai vreo 60 sunt militare iar restul sunt avioane şi avionete de turism. Avioanele militare sunt în cea mai mare parte avariate din pricina luptelor. Le păstrăm ca gaj pentru despăgubirea cheltuielilor ce le avem cu refugiaţii.

Ţin să adaug că am primit din partea Legaţiei germane mulţumiri pentru

felul în care am înţeles şi am împlinit obligaţiunilor noastre de neutralitate.

Dl. Fabricius, Ministrul Germaniei, s-a prezentat ieri la mine pentru a-mi transmite personal aceste mulţumiri din partea dlui von Ribbentrop, Ministru de Externe al Reich-ului. Aceasta dovedeşte cât de neîndreptăţite sunt rezervele şi aprehensiunile pe care vi le-a exprimat dl. Molotov.

În ţara noastră domneşte cea mai deplină linişte şi ordine. Guvernul care reprezintă în aceste împrejurări opinia publică în întregimea ei, este hotărât să păstreze mai departe o strictă neutralitate, să se abţină de la orice act de ostilitate sau de agresiune şi să întărească cu toţi vecinii raporturi cât mai paşnice".

Gafencu

AMAE, Fond România/General, vol. 7, f. 225-226.

Mass-media românească a dat publicităţii ştirea că refugiaţii civili polonezi pot părăsi România. Pentru a facilita plecările s-au înfiinţat birouri de eliberare a biletelor de tranzit la Cernăuţi, Paşcani, Roman, Bacău, Focşani, Fălticeni, Iaşi, Vaslui etc.

Al. Gregorian publică în *Universul* articolul *Polonia – ţara ispăşirilor dureroase* – amintind de cele trei dezmembrări din secolul al XVIII-lea, aluzie la cea de a patra în curs de realizare, menţionând că această ţară „s-a stins ca un suspin".

Comunicatul oficial privind asasinarea lui Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, la 21 septembrie 1939

Ţara întreagă a rămas înmărmurită, ieri, la orele 2 după amiaza, când o voce neobişnuită a anunţat la postul de Radio asasinarea d-lui Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri.

Era atât de uluitoare ştirea, încât, în primul moment, nimeni n-a voit s-o creadă, mai ales că toată lumea şi-a putut da seama că vocea care o anunţase nu era aceea a speaker-ului.

Peste câteva minute însă faptul a fost confirmat.

Primul ministru a fost asasinat în apropierea casei sale în împrejurări pe care le relatăm în altă parte a ziarului.

Nu e român care să nu resimtă toată îngrijorarea pe care un asemenea asasinat o inspiră în zilele grave de astăzi când liniştea, ordinea şi solidaritatea naţională sunt imperative care trebuie să comande de la un capăt la altul al Ţării.

Primul nostru cuvânt pe care ne socotim în drept să-l adresăm poporului român, pentru apărarea intereselor căruia nu am încetat o clipă a lupta, în numele căruia am

vegheat și veghem cu neclintită dragoste pentru el și cu neobosită atenție la tot ce era și este în strânsă legătură cu interesele lui naționale, cu nevoile lui, cu drepturile lui, primul nostru cuvânt pe care-l adresăm din adâncul conștiinței noastre românești este: toată lumea să-și păstreze calmul!

Niciodată țara n-a avut mai multă nevoie de liniște, de ordine și disciplină ca în aceste zile de grijă națională. Niciodată țara n-a avut mai multă nevoie de strânsă unire a tuturor fiilor ei, de acea solidaritate națională, care singură poate asigura națiunii întregi forța necesară pentru apărarea drepturilor și securității ei.

În aceste zile când nu departe de frontierele noastre se dau lupte crâncene, când se cuvine ca toți acei care au răspunderea intereselor și apărării Țării să poată depune în liniște toată vigilența și toată autoritatea în exercitarea marei misiuni naționale a ceasului de față, Țara întreagă e datoare să dea pilda celei mai desăvârșite discipline patriotice și a celei mai desăvârșite încrederi în viitorul neamului și statului român.

Un singur cuvânt de ordine să treacă din om în om, pe tot întinsul Țării: calm, disciplină, patriotism și solidaritate.

235.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti 23 septembrie 1939

Notă de convorbire

avută de dl. Al. Cretzianu, secretar general cu dl. Mott Gunther, ministrul Americii la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Existența unei posibile înțelegeri între Germania și Uniunea Sovietică în privința teritoriilor poloneze și acordul sovieticilor de a nu avea pretenții la teritoriul României și al Statelor Baltice.*

Możliwe porozumienia pomiędzy Niemcami a Związkiem Radzieckim w sprawie polskich teritoriów oraz zgoda Rosian aby nie mieli pretensji na teritoria z Rumunii oraz z Państw Bałtyckich

Dl. Mott Gunther mi-a comunicat următoarele informaţii ce i-au fost date colegului său dl. Biddle, ambasadorul Statelor Unite la Varşovia, de către colegul său olandez:

Colonelul Gerstenberg, fost ataşat militar german al aerului la Varşovia, a spus ministrului Olandei, că există – încă înainte de începerea războiului

cu Polonia – o înţelegere precisă între Germania şi Uniunea Sovietică cu privire la reglementarea chestiunilor teritoriale polone.

Potrivit acestei înţelegeri Germania urma să anexeze părţile din teritoriul polon care făcuseră parte înainte de Tratatul de la Versailles din teritoriul german, iar Guvernul Sovietic ar urma să anexeze Rusia albă polonă şi Ucraina polonă. Cu ce ar rămâne din teritoriul polon s-ar constitui un stat polon de vreo 20 de milioane de locuitori sub protecţia Germaniei.

Colonelul Gerstenberg a adăogat că potrivit înţelegerii ce fusese făcută de către Guvernul german, Guvernul sovietic s-ar fi angajat totodată a nu se atinge de România şi Statele Baltice.

AMAE, Fond România/General, vol. 42, f. 238.

Telegrama a fost repartizată:

M.S. Regele
Preşed. Consiliului de Miniştri
Dl. Ministru
Direcţia Politică

„Președinția Consiliului a dat următorul comunicat: Dl. Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost asasinat mișelește astăzi 21 septembrie, ora 14, în apropiere de locuința sa.

Asasinii, membri ai fostei Gărzi de Fier, au fost arestați.

Noul președinte al Consiliului de Miniștri depune jurământul în cursul acestei după amiezi, după care va avea loc un Consiliu de Miniștri."

Universul, 23 septembrie 1939.

236.

Legaţiunea Regatului României, Moscova – nr. 2457, 24 septembrie 1939, ora 1.13

Externe București

Telegramă descifrată

Ref.*: Problema plecării de la Moscova a Ambasadorului Poloniei.*

Sprawa wyjazdu ambasadora polskiego z Moskwy

Primo: Şi Statele Unite sunt între ţările care nu au răspuns notei circulare sovietice de la 17 septembrie trecut.

Secundo: Chestiunea plecării ambasadorului Poloniei, despre care tratează telegrama, 2413 devine tot mai gingaşe. Cu toate că ambasadorul Germaniei, ca decan al Corpului Diplomatic, a obţinut promisiunile că vor pleca cu facilităţile obişnuite, în fapt nu se ia nici o măsură pentru plecare şi aceasta poate întârzia încă multe vreme. Ambasadorul Poloniei învederează acum şi posibilitatea plecării prin Nord. Din această cauză nu este sigur dacă Anglia va putea lua protecţiunea intereselor poloneze după cum se stabilise acum câteva zile.

Dianu

AMAE, Fond 71 vol. 41, f. 242.

237.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
25 septembrie 1939

Ref.*: Asigurările date de către Ministerul Român al Afacerilor Străine Ambasadorului Poloniei la Bucureşti cu privire la ospitalitatea de care se bucură toți refugiații polonezi și guvernul polonez, cu respectarea regulilor neutralității*

Zapewnienia udzielane przez MSZ Rumunii Ambasadorowi Polskiemu w Bukareszcie w sprawie zapewnienia gościnności wszystkich polskich uchodźców oraz polskiemu Rządowi z prezestrzeganiem zasad nieutralności

Monsieur l'Ambassadeur,

Comme suite nos conversations dans lesquelles j'ai tenu a vous exprimer, d'une part le désir du Gouvernement roumain d'assurer un accueil et une hospitalité amicale aux réfugiés polonais et, d'autre part, de respecter les règles de la neutralité. Je crois utile de vous faire parvenir ci joint un *Aide memoire* établi par les services de mon Département au sujet des circonstance dans lesquelles a eu lieu le refuge sur le territoire roumain de Son Excellence le Président Mościcki et des membres du Gouvernement polonais.

Veuillez agréer, Monsieur l' Ambassadeur, l'assurance de ma chaude considération.

Son Excellence
Le Comte Raczyński

AMAE, Fond 70, Polonia/Relaţii cu România, vol. 61, f. 18.

238.

Ministerul de Interne
Direcţia Generală a Poliţiei

Telegramă cifrată nr. 26973

Ref.: *Plecarea din România a refugiaţilor polonezi care deţin mijloace personale de călătorie, vizele fiind date de poliţie iar perioada valabilităţii lor fiind de 15 zile*

Wyjazd z Rumunii polskich uchodźców mających środki transportu; wizy zapewnia policja a są ważne na 15 dni

Copie

25 septembrie 1939

Domnilor
Rezidenţi regali
Prefecţi de judeţ
Inspector regionali de poliţie

În urma intervenţiei Ministerului Afacerilor s-a aprobat plecarea din România a refugiaţilor polonezi care au mijloace personale de călătorie.

Vizele pentru plecare se vor da de poliţie fără drept de şedere şi posesorii acestor vize, urmează ca în timp de maxim 15 zile să se prezinte la punctele de ieşire din România, fără să li se perceapă nici o taxă.

Pentru aceasta categorie nu este nevoie de obţinerea unui bilet de liberă trecere.

Se precizează că în afară de completarea formularelor date spre distribuire Prefecturilor de Judeţ al Ţinuturilor Suceava şi Prut şi care servesc pentru tranzit refugiaţilor polonezi nu li se poate elibera nici un altfel de acte româneşti.

Ministru de Interne
ss. Generalul Marinescu

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 141.

239.

Direcţia Generală a Poliţiei
Corpul de Jandarmi

Notă
Nr. 282002 din 25. IX. 1939

Către Ministerul de Interne – Cabinet

Ref.*: Intenţia unora dintre refugiaţii polonezi de a pune la cale atentate împotriva membrilor guvernului polonez pe teritoriul românesc.*

Zamierzenia niektórych uchodźców polskich w sprawie dokonania atentatów przeciwko członkom Rządu Polskiego na teritorium rumuńskim

Am onoare a raporta următoarele:

Comandamentul Corpului de Jandarmi este informat că anumiţi indivizi refugiaţi polonezi intraţi pe teritoriul românesc în urma evenimentelor ce au avut loc în Polonia, intenţionează punerea la cale a unor atentate contra persoanelor proeminente din guvernul polonez refugiate la noi şi care vizează în primul rând pe Preşedintele Mościcki, Ministrul de Externe Beck şi mareşalul R. Smigły care în rândurile acestor refugiaţi sunt priviţi ca autorii situaţiei actuale din Polonia.

Pentru a evita asemenea acţiuni dăunătoare pe teritoriul ţării noastre li care ar putea produce dificultăţi de ordin extern, rugăm să binevoiţi a ordona poliţiilor de reşedinţă, unde li s-a fixat domiciliul acestor personalităţi, în vederea luării imediate a măsurilor de pază şi siguranţă ce se impun.

De asemenea, mai suntem informaţi că anume curente ostile par a lua naştere în rândul acestor refugiaţi, în vederea întreprinderii unei acţiuni cu caracter politic, necompatibilă cu situaţia noastră de „stat neutru”. Şi pentru această chestiune, rugăm să binevoiţi a aprecia dacă nu este cazul a se ordona poliţiilor de pe teritoriul urban al ţării a lua măsurile necesare în vederea neutralizării acestei acţiuni, raportând că pe teritoriul rural acest Comandament a dar ordinele necesare.

Totodată raportăm că, unii refugiaţi polonezi şi anumiţi propagandişti oculţi germani transmit prin aparatele de radio – recepţie care le au asupra lor, ştiri guvernelor interesate, acţiune de asemenea care credem că nu poate avea loc pe teritoriul statului nostru.

Pentru remedierea acestei stări de lucruri rugăm să binevoiţi a da ordin Direcţiilor Generale a Poliţiei, pentru înfiinţarea urgentă a unor posturi de „radio-goniometrie", care să identifice aceste aparate de transmisiune recepţie şi neutraliza acţiunea lor.

Faţă de cele de mai sus rugăm să binevoiţi a dispune

Comandamentul Corpului de Jandarmi
General divizie **Ioan Bengliu**

Şeful Serv. Jandarmerie
Col. **Ştefan Gherovici**

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 283-284.

240.

Ministerul de Interne
Direcţia Generală a Poliţiei
Direcţia Poliţiei de Siguranţă

Telegramă cifrată Nr. 65499, 26. IX. 1939

Ref.*: Protestele refugiaţilor polonezi faţă de membrii fostului guvern polonez şi ameninţările la adresa acestora.*

Protesty uchodźców polskich przeciwko członkom byłego Rządu polskiemu

Domnilor
Inspectori Regionali de Poliţie
Prefecţi de Judeţe

Suntem informaţi că unii dintre refugiaţii polonezi aflaţi în ţara noastră manifestă proteste şi agitaţiuni contra membrilor guvernului polonez, de asemenea refugiaţi la noi, circulând chiar ideea unor agresiuni contra acestor persoane.

Astfel de acţiuni fiind incompatibile cu situaţia noastră de stat neutru, nu pot fi tolerate sub nici o formă pe teritoriul românesc.

În consecinţă veţi lua imediat măsuri pentru a împiedica orice asemenea agitaţie sau discuţie, iar toţi refugiaţii polonezi care se dedau la astfel de fapte vor fi imediat obligaţi să părăsească ţara, raportându-ne aceste în prealabil nouă motivaţia.

Veţi organiza mijloace dumneavoastră informative în rândurile acestor refugiaţi polonezi spre a cunoaşte din timp acţiunile ce se pun la cale şi a le putea preveni. Ne veţi ţine în curent cu constatările ce veţi face.

Ministru de Interne
ss. indescifrabil

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 150.

241.

Ministerul Apărării Naţionale
Secretariatul General

Ordinul General nr. 108 din 26 septembrie 1939

Cu onoare se face cunoscut:

1. Ministerul Apărării Naţionale a luat dispoziţiuni ca refugiaţii militari poloni (ofiţeri şi trupă) evacuaţi din Moldova şi internaţi provizoriu în Nordul Dobrogei, să fie transportaţi în diferite garnizoane din Oltenia, Muntenia rămânând numai o mică parte în Dobrogea de Nord.
2. În prezent se execută transporturi de afluire spre noile zone de internare.
3. Ministerul Apărării Naţionale este informat că pe timpul acestor transporturi mulţi refugiaţi militari părăsesc trenurile de evacuare şi rămân fără nici un rost prin diferite oraşe şi sate din ţară.
4. Pentru a înceta această stare de lucruri dispunem:
    a. Toate garnizoanele unde se vor găsi refugiaţi militari poloni umblând fără rost, vor strânge pe aceşti refugiaţi şi îi vor caza la una din unităţile din garnizoana sub pază. Nu vor fi lăsaţi să circule prin oraş.
    b. Se va raporta telegrafic Ministerului Apărării Naţionale, Secretariatului General numărul celor găsiţi, spre a se putea da dispoziţiuni pentru trimiterea lor în garnizoanele de internare.

c. Pentru comunele rurale această măsură va fi adusă la îndeplinire în unităţile Corpului de Jandarmi.
d. Din acest moment militarii polonezi nu vor mai fi îngăduiţi a circula în automobile (proprietate sau ale statului polon) decât dacă posedă o autorizaţie specială din partea Ministerului Apărării Naţionale, Secretariatului General. Cu ei se va proceda ca la litera a de mai sus raportându-se Ministerului şi numărul maşinilor.

p. Ministru
Secretar General ss General C. Nicolescu

pt. conformitate
Şeful Serviciului Secretariatului General
Lt. col ss. I. Ciocan

Transmis:
Comandamentelor 1-7 teritorial
tuturor Comandamentelor de garnizoană
Corpului de Jandarmi
Direcţiei Generale a Poliţiei
Prefectura Poliţiei Capitalei
spre ştiinţă

DANIC, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 32/1939, f. 9.

242.

Direcţia Generală a Poliţiei
Direcţia Generală de Siguranţă

Notă informativă Nr. 1792, 26 septembrie 1939

Ref.*: Vizitele făcute de refugiații polonezi la Legația Sovietică din București pentru a întreba care sunt condițiile repatrierii lor pe teritoriul polonez ocupat de sovietici.*

Wizyty polskich uchodźców w Poselstwie Sowieckim z Bukaresztu aby się dowiedzieć jakie są warunki ich repatriacji na polskim terenie okupowany poprzez wojsko radzieckie

Refugiaţii polonezi au început să viziteze Legaţia Sovietică

În ultimele zile Legaţia Sovietică din Capitală a fost vizitată de un însemnat număr de refugiaţi polonezi din regiunile ocupate de armatele sovietice, care solicită să li se înlesnească repatrierea.

De la Legaţie li s-a comunicat că până în prezent nu s-au primit instrucţiuni în acest sens de la Moscova.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 128.

243.

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti

Notă informativă Nr. 14286

Ref.*: Dorința refugiaților polonezi de origine evreiască de a se înrola în Legiunea poloneză din Franța.*

Zamierzenia uchodźców polskich żydowskiego pochodzenia do rekrutacji w Polskim Legionie w Francji

Arhiva Siguranţei

26 septembrie 1939

Evreii refugiaţi polonezi din România se vor înrola în Legiunea poloneză din Franţa

Mai mulţi evrei polonezi refugiaţi au primit dispoziţiuni de la Consulatul polonez din Capitală, ca în ziua de 1 octombrie a.c. să fie pregătiţi pentru a pleca în Franţa.

Se afirmă că scopul plecării loc în Franţa ar fi pentru înrolarea în Legiunea militară poloneză, formaţiune în curs de organizare

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 137.

244.

Ministerul de Interne
Direcţia Siguranţei

Notă informativă Nr. 14170

Ref.*: Ştirile trimise de Radio Moscova privind demisia preşedintelui polonez Mościcki*

Radio Moskwa nadało wiadomość o dymisji prezydenta polskiego Mościckiego

27 septembrie 1939

Radio Moscova transmite ştiri din România

În seara zilei de 26 septembrie a.c. la ora 22.45, radio staţia R.V.I. – Moscova a transmis următoarele ştiri din România: „După ştiri sosite de la Bucureşti, preşedintele Republicii poloneze – prof. Mościcki refugiat în România, a luat hotărârea de a demisiona şi a preda preşedinţia pianistului PADEREWSKI, fost preşedinte al Republicii Poloneze.

Guvernul român a înfiinţat un serviciu special pentru ajutorarea refugiaţilor polonezi sosiţi în România.

Acest serviciu va funcţiona în spiritului poziţiei de neutralitate adoptată de România”.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 285.

245.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
28 septembrie 1939

Notă de convorbire
avută de dl. ministru Gafencu
cu domnul A. Thierry, ambasadorul Franţei
la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Primejdia rusească şi întrebările ce vor pune lui Saracioglu, ministrul turc de externe, privind intenţiile Rusiei faţă de România şi Statele Baltice precum şi la războiul Angliei şi Franţei cu Germania până la victoria asupra acesteia.*

Rosyjskie niebezbieczeństwo i pytania zadane Saracioglu, tureckiemu ministrowi spraw zagranicznych, o intencjach Rosji wobec Rumunii i Państw Bałtyckich oraz o wojnie pomiędzy Anglią i Francją z Niemcami aż do zwycieństwa

Domnul Ambasador Thierry a venit să mă vadă pentru a discuta cu mine „probleme de ordin general".

Se interesează de ştirile pe care le avem de la Moscova.

Îi spun că aşteptăm informaţii din partea domnului Saracioglu. Nu putem deocamdată să ne facem o părere precisă despre intenţiile Rusiei faţă de noi şi de Statele Baltice.

Vom căuta pe cale directă să lămurim aceste intenţii.

Pentru cazul încă când asigurările de neutralitate şi de pace, care ne-au fost date până acum, nu ar fi confirmate prin fapte şi că ne-am găsi în faţa unei Rusii care s-ar gândi la ocuparea militară a Basarabiei – deci la un război împotriva noastră – este de datoria noastră să căutăm să lămurim şi intenţiile altor state din jurul nostru sau legate de noi prin anumite generaţii.

Domnul Ambasador Thierry m-a întrebat dacă înţeleg prin aceasta să-i pun formal întrebarea ce vor face Franţa şi Anglia în cazul unui război al Rusiei împotriva noastră?

Răspund că nu i-am spus formal o asemenea întrebare, dar că socotesc util pentru misiunea pe care o împlineşte la Bucureşti să se informeze personal şi pentru ştiinţa lui, la Paris, despre ce ar face Franţa şi Anglia dacă în cazul unui atac rusesc România le-ar cere să-şi îndeplinească garanţia.

Ar intra Franţa şi Anglia într-un război contra Rusiei? Ar putea să se asigure un sprijin efectiv prin trimiterea unor escadrile în ţări şi prin trimiterea flotei anglo-franceze la Marea Neagră?

Dacă domnul Ambasador va căpăta personal aceste informaţii, se poate că îi vor cere odată să mi le comunice şi mie.

Vorbind despre primejdia rusească domnul Thierry m-a lăsat să înţeleg că ea nu va abate niciodată Anglia şi Franţa de pe calea pe care şi-a fixat-o şi anume de a duce războiul până la sfârşit, adică până la o victorie definitivă împotriva Germaniei. Nădejdile unor pacifişti români, care se leagă de teza pacifistă italiană şi anume că având în vedere primejdia rusească Statele occidentale trebuie să ajungă cât mai de grabă la pace, nu vor convinge niciodată Anglia şi Franţa să primească grabnic o pace din partea Germaniei care ar întări Reich-ul şi ar slăbi Puterile occidentale.

Răspund că nu-mi îngădui să sfătuiesc pe nimeni despre ce trebuie să facă Marile Puteri apusene, dar cred de datoria mea să atrag atenţia că Anglia şi Franţa nu au de dus un singur război ci două războaie şi că o victorie nu este de ajuns dacă nu va fi urmată şi de o a doua victorie.

Într-adevăr, înfrângerea Germaniei nu dezleagă problema europeană de azi. În spatele Germaniei s-a înălţat Rusia. Ea înaintează spre centrul Europei. De pe acum a ocupat trei sferturi din Polonia. Franţa şi Anglia nu vor putea consolida pacea europeană pe bază de dreptate decât dacă vor putea reface Polonia în cuprinsul unor hotare drepte şi dacă vor putea feri statele răsăritene şi balcanice de ameninţarea imperialismului şi a bolşevismului rusesc. De aceea, după victoria împotriva Germaniei i se impune o nouă victorie împotriva Rusiei.

Ele sunt silite deci azi, când cântăresc şansele succesului final, să stabilească liniile pe care vor lupta mai departe şi să ţină seama de aceste fapte.

În ce ne priveşte nu este de mirare că în faţa triumfului politic al Uniunii Sovietice am dori o pace europeană dreaptă, dar cât mai grabnică care să salveze civilizaţia europeană şi putinţa de a stabili un nou echilibru în Europa.

Domnul Thierry recunoaşte că aceste probleme expuse cu obişnuita mea obiectivitate sunt impresionante şi că le va transmite astfel cum le-am expus la Paris.

Îşi exprimă însă teama că sunt mulţi la noi care privesc aceste probleme cu mai puţină obiectivitate ca mine, prin prisma unor interese, unor simpatii, sau unor patimi care îi leagă de tabăra care astăzi este potrivnică Franţei.

AMAE, Fond 71 vol 41, f. 246-247.

Carol al II-lea:

29 septembrie. *„Vine, astăzi, o știre foarte importantă: aranjamentul făcut la Moscova. S-a stabilit definitiv linia de demarcație între guvernul german și sovietic... acest aranjament care, pentru clipa de față, dă o oarecare liniște, este, după părerea mea, o primejdie permanentă pentru viitorul acestei părți a Europei. Ceea ce germanii nu admiteau din partea Cehoslovaciei, astăzi au făcut-o cu Comunismul, și cu un comunism panslavist și naționalist, mai primejdios decât oricare altul, a avut un câștig de cauză fără nici un sacrificiu tocmai din partea celui mai mare dușman al său, teoretic.*

Acest aranjament teritorial a fost completat prin unul economic...

*Pe frontul occidental, o completă inacțiune, afară de unele focuri de artilerie, fără importanță***.**

Nicolae Iorga publică în „Neamul Românesc" pagina: **Literatura robiei**. Înserează fragmente din „Konrad Walenrod" de Adam Mickiewicz, cu un comentariu semnat de Aurel George Stino. Să fi apărut oare pe alte meridiane acele memorabile versuri?

Ca în poemul său: *Moșneagul singuratic* – Iorga să amintească: *e viu, e treaz și – își aduce aminte"*.

246.

Ministerul Apărării Naţionale
Inspectoratul General al Intendenţei – Statul Major

[28 septembrie 1939]

Ref.*: La stabilirea drepturilor bănești acordate de statul român pentru întreținerea ofițerilor polonezi refugiați în România.*

Zapomogi przyznane poprzez państwo rumuńskie dla oficerów i uchodźców polskich

Instrucţiuni Administrative pentru ofiţerii polonezi internaţi urmare la instrucţiunile nr. 9460 din 28 septembrie a.c.

1. Drepturile ofiţerilor sunt cele prevăzute în Dispoziţia Ministrului nr. 2574 din 21 septembrie 1939 şi anume:

	Alocaţie hrană/zi	Alocaţie întreţinere/zi	Total
Ofiţeri generali	150	150	300
superiori	120	150	270
inferiori	100	100	200
Adjutanţi şi subloc. şi elevi TR	40	40	80

2. Sumele se vor plăti pe bază de state nominale, trecându-se în coloane separate alocaţia de hrană şi alocaţia pentru întreţinere.

a. Plata se va face anticipat la 1 si 15 ale fiecărei luni.
b. Statele vor fi certificate de cei în drept.
c. Pentru luna în curs, drepturile decurg din ziua sosirii în garnizoana de internare.
d. Ofiţerii vor fi cazaţi după dispoziţiile Ministerului Apărării Naţionale, Secretariatul General.
e. Sumele necesare se vor primi:
   – pentru garnizoana în care sunt internaţi numai ofiţeri de la MAN Secretariatul General prin Corpul de Jandarmi
   – pentru ofiţerii care încadrează trupa în garnizoana de internare, prin garnizoana respectivă, la fel ca pentru trupă
f. Ofiţerii refugiaţi politici polonezi pot lua masa la popote, organizate în mod special pentru ei.

Inspector general al Intendenţei
Int. Gen. **Al. Nicolaescu**

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71/1939, f. 8.

247.

Direcţia Generală a Poliţiei
Serviciul de Siguranţă

Notă informativă fr. nr.

Ref.*: Ameninţările unor refugiaţi militari polonezi la adresa lui J. Beck, fost ministru de externe, considerat responsabil pentru înfrângerea Poloniei.*

Pogróżki od strony wojskowych uchodźców polskich pod adresem J. Becka, uważany za odpowiedzialny za polską klęskę

Copie

28. IX. 1939

Mulţi refugiaţi polonezi susţin că înfrângerea Poloniei se datoreşte colonelului Beck, care a vândut Polonia, prin ordinul de retragere dat.

Trei indivizi refugiaţi, printre care un aviator al cărui nume nu s-a stabilit, s-au pronunţat că vor utiliza toate mijloacele pentru a-l asasina pe colonelul Beck, urmărindu-l chiar dacă ar pleca în Franţa.

Această ameninţare s-a produs în localul Balou din Iaşi, strada Sărăriei, în seara de 27. IX. a.c., iar indivizii aveau formele de plecare făcute pentru Franţa.

Asemenea comentarii s-au făcut la Roman, la Bacău.

Polonezul aviator care a pronunţat ameninţarea are următoarele semnalmente: înalt, robust, blond, faţă prelungă, sprâncenele stufoase, nasul mare, ochii verzi.

Este în vârstă de aproximativ de 34-35 ani, îmbrăcat civil şi poartă basc.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 114.

248.

Direcţia Generală a Poliţiei

Notă informativă Nr. 280

Ref.*: Starea de spirit a populaţiei din judeţul Suceava datorită menţinerii trupelor sovietice la frontiera româno-sovietică; intrarea de informatori ruşi în ţară o dată cu armata polonă.*

Samopoczucie ludności okręgu Suceava z powodu utrzymania wojsk sowieckich na granicy rumuńsko-radzieckiej; wejście szpiegów radzieckich wraz z wojskiem polskim na terenie Rumunii

Secretariatul General Suceava
Original

28 septembrie 1939

Starea de spirit a populaţiei judeţului Suceava se menţine liniştită dar îngrijorată din cauza menţinerii trupelor sovietice la frontieră. Din informaţiile culese de la refugiaţii polonezi rezultă că odată cu fuga acestora din Polonia şi printre dânşii s-au strecurat sub diferite forme civili sau militari informatori, trimişi anume de către trupele sovietice.

Prefectul Judeţului Suceava
ss. Lt. Col. Traian Constantinescu

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71, f. 13.

249.

Ambasada Regatului României, Paris – f.n.

Ref.*: R. Franasovici, ambasadorul României la Paris, cu privire la formarea unui nou guvern polon şi repudierea în exil a acţiunilor de politică externă ale fostului Ministru al Afacerilor Străine J. Beck.*

Ambasador Rumunii w Paryżu o nowym Polskim Rządzie na emigracji, jako wyraz sprzeciwu wobec zagranicznej polityki Józefa Becka

Domnule Ministru,

Compunerea noului guvern polon constituie un fel de revanşă asupra fostului regim.

Domnii Sikorski, Stroński şi Zaleski sunt cunoscuţi filo-francezi. Cabinetul s-a constituit cu excluderea membrilor lagărului guvernamental („Ozon") din care numai dl. Adam Koc a făcut pe vremuri parte (ca preşedinte).

Prăbuşirea atât de rapidă a întregului edificiu de stat polon a provocat – atât în cercurile polone de aici, cât şi în cercurile franceze – un adevărat val de recriminare împotriva fostului regim, căruia i se reproşează în special politica externă a d-lui Beck şi reaua organizare a armatei, pentru care poporul polon a făcut atâtea sacrificii şi în care îşi pusese atâtea speranţe de 20 de ani încoace.

Acestea sunt sentimentele şi raţiunile care au predominat la constituirea noului Guvern polonez şi aşa se explică neîncrederea cu care sunt priviţi toţi foştii colaboratori intimi ai d-lui Beck. Printre aceştia, dl. Ankaslewicz se bucură de aprecieri special de defavorabile, mai ales de când s-a scos la iveală o broşură publicată de d-sa acum vreo câteva luni, în care făcea apologia politicii externe a d-lui Beck. Adaug că se vorbeşte chiar de eventuala sa înlocuire (unul din pretendenţi ar fi actualul ambasador polon în Bucureşti).

Aceeaşi lipsă de simpatie se leagă de persoana d-lui Papee, care va fi pare-se înlocuit în postul de ambasador la Vatican, prin contele Szembek.

În fine, numele generalului Wirnava (nu există un asemenea general polonez, probabil Wienawa Długoszewski: *N.M.*), ambasador al Poloniei în funcţie la Roma), propus pentru preşedinţia Republicii odată cu acela al d-lui Rackiewisz (Władysław Raczkiewicz – *N.M.*), a fost refuzat din

pricina prea bunelor sale raporturi cu d-l. Beck. Personagiul principal în nou Guvern pare să fie dl. Stroński, pe care l-am cunoscut foarte bine la Varşovia. De o vastă cultură şi inteligenţă sclipitoare, d-sa este un vechi adversar politic al mareşalului Piłsudski şi adversar personal al d-lui Beck.

Generalul Siroski (cu siguranţă Sikorski! – *N.M.*) se ocupă în special de organizarea corpurilor de trupe polone în Franţa şi a ajuns pare-se de acord cu Statul Major francez – să pună bazele a trei divizii.

Aflu în ultimul moment că s-ar fi propus Contelui Ciano la Berlin instaurarea pe tronul unei Polonii mutilate, a principelui de Hessa, ginerele regelui Italiei. Dacă informaţiunile […]

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

R. Franasovici

AMAE, Fond 71 vol. 41, f. 285-286.

Din nou fostul ambasador român la Varşovia îşi dovedeşte incapacitatea înţelegerii fenomenului polonez. Se constată iarăşi că ţara în care a lucrat a fost mult prea complexă pentru pregătirea şi instrucţia sa personală. Străin de diplomaţie şi de cunoaşterea realităţilor istorice, politice, culturale, diplomatice vistulane. Se vede că perioada ambasadoratului său în Polonia a fost prea scurtă să fi putut înţelege fenomenul polonez, aşa cum o făcuse unul din predecesorii săi, diplomat de carieră, care i-a ridicat ştacheta mult prea sus să mai poată vedea şi el ceva. Mă gândesc la Constantin Vişoianu. Faptul că încă nu cunoştea actorii principali de pe scena poloneză, asupra cărora se pronunţă însă, ba chiar le încurcă straniu numele şi activitatea, este aproape descalificant pentru el.

Grigore Gafencu, care îl cunoştea prea bine pe Franasovici din activitatea curentă, îi va recomanda să stea deoparte, să nu se implice în a-i contacta pe polonezii ce acţionau la Paris. Şi foarte bine a făcut.

*

După nefericitul apel adresat de şeful statului polonez, Ignacy Mościcki, înainte de a părăsi Polonia (împreună cu guvernul şi Marele Stat Major) prin care a precizat că îşi vor exercita prerogativele într-un stat neutru (adică în România – ceea ce ar fi aruncat în stare de beligeranţă statul român cu Germania şi URSS). La scurt timp, pe teritoriul României fiind, Ignacy Mościcki hotărăşte ca, în spiritul prevederilor Constituţiei Poloniei din 23 aprilie 1935, să îl desemneze ca urmaş al său pe ambasadorul Poloniei, în funcţie în acel timp la Roma (pe generalul Bolesław Wieniawa-Długoszewski), – fost ataşat

militar la Bucureşti în anii ’21-22, literat, apropiat al mareşalului Piłsudski (fost aghiotant al mareşalului) – numit de acesta în postul respectiv. Wieniawa, nu va fi recunoscut de guvernul francez. Parisul nu l-a recunoscut ca preşedinte al Poloniei, motivând că ar fi prea apropiat de fosta guvernare. Şi era adevărat. Numirea ca ambasador la Roma s-a datorat prieteniei sale cu Beck. Generalul a suferit extrem de mult auzind că armata s-a retras în faţa duşmanului, aşa cum s-a retras. Wieniawa va fi numit de Sikorski ambasador în Cuba. A simţit că era o sinecură pentru el şi s-a sinucis la New York, aruncându-se în gol dintr-un zgârie nori. Căzând candidatura lui Wieniawa, Mościcki îl va propune pe Władysław Raczkiewicz, care va depune jurământul al 30 septembrie 1939. De menţionat că, atât noul preşedinte cât şi majoritatea noilor membri ai Guvernului polonez din exil, au ajuns în Franţa, **tranzitând prin România**. Deci s-a putut realiza tranzitul pentru „actorii” mai puţin grandomani.

Noul preşedinte, jurist de profesie, apropiat al lui Piłsudski, fost mareşal al Senatului Poloniei şi voievod al Cracoviei şi Pomeraniei, a desemnat imediat Guvernul polonez în exil, format din lideri ai partidelor de opoziţie: Partidul Popular, Partidul Naţional, Partidul Muncii şi Partidul Socialist. Portofoliul de premier şi ministru cu probleme militare a fost încredinţat generalului Władysław Sikorski (P.N.), cel de viceprim-ministru a fost încredinţat lui Stanisław Stroński (P.N) – la el se referă probabil amb. Franasovici, pocindu-i numele ca şi la toţi ceilalţi – acesta fiind totodată şi ministru al informaţiilor şi documentaţiei. Ministrul Afacerilor Externe a fost numit August Zaleski, diplomat cu state vechi în minister, (apropiat al lui Titulescu!), şi care a mai deţinut acest portofoliu; ministerul muncii i-a revenit reprezentantului Partidului Socialist, Jan Stańczyk, iar al trezoreriei lui Adam Koc, înlocuit ulterior cu Henryk Strasburger.

Primul sediu al Guvernului a fost la Paris, după care se mută la Angers, în vestul Franţei pe Maine. La 2 noiembrie 1939 Raczkiewicz a dizolvat Seimul şi Senatul, problemele legislative intrând în competenţa sa; de problemele legate de viitoarea orânduire a statului şi pentru avizarea hotărârilor guvernamentale a înfiinţat Consiliul Naţional, în fruntea căruia a fost ales, la 9 decembrie 1939, Ignacy Paderewski, arhitectul primului guvern al Poloniei renăscute, din 1919, cunoscutul pianist şi om de cultură polonez.

Printre principalele sarcini ale noului guvern figurau stabilirea unui contact strâns cu poporul polonez, care lupta pentru păstrarea fiinţei naţionale cât şi prin organizarea unor acţiuni diplomatice, alături de aliaţi, împotriva lui Hitler şi aliaţilor lui. Începând cu 20 octombrie 1939, o comisie specială a început recrutarea de militari, inclusiv din rândul celor care se aflau pe teritoriul României şi Ungariei, cât şi din rândul emigranţilor polonezi stabiliţi în Franţa, Marea Britanie, SUA şi Canada.

La 4 ianuarie 1940 a fost semnată Convenţia polono-franceză, care prevedea crearea pe teritoriul francez a batalioanelor poloneze sub comandă poloneză, subordonate pe perioada războiului Comandantului Suprem al Franţei. Instrucţia s-a efectuat în localitatea Coetquidan; în mai 1940 avea un efectiv de 84 de mii de soldaţi şi ofiţeri: organizaţi în două divizii şi o Brigadă de cavalerie, comandată de col. Stanisław Maczek.

Aceasta face ca în atenţia noului guvern să stea şi scoaterea de pe teritoriul românesc, lituanian şi maghiar a militarilor polonezi. La 11 noiembrie 1940 a fost semnată declaraţia polono-cehoslovacă în probleme politice, economice şi de frontieră.

După atacarea în iunie 1941 de către Germania a URSS, Marea Britanie a devenit extrem de interesată ca Polonia să îşi reia relaţiile cu Uniunea Sovietică, Sikorski semnând – la scurt timp – la 30 iulie 1941, Tratatul de normalizare a relaţiilor

polono-sovietice şi de ajutor reciproc ceea ce a dus la crearea pe teritoriul sovietic a Armatei Poloneze, recunoscute fiind ca nule înţelegerile germano-sovietice din 1939, deci Pactul Ribbentrop-Molotov. Totul se petrecea după masacrele de la Katyń, Kobielsk etc.

Jocul incorect al lui Stalin, cât şi a lui Churchill a dus la ruperea relaţiilor diplomatice stabilite, respectiv la o luptă de uzură între reprezentanţii emigraţiei din Occident şi cei din URSS, între cele două grupări şi cea care lupta în clandestinitate în ţară. Complexitatea acestor manifestări ar merita un capitol separat.

* *

În telegramele transmise de la Varşovia de ambasadorul R. Franasovici nu îi întâlnim niciodată numele. Probabil despre calităţile respective a aflat de la francezi.

Şeful misiunii României de la Haga, Vespasian Pella, informează dintr-o sursă înaltă de la Ministerul Afacerilor Străine Olandez, că într-o discuţie avută la Bucureşti de şeful misiunii diplomatice olandeze de la Varşovia, la înapoierea în ţară a avut la Bucureşti o întrevedere cu ministrul german W. Fabricius, care i-ar fi spus că „România ar avea o stranie concepţiune despre îndatoririle de stat neutru". A menţionat că „Reichul cunoaşte toate manoperile (manipulările) României şi că, mai repede decât crede, ea va trebui să renunţe la aceste manoperi"

„România care trece prin atât de mari dificultăţi interne şi care este aproape izolată, fiind înconjurată de multe state ce sunt însufleţite faţă de ea de sentimente foarte puţin amicale – nu poate continua a fi instrumentul aliaţilor". Fabricius ar fi exemplificat printr-o seamă de acţiuni, începând cu chestiunea „aurului polonez".

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, Tg. 1057 – Haga, 30 sept.

250.

Legaţiunea regală a României, Berlin

Serviciul de presă

Telegramă telefonată

Expediată: **2 octombrie 1939**

Ministerul Propagandei

Ref.: *Ştirea unui cotidian german privind demisiei preşedintelui polonez Mościcki şi numirea ca urmaş a fostului Mareşal al Senatului, Raszkiewicz*

Wiadomość z diennika niemieckiego o demisji prezydenta polskiego Mościckiego oraz o mianowaniu swojego następcę Marszałka Senatu W. Raszkiewicza

Serviciul de presă din Berlin comunică telefonic

„Frankfurter Zeitung" din 2 octombrie sub titlul „Control insuficient în România", publică următoarea telegramă a corespondentului său din Bucureşti, care critică aspru „atitudinea prea largă a autorităţilor române faţă de membrii fostului guvern polon".

Redăm în cele ce urmează textul corespondenţei:

„Ieri seară s-a făcut aici cunoscut că fostul Preşedinte al Republicii Poloneze, dl. Mościcki, care este internat în România, a semnat acum câteva zile documentul prin care demisionează şi totodată pe acela prin care „numeşte ca urmaş al său pe fostul Preşedinte al Senatului dl. Raszkiewicz".

Se afirmă că atât documentul numirii, sigiliul statului polon, cât şi dl. Raszkiewicz se găsesc acum la Paris.

Este de la sine înţeles că actul semnat de un fost Preşedinte astăzi internat nu poate avea valabilitate şi că prezenţa la Paris a unui guvern numit de Raszkiewicz nu vor avea nici o importanţă pentru soarta Poloniei, acum după înţelegerea germano-rusă.

În schimb este cu atât mai regretabil că, după câte se pare, cercurile oficiale, cu toată obligaţia de neutralitate pe care şi luat-o, au tolerat aceste lucruri.

După apelul lui Mościcki adresat lumii imediat după sosirea sa pe pământ românesc, la Cernăuţi, ar fi fost de aşteptat ca autorităţile române

să supravegheze mai sever actele fostului Preşedinte, care după pământul României neutre încearcă să guverneze mai departe ca şi când ar fi la el acasă. Ori, se pare că acest lucru nu s-a întâmplat. Cu toate directivele fixate de guvern privitor la internarea militarilor şi a refugiaţilor polonezi, autorităţile române nu au aplicat cu destulă stricteţe aceste măsuri faţă de aceia care au jucat un rol în viaţa politică a ţării lor, căci altfel nu s-ar fi putut întâmpla ca o personalitate ca aceea a fostului Preşedinte al Senatului să se găsească câteva zile în România şi apoi să poată pleca la Paris.

Mai izbitoare este practica prea largă a prescripţiilor neutralităţii faţă de persoanele militarilor polonezi refugiaţi în România. Cei mai mulţi ofiţeri nici nu sunt internaţi, ci lăsaţi liberi şi fără să li se fi cerut cuvântul de onoare, aşa cum cer regulile internaţionale de neutralitate. Li s-a dat posibilitatea să se travestească în civil şi să plece spre Franţa, mulţi ofiţeri din aviaţie mai ales făcând acest lucru, iar alţii având de gând s-o facă în curând".

Autorităţile române – încheie autorul corespondenţei – ar face bine dacă şi-ar da seama că declaraţiunea de neutralitate este legată de obligaţiuni a căror neîndeplinire va trebui să fie calificată cel puţin ca lipsă de precauţiune".

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 123-123.

251.

Inspectoratul de Poliţie Cluj

Notă

Către Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti

2 octombrie 1939

Arhiva Siguranţei, Intrarea nr. 14.417

Ref.*: Propaganda germană în rândul refugiaţilor polonezi în vederea repatrierii acestora.*

Niemiecka propaganda wśród polskich uchodźców w celu ich powrotu do Polski

Printre refugiaţii polonezi din Cluj, mai mulţi agenţi germani au început să facă propagandă în ultimele zile spre a-i determina să se prezinte la Consulatul german din localitate, pentru a solicita repatrierea în teritoriile poloneze ocupate de Germania.

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71, 1939, f. 3.

Ziarul „Universul" din 1 octombrie (nr 269) a publicat articolul: *„Împărţirea Poloniei după Tratatul de la Moscova. Viitorul statut politic al teritoriilor trecute în posesiunea Germaniei şi URSS"*.

Iată textul integral:

Conform dispoziţiunilor prevăzute în tratatul germano-sovietic (anexa la doc. nr. 2) încheiat la Moscova, linia definitivă de demarcaţie între teritoriile rămase sub ocupaţie germană şi rusă începe la sudul frontierei Lituaniei, trece spre vest de-a lungul frontierei Prusiei orientale până la Kolno; de aici porneşte spre Sud – Est prin Ostrolenko şi Nur, de unde continuă pe cursul râului Bug; iar de la Kristiopol, schimbă direcţia către Vest, trece la Nord de Rawa – Ruska şi după ce atinge cursul superior al acestui râu până la izvoarele sale, care sunt în apropiere de frontiera Ungariei. Această linie de demarcaţie considerată de părţile semnatare ale Tratatului de la Moscova drept frontieră comună şi care are o lungime de aproximativ 1200 km, taie Polonia în 2 părţi inegale, partea Occidentală şi

Centrală, având o suprafaţă de aproximativ 220.000 kmp, a intrat în posesiunea Germaniei; iar partea Orientală, având o suprafaţă de peste 180.000 kmp, a intrat în posesia Rusiei sovietice.

Din punct de vedere etnografic, populaţia din teritoriul stăpânit de Germania poate atinge 17 milioane de suflete şi de o minoritate germană cifrată la aproape 4 milioane.

Populaţia germană este concentrată în Dantzig (fostul teritoriu al oraşului liber), Prusia orientală, Pomerania, Poznania şi Silezia superioară.

Teritoriul luat în posesie de Rusia sovietică are o populaţie amestecată, formată în majoritatea de ucraineni şi ruşi albi, cu minoritari poloni, evrei, germani şi lituanieni.

Ucrainenii locuiesc în mase compacte în Galiţia or Volejnia […] Linia de demarcaţie fixată prin Tratatul de la Moscova nu coincide pretutindeni cu cea etnică […].

După art. 4 din Tratatul germano-sovietic cele două părţi ce au împărţit Polonia între ele printr-o frontieră ce o consideră definitivă şi conformă intereselor lor „imperiale", şi au luat angajamentul să stabilească fiecare statutul polonezilor ce-l vor crede necesar pentru a stabili ordinea şi a asigura naţionalităţilor „o existenţă pacinică şi corespunzătoare particularităţilor lor etnice". Bineînţeles că în partea orientală a Poloniei, aflată sub dominaţia URSS viitorul statul polon va fi alcătuit după principiile şi modele sovietice în domeniul administrativ, social, economic şi cultural.

În ce priveşte teritoriul Poloniei Occidentale şi Centrale rămas în posesia Germaniei probabil că viitorul statut politic se va face o deosebire de regim între teritoriile ce au aparţinut fostului Imperiu german, până la încheierea tratatului de la Versailles şi restul teritoriului locuit de polonezi.

Cele dintâi cuprind provinciile Pomerania, Poznania şi Silezia superioară atribuită prin tratatul de la Versailles, Poloniei.

Germania n-a încetat să pretinde de la Tratatul păcii de la Paris încoace reînapoierea Pomeraniei (Dantziger Koridor), Sileziei şi a teritoriului Dantzigului cu fostul oraş liber.

În ajunul semnării acordurilor de la Locarno, „Taghishe Rundshau" organul oficios al fostului ministru de Externe al Reichului, Stresemann, scria în numărul său de la 30 noiembrie 1925: „Semnarea acordurilor de la Locarno trebuie să fie urmată de convenţii asupra revizuirea frontierelor germano-poloneze în ce priveşte Pomerania şi Silezia Superioară".

Un deputat german din partidul poporului (Volkspartei) sub şefia lui Stresemann a făcut şi o profeţie care s-a îndeplinit azi.

„Acordurile de la Locarno nu sunt pentru noi decât o prefaţă a revizuirii Tratatului de la Versailles. Trebuie ca Pomerania şi Silezia superioară să revină la patria germană".

Dacă va fi nevoie vom regula socotelile cu Polonia manu militari.

Acum, prin împărţirea Poloniei între Germania şi Rusia sovietică, în urma înfrângerii armatelor poloneze s-a prăbuşit statul polon. Germania considera reintegrate în teritoriul ei Dantzigul, Pomerania, Poznania şi Silezia.

Părţile celelalte ale Poloniei care va avea aproape aceiaşi întindere ca fostul mare ducat al Varşoviei din secolul trecut i se va da probabil un statul special.

252.

Direcţia Generală a Poliţiei Poliţia Oraşului Bacău

Notă nr. 22910

Expediată: 3 octombrie 1939

Ministerul de Interne

Ref.*: Sosirea unui tren din Târgu Ocna şi mutarea membrilor guvernului polonez în Herculane.*

Przyjazd pociągu z Targu Ocna i przenieszenie członków Rządu Polskiego do Herculane

Raportăm că azi la ora 1, va sosi un tren special la Târgu Ocna, pentru a îmbarca pe membrii guvernului polon, în număr de circa 100, cu familiilor lor şi vor pleca spre Herculane.

S-au luat măsurile necesare şi vom raporta de urmare.

ss. inspector Moscalu

Transmite telegrafic
Savin Ioan

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71, f. 15.

253.

Inspectoratul de Poliţiei Bucegi
Notă nr. 20319

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti
4 octombrie 1939

Ref.*: Sosirea la Braşov a fostului ministru polonez de externe J. Beck.*

Przyjazd byłego ministra spraw zagranicznych Polski, Józefa Becka, do Brasova

Raportăm că azi la orele 17, cu un vagon special ataşat la trenul rapid de Bucureşti a sosit la Braşov, dl. Beck, fost ministru de externe polon, împreună cu suita sa şi servitorii, în total 17 persoane. A descins la hotelul Aro Palace unde s-au luat măsuri de Chestura respectivă conform ordinelor primite.

Inspector **Papasotir**
Transmite agent **Rascol**

Comisar
ss. indescifrabil

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71, f. 33.

254.

Inspectoratul Regional de Poliţie Cernăuţi
Notă informativă – f. nr.

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti

Ref.*: Incidentele de la graniţa româno-sovietică, pătrunderea pe teritoriul românesc a trei refugiaţi polonezi şi situaţia de pe teritoriul polonez ocupat de sovietici.*

Incydenty na granicy rumuńsko-radzieckiej; wejście na rumuńskim teritorium trzech polskich uchodźców; sytuacja na polskim terenie okupowanym przez Rosian

Crisciatic, 4 octombrie 1939

Inspectoratul Regional Poliţie Cernăuţi a formulat următoarele

În seara zilei de 3 octombrie curent pe la orele 21, au încercat să treacă Nistru, în dreptul punctului Crisciatic, 4 refugiaţi poloni, între ambele poduri acolo fiind apa mică.

Fără să fie somaţi, s-au tras asupra lor vreo 12 focuri de armă automate, 3 au ajuns pe malul nostru, unul căzând grav rănit în apă. După ce a fost scos din apă de soldaţii ruşi şi mai fiind în viaţă a fost împuşcat pe malul Zaleszczyk-ului. De la aceşti refugiaţi am cules următoarele informaţii.

Toţi 3 sunt lucrători din Zalesczyki. Ruşii i-au pus la lucru fără să le plătească şi fără să le dea de mâncare.

Ei spun că viaţa este foarte scumpă, marfa care a costat 10 zloţi s-a ridicat la 100 zloţi. Pâine este foarte rară, o capătă numai cei protejaţi.

Şcolile funcţionează normal, funcţionarii vamali ca şi cei poliţieneşti au fost evacuaţi şi deportaţi.

Proprietăţile mai mari se împart la ţăranii agricultori, care uneori refuză să accepte, fiindu-le frică de consecinţele viitoare.

Cazarma Zalesczyki este ocupată de armată. Primarul oraşului este un zugrav pe nume Schachter.

Comisarul şef al Poloniei se numeşte Ermolaef venit din Rusia.

La Zalesczyki s-a instalat GPU, al cărui şef este un oarecare Petroff, venit din Rusia. S-a format o miliţie civilă compusă din evrei. Evreii denunţă pe toţi naţionaliştii poloni sau ucraineni, care sunt arestaţi şi deportaţi.

Ruşii ţin posturi fixe la frontieră, la fiecare 100 m distanţă. Posturile sunt ascunse.

Mulţi lucrători au fost mobilizaţi pentru repararea căilor ferate.

Ruşii spun polonezilor că în curând au să facă un stat polon de 11 milioane de locuitori şi că aşteaptă să vie trupele concentrate în jurul Varşoviei, ca sa ocupe Basarabia.

ss. indescifrabil

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71, f. 71 r-v.

Nicolae Iorga publică în „Neamul Românesc" eseul: *„N-avem destul pentru dânşii"*.

„Rămăşiţele unei armate buimăcite de îmbulzeala maşinilor distrugătoare se află astăzi la noi, şi, la graniţa mântuitoare se adaugă alţii, necontenit alţii, membrii răzleţi ai unor trupe viteze, care, supremă tragedie, n-au putut să îşi desfăşoare vitejia înaintea mecanicei a toate stăpânitoare.

Dar împreună cu ele, avem aici pe reprezentanţi din toate domeniile ai unei intelectualităţi creatoare şi însufleţitoare pentru care nimic n-a fost mai scump patria, căreia lovituri uluitoare i-a interzis să se jertfească.

Unii ştiu ce vor şi unde merg. Ceilalţi stau trăzniţi de soartă înaintea prieteniei noastre.

Tot ce putem să le dăm cu mâini largi, acestor reprezentanţi ai unei naţiuni de care ne leagă veacuri de luptă pentru ideea creştină şi morala ei.

O vom face, şi de un singur lucru mă tem: că totuşi încă n-avem destul pentru a le sta în ajutor".

255.

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti
Notă nr. 18943

Ministerul Regal al Afacerilor Interne

Ref.*: Raportul trimis de Legaţia germană de la Bucureşti Ministerului Afacerilor Străine de la Berlin cu privire la situaţia polonezilor din România.*

Raport nadesłany poprzez Niemiec Poselstwo w Bukareszcie Ministerstwu Spraw Zagranicznych w Berlinie w związku z sytuacją Polaków z Rumunii

10 octombrie 1939

Raport german despre refugiaţii poloni

Legaţia germană a trimis ieri, 9 octombrie a.c. la Berlin un raport amănunţit despre situaţia polonilor refugiaţi în România. Se face o dare de seamă detaliată asupra tuturor măsurilor luate de guvern în privinţa cazării, lăsării în comerţ a bunurilor refugiaţilor, cu anumite restricţiuni, crearea unui birou special pentru înscrierea refugiaţilor etc.

Raportul înregistrează şi zvonurile care au circulat în legătură cu polonezii, înlocuirea numelor ofiţerilor aviatori din liste cu soldaţi, pentru ca cei dintâi să poată pleca, fiind consideraţi civili.

În general raportul înfăţişează situaţia cum reiese din date oficiale sau zvon public, fără prea multe comentarii, cu destulă obiectivitate.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 71, f. 78.

256.

Corpul Detectivilor de la Băile Herculane

Notă informativă – f. nr.

11 octombrie 1939

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti

Ref.*: Măsurile restrictive luate de autoritățile din județul Severin privindu-i pe membrii fostului guvern polonez refugiați în România.*

Środki władz lokalnych z okręgu Severin dla byłych członków Rządu polskiego przebywających w Rumunii

Delegatul Corpului Detectivilor de la Băile Herculane raportează:

În ziua de 10 octombrie c. orele 18 a avut loc în localul poliţiei din localitate o conferinţa la care au luat parte următorii: dl, colonel Bostan, prefectul jud. Severin, maiorul Cartianu, comandantul Legiunii de Jandarmi Severin, căpitanul Popescu Gheorghe, Comandantul zonei de Internare şi comisarul şef Cartianu, şeful poliţiei din localitate.

S-au luat următoarele măsuri:

Toate automobilele demnitarilor poloni, miniştri şi ofiţeri superiori din localitate să fie garate într-un loc, interzicându-li-se să mai circule.

Convorbirile telefonice sunt interzise cu desăvârşire.

În urma acestei hotărâri, membrii fostului guvern polon sunt foarte neliniştiţi.

Delegatul Ministerului de Externe român pe lângă fostul guvern polon, contele Della Scala, a făcut opinie separată, comunicând că conform dispoziţiunilor ce are, măsura de mai sus s-ar putea referi numai la internaţii militari, foştii miniştrii bucurându-se de un regim special.

În urma hotărârilor luate, dl. Della Scala a avut o convorbire cu Ministerul de Externe, d-sa a fost chemat la Bucureşti pentru a da lămuriri.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 68, f. 2-3.

Universul, nr. 279 din 11 octombrie 1939 a publicat următoarele:

Ministerul Ordinii Publice reamintește:

1) Toţi cetăţenii poloni care au purtat arme în războiul cu Germania, soldaţi sau ofiţeri şi s-au refugiat pe teritoriul ţării româneşti, nu-l pot părăsi fiind obligaţi a locui în lagăre sau în localităţi destinate de autorităţile româneşti acestui scop.

Cei care nu vor respecta dispoziţiunile de mai sus vor fi încazarmaţi în lagărul de disciplină, în Cetatea Făgăraşului, ştiut fiind că punctele de frontieră au ordine de a cerceta cu stricteţe actele şi situaţia celor ce doresc a părăsi ţara pentru a nu se strecura persoane ce cad în dispoziţiunile de mai sus.

Aceleaşi sancţiuni se iau şi pentru cei care, părăsind lagărele vor fi găsiţi în interiorul ţării.

2) Cetăţenii polonezi, care nu au purtat arme în războiul cu Germania, femei şi copii, nu pot locui decât în cantonamentele fixate de autorităţile româneşti; ştiut fiind că acei care vor părăsi fără voie din localitate; vor fi şters de pe tabloul de ajutoare, pe care guvernul român le-a fixat la 100 lei de persoană şi 50 lei de copil zilnic – ce se vor distribui prin comitetul de ajutorare ce va funcţiona cu începere de la 15 octombrie 1939, în fiecare comună unde sunt cazaţi; aceasta în afară de alte măsuri legale ce se vor aplica conform legilor ţării.

3) Cetăţenii polonezi cu copiii şi soţiilor lor, care nu au purtat arme în războiul cu Germania, având mijloace proprii, pot părăsi ţara, făcându-şi vizele de rigoare. În acest scop pentru cei ce nu au împlinit această formalitate, înlăuntrul termenului de 15 zile dat prin autorizaţii speciale, prin prezenta comunicare li se prelungeşte dreptul de şedere în ţară cu treizeci (30) zile, de la data prezentei.

257.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti

Notă de convorbire

dl. Al. Cretzianu, Secretar General
cu dl. Steltzer, consilier Legaţiunea Germaniei
12 octombrie 1939

Ref.*: Recrutarea militarilor polonezi refugiaţi în România şi trimiterea lor în Franţa pentru formarea unei Legiuni poloneze.*

Rekrutacja wojskowych polskich wśród uchodźców z Rumunii i ich wysłanie do Francji dla utworzenia Polskiej Legii

Dl. Steltzer vine să-mi obiecteze din nou de chestiunea ofiţerilor şi soldaţilor polonezi din România. D-sa îmi semnalează următoarele:

1) La Ambasada poloneză există o organizaţie în regulă pentru recrutarea militarilor polonezi trimişi în Franţa pentru a se angaja în Legiunea poloneză. Fostul ataşat militar, colonelul Zakrzewski se ocupă cu recrutarea ofiţerilor, iar maiorul Jimno (Zimno) cu recrutarea subofiţerilor şi a soldaţilor. Sub ordinele lor se mai găsesc alţi ofiţeri polonezi care completează personalul acestui birou de recrutare.

2) În fiecare zi Legaţia germană este informată de plecarea unor grupuri de ofiţeri şi soldaţi polonezi care se dirijează spre Franţa, prin Iugoslavia şi Grecia. Legaţia germană crede că controlul efectuat la Timişoara nu este destul de efectiv, fiind dat că este informată că numărul foştilor militari făcând parte din fiecare transport, depăşeşte cu mult numărul celor opriţi de autorităţile noastre cu prilejul controlului de la Timişoara.

3) Legaţia germană este informată că la Constanţa, se văd circulând în libertate în fiecare zi ofiţeri şi soldaţi polonezi. De asemenea s-au văzut ofiţeri şi soldaţi polonezi în uniformă sau cu o manta civilă peste uniformă, în Bucureşti.

4) Până acum regiunea de internare de la Babadag nu era deloc păzită, astfel că militarii polonezi care vroiau să plece erau liberi a părăsi lagărul.

5) La Tulcea circulă asemenea în libertate numeroşi ofiţeri polonezi şi Legaţia germană este informată de agenţia Brăila a casei de navigaţie Bayeriches Lloyd că pilotul german Josef Schwebel şi nevasta sa ar fi fost molestaţi la Tulcea de către ofiţeri polonezi. D-na Schwebel ar fi fost chiar atacată pe bordul vasului german pilotat de dl. Schwebel. Ofiţerii polonezi

ar fi insultat în mai multe rânduri pavilionul german.

6) Legaţia germană este informată de către Consulatul din Cernăuţi că dl. subsecretar de stat la Ministerul de Interne polonez, care circulă în libertate în Moldova, ţine soldaţilor polonezi discursuri de propagandă îndemnându-i să plece în Franţa pentru a lupta în legiunea poloneză.

Dl. Ar. B. Nakonieczikoff-Khikorski ameninţă pe acei care refuză să-l asculte că vor fi trimişi cu forţa la graniţă de către autorităţile române care vor să scape de militarii polonezi.

7) Mai toţi militarii polonezi care pleacă din România sunt titulari ai unor paşapoarte eliberate de către Consulatul polonez din Bucureşti. Aceste paşapoarte conţin date false. Legaţia germană întreabă dacă, cu ocazia controlului ce-l efectuăm, n-am putea să cerem şi alte documente în afară de cele eliberate de Consulatul polon din Bucureşti. Dacă este vorba despre refugiaţii civili ei posedau desigur actele lor. De pildă un student amânat pentru studii ar fi avut desigur asupra sa certificatul constatând acest lucru.

8) Ca chestiune de principiu legaţiunea germană întreabă dacă n-ar fi fost prea largi hotărând că nu vom împiedica ieşirea din ţară decât a acelor polonezi care au purtat arme în războiul contra Germaniei.

Legaţia germană credea că noi vom reţine pe toţi cei în etate de a purta armele adică toţi bărbaţii între 18 şi 30 de ani.

Dl. Steltzer mi-a spus că-mi aduce la cunoştinţă cele mai de sus din partea domnului Fabricius care este foarte amărât că trebuie să intervină în fiecare zi, fără a obţine până acum împiedicarea definitivă a ieşirii din România a militarilor polonezi.

Dl. Fabricius este cu atât mai amărât, cu cât situaţia sa personală este zdruncinată fiind acuzat că informează în mod greşit guvernul său şi că-i ascunde violaţiunile de neutralitate comise în România.

Am răspuns d-lui Steltzer că voi supune cele de mai jos domnului ministru al Afacerilor Străine spre a interveni pe lângă autorităţile competente în vedere a de a se aplica în mod cât mai strict cele ce au fost hotărâte de către guvernul român.

În ce priveşte chestiunea de principiu ridicată de dl. Steltzer, i-am atras atenţiunea asupra faptului că în Convenţia de la Haga din 1907, care formează baza juridică pe care o întemeiază măsurile luate de noi, nu prevede decât internarea militarilor.

Nu ni se poate cere să reţinem pe toţi acei supuşi polonezi „în stare de a purta armele". Ar trebui pentru aceasta să organizăm comisie medicală etc. ceea ce ne-ar fi extrem de complicat. Trebuie să ne mărginim a aplica Convenţia de la Haga.

Domnul dr. Steltzer a completat prin telefon comunicarea ce mi-a făcut,

semnalându-mi că astăzi la ora 18.55 au plecat din Gara de Nord cu trenul în direcţia Jimbolia două grupe de polonezi compuse din câte 30 oameni fiecare, iar în tren s-ar mai fi aflat răspândiţi vreo 20-30 inşi, toţi îmbrăcaţi civili şi care după aparenţe sunt foşti militari.

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 138-140.

258.

Chestura Poliţiei Cernăuţi

Radiotelegramă – Nr. 69582 din 12 octombrie 1939

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti
Controlul străinilor

Ref.*: Sosirea unor refugiaţi polonezi cu bilete de trecere oferite de către Consulatul român de la Lwów.*

Przyjazd polskich uchodźców z biletami wejścia otrzymanych od Konsulatu rumuńskiego z Lwowa

133 cuvinte la Bucureşti

Avem onoare a vă semnala că în zilele din urmă cu toate că frontiera înspre fosta Polonie este închisă, trec totuşi refugiaţi polonezi prezentând autorităţilor noastre singuri şi având asupra lor bilete eliberate de Consulatul nostru din Lwów cu următorul conţinut: „Bilet de trecere”. Consulatul General al României la Lwów, roagă autorităţile civile şi militare române să binevoiască a lăsa libera trecere în ţară a lui …

Faţă de această situaţie rugăm a ne da dispoziţii dacă aceşti refugiaţi având asupra lor bilete de trecere descrise mai sus precum şi acei refugiaţi care nu au asupra lor bilete de trecere să fie trimişi în judecată la Tribunalul Militar pentru trecere clandestină a frontierei sau să fie trimişi în zona de cazare fără a mai trece prin Tribunal.

Chestorul poliţiei
ss. V. Bolocan

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 336.

259.

Ministerul Apărării Naţionale

Proclamaţie

16. X. 1939

Ref.*: Proclamaţie emisă de Ministrul român al Apărării Naţionale prin care face apel la militarii polonezi refugiaţi în România să evite incidentele şi să ajute construcţia de adăposturi pentru a fi folosite de ei.*

Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej w którym apeluje się do polskich żołnierzy znajdujących się w Rumunii aby uniknęli incydentów i pomagali sobie przy budowie pomieszczeń ochoronnych dla nich

Document bilingv: română şi polonă

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi polonezi

Soarta a vrut ca să vă găsiţi în situaţiunea de refugiaţi militari pe teritoriul României.

Guvernul şi poporul Român au făcut toate eforturile ca să vă facă o primire cât mai omenoasă, în cadrul regulilor şi obligaţiunilor internaţionale impuse de situaţie.

Tocmai în scopul ca traiul să vă fie uşurat s-a luat măsura ca să fiţi cartiruiţi în cazărmi, împărţind în unele locuri patul cu soldatul român, în alte locuri, o parte din trupa română a fost plasată la locuitori spre a vă face loc.

Din informaţiunile ce avem rezultă că nu toţi aţi înţeles aceste eforturi pentru o cât mai bună ospitalitate şi câţiva dintre polonezi au provocat incidente regretabile.

Vă punem în vedere pe această cale că este imperios necesar să vă menţineţi pe linia strictă de internaţi militari şi să daţi ascultare dispoziţiilor de ordine ce trebuie să domnească oriunde.

Orice abatere va fi sancţionată.

Actele ostentative, din fericire izolate, contra ţării care vă adăposteşte a şi hrăneşte sunt de neînţeles.

Pentru că încăperile în care locuiţi nu sunt încăpătoare, Guvernul

Român a luat măsura să construiască localuri unde să fiţi adăpostiţi. Este logic să participaţi, în măsura necesară la construirea acestor localuri ce vor servi de adăpost.

Închei aceste rânduri făcând apel la înţelepciunea ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei poloneze refugiate în România, ca să înţeleagă situaţia şi să se poarte în aşa fel ca să evite orice incident cu urmări neplăcute.

Ministrul Apărării Naţionale
General de Divizie
ss. I. Ilcuş

Completare

Convenţia de la Haga referitoare la refugiaţii armatelor beligerante pe teritoriul unei ţări neutre:

Art. 11. Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparţinând armatelor beligerante le va interna pe cât posibil departe de teatrul războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortăreţe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofiţerii pot fi lăsaţi liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt, de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizaţie.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 90 r-v.

260.

Inspectoratul Regional de Poliţie a Ţinutului Bucegi
18 octombrie 1939

Notă informativă nr. 21420

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti

Ref.: *Strămutarea reşedinţei Mareşalului Rydz-Śmigły la Dragoslavele în vila Patriarhului Miron*

Przeniesienie rezydencji Marszałka Rydza-Smigłego w Dragoslavele w willi Patriarsza Mirona

Ţinutul Bucegi
Inspectoratul Regional de Poliţie
Direcţia Poliţiei de Siguranţă
Serviciul de Siguranţă

Urmare a comunicărilor telefonice privitoare la strămutarea reşedinţei Mareşalului Rydz-Śmigły cu suita sa de la Craiova, la Dragoslavele, avem onoarea a raporta că Excelenţa Sa în dimineaţa zilei de 14 curent, a sosit în gara Câmpulung, de unde apoi cu maşinile şi-a continuat călătoria la Dragoslavele, fiind supravegheat în tot timpul de domnule sub-inspector Porumboiu şi personal poliţienesc şi jandarmi, care fuseseră destinaţi de organele administrative ale Ţinutului Olt.

După instalarea în vila Patriarhului Miron, s-au încredinţat comisarului ajutor Predoica Marin, instrucţiunile guvernului privitoare la paza Excelenţei Sale, d-lui Rydz-Śmigły şi despre care se face menţiune şi în copia referatului d-lui sub-inspector Porumboiu.

Inspectorul Regiunii de Poliţie Bucegi
Şef serviciu Poliţia de Siguranţă
ss. D. Brăescu

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70, f. 86.

261.

Inspectoratul Regional de Poliţie Ţinutul Bucegi
Serviciul de Siguranţă

Notă informativă nr. 21422
19 octombrie 1939

Ref.*: Nemulţumirile soldaţilor polonezi refugiaţi în România faţă de atitudinea oamenilor politici polonezi care au cauzat înfrângerea Poloniei.*

Niezadowolenia polskich żołnierzy z Rumunii w stosunku do polskich polityków, którzy spowodowali klęskę Polski

Inspectoratul Regional de Poliţie Ţinutul Bucegi
Serviciul de Siguranţă

Avem onoarea a raporta mai jos informaţiunile obţinute din rândurile ofiţerilor şi soldaţilor polonezi refugiaţi, internaţi la Regimentul 30 Dorobanţi din Câmpulung Muscel.

Aceştia se arată cât se poate de nemulţumiţi de oamenii politici polonezi, spunând că soldatul polonez este brav şi a luptat bine, dar oamenii politici au dus Polonia la nenorocirea de azi, din cauză că nu şi-au asigurat din timp ajutoarele materiale din partea aliaţilor.

Mai spun că, echipamentul soldatului infanterist polon era foarte greu, din care cauză majoritatea soldaţilor preferau să se lase prinşi de inamic sau să fie împuşcaţi decât să ducă în spate acel echipament.

Se mai semnalează că armatele ruseşti care au ocupat o parte din teritoriul polon, au lăsat liberi în teritoriul ocupat pe prizonierii de război polonezi, ofiţeri şi trupă, după ce mai întâi i-a dezarmat.

O mare parte dintre aceştia s-au îmbrăcat civil, cât mai simplu pentru a nu atrage atenţia trupelor ruseşti şi au trecut ca refugiaţi civili în România, fiind foarte posibil ca printre aceştia să se strecoare şi unii emisari ai URSS cu anumite misiuni de executat.

Inspectorul Regiunii de Poliţie Bucegi
Şef serviciu Poliţia de Siguranţă
ss. indescifrabil

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70, f. 77.

262.

Inspectoratul de Poliţie Timişoara

Telegramă Nr. 716124
din 21 octombrie 1939

Către Direcţiunea Generală a Poliţiei Bucureşti

Ref.*: Organizarea acelor refugiaţii polonezi care doresc repatrierea în Polonia ocupată.*

Zorgzanizowanie uchodźców polskich, którzy zechcą repatrjacji w okupowanej Polski

Raportăm că majoritatea şoferilor refugiaţi poloni de la maşinile foştilor membri ai guvernului polonez au domiciliul obligatoriu în Băile Herculane. Au intervenit pe lângă dl. Składowski, fost prim-ministru, să le aprobe să formeze o delegaţie care să meargă la Bucureşti la Ambasada polonă pentru facerea formalităţilor de repatriere, întrucât familiilor lor sunt rămase în Polonia.

Fostul guvern le-a aprobat şi le-a dat suma de 3000 lei pentru cheltuieli. Au fost delegaţi şoferii Uski Roman Bernat şi Srzysztowiak Alexandru. Mai suntem informaţi că o asemenea delegaţie s-a format şi dintre refugiaţii poloni aflaţi la Orşova şi Turnu Severin.

Inspectorul regional
C. Sava

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 96.

263.

Direcţia Generală a Siguranţei

Notă informativă – f. nr.
19 octombrie 1939

Ministerul de Interne

Ref.*: Discuțiile avute de către Gheorghe Brătianu cu un grup de cunoscuți și intenția Germaniei de a readuce pe teritoriile poloneze ocupate pe refugiații polonezi din România.*

Rozmowy Gheorghe Brătianu z grupą swoich znajomych o intencji Niemiec, aby przenieść na polskich terytoriach okupowanych polskich uchodźców z Rumunii

Arhiva Siguranţei

Germania va cere repatrierea polonezilor refugiaţi

În dimineaţa zilei de 21 octombrie a.c., Gh. Brătianu a avut o întrevedere la Banca Românească cu Vasile Sassu, Mircea Djuvara, Bebe Brătianu, Ion Pillat, Atta Constantinescu, Gh. Slamo, Orleanu, Constantinescu-Bordeni, Toma Dobrescu şi Berceanu.

Gheorghe Brătianu ar fi declarat că cercurile oficiale germane intenţionează să readucă în Polonia pe refugiaţii polonezi din România şi că în acest scop Reich-ul va emite un decret prin care va anunţa că refugiaţii polonezi care vor să se înapoieze în patrie, vor reintra în drepturile lor, acordându-li-se despăgubiri de război.

Germania va cere României ca, sub directivele şi controlul unei comisiuni a reprezentanţilor ţărilor neutre, să instituie un quasi-plebiscit, prin care refugiaţii polonezi să arate dacă vor sau nu să se repatrieze.

Eventualul refuz al României – a declarat Gheorghe Brătianu, va constitui pentru Reich confirmarea svonurilor că ţara noastră de comun acord cu Franţa şi Anglia, intenţionează să integreze resturile armatei poloneze într-o eventuală formaţiune militară care să se ţină la dispoziţia aliaţilor în Răsărit şi în Balcani.

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70, f. 35-36.

264.

Ministerul Ordinii Publice
Comisariatul General pentru
Evidenţa şi Asistenţa refugiaţilor Poloni

Raport
25 octombrie 1939, Bucureşti

Str. Theodor Aman, nr. 12
Telefon 4-81-87

Ref.*: Rezultatele inspecţiei realizate la Caracal şi aplanarea conflictului ivit între lt. colonel Tadeusz Wyszomirski şi autorităţile militare locale.*

Wyniki inspekcji dokonanej w Caracal oraz łagodzenie konfliktu, który się pojawił pomiędzy ppłk. Tadeuszem Wyszomirskim a władzami wojskowymi lokalnymi

Nr. 1
Colonel Magistrat rez. Hagi Stoica Nicolae
Comisar General al refugiaţilor Polonezi

Domnul Ministru al Curţii Regale

La ordinul Domniei voastre în rezoluţia din 20 octombrie 1939, am onoarea a raporta următoarele:

În ziua de 20 octombrie 1939, ora 22, m-am deplasat în Garnizoana Caracal pentru efectuarea anchetei.

În dimineaţa zilei de 21 octombrie 1939 am început ancheta lagărului de internare de la Caracal, fiind asistat de interpretul necesar.

Am luat declaraţiuni liber date, de la reclamant, lt. col. polonez Tadeusz Wyszomirski, de la ofiţerii internaţi, propuşi drept informatori de către reclamant, precum şi de la ofiţeri români ataşaţi pe lângă acel lagăr, care au sub supraveghere lagărul.

Aceste declaraţii, semnate propriu de cei interesaţi, de interpret şi de mine, se ataşează la acest raport*.

Din cuprinsul lor, în mod riguros obiectiv se desprind cele ce urmează:

1. Niciodată autoritatea militară românească, sau vreo dispoziţiune dată de conducerea lagărului nu a înţeles să trateze pe internaţi drept

* Nu se publică.

prizonieri de război, cu atât mai puţin drept inamici, cum încearcă să afirme reclamantul în petiţiunea sa.

Dimpotrivă, înşişi ofiţerii polonezi interogaţi recunosc că au fost priviţi ca făcând parte dintr-o armată beligerantă în sensul Convenţiei a V-a de la Haga privitoare la drepturile şi îndatoririle puterilor şi persoanelor neutre în caz de război terestru.

Textul art. 11 al acestei Convenţiuni de la Haga, care interesează în mare parte ancheta noastră, este următorul:

„Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparţinând armatelor beligerante le va interna pe cât posibil departe de teatrul războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortăreţe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofiţerii pot fi lăsaţi liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare".

Chestiunea semnării declaraţiei – angajament de a nu părăsi localitatea – a fost eronat interpretată atât de reclamant, cât şi de o parte dintre ofiţerii polonezi, influenţaţi de acesta.

Deşi acest angajament decurgea dintr-o convenţie cu caracter internaţional, domniile lor au pus-o în legătură cu dispoziţiuni şi prevederi regulamentare ale armatei poloneze.

Este în afară de orice îndoială că autorii citatei convenţiuni internaţionale n-au înţeles să ştirbească cu nimic prin vreo dispoziţiune a acelei convenţiuni o lege de onoare a ţărilor beligerante şi deci numai o greşită interpretare a textului art. 11 din convenţiunea citată a putut face pe internaţii din Caracal să creadă că semnarea angajamentului ce li se pretinde ar aduce o atingere onoarei de soldaţi ai ţărilor lor.

S-ar putea ca şi autoritatea imediată, militară română, nici dânsa să nu fi interpretat în adevăratul înţeles toate dispoziţiunile Convenţiei de la Haga, dar aceasta s-ar explica exclusiv printr-un exces de zel al acelei autorităţi în îndeplinirea funcţiunii, şi nicidecum unei porniri potrivnice internaţilor militari poloni sau relei voinţe a autorităţii române.

3. Ministerul Apărării Naţionale, Secretariatul General au dat un ordin cu nr. 9460 din 8 septembrie anul curent, care se integrează perfect în prevederile Convenţiei de la Haga, iar chestiunea obligativităţii semnării angajamentului de a nu părăsi garnizoana este pusă prin ordinul Comandamentului teritorial al Corpului de Armată, cu nr. 55064 din 1939, pe baza căruia au şi fost cerute mai stăruitor acele angajamente.

Deci, ofiţerii români ataşaţi la lagăr, ca şi acei care au supravegheat lagărul s-au sprijinit în această privinţă pe dispoziţiune autorităţii ierarhic superioară.

4. Rău a considerat lt. colonel polonez Tadeusz Wyszomirski aceste

dispoziţiuni ale convenţiei internaţionale ca o injoncţiune asupra onoarei ofiţerilor internaţi şi rău a făcut voind să solidarizeze la concepţia sa şi pe ceilalţi camarazi puşi în subordinele sale.

Numai că măsură de bună rânduială interioară, autoritatea militară română a pretins acele angajamente, este drept, punând în aceasta oarecare rigurozitate, care putea să lipsească.

5. Nu se verifică afirmaţia că din punct de vedere sanitar întreţinerea lagărului din Caracal ar lăsa de dorit. Dimpotrivă, sunt numeroase declaraţii categorice anexate la prezentul raport care confirmă că noua conducere a lagărului a adus, din punct de vedere al organizării, importante îmbunătăţiri (filele 10, 12)*.

6. Afirmaţia că lt. – colonel Tadeusz Wyszomirski ar fi fost menţinut arestat sub o formă oarecare de către căpitanul Iliescu N., fost Comandant al lagărului în acel moment, nu se verifică din nici un punct de vedere. Atât declaraţiile căpitanului Iliescu N., cât şi cele ale ofiţerilor români audiaţi sunt concludente în această privinţă. Problema se răsfrânge numai la această împrejurare că dl. lt. colonel Tadeusz Wyszomirski a fost interogat într-o cameră alăturată aceleia în care s-a purtat discuţiunea în plenul celor internaţi, cu privire la atitudinea cu totul refractară pe care internaţii militari polonezi au avut-o faţă de dispoziţiunea autorităţii române.

Despre o arestare nu putea fi vorba, nefiind nici un motiv pentru aceasta, în afară de împrejurarea că dl. căpitan Iliescu N. nu avea nici calitatea legală de a proceda la arestări.

7. De asemenea, se constată a fi inexactă afirmaţia reclamantului că nu i s-a îngăduit să comunice cu Ataşatul militar al Ambasadei Polone din Bucureşti.

În adevăr, colonelul Milcoveanu, Comandantul Garnizoanei Caracal, căruia i s-a adresat raportul în această privinţă, arată că prin adresa nr. 2 352 din 3 octombrie a.c. a înaintat acest raport Comandamentului I teritorial spre a fi înmânat locului în drept, iar Comandamentul, la rândul său, Secretariatului General, cu adresa nr. 54 945 din 5 octombrie a.c.

Urmează, deci, că raportul nu a fost reţinut şi, prin urmare, nu poate fi vorba de vreo persecuţie a reclamantului în această privinţă, din partea Comandamentului Garnizoanei din Caracal.

8. Cu privire la împiedicarea, afirmată de reclamant, a internaţilor militari poloni din Caracal de a cânta imnul naţional român cu ocaziunea zilei de naştere a Majestăţii Sale Regelui, dl. colonel Milcoveanu ne-a răspuns concludent, justificând măsura luată (fila 18)**.

* Nu se publică.

** Nu se publică.

În concluzie:

Reclamaţiunea domnului lt. colonel Tadeusz Wyszomirski socotim că a fost pusă pe o bază greşită şi cuprinde în mare parte exagerări.

Într-adevăr, este departe de a putea fi vorba de o tendinţă de şicană din partea autorităţii militare române locale, s-ar părea mai mult că este la mijloc o confuzie a internaţilor militari polonezi în ceea ce priveşte interpretarea art. 11 din Convenţia a V-a de la Haga.

Potrivit art. 11, alineatul ultim al acestei Convenţiuni, angajamentul dat pe cuvânt, „de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare" nu cuprinde o dispoziţiune obligatorie. Tot aşa cum ţara neutră care primeşte pe teritoriul său ofiţeri aparţinând armatelor beligerante nu este obligată să-i lase liberi, tot astfel, nu poate fi nici o obligaţie de angajament a acelor ofiţeri privitor la autorizarea de a circula liberi în ţara neutră.

De altfel, se ştie din principiile generale ale dreptului că orice angajament sau consimţământ luat prin presiune, ori prin forţă, este virtualmente nul.

Deci, ofiţerii polonezi internaţi sunt liberi să dea sau nu acel angajament, iar dacă nu-l dau, vor trebui să suporte desigur implicit, rigorile internării.

În acest sens, socotim că trebuie interpretate şi date dispoziţiile respective.

Dl. lt. colonel Tadeusz Wyszomirski neavând tactul necesar în legăturile sale cu autorităţile militare locale şi neexinstând certitudinea că el va fi un sincer interpret al doleanţelor internaţilor în raporturile lor cu autoritatea militară română, credem că nu este cazul să mai fie repus ca Comandant al la lagărului de internare de la Caracal. Propunem chiar mutarea lui în altă localitate, aceasta şi pentru a nu se ştirbi prestigiul autorităţii militare locale.

În general, condiţiile de existenţă ale internaţilor şi modul de administrare nu poate cădea sub critică şi, deci, menţinerea mai departe a conducerii actuale este oportună.

Comisar General
ss. Hagi Stoica

DANIC, Fond MAI, dosar 305/1940, vol. II, f. 47-51.

Apud *Polonezii în anii celui de-al doilea război mondial.* Culegere de documente, realizată de Anatol Petrencu, Editura Cartdidact, Chişinău, 2004, p. 84-87.

265.

Royal Legation of Romania, Washington DC

Comunicat nr. 3606/ P-3-1-1-A
26 octombrie 1939

Ref.: *Comunicatul dat de Departamentului de Stat care continuă să considere existent Guvernul polon şi aplicarea doctrinei Stimson a nerecunoaşterii achiziţiilor de teritorii prin forţă.*

Komunikat Departamentu Stanu w którym uważa się, iż istnienie Polskiego Rządu motywowane jest poprzez stosowanie doktryny Stimsona polegająca na nieuznane zdobycia siłą obcych terytoriów

Relaţiile diplomatice între Statele Unite şi Guvernul polonez de la Paris

Domnule Ministru,

Printr-un comunicat dat la 2 octombrie Departamentul de Stat, a anunţat că Guvernul Statelor Unite continue să considere în fiinţă Guvernul Polon, potrivit prevederilor Constituţiei Poloniei şi să recunoască pe Ambasadorul polonez acreditat la Washington. Comunicatul anunţă că Ambasadorul Biddle va rămâne pentru moment pe lângă Guvernul la care este acreditat.

Trebuie notat că în considerentele comunicatului, se foloseşte o expresie din Pactul Briand-Kellog când se spune că „Polonia este acum victima forţei folosite ca un instrument de politică naţională". Aplicând doctrina Stimson a nerecunoaşterii achiziţiilor de teritorii prin forţă, Departamentul de Stat afirmă că „simplul fapt al uzurpării teritoriale nu stinge fiinţa legală a unui guvern".

Odată cu comunicatul, s-a dat publicităţii scrisoarea prin care Ambasadorul Poloniei a notificat Guvernul Statelor Unite alegerea noului preşedinte polon şi constituirea guvernului prezidat de generalul Sikorski, împreună cu scrisoarea de confirmare a Secretarului de Stat.

Textele de mai sus se găsesc în aici alăturatul Buletin* (din 7 octombrie) al Departamentului de Stat.

Înaintez totodată Excelenţei Voastre textul notei adresate de

* Nu se publică.

Ambasadorul Poloniei, Secretarului de Stat cu privire la teritoriile cedate de URSS, Lituaniei, precum şi textul notei de răspuns*.

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni,

Ministru
Radu Ionescu

Excelenţei Sale
Domnului Grigore Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine

AMAE, Fond 71 E-9/1939, vol. 42, f. 365-366.

La 26 octombrie, în *Cuget clar* (*Noul Semănător*), nr. 16, Nicolae Iorga publică poemul *Wawel*, demers liric în care evocă cu nedisimulată durere locul în care „dorm vechii regi şi Pilsudski" – în care intrase „pasul vrăjmaşului" – cizma nazistă. Aveau de ce înalţii funcţionari de la Departamentul de presă din Ministerul Afacerilor Externe de ce să se plângă diplomaţilor români de la Berlin de profesorul Iorga. Nicăieri în lume nu se petrecea aşa ceva. Nici un polonez însă, timp de 70 de ani de la scrierea acestor versuri nu le-a consemnat, cu toate că mulţi funcţionari s-au ocupat şi se „ocupă" de cultură, la Bucureşti şi la Varşovia, de un deceniu la „Institute culturale" – probabil chemate să pună în valoare asemenea flori rare.

---

* Nu se publică, nefăcând obiectul actualului volum.

266.

Ambasada Republicii Polonia la Bucureşti Ministerului Regal al Afacerilor Străine

Nr. 49/R/24 -

27. X. 1939

Ref.: *Scrisoarea Ambasadorului Poloniei la Bucureşti, adresată ministrului român de Externe, Grigore Gafencu cu privire la teritoriul polonez încorporat Uniunii Sovietice care contravine dreptului internaţional, nefiind recunoscută de către polonezi.*

Pismo ambasadora polskiego w Bukareszcie dot. grabieży polskiego terytorium, a przyznanie tej ziemi jako terytorium radzieckie jest nielegalne

Monsieur le Ministre,

D'ordre de mon Gouvernement j'ai honneur de porter a la connaissance de Votre Excellence ce qui suit: le Gouvernement Polonais vient d' apprendre que sur le territoire de la Pologne temporairement occupé par l'U.R.S.S. doit avoir lieu un plébiscite ayant pour but la constatation de la volonté de la population relativement au rattachement de ce territoire a l'U.R.S.S.

Le Gouvernement Polonais constate des a présent que l'organisation d'un tel plébiscite sous l'occupation militaire este contraire au droit international et qu'il le considéra par conséquent comme nul e non avenu et ne reconnaîtra en aucun cas son résultat comme ayant force légale.

Je saisis l'occasion pour prier Votre Excellence de vouloir bien agréer l'assurance de ma très haute considération.

L'Ambassadeur de Pologne
ss. Raczyński

Excellence
Gregoire Gafenco
Ministère des Affaires Étrangères
Bucharest

AMAE, Fond 71 vol. 41, E-9, f. 315.

267.

Ambasada Republicii Polone la Bucureşti

Către Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Nr. 49/R/ 26

Bucarest, le 27 Octobre 1939

Ref.*: Reacția guvernului polonez din exil la alipirea la Germania a unor teritorii poloneze, considerată a fi ilegală și o nouă violare de către Reich a principiilor dreptului internațional cu privire la conduita ocupantului în teritoriile ocupate.*

Reakcja Polskiego Rządu na emigracji o nielegalnym okupowaniu polskich terytoriów, doknane poprzez Reich co jest niezgodne z zasadami międzynarodowymi

Monsieur le Ministre,

D'ordre de mon Gouvernement j'ai l'honneur de porter a la connaissance de Votre Excellence ce qui suit:

Le Gouvernement Polonais apprend que le Reich Allemand vient d'ordonner le rattachement a l'Allemagne, a partir du 1 Novembre 1939 d'une partie du territoire de la République de Pologne en créant deux nouvelles provinces, désignées comme „Prusse Occidentale" et „Posen" ainsi qu'en agrandissant les provinces actuelles de la Silésie allemande et de la Prusse Orientale.

Le Gouvernement Polonais constate, que cette organisation administrative constitue une nouvelle violation par le Reich des principes élémentaires du droit international réglant la conduite de l'ennemi en pays occupé. Dés lors le Gouvernement Polonais considère cet acte illégal comme nul et non avenu.

Je saisi cette occasion, Monsieur le Ministre, pour renouveler a Votre Excellence, les assurances de ma très haute considération.

L' Ambassadeur de Pologne
Raczyński

AMAE, Fond 71 vol. 41, E-9 , f. 316.

268.

Ministerul Apărării Naţionale
Direcţia Generală a Poliţiei

Ordin circular nr. 67 din 28 octombrie 1939

Ref.*: Înfiinţarea lagărului disciplinar Făgăraş pentru internarea refugiaţilor polonezi grade inferioare care încalcă flagrant disciplina şi evadează din lagărele unde sunt internaţi*

Otwarcie obozu dyscyplinarnego w Fogarasz dla internowania polskich uchodźców ze stopniami niższymi, którzy w sposób ewidentnym nie przestrzegają dyscypliny i uczekają z obozów gdzie są internowani

Lagărul disciplinar Făgăraş a fost înfiinţat pentru internarea refugiaţilor polonezi grade inferioare care dau dovadă în lagărele de internare de:

– propaganda ideilor comuniste
– instigatori şi agenţi provocatori de dezordine
– indisciplină gravă
– precum şi acei care au fugit din lagăre de internare şi au fost prinşi de autorităţile române

O bună parte din lagărele de internare însă propun pentru a fi trimişi la Făgăraş şi refugiaţii militari polonezi care se fac vinovaţi de greşeli a căror sancţionare se poate face de comandanţii lagărului prin aplicarea de sancţiuni ce pot fi executate şi în lagărul respectiv la arest şi carceră pe timp limitat aşa cum prevede Regulamentul Serviciului Interne la art. 138 şi 140.

Pe viitor, odată cu propunerile pentru internare în lagărul Făgăraş a refugiaţilor militari polonezi grade inferioare, se vor arăta faptele săvârşite de cei vinovaţi pentru ca Ministerul Apărării Naţionale să hotărască asupra trimiterii în lagăr.

Nu se vor trimite la Făgăraş grade inferioare fără aprobarea Ministerului Apărării Naţionale.

Până la sosirea aprobării, cei vinovaţi vor fi ţinuţi separat de restul internaţilor sub pază severă.

Secretar General
Gen. **C. Nicolescu**

pt. conformitate
Şeful Serviciului Secretariat General
Lt. col **I. Ciocan**

DANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/ 1939, f. 175.

269.

Ministerul de Interne
Direcţiunea Generală a Poliţiei
Serviciul de Informaţiuni

Notă nr. 73666
28 octombrie 1939

Domnului Ministru al Afacerilor Străine

Ref.*: Eliberarea de către Consulatul român din Lwów a unui număr mare de bilete de trecere a frontierei în România.*

Wydanie poprzez rumuńskiego Konsulatu w Lwowie zbyt dużo biletów przekroczenia granicy z Rumunią

Avem onoarea a vă aduce la cunoştinţă, spre ştiinţă următoarele.

Consulatul român din Lwów eliberează un număr mare de bilete de trecerea frontiere cetăţenilor poloni. Socotind după numărul de ordine ale permiselor şi după datele de emisiune, rezultă că s-ar fi eliberat în medie câte 200 permise pe zi. Numărul ultimului permis cunoscut este 3555.

Cei trecuţi în România până acum sunt numai creştini polonezi. Numărul lor este de 150 în cursul lunii octombrie a.c.

Autorităţile nu le permit trecerea în România nici călătoria în Galiţia, fără un permis special, astfel că numai cei care pot călători şi trece frontiera clandestin ajung în România.

După trecerea Nistrului, sau a Ceremuşului, se prezintă singuri sau sunt

prinşi de grăniceri care nu-i dau înapoi, ci conform instrucţiunilor ce au, îi trimit Diviziei a 8-a din Cernăuţi.

Director general
ss. indescifrabil

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 93.

270.

Ministerul Ordinii Publice
Direcţia Generală a Poliţiei
Direcţia Poliţiei de Siguranţă
28. X. 1939

Domnului Ministru al Apărării Naţionale
Secretariatul General

Ref.*: Fuga unui număr mare de refugiaţi polonezi din lagărul de internare Slatina.*

Uczeczka dużej liczby polskich uchodźców z obozu ze Slatiny

Cu referire la adresa dvs. nr. 10141 din 6 octombrie 1939, avem onoarea a vă comunica că Inspectoratul de Poliţie a judeţului Olt, cu raportul nr. 7551/ 1939 încunoştinţează că din lagărul de internare Slatina, în intervalul 30 septembrie–18 octombrie 1939, au fugit 203 refugiaţi polonezi, înaintându-vă un tabel nominal al refugiaţilor polonezi dispăruţi din lagărul Slatina, rugându-vă să binevoiţi a cunoaşte că, de către noi, s-a dat dispoziţie, organelor în subordine pentru urmărirea celor fugiţi.

Ministru
ss. indescifrabil

Secretar general
ss. indescifrabil

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 110.

271.

Direcţiunea Generală a Poliţiei

Notă informativă Nr. 4935
31 octombrie 1939

Ref.*: Luptele ce se duc pe teritoriul polonez din Galiția de Est și comasarea unui număr mare de trupe la frontiera româno-sovietică.*

O walkach przeprowadzonych we Wschodniej Galicji oraz o skomasowaniu wielkiej liczby wojsk na granicy rumuńsko-sowieckiej

Inspectoratul regional de poliţie Cernăuţi înaintează următoarea notă informativă:

La Lwów apare un ziar sovietic, în limba polonă, intitulat „Drapelul Roşu", în care a fost schiţată noua frontieră a U.R.S.S. în Polonia şi vechea frontieră între România şi Basarabia, în care Basarabia era alipită Rusiei.

Soldaţii sovietici spun polonilor din regiunile ocupate de ei, că Basarabia va fi tot a lor.

În localităţile locuite de ucrainenii din Galiţia de Est sunt aduse multe trupe sovietice şi în apropierea frontierei române pentru menţinerea ordinei, în vederea alegerilor comisarilor, ce vor avea loc la 27 octombrie 1939 şi care vor decide dacă Ucraina rămâne independentă sau direct sub regimul sovietic.

Spre Rusia Subcarpatică se aud focuri de tun şi se crede că se dau lupte între ei şi grupuri de ucraineni naţionalişti înarmaţi, sau unele resturi din armata polonă. S-au văzut chiar venind din acele regiuni în Lwów, soldaţi sovietici răniţi.

Ruşii au multă armată motorizată şi tancuri în Polonia ocupată de ei.

Se fac fortificaţii între Lwów, Przemyśl, Stanisław.

Alimentele sunt foarte scumpe în teritoriul polon ocupat de ruşi, astfel un kg de unt, care costa 2 zloţi, azi costă 15 zloţi, iar litrul de lapte 70 groşi etc.

Pâinea albă a dispărut complet şi se consumă numai pâine neagră. Aprovizionările se fac greu, trebuind să aştepte 3-4 ore fiecare cetăţean până să-i vină rândul să poată cumpăra pâine şi altele. Se mai observă lipsa zahărului, chibriturilor, gazului, benzinei, cărbunelui şi tutunului.

Pământurile au fost luate de la marii proprietari şi împărţite populaţiei

care nu avea deloc, sau celor ce aveau prea puţin şi se lasă fiecăruia numai cât să poată munci singur.

Marele proprietar Hubert Leibomirschi şi graful Leon Stoiovschi din comuna Alexandria judeţul Buvina şi soţia celui din urmă, au fost împuşcaţi de soldaţii sovietici, iar Felix Stoiovschi a fost de asemenea împuşcat, dar nu se ştie dacă de către sovietici sau de ucraineni.

Prinţesa Sophiea a fost grav rănită cu un foc de armă tras de un soldat sovietic, cu ocazia unei percheziţii domiciliare ce i s-a făcut.

Comunicat şi dlui Ministru al Afacerilor Străine
şi Marelui Stat Major.

AMAE, Fond 71 vol. 41, E-9, f. 322-323.

272.

Ministerul Apărării Naţionale
Secretariatul General

Ordin circular nr. 13141 din 31 octombrie 1939

Ref.*: Semnarea de către ofițeri polonezi refugiați în România a unui angajament pe cuvânt de onoare că nu vor părăsi localitatea și refuzul unei părți a acestora de a semna.*

Podpisanie poprzez polskich oficerów uchodźców z Rumunii zobowiązania, iż na słowo honoru nie będą opuszczać miejscowości; niektórzy nie wyrażają zgody na podpisanie takiego dokumentu

Bilingv româno-polonez

Către Taberele de internare a refugiaţilor militari polonezi

Binevoiţi a cunoaşte şi a pune în vedere ofiţerilor polonezi următoarele:

Ministerul Apărării Naţionale a propus pe baza Convenţiei de la Haga – ofiţerilor polonezi refugiaţi în ţara noastră, ca să semneze un

angajament pe cuvânt de onoare, că nu vor părăsi localitatea ce le-a fost fixată pentru internare.

Prin aceasta nu s-a urmărit câtuşi de puţin să se exercite vreo constrângere asupra conştiinţei cuiva, ci s-a căutat ca pe de o parte să se restrângă cât mai puţin libertatea ofiţerilor polonezi, pe de altă parte s-a urmărit a nu pune pe ofiţerii polonezi în situaţia de a trebui să fie încazarmaţi şi păziţi cu santinele în lagărele de internare, aşa cum obligaţiunile internaţionale ne-ar fi impus.

Bunele noastre intenţiuni nu au fost înţelese de toţi ofiţerii poloni, deoarece din 3000 de ofiţeri internaţi au semnat acest angajament numai 1322 ofiţeri, restul refuzând să semneze angajamentul sub pretext că acest lucru nu ar fi îngăduit de regulamentele polone.

Fără a cunoaşte în detaliu aceste regulamente, credem că este o interpretare greşită ce se dă prescripţiunilor regulamentare care în general sunt aceleaşi pentru toate armatele, deoarece regulamentul poate opri pe un fost ofiţer de a-şi da cuvântul că nu va mai lupta. Aceasta însă numai dacă este prizonier şi faţă de ţara care l-a făcut prizonier; nu poate însă împiedica pe un ofiţer de a-şi lua vreun angajament în calitate de internat militar care nu trebuie confundată cu cea de **prizonier,** atunci când nu i se cere altceva decât să se angajeze că nu va pleca fără aprobare din cantonamentul unde se află internat.

Întrucât o persoană care refuză să se angajeze pe cuvânt de onoare că nu va părăsi fără voie cantonamentul, recunoaşte în mod implicit intenţiunea de a pleca fără autorizare din ea.

Întrucât convenţiile internaţionale ne obligă să luăm măsuri de aşa natură încât ofiţerii şi trupa internată să se găsească efectiv în această situaţie.

Întrucât un număr oarecare de ofiţeri, neţinând seama de încrederea ce le-am acordat au fugit din tabere.

Suntem nevoiţi să luăm măsurile de rigoare pentru ca părăsirea taberelor de către ofiţerii polonezi să nu mai fie posibilă fără autorizaţia noastră.

Pentru aceasta începând de sâmbătă, 4 noiembrie curent, ofiţerii polonezi care au refuzat să semneze angajamentul că nu vor părăsi lagărul fără autorizaţia noastră, vor fi internaţi la Târgu Jiu şi Târgovişte şi încazarmaţi în cazărmile din localitate.

Acei care au familii vor lăsa familiile în localitatea în care se află actualmente internaţi, dându-le, prin grija comandantului actual al taberei în seama Prefecturilor pentru a fi îngrijite şi tratate ca persoane civile.

Comandanţii de tabere vor raporta telegrafic pe grade numărul ofiţerilor ce urmează să fie transportaţi în noile lagăre de internare.

Totodată se face cunoscut că este oprită orice corespondenţă cu caracter oficial între ofiţerii polonezi din diferite lagăre care trebuie să înţeleagă şi să accepte de bună voie situaţia în care se găsesc actualmente.

Comandanţii români de tabere, vor căuta să facă pe ofiţerii polonezi să înţeleagă că au îndatorirea de a nu crea dificultăţi statului nostru, cunoscând că suntem hotărâţi să aplicăm în totul şi fără nici o rezervă toate obligaţiile impuse de situaţia de neutralitate în care ne găsim.

Pentru Ministru
Secretar General
ss. gen. **C. Nicolaescu**

pentru conformitate
Şeful Serviciului Secretariatului General
Lt. col. **I. Ciocan**

DANIC, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 70/1939, f. 115 r-v.

273.

Scrisoare

A Son Excellence
Monsieur Władysław Raczkiewicz
Président de la République de Pologne
a Paris

[1 Novembre 1939]

par l' Ambassade de Pologne a Bucarest

Ref.*: Ştirile false apărute în două ziare germane din Timişoara, potrivit cărora Guvernul polonez de la Londra a început convorbiri cu Guvernul german pentru crearea unui nou stat polonez.*

O kłamliwych wiadomościach z dwóch pism niemieckich z Timisoara według których Polski Rząd z Londynu przeprowadził rozmowy z Rządem Niemieckim dla stworzenia nowego Państwa Polskiego

Deux journaux allemande édités a Timişoara notamment le „Temesvarer Zeitung" et l'„Extrapost", ont publié aujourd'hui sous des titres sensationnels une notice provenant soi-disant de Londre set basée sur des informations parvenues de Bucarest, selon laquelle le gouvernement de Składkowski aurait ouvert des pourparlers avec le gouvernement du Reich allemand. Ces négociations auraient pour but le créations d'un nouvel État Polonais et paralyseraient ainsi les efforts des Alliés en vue de reconstituer en entier la Pologne qui lutte actualment pour son indépendance. La notice a meme osé mentionner le nom du professeur Ignacy Mościcki, ancien Président de la République de Pologne.

Vu ce précède, j'affirme catégoriquement:

1) Mon Gouvernement interné et isolé en Roumanie a remis le 30 septembre 1939 volontairement et sur sa propre initiative et sur sa propre initiative sa démission entre les mains de M. le Président de la République Władysław Raczkiewicz, afin de rendre ainsi possible la création d'un nouveau Gouvernement ayant toute liberté d'action pour la défense de la liberté menacées de l'État.

2) Moi et mes Collègues en tant que citoyens polonais, dévoues a l'indépendance de l'État, reconnaissons pour seul Gouvernèrent nommé légalement en France par M. Władysław Raczkiewicz, Président de la République.

3) Ne disposant d'aucun autre moyen de défense des calomnies aussi infâmes, j'affirme aussi bien qu'en celui de mes Collègues interné a Baile Herculane que les informations publiées par les journaux ainsi mentionnés plus haut, sont absolument fausses.

Signé
Sławoj Składkowski
Băile Herculane, le 1 Novembre 1939

M. le Ministre Beck et M. le Ministre Roman qui est actuellement a Braşov se sont solidarisés entièrement avec cette protestation.

AMAE, Fond 71 vol. 41, E-9 , f. 324-325.

274.

Ministerul Ordinii Publice
Comisariatul General pentru Evidenţa şi Asistenţa refugiaţilor Poloni

Raport

Bucureşti, 3 noiembrie 1939

Str. Theodor Aman, nr. 12

Excelenţei Sale Domnului E. Urdăreanu
Ministrul Casei Regale

Ref.*: Raportul Comisarului general pentru evidența și asistența refugiaților poloni N. Hagi Stoica cu privire la transferarea lui I. Mościcki, fostul Președinte al Poloniei de la Bicaz la Craiova.*

Sprawozdanie generalnego Komisarza dla ewidencji i pomocy polskich uchodźców, N. Hagi Stoica w związku z przeprowadzeniem byłego prezydenta Polski, Ignacy Mościcki, z Bicazu do Craiovy

Domnule ministru,

Asupra executării ordinelor primite în legătură cu transferarea de la Bicaz la Craiova în ziua de 4 noiembrie a.c. a Domnului Mościcki, fost preşedinte al Republicii Polone, dimpreună cu familia, suita sa şi personalul său de serviciu, am onoare a raporta următoarele:

Am intervenit la Ministerul Regal al Afacerilor Străine, stabilind de comun acord cu Domnul Ambasador Grigorcea, ca să se pună la dispoziţia Domnului Preşedinte Mościcki vagonul ministerial personal al Domnului Ministru Gafencu, pe care Excelenţa Sa a avut bunăvoinţa de a-l oferi în acest scop.

Am hotărât dimpreună cu Direcţiunea Mişcării din Direcţiunea Generală a Căilor Ferate Române, cu dnii Zarifopol şi Vulpe, itinerariul din ziua de 4 noiembrie a.c. îngrijind ca transferarea să se facă în cele mai bune condiţiuni şi în timpul cel mai potrivit.

Astfel, s-a hotărât ca drumul de la Bicaz la Piatra Neamţ să fie făcut cu maşinile, neexistând legătură pe calea ferată. De la Piatra Neamţ, trenul automotor nr. 5 102, căruia i se vor adăuga vagonul ministerial, un vagon

de clasa I-a şi o locomotivă, va pleca în ziua de 4 noiembrie, ora 9,38 spre Bacău.

La Bacău, cele două vagoane se vor ataşa trenului rapid „Ştefan cel Mare" nr. 52, în imediata apropiere a vagonului-restaurant, cu plecarea la ora 11.37 şi sosirea în Chitila la ora 16.07.

La Chitila, cele două vagoane vor fi decuplate până la sosirea trenului accelerat nr. 103. căruia urmează să i se ataşeze. În tot acest timp, până la ora 19.08, ora plecării trenului nr. 103 spre Craiova, am îngrijit ca vagoanele decuplate să fie încălzite de o locomotivă special ataşată lor.

Sosirea la Craiova este fixată pentru noaptea de sâmbătă 4 noiembrie spre duminică 5 noiembrie a.c., la ora 0.16.

Am intervenit pe lângă Direcţiunea Generală a Poliţiilor încunoştinţând-o din timp să dea dispoziţiuni de supraveghere şi pază prin organele ei în subordine, pentru desăvârşita siguranţa a transferării Domnului Preşedinte Mościcki.

Potrivit informaţiunilor date nouă de către Domnul Comisar al Poliţiei de Siguranţă din Bicaz, hotărând ca transportul bagajelor şi a persoanelor din serviciul Domnului Preşedinte Mościcki de la Bicaz şi până la Craiova să se facă cu cele şase autoturisme şi patru autocamioane, aflate la Bicaz şi care sunt proprietatea Domnului Preşedinte Mościcki.

Potrivit informaţiunilor date nouă de către Domnul Comisar al Poliţiei de Siguranţă Bicaz, ataşat persoanei Domnului Preşedinte Mościcki, benzina necesară transportului automobilelor va fi procurată acolo, la Bicaz, de către însuşi Domnul Preşedinte Mościcki.

Am dat dispoziţiuni în legătură cu plecarea şi primirea Domnului Preşedinte Mościcki, domnilor prefecţi ai judeţelor Neamţ şi Dolj, comunicându-le toate măsurile luate în această împrejurare şi cerându-le să supravegheze personal executarea lor.

Am intervenit la Direcţiunea Companiei Internaţionale de vagoane de dormit pentru ca din timp să ia măsuri de aprovizionare a vagoanelor – restaurant ce se vor ataşa trenului rapid nr. 52 şi trenului accelerat nr. 103, îngrijindu-se şi de o veselă mai aleasă.

Pentru completa dv. informaţiune asupra tuturor amănuntelor privind executarea ordinelor ce am primit, îmi permit a alătura în copie toată corespondenţa intervenită între noi şi autorităţile la care ne-am referit în raportul de faţă.

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, încredinţarea înaltei consideraţiuni ce Vă păstrez.

Comisar general
Colonel magistrat **Hagi Stoica**

DANIC, Fond MAI, dosar 305/ 1940, vol. II, f. 38 r-v.

Apud *Polonezii în anii celui de-al doilea război mondial.* Culegere de documente, realizată de Anatol Petrencu, Editura Cartdidact, Chişinău, 2004, p. 94-95.

---

*

În „Neamul Românesc" din 9 noiembrie se află înserat textul: „Scrisoare unui prieten polon": „Prietenul" i s-a plâns istoricului «că satele noastre sunt mizerabile, organizate superficial, conducătorii militari fiind nişte „ţărani"».

Îi răspunde, cu mare obidă şi întristare Iorga, cel care atât de mult a luat apărarea polonezilor, cum am încercat a demonstra: „noi avem, aşa zdenţoşi, o afurisită putere de a răbda".

**

Raoul Bossy

Instrucţiunile de la Ministerul nostru al Afacerilor Străine îmi arată care este punctul de vedere al Guvernului român asupra posibilităţii constituirii unui bloc neutru în sud-estul Europei. Bazele pe care ar urma să se alcătuiască un asemenea bloc trebuie să fie următoarele:

1. Neutralitatea desăvârşită în cadrul actualului conflict;

2. Declaraţie de neagresiune între statele membre ale blocului, obligaţiile de asistenţă mutuală stipulate între unele din acele state rămânând în vigoare;

3. În cazul unei agresiuni externe împotriva unuia din statele făcând parte din bloc, celelalte urmând să păstreze cel puţin o neutralitate binevoitoare faţă de statul atacat;

4. Nominalizarea măsurilor militare luate la frontierele comune;

5. Stabilirea unui contact direct între miniştrii afacerilor străine ai statelor din bloc şi schimb de informaţii politice şi economice între guvernele respective;

6. Adoptarea unor măsuri de ordin economic pe baza comunităţii de interese.

Primele sondaje făcute în acest sens de diplomaţia română par să fi trezit, în principiu, un ecou formidabil nu numai în statele Înţelegerii Balcanice, dar chiar în cele două grupări de puteri beligerante.

Ibidem, *op.cit*., p. 175.

275.

Ambassade Royale de Roumanie prés le Saint Siege, Roma

Nota nr. 818

Expediată: 7 noiembrie 1939

Externe București

Ref.*: Știrea privind poziția Sfântului Scaun față de Guvernul polonez din exil de la Paris.*

Wiadomość dot. stanowiska Watykanu w sprawie przyznania Polskiego Rządu na emigracji w Paryżu

Domnule Ministru,

Agenţia semi-oficială vaticană PUCCI ne comunică următoarele:

Unele Agenţii străine au publicat ştirea că Sfântul Scaun a recunoscut Guvernul polonez de la Paris şi a acreditat pe lângă el ca reprezentant al său pe Nunţiul local, Monseniorul Valeri.

Ştirea este falsă, deoarece nimic nu s-a schimbat în atitudinea avută până acum de Sfântul Scaun care consideră chestiunea acestei recunoaşteri prematură şi care a încredinţat prezenţa la Varşovia, Monseniorului Cortesi, opera de asistenţă faţă de refugiaţii poloni.

Binevoiţi a primi, domnule Ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

N.P. Comnen

Excelenţei Sale
Domnului **Grigore Gafencu**
Ministru Afacerilor Străine

AMAE, Fond 71 E-9/1939, vol. 42, f. 332.

276.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Notă de serviciu

Ref.*: Vizita oficială a generalului Sikorski la Londra și negocierile cu reprezentanții Guvernului polon cu privire la colaborarea maritimă și aeriană.*

Oficjalna wizyta generała Sikorskiego w Lonynie oraz negocjacje z przedstawicielami Rządu polskiego dot. Współpracy morskiej i lotniczej

23 noiembrie 1939

Direcţiunea Politică

Consilierul Ambasadei Poloniei a venit azi să mă informeze că vizita oficială a generalului Sikorski la Londra, care s-a încadrat în 5 zile de convorbiri cu caracter politic, a avut de obiect să fixeze contactul cu Guvernul britanic, să precizeze noţiunea însăşi a Guvernului polon şi să hotărască o colaborare activă militară cu aliaţii fraco-englezi.

Cu acest prilej a fost chiar semnată o convenţie militară, cuprinzând totodată şi un acord privitor la colaborarea maritimă şi aeriană.

Conducătorii politicii engleze au convenit faţă de reprezentanţii guvernului polon că scopul războiului este să obţină victoria completă, care să poată realiza o pace bazată pe principiul permanenţei, garantând o adevărată, o reală securitate.

La plecare s-au înţeles împreună ca, în tot timpul ostilităţilor, să se păstreze un contact continuu atât la Londra, cât şi la Paris, cu Guvernul din Angers.

ss. indescifrabil

AMAE, Fond 71 E-9/1939, vol. 42, f. 363.

277.

Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti
Corpul detectivilor
Notă informativă f. nr.

Ref.*: Activitatea emigrației polone din România şi înființarea unui liceu polonez la Băile Herculane.*

Działalność polskiej emigracji w Rumunii oraz powstanie polskiego Liceum w Baile Herculane

Corpul detectivilor
Grupa III-a

23 noiembrie 1939

Activitatea emigraţiei polone din România

În legătură cu activitatea conducătorilor emigraţiei polone din România s-a stabilit următoarele:

Prin stăruinţele Comitetului Central al refugiaţilor la Băile Herculane s-a înfiinţat un liceu pentru copiii refugiaţilor polonezi stabiliţi în România.

Personalul didactic pentru acest liceu este recrutat dintre foşti miniştrii şi ofiţeri polonezi aflaţi la Băile Herculane anume:

Kaspryzicki T., fost Ministru de război – director de liceu.
Kwiatkowski, fost vice-preşedinte al Consiliului – pentru geografie.
Swientosławskik, fost Ministru de Instrucţie – pentru fizică.
Berbelki, general – pentru matematică.
Łaskowski, maior – pentru istorie.
Brumer, căpitan – pentru limba şi literatură poloneză.

ANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 68, f. 11 r-v.

278.

Ambasada Republicii Polone la Bucureşti

Notă verbală Nr. 49/ R/ 29
Adresată Ministerului Regal al Afacerilor Străine

2 Décembre 1939

Ref.*: Abuzurile şi actele de violenţă pe care ocupantul german le face asupra populaţiei din teritoriile poloneze ocupate de către Germania, execuţii fără judecată, deportări de populaţie, Polonia ocupată devenind un loc de martiraj.*

Informacja o tragicznej sytuacji w Polsce podczas okupacji niemieckiej

D'ordre de son Gouvernement l'Ambassade de Pologne a l'honneur de porter a la connaissance du Ministère Royal des Affaires Étrangères ce qui suit:

La violence sans frein avec laquelle les Allemands ont délibérément mené la guerre en Pologne, en septembre dernier, avait déjà soulevé l'indignation du monde civilisé. Jamais on n'avait agi avec autant de barbarie envers une population civile et sans défense en utilisant contre elle dés mitrailleuses, canons, et bombes incendiaires. On pouvait croire cependant que du jour ou l'ennemi aurait imposé son joug a tous le pays il arrêterait ces actes de cruauté. Il n'en pas de jour ni de lieu – que ce soi a Varsovie, Gdynia, Inowroclaw, Bydgoszcz, Poznan, Katowice ou Cracovie – que des exécutions et des vexations individuelles ou collectives n'aient lieu. Les biens de la population son pillés et emportés, les propriétaires expropriés et brutalement déportés avec leur familles. La population polonaise établie sur ces territoires depuis des siècles, en est impitoyablement chassée. La vie humaine elle même ne compte plus et les mesures appliquées par les autorités d'occupation tendent ouvertement a l'extermination physique du peuple polonais. Jamais, a travers l'histoire, aux pires moments des guerres et des invasions les plus sanglantes des atrocités pareilles n'ont été commises, comme l'on en commet actuellement en Pologne.

C'est ainsi que dans toute la Pologne occidentale des exécutions arbitraires et des actes des violence se multiplient de plus en plus. C'est ainsi qu'ont été fusillés sans jugement les citoyens polonais les plus connus pour leur bienfaisante activité sociale et leur patriotisme.

C'est ainsi qu'en un seul jour ont été emprisonnes, malmenés et

déportes en Allemagne les professeurs de l'Université Jagellonienne de Cracovie, ce célèbre foyer de la science polonaise, dont le rayonnement n'a pas été interrompu depuis le Moyen Age.

Ces faits révoltants ne sont que des exemple courants d'une effroyable oppression, devenue le pain quotidien pour des millions d'homme, victimes de l'invasion étrangère.

Vu, ce qui précède le Gouvernement Polonais a décidé de publier des données officielles concernant les atrocités et les abus allemandes. Le Gouvernement Polonais considère aussi le son devoir de déclarer des maintenant a la face du monde: La Pologne, sous le joug allemand, est devenue la terre d'un martyre sans nom. L'histoire des crimes allemands s'enrichie une nouvelle page néfaste: elles éclipsera les plus odieuses qui s'y soient jamais inscrites. L'esprit de domination et de pillage, qui marqua, a travers les siècles, d'une trace sanglante la marche en avant du germanisme, est aujourd'hui plus vivant que jamais. Il enfante partout la ruine et le crime. Une fois de plus, les Allemands sont destinés a apprendre qu'en agissant de la sorte ce n'est pas la grandeur qu'on vise mais le mépris, non point la gloire, mais la honte, non point la victoire, mais le désastre.

La Pologne, elle, dans la plus dure épreuve, qui lui ait jamais été infligée, retrempera sa volonté de défense et de lutte sans merci, convaincue que le monde civilisé lèvera la main au nom de la justice et que Dieu jugera et punira les coupables.

Bucarest, le 2 Décembre 1939

Au Ministère Royal
des Affaires Étrangères
A Bucarest

AMAE, Fond 71 vol. 41, E-9, f. 389-391.

279.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Bucureşti, 4 dec. 1939

Notă de convorbire
avută de dl. ministru Gafencu
cu dl. Fabricius, ministrul Germaniei
la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.: *Aprecierile unui diplomat german de la Washington în privinţa Basarabiei şi a măsurii fireşti de ocupare a acesteia de către Rusia; opinia lui W. Fabricius că pretenţiile sovietice au fost stăvilite.*

Oceny dyplomaty niemieckiego z Washingtona w sprawie Basarabii

Am rugat pe dl. Fabricius să treacă pe la mine pentru a-l pune în cunoştinţă despre telegrama pe care am primit-o de la Washington, referitoare la unele declaraţii publice pe care le-a făcut însărcinatul cu afaceri german unui ziariste americane.

Însărcinatul cu afaceri german ar fi declarat că ocuparea Finlandei de către Rusia este firească, după cum firească va fi mâine ocuparea Basarabiei pentru ca Rusia, să-şi câştige astfel hotarele din 1914.

Am spus d-lui Fabricius că nu mă îndoiesc că asemenea declaraţii nu au putut fi făcute, dar îl rog totuşi să cerceteze cazul şi să binevoiască a-mi comunica eventualele lămuriri ale ministrului său de Externe.

Am împins apoi discuţia asupra politicii ruse faţă de vecinii ei europeni şi am arătat d-lui Fabricius că necontenitele informaţii pe care le primim despre intenţiile agresive ale Rusiei faţă de noi, ne silesc să cercetăm această problemă cu toată seriozitatea. Ştim că Germania nu are nici un interes să turbure pacea României. De aceea, ne-am străduit să păstrăm legături leale şi sincere cu Germania, împlinind îndeosebi toate angajamentele noastre economice.

Sunt convins că dl. prim ministru personal îşi va da toate silinţele pentru ca să se ajungă la o fericită încheiere a negocierilor cu dl. Clodius.

Mai mult, pentru a nu tulbura întru nimic neutralitatea şi pacea noastră şi pentru a nu provoca nici o bănuială în Germania cu privire la intenţiile noastre, am respins totdeauna cu toată hotărârea orice aluzii ce ne-au fost făcute ca să participăm la pregătirea unui eventual front oriental care

ar putea face faţă primejdiilor care ne ameninţă de la nord. Nu vrem un asemenea front oriental care deşi ne-ar fi folosit faţă de Rusia, ne-ar pune în opoziţie cu interesele Germaniei. Dorim însă ca legăturile care le întreţinem cu Germania să poată întări în adevăr siguranţa şi pacea ţării noastre.

Dl. Fabricius a ţinut să mă asigure că în ce priveşte Germania ea nu are nici o intenţie agresivă împotriva noastră. Este mulţumită dacă poate trăi în pace cu noi. În ce priveşte Rusia, dl. Ribbentrop şi Schulenburg s-au străduit cu succes să ridice un zăgaz prietenesc în calea intenţiilor ruseşti.

Dl. Fabricius nu ştie însă care sunt intenţiile actuale ale Rusiei şi dacă în cazul unei înăspriri a războiului în Occident, Rusia ar mai putea fi oprită să-şi realizeze unele planuri.

În orice caz ţine să recunoască şi el că nu putem conta decât pe bunăvoinţa germană şi nici de cum pe sprijinul ei militar, fiindcă în împrejurările de azi Germania nu poate decât să rămână strâns unită de Rusia al cărui ajutor este din ce în ce mai însemnat.

Am arătat atunci d-lui Fabricius cât de grea este pentru noi situaţia, dat fiind că Germania de o parte nu ne poate garanta de Rusia, iar pe de altă parte, nu ne îngăduie să căutăm un sprijin în altă parte pentru a ne apăra teritoriul şi independenţa.

Dat fiind că pretenţiile Rusiei asupra Basarabiei nu corespund unui interes vital, cum ar fi de pildă interesele ei în Baltica, ci înseamnă o voinţă de înaintare spre sud pentru a cuceri prin arme şi revoluţii teritoriile care despart Rusia de bazinul Dunărean şi de Strâmtori, atitudinea pasivă a Germaniei care îngăduie libera desfăşurare a unei asemenea politici ruseşti şi deschide calea bolşevismului în bazinul Dunărean, este fatală nu numai intereselor româneşti dar şi intereselor germane.

Am amintit din nou dlui Fabricius convorbirile pe care le-am avut în această privinţă cu d-nii Hitler, Göring şi Ribbentrop.

Ce cereţi de la noi? – m-a întrebat atunci dl. Fabricius. Cerem ca pacea pe care ne-am învoit împreună să o respectăm şi s-o întărim prin atât de strânse raporturi economice, s-o întăriţi şi s-o apăraţi şi faţă de alţii. Menţinerea acestei păci atârnă de atitudinea Rusiei. Aveţi putinţa să lămuriţi la Moscova interesele noastre comune şi în acelaşi timp să arătaţi că România este oricând gata să dea toate garanţiile că este hotărâtă să păstreze cu toţi vecinii ei o pace leală.

Dl. Fabricius, care a părut impresionat de aceste cuvinte, mi-a mărturisit atunci că toate rapoartele pe care le face la Berlin, urmăresc acest scop şi că va raporta cu toată fidelitatea convorbirea noastră.

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 196-199.

280.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Bucureşti, 16 decembrie 1939

Notă de convorbire
avută de dl ministru Gafencu cu dl. Clodius
la Ministerul Afacerilor Străine

Ref.*: Negocierile economice germano-române; poziția de neutralitate a statului român; limitarea conflictului de către Germania și livrările de petrol către statul german fără vreun impediment din partea anglo-francezilor care cumpără și ei cantități mari de petrol.*

Gospodarcze negocjacje niemiecko-rumuńskie;
stanowisko państwa neutralnego rumuńskiego

Dl. Clodius, care a sosit ieri seara la Bucureşti, pentru a conduce din partea Germaniei negocierile economice cu România, a venit să mă vadă. Până acum nu a luat aici decât un singur contact cu domnul ministru Bujoi.

Foarte amabil, dl. Clodius ţine să-mi împărtăşească bucuria sa de a se afla din nou în România de care îl leagă atâtea amintiri şi atâtea amiciţii. Răspund, pe acelaşi ton amabil, că faptul că a fost trimis el în România, pentru a conduce negocierile economice, dovedeşte că Germania vrea pacea cu noi pe toate tărâmurile.

Dl. Clodius ţine să lege de această observaţie asigurarea că Germania vrea nu numai să păstreze dar să şi întărească pacea cu ţara noastră. Deşi nu este în secretul zeilor totuşi în calitatea sa de înalt funcţionar al Ministerului Afacerilor Străine, unde îndeletnicirile economice se împletesc cu cele politice ţine să mă asigure că Germania nu doreşte ca războiul de astăzi să se întindă şi să se generalizeze. Ea ţine să izoleze conflictul actual. Aceasta nu fiindcă s-ar teme de o eventuală intervenţie a neutrilor, fiindcă neutrii nu sunt deosebit de puternici şi fiindcă de altă parte s-ar găsi şi unii neutrii care să lupte de partea Germaniei, dar fiindcă nu ar vrea să complice interesele care sunt astăzi în joc în conflictul dintre marile puteri nordice cu alte interese lăturalnice, ca acele de pildă care despart statele din estul şi sud-estul european. Germania urmăreşte o pace cât mai grabnică. Tot ce ar putea zădărnici sau întârzia o asemenea pace, trebuie înlăturat. De aceea

Germania s-a bucurat de declaraţia de neutralitate a României şi ţine să respecte această neutralitate.

Am discutat apoi cu dl. Clodius ţelurile pe care Germania le-ar urmări în Polonia, condiţiile de pace orientală şi problema rusească. În această privinţă am pus în lumină că în toate convorbirile pe care le-am avut cu personalităţi germane, interesele comune pe care Germania şi ţara noastră le au la Gurile Dunării. Am avut impresia că dl. Clodius nu crede că între Rusia şi Germania ar exista un plan precis cu privire la dezlegarea problemelor răsăritene. Ar fi mai mult o înţelegere de principiu pentru a nu ajunge la conflicte în urmărirea politicii lor.

În ce priveşte misiunea lui, domnul Clodius mă asigură că Germania se mulţumeşte cu stricta şi leala împlinire a acordului economic germano-român. Germania înţelege că România trebuie să păstreze mai departe raporturi economice cu toate statele printre care fireşte şi statele beligerante. Ar fi bine însă ca aceste raporturi să nu se dezvolte în dauna raporturilor normale pe care România le-a întreţinut şi e pe cale să le dezvolte cu Germania.

Dl. Clodius nu vede decât două greutăţi ce ar sta în calea împlinirii dezideratelor germane:

a) Cumpărături masive din partea anglo-francezilor a unor cantităţi de petrol sau de alimente care întrec nevoile lor obişnuite şi zădărnicesc astfel normala alimentare cu aceste produse a Germaniei.

b) O greutate de ordin tehnic referitoare la transferul sumelor care trebuie să acopere livrările de produse româneşti pe măsură ce se împlinesc.

Dl. Clodius este convins că vom putea uşor înlătura aceste greutăţi dacă vom dovedi de o parte şi de alta bună voinţă şi înţelegere.

Am răspuns că şi eu sunt convins că vom putea uşor ajunge la acordul dorit.

AMAE, Fond 71 Germania/Relaţii politice cu România, vol. 78, f. 44-46.

281.

Ministerul Afacerilor Străine

Apel

[20 decembrie 1939]

Ref.: *Apelul dat de către guvernul polon aflat în exil la Londra către poporul polonez apel la rezistență și la speranța într-un viitor stat polonez democrat.*

Apel Rządu Polskiego do narodu polskiego

Scopurile de război ale Poloniei
Apelul guvernului către popor

Guvernul Republicii poloneze a difuzat ieri din Paris un apel adresat „Poporului polonez". Declară:

Guvernul recunoaşte ca principiu fundamental că izvorul puterii din Polonia este poporul polonez, creatorul şi restauratorul a unui stat cu o vechime de o mie de ani. Guvernul nu e decât un instrument a autorităţii naţiunii şi a voinţei unite a acestuia, şi datoria lui este să servească naţiunea. Sistemul unui guvern fără răspundere şi necontrolat, compus dintr-o singură persoană, este inadmisibil în viitor.

Guvernul recunoaşte ca sarcina lui supremă participarea cea mai cu folos a Poloniei şi a armatelor sale în război cu scopul de a libera pământul Republicii de ocuparea inamică şi de a asigura Poloniei – pe lângă acces direct şi amplu la mare – frontiere care îi vor garanta securitatea. Polonia ia parte la război ca aliată a Franţei şi Marii Britanii pe baze de egalitate deplină, de lealitate inflexibilă, de strânsă cooperare şi înţelegere în privinţa conducerii războiului, definiţia scopului războiului şi încheierea păcii.

Anul 1939 este însemnat prin înfrângerea cea mai mare pe care au suferit-o vreodată slavii apuseni în lupta lor de o mie de ani contra inundării germane. Tot progresul lor în marşul către răsărit, germanii îl datoresc în primul rând abilităţii lor de a exploata dezbinările interne ale slavilor. Polonia, dându-şi seama de partea ei importantă în lupta contra presiunii germane înspre răsărit insistă ca solidaritatea statelor slave să fie un parapet al noii organizaţii a Europei Centrale de răsărit.

Guvernul afirmă, fără a căuta să judece de mai înainte care va fi structura statului polon, că Polonia va lua o atitudine de partea principiilor

şi civilizaţiunii creştine; Polonia va fi un stat democrat. Minorităţile naţionale, care împreună cu poporul polonez au luat parte la luptă şi au rămas credincioase Statului vor fi asigurate de dreptate, de dezvoltare liberă naţională şi culturală şi de cuvenita protecţie legală.

Guvernul lasă naţiunea să judece despre ultimul period nefericit al trecutului; el angajându-se să facă tot ce-i stă în putere pentru ca, odată pentru totdeauna să facă imposibilă înapoierea acelor condiţiuni care au dus Polonia până la marginea prăpastiei.

A.F./ p.f.

AMAE, Fond 71, vol. 41, E-9, f. 412-413.

282.

Ministerul Afacerilor Străine, nr. 80051
Bucureşti, 26 decembrie 1939

Legația României – Berlin
Telegramă cifrată

Ref.: *Supărarea germană datorată plecării din România a fostului preşedinte polonez Ignacy Mościcki, aflat într-o stare gravă; acuzele grave germane de încălcare a neutralității de către România prin acceptul la emigrare.*

Niemiecki roztargnienie po wyjedździe z Rumunii prezydenta polskiego Ignacego Mościckiego ciężko chorego

Am anunţat ieri pe domnul ministru Fabricius, că guvernul nostru foarte îngrijorat de starea de sănătate a domnului Mościcki şi ţinând seama de avizul medical al domnului profesor Danielopol, a autorizat plecarea bolnavului într-un vagon special la Zürich, unde urmează să fie internat într-un sanatoriu.

Domnul Fabricius a reacţionat cu multă supărare împotriva acestei hotărâri, învinuindu-ne că l-am pus în faţa unui fapt „împlinit”, că nu am ţinut cuvântul dat, că nu am respectat legile neutralităţii şi că astfel Reichul

nu mai poate avea nici o încredere în politica noastră. Ministrul Germaniei m-a lăsat să înţeleg că nu ştie dacă mai poate rămâne la postul lui.

Am răspuns dlui Fabricius că regret supărarea lui deoarece cunoaştem şi apreciem lealitatea cu care slujeşte raporturile româno-germane. Cu aceiaşi hotărâre însă şi aceiaşi lealitate am slujit şi noi aceste raporturi, izbutind în cursul anului trecut să le transformăm în legături economice din cele la serioase. Acum, în urmă, guvernul Tătărescu a dat o nouă dovadă a hotărâri sale de a întări aceste legături, dând satisfacţie, în condiţiuni deosebit de grele pentru noi, mai tuturor cererilor germane. Am dovedit deci prin fapte şi atitudini precise însemnătatea pe care o dăm bunelor noastre raporturi cu Germania.

În ce priveşte autorizaţia de plecare dată fostului Preşedinte al Republicii Polone, am lămurit pe d-nul Fabricius că:

1. Nu e vorba de o ştirbire a neutralităţii deoarece nici o lege de neutralitate nu cere să împiedicăm ieşirea din ţară a unui fost demnitar beligerant, care a demisionat de mai bine de 2 luni şi s-a abţinut de atunci de la orice îndeletnicire politică.
2. Totuşi, interpretând foarte larg îndatoririle unui stat neutru, am oprit în ţară pe foştii demnitari poloni pentru ca nu cumva activitatea lor în afară să fie „în avantajul unor beligeranţi" şi „în dezavantajul altora".

Această măsură nu se potrivea însă, domnului Mościcki, care îndepărtat de boala sa de preocupări politice, dorea să se îngrijească în Elveţia, ţară a cărui cetăţenie o are de mult şi care respectă îndatoririle ei de neutralitate cu aceeaşi scrupulozitate ca şi noi.

3. În ce priveşte cuvântul dat, am făgăduit într-adevăr Guvernului Germaniei, când demnitarii polonezi s-au refugiat la noi, că potrivit regulilor neutralităţii, nu-i vom autoriza să iasă din ţară.

După demisia lor şi constituirea guvernului polon în Franţa, situaţia însă s-a schimbat. Am cerut atunci cu stăruinţă, dar zadarnic, Guvernului german să recurgă la un arbitraj, pentru a da atitudinii noastre faţă de foştii demnitari poloni, oricare ar fi fost rezultatul arbitrajului, o îndreptăţire juridică. Şi am arătat că în ce priveşte îndeosebi pe fostul Preşedinte, nu vedem pe ce am putea bizui internarea lui mai departe în ţară.

4. Cu toate acestea, singurul element hotărâtor a fost boala fostului Preşedinte. Această boală – fenomene grave de obstrucţie intestinală, litiază vezicală şi o stare de anemie tot mai accentuată a pus viaţa lui în primejdie în martie 1939. De atunci, aceste semne îngrijorătoare s-au repetat acum o lună, când a avut loc primul consult cu dl. profesor Danielopol şi acum 5 zile, când în urma unui

al doilea consult, Guvernul nostru foarte neliniştit de constatările doctorului, a luat de urgenţă hotărârea să autorizeze transportarea imediată a bolnavului, însoţit de soţia şi fiica sa, într-un vagon special, până în Elveţia.

Această hotărâre nu urmărea să aşeze pe nimeni în faţa unui „fapt împlinit", ci să împiedice împlinirea unui fapt dureros a cărui răspundere ar fi apăsat asupra noastră.

5. Suntem convinşi că fapta de elementară omenie a Guvernului nostru, faptă care nu calcă nici un drept, va găsi deplina înţelegere a Guvernului german şi că domnul Fabricius se va convinge că supărarea lui nu e îndreptăţită.

Guvernul nostru nu s-a gândit să facă un act inamical faţă de Reich, cu care se străduieşte să întărească, tot mai precis, raporturi leale şi de încredere. Aceste raporturi, atât de însemnate pentru amândouă ţările, nu pot fi stabilite nici măcar atinse, printr-o faptă prin care Guvernul român socoteşte că şi-a îndeplinit o datorie de caritate şi de demnitate.

6. Veţi aduce toate acestea la cunoştinţa Guvernului german, căutând să reduceţi la adevărata ei proporţie o chestiune care pe nedrept a mâhnit pe domnul Fabricius şi care nu trebuie să tulbure raporturile de încredere între noi şi Reich.

Gafencu

AMAE, Fond 71 E-9/1939, f. 239-241.

283.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 80105, 27 decembrie 1939

Legația României – Berlin

Telegramă cifrată

Ref.*: Lămuririle oferite de Guvernul Român liderilor germani cu privire la plecarea din România în Elveția a fostului președinte Mościcki*

Wyjaśnienie Rządu Rumuńskiego przekazane liderów niemieckich z okazji wyjazdu z Rumunii do Szwajcarii byłego prezydenta Mościckiego

Rog să vedeţi din parte mea pe d-nul Clodius şi să-i cetiţi telegrama mea nr. 80051.

Doresc ca dl. Clodius să cunoască exact lămuririle şi instrucţiunile pe care vi le-am dat în această chestiune.

Veţi spune dl. Clodius că contez pe el – care cunoaşte mai bine ca oricine străduinţele sincere pe care le-a făcut guvernul român chiar acum în urmă pentru a întări legăturile economice dintre Germania şi România şi pentru a statornici între cele două ţări raporturi de încredere – ca să înlăture orice nedumerire şi orice interpretare greşită a hotărârii de elementară omenie pe care a luat-o Guvernul român autorizând plecarea în Elveţia a fostului preşedinte Mościcki.

Aceleaşi lămuriri aţi putea să le daţi, dacă socotiţi nimerit d-lor Wohltat şi colonelului Gerstenberg pentru a fi aduse la cunoştinţa mareşalului Göring.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 243.

284.

Legaţia Regatului României, Berlin – nr. 39696, 28 decembrie 1939

Externe Bucureşti

Telegramă descifrată (telefonată)

Ref.*: Lămurirea dată de către Legația română din Berlin problemei plecării fostului președinte polonez care a fost un act umanitar care nu va crea precedente în privința celorlalți membrii ai guvernului polonez.*

Wyjaśnienie Rumuńskiego Poselstwa w Berlinie w sprawie wyjazdu byłego Prezydenta Polskiego, jako humanitarny akt, który nie stwarza precedencje w sprawie pozostałych członków Rządu polskiego

Am arătat pe larg domnului Woerman motivele care îndreptăţeau gestul nostru şi convingerea mea – care este desigur şi a lui – că nici un guvern având grijă de demnitate şi de răspunderea sa n-ar fi făcut altfel. I-am arătat totodată, pe baza instrucţiunilor primite de la Excelenţa Voastră, cât este de întemeiat reproşul de a nu ne fi ţinut cuvântul. Domnia Sa, care mi-a părut a avea personal înţelegere pentru punctul nostru de vedere, mi-a făgăduit că va transmite credincios Ministrului său explicaţiunile date şi asemănătoare de altminteri cu acele telegrafiate de ministru Fabricius în urma convorbirii avute cu Excelenţa Voastră. A reieşit din discuţiune avută că ceea ce îngrijorează Guvernul Reich-ului nu este atât faptul în sine al plecării fostului Preşedinte, cât teama că aceasta ar putea însemna o modificare a atitudinii noastre de până acum şi un precedent pentru ceilalţi demnitari polonezi aflaţi în România.

În acest caz, mi-a spus subsecretarul de stat „ne vom vedea nevoiţi a reacţiona”. Sper însă că am izbutit să-l liniştesc pe deplin în această privinţă, subliniind cât este de absurd să ni se atribuie asemenea intenţiuni tocmai în timpul în care dovedim prin gesturi precise şi însemnate concesiuni tot preţul pe care-l punem pe relaţiile noastre de încredere şi strânsa colaborare cu Reichul.

Dl. von Ribbentrop a cerut aseară ministrului său la Bucureşti, că este cu totul de acord cu limbajul ţinut de dânsul şi că dezaprobă categoric măsura luată de Guvernul român. N-am totuşi impresiunea că nemulţumirea ar fi atât de vie pe cât s-ar părea din reacţiunile, inspirate desigur şi din motivele de ordin personal, ale dl. Fabricius.

Este caracteristic de altfel atitudinea liniştită a presei care, după cum mi-a spus dl. Woerman, va fi şi mai departe menţinută. Repet că singura preocupare la Berlin este teamă creării unui precedent mai cu seamă întrucât priveşte persoana dlui Beck.

Voi mai vedea astăzi cu Clodius. Supărarea fiind însă a dlui von Ribbentrop nu cred că o intervenţiune pe lângă oamenii de încredere ai mareşalului ar putea fi de vreun folos. Ba poate chiar dimpotrivă, susceptibilitatea Ministrului Afacerilor Străine în ceea ce priveşte delimitarea de competenţe fiind din ce în ce mai pronunţată. Cred deci preferabil a mă abţine.

Crutzescu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 244-246.

285.

Legaţia Regală a României, Berlin – nr. 39697
29 decembrie 1939, ora 0.20

Telegramă descifrată telefonată

Ref.*: Întâlnirea trimisului extraordinar şi ministrul plenipotenţiar Crutzescu cu Clodius; reproşurile lui von Ribbentrop legate de plecarea lui Mościcki şi încercările de explicarea a situaţiei şi o eventuală întâlnire a reprezentantului român cu ministrul de externe german.*

Spotkanie posła Crutzescu z Clodiusem; wymówki von Ribbentropa w związku z wyjazdem Mościckiego oraz próby wyjaśnienia sytuacji; o ewentualnym spotkaniu przedstawiciela rumuńskiego z niemieckim ministrem spraw zagranicznych

Urmare la telegrama cifrată nr. 39696

L-am văzut adineauri pe dl. Clodius care tocmai venea de la Ministrul Afacerilor Străine, căruia îi făcuse prima vizită după întoarcerea sa din România.

Primele vorbe ale lui dl. von Ribbentrop au fost „Voi din Bucureşti, ia spuneţi-mi pentru ce l-au lăsat românii să plece pe Mościsci?”.

Fără a putea răspunde la această întrebare, dl. Clodius îmi afirmă că a arătat însă timp de o oră ministrul impresiile excelente cu care se înapoiază în ţară, înţelegerea deplină şi atitudinea într-adevăr amicală pe care a întâlnit-o oricare ar fi fost dificultăţile tehnice ale chestiunilor dezbătute, în toate cercurile româneşti, neobosită şi preţioasa sa bunăvoinţă, desăvârşită lealitate a dlui Prim Ministru, a dlor Ministru M. Constantinescu şi C. Angelescu şi a Excelenţei Voastre şi convingerea sa în faptul că indiferent de schimbările de guvern sau de persoane, politica românească este îndrumată cu toată sinceritatea pe calea unei colaborări economice sincere cu Reich-ul, cu toate consecinţele politice pe care această colaborare le aduce.

Toate acestea au contribuit desigur să împrăştie nemulţumirea dlui von Ribbentrop şi dl. Clodius mi-a mărturisit în confidenţă că, dacă fostul Preşedinte va rămâne într-adevăr în Elveţia (lucru la care Ministrul Afacerilor Străine pare să ţină deosebit, întrebând chiar dacă Guvernul român a primit vreo asigurare în această privinţă), şi dacă pe e altă parte nu vor mai beneficia şi alţi foşti demnitari polonezi de îngăduinţa noastră (a pronunţat iarăşi cu oroare numelui dlui Beck) chestiunea nu va avea foarte probabil nici o urmare.

Am citit totuşi domnului Clodius potrivit instrucţiunilor primite, telegrama Excelenţei Voastre, însoţind-o de toate comentariile necesare şi Domnia Sa mi-a promis, după ce a consultat-o cu mult interes, că va stărui iarăşi chiar de mâine pe lângă Ribbentrop în sensul vederi noastre, ca unul care cunoaşte mai bine decât oricine adevăratele noastre dispoziţii faţă de Reich şi poate da în consecinţă guvernului său cele mai liniştitoare asigurări.

Nu mă îndoiesc astfel că putem socoti de pe acum chestiunea ca terminată.

Crutzescu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 248-250.

286.

Ministerului Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 80111, 30 decembrie 1939

Legația Regală – Berlin

Telegramă cifrată

Ref.*: Închiderea incidentului româno-german cauzat de plecare a fostului președinte polonez bolnav la tratament în Elveția.*

Zamknięcie incydentu rumuńsko-niemieckiego spowodowanego wyjazdem byłego chorego Prezydenta Polskiego na leczenie do Szwajcarii

Domnul Fabricius mi-a vorbit, din însărcinarea dl. Ribbentrop, în sensul celor ce v-a comunicat dl. Woerman (telegrama dvs. 39695).

Din lămuririle pe care mi le a dat apoi dl. Fabricius, socotesc că putem considera acest incident ca închis.

Gafencu

AMAE, Fond 71 Germania, vol. 78, f. 251.

LISTA DOCUMENTELOR

1. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4146
   22 septembrie 1938, ora 00.00, Telegramă descifrată | 290
2. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4151
   27 septembrie 1938, ora 16.10, Telegramă descifrată | 297
3. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58038,
   27 septembrie 1938, Telegramă – cifrată | 300
4. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4230,
   27 septembrie 1938, ora 20,35, Telegramă descifrată | 302
5. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58194,
   Telegramă | 306
6. Ambasada Regatului României, Varşovia MAS – nr. 58242,
   28 septembrie 1938, ora 21.30, Telegramă descifrată | 308
7. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4239
   28 septembrie 1938, ora 21.00, Telegramă descifrată | 309
8. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4201,
   29 septembrie 1938, ora 13,45, Telegramă descifrată | 311
9. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4271
   30 septembrie 1938, ora 15.20, Telegramă descifrată | 313
10. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4198
    30 septembrie 1938, ora 16.56, Telegramă descifrată | 314
11. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58872,
    1 octombrie 1938, Telegrama cifrată (telefonată) | 315
12. Legaţia Regatului României, Berlin – nr. 58228
    1 octombrie 1938, ora 20.15, Telegramă descifrată (telefonată) | 317
13. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4281
    1 octombrie 1938, ora 00.15, Telegramă descifrată (prin telefon) | 318
14. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4282
    1 octombrie 1938, ora 5.00, Telegramă descifrată | 320
15. Legaţiunea Regatului României, Roma – nr. 1706
    4 octombrie 1938, ora 06.55, Telegramă descifrată | 323
16. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 59493
    4 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 324
17. Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 2673
    4 octombrie 1938, ora 22.00, Telegramă descifrată (prin telefon) | 325
18. Legaţiunea Regatului României la Budapesta – nr. 3517, 4
    octombrie 1938, înregistrat la M.A.S. sub nr. 59858/1938 | 327

19. Legaţia Regatului României, Budapesta – nr. 3509
4 octombrie 1938, ora 12.00, Telegramă descifrată | 329
20. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 59540
5 octombrie 1938, Telegramă circulară | 331
21. Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 2675
5 octombrie 1938, ora 14.35, Telegramă descifrată | 333
22. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 59897
5 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 335
23. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4330
5 octombrie 1938, ora 13.20, Telegramă descifrată | 336
24. Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 2679
5 octombrie 1938, ora 21.00, Telegramă descifrată | 337
25. Legaţiunea Regatului României, Roma – nr. 1718
5 octombrie 1938, ora 16.00, Telegramă descifrată | 338
26. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – f.n., NOTĂ | 339
27. Ambasada Regatului României la Varşovia – nr. 432
5 octombrie 1938 | 340
28. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4336
6 octombrie 1938, ora 03.00, Telegramă descifrată (telefonată) | 345
29. Ministerul Afacerilor Străine – nr. 59926
6 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 347
30. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4369
7 octombrie 1938, ora 15.30, Telegramă descifrată | 350
31. Legaţiunea Regatului României – Roma, nr. 1728
7 octombrie 1938, ora 13.37, Telegramă descifrată | 351
32. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4371
8 octombrie 1938, ora 01.00, Telegramă descifrată (prin telefon) | 353
33. Legaţia Regatului României, Londra – nr. 276
8 octombrie 1938, ora 13.02, Telegramă descifrată | 354
34. Legaţia Regatului României, Londra – nr. 278
8 octombrie 1938, ora 13.50, Telegramă descifrată | 357
35. Legaţia Regatului României, Londra – nr. 279
8 octombrie 1938, ora 19.00, Telegramă descifrată | 358
36. Legaţia Regatului României, Budapesta – nr. 3571
9 octombrie 1938, ora 19.52, Telegramă descifrată | 362
37. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4379
9 octombrie 1938, ora 15.00, Telegramă descifrată | 364
38. Legaţia Regatului României, Praga
10 octombrie 1938, Notă telefonică | 365
39. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 60886,
10 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 366

40. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 10 octombrie 1938, Notă de convorbire avută de dl. ministru N.P. Comnen şi dl. Veverka, ministrul Cehoslovaciei la Ministerul Regal al Afacerilor Străine | 367
41. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4395 10 octombrie 1938, ora 15.35, Telegramă descifrată | 369
42. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4401 10 octombrie 1938, ora 23.35, Telegramă descifrată | 370
43. Legaţia Regatului României, Praga – nr. 2732 10 octombrie 1938, orele 22.00, Telegramă descifrată | 371
44. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 60298, 12 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 372
45. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 61387 12 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 373
46. Consulatul general al Regatului României, Cernăuţi, 9 octombrie 1938, Raport | 374
47. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 60632, 10 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 377
48. Ministerul Regal al Afacerilor Străine 10 octombrie 1938, Notă de convorbire avută de ministrul afacerilor străine, N. Petrescu-Comnen cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti la Ministerul Afacerilor Străine | 378
49. Legaţiunea Regală a României, Helsinki, 7 octombrie 1938 | 379
50. Legaţiunea Regală a României, Washington – nr. 4 380, 11 octombrie 1938 | 382
51. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4421 12 octombrie 1938, ora 22.30, Telegramă descifrată (prin telefon) | 388
52. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4477 17 octombrie 1938, ora 19.00, Telegramă cifrată | 389
53. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4473 17 octombrie 1938, ora 00.40, Telegramă descifrată | 391
54. Legaţia Regatului României, Budapesta – nr. 3516, 4 octombrie, înregistrată la MAS cu nr. 63535 din 20 octombrie 1938 | 392
55. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 64794, 17 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 395
56. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 63548 22 octombrie 1938, Telegramă cifrată | 396
57. Ambasada Regatului României, Varşovia, înregistrare MAS – nr. 64842, 25 octombrie 1938, ora 22.40, Telegramă descifrată | 397
58. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4633 31 octombrie 1938, ora 21.30, Telegramă descifrată | 399

59. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4711
5 noiembrie 1938, ora 16.16, Telegramă descifrată | 401
60. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4713
5 noiembrie 1938, ora 16.20, Telegramă descifrată | 402
61. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 68376,
9 noiembrie 1938, Telegramă cifrată | 404
62. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4755
12 noiembrie 1938, ora 22.55, Telegramă descifrată | 408
63. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 4805
14 noiembrie 1938, ora 15.45, Telegramă descifrată | 411
64. Consulatul Regatului României, Lwów – nr. 1271
15 noiembrie 1938, ora 17.35, Telegramă descifrată | 412
65. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 5015
29 noiembrie 1938, ora 13.11, Telegramă descifrată | 420
66. Ambasada Regatului României la Varşovia,
nr. 5111 – 3 Decembrie 1938 | 421
67. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 5151
8 decembrie 1938, ora 13.00, Telegramă cifrată | 424
68. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti,
Notă de convorbire avută de dl. R. Franasovici, ambasadorul
României la Varşovia cu dl. Arciszewski, adjunct al ministrului
afacerilor externe polonez, 16 decembrie 1938 | 427
69. Ambasada Regatului Românie, Varşovia – nr. 5331
21 decembrie 1938, ora 21.59, Telegramă descifrată | 433
70. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 35
4 ianuarie 1939, ora 16,30, Telegramă descifrată | 435
71. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 842
din 5 ianuarie 1939 | 436
72. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 861,
7 ianuarie 1939, Telegramă cifrată | 437
73. Ministerul Regal al Afacerilor Străine– nr. 904, 7 ianuarie 1939 | 439
74. Ministerul Regal al Afacerilor Străine,
Bucureşti – nr. 1066, 19 ianuarie 1939, Telegramă cifrată | 440
75. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 135
din 19 ianuarie 1939, orele 19.00, Telegramă descifrată | 442
76. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 272
19 ianuarie 1939, orele 15.00, Telegramă descifrată | 443
77. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 273
20 ianuarie 1939, ora 21.30, Telegramă descifrată | 444
78. Legaţia Regatului României, Berlin, 20 ianuarie 1939, Informare | 445
79. Ambasada Regatului României din Varşovia – nr. 169,

21 ianuarie 1939, Raport (înregistrat la Ministerul Regal al Afacerilor Străine sub nr. 5418 din 26.01.1939) | 446
80. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 295 26 ianuarie 1939, ora 21.38, Telegramă descifrată | 451
81. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 297 26 ianuarie 1939, ora 21.40, Telegramă descifrată | 452
82. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 313 27 ianuarie 1939, ora 21.05, Telegramă descifrată | 453
83. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 29 ianuarie 1939, Notă de convorbire, 29 ianuarie 1939, Domnul ministru Gafencu cu domnul Gerstenberg, ataşatul militar aeronautic al Germaniei pentru Polonia şi România; cu domnul dr. Steltzer, însărcinatul cu afaceri al Germaniei | 455
84. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 349 30 ianuarie 1939, ora 19.00, Telegramă descifrată | 458
85. Legaţia Regatului României, Berlin, 1 februarie 1939 | 459
86. Regatului Românei, Varşovia – nr. 351 30 ianuarie 1939, ora 19.00, Telegramă descifrată (prin telefon) | 462
87. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 611 21 februarie 1939, orele 16.00, Telegramă descifrată prin telefon | 463
88. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Însemnări | 465
89. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 7 martie 1939, Notă | 482
90. Legaţiunea Regatului României, Praga – nr. 512 8 martie 1939, orele 15.00, Telegramă descifrată | 483
91. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 845 10 martie 1939, orele 19.00, Telegramă descifrată | 484
92. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 512 13 martie 1939, Telegramă cifrată | 485
93. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 913 14 martie 1939, ora 14.15, Telegramă descifrată (prin telefon) | 487
94. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 917 14 martie 1939, orele 15.30, Telegramă descifrată (telefonată) | 488
95. Ministerul Afacerilor Străine – nr. 16468 14 martie 1939, Telegramă cifrată | 489
96. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 923 14 martie 1939, orele 23.45, Telegramă cifrată | 490
97. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 929 15 martie 1939, orele 4.00, Telegramă descifrată (prin telefon) | 492
98. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 16483 15 martie 1939, Telegramă cifrată | 493

99. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 933
15 martie 1939, ora 07.20, Telegramă descifrată (telefonată) | 494
100. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 15 martie 1939,
Notă asupra convorbirii d-lui ministru Gafencu cu contele
Raczyński, ambasadorul Poloniei la Ministerul Regal
al Afacerilor Străine | 495
101. Ambasada Regatului Român, Varşovia – nr. 953
15 martie 1939, ora 13.00, Telegramă descifrată (prin telefon) | 497
102. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 929
15 martie 1939, orele 4.00, Telegramă descifrată (prin telefon) | 499
103. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 945
15 martie 1939, orele 17.30, Telegramă descifrată | 500
104. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 947
15 martie 1939, orele 20.15, Telegramă descifrată | 501
105. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
15 martie 1939, Notă telefonică | 501
106. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 953
16 martie 1939, orele 15.00, Telegramă descifrată | 502
107. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 16.957
16 martie 1939, orele 14.30, Telegramă cifrată | 503
108. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 957
16 martie 1939, orele 14.30, Telegramă descifrată | 504
109. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 963
16 martie 1939, ora 22.40, Telegramă descifrată (telefonată) | 505
110. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 973
17 martie 1939, orele 02.00, Telegramă descifrată | 507
111. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 17482
17 martie 1939, Telegramă cifrată | 508
112. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 1250
17 martie 1939, Telegramă cifrată | 509
113. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 989
18 martie 1939, ora 14.30, Telegramă descifrată | 510
114. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 17782
18 martie 1939, ora 19.45, Telegramă cifrată (prin telefon) | 511
115. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 18488
21 martie 1939, ora 16.30, Telegramă cifrată (prin telefon) | 512
116. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 18538,
22 martie ora 02.00 noaptea, Telegramă cifrată | 514
117. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1095
22 martie 1939, ora 15.35, Telegramă descifrată | 516
118. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 18538
22 martie 1939, ora 02.00 noaptea, Telegramă cifrată | 517

119. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1179
24 martie 1939, ora 14.15, Telegramă descifrată | 520
120. Consulatul Regatului României, Lwów – nr. 394
25 martie 1939, orele 09.20, Telegramă descifrată | 523
121. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1207
26 martie 1939, orele 16.40, Telegramă descifrată | 524
122. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1241
28 martie 1939, orele 15.10, Telegramă descifrată | 526
123. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1261
29 martie 1939, orele 15.50, Telegramă descifrată | 528
124. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 20279,
30 martie 1939, Telegramă cifrată | 529
125. Legaţia Regatului României, Berlin – nr. 39197
martie 1939, ora 23.00, Telegramă descifrată | 530
126. Ambasada din Varşovia, nr. 1305
1 aprilie 1939, ora 14.50, Telegramă descifrată | 532
127. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 131
1 aprilie 1939, ora 14.46, Telegramă descifrată | 534
128. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 21930,
4 aprilie 1939, Telegramă cifrată | 536
129. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1373
4 aprilie 1939, ora 23.29, Telegramă descifrată | 537
130. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1375
4 aprilie 1939, ora 23.27, Telegramă descifrată | 538
131. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 22504,
5 aprilie 1939, Telegrama (expediată prin telegraf) | 539
132. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1401
6 aprilie 1939, orele 20.00, Telegramă descifrată | 539
133. Ambasada Regatului României, Varşovia – f.n.
lucrare nedatată | 540
134. Ministerul Regal al Afacerilor Externe – Bucureşti, 12 aprilie 1939,
Notă de convorbiri (din ziua de 10 şi 11 aprilie 1939) avută de
Domnul ministru Gafencu cu domnul dr. V. Fabricius, ministrul
Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine | 543
135. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1473
12 aprilie 1939, ora 22.45, Telegramă descifrată (prin telefon) | 545
136. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 23518
13 aprilie 1939, Telegramă cifrată | 546
137. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr 23562,
13 aprilie 1939, ora 16.30, Telegramă cifrată (prin telefon) | 547
138. Ambasada Regatului României , Varşovia – nr. 1491
13 aprilie 1939, ora 23.45, Telegramă descifrată (prin telefon),

Garanţiile Marii Britanii şi Franţei acordate Greciei şi României (13 aprilie 1939) | 549
139. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 23948, 14 aprilie 1939, Telegramă cifrată (transmisă prin telefon la orele 14.45) | 551
140. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1499 14 aprilie 1939, ora 18.30, Telegramă descifrată | 553
141. Consiliul de Miniştri, Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 24801 din 18 aprilie 1939, Telegramă cifrată | 555
142. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 24494 17 aprilie 1939, telefon la ora 01.30, Telegramă cifrată | 555
143. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1526 19 aprilie 1939, ora 14.00, Telegramă descifrată | 556
144. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1531 20 aprilie 1939, ora 12.25, Telegramă descifrată | 557
145. Legaţia Regatului României Berlin, nr. 39233 20 aprilie 1939, ora 02.55, Telegramă descifrată | 558
146. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Universul, 20 aprilie 1939 | 560
147. Ambasada Românei, Varşovia – nr. 1531 20 aprilie 1939, ora 12.25, Telegramă descifrată | 567
148. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1905 10 mai 1939, ora 23.55, Telegramă descifrată | 570
149. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 1921 11 mai 1939, ora 21.00, Telegramă descifrată | 571
150. Ambasada Regatului României, Varşovia – f.n. 12 mai 1939, ora 20.23, Telegramă descifrată | 573
151. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 2033 22 mai 1939, orele 18.30, Telegramă descifrată (prin telefon) | 574
152. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 2107 din 26 mai 1939, ora 13.20, Telegramă descifrată | 576
153. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 2643 13 iulie 1939, Telegramă descifrată, Către Ministerul Afacerilor Externe, Belgrad – Bucureşti, 17 iulie 1939 | 577
154. Consulatul General al Regatului României, Lwow – nr. 1253, 23 iulie 1939, Către Ambasada Regală, Londra | 579
155. Ambasada Regală a României în Polonia, Varşovia – nr. 3135, 18 august 1939, Domnului Aleksandar Cincar Marković, Ministrul Afacerilor Externe, Belgrad – Bucureşti 15 august 1939 | 583
157. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3147 19 august 1939, ora 16.15, Telegramă descifrată (telefonată) | 592
158. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 23 august 1939, Notă asupra convorbirii avute de domnul ministru Gafencu

cu domnul Steltzer, însărcinatul cu afaceri al Germaniei
la Ministerul Afacerilor Străine în ziua de 23 august 1939,
Din Protocolul adiţional secret la Pactul de neagresiune semnat
de Molotov şi Ribbentrop la 23 august 1939 | 593
159. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti, 25 august 1939,
Notă de convorbiri avute de dl. secretar general, Al. Cretzianu cu
dl. Raczyński, ambasadorul Poloniei la Ministerul Afacerilor Străine | 596
160. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti
25 august 1939 | 597
161. Consulatul general din Lwów – nr. 1669
28 august 1939, orele 02.40, Telegramă descifrată | 598
162. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 53905,
28 august 1939, telegrama cifrată, Circulară adresată
Legaţiunilor: Berlin, Roma | 599
163. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 53903
28 august 1939, Telegramă cifrată, Circulară – Ambasada
României la Paris, Legaţiunea României la Londra | 600
164. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3347
29 august 1939, ora 22.30, Telegramă descifrată | 601
165. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 53928,
29 august 1939, Telegramă cifrată | 603
166. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 29 august 1939,
Comunicat al ambasadorului Poloniei adresat Ministerului
Afacerilor Străine | 604
167. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3351
august 1939, ora 19.30, Telegramă descifrată | 605
168. Ambasada Regatului României Varşovia – nr. 3349
30 august 1939, ora 17.00, Telegramă descifrată (Telefonată) | 606
169. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3351
30 august 1939, ora 16.45, Telegramă descifrată | 607
170. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 31 august 1939,
Notă de convorbire a d-lui secretar general, Al. Cretzianu cu
dl. A. Thierry, ambasadorul Franţei la Ministerul Afacerilor Străine | 608
171. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 31 august 1939,
Notă telefonică, Bucureşti, 2. 41. 09, Direcţia Presei chemată de
Londra de Legaţia română | 609
172. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 31 august 1939,
Notă asupra convorbirii avute de domnul ministru Gafencu
cu domnul Fabricius – ministrul Germaniei la Ministerul
Afacerilor Străine | 610
173. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 31 august 1939,

Întrevederea D-lui Prim Ministru cu Domnul Fabricius
la Preşedinţia Consiliului | 611
174. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 31 august 1939,
Notă telefonică | 615
175. Consulatul General al României la Lwów – nr. 1805
Telegramă descifrată | 616
176. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Notă telefonică | 618
177. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Notă telefonică | 620
178. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Notă telefonică | 621
179. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 1 septembrie 1939
Notă telefonică | 622
180. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 1 septembrie 1939
Notă telefonică | 624
181. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 1 septembrie 1939
Notă telefonică, Convorbire dintre dl. secretar general,
Al. Cretzianu şi dl. Raczyński, ambasadorul Poloniei,
Raportul ambasadorului polonez de la Bucureşti adresat
ministrului afacerilor externe polonez, Józef Beck, privind
poziţia României în ziua izbucnirii războiului. | 625
182. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Legaţiunea României,
Moscova – nr. 2181, 2 septembrie 1939, Notă | 627
183. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti,
septembrie 1939, ora 20.30, Notă telefonică,
Convorbirea d-lui ministru Gafencu cu dl. Fabricius,
ministrul Germaniei, 2 septembrie 1939, ora 20.30
Către Ministerul Afacerilor Externe, Belgrad – Bucureşti,
2 septembrie 1959 | 629
184. Ambasada din Varşovia – nr. 3409,
3 septembrie 1939, orele 17.45, Telegramă cifrată | 632
185. Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Bucureşti,
4 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de domnul
Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri,
cu domnul Fabricius, ministrul Germaniei în România | 635
186. Ambasada Regatului României, Varşovia – nr. 3425,
4 septembrie 1939, ora 14.25, Telegramă descifrată | 637
187. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 4 septembrie 1939,
Notă – Verbală, Bucarest, le 4 septembre 1939 | 638
188. Agenţia Rador – Informaţiuni telegrafice de presă | 640
189. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti,
10 septembrie 1939, Notă de convorbire | 644
190. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti,

11 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl. ministru Gafencu cu dl. Raczyński, ambasadorul Poloniei la Ministerul Afacerilor Străine | 645
191. Legaţiunea din Berlin – nr. 39491, 11 septembrie 1939, orele 23.00, Telegramă descifrată | 646
192. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 11 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl. Ministru Gafencu cu dl. Ducici, ambasadorul Iugoslaviei la Ministerul Afacerilor Străine | 649
193. Ambasada Regatului României, Vatican – nr. 637, 12 septembrie 1939, ora 12.40, Telegramă descifrată | 651
194. Consulatul General al Regatului României, Lwów – 2102, 12 septembrie 1939, orele 03.20, Telegramă cifrată | 652
195. Consulatul General al Regatului României, Lwów – nr. 2285, 12 septembrie 1939, orele 18.00, Telegramă descifrată | 653
196. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 13 septembrie | 654
„Aurul Poloniei este transportat. Ministrul Kwiatkowski în mod secret în România” | 654
197. Consulatului General al Regatului României, Lwów – nr. 2286, 13 septembrie 1939, ora 02.15, Telegramă cifrată | 655
198. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Către Ambasada Regatului României (Varşovia) Krzemieniec – nr. 57437, 13 septembrie 1939, Telegramă cifrată | 656
199. Ambasada Regatului României, cu sediul provizoriu la Krzemieniec – nr. 3995, 13 septembrie 1939, ora 10.20, Telegramă descifrată | 657
200. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti, 14 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu cu W. Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti la Ministerul Afacerilor Străine | 658
201. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 57528, Bucureşti, 15 septembrie 1939 | 661
202. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 57760, Bucureşti, 15 septembrie 1939, Telegramă cifrată | 662
203. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, nr. 57812, 15 septembrie 1939, Circulară cifrată | 663
204. Legaţiunea Regatului României, Londra – nr. 1153, 15 septembrie 1939, orele 18.00, Telegramă descifrată | 665
205. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 16 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl. secretar general, Al. Cretzianu cu dl. Collas, ambasadorul Greciei la Ministerul Afacerilor Străine | 666

206. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 16 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl. ministru Gafencu cu dl. Fabricius, ministrul Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine | 667
207. Ambasada Regatului României, sediul provizoriu Krzemienic – nr. 3993, 16. IX. 1939, Telegramă | 668
208. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Telegramă telefonată Dl. Ambasador Grigorcea din Cernăuţi – nr. 4487, 16 septembrie 1939, orele 22.00 | 669
209. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 17 septembrie 1939, Raport privind evenimentele zilei de 17 septembrie, astfel cum au fost aduse la cunoştinţa ministrului afacerilor externe pe diferite canale | 671
210. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – nr. 58033, 17 septembrie 1939, Circulară cifrată | 674
211. Legaţia României la Moscova, 17 septembrie 1939 | 677
212. Ministerul Afacerilor Străine – nr. 57920, 17 sept. 1939, Telegramă cifrată | 679
213. Legaţia României la Moscova – 17 sept. 1939, (Notă-Verbală) Notă, în original, transmisă de V. Molotov, Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S., şefului Legaţiei României la Moscova, dl. N. Dianu, prin care liderul 2 de la Kremlin declară că guvernul URSS va duce o politică de neutralitate în relaţiunile sovieto-române. | 682
214. Ambasada Republicii Polone – Bucureşti Rzeczypospolitej Polskiej – Bukareszt, Notă-Verbală | 683
215. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Telegramă descifrată telefonată, Dl. Ambasador Grigorcea din Vijniţa – nr. 4489, 17 septembrie 1939, ora 22.00 | 684
216. Legaţia Regatului României, Moscova, 17 septembrie 1939, Comunicat al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Bucureşti, 17 septembrie 1939, Articolul publicat de ziarul „Universul”, 17 septembrie 1939 | 686
217. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 18 septembrie 1939, Comunicatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri | 689
218. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58342, 18 septembrie 1939, Telegramă cifrată | 690
219. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – Bucureşti, 18 septembrie 1939, Aviz al Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine în legătură cu dispoziţiile Tratatului de garanţie româno-polon, ca urmare a atacului sovietic asupra Poloniei | 692
220. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58331, 18 septembrie 1939, Telegramă cifrată telefonată | 695

221. Legaţiunea regală a României, Berlin – nr. 39521, 18 septembrie 1939, orele 23.30, Telegramă descifrată | 696
222. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, 19 septembrie 1939, Aviz al Consiliului Juridic al Ministerului Afacerilor Străine | 699
223. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti, 19 sept. 1939 Notă de convorbire avută de dl. A. Călinescu, Preşedintele Consiliului cu dl. A. Thierry, ambasadorul Franţei şi cu Sir R. Hoare, ministrul Angliei | 703
224. Ministerul Afacerilor Străine, Bucureşti, 19 sept. 1939, Notă de convorbire a Premierului român, Armand Călinescu. Urmare a discuţiilor succesive avute de şeful Guvernului român cu miniştri Franţei, Angliei, Germaniei şi Italiei | 704
225. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 1939 Notă de convorbire avută de dl. Cretzianu, secretar general al MAS, cu dl. Robert Brunel, delegatul Comitetului Internaţional al Crucii Roşii la Ministerul Afacerilor Străine | 705
226. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58978 din 20 sept. 1939 | 707
227. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58741, din 20 septembrie 1939, Telegramă cifrată | 709
228. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 20 sept. 1939 Notă de convorbire avută de dl. secretar general, Al. Cretzianu cu dl. Poniński, consilier al Ambasadei Poloniei la Ministerul Regal al Afacerilor Străine | 711
229. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 58976, 20 septembrie 1939 | 714
230. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 59159, 21 septembrie 1939, Telegramă cifrată | 716
231. Ambasada Regatului României, Vatican – nr. 606 înregistrată la MAS cu nr. 59167, Bucureşti, 21 septembrie 1939 Telegramă descifrată sosită prin curier | 719
232. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Declaraţiile făcute de dl. Beck, d-lui N. Dumitrescu, consilier în MAS, delegat să întâmpine pe demnitarii polonezi la graniţă şi să îi conducă la destinaţiile desemnate, în cazul ministrului de externe polonez, a familiei şi a aghiotanţilor săi, la Slănic-Moldova | 723
233. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 59148, 21 septembrie 1939, Telegramă cifrată | 726
234. Ministerul Regal al Afacerilor Străine – f. nr., Bucureşti, 21 septembrie 1939, Telegramă cifrată, Comunicatul oficial privind asasinarea lui Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, la 21 septembrie 1939 | 728

235. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 23 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl. Al. Cretzianu, secretar general cu dl. Mott Gunther, ministrul Americii la Ministerul Afacerilor Străine | 730
236. Legaţiunea Regatului României, Moscova – nr. 2457, 24 septembrie 1939, ora 1.13, Telegramă descifrată | 732
237. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti 25 septembrie 1939 | 733
238. Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei, Telegramă cifrată nr. 26973 | 734
239. Direcţia Generală a Poliţiei, Corpul de Jandarmi Notă, Nr. 282002 din 25. IX. 1939 | 735
240. Ministerul de Interne, Direcţia Generală a Poliţiei, Direcţia Poliţiei de Siguranţă, Telegramă cifrată Nr. 65499, 26. IX. 1939 | 736
241. Ministerul Apărării Naţionale, Secretariatul General, Ordinul General nr. 108 din 26 septembrie 1939 | 737
242. Direcţia Generală a Poliţiei, Direcţia Generală de Siguranţă Notă informativă Nr. 1792, 26 septembrie 1939 | 739
243. Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti Notă informativă Nr. 14286 | 740
244. Ministerul de Interne, Direcţia Siguranţei Notă informativă Nr. 14170 | 741
245. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 28 septembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl. ministru Gafencu cu domnul A. Thierry, ambasadorul Franţei la Ministerul Afacerilor Străine | 742
246. Ministerul Apărării Naţionale, Inspectoratul General al Intendenţei Statul Major, Instrucţiuni Administrative pentru ofiţerii polonezi internaţi urmare la instrucţiunile nr. 9460 din 28 septembrie a.c. | 744
247. Direcţia Generală a Poliţiei, Serviciul de Siguranţă Notă informativă fr. nr. | 746
248. Direcţia Generală a Poliţiei Notă informativă Nr. 280 | 747
249. Ambasada Regatului României, Paris – f.n. | 748
250. Legaţiunea regală a României, Berlin Telegramă telefonată, Ministerul Propagandei | 752
251. Inspectoratul de Poliţie Cluj Notă, Către Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti | 754
252. Direcţia Generală a Poliţiei Poliţia Oraşului Bacău Notă nr. 22910, Ministerul de Interne | 756
253. Inspectoratul de Poliţiei Bucegi, Notă nr. 20319 Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti, 4 octombrie 1939 | 757

254. Inspectoratul Regional de Poliţie Cernăuţi
Notă informativă – f. nr. , Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti | 758
255. Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti, Notă nr. 18943
Ministerul Regal al Afacerilor Interne | 760
256. Corpul Detectivilor de la Băile Herculane
Notă informativă – f. nr., Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti | 761
257. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti
Notă de convorbire dl. Al. Cretzianu, Secretar General cu dl.
Steltzer, consilier Legaţiunea Germaniei, 12 octombrie 1939 | 763
258. Chestura Poliţiei Cernăuţi, Radiotelegramă – Nr. 69582
din 12 octombrie 1939, Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti,
Controlul străinilor | 765
259. Ministerul Apărării Naţionale, Proclamaţie | 766
260. Inspectoratul Regional de Poliţie a Ţinutului Bucegi,
18 octombrie 1939, Notă informativă nr. 21420
Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti | 768
261. Inspectoratul Regional de Poliţie Ţinutul Bucegi, Serviciul de
Siguranţă, Notă informativă nr. 21422, 19 octombrie 1939 | 769
262. Inspectoratul de Poliţie Timişoara, Telegramă Nr. 716124
din 21 octombrie 1939, Către Direcţiunea Generală a Poliţiei
Bucureşti | 770
263. Direcţia Generală a Siguranţei , Notă informativă – f. nr.
19 octombrie 1939, Ministerul de Interne. Germania va cere
repatrierea polonezilor refugiaţi | 771
264. Ministerul Ordinii Publice, Comisariatul General
pentru Evidenţa şi Asistenţa refugiaţilor Poloni,
Raport, 25 octombrie 1939, Bucureşti | 772
265. Royal Legation of Romania, Washington DC, Comunicat nr. 3606/
P-3-1-1-A, 26 octombrie 1939 | 776
266. Ambasada Republicii Polonia la Bucureşti,
Ministerului Regal al Afacerilor Străine | 778
267. Ambasada Republicii Polone la Bucureşti
Către Ministerul Regal al Afacerilor Străine | 779
268. Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Generală a Poliţiei
Ordin circular nr. 67 din 28 octombrie 1939 | 780
269. Ministerul de Interne, Direcţiunea Generală a Poliţiei,
Serviciul de Informaţiuni, Notă nr. 73666, 28 octombrie 1939,
Domnului Ministru al Afacerilor Străine | 781
270. Ministerul Ordinii Publice, Direcţia Generală a Poliţiei,
Direcţia Poliţiei de Siguranţă, 28. X. 1939, Domnului Ministru al
Apărării Naţionale, Secretariatul General | 782

271. Direcţiunea Generală a Poliţiei, Notă informativă Nr. 4935
31 octombrie 1939 | 783
272. Ministerul Apărării Naţionale, Secretariatul General
Ordin circular nr. 13141 din 31 octombrie 1939 | 784
273. Scrisoare. A Son Excellence Monsieur Władysław Raczkiewicz
Président de la République de Pologne a Paris, par l'Ambassade de
Pologne a Bucarest | 786
274. Ministerul Ordinii Publice, Comisariatul General pentru Evidenţa
şi Asistenţa refugiaţilor Poloni. Raport. Excelenţei Sale Domnului
E. Urdăreanu, Ministrul Casei Regale | 788
275. Ambassade Royale de Roumanie prés le Saint Siege, Roma
Nota nr. 818 | 791
276. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Notă de serviciu | 792
277. Direcţia Generală a Poliţiei Bucureşti, Corpul detectivilor
Notă informativă f. nr. | 793
278. Ambasada Republicii Polone la Bucureşti, Notă verbală
Nr. 49/ R/ 29, Adresată Ministerului Regal al Afacerilor Străine | 794
279. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti, 4 dec. 1939
Notă de convorbire avută de dl. ministru Gafencu cu dl. Fabricius,
ministrul Germaniei la Ministerul Afacerilor Străine | 796
280. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti,
16 decembrie 1939, Notă de convorbire avută de dl ministru
Gafencu cu dl. Clodius la Ministerul Afacerilor Străine | 798
281. Ministerul Afacerilor Străine, Apel. Scopurile de război
ale Poloniei. Apelul guvernului către popor | 800
282. Ministerul Afacerilor Străine, nr. 80051, Bucureşti,
26 decembrie 1939, Telegramă cifrată | 801
283. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 80105,
27 decembrie 1939, Telegramă cifrată | 804
284. Legaţia Regatului României, Berlin – nr. 39696, 28 decembrie 1939
Telegramă descifrată (telefonată) | 805
285. Legaţia Regală a României, Berlin – nr. 39697
29 decembrie 1939, ora 0.20, Telegramă descifrată telefonată | 806
286. Ministerului Regal al Afacerilor Străine, Bucureşti – nr. 80111,
30 decembrie 1939, Telegramă cifrată | 808

BIBLIOGRAFIE

1. Surse arhivistice

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Fonduri România, Relaţii cu Polonia, Relaţii româno-germane şi româno-sovietice, Al doilea război mondial etc.

Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fondurile propagandă şi politică externă.

Archiwum Akt Nowych (AAN), Varşovia.

Biblioteca Naţională, Bucureşti, fondul Saint Geoges, pachetele I-LXI.

2. Documente publicate

Bulhak, Henryk, *Materiały do dziejów sojuszu polsko-rumuńskiego w latach 1921-1939* (în) Materiale privind istoria alianţei polono-române în anii 1921-1939 în „Studia historyczne", 1973, Z. 3.

* * * *Official Documents concerning Polish-German and Polish-Soviet Relations 1933-1939*;

* * * *The Polish White Book, London and Melbourne, 1940*;

* * * *Documente referitoare la relațiile germano-polone și la izbucnirea ostilităților între Marea Britanie și Germania la 3 septembrie 1939, București, 1939*. (traducere din engleză) – exemplar la Biblioteca Academiei Române.

* * * *Dokumenty i materiały z przededniu drugiej wojny światowej* (Documente şi materiale din ajunul celui de al doilea război mondial), Warszawa, 1949.

Beck, Józef, *Ostatni raport* (Ultimul raport), Varşovia 1987. (vezi şi) *Dernier rapport. Politique polonaise 1926-1939*, Neuchâtel, 1951

* * * *România-Polonia, Relații diplomatice – 1919-1939*, Dumitru Preda, coordonator, autori: Florin Anghel, Nicolae Mareş, Dumitru Preda, Editura Univers Enciclopedic, 2003, p. 115.

* * * *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów*. (Problema poloneză în timpul celui de al doilea război mondial. Culegere de documente)

* * * Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1939, wrzesień-grudzień* (Documente Diplomatice Poloneze, septembrie-decembrie 1939), redactor Wojciech Rojek, Warszawa, 2007.

* * * *Rolul instituțiilor militare românești în primirea refugiaților polonezi*

în toamna anului 1939, (în) * * * *Statul Major General în arhitectura organismului militar românesc. 1959-2009*. Studii şi comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică cu participare internaţională dedicată împlinirii a 150 de ani de la înfiinţarea Statului Major General şi Zilei Arhivelor Militare, Piteşti, 24-25 iulie 2009, coord. General de brigadă conf.univ.dr. Mihai Chiriţă, Comandor dr. Marian Moşneagu, Locotenent-colonel Petrişor Florea şi dr. Cornel Carp, Bucureşti, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, 2009, p. 193-216.

3. Presă

* * * *Universul, Timpul, Curentul, Neamul Românesc, România liberă, Gazeta Polska, Rzeczypospolita, Gazeta Wyborcza.*

4. Memorialistică

Regina Maria a României, Însemnări zilnice, vol. III-IV, Bucureşti, 2008.

Regina Maria a României – Capitole târzii din viața mea, Memorii redescoperite, Ed. Alfa, 2009.

Iorga, Nicolae, *Memorii* vol. 1-8, Bucureşti.

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 6 -9, Bucureşti: Editura Humanitas, 1991-1994.

Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*, Bucureşti, 1997.

Carol al II-lea, *În Zodia Satanei*, Bucureşti: Editura Universitaria, 1944.

Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. 1-4, Bucureşti, 2001.

Gafencu, Grigore, *Însemnări politice (1929-1939)*, Ediţie şi postfaţă de Stelian Grigore 1991.

Gafencu, Grigore, *Ultimele zile ale Europei*, Editura Militară, Bucureşti, 1992.

Manoilescu, Mihail, *Memorii iulie-august 1949. Dictatul de la Viena*, Bucureşti, 1991.

Pop, Valer, *Bătălia pentru Ardeal* – prezentare Nicolae Mareş, Editura Colosseum, 1991.

Titulescu, Nicolae, *Politica externă a României*, Fundaţia Europeană Titulescu, 1994.

5. Contribuţii diverse

* * * *Polonia: Trecutul şi starea ei actuală, legături culturale polono-române*, Ed. Institutului de cultură polon, 1939.

* * * *Anuar diplomatic și consular*, Bucureşti, 1942.
* * * *Materialele simpozioanelor organizate sub auspiciile Uniunii Polonezilor din România, Suceava 2000-2008*, vol. I-VIII.
Anghel, Florin, *Construcția sistemului Cordon Sanitaire. Relații româno-polone 1919-1926*, (prefaţă de Lucian Nastasă), Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003; *Construirea sistemului „Cordon sanitaire". Relații româno-polone, 1919-1926*, (prefaţă de acad. Şerban Papacostea), ediția a II-a, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2008.
Batowski, Henryk, *Expansiunea germană în Europa Centrală între anii 1919-1939* (în) *Analele de istorie*, an XVI (1970) nr. 4, p. 61-75.
Batowski, Henryk, *Agonia pokoju i początek wojny (sierpień-wrzesień 1939)* [Agonia păcii şi începutul războiului (august-septembrie 1939)], Wyd. Poznańskie, 1969.
Batowski, Henryk, *Z dziejów dyplomacji polskiej na obczyźnie – wrzesień 1939-lipiec 1941* (Din istoria diplomaţiei poloneze în străinătate – septembrie 1939-iulie 1941), Wyd. Lit. Krakow, 1984.
Bułhak, Henryk, *Polska a Rumunia 1918-1939 (Polonia şi România 1918-1939)* (în) *Przyjaźne i antagonizmy. Stosunki Polski z państwami sąsiadującymi w latach 1918-1939* (Prietenii şi antagonisme – Relaţiile Poloniei cu statele vecine în anii 1918-1939), Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1977.
Calafeteanu, Ion, *Politică și interes național în România interbelică*, Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1997.
Călinescu, Armand, *Însemnări politice, 1916-1939*, Editura Humanitas, 1990.
Chiper, Ioan, *România și Germania nazistă*, Bucureşti, 2000.
Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers enciclopedic.
Constantin, Ion, *Polonia în secolul totalitarismelor 1918-1989* – Bucureşti, 2007.
Cretzianu, Alexandru, *Ocazia pierdută*, îngrijită de V.Fl. Dobrinescu, Ed. a II-a, Iaşi 1998.
Cygan, Wiktor Krzysztof and Jacek Skalski, *Poland – in the defence of freedom 1939-1945*, Warsaw, 2005.
Dascălu, Nicolae, *Relații româno-polone în perioada interbelică*, Editura Academiei, 1991.
Dobrinescu, V. Florin, *Diplomația României. Nicolae Titulescu și Marea Britanie*, Editura Moldova, 1991.
Dobrinescu-Valeriu, Florin şi Pătroiu, Ion, *Ultimele luni de pace*, Institutul European, 1992.
Demel, Juliusz, *Historia Rumunii* (Istoria României), Ossolineum 1986.
Velicu, Duda, *Călătoria în Polonia a IPS Părintele Patriarh dr. Miron Cristea, Președinte al Consiliului de Miniștri – 20-23 mai 1938*, Bucureşti.
Gafencu, Grigore, *Politica externă a României 1939, Cinci cuvântări*. Bucureşti 1939.

Gafencu, Grigore, *Însemnări politice (1929-1939)*, Ediţie şi postfaţă de Stelian Grigore, 1991.

Georgescu, T., *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1966.

Hrenciuc, Daniel, *România și Polonia – 1918-1931. Relații politice, diplomatice și militare*, Suceava 2003.

Hrenciuk, Daniel, *România și Polonia – 1918-1939. Relații politice, diplomatice și militare*, Editura Septentrion, Rădăuţi 2003;

Hrenciuk, Daniel, *România și Polonia – 1932-1939. Relații politice și diplomatice*, Editura Universităţii Suceava, 2005.

Hrenciuc, Daniel, *Polonezii în Bucovina (1774-2008),* Iaşi, 2008.

Halecki, Oskar, *Les relations polono-roumains, extras din Revues Historiques du Sud-Est Européen*, 7-9, 1936.

* * * *Nicolae Iorga – istoric al relațiilor româno-polone. Câteva considerații*, (*Nicolae Iorga – historian of Romanian-Polish relations*) în vol. „Nicolae Iorga 1871-1940. Studii", Coordonator Constantin Buse, Editura Universităţii din Bucureşti, 2006, p. 94-108.

Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost, Amintiri și comemorări*, Bucureşti: Neamul Românesc, 1911.

Jaruzelski, Wojciech, *Cuvântări și articole*, Bucureşti, 1987.

Karpiński, Z., *Losy zlota polskiego podczas drugiej wojny światowej* (Soarta aurului polonez în timpul celui de al doilea război mondial) (în) *Najnowsze dzieje Polski, Materiały i studia z okresu drugiej wojny światowej*, I, Warszawa 1957, s. 97-154

Kożmiński, Michał, *O stosunkach polsko-węgierskich w okresie między 1918-1939* (în) *Przyjaźnie i antagonizmy – Stosunki Polski z państwami sąsiednimi w latach 1918-1939* (Prietenii şi antagonisme – Relaţiile Poloniei cu statele vecine în anii 1918-1939), Ossolineum, 1977.

Kowalski, W., *Walka dyplomatyczna o miejsce Polski w Europie 1939-1945*, (Lupta diplomatică pentru locul Poloniei în Europa), Warszawa 1967.

Kustrzeba St. Handel, *Polski ze Wschodem w wiekach średnich* (Comerţul Poloniei cu Orientul în evul mediu), Krakow, 1903, p. 56-57.

Lache,S., Ţuţui, Gh., *Conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, 1978.

Liddell, Hart B.H., *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol. 1.

Linţa, Elena, *Wyrazy polskiego pochodzenia w języku rumuńskim*, (Cuvinte de provenienţă poloneză în limba română), Editura Ossolineum, Wroclaw, 1974;

Loghin, D. Ţuţu, *Sprijinul acordat de România refugiaților polonezi în anii celui de al doilea război mondial,* Analele Institutului de Studii Istorice, nr. XIV-4, 1968, p. 39-51.

Launay, Jacques de, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. 1 şi 2, Bucureşti, 1988.

Łukomski, Grzegorz, *Problem „korytarza" w stosunkach polsko-niemieckich i na arenie międzynarodowej 1919-1939* (Problema „coridorului" în relaţiile polono-germane în 1919-1939), *Studium polityczne, Oficyna Wydawnicza „Adiutor"*, Warszawa, 2000.
Mamina, Ion, *Consilii de Coroană*, Bucureşti 1977.
Mareş, Nicolae, *Republica Polonă*, Editura Enciclopedică, 1972.
Mareş, Nicolae, *Încă Polonia...*, Editura Colosseum & Prut Internaţional, 2008.
Mareş, Nicolae, *Papa Ioan Paul al II-lea, Papă pentru mileniul al III-lea*, Editura Colosseum, Bucureşti, 2000.
Mareş, Nicolae, *Receptarea Papei Ioan Paul al II-lea în România*, Editura Colloseum, Bucureşti, 2004.
Mares, Nicolae, *Ioan Paul al II-lea – Un Papă Sfânt*, Editura Curtea Veche, 2009.
Mareş, Nicolae, *1938-1939 – Relaţii româno-polone* (manuscris)
Mikulicz, Sergiej, *Wpływ dyplomacji Sanacyjnej na obalenie Titulescu* (Influenţa diplomaţiei Sanaţiei la înlăturarea lui Titulescu) în „Sprawy Międzynarodowe", nr. 7-8 p. 124-123.
Miłkowski, Z., *Udział Polaków w wojnie wschodniej* (Participarea polonezilor în războiul oriental).
Moldoveanu, Milică, *Contribuţii privind relaţiile româno-poloneze în timpul celui de al doilea război mondial*, Revista de istorie, tom 32, nr. 6, p 1037-1055.
Moldoveanu, Milică, *Polonia în rezistenţa europeană 1938-1945*, Bucureşti, 1973.
Mototolescu, Dumitru, *Jus valahicum în Polonia*, Bucureşti, 1916)
Muşat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.
Muşat, Mircea, Ardealeanu, Ion, *România după Marea Unire*, vol. 2, partea I şi partea a II-a, Bucureşti, 1986.
Nanu, Frederic C., *Politica externă a României – 1919-1933*, Institutul European, 1993.
Petrencu, Anatol, [Chişinău], Editura Cartdidact, 2004.
Retegan, Mihai, *În balanţa forţelor. Alianţe militare româneşti interbelice*, Bucureşti, Editura Semne.
Roszkowski, Wojciech, *Najnowsza historia Polski* – Istoria mai nouă a Poloniei, în trei volume: I. 1914-1945, II. 1945-1980, III. 1980-2002.
Scurtu, Ion, *Istoria României în anii 1918-1940*, Bucureşti, 1966.
Scurtu, Ion, *România şi Marile Puteri 1918-1933*, Bucureşti, 1999.
Scurtu, Ioan, *Istoria civilizaţiei româneşti – Perioada interbelică*, Bucureşti, 2009.
Simion, A., *Agresiunile naziste în Europa în anii 1938-1939*, Ed. Eminescu, 1983.
Stępniak, Władysław, *Dyplomacja polska na Bałkanach – 1918-1926* (Diplomaţia poloneză în Balcani – 1918-1926), Warszawa, 1998.
Sowińska-Krupka, Alicja, *Stosunki polsko-rumunskie 1945-1949* (Relaţii polono-române 1945-1949), Warszawa, 1985.

Talpeş, Ioan, *Diplomaţie şi apărare (1933-1939)*, Bucureşti, 1988.
Titulescu, Nicolae, *Politica externă a României (1937)*, Bucureşti: Fundaţia Nicolae Titulescu, 1994.
Troncotă, Cristian, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti*, Editura Roza Vânturilor, p. 216-218-222.
Turlejska, Maria, *Rok przed klęską* (Anul dinaintea înfrângerii), Wyd. III, Warszawa 1965.
Tuţu, Dumitru, *Politica militară externă a României în perioada septembrie 1939-iunie 1941*.
Walczak, Henryk, *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1931* (Alianţa cu România în politica externă poloneză în anii 1918-1931), Szczecin, 2008.
Wojciechowski, Marian, *Stosunki polsko-niemieckie 1933-1938* (Relaţii polono-germane 1933-1938)Warszawa, 1965.
Zaharia, Gh., *România în preajma şi la începutul celui de al doilea război mondial*, Analele de istorie, nr. 3-1976.
Zacharias, J. Michał, *Polska wobec zmian w układzie sił politycznych w Europie w latach 1932-1936* (Polonia faţă de schimbările în raporturile forţelor politice din Europa în anii 1932-1936), Ossolineum, 1981.

INDICE DE NUME

A

Andric, Ivo – 160.
Angelescu, Constantin – 641, 642, 807.
Ankaslewicz – 748.
Ankerstein, Feliks Józef – 295.
Antonescu, Ion – 23, 56, 57.
Antonescu, Victor – 56, 57, 61.
Antonov-Ovçienko, Vladimir – 34.
Apor, Gábor – 321, 327, 328.
Apponyi, Albert – 101, 311, 384.
Arciszewski, Mirosław (Mieczyław) – 36-43, 46, 47, 54, 57, 78, 80, 81, 104, 107, 120, 134, 136, 139, 140, 143, 148, 151, 154, 158, 166, 178, 297, 308, 314, 320, 336, 340, 341-343, 350, 353, 354, 420, 427, 428, 430, 451, 463, 464, 475, 476, 484, 485, 488, 494, 495, 497, 498, 500, 502, 503, 505, 507, 516, 524, 528, 529, 532-534, 537-539, 541, 545, 549, 554, 557, 558, 570-572, 576, 585, 606.
Argetoianu, Constantin – 40, 71, 80, 102, 194, 214, 252, 356, 361, 403, 430, 641, 642, 647.
Arion, Mihail A. – 355.
Ataturk, Kemal – 721.
Attolico, Bernardo – 172, 175.
Averescu, Alexandru – 17, 21, 25.

B

Bakách-Bessenyey, Gyorgy – 327, 328.
Ballif, Ernest – 194, 641, 642.
Bárdossy, László de Bárdos – 148, 183, 310, 311, 517, 519, 596, 613, 659.
Barthou (Jean Louis?) – 42.
Batowski, Henryk – 40, 60, 91, 161, 167, 224, 227, 240, 287.
Baţaria, Nicolae – 407.
Beck, Józef – 29, 30, 34-36, 38-43, 45-47, 49, 50, 52-57, 61-63, 65-75, 78-83, 85, 86, 88-98, 100, 102-107, 109-120, 123-144, 148-151, 154-159, 161-163, 167-169, 171, 172, 178, 187-189, 191, 192, 201-205, 209, 210, 216-218, 222-228, 231, 232, 234-242, 246, 255, 258, 260, 270, 271, 273, 275, 276, 281, 285-287, 289, 294, 299, 300, 301, 303, 306, 309, 312, 314, 315, 317-321, 332, 336, 340-343, 345-347, 349, 350, 353, 356, 362-364, 370,

388-391, 393-401, 403, 404, 408, 409, 416, 420, 422, 428, 434-438, 441-444, 446-450, 454, 458, 462-476, 478, 480, 484, 486-488, 490, 491, 495-498, 500, 502, 503, 505, 506, 510, 513, 516, 520, 524, 525, 528, 534, 536-538, 540-542, 549, 553, 554, 557, 558, 564, 567, 570, 571, 573-575, 577, 584, 586-589, 592, 601, 604, 605, 619, 625, 626, 632, 657, 660, 669, 670-673, 684, 685, 713, 714, 723-725, 735, 746, 748-750, 757, 787, 806, 807, 825.
Beneš, Edvard – 54, 63, 68, 76, 120, 295, 297, 298, 300, 301, 307, 310, 325, 326, 348, 359, 361, 410, 459, 587.
Bengliu, Ioan – 736.
Berbelki – 793.
Berceanu – 771.
Bertalan, Bodnar – 386.
Berthelot, Philipe – 125, 379-381, 467, 832.
Biddle, Anthony Joseph Drexel Jr. – 480, 730, 776.
Bieńkowska, Danuta – 265.
Bilciurescu, Grigore – 29.
Birinyi, Louis K. – 101.
Bismarck, Friedrich von – 349.
Blaga, Lucian – 161, 431, 832.
Blaskowitz, Johannes von – 617.
Blum, Léon – 296, 586.
Bock, Fedor von – 617.
Bolocan, V. – 765.
Bonnet, Georges-Étienne – 171-173, 189, 295, 296, 342, 348, 396, 560, 569, 570, 581, 620-623, 626.
Boris III (rege al Bulgariei) / Boris Klemens Robert Maria Pius Ludwig Stanislaus Xaver – 569, 578.
Bossy, Raoul – 61-66, 68, 69, 71, 75, 76, 83-86, 100, 102, 145, 148, 149, 152, 153, 162, 166, 188, 286, 287, 295, 296, 298, 302, 307, 310, 321, 328-330, 336, 362, 363, 372, 376, 392-394, 396, 397, 400, 402, 405, 442, 518, 519, 541, 790.
Bostan – 761.
Brabeţeanu – 144.
Brauchitsch, Heinrich Alfred Hermann Walther von – 617.
Brădiceanu, C. – 92.
Brăescu, D. – 768.
Brătianu, Bebe – 771.
Brătianu, Gheorghe – 43, 48, 771.
Brătianu, Ion – 20, 27, 32, 310, 360, 379, 380, 418, 419, 647, 771.
Brediceanu, Caius – 379, 382.

Briand, Aristide – 776.
Brumer – 793.
Brunel, Robert – 229, 705, 706.
Bullit, William C. – 569.
Burckhardt, Carl J. – 588.

C

Capidan, Theodor – 407.
Carol al II-lea (rege al României) / Carol Caraiman de Hohenzollern-Sigmaringen – 32, 36, 44, 45, 52, 61, 65, 76, 79, 86, 93, 95, 97, 98, 102, 104, 108, 118, 124, 126, 142, 152, 153, 159, 162, 166, 167, 169, 187, 189, 190-192, 194, 201, 203, 212, 213, 233, 234, 258, 264, 266, 270, 273, 274, 281, 285, 287, 292-294, 297, 303, 305, 306, 308, 310, 312, 313, 315, 317, 320-322, 324-326, 328, 329, 332, 334, 336-338, 340, 346, 350-352, 354, 355, 357, 358, 360, 363, 364, 366, 369, 371, 389, 390, 391, 398, 399, 401, 403, 405, 408, 412, 414, 418, 419, 421, 434, 436, 441, 443, 444, 451, 452, 454, 456, 457, 459, 460, 463, 464, 483, 485, 487, 488, 491-494, 496, 498, 499, 503, 505, 506, 508, 510, 514, 515, 517, 521, 523, 525, 527, 528, 532, 533, 534, 535, 537, 538, 540, 542, 545, 550, 551, 554, 556, 557, 566, 567, 569, 570, 572, 574-578, 588, 592, 598, 602, 605, 607, 608, 616, 617, 628, 629, 633, 637, 639, 641, 642, 646, 648, 651, 653, 655, 658, 659, 666, 670, 675, 683, 685, 689, 697, 699, 704, 710, 712, 718, 719, 727, 731, 744, 826.
Cartianu – 761.
Cădere, Victor – 33, 34, 42, 43, 45, 46, 96, 407, 546, 833.
Călinescu, Armand – 45, 98, 142, 145, 151, 152, 154, 158-160, 167, 179-184, 189, 190, 192-194, 197, 200, 205, 207, 212, 215, 226, 228, 229, 234-238, 252, 254, 260, 261, 263, 275, 287, 359, 360, 413, 425, 429, 434, 496, 497, 514, 515, 527, 534, 535, 542, 551, 552, 555, 568, 569, 571, 581, 582, 589, 590, 628, 631, 634-636, 639, 641, 642, 645, 648, 651, 675, 697, 698, 699, 703, 704, 729, 731.
Cezar Petrescu – 692.
Chamberlain, Neville – 60, 61, 63, 69, 71, 81, 101, 149, 167, 178, 271, 295, 296, 298, 302, 307, 310, 322, 342, 349, 361, 385-388, 550, 604.
Chodacki, Marian – 585, 588.
Christoff – 650.
Churchill, Winston S. – 751.
Chvalkowski, František K. – 79, 89, 144, 335, 371, 372, 502, 531.
Ciano, Gian Galeazzo – 79, 97, 107, 130, 132, 134, 168, 170, 172, 173, 174, 273, 332, 352, 377, 421, 429, 434, 442, 465, 470, 472, 474, 475, 478, 483, 541, 626, 749.

Ciocan, I. – 738, 781, 786.
Cisek, Oscar Walter – 248, 648.
Clemenceau, George – 18.
Clodius, Carl – 269, 270, 655, 796, 798, 799, 804, 806, 807.
Codreanu, Corneliu Zelea – 425, 431, 445, 460, 461, 844.
Colan, Nicolae (episcop) – 407.
Collas, Constantin – 207, 666.
Constantinescu – 459, 461.
Constantinescu, Atta – 445, 771.
Constantinescu-Bordeni – 771.
Constantinescu, Emil – 121.
Constantinescu, Mitiță (?) – 807.
Constantinescu, Traian – 747.
Corfus, Ilie – 287.
Cortesi, Filippo (nunţiu) – 791.
Cotruş, Aron – 161.
Coulondre, Robert – 153, 169, 171, 172, 173, 175, 434, 834.
Craigie, Robert sir. – 587.
Cretzianu, Alexandru – 52, 56, 104, 119, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 160, 188, 189, 207, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 236, 251, 261, 356, 412, 539, 542, 551, 554, 556, 558, 567, 572, 596, 608, 625, 627, 644, 656, 666, 705, 709, 710, 711, 730, 763.
Cristea, Miron (Patriarh) / (n.) Cristea Elie – 230, 263.
Cristureanu – 214, 679.
Crutzescu, Radu – 86, 102, 150, 151, 160, 197, 198, 219, 230, 231, 235, 239, 241, 250, 269, 270, 326, 334, 337, 365, 371, 457, 530, 531, 558, 610, 647, 696, 712, 713, 723, 806, 807.
Csaki, István (Ştefan) – 148, 149, 298, 299, 307, 353, 362, 364, 372, 384, 442, 445, 455, 457, 458, 460, 461, 518, 519, 528, 532, 541, 543, 544, 564, 664.

D

Dahlerus, Birger – 175.
Daladier, Édouard – 60, 61, 69, 169, 171, 173, 175, 178, 296, 307, 361, 542, 550, 586, 604, 710.
Danielopol (dr.) – 266, 267, 268, 801.
Davidescu, Nicolae – 485, 488, 554, 663.
Deata, Marcel – 276.
Della Scala – 761.
Dianu, Nicolae – 190, 208, 215, 250, 254, 628, 671, 682, 690, 717, 726, 732.
Dimitrescu, N. – 161, 179, 223, 228, 241, 433, 442, 545, 589, 602, 605-607.

Djuvara – 434.
Djuvara, Mircea – 771.
Djuvara, N.T. – 355.
Djuvara, Radu – 153, 274, 356.
Dmowski, Roman – 586.
Dobrescu, Toma – 771.
Dorcanski – 508.
Dragomir, Silviu – 431.
Duca, Ion Gheorghe – 27.
Dučić, Jovan – 303, 306, 323, 350, 359, 361, 406, 407, 411, 414-419, 426, 427, 432, 433, 507, 546, 579, 583, 591, 631, 649.
Dumitrescu, N. – 723.

E

d'Estaing, Giscard – 201.

F

Fabricius, Wilhelm – 84, 85, 87, 147, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 192, 193, 194, 202, 203, 207, 208, 215, 219, 224, 227, 250, 251, 253, 254, 261, 262, 266, 267, 268, 269, 270, 275, 368, 378, 379, 418, 457, 542, 543, 544, 545, 552, 610, 611, 612, 613, 627, 629, 630, 635, 636, 639, 640, 641, 644, 658, 659, 667, 668, 696, 698, 699, 716, 717, 727, 729, 751, 764, 796, 797, 801, 802, 803, 805, 808.
Farley, James A. – 586.
Ferdinand I (rege al României) / Ferdinand Viktor Albert Meinrad von Hohenzollern-Sigmaringen – 355.
Ferenc, Ujlaky – 387.
Filotti, Eugen – 248, 691.
Florescu, Alexandru – 22.
Flueraş, I. – 431.
Forster, Albert Maria – 588, 616.
Franasovici, Richard – 43, 62, 63, 67, 69, 70, 71, 73, 78, 80-85, 88-91, 96, 97, 99, 100, 102, 104-110, 112, 115, 116, 118-120, 123, 127, 138-151, 154, 155, 158, 161-163, 166, 209, 232, 245, 286, 292-294, 297, 300, 303, 308, 310, 312-314, 319-321, 324, 336, 340, 344, 346, 350, 354, 364, 369, 370, 389-391, 398, 399, 401, 403, 408, 412, 421, 423, 427-430, 434-437, 442-444, 449, 451, 452, 454, 456, 459, 462, 464, 478, 479, 481, 485, 487, 488, 491, 492, 494-496, 498-501, 503, 505, 506, 508, 510, 517, 519, 521, 524-528, 533, 534, 537, 538, 540, 542, 549, 554, 557, 567, 570, 572, 573-577, 589, 592, 597, 672, 748, 749-751.

Franco, Francisco – 276.
Fürstenberg, Karl Emil of – 296.
Fuzy, William – 386, 388.

G

Gafencu, Grigore – 29, 47, 52, 54, 103, 104, 107-112, 116, 118, 120-131, 133-140, 142-152, 154-161, 163, 165, 167, 177-180, 183, 184, 187-192, 194, 197, 202, 203, 205, 207, 208, 210, 212, 214-216, 219, 223, 226, 227, 229, 232, 234-236, 239-242, 250, 253, 254, 260, 264, 266-270, 274,-276, 281, 284, 285, 287, 355, 356, 390, 429, 430, 435-439, 441, 455, 465, 474, 482, 483, 485, 486, 490, 493, 495, 504, 506, 507, 509, 512-514, 516, 520, 527, 529, 534-536, 540, 542, 543, 547, 548, 551-553, 555, 557, 558, 560, 566, 567, 569, 578, 579, 581, 582, 589, 593, 597, 599, 600, 601, 603, 610, 612, 614, 625, 626, 628, 629, 634, 638, 641, 642, 645, 649-651, 655, 658, 659, 662, 663, 665, 667, 671, 674-676, 680, 690, 691, 695, 706, 710, 716, 718, 723, 724, 726-729, 742, 749, 777, 778, 788, 791, 796, 798, 803, 804, 808.
Gamelin, Maurice – 361.
Garay, Gerö – 387.
Gerstenberg, Alfred – 269, 455-457, 730, 731, 804.
Gherman, Eftimie – 431.
Gherovici, Ştefan – 736.
Gigurtu (Gigârtu), Ion – 659.
Gigurtu, Ion – 646.
Göring, Hermann Wilhelm – 85, 109, 153, 164, 167, 170, 175, 183, 197, 253, 269, 295, 317, 378, 418, 434, 435, 445, 455, 456, 459, 461, 559, 613, 646, 647, 717, 797, 804.
Gregorian, Al. – 639, 643, 729.
Greiser, Artur – 588.
Grigorcea, Gheorghe (Georges) – 286, 310, 353-358, 589, 632, 633, 637, 654, 657, 658, 668-673, 684, 685, 724, 788.
Grigorcea, Vasile – 83, 84, 102, 161, 191, 201, 202, 208-210, 216, 222, 224-228, 235, 239, 240, 241, 264, 353.
Grigoriu, (Scarlat ?) – 369.
Grzybowski, Wacław – 213, 677, 678, 686, 687.

H

Hagi, Stoica Nicolae – 264-266, 772, 775, 788, 789.
Halifax (Lord) / Wood, Edward Frederick Lindley (1st Earl of Halifax) – 153, 169, 174, 514, 554.
Haţieganu, Iuliu – 431.

Hedrich – 613.
Henderson, Nevile sir – 167-169, 172, 174, 617.
Henlein, Konrad – 295.
Heydrich, Reinhard – 184.
Herriot, Edouard – 359.
Himmler, Heinrich Luitpold – 134, 464, 475, 602.
Hiott, Dinu – 54, 55, 148, 161, 519.
Hitler, Adolf – 44, 57, 60, 61, 63, 67-69, 73, 81, 101, 103, 107, 109, 110, 112, 113, 115-117, 119, 120, 124, 130, 133, 137, 140, 144, 145, 150, 151, 153, 158, 160, 166-175, 178, 183, 190, 191, 221, 224, 248, 253, 271, 272, 274-277, 280, 281, 292, 295, 296, 298, 299, 300, 302, 305, 307, 320, 321, 342, 348, 349, 372, 376, 384, 386, 392, 410, 426, 428, 430, 433, 434-436, 441-444, 446-449, 454, 456-458, 465, 466, 470, 471, 473, 487, 502, 503, 526, 528, 530, 541, 558-565, 571, 580, 588, 604, 606, 612, 613, 615, 616, 628, 633, 717, 750, 797.
Hlinka, Andrej – 380, 484.
Hoare, Reginald H. sir – 55, 151, 177, 207, 215, 228, 252, 534, 597, 598, 659, 698, 703.
Hodža, Milan – 63, 296, 298.
Horthy, Miklós – 61, 62, 102, 271, 296, 386, 403, 564.
Hory, András – 102, 402, 403, 491, 505, 506, 532, 533, 537, 545, 554.
Huszar – 624.

I

Ilcuş, Ioan – 767.
Iliescu, N. – 774.
Iłłakowiczwówna, Kazimiera – 265.
Imrédy, Béla – 327, 330, 376, 392, 405, 564.
Inculeţ, Ion I. – 43.
Inonü, Ismet – 159, 160, 581, 721.
Ioan Paul al II-lea (papă) / (n.) Karol Józef Wojtyła – 265.
Ioan, Savin – 756.
Ionescu, Take – 7, 18-25, 27, 32, 50, 293, 296, 777.
Iorga, Nicolae – 30-32, 41, 42, 59, 60, 62, 96, 97, 108, 177, 188, 194, 224, 243-249, 260, 265, 288, 390, 407, 411, 414, 425, 431, 599, 626, 634, 641, 642, 648, 691, 708, 727, 744, 759, 777, 790, 828.
Irimescu, Radu – 100, 102, 383, 837.
Ironside, Edmund sir. – 660.
Istvan, Varga – 387.
Iufu, Ioan – 407.

J

Jabloński, Stanisław – 18.
Janokovski, Stanisław – 719.
Janos, Dezso – 386, 387.
Janos, Valko – 386.
Jędrzejewicz, Janusz – 37.
Jimno (Zimno) – 261, 763.
Jinga, Victor – 431.
Joseph, Darago – 387, 832.

K

Kánya, Kálmán – 62, 71, 78, 79, 86, 296, 298, 310, 311, 327, 328, 333, 365, 392, 406.
Karpinski, Zygmunt – 199.
Kaspryzicki, Tadeusz – 793.
Keitel, Wilhelm – 170.
Kellog, Frank B. – 776.
Kennedy, Joe – 569.
King, Mackenzie – 174.
Kiosseivanoff (Kiossievanov), Georgi – 650.
Kluge, Günther von – 617, 618.
Knox – 299, 394.
Kobylański, Tadeusz – 78, 80, 136, 294, 336, 340, 420, 428, 476, 557, 567, 601, 607.
Koc, Adam – 524, 748, 750.
Komarnicki – 306, 308.
Korfanty, Wojciech / (n.) Adalbert – 586.
Koryń, Andrzej – 18.
Kościałkowski, Marian – 49.
Kowalewski, Jan – 47, 136.
Kozłowski, G. – 579.
Krofta, Kamil M. (dr.) – 63, 68, 69, 71, 298, 307, 309, 318.
Kuchler, Georg Karl Friedrich Wilhelm von – 617, 618, 695.
Kwasniewski, Aleksander – 121.
Kwiatkowski, Eugeniusz – 80, 81, 198, 274, 341, 343, 654, 793.

L

Łaskowski – 793.
Leeb, Wilhelm von – 618.

Legard – 623.
Leibomirschi, Hubert – 784.
Leopold al III-lea (rege al Belgiei) / Leopold Philip Charles Albert Meinrad Hubertus Maria Michael – 173.
Lipski, Józef Jan – 99, 107, 112-115, 130, 154, 166, 167, 169, 171, 172, 273, 276, 292, 294, 342, 428, 450, 498, 508, 617, 619, 646.
List, Wilhelm von (Siegmund) – 617.
Litvinov, Maxim Maximovich – 30, 105.
Lorraine, Percy sir – 174.
Lubieński, Michal (Mihail) – 80, 97, 116, 178, 243, 341, 390, 393, 396, 442, 443, 447, 448, 540, 541, 545, 601, 605, 725.
Lubomirski – 585.
Lugosianu, T – 634.
Łukasiewicz, Juliusz – 171, 342.

M

Maček, Vladko – 174.
Mackensen, Hans Georg von – 168, 174.
Maczek, Stanisław – 750.
Maniu, Iuliu – 360, 413, 414, 419, 425, 431.
Manoilescu, Mihail – 356.
Marinescu, Gabriel – 209, 211, 226, 672, 673, 678, 687, 697, 734.
Markovici, T. (Cincar-Marković, Aleksander ?) – 445, 589, 649, 650.
Maugras, Francois-Gustave-Gaston – 298, 299.
Merecalov – 628.
Metaxas, Ioannis – 661.
Mickiewicz, Adam – 247, 744.
Mihail, Jean – 230, 264.
Mihajlov, Vančo – 407.
Milcoveanu – 774.
Miron, Cristea (patriarh) – 407, 768, 827, 834.
Mironescu, Gheorghe G. – 29, 37, 355, 641, 642.
Mitilineu, Ion V. – 355.
Moldovan, Iuliu – 431.
Moldoveanu, Milică – 199.
Molotov, Viaceslav Mihailovici – 113, 116, 163, 167, 168, 173, 190, 191, 197, 202, 205, 208, 213, 214, 250, 254, 277, 279, 570, 575, 595, 608, 627-629, 660, 670, 671, 674, 677, 678, 682, 686, 687, 717, 726, 727, 729, 751.
Moltke, Hans-Adolf Helmuth Erdmann Ludwig Waldemar von – 105, 111, 130, 140, 370, 388, 422, 428, 462, 471, 479, 485, 487, 488, 491, 503, 507, 528, 549, 570, 574, 576.

Monoky, Ştefan – 385.
Moscalu – 756.
Mościcki, Ignacy (preşed.) – 46, 48, 68, 81, 167, 204, 209, 210, 213, 222-224, 226, 227, 232, 234, 236, 250, 263-270, 275, 279, 281, 297, 307, 310, 325, 341, 356, 427, 446, 660, 671-673, 675, 676, 697, 702, 703, 705, 706, 710, 713, 733, 735, 741, 749, 750, 752, 787-789, 801, 802, 804, 806.
Mott-Gunter, Franklin – 730.
Mussolini, Benito – 60, 61, 63, 67, 69, 73, 79, 81, 101, 168-170, 172-175, 272, 292, 296, 298, 299, 307, 320, 321, 332, 342, 348, 349, 372, 383, 384, 386, 387, 393, 571, 626, 631, 721.

N

Naggiar, Paul-Emile – 608.
Nakonieczikoff-Khikorski, Ar.B. – 764.
Nancea, Naum – 407.
Nicescu, Voicu – 431.
Nicolaescu, Al. – 745, 786.
Nicolescu, C. – 738, 780.
Niedziałkowski, Mieczysław – 586.
Nöel, Leon – 81, 135, 172, 189, 303, 343, 353, 478, 479, 520, 620, 621, 623, 626, 710.

O

Orleanu – 771.
Orlowski, Leon – 61, 64-66, 68, 75, 78, 79, 83, 85, 86, 93, 105, 286, 295, 298, 299, 307, 321, 330, 362, 363, 396, 397, 402, 532, 533.
Ōshima, Hiroshi – 173.

P

Paderewski, Ignacy Jan – 281, 741, 750.
Palamas, Costis – 249.
Papacostea, Victor – 407.
Paul (prinţ) / Paul-Philippe de Hohenzollern – 445, 569, 582, 634.
Pelimon – 233, 718.
Pella, Vespasian – 28, 52, 57, 188, 196, 208, 250, 670, 751.
Petrescu-Comnen, Nicolae – 65, 67, 69, 72, 75-80, 82-87, 89, 90, 92-94, 96, 100, 102, 110, 112, 129, 188, 198, 273, 274, 285, 292, 300, 301, 306, 309-312, 315, 316, 324, 325, 331-333, 335, 347, 355, 356, 363, 366-368, 372, 374, 377-379, 395, 398, 400, 404, 412, 414-416, 434, 653, 791.

Pillat, Ion – 402, 771.
Piłsudski, Józef – 20, 24, 29, 32, 34, 41, 75, 105, 114, 155, 217, 244, 249, 263, 422, 426, 474, 559, 562, 563, 586, 749, 750, 777.
Pipinelis, Panagiotis – 307.
Piskor, Tadeusz – 29.
Pius al IX-lea (papă) / (n.) Giovanni Maria Mastai-Ferretti – 275.
Pius al XII-lea (papă) / (n.) Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli – 275.
Poniński, Alfred Emeryk – 36, 137, 222, 224, 228, 229, 231, 232, 234, 235, 238, 241, 263, 287, 426, 432, 660, 710, 711, 713, 714.
Popescu, Gheorghe – 761.
Popescu, Stelian – 407.
Popovici, Ion – 407, 413, 523, 550, 580, 598, 616, 652, 653, 655.
Popovici, N. – 654.
Potemkin, Vladimir P. – 158, 214, 570, 571, 573, 575, 679.
Preda, Dumitru – 285.

R

Raczkiewicz, Władysław – 205, 225, 281, 398, 660, 748, 750, 752, 786, 787.
Raczyński, Edward Bernard – 32, 38, 161, 169, 188, 205, 660.
Raczyński, Roger Adam – 32, 65, 67, 72, 89, 92, 96, 127, 143, 145, 147, 188, 192, 203, 209, 224-226, 231, 237, 249, 301, 312, 314, 373, 408, 415, 417, 432, 433, 495, 503, 508, 512, 513, 527, 536, 545, 547, 549, 571, 596, 625, 633, 638, 645, 672, 684, 713, 733, 778, 779.
Reichenau, Walter von – 617.
Ribbentrop, Joachim von – 85, 97, 99, 103, 106, 107, 109, 111-114, 116, 118-120, 130, 132, 133, 134, 154, 163, 164, 167-171, 173-175, 184, 192, 197, 202, 203, 205, 224, 250, 253, 266, 270, 273, 275-277, 279, 376, 377, 428-430, 450, 453-458, 462, 465, 471-473, 475, 478, 552, 558, 564, 566, 595, 613, 617, 619, 633, 659, 660, 670, 698, 716, 717, 727, 729, 751, 797, 805-808.
Roosevelt, Franklin Delano – 69, 101, 167, 307, 310, 383, 385, 386, 480, 555, 556.
Roth, Hans Otto – 656.
Rundstedt, Karl Rudolf Gerd von – 202, 617, 670.

S

Sakoh, Shuichi – 136.
Samsonovici, Nicolae – 29, 46.
Sapieha, Eustachy Kajetan – 23, 24, 26.
Saracioglu (Saracoğlu), Şükrü – 649, 650, 661-663, 666, 680, 742.
Sarkany – 624.

Sassu, Vasile – 771.
Sava, C. – 770.
Schulenburg, Friedrich-Werner – 797.
Schwebel, Josef – 262, 763.
Sigismund al III-lea Vasa (rege al Ploniei) – 287.
Sikorski, Władysław Eugeniusz – 137, 205, 225, 234, 235, 238, 259, 281, 287, 660, 748-750, 776, 792.
Sirovy, Jan – 298, 334, 335, 367.
Sixtus IV (papă) / (n.) Francesco della Rovere – 561.
Składkowski, Felicjan Sławoj – 770, 787.
Skrzyński, Aleksander – 20, 22-24, 26, 27.
Skwarczyński, Stanisław – 81, 271, 341.
Slamo, Gh. – 771.
Slavik, Juraj – 587.
Slăvescu, Victor – 145, 207, 215, 527, 697, 699.
Śmigły-Rydz, Edward – 47, 80, 81, 88, 89, 124, 127, 150, 200, 202, 204, 210, 213, 223, 225, 227, 230, 231, 234, 236, 238, 255, 263, 271, 275, 277, 302, 341, 354, 370, 372, 373, 427, 446, 452, 467, 490, 510, 524, 526, 527, 617, 634, 659, 669, 670, 672, 673, 675, 676, 684, 695, 697, 703, 712, 713, 735, 768.
Sosnkowski, Kazimierz – 344.
Sovarţev, A.A. – 628.
Srzysztowiak, Alexandru – 770.
Stachiewicz, Wacław Teofil – 137, 167, 277, 295, 477.
Stalin, Iosif Vissarionovici – 23, 116, 132, 163, 164, 472, 751.
Stańczyk, Jan – 750.
Starzewski, J. – 21.
Steinhardt, Laurence – 595.
Steltzer, Gerhard (dr.) – 163-165, 183, 251, 261, 262, 440, 441, 455, 593, 594, 613, 763, 764.
Stępniak, Władysław – 18, 19, 20, 21.
Stimson, Henry L. – 776.
Stino, Aurel George – 247, 744.
Stoiadinovici, (Dragomir M. ?) – 71, 78, 310, 332, 394.
Stoica, Vasile – 188.
Stoicescu, C. – 694.
Stoiovschi, Leon – 784.
Stojanović, Milan – 303, 322, 347, 358, 359, 425, 426, 430, 507, 590.
Strasburger, Henryk – 750.
Stresseman, Gustav – 17, 755.
Stroński, Stanislaw – 748, 749, 750.
Swientosławskik – 793.

Syrový, Jan – 63, 87.
Szembek, Jan – 29, 31, 42-46, 56, 171, 172, 353, 435, 525, 549, 657, 748.

T

Talas – 307.
Tătărescu, Gheorghe I. – 102, 194, 267, 270, 274, 403, 406, 407, 425, 542, 560, 620, 641, 642, 802.
Teleki, Pál – 277.
Telemaque, Alexandru – 209, 226, 672.
Teodorescu, Iosif – 707.
Teodorescu, (Paul) – 192.
Thierry, Adrien – 189, 207, 215, 227, 228, 252, 581, 608, 618, 620-622, 626, 698, 703, 710, 742, 743.
Tilea, Viorel V. – 582, 615, 665.
Tisserand, Eugène – 719, 720, 721.
Titulescu, Nicolae – 17, 18, 21, 25, 27, 28, 32, 33-47, 50-56, 58, 59, 62, 79, 81, 83, 91, 97, 109, 155, 169, 179, 217.
Topa, Petru (dr.) – 407.
Turlejska, Maria – 287, 294, 318, 319, 450.

Ţ

Ţenescu, Florea – 56, 190, 192, 628, 634.

U

Urdăreanu, Ernest – 142, 152, 158, 192, 194, 205, 235, 238, 264, 266, 314, 433, 542, 543, 551, 569, 581, 589, 634, 641, 788.
Uski, Roman Bernat – 770.

V

Vaida-Voevod, Alexandru – 154, 194, 379-382, 414, 435, 582, 641, 642.
Valeri, Valerio (nunţiu) – 791.
Vavrecka, Hugo – 298.
Văitoianu, Arthur – 194, 641, 642.
Vavrecka, Hugo – 63, 359, 367, 368, 372.
Vetkovici / Cvetković, Dragiša – 174.
Veverka, Ferdinand – 87, 89.
Vinci – 296, 299, 300, 400.

Vişoianu, Constantin – 33, 43-55, 62, 90, 102, 120, 162, 285, 589, 749.
Vlad, Aurel – 431.
Vorosilov, Kliment E. – 202.
Vukievici (Vukićević, Velimir) – 64, 298, 321.
Vulpe – 264, 788.

W

Walczak, Henryk – 18, 19.
Weizsäcker, Ernst Freiherr von – 167, 175, 219, 696.
Wenda, Zygmunt – 524.
Wieniawa-Długoszewski, Bolesław – 75, 332, 342, 749, 750.
Wiktor Emanuel III (rege al Italiei) – 167.
Wilhelm II (Keiser al Prusiei) / Friedrich Wilhelm Viktor Albrecht von Preußen – 349.
Witos, Wincenty – 586.
Woermann, Ernst – 805, 806, 808.
Wohltat, Helmuth – 269, 456, 457, 461, 804.
Woodrow Wilson, Thomas – 102.
Wühlinsch – 585.
Wyszomirski, Tadeusz – 772-775.

Z

Zakrzewski, (Bogoria-) Adam – 261, 763.
Zaleski, August – 17, 29, 35, 748, 750.
Zamfirescu – 324, 338, 352, 442, 541, 641.
Zamfirescu, Duiliu – 75, 84, 102, 166.
Zarifopol – 264, 788.
Zelea-Codreanu, Corneliu – 274.
Zogu / Zog I, Skanderbeg III (rege al Albaniei) / (n.) Ahmet Muhtar Zogolli (Ahmet Muhtar Zogu) – 407.